ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK'

T Á R A.

KIADÓ SZERKESZTŐK

SCHEDEL ÉS VÖRÖSMARTY;

SZERKESZTŐ TÁRS

BAJZA.

1839. ELSŐ FÉLÉV.

PESTEN,

az Athenaeum' kiadó-hivatalában.

Zöldfa-utcza 267. sz.

HÉDERVÁRI
VÁROS
KÖNYVTÁRA

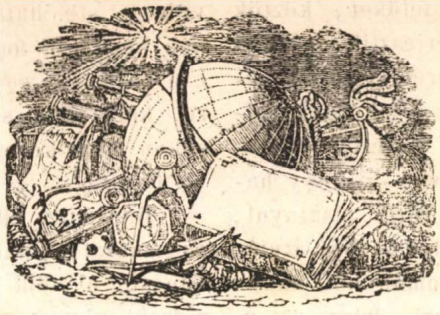

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

HARMADIK ÉV

Első félév. **Pest, januarius' 3. 1839.** **1. szám.**

Tartalom: Föld és emberiség *(Szenczy Imre)*. — A' színésznő. Eredeti novella *(Kúthy Lajos)*. — Egyveleg.

Föld és emberiség.

—

A' föld évezredek óta futja pályáját, az alatt képződik, fejlik, tökéletesül, vagy elérvén a' tetőpontot már vénül is. Rajta a' müvelődés keleten kezdődvén, nyugotra terjedt, 's folyvást úgy látszik nyugotnak tart; 's mire a' nagy kört megtenné: ki tudja e' nagy telep nem leszen-e lakásra alkalmatlan? ki tudja a' vak természetszükség' örökké egyenlő, változatlan törvényei szerint, nem gyéríttetik, nem meríttetik-e ki az életműség, 's kapnak uraságra a' vegytani erők? *) mert nyilván úgy látszik: hogy alsóbb 's felsőbb rendű életmüves lények föltételes hatással vannak kölcsönös létesülhetésökre; úgy hogy általok a' növényországhozi arányban tenyészhetnek csak, 's viszont a' növényzet az állatok' kigőzölgései' választékai' stb. következtében ezek' sokaságához képest bujálkodhatik inkább: leginkább pedig az embereknek, a' barmokat tenyésztő 's földet ásó vésző embereknek számától függesztetik ez föl, kik a' föld' szinét nyugodni, önnehézsége által szilárdulni, a' növényzetre fogékonytalanná lenni nem engedik; mert hol ez nem történik, 's a' levegő-befolyásnak — a' milliónyi életcsirát magában rejtő levegő' befolyásának — a' földszin alá tér 's ut nem nyittatik, ott időjártával magok az állatok 's azok' maradványai kövekké alakulnak. Ehrenberg' fölfedezéseire gondoljunk csak 's az ázbarcsákból lett palakőre. — 'S tapasztaljuk minmagunk, a' nélkül, hogy századok 's ezredekre kellene okoskodva visszatérnünk, rövid éltünk' lefolytában is egy részről: hogy a' kopár sziklákat, falakat, házfedeleket stb. gombák, bodrányok, mohok lepik el; mi az életműs természetnek magát fenntartani törekvő küzdéseire mutat; más részről ellenben azt is: hogy ez leginkább csak ott történik, hol vagy sok állat létezik, vagy számos felsőbb rendű növény oszlik szét 's porlik el (az elerdőtlenített puszták' sivatagain, hol fák nedvet sem nem lehelnek ki, sem a' légből nem vonnak, ez vagy nem, vagy csak igen silányúl eshetik meg); leginkább pedig azt: hogy a' müveletlenül hagyott földön, réten a' jó fű évenként gyérül, a' te-

*) Lásd Czilcherttől a' föld' elévüléséről közlött fölötte érdekes adatokat az 1838. Athenaeum. I. 11. szám.

lek elvadúl, bogácsok, iglicze-tüskék, ürömkórók, iringók emelik föl fejöket, köztök pedig alul a' lopvanőszők terjesztik foglalásaikat, mert mélyebb gyökeret verni a' szelíd fű kénytelen. Innét van — mi az illy elvontaknak látszó elméletek' practicus hasznát érintőleg legyen mondva —, hogy hazánkban sok földmüvelőnek rétje elsatnyul, mert azt okszerüen nem müveli, sőt atyjától reá maradt bölcs hagyományból annak müvelését csak abban helyezi, hogy azt évenként kétszer ha lehet megkaszálja 's terményét betakarja, a' földnek pedig vissza mit sem ád, 's annak állati vagy növényi, magában életerőt záró, 's fölöszlásakor azt magától elbocsátó anyag általi megterhesítéséről nem is álmodik.

Ezeket kurta emberélet' lefolytában így tapasztalván, a' tapasztalással párított elmélet' utján magasbra emelkedünk, 's a' lények' kölcsönös egymásra hatásaiból, az elemeknek egymásközti küzdéseik, surlódásaik, megköttetésök- 's szétoszlásaikból, mindennek mi létezik átalakulásából — kelet- 's enyészetből — szóval az erők' munkálataiból bizton a' természetben valami nagy egységre 's magában egy egészre huzunk következést, melly egésznek, vagyis a' lények' összelegének (más néven a' világnak) tökéletes kifejlése' perczében minden életmüs egymi kicsinyben mintája 's képe. Vegyük a' fő fokon állót, az embert: valamint ez szellem 's anyagból van szerkesztve, mellyek' működései noha lényegileg különbözők, egymásra még is összefüggésöknél fogva viszonyosan hatnak: úgy nagyban a' világtömeg 's az egész életmüség, vagy ha inkább akarjuk, az egész emberiség között hasonló élet- 's lényviszony áll fenn.

A' világtömeg 's az emberiség magán véve mindegyik külön erő 's hatalom; működéseiben amaz a' szükség' vak törvényét követi, emez az ész', ismeret' és szabad akaratéit, 's egymáshoz úgy állanak: mint test a' lélekhez, szükség a' szabadsághoz, eszméletlenség az értelemvilághoz. Mindketten magok útjok módjok szerint, physicai vagy moralis erőktől kénytetve, sajátszerüleg futják kifejlésök' pályáját, elérik tökéletesülhetésök' fénypontját, 's hanyatlanak egykori létök' nem enyésztébe, hanem átakulásába.

A' föld tüz-, víz-, lég-, hideg-, meleg-, villany- stb. hatás' 's befolyás' következtében kezdettől fogva sokat módosíttatott: az emberiség egyesület, nevelés, eszmecsere, korszellem stb. által szinte sok változásokon ment keresztül, 's mint hiszszük, jobbá fajult.

Bár milly ellentétben legyenek azonban egymással, önállóságok 's erőhatásaikhoz képest, a' föld és emberiség: még is más részről a' test és lélek közötti szoros kapcsolatnál fogva viszonyos és igen nagy befolyással birnak egymásra; úgy hogy a' föld is az emberiség' müveltségének különféle fokaihoz képest ölt alakot magára, az emberiség is a' földbefolyások' különbféle hatásai szerint nyeri szinezetét. Ugyan is milly különbözők az éghajlat-befolyások az emberekre nézve! más a' forró égöv alatti lakos' bélyege, más a' földsark' szomszédságában létezőé. De csak egy országban is a' nedves vagy száraz, magas vagy alant táj sajátszerüleg hat mind emberre mind állatra, úgy hogy a' különbféle világjátékok' természeti charactere szoros kapcsolatban áll magának az emberi nemnek 's culturájának történetével is: a' görög lantosok' szívömlengései 's az éjszaki ős népek' durvább énekei nagyobb részint a' költészt könnyező hegyek 's völgyeknek, 's az ott tenyésző növények' 's állatok' alakjának köszönik sajátságos bélyegöket. És természetes, hogy ha például az esquimauxoknak egyetlenegy állat, a' tengeri borjú, a' guaraunoknak — Humboldt szerint — főkép egyetlenegy növény, a' lebelpálma (mauritia flexuosa L.) biztosítja létöket, hogy e' népek' minden elmélete az említett tárgyakra irányoztatik, 's egyszerű énekeikben is azok játszák a' fő szerepet. Azért valamelly tájék' összes benyomása, az égkéklet, világítás, a' távolban nyugvó pára, állatok' alakjai, növények' nedvtelje, lombok' fénye, hegyek' szegélyei, patakok' csörgése, zuhatagok' dördülései, zephyrek' lebbenései vagy orkánok' süvöltései mind, mind máskép hatnak az emberre, testet lelket éltetve vagy zsibbasztva.

De közanyánk a' föld is nyer a' kimüvelt emberiség' ápolásaitól, midőn mindenik saját törvényeit követi ugyan, de az emettől fogadja el a' müvelést, ezt pedig amannak befolyása, 's a' tőle nyujtott eszközök'

's anyagok' használása alatt léte' fölséges föladatát betölteni törekszik. Mert az ember itt rengetegeket pusztít gyérít, amott sivatag pusztákon erdőket termeszt; itt lápokat szárít, amott szomjus telkeket itat; itt vízfolyást gátokkal zár, amott csatornákban szükséges vidékekre neki utat nyit; itt árkokat metsz, amott dombokat aláz, itt vad rónákat szelidít kaszálókká, amott ekével feltört síkokat változtat élettermő mezőkké; vidor szint ölt munkás kezei alatt a' földszín, zöld szőnyegalakban emelkedik ki a' semlyék, tisztúl a' levegő, enyhül az égalj, kevesül a' szükségtelen nedv, 's hol kivánatos előállíttatik az aszályt hárító víz, növekedik a' műveletre alkalmas tér, szaporodik ember, állat stb.

'S ez így van, mikor erejét az emberiség kellőleg használja; de ha azt elhanyagolja, ha a' földdel küzdeni megszűn, ha az által, hogy nem fejtvén ki az emberek' 's állatok' lehető legnagyobb számából eredő szükséges hatalmi ellensulyt, a' küzdést abban hagyni kénytetik: az egymás közti belső összefüggés' következtében, 's a' kölcsönös hatás' aránytalanságában anyag a' szellem, test a' lélek, föld az emberiség fölé kerül; terjednek az életműséget korlátozó, gyérítő erők; 's mint egyes ember' félszeg nevelésében kifejlik a' test 's parlagon marad a' lélek: úgy a' föld nem kapván az emberfajtól művelést, az emberiség' rovására 's kárára mindinkább követi 's kifejti saját anyagi törvényeit, míg végre századok után a' népesedés olly számra olvad, hogy a' mindinkább zordonúló elemekkel megvíni 's létét fenntartani képes nem lesz; mire bujdosónknak szükségképen új 's az előbbiektől különböző változása fog következni.

Szenczy Imre.

A' színésznő.

Eredeti novella.

Öt év előtt Paris' egyik színpadán Schiller' „Vallenstein"ja adaték. Teklát, Adelaide személyesíté, a' divatisjuság' akkori kegyencze, egy nyúlánk nőalak, ki bájos arczúlatán egy szelid szenvedés' örök kifejezését viselte. Ő minden felvett lelkűletbe művészi lelkességgel fúvallt életet, 's a' mai épen kedvencz szerepe vala; a' szín tömve volt. Jobbról, a' földszínti páholyok' falánál, egy érdekes ifju vala kivehető. Termetéhez szabott barna frakk, gomblyukába fűzött fejér szegfűvel, tiszta keztyűk, rendezett barkó, 's férfias homlokán egy pár fényes csigákban feküvő haja tevék felötlővé. Az előadást egykedvűleg nézte, de ha Teklának jelenete fordúlt elő, kék szemein tartá csillogó szecsővét, 's lábújjhegyen emelte magát az előtte levők' felibe. Adelaide ma önmagát látszott haladni, névtelen érzelemmel emelte ki a' szerelem' kínait, 's szavalásában Schiller' minden eszméje megelevenült. Taps, kihívás jutalmazá a' művésznőt; virágok hulltak lábaihoz, de ő csak egy fehér szegfűt illetett ajkaival, 's tekintete a' földszint' jobb oldalán villámlott el.

Tiszta éjszaka lőn, csillagfényteljes. A' notre damei toronyban tizenegyet ütött 's a' Palais Royal' egyik szegleténél halk éji hanga zendült meg. Az első emeleti ablakokon lámpafény ömlék el, 's egyiknek felnyíltak szárnyai. Közöttük futólag hajlott ki bársony párnára egy nőalak, kinek mellékhez egy fehér szegfű volt illesztve, 's közel a' zenéhez egy szobor' árnyában mély sohaj emelkedett.

Másnap Adelaidenél vendég jelenteték be, 's első látogatását tevé nála vicomte Deraun. Adelaide beljebb kéré vendégét, mert a' terem, hol elfogadta, nem volt szőnyegezve. Egy pamlagon vőnek ülést, melly előtt virágasztalka állott egyetlen vízbe tett fehér szegfűvel.

A' párbeszéd napirenden levő tárgyakról folyt, de ha Adelaidera tekinte Deraun, szavai akadoztak, Adelaide pedig lesüté szemeit. A' párisi színházak iránt tevének észrevételeket, 's Adelaide kezébe vette a' fehér szegfűt.

‚Miért olly becses kegyed előtt a' hervatag virág?' kérdé remegve vicomte Deraun.

„Mert tegnap ön viselte." Adelaide elpirult, 's ezt hosszú szünet követte.

„A' gróf nem rég múlat Párisban?"

‚Tegnap déltől.'

„'S meddig maradand?"

‚A' meddig kegyednek tetszik.' Deraun elpirult, 's ismét szünet következett.

Egy hónap múlva újolag színpadra jött Vallenstein, de Teklának nem tapsolt a' di-

vatifjúság, mert Adelaide nem fogadott el látogatásokat, 's szinházból mindig egy batár hordta haza, mellynek oldalára a' Deraun-czímer volt festve.

Az ifjú grófnak igen tetszék Páris, jobban mint valaha, pedig a' salonokat nélkülözte, 's közhelyeken ritkán volt látható. Ő a' szinésznőnek élt. Az ő körében idealizálta világát, 's abban minden volt, azon kivül semmi. Páholyt bérlett, 's minden előadásra megjelent, mert ő álomjáró volt, 's holdja a' szinház. Egy estve, az intézet' egyik fényes livréejű szolgája nyitott be egy rózsával kezében, mellynek szárán egy bimbó is volt,

‚E' rózsa vicomte Deraun úrnak küldetik, díjam érette öt frank.'

Deraun szemébe néze a' szolgának, de ez újolag követelni látszott tekintetével öt frankját 's a' gróf kifizette. Megvásárlott virágát egykedvüleg sodorgatta kezében, 's egyszerre papírdarabka pattant ki rétegei közül íme' felirással:

„Jobban kedvellhetné-e ön a' bimbót, mellynek bájai rejtvék, a' kéjjel 's illattal pompázó rózsánál?“ M. B. St. Germain utcza, 1009. szám.“

A' gróf eltevé a' levelkét, 's esti történetét párisi szokott kalandok' egyikének tekinté. Egy hét alig telék el, midőn — napi rende szerint — Adelaide' pamlagán ült. Úgy látszék, nem első negyedét tölték együttlétöknek, mert a' nap hanyatlóban volt, 's előttök ürült theaedények feküdtek.

‚Tudod-e mi újság szép Adelaide? .....' kérdé egyszerre Deraun.

„Nem kell, ne mondd, nem akarok tőled semmi újat hallani, — közbevág a' szinésznő — csak régit, hogy szeretsz, hogy birlak, hogy értem élsz.“

‚Oh Adelaide, hiszen ezen eszmék minden lélekzetemmel megújulnak, de nézd, arczképed ismét megjelent aczélba metszve a' legnemesebb pompával'; 's zsebéből négyszegű pergament vett elő, melly után egy összetört papirdarabka pattant a' lábszőnyegre. Adelaide felkapta azt 's lángoló szemekkel olvasá. ‚Ha ha! madame Besois színpadunk' prima donnája, a' gőgös sátán — felkiált gúnymosolylyal — gróf úr, akarom tudni, mit jelent ez.'

„Bocsáss meg, a' dolgot kicsiny volta miatt feledém ....“

‚Egy szót se gróf úr, mikor volt a' st. Germain utczában.'

„Több mint öt hét előtt.“

‚Hogyan? ,, hiszen madame Besois még akkor a' Bastille' sikátorjában lakott.'

„Én nála soha sem valék.“

‚Ugyan úgy-e? ollyan ámíthatónak vél-e ön engemet? Jól van gróf úr'.. folytatá sebes lélekzettel, 's irószereket tőn gyorsan egy asztalra... ‚itt a' szék is, üljön le gróf úr, ... közelebb,.. így; fogja e' tollat, és írjon, ... nem nem, várakozzék, más levélpapirost,... ez a' sárga jó, a' harag' színét viseli, ... így, ... na most írjon.'

„De, Adelaide, az istenért ....“

‚Irjon, kérem, gróf úr.'

„De mit?“

‚Azt én fogom tollába adni.'

Vicomte Deraun irt: ‚Asszonyom! a' kegyed merészsége engem felboszantott. Levelét nem tartám válaszra méltónak, de jobban megfontoltam, hogy ez a' tizenkilenczedik században illetlenség. Azért íme .....“

‚Gróf úr, megvan-e a' rózsa, mellyről e' firka említést tesz?'

„Nem tudom, Adelaide.“

‚Kell tudnia, akarom hogy meglegyen.'

„Akkor estve Börne' leveleit olvastam ' talán abban lesz.“

Adelaide csengetett. ‚George! gróf úr kulcsaival akar megbízni, egy száraz virágot kell elhoznod, ... tehát kérem nagyságdat, méltóztassék útasítást adni.' A' szolga utasítást kapott és elment.

‚Így; most irjon tovább.'

Deraun tovább írt.

‚..... visszaküldöm a' rózsát, 's kegyes engedelmével a' bimbó mellett maradok. V. D. Palais Royal 58-ik ajtó.'

.. „Adelaide, hiszen ez a' te szállásod.“

... ‚Épen azt akarom.'

A' levél be lön pecsételve. A' szolga megérkezett a' virággal.

‚George, gróf úr parancsol veled, e' levelet vidd el, ... hova is parancsolja csak nagyságd?'

Deraun megmagyarázá Besois' lakását, 's George elvitte a' levelet.

Adelaide' szemében köny csillámlott. ‚Viktorom, egyetlenem, te hű vagy.' 'S szavait

olly női, olly mondhatlanúl gyöngéd arczkifejezés követte, minő egy Caligulánál is hatásra számíthat.

E' történet után a' theater français' igazgatósága előtt egy per folyt le, mellynek következtében Adelaide kisasszony az intézettől el lőn bocsátva. Madame Besois volt ugyan vétkes, de mivel a' kettő együtt maradni nem akart, a' haszonbérlő nem áldozhatá fel fő szereplőjét, 's így az ifjú grófnak maradt fenn a' kötelesség pártfogolni a' védtelen leányt.

A' színésznő többé nem színpadon jelent meg az előadásoknál, hanem páholyban, mivel néhány hétig egy igazgatónál sem kötelezte el magát, 's már a' nép Deraun és Adelaide' egybekeléséről susogott, mert hiszen a' népnek mindig van ideje érdektelen csekélységekre figyelmezni. Azonban a' hír — mint többnyire — rövid időn más alakot ölte. Pappedl úr, t. i. az eleven párisi hirlap, egy holdas estvén párbeszédet halla a' Tuilleriák előtti kőpadon. Ő gyakorlott hallgatózó volt, 's egy szomszéd fa' árnyában íme' töredéket jegyzé pergamenjére:

‚Mi vonz e' hálátlan pályához Adelaide, annyi méltatlan gúny, félreértések 's fárasztó munka között foly életed, és még is irígy ellenpárt rágódik érdemeiden.'

„Mi vonz e' hálátlan pályához? Oh Viktor, te nem érted a' szinészélet' örömeit. Ez, egy folyón vezet a' sirhoz, mellynek egyik partja kietlen szirt, inség' és fájdalom' hazája, de a' másik örökké tavaszló rónatáj. A' ki hivatással futja e' pályát, csak virágos oldalát tekinti, 's míg álmodozó lélekkel szaggatja felé hajló virágit, észrevétlenül sikamlik el mögötte a' kínozó túlpart. Legkínosb napjaimban is három boldog órát álmodom a' színpadon, 's ha Lucretia Borgia' élete elviharzik felettem, vagy Tisbe' kínait elviseltem, nyugodtan fekszik le Adelaide."

‚Mint fáj, hogy családi előítéletek....'

„Egy szót se. Gondolhatnád-e, hogy én benned a' vicomte nevet imádom? hiszen marquisek' látogató kártyáit mutattam, kiket soha sem bocsáték szobáimba. Én egy dolgozó intézet' veríjtéki közt épen úgy szeretnélek, mint ha Napoleon volnál; igen, szeretlek, mert te vagy, szeretlek, 's ez egy színésznő' szájában több, mint midőn salonbeli dámáitok üdvösségökre esküsznek. Én szeretlek, de nőd nem lennék."

Pappedl úr nem jegyezhetett többet, mert épen e' pillanatban, alig harmincz lépésnyire egy kártyás agyon lőtte magát, 's a' nép összefutott. E' töredék furcsa híralakban jöve Párisban napi rendre, t. i. hogy Adelaide, a' színésznő, kosarat adott vicomte Deraunnak. Ez által megboszúlva hitte magát a' divatifjúság, 's csak hamar torz képek, röpke iratok kezdtek megjelenni a' theater français' igazgatója ellen; tekeházakban, utszaszegleteken heves viták folytak a' felett, miért nincs a' kegyencz színésznő az intézetnél? 's háromszor egymásután éji hanga idvezlé ablakait. A' következő napon Hamlet adaték, 's a' czédulán ezen hirdetmény állott: Adelaide, mint újonnan szerződött tag fog „Ophelia" szerepében fellépni."

Az ifjuság minden felragasztott czédula előtt zajongva csoportozott, 's Deraun büszke önérzettel indúlt ki délután lakából, Opheliáját meglátogatandó. Utközben egy aranymüveshez tért be, honnan valami féltett kincset hozott, mert az utczai surlódásoknál oldalzsebét gondosan védte. Ő a' palais royalhoz ért, gyorsan haladt lépcsőkön 's előteremen keresztül. Cselédet nem talált, de különben is gyakorlatában volt a' jelentés nélküli bemenetelnek, 's így ajtót nyitott. Az első szobában egy széles, ó szerű ruhatár állott, melly egy pár ülő személynek kényelmes szállást adhatandott volna. Ezt soha sem látta felnyitva. Most épen előtte találá Adelaidet halványan dobogó kebellel, 's egy kulcscsal reszketeg kezében. Deraun' arczulatját érte a' légvonal, mit a' ruhatár' becsapott ajtaja okozott, 's melly az ablakfüggönyöket még most is lebegteté.

‚Leány, az istenért, mi történik itt, akarom, nyisd fel e' ruhatárt.'

„Viktorom, kedves, ne kivánd, nem tehetem" mond tagolt szavakkal a' színésznő.

....‚De ha szerelmed' próbatettéül tekintendem ezt.'

....„Akkor sem."

....‚Leány, én kétségbe esem, nyisd fel e' ruhatárt.'

„Én fel nem nyitandom, de te még sem fogsz kétségbe esni."

Az óra négyet ütött. Deraun' féltése magasztalva lőn. ‚Jól van Adelaide, mi elvá-

lunk, én meghalok, én megtébolyodom, igen, .. hiába mosolyogsz, én megtébolyodom. Te nemtelen vagy, e' ruhatárban valaki rejtezik. ....'

Adelaide szép homlokát redőkbe vonta a' harag, 's szemeiben magas önérzet' kifejezése lángolt.

, ... Úgy, ránczold össze szemöldökeid, haragudjál, ... e' tekintet jól áll tettető arczodhoz, de ez bűnödet el nem fedi; oh én tudom, ... e' ruhatárban valaki rejtezik .... de jól van, én megvetlek Adelaide, ha szívem repedne is meg. ... Nézd e' koszorút, melly mai fellépésedre készült, ... egy művész' remeke, egy mestermű — de íme összetöröm, mint te összetöréd boldogságomat, lábaidhoz vetem darabjait, tombolj felettök, hiszen egy színésznő illy nemű tombolásban kéjt talál. ... Ah agy! mint ég .... levegőt ...' 's eszeveszetten rohant ki az ajtókon.

Kúthy Lajos.

(Vége következik.)

Egyveleg.

Napoleon' fiatalkori levelei. Blanqui, franczia tudós, ki az uralkodás' megbizásában tudományos utazást tett Corsicán által, ott jeles fölfedezést tön; sikerült ugyan is neki eddigelé ismeretlen leveleket és iratokat találni fel Napoleontól, mellyeket tizennégy éves korától húszig irt. Ezekből kitünő, hogy a' jövendő nagyság' gondolata Napoleont már mint gyermeket foglalatoskodtatá, mint gondolkozott már akkor ezen utakról, mellyek őt a' földi nagyság' legfőbb csúcsára emelendik. Némelly helyek ezen fiatalkori leveleiből igen bélyegzők; így 1792ben ezt irá ős nagybátyjának, Lucian archidiaconnak: „Küldjön kegyed nekem három száz francot. E' summa elég leend arra, hogy Párisba jussak. Ott legalább felléphetni, ismerkedhetni, nehézségeket győzhetni le. Minden igéri, hogy ott szerencsét csinálok; gátolni akar-e benne kegyed, mivel csak száz tallér' hiával vagyok?" — Más alkalommal, juliusban 1789-ben ezt irá Auxonneból családja' egyik barátjához: „Itt nincs egyéb segédforrásom, mint dolgozni. Csak minden nyolcz nap alatt öltözködöm fel 's betegségem óta igen keveset alszom; majd hihetetlen, tíz órakor fekszem le 's négykor már felkelek." — Testvérének Luciánnak a' következő nem hizelgő itéletet adá egy tőle irt felszólításra: „Olvastam proclamatiódat, az mit sem ér. Sok benne a' szó, kevés az eszme. Némi pathosra törekszel, de népekhez nem úgy kell szólani. Több érzésök és eszök van, mint te gondolod. Prosád több roszat szülend mint jót." — Ugyan akkor, 1793-dik évben, Fesch nevű nagybátyjához így irt, ki a' fiatal Bonaparte' leveleit több ismerősének megmutatá: „General-vicar úr, reménylem elhagyandja rosz szokását, leveleimet másoknak megmutatni; a' miről én és ön között szó van, arról nincs szó én és más között."

Emlék. Malibrannak Milanoban emléket készítenek. Az az énekesnő' márványtalapra helyzendő jól talált arczképe leszen; mellette a' zenemüvészet' gyászoló nemtője fog állani.

Negyedmérföldi népesség. Siberiában egy negyedmérföldre 5 ember számíttatik; Irlandban 34; Norvegiában 150; Svédorszságban 325; europai Oroszországban 664; Spanyolországban 1136; Poroszországban 2320; Austriában 2500, Schweizban 2572; Bajorországban 2970; Franciaországban 3200; Olaszországban 3570; Angliában 3940; Németalföldön 4880; Maltaban 15,000.

Thea-emésztés. Legtöbb thea Angliában fogy el. Londonba nem régiben egyszerre 16 millió font theát hoztak.

Földteke' kora. Gruithuisen igen nagy munkával kiszámítá, hogy a' földteke már 1,440,701 éves és még 1,050,000 évig fog a' nap körül forgani. De akkor a' jövendő emberiség naplakóvá válik, mert, Gruithuisen szerint, a' föld végtére a' naphoz fog repülni 's vele egyesülend. Fides penes authorem!

Hosszú orrok. Napoleon sokat tartott a' hosszú orrokra. Nagy orrból nagy lelki tehetségekre vont következtetést és ritkán csalódott.

Ellenkezetek. Az europaiak az épület' alapkövének letételét ünneplik meg, a' törökok a' födél' föltevését. — A' törököknél a' szakál a' méltóság' jele, nálunk a' lomhaságé. — Nálok a' hajak' leborotválása szokás, nálunk büntetés. — Mi a' fejedelmek előtt lehúzzuk keztyüinket, ők ruhaújjokkal takarják el. — Mi kalap nélkül lépünk a' szobákba, ők papucs nélkul. — Nálok a' férfiak járnak csupasz nyak és karral, nálunk az asszonyok. — Nálunk a' nők öltözködnek világos színekbe, a' férfiak pedig sötétbe, nálok ez meg van fordítva. — Nálunk a' férfiak kacsingatnak az asszonyokra, nálok a' nők a' férfiakra. — Nálok a' férfiu szemérmes és vonakodó, nálunk az asszony. — Europában asszony nem látogathat meg férfiút, Törökországban igen. A' törököknél a' férfiú nem mehet nőhöz, nálunk igen. — A' török asszony mindig bugyogót visel, a' férfiu néha szoknyát. — Nálunk a' veres sapka kaczérság' jele, nálok a' kalap. — Nálunk a' szobafödél fehér, a' falak tarkák, nálok a' fal fehér 's a' födezet tarka. — Törökországban rangfokozat van előjogok nélkül, Angliában előjogok vannak megfelelő társasági különbség nélkül. — Nálunk a' társasági illedelem és etiquette a' családi kötelékek fölött van, nálok a' rokonsági illedelem a' társasági etiquette fölött uralkodik. — Nálunk az iskolatanító a' szülék' hatalmára hivatkozik, nálok a' szülők' az oktató' magasabb auctoritására hivatkoznak. — A' keletiek' gyermekei úgy viselik magokat mint élemedettek, nálunk az öregek gyermekesek. — Mi a' tánczot illendő mulatságnak tartjuk; ők becstelen foglalatosságnak. — A' töröknél a' vallás korlátozza a' politicai adót, nálunk a' vallás is adó alá vettetik. — Törökországban megijed az europai azon, a' mi országhitel' hiányának neveztetik; a' török nevet országadósságainkon. — Az angol megveti a' törököt, mert nincsenek csere-könnyebbítési intézetei; a' török bámulva hallaná a' kereskedés-korlátozó europai törvényeket. — A' török csodálkoznék hogy lehet oszlott véleménynél uralkodni; az angol stb. nem hiszi, hogy oppositio nélkul függetlenség van. — Az europai hiányosnak leli az igazság' kiszolgáltatást Törökországban, a' török igazságtalannak vallandja az europai jogtan' alapjait. — Törökországban revolutiók vannak idegenség nélkül; Europában idegenkedés van forradalom nélkül. — Az europai csodálkozik, hogyan lehet az igazságot ügyvédek nélkül kezelni, a' török pedig, hogyan lehet ügyészek mellett igazság? — Az angol szerencsétlennek tartja a' törököt, mivel nincs közmulatsága; a' török sajnálja amazt, hogy házon kivül kell mulatságot keresnie. — Az europai megtagadja az izlést a' töröktől, mivel nincsenek képei, a' török érzéketlennek tartja az europait, mivel nem figyel a' természetre. — A' török elborzad az europai nyilvános és titkolt kéj-feslettségtől az europai a' török' soknősségén bámul el. — A' török elszörnyedve látja, minő megvetéssel bánunk a' nálunk kisebbekkel; az europai a' rabszolgavásártól ijed el. — Egymást kölcsönösen fanaticusnak mondják a' vallásban, könnyelműnek az erkölcsben, szerencsétlennek sympathiájok' és izlésök' kimivelésében 's a' jó társalkodásra ügyetlennek. (Urquhart: The Spirit of the East.)

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

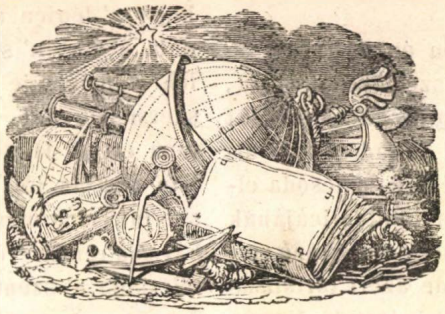

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ ***BAJZA.***

HARMADIK ÉV

Első félév. **Pest, januarius' 6. 1839.** **2. szám.**

Tartalom: Elvtévedési eredmények' kimutatása *(Warga János)*. — Mars színésznő. — A' számüzött *(Beöthy Zsigmond)*. — A' színésznő. Eredeti novella. Vége *(Kúthy Lajos)*. — Magyar játékszíni krónika. — Egyveleg. — Gondolatparányok *(Lépey)*.

Elvtévedési eredmények' kimutatása

„További sürgetés a' Hegelismus' tárgyában" irójának.

Ezen ügy fölötti minapi közlésemben (Ath. 1838. II. 45. sz.) kimutattam, miképen az érintett czikkely' irója azon eszmének, mi a' Hegel' philosophiájában első, ugymint a' közvetlen, legelvontabb 's legtisztább VANNAK helytelen fölfogásából, vagy mondhatnám, általános nemértéséből származott. Innen indulván pedig ki a' hegeli tulajdon philosophia, mi természetesebb, minthogy az elvtévedésből elvkeverék eredjen. Ez az mit első közlésemben előlegesen kimondtam. Azonban hogy előleges eszmei szerkesztésemet igazoljam, az Athenaeum' 41d. számából röviden kimutatom az elvtévedési különös eredményeket, mire annyival inkább jogosítva találom magam, mivel saját szavaimra történik hivatkozás.

Fölhozza sürgető ur, miképen én mondám „a' logicából, mint dialecticus közvetítéssel előállt tárgyba átmegy (Hegel) a' természetbe." Igen is ezek az én szavaim, melyek, megvallom, egy kissé lehettek volna világosabbak is, főleg s. urért. A' logicából megy át tehát Hegel a' természetre? Igen is! de mi az a' logica? A' legtisztább VAN-, lény- és fogalmon emelkedő eszmék' tanja, vagy eszmei tan. És hogy' megy át Hegel? Dialecticus közvetítéssel. És mi az a' dialecticus közvetítés? Minden közvetlen fogalomnak, 's ennek gondolathatározásai, és belső jegyei által közvetlenségéből ellenkezőre tétele, de ebből ismét a' közvetlenségbe visszahatás általi eszmét szerkezése; így ez is eszmei modor. A' logicából így megy át tehát mint eszmetanból, eszmeileg a' természetbe, mint tárgyba. Ugyan, ha eszmékből és eszmeileg megy, hová mehetett volna másba, mint eszmei tárgyba, azért, hogy a' logica' eszméit azon keresztül vigye. De épen a' „tárgy" szó az, azt látom én, mitől s. ur föl nem tud emelkedni, 's a' tárgyon csak markolható tárgyat akar érteni. Ezt mutatják az Encycl. §. 244. általa idézett Gegenstand és Inhalt szavak. Hát eszmei tárgyat nem tud s. ur gondolni? Oh bizony illy föifogás mellett csak ugyan nem lehet csodálni s. ur második nyomorú kérdését: csupán dialecticus közvetítéssel, hogy' áll elő a' természet? és ez honnan ered? A' közvetlen tiszta VAN' nemértéséből,

's ez az első elvkeveréki különös eredmény.

Fölhozza s. ur: miképen én Schaller' ismertetésében Bachmannak szemére hányám, hogy ő „az aristotelesi logica' átváltozását sem foghatá föl." Igen is! ez adott már alkalmat s. ur negyedik kérdésére: micsoda elveken alapul az Aristoteles' dialecticájának átváltozása? Hogy Hegel' logicája vitázó modorral szerkesztendő tiszta, de azért tartalmas eszmék' tanja legyen, föntebb is láttuk. Ugyan az Aristoteles' logicája ez-e? Az aristotelesi logicának igen nevezetes ágai a' topica és categoriák, mellyek semmi egyebek, mint a' tíz categoriáknak, mint üres alakoknak fejtegetései. Ugyan nincs-e már végetlen különbség ez, és Hegel' logicája között? És ez az igen nagy átváltozás már az a' logicákban, mit én Aristoteles óta Hegelig látok 's értek idézett szavaimon. Ezen kérdés ismét honnan származhatott máshonnan, mint a' hegeli logica' első elemének a' Vannak, egy az egész logicának nem értéséből? Ez a' második elvkeveréki különös eredmény. A' mit s. ur' Geschichte der Philosophie von Hegel 2. B. S. 420. fölhoz: Bei Aristoteles ist das Denken Concret geworden stb., az nem logicájára vitetik; hanem több munkáira, millyenek: a' physicaiak, metaphysicaiak, ethicaiak, politicaiak, oeconomiaiak, rhetoricaiak, poeticaiak, 's mások, mellyekben a' logica' alakjai tartalmasok lettek. —

Fölhozza s. ur „a' Hegel' triplicismusa az atya, fiu és szent lélek' dogmáira egy kissé merész nevetséggel akar sokak által alkalmaztatni, mert nem látom át, mi módon lehetne logicája az atya' képviselője, természetphilosophiája a' fiué, szellemphilosophiája pedig a' szent léleke" stb. Ez is igaz! De hogy a' hármas képviselőség igaz legyen, és én kissé meglehetős járatlan legyek a' Hegel' tanítmányaiban, idézi s. ur Michelet szavait: Geschichte der letzten Systeme der Philosophie II. 788. 's utána veti: itélje meg ezekből a' dologhoz értő, ha valljon a' Hegel' logicája nem az atya, természetphilosophiája nem a' fiu', szellemphilosophiája nem a' szent lélek' képviselője-e? Én is szivesen kérem az olvasó közönséget, olvassa meg az idézett szavakat, föltalálja-e azok közt, a' logica, természetphilosophia és szellemphilosophia szavakat, és itélje meg, azt mondja-e Michelet s. ur által fölhozott szavakban, hogy a' logica az atya, a' természetphilosophia a' fiu, a' szellemphilosophia a' szent lélek' képviselője legyen, — 's itélje meg egyszersmind azt, hogy s. ur nemcsakhogy nem ért a' Hegel' philosophiájához, de abban nem is lát. Hogy Michelet véleményem szerint, elég mystice, és scholastice a' Hegel' hármas rendszerében, alakilag, elég könnyen föltalálja a' szent háromságot, az az ő dolga, de azt csakugyan nem mondja mit s. ur mond. És ezen állítása s. urnak honnan származik? A' logica' fő eszméjének, a' Vannak hibás értelméből, 's ez a' harmadik elvkeveréki különös eredmény.

S. urnak ugyan ezen három elvkeveréki eredmény különösen tünendik föl, 's azt mondandja: ez is a' Hegel triplicismusához hű ragaszkodás. Semmi ragaszkodás s. ur! mert itt semmi közvetités nincs, hanemcsak azon történetesség, miszerint s. ur olly szavaimat, mellyekből elvkeveréki eredmény hozathatik le, három helyt idézi; azonban, hogy ezen is nagyon meg ne ütközzék, minthogy az egész 41. számú értekezése, csak a' három helyt idézett, 's zavarosan értett szavaimon alapul, e' végett van az értekezés' nagy része Hegelből is idézve; ezennel nyilvanítom, hogy azon egész értekezés, egy egész elvkeverék, melly bár mennyi csipős gunyokat idézzen is azon antihegelisták után, kiknek Bachmann, Bader, Gorres, Leo, Schubert, és Steffens főnökeik; az értekezést soha elv-nem-keverékké nem teendi.

Miután s. ur minket, kik a' hazában kevésse, vagy inkább szolgailag, mysticismussal, vagy a' nélkül bátrak valánk a' Hegel' rendszeréről szólani „homályban, érthetetlenségben, puszta szavakban, fogalomzavarokban, légbeni hadarázásban mélységet, tudományt, és bölcseséget keresőknek" characteriról, — melly rendszert, hogy s. ur nem ért mi arról nem tehetünk, — azonban én Hegel' rendszeréhez betű szerint és szolgailag, és mystice soha nem ragaszkodván, — mint ezt mind kijelentettem, mind teszem; a' Blairből idézett szavakat nagyon helyeseknek, és követésre méltóknak találom, és többet semmit az egész értekezésben, — mint illyen légben hadarászók bátrak vagyunk fölszólítani s. urat, hogy minket, mivel fölszólításából, és sürgetéséből egy tulajdon philosophiai rend-

szerhez tartását sem vehetjük ki, — pedig az minden philosophusban hamar kitűnik; — legyen szíves minket saját rendszerével megörvendeztetni, 's a' hasztalan légbeni hadarászástól megszabadítani. De én részemről ezennel nyilvanítom, hogy s. urat egyszeri előadása után nem sürgetendem; mert én a' fölszólalás, és sürgetés' közvetlen tünetkezéseikből azoknak beljegyeikbe hatva, semmi philosophiai beljegyet nem közvetíthetve, ezennel elölegesen, eszmeileg közvetítve kimondom, hogy az új rendszer, valami fölülegesen kefélgető, fölülegesen simítgató, 's legfölebb is mázolólag festő új rendszer leend, és ezt utólagosan, tárgylagosan, meg is mutatandom. ***Warga János.***

Mars színésznő.

Ha tagadtatnék, hogy a' szellemi hatás nem gyakorol ellenállhatatlan hatalmat az érzéki benyomások fölött, tanú lehetne azon báj, mellyet Mars kisasszony még mindegyre tulajdonának mondhat. Ha arról vitatkoznak is, mennyire van még kora a' hatvan évtől, abban mind megegyeznek, hogy az ötvent meghaladá 's azon kecseket elveszté, mellyek a' szemet megbűvölik. Terjedelmessé lett teste eleinte eltaszít magától 's összeegyezhetlennek látszik a' gratia' és fiatal idom' azon képeivel, mellyeket szerepeihez már előlegesen kötünk. Nem is akarjuk hinni, hogy ezen előttünk álló matrona félénk és kaczér lehet mint valami leány, ki a' gyermeki korhoz olly közel áll. Mégis ugy van. Az érzékek' ellenmondásai, olly magas müvészet' sulya által lenyomatva elhallgatnak 's háborítatlanul engedik azon részvétet éldelni, melly megszűnése után is jól esik. Ha lelkes asszonyokról, kik iránt a' természet külső tekintetben fösvénykedő volt, azt mondhatni, szellemök teszi szépségöket, ugy Mars kisasszonyról az állítható, hogy remeksége fiatalsága. Szavának olly frisesége 's ezüst hangja van, millyent kevés fiatalnál lelni; szabad természetes magatartásán semmit nem látni azon nehézségből, melly az időség' kisérője szokott lenni. Igen jelesen tudja kiszámítani az alkalmatos csinos öltözet' segedelmét mindazon mellékes cselekkel, mellyeket a' színpad megenged vagy parancsol. De éveinek physikai hanyatlását leginkább elfelejteti azon foglalkodtatás, mellyet játéka egyes részei szereznek a' látónak. Ábrázolata egyenletes és mégis bővelkedik szerencsés szakaszokkal. Semmi sem látszik kisírónak, mégis minden ki van emelve, a' mi jelentéssel bir. Párbeszéde a' társalkodás' folyó zenéje, a' közéletből ellesve, világosság, hibátlan kimondás által a' legszigorúbb izléshez szabva. A' szenvedély' kitörése, a' vidámság' elkapása, a' meglepetés' kinyomása, a' kedvetlenség', szóval minden indulat természetes és a' néző' emlékezete előtt már az életből ismeretes. Gyakran középszerű darabokban kell fellépnie, de az csak diadalára szolgál. Ezen esetben a' darab' védőjévé teszi magát, és csodálást érdemel látni, minő ügyesen tudja védencze' minden gyöngeségét elpalástolni, minden sükerűltebbet kiemelni, bájoló mosolylyal átugorva a' sótalan tréfán, a' homályos és silány helynek pedig előadási erejével színt és életet adva 's így a' költeményre 's a' költőre azon fénynek egy részét árasztva, mellyet maga szerez.

(Beiwagen d. Eilpost.)

A' számüzött.

Szegény vagyok, földhöz sujtott szegény,
Hulló rongyokból áll minden mezem;
Fáznak 's reszketnek fájó tagjaim,
'S így — fogcsikorgva tengek 's éhezem.
Kín és nyomor szegődött társaim:
Fenn ülnek arczom' dúlt vonalmain.

És mindezért nem vágyom mezre én,
Melly bíborával födje testemet,
'S ne lássa a' fénytől vak bámuló
Szemembe átsugárzó lelkemet.
Mezetlenül feltárva kebelem:
Ha szennye van, szennyét nem fedezem.

Vágyam csak egy, mint istenem 's honom,
Ám ennek tárgya nem fénylő arany,
Melly annyi csábnak 's bünnek eszköze
Gonosz kezeknek martalékiban.
Ezüst 's arany dúsaknak büszkeség;
De nékem ez még nem nagy veszteség!

Vágyam csak egy szivem lehelte csók,
Ám tárgya nem leány, sem nőajak:
Nincs nöm, nincs gyermekem! 'S ha volna, úgy
Az osztott bú ir szűm' fájdalminak.
Nincs nőm, nincs gyermekem; de van szülőm,
Kiért lángolva forr egész erőm!

'S én e' szülőtől, hontól elszakadt,
Ha róla álmodom, 's felébredek:
Előttem képe újra feltünik,
'S csak egy epesztő vágyat érezek:
Csókolhatnám bár egyszer még porát,
'S e' csókban szállna lelkem mennybe át!

Beöthy Zsigmond.

A' színésznő.

(Vége.)

Estve tömve volt a' theatre français, a' nép hullámzott, 's több izben előtapsra fakadt. A' függöny felrepült, de a' rendező szomorú arczczal jelenté a' darab' elhalasztását, mivel ‚Adelaide kisasszony véletlenül beteg lett.' Másnap a' palais royal' 58dik számú ajtaja egy perczig sem vala betéve. A' köpü' nyilásán nem tolong annyi méh, mint ottan emberek. Adelaide bekérte a' látogatók' névsorát; marquisek, comték, vicomték tarkáltak a' nemesek' nevei közt, de Deraun' nem volt felirva, 's ő igazán beteg lett. Rosszúlléténeк mindenik utczahős más okát tudta, de a' valódit senki sem. Némelly tulzó ifjak gyászt viseltek, 's harmadnapra két levelet kapott Adelaide. Az egyik hosszúaláírásúnak tartalma ez vala:

‚Végre kitaláltuk, hogy kegyed a' főszereplő miatt az intézettől idegen, pedig ha egy teremben két fáklya ég elveheti-e egymás' világát? Azonban mi tudjuk, hogy Besois asszony nemtelen vetélytárs, 's kegyed, szép Thaliánk, miatta méltatlanságokat tűrt. Legyen nyugodt, ki fogjuk eszközleni, hogy ő távozzék, 's kegyed mint első nagyságu csillag fényeskedjék színpadunk' egén.'

Adelaide mosolygott. A' színpad' ege — gondolá magában — festett vászonból van, 's a' csillag....? ismerlek, uraim, ti szeretnétek csillagászok lenni ... ők szeretik gyaníttatni, hogy egy színésznő' síma arczához egyetemes joguk van, pedig ha a' világ tudná egy színésznő' teremeiben mi történik, ezen uracskák fülig pirúlnának.

A' másik levél Derauntól jött. Rosszúl fűzött előadás, egymást czáfoló indulat-töredékek, ingerelt büszkeség- 's mély szerelem' küzdése bélyegezék azt, mellyből az éles tapintású leány szépen átlátta, hogy a' heves franczia, bár makacskodjék is, nem soká kezet nyújtand a' békekötéshez. Ő bánja tettét, — gondolá Adelaide — de büntetéseül meg kell torlanom, igen, ... legyen oka félteni, meg kell torlanom, 's csengetett.

‚Mari! gróf Corainnek, tudod, kit olly ritkán fogadtam el, mától szabad bejövetelt engedj ellenkező rendeletemig.'

Azonban Besois asszony elbocsáttatott, 's Adelaide, mint főszereplő lépett fel a' theatre françaisben; gróf Corain többnyire a' színfalak közt édelgett, ha kegyencze játszék, de azért Pappedl úr nem hivé felőle, hogy szerettetik, mert egykor fülhegyezé Adelaide előtti panaszát az egykedvűség miatt, melylyel iránta magányaikban viseltetik; Pappedl ur t. i. igen jól megérté ebből, hogy közhelyeken a' Deraun' ingerlése' okáért nyér Corain nyájas tekintetet. Deraun tudta, hányszor és mennyi ideig van Corain Adelaidénél, 's keblében egy eleven kigyót viselt. Reményét kezdé veszteni szerelméhez, 's ez vádló önérzetet izgatott fel az elkövetett méltatlanságáért. Látogatást tenni nem vala bátorsága. Szemérem és következetesség tarták vissza, 's így némán engedte tenyészni kinjait, mellyek halvány arczokon 's fénytelen szemekben mutatták fel magokat.

Adelaidét ez meglepte.... Ezt nem hivém mondá magában, ő szenved, oh az én tapintatom nem csal, igen, én tudom, én látom, hogy ő szenved, még sem jő, még sem ír..... Éjszemeiben egy csep könny fénylett, melly az érzelmek' egész tengere volt; azonban mint sértett fél előző lenni óvakodott, azt büszkesége nem engedte.

Deraun kerülni kezdé a' színházat, az egyetlen helyet, hol Adelaidét mostani helyzetökben láthatá, ezt azonban nem az ész' javaslatából; kerülte mert látása kint okozott, de nemlátása szinte azt, 's így naponta sajtóként szorúlt szívére a' fájdalom.

A' bolognei erdőben tüzjáték tartaték. Itt láták egymást huzamosb időtől először. Adelaide ma szép volt mint egy királyné, bájlóbb mint valaha; szokatlanúl halaványi, 's titkosan vonzó mint a' hold. Szöghaja pongyola fodrokban szegte tojásdad arczúlatját, 's a' ritka fátyol tikkasztólag engedte látni junói mellét. A' Corain' ülése mellette volt. Ő látá Deraunt, 's büntetni, kínozni akará, de maga sem tudta mit cselekszik; Corainnel örök beszédet folytatott, de értelem nélkül, gyakran rá mosolyga, de az ollyan volt, mintha felszakadt felhők' nyilásán múlólag ömlik el a'

napfény. Deraun szinte mosolygott, de nem önkénytesen, a' gyötrelem voná görcsökbe arczizmait. Ő épen úgy nem tudá mi történik a' nézők előtt, mint a' chinai mandarin' kastélyában, 's csak akkor jöve eszméletéhez, midőn a' nép zajongva kezde oszlani. Akaratlanúl közelíte a' színésznőhöz 's kérdezé gyönge szózattal:

‚Hogy' mulatá magát szép Adelaide?'

„Igen jól", felele könnyű meghajtással a' színésznő.

‚Nem csoda, a' mutatvány felséges volt' monda ismét némi gunynyal Deraun.

„Oh nem, ön téved, vicomte, én ezen gróf' jóságának köszönöm kedvtelésemet", 's enyelgve fűződék Corain' karjára.

Deraunt inassa emelte kocsiba, mert önerejéből nem bírt fellépni.

Adelaide fél tizenegykor azon öltözetben ült pamlagán, mellyet a' tüzjátéknál viselt, feje kezében nyugodott, szemei nem pillantottak, 's a' gyertyák' hamva' iznyi csomókba gomolyodott. Előtte álmosan állott egy szobaleány.

‚Az istenért, kisasszony, akar-e már feküdni?'

„Nem."

‚Hát fen akarja virrasztani az éjt?'

„Nem."

‚Tehát mit akar?'

„Semmit."

‚Ne feküdjem le?'

„Ne."

‚Vagy lefeküdjem?'

„Le."

A' szobaleány lefeküdt. A' tornyokban tizenkettőt kongott az óra. Adelaide felugrott, iró szert vön elő, és irt: Vicomte Deraun! nem, nem! te nem vagy nekem vicomte; Victorom, egyetlenem! Egy színésznő mindenben rendkivűli. Ha gyűlöl Kain, ha boszúl Achilles, ha uraltatni vágy Cleopatra, és ha szeret... oh erre nincs hasonlat. Én imádlak, te kegyetlen vagy. A' ruhatárban színpadi öltözeteim függenek, 's nem akarom, hogy azokat valaha nálam lásd. Én büszkén állok azokban a' nép előtt, de tőled szégyenlem mintha bohóczság' jelei volnának. Énneked Adelaide vagyok v. színésznő. Én elfelejtem a' bántalmat, neked nincs mit felejteni. Jőj és hozz reményt .... Csengetett ....

‚Kisasszony mit parancsol?'

„E' levelet holnap nyolcz órakor vigye az inas vicomte Deraunhoz."

Adelaide lefeküdt.... A' tornyokban két órát ütött éjfél után .... és ő ismét csengetett; a' szobaleány bejött.

„George hat órakor vigye el a' levelet." Másnap, borúsan, fénytelen szemekkel beszélt Adelaide Georgeval.

„Tehát csakugyan nem találtad otthon?"

‚Nem kisasszony, az éjjel két tanácsost hivatott, ügyvédet és jegyzőt, kik egy órai zárkozás után ismét eltávoztak. A' vicomte még egy levelet irt, 's azután kiment, még eddig nem tért vissza. A' levél kegyedhez van czímezve, íme.....'

Adelaide elkapta e' levelet. E' pillanatban csoportozás történt az utczán, 's a' lármában ‚Deraun' hangzott. A' színésznő ablakhoz futott. Halászok hoztak egy a' Szajnából kifogott halottat; ... az Deraun volt.

Adelaide forró lázba esett. Gyakori rohamaiban (paroxismus) eszén kivűl beszélt, 's illyenkor Ophelia és Deraun voltak öröklő eszméi. Az orvoskar javaslá a' theatre français igazgatójának gondoskodnék tagról, mert Adelaide felléphetéséhez nincs többé remény.

Adelaide jó család' sarjadéka volt. Ő nem a' szinpadi élet' könnyelműsége között fejlődött. Lelke mély vala, képzelmessége meleg és csapongó, életkora 18 év. Első szerelme Deraun 's élete, vágyai, boldogsága szerelméhez voltak raggatva, mert ő Victort nem czímért, nem ragyogni vágyásból szerette. Most mind ez egyszerre elveszett; 's csoda-e, ha a' családja' köréből különben is kitiltott leány elméjében megtébolyodék. Betegágyánál a' látogatók' serege hullámzott, de csak nőket, férfiakat nem bocsáta magához, 's egy eszméleti szakában (lucidum intervallum) Corainnek megizente, hogy nem akar vele találkozni az életben.

Faradatlan szorgalom, czélszerű gyógymód erőt vettek végre a' testi kóron; Adelaide felkelt, 's orvosok' javaslatából fürdőket használt, utazni ment; Európa' fővárosaiban szórta el magát, mellyekből ép elmével, de örökké ábrándozó szeszélylyel tért meg. Egy napon törvényszék követeit jelentett be nála George. Azok egy végrendelet' hiteles másolatját közlék Adelaidéval, melly szerint Deraun' vagyonában egyedűl öröködött. Ő nem fogadta azt el; a' tébolyodottak intézetének ajánlotta által.

Ő még egyszer és utóljára kivánt színpadra lépni Ophelia' szerepében. Az orvosok' általában tilták, de ő makacs volt, ellenszegűléseinek nem lehete gátat vetni. Az előadás' napján iszonyú lélekharczot szenvedett, de viseletén látszatos nyugalom ömlék el. Számon tartá emlékében minden percz' történetét, melly egykor opheliai estvéjét megelőzé. Midőn a' négy óra közeledék, felnyitá az őszerű ruhatárt, bársony' és atlasz öltönyök' rétegekbe hajtott schleppjeit teregetett gyermekes elmerűléssel a' padozatra, majd ünnepélyes csendben, ajtóra sülyedt szemekkel ült pamlagán, mint a' mátkáját váró menyasszony. Az óra négyet ütött, az ajtó megnyilék 's ő elájúlt; padozatról emelte fel a' belépő szobaleány. Hatodfélkor kezde üdűlni homloka forrott, 's jeges vizet kért, ismét vizet, 's újra csak vizet. A' theatre françaisnál más előadáshoz készültek, de ő makacsúl állítá, hogy fellépend. Hét órakor már tükör előtt ült öltöző szobájában, 's nyolczadfélkor elkezdődék az előadás. A' színházban szokatlan néptömeg szorongott, főrendű dámákkal valának telve a' páholyok, 's közöttük ollyanokkal is, kik gőgös megvetői ugyan a' színészpályának, de Adelaidéban a' nőnem' közös sorsát méltánylották. Ophelia megjelent de sokáig némán kelle állania, a' taps, az éljenezés szinte egy negyedig tartott. — Játékában ihletés, felmagasztaltság mutatkozék, egész lényén valami különös vala észrevehető, általában hasonlítá egy álomjáróhoz. Midőn az őrült jelenetben szalmakoszorújával fellépett, névtelenül indító nyögésbe olvadtak szavai. — A' színház egy halottak' országa volt, a' lélekzetvételt meg lehete hallani. — Ophelia' könnyűi megeredtek, 's Adelaide kezdett beszélni. ‚Kezemben mennyi sírvirág? oh ezek mind fejér szegfűk valának míg én Hamlet voltam..... Így... haboknak vetlek benneteket ... haragos Szajna vidd el őket virúlni szép halottamhoz ..... Halászok adjátok nekem Deraunt,.. hiszen a' ruhatárban álkoronák vannak, mellyekben három óraig szoktam uralkodni.' — Itt arcza egészen elváltozott, 's rémítő kifejezést vőn. Még egyszer említé a' halászokat, 's a' színpadról őrűlten ugrott le mintha azokat akarná üldözni. A' jóltévő asszonyiegyesűlet vette gondja alá a' szerencsétlent.

Ő nem vala többé látható a' színpadon, nem a' városban, nem sehol. — Tizenegy holnap múlva fáklyás halottsereg kisért ki az őrűltek' udvarából egy koporsót. Szemfedelén borostyán koszorú vala 's egy fejér szegfű' száraz maradványa. — Élete' 20dik évében halt el Adelaide a' színésznő.

Káthy Lajos.

Magyar játékszíni krónika.

Válasz t. V. úrnak Caligula szomorújáték' bírálására. — Midőn még fájdalom sem tudós társaság, sem Athenaeum, sem pesti színház nem létezett, én már akkor ifjú éveimnek feláldozásával előítéletekkel, részvétlenséggel küzdve fáradoztam a' magyar színészet' parlag ugarjain, tövist, gyomot irtani, és helylyel helylyel, egy egy kis mezei virágocskát ültetni, tenyészteni. Mint sikerült fáradozásom, azt a' füredi, szabadkai, kecskeméti színházak' építése bizonyítja, hol, — bár ki hogyan vélekedjék — a' magyar nyelv' terjesztésére eszközűl szolgáló, 's e' tekintetnél fogva elszenvedhető vándor társaságok, enyhet, nyugtot, 's födelet találnak, — és a' magyar szegényebb közönséget, ha nem Thalia' disz-csarnokába, de pitvarába bevezetik, és kandivá teszik egykor, midőn Pestre buzát, szalonnát, ludat, és *kácsát* hoznak eladni, annak disz-csarnokát is megtekinteni, 's ez által a' művészet iránt fogékonnyá, simulttá formálódnak; hogy az áll, bizonyítja a' pesti színház karzata, melly országos, sőt néha héti vasárkor is telve kecskeméti, szegedi, 's más vidéki szűrös gubás, bundás hallgatókkal, pedig higye el, t. V. ur, ezek *Salamon királyt* nem olvasták, de adva sem látták. — Továbbá mi buzditá két heti ingyen munkára azon derék magyart, ki a' pesti színház' építésénél magát olly jelesen megkülönböztette, bizonyosan merem mondani nem *Zalán' futása*, — melly magasabb fogalmuak és míveltebb értelműek' számára van irva, — hanem a' magyar vándor Thalia, mellynek én húsz év óta irtogatom csekély tehetségem szerint darabos ösvényét, 's ha azon derék magyarnak két heti munkáját V. ur *Árpád' ébredésében* érdeme szerint említésre méltónak találta, csodálom, hogy húsz évi fáradozásomért gúnyoló humorával mi okból kiván egész haza előtt nevetségessé tenni? — Ha nem tetszem vagy roszúl játszom, irja azt, hirdesse! de minden gunynév, vagy csufolódás nélkül, ezt tőle mint tudós társaság' tagjától olly komoly és érdemes férfiútól méltán kivánhatom. Én Pestre, nyiltan irom, nem pénz, kenyérkereset vagy szükségből jöttem, hanem hogy két nevendék leányomnak a' színművészet' fensőbb fokára lehető emelkedésöket eszközöljem. — Sikerül-e szándékom, nem tudom; én anya vagyok; gyermekeim' tökélyeit hibáit anyai szemem képes emelni, elnézni; — a' közönség ítéletére bizom őket; csak azt az egyet jegyzem meg, és magát t. V. urat választom bíróul — valljon szolgálhat-e serkentésül egy fiatal kezdő színésznőnek olly hálátlan pályára indulni, ifjusága' deli korát feláldozni, mellyen húsz év után okkal ok nélkül kicsufoltassék. Szeretném ha V. ur látná, mint csügg e' perczben mind két leányom köny-özön köztt nyakamon, és sirva mondja: „Menjünk anyám innen, hisz nem szorultál rá, hogy magad valaki által kigúnyoltasd, hadd vesszen a' theatroma minden criticusaival, hol egy olly jó anyát, mint te kigúnyolnak, csufolnak, ki érettünk fáradságos keresményedet feláldozád, csakhogy a' szinészi pályára szükséges muzsikára nyelvekre megtaníttassunk.“ — Vesztene-e e' kétnevendékben a' magyar színészet; azt V. ur maga itélje meg.

Minthogy ügyességemet kérdésbe nem kivánja venni, — még is botránkoztatónak mondja játszáso-

mat, megvallom, ezt *kácsa*-eszemmel megfogni nem vagyok képes. Csak azt az egyet jegyzem meg, hogy én kötelezésemnél fogvást bár melly szerepet elfogadni tartozom, magamat önkénytesen a' közönség' kinzására tolni nem szoktam még akkor sem, midőn azt szabadon tehettem volna. — Férjem nem tudom, mi deák közmondással akar vigasztalni, én asszony létemre csak Peleskeiben a' magyar humorról mondottakra kivánom t. V. urat emlékeztetni. De engedjen meg, a' *kácsa*-nyelv' hangja éles, gyomra erős, gyikot békát emészt, 's nem hogy mérgöktől szárnyaszegett lenne, még tollasodik, és hízik; engedjen meg V. ur ez csak *kácsa*-hápogás.

Komlóssyné.

Midőn a' fölebbi válaszra felelek, olly pontokat kell érintenem, mellyek körül nálunk még folyvást a' legkülönbözőbb vélemények' örvénye forog. Ez szolgáljon mentségül, ha feleletem egy kissé bővebbre terjedend. — Azt mondja Komlóssyné, hogy ő húsz év óta fárad a' magyar színészet' megalapitásában. Mindenek előtt: ezt csak olly módositással fogadhatjuk el, mint a' párisi naplopó derék apjáról mondja, hogy az nyerte meg a' wagrami csatát és még 60,000 ember. Ez beillik egy kis különbségnek. 'S nem hihető, hogy ez ellen Komlóssynénak kifogása legyen; mert ha igazságos akar lenni, sem férjét, sem másokat, kik velök együtt több vagy kevesebb sikerrel fáradoztak, a' magyar színészet' megalapitása' 's fenntartása' érdeméből kizárni nem lehet. De még illy értelemben 's ezen különbséggel is fenn marad az érdem, 's távol legyen, hogy azt legkisebbé is csonkitani akarjuk; de itt más, nagy nyomosságu kérdések tolakodnak elő.

Ha valamelly jeles hadvezér vagy bajnok, ki csatákat nyert, vagy nyerni segitett, a' maga idejében nyugalomra lép, lemarad ugyan a' hir' szárnyairól; de tisztelet környezi öt honn, tisztelet követi sirjába; ellenben ha ereje' fogytán, vagy erejénél többet merve, folyvást pályán marad 's előbbi szerencséjét bukások követik, a' világ kimondja rá az itéletet, szigorún, kérlelhetlenül: dicséretét a' mult' diadalmaiért, gáncsát a' jelen' bukásaért, sőt — olly nagy hatalmu a' jelen a' mult felett — a' hét sovány tehén rendszerint fölemészti a' hét kövér tehenet, a' mai veszteség csökkenti a' tegnapi diadal' emlékezetét 's csak az utókor nyugalmas törvényszéke képes kivenni az idején túl feszitett, megbukásra kényszerített érdemet a' romladék alól. Szóval, ha valaki jól élt, pályázott, érdem; ha rosszúl él, rosszúl pályáz, nem az, 's hogy azt dicsérjük, ezt gáncsoljuk, a' részrehajlatlan igazság kivánja. Mi Komlóssyné' 20 éves pályája ellen semmit sem szólottunk.

‚De a' megbukó kiméletet érdemel a' multért, ha abban érdemei voltak.' Való. 'S az Athenaeum csinján, szelíden kivánta Komlossynénak értésére adni, hogy a' pesti színpadon, nagy szerepekben kivált, rosszúl áll; de mind hiába. Egy vérbehatóbb szóra volt szükség 's ez kimondatott, mi sikerrel, az idő mutatja meg. Egyébiránt, hogy az csak egy szó volt — szavazat, melly a' többség' véleményében enyészik el, nem szükség mondani. Komlossyné azt is felhozza, hogy a' vásár' 's hétivásár' bundás embereit is a' vándor Thalia — mellynek ő húsz éves papnéja — csalta be a' pesti színházba, 's az lelkesítette a' szegény napszámost ingyen dolgozásrá — dicsőség érette a' vándor Thaliának — 's hogy mindezt nem lehet Salamon királynak 's Zalán' futásának tulajdonitani (mint melly miveltebbek' számára iratott). Ez egy kis megmézezett fulánk akart lenni. De se' baj! Az efféléket mi már megszoktuk: alios ego vidt ventos, alias — procellas stb. 'S való. Salamon 's Zalán' futása mindazt nem tették. Vajha ne igy volna! vajha ezek épen annyi tökélylyel dicsekhetnének, mint hibáik vannak, vajha méltók volnának népszerükké lenni, vérré válni a' nemzet' minden ereiben, hirre kapni a' külvilág előtt 's becsülettel és díszszel térni meg a' magyar hazába! De mit használ mind ez a' sok vajha? hova lettek a' szegény költőnek büszke álmai? Mi lett belőled szép remény? Egy pár kötet vers, mellyet már csak nevéről ismernek, mellyet mindenki megdicsér inkább, mint elolvasson. Keserű jutalom! És még is igy kell lenni. A' sok ezer mű közül kevés éli túl irója' életét, sőt csak fiatalságát is; de ha korában megtevé hatását, ha morzsa volt a' nemzeti dísz' nagy épületéhez, ha alapja lőn szebb jövendőnek, iró és nemiró szinész és nemszinész elégedjünk meg vele; ne vegyük meg kétszer az adósságot: az idő kifizetett bennünket a' multért. A' mi ezen túl van, az új számvetést kiván. 'S ennek az előbbivel csak emlékezet' utján van összeköttetése. Sovány vigasztalás talán? de jobb az öncsalásnál, melly édes; de épen ollyan émelgős is, mint a' méz, 's mi mindennél roszszabb, utóize méregkeserű.

Mondja tovább Komlossyné, hogy nem pénzért vagy szükségből, hanem leánykái' neveléséért jött Pestre. Tisztelet, becsület! ez anyailag és okosan van téve; de mint következik ebből, hogy Komlossyné szerepekben lépjen fel, mellyeket meg nem bir, vagy hogy általában fellépjen? Sőt, nem az következik-e inkább hogy mint szorgalmas és érdemes férje igen józanúl, ne koczkáztassa a' vidéken szerzett hirét, ne tegye ki gúnynak azon színpadon, hol gyermekeinek most nyilik a' pálya? 'S ha kezdő szinésznőkre, millyek leányai, nem szorgálhat serkentésül, hogy anyjok húsz évi fáradozásaiért (nem ezekért! ettől az isten mentsen, csak mostani szerepiért!) gáncsoltatik, mi vagyunk-e okai 's nem ő, ki arra kényszerit? Egyébiránt is, midőn K. leánykáit színészekké avatta, el kellett volna mondania, mit Kean Damby Annának mond, nem ugyan mind; mert gondos anyai szem előtt nevekedvén a' legnagyobb bajtól nem lehet tartani; de még is sokat 's csak akkor engedni meg, hogy színészkedjenek, ha mindazon bajoktól, melylyek a' színészt uldözik, vissza nem rettennek. Tevé-e ezt Komlossyné? Ha nem, igen rosszúl; sok keserű órától kimélhette volna meg leányait.

De most Komlósyné egy érzékeny családi jelenetbe hagy pillantanunk: leányai nyakába borulva sirnak és veszszen-t kiáltanak a' theatrumra 's criticusaira. A' theatrumra is? nem akarom hinni, ezt csak a' fájdalom sajtolhatta ki belőlök; ez olly szó, mellyet azóta megbántak, megbánniok kellett. Én legalább, ha gyermekeim volnának, mindenek fölött arra tanitanám, hogy soha egyes emberek' hibái miatt a' közjó, közügy, az intézet ellen föl ne lázadjanak: a' köznek díszleni szentnek kell lenni még akkor is, midőn az egyeseket méltatlanság éri. De hogy a' criticusra veszélyt kiáltanak, már ez megengedhető, ha szinte a' criticusra nézve igen fájdalmas is. Hol találunk paizst az illy szelíd 's még is sujtó harag ellen? 's a' kedves Ida, kinek fiatal hangja lelkunkben egy régen elhangzott tavasznak minden dalait újra felidézi, kinek könnyü sugár termetkéje úgy áll a' színpadon, mint egy megtestesült remény, kit még hibáiban is tűrünk, sőt szeretünk; mert azokban tehetséget vélünk lappangani, ez a' bájos gyermek is halált mondott reánk? Hogy soha nagyobb büne ne legyen életében! Igen, Ida, önnek szeretni kell anyját, részt venni annak minden bajaiban, sőt szabad boszonkodni criticusaira; de midőn ártatlan haragja elmúlt, hallgatni kell az ész' szavára is. Ismerek egy színésznét — nem egészen érdemtelent, de kit megnevezni nem ide tartozik, — ki valaha tetszett, ha például ártatlan leánykákat játszott, mert bájosan tuda mosolyogni, tetszett, mert fiatal volt. E' színésznő azt hivé, hogy mind igaz, mit hizelkedői mondanak, mit öncsaló keble súg, 's elmulasztá a' fiatalság' báját művészet által örökíteni, a' mosolygást szilárdabb tulajdonokkal felváltani. 'S mivé lőn? Csaknem kiállhatatlanná. Még mosolyog, de nem tetszik többé, még fiatal akar lenni (látszania még szabad volna), de nem az többé;

még szeret néha ifju leánykákat játszani terjedelmének daczára, egy boldog emlékezetü fiatalságnak minden hiúságai meg vannak rajta; de annak bája nélkül. Milly szomorú kép! 'S ezen színésznő soha sem hallott figyelmeztető szót, soha criticát, de mindig magasztalást, mindig istenitést, 's nem volt soha bókolók, nem imádók nélkül. Ellenben az idő egyet perdült sarkán 's magasztalás és imádó oda van! 'S miért? talán mert nem karcsu, nem fiatal többé? korán sem, hanem mert évei meghaladák benne a' müvészetet, mellynek örök fiatalságunak kell lenni, mire a' külföldön több példa van. 'S mi sorsa most? keserü tünődés a' világ' háladatlansága felett. 'S a' mi benne érzés fenn maradt, az fájdalom! Mit mond ön ezen tükörhöz, szép Ida? Nem tetszik? és még is nem egy színésznő fogja magat benne megismerni. 'S mi fogja önt e' sorstól megmenteni? a' critica? távol legyen! a' józan critica illyesmivel magának soha sem hizelkedik. Mi tehát? Egy kis szerencse és saját józansága; de a' critica óni fogja önt az elbizottságtól, a' tespedéstől, ha arra körülményei 's talán legjobb akaratú dicsérői hajlandóvá tennék; a' critica a' sok elvetendő között jó intéseket is fog önnek adni, a' critica önt boszontani 's keseriteni fogja. 'S ön ekkor mit teszen? boszút áll: nőszivnek milly édes a' boszú! Igen, boszút fog állani; de nemesen. Józan szorgalommal, lelkének egész erejével azon lesz, hogy a' pályát, mellyen indult, dicséretesen járja meg; ügyekezni fog kitalálni az igaz ösvényt, 's arról sem dicséret által leszédittetni, sem gáncsok miatt visszarettenni; szerényen; de bizodalommal, fokonként, nem ugrándozva, fog felhaladni a' lépcsőn, melly a' müvészet' templomához visz; mivelni fogja elméjét, ('s ez különös figyelmet érdemel) nemesiteni és szilárditani erkölcsét olvasás, tehetségét kifejteni müvészetéhez illő gyakorlások által; szóval, ügyekezni fog, hogy ne csak színésznő, hanem mivelt hölgy is legyen, vagy is legyen színmüvésznő, melly magasb miveltség nélkül alig lehető; ezek mellett gazdálkodni fog idejével, egészségével 's jó nevével. 'S ha egykor, a' magyar színészet' virágzóbb szakában igy szólnak: „akarjátok látni a' feddhetetlen, a' mivelt lelkü asszonyt, jeles színésznőt egy személyben; kihez hasonlót a' magyar színpad még eddig nem mutatott, 's ki példányúl szolgáljon a' jövő nemzedéknek? nézzétek őt!“ Ha igy fognak szólani, akkor ön méltólag meg lesz boszúlva: az egész magyar világ el lesz ragadtatva, minden jobb érzésü egyet értend ön' magasztalásában. 'S a' criticus? meg fog szégyenülni, epedni mérgében, ha kaján, örülni, ha jó ember volt, 's öröme magas és tiszta lesz, mint az égieké. — 'S mit gondol ön, e' magas czélt elérhetendi-e, ha minden moccanását megdicsérik, ha hibáinál elhallgatnak? 'S nem inkább, ha koronként figyelmeztetni fogják, hol szelidebben, hol élesebben, sőt fanyaran is — a' mint ezt a' critica' titkos törvényei, vagy — a' mi óhatatlan — a' criticus' szeszélye magával hozandja? Végezetre még egy jó tanácsot. Minden jót bizvást megtanulhat ön a' régiektől; de egy roszat ne tanuljon meg: a' critica feletti sopánkodást és érzelgéseket. Ez több mint nevetséges, ez nyomorú! — Ön azt kivánta a' criticusnak, hogy veszszen el, a' criticus önnek jó szerencsét 's az égnek minden áldásait kivánja cserében a' hosszú pályához! — Komlósyné mentségéül említi, hogy ő szerződés szerint kénytelen minden szerepet felvállalni. Legyen itt szabad három kérdéssel felelnem. 1ör. Ki kényszerítette K—nét, hogy illyen szerződésre lépjen? 2or. Szabad-e még olly szent czél' rovására is, mint gyermekeinek nevelése, a' magyar közönséget játékaival fárasztani? 3or. Nem férje-e a' rendező 's valamennyire nem függ-e ettől is, micsoda szerepekben lépjen fel, ha már csak ugyan föl kell lépnie, mit egyébiránt nem tanácsolhatok; mert, akarmint keressek is, nem találok szót, melly Komlósynéra nézve vigasztaló legyen. Keressen bár maga 's ha talált, azzal fogom kimondani, hogy hangja a' pesti színpadon éldelhetetlen. Ha a' közönség máskép itél, ám jelentse ki tetszését tapsaival.

Mi a' kácsahangot illeti, nem szép ugyan; de nem találtam jobb kifejezést arra, mit mondani akarék. Ha szó nélkül, csupán gondolattal, beszélhetnénk egymással 's a' világgal, nem irtam, nem mondottam volna; de szóból ért az ember, 's én olylyan szót akartam mondani, mellyet megértsenek. Védelmezhetném ugyan a' kácsát, melly jó, szelid házi állat, 's melly senkinek sem vét. Mondhatnám, hogy a' hajdani criticák nem igy szokták itéleteiket kimondani: ott bűszult csorda, őrült, maniacus volt a' divatos kifejezés 's nem egyes színésznők-, hanem az egész testületről, mit én, megvallom, teljességgel nem vagyok hajlandó utánozni; de ha mind e' mellett a' kifejezés kemény, vagy illetlen, Komlósyné már boszút vett érette: ő engem a' magyar humor' kigyói és gyikjai közé számit, sőt a' mi borzasztó — elnyeléssel fenyeget; mi egyébiránt nem olly könnyü lesz: én már egy kissé régi kigyó vagyok, 's hogy a' kigyó szerencsésen harczol az emberi 's különösen az asszonyi nem ellen, azt már a' paradicsomban megmutatta.

És most — boldog új esztendőt kivánok. *V.*

Egyveleg.

— **Congrev-rakéták.** — A' congrev-rakéták' feleresztése is már borzasztó; egész lángtömegben emelkednek fel a' földről és szakadatlan zúgással repülnek a' levegőben egész óranegyednyire és tovább. A' várostromnál rendkivül rettenetesek; átütnek a' házfedeleken, mindenre tapadnak, a' mit átfurni képesek, és minden éghetőt meggyujtanak. Csak kőfalak tarthatják vissza 's ezek sem mindenkor. Minő változás fog a' legközelebbi háborúban történni! A' csatázók egyszerre felülről, alulról és minden oldalról meg fognak támadtatni. A' léghajó elérhetlen magasságból fog aláokádni tüzet, a' gőz-ágyú halált hintend a' sánczokról, mielőtt az ellenség olly közel jő, hogy futóárkot nyithatna meg; a' congrev-rakéták a' sátorokat, lőszerszekereket 's magokat a' katonákat első álmokban lángok által emésztik el. Semmi földi gyalogság ki nem állja 500 röfnyire a' jól intézett rakéta-telepet öt első perczig. Hatszori töltés hat illyen tüz-műhelyből elegendő a' legerősb zászlóaljakat összetörni, felét halva levervén, felét égve és szaggatva szétkergetvén. A' legszörnyübb ágyutüz semmi hozzá képest.

Gondolatparányok.

1.

Az erős férfi az őt környező sorson keresztül vívja magát, az ellenállás nélküli pedig elmerül: igy az uszó leveri a' fenyegető hullámokat 's kuzdése által azokon felül tartja magát, midőn a' vizár a' gyengét fenékhez nyomja.

2.

A' halandó, kit csak most a' mulékonyság' gondolata levert, már a' legközelebb pillanatban előforduló tréfának nevetéssel jön elébe: igy gyászhangokban zeng a' muzsika, melly az elhúnyt katonát utolsó utján kiséri, de ugyan azon úton visszafelé víg melodiával hangzik. ***Lépey.***

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

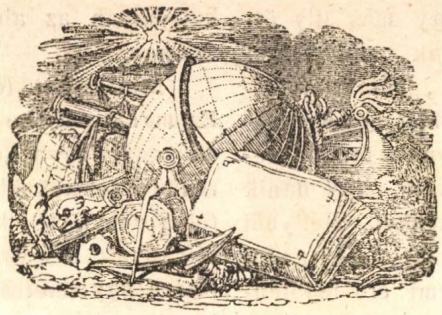

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

HARMADIK ÉV

Első félév. **Pest, januarius' 10. 1839.** **3. szám.**

Tartalom: A' gyermekek' aluszékonyságáról mint az oktatás' fő akadályáról (*Peregriny Elek*). — Napoleon (*Erdélyi*). — A' sírásó. Angol novella (*Beöthy Zsigmond*). — Magyar játékszíni krónika (*V.*). — Egyveleg. — Gondolatparányok (*Lépey*).

A' gyermekek' aluszékonyságáról
mint az oktatás' fő akadályáról.

—

A' mult évi „allgem. Schulzeitung'" 38. számában Geiszler, miután az oktatás' némelly akadályairól emlékeznék, így értekezik folytatólag a' gyermekek' aluszékonyságáról (Gedankenlosigkeit), melly a' tanítást tetemesen nehezíti:

Ezen hiba az iskolákban sokkal gyakrabban található, mint sem a' tanítók hihetik, 's annál bujábban tenyész, minél inkább többnyire valamelly erény' színében mutatkozik. Némellyiknél ezen aluszékonyság bizonyos testi nyugalom és illendőség mellé rejtezik; másoknál a' legfeszültebb figyelem' álorczájában jelenik meg. Itt hajlandók vagyunk az aluszékonyt bárgyúnak, ott olly fiúnak tartani, kinél az emlékezet hiányzik. — Bár milly szinben, bár milly alakban jelenjék is ezen hiba, mindig akadály a' tanításnál és így közelebbről kell vele megismerkednünk.

Először is ezen kérdést teszszük fel: Miben áll a' gyermekek' aluszékonysága? — Az a' léleknek elvonulása azon tárgytól, mellyet a' tanító épen előad, a' nélkül, hogy a' gyermek' lelke valami mással foglalkodnék; vagy a' léleknek némi tunyaságában áll, melly az érzékeknek, különösen a' tapintás' és hallásnak megerőtetésétől irtózik. Más szavakkal: éber állapotban való álom. Az aluszékonynak vannak fülei és nem hall; szemeit bizonyos tárgyra függeszti, és még sem lát; szíve is hathatlan marad, bár milly világosan és tisztán beszéljen is a' tanító.

De honnan ered ezen olly veszedelmes ellenség? — Én forrásait a' rosz nevelésben keresem.

Én ezen aluszékonyságot legtöbbnyire az alsóbb állapotúak' gyermekeiben találtam, olly szülék' gyermekeiben, kik, hivatások' körülményeinél fogva, csak igen keveset foglalkodhatnak, mulathatnak gyermekeikkel. Ezen állapotúak' gyermekei közönségesen már két éves korokban magokra hagyatnak, a' nélkül, hogy valaki velök beszéljen, figyelmöket ingerelje, vagy elméjöket valami módon ébreszsze. Az illy szegény teremtményeknek még csak érzékei sem gyakoroltatnak rendesen. 'S ha netalán egy vagy más gyermekben a' túlnyomó lelki erő kitör,

és szakadatlan kérdezősködés, kutatás által, játékszerei' elrombolása, vagy más illy ötletek által utat nyit magának, mind addig visszautasíttatik, dorgáltatik, sőt büntettetik, míg végre a' gondolkodást igen veszedelmes és büntetendő dolognak tanulja tekinteni, 's egészen felhágy vele. Így bánik az ember a' gyöngéd gyermekkel, mellyből az isten' képmása fejlődjék ki, még pedig olly korban, midőn a' szellemi erő legélénkebb. Nem csoda tehát, ha illy elhanyagolásnál a' szellemi tehetségek egészen eltompulnak, elvásnak 's használhatlanokká lesznek. A' legerősb magnes megtartja-e benne létező erejét, ha semmit sem adunk neki tartani, vagy elrozsdásodni hagyjuk?

Még világosabb lesz állításom, ha arra figyelmeztetem az olvasót, hogy az aluszékonyság gyakrabban találtatik a' nő- mint figyermekek közt. 'S hogy is ne? Épen a' leányok szoktak alsóbb rendű családoknál minden házi — mi ugyan igen szép — és mechanicai munkákra alkalmaztatni, míg a' a' fiú, mihelyt elég ereje van, az utczákon, vagy a' faluban kódorg és az által alkalmat nyer szendergő lelki erejét ébreszteni.

Ezen állítás' valóságáról a' legelső paedagógok is meg voltak győződve. A' híres Locke azt mondja a' nevelésről írt könyvében: Az emberrel születik az ismeretek után való vágy, mellyet mi könnyeden kandiságnak szoktunk nevezni 's azt, hogy a' gyermek ostoba ne maradjon, első éveitől fogva kell ápolni, táplálni.

Hasonlóképen állítja Rousseau ‚Emil' könyvében, hogy az ember' nevelése születésével kezdődjék, és ő ennél fogva kicsiny, gyöngéd nevendéke' kandiságát okos dajka által kivánja ébreszteni. Sőt még azt akarja, hogy a' gyermekkel mulassunk, mielőtt az szólani képes. Az által leginkább fog a' gyermek gondolkodásra ösztönöztetni. —

Az atyai ház tehát az, vagy a' fonák nevelés, mi által az aluszékonyság vagy lelki tunyaság a' gyermekbe ótatik. Most gondoljuk meg, hogy ezen gyermekek' nagyobb része hatodik éve' lefolytával vitetik iskolába, midőn benne a' lélek' ingerlékenysége már kihalt, 's a' tanító, főképen falukon, mindennapi két, három órai tanítás mellett, bár mi iparkodással sem képes a' már féleghalt 's elzápult lelket fölébreszteni 's frisíteni; így már nem igen csodálkozhatunk iskoláinkban az aluszékony gyermekek' nagy számán.

Mint lehet tehát ezen forrást bedugni? Ez már kevésbbé függ a' tanító' erejétől. Ő állásánál fogva kevesebbet hathat az alsóbb rendű gyermekek' nevelésére. Az egy a' mit tehet abban áll, hogy korosabb, érettebb tanítványait a' gyermekek' czélszerűbb nevelésére figyelmetessé tegye, mutassa meg a' károkat, mellyek annak elmulasztásából erednek. Legtöbbet tehetne itt a' status, a' város, vagy maga a' község az által, hogy a' kis gyermekek' felügyelését tapasztalt személyekre bízná, kik naponként és óránként ezen kisdedekkel foglalkodnának, lelkeiket ébresztők. Ezt ismét az úgy nevezett védintézeteknél, mellyek már többfelé léteznek, lehetne elérni. Azok' fő iránya most ugyan csak abban áll, hogy olly szülék' gyermekeiket, kik naponként nincsenek otthon, testi veszélyektől védjék. De miért ne lehetne ehhez a' lelki erő' működését is kapcsolni? (Magyarországon erre is van gond, 's a' derék Wargha a' tolnai példányintézetben a' társak' tökéletes megelégedésére munkál.)

Egy más oka ezen aluszékonyságnak igen sok gyermek' természeti született lelki tunyaságában fekszik. Ne higyük, hogy ezen lelki tunyaság, vagy mint lehetne máskép nevezni, ezen gondolat-iszony mindig a' későbbi években elhanyaglott lelki fejlődés' következése, mint azt az alsó néposztálynál láttuk. Ezen hibát igen gyakran olly művelt szülék' gyermekeinél is venni észre, kik sokat foglalkodnak gyermekeik' lelki tehetségeiknek kifejlődésével.

Vannak ugyan is gyermekek, kiknek minden testi és mechanicai munka gyönyör, de minden szellemi erőtetést, mint legsulyosb terhet, kerülnek. Tapasztalásaim szerint az olly gyermekek, kik a' gondolkodástól irtóztak, közönségen szépen irtak, jól rajzoltak; még a' számvetésnél is némi ügyességre jutottak, és könyveikben bizonyos rendet és tisztaságot tartottak; de a' többi tudományokban 's a' gondolkodásban, a' többiektől, még a' középszerűektől is, végtelen messze maradtak. Sőt olly esetem is volt, hogy az illy gyermekek' lelki tunyaságokat táplálandók, mindig azon nyargaltak, hogy az előa-

dott tárgy nekik igen nehéz 's ők épen nem képesek a' tanítást felfogni.

Ezen lelki tunyaságot azután még különösen olly gyermekekben venni észre, kik igen jól tartatnak, kiknél a' gyomor folyvást emészt, azt pedig mindenki tudja, míg az ember emészt, nem igen szeret gondolkodni. Minthogy tehát a' gondolkodás az illy hízott gyermekeknél a' gyomor' túltömése által már az első évektől kezdve elnyomatik, 's ezen állapot folytattatik, végre az akarat nélküli lélek a' lomha test által minden hatását elveszti. Figyelmezzünk csak az olly kicsiny testi lényekre, 's csak hamar kitetszik, milly szerencsések azok, ha nyughatnak, ehetnek, ihatnak és alhatnak, sőt milly kellemetlen nekik, ha beszélniök kell. Úgy látszik, mint ha az illy jóllakás által a' physicai és lelki erő' egyensúlya egészen kiforgattatnék. Ezen szellemi tunyaság, mit a' testi phlegmától jól meg kell különböztetni, leginkább olly tanítási tárgyaknál üt ki, mellyeknél sokat és élesen kell gondolkodni. A' köz ember előtt sem látszik ezen lelki állapot ismeretlennek lenni. Illyen gyermekről szokták mondani, hogy tökkel ütötték a' fejét. —

Noha egyiránt nehéz ezen, részint természeti hajlandóságból eredt, részint a' test által okozott lelki tunyaságot egészen elnyomni; ebben az esetben még is sokkal többet tehet a' tanító, mint az elsőben.

A' tanító igen jól teszi, ha az illy gyermekeket közel ülteti magához, hogy mindig szemei előtt legyenek. Egy pillanatig se legyenek bizonyosak, ha fel nem szólíttatnak-e. A' tanító beszédében mindig reájok tér és így szünteleni nyugtalanítás által szellemi feszültségben tartja őket. Ezen paedagogiai fortély igen hasonló a' közönséges hadi cselhez, az ellenséget szakadatlan nyugtalanítás 's csipkedés által szünteleni figyelemben tartani, csak az a· különbség, hogy illy bánásmód mellett a' tábor' ereje lassanként gyöngíttetik, itt pedig serkentetik. A' tanítónak illy ügyekezete által a' gyermek végre neki szokik a' lélek' feszítésének 's majd azon meggyőződést nyeri, hogy lelke sokkal tehetősb, mint maga is gondolá. De e' mellett a' tanító felette vigyázzon, ne talán roszúl választott eszközök által makacsságra 's megátalkodásra ingerelje őket. Illy állapotban azután semmit sem lehet kivinni. —

Harmadik oka az aluszékonyságnak a' mind két nembeli gyermekek közt nem szokatlan önfertőztetésben áll. Ezen vétek sokkal jobban uralkodik a' gyermekek közt, mint sem azt hinni hajlandók vagyunk. De e' felett épen nincs mit csodálkoznunk. Én az orvosok' itéletére hivatkozom, vagy arra emlékeztetek mindenkit, miképen nőnek fel a' gyermekek a' szemérmetlen cselédség közt, miképen tanúi azok olly tetteknek és szavaknak, mellyeknek örökké rejtve kellene maradni előttök. Egy szóval, az alsóbb rendűek' gyermekeinek nevelése olly rosz — 's merném mondani, szóban, tettben, példában olly fertelmes — hogy nem is várhatni egyebet. Ezt tapasztalták már előbb a' legjelesb paedagogok is, és szóval, tollal iparkodtak e' bajnak ellene dolgozni. Itt csak Campe, Resevicz, Ehlers és Salzmannra emlékezem, különösen pedig a' „Krebsbüchlein"ra. Ezek mindnyájan megegyeznek abban, hogy az önfertőztetés a' lelki erőt elöli, az érzéseket élességeiktől megfosztja, a' gyermeket ostobává, bátortalanná és aluszékonnyá teszi. Illyen gyermekek könnyen megismertetik magokat a' tanító előtt azzal, hogy szemeiket egy pontra függesztik, a' nélkül hogy valamit látnának, vagy hallanának. Az andalgás, mellybe az illy elgyöngített gyermekek merülnek, minden érzéket eltompít 's a' legkisebb előmenetelt is gátolja. Ezen forrást elállítani nem kis feladat a' tanítónak. A' gyermeket igen bajos a' tetten kapni 's így a' büntől elszoktatni. A' szülék' közhatása nélkül legalább alig lehet valamit végezni — Majd 25 évi hivatalom' viseleténél több illy eset adta magát elő, mi által alkalmam volt többféle eszközt megkísérteni. Itt közlöm nem siker nélkül használt bánásmódomat. — Mihelyt észre vettem, hogy ezen andalgás vagy butaság valamelly gyermeknél ezen forrásból ered, a' legszigorúbban figyelmeztem reá, 's főképen kezeire és arczára vigyáztam. Nem ritkán alkalmat kerestem őt tőlem távolabb ültetni, hol szabadabban üzhette a' bünt. De épen illy úton tudtam rá gyakrabban figyelmezni és úgy hirtelen meglepni, hogy azon pillanatban eszméletét egészen elveszté. A' fiút aztán a' tanitás után magányosan lakásomra hivám, 's majd csendes intéssel, majd leverő hangon — indulatjához képest — megvallásra

birtam. Ha így kicsalám belőle bűnvallását, mi eddig még mindig sikerült, azután atyjával értekezém a' legczélszerűbb eszközről. Ezen túl még jobban szemmel tartám és soha sem szenvedtem, hogy kezei a' tanításnál az asztal alatt vagy más illetlen helyen legyenek. Az illy erkölcsileg beteg gyermeket rendesen házi dolgokkal annyira elfoglalám, hogy kevés vagy épen semmi ideje sem volt tisztátalan kivánczisságait űzni.

Végre az aluszékonyság' utolsó forrásaira jövök. Azok magokban a' tanítókban feküsznek, midőn a' gyermekeknek olly tárgyakat adnak elő, mellyek elméjökhöz épen nem mérvék, vagy azt nem adják elő a' gyermekek' lelkéhez mért módon.

Minden gyermek már a' természettől nagy vágygyal bir ismeretek után. 'S ezt nem csak jó jelnek, hanem egyszersmind igen nagy eszköznek kell tekinteni, mellyel a' természet az embert született tudatlanságából kiragadni használ. Ezt tudja a' tanító 's épen azért sürög a' gyermek' tudásvágyát még inkább ingerelni 's táplálni. Milly ártatlan, sőt dicséretes magában ezen ügyekezet, olly ártalmas is lehet az, ha a' tanító abban az arany középutat elhagyja 's a' gyermekeknek olly tárgyat ád elejökbe, mellyre még nem eléggé érettek. 'S erre igen könnyen tévedhet a' tanító; mert úgy alkalmat nyer a' szülék' szemei előtt tündökleni. A' gyermek ugyan hamar felkapja az ujat a' tanításból, 's iparkodik is ezen elébe adott étket lelkével felfogni 's megemészteni; de nem bír vele, 's a' homályon lelki szemeivel nem képes áthatni. Többféle, de mindig sikeretlen, fáradság és erőködés után, a' tanítás alatt csevegésnek, játéknak adja magát, vagy, ha a' tanító' szigorúságától tart, a' csendes aluszékonyságnak, mi végre természetté válik.

Hasonló a' hatás a' gyermekeknél akkor is, ha a' tanító az előadandó tárgyhoz nem ért, vagy illendően ahhoz nem készül. Egyik esetben sem fogja a' gyermekeket kielégíteni. Kedvöket vesztik a' hallgatástól, 's félvén a' tanító' keménységétől, csevegni, bibelődni nem mernek, hanem csendes álmodozásba merülnek.

Ugyan az történik, ha a' tanító igen tudós hanggal szól, vagy is előadásában nem tud a' gyermekhez lebocsátkozni. Mi a' világosság a' testi szemnek, az a' tisztaság a' léleknek. Igen sok világosság fáj a' szemnek. Mindjárt behunyjuk szemeinket a' fölöttébb fényes sugároknál. A' gyermek is megveti az igen tudós és fellengző előadást. Bezárja az előtt szellemi füleit 's lelki tunyaságnak adja magát, melly végre gyökereket ver. Ha a' tudós predikácziók alatt a' köz keresztény' lelki állapotját megvizsgálnók, ugyan illy aluszékonyságra akadnánk ott is.

Végre még azzal tenyészti a' tanító az iskolában ezen dudvát, hogy már öt éves gyermekekkel olly dolgokat, mondásokat, énekeket mondat maga után, vagy tanúltat könyv nélkül, miket azok épen nem képesek megérteni, felfogni. A' jó emlékezet tágas éléskamra. Oda igyekszik az okos gazda bőségét lerakni, hogy szükség' idején azt használhassa. A' szemes tanító is használja ezen lelki erőt, eszméket, igazságokat, itéleteket rakván abba, miknek azután a' gyermek valódi hasznát vegye. De ha öt, hat esztendős gyermektől a' tiz parancsolat', a' hitvallás' ágazatainak tanulását követeli, azt már, bár ki mit mondjon, alig lehet helyesleni. A' legügyesb tanító sem képes az itt előforduló homályosságokat ezen kornak fölvilágosítani. Még sokkal károsabb a' lélekre nézve, ha, a' mint több iskolában láttam, a' tanítás naponként az imádságok' felmondásával kezdődik. Ez annyit tesz, mint a' gyermekek' aluszékonyságát szántszándékkal előmozdítani. Ha a' fiú, vagy leány csak egyszer tanult is egész mondásokat, a' nélkül hogy értené, jövendőben annál inkább fogja a' gondolkodás' fáradságát kerülni; a' tanító úgy sem kérdi ha érti-e, hanem tudja-e? Mennyire segíti a' tanító ezen hibát a' könyvnélküli tanítással, eléggé bizonyítja az énekek' vagy versek' hangzatlan, hamis felmondása. Oh, ha a' templomban néhány éneklő kereszténynek lelkébe tekinthetnénk, vagy csak szemeire figyelnénk, milly hamar észre vennénk, hogy épen azon énekek énekeltetnek legaluszékonyabban, mellyek a' fiatal korban előleges magyarázat nélkül tanultattak. A' milly szükségesek tehát az iskolákban az emlékezetgyakorlások, olly elővigyázattal kell velök bánni, ha csak nem akarunk többet ártani mint használnunk kellene.

Ugyan csodálkozhatunk-e még, ha isko-

láinkban annyi aluszékony, nem gondolkodó gyermeket találunk, és ha a' polgári életben mindenütt emberekre akadunk, kik beszédeikben, cselekedeteikben olly kevés gondolkodást, olly kevés szellemet árulnak el, hogy lelketlen műszereknek látszanak lenni? Ezen hibáknak némelly forrásai ugyan az iskolán kivül vannak: de valljuk meg, tanuló műhelyeink még épen nem azok, minek lenniök kellene, t. i. szellemképzők, lélekébresztők. Sok hasztalan és nehéz ideákkal halmozzuk a' lelket 's a' gondolkodó erőt, az elmét, kevéssé gyakoroljuk; sok mechanicai ügyességet követelünk 's a' mellett elöljük a' lelket. Az ollyan ember, ki számtalan idegen eszméket nyom emlékezetébe, de gondolkodni nem tanult, hasonló a' varjúhoz, melly idegen tollakkal ékeskedik, de mihelyt szavát hallatja, azonnal ráismerni.

A' fő czél, mellyet iskoláinkban kitüznünk 's elérnünk kell, más nem lehet, mint a' gyermekeket gondolkodni tanítani. Az a' legjobb iskola, hol a' gyermekek élesen gondolkodni tanultak és az eléjök adott tudományokat igazán értették. Minél jobban élesíttetik a' fiatal ember' elméje, annál hasznosabb lesz a' világnak. Pedig csak akkor értük el azon feladatot, melly bennünket mindnyájunkat, mint nevelőket, kötelez, ha az ifjakat a' vallásnak és statusnak hasznos tagjaivá képeztük.

Peregriny Elek.

Napoleon.

Hallottuk e' század mint lépe fel,
Mint kelt ölén a' harczok' óriása,
Kinek világra dörgő bajvivása
Trónon királyokat sápaszta el.

Epedt a' nép hű szív' reményivel,
Remélt jogot, 's nem nyert imádkozása;
Mi több, a' zsarnok, hogy tervét ne lássa,
A' nép' szemét kiszurta — semmivel.

A' semmi — biztatás volt, csalfa zálog
A' harczmezőn tékozlott mindenért,
Mert áldozának kincscsel honfivért.

Imé! szemekről elmulék a' hályog;
Ti megrabolt hazáju nemzetek,
Lesz még idő, 's akkor ne higyetek!

Erdélyi.

A' sirásó.

Angol novetla.

Kent grófsági bizonyos városkában, melly egy igen régi apátsággal bir, élt egy férfi, ki az egyházfii és sirásó' komoly munkáit szokta végezni. Kedélye búsongó hidegségben állott, melly foglalkodása' komolyságával csak növekedék. Szülék, testvérek és barátok' hiányában, az ásó vala legkedveltebb jószága; 's az út, mellyen legbensőbb örömmel járt, a' temető' úta volt. Gyűlölé és kerülé az embereket, kik előtte utálatos színben tünének fel; 's mind e' mellett is értekezék velök a' sírdíj iránt, 's meg kelle látnia a' kétségbeeső özvegyeket, kiket néhány hét előtt még menyasszonyi kéj ringata álomba; meg továbbá a' gazdag örökösöket, kik olly örömest láták a' jövendő' rég lesett gyönyöreit, sötét gyászukból fejleni fel.

Grub Gábor, így nevezék őt, éles szemekkél birt az önzések' e' rejthelyeit kikémlelni; de ő nem látá az anyák 's özvegyek' néma, rejtett kínait, kiknek legszebb, legmosolygóbb reményöket, szóval — mindenöket a' halál ragadá el; ő nem látá az elhagyott szeretők' és jegyesek' feldúlt vonalmait, kiknek egy életet kell még átélniök, melly őket sem jövendővel, sem szerencsével nem kecsegtetheti, de reájok többé szerencsétlenséget sem hozandhat; ő nem látá az atya' súlyos fájdalmát, ki reményeinek legteljesebb bimbaját kíséri sírjába! Neki nem vala hite a' szerelemben; a' lyánykák' mosolyai nem voltak édesek. Ő a' barátságnak sem hitt; soha nem nyert 's viszonzott még szíves kéznyomást. Hasonlólag a' vad állathoz, melly zsákmánya után rohan, fogá el őt egy neme a' dühös gyönyörszomjnak, midőn az utolsó ásó-földet veté a' sírra, mellyet lábaival, szíve' legnagyobb kéjében taposott. Ő csak a' temetésnél mosolyga; egy ellenséggel — mint illy alkalommal mondani szokta — kevesebb van!

A' lakosok félve 's utálva nézték őt; hiszen mindnyájan tudták már, hogy Grub szívesebben szokott temetésre, mint keresztelésre harangozni.

Egy karácson-éjszakán ásót és lámpát vön emberünk, 's a' temetőbe lépe, hol egy sírt kelle megásnia.

Az ünnepnek e' szombatán sokkal hidegebb és szomorúbb volt, mint egyébkor; hiszen mindenütt vidám és örömteljes élet uralkodott. Nem volt az egész helységben egy kézműves, ki gyermekeit, háza' mindannyi örömeit, össze nem hítta volna maga körűl ez ünnepélyes alkalommal. Egyedűl ő futá az örömnek e' nemét, hogy sírt készítsen; jámbor ének helyett hollók' zenéjét 's táncz helyett ásószereinek egyhangú csörömbölését hallgatá.

Illy komolyan és némán tévelygé át az utczákat, és látá, miképen a' dúsan világított szobákban szelíd emberek múlatoznak; tréfálni és kaczagni látá őket mindenütt, 's gyülölete és mérge irántok mindig keserűbb lön.

Látá, miképen a' gyermekek egymást űzik — kergetik, hogy karácsoni ajándékjokról fecsegjenek; de ő gondolá, hogy a' halál az ifjú életet is eloltandhatja, 's e' gondolatnál vad öröm lángolá szívét keresztűl.

Illy sötét arczczal folytatá tovább lépteit az utczák' egyikén; hidegen fogadá a' köszöntéseket. Kevés idő alatt azon útra érkezék, melly a' sírkertbe vitt, 's mellyet mi halottak' útjának nevezünk. A' lakosoktól ritkán látogattaték, 's meglepetve bámult fel, midőn gyermeki hangok zengének közelében egy dalt.

E' gyermek játéktársaihoz siete 's fennhangon énekelt, hogy az éji csend' 's a' temetőút' borzalmait némileg felejtse. Éneke nagy ellentétben állott Grub' hangulatával, 's általa magát gúnyoltatni hivé; elrejtezék, 's várt, míg a' kis dalos egészen közelébe nem jött; ekkor megrohaná 's megveré keményen, elégülésére annyiban, mennyiben erre az öröm' egy kis szikrája lobbant fel keblében. Azután tovább ment, 's elérkezék a' sírkerthez, mellynek ajtaját bezárá maga után. Leveté köntösét, 's a' földre helyezvén lámpáját, egy, félig megásott, sírba lépe, 's tovább egy óránál ásta magát mindig mélyebbre. A' föld kemény volt a' fagy miatt, 's csak nehezen és lassan vésheté bele ásóját; de ő, egészen álmába merűlve, fáradsággal és idővel mit sem gondolt. Csupán csak palaczkját illeszté néha ajkihoz, mit szorgosan meg szokott égett borral tölteni, mielőtt hazulról eltávoznék.

— Ha! ha! ha! kaczaga, miután húzamos ideig dolgozott; egy illy sír még is csak szép karácsoni ajándék!...

— Ha! ha! ismétlé háta mögött egy hang.

Ijedve tekinte körűl Grub: mindenütt nyugalom és csend uralkodott. A' hó nagy pelyhekben hullott, 's egy végetlen szemfödelet, melly ezer holtat takar — képeze. A' sírásó figyelmes lön; de egy hangot sem hallván többé, visszhangnak vélé az előbbi választ, 's munkájához akara ismét fogni, midőn újolag szózat riada:

— Nem visszhang az, mi neked válaszolt.

A' sírásó remege, 's egy csodálatos alakot vön észre, melly átellenében egy sírkőre támaszkodék. Az idegennek különösen idomzott, hosszú csontjai 's vékony de erőteljes karai valának; teste pikkelyekkel volt borítva. Egy régi, tág köpönyeg ölelé vállait, 's fején széles karamú kalap volt, melly fölött az éji széltől egy veres toll ingattaték.

— Mi hoza téged ide, e' karácson-éjszakán? kérdé a' sírásót.

— Kegyelmes úr! én sírt ásni jövék.

— Ki merészel illy éjszaka temetőbe lépni?

— Gábor! Gábor! — riada most több hang is.

Gábor körűl néze; de senkit sem láthata.

— Mi van ott a' palaczkban? kérdé tovább a' szellem; mert hogy szellemnek kellett lennie, a' sírásó sem kétkedék.

— Égett bor! kiálta ez nehéz nyomatú hangon.

— Ki merészel égett bort inni, karácson' éjén a' temetőben?

— Gábor! Gábor! ismétlék a' hangok.

A' daemon mosolyga.

— Ő a' miénk; ő a' sátáné!

— Kegyelmes úr! nem méltóztatnék megengedni, hogy tovább folytassam munkámat? ... rebege a' sírásó reszkető ajakkal, és erőlködék egyenesen állni.

— Ki készít karácson' éjén sírokat 's ki leli bennök gyönyörét?

— Gábor! Gábor! ismétlék a' hangok.

— Barátim hínak, Gábor! Jó ideje ismerünk már téged mester. Te mégy az utczákon, 's hidegen nézesz azokra, kik mosolyganak és örűlnek; ismerünk már rég,

makranczos te, ki arczúl csap egy szegény gyermeket, mivel énekel.

'S a' daemon borzasztó kaczajt tőn, mit a' viszhang százszorosan hangozott vissza; azután különös ugrásokkal tánczolá körül a' sírásót, 's lábaihoz guggolt.

— Félek, hogy el kell hagynom nagyságodat; fázom 's nem jól érzem magam....

— Elhagyni? minket? ha! ha! te Gábor!...

'S midőn a' poklok' királya ujonnan kaczagott, a' sírásó szétömlő világot vön észre 's apróbb ördögöknek fáklyás seregétől látá magát körül tánczoltatni. A' tánczkör mindig szűkebb 's az ugrások szaporábbak lőnek, midőn egyszerre bűbájos zene kezde szólni 's eszmélete megszűnt.

A' mint újra eszmélni kezde, magát egy, daemonokkal telt csarnokban lelé fel, 's a' középen álló trón fölött a' bűvös vendég üle, kivel imént a' temetőben beszélt.

— No most tehát — szólt kíséretéhez; mutassatok néhány festvényt e' férfinak, képgyüjteményünkből.

E' pillanatban egy felhő szakada szét, melly a' csarnok' hátrészét borítá, 's helyében egy mosolygó táj tünék fel.

Az árnyékos útak' egyikén két szerelmes ifjú lejte át, kéjittas szemekkel.

— Nézz oda, Gábor! szólott a' szellem; ők hideg feszengés nélkül beszélnek szerelmökről; a' házasság megszentesíté érzeményeiket; bizodalommal nyugosznak kezeik egymáson; egygyé olvadni látszik életök.

A' sírásó lesüté szemeit.

— 'S te boldogtalannak érzed magadat e' földön? folytatá a' szellem, 's mielőtt a' sírásó válaszolhatott volna, súlyosan üté meg vállait, mi társaitól is utánoztaték, mikép szokásban van az udvari népnél, mindent utánozni és tenni, mit urok jónak vélt.

A' felhő ismét más alakban tünék elő.

Egyszerű, de csínos teremben dolgozgatott az ifju pár, egy kisded' bölcsője mellett. A' csecsemő' egyetlen egy sikojára villámsebesen ugrék fel az anya munkája mellől; ölébe ragadá a' gyermeket, és a' gyermek nyájasan viszonzá anyja' mosolyát, ki körül fűzé karával csecsemője' nyakát, mint legszebb, legbecsesb ékszerét.

Egy pillanatra atyja is felhagya munkájával; merengve bámult a' gyermekre, 's átvéve anyja' öléről — ringatá térdein, 's újját nyujtá neki, megkisértni őt a' legelső lépésre.

Gábor sohajtott.

— 'S te boldogtalannak érzed magadat e' földön? — ismétlé a' szellem, 's újra sujtott öklével a' sírásó' vállára.

Ismét egy új kép fejlett elő.

Az ifjú pár megőszült; a' gyermekből erőteljes férfiú lön, legidősb testvérei között. Munkakörében mindegyik szorgalmas vala, 's minden, mi készüle, közös lön, megszerezve a' család' jóllétét.

Az anya font, míg legifjabb leánya fennszóval olvasa.

Az atya, egy tágas zsölle-székben nyugodva, leczkéket oszta gyermekeinek a' jövendőre, 's boldognak érzé magát boldogságukban. De mind azt, mit e' föld nyújt, mulandóság 's halál fejezi be.

— Gyermekeim! — szólt a' halandó atya — ki békében élt, békén fog meghalni; nyissátok fel az ablakot, látni akarom még egyszer a' napot, melly aranysugárral szegi át hazámnak ormait. Hozzátok ide a' virágot; illata olly jól esik nekem. Mari! nyújtsd felém kezedet, — elvárlak ott fenn.... gyermekeim! maradjatok mindnyájan körülem!.... Az ősz ki akará még egyszer áldó karait nyújtani, de erőtlenül hullának vissza....

Gábor könnyezett, de az ő könyűi ¡vigasztalók valának.

— 'S te boldogtalannak érzed magadat e' földön? — riada újlag a' szellem, 's erősen ragadá meg a' sírásót, hogy ez földre húllott.

Zuhantában a' sírásó fölébredett. A' temetőben még folyvást egy sírban ült, mellyben a' múlt éjjel csendesen elalvék. Eleinte a' hideg és ijedség annyira eltompíták érzékeit, hogy alig eszmélhete; azonban mind inkább magához jött 's megesküvék, hogy e' szent leczkét megőrzendi és használandja, melly olly borzasztó álomban történék.

Pár évvel később, ugyan e' sírásó, egy ifjú, kecses nő' férje lön, ki egy piros arczú csecsemőt szoptata. Hidegsége és zordonsága elenyészett, 's jámbor és szorgalmas férfi lön, ki az életet használni 's éldelni is tudá. —

Beöthy Zsigmond.

Magyar játékszíni krónika.

Dec. 27. Először: Ludas Matyi. Eredeti énekes bohózat 3 felvon. Irta Balog István, muzsikáját szerzette Szerdahelyi József. Az új díszítményeket festette Engerth.

Dec. 28. A' notre-damei toronyőr.

Dec. 29. Mind formaruhában.

Dec. 30. Ludas Matyi.

Dec. 31. Zampa.

Jan. 1. Peleskei notárius. Botránkoztató készületlenség kezd elharapozni a' magyar színházban, mi általános szorgalmatlanságból, vagy próbák' hiányából ered-e, nehéz megmondani, hacsak mindkettőt nem akarjuk okúl venni. Leginkább érezhető e' készületlenség a' csoportozatokban, hol több sebesen 's néha elmésen összevágó beszédet kellene hallanunk. 'S mit hallunk többnyire? értelmetlenül, vagy ügyetlenül össze zagyvált tereferélést, hol egyik a' másik' szerepébe vág, vagy azt el is mondja, néha mindketten ugyanazt elmondják, többnyire pedig untató vagy inkább boszontó szünetek után, mintegy vasfogóval huzva, jő a' rég várt szó, mellynek talán könnyű tréfát kelle vala szereznie. Illy hibákat vettünk mindjárt az első jelenetben észre, hol a' többek között Szatmári Karolina (bíróné) mondani valójával késedezett. Hogy lehet fiatal leány, kinek a' mellett olly gyönyörü hangja van, nem szorgalmas, alig megfogható. Nem szégyen-e ez? Hol marad az asszonyi hiúság? Itt legalább jó hasznot tehetne. Neki iparkodni kellene, hogy magát bármi kis szerepben pontos (nem szeles) játékával, nem fényes (mert ez nem telik) de tiszta öltözködésével kitüntethesse. Nagy zavar volt a' fogadói 's kávéházi 's eleinte a' pinczei jelenetekben is; sőt fájlalva kelle látnunk, hogy maga Egressi Gábor is olly kevessé vala honn a' színpadon, mint tán még soha sem. Szerepe ugyan (ifj. Zajtay) nem valami különös; de láttuk már, hogy Megyeri 's maga Egressi is apróságokat ügyes játékaik által emeltek ki. Mindezeket azért véljük szigorún megrovandónak; mert talán egy eredeti színmü sem nyerte meg ennyire a' nézők' kedvezését, kik eddig folyvást szaporodtak; de kik bizonyosan végképen elfogynak, ha az előadásokat illy léhaság' szelleme szállja meg. A' nagy közönség gyakran észre sem veszi a' hibát; de, mi sokkal rosszabb, lassanként üresnek, unalmasnak találja a' müvet 's megrögzött hitét a' legjobb előadás sem képes megváltoztatni; mert el nem jön többé. Megyeri (Peleskei notárius) méltán tapsoltatott meg most is jeles játékáért; dicséretes kivételt érdemel Szentpéteri is (Hopfen) 's Kovácsné (Tóti Dorka). Barta (pesti korhely) igen helytelenül toldá meg szerepét, midőn hegedűs pajtásától búcsút vön. Miután Zajtay' bocsánatot kért a' közönségtől, igen nagy fonákság újra megszólalni.

Jan. 2. Pártütők. A' csoportozatok' beszédeiben ismét készületlenség tünt ki. Bartha különös kedvvel, 's eredetiséggel adá a' falu' kovácsát; de leginkább ő látszott nem tudni, mit kelljen helyenként mondania 's talán mondott, a' mit nem kelle 's ez által társait zavarta. Játszani és játszani hagyni törvény a' színészetben. Megjegyezzük, hogy illy rövid darabot magában nem tanácsos adni. Igen könnyen megférne vele egy más vígjáték is. A' m. academia sok csínos egy felvonásu vígjátékot adott át 's ezek még nagy részint előadatlan hevernek.

Jan. 3. Veres köpönyeges. Ismét vígjáték, inkább bohózat 's ez egy végben a' harmadik. Miután a' peleskei hős nevető-tehetségünket meglehetősen kimeritette, várhatni-e, hogy ugyanazon nemű; de gyengébb adagu tréfa mulathasson? Azonban ezt csak figyelmeztetésül mondjuk; mert talán ez úttal nem lehete máskép. — Megyeri a' veresköpönyeges kisértetet csodálatos hanglejtésü szavalásával, ünnepélyes járása' 's nevetségesen siralmas arcza' hamis pathosával olly sajátságos alakká képezte, melly mindennek, ki őt egyszer látta, fenn marad emlékezetében. Ez ismét olly alak, mellyet Megyeri maga teremte; mert az iró' legfölebb is lelketlen testet adhata által. Egressi (Melcherson Ferencz) nem látszék egész kedvvel vinni szerepét, 's beszéde a' játék' elején alig volt érthető. Általában neki kis szerepekhez nem nagy kedve van, mi minden esetre hiba; mert mint jeles színésznek érdekében áll, még a' csekélyet is jól adni. A' költő, ha epigrammát ir is, nem szabadithatja fel magát arra, hogy hanyagúl 's középszerűt irjon, mivel különben csak drámát vagy epost szokott 's szeret irni. Egyébiránt el nem hallgathatjuk azon ohajtást, hogy más részről az igazgatóság is Egressinek abban vegye leginkább hasznát, a' miben erős.

Jan. 4. Ismeretlennő. *V.*

Szombaton januar. 12. Schodelné' jutalmául először adatik · *Eskü*, vagy: *a' syracusai zsarnok*. Opera 4 felv. Olaszból Rossi ut. ford. Jakab Istv. Muzsikáját irta Mercadante. — Figyelmeztetjük a' tisztelt közönséget, hogy ez egészen új 's még a' pesti közönségtől nem látott opera 's különbözik Auber' hasonló czimü operájától, melly már a' pesti német színpadon több izben adatott.

Egyveleg.

— **Angol és franczia journalistica.** — 1827. év' végével megjelent Londonban *negyvennyolcz héti lap* 's ezek között *hat* vallásos tartalmu, *négy* orvosi, *kettő* természettudományi, *hét* satyrai, *kettő* tudományos criticai, *egy* muzsikai, *egy* erdőszeti és *tizennyolcz* vegyes tartalmu. — A' legjelesbek közül hétnek hetenként 200,000 példánya adatik el. — Havi iratok közül 236 jelenik meg rendesen, mintegy félmillió példányban; van ezeken kivül még 34 évnegyedes folyóirat. Hirlap Londonban 51 jelenik meg; az egyesült birodalomban pedig összesen 370, ezek közül 190 Angliában, 53 Skóczíában, 76 Irlandban. — Franczíaországban, a' „Fränkischer Merkur'" egyik párisi levelezője szerint jelenleg összesen 730 journal jelenik meg, ezekből Párisban 300; az utóbbiak közül 24 a' religio- 's morállal foglalkodik, 88 törvényadással és jogtannal, 3 országgazdaság és kormányzással, 12 történetirás-, statistica- és utazással, 44 belletristicával; 9 a' szépmüveknek van szentelve, a' festés- és hangászatnak, 2 a' színháznak, 15 a' szám- és természettudománynak, 28 az orvostannak, 12 a' hadi és tengerésztudománynak, 22 a' földmivelés és mezei gazdaságnak, 23 a' kereskedés és szorgalomnak, 17 a' közoktatás', 10 az asszonyok' és ifjak', 11 a' divat', 4 a' pittoresk gyüjtemény', 7 hirdetések' és 15 az átnézések' és vizsgálatok' számára. A' megyékben 258 journal jelenik meg, köztök 153 politicai, 4 literaturai (csak!) és 101 helyi újdonságokkal foglalkodó.

Gondolatparányok.

3.

Olly mikroskop még nem találtatott fel, melly az ember' picziségét leárnyazhatná; de a' látcső sem létezik, melly az ő túlvilági czélját 's ez által jövendő nagyságát meghatározhatná.

4.

Minek sujtjátok a' földre hibázó feleteket kőhajításokkal? vétkének mardosása által magától bukott volna le: mint a' belső féreg a' gyümölcsöt idegen segitség nélkül rágja le a' fáról. ***Lépey.***

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

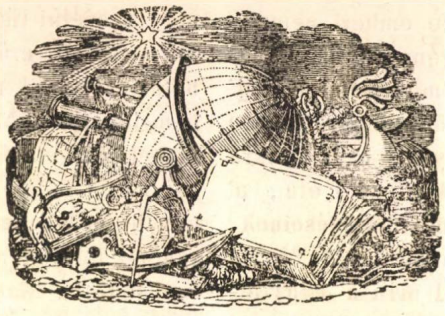

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ ***BAJZA.***

HARMADIK ÉV

Első félév. **Pest, januarius' 13. 1839.** **4. szám.**

Tartalom: Eszmék a' pártról, különösen az irói pártról *(Baksay Dániel)*. — Ők és én *(Sárosy Gyula)*. — Viktor. Eredeti elbeszélés *(Tretter György)*. — Magyar játékszíni krónika. *(V.)*. — Egyveleg. —

Eszmék a' pártról
különösen az irói pártról.

—

A' hány fő, annyi értelem. Mikép külsőleg, alakját tekintve: ugy bensőleg, testi és szellemi tulajdonai sajátságai és tehetségeire nézve, sem létezik két tökéletesen egyenlő ember a' föld' tekén. Saját gondolkodó, felfogó és itélő tehetsége, véralkata, hajlandósága, ízlete, saját neveltetése, testi, erkölcsi és tudományos kifejlődése, saját polgári viszonyai, házi körülményei stb. vannak mindenkinek. Innen fejlik ki az a' végetlen különbözés a' gondolat és gondolat, hit és hit, ohajtat és ohajtat, akarat és akarat, cselekedet és cselekedet közt, melly, minden embertársainkkali társalkodásunk', viszonyaink' és surlódásink' alkalmával, elannyira szemünkbe szökő. Mert a' fentebb érintett sajátságok és helyzetek mind egyig, saját benyomással hatnak lényünkre. Ugyanannyi bennünk működő rúgók és kerekek gyanánt tekintendők azok, mellyek testünk' és lelkünk' munkálodásit hajtják, vezetik és izgatják. — Ha már egyik vagy másik, testi vagy szellemi tulajdon bennünk, akar az anyatermészettől nyert alkotásunk, akar megrögzött szokás, akár valamelly külső érintődés által lángot kapva, erőre jutott: trónt emel ez a' többiek felett, 's diadalmasan intéző pálczával jegyzi, méri ki munkásságunk' körét, pályáját. Így dönti el egy benső láthatatlan valami, mellyik ember mi legyen, 's vándortársai közt, e' viszontagos élet' mezején, minő szerepet vigyen. Egynek természetében például, az érzet vagy testiség, másikában az ész vagy okosság uralkodóbb: és milly elkülönítő határfalat emel csak ez egymástóli eltérés is, az ember és ember között! Ha még ide gondoljuk, hogy az érzet' tárgyai szinte az elgondolhatatlanig különbözők, az észtehetségek' lépcsői pedig a' szédítő magasságtól majd szinte az elsülyesztő mélységig ereszkednek alá: milly elme lehetne képes felfogni az e' tekintetekből kibonyolúló egyéni működések' egymástóli elágazásait? Magának emberi természetünknek, az egyének körüli bámulandó változatosságában gyökerül tehát, ama' nemünk' temérdek milliónyi tagjainál, ugyanannyi millió alakban feltünő végetlen különbözés' alap-oka. És ez a' gondolkodási, fogalmi, itélőtehetségi, véralkati, ohajtati,

akarati és cselekedeti különbözés elláthatatlanúl hatalmas segédeszköze emberi nemnek a' tökéletesség' hosszú ösvényéni haladásában. Oh milly alant állnánk még a' miveltség' hágcsóján, ha a' különböző czélokra izgató többnemű emberi szenvedélyek, ezer ágakra foszló útat nem nyitnak vala kezdet óta, a' csodákat teremthető szellem' működéseinek! Csodálat és legszentebb imádó érzet ragadja meg lelkünket, ha föleszmél arra a' nagy alkotóra, ki illy tömkelegét vala képes létre hozni az egyéni minőségeknek, egy ugyanazon lényben, mellynek ereiben egy ugyanazon szívforrásból szét patakzott vér csergedez, melly ugyanazon anyagi és szellemi alkatrészek' osztályosa, ugyanazon ész- és erkölcstörvények' kormánya alatt áll, ugyanazon levegőt szíja, ugyanazon föld' termékeit eszi, ugyanazon nap' sugaraiban melengeti magát, ugyanazon végczélra küzd és siet; és e' minőségek' számtalan ezer ízben egymást keresztül segedelő, sőt ollykor, épen homlokegyenest ellenkező irányu munkássági folyamát egy ugyanazon végeredmény' létrehozására össze vonni hatalmas volt!

De bár mennyire különválók legyenek is minőségi sajátságaink, 's ezek szerint természetünkből kifakadó vágyaink, bár mennyire egyenetlenek testi és szellemi erőink, mikkel amazok' létesítéséért küzdünk: nincs olly czél emberi munkásság' elébe téve, melly más egyének által is szinte ne nyomoztatnék. Ez, az egy czélra küzdés' esete pedig, legsűrűbben ott áll elő, hol a' társasági élet' egész lényegünkre munkáló körülményei, egy testület' tagjaiban, egy ugyanazon tárgyi szükséget, 's ennek kielégítési vágyát költi fel. — Már minden egyazon czélra sietés némi lelki rokonságot szül bennünk. Az író és író, a' kalmár és kalmár, a' földmívelő és földmívelő, bárhol vezesse össze őket sorsuk, a' széles ég alatt, és bár egyik a' zordon éjszak', másik az örök tavaszban derengő dél' fia legyen, bizonyos vonzalommal simulnak egymáshoz, némi örömet élveznek a' találkozás' perczében, mit például az író a' földmunkássali találkozás' alkalmával nem érezhet. És öröm-élvezet a' fentebb említettem lelkirokonság' eredménye, 's e' lelkirokonság az, min az egy pályán izzadók közt az egyesülés', vagy párt' alakulásának lehetősége alapul. Adjuk ehhez: vágyaink gyakran olly élénkek, ösztöneink elannyira izgatók, hogy tőlük — még a' czélul tűzött tárgy' beérhetésére mind azt, valami erőnk' 's tehetségeink' határin belül esett, el nem követők, — nyugottak nem lehetünk. Már ki merné elvitatni akarni emberi értelemtől, ama' kétségbevonhatatlan axiomát, mikép többes erőnek az egyesnél, mindig erősb hatása van? Így saját természetből foly ki a' pártnak nemcsak eszméje, szüksége is. Maga a' társaság' kebelében élő emberinem is, nem egyéb, mint egy tág értelembe vett nagy párt, mellynek a' nyugalom', bátorság' 's szóval e' földi minden lehető boldogság' élvezhetésének ohajtata tartja egybeforrva, egyesülve fejenként valamennyi tagjait.

A' párt' eszméje tehát magában semmi rosszat és törvénytelent nem tesz fel; sőt, mivel az emberinem' elébe fő czélul, mellyhez törni, küzdni és sietnie kell, a' tökéletesség vagyon tüzve; 's mivel kétségbevonhatatlan, hogy az összeható, mint szerte rugó erőkkel biztosb bármelly úton a' haladás: ki merné az egy (jó és nemes) czélra dolgozó pártok, egyesületek ellen botorul emelni szózatát? Csak az a' hon boldog, mellynek lelkes fiai megértvén a' felettök sietve elhaladó idő' intő szavát, a' haza' szent keblén rágódó hiányok' és fájdalmak' társas karokkali orvoslására egyesületekbe összeforrni buzognak! A' melly követ, mint erejét súlyával lenyomót, elmélyedt fektében érintés nélkül némán ott hagya a' magános kéz, ezer összesített kezek nem felette nagy erőködéssel kiemelik, 's a' honi jólét' oszlopa alá alapul behelyezik azt. Egy fillérke magában sem gazdaggá sem szegénynyé nem tesz, de milliók' összerakott fillérje palotának ára már. Porszemeken emelkedett csillagok közé a' felhő lepte Chimborazó, és apró vízcseppekből dagadtak világot át ölelőkké az ocean' roppant karjai.

Azonban felette távol állunk attól, mintha minden pártra, az az mind arra, valamit többség mond, hisz, állít és cselekszik, semmi kivétel nélkül, jóváhagyásunk' pecsétét ütni akarnók; távol annak vitatásától, mintha az, mi egyesek' kezében gonosz vagy igaztalan, szentté, igazzá legyen ha többek mivelendik. A' gazság nem szűnik meg gazság lenni, bátor milliók az ellenkezőt higyék, hirdessék is; és az igazság igazság marad, ha senki nem hiszi, nem követi is. Állításunk csak ez: czé-

lok' kiküzdésére vagyunk teremtve, 's e' munkánkban a' párt' eszméje, nemcsak nem ellenséges gátlónk, de hasznos segítőnk. De alkalmazásaiban, czélzásaiban, tárgyaiban lehet a' párt nemcsak igaztalan, hanem kártékony, sőt veszedelmes is. Példáúl: minden haramia-dandár ugyannyi elvekben egymással rokonúlt lények' társulata, ugyanannyi párt, és ki merné tagadni káros voltukat? Ez tehát a' sarok, mellyen az egész megfordul: valamennyi egyesület' munkásságá, törekvése, ipara' pályájáúl, akar némellyek' előre kiszámított hasznát másoknak megrontásával, eltiprásával, akar az egész emberinem' jólétének (mellynek eszközlésére, a' józanész' törvényei, 's vallásosság' tiszta fogalmai által, köteleztetik minden, valaki becsületes kiván maradni) gátlását tűzte ki, mind az megszűnt igazságos, hasznos, és törvényes lenni, sőt igaztalanná, ártóvá 's valóságos bűnczimborasággá fajult el.

Nincs pedig semmi, melly hatalmasb segélyekkel támogatná, az emberi nem' könnyen tántorodó lépteit, a' jólét' és tökéletesség' üdvös honja felé vándorlásában, mint a' tudomány. Egy velünk utazó jótékony nap ez, mellynek pályánk' elébe lederengő szép fénye felmutatja haladásunk' akadályait, miken vasszorgalommal áttörnünk-, előnkbe tárja az elsülyesztő mélységeket, miket éber léptekkel tova kerülnünk kell. Egy pharosi kalauzoló világgal előttünk lebegő vezércsillag ez, melly ha a' fáradalmas nehéz úton erőnk roskadozni, hitünk csüggedezni akar, mosolyogva lelkünkbe villantja bájos sugarát, 's szívünket feszültebb küzdésre, csüggedetlenebb iparra, ujabb merénypróbára edzi meg. Egy olly kulcs ez a' halandó birtokában, mellyel az okok' és következések' éjébe gondosan tapogatódván, felnyitja azon titkos réseket, miken a' rejtekben működő természetre setét műhelyében rá lophat, olly kulcs, melly útat tár neki a' nagyság' és dicsőség' fenséges templomához. Tanúnk a' tapasztalás, mikép a' nemzetek mindig azon fokán állnak a' nagyságnak, melly fokán a' tudományos míveltségnek; és több mint gyanítás, mikép a' tudományok' teljes kifejlése, mint szükségesképeni okozatot, az emberinemnek teljes tökéletességre — mellyre ugyan mehető — emelkedését fogja vonni maga után. — De a' tudományok' országa még egy, csak némelly

partszéli apró részleteiben, fölfedezett, nagyobb részt egészen ismeretlen tartomány, hol ezer tév-útak' elvesztő összebonyolulásai, töméntelen meredek sziklabérczek' meghághatatlan tetői, 's számtalan ködülte setét tájak' sivatag éji homálya, teszik a' vizsgálódónak veszélyessé az útazást. Gyenge ész is tisztán láthatja, mikép e' zárgátak' átszegésére sok egyesített, mint pusztán egy magános erő mindig hatósb sikerrel dolgozhatik. Különben is az emberelme egy olly kődarab gyanánt tekinthető, melly ha magára hagyatva, elvetve hever, rá borúl csakhamar az értelmetlenség' köde; ha pedig másokkali surlódás által köszörűltetik, kigyúlnak benne az értelem' lángjai, 's századok' viharjain keresztűl-tündöklendő fényt és ragyogványt felfogni képes. Értőnek, ugy vélem, elég ennyi annak megmutatására, hogy a' párt, egy azon czélra egyesülés, egymást kölcsön segélylyel támogató szövetkezés nem gyakorol ártó behatást a' tudományok' mezején fáradozók közt is, 's így az irói világban sem. De vannak még nyomos okok, mik ez állítást feldönthetetlenűl támogatják.

Ugyanis, a' szép' és jó magvait hintegetni 's így az erény', igazság' és közjólét' terjedését eszközleni olvasói közt, az írónak nagy tiszte. Ugy de e' tisztében: mívelt ízlet, ügyes tapintat, mélyen feneklett emberisméret, sokoldalu tudomány stb. nélkűl, híven mint járand el? Mert bár a' szépségek' temérdek raktára, a' természet' pompás temploma, egyiránt tárva mindenki előtt: valljon egyiránt képes-e valamennyi okos lény, tisztán érző kebellel, felfogni ennek szépségeit? Bár ama' csalhatatlan próbakő a' lelkiösméret megvesztegetlenűl megmondja minden szívnek, mi legyen jó, mi gonosz: valljon tesznek-e azért jókká, erényesekké, kivétel nélkűl, valamennyi erkölcsi lényeket egyedűl a' lelkiösméret szent sugalmai? Ha már a' szépnek és jónak csupán felfogására, 's saját magunkrai alkalmazásában is, némi készületek nélkűl, képesek nem vagyunk: mennyivel kevésbbé lehetünk elégségesek arra, hogy ezeknek megkedvelésére, követésére egyebeket szívethatólag, sikert gyümölcsözőleg buzdíthassunk, rábeszélhessünk? És ki vonná immár kétségbe, mikép az illynemű készületek' — mint a' kiformált ízlet, éles tapintó ész, mély emberiösméret, széles tudomány stb. —

megszerzésbe, a' velünk egy czélra törekvők' tanácsai, oktatásai, utbaigazításai által hathatósan ne segíttetnénk elő? — E' felett, minden iró, csak bizonyos neki sajátúl jutott modor szerint, képes bármelly tárgyról, kifejezni érzését, véleményét, oktatásait, intéseit: és nem lehetnek-e keblek, mellyekre nézve az ékesszólásnak épen azon fegyverei, mikkel ő él, hatásnélkűliek, 's így czéltalanok? — Végre, könnyen botló nagyon az emberi erkölcs és értelem, jó tehát ha vagyon istáp oldala mellett, mellybe fogodzék, ha netalán esendő térdei ingadozni akarnának, az erény és igazság' rögös és felette sikamló pályáján. E' szempontokból nem kárhoztatásunkat, de legfőbb jóváhagyásunkat, sőt hálánkat érdemlik iróink, ha az igaz ügy' annál sikeresb nyomozandása végett — a' szép és jó iránt rokon hévvel döbögő keblök' tiszta sugalmából — pártot, felekezetet alkotnak. Több szem többet lát, több kéz több cselekvő erőt indít mozgásba, több váll többet emel, több ipar több eredmény' szülő oka, tagadni nem lehet.

De a' milly jóltévő az illy iróipárt, annyival veszedelmesb és rettentőbb, az emberiség' legszentebb ügyének érdekében, az, melly az igaz utból vagy nyomorúltól kitévedve, vagy abból alacsony önhaszon-vadászat végett szándékosan kitérve, a' helyett, hogy fáklyát lobogtatna az ismeretek' és üdv' honába vágyodó elmék előtt, 's hű Merkurként az úttal ismeretlen lelkeket karon öltve vezetné oda, olly tév-útra viszi azokat, hol az ismeretek' arany napja helyett, homály országol, 's üdv' éden-mezeje helyett, nyomor' éhörvénye tárúl fel. Ha van emberi nemünket üldöző szellem, nem másutt, az illy irók' álarcza alatt, űzi az fondorkodó működéseit; és az olly iróipártnál, melly ravaszúl az igazság' szőnyege alá takarva förtelmes czélait, csábító szín alatt, tévelygő tudománynak hinti kárhozatos magvait, nemzeten szörnyűbb átkot képzelni alig lehet. Embernek legbélyegzőbb vonásait az értő, gondolkodó, fontolgató eszmélet, 's szabadon cselekvő akarat teszik; tépd le értelme' derűlt egéről az ismeretek' lelkébe ragyogó csillagait, eszmélete' világát lassanként vastag ködfelhő borongja el, 's testi vakösztönök' szánandó rabmartaléka lesz, mint a' föld' oktalanai. 'S ki várjon többé ez így elnyomorított teremtéstől, szépet, jót, nemest, nagyot és dicsőt, — mikre alkotójától híva volt?

Vajha azért eltéveszthetetlenűl szemügyel tartsák iróink a' párt' józan eszméjét! Ki a' bölcseség' palástját magára öltve, mint erény' és igazság' bajnoka, lépett fel, 's szól a' közönség előtt: ne fonák czélok' ingeréből alkosson felekezetet, mint a' kora halál lesorvasztotta természet' urai; ne saját parányiságával bibelődjék, mint az esztergami polyhistor; ne személyes tekintet által vezettesse tollát, mint a' gyári elménczségeiben szánandólag magának tetsző bécsi jogász és philosoph; ne alacsony önzés' ösztönétől izgattassék, mint a' szemleiró; ne a' közjólét' mások által rakott alapjai alá furkáljon, mint az egész orosz párt: de tiszta kebellel, tiszta kezekkel, szentűl szolgálja azt a' szeplőtelen istennőt, kinek kezében a' mérleget, semmi mellékes érdek, tekintet stb. megingatni, nem képes.

Baksay Dániel.

Ők és én.

Két ifju ült együtt,
Verék a' zongorát;
Megettök a' leány
Dalló ajakkal állt.

De még ajak 's kezek
Működtek egy dalon,
Mindenkinek külön
Vert a' bal oldalon.

A' lányka' kétkedő
Elméje szétlegelt,
Talán reményinek
Keresve síri jelt.

Emlékezet vonult
Az ifju' lelkin át,
Minap temette el
Beteg menyasszonyát.

A' hon sülyedve, mint
Félig merült ladik,
Ennek keserveit
Veré a' harmadik.

'S miért tetszék nekem
E' tarka zengemény?
Mert a' mit ők külön
Együtt érzettem én.

Sárosy Gyula.

Viktor.

Eredeti Novella.

Hosszabb idő óta először töré át a' nap a' martiusi felhőket, barátságosan nézve le a' hófedte városra, mintha tudatni akarná, hogy megunván a' várakozást, a' nagyon is hosszú télnek véget fog vetni. De bármilly' nyájas melegen néze is alá 's törekedett a' rest ködöket hegyek közé űzni el: ereje még igen gyönge vala azon vastag hópánczél' elolvasztására, melly alatt a' szendergő hegyek rejtve valának. Még a' ritkultabb hórétegeket sem vala képes felolvasztani, mellyek törött czukorként feküvének a' város' házfedelein. Erőtlenül pattantak vissza nyilai a' tündöklő jégpánczélról, melly alatt a' rendetlenül feldagadt folyam észrevétlen mászék tova. Majd simított aczél, majd ismét ezüsthímzetként sugároztak, ragyogtak 's játszadoztak a' napfényben a' folyó' hátán nyomasztva fekvő jégfedél' tömérdek terűletei, a' mint az éjszaki szél hótól tisztára seperte azokat, vagy ezt habos halmocskákba fuvallá rajta.

A' nap' nyájas sugaraitól kicsalatva, elhagyá öreg és ifju a' fűtött szobákat, 's vastag felső ruhákba burkolva csoportozának a' városiak a' hajlott part' hosszában, részint hogy sétáljanak, részint hogy saját szemeikkel győződjenek meg a' folyó' óránkénti dagadása, a' jégindulás' előpostája felől, részint végre, hogy az embertömeg' tekintetében gyönyörködjenek, melly a' parton és védtöltéseken fel- 's alá hullámzék.

Mint mindenütt, ugy itt is a' nézők' nagy része csak a' nézők' kedveért vala ott. Nemcsak fényes equipageok 's bérkocsik hajtottak lassu léptekkel a' fel 's alá ácsorgó bámulók közt, mellyeknek lebocsátott ablakiból tollas dámafejek 's köhögő és kényelmesen hátradőlt öreg urak kiváncsian nézdeltek: hanem a' kevély parti házsor is megnyitá számtalan ablakait 's mintegy egymás fölé sorozott páholyokból az asszonyok' egész világa tekintgetett le látvágyva a' sétálók' tolongó 's össze vissza vegyült földszintére.

Azonban a' folyó' működése még mindig jég és hó, mint egy végtelen fehér lepel alá vala titok-teljesen elrejtve 's még a' legkisebb emelkedés, 's azon fedélnek legcsekélyebb repedése sem jövendölé a' nagyszerű látvány' kitörését, melly rendkivűli láthatlan erők' kifejlése által csodálatot 's ijedelmet gerjeszt 's évenként partra gyűjti a' város' lakóinak nagy részét.

Illy alkalommal, mint nagy ünnepély előtt, rövid 's a' hegyi viszhang által sokszorosan visszaadott lövések dördűlnek meg gondosan felállított mozsarakból. Intőkül szolgálnak ezek, hogy a' jég indúl 's borzalmas menete kezdődik. Mindenki siet és rohan, hogy semmit el ne veszítsen a' nagyszerű küzdésből, melly a' nézők' szemei előtt elláthatlan kiterjedésben mutatkozik. Az áttörhetlen jégpánczél, mellyet sem nap sem lég el nem emészthete 's meg nem puhíthata, kénytelen engedni a' növekvő vizeknek, mellyek távol völgyekből 's messze bérczekről gyülekezvén össze, idűlő erővel szabadabb térért küzdenek. Ide társul többnyire egy felső 's olvasztó időjárás által megindított jégtömeg' hátulróli nyomása, — és semmi sem gátolja többé a' nagyszerű harcz' lefolyását.

Először csak egy mély, mintegy földalatti moraj hallatszik, melly kocsizörgéshez hasonlít, midőn az valamelly bolthajtás fölött megy; de lassanként messze hangzó dörgéssé növekszik. Egyes repedések daraboljàk el a' mozdulatlan jégmezőt 's a' tátongó hasadékokon sebesen ömlik elő a' hullám, nagy tereket elborítva. A' lármás repedezés és felpattogás perczről perczre növekszik, 's már tódul a' jég háznagyságu táblákban. A' körösköríl fellövellő hullám átöleli a' töredező, szakadozó, ezer hangon ropogó jeget, 's ügyekszik azon győzelmeskedni. Mindig sürűbben tolongnak a' kékesen csillogó jégrögök 's a' merevény folyam mondhatlan kínokban tekereg, mint egy feldarabolt kigyó. Toronymagasan tolja a' szétzúzott jeget, mint testének egyes, elszakasztott tagjait, 's másokat ismét mélyen sülyeszt alá, mintha legalább egyes részeket meg akarna menteni az ellenség elől, melly őt minden oldalról tetemesb erővel támadja meg. — A' zavaros víz zuhatag-szerűleg tajtékzik elő számtalan jég hasadékból, 's ügyesen mászsza meg a' korlátoló part' magasságát, hogy onnét új dühvel rohanhasson a' jégre, melly, mint egy élő mosaik, vad zürzavarban tolong keresztül kasúl. Miután a' hullám messze alá üldözé a' tompán szét morzsolodó jégtömegeket, gyakran megrekedvén ott, visszatér 's folyam ellenébe fordul harczvágyó bizakodással az ujonta érkező jégdarabok ellen. E'

borzasztó viadal felett zűrzavaros zúgas emelkedik, mint ez talán a' csatamezőn zenghet, ha a' táborok egymást szemtől szembe megtámadják; míg végre hullám és jég hatalmas lökések- 's ellenlökésekkel magának utat tör 's az utóbbi, noha eldarabolva, egy öntetben elindúl, és mindig gyorsabban sietve alá, a' szabadabban sikamló habok' erejétől nyilsebesen ragadtatik.

A' kandi sokaság figyelmes tekintettel kiséri e' látvány' nagyszerű lefolyását, 's ha ollykor, a' jégindulás' kezdetekor, vakmerő suhanczokat vissza nem tarthatni, hogy a' sarkaiból kimozdúlt jéghidon át a' tulsó partra ne menjenek, növekvő részvéttel szemléli a' hallatlan tettet, 's csodálja vagy kárhoztatja azt a' vállalat' jó vagy rosz sükeréhez képest. Okoskodó csoportozatokra oszoltan vitatkoznak a' nézők a' felől is, valljon az egész jégmezőkön elhaladó 's helyeikből kiindult gyalogutak, mellyek szélein gyakran még a' kitüzött gerendák és karók is láthatók, ez vagy amaz városnál avvagy falunál szolgáltak-e átjárásul?

Száraz biztosságában 's azon jótékony érzelemmel, hogy a' hatalmas' elem' dühétől nincs mit félnie többé, nem jut eszébe az okoskodó népnek, hogy a' bámult látvány ön mozgalminak másolata, ha ollykor idétlen türelmetlenséggel tör az üdves kötelékek ellen, mellyek őt biztos mederben korlátolják; hogy e' kötelékeket el lehet ugyan pattantani és szaggatni, de kiszámíthatlan nyomor ennek következése; 's a' folyam akkor tölti be ismét rendeltetését, akkor sikamlik a' földeken át üdv- és áldáshozólag, ha a' korlátlanságból természetes határai közé térve, azok közt nyugton halad.

Ezúttal mégis igen hirtelennek látszék lenni a' számtalan kivánczsi' várakozása; mert bár a' folyam tetemesen 's némileg vészt jósolva megáradott, merevény leple mégis egy lépést sem mozdúlt helyéből, 's a' jövő reggelre bizakodtak, hogy az, az ohajtva várt látványt kétségkivül elhozandja.

A' sétálok' legsürűbb sorai közt, ugyanazon délután, egy fiatal, szép alkatú férfi tolakodott, kinek sebes lépteiből méltán hitte az ember gyaníthatni, hogy hasonló ujságvágy keresteté vele olly sietve a' partot; de csakhamar észre lehete venni, hogy más ok fűze szárnyakat lépteire; mert alig érve a' partra, megállott ugyan, de a' folyót csak egy futólagos pillantásra méltatá. A' sokaság' tekintete sem vonhatá őt ide, mert köszöntő ismerőseit sem látszék észrevenni, kik, mint idegenek, mellett nem figyelve haladt el.

Viktor, így híták az ifjat, egy vala azon heves természetek közül, kik pillanatokra olly kizárólagosan erőt hagynak venni magok felett az érzésnek, hogy a' valóság' világából mintegy kilépnek, 's ez csak ködösen tünedez előttük. Szíve 's képzőereje gyujtó üvegekként gyüjtöttek minden, bár honnét jövő sugárt egy pontra 's mindenkor egész erőik' összeségével hatának.

Levevé egy kis időre kalapját. A' hideg éjszaki szél, melly a' magas, gondolkodó homlokon 's fekete fürtökön át suhanva, az égő gyöngéd arczot érinté, 's a' vékony ingen át a' gondatlanúl rejtett kebelre hatott, enyhület vala neki 's oltá a' hevet, melly arczulatán lángola. Különös ellentétben vala e' fiatal tűz egyes arczrészei' komolyságával, mint a' büszke, észrevehetlenül meghajtott orral, az erősen zárt keskeny ajkakkal, az ércz állal, melly arcza' legkevesbbé szép része vala. Ellentétben vala e' kitörő hév, járása' sebessége mellett is, teste' büszke, egyenes tartásával, karcsu tagjai' arányos hordásával, karjai' méltóságos mozgatásával. Sokkal jobban illett a' felhevülés epedő, úszó fekete szemeihez 's azon melancholicus vonáshoz, melly a' sötét ajkszakáll' árnya körül játszadozott.

Viktornak nem egy napja volt, midőn azt képzelé, hogy minden szerencsétlenség rá rohant. Képzelődése élesité a' sors' veréseit, 's ezek gyakran nem egyebek valának, mint ön szíve' verései. Különbeni lelkiereje mellett is e' kábító befolyásoknak nem álla ellent. Képzelt gyengeségében nem gondola magával illy napokon 's örömest tobzódott fájdalmaiban. Illyen, szerencséjére ritka, nap volt az is, midőn a' folyam' partjára hajtá valami.

„Nem elég-e" így szóla magához gondolatban, 's merően pillantott majd a' sétálokra, majd a' folyó' jégmezejére a' nélkül, hogy egyiket vagy másikat látná — „nem elég-e, hogy a' kérlelhetlen idő házam' fényét az utolsó legkisebb sugárig kioltá, 's engem, egy nem hírnélküli család' utolsó sarjadékát függő szolgálatra kényszerített? — azért halmozám fejembe éjjeli szorgalommal a' komoly tudo-

mányok' nehezen szerezhető kincsét, azért nyertem a' jó természettől tehetségeket ezeknek szerencsés felfogására, hogy egy alárendelt helyzetben ássam el azon kincseket, melyek igazi helyökön fénynyel vennének körül? — 'S nem vala ez elég? — a' hír' másik kapujának is be kelle előttem záratni, költői tehetségemnek örökre elkedvetlenülni a' kaján fogadás által, mellyet első fölléptemnek az irígység készített? — vagy bensőm' hangja csak hiú öntúlbecsülés volna, 's én bolond arra rendeltetve, hogy egyik úton se jussak czélhoz? —"

„Legyen! zúgjon el a' feledség' bús hulláma nevem, mint más milliók' nevei felett; ha csak ő" — itt még gondolata is elakadt az elpirulónak.

„Oh Szerafine!" így következtek kevés pihenés után mindig szinesebekké lévő gondolati, „ha minden csillagon egy koszorúja függene a' halhatatlanságnak, mindnyáját megvínám 's elragadnám, hogy mindnyáját lábaidhoz rakjam. És te? — Úgy fuvall a' hideg martiusi szél a' szerény ibolyákra, mellyek gondatlan hirtelenkedve kibújtak a' napvilágra, mint keménységed érzelmeimre. Minden, bármi csekély ösztön iránt, melly a' széppel és nemessel rokon, mély részvétellel vagy; csak e' szenvedély iránt nem, melly szivemet 's fejemet egészen betölti, melly engem, mint ama' csodaforrás a' legnemtelenb érczet tiszta aranynyá, csupa szerelemmé változtatott.

De hogyan? nem épen ezen tartózkodás, ezen, hogy úgy mondjam, szent borzadás erénye előtt, ezen késlekedése a' léleknek, hogy gondolatit szavakká testesítse, nem ez-e az, a' mi szerelem' fájdalmát, de boldogságát is teszi? Olly hamar elbújtak volna-e, megesett angyalokként, szívem' rosszabb érzései a' sötétségbe, 's térdelnének-e a' jobbak, kegyes angyalokként, előtte mint szent előtt, ha homlokát az erény' sugárkoszorúja nem körítené? — hogy ő, atyja' megmentéseérti hálából, kezét egy öregnek nyújthatá, ki már háromszor átélte az ő életéveit, hogy megbánás nélkül ölti szépsége' virágait ezen lombtalan tölgy köré, 's mint az esti pír magas várromokat, még az éj' közel beállása előtt is szépítve sugározza be; hogy gyermekded gondossággal, mesterkéletlen engedelmességgel ragaszkodik hozzá; — 's e' mellett a' phantasia' lángját hordja homloka' kristály edényében, 's keblében a' lelkesülés' nagy hullámai emelkednek — ez az épen, a' mi engem mondhatlan gyönyörrel tölt."

„'S én olly mélyen megszégyeníttetni engedjem magam?! legyen, lerázandom magamról e' bűbájos lánczokat. Már holnap végképen kerülni fogom a' tekintetet, melly bensőm' egén az egyetlen, mindent túlsugárzó fény vala, de meg kell tudnia, hogy szeretem, 's határozásomat, 's futásom' okát, ne gondolkodjék felőlem alacsonyabban!"

E' tüzes monolog alatt, melly illy dicséretes elhatározással végződött, jó darabot haladt Viktor a' folyó' mentében. Egy csónakra ült, melly a' szárazon feküdt 's horgonynyal vala megerősítve. Lassan vevé elő zsebkönyvét 's hosszas eszmélés közben néhány sort íra belé, míg az irás közben többször megállott.

Csodálatosan ellenkeztek a' fiatal ember tüzes, mintegy a' hóban fúró szemei, arcza' szétömledő heve 's egész életmeleg teste a' megmeredt 's hó' halálleplébe burkolt környezettel. Az élet' ezen dús képében több hév látszék rejtve lenni, mint szükséges volt körötte mindent felolvasztani, 's azt lehete várni, hogy szavára azonnal elő áll a' tavasz.

Az est gyorsan beállott, a' hiában várakozó sokaság egyes sétálókat kivévén, szélylyel oszlik, 's csak a' part- és töltésőrök maradának vastag köpönyegekbe burkolva helyeiken. Viktor is felállott, 's a' gróf' palotája felé sietett, kinél titoknoki hivatalt visele. Érzései még mindig küzdének, de lassanként felderültek. Bizonyos emelő erőt érzett lelkében, kéjteljes remegést daczára a' fájdalomnak, mellyet a' majdani elválásra gondolás benne gerjesztett. Aligha hibázunk, ha azt teszszük fel, hogy azon férfiúi eltökélés vala e' jótékony érzés' alapja, mellyre magát elszánta.

E' közben a' gróf és Szerafine grófné azon fényes, nyílt téren szabadon fekvő palotában, mellynek tárt kapui felé intézé Viktor lépteit, több ízben kérdezősködtek ez, mint azon ünnep' elrendezője után, melly ez estvén a' grófnénál összegyülendő fényes társas kört mulattassa.

A' tisztes férj, kinek oldalánál Szerafine ma, élete' huszonkettedik 's házassága' harmadik évnapját ünnepli, olly élénk és jó erő-

ben vala még, hogy maga is örömmel szaggatá a' gyönyör' rózsáit, 's az országos dolgok' terhétől, mellyeknek nem csekély részét folyvást viselé, legörömestebb pihente ki magát vidám ifjuság' körében. De erősebben, mint saját vonzalma, tevé őt az iránt fogékonynyá azon törekvés, hogy a' szép grófnét örömmel vegye körül, mellynek éldelete után ennek ifjuságát természetes vágy ragadá. Végre, hiszen ma volt a' harmadik évnap, mellyen az ingerlő szép Szerafine, mint egy emlékszobor' ölelő angyala, karjait körüle ölté. Csak azon gyönyörben, melly arczain sugárzott, találta a' gróf is a' magáét, 's az ajkai körül játszadozó mosolyban ismérte el, hogy a' sírhoz közel is nyiltak néhány azon csoda virágok, mellyekre, mintegy távol ifjuságból sőt gyermekkorból valókra, csak homályosan képes az ember emlékezni.

Midőn a' gróf Szerafine' oldalán a' termeken át lépdele, mellyekben a' cselédség készületeket tön az ünnepre, úgy tetszék neki, mintha annak atyját látná, kit egykor a' fölségsértés' vádjától tisztított meg 's kinek így életét 's becsületét adta vissza, miért ez egy nem kevésbbé fényes társaságban, mint ma váraték, fiatal leányát vezeté hozzá menyasszonyúl. Mély illetődés ragadá meg ez emlékezésnél. Egész élete feltünt lelke előtt; az örömteljesen átpezsgett ifjuság, a' férfiú' munka- és küzdésteljes időkora, szerencsés győzelme annyi akadályon, fölösleg szerencséje, hivatala' magas befolyása, a' haza' és fejedelem' bizodalma, 's első neje és gyermekei' elvesztéséért a' szép, erényes Szerafine. Nem tudott ura lenni mély megindulásának. Mohón ragadta meg neje' kezét, nyájasan csókolá azt 's halkkal szóla vele, míg gondolatait így folytatá: „Az ég tartsa meg számomra e' dúsgazdag szerencsét életem' rövid hátralévő részére; neked pedig, kedves, ünnepélyesen fogadom, hogy az öregkor' sötét kiséröit távol tartandom tőlem 's feléd, nemes keblü áldozó, minden időben csak a' bölcs' vidámságát fordítandom." Félig illetődve, félig meglepetve nézett Szerafine az elsiető után.

Tretter György.

(Folytatása következik.)

Magyar játékszíni krónika.

Jan. 5. Párt' dühe.

Jan. 6. Garabonczás diák.

Jan. 7. Dijoni őrültek' háza. A' sikerültebb előadások közé számítható, Egressy G. (Eberhard) jeles játéka által emelve. Csak egy megjegyzésünk van. Egressy igen erősen látszott megrohanni Fáncsyt (Duflois) a' mi talán igen is természetesen jő ki a' színpadon, 's már csak ezért sem javalható, ha azt elhallgatnók is, hogy az illy több mint müvészi elragadtatást a' játszó társ meg nem köszöni. Telepy (Lőrincz) ismét sok nevetséget okozott hebegő beszédével és a' „*se-se-sampányi*"val. Komlóssy Ida Amalia' szerepében lépett fel. Mennyire eddigi játékából kivehető, beszédének nincs elég könnyüsége 's folyamatossága, erre szüksége van, nem azért, hogy mindig sebesen beszéljen, hanem hogy mikor kell, tudjon. Ezt gyakorlás adja meg: fenn szóval olvasás, de tiszta, hibátlan olvasás kivántatik ide. Alig hihető, vannak színészeink, kik egy folytában három négy szónál többet nem tudnak kimondani, vagy ha merészlik, hibát ejtenek, 's mások, kik kezdetben e' szavakat *jog*, *kör* mindig *jóg*nak és *kő*rnek mondották. Színésznek, mielőtt kezét vagy lábát mozdítaná, hatalmába kell ejteni a' beszédet: különben elválhatlanúl megrögzik hibáiban, 's van-e gonoszabb hiba színen, mint rosszúl szólani?

Jan 8. 1) Leégett ház. 2) A' gyámság. Megyerit most gyakran látjuk, mindig új sajátságos alakokban. Ma először a' tót csizmadialegényt adá, olly hív másolatban, mint ő a' tótokat általában szokta. A' „Gyámság"ban a' bogarász professort ábrázolta minden csodálatosságaival egy megavult, 's kedvencz foglalatosságába egészen elmerült tudósnak. Többszöri élénk tapsal idézteték elő. Élénken hivatott Szerdahelyi is, ki az első darabban a' csizmadiát játszotta. A' „Gyámság"ban Egressy G. adá az elkényeztetett, nyelvtudásával kérkedő, affectatióval teljes fiút, szerepének tökéletesen megfelelő kifejezéssel. De nem elégedhetünk meg László' előadásával, ki ma (szokása ellen) igen készületlennek látszott; mert szerepét többnyire saját szavaival mondotta el. Ma is élénken játszott, 's talán ebbeli törekvése okozá, hogy szerepe' szavaitól eltérjen; 's illyenkor kellemetlen szónyujtása is gyakoribb. A' szerep, mellyet játszik, egy kissé vakmerő a' hihetetlenség' rovására 's ezt a' színésznek inkább szelidíteni kell, mint tulzania: így, a' mint ő adja, igen közel áll a' bohózatok' carricaturáihoz.

Jan. 9. Szerdahelyi' jutalmául: Bájital.

V.

Egyveleg.

— **Szörnyet halt.** — Angolországban a' halott-vizsgálóknak kötelességök a' halottat, mielőtt eltemettetnék, szigorúan megvizsgálni. De minő könyelmüleg történik ez gyakorta, a' következő esetből kiviláglik. Egy családban két gyermek közül meghalt az egyik. A' másik egész csendesen aludt ágyában. Belép a' halottvizsgáló, oda megy az alvó gyermek' ágyához, rá pillant és szól: „*Szörnyet halt*, az eltemetést mi sem gátolja." — „Megbocsásson az ur, felelt a' szomorú atya, hisz ez, hála isten, egészséges, hanem ama' másik a' szegletben, halt meg." — „Ugy-e? felelt a' halottvizsgáló legkisebb zavarodás nélkül, az is jó; valóban *szörnyet halt*, az eltemetést mi sem gátolja."

— **Szerencse és szerencsétlenség.** — Egy jóbirtoku ur egy lotteriasorsot ajándékoza hű 's jóviseletü szolgájának. Egyik este haza jő az ur 's így szólt: „Miklós, terits asztalt 's tedd föl a' legjobbat, a' mit kapsz, hozz föl egy pár palaczk bort is a' pinczéből, mert ma legutólszor szolgálsz nálam. Sorsod harmincz ezer ezüst tallért nyert." Halványan és mereven hallgatja Miklós ura' szavait; szerencséje' nagyságát meg nem foghatja. Mégis ellódul a' pincze felé, a' rendelt bort fölhozandó. Az ur várakozik egy ideig, de Miklós nem jő a' borral. Csenget, hasztalanul. Végre maga megy le a' pinczébe, de ki irja le bámulását? — Miklós épen a' pincze ajtó előtt akasztá föl magát. Az ajtóra ez volt krétával irva: „*Sorsomat rég eladtam.*"

— **Egésségbiztosítás.** — Valóban igen tettleges időkorban élünk. Többé nem tapogatózunk a' bizonytalanban; kiki bizonyos akar tulajdon dolgában lenni. Innét a' sok biztosítás. A' gyakorlati amerikaiak mennek itt a' képzelet-szegény angolokkal elől. Az elsők „egésségbiztosítást" is találtak föl. Ezen vállalat' alapeszméje nem épen rosz. Ez intézet' tagjai arra kötelezik magokat, hogy nyolcz év alatt meg nem betegednek; különben elvesztik a' befizetett tőkepénzt; minél többször betegek, annál többet fizetnek; de ki nyolcz év alatt ép és egészséges marad, jókora öszvetét kap jutalmul. Ha megelégesznek-e az orvosok e' furcsa biztosító intézettel, kételkedhetni. Minden esetre igen kivánatos volna ez intézet a' színházigazgatók számára, melly által a' színpadi tagok' betegségét gyakran meg lehetne előzni.

— **Az angol kövezet** hihetőleg legtöbbe kerül. Nem rég London' egyik utczájának kikövezésére másfél százezer tallér költeték pengőben.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

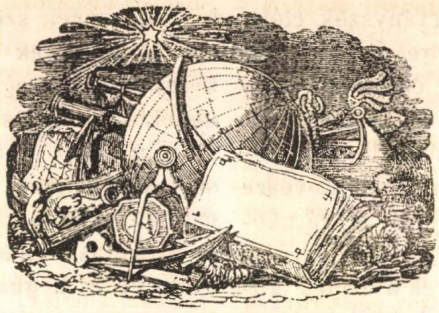

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV

Első félév. **Pest, januarius' 17. 1839.** **5. szám.**

Tartalom: A' magyarországi mértékek (*Nagy Károly*). — Pipiske (*Holló*). — Viktor. Eredeti novella. Folytatás (*Tretter György*). — Magyar játékszíni krónika. Krónikánk, Schodelné 's a' Honmüvész (*A' szerk.*). — Aphorismák.

A' magyarországi mértékek.

—

Egyik fő következménye a' civilisatiónak a' népek közti szorosabb érintkezés, a' közlekedés.

A' civilisatio nem függvénye a' népességi mozgásnak, de függvénye az erkölcsi és értelmi kifejlésnek.

Az anyagi érdekek' kérdése egyenes arányban áll a' népesség' növésével, de az anyagi érdekek' jelentősége, kifejlése és biztosítása ismét csak az értelmi erőnek következményei.

Egész kifejlésökben az anyagi érdekek, (a' szót erkölcsi értelmében véve), a' társasági gazdaságtól fogva az egyszerű házi takarékosságig, csak egy czélra mutatnak, 's ezen czél a' közjólét.

Korunkban az anyagi érdekek' mozgása iszonyú, a' népek' eddigi történetében ismeretlen valami; nagyszerű mindennemű vállalatok és egyesületek támadnak, szaporodnak és óriási léptekkel haladnak. Kérdés, arányban állanak mindezek az erkölcsi és értelmi erő' meglevő tömegével? Eléggé biztosítva vannak-e az állásokhoz megkivántató és változatlan elemek által? Ha valamelly vállalathoz értelem és tehetség járult és a' vállalat megbukik, hol keressük megbukásának okait? Az emberi gyarlóságban? Ha a' vállalathoz sem egyik sem másik nem járul, mi gyakori, vagy csak értelem tehetség nélkül vagy megfordítva, mi még gyakoribb, a' megbukás elmulhatlanul következik.

Az értelem alatt itt sem gondolhatunk egyebet, mint tiszta felfogását és teljes ismerését mindazon körülményeknek, mellyek a' vállalatra akár jóltevőleg akár értelmileg befolynak, valamint mindazon törvények' és igazságok' hozzájárultát, mellyeket a' tudományok nyújtanak. A' tehetség magában foglalja az anyagi erőt, a' fáradhatlan szorgalmat vagy nem csökkenő tartósságot, és a' vállalathoz szükséges vagyont. Bizonyos, hogy számtalan vállalatnál nem kevéssé támaszkodunk a' halandók' reményének testesült fogalmára, a' szerencsére, 's így mintegy szántszándékkal bocsátkozunk a' csalódás' végtelen özönére; de ekkor nincs jogunk bizonyos és jó következést várnunk. Azon vállalatokról, mellyek (ujabb időben) imitt amott az alacson nyerésvágyra alapúl-

tak, itt nem szólhatunk; ezek mint erkölcs- és törvénytelen tettek a' törvényszék elébe valók, mellyek' fő kötelessége a' társaság' tagjait a' nyilvános károsítás és csalás ellen védeni *).

Ha a' jelenkor' különböző vállalatait tekintjük, a' tetemes névsorban igen kevésre találunk, melly aránylag sikerült a' várakozással. Különösen azon intézmények nem sikerülnek czélszerűen, mellyek a' népek' közelítésére, vagy általában a' közlekedésre alapultak. Az illy nemű vállalatok ellen van az emberi gyengeségek' végtelen serege. Erkölcsi és physicai hanyagság és lomhaság; a' nemzetiség' fogalma legfurcsább képzelt alakzatokban; régi szokások és balitéletek, gyáva irígység és helytelen féltékenység; igen alapos félelem a' testi, de nevetséges a' lelki betegségektől; a' közérdekek' épen nem vagy félreértése, 's más egyebek; mind valamennyi egyenesen az elkülönözésre dolgozik. Ide járul az elemi 's nagy részint a' felsőbb oktatás' hibás léte és elégtelensége. A' támadó ivadék nem lel elégséges lelki táplálatot 's a' köz előmenet nincs biztosítva. Ezen szomorító igazság a' legsiralmasabb következéssel hat az emberi társaságra 's nem nagy idő múlva rettentő veszélyeket szülni szükségképen fog. Valóban ideje, hogy a' nemzetek' képviselői minden erejöket fentebbi kérdésünk' feloldására szenteljék, 's igyekezzenek a' közoktatást a' nép' tömegével és az idő' kivánataival egybehangzásba hozni.

Mire valók — a' népek' egyesülése' tekintetében — p. o. a' vasut hállók, kiterjesztve Európára, ha az egyes birodalmak remegve zárkóznak el egyástól, 's a' közlekedést minden nemű vámvonalak és bajjal szerzett utazó levelek által gátolják? Eléri a' német vámegyesület fő czélját még az egyesületbe állott birodalmak' szellemi kifejlettsége nem közel egyenlő, érdekeik többé nem különbözők? Az austriai Loyd' vállalata balul sült el, mert más egyéb gyökeres számítási hiba mellett főleg a' keleti közlekedés volt czélba véve. De mit is nyer az utas a' gőzhajó' sebesebb járta által, ha 10, 20, 30 és 40 nap kényszeríttetik veszteségidőt

*) A' franczia hirlapokban megilletődve olvassuk az illy gyalázatos tripotage-okat.

tartani? mit nyernek a' vállalkozók, ha hajóik nincsenek szünetleni mozgásban? *)

A' mértékek és pénznemek' rendszere a' kereskedésnek egyik fő emeltyűje, 's így a' népek' közlekedésének hatható eszköze. Egy pillanat elég csak az europai mértékrendszerek' táblájába, hogy a' megfoghatlan chaost szánakozva bámuljuk. Az elvont számok és számítási rendszer az egész földön ugyan azok, de a' megnevezett számok minden lépten nyomon más mások.

Ezen különbözőség már magában is kiszámíthatlan bajt és veszteséget okoz; de ha ide járul még, hogy a' történetből támadott és hosszas szokás által polgárisodott mértékek, nagyságokra nézve is bizonytalanok és változók, mit várhatunk a' közlekedés' legfontosb mozdítójától?

A' bajt a' népek és kormányok elevenen kezdik érezni, és Europa' majd minden részén láttuk (kivált az utóbbi évtízben) és látjuk a' kérdés' felfogását. Több ország és nemzet rendelkezett már, szabályozván mértékeit.

A' különbféle rendszerek közt csak egy van, melly a' gondolkodó főnek figyelmét megérdemli.

Ki ne ismerné olvasóink között a' franczia' csodálatra méltó mètri rendszerét, mellyen kivül 1840-től kezdve Galliában minden egyéb rendszeri mérték törvénytelen és tiltott? Ezen gyönyörű alkotmány minden tudományos követelést kielégít, minden tapasztalati kivánatnak megfelel. Tudjuk, hogy fő tulajdona abban áll, hogy nagyságát egyenesen lakhelyünk' (a' föld') nagyságából kölcsönözi, 's hogy mindennemű mérték valamint pénznem is az alapegységből (a' Mètreből) következik, egyszersmind pedig számi rendszerünkkel természetes egybeköttetésben áll. —

Minden tudományos vizsgálatnál és kifejezésnél, hol mértékről van szó, ezen rendszer szolgál majdnem egyedül alapúl; minden egyéb mérték' biztosításánál és határozásánál pedig kirekesztőleg egyedül. Valóban a' mètri rendszer nélkül lehetetlen lenne megmondani, mekkora ez vagy amaz ország' egyik vagy másik mértéke.

*) Loydnak a' franczia vetélkedés kétségen kivül ártott, de ezt számba venni lehetett, mert a' triesti vállalatot a' franczia megelőzte.

A' tudományok' terjedése, a' népek' nagyobb felvilágosodásával egybekötött közlekedési vágy, elég kezességek, hogy a' mètri rendszer a' többi europai birodalmakban is, elébb utóbb az igaz, de elmulhatlanul behozatik. Belgium és Hollandia, Austriának egy becses része, Lombardvelencze már régóta élnek a' mètri rendszerrel; több kis német birodalom közelített hozzá a' tizedes beosztás' felvétele által. Az angol standart mértékek a' parliament-házakkal elégtek, és új normalis mérték' kifejtése lett szükséges; ha az angol tudósok, kikre van a' mérték' szabályozása bízva, a' mètri rendszert ajánlják és ez behozatik, a' két nagy szomszédnépre ezen lépés kétségen kivül tetemes befolyású leend.

Az austriai kormány hajlandó a' mètri rendszer' bevételére, 's meg kell vallanunk, hogy ezen tett által a' roppant europai hatalom nem csak követést érdemlő például ragyogna, de, mi szinte olly fontos, tulajdon birodalmaiban tetemesen előmozdítaná a' kereskedést, melly most a' különböző mérték által nem kevés hátráltatást szenved.

A' magyarországi mértékek' nagy része a' bécsi rendszer szerinti. Az öl, a' rőf, a' font és ezeknek felosztásai, a' bécsi öl, rőf és font 's ezeknek felosztásaival tökéletes egyenlőknek tartatnak. De az üregmértékek, millyenek a' gabona- és híg-mértékek, a' bécsiektől különbözők; de mi legyen a' köztök levő különbség, tudományos kielégítéssel senki sem tudja megmondani. Ide járul még azon anomalia, hogy ugyan azon anyagra nézve az országban különböző mértékek szivelteinek. Van p. o. többféle gabonamérték, még többféle akó; földmüvelési mértékünk szinte különbözők és a' köztök levő különbség majdnem annyi maximumában, mennyi a' legkisebbik*). A' kis Erdélynek mértékei egészen különbözők.

Fontos kérdés, hol, kik által, melly móddal, miféle anyagokból és melly pontossággal készíttetnek a' magyarországi mértékek, és hol 's kik által biztosíttatnak 's szabályoztatnak, ha gyakori használat vagy történet által változásokat szenvedtek? A' kérdést szigorú vizsgálatok' tárgyává szeretném tétetni. Mit mondanak olvasóim, ha állítom, hogy a' bécsi hosszmérték' egysége (a' láb' nagysága) sincs mind maig tudományos tökélylyel biztosítva? A' magyarországi mértékek nagyságának biztosítása elmulhatlan szükséggé lett, és belső rendelkezésünknek első és fő tárgyai közé tartozik. A' kérdés független az egyéb kereskedési kérdésektől, de a' mértékek' szabályozását szükségképen következtetni fogja. Ha itt kérdezzük továbbá, mi könnyebb, mi jobb és mi alkalmasabb, régi mértékeket és rendszereket módosítani részletesen és új mintába önteni, vagy egy már megért és minden vizsgálaton túlesett tökéletes, de a' régitől egészen különböző mértékrendszert behozni? minden ingadozás nélkül felelhetünk, hogy az utóbbi, mert nyitva van előttünk a' világ' és népek' története, nyitva a' folyvásti és szüntelen növő tapasztalás.

Mi magyarok, a' mètri rendszer' egyszerű bevételével, nem csak a' civilisatio elé teszünk egy hatalmas lépést, de mezei gazdaságunknak valamint szorgalmunk' egyéb ágainak is jóltevő irányt adunk, tettleges és nagy haszonnal párosítva. Bármelly rendszer' változtatása, vagy egy újnak behozása, bizonyos alkalmatlansággal van egybekötve, de ezeket kis idő mulva könnyen elháríthatni. Már több és szinte illy fontos rendszabályok tétettek honunkban 's az akadályok elmozdúltak. *)

Minden új javaslatnál rátalálunk a' régi szokásra mint első és csaknem természetes ellenvetésre; ezen tekintetben a' mértékek' kérdése sem fog kivétel maradni. Egy más szinte köteles ellenvetés a' nép' kész nemléte ez vagy amaz javításra, 's ekkor a' javítás szót kirekesztőleg az újítás szóval cseréljük fel, nagy bölcseséggel mondván: „ez még korán van". Ezen utóbbi ellenvétés különös gyengeségű, mert a' megfordított eset' legkisebb előmenetet sem foglal magában. A' rendetlen, bizonytalan és károkat okozó mértékek helyett alkalmasokat hozni be, társasági szükség; a' mètri rendszernek kitünő tulajdoni olly számosak, hogy előttök bármelly ellenvetés elenyészik.

*) Van nálunk 1100, 1200, 1500, 1600 és 2000 négyszeg ölből álló hold.

*) Például csak pénzviszonyainkat említjük; a' nagyszerü tagosztály boldogitólag mutatkozik a' nemzetre.

Ha nemzetünk' képviselői (törvényhozóink) a' tárgyat figyelmökbe veszik, természetes, hogy határozataik a' köz tapasztalás, meggyőződés és egyetértésre fognak alapulni. Honunkban az értelmi anyag elégséges az illy vállalatok' szigorú kivételére, 's ezen tekintetben a' haza bátran számíthat a' tudós társaság' hozzájárultára. Az új rendszer' behozása rögtöni már a' tárgy' természetére nézve sem lehet, mert a' jelen mértékek' biztosítása egy pár évet megemészt; az új mértékek' készítéséhez ismét egy pár év lesz szükséges, és ezen idő alatt mind az elemi oktatás lépten mehet a' törvényes rendszabásokkal, mind a' köznépnek elég ideje van a' régi mértékek' egy bizonyos ideigi használata mellett az új mértékeket is tökéletesen megismerni.

Célunk itt nem lehet mind azon utakat és módokat kijelelni, mellyeket a' tudomány és tapasztalás szerint választanunk kell, de a' figyelmeztetés kötelességünk.

Nagy Károly.

Pipiske.

Pipiske, a' ki vagy,
Miért olly gőgösen,
Hogy töled a' világ
Nem szinte idegen,

Hogy megdicsérgetik
Parányi lábaid',
'S együgyű kebeled'
Fehér hullámait?

'S minő badar beszéd
Arczod' rózsáiról!
Hol, mint rebesgetik,
A' szépség' papja szól.

Igaz, te nem vagy rút;
De kincsem, nincs eszed,
Egy tyúknak több lehet,
Ha jól kikérdezed.

Nincs benned fürgeség,
Nincs egy jó gondolat,
Megfogni szárazon
Nem birnád a' halat.

Mit használ szép szemed,
Ha csak bámulsz vele?
És nádszál termeted?
Csak lengeség' jele.

Mi haszna vagy fehér?
Ha kebled jégverem;
'S fejed szép fürt alatt
Egy eszmét sem terem.

Mindössze is csak egy
Csinos kis bábu vagy,
Tetemben nem csekély;
De lelked' hija nagy.

Biznának csak reám ...
„Hohó! talán bizony?"
Korán sem; én csupán
Javára dolgozom.

Meglátná a' világ
Az egykor léha nőt,
(Azaz, ha elvenném!)
Mivé faragtam őt.

* * *

„Szép ifjú, köszönöm;
De nem fogadhatom:
Pipiskeségemet
Tovább is folytatom.

'S ha majdan a' tavasz
Pacsirtahangot hall,
Bizvást jövendölöm,
Nem önnek szól a' dal."

Holló.

Viktor.

(Folytatás.)

Ma is, mint mondva volt, válogatott körnek kelle Szerafíne körül gyülekezni. Az ünnepély több tableau' előadásával fogott kezdődni, mellynél a' gróf, grófné, az utóbbinak társalkodónéja Rosilda, Viktor, 's a' ház' rokoni és legközelb baráti valának működendők. Az ünnepek, főleg a' dámák' nem csekély örömére, tánczmulatsággal kelle végződni.

Viktor' vezetésére vala bízva az egész, ki már többször nyert magának tetszést hasonló ünnepek' rendelésével. Igen nagy hatást tudott ő ezeknek szerezni a' müvészet' láthatlan varázsa által, azon látszat nélkül, hogy ez készakarva a' mulatság' szolgálójává béreltetett. Viktor' legszebb jutalma volt a' grófné' tetsző mosolygása; de a' gróf is illy alkalommal kettős elégültséget 's nyájasságot mutatott. A' gyermektelen atyailag szereté az ifjat. Mint egy régi nemes ház' utolsó sarjadékát, melly az idők' viszontagsági közt elszegényült, még második házas-

ság előtt házába vevé őt. Az elmedús, akkor húsz éves, ifjúnak minden eszköz rendelkezésére volt, hogy az elhanyagoltat kipótolja 's tudás utáni szomját csillapítsa. Nem csüggedő szorgalommal tevé néhány év alatt sajátjává azon magasb, komoly tanulmány' szilárd alapjára épített müveltséget, melly a' világnak olly könnyen látszik szerezve lenni, minthogy néha olly igen ragyog. A' grófnak a' státus dolgok' széles körében élesült 's mélyen látó pillanata, e' fiatal ember' keblében, a' minden tudnivaló elsajátításnak ösztönén 's magasan szálló phantasián kivül még szendergő de reménydús irányzatot is fedezett fel tettleges, erőteljes hatásra az élet' fáradalmas utain. Merész bátorsága, szilárd akarata, 's aggodalmasságig menő igazságszeretete azon reményre birák, hogy Viktor egykor nem megvetendő szerepre leend hivatva a' státusban. Elhatározá tehát, hogy a' fiatal embert, ki eddig csak mint magános titoknoka, mintegy előkészületi iskolában dolgozott, minél előbb valódi státus hivatalba tegye át.

Viktor mit sem sejtett e' szándékból, midőn pillanatnyi fölgerjedésében függő helyzete (mint ez neki ma látszék) 's azon sértő lapi bírálat miatt, mellyel első, nem becsnélküli drámája fogadtaték, a' szük légü hivatalszobából a' folyó' partjára siet, hol azon hősi föltételre jutott. Vagy helyesebben vélnők-e, hogy nem annyira dicsvágy és hir' szomja sarkantyúzá lelkét 's ragadá azon merész ugrásra, mint inkább a' grófné' e' napon különösen feltünő hidegsége? Az erős szenvedélyt, melly egy év óta a' kellemteljes nő iránt zárt keblében kifejlődék, csak most vevé igazán észre. — Phantasiája' vezúvja azonban bő anyagot gyüjtött 's lángot szórt minden irányban; mi csoda, hogy saját visszaragyogásában a' körötte levő személyek is megpirúltak, 's ő feltevé, hogy ez egy hasonló tüz' okozata. Úgy találván hát, hogy a' grófné érzésteljes de mindig egyenlő 's indulatlan jó akarata egy nehezékkel sem nyom többet, mint egyébkor; magán kivül ragadtaték 's nem maradhata négy fal közt többé.

De sokkal nyugodtabban tért vissza kirándulásáról, szobájába lépett 's rögtön az iró asztalhoz ülve, nehány sort zsebkönyvéből egy pergamentekercs' külszélére írt át; miután mély gondolkodásba sülyedve, fejét kezére hajtá.

Annyira elmélyedt álmodozásába, hogy a' belépő Rosildát sem hallá, ki mindjárt az ajtóban, lábhegyen 's jobb keze' mutató újjával gömbölyü állán, kellemesen mosolygva, állott meg. Ő is szemléletekbe látszék elmélyedni.

Rosilda a' grófné' keblencze volt, vagy barátnéjának mondjuk-e inkább? — mint két bimbó egy törzsökön, együtt virágzának fel. A' szülétlen Rosilda már gyermekkorában minden gondját osztá Szerafínnek, 's követé ezt a' gróf' házába. Annyira szerette Szerafínt, hogy lassanként ahhoz egészen hasonló lön. Halvány másolata volt ő Szerafíne' életteljes lelkének. Mondhatnók, egy sápadt szivárvány a' holdvilágnál, ha ezt a' nap által teremtett fényes szinü ivhez hasonlíthatni. — Csak egy pontban valának különbözők: Rosilda' lelke örömest merengett a' melancholia' homályos ligeteiben.

Midőn Viktor fel nem ébredt álmaiból, nevével hívta őt; de e' hangban annyi zengés vala, hogy a' feltekintő 's Rosildát megpillantó Viktor még mindig a' hangszert látszék keresni; melly azon hangot adá.

Hogyan? — folytatá Rosilda gyöngén elpirulva — olly komoly eszméletekbe merülve? — homloka olly philosophi ránczokba szedve? — a' teremben pedig nyugtalanul vár a' vidám társaság, a' mester' intésére 's parancsaira. A' gróf és grófné is több ízben kérdezősködtek ön után. Mindnyájan aggodalomban valánk, hogy az elválasztó pillanatban hiányozni fog azon kéz, melly egyedül képes az egymáson keresztül vágó igényeknek az illő, hatásteljes helyet kimutatni.

Viktor elég értetlenül mentegeté magát, 's csak most vette észre, hogy Rosilda már azon irgalmas néne' apáczaköntösébe vala öltözve, mellynek szerepét ma el nem hagyá magától vétetni.

„Ön tehát megmarad ezen melancholicus eszme mellett: monda Viktor a' legszelídebb kifejezéssel, mellyre hangja képes volt. Közelítvén hozzá, megfogá kezét, 's miután a' félre hulló fátylot egészen elemelte arczáról, szokatlan érzékenységgel folytatá: nem fél-e, hogy bűnt követ el, ha e' fekete fürtök' gazdagságát, melly olly kelle-

mes csíntalansággal enyelgenek arcza' bimbai 's nyaka' liliomágya körül, ezen iszonyító burokba erőlteti? — E' mellett elmozdítá egy kevéssé a' kemény posztót, melly a' lányka' fejére vala halántékig borítva. „Már e' csalódás is, hogy ön az életből kiragadtathatnék" tevé hozzá, fájdalommal tölt engem. Ön' szíve ugyan az olajágat hozó galambhoz hasonlít, 's béke és nyugalom száll viharzó keblünkre annak közelében; de halálos bűn lenne a' szerelem 's ön maga ellen, ha apáczamagányba akarná azt zárni, mint fogadási ajándokot oltárra függeszteni 's egy rokonérzelműtől elvonni.

Rosilda elsápadt egy kevéssé 's két nagy csöp ragyogott a' sötétkék szemek' szélein, mellyek az elragadtatás és fájdalom' határain álltanak. Keze erősen reszketett Viktoréban, 's már ajkai válaszra nyíltak, midőn a' komornyik belépett 's Viktort sietni kéré a' gróf' nevében.

Rosilda némán távozott, de egy nagy boldog pillanattal, melly mélyen függő fekete pillái alul úgy tekinte elő, mint hold a' szomorfűz' ágain át. Lassanként lopódzott egy ismeretlen kéj' bíbora arczai hóbőre alá.

A' szerelemnek sastekintete van, de logicája többnyire kontári. A' hang, mellyel Viktor fenebbi szavait mondá, lelkéből forró tekintete, mellyel azokat követé, teste' tartása e' mellett, 's fejének némi lassúdad meghajtása olly bensőséget adott a' mondottaknak, melly Rosilda' elrejtett, titkon meggyőzött érzelmét könnyen megcsalhatá. Hogy Viktor' szavaiban, vagy inkább azok' hangjában valami szokatlan 's tőle még soha nem hallott feküvék, azt jól jegyzé meg, de nem találta ki, hogy a' kifejezés' ezen melegsége egy érzemény' utó-hangja vala, melly egészen más kútfőből származott, mint vele szíve elhiteté. — Így véli az ember, hogy az aeolhárfa' gyöngéden 's halkkal a' szívbe lopódzó reszketeg hangja érzésteljes kezektől erede, mellyet azonban erőszakos szél okozott.

Viktor gyorsan felvevé álarczát. Neki Camoens költőt kelle ábrázolni, midőn ez a' habokból felbukik, legkedvesbjét, Louisiádját, mentő kezében magasan tartva; midőn magát a' tűkörben megnézé, meg kelle magának is vallani, hogy a' tizenötödik század' festői viselete jól áll neki. A' mesterségesen meghosszított hajfürtök, mellyek nyakára 's vállaira hullottak, fekete rámaként emelék virágzó arczulatát. Az almazöld szinű bársony collet, felhasított újakkal, a' hímezett 's vállig érő tiszta fehér nyakfodor, e' fölött az aranyrojtos vállszalag, a' szorosan testhez álló öv' fényes karddal, a' bokáig lehajló lovagcsizmák legfényesbben kitünteték a' tagok' arányosságát.

A' márványteremben, melly szürke falai miatt a' tableau' felállítására rendelteték, várakozásban álla már az egész, együtthatásra felszólított személyzet, míg a' nézők fényes equipage-okon robogtak elő, 's a' kapus' harangja meg nem szűnt az előjövőket jelenteni. Őket egy dáma, ki a' házi asszonyt képviselé, fogadta el az épület' egyik oldalszárnyában; 's kiváncsian néztek a' látvány' elébe, melly nekik feltüntetendő vala.

Viktor dobogó szívvel lépett a' márványterembe 's hangja eleinte hallhatólag reszketett, midőn Szerafínnel beszélt. Az ideális öltözet elvégzé ezen egy földfeletti tünemény' képét. Puha, átlátszó szőke fürtök simulának hizelegve nyaka és vállai körül 's egy kettő megérinté ollykor melle' lassan emelkedő liliomhatárát. Szépen alkotott feje' koponyája körül keskeny abroncs vala vonva hat csillaggal, nagy gyémántokból összetéve. A' mennyi kevélységet jelentett a' gyengéd orr' csaknem egyenes, nem igen hosszú vonala, a' kevéssé domború világos homlok, ugyanannyi nyájasságot adott a' gyermekded száj finom vonalminak. De a' korona az ingerek' ezen összeségében a' sötétbarna szempár volt, melly nedves ragyogásban úszott, 's mint felvont nyíl feküdt a' szemöldök' alig hajlott íve alatt. — Könnyeden 's kellemmel hordozák a' lebegő tagok' ezen ingerlő fejet, valamint teste' egész, arányosan alkotott, felső részét. A' redőkbe szedett fehér gace felső ruha lehelletként hulla alá. Alig észrevehetőleg látszék keresztül a' rózsaszín a' fénylő fátyolkelmén. — Karcsu testét szinte rózsaszínnel elöntött öv szorítá, mellynek közein nagy szmaragdok tündöklének. A' parányi láb hallhatlanúl lépdelt rá illő szandálokban a' puha szőnyegeken.

A' büszkeség' és jószivűség' csodás keveréke, melly Szerafíne' vonásain mutatkozott, minden férfiszívet lelánczola, azonban

characterének utóbbi alkatrésze, legalább saját neme iránt, túlnyomó vala. Főleg, ha beszélt, örömmel nyílt meg minden szív hangjai' melódiás folyamának. Nehezen vala meghatározható, valljon a' figyelő kört szavainak gyöngéd, szűz tartalma vagy zengése, vagy a' nemes taglejtés, vagy az egész alakon elömlött varázs bájolá-e meg?

Tretter György.

(Folytatása következik.)

Magyar játékszíni krónika.

— **Krónikánk, Schodelné 's a' Honmüvész.** — Mátray Gábor úr, a' Honmüvész' 2-d. számában a' színeni parodiázás ellen kikelvén, jónak látta többi között az Athenaeum' színbirálóit is Schodelné' müvészi érdemei' elismerésére nézve következetlenség' kétes világában tüntetni fel; legalább így lehet csak e' sorokat érteni: „*A' roszúl értesített hirlapok, mellyek a' müvésznét eleintén (Bajza' színházi igazgatósága alatt) égig emelték, később*" (ha az antithesis teljes akar lenni, ez csak annyit tehet: Bajza' lelépése után) „*hol csak lehete, minden csekélység végett*" (értsd: miatt) „*gúnyolni kezdék*", 12, 13. l. Valóban mi nem találánk vala czélzást reánk e' szavakban, ha az „*égig emelték*" szavacskák után csillag alatt némelly színbirálatink' Schodelnét illető töredékei nem hozatnak fel; 's noha ellenkező értelmű helyek ugyanazokból nem idéztetnek, a' contextus egyenesen a' Játéksz. krónika' iróira kivánja értetni állítását, mert irva van: „a' hirlapok, *mellyek* eleintén .. péld. Athen., később .. *gúnyolni* kezdék .." Mi Schedelt illeti, ő Schodelné' *müvészetéről* első fellépése óta tisztába' volt magával; 's valamint hiszi, hogy közttünk nem akadt melegebb kifejezője az értők' öröme- 's gyönyörűségének nálánál, úgy itélete általában, 's a' Honmüvész által idézett operákra nézve különösen, mind maig nem változván, másképen soha sem is nyilatkozott. Mert midőn a' Schodelné és Felbér' surlódását, melly csak annyiban tartozott a' hallgatókra, mennyiben az ének' folyamára zavarólag hatott, érintette is, azt épen a' müvészné iránti tekintetből annyi gyöngédséggel tette, az elismerés' leghatározottabb kifejezéseivel, hogy mi ugyan Schodelnénak örökké csak illy méltányos referenseket ohajthatunk *). Schedelen kivül is a' hányszor volt ez énekesnéről szó, helybenhagyással volt mindig: egyszer azonban testcsóválása érintetett 25 úr által 's ez is azon hozzátétellel, hogy az, énekesnénknél nem épen dísztelen, de hogy más (mert a' leczke Felbérnek szólott) illy nem szép szokást el ne tanuljon **). 'S íme ezek azok, miket Mátray úr e' szavaival érthet: *később, hol csak lehete, minden csekélység végett gunyolni kezdék.* Kérjuk tehát ezen társunkat, vagy vonja vissza vádját, vagy fejezze ki magát világosban az iránt, melly lapok azok a' gúnyolók stb: mert ha más talán nem sokat töprenkedik is illy vádakon, sem azok' kerülésén, megvalljuk mi a' következetességet gondolatink és tetteinkben hiven meg szeretjük őrzeni. — Arra pedig, hogy a' mi társunk az Athenaeumot a' színházi dolgokra nézve (legalább még a' mult nyarat illetőleg) a' roszúl értesített lapok közé számítja, holott azt a' színház' akkori igazgatója szerkeszté, társunk pedig hireit csak harmadik kézből, vagy legalább *érdekelt* 's igy *nem absolute hiteles személyektől* veheti: bocsásson meg, de ezen nem lehetett nem mosolyognunk.

Ennyiből áll az, mit az Athenaeum' characterének védelmére mondanunk kellett; egyéb kérdéseket szigorúbb birákra bizván — például, miután a' Honmüvész' definitiója szerint (10. l.) a' gúny és nevetségessé tétel *nem sértő*, mint lehete Szerdahelyi' pár testcsóválása azért, hogy Schodelnéra emlékeztete, „*nyilvános pellengérre tétel*" (15. l.); — melly belföldi népek kisebbittettek már magyar szinünkön? (11. l.); mikor *csonkíttatott becsületök*, lázíttatott ellenök a' közönség? mert hogy itt nálunk néha tótok parodizáltatnak, az olly kevéssé becsuletsértés, mint midőn a' bécsi színpadokon magyarok és csehek játszatnak és pedig „rendőrség' biztos felugyelete alatt" (11. l.) — képes-e egyes tag' olly kicsiny bűne „le nem mosható mocskot ejteni" egy intézeten? 's tudja-e ezen társunk, hogy a' külföld' példáit színház' dolgában nem egészen tanácsos előhozogatni, mert ha Bécsen túl Europa' miveltebb nemzeteihez megyunk, a' parodiázást ugyan csak vastagabb stilusban találjuk fel 's ott nem szükség színésznőnek gúnykoszorút tenni a' haza' oltárára, hogy rohadt almákkal és záptojásokkal tiszteltessék meg 's hogy azért amaz intézetek — noha példájok, mentsen isten, hogy követtessék — nemzetökre nem vetnek gyalázatot. — 'S miért nem lobbant így fel a' mi társunk, midőn saját mondása szerint, nemzetek ellen lázíttatott a' fiatalság (11. l.), vagy midőn állítása szerint egy nagy tekintetben levő, a' hon' köz tiszteletét és szeretetét érdemlett hazafi parodiáztatott (10. l.): miért épen, midőn Schodelné? Vagy tán abban van a' fenn akadás, hogy ugyan azon színpadon föllépett színésztag parodiáztatott? Úgy *a pari* megvalljuk, mi is, Mátray úrral ugyan azon országos intézet' tagjai, hasonló kedvezést érdemlettünk volna talán, t. i. azt, hogy nem a' pesti, hanem az ország' publicuma előtt általa ne rovassunk meg: mit azonban ezen eddig általunk méltó tekintetben tartott társunk a' világért se vegyen kérésnek, sőt emlékeztessen hibáinkra: ha igaza leszen, használ nekünk és lapunknak, ha nem, egy kis igazolás — ha méltó lesz szólani — nem a' világ. Hiszen e' háborús időben a' fegyverforgatás akaratunk ellen is, fájdalom! annyira megszokásunkká válik, hogy a' béke' tanulmányaitól nem kevés kárunkra kissé el is szokunk. Kár volt egyéb iránt az Athenaeumot Mátray úrnak parodiázásróli értékezésébe keverni, az oda sehogy sem tartozott. Mert ha talán azért neheztel is lapunkra, hogy Schodelnéról egy idő óta krónikánk rövid vagy épen szótlan, annak okát ő csak épen úgy tudja mint mi. A' nagytól kicsinyig mindennek két oldala van, 's a' méltányos biráló vagy mind a' két oldalt mutatja fel, vagy hallgat. Hol még a' legszelídebb gáncs is tiltva van, ott a' magasztalás nem önkénytes, hanem parancsolt, 's ki lenne eléggé szolgai, kénytelen dicséreteket vagy általában parancsolt birálatokat irni?

Egy helye van még a' Honmüvész' e' czikkelyének, mellyet az *intézet miatt* szó nélkül nem hagyhatunk. „*Én leszek az első*" (úgymond Mátray úr a' 15. l.), *ki nem csak pártolásomat színházunktól megvonom, hanem a' visszavonulásra másokat is ösztönözendek; sőt örökké sajnálni fogom, hogy valaha legkisebb adakozással is járultam e' színház' felsegélésére, vagy hogy azon pénzmennyiséget által adtam, mellyet ugyan azon czélra több buzgó hazafiaktól összeszerezni szerencsém volt.*" Súlyos és megfelelhetetlen szavak 's midőn a' csendes vérű Honmüvész is illyekre fakad, nagynak kell lenni az oknak, mi őt erre birta; mi ezen okot keresni nem akarjuk, de kénytelenek vagyunk sajnálkozásunkat kijelenteni, hogy társunk (ki ha nem dicsekedhetik is legtöbb ellenséggel, de még sem egészen ellenségtelen) beszédeinek illy kimenthetetlen gyarlósága által

*) L. Ath. 1838. I. 734 és 735. szel.
**) L. Ath. 1838. II. 36. szel.

roszakaróinak rést nyit a' megtámadásra. Nem fog-e valaki ezek közül legalább is megbotránkozva így szólani: „*Pártolás?* Kicsoda ön, mi féle kis király, „hogy pártolását akarja megvonni, hogy illyennel jó„nak véli fenyegetőzhetni? 'S másokat is le akar „beszélni a' magyar színház' pártolásáról? Ennek „vagy lesz kitünő foganatja, vagy nem; ha lesz, „milly kárhozatos; ha nem, milly nevetséges. 'S mi„ért akarja ön a' magyar színházat megdönteni, vagy „ellenkező esetben magát mulatság' tárgyaúl kitenni? „*Mivel egy dalszínésznő' mozgásait egy dalszínész „utánozta!* *) Tehát ön előtt az egész magyar szín„ház semmi 's csak egy (noha megvalljuk jeles) *éne„kesné* minden; ha a' kettő ütközésbe jő, amannak, a' „nemzeti, olly rég ohajtott 's nehezen létesült, inté„zetnek veszni kell? Magyarázza meg ön nekunk, „milly neme az a' hazafiságnak, midőn valaki egy e„gész számos *tagokból 's nézőkből* vegyes intézetet „egy megbántott énekesné' haragjának 's egy kis ösz„szeütközésnek minden tétovázás nélkül feláldozni „kész? Sőt nem is szükség, hogy ütközésbe jöje„nek. Hát ha e' jeles színészné megbetegszik, hang„ját veszti, vagy semmi emberi feltételek alatt ma„radni nem akar, halandóságát nem is véve szóba, „mit csinál ön akkor a' magyar színházzal? Nem „fogja-e azon buzgó hazánkfiainak számát szaporíta„ni, kik magas miveltségöknél fogva, példátlan el„szántsággal 's nagylelkűséggel készek minden lé„pést, mellyet tenni, 's minden garast, mellyet ki„adni hatalmokban áll, a' még zsenge nemzeti intéze„tektől elfordítva, egy idegennek pártolására fordí„tani, mihelyt ott vegetálni szerető lelkök több mu„latságot 's időtöltést remél? 'S a' fölebb mondottak „szerint nem áll-e Schodelnénak, vagy akárki hozzá „hasonlónak, hatalmában egy egész sereg hazafit min„denféle nemzetiségeken keresztül hurczolni? nem-e, „mihelyt akarja, magyar színházunkat tönkre tenni? „(mit én Schodelnéról nem teszek fel). Máshol az „áll, mit többen akarnak 's pártolnak; 's itt annak „kelljen megállni, mit egynek szeszélye parancsol? „Milly élhetetlenség! És még is mintha nyakra fő„re e' czélra sietnénk, midőn azon képzetet, hogy „a' magyar színház megbukik, sőt hogy azt (pártolá„sunk' elvonásával) megbuktatni kell, mihelyt egy „dalmüvésznén valami sérelem esik, hirdetjük, ter„jesztjük 's meggyökereztetni törekedünk? Becsül„ni kell a' müvészeket; de a' művészetet is, 's ezt „leginkább az által, hogy az egyesek' bálványozá„sával felhagyjunk. Ha valakinek tudtára adogatjuk, „hogy sorsunk kezében van, hogy egy pillantása ront„hat és teremthet, nem fog-e, az ismeretes emberi „gyarlóságnál fogva, minden egyébről, mint kényei' „teljesítéséről, megfeledkezhetni? Azt akarja ön, „hogy gúnynyal így szóljanak a' magyar színházról: „Hegedült arról —, el is énekelte? Ez nagy gondo„lat lehet öntől, de mi nem irigyeljük. 'S ön sajnál„ja a' mit a' magyar színháznak adott? Nem fize„tett-e a' magyar színház elég gyönyörrel már eddig „is önnek az adakozásért 's szabad-e jótétet meg„bánni, midőn az még meg is van hálálva? Érzi-e „ön ezen sajnálatnak sok oldalú helytelenségét? De „kimeríthetetlen együgyűség fekszik abban, hogy ön „a' gyüjtött pénz' *általadását* is sajnálja? Hisz u„ram, ez kötelesség volt, mert kabátot csak nem „csináltathatott rajta, sem azokat, kiknek hazafisá„ga már egyszer felbuzdult, visszaadott pénzökkel „meg nem ajándékozhatta, mert én legalább, ha vagy „önként felbuzdúltam, vagy fel hagyám magam vala„mire buzdíttatni, igen szépen megköszönném, ha „másszor ismét le akarna buzdítani 's adakozásomat, „bőkezűségemet szeszélyeinek sodronyain tánczoltat„ná. Ez nem megy. A' sajnálkozásoknak békét kell „hagyni 's azon lenni, hogy a' dolgok a' magyar „színháznál mind inkább jóra fordúljanak.“ Ime el-mondottuk, mit ellenség mondana. Részünkről egé-szen más véleményben vagyunk a' Honmüvész iránt. Azt hiszszük ugyan is annak szerkesztőjéről, hogy az idézett szavakat hirtelenkedésből mondhatta csak, nem meggyőződésből; azt pedig feltenni sem akarjuk, hogy azon helytelen szándékot, melly azokban ta-gadhatatlanúl rejtezik, akármi efféle alkalommal is létesíteni fogná: ez nem csak hazafiságát hozza gya-núba, hanem józanságát 's a' béke' és mérséklet' szellemét, melly eddig hírlapján lengeni látszott, egy más, a' *boszuállás*' szelleme váltaná fel, melly soha sem alacsonyabb, soha sem olly kevessé megbocsát-ható, mint mikor személyes vonzódás vagy gyűlöl-ségből a' közügy' megbuktatásán dolgozik.

A' szerk.

Jövő hétfőn, januar. 21. Bartha János' jutal-máúl először adatik bérletszünéssel Rontó Pál. Tü-neményes bohózat, énekekkel, tánczczal 3 szakasz-ban. Gvadányi után irta Szigligeti; muzsikáját szer-zette Thern Károly; az új diszítményeket festették Otto és Engert; a' tánczot és csoportozatokat betaní-totta és rendezi Kolozsánszky, a' színház' tánczmes-tere.

Aphorismák.

1.

Herder és Schiller ifju korokban sebészekké a-karának lenni, attól azonban a' végzet őket eltiltá, mondván: a' testi sebeknél sokkal mélyebbek 's ve-szélyesbek léteznek, azokat gyógyítsátok! 's mind-ketten irtak. (Jean Paul)

2.

Mint sajnáljuk a' sok munkával terhelt ország-férfit — mi fontos tárgyakkal bajlódik ő! annyi tar-tományok' érdeke, Europa' súlyegyene stb.; mért nem sajnálkozunk valamelly színmü' kidolgozásával fog-lalkodó költőn, ő is szintolly sok akadálylyal ví. — Elvira, Valére, Isabella' rendbeszedésénél, mint a' porosz, angol 's orosz kormányzók; mellyiknek na-gyobb hát érdeme? Azé az érdem, kinek munkája job-ban sikerül; a' munka' neme mit sem tesz. (de Ligne)

3.

Én azon irót becsülöm, ki velem e' világot, mellyet lakom, megismerteti; ki azt festi le, mi kö-rülvesz — kinek beszélyi szívemet érdeklik, 's an-nyira megbájolnak, hogy házi éltem, noha nem éden, kimondhatlan gyönyörnek kútfeje legyen. (Goethe)

Markhót Imre.

---

*) „Mert a' mit ön ezen szavakban ábrándozik: ‚Vagy ta„lán illy nemtelen módban áll mi nálunk a' nemzeti„ség 's nemzeti nyelv' terjesztése, a' szabadelműség és „szólás-szabadság-nemének kivívása? — hogy mind ez „csak toldalék, nagyítás, czafrang, azt kiki által lát„hatja.‘

— *Jegyzés.* F. évi első számunk' czikkelye: „Föld és emberiség“, mint közlője megjegyezte levelében, Phillips és Görres' Hist.- polit. Blaetter-ei' 1838-ki 5-d. füzetéből vétetett. *Szerk.*

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ara a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott borítók alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 f. 30 és postán 3 ftou. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

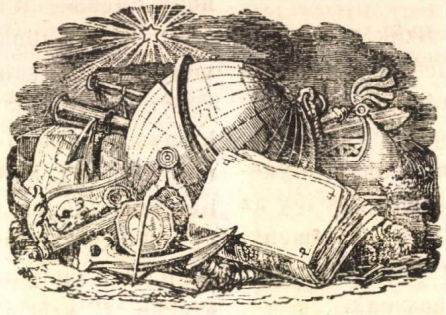

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ ***BAJZA.***

HARMADIK ÉV

Első félév. **Pest, januarius' 20. 1839.** **6. szám.**

Tartalom: Az esküttszék. Tocqueville-től *(Fábián Gábor)*. — Viktor. Folytatás *(Tretter György)*. — Magyar játékszíni krónika *(Szerdahelyi, Beöthy Zsigmond* és *V.)*.

Az esküttszék.

Az esküttszékben (jury) kettőt kell megkülönböztetni, a' birói és politicai intézetet.

Ha az volna a' kérdés: mennyire segíti az esküttszék, 's főkép' polgári tárgybeli esküttszék, elő az igazság' helyes kiszolgáltatását: megvallanám, hogy annak hasznos volta kétségbe hozathatnék.

Az esküttszéki intézet eredetét csekély miveltségű társaságban vette, hol az itélőszékek' elébe egyszerű tettbeli kérdéseknél egyéb nem igen terjesztetett; és nem könnyű munka azt egy igen mivelt népnek szükségeihez alkalmazni, mikor t. i. már az embereknek egymásközti viszonyaik különösen megszaporodtak 's magokra tudós és értelmes bélyeget öltöttek.

Nekem jelenleg főczélom politicai oldalát vizsgálni az esküttszéknek; más ösvény messze fogna vezetni tárgyamtól. Mi az esküttszéket mint törvénykezési módot illeti, e' részben csak egy pár szót mondok. Midőn az angolok az esküttszéki intézetet felvették, félig bárdolatlan népet képeztek; később a' földkerek' egyik legtudósabb nemzetévé váltak; 's ragaszkodások az esküttszékhez nőni látszott felvilágosodásukkal. Kiléptek birodalmuk' határain, 's láttuk őket elterjedni széles e' világon; némellyek közülök gyarmatokat formáltak; mások független statusokat; a' nemzet' teste megmaradt királya mellett; több kivándorlók hatalmas köztársaságokat alkottak: de az angolok az esküttszéki intézetet mindenfelé egyiránt magasztalták. *) Felállították azt mindenütt, vagy siettek újra felállítni. Egy olly törvénykezési intézet, melly egy nagy nép' javallatát századok hosszú során által így megnyerte, — mellyet a' polgárisodás' minden időszakaiban egész buzgalommal újra meg újra teremtenek, minden éghajlat, 's minden kormányforma alatt, nem

*) E' tárgy felett minden angol 's amerikai törvénytudók azon egy értelemben vannak. *Story* úr, birája az egyesült-statusok' főtörvényszékének *Traité de la Constitution fédérale* czímű munkájában szinte kiereszkedik az esküttszéki intézet' jeles voltára polgári ügyekben. „*The inestimable privilege of a trial by jury in civil cases* — ugymond — *a privilege scarcely inferior to that in criminal cases which is counted by all persons to be essential to political and civil liberty.*" (Story, liv. III. ch. XXXVII).

ellenkezhetik az igazságkiszolgáltatás' lelkével. *)

De hagyjuk e' tárgyat. Szűk gondolkodásra mutatna, ha ki azzal beérné, hogy az esküttszéket csak birói intézetnek nézze; mert bármi nagy befolyást gyakorol is az a' perek' sorsára, még sokkal nagyobb befolyással van a' társaság' rendeltetésére. És így az esküttszék mindenekelőtt politicai intézmény. E' szempontba kell magunkat mindig helyeznünk, hogy róla ítéletet hozhassunk.

Én az esküttszék alatt bizonyos számu, váltában előfogott 's egyszerre ítélő joggal felruházott polgárokat értek.

Az esküttszéket alkalmazni a' bűnök' zabolázására, előttem annyinak tetszik, mint egy jelesen köztársasági intézetet vinni be a' kormányba. Mindjárt kimagyarázom magamat.

Lehet az esküttszéki intézet vagy aristocratai, vagy democratai, azon osztályhoz képest, mellyből az esküttek vétetnek: de azért köztársasági characterét mindig megtartja annyiban, hogy a' társaság' valódi igazgatását a' kormányzottaknak, vagy azok' egy részének, nem pedig a' kormányzóknak kezeibe teszi le.

Az erőszak mindig csak múlékony eleme a' sikernek; utána mindjárt elől áll a' jog' eszméje. Olly kormány, melly arra jutna, hogy ellenségeit csak a' csatamezőn érhetné utól, hamar tönkre menne. A' politicai törvények' igazi sanctiója tehát a' büntető törvényekben találtatik fel, — és ha e' sanctio hiányzik, a' törvény elveszti erejét előbb utóbb. És így az olly ember, ki vétkek felett ítél, voltaképen ura a' társaságnak. Immár az esküttszéki intézet magát a' népet, vagy legalább a' polgárok' egy részét ülteti a' birói székbe. E' szerint hát az esküttszéki intézet valósággal a' népnek, vagy ezen osztálynak kezeibe adja a' társaság' igazgatását. *)

Angliában az esküttszék magát a' nemzet' aristocrata részéből szedi össze. Az aristocratia hozza a' törvényeket, alkalmazza a' törvényeket, 's ítéli a' törvényszegéseket. Mind helyesen; mert Anglia, igazán szólván, aristocratiai köztársaságot képez. Az egyesült-statusokban ugyan-e rendszer egész népre van alkalmazva. Minden amerikai polgár választó, választható és eskütt. Az esküttszék' rendszere, úgy mint azt Amerikában értik, véleményem szerint szintolly egyenes 's végső eredménye a' népfölség' hittanának, valamint az általános szavazat. Mind kettő hatalmas eszköz arra, hogy a' többséget uralkodóvá tegye.

Minden fejedelmek, kik hatalmuk' forrását önmagokban feltalálni, 's a' helyett, hogy magokat a' társaságtól igazgattatni hagyják, a' társaságot magok igazgatni akarták, vagy eltörölték, vagy megerőtlenítették az esküttszéki intézetet. A' Tudorok börtönbe küldözték az ítélni nem akaró eskütteket, Napoleon pedig ügyviselői által választatá azokat.

Bármelly világos legyen is nagy része a' fentebbi igazságoknak: még sem hatnak azok minden lélekre, 's úgy látszik nálunk sokszor még most is csak zavart fogalmakat formálunk az esküttszéki intézet felől. Akarjuk tudni, minemű elemekből kell az esküttek' lajstro-

*) Ha meg akarnók határozni, mi haszna legyen az esküttszéknek mint birói intézetnek sok egyéb okokat is hozhatnánk fel, 's többek közt imezeket: A' szerint a' mint az eskütteket beavatjátok az ügyekbe, minden baj nélkül alább szállíthatjátok a' birák' számát, mi is igen nagy nyereség. Mikor a' birák felette számosak, a' halál naponként urességet csinál a' birósági hierarchiában, 's új helyeket nyitott az élők' számára. Innét a' tisztviselők' nagyravágyása folyvást izgásban van, és ez őket természettel függésben tartja a' többségtől, vagy azon embertől, ki az ures hivatalokra a' kinevezéseket teszi; ekkor a' törvényszékeknél épen úgy történik a' folebbmenetel, mint a' hogy osztatnak a' hadseregnél az előléptetések. A' dolgok' illy rende az igazság' helyes kiszolgáltatásával és a' törvényhozó' czéljaival merőben ellenkezik. Akarjuk a' birákat letehetetlenekneK, csakhogy szabadok maradjanak; de mit ér, hogy tőlök függetlenségöket senki el nem rabolhatja, ha azt magok önkényt feláldozzák?

Mikor a' birák igen számosak, lehetetlen, hogy köztök sok ügyetlen is ne találkozzék; mert a' derék tisztviselő nem mindennapi ember. Már én nem tudom, valljon egy féltudós törvényszék nem legrosszabb-e minden intézetek közt, az ítélőszékek' alapitásánál feltett czélunknak elérésére. Mi engem illet: én jobb' szeretném valamelly pör' eldöntését ügyes tisztviselőktől vezérlett tudatlan eskütekre bizni, hogysem olly birákra, kiknek többsége a' törvénytudomány és törvények körül csak tökéletlen ismérettel bir.

*) Itt azonban szükség egy fontos megjegyzést tenni. Igaz, hogy az esküttszéki intézet a' népnek' általános ellenőrködési jogot ád a' polgárok' tettei felett: de nem nyújt neki módokat arra, hogy ezen ellenőrködést minden esetben, vagy mindig zsarnokilag gyakorolhassa. Midőn egy korlátlan fejedelemnek hatalma van a' vétkeket megbizottjai által ítéltetni el: akkor a' vádlottnak sorsa, úgy szólván, előre ki van mondva. De a' nép, még ha kész volna is kárhoztatni az esküttszék alkotását 's feleletlenségét: az ártatlanságnak akkor is kedvező kinézéseket nyújthatna.

mának szerkeztetnie: 's megelégszünk azt vizsgálni, miféle tudománynyal 's észszel birnak azok, kiket oda felvenni kivánunk, mintha bizony csupán birói intézetről volna kérdés. Valóban ez, véleményem szerint, annyi, mint a' tárgynak legcsekélyebb részével foglalkodni; az esküttszék mindeneknek előtte politicai intézet; azt, mint a' népfölség' egy módját ugy kell tekinteni, 's vagy egészen el kell vetnünk, ha a' népfölséget félre teszszük, vagy öszhangzásba kell hoznunk egyéb törvényekkel, mellyek e' fölséget megalapítják. Az esküttszék a' nemzetnek törvények' végrehajtásával megbizott részét képezi, valaminthogy a' kamrák a' nemzetnek törvényhozásra felhatalmazott részét teszik; és hogy a' társaság állandó 's egyforma módon kormányoztassék, szükség az esküttek' lajstromának a' választókával nőni avvagy fogyni. Véleményem szerint, ez ama' nézőpont, mellyre a' törvényhozó fő figyelmének függesztve lennie szükség. A' többi, ugy szólván, mellékes dolog.

Én részemről elannyira meg vagyok győződve arról, miképen az esküttszék mindeneknek felette politicai intézet, hogy azt illyennek nézem még akkor is, midőn polgári tárgyban alkalmaztatik.

A' törvények mindig ingadozók, mig az erkölcsökre nem támaszkodnak; az erkölcsök képzik egyedűl a' népnél az ellenző és tartós hatalmat.

Midőn az esküttszék a' bűnbeli ügyekre van szorítva, a' nép csak néhanéha 's egyes esetekben látja azt munkálkodni; megszokik ellenni nála nélkül az élet rendszerinti folytában, 's azt mint az igazságnyerésnek egy módját, de nem egyedűli módját, úgy tekinti. *)

Ellenben mikor az esküttszék kiterjed a' polgári ügyekre is, alkalmaztatása minden nyomon szembe ötlik; érintődésbe jő minden érdekkel; kiki elősegíti munkásságát; 's igy behat az élet' szokásaiba is; az emberi elmét formái alá hajtja; 's elelegyűl, úgy szólván, magának az igazságszolgáltatásnak fogalmával.

Azért is a' bűnbeli tárgyakra szorított esküttszéki intézet mindig veszélyben forog; de ha egyszer a' polgári tárgyakba bevitetett, daczol az idővel 's emberi erőlködésekkel. Ha az esküttszéket olly könnyen el lehete vala választani az angoloknak erkölcseitől, mint törvényeiktől: az a' Tudorok alatt egészen tönkre jutott volna. Ennél fogva a' polgári esküttszék mentette meg, igazság szerint, Angolország' szabadságait.

Akármelly módon alkalmaztassék is az esküttszék: mulhatlanúl nagy befolyást fog gyakorolni a' nemzeti characterre; de e' befolyás végtelenül nevekedik, ha az a' polgári ügyekbe vitetik be előbb.

Az esküttszék, főkép' a' polgári esküttszék, minden polgár' lelkére rá ruházza egy részét a' birói szellem' tulajdonainak; és e' tulajdonok egyenesen azok, mellyek a' népet a' szabadságra legjobban elkészítik.

Ugyanaz tiszteletet terjeszt el minden osztályoknál a' megitélt tárgy és jog' eszméje iránt. Vessük félre e' kettőt: 's látni fogjuk, hogy a' függetlenség' szeretete azontúl csak rongáló szenvedélylyé válik.

Ez megtanítja az embereket a' méltányosság' gyakorlatára. Kiki, midőn szomszédja felett itél, azt gondolja, hogy maga is majd itélet alá kerűlhet; különösen igaz ez a' polgári tárgyban itélő esküttszékről; majd alig van olly ember, ki félne, hogy egykor fenyíték alá jusson; de pöre mindennek akadhat.

Az esküttszék minden embert megtanít nem bujkálni saját tetteinek felelőssége elől; olly férfias hajlam, melly nélkül politicai erény nincsen.

Minden polgárra némi tisztséget ruház; érezteti mindnyájokkal, hogy a' társaság iránt teljesítendő kötelességeik vannak, és hogy annak kormányzásában részt vesznek; kényszerítvén az embereket egyéb dolgokkal is, nemcsak magokéval foglalkodni, ez által megtöri a' személyes önzést, melly mintegy rozsdája a' társaságoknak.

Az esküttszék hihetlenül alkalmas kiképezni itélőtehetségét, 's nevelni természeti okosságát a' népnek. Ez neki, véleményem szerint, a' legnagyobb haszna. Úgy kell azt tekinteni, mint egy mindig nyitva álló ingyen iskolát, hová minden esküttt eljár megtanúlni jogait, — hol naponként közösűlésbe jő a' felsőbb osztályok' legértelmesb 's legtudósabb tagjaival, — hol a' törvények gyakorlati módon adatnak neki elő, 's megfoghatóvá tétet-

*) Még inkább áll ez akkor, midőn az esküttszék csak bizonyos bűnbeli tárgyakra alkalmaztatik.

nek elméje előtt az ügyészek' vetélkedései, a' bíró' véleménye 's magok' a' felek' szenvedélyei által. Én azt tartom, hogy az amerikaiak' gyakorlati értelmességét 's politicai józan eszét a' polgári esküttszék' hosszas használatának kell tulajdonítni.

Nem tudom, ha valljon az esküttszék hasznos-e azoknak, kiknek pöreik vannak: de abban bizonyos vagyok, hogy azoknak, kik a' pöröket itélik, felette hasznos. Én azt úgy tekintem, mint egyikét ama' legsikeresb módoknak, mellyeket a' társaság használhat a' népnevelés körül.

Az eddig mondottak minden nemzetekre illenek; de ím a' mi következik, különösen az amerikaiakra 's általában csak democratai népekre alkalmazható.

Mondám fölebb, hogy democratiákban a' törvénytudók, 's köztök a' tisztviselők képzik azon egyetlen aristocratai testületet, melly a' nép' mozgalmait mérsékelheti. Ezen aristocratia semmi anyagi hatalommal felruházva nincsen; fenntartó befolyását csupán az elméken gyakorolja. Ez immár hatalma' fő forrásait a' polgári esküttszék' intézetében találja fel.

A' büntető pörökben, hol a' társaság harczol egy ember ellen, az esküttszék hajlandó a' bíróban a' társasági hatalom' vak eszközét szemlélni; azért is nem igen bízik véleményéhez. Ezenkivül a' büntető pörök egészen egyszerű lettdolgokon alapúlnak, mellyeket a' józan ész könnyen megbirálhat. E' mezőn bíró és esküttegyenlők.

A' polgári pörökben nem így van a' dolog; itt a' bíró ugy jelenik meg, mint részrehajlatlan biráló a' felek' szenvedélyei között. Az esküttek rá bizodalommal néznek, 's tisztelettel hallgatnak; mert itt belátása egészen fölül áll az övéken. Ő fejti ki előttök azon különböző okokat, mellyekkel emlékezetöket fárasztották; ő vezeti őket kezöknél fogva a' procedura' tekervényein keresztül; ő jeleli ki nekik a' kört a' tettbeli kérdésre nézve, 's ő tanítja meg őket a' feleletre, mellyet a' törvényes kérdésre adniok kell. Befolyása rájok majdnem határtalan.

Megmondjam végre, miért adok én olly keveset azon okokra, mellyek az esküttéknek polgári ügyekbeni járatlanságából vétetni szoktak?

A' polgári pörökben az esküttszék (mindannyiszor legalább, valamikor csak esetről nincs a' kérdés) csupán szinét viseli a' birói testületnek.

Az esküttek kimondják az itéletet, mellyet a' bíró hozott. Ez itéletet felruházzák a' társaságnak, mellyet képviselnek, a' birót pedig az okosságnak és törvénynek tekintetével.

Angliában és Amerikában a' birák a' büntető pörök' sorsára olly befolyással vannak, minőt a' franczia bíró sohasem ismert. Okát e' különbségnek könnyű kitalálni: az angol, vagy amerikai tisztviselő, hatalmát a' polgári tárgyban már megalapította, 's azt aztán egy más színen csak folytatja, nem újra szerzi magának.

Vannak esetek, és gyakran igen fontosak, mikor az amerikai birónak joga van egyedül hozni itéletet. *) Illyenkor alkalma adódik azon helyzetbe jutni, mellyben van a' franczia bíró rendszerint, de erkölcsi ereje ezénél sokkal nagyobb; az esküttszék' emlékezetei itt is kisérik, 's szava majd annyi hatalommal bir, mint ama' társaságé, mellynek tolmácsai az esküttek.

Sőt befolyása jóval túl terjed a' törvényszékek' korlátain is; az amerikai bíró a' magános élet' mulatságaiban úgy, mint a' politicai élet' munkái között, — a' köz piaczon úgy, mint a' törvényhozó gyülések' kebelében, mindig olly embereket lát maga körül, kik eszében az övékénél valami nagyobb lényt szoktak nézni; 's hatalma, miután azt a' pörökben gyakorolta, érezteti magát minden észbeli tehetségeiken, sőt még lelkeiken is azoknak, kik vele együtt a' pörök' elitéléséhez járultak.

Az esküttszék tehát, melly a' tisztviselői kar' jogait fogyasztani látszik, valósággal megalapítja annak hatalmát; 's nincs ország, hol a' birák olly hatalmasok volnának, mint ott, hol kiváltságaikban a' nép osztozik.

Az amerikai tisztviselő kar főkép' a' polgári esküttszék' segedelmével oltotta be azt, mit törvénytudó szellemnek nevezhetni, a' társaságnak szinte legutolsó osztályiba is.

---

*) A' szövetségi birák majd mindig magok döntik el az olly kérdéseket, mellyek országok' kormányát legközelebbről illetik.

E' szerint az esküttszék, melly leghathatósb eszköz a' nép' uralkodásának megalapítására, legsikeresb mód annak az uralkodásbani oktatására is.

(Tocqueville-től.) ***Fábián Gábor.***

Viktor.

(Folytatás).

Szerafíne épen egy hasonló, nem keresett győzelmét ünneplé, midőn Viktor oda érkezett. Sok szemrehányás közt ostromlák őt a' szerepvivők ezerféle kérdéssel az öltözetek' helyessége iránt. Mindenki még egyszer akará hallani a' már ismételt megjegyzéseket helyzet, testtartás, kifejezés stb. felől, 's csak akkor nyugodt meg egészen, ha ő jelenté tetszését. Végre rendbe szedé magát a' személyzet' zűrzavara, mindenki helyére állott, hallgatásra adaték parancs főleg az asszonyi, 's a' rendkivűl boldog gyermekcsoportoknak. — Viktor és Szerafíne, kik együtt ábrázolának egy képet 's azért csak minden rendelés és intés' megtétele után foglalhaták el helyeiket, körben jártak, még emlékeztettek a' néhány nap előtt már előadottakra 's mindenkivel megpróbáltaták egy pillanatra a' kellő helyzetet.

„Honnét lehet az — jegyzé meg Szerafíne — hogy a' viaszképek, ha az arczhasonlatosság még olly nagy is azokban, olly kellemetlenül hatnak rám itt, ezen szinte mozdulatlan utánzatok pedig, vagy festett arczképek 's átaljában képek és szobrok nem úgy?"

‚A' tetsz-élet, mellyet viaszképek hazudnak — válaszolt Viktor — borzalmasan érezteti velünk igazi halálukat 's mozdulatlanságukat. A' valódi müvészet halhatatlan életet él, mert értelmünk- 's lelkünkhöz szól, a' nélkül, hogy érzéseinket meg akarná csalni.'

„E' szerint — folytatá Szerafíne — a' viaszkép a' bennünk levő halandósághoz látszik fordúlni, 's azért lelkünk kedvetlenül fordúl el a' lelketlen csalképtől."

‚De mi élők — így egészíté ki Viktor — bár itt a' lélektelent utánozzuk, nem csalhatjuk annyira meg a' nézőt, hogy csak tetszéletet tulajdonítson nekünk; ezért közelítünk a' müvész' müvéhez 's örvendeztetjük őt.'

Most már Viktor és Szerafíne is helyeikre mentek. Egy csöngetyű' jeladására megnyíltak a' terem' szárnyas ajtai, 's urak' és dámák' válogatott serege özönlött kivánczsian elő. Eleinte csak halkan susogák egymásnak megjegyzéseiket, mintha félnének, hogy hangos szó által felébresztik e' szendergő alakokat. Megvakítva az ábrázolat' pompájától, a' szerencsésen elosztott világok' rendkivűli hatásától, távol állva maradának a' nézők, 's csak néhány percz mulva merészlének közelebb lépni.

Először az ajtó' közelében felállított Niobe' csoportozatát bámulák, mellyet egy méltóságos nő ábrázolt, kifejezésteljes szép arczvonalmakkal. A' szerencsétlen anya' mind két oldala mellé hat haldokló gyermek vala arányosan sorozva, kik változatos helyzeteik által a' leghatástelibb ellentéteket ábrázolák. Kor, nem, cselekvény és öltözet müvészileg különbözének egymástól. De mindenek felett kitűnt középett az anya' ünnepélyesen megillető alakja, ki legifjabb gyermekét kétségbeesetten rejtegeté ruháiba.

Olly szerencsésen utánzák a' haldokló és már megölt gyermekek a' halál' saját kifejezését, olly megható volt a' kövesítő fájdalom az anya' egész testállásában, hogy a' szemlélők önkénytelen a' haragos istenségekre intetének, kik gyilkoló nyilaikkal annyi jajt okoztak.

Hasonló tetszést nyert Brutus, a' bírószéken ülve 's mind két fiát halálra itélve. A' fő alakot egy erőteljes tábornok személyesíté, ki a' síró Collatinus és néma Valerius közt jelesen adá az atya' megrázó szilárdságát. A' kinyújtott kar, melly a' lictorokat bárd után küldi, a' csak félig bánó daczos fiak, a' halálhozó szer után nyuló, erős lictorok' durva mozdulata a' fiakért minden helyzetben könyörgő nép, az anyák' öléből futó gyermekek, a' helyzetek és ruhák' legtarkább változatossága legnagyszerűbbé tevék e' képet.

Miután az első benyomás megszűnt, mellyet a' müvészet' hatalma a' szemlélőkre gyakorla, egyes alakok' birálására bocsátkoztak. Hangos felkiáltásokkal, bámulás jeleivel, nevetés és tréfa közt köszönték az előadók közt felfedezett ismerőseket és rokonokat; dicsérék azokat a' megható működés, a' jó tartás miatt; főleg a' nők nem lőnek készek barátnéik' festői ruháinak a' legcsinosb lorgnettek általi nézegetésével 's

hizelgő bírálásával. Még a' felállított korlátokat is át szökelték, hogy a' mozdulatlan ott álló gyermeket megcsókolják.

Rosilda is, mint irgalmas néne, a' legkedvezőbb benyomást tevé egyszerűn kegyes helyzetében. Az imádkozó zsámoly az ezüst feszülettel 's fekete nagy imádságos könyvvel teljes hangegyenben álla a' mellette ülő apáczával, ki tépést gyüjte ölébe; 's már látni vélé az ember, mint teendik a' tépést e' csinos, puha ujak gondos vigyázattal a' szenvedők' sebére. A' képtől távolabb álló ifju urak nem nyomhaták el azon megjegyzést, hogy olly kellemteljes arczulat, mint ez, e' türelmes angyalvonások még a' nem kedvező ruhát, a' merevény, szorító fejburkot, a' nyakig érő kék előkendőt is megszépitik, noha ez anyagok nagyon is durvák az arczon ülő szellemi lehellethez képest.

Ezután a' gróf következett, mint világtalan fogoly Sámson, két oszlop közt állva, azon pillanatban, midőn ezeket átölelé, hogy magát és a' gúnynevető philisteusokat az épület' romai alá temesse. Bár a' körötte dobzódó philisteusokon csak egy érzés, ugymint a' csufolásé, a' gúnykaczagásé vala látható, mégis a' bachant-csoportozatok olly merészek, kor és nem olly szerencsés vegyületben, a' pompás öltözetek olly ízletesen választottak, a' kifejezés olly különbféle, valának, hogy tetemes hatás nem hiányozhatott. A' gróf' arcza, merész helyzete, az erő, melly mozdulatában feküdt, mindenkit az omlás' rémitő képzetével töltöttek be, 's a' nézők örültek hogy egymásnak ezt mondhaták: mindez csak játék, 's illy esemény a' gyönyör' e' templomában lehetetlen.

Végre minden pillantat a' nem kevésbbé ható utolsó képre fordúlt, a' Viktor által ábrázolt Camoens költőre. Annak erővesztett lerogyása a' nehezen elért partra, dúlt arczvonalma a' bágyadtan néző, de mindig a' megmentett mű felé fordított szemek a' legkellemesb csalódást okozák. A' kéz fölé, melly a' halhatatlan mivet fentartá, Szerafine vala hajolva, mint nemtő, 's repkénykoszorút tartott a' hanyatló költő felett. A' tetszés' általános felkiáltása fogadá e' képet. Nem tudták eléggé bámulni az aetheri kifejezést, melly Szerafine' arczán sugárzott.

Mi történt azonban ez ábrázolatnál azalatt, míg a' nézők az előbbi képek előtt

tartózkodtak, Rosildán kivül senki sem vevé észre. Viktor az előadás' kedvező pillanatát választá, hogy néma szenvedelméről a' titok' pecsétjét lerántsa, de egyszersmind tévedése' megismerésével, távozási szándékát fölfedezze. A' pergamentekercsre, mellyet fölemelt baljában tartott, irá vallomását, nem helytelenül reménylve, hogy a' felé hajló Szerafine a' tisztán 's ékesen irott verseket olvasni fogja. Úgy is történt. Viktor, hagymázos feszültséggel vizsgálá Szeraphine' arczvonalmait. A' grófné' arczán mutatkozó hirtelen színváltozás jelenté, hogy a' fölirást észrevette 's a' merész verseket átfutotta. Teste egy kevéssé visszahajlott, de lassanként és a' harag' elhatározott jele nélkül. Szemei, mellyek az elbágyadt költőn angyalszelíden nyugodtak, rögtön elfordúltak 's nem tértek többé előbbi irányukba. A' büszkeség foglalá el ábrázatja' minden magasságát, 's az ingerlő halandó önkénytelen földtúli lénynyé változott.

Ki magyarázhatná meg a' legfinomabb gondolatszövétnek' azon gyöngéd lenyomását, melly a' grófné' arczán látható vala? — Mint a' karikák egy nyugott tó' tükrén, mellyeket hattyuk' úszkálása okoza, hirtelen eltünnek, így multak el arczán a' gondolatok' nyomai. — Egy idegen büntett tudása, annak együtt tudása csupán elegendő nyomású volt, hogy lelke' aranymérlegét az egyensúlyból kihozza.

Viktor meg vala semmisítve. Fele életét oda adta volna Gyges' gyürűjének egy perczi birhatásaért, hogy magát és szégyenét láthatlanná tehesse. Csak most érzé, hogy vallomásában azon remény rejtezik, mintha érzelmében Szerafine osztozhatnék. Mert mire való volt különben az egész felfedezés? nem lehete, nem kelle-e neki, tekintetét minden vallomás nélkül kerülni? nem sértette-e meg szükségkép ez előre feltevés finom érzetét? — Úgy tetszett magának, mint egy neveletlen iskolás gyermek, kit környezetének jó akarata kikapóvá tett. Annyira nőtt perczről perczre zavarodása, hogy szerencséjére volt, midőn a' csöngetyű a' játszóknak menekvésre ada jelt; mert már is kihullott kezéből a' pergamentekercs, a' nélkül hogy azt észrevevé.

Viktor mohón felkelt, a' grófnéra nem is tekintve, 's nyugtalanúl tolakodott a' nézők' körébe, kiknek, a' sokoldalu hizelgő dicsé-

retre, mellyel tehetségeit 's főleg Camoens' olly csalólag hiven ábrázolt levertségét illeték, a' legfonákabb dolgokat válaszolá.

De Rosilda' folyvást e' képre irányzott pillantásait nem kerülheti ki Szerafine' rögtön elpirulása, elfordulása 's Viktor' zavarodása. Midőn ez utóbbi eltávozott, hirtelen fölvevé a' lehullott pergamenlapot 's elolvasá azt. Égető óncsöppekként estek e' szavak szivére. Tépett lélekkel tántorgott az épület' hátulsó részében eső szobájába. Az élet' tűzjátéka az öröm' csillogó palotáival, a' kéj' felszökellő szikráival, a' remény' zöldlángu kerekeivel, le vala égve előtte, csak a' halál' siket, kemény, fekete alkotmánya maradt fen neki abból. — Zápor könnyekbe tört ki fájdalma. —

Míg ez így történt, a' nyájas házi ur 's asszony legszivesben köszönték a' vendégeket. Fínom, de nem érzésüres könnyűséggel tudtak ők mindenkihez egy illő, lekötelező nyilatkozást intézni, 's a' nélkül, hogy magokra aggságoskodás' színét vonták volna, csak egy sem kerüle el a' vendégek közül erőtetlen figyelmöket.

Lassanként eltávozának a' pompás szobák' nappali fényben világított sorain által, hogy az épület' bal oldalszárnyába jussanak, hol a' hangverseny-teremben tánczmulatság' lármás örömeinek kelle a' müvészet' csöndes élvezetére következni. Rómaiak és philisteusok, Niobe és Brutus elhatározák öltözeteiket megtartani 's idegenszerű feltűnésök által a' tánczünnepet álorczás bállá változtatni.

Már minden eltávozott. A' cselédség előre sietett, hogy a' tánczteremben a' vendégek' kivánságaira 's intéseire figyeljen. A' gróf visszavonúlt öltöző szobájába, melly a' ház' bejárása felett feküdt, hogy Sámson' ruháit letegye. Szerafine, felhevűlten az erőlködéstől, 's a' sok vendég' tolongásától, kilépett az erkélyre, hogy arcza' égő hevét az éji levegőn meghűtse. Csak Viktor maradt a' márványteremben, 's míg a' széthordott képek' üres állványai közt tébolygott, hiában kerese keresztül kasúl járó gondolati közt egy elfogadható tervet legközelebbi viseletére.

Hirtelen üté meg füleit egy aggodalmas kiáltás. Szerafine hangja volt az, melly az erkélyről bezengett. Viktor kirohant. Mit jelentsen ez? kiálta elébe a' grófné. Egy megmagyarázhatlan, tompa, siket zúgás hullámzott a' város' utczáin keresztül a' palota felé. A' rejtélyes, mély' hömpölygő alaphangoktól sokhangú segélykiáltást lehete megkülönböztetni. Viktor és Szerafine, kémlelve 's visszatartott lélekzettel támaszkodtak a' rostélyra. Alig múlt el egy percz, már falmagos hullámok löveltek elő minden oldalról, mint vad lovak' szétugrasztott serege, 's lármázva, csapkodva, tajtékozva rohanván meg a' palota' falait, rablókként 's egy percz alatt betörtek minden földalatti és földszínti térekbe, megtölték azokat 's az alsó osztály' ablak párkányaiig emelkedtek. „A' folyó áttöré a' töltéseket, szóla Viktor, itt bátorságban vagyunk, de ég őrízze a' távol városrészek' alacsony házait.“ — Alig mondá ki az utolsó szavakat, midőn egy csodálatos remegést és ingadozást éreztek, 's egymástól szakadozó gerendák' ropogása és recsegése, 's zuhanó kőfalak' dörgése, repedezése és töredezése vala hallható.

Ijedve fordultak az erkélyajtóhoz. De már későn volt. A' föld ingott lábaik alatt, a' terem' ékes juhar- 's mahagoni táblázata ezer irányban vala kiugorva sarkaiból, a' ragyogó lámpakoszorúk égő gyertyáikkal szerte tánczoltak, a' falak ingadoztak mint szédelgők, az ajtók ropogtak 's szétpattantak, 's hirtelen egy erős csattanás, mint elpattanó lőportoronyé rázott össze mindent körülbelől; Viktor és Szerafine az erkélyrostélyhoz tántorodtak 's összeroskadtak.

A' palota' közepső része a' főhomlokzaton, melly kettős pinczeüreg felett álla, alapjától a' felső emeletig, a' fedél' egy részével együtt leszakadt. Csak a' homlokfal, mellyre az erkély vala ragasztva, álla még nagy részint. Az alsó pinczében hónapok óta pangó víz az ujdon épült ház' fris kőfalát feloszlatá, a' dúló elem' iszonyatos ereje az alapokat alá ásá, 's midőn alúlok a' föld elsodratott 's ők súlyegyenes helyzetökből kimozdúltak, minden utánok rogyott 's mint egy rom-chaosz rohant ezerféle ropogással a' mind inkább dühöngő hullámokba.

Viktor előbb tért magához 's gyorsan fölemelé a' reszkető Szerafinét. A' porfelleg, melly az össze dőlt fal' romaiból emelkedett, leszálla már. A' hold' világos fénye, melly ollykor egészen kilépett a' dél felé repülő kisértetes alaku felhők közül, 's mint magasb lény, nyugodtan nézett le a' halandók' mulandó bajaira, a' fedélnek egy tömérdek repedésén által e' borzasztó látványt is meg-

világítá. A' pusztulás messze és távol vala látható. — A' főhomlokzaton kivül még az udvaron fekvő hátulsó homlokfal is egy részint épen maradt, 's e' két felnyuló rom között a' pusztulás egy tömkelege feküdt. Az épület' jobb szegletétől kezdve annak közepéig majd minden közfal 's így a' grófi corps de logis' egy nagy része ledőlt 's a' földalatti pincze' mély üregeibe hanyatlott. Egy, a' dülés által láthatóvá lett darab falon, melly egykor a' teremhez tartozott, még egy két jelenést lehete látni Hamletből, melly ószerű encaustikban festve, a' palota' dísze vala, 's most csodás ellentétet alkotott a' pusztulással; még a' holdvilágon is kitünt az égő színezet 's az alakok' merész kifejezése. A' tető' egy része a' légben szabadon lebegett a' borzalmas nézőhely fölött, mint egy fekete köpönyeg' óriási szárnya, 's időről időre egyes palakövek hullottak le, mellyek esésök közben egymást érintvén pengő és csengő hangot adának. A' komor habokból több helyen vad mindenféle bukott elő; durva, idomtalan kőfal-darabok, zúzott gerendák 's léczromok közt itt ott aranyszegélyes tükrök' egyes részei, sima sárgarézből díszes lámpakoszorúk, 's ékes butorok tündöklöttek, 's drágán hímzett selyem kárpitok' rongyai uszkáltak. ***Tretter György.***

(Folytatása következik.)

Magyar játékszíni krónika.

Válasz a' Honmüvész' szerkeztetőjének. *) — Ez évi Honmüvész' 2dik számában a' szerkeztető ur ellenem olly haraggal szólal fel, 's olly vádakkal kisebbit, mellyeket felelet nélkül hagynom nem lehet. — Miután a' parodiáról 's annak szabadságairól, határairól egy hosszas értekezést tartana, melly — mellesleg szólva — nagyobb részint alaptalan, azt állítja, hogy *én Schodelné asszonyt dec.* 27. *és* 30. *Ludas Matyi czimü bohózatban, azon testmozgások, és állások' gúnyos utánzásával, mellyek a' müvésznő' sajátjai, nevetségessé tenni törekvém.* — 'S minél fogva meri ezt Mátray ur állítani? Talán azért, mivel Romeo' dalát, melly az eredetiben igy áll: „Bosszút áll fegyverével Romeo!" az említett bohózatban igy használtam: *Bosszút áll fütykösével ma Matykó!* Miután Romeo' dalának nem Schodelné asszony, hanem Bellini és Romani szerzői, Mátray ur maga kénytelen lesz — akarja nem akarja — elismerni, hogy itt Schodelné asszony nem tétethetett nevetségessé. — De ő azt mondja, hogy én Schodelné asszonyt azon *testmozgások és állások' gunyos utánzásával, mellyek neki sajátjai, törekvém nevetségessé tenni.* Lehet-e ennél csodálatosabb állítás? Én Schodelné asszonynak azon állását, és testmozgásait, mellyekkel Romeo' említett dalát adja, jóknak tartom, és hasonlóknak azon testmozgásokhoz, mellyekkel ugyan ezen dalt Schröder-Devrienttől és Heinefettertől énekeltetni hallottam, 's ennél fogva, mivel *jók*nak tartom, nem volt volna okom miattok Schodelné asszonyt nevetségessé tenni, de ha csakugyan nevetségessé tettem, vagy akartam volna is tenni, Schodelné asszonyra csak akkor érthetné azt Mátray ur, ha ő, vagy akárki más, meg birná mutatni, hogy a' Romeo' dalánál használt testmozgások Schodelné asszonynak találmányai, vagy legalább kizárólag tulajdonai, de ezt Mátray ur háromszor hosszabb értekezéssel sem fogja megmutatni, mint ezen parodiáról irt értekezése. — Mátray úrnak ezen egész ráfogása nem származik egyébből, mint egy túlságos kényeskedésből, mellyet ha gyakorlatba veszünk, legjobb lesz minden vígjátékot és bohózatot, sőt még a' víg operákat is színpadunkról eltiltani, igy legalább biztos lesz a' színész, hogy játéka nem fog félre magyaráztatni. Különben valahányszor a' színész szemüveget tesz szemére, azonnal rá lehet fogni, hogy a Honmüvész' szerkeztetőjét parodiázza, mert ő is szemüveget visel, 's ha egy legujabb divatú frakkot vesz magára, rá fogja Mátray ur, hogy *egy közösen ismert pesti ifju ember* parodiáztatik. — 'S ekkor ki leszen a' hibás? a' színész? annak talán eszébe sem jutott valakit parodiázni, mint most nekem nem jutott. 'S igy senki más nem leszen hibás, hanem maga Mátray ur, ki tulságos képzelődései közt czélzásokat fog örökké vadászni. Én tulajdonítok Schodelné asszonynak annyi szerénységet, hogy az illyesekben czélzásokat magára soha sem keres, ez szánandó gyermekes gyengeség is volna, minden tagmozdulatban saját kicsúfoltatását keresni, hanem bizonyos uraknak van kedvök őt' bujtogatni, és rá disputálni, hogy a' kákán is csomót keressen. Ezen uraknak nem kevesebb a' czéljok, mint a' pesti magyar színháztól minden magyar színészt elmarni, 's az intézetet végképen felforgatni, mit fájdalom! illy körülmények közt, alkalmasint el is fognak érni, mert annyira még nem vagyunk megszorúlva, hogy minden áron, üldöztetve, és rágalmazva is kénytelenek legyünk itt maradni.

Említi Mátray úr azt is, hogy én ama' dal' parodiáját készakarva Schodelné' kigúnyolására irtam, és énekeltem. — Mátray úr, nem kétlem, látott külföldi színpadokat is, 's ott tapasztalhatta, hogy a' quodlibetek, mind illy nagy stilusu operák' hatással biró, és bohózatos dalok' vegyületéből vannak szerkeztetve. Hogy ez épen nem ujság, 's hogy a' kérdeses dalnak (nem Schodelnének) parodiázása ide jól illett, meg fogja engedni az, ki Ludas Matyit látta és tudja, hogy Ludas Matyi az egész darabban *boszúállást* emleget.

Említi Mátray úr, hogy én azért neheztelek Schodelné asszonyra, mivel Conti urat ajánlá ide hivatni. Ez alaptalan ráfogás. — Nyilvános és bebizonyítható dolog az, hogy én ama' szerepeket, mellyekre Conti úr hivatott, mindig csak kénytelenségből vállaltam fel, 's hogy valahányszor azokat el vállalnom *kellett* kedvetlenségemet nem titkolhattam. De nem vagyok az, ki a' directio' elébe akadályokat szeressen gördíteni; bebizonyítám több ízben, 's nem csak Pesten, de mindenutt, hol megfordultam, hogy szukség' esetében saját színészi hitelem' koczkáztatásával is vállaltam szerepeket, és, mint az Athenaeum' criticája mondá, színházunk' *egyik teherviselője* voltam, de Mátray úr' Honmüvészében illyenek nem szoktak elismertetni, hanem csak bizonyos személyek pártoltatnak.

Mi a' társaság' több tagjainak sértegetését illeti: felette sajnálom, hogy az a' közönség' mulattatására ártatlanul használt tréfám miatt kerül rágalmazó szájra 's valóban igen külnös dolog, hogy valahányszor köztünk, és az említett énekesné között kérdés támad, mindig nekunk kell hibásoknak lenni, 's hibás voltunkat ollyanok hirdetik, kik magok is, nem saját tapasztalás után, hanem csak távulról, puszta hallomásokból ítélnek, és csak az egyik fél' informatiójára; de el jön egyszer majd az idő, midőn a' társaság magát minden rágalmazások iránt, és pedig nem egykét ember, hanem az egész haza' tribunálja előtt igazolni fogja. *Szerdahelyi József*, színész.

Januar' 24d. csötörtökön adatik először: „Jurista és kis lány" czimü vígjátékom egy felvonásban.

Beöthy Zsigmond.

Egy kis tréfa. — Munkácsy a' Rajzolatok' ez évi 4d. számában ollyasmit beszél mintha V. ötet (Munkácsyt) meglőtte volna. Ezt V. — tudtával legalább — nem tevé, de ha véletlenül még is tette volna, legfölebb is úgy járhatott, mint Kotzebue' árendása a' „Baközben." **V.**

*) Ezen választ Szerdahelyi úr' kérésére közöljük, némi általa tett toldással, a' Társalkodó' 4. számából. A' szerk.

IGAZÍTAS. — Az Ath. 5. számának 80. szeletén a' 20. sorban e' szavak helyett: „létesíteni fogná" olv. létesíteni fogja. Ugyan e' sorban e' helyett: „hozza gyanúba" olv. hozná gyanúba. A' 21. sorb. pedig ezen ezen szó után „józanságát" olv. is.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

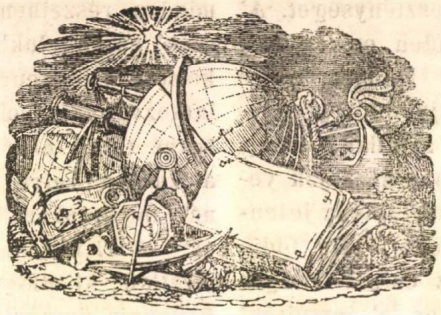

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV.

Első félév. **Pest, januarius' 24. 1839.** **7. szám.**

Tartalom: China' jövendője (*Szenczy Imre*). — Késő vágy (*Csaba*). Viktor. Folytatás (*Tretter György*). — Magyar játékszíni krónika (*V. és Csanád*). — Hangászati szemle (*Cs. I.*). —

China' jövendője.

Meddig lesz még China' képes magát a' föld' minden részein általánosan elterjedő mozgalmak alul kivonni? Mikor 's ki által lesznek a' chinai miveltség-rendszer' különbféle népei, japánok, koreabeliek, kochinchinaiak 's a' közép birodalom' lakosi magának a' világtörténetnek ismét visszaadatva? Mi sors vár a' fölöttébb tiszta Mandschu-dynastiának sebes léptekkel közeledő bukta után az idegen törzsnépekre, tungusok-, törökök- 's tibetiekre, mellyek most egyetemben a' Pekingben székelő égfia' szelíd kormánya alatt belnyugalom- 's külbékének örvendnek? E' kérdések fölötte fontosak nemcsak a' keleti 's közép Ásia' nagy részének jövendő állására, hanem szoros kapocsban vannak az europai világpoliticával is.

Chinát, történetei' sok századainak lefolytában idegen népek majd egészben, majd részenként meghódították, 's egy időben rajta több nemzedéken keresztül uralkodtak; de e' népek barbarusok voltak, 's csakhamar a' Jao' és Schun' miveltsége' varázskörébe vonatva, chinaiakká változtak, 's azon szellemi dermenetbe estek, melly a' „közép' virágának valódi fiját" a' föld' minden nemzetei közt olly sajátszerűleg kitünteti. Nemcsakhogy a' hiongnuk' vagy hunnok', törökök', mongolok' és tungusok' erőszakos hódításai által a' fal, melly Chinát a' többi emberiségtől elválasztja, le nem romboltatott: sőt a' chinai elem belülről uj, el nem gyengült erő' hozzájárultával még erősödött is, 's hatalma kifelé terjeszkedék éjszak 's közép Ásia' termékeny földei' 's pusztái' nagy részére. A' keresztény vallás, melly hajdan a' római világot megujítá, a' 17dik és 18dik század' folytában közel volt hozzá, hogy az eltompult chinai világot ujra föléleszsze, 's a' kelet' elhomályított szellemeit az evangelium' 's emberiség' világával földerítse. A' jezsuitarend' nagy térítői 's tudósai, Ricci, Gerbillon, Verbiest, Noel, Prémare, Gaubil stb. stb. átlátták: hogy isten' minden ajándékai között, ha világ' kormányáról van szó, bölcseség a' legjelesebbik; tudták, hogy kedélye és szelleme a' meghatározott szokás szerint nevelt embernek nem rögtön vagy önkényűleg vehet föl illyen vagy amollyan szint, kaphat illyen vagy amollyan irányt; 's azért nagy elővi-

gyázattal igyekezének a' már megvolt alap-'s teleken fölállítani az uj kereszténységet. A' minden idő- 's a' föld' minden országabeli hitterjesztőknek, névszerint Pálnak, kire annyiszor hivatkozának, példájaként megengedék hitujonczaiknak néhány ártatlan, világi szokásaikat megtartani, csupán hozzájok vetett vagy alájok csusztatott keresztény jelentőséggel szentelvén meg azokat. „De födje inkább pogányság az egész chinai világot mindörökké", kiáltának ekkor a' jezsuiták' ellenei, 's névszerint a' domonkosiak, „hogysem a' kereszténység chinaisíttassék, hogysem az evangelium' szeplőtelen tanítása vak pogányok' ördögi szertartásai által undokíttassék." Tudva van: mikép e' szerencsétlen, gyülölet- és szenvedélylyel vitt czivódás, továbbá Európának a' missióra fölöttébb károsan visszaható zavarai által a' 18dik század' második felében a' kereszténység Chinában néhány gyér maradványig kiirtatott; melly maradványok mostanság a' chinai kormány' minden ellenrendszabályai' daczára ujra egybegyüjtetnek 's nagy gonddal ápoltatnak. Azonban a' chinai miveltség-rendszer' népei, szilárd meggyőződésünk szerint, ha isten csodát nem tesz, — csodák pedig minden emberi számoláson tul feküsznek — a' most fennálló viszonyok között sem a' Lazarioták' missiói, sem a' protestans térítők' bibliafordításai 's jámbor értekezetkéi által keresztény hitre téríttetni, vagy az emberiség' történeteinek visszaadatni nem fognak. Míg a' pekingi kormány a' birodalom' egyik végétől a' másikig központosított hatalma' fenntartásához, 's a' keresztények' törekvéseinek ellenszegüléséhez értend: a' térítőknek teljes lehetetlen lesz csak valamennyire tetemes haladást is tenniök. Az ellenfeszülő hatalomnak előbb megdöntetnie, a' szellemi erők előtt szabad munkatérnek kell megnyílnia, hogy e' keresztény férfiak' mindazon hallatlan magok' feláldozásai 's nemes törekvései gyümölcsözzenek. Azonban a' Chinában uralkodó Mandschu-dynastia' bukásának 's az egész nagy chinomandschui status' feloszlásának minden kül- 's beljelek szerint, úgy látszik, a' legközelebbi évtizedekben szükségkép meg kell történnie.

E' chinomandschui, kelettől nyugotig 70, 's déltől éjszakig 38 fokra terjedő status, éjszakra, nyugotra és délre a' föld' két legnagyobb 's leghatalmasb statusával, a' világ' minden részeiben egymással versenyző oroszok' és angolok' birtokaival határos. Akár komolyak legyenek e' statusok' ismételt nyilatkozványai, mik szerint mostantól hóditásokat tenni nem szándékoznak, akár nem: a' koczka vetve van; a' fennálló viszonyoknál fogva akaratlanul is előre kell haladniok. 'S ki is volna az emberi dolgokban olly járatlan, ki elhigye, hogy Oroszország 's n. Britannia önszántokból fognak hatalmok- 's urodalmoknak határt vetni, 's így szólni: eddig 's ne tovább! Nem kalandozzák-e át e' két hatalmasság' ágensei 's kémei évtizedek óta Középasia' minden chánságait 's országait? Nem fürkészik-e titkos küldöttek minden irányban ki Hátindia' tartományait? nem a' nagy és kis Buchariát, Tungusiát, Mongoliát a' végre, hahogy alkalom mutatkoznék e' tartományok' belviszonyaiba avatkozhatni, ismeretes legyen a' tér, és szükség' esetén mindenütt találkozzanak jóbarátok és frigyesek? — E' vetélkedő statusok' belsejében bizonyos, szinleg egészen másra czélzó rendszabályok e' tekintetben is nem politicai jelentés nélküliek. Így, hogy csak egyet említsek, mostanság Oroszországban nem csupán a' tudomány' kedveért tanulják olly buzgalommal a' mongoli nyelvet. „A' chinaiak' egész története azt mutatja", így szól a' mongol nyelv' 's literatura' legnagyobb ismerője Schmidt J. J. a' Pétervárott összegyült academia előtt tartott beszédében, „a' chinaiak' egész története azt mutatja, hogy e' birodalom vagy egészen, vagy részenként, a' tőle éjszakra tanyázó nomádtörzsnépeknek sokszor zsákmányúl esett; hogy továbbá e' barbarusok kebelökbeli jeles uralkodók alatt egy ideig az ó országba új erőt 's némileg ifju élénkséget öntöttek ugyan, de hogy ezen erő csakhamar ellankadt 's ellágyult, míglen végre mindig növekedő zendülések 's végtelen belső zavarok között a' nemzet maga magát neki bátorította, a' bitangolók' thrónját felforgatta, őket előzte 's a' haza' szabadítóját fejedelmi polczra emelte. E' sors vár valamint minden előbbiekre úgy a' most Chinában uralkodó Mandschu-dynastiára is; 's jelek elegen mutatkoznak, hogy az egész chinai birodalomkormányból 's az ezzel összefüggő viszonyokból eredendő ezen catastroph már távol nem

lehet. 'S ha az valóban bekövetkezendik: akkor ezen ásiai birodalomnak Oroszországgali minden korábbi viszonyai 's innét támadott rendeltetései egyszerre elenyésznek; mert közvetlen következése fölkelés lenne minden mongol nemzetségek' részéről, kik e' kedvező időpontot, eddigi igájokat lerázni 's magokat Chinától elszakasztani, bizonyosan használatlanul elsurranni nem engednék. E' komoly jövendő 's a' szellemmüvelés' szüksége intenek bennünket a' keleti nyelv-, történet-, ország- 's népismereteket el nem hanyagolni; minthogy Russiának látszik fenntartatva: alkalmasint nem sokára a' keletet fedő éjborúra a' szellem' új, szebb korány' pirjat deríteni" *).

A' chinomandschui status' közeledő felosztásánál Oroszország készen áll Asia' minden tartományait egész a' Gobi-ig, ide értvén kis Buchariát vagy helyesebben keleti Turkestant is, elfoglalni; 's őt ebben gátolni a' föld' semmi hatalma csak próbálni sem akarandja. De nem fog-e Anglia illy esetben fegyvert rántani, 's nem fogja-e Russiát leggyengébb oldalán Európában megtámadni, hogy a' czárnak ereje 's ideje ne legyen Asiában egy nagy birodalmat meghódítani? Nem, ez bizonyára nem fog történni; mert Anglia ez utolsó években olly állást vőn China ellen, hogy nem csak harczot nem vállal annak épségben tartásáért, hanem még örömmel ragadja meg az e' statust halomra döntő alkalmat, csakhogy kereskedését 's telekbirtokát a' világ' e' részén a' „közép' országának" rovására terjeszsze. China' délnyugoti kerületei Kiang-ig, Hainan, Formosa és Lieaukieau szigetek untig elegendők felütni mindazon birtokokat, mellyeket Oroszország éjszakon Gobi-ig sajátivá tehetne. Azonkivül a' chinai statusnak, melly Kiang-tól a' nagy falig vagy Gobi-ig némi önállóságban magát fenntartani képes volna, nem soká engedtetnék meg a' keleti tengerek' uraival úgy nevezett kereskedési 's barátsági szövetségtől menten maradnia. „A' kereskedés, helyesebben csempüzés, a' birodalom' délkeleti partjai felé évenként nagyobb terjedést nyer; a' fiatal császárné' gyenge kezei viszik az elerőtlenült Taokuang' helyén az országkormányt, 's mi rövid időn nagy változásnak megyünk elébe", — így hangzanak egy, kevés hét előtt Cantonból jött angol levél' szavai. E' nagy változásokat pedig, 's erre minden illynemű tudósításoknál figyeljünk, senki sem óhajtja inkább, mint az angol községek Chinában, 's általán Keletásia' kereskedésétől érdekelt minden kalmárai n. Britanniának. „A' birodalom' számos népsége munkás, mértékletes és minden mechanicai mesterségekre könnyen tanítható — így szólnak az angol kereskedők — a' föld buja, termesztményei közül némellyek, mint a' thea és selyem, igen nagy becsüek, 's Európára nézve nélkülezhetlenek. Milly iszonyú arányban fog a' körülbelől 400 millio embertől lakott birodalomban a' kereskedés fölebb vitethetni, csak egyszer az ország kereskedői szerződés által befolyásunk alá jusson, hogy azon előbb utóbb közvetlenül uralkodjunk"! Illy kereskedői szerződést az angolok azonnal iparkodandnak kicsikarni, mihelyt kilátás fog mutatkozni, hogy belső villongások igyekezeteiket előmozdítandják; addig is a' partvidéken biztos ponton kivánják magokat megfészkelni, honnét a' körülményekhez bépest intézkedhessenek. Formosa vagy Taivan, mellynek a' chinaiak csak nyugoti partjait birják, — a' keletieket független honi fejedelmek alatt benszülöttek lakják — azon kedvencz pont, hová a' 19-d. századi civilisált flibustierek' szemei irányozvák. Épen nem volnánk meglepetve, ha legközelebben e' tudósítást vennők: az angolok Formosán kikötöttek, és — legalább a' keleti partokat n. Britannia' nevében elfoglalták. De hát az éjszakamerikai statusok, kik a' köz béke óta China, keleti szigettenger és Europa közt olly tetemes áruszállitásokat tevének, ezen ő érdekeiket olly igen veszélyeztető keletásiai változásoknál békén maradandnak-e? Az europai tengeri hatalmak, névszerint Hollandia, nem fejtendik-e ki minden erejöket, nehogy jövendőre a' föld' keleti részeinek kereskedéséből kizáratás' veszélyének tegyék ki magokat? — Noha nincs szándékunk politicai látnok' hálátlan szerepét játszani: mégis némi biztossággal bátrak vagyunk állíthatni: a' chinomandschui status' fölosz-

*) Recueil des Actes de la séance publique de l' Académie imperiale des Sciences de St. Pétersbourg, ténue le 29 Decembre 1833. St. Pétersbourg, 1834. 92 lap.

lása, ha elkövetkezendik, nagy politicai befolyásu lesz Europa' 's Amerika' statusviszonyainak alakítására. Bár China ne legyen tán a' meghasonlás' almája, mellyért egykor három világrész küzdjön, 's valamennyi országokat 's tengereket világharcz' vérével fesse.

Németből ***Szenczy Imre.***

Késő vágy.

Túl ifjuságomon,
Túl égő vágyimon,
Mellyeknek mostohán
Keserv nyílt nyomdokán;
Túl a' reményeken,
Mellyekre hidegen
Éjszinü szemfedőt
Csalódás' ujja szőtt;
Túl a' szív' életén,
Nyugottan éldelém,
Mit sors 's az ész adott,
Az őszi szép napot.
De hogy megláttalak,
Szép napvilágomat,
Kivántam újolag
Már eltünt koromat;
Kivántam mind, a' mit
Ábrándos álma hitt;
Az édes bánatot,
Melly annyi kéjt adott,
A' kínba fúlt gyönyört,
Melly annyiszor gyötört.
Hiába, hasztalan!
Ifjúság és remény
Örökre veszve van
Az évek' tengerén:
Remélni olly nehéz
A' kornak alkonyán,
'S szeretni tilt az ész
Letünt remény után.

Csaba.

Viktor.

(Folytatás.)

Viktor visszanyeré már teljes eszméletét. Szokatlan erőtől érzé feszülni idegeit; szeme tisztán látott, érzelme nyugodt volt, 's keble egy harmadperczczel sem dobogott sebesebben. Ismeré a' nagy veszélyt, mellyben valának, 's tudta, hogy minden pillanatnyi késedelem halált hozhat; mert már a' homlokfalból is hulladoztak egyes oszlopok tompa morajjal 's csattanó eséssel a' magasan felfecskendő hullámokba. A' veszélynek e' tetőpontja megaczélzá férfiuságát, mert

jobbra balra nem láta más segédet, mint saját bátorságát.

A' közfal, melly a' márványterem' alsó végét rekeszté be, 's a' homlokfaltól kezdve a' terem' egész szélességén 's az előteremen át a' lépcsőkig keresztül terjedt, szinte összeroskadt ugyan, de csak a' felső, 's a' terem' padlatáig érő része; innét egész alapjáig fenn álla még 's egyetlen keskeny közösülést okozott a' lépcsőkkel. Viktor' álláspontjáról nem lehete kivenni, mennyi maradt az utóbbiból épen. Egy vastag gerenda, esése' közben, az erkélyajtó' küszöbén 's ama' közfal' szélén megakadván, ezzel 's a' homlokfallal háromszeget alkotott a' habfedte üreg fölött. Csak e' gerendán lehete a' közfalra jutni.

„Azon közfalra kell mennünk — monda Viktor 's kezével arra mutatott —; onnét, reménylem, a' lépcsőkre juthatunk; mert, ha nem csalódom, a' lépcsők még egészen állanak."

‚Oda kell mennünk' válaszola Szerafine elszánva, 's egy vonás sem mozdúlt többé arczulatán; — saját nem csekély bátorsága megerősült Viktor' nyugalmas szilárdságán. ‚De én szédülni szoktam' tevé hozzá.

„Úgy vinnem kell önt" válaszolt Viktor 's késedelem nélkül karjára emelé az aetheri alakot. Vigyázva, előre hajtott fejjel lépett a' gerendára. Jó szolgálatára valának szokott testgyakorlásai, mellyek nélkül lába talán tántorgott, 's teste, az édes teherrel, az egyensúlyt elvesztette volna. Egy hüvelyknyi félre lépés egyik lábával ezen levegői uton, 's visszatarthatlanúl az omladékba rohannak. Egy pillanatig tőrként villant keresztül lelkén a' gondolat: vele itt meghalni, 's még e' villámsebes érzésben is kéj' vegyülete volt.

„Húnyja be ön szemeit" kéré tovább. Szerafine megtevé 's karjával erősen átölelé nyakát. Noha már teljesen magához tért 's az ijedség elhagyá idegeit: a' szerencsétlen esemény mégis, 's mostani helyzete nem tisztán állott lelke előtt. Viktor ellenben csak egyet érzett, egyet gondolt: őt megmenteni; 's minden akadály után, mellyen túlhaladott, kész vala terve a' legközelebbinek legyőzésére. Nyugton, hideg vérrel, egy mester' nyugalmával a' sakktáblán, lépdelt előre. Minden lelki 's testi ereje egyet-

lenegy szándék alá vala rendelve. Ezen egy tűzponton összesített lelki jelenléttel, mondhatnók, fensőbbségi érzetében, bátor léptekkel ment ellenébe az élettelennel való küzdésnek. Szerencsésen elérte a' válaszfalat, melly szélesb ugyan, de az által veszélyesb utat alkotott, hogy nem mérleg-egyenesen, hanem habidomú vonalban vala elzúzatva. De ezen is szerencsésen áthaladott. Sarkai mély nyomokat hagytak a' megkeményült vakolatban.

A' közfal a' lépcsőkig ért. Ennek tágasabb táblájára tevé le Viktor kedves terhét, miután annak erejét előbb gondosan megvizsgálá. Röpke léptekkel jutott a' lépcsőkre, 's most már meggyőződött, hogy a' lépcsőzetnek csak egy része omlott össze. Több egyes lépcső kitörött, néhány csak egyik felével tartózkodott az oldalfalon. A' sárgaréz lépcsőrostély nagy körökben lesodortaték a' reá rohanó kövek által. Az első hat lépcső egészen hiányzott, 's ezáltal szédítő üresség támada.

Egy perczet sem vesztve el, gyorsan átszökött azokon, 's lábai olly szilárdul állottak a' sima márványon, mintha puha földre lépett volna. „Álljon ön a' végtábla' szélére — kéré a' grófnét — 's ugorjék az üreg felett karjaimba". — A' lépcsőre térdelt bal lábával, a' jobbat az oldalfalhoz feszíté 's magasan feltartá karjait. A' grófné késedelem nélkűl leveté magát 's teste' egész súlyával Viktor' mellére esett. Ennek teste az esésre 's a' teher alatt visszahajlott; jobb lába elcsuszamlott a' faltól, Szerafine' ajkairól kiáltás keletkezett, 's Viktor' nyílsebességgel rohant hanyatt. De a' váratlan esés közben sem veszté el eszméletét. Jobbjával vigyázva tartá el kedves terhét a' lépcsők' párkányától, míg balja a' lépcsők' szélét keresé, mellyen lebukott. Ekként húsz lépcsőn estenek alá, 's kétségtelenűl a' habokba süllyedtek volna, ha Viktor' bal karja a' letöredezett lépcsőrostélyt hirtelen meg nem ragadja, 's így magát és Szerafínt kifeszített karján meg nem tartja, mellynek izmai 's csuklói ijesztőleg megroppantak.

Szerafine gyorsan fölemelkedett; de Viktor, kinek ízei erősen fájtak, csak lassan kelhetett fel; örömmel érzé azonban, hogy tagját nem töré. A' felkarczolt kezén lefolydogáló vérrel nem gondolt. Fontos hanggal kérdé Szerafínét, nem lön-e baja? — megindúlva válaszolá ez: „nem, de ön vérzik!" —; reszkető kézzel tépte le kendőjét 's beköté a' véres, a' sértő ütéstől megmerevűlt újjakat.

Lassanként visszatért reszkető tagjaiba az előbbi élet, 's néhány pillantat múlva ismét erősen és szilárdul állott lábain. A' többi egyenként kihullott lépcsőkön nagy baj nélkűl lejöttek 's most már a' víznél állának, melly a' lépcsőzet' egy részeig hatott.

A' ház' bejárása is összedőlt 's azon túl több szoba. A' rom szorosan egy ajtónál végződött, melly a' grófné' lakszobáiba 's ezeken át a' tánczterembe vezetett, hova a' vendégek már az esemény előtt távozának. Ott ültek sápadtan 's jajgatva, 's ollykor segély kiáltásokat hallatának a' zúgó habok felett az ablakokból; de sikertelen ; mert mindenkinek több küzdése volt saját bajával mintsem a' távol palotára gondolhatott 's a' kiáltozóknak segítségökre mehetett volna. Az épen maradt épületszárny' minden ablakából gyertyavilág ragyogott. De senki sem mert azon ajtóig jőni 's nyilván kimondani, mit a' teremben hátramaradt személyek' sorsa felől gyanított. Ehhez járult még azon nem alaptalan félelem, hogy a' még fennálló épületrészt hasonló sors érheti. Csak a' grófnak egy öreg szolgája merészkedett ezen ajtóig lépni, 's kipillanta azon a' rom' chaoszába, koronás gyertyatartót emelve kezében, mintha a' gyertyavilág többet fedezhetne föl neki, mint a' világos holdfény. — De midőn a' lépcsőkön mozgást és életet vett észre, hangos örömriadásra fakadt 's mindenki az ajtóhoz tódult, hogy az elveszetteknek tartott szenvedők által megláttassék; 's mintha ez utóbbiaknak vigasztalásokra szolgálhatott volna, egész erőből kiabáltak, mi azonban értetlenűl hangzott el.

Viktor nem késett menekvés' eszközeiről gondoskodni. A' folyton szakadozó homlokfal, mellyről értekeztek, 's honnét ismét apró hulladék görgött csak most egész a' lépcsőkig, gyors futásra inté őt. Hirtelen a' vízbe szállott egész csipőig, magához halászá az ott uszkáló téres ajtószárnyat 's egy hosszú vastag póznát. De óh rémülés! az ajtószárnynyal együtt egy holttest uszott felé, 's midőn Viktorhoz érkezett 's ez megismeré Sámson' összeszakadt ruháit, a' kedves

vonásokat, a' tiszteletes ősz fejet, nem lehete a' feljajdulónak illy szavakra nem fakadni: „Irgalmas ég, a' gróf!“

Szerafine indulatos mozgással lépett e' kiáltásra közelebb, 's midőn tisztelt férje' élettelen, a' holdtól világított, krétafehér arczulatát megpillantá, térdei összerogytak 's egy hang nélkül roskadt a' lépcsőkre. Jótékony fátyol szövé homályba érzéseit 's öntudalmát. —

Viktor átkarolá a' kedves tetemet 's felvivé azt a' lépcsőkön messze a' víz fölé, 's falhoz támasztá a' zúzott testet. Éles fájdalom rágott szivén, midőn az érte olly atyailag érző lélek' hüvelyét elhagyá; de minden fájdalomból, minden érzelemből, melly szivét el akará foglalni, azonnal Szerafine' megmentése, az érette gondoskodás tűnt elő 's elaltatott minden más gondolatot, minden más érzelmet. —

Idővesztés nélkül az ajtószárnyra emelé a' még félig alélt Szerafinét, csöndesen letevé őt az ingó naszály' kellő közepén 's a' póznával evező helyett élvén, eltaszítá az ajtót 's a' távol épületben hátramaradók' zürzavaros kiáltozása 's a' homlokfal' utána hulló részeinek recsegése közt kievezett a' félelmes elembe.

A' hold, magányosan, hideg, részvétlen, kisértetes tekintettel úszott a' homályos égmezőn. A' felhők elszéledtek, csak egy sárgaszegélyes csoportozat mutatkozott még délen, hasonló egy rakás aranygyapjas bárányhoz, 's nem merészlett felvonúlni. Gúnyosan tükrözé magát a' halvány holdsugár a' gyémántokban, mellyek Szerafine' lehajlott fejét körül ragyogák, 's kisértetesen világitá a' fájdalomdúlt alakot, melly, mint gyönge hajnalpírtól meglehelt hóhalmazka, feküdt az alig kormányozható naszályon. A' víz átfutá a' mélyen merült ajtószárnyat, megáztatá vékony ruháit, körüllocsogá gyönge tagjait 's karját, mellyre teste támaszkodott. A' nedves hideg, melly testét körüskörül megtámadá, lassanként teljes öntudatra ébresztő. Könyárban úszó szemei meggyőzék helyzete' veszélyességéről, 's az átélt borzalmak' emlékezetével visszatért az éhes fájdalom és szivébe nyomá fogait, visszatért a' nyájas öreg' felé úszó holt testének tekintete, 's tüzes fegyverként fúrta agyvelejét.

Leirhatlan moraj zúgott a' város' távolabbi részeiből, mint egy tengeri csigának nem szünő zúgása, ha fülhöz tartatik. Ezen változatlanúl zavaros hangokon, a' vészharang' tompa jajszava vonúlt keresztül, melly folyton folyvást rezge még, noha a' víz már régen elragadá áldozatait, 's az egész mély medenczét, mellyben a' város fekszik, tele tölté. Csak ollykor ollykor, mintegy kimért időközökben, szakasztá félbe a' hangok' e' kábító zűrzavarát összerogyó házak' mennydörgő robaja. De a' palotához közel házakban 's házak körül mély sírcsend uralkodott, mintha a' lakók irtóztak volna a' zavaros tengerre kitekinteni, melly őket környezi, mindig sebesebben ragadá az áradó 's záduló víz a' nyomorú naszályt, mellyen Viktor és Szerafine valának, a' legközelebbi utcza felé, 's Viktor reménylé, hogy egyik- vagy másikban a' part felé fekvő házak közül bátorságba teheti legkedvesb kincsét, 's visszasiethet legalább jóltevője' megmentésére.

Minél tovább hajtattak a' hullámoktól, annál több házi szer úszá őket körül; 's a' legkülönszerűbb töredékek közt tömérdek jégdarabok, apró hóhalmokkal, mellyek az oldalvást tova zúgó jégmenettől elszakadva, a' keskeny, sötét utczákba sikamlottak.

Viktor látá már távol keresztutczák' perspectivjén keresztül a' nyilsebes ladikban tánczoló veres fáklyafényt; de egyszersmind a' folyó' partjához mind inkább közelítve, hallá egyszersmind a' jégmenet' lármás zugását, melly nyomorú naszályával egy irányban hullámza alá felé. — A' víztömeg, melly töltések 's partok felett beronta, a' grófi palota mögött két vonalra oszlott, mellyek közül egyik a' legközelebbi utczába 's ezen át a' város' közepére vezetett, a' másik, oldalvást hagyván ezen a' part felől legszélső utczát, rohanó sebességgel a' part felé fordult, mintha a' pártos víz újra fel akarná azt keresni. Viktor azonnal megismeré a' pont' veszélyességét a' zúgó örvények- 's tajtékzó ívekből, mellyekre a' víz mintegy két irányban oszlott.

Nehogy a' vízdagály által a' part felé 's talán a' jégtorlás közé hajtassék, minden erejét elővevé Viktor, hogy a' kapuszárnyat azon vízvonalba vezesse, melly az említett utczába vitt. Ellenkező irányban feszíté az evező helyett használt póznát az útczai kövezethez, 's minden erejével, teste' egész

súlyával, az aláragadó habok ellen dolgozott. Hiában; a' kapuszárny egy örvény' karikázó mozgásával forgott a' pózna, mint egy orsó körül, 's midőn Viktor egy térdre rogyra végső erőfeszítéssel küzdött az ár ellen, a' pózna ketté törött 's villám sebességgel repült a' naszály a' folyó felé.

Viktor felügrott 's gyorsan Szerafíne' oldalához állott, hogy szükség' esetében a' legutolsó segélyre is kész legyen. A' kapuszárnyat már is jó darabon elhajtá a' rohanó víz, 's a' város és minden idegen segély elérhetlenül messze feküdt. Viktor' sólyomszeme körüskörül kémlele 's nem levén képes a' naszálynak más irányt adni, gyorsan átfutott minden tárgyat közelében, fontolgatva, nem lehetne-e valamellyiket menekvés' eszközéül használni. Ekkor villámként csapott emlékezetébe, hogy ő a' borzasztó eseményt megelőző délutánon ezen vidéken sétált; hogy közelében egy meglánczolt ladiknak kell lenni, mellyen ama' határozó sorokat irá Szerafínhez.

Míg e' gyönge reményt-adó gondolat fején átvillant, összetorlott jégrögökbe ütközött a' kapuszárny, mellyek egy helyen megfeneklettek, a' kapuszárny felfordúlt 's gyönge sikoltással esett Szerafíne a' habokba. De, mint sólyom lövel a' galamb felé, úgy rohant Viktor utána, 's baljával testét átkarolva, habok fölött maradt a' gyakorlott úszó. Az erős mozgás nem hagyá benne megmerevűlni az életet, míg a' víz' fagyos hidege 's az ijedség Szerafíne' lélekzetét elfolyták 's tagjait megmerevíték.

E' legvégső veszély közepett is megtartá Viktor lelke' jelenlétét, 's míg mint Camoens, legkedvesebbjét a' lehetségig magasan emelve tartá ellenséges habok fölött, nem veszté el az irányt, mellyen ama' ladikhoz juthatott. — De, hátha e' sajka is még a' víz' betörése előtt elviteték vagy az erőszakos habok által elragadtaték? — „akkor, így sorozá egy másodpercz alatt gondolatit, szorosan szivén múlok ki, kéjben halok meg 's lelkem az övé' mint védangyal' kiséretében lebeg a' jobb életre. — Szerafíne' gondolati ellenben alaktalanúl őrjöngének szerte, mint hagymázos álmak, 's elgyengülése csaknem édes ájulásba folyott át.

(Vége következik.)

Tretter György.

Magyar játékszíni krónika.

Jan. 10. Korszellem.

Jan. 11. Két Péter.

Jan. 12. Schodelné' jutalomjátékáúl: Esku v. Syracusa' zsarnoka. Nagy opera 4 felv. irta Rossi Kajetán, olaszból ford. Jakab István, muzsikáját szerz. Mercadante Xaver. Az új diszitményeket festette Otto.

Jan. 13. Majom és vőlegény.

Jan. 14. másodszor: Aba. Kétségen kivül legjobb müve Szigligetinek, mi annyival örvendetesb, mert a' legújabb is, 's haladásra mutat. 'S e' haladás nem abban áll, hogy a' többinél talán tartalomra, szerkezetére nézve jobb (noha ezekben is kedvezőleg üt ki a' hasonlítás), hanem leginkább abban, a' mi eddig hibázni látszott: érzések, indulatok' kifejezéseiben: ezek itt sokkal erőtetlenebbek, mint előbbi müveiben, 's épen azért több hatással birók, 's vannak jelenetek, mellyek Szigligetit, mint valódi drámaköltőt, kitől jövendőre nagy hatású müveket várhatni, mutatják be a' közönségnek. Illyen a' többek közt, midőn Aba elszökött nejét 's az elpártolt Dezsőt vacsoránál meglepi, midőn később gyermekei tőle ijedve futnak el 's általában a' nejéveli találkozások. Azonban kénytelenek vagyunk az egészre nézve több rendbeli észrevételeket tenni. Aba' ábrázolásában még nincs elég biztos kéz: Aba eleitől fogva végig igen csüggedt, lágy ember 's alig hihető, hogy az egész világ 's még neje is ellene levén, mind azokat képes legyen tenni, a' miket tesz. Neki keményebb, szilárdabb anyagúnak kellene lennie 's ha lelkében tünödés, habozás forr is az érzések, indulatok' átmeneteleit szorosabb psychologiával megtartani: igen árt characterének az örök visszaesés is a' bátorságból a' gyávaságba: az illyek komoly müben igen roszúl állanak; vigjátékban, hol hibák és gyarlóságok nevetségessé tétetnek, mulatságos lehet egy lágy embert minduntalan csüggedve, meg neki bátorodva látnunk; de itt egészen más a' feladás: itt hősünk' erejét egy nagy rendü cselekménynyeli küzdésben fokonként szeretnők kifejtve látni, mint például, hogy a' legnagyobbat említsük, Macbethben; Aba' charactere' kifejlésében a' fokozat látszik leginkább hibázni. Azonban itt a' színésztől is sok függ 's meglehet, hogy itéletünk e' részben, mivel a' darabot csak eléadásból ismerjuk, hiányos. Bukne egy jeles, csaknem csoda embernek van felállítva, ki egyedül volna királyságra méltó, kár hogy minden erényeit 's jó tulajdonait, minden hihetőség 's az érdemmel együtt járó szerénység ellen maga mondja el, 's ez által épen ellenkezője annak, a' mi lenni akart. Való, hogy drámában nem könnyü valamelly személynek nagy hírt, jó nevet szerezni: ehhez jelenetek kivántatnak, hol róla például barát, vagy ellenség mondják el itéleteiket, 's ennél sokkal rövidebb és gazdaságosabb, ha valakivel magával mondatjuk el mindezt; de e' helytt ez nem sikerült, 's végre is csak úgy lehet Bukne' jó hirén segiteni, ha az, mit a' költő csak elbeszél, (hogy tudniillik szabadsággal 's koronával kináltatott meg embertelen föltételek alatt, 's ő készebb rabúl maradni, hogy sem elfogadja) jelenetbe tétetik; mert

> Segnius irritant animos demissa per aurem,
> Quam quae sunt oculis subjecta fidelibus et quae
> Ipse sibi tradit spectator.

'S itt e' felett még maga beszéli el Bukne a' dolgot, a' mi, mint mondók, még nagyobb hiba. Judit kedves alak ugyan, de nincs helyén. Inkább egy kis ‚falusi ártatlanság'nak, mint nádor' leányának látszó. Nem látjuk helyesnek azt is, hogy Sarolta Abát még akkor is lemondásra sürgeti, miután ez már minden királyi bűneit elkövette 's igy bátorságban csak mint király lehet. Egyébiránt Sarolta az a' főbb characterek közül, kit leginkább drámainak lehet mondani.

A' dráma' vége, hol Aba a' koronáért viaskodni akar Bueval 's Judit jó anyja' halálát jelenteni, 's utóbb Aba ennek koporsójánál, leánya pedig szeretője' (Bue) karjaiban, majd a' pártütők, kik Abát halálra viszik, 's a' helyett hogy a' mint várható vala, Bukne lenne királylyá, Henrik Pétert (mint héja fiát) hozza 's királylyá teszi, annyi érdek vágja keresztül egymást, hogy a' hatás hatás által rontatik el. Itt irtó kézre van szükség 's legalább is Judit' szerelmes találkozását kihagyni a' játékból. Hogy utójára is a' kuttogó Péter lesz király, historiai drámában, mellynek folytatása tán következik, elnézhető; de hogy Henrik olly kéjelmesen uralkodik a' magyarokon, történetileg véve nem áll; de különben sincs eléggé kitüntetve, miért van olly eldöntő befolyással a' magyarok' sorsára, kik így mellette meglehetős birkaszerepet játszanak. Ő Aba' ellenségeitől hivatott be, velök győzödelmeskedett Abán, 's így mint győzönek, segédtársának volt szava, mint Henriknek nem. Ez azonban drámai hibának igen csekély 's könnyen igazítható. Az előadás dicséretes. Lendvay (Aba) fárasztó szerepét, félrekedten is, kitünő szorgalommal 's hatással adá. Fölebbi figyelmeztetésünkkel jövő előadáskor tán próbát tehetne. Egyébiránt érdekes volna Abát Egressytől is látni. Laborfalvi Róza Saroltát jelesen, igen tiszta szavalással adá, 's Judit' szerepét Komlósy Ida sok kedvességgel; de komolyabb helyei, még úgy látszik, erején fölül vannak, 's az illy nagy vállalatoktól, mennyire a' körülmények engedik, még most tartózkodnia kell; sokkal egyenletesebb lesz kifejlése, ha lassan és fokonként megy, mint ha egyszerre a' legfőbbekre kénytelen szökelni. Szentpéteri jó Viske volt: merész és akaratos pártvezér. Fáncsy (Bukne) és Barta (Bue) ügyekeztek szerepeiknek érdeket adni. *V.*

Jan. 15. Fekete asszony.

Jan. 16. Tolvajkulcs.

Jan. 17. Benjamin Lengyelországból. A' darab talán joban van gondolva mint kidolgozva; van néhány jó helyzete, mellyből sok comicumot lehetett volna kifejteni; azonban így a' mint áll sincs hatás nélkül. Sokat köszönhetett a' mai estve Szentpétery' (biztossági tanácsos') játékának, ki szerepét alaposan felfogva, mind érzékeny, mind vig részeiben kielégítőleg adá. Mellette Megyery (Lám), Szilágyi (Élés-ház' főbiztosa), Lendvay (Benjamin) és Kovácsné szorgalommal és tetszéssel játszottak. Komlóssy Ida kicsiny de nem könnyű szerepének kivált naiv helyeit meglepőleg adá. Mélyebb lelki állapotok' kifejezéseit azonban igen fiatal, szinte gyermeki, hangja nem bírja még meg: de egyes szavak' kiejtéseiből látszik, hogy iskola és kor megadják idővel, a' mit még most nem bír. ***Csanád.***

A' Honmüvész' szerkesztője lapjának 6. számában Szerdahelyinek felelvén, azt mondja, hogy az Athenaeum' szerkesztői lapjok' jan. 17. számában őt „megtámadták". Emlékeztetjük tisztelt collegánkat, hogy a' megtámadó fél ő volt, mert az Athenaeumot ő vádlá következetlenséggel, a' nélkül, hogy mi erre neki legkisebb okot szolgáltattunk volna; mi csak védők magunkat ő ellene. Továbbá, mi nem „szólítók" fel őt „csatapiaczra", mint ugyan e' helyt mondja, hanem csak arra kértük, hogy miután az Ath. színi birálatai Schodelné iránt nem voltak következetlenek, magyarázza meg, miért vádlá az Athenaeumot. Hogy egyéb iránt felelni nem akar és nem fog nekünk, avval ugyan magát nem igen menti ki ön szerzette bajából, nekünk azonban örvendetes dolgot tesz, kik szinte inkább akarunk békében élni 's maradni, valamint eddig, Honmüvész társunkkal, hogysem vitákkal, kivált kevés hasznú vitákkal, a' drága időt és lapjainkat tölteni. ***A' szerk.***

Változások a' pesti magyar színháznál. Hiteles forrásból értésünkre esett, hogy gróf Ráday Gedeon is e' napokban lemondott a' pesti magyar színház' igazgatásáról, a' mit méltán lehet sajnálni mind azoknak, kik a' színház' ügyét szívökön viselik, mert gróf Rádayban a' színházi igazgatóság egy buzgó, értelmes és a' maga bánásmódjában igen humanus tagot veszíte el. Mióta a' pesti színház megnyittatott (16 hónap alatt) ez már a' negyedik lemondott igazgató (Bajza, Ilkey, Szentkirályi). Micsoda káros befolyásúnak kell lenni, ezen gyakori változásnak, képzelhetik azok, kik csak valamenyire is ismeretesek a' színházi szövevényes viszonyokkal. Valljon mi lehetett oka olly férfiu' lemondásának, mint gróf Ráday? — Az igazgatást most Nyáry Pál úr, Pest megye' tiszteletbeli fő jegyzője, viszi 's a' hír szerint, mellynek igazsága felől azonban nem kezeskedünk, teljes hatalommal. — A' derék *Megyery*, mint halljuk, e' napokban el fogja hagyni színházunkat, mások is, mint *Szerdahelyi*, *Telepy*, *Éder Luiz*, *László* és *Szilágyi* elkészülnek. Kikkel fogja ezeket az igazgatóság kipótlani? Mert a' magyar színészekben nincs nagy válogatás! Vagy talán nem való a' hír? Bár ne volna! —

Hangászati szemle.

1) Eisenbahn. Rondo über Johann Strausz Eisenbahn - Lust Walzer, für das Pfte von Carl Haslinger. 9-tes Werk, bey Tobias Haslinger in Wien. Pr. 45 kr. CM. — Örömmel mutatjuk be e' legujabb munkácskáját egy fiatal szerzőnek, a' ki, és ez különösen dicséretére válik, annyiból elhagyja az egyidőbeli collegái' útjokat, hogy ő nem a' nehézségeknek nehézségekre halmozásában keresi a' fő kivántatóságot, hanem a' természeti egyszerüség' czél-irányosabb utján rendezett folyamattal és melodiás tisztasággal sokkal biztosabban siet a' szép czélhoz. A' hasonlólag bélyegező bevezetés után következik az értelmes bánásmód által igazán nemesített thema, derekasan keresztül vive, csak a' rokon hangnemekben kitérve a' nélkül, hogy a' darab modulatio-dühben szenvedne. Föltételes egybefüggésben van minden, 's a' fonal izletesen változva, az alapeszmét következetesen megtartva, átaljában értelmesen és könnyen felfoghatólag fonatik. Ama' szabályt: röviden és jól, teljes értelemben lehet e' kecses kicsinységre alkalmazni, melly részvevő barátokat találni fog, és találni érdemes is.

2) Deuxieme Caprice pour le Pianofte, composée par Julie Baroni Cavalcabo. Oeuv. 12. Vienne, chez Tobie Haslinger. Pr. 1 fl. 30 kr. CM. — Ez a' második ismeretünkre jött szerzemény a' nevezett dámától, és a' kötelesség-kivánta galanteria nélkül is nyiltan meg kell vallani, hogy Thalberg Zsigmond cs. kir. udvari virtuoznak ajánlott e' képzeményrajz nem csak meghatatva tetszett, hanem inkább valódi tisztelettel töltött el. — Itt ne várjunk valami közönséges capricciót, kevert, önkényesen különnemü részekből készített ragout; e' darabban komolyabb irány, lelkesedés, szorgalom, elágazott benső eszmemenet, tetszetősen rendezett összefüggés, valódi hangászati költészet és lyricai lelkesedés uralkodik. A' játszóknak nem adatnak fel ugyan nagy nehézségek, de a' munka nem is igen könnyíttetik meg nekik; értelem és szellemdús előadás azonban szükséges föltételek, és a' csakugyan mélyebben fekvő értelmet nem kellene fölülegesen felfogni. ***Cs. I.***

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ara a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 f 30 és postán 3 ftra. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa utcza, 967. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

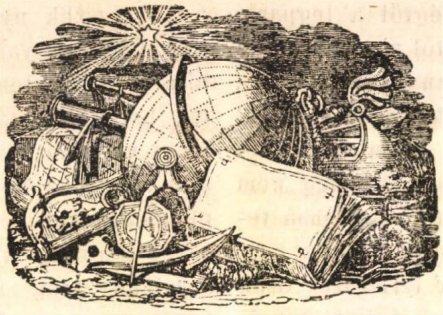

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ ***BAJZA.***

HARMADIK ÉV

Első félév. **Pest, januarius' 27. 1839.** **8. szám.**

Tartalom: A' fűvész' örömei *(Brassai)*. — M... szemei (*Csaba*). — Viktor. Vége *(Tretter György)*. — Magyar játékszíni krónika *(Bajza, S. F. és V.)*. — Egyveleg.

A' fűvész' örömei.

Nem kétlem kegyes olvasó, hogy valál már ollykor ama' kedélyi állapotban, midőn a' mindenek' egymás elleni háborúja terhedre válik, midőn az erkölcsi világ' anomaliái álomnyomásként feküsznek melledre, vagy ingerkedő Mephistophelesek gyanánt szállongának felzavart képzésed előtt. Illyenkor örömest elrejteznél azon látványok elől, mellyek józan gondolkodásodat felháborítják, kényesb érzelmeidet sértik, emberiségért dobogó szivedet hasgatják. Illyenkor enyhelyet szeretnél, hol lelki élted meg ne szűnnék, de a' világ' lármái ne érnének el; hol eszed élesülne, tapasztalásaid, ismereteid többülnének, de nem a' szív' rovására; hol szemeid apróságok' fürkészésében is éldelhetnék a' felfedezés' gyönyöreit, de nem felebarátod' gyengéi lennének nyomozásod' tárgyai; hol elméd magasra repűlne, de nem a' gazdagság-vágy' fennségébe, melly untalan kecsegtet és szédít, de soha nem jutalmaz, soha ki nem elégít. Midőn ehhez hasonló elméletbe merűlsz, ne kínozd magad üres álmokkal, ne keresd vágyásod' tárgyát légi tündér várakban; jer inkább velem, 's én elvezetlek azon asylumba, mellyet ohajtasz, beiktatlak ama' szakba, hol a' fáradság nyugalom, 's a' pihenés nem szűnik munkálkodni. 'S hol ez a' csoda lak, kérded, mellynek kellemei ezereket ingerlenének elfoglalására? El van-e az rejtve, legyőzhetlen korlátok, magas szirtek, mélységes szakadások gátolják-e el útját, hogy senki meg nem találhatja? — Épen nem, sőt a' hozzájárulás könnyű és rövid; kapuja 's teremei mindenki előtt tárva vannak; de valamint ama' vágy csak ollyanban ébredhet fel, kinek elméje ép, kit szenvedelmei nem ragadnak kábulva az élet' örvényébe, ugy e' lak' küszöbén is csak az léphet be, kinek nyilt szemét és szívét nem igézik nemtelen tárgyak, kinek lelki erőit nem tartják vad indulatok alacsony rabszolgaságban, 's érzékei nem tompultak el a' szelídebb, de annál tartósbban bájoló benyomások' elfogadására. Nem játszatom többé ujságvágyodat, — a' természet' temploma az, hová útasítlak, az, mellynek kecseit eddig talán csak ugy sejtetted, mint pók a' sz. Péter' templomaéit, mellynek corinthusi acanthusait csak arra használá, hogy hálója' végeit aggassa széleire. De

tekintsd csak egy ismerő' szemeivel, azonnal mindenek, a' csillagos égtől a' legparányibb mohszálig, az elefánttól a' monasig, a' Himalayától a' legapróbb bányakőkristályig, mik addig szótalanok valának, majd eszmék' forrásaivá válandanak. Azt, a' mit Aristoteles, Hobbes, vagy Montesquieu meg nem fejthetének, egy fűszál' alkatja világosbbá teszi előtted; a' mi iránt Jób vagy Leibnitz meg nem nyugtathaték, az iránt a' természet' örök törvényei rendbe hozzák habzó képzetidet, 's ha philosophusi meggyőződésedet Wolf' bizonyítmányai nem tudák az első és eredeti ok' eszméjével kielégíteni, a' nagy mindenség' dicső egésze 's végtelensége, rende 's különbfélesége ellenállhatatlanúl imádására ragad a' nagy észnek és akaratnak, a' teremtőnek, a' megtartónak és mindenhatónak!

Igenis végtelen a' természet az ő egészében, végetlen számuak részletei 's ki nem meríthetők és az elmélve vizsgálónak a' társalkodás' soha ki nem apadó kutfejeiűl szolgálnak ezeknek viszonyai. De a' nyomozó ész véges korlátok közé van szorítva, tudása' köre keskeny, 's csak a' nem mindig hálásan fizető gyanításnak van korlátlan pálya engedve. A' tudnivágyónak ki kell nézni a' mezőt, mellyen munkálkodni ohajt, 's ezt erejéhez mérnie; mert ha hajdan egy Alstedius egyedűl encyclopaediát irhata, ma egy ember kielégítőleg physicát sem irhat, 's a' természet' tudománya mivelésében a' munka' felosztásának elve szintugy uralkodik, mint a' gyári tökéletesített rendszerben. Az egyetemi tudományról többé nincs szó, 's a' Linné' „Systema Naturae"-ja több kiadóra nem talál. „Az én atyámnak házában sok hajlék van, azt mondá a' legnagyobb néptanító, ki nagyobb szentebb és tökélyesb philosophiát hoza az égből a' földre, mint Socrates, ki bölcseség' tanulására leggyakrabban a' természetre, a' dolgos hangyára, és a' mezőnek pompás liliomaira igazítá hallgatóit." Lehet-e az atyának méltóbb háza a' természet' templománál? Bir-e ház ennél számosb hajlékokkal? — 'S ime ezen hajlékok' mindenike elégséges, a' fennmagasztalt adományok', kedvezések' osztogatására. Testi, lelki ereink' mértéke, hajlamaink, külső körülményeink, a' szerencse' adományai határozzák meg: mellyiket választjuk lakásúl, vagy, kép nélkűl szólva, a' természet' ismeretének mellyik ágát teszszük nyomozásunk' tárgyává. Nem szándékom ugyan, egyiknek is becsét kisebbíteni, de nem lehet nekem vétkűl tulajdonítni, ha felvett tárgyamra egy kis aránylati fényt vetendő, a' többieknek inkább árnyékoldalát próbálom kiemelni. A' tulajdonképi physica ugyan lelki ereink' feszült gyakorlásával párosul, a' természet' szűntelen újuló 's mindnyájunk' szemébe ötlő tűneményeinél fogva az életbe befoly, 's általános körrajzaiban mindenkinek nélkűlözhetlen. Hanem másfelől a' kiváltabb vele foglalkodás a' legmélyebb 's nem mindentől elérhető mathesisi előkészületeket, nagyon költséges szerszámokat, ritka kezelő ügyességet, 's leghúzamosb és merűltebb figyelmet követel. 'S a' mennyire megfeszíti az elmét, annyira mellőzi a' test' erejének gyakorlását, mi különösen tudományos éltű embernek olly igen fontos. A' chemia nem kiván olly mély előkészületet; haszna gyárakra, kézmívekre, műszorgalomra általában, a' legkiterjedtebb; de mívelése még talán az előbbinél is költségesebb, és csak nagyon vagyonos vagy rokon foglalkodásu személyek állhatják ki próbatételeit. Az ezeknél is több pénzbeli, sőt az éjszakázások, szemerőtetésnél fogva egészségbeli áldozatot követelő csillagászat, nagyon ritka kivétellel, csak illető közintézetek mellé állított hivatalosok' szakja lehet. — Forduljunk a' leiró természettudomány' ágaihoz. A' zoologia, mint minden részei a' természethistoriának, a' mellett hogy a' lelkitehetségeknek dolgot ad, testünket is gyakori mozgásban tartja, 's így minden kivánatnak megfelelni láttatik. Azonban a' mozgás, mint a' vadászatnál, gyakran túlontúli fáradsággá, erőtetéssé válik, 's az állattantól elválhatlan boncztudomány kevés kedvelőre tarthat számot. A' föld- és ásványtan az életnek legnevezetesb szükségeivel egybekötvék, de fontosságokat méltányolva mégis meg kell jegyeznem, hogy valamint létőket a' bányamívelés adá, ugy csak emezzel kapcsolatlan levő személyek remélhetnek bennök tetemesb előhaladást.

A' fűvészet van még hátra a' sorból, 's mi tagadás? ennek elsőségeit, ennek örömeit, 's hogy a' méltányosságot még pártosságomban is megtartsam, bajait is törekszem az olvasó' elébe terjeszteni. Vajha színeim,

ha vastagok is, olly elevenek lennének, hogy közűlök az amabilis scientiának, ezen szerény, de titkos bájokkal ékeskedő szépnek, egy pár állandó tisztelőt nyerhessenek.

Szólhatnék azon viszonyokról, mellyekben a' fűvészet az élet' anyagi szükségeivel táplálati, ruházati, egészségi tekintetben áll; de mellőzöm ezt, mivel nem az utilitariusok' elvéből indulok ki, nem hasznait, hanem örömeit, szellemi, nem testi elsőségeit akarom kitűntetni ezen tudományos foglalkodásnak. Valóban nem találhatni egyet is, melly a' testi és lelki erőknek olly szép arányban dolgot adni, azokat minden tulság' kikerűlésével olly egybehangzólag gyakorolni képes volna. Nem említem az értelmet, mert ennek táplálását minden igazi tudománynyal megosztja; az itélő tehetségre hivatkozom inkább, mint a' mellyet a' fajok' meghatározásában, ezeknek alsóbb, felsőbb fogalmak, nemek, családok, sergek alá, általjában rendszeres, elrendelésében untalan munkában tart; az észt hozom elő, mellyre a' növényélet' jelenségeinek, ezek' viszonyainak, okainak nyomozásaiban folyvást szüksége van. A' hasonlóságok', a' különbözőségek' felkeresése az elmének és elme-élnek (Scharfsinn) bőséges táplálatot, újabb még újabb gondot adnak. A' képző erő sincs elfelejtve, mint a' mellynek a' látottak' képeit szűntelen előnkbe kell varázsolnia, hogy a' tudomány száraz nevek' és műszók' névsorává, minek nem kell lennie, ne aljasuljon. Hogy még a' magasabb phantasia sem marad egészen parlagon, némelly ihlettebb fűvészek' lángészteli dolgozatai nem hagynak kételkednünk.

Mi a' test' gyakorlását illeti: a' növényindividuumok' felkeresése', gyüjtése' kedviért tett kisebb, nagyobb kirándulások, szekeren, lovon, gyalog teendő utazások, a' gyüjtemény' kiszáraztása, elrakása, gondviselése, mind ezek egészséges mozgásban tartják a' fűvészt, és kedvezőleg megkülönböztetik, az untalan asztala mellett görbedező csupa könyvtudóstól. És ez a' mozgás nem olly erőtetett, mint a' zoologusé, kinek kénytelen kelletlen futnia kell martaléka után, hogy el ne szalaszsza, vagy a' mi még unalmasb, helyt állva 's mégis feszült figyelemmel lesnie annak szeszélyes érkeztét. Nem, a' fűvész megy, míg kedve tartja, 's megáll, a' hol bágyadsága vagy a' hely' kiessége, vagy egy tisztán csergedező forrás' kristálya pihenésre kiszteti. Nem is kénytelen a' bányászszal a' föld' sötét gyomrába rejtezni, 's ott a' nap' erősítő világától megfosztva, lámpa' kétes világánál, ollykor veszélyes gőzök közt, arcza' pirosságát penészes halványságra váltani. Nem, ő a' természet' önkénytes kertjeiben, gyakran a' hegyek' aetheri tisztaságu légét szíva, bájos alakok közt sétál, 's ha szinte uj tárgy' találása nem is jutalmazza fáradságát, vizsga szeme, éber elméje mindig elég módot elég alkalmat talál az eltöltött órák' kellemítésére.

Szálljunk le azonban az általános eszmék' kevésbbé ingerlő vidékeiből a' részletek' tarkább mezejére, 's kisérjük el a' fűvészt haladása' pályáján.

Brassai.

(Folytatása következik.)

M... szemei.

Olly szép szemem ha volna,
Mint a' tiéd,
Szívfoglaló hatalmát
Megérzenéd;

Rád néznék mindörökké,
Mint tiszta ég,
Olly lángoló sugárral
Mint a' nap ég;

Feloldanám szivedben
A' tél' fagyát,
Hogy enyhe szép tavaszszá
Virulna át,

'S teremné a' virágok'
Legszebbikét,
Mi nélkül minden élet
Olly gyász tetét.

És e' virág virítna
Csupán nekem;
És e' virág mi volna?
A' szerelem.

Csaba.

Viktor.

(Vége.)

Már többet úszhatott háromszáz lépésnyinél, 's még mindig nem látott egyebet, mint vizet és holdvilágtól sápadt eget; 's nem hallott egyebet, mint oldalvást a' csikorogva haladó pánczélos folyó' érczlépteit. A' körűle zúgó habok' szürke felületén a' hold' sugárai ugráltak 's bolygó tüzekként lobogtak előtte,

mintha mindig mélyebb- 's mélyebben akarnák a' fenéktelen pályára csalni. Már érzé, hogy idegei gyengűlnek 's az erőlködés' terhe alatt roskadoznak. Nehéz lélekzete hallhatólag 's fojtott darabokban hangozék az ostorozott' víz' zúgása közt, míg Szerafine' alig pihege már megkékült ajkain; lehanyatlott kezeit nem birá; 's mint tépett, hervatag virágok feküdtek szemei félig húnyt pillái alatt; több percz óta elnémultak nyögő hangjai.

Egyszerre úgy tetszék neki, mintha egy fekete pontot, csolnakhoz hasonlót látna a' vizeken 's aggodalmasan remegett szíve a' remény és bizonyosság közti időközben, mint az ágyú' fellobbanása 's a' golyó' elérkezése közti rémítő pillanatban. Kettőzteté csapásait, hatalmas vonásokkal haladt előre kedves terhével, 's az elragadtatás' önkénytelen felkiáltásával idvezlé a' csolnakot, melly előtte egypár lépésnyire meglánczolva a' vízen ringatózott.

Vigyázva állapodott meg a' csolnak' szélénél 's beemelé Szerafinét, míg maga lábai' mesterséges mozgatásával a' víz színén állott. Szerafine alélva, feloldott tagokkal rogyott le; bomlott hajairól, mellyek nyakára 's kebelére tapadtak, 's nehéz, összebonyolódott ruháiról özönnel folyt le a' víz. A' szép, vakító fehér fogak hagymázosan verődtek össze, 's a' fején levő hat gyémántcsillag görcsös vonaglásban remegett azokkal együtt. Jéghideg borzadás futá végig habhömpölygéssel a' megmeredt gyönge bőrt; 's a' félig öntudatlan életre ébredt. Az életerővel együtt ösztönszerűleg tért meg a' lét' kedve is; erősen fogódzott az ingó csolnak' széléhez; azonban nem tudván még értelmes hangokat rebegni, azon fájdalmas édes pillanatok' egyikével tekintet a' megoldozott sajkát hatalmas evezéssel a' város felé hajtó Viktorra, milyeket egy a' keresztfán haldokló martyr valamelly égi látvány felé emelne. —

Mennyire emlékezete segíté, 's a' már észrevehetőleg nyugotra hanyatló, mintegy nézésbe fáradt hold a' vidéket világosítá, — úgy hitte, hogy egy dél felé fekvő külváros' végén van; mert a' pusztulás erősben dühönge itt, hogy sem a' környezetet bizonyossággal meg lehetett volna ismerni. Mintha földrengés rázta össze vissza a' csinos házacskák' egyenes sorait, 's özönvíz ömlött volna a' romok fölé; csak itt ott néztek ki a' szétdult, a' víz' szinéig alig érő omladványok közűl egyes, sötét gerendák a' legkalandosabb helyzetekben. Alig mozga itt ott valami élő a' kiálló háztetők' csucsain. Megmenekvének-e, kik itt nehéz napi munkájok után pihentek apró, mély tanyáikban? vagy álmokban fojtá meg mindnyájokat az orgyilkos hullám? — a' féktelen folyóban úsznak-e holttesteik, melly ki nem elégíthető dühvel rombol tovább, vagy zúzva feküsznek tűzhelyeik' köve alatt? — Nem vala emberi hang hallható. A' külvárosok' élénkebb részének 's a' belvárosnak távol moraja csak alig hatott idáig. Segélyre képes karjait mindenki csak maga 's a' magáéi' megmentésére használá, 's a' henyélőket nem csalá jutalom' reménye a' szegénység' távol lakaihoz. Az egyes alakok is, mellyek a' fekete omladékokon itt ott tántorogtak, elnémultak csüggedtségökben 's félelem nélkűl látszottak a' köröttük tátongó iszonyú sírra nézni. Csak a' halvány égről zenge alá a' hollók' gyülöletes károgása, mellyek hosszú, fekete halottseregekben, lassan vonúltak el a' vizek felett, mint sötét felhőzet.

E' sötét szürke tengeren keresztűl, a' hallgató romok között vezette Viktor csolnakját, mindig azon vidék felé irányozva, melly, számítása szerint, a' legmagasban feküdt. Végre, messze a' házak' háta mögött, kiköte 's gondosan partra húzá a' csolnakot. Egy puskalövésnyire e' helytől, téres domb' közepén, álla egy magányos házacska, mellynek kicsiny, négyszegű ablakából nyájas világ pislogott. Viktor alélt hangon közlé a' grófnéval, hogy partra értek, 's ügyekezett a' merevűltet lábára állítni, de ez tehetetlen vala egyenesen állani. Összeszedé hát legvégső erejét 's hallgatva emelé karjára a' csaknem mozdulatlant, 's vivé azt nagy fáradsággal, gyakran pihenve 's percznyi pihenésben új erőt szerezve a' ház felé.

A' megélemedett anyóka, ki egy fiatal legénynyel, unokájával, laká a' házat, ébren vala még. A' mérhetlen szerencsétlenség, melly egészen a' domb' lábáig hempelyge, nem hagyá aludni. Nyájasan fogadá a' csodásan menekűlteket, de nem kevéssé elbámult Viktor' lovagi öltözetén 's a' grófné' hajékén és övén ragyogó drága köveken. Kapkodó sietséggel, a' szánakozás' gyakori felkiáltásai közt, 's jó szívből eredt vigasztaló szavakkal, segíti a' tántorgó 's remegő grófnét fűtött

szobácskájába vezetni. Miután Viktornak a' siheder' szobáját mutatá ki nyughelyűl, levetközteté 's megszárítgatá a' még mindig csepegő grófnét 's nem szűnt meg a' csodálatos megmenekvést, a' vendég' szépségét, 's ön szerencséjét a' mindent felduló habok' országán kivűl egy házacskát bírhatni, jószívű csacskasággal magasztalni; 's a' finom drága ruhákat, mellyeket az iszapos víz eldisztelenített, sajnálni.

Olly gyorsan, mint ez a' jó akaratu anyókától kitelhetett, tiszta, bár gyöngéd teste' virágbársonyához igen durva, de legalább száraz ruhába öltözteté 's a' magas, sok év óta használatlan, de igen tiszta ágyba fekteté a' grófnét. E' fölött előkeresé a' gondos öreg azon kevés theát is, mellyet több év előtt meghalt férje' utolsó betegsége óta fehér papírosban tartogatott, 's melegítő italt főzött az elgyöngűlt 's fagytól átrázott betegnek.

Hasonlóan Viktor is a' legény' konyhán túli szobácskájában ennek szegény ágyára fektették, 's ennek legjobb 's legtisztább fehér ruháját vevé magára.

De nem zárá nyugtató álom Viktor' 's Szerafine' szempilláit. A' rögtön ijedés, a' hosszasan tartó halálos veszély, a' gróf' borzasztó vége fölötti fájdalom, a' több órányi erőködés, mint meg annyi ellenség, folyvást megujított 's élesített erőszakkal rohanák meg erejeiket 's lassanként egészen leverék azokat. Viktor' erősb természete is ledőlt enynyiféle megtámadás alatt. Nehéz, hideg, vas terítőként feküdt az álom mind kettejök' homlokán 's nyomá kezeiket és lábaikat. A' nehéz szemhéjak alul szikrák czikáztak elő, 's zavaros tűz a' fájó szemekben; 's forró hidegelés látszott láthatlan körmeivel ideget után nyúlni, azokat elnyomni, kinyújtani 's elszaggatni.

Már rég elsietett a' színes arczú hajnal a' ház' kis ablakai előtt, a' vérszínben felkelő nap is kiváncsian benézett azokon, 's még mindig hiában tipegett konyhájában az öreg, hogy azonnal kéznél lehessen, ha talán vendégei kivánnák. Ezek azonban mind akkorig nem találtak nyugalmat. Viktor hevesen hánykódott ágyán. A' vér forrva pezsgett ereiben 's ha ollykor egy kissé öntudatához jutott, úgy tetszék neki, mintha e' meleg források teste' felületén folynának. Minden

izére rá valának téve a' betegség' kínzó szerei, ezeket tépni, csavarni, és szaggatni. Fejében tompa kalapácsütések hangoztak 's agyvelejét szétzúzni tetszének. Óránként zavarosbak, aggasztóbbak lőnek a' képek, mellyeket a' phantasia elébe tüntetett. Most úgy tetszék neki, mintha egy egész palotát kellene hordoznia, melly minden pillanatban összeomlani készült fölötte; majd, hogy mély, iszapos vizen átgázol, 's egy távol, távol halom felé tör, mellyen Szerafine áll integetve; de minden fáradságos lépés után, mellyet előre tesz, vissza szalad a' halom 's az égi alak.

Hasonló kínpadon feküdt Szerafine' gyöngéd teste. A' szomjas, kiszáradt ajkak összse nem függő vad gondolatokat beszéltek. A' rángatódzó, 's az ágyat tépdelő újak, a' nehéz lélekzet, a' felfel lángoló, elüvegesült szemek megannyi jelei valának aggasztó állapotjának.

Fejrázva járt alá 's fel a' nyájas anyóka, 's midőn nemcsak azon nap, hanem a' következő éj is elmúlt, a' nélkül, hogy két ismeretlen betegénél a' jobbulás' jelei lettek volna láthatók: elküldé unokáját a' városba, reménylve, hogy valahol orvost és segédet kutathatand fel. — De hiában volt minden kérdezősködése a' szerte tévelygő suhancznak. — Az árvíz még magasbra hágott; eddig szilárdul álló 's a' habokkal daczoló épületek egészen vagy részint leomlottak; a' lakók' legnagyobb részét érinté a' nagy nyomor' valamelly csapása, mindnyájan ijedve valának. Saját megmentéséről 's édes övéiről gondoskodás foglalt el minden egyest; 's mint vesztett csata után a' szabályozott, 's minden irányban könnyen mozgatható hadsereg vad rendetlenségbe oszlik fel, 's bátorságvesztve, eszméletlen 's minden egyébről felejtkezve rohan keresztül kasul: így elvadúlva bolyongtak a' kevés, víztől megkimélt helyeken, a' csolnakokon 's épen álló épületek' felső emeleteiben az aggó lakosok, 's egyik másik előtt tolongott a' menekvés' legközelebbi eszközéhez, hogy a' mindent elnyelni fenyegető habokból kiszabadulhasson. Mindenki' harcza vala ez mindenki ellen, saját megmentése miatt.

Hiában tudakozódott hát a' fiú orvos után, 's örült, hogy maga is haza menekhetett csolnakján az aggodalom' és szükség'

ezen zűrzavarából; mert csak ereje 's gyorsasága vala képes a' csolnakot a' menekedni akarók' éhes kezeiből kiragadni.

Búsulva hallá e' szomorú hírt a' jó öreg; mert védenczei óránként mélyebben látszottak a' betegség' hatalmába jutni, 's midőn a' következő nap is javulás' reménye nélkűl tölt el, összeült unokájával, tanácsot tartani. „Az irgalmas nénék' zárdája", így fejezte be véleményét, „ha víz alatt áll is, bizonyosan épen áll még; a' kegyes, emberszerető apáczák, kik őt magát is nehéz beteg korában e' házacskában gyakran ápolák, a' szorongattatás' ez idején sem felejtendik el szerzetök' szabályait, melly nekik betegek' ápolását sőt a' szükölködőknek még orvossággal is ellátását a' zárdán kivűl, teszi kötelességökké, bárhol 's bármennyiszer kérjenek is tőlök segedelmet. Ez esetben végre a' szerzet nem megvetendő kegyes adományt is várhat, mint ezt a' szép beteg asszony' gyémántjaiból 's ékeiből gyaníthatni. E' körülményt hát ne felejtse el említeni, űljön azonnal csolnakba, siessen a' zárdába 's adjon elő mindent egész tisztelettel a' fejedelemnének. — 'S így a' nagyanyai végzés azonnal tettbe is ment.

Még mindig nyomasztva veszteglett a' nyavalya Szerafine 's Viktor felett; de már úgy látszék, hogy az elválasztó fordulat megtörtént, mert a' két nap óta beléjök öntött gyógyszerekre nyugalom szállott a' fájdalomdúlta tagokra. Viktor lassanként teljes öntudatra jutott. Mint felhő, 's majd mint mindig vékonyabb 's ritkább köd úszott még szemei előtt, 's a' ködön áttörő napként lépett lassanként tekintete elébe a' jelenlét 's környezete. Könnyítő fohász szakadt kiégett kebléből, felveté szemeit mintegy mély ónálom után; 's egy angyalszelíd, jól ismért arczot látott feje fölé gondosan hajolva. Két ábrándos szem, mellyek' azúrja olly ragyogó tiszta vala, mint a' fellegtelen, vésztől tisztúlt ég, nézett rá békeadólag. A' hosszu fekete pillákon rezgő könnyek űltenek, de a' rángatódzó ajkak körűl önkénytelen mosoly lebegett. Az egész arczulat egy bokor fehér rózsához hasonlíta, melly napfényen áll ugyan, de a' mellyről még harmat csepeg.

Egy ideig gondolkodni látszék Viktor a' fehér fátyol, fekete szerzetruha, 's nyakig érő kék előkendő felett; de hirtelen gyönge pír futotta el beesett arczait, 's kezének egy bágyadt mozdulatával, halkkal rebegé: Rosilda!

Az apácza térdre esett 's homlokát a' beteg' kezére nyomva, könyár eredt szemeiből.

Viktor fel akart emelkedni, de Rosilda meggátolá azt 's reszkető hangon kéré, hogy kimélje magat. „Kedves barátom", szóla 's olly' nyájasan mosolyga mellé, mint egy szentek körűl lebegő angyal, „tartózkodjék még most minden szótól; meg fogom előzni kérdéseit. Midőn azon rémes éjszakán Szerafine önnel a' habokra kiindúlt 's a' nemes grófborzasztó halálát lelé, 's én megfosztva érzém magamat mindentől, mi kedves vala e' földön, feltevém magamban, hogy a' tréfából 's játékra felvett apáczaruhát sohasem vetkezem le, 's a' történetet magasb végzésként tisztelem." — A' beszélő' halvány arczain lágy bársony lehellet sikamlott e' szavaknál végig, 's ajka' majusi rózsájáról gyönge sohaj emelkedett, mint lenge pilangó.

Másnap, midőn csolnakok jövének bennünket az elzárt épűletszárnyból elvinni, 's miután a' gróf drága tetemei is biztos helyre vitettek: elhagytam a' palotát 's minden időkre az előttem olly kedves zárdába, 's a' fejedelemné, nagynéném', anyai keblére, menekedtem. Hiában küldöztünk Szerafine 's ön után minden irányban; 's szinte leroskadánk a' zúzó aggodalom' súlya alatt. A' főtisztelendő asszony engedett kéréseimnek 's helybenhagyá, hogy már következő napon beöltözzem. Midőn ezen ház' tulajdonosnéjának kértére Honoria nénével ide küldettem, nem sejté szívem, hogy hivatásomat először is illy kedves személyek' betegágyánál teljesítendem."

Kimondhatlanúl szelíd kifejezéssel ajkai körűl 's szemeiben, végézé a' lágyan mondott szavakat. Viktort pedig kimagyarázhatlan mély fájdalom ragadá meg 's nem tartóztathatá magát, hogy Rosilda' kezeit könnyekkel 's csókokkal ne borítsa.

E' napon Rosilda, most Agnesz néne, Viktornál maradt 's nedves szemekkel 's türelmesen szép arczvonalmakkal lengé körűl a' szunnyadó' ágyát, 's végre pirúlva azon szavakkal vált el, hogy nem jöhet el többé, mert Szerafine is visszanyeré már eszméletét, tekintete pedig nagyon erősen hathatna a' gyógyulni csak most kezdő erőtlenre. —

Mennyivel benssőbb pillantást vetett volna még Viktor a' lassan váló után, ha szép lelkében olvashatott vala.

A' tudósított házi orvos 's a' grófné' cselédei ez idő óta szolgálva környezék a' két beteget. Mennyire a' házikó' szűk tére megengedé, a' kényelem' ezerféle megszokott segédeszközeivel vétettek körűl. A' gyógyulás' rózsája lassanként ismét felvirágzott arczaikon, fényesebb láng gyúlt a' csaknem kialudt szemekben, 's az ereken új erő áradozott.

Midőn Viktor első ízben elhagyhatá ágyát, magasan dobogó szívvel, 's inkább a' viszonláthatás kéje- 's bizonytalan aggodalomtól, mint erőtlenségtől reszkető tagokkal lépett Szerafine' szobájába. Felöltözve, bágyadt fejét egy kevéssé az ágyra visszahajtva űle ott, 's midőn beléptekor gyöngéd sugár futotta át arczulatját, egy épen most felegyenesedő, kora hajnaltól megpirkasztott liliomhoz hasonlított.

Hangjának halk zenéje idvezlé az érkezőt, 's midőn ajkain úgy folyt le neve, mint tiszta forrás egy rózsalevélen át, 's e' mellett felemelt pillái alul egy ég inte felé: ekkor előbb hideg, majd égető borzadás folyt végig idegein, lelke nagyon teljes, nagyon ingerült vala 's remegő testének minden íze ingadozott. Nem bírva tovább magával, lerogyott Szerafine előtt, aetheri szerelemmel 's áradozó kínnal, sugárzó szemeiben. Elfogúlt szívvel, betakart szemekkel 's elhaló szavakkal csak e' szótagokat rebegheté: „Ég szerafja! lelkem, melly képedet, mint égmerő a' napot, viseli; — nem hallgathat többé. Te abban mindennél inkább fogsz ragyogni. — Miért kelle erényednek, angyali jóságodnak 's egész valód' isteniségének szívemben olly tüzet gyújtani, melly soha ki nem alszik 's nekem örvényt nyit, mellyben a' remény' egy sugára sem fénylik 's csak sötét fájdalom tanyáz.“ —

Szerafine elfordítá halvány arczát 's takaró kezei' újain át lassu könnyei hullának alá. Megindúlt hangon kéré Viktort, hogy kelljen föl.

„Nem hagyhatom el e' helyet, míg a' megbocsátás' egy jele erőt nem ád.“ —

Ekkor Szerafine' keze lassudan lehajolt 's megbocsátva borúlt az övére; 's egy könyteljes arczulat mosolygott rá egy idvezűltnek kifejezésével.

Még mindig imádkozó helyzetében feküdt 's forró csókokat árasztott az átadott jobb kézre, 's haldokló szavakkal mondá: én bűnt bűnre tetézek, csak angyal bocsáthatmeg mindnyájának.

„'S a' haláltól megmentett asszony, ki most már osztozhatik azokban“ rebegé a' piruló 's elrejté arczulatát..

Két év tölt el azon rémes éj után, a' pusztulás' nyomai elenyésztek a' városban 's fényesen emelkedék újra a' grófi palota. Ekkor fényes equipageok' sora állott a' hosszu utczán, melly az irgalmas szüzek' templomához vezet. A' templom' oltára előtt Viktor és Szerafine állának ragyogó ünnepi ruhában 's boldog tekintettel, körűlvéve pompásan fénylő urak' 's dámák' seregétől. Viktor gyorsan hága fel az országos hivatalok' lépcsőin, 's közel vala az elérhetlennek gondolt czélhoz. A' fontos cselekvényt ünnepi szertartás követé. Az orgona-hangok' mélyen hullámzó tengerében 's a' halkan zengő karének közűl Agnesz' hangja emelkedett, mint egy felrepülő galamb 's az egekbe látszék elenyészni. — Szerafine nem tagadhatá meg tőle, hogy e' templomban adassék ősszse Viktorral.

Tretter György.

Magyar játékszíni krónika.

Még egy szó Munkácsy' 26 hazugságairól. — E' lapok tisztelt olvasói emlékezni fognak, hogy én Munkácsyt egyetlenegy értekezésében, mellyet az Orosz-században a' magyar színházról írt, csak *huszon hat* hazugságon kaptam, mellyeket szép rendbe állítva a' mult 2. félév. Ath. 32. és 33. számaiban közlöttem. Egy egész évnegyedig törte Munkácsy' humoristicus fejét, mit süthetne ki rá feleletül, 's íme megszuletett a' kínok' gyermeke Rajz. 5. számának 40. lapján ekképen: „Hazugság, hogy Bajza nagy literator, historicus, nagy criticus, belletrista, segéd-szerkesztő, nagy színház-igazgató, föllengző költő.“ Ez mind meglehet, drága Munkácsy úr, de most az egyszer nem ezek voltak kérdésben, hanem az, hogy ön *huszon hatot hazudott.* Igen szép lett volna öntől, vagy hallgatni szégyenletében, vagy legalább egy pár hazugság' gyalázatától megszabadítani magát, hogy a' huszon hat szám ne maradott volna ismét kereken huszon hat mint előbb. Ön, kétségkivűl, igen örvendett megint e' legifjabb gyermekének, mint a' minap felfedezett baklövésnek 's én az ön örömét nem rontom el, mert ön minden haragjaival, elmenczkedéseivel, humorával, 's egész lényével igen ártatlan jószág; öruljon bizvást találmánykáinak, mint Tóbiás a' maga félszemének, hiszen úgy is semmi gyönyörüsége nincs többé ezen a' világon, minthogy saját ötletkéin, Garabonczás diákján nevessen. De arra figyelmessé teszem még is nagy örömei közt, hogy a' huszonhat hazugságot, melly becsületgázló akart lenni, nem lehet eltréfálni, azt meg kell czáfolni. Képzelem, mi nagyokat nevethetett ön, midőn azon igen eredeti gondolatát papirosra irta, tanácsúl a' Honmüvésznek, hogy a' „részeg ember (azaz az Athenaeisták) előtt térjen ki.“ On ekkor alkalmasint jó humorban lehetett, mint *Falusy* a' Szerelem és champagneiban, ki azt gondolta, hogy a' templom tántorog pedig ő nem állhatott meg lábain. Sapientia prima est, úgy mond a' római bölcs, stultitia caruisse 's e' mondást jó volna, ha ön mindig elmondaná magának valamikor íróasztalához ül. Rá nehezen van valakinek nagyobb szüksége mint egy olly fő *magyar* humoristának mint ön.

Bajza.

Jan. 18. **Norma.** Sátorfyt ref. ez uttal, történetből, csak másodszor hallotta, 's mind kétszer Severben. Erőre nem első rangu tenór, de nem is gyenge, e' mellett zengő és kedves. Az egész ember csupa érzelem és tüz, a' hönnan hibázik még most énekében és játékában ama' muvészi nyugalom, melly a' gyakorlott színész' tulajdona, az eröveli kiszámolt gazdálkodás, melly árnyéklatokat hoz az egészbe, 's néhány fő pontra gyüjti a' hatást; de csak jusson neki több alkalom, mint eddig, talentumát müvelni, benne a' magyar operának — kivált tenórok' illy nagy szükében — egyik legbecsesb tagját fogjuk üdvözölhetni: mert hibái nem hiány', hanem gazdagság' hibái, 's neki főleg irtani, mérsékelni kell, 's charactert adni előadásának. A' közönség sokszori tapsokkal bátorította őt. Különösen megható 's szivhez szóló volt az első felv. az Adalgisával való duo, 's a' 2. felv. vég jelenete. Érdeme neki még a' gondos kimondás, melly egy szavacskát sem hágy elveszni: olly tulajdon, mellyel legunnepeltebb énekesnénk sem bir, 's kit a' külföld' sok jeleseinek példája nem véd, minekutána meg van mutatva, hogy szépen is, értelmesen is lehet énekelni. Udvarhelyi (Oroveso) 's a' karok ismét gyengébbek, 's nem olly lelkesek mint máskor; ellenben Éder Luíz (Adalgisa) biztosabb, 's mindenkép előmenetelt bizonyító. **S. F.**

Jan. 19. **Gyászvitézek.** Az előadás a' jobbak közül való: csupán Lendvay' beszédében vettunk néhol akadozást észre, 's bántó egyhangúságot Bartha' szavalásán. Némelly kifejezések 's dolgok, kivált előadásban, botránkoztatók, miért ohajtható, hogy a' szerző ezeket kihagyja 's másokkal váltsa fel: „Szereted az udvösséget, szeretsz engem?“ Mondja Csanád Rózsának, igen szerénytelenül. „Kitéped karjaimból, hogy magad fertőztesd meg“ mondja Ráb Csanádnak Rózsáról. A' kifejezés nemcsak bántó; de a' gondolaton a' legaljasabb piacziság érezhető. Az illy gondolatot csak képesen 's minden esetre a' legnagyobb gyengédséggel szabad elmondani. Továbbá, midön Csanád Rózsa, eddig szeretők, megtudják, hogy testvérek, igen mélyen elszomorodnak, kivált Rózsa. Az illy elszomorodás (mellyet színpadon nem ritkán látni) a' legfurcsább dolog a' világon, nem tudni, nevessunk-e rajta, vagy boszonkodjunk mély illetlenségén: vigjátékban furcsasága miatt még csak megjárja, ha vele egy kis nevetséget akarunk okozni (noha ott is kényes dolog); de komoly darabban legszelidebben itélve is, vérháborító. Itt a' színész is sokat segithet, vagy ronthat, azért az előadásban figyelmet érdemel. **V.**

Egyveleg.

Visszatekintés a' drámai munkálatokra Párisban 1838. — *Páris*, jan. 3. — Mi volna, ha a' vaudeville-színház le nem ég vala? Az 1838diki év' drámai szuleményekre nézve sok idő óta már a' legtermékenyebb, 's még az 1837et is fölulhaladná, ha a' Rue de Chartresi színház' leégése bénulásba nem hozza a' színkörök' munkásságát. Itt vannak az egyes évek' áttekintést adó számai. 1834ben csak 188 új darab játszaték; 1835ben 221; 1836ban 296 és 1837ben 298; 1838ban végre 285, 's ezek között 3 új darab a' nagy operából: a' Théatre françaisban 12; Odeonban 4; az olasz operában 2; a' vig operában 11; a' Théatre de la Renaissancében 6; a' Gymnase dramatiqueben 23; a' Vaudevilleben 13; a' Variétésben 28; a' Palais-Royalban 21; a' Gaitében 39; a' Théatre de l'Ambigu comique 21; a' Porte St. Martinban 13; a' Cirque olympiqueben 7; a' Théatre Comteban 18; a' Panthéonban 18; a' Porte Saint-Antoineban 39. Mi a' szerzőket illeti, 1837ben 219, és 1838ban 218 dolgozék. Ezek közül Théaulonra magára 10 új darab esik; Anicet, Dennery és Laurencinre 8; Jaime, Vanderbuch és Lubizere 7; Bayard, Dumanoir, Cogniard, Courcy, Desnoyers, Duport és Cormonra 6. A' hangaszerzeményekben azon különös tünik föl, hogy Auber épen nincs az 1838diki 16 szerző között. Tehát nem sokára várhatunk tőle új munkát; — 's valóban miután Halevy' 's Onslow' nehézkes ámbár tudós alkotmányait, miután Adam', Thomas', Grisard', Clapisson és egyebek' csillámait v. sekélységét áthallgatók, valóban igen sovárgunk az auberi partiturák lelkes és bájteljes zengései után. Mi sokféle critica iraték Vernet Horace felől és ellen és mellett a' festésben, Scribe ellen a' comoediában és Auber felől a' hangában? 'S ha a' franczia festés' mezejéről Vernet, a' vigjátékból Scribe, a' zenéből Auber gyorsan eltünnének, hol találnák a' gáncsoskodók olly jeles után-nyomatát a' franczia nemzeti characternek azon háromféle viszonyban? — Azon szerencsétlenségek között, mellyek a párisi játékszinek' anyagi állapotját érték 1838ban, fő az olasz opera' 's a' vaudeville' leégése; gazdagodása pedig a' Théatre de la Renaissance' fölnyitásában áll. A' színről vagy legalább a' dramaturgia' karjaiból kihalt személyek' sora hosszu. Ezen föképen két nevet jelelunk meg: *Brazier* és *Potier*-t. Brazier több vala mint elmés vaudeville-költő: finom vizsgálója volt azon könnyü frivol társalkodásnak, melly az élvkereső müvészek' és hölgyek' körében mutatkozik. Vázolatai a' párisi színházakról jó segédszerek mind azoknak, kik a' hajdankori Párist akarják kitanulni. Brazier a' mellettt ügyes és kecses dalköltő is volt, és becsült versenytársa Beranger- és Désaugiernek. Potierrel a' valódi ó vaudeville' utolsó kondulása enyészett el. Még él ugyan Odry, a' „Medve és basa“ hőse, de milly halavány, szintelen csillag! Nem rég egy omnibusban találtam őt, 's bámultam elvénült, redős arczán, hófehér hajain és meggörbult hátán a' furcsa tréfauzőnek. Valóban csak feje' 's lábszárai' azon mozgásáról ismerém meg, melly utánozhatlan bangósággal van teli 's nagy részint a' közönség' iránta mutatott jóakarátának oka. Odry ugy emlékeztet Potierre, mint az árnyék a' fényre. — Egy kis újságban igy osztatnak föl az 1838ban adott új darabok: chutes, demi-chutes; demi-succés; succés; grands succés, azaz: megbuktak, félbuktak, fél-sikerültek, sikerültek és igen sikerültek. Mennyire gyakoroltatik itt a' criticai igazság, azon körulményből kiviláglik, hogy *Benvenuto-Cellini*, Berliozról csak a' fél-buktak közt áll, melly a' harmadik előadásra a' földszintiek' pisszegése és futtye által eltemetteték. Ruy-Blas pedig, Hugo Victortól a' grand succés között van! Emlékezni fog ön, hogy nem régen hat hétnyi időt kértem ki magamnak, hogy Hugo Victor' új drámai dicsőségének halhatatlanságát illőleg méltányoljam. Ezen idő alig fog elmulni 's Frédéric Lémaitre üres térben 's tér előtt fogja melodrámai pathosát kiönteni. Hugo Victor azt mondja, hogy új teremtménye' érdemét csak 20, 30 év alatt fogják igazán általlátni; én nem tudom, ha fijaink igen más vélemenyüek lesznek-e mint mi vagyunk, de az való, hogy a' közönség teljes okot ad e' költőnek, vigasztalást a' jövendőben keresni. Hugo' új tragoediája csak ott jeles, hol a' grotesk és burleske megy teljes vitorlákkal, — mert itt mulattat, mint a' parodia, melly dicséretet azonban maga a' mester is elutasitana magától. Megtörtént rajtam, hogy két következő este egymásután *Ruy-Blast* és Frédéric Lemaitret, valamint *Bajazethet* és Rachel kisasszonyt láttam; minő különbözés, minő nagy mélység. Nem kivánom, hogy föltétlenül visszatérjunk Racine tragoediájához, de a' szív és lélek olly birák, kiket nem egy könnyen vesztegethetni meg; 's azon buzgalom-teljes figyelmezés, mellyel Racine' versei s a' fiatal müvésznő' játéka megtiszteltettek, kezeskednek, hogy a' közönség még a' régi elavult ízlést is többre becsüli az új természetelleniségnél és torz majomkodásnál. (Allg. Zeit.).

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

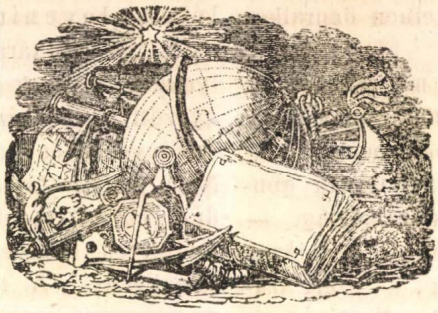

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV.

Első félév. **Pest, januarius' 31. 1839.** **9. szám.**

Tartalom: Philosopiai nézetek. III. A' szabadság (*Warga János*). — A' fűvész' örömei. Folytatás (*Brassai*). — Piros száj (*Csaba*). — A' számüzött. Eredeti novella (*Kúthy Lajos*). — Magyar játékszíni krónika (*Csanád, S. F. és* ***). — Kölcsey' és Vörösmarty' arczképe.

Philosophiai nézetek).*

III. A' szabadság.

A' philosophiai gondolkozások' különböző állása szerint különböző fogalmait találjuk a' szabadságnak. Némellyek szerint szabadság: az azon idői tevés és nemtevés közti választhatás. Látszik, hogy ezen fogalmú szabadságnál a' szabad választhatás' eleme nincs kijelelve; nincs kimutatva, valljon a' tevés és nemtevés közti választás nem külső kényszerítésből, nem testi ösztönből, szóval, nem mechanismusból, vagy legfelebb is, nem önfejűségből ered-e? És ezen kimutatlan választhatási elemnél gondolható már, hogy a' tevés és nemtevés közti választás külső okból, történetes határozatlanságból, szellemi énzésből, és nem eszes 's érzelmes elhatározásból származott. Ezen külső és egyes szabadsági határozatlanságból mások a' viszonyosságban keresik a' szabadság' fogalmait 's mondják, miképen a' szabadság abban áll, mi szerint egy embernek szabad és nemszabad azt tenni, mit másnak szabad és nem szabad. De ezen viszonyos fogalmú szabadságból a' szabadsággal egészen ellenkező határozatlanságok keletkeznek. Itt nem csak határozatlan, de valóban korlátlan a' szabadság' eleme, 's korlátlanok az ebből folyó tettek is. E' szerint A-nak szabad nem fizetni tartozását, mert azt B sem fizeti; C-nek szabad lopni, mert D is lop; E-nek szabad a' közöst bitorolni, mert azt F is bitorolja stb. Látszik mi veszélyes következményű szabadság ez. És, fájdalom! a' társasági szabadságról többnyire ezen fogalmunk van. A' szabadság' eszméje nem külső, nem felületes fogalmakon emelkedik. Emberiség, gondolkozás, és ezekből kelő önelhatározás, öntörvényadás és önuralkodás' beható fogalmain alapul a' szabadság' eszméje. Az embereknek öszves, folyvást előhaladó tökéletesedése az emberiség' fogalmára vezet. Nem külső száraz összefoglalat az emberiség; hanem öszves előhaladás, tökéletesedés, és nemesedés érzelmileg, értelmileg és erényileg. Az emberiség ezen szükségképeni beljegye iránt már a' gondolkozónak meg kell győződnie, föl kell ezt fognia, mint általános charactert, mint illyen bel jegy iránt tánto-

*) L. Ath. 1838. I. 26. szám. és II. 17. szám.

ríthatatlan érzelemmel kell eltelnie, és az ezekre vitt minden cselekedeteiben önuralkodást, öntörvényadást birnia.

Az emberiség, és ennek magas képében minden egyes ember iránt kimutatandó eszes, érzelmes és erényes önuralkodás már a' szabadság. Illyen magas irányzattal van gondolkozás- érzés- és cselekvés-szabadság. — Ezért szabad az emberiség' érdekében józan megfontolással gondolkoznunk, — ezért szabad az emberiség' szellemi emelkedésére irányzó eszméket fejtegetnünk; — valamint ezért nem szabad az emberiséget hátráltató veszélyekbe döntő áleszméket szétszórnunk; ezért szabad erényes érzelmünket kimutatnunk 's az emberiség' köz javát józan meggondolásból és erényes érzelemből folyó tettel is előmozdítanunk. Illyen szabadsággal lehet magunk 's mások iránti kötelességeinket végeznünk. Az illyen gondolkozási, érzelmi és erényes szabadság mint legnagyobb visszaható önuralkodás, a' legnagyobb megkötttetés. Így igaz, hogy a' legnagyobb szabadság, az emberiség' eszméjébe ható legszilárdabb leköteleztetés és viszont az illyen legszorosabb leköteleztetés, legnagyobb szabadság. —

A' társas élet az emberek közt rendszabályokat alkot. Ezen rendszabályoknak czélja az emberiség' szellemi előhaladása 's erkölcsi nemesítése. Látszik, hogy ezen társasági rendszabályok az egyes, eszes, érzelmes és erényes szabadság' helyettesei, minthogy összesen véve minden egyes tag eszes, érzelmes és erényes egyenlő önuralkodása, az emberek különböző életkori, lélekkifejlési és miveltségi állásokhoz képest nem gondolható. És ezen rendszabályok alkotják már a' társasági vagy egyesületi szabadságot vagy nem-szabadságot. Világos ebből, hogy az egyesületi szabadságnak meg kell köttetnie a' társasági rendszabályok által. — a' társasági rendszabályoknak pedig az emberiség' eszméje által, vagy az emberiségre vitt eszmei szabadságnak be kell hatni a' társasági viszonyba. Látszik innen egy oldalról, hogy midőn a' polgári szabadságban az emberiségre vitt eszmei szabadság tartozik behatni, a' polgári nemszabadság vagy szabadtalanság nem egyedűl a' törvények' hideg kimondása 's száraz szava után határoztatik, hanem az emberiségre vitt törvény' lelke szerint: „a' betű megöl, a' lélek elevenít". De más oldalról világos az is, hogy társasági tettleges rendszabályokat, mellyek mindig az emberiségre irányozott eszmei szabadság által meghatvák, önkényesen és rontólag felforgatni tilalmas. Nem polgári társaság az, hol rendetlenség dúl, hol az indulatok minden józanon megfontolt és erényes tárgyakon szabadon féktelenkednek. A' társaság' lénye, a' mindenre egyaránt szorosan ható rend. A' társaságnak eszményűl az emberiséget kell szem előtt tartani, és a' rendszabályokat ennek megközelítéséhez, folyvást — ha lassú lépésekkel is — arányozni. —

Az emberiség' eszméjére vitt énleges szabadság behatván a' tárgylagos társasági szabadságba, közvetíti a' valódi polgári szabadságot 's ennek egy nemét, a' külső polgárit, melly minden fennálló társasági rendszabályokat szenteknek tart, mellytől minden erőszakos felforgatások legtávolabb vannak, melly irtózik a' zavaros forradalmak' legkisebb szikrájától is; mert az erőszakos forradalmaknál nem lehet csendes és józan előhaladást eszközleni. Az erőszak mindig tulság, mindig egyensúly-vesztés. De épen ezen okért a' polgári szabadság, ha valahol akármi tekintetben az emberiség hátra maradt, az iránti nézeteit kimondja, 's a' társasági rendszabályokat csendesen a' fölfedezett sérelmek' orvoslására irányozza, így a' társaságot folyvást értelmileg, erényileg és anyagilag előmozdítani törekszik. Ebből látszik, miképen a' polgárnak a' fennálló rendszabályokhoz magatartása, véleménykimondása és előmozdítási szabadsága nem csak össze engeszteltethetők a' polgári szabadsággal, hanem ennek beljegyéből szükségképen folynak. — De van a' polgári szabadságnak egy belső érzelmünkbe beható erényes oldala is, melly az ember és egyesület iránti fogalmak' tekintetéből minden szorító szabályok' nélkül is, az emberiség és ennek lényeges beljegyei által annyira szorítva, annyira leköteleze van, hogy az illedelem' határainak legkisebb áthágása által is magától elpirul. Az illyen belső polgári szabadság' megalapítása ohajtandó már a' társaságban; mert midőn a' szorító rendszabályok, bármi szorítók legyenek is, hiányt és hézagokat hagynak;

a' belső szabadság illyesmiket nem ismer és nem tesz. Az illyen belső és külső polgári szabadság' hatása után lehet már erős, biztos és virágzó minden társaság, illyen után törekedhetik folyvást, 's átalánosan magas rendeltetése felé. Az illyen emberiségre vitt 's ez által szorosan lekötött polgári szabadság lehet már édes. És én az esztelen, érzelmetlen 's erénytelen szabadságot — melly az emberiséget nem méltányolja, — valamint polgári szabadságnak nem is ismerhetem: úgy annak édességét felfogni nem tudom. —

Warga János.

A' füvész' örömei.

(Folytatás.)

Legelsőbben is helyezze magát az olvasó „in medias res" és képzelje a' kezdő füvészt már a' theoriával, a' növénynyel és ennek részeivel megismerkedettnek. Megismert ő már a' közéletből és mutatásból (mert minden tapasztalati tudománynak van egy, másként megszerezhetlen, traditionalis töredéke) egy falka növényfajt is; de ezen, úgy szólva, konyhai módon tudott tárgyakat most már ő, a' magasabb polczon ülő, Cartesiussal nem ismerteknek teszi fel, 's rendszeres leirásaikkal öszvehasonlítva újonnan avatja be tudományos ismeretei közé. Literariai anabaptismusa által gyakorlott szemmel, élesült itélettel most már előtte egészen újaknak név 's rendszerbeli meghatározására bátorodik. Előveszi a' legszembeötlőbb növényindividuumot, kétesen 's óvakodva illegeti rendszere' szakaiba. Fogalma' körét minden léptére szorosabban húzza, seregről rendre, rendről nemre, nemről fajra, erről néha hasonfajra megy át, és — a' növény' neve meg van találva! Minő meglepő örömet, minő még nem érzett szellemi gyönyört szül az alig reménylett siker, erről (ne mosolyogj tisztelt olvasó, ki illyest nem próbálál) csak az azt tapasztalt kezdő füvész tehet tanúbizonyságot. De még nem elégszik meg; két, három különböző leirással hasonlítja össze a' kitanult fajt, pontról pontra egyezőnek találja azt, 's minden ujabb összetalálkozás az érzett öröm' egy egy húrját pendíti meg a' természet' harmoniájának nyilt lelkében. Majd, mint új ismerkedéskor szoktunk, hazájáról tudakozódik, földöni elterjedését, minőségeit, hasznait, ollykor ártalmait foglalja ismeretei' körébe; 's minden nyert fogalom újabb kecscsel vonza a' kedvencz pályához. A' tapasztalt gyönyör ismétlésre ingerel; erre szentelvék azon pillanat óta újoncz füvészünk' minden szabad órái, addig czéltalan sétái már érdekesbekké lesznek, a' már megszerzett ismerőst mindenütt barátságos tekintettel üdvözli; azonban minden nyomon másokat talál, mellyeket vizsgálódása' tárgyaivá tegyen, 's a' kellemes benyomások' sora, ha szinte nem épen egyenlő feszültséggel is, mindannyiszor elől kezdődik. Nem sok idő mulva a' közelebbi határ ki van merítve, már úton útfélen ismerősök kacsingatnak feléje; barátai, sétatársai már bámulják az új bölcseségű Salamont, ki a' cedrustól a' kőszikla' izsópjáig minden növényt ismer. De ő visszatolja érdemetlen magasztalásaikat, mellyeket Linné-je vagy hazai Florái világosan czáfolnak, 's hogy a' tömérdek hézagokat pótolja, meszszebbrei kirándulásokhoz készül. Kitűz egy napot, mellyet egészen szeretett foglalkodásának, a' természet' örömkútfejei' merítésinek, szentelhessen. Mint a' gondos gazdasszony ünnepre, úgy készül füvészünk az ohajtott napra, megtesz mindent, mi első vállalata' sikerét biztosíthatja. Hasad végre a' várt hajnal, tarisznyáját, mellyben a' test' szükségei' kielégítésére élelemszerek, más rekeszében egy füvészi vademecum, egy hordozható kézi könyv, — ha nem Priesznitz' követője, egy kulacs bor van helyezve, egyik vállára ölti; másikon a' füvész-szelencze fog függeni, mert az egymásra halmozódó képek már gyakrabbi ismétlést, felújítást kivánnak, 's ezt a' távolabb termő növényekre nézve csak herbarium eszközölheti. De ha ezt nem akar is gyűjteni, már a' szorosb megvizsgálás, összehasonlítás csak otthon megejthető, mire nézve szükség a' növényt épségben, friseségben hozni haza könyvei 's más segédeszközei közé. Az úti szerek közül nem kell kifelednünk, még egy kis kézi nagyítót, 's egy gyökérásót is, melly utolsót akár a' szelenczéhez kapcsolni, akár pálczájára alkalmazni fogja, mit nagyobb kényelme határozand el; 's ezzel ki van elégítve a' készület. A' harmat' gyöngyei közt siet még hajnal' hasadtával az újoncz kiránduló erdőre, távolabbi vagy magasabb hegyre, édes reménynyel, mellyet újságvágyá-

nak, még pedig egy nemes újságvágynak, kielégítésére táplál, a' természet' müveit még nem látott, legalább nem vizsgált alakokban szemlélendő. Mert a' más körületek, más földnem, más magasság, a' világosságnak, árnyéknak, nyiroknak más mértéke mind különböző növényformákat állítnak elő. Az erdők' szent homálya kevés ideig hagyja őt határzatlan andalgásban. A' fák' szemlélése a' növényélet' egyik nevezetes jelenségét, a' vegetatiói rendszernek a' virágzati és gyümölcsözeti felett uralkodását juttatja eszébe, 's míg a' meleg tartományi bignoniák, liriodendronok, gleditschiák, mint meg' annyi igazi függő kertek, koronáikon virágos táblákat láttatnak a' légbe emelni, nálunk a' százados tölgyek, a' karcsú corinthi oszloponként égre nyúló bikkek' tekintetlen virágocskáit még a' gyakorlott szem is alig tudja rejtegető buja lombjaik közül kiösmerni. Alant az árnyékot kedvelő orchis-félék, gyengéd árnyéklatai a' forró éghajlat' leirhatlan pompájú termékeinek, az édes szagú melittis, a' tarka pillangóként lengő virágú orobusok, a' kecseit szemérmes szűz' módjára rejtegetni látszó anemone 's Flórának más különbféle érdekű gyermekei diszlenek, 's nehézzé teszik a' szemlélő' választását. A' tisztásakban elevenebb tarkaságú orchisok, az ezekkel rokonos irisek, a' bársony zászlóként magasra emelkedő gladiolus, a' pünkösdöt üdvezlő rózsaalakú sárga trollius, az aranynyal versenygő ranunculusok, az ég' ázurját tűkröző nefelejts, a' lengő ezüstbojtokat képző eriophorum, újabb meg újabb alakokban tündöklenek. Füvészünk' szelenczéje, keze, alig elégségesek a' gyűjtött kincsek' befogására; elmerültében felejt időt, ételt, 's végre a' hanyatló nap emlékezteti tarisznyája' ürítésére. Egy tölgy alól földalatti moraj közt gazdagon ömlő forrás, mellynek vize nem a' kristály', hanem a' lég' átlátszóságával vetélkedik, szólítja nyúgalomra, 's itt magát megenyhitve, kipihenve, mint egy szorgalmasan gyüjtő méh, gazdagon rakodva tér haza. Más nap 's tán több is, a' hozottak' megvizsgálásában, egybehasonlításában, eltételében telik el, 's bizony a' telhetlen pénzgyűjtő nem nézi olly kielégítő gyönyörrel ládája' telését, mint a' szenvedélyes füvész rendszeres gyüjteménye' hiányai' pótlását.

Nagyon csalódnék, ki ezen gyönyöröket az ismétlés által eltompulóknak, egyhanguaknak, 's azért végre is unalmasaknak vélné. A' dolog mindig az, de részletei untalan változnak. Minden kirándulás' eredményei mások, minden táj, minden idő másmás zsákmányt adnak kezeinkbe. Nemcsak hogy a' tavasznak mások szüleményei, mint a' nyárnak, vagy az ősznek, de minden hónap újabb 's változó alakokat teremt elő; sőt ugyan azon egy helyen, azon egy idő tájban egy éven nem kapjuk mindig azt, a' mit másban találtunk vagy találni fogunk. De még ezen aprólékos körülmények járulnak foglalkodásunk' kellemítéséhez. Most egy ritkább növényt fedezünk fel, mi különös ingerrel bír a' füvészre nézve. Másszor egy criticus fajra nézve adhatunk régen ohajtott felvilágosítást, vagy egy új fajt különböztetünk meg állandó 's el nem versenyghető jegyekkel. Ollykor vidékünkben bőven termő, de másutt ritkán vagy épen nem található fajokat gyűjtünk, 's azok nélkül szűkölködő távolabbi füvésztársainkat lepjük meg e' becses adománynyal, majd tőlök hasonlót reménylendők. Említsem-e még a' szemlélődő tudományi nézeteket, mellyek vizsgálódásaink közben támadnak elménkben, eddig elé még fel nem fedezett élettani törvények' kilesését, a' természettudományi igazságoknak erkölcsi igazságokkali bámító viszonyait, gyakran szoros kapcsolatát, 's így az emberi ismeretek' tömegének mindig kerekebb, rendesebb egészszé alakúlását? Mind ezek nem csak panegyricusi üres feltételek, hanem a' tudomány' valódi történeteiből vett adatok és lettdolgok. ***Brassai.***

(Vége következik.)

Piros száj.

Égő szalag
Egy kisded száj' határain,
Édes szavak 's csókok' révpartjain,
Oh szűz ajak!
Mi haszna vagy piros,
Ha meg nem csókolhatlak?
Miért kivánatos,
Ha el nem foglalhatlak?
Szamócza is piros
'S a' gyermek szereti;
Piroslik a' bor is
'S illatja mennyei.
Pirúl a' hajnal is

'S a' rózsa' keble láng:
Vadásznak az mi kéj,
'S ez mint mosolyg reánk!
Van vérszín drágakő,
Van bársony is veres',
Mit embercsontokon
Sok büszke szív keres.
Én másnak meghagyok
Akármi örömet,
Szamóczát, drágakőt,
Rózsát 's ki mit szeret.
Miattam tartsa meg
Király vérbíborát,
Helyettem költse el
A' jó bort jó barát.
Nekem rajtad derül
Ébresztő hajnalom,
Te vagy, miért vivok,
Királyi bíborom.
Mikor jön a' nap el
Betölt reményivel,
Midőn nem álmodom
'S azt mondhatom:
„Oh szüz ajak!
Szedém rózsáidat,
Érzettem lángodat,
Csókoltalak!"

Csaba.

A' számüzött.

Eredeti novella.

Egy nyári nap' delén ünnepre zúgtak Budapest' tornyai. Sajátságos öltözetű nép tolongott az utczákon, 's a' serviták' templomából áhítatos hangvegyűlet ömledezék ki, a' besereglett néptömegé. A' küszöbre lépőnek érdekes látvány tünék fel. Egyik mellékoltár' lépcsőin álla egy ifjú, hátával a' súgár oszlopoknak dőlve, 's e' helyzet egész fővel emelé a' nép' felibe. Feje egy faragvány' lábaihoz hajolva nyugovék, 's tekintetei az egyház' boltozatain tévedezének. Gyönge állán első ifjúkor' pelyhe selymedzett, arczvonalait ezüstszín ömlé körül, mint ollyan betegségeknél, mellyek a' lelket tisztánlátás' tehetségével árasztják el; úgy tetszett, magasztalt eszméi felül szárnyalák a' boltozat' szük íveit. Ez eleven szobor egy ifjú költő vala.

Előtte hosszú térdeplőkön nyúltak el az ájtatoskodó szépnem' sorai, az oltári tömjén' illatos füstén bájosan töredezett által a' fejékek' színvegyűlete, mint hajnali párával fátyolozott virágtábla; de ezt a' költő épen úgy nem vevé észre, mint ha Arabia' szemfárasztó síkjain állott volna. Lelke a' Washington' sírjához bujdosott, annak árnyékát idézte képzetében fel, mert ő egy kiirtott nemzet' hontalan gyermeke volt. ‚Évezred' fél istene! — gondolá magában — te boldog hazát alkotál a' vadak' csordái közt! ki adja vissza az enyémet a' müvelt világ' önző tömkelegében? ... ki tölti be a' kietlen ürt, melly lelkemen terjeng?..... Ezen angyal'... felelé magának önkénytelen, midőn szemei egy előtte térdeplő lyánykára esének.

A' lyányka' raphaeli arcza gyermekileg halvány volt, mert ifjú éltében soha egy indúlat sem hajnallott még fel reá, szűz keblén illetlenül nyugvának a' születendő érzelmek, mint a' feselni alig kezdő bimbórétegek az anyaburokban. — A' költő sohajtott a' nélkül, hogy tudná mit cselekszik; a' lyányka rátekinte 's viszhangúl sohajban lebbent fel lelkének egy része a' nélkül, hogy tudná, mi történt vele. Összetett kezei lebontakozva sülyedtek alá melléről, mint hószobor, ha a' nap déli fényt vet reá.

Dél után a' Szarkautcza' egyik palotájánál két alak vala a' kapuban látható. Egy shylocki arczú nő, köznépi öltözetben, kinek vonásai látszatólag kifejezék, hogy minden szaváért fizetésre számít; a' másik nyúlánk legényke epedő szemjárással, aligha nem az egyházbeli eleven szobor, csak hogy most szalmakalapja 's a' fedetlen nyak gyermekiebbé tevék tekintetét.

‚Tehát millyen volt a' hölgy?' kérdé a' házmesterné tapintólag mérve költőnk' külsejét, ha valljon elég dúsan fizetheti-e meg kérdezését.

„Mint fénykirály a' vak' képzetében, egy védszellem a' kiirtott haza' romain, mint egy gyémánt a' téli éjszakában ....."

‚Vagy mint épen egy körmöczi arany a' markomban — viszonzá avatott mosolygással a' barna nő — az illy könnyen lebbenő szavakat vigye az első emeletbe ifjú uracskám, itt csak földszíntiesen érthetjük meg egymást; tehát szőke-e vagy barna, a' kit keres?' 's kezét köténye mellett kérőleg játszódtatá.

„Barna, mint a' legsötétebb gránát....."

‚Az egy szappanos' neje a' második emeletben, szegény most bánatos, a' napokban temeté el kisdedét.'

„Kisdedét...? szappanosné...?“ kérdé elsűlyedt hangon az ifjú, 's szemvillámaiból látszék, hogy egy világot zúzna össze az ellenkezőért; „te hazudsz, én nem hiszem; a' sors vak, a' világ bolond, de illyesmi még sem történhetik.“

‚Már pedig az egész udvarban nem lakik több barna hajú hölgy.‘

„Mi gondom nekem barna hajazatra, ha bár éjfélt viselne fürtjein, én szemeinek gránát csillogását említém, haja a' legszebb selyemszőke.“

‚Vagy úgy, uracskám; nem rosz ízlése van; az Etelke kisasszony, egy nyugzsoldos ezredes' leánykája, de‘..... 's itt gúnyosan mosolyga; ‚ő gróf Pienza, 's a' gőgös apa alig ha tűrne körüle nemesi származású kegyenczeket.‘

„Semmi jóslatot, ... remény vagy félelem tőled mindegy“ mond türelmetlenűl az ifjú, egy erszényt nyomva a' sovárgó nő' kezébe. „Van-e kiadandó lakás e' háznál.“

‚Igen is, nagysád, lehet szerencsénk szolgálni két első emeleti szobával, épen általellenében az ezredesnek.‘

„'S a' ház-tulajdonos ....?“

‚A' belvárosban lakik, a' szűzek' temploma mellett.‘ A' nyúlánk legényke könnyűden sikamlék el a' síma kövezeten, 's a' házmesterné szánólag mosolygá a' merész remény' számításait.

* * *

Más nap borús arczczal ült Etelke az öltöző asztalnál.

‚Nénikém, hát nem ereszted le hajfürteimet?‘

„Nem lelkem, így szebben fognak állani a' színházban.“

‚Igen, de templomba hogy menjek papírtekercsekkel?‘

„Ma nem fogunk menni, mit gondolsz? hisz' az nem illenék, hogy rangos hölgyecske napjában kétszer legyen látható.“

‚Oh inkább szinházba ne, csak imádkozni vígy el.‘

„Etelke te ma olly különös vagy; ez előtt mindig kedvetlenűl jövél templomba. Azonban az nem lehet, tudod kapitány La Messy látogatást igért a' páholyba .....“

‚Már ismét elrontod kedvemet, nénikém — mond a' leányka sírásra feselő ajakkal — csak őt elő ne hozd; inkább lemondok mindenről, mi előttem kedves‘ 's homlokvonalai mutaták, hogy a' nevelőné' szava jeget vetett magasztalt hevére.

Estve tizedfél órakor boszúsan jött fel a' lépcsőkön a' nevelőné 's utána négy, öt fokkal szerényen az ifjú Etelke.

„Igen igen, te megsértetted a' kapitányt, én nem menthetlek, ha atyádnál panaszolni fog“ mond signore Madecci lángoló tekintettel.

A' lyányka hallgatott 's bársonypilláin egy tiszta gyöngy tört szét.

„Az istenért, Etelke, meghűtöd magad, hová maradsz olly soká“ kiálta ismét a' signora, mint egy öt percznyi benlét után.

‚Megyek nénikém‘ felel vidámon a' leányka, de igéretével szinte fél negyedig késett, mert az ellenablakon nyitvák valának a' függönyök, 's a' lámpafény egy szőke arczra világított, melly épen olly bájosan hajlék az olvasott könyv felibe, mint tegnap az oltár' oszlopihoz.

Midőn a' terembe lépett, nyájasan fűzé karjait a' signora körűl, ‚nénikém, én kimondhatlanúl szeretlek, .. istenem, melly boldog vagyok!... ne ne nézz olly gyanús szemekkel, én igazán szeretlek, hiszen én az egész világot úgy szeretem.‘

„La Messyt is?“ kérdé Madecci használni akarólag a' szokatlan alkalmat.

‚Őt is, ha akarod, csak ne feküdjünk még le, én soká, igen későig akarok fenn lenni; lásd, úgy is régen nem játszottunk patiencét.‘

„Ha igéred, hogy szívesen látandod a' kapitányt.“

Oh, én mindent igérek. Pepi, hol vannak a' kártyák? vedd elő;.... nénikém, nem jőnél ki az udvarszobába, lásd, apám már aluszik, a' neszt könnyen meghallaná.‘

Az udvarszobában gyertyák gyújtattak fel 's a' játék folyt, de Etelke' szemei az ablakon öröklének.

„Leány, te most annyit hibázol, mintha ma játszanál először, ez engem boszant.“

‚Ne haragudj nénikém, lásd még is mindenik kimegy, ... várj csak .. nézd ... na ime ez is! nénikém, mit gondolsz? még a' sympathie patience is.....!‘ 'S végszavánál körül tánczolá az asztalt, a' signorát, a' teremet.

„Elég is lesz mára Etelkém, három negyed múlt tizenkettőre.“

‚Nem nem, majd nem látom szívesen a’ kapitányt‘ mond csintalan mosolylyal. Na, most egy grand-batallion patiencet, vagy még sem ... annak ollyan katonás neve van; — igen ... rakjuk a’ studiosát, úgy is e’ mellett úgy el lehet mélyedni.‘ ’S ezt olly komolyan mondá, hogy a’ ki nem ismerte, elhitte volna, hogy tudja mi az elmélyedés.

Signora Madecci rózsavizet kért Pepitől, megáztatá szemeit ’s tovább játszék.

Etelke egyszerre elveté kártyáit, mert költőnk’ lámpája egyszerre kialuvék; ‚nénikém, feküdjünk, talán úgy hamarább fog viradni, soha sem volt illy hosszú az éj.‘

Lefeküdtek. Az óra kettőt üte. A’ signora már jót aludt.

„Etelke, te még sem aluszol, tán roszúl vagy?“

‚Nem, nénikém, én igen jól érzem magamat, de nem tudom miért? nem jő szemeimre álom, pedig, higye meg, ollyan boldog vagyok.‘

La Messy e’ naptól reményleni kezdett, mert Etelke nem sírt, ha látogatóúl jöve, sőt ha az udvarablaknál társalgottak, ollykor kézcsókját is eltűré.

‚Signora! nem cserélnék egy alkirálylyal‘ sugá egykor elmenet közben Madeccinek.

„’S ez az én művem, kapitány“ viszonzá ez jelentő mosolylyal, ’s rövid időn egy gyűrű csillogott a’ signora’ ujjain, mellyen mutatá, hogy La Messy dús erszényből szokott költeni.

Azonban Etelke gyakrabban járá a’ templomot mint valaha, mert az igéző oltárképet mindig ott lelé. Galambszivében új világ született, bájosabb mint egy napkeleti kert, ’s nagyobb mint a’ kiterjesztett erősség. És a’ roppant világot a’ költő’ szemsugári teremték. Szerelme tiszta volt mint a’ hely, mellyen eredetét vette, ’s örökkévaló, mint a’ rény’ hatalma, melly lelkületét merőbben alkotá.

Az ifjú’ művei sajátságos szelleműek kezdének lenni; mélység és avatottság bélyegzé azokat, egy mindig magasztalt lelkesedéstől által szőve, mert ő ki lön emelve önmagából.

Egy záporos éjt kellemes reggel követett. A’ kövezet nedves volt, sétálni nem lehete. Költőnk illatos czigarrót vön, ’s a’ folyosóra lépett. Néhány percz után két nőalak jelent meg az ellenoldalon; egy cseléd kamuka székeket hozott alájok ’s kötéshez fogtak. A’ költő elfeledé színi czigarróját, mert az ifjabb nő’ szemei soha sem valának a’ kötésen.

‚Etelke, a’ lég hűvösebb mint véltem.‘

„Dehogy nénikém; hiszen nézze, milyen melegem van“ ’s bíbor arczairól elsimítá fodrait.

Most egy szellő lebbent el, ’s a’ vaskarzatról leveté a’ signora’ kendőjét.

‚Mathis!‘ kiáltá boszús hangon, de mielőtt az inas hallaná, a’ költő szerény hajlással nyújtá át felhozott kendőjét.

„Nagyon köszönöm — mond franczia nyelven — szabad tudnom kihez van szerencsém?‘ ’s szavait egy pillanat követé, melly azt látszatott mondani: büszke lehetsz hogy mi signora Catharina Madecci, csekélységedet észreveszszük.

„Villiámnak nevezem magamat.“

‚Régen lakik a’ háznál?‘

„Egy hónapja.“

„’S hogy tetszik az új lakás?“ kérdezé magyar nyelven Etelke.

„Jól.... igen nagyon.... épen úgy, mintha templomfalak között volnék.“

Etelke hallgatott, de egy könyű szökött fel szemébe ’s ez gazdagabbá tevé Villiámot, mint a’ gyöngy-termő oczeán.

„Tehát kegyed magyarúl is beszél?“

„„Anyámtól örököltem, de mióta árva levék, feledni kezdem, mert idegen nyelven társalkodunk. Minden gyakorlatomat egy hírlapból merítem.“‘

„’S mellyik az?“ kérdé Villiám lángoló szemekkel.

„„Az Athenaeum.“‘

„Honi műveket általában nem olvas kegyed?“

„„Én kivánnám, de nénikém nem enged magyar könyveket hozatni, mert — állítása szerint — semmit sem érnek.“‘

Villiam Jósika’ Abafy-ának német fordítását hozá ki, ’s udvarias szavakkal hizelegte be a’ signora’ kegyeibe.

Még kezeiben tartá Villiám a’ könyveket, midőn egy jelentő arczú férfiú közeledék a’ lépcsőzet felől. Madecci szemüveget

kapott, 's divatszerüleg pillantá tetőtől talpig az idegent.

‚Ah, ön készen van művével, charmant, ön szavát tartá'; 's mohón ragadt el a' művésztől egy csinos bőrtárczát, mellyből saját arczképét bontá ki.

‚Pfuj fi donc! minő kép? ... ez a' sovány nyak! ... mennyi homlokredők! ... tudja-e ön, hogy én har.... huszonöt évű sem vagyok? tartsa meg képtára' számára e' mázolást, én saját másomat akarom birni'; 's boszúsan nyitá meg az előterem' ajtaját, menetelt intve védenczének is.

Etelke Abafy után nyújtá márvány kezecskéit. ‚Ha megengedi ön, én is elolvasandom'; mond odaolvadó tekintettel.

„Nem nem; kegyed' számára az eredetit hoztam ki. Íme itt van; ... ezt legyen szíves elolvasni, 's ha önrajzához jutand, üdvezelje nevemben a' szende képet.“

A' lyányka nem érté e' szavakat, de azért jóváhagyólag mosolyga, 's piczinke lábain keresztül tánczolá az előterem' küszöbét, ifjú tavaszt viselve szivében, mellynek elhervadhatnak ugyan virági, de fűszeres egével feledhetlenül öleli a' lelket körül.

Villiám néhány szót cseréle még a' képiróval, valamit adott és vett által viszont, 's ezzel szokott csend lőn az udvarban.

Egy hizott ügyvéd jelent meg gyakran az ezredesnél, kivel betett ajtók mellett szokott értekezni. Illyenkor egész napon komor, türhetlen szeszélyű volt. Hibát keresett öntetteinél, 's háznépén csipős elménczkedésben gyakorlá ingerültségét. Az ártatlan Etelke nem egyszer vitt e' miatt ágyába könnyeket.

(Vége következik.)

Káthy Lajos.

Magyar játékszíni krónika.

Jan. 20. Tékozló. Meglehetősen sikerült előadás. Szerdahelyi *) ma a' Bálint és neje közti összeveszés' és kibékülés' jelenetét művészi valósággal és érzelmi bensőséggel adá. Fáncsy, ki egy idő óta hatalmas léptekkel halad és magát napról napra inkább közönség' kedvenczévé képezi, érzetmélységgel játszá Flottwell' szerepének végszakaszait. Egressy Gábor szerencsésebben Dumont' szerepét az eddigieknél, de még is kevés hatással, mit részint annak kell tulajdonítani, mert magyarjaink általában nem tudják, mint beszélné nyelvünket egy roszúl magyarúl tudó franczia, kevés alkalmok levén illyet hallani, 's így megitélni sem képesek a' beszéd' helyes vagy helytelen voltát, részint pedig, mert Egressy ma nem beszélt olly értelmességgel, mint ő szokott. Kovácsné' öltözetéről és játékáról Lessing' szavaival itélünk: „Nem olly híven még hivebben volt volna.“ Miskolczy Juliánál, az érzelmek' kifejezésében gyengénél, sokat kelle veszítenie Laborfalvi után, az érzelgő tündér Cheristane' szerepéñek: de elrontva ez sem volt. Ki kell még emelnünk Udvarhelyi Miklós' (Azur) játékát és szivre ható gyönyörü szép énekét. Nézők nagy számmal.

Csanád.

Jan. 21. másodszor: Eskü, v. Syracusa' zsarnoka, 3 felv. Rossi után olaszból Jakab, zenéje Mercadantétól. A' tárgy, csekély változtatással, az, melly Angelóé (Padua' zsarnoka, V. Hugotól), 's melylyet a' magyar színi közönség széltiben ismer; a' maestro, egyik legszerencsésebb követője Rossininak, de követő még is. Azonban a' mü nincs szépségek nélkül, mellyben nem lehet a' dramai iránt félre ismerni, még kevésbbé a' compositiói ügyességet, 's az instrumentalis rész' gazdagságát. Ref.nek úgy látszott, hogy a' mű tetszik, 's e' tetszést nem csekély részt a' valóban jó kivitelnek kell tulajdonítani. Schodelné személyesitette az indulatos Elaizát; Konti Manfredót, a' podestát; de meglepő volt Erkel (Viscardo), biztos, tiszta és hathatós előadásával. E' naptól fogva ő ismét új reményekre gerjeszt. Felbér Mari' (Bianca) éneke hibátlan volt és csinos, de minden erő nélküli. A' fúvószerek' sólói jelesek; 's általában az egész nagy gonddal betanulva, szabatosan kivive, annyira, hogy ezen előadást a' legsikerültebbek, a' valóban kielégitők, egy szebb jövendő' zálogai, közé számlálhatni.

S. F.

Jan. 22. Hét leány közül a' legrútabb. Mulatságos müve a' szerencsés tollú Albininak, melylyet színészeink különös kedvvel és a' közönség' megelégedésére adnak. Ambrosius Szentpéterynek ismét egy igen sikerült szerepe. Az, a' mint ő magának a' legnevetségesebb előitéleteiben tetszik, a' mint fonák tudományával a' fontost játsza, úgy valának adva, hogy a' szigorúbb birákat is kielégitheték. Illy szerepekben Szentpétery megbecsülhetetlen. Lendvayné a' maga elemében mozgott és élt; 's a' pajkos Erneszina valami igen kedves alakká lön kezei között. A' három vén néne, Kunkelné, Mausz és Moorpilzné', szerepeikben Kovácsné sok szabatossággal, és Miskolczy Julia meglehetősen játszának. Kunkelné asszony ellen azon kifogásunk van, hogy nagyon is játszik 's épen evvel rontja el a' dolgot. Ő azt véli, hogy mindig mozogni, mindig valamit tenni kell, 's így néha mosolyog, midőn a' mosolygás épen nincs helyén. Ma azonban hangja szelidebb volt mint máskor, 's ezért nagy hálával tartozunk neki. Szerdahelyi a' vándor muzsikus Müller Móricz' szerepét adá a' nézők' tetszésére. A' szerep nem fő ugyan e' darabban, de azt még is megérdemlette volna, hogy czédulára tétessék. A' czédula-szerkesztőben meglepő szorgalom és igyekezet van arra, hogy czédulái hibásak legyenek. Talán nincs kedve ezen hivatalhoz? — Kérjük még a' rendezőséget, vagy a' kire tartozik, hogy midőn asztalok terittetnek, a' fejér abroszokra legyen egy kis gond. Tizenhét hónap alatt csak eljuthatott a' rendezőség oda, hogy illy nagy tekintetü kicsinységekre is leljen időt ügyelni.

Csanád.

Febr. 1-én Megyery' jutalmául fog adatni: Peleskei notarius; az első felvonás a' szerző által újra dolgozva. Othello és Desdemona' jelenete helyett Schodelné, Szerdahelyi, Konti és Erkel az egész kar' kiséretével a' Zsidónő czimü operából a' végső jelenést fogják adni.

*) Ugyan azon hazafi, ki a' honmüvész' tudósitása szerint, Schodelnét olly szép ajándékkal örvendezteté meg, Szerdahelyit is egy nagy becsü gyémánt gyürüvel tisztelte meg, azon érdemeiért (saját kifejezése szerint), melylyeket magának a' magyar opera körül szerzett.

A' szerk.

Jelentés.

Kölcsey' és Vörösmarty' arczképeik. Több kérdések tétetvén Kölcsey' arczképe iránt, sietünk értesiteni az elhúnyt jeles hazafi' és iró' tisztelőit, hogy igen jól talált arczképe aczélba metszve, chinai papirosra nyomva, nagy negyedrétben ifj. Kilian György' és társa' könyvkereskedésében egy pengő ft., vagy a' kinek tetszik, arany rámába foglalva, 2 ft. és 2 ft. 30 kron pengőben, megszerezhető. Hasonlólag Vörösmarty' arczképe azélba metszve, nagy negyedrétben, alulirtnál 48 pengő krajczáron kapható (Zöldfa-utcza, Jankovics-ház 267. sz.). —

Bajza.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csütörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ara a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott borité alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 f 30 és postán 3 ftos. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

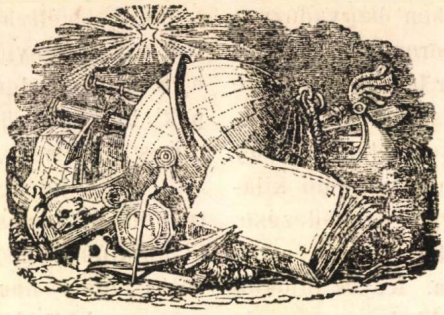

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ ***BAJZA.***

HARMADIK ÉV

Első félév. **Pest, februarius' 3. 1839.** **10. szám.**

Tartalom: A' fűvész' örömei. Vége *(Brassai)*. — A' számüzött. Vége (*Kúthy Lajos*). — Magyar játékszini krónika (***** és *Csanád)*. — Aphorismák (*Markhót Imre*). —

A' fűvész' örömei.

(Vége.)

Nyugodjunk meg egy kevéssé kegyes olvasó, mert hosszú útra kell füvészünket kisérnünk. Minden illyennek, a' ki hazájából ki nem megy, egy havasi út legmagasb czélja, ez a' leggazdagabb reményekkel kecsegtető vállalat. Ezen uj ismeretek, uj gyönyörök' forrásait feltáró hazai utazás' végrehajtására néhány caniculai hetet szánunk. Felebb előszámlált készületeinket az út' hosszához képest kettőztetjük vagy többszörözzük. Hozzájok járul még növény-prés, megkivántató számu papiros ívekkel együtt. Ezeket szekérre vagy lóra rakjuk, és az alantabb helyek' már ismerős termékei közt gyorsan haladunk vállalatunk' végczélja felé. A' havasok' alját borító erdőségeknél megállunk. Itt nehezebb bútorainkat beszállítjuk, 's magunk könnyű szerrel a' szokott kirándulási készületben, de több napi eleséggel, tágasb szelenczékkel ellátva, gyalog haladunk a' havasalji völgyekben hömpölygő patakok' zúgásai között. Elébb bükkös, azután fenyves kiséri lépteinket, a' fák közt a' havasalji, tőlünk még nem látott növény fajok' felfedezése foglalkodtat, tisztásokon a' tetőre nyerünk egy egy szabad pillanatot, 's az előttünk égfelé tornyosodó, gyakran fellegekkel koszorúzott óriási szirtek csaknem megdöbbentő méltósággal tekintnek alá ránk parányi teremtményekre. A' fenyők közt, mellyeknek saját alkotása valamint az egyes fajokra, ugy az egész erdőre is saját szokatlan charactert ruháznak, a' tussillagók' lilaszín bojtjai, a' doronicumok, arnicák' sugárzó napként kiterült tányérai, a' gyakran magasb fű közé szerényen rejtező soldanellák 's pyrolák' kéken 's fejéren kandikáló harangjai, a' gyengéd pingvicula' sarkantyús tölcsére, melly Titania' királynénak 's kisérőinek talán harmatos fürdő kádúl szolgál; a' szikladarabok' tövét szőnyegző moehringia muscoides, a' meredek sziklafalakon tornyadzó saxifraga mutata stb. jutalmazzák gyakran fáradságos útunkat. De már kiérkeztünk a' fenyvesből, már a' fenyők elaprósodtak, már a' kopasz' alján vagyunk, hol csak a' pinus pumilio' vagy juniperus nana' eltörpült, földön csavargó bokrai emelkednek ki a' gyepből. Kőszírt csoportozatok, és pázsitos, virágos gyep gyakran váltják fel egymást, 's itt van még há-

gásunk' legutolsó, de legbajosabb szakasza is. Vagy égető nap' hevében bágyadozva, vagy zordon, hideg, ködborongtató széltől átfázva kapaszkodunk ollykor leesés' veszélye közt felebb felebb. De fáradságunkat, bajunkat minden pillanatban édesen feledteti vagy a' szüntelen terjedő, szüntelen szépülő kilátás, vagy újabb újabb tárgyak' felfedezése. Mert a' havasi vegetatiónak egészen más, egészen saját charactere van. Kevés fajokon kivűl, mellyek a' legmagasabb bérczekig elkisérnek minket, minden nem más alakot ölt a' havasi vékony lég, a' havasi rövid nyár' kettősen módosított befolyása alatt. Ezen csak fellegek' 's harmat' nyirkával öntözött gyengéd növényformák a' hegyek' nymphäinak piczin kezei által láttatnak a' szirtok' repedéseibe, gödreibe, védő aljához ültetve lenni. Szálas plánta ritkán mutatja magát; a' bérczek', 's ezek' oldalai csaknem egyenlően elnyirott virágos bársonyt képező tarka gyeppel bevonvák, 's a' virágok' alakjai, mintha az ég' boltozatjához közeledésöket jelképeznék, többnyire csillagképet váltanak. Ha a' saxifragák' számos nemeit, az azaleát, rhododendront, a' havasi ranunculusokat, gentianákat, a' színes pázsitfű-nemeket megnevezem, csak ujságvágyát kivánom ébreszteni az olvasónak, mert ezeknek bájairól csak eredeti termő helyökön, de képekből, vagy szárított példányokból soha sem szerezhet képzetet magának. Kiérkezve a' tetőre, nyomozásunkat ottan ottan a' kilátás' felséges pompája szaggatja félbe. A' körülfekvő vidék földabroszként terül el körültünk, 's ha estve vagy reggel derült időt találunk, egy bűbájos világ önti be 's neveli az óriási panorama' szépségeit. Körültünk a' természet nagyban, lábunknál kicsinyben tékozolja kellemeit, 's gyakran elakad választásunk, mellyiknek adjuk az elsőséget. Ollykor a' szirtek' csodás alakjain bámulunk; gyakran egyik lábunk hótömegen, másik virágos szőnyegzeten nyugszik; amott olvad a' hó 's a' nedves gyep már ranunculussal 's kékellő soldanellával sűrűn terítve; másutt egy granitszirt darabokkal berakott oldal aetheri forrásokká látszik olvadni, mellyeket zöld moh helyett a' saxifraga stellaris leirhatlan kecsesel párkányoz. Megállunk egy bércz' szélén, 's íme egy rengeteg amphitheatrum' alakjában nyílik meg szemeink előtt egy sivatag völgy, mellynek óriási lépcsőzeteit még csak egyetlen egy bokor sem élénkíti, mellyben a' patakok' helyeit hóval tölt árkok fénylő kigyózásai fogják be, hol a' természet' elnémultát gyanítnók, ha a' gyepek' halvány zölde 's rajtok legelő nyájak ott is éltet nem bizonyítanának. Mind ezen változatos jelenetek' éldelésére a' legderültebb idő a' havasok' bérczein annyival megkivántatóbb, hogy a' legcsekélyebb légmozdulás legott homályos ködbe borít. Hanem még ez a' körülmény sincs némi saját kellem nélkül. Ugyan az a' szél, melly minket a' legszabadabb nézőhelyen minden láthatártól megfoszta, egy fuvalmával megrepeszti, szétveri a' fellegtakarót, 's mint a' kárpit' felrántásával egy daljáték' bájos díszlete, ugy áll egyszerre szemeink előtt a' nagynemű tájkép. Itt érezzük igazában 's egész élénkségben azon jelmondatot: „Borúra derű"; 's valamint a' ritkán ízlelt örömek kedvesebbek a' szívnek, ugy egy illy jelenet is kitörölhetlen képet hagy bennünk. — A' közelgető szürkület végre innen is leküld, 's a' fenyves' szélére ereszkedvén, egy pásztorkunyhó' fedele alatt találunk éjszakai nyugalmat. A' vendégszerető bács ordával, zsendiczével kinál, 's alkalmatlan fekvésünket a' jól töltött nap' emléke teszi türhetővé, álmunk pedig olly édes, millyet csak egy gyönyörteli fáradság után várhatni.

Nem folytatom tovább a' másnap' történeteit, nem a' vállalatunk' eredményei által szerzett utó-élvezeteket, mint a' mellyekről kevés vagy semmi újat nem mondhatnék; csupán azt jegyzem meg, hogy mind azon élvezetek, miket az útazás általjában ajándékoz, egyszersmind a' füvész' útjaitól is elválhatlanok; sőt ennek elsősége a' csupa „curiosus útazó" felett már onnan is világos, hogy utával bizonyos czél levén egybekötve, figyelme érdekes tárgygyal foglaltatik el, — quod reliquum est lucri apponit.

Hazája' hegyei, havasai után az idegen tartományok' meglátogatása szaporíthatja a' füvész' örömeit, 's bámulva tapasztalja (kivált délfelé menve) az éghajlat' szelidségével nőttön növő gazdagságát, magasb termetét, élénkebb színeit a' növénytermésnek. De Déleuropa' minden füvészeti kincsei elhalaványulnak a' tropicusi éghajlat' 's nevezetesen Délamerika' dús és buja vegetatiója előtt. Itt a' füvész' Eldoradója, itt a' szem' boldog ország-

ga, mellybe kevesen juthatának el, 's még ennél is kevesebben térének vissza. Ezen paradicsomi vegetatio' szemlélése osztályrészemül nem juthata, 's ha jutott volna is, tollam annak dicsőségével nem érne. Azért az olvasót, ha némi képzetet akarna róla szerzeni, útasítom a' Humboldt', Martius' és Poeppig' kép- és életteli leírásaikra, mellyek ha oda nem tudják varázsolni, ne nekik, hanem saját ismeretei' 's phantasiája hiányának tulajdonítsa.

Ím ezek 's illyenek a' füvész' örömei. Számosbak, nagyobbak, mélyebbek és élénkebbek azok, mint gyenge rajzaim tudák jelenlíteni. Szelídek és ártatlanok, mint Ádáméi lehetének bukása előtt a' paradicsomban. Hiszen ez is kert vala, legelső gyönyörűl a' természet' szemlélése, mívei' megnevezése mutattatának ki neki, mintegy jóslatúl a' füvésznek; mert ha a' szabad-kőmíves Salamonnál keresi titkai' alapítását, miért ne a' füvész Ádámnál? Nemde régibb a' természet a' mesterségnél? — Számlálhatnék elő még több apró örömeket, mivel a' kedvencz tárgygyali foglalkodásban egy lépés sincs a' nélkül; számlálhatnék ollyakat, mellyek nem épen a' legnemesb, de azért hatós és nagy ingerű szenvedélyek, hiúság, bizonygás, gyüjtés' dühe, hírvágy, anyagi haszonkeresés stb. bőséges táplálatot nyernek. Hanem amazokkal hosszadalmas lenni, ezekkel az előszámláltak' tiszta szentségét megvesztegetni nem akarom. Igen is nagyok és hatalmasok a' füvészet' ingerei, asszonyi türelemre aczélozni, 's férfias bátorságra gyulasztani képesek Flóra' imádóit. Szemei előtt csak czélja, csak tudománya forog, kiáll ő meleget és hideget, éhséget és szomjuságot, kedvét a' magány nem csüggeszti, az alkalmatlan vagy ollykor félelmes társaság el nem rontja; szembe megy minden viszálylyal, megküzd minden akadálylyal, 's nem ijed vissza a' climának, nem a' gonoszb embernek öldöklő fegyvereitől. Legyen szabad nekem ennek bizonyságaúl előszámlálnom azon füvészi martyrok' neveit, kik a' tudománynak 's ez iránti buzgalmuknak áldozatai levének. Első tekintettel visszásnak látszhatnék, hogy midőn a' füvészetet kívánnám kedveltetni, veszélyeit számlálom elő. De egyfelől nem akarom azt hitetni el az olvasóval, hogy tudományunk' 's annak megszerzése, tökéletesítése csak gyermekjáték, másfelől ennyi magokat elszánt dicső férfiak' utolsó pontig kitartott állhatatossága leggyőzőbb bizonysága annak, minő szenvedélylyel vonhat magához a' füvészet, minő örömökkel jutalmazhat, hogy ennyi 's illy gyakori szomorító példák után is mindennap találkoznak, kik az ijesztő pályának derült arczczal, érczakarattal neki menni nem merénynek, hanem éltök' boldogító 's ellenálhatlan ingerű feladatának nézik.

A' sort Clusiussal kezdjük meg, a' ki tudományos évkönyveinkben 's talán a' m. t. t. teremében is rég emlékoszlopot érdemel vala, mivel ő volt első, ki a' magyar haza' növényi termékeit nemcsak egybegyüjtötte, hanem azoknak leirását ki is adta. Füvészet iránti buzgóságát nyomorék testtel lakolá. Karjában, lábában csontja tört, lábfeje kificzamodott, sérvést kapott, 's mind ezeket szünteleni betegeskedés kisérte, ugy, hogy 60 éves korán túl csak mankóval vánszorogh atott. De ezen nyomorék test nem akadályozhatá további munkálódásait, sőt több nevezetes irományai még azután jöttek ki. 'S holtaig a' tudománynak szentelé éltét, jóllehet atyjától maradt jószágában kényelmesen élhet vala. Ezt is testvér öccsének átadá, 's maga hat évig a' hassiai Landgraftól kapott mérséklett nyugpénzből, 68dik évén túl leidai professorsága után élt.

Elszökve két századot, lássuk csak az 1830 óta elesett áldozatokat, a' mint ezek' névsorát egy tudós hírlap' egybeszerkezé. Beyrich miután a' brasiliai útat szerencsésen kiállá, és Dr. Frank, kinek szép adatokat köszönhetünk az ohio-teknő' Flórájából, Éjszakamerikában a' sárgahidegben halának meg. Dr. Schiede, Mexico' viránya' szorgalmas fürkészője 1836. decemberében a' typhus' áldozatja lőn. Drummond Cubában hala meg. Zippelius és van Raalten a' molucki szigeteken, Brocchi Dongolában, Raddi Aegyiptusban, 's 4 derék ifju bajor természetnyomozó közül Dr. Wiest Kairóban dögvészben, Dr. Michahelles, és Berger segédpap Görögországban, Decker Palermóban gonoszféle lázakban hullának el. Jacquemont három évi indiai 's magas ázsiai veszélyes utazásai után Madrasban a' visszatérés' pillanatában esék el. Mertens és Eschholtz a' világkörülhajózást szerencsésen kiállák, Rengger a' para-

guayi despota' önkényétől megmenekedék. Monbret napkeletről visszatére, de honunkban a' kiállott viszontagságok' következésében mind a' hárman meghalának, midőn még az ídvezlet' csókjai lebegének ajkaikon. Másokat hirtelen, részint véres halál ére utól. Sellow a' Rio Franciscóba fult, 's a' hajó, melly a' fáradtalan Berterot vivé, nyom nélkül tűnt el a' szabad oceánon. Macklot Javában a' chinai lakók' véres lázadása' alkalmával agyon vereték. Douglas, kinek californiai utazásainak köszönhetni a' kertekbe az újabb időkben behozott disznövények' legnagyobb számát, a' Sandwich' szigeteken egy vadállatok' számára készített verembe esék, 's egy utána bebukott bika agyon tapodá; valamint korábban van Hasselt Javában egy rhinoceros' körmei alatt adá ki lelkét. Poeppig Peruban egy mérges kigyó' marása miatt csak egy hajszálnyira vala a' sír' szélétől. Végre Allan Cunningham a' Mitchell főőrmester' vállalata alkalmával Ujholland' beljében a' vad indiánoktól meggyilkoltatik. Az útazó társaságtól eltévedve napokig bolyongott a' víz nélküli pusztán, 's végre csaknem elalélva egy csoport benszülöttre bukkant. Ezek eleinte nyájasan fogadák, éhségét, szomját megenyhíték, de másnap reggeli elsuhanása gyanút gerjeszte a' vadakban, 's a' szerencsétlen, láncsáik' 's buzgányaik' véres áldozata lőn. —

Ezen szomorú példák azonban ne rettentsenek el, mert még sokkal számosbak, kik a' földnek mind az öt részeiben füvésztek, 's nemcsak szerencsésen hazajöttek, hanem itthon késő vénséget is értek. A' világot körül hajózók közül Banks és Solander, a' Forsterek, Bory de St. Vincent, Gaudichaud, Chamisso, Meyer és Lessing, az Amerika 's Australia' vadonjait békóboroltak közül Jussieu, Jacquin, Ruiz és Pavon, Humboldt és Bonpland, Brown, Martius, St. Hilaire Poeppip és Hügel szerencsés hazatértök után még hosszasan önték ki 's részint öntik ma is baráti kebelbe eseményteli életök' ingerlő jelenéseit, bajait 's az ezeket jutalmazó örömöket. Nekünk hazai füvészeknek legnagyobb ellenségünk füvészeteink közben a' medve lehetne, a' medve pedig az őt nem bántót nem szokta bántani, ezt az embereknek és tollvitézeknek hagyja. ***Brassai.***

A' számüzött.

(Vége.)

Ezredes Pienza tudniillik kevély családból származott Toscanában, melly magát a' Borgiák' nemzetségének szereté hinni; de szüléitől az apai gőgön kivül alig örökölt valamit. Így katonai szolgálatba lépett, mert hiszen mi kivánatosb, mint idegen erszényből csillogni, ha magunknak nincs. A' gróf pajkos volt; ifjuságát költséges kalandokkal fűzte át, 's növekedő adósságával dús nőparthiera számított. Azonban reményét a' magyar törvény meghiúsítá. Ezredével honunkba parancsoltatván, ismeretséget szőtt egy lelkes agg leánynyal, ki a' magvaszakadt' férfiág' javaiban hajadoni joggal ült. Ezt nyakra főre nőül vevé, de a' magasan számított jegyhozománynak csak kamatját nyeré az ingó javak' árában, melly kényelmes életet adhatandott volna takarékos családnak, de régiebb pazarlások' fedezésére elégtelen volt. A' szenvedő grófné Etelkéjének adta életét, 's ennek születésekor földbe vitte méltatlan fájdalmát.

A' fenn tisztelt hizott úr, bizonyos adósági maradványok' tárgyában jött ma ujabb napidíj mellett az ezredes' nyakára. Pienza egész ebédnél nem szólott, asztal' végén parancsolá Mathisnak, hogy kapitány La Messyt a' holnapi ebédre hija meg; 's ismét néma lett mig a' kapitány egy órakor meg nem jelent. Karjánál fogva voná őt egy mellékszobába az ezredes. Hosszú párbeszéd folyt közöttük, 's valami fontosnak kelle történni, mert mindketten igen vidáman léptek az ebédlőterembe. La Messy Etelke mellett vőn ülést, 's körülte bátrabb válalkozóbb volt mint valaha.

Ebéd után felköté kardját a' kapitány, 's Pienza kalapot vőn.

‚Signora! hét órakor whist asztallal várjon kegyed.'

„Parancsára nagysádnak"; 's a' férfiak eltávoztak. Ez naptól fogva nem volt a' hízott ügyvéd látható.

Négy órakor az Athenaeum' új számát hozá meg a' kihordó. Etelke az udvarablaknál kedvenczhelyén bontá fel azt; gyorsan tekinté keresztül 's egyik lapját csókkal illeti.

‚Oh nénikem, be kár, hogy nem érted, minő szép vers! ez bizonynyal az ő műve.'

„Kié?" kérdé signora Madecci megütközve.

‚A' Villiamé, íme nézd.... V. van alatta.'..... Az ártatlan leányka nem tudá, hogy a' világ' tónja ellen vétett; hiszen mi gondja tiszta szerelemnek a' convenancere?

A' signora felugrott.

„Leány, tán elment az eszed? egy névtelen koldus' firkáját merészled észre venni?... jelentem e' lapok ki vannak tiltva a' háztól; ... Pepi! ... hol van Abafi?... vigyétek haza....“ Már szikkadt kezében valának a' könyvek, midőn Mathis belépett, 's egy divatszerű papirosszelenczét nyújta a' signorának. Egy kisded arczkép vala abban. Érzelgő szemében, 's gömbölyű vállain hébei kéj enyelgett. „Helyes, ... most el van találva a' kép;“ mond szikrázó szemekkel Madecci, „bocsássátok be a' művészt.“

‚Nem nénikém', szól oda ugorva Etelke, ‚ez nem a' képiród' ecsete; ez avatottabb kezek' műve mint a' minapi; Mathis ki küldé e' szelenczét?'

„‚Azon ifjú uraság, ki tegnap a' nagyságtok' kendőjét felhozá; egész éjjel a' festés mellett virrasztott.'“

„Etelke! ez a' Villiam még is charmant fiu.“

‚Na lásd nénikém; .... aztán ... nézd csak ... fürteid közt ez a' hét-águ fejék; ő bizonyosan tudja, hogy mamád bárónő volt.'

E' közben megfordítá a' képet Madecci, 's arczai fellángoltak.

Egy virgoncz könnyelmű hadnagy, La Messy' rokona, látogatá néhány hetek előtt Pienza' házát, vagy is vadászta Etelke' kegyeit, de a' signora' titkos vágyainak tárgya lőn, 's ez, tolakodásaival mindig távol veté czéljától. A' hadnagy másoknál keresett éleményt szeszélyeinek, de feltevé, hogy alkalom ha jő, megtorlandja a' veszedelmes nénike' agg tüzét.

Most, a' hadnagy' képmását pillantá meg a' tullapon íme' felírással:

Êtes vous fâché que je vous aime?
Revengez vous, et faites le même!

Madecci hirtelen bezárá a' papirosszelenczét.

‚Mathis! ... Villiam urat kéretem egy szóra.'

A' költő belépett.

‚Legyen szíves ön egy rövid értekezésre nekem fél óranegyedet adni.'

„Örömmel signora.“

‚Tehát kérem e' mellékterembe; .. nem nem, .. még is beljebb; .. na itt jó: .. ismeri ön hadnagy Vihovszkyt?'

„Egyike legjobb barátimnak.“

‚Hogy jutott ön e' képhez?'

„Ő maga kért, hogy foglaltassam a' kegyedéhez.“

‚Nem űz-e velem tréfát ön?'

‚Signora! ... ezt nem érdemlem....'

„Bocsásson meg, hiszen azt sem tudom, mit beszélek. Ön finom ember; méltó, hogy egy hölgy' titoknokává legyen. Úgy-e átadand egy levélkét Vihovszkynak?“

‚Átadandom, signora.'

„Tehát, mindjárt készen leszek.... Szobámban vannak könyvek, hirlapok, 's hangszer... Etelke! Zongorázz Villiam úrnak valamit; a' normaváltozatokat, vagy grande sonatét, vagy a' mi hosszabb.“

Villiam vissza lépett a' harmadik szobába. Etelke egy szép művet hímezett; asztalán feküdt Abafi.

‚Talán átolvasá már kegyed e' könyveket?'

„Igen, de az idvezlendő képet nem találtam.“

‚'S nem emlékezik Csáky Gizelára?'

„..... Önnek igaza van. Neki is volt egy Villi.....“

‚Istenem, kegyed elpirúlt; Etelke! legkedvesebb angyal! mit higyek az Athenaeumra illesztett csókról?'

„Villiam! mit teszen velem? miért kell önnek mindent észre venni?“

‚Igaz ... igaz ... sejtésem teljesült; ... egy költő' lelke nem csalódhatik;' mond vagy rebeg Villiam tikkadó kedélylyel; ‚leányka, szívem élete! te szeretsz engem, ... oh ne fedezd el sugárzó arczodat, ... vagy fedezd hadd csodáljam kezecskéid' fejér bársonyát;... istenem, milly örömmel adnám e' tekintetért éltemet; ... mi az én életem ha szerelmed kiván áldozatot?'

Etelke hallgatott; egy névtelen gerjelem kergette vérét, keresztül lobogva szíverein mint a' borúk' közeit átlángoló villám.

‚De vedd vissza ajkad' kegy-mosolyát, zárd el szemedben egemet, folytatá Villiam, én nem akarlak elcsábítani .... ah, te kedves ifjú gyermek, tudom, miért e' kérdő tekintet, e' melepetés' agálya, homlokodon? úgy-e nem érted szavaimat? Lát'd, ... te egy főrangu

sarjádék, a' budapesti nőnem' egyik legszebbje, egy virágzásnak indúlt növény; ... 's én? ... egy törzsökéről levágott hervadt ág, hontalan vándor álnév' homályában ..... a' világdivata lelki tulajdonokkal nem szokott egyenlíteni; .. miért vonnám le a' liliom' sudarát fűben rejtező ibolyához? miért venném el szabad' lelked' elevenségét? nekem nincsen mit adnom kárpótlásúl.'

Etelke ült, 's iránytalanúl nézett mint egy viasz szobor; lelke egymást váltogató eszmék' fűzére volt, mellynek szemeit a' természet' józan szava lánczolá össze. „Oh William, hiszen a' templomban nincs czím, nincs rangos elsőség; az isten előtt minden egyenlő, 's nem ott találkoztak-e először lelkeink? Mit nekem a' világi fény szende arczod, termékeny lelked mellett? ... ne sírj, .. tekints rám, .. így .. na mosolyodjál el már kérlek; így így ..." 's kis kezeivel tapsolt örömében; „te Gizelához hasonlítál engem, ah! Gizela tudott remény nélkűl is mélyen szeretni."

Villiam magán kivűl volt; hiszen csoda-e ha egy költőt elragad a' boldog szerelem. Ő szívére emelte Etelkét, 's egy csókot, vagy lelket, vagy életet cseréltek."

„„Édes Villiam! készen vagyok..."" hangzék a' harmadik szobából. Villiam bement.

„„Bocsásson meg ön a' hosszas unalomért.""

„Ez örökre felejthetlen marad előttem signora"

„„Íme van szerencsém gondjára bízni a' levelet; de ám ...." 's újjait csintalan mosolylyal illeszté ajkára.

„Signora én tisztelem a' titkok' szentségét." Villiam elment.

‚Etelke! nekem ez a' te költőd nagyon tetszik.'

„Modhatom nénikém nekem is."

November' 13kán feldúlva, kisírt szemekkel járt Etelke fel's alá az udvarablakoknál, kis kezei gyakran összefonódtak homlokán 's egy egy töredék sóhaj viharzék fel a' keblében dúló orkánból.

* * *

Délután Villiamot hivatá az ezredes.

‚Önről csak szépet hallottam, 's ezért vegye kedvesen bizalmamat, egy kis munkára szólítom fel, jutalmát veendi tőlem.'

„Jutalomért ezredes úr semmit sem, becsületből igen; parancsoljon."

‚Néhány rokonim vannak az alföldön, kikkel magyarúl kell leveleznem. Nekem a' nyelv nincs hatalmamban; kérem, irja meg ezeknek, hogy leányom jegyet váltott kapitány La Messyvel.'

Villiam szemei előtt elsötétedett a' terem, az élet, és minden; lábai remegtek, egy pamlaghoz tántorodék. Pienza' cselédi vevék karaikra az eszméletlent, 's midőn a' folyosóra értek egy sikóltás hallatott az udvarablakról.

La Messy becsületszerető, de darabos lelkű, 's különösen heves, könnyen lobbanó férfiu volt. Atyja — dús kereskedő Bresciában — korán katonának nevelé, ezt tartván legrövidebb útnak az annyira bálványozott ranghoz. Itt jó eleve megszoká a' durva erőtetéseket, 's azt hívé, hogy a' lelket oda lehet hajtani, hová az ember kivánja. Ez okból fizeté ki örömest Pienza' adósságait mint leendő veje, 's lélektani hiányában szerelemnek vélte Etelke' jókedvét, mit egy időtől körűle tapasztalt. Most a' Villiam' története gyanút lobbantott lelkére, ő visszaakará venni gyűrűjét; Pienza alig tudott békét eszközleni. — Signora Madeccit titkos párbeszédre parancsolá be a' gróf, honnan daczos könnyekkel lépett ki; az udvarablakok sötét posztó nemű szövettel vonattak be, 's a' háztulajdonos felmondta Villiam' szállását a' jövő évnegyedre.

December' 2. estve hét órakor elmerűlve ült szobájában Villiam. Előtte egy félig dolgozott románcz feküdt, 's Bajza' versei felnyitva ezen lapnál:

Fencsapongás, fenremény,
Képek, vágyak, érzemény
Életem' báj reggelén!
Könnyem hull utánatok,
Ti szép álmak voltatok!

A' lámpa gyönge fényt terjeszte, nem volt semmi nesz. Egyszerre felnyíltak az ajtó szárnyai; 's Pienza' leánya, az ifjú grófnő lépe be a' küszöbön ünnepileg öltözve, gyöngy- és drágakőfűzérekkel, 's fejér bimbókoszorúval.

‚Lelkem egyetlene, te csodálkozol? ne dörzsöld szemeidet, azok nem csalnak, ... Etelke áll előtted, legjobb, leghívebb barátnéd ... miért remegsz? .. a' feleled' terhe enyém, oh én nem félek felelni.... Nekem sokat kelle szenvednem, mi az én szenvedésem? ... de rólad méltatlanúl szóltak előttem; ... előttem Villiam! érted-e mi az? ... Én fél óra óta La Messy' hölgye vagyok,

apám rettenetes volt; meg kelle esküdnöm... miért sirsz Villiam? ha, ha, ha ... lásd én nevetek'; — 's szemeibe forró könyűk tolódtak — —, az én ünnepem' királya te vagy,.. egy menyasszonyi csókot hoztam neked, utólsót ez életben; ... Etelkét nem látandod többé, nem La Messy, nem a' zsarnok apa; .... íme a' csók kedves vőlegényem.....'

Villiam' lelke ollyan volt mint a' törthajó, mellyet gyors karikába kerget a' szélvész. Benne ezer gondolattöredék, ezer kérdés űzte egymást, de nem szólhata, mert az istenűlő menyasszony csókra nyújtá fűszeres ajkait.

És a' csók hosszú vala. Villiam' lehellete a' hattyú vállak' havába tikkadt el, mert fejét szorosan ölelé magához kis kezeivel a' menyasszony.

A' lámpa gyönge fényt terjeszte, nem volt semmi nesz. Egyszerre meleg vér feccsent Etelke' karaira, mellynek felszökellő cseppjei megfesték a' menyasszonyi koszorút. Az ártatlan hölgy sikoltva riadt fel. Villiam' szíve' táján egy szúrás látszék; megettök a' sülyedt tekintetű kapitány állott véres tőrrel kezében, utóbb gróf Pienza és Madecci, utóbb a' lakadalmi násznép. A' részvét' minden arczúlaton kifejezé magát csak signora Madeccién nem, mert a' Villiamtól küldött levélre egy csínos szavakból font kosarat kapott válaszúl.

December' 7. csendesen aludt a' beteg költő. Kemény ágya felett elvérzett hőslengyelek' képei függöttek, 's egy fátyollal vastagon leplezett kisded arczkép. Fejénél irománnyal 's könyvekkel rendetlenűl beszórt asztalka, 's a' túl oldalon teljes virágzású válogatott növények állottak ízletes porczellán edényekben. Odább egy ében könyvtáracska a' Shakespeare, Schiller' 's több nagy költők' lágy kőbe vésett szobraival; ágya ellenében pedig egy össze tört koronák, 's koldusbotok felébe festett halálfő. Az ablakok sötét vörös függönyei le voltak eresztve, 's rózsafénynyel regényezték be a' teremet.

Három ifjú lépett be a' halkkal nyitott ajtón. Az első csendet inte mutató újjával a' többinek, 's lábújjhegyen közelíte az aluvó beteghez. A' gyógyszerek hiányát vizsgálá: ‚Pontosan gyakorolja a' bevételt', mond suttogó hangon. Most üterét tapintá, 's szánakodólag néze rá. ‚Szegény ifjú te beteg vagy testben lélekben.'

Villiam felébredt, hirtelen felült. Az orvos vissza nyomá.

‚Isten hozott, lelkem barátim, . . üljetek le, . . . istenem milly jók vagytok ti.'

Az ifjak leültek, a' beszéd folyt.

„Villiam én egy levelet hoztam, az angol szűzek' harangozója adta kezembe."

‚A' harangozó ...? millyen különös; ... hah! én gyanítok valamit;' 's hevesen kapott a' levél után; ‚ah de szemeim igen gyöngék, ... édes Laczim, kérlek olvasd el.'

Az ifjú olvasott: „Kedves vőlegényem! Etelkéd az angol szűzek' testvérévé esküdött... Én neked adtam magamat; az emberek között nem lehettem tiéd, itt az maradok. . . La Messy önkényt csalta meg magát; én megmondám egyszer neki a' páholyban, hogy soha sem szerethetem.... Ne kívánj látni. Szaporíthatnád-e a' máglya' üszkeit, melly menyasszonyod' hamvasztja? Élj boldogúl, te kedves özvegy!"

Még az olvasó' kezében volt a' levél, midőn egy őszbe vegyűlt nő a' terembe rohant. Magas homloka, lelkes tekintete önkénytelen tiszteletet parancsolt. Villámló szemeivel valakit látszatott keresni. Villiam felugrott ágyában, a' nő sikoltva rohant hozzá.

‚Erneszt! kedves gyermekem ... egyetlenegy fiam, lásd én itt vagyok annyi év, annyi kín után. Fel, fel szívemről arczoddal .... hadd lássalak; ... oh ezek a' könnyek mint akadályoznak!..... millyen szép lettél, ... millyen férfias, .. oh én boldog vagyok, boldogabb mint mikor születtél, .. ne csókold annyiszor kezemet, úgy nem nézhetek szemedbe;.... hallgass, .. ne nyisd meg ajkaid', hadd beszéljek én, ... lásd egy anyának igen sok mondani valója van, ha fiát hét évig nem látta ...istenem! .... hol kezdjem? ... igen! .. midőn atyád elesett, téged' elraboltak, én őrűlt voltam, ... de semmi kínt, . . semmi szenvedést! hiszen az anya boldog ... az anya fél isten ..... Nagybatyádtól tudám meg hollétedet. Én Pétervárra mentem; voltam a' czárnál; .. az anyai könnyeknek megnyíltak ajtai, megnyílt szíve. Megmondtam, hogy te ártatlan voltál, ... hogy gyermekkarod nem birta még a' szablyát; .. a' czár méltánylotta sorsodat, ... íme nézd itt a' kegyelem-ukáz, te ismét gróf Dürinszky vagy.....'

„Hogy van a' kert, a' liget anyám, hol annyit játszottál velem? .. 's a' vidám falu, mellynek utczáin felserdültem?“

‚A' kert, a' liget fiam letarolva, ... 's a' falut idegen ajku nép lakja.‘

Gróf Dürinszky Erneszt felszaggatá sebe' kötelékét, 's szabadon engedé folyni vérét.

‚Az istenért, Erneszt, ismét gyermektelené akarsz-e tenni? ... fiam ... jöj magadhoz, ... te még boldog leszesz .. nézd ... mi vagyunk itt .. anyád és barátid.‘

„Engedj meghalni anyám, nincs haza, ... nincsen menyasszony.“

Hosszú szünet következett. Az anya őrült kapkodással küzdött bekötni fiának sebét, de hiába. A' beteg' lábainál kesergő baráti könnyeztek, az orvos hosszú pergamenen tön tanúlságos jegyzeteket.

„Anyám ... ird fel ... Varsó' ... falára ... hogy .... fiai ... ma..ra..dék .. nél..kül .. hal-..nak ... el.“

A' költő nem vala többé. Az anya felkapá a' halott' fejét, 's nyilt ajkai közé szorítá gyermeke' ajkait, mintha saját életét akarná belé fúvallani.... Egy fojtott sikoltással rogyott fiára. Anyai szíve megrepedt.

A' költő az úgy nevezett váczi temetőben aluszik, 's egyszerü sirkövét ketten látogatják: a' budai hegyekről lengedező szellő, 's egy halvány szüz.

Kuthy Lajos.

Magyar játékszíni krónika.

Jan. 23. A' burgundi gróf. Előadás' ideje előtt tüz volt a' városban, utána pedig a' törvénytanulók' tánczmulatsága 's igy néző egész a' botránkozásig kevés: de csalni fogjuk minmagunkat, ha azt egészen e' két oknak tulajdonítjuk. A' burgundi gróf olly mü, melly fölér egy jókora gyüladással a' közönséget a' színháztól elidegeníteni. Ezen nyomorúságot bizvást el lehetne zárni a' színházi könyvtár' valamellyik zugolyába, és semmi ok sincs, hogy onnan elővétessék, hanem ha a' directio, vagy betegség vagy egyéb körülmény miatt rá szorulva volna. Az előadás, mennyire a' mü' üressége engedé, jó volt. * * *

Jan. 24. 1) Először: Jurista és kis lány. Eredeti vígj. 1 felv. Irta Beöthy Zsigmond. 2) Fiatal keresztanya. 3) Leégett ház. Az elsőről az Athenaeum' szerkesztőségének szokása szerint akkor fogunk szólni, ha majd másodszor vagy talán harmadszor is adatik. A' másodikról azon észrevételünk van, hogy Egressy' mai játékán valami szokatlan komolyság látszott, mellyet máskor rajta e' szerepben nem vettünk észre 's e' miatt játéka nem is volt olly élénk és kielégitő. E' szerep (Eduárd) Egressynek igen sikerült szerepei közé tartozik. Lendvayné, Szentpétery, Telepy a' régiek voltak. A' harmadikban Szerdahelyi és Megyeri köz tetszésre és tapsok között adák, amaz Szélhegyi, ez Tót Marczi' szerepét. ***Csanád.***

Jan. 25. Bartha' jutalmául először: Rontó Pál. Tüneményes bohózat énekekkel és tánczczal 3 szakaszban. Gvadányi után irta Szigligeti, muzsikáját Thern Károly. Az új diszitményeket festék Otto és Engerth. A' tánczot betanitá, és rendezé Kolosánszky a' m. színház' tánczmestere.

Jan. 26. Bájital. Néző kevesebb mint e' kedves opera és sikerült előadása érdemlené.

Jan. 27. Lumpacivagabundus. A' karzat, mint képzelni lehet, tömve, a' földszint és páholyok türhető számú nézőkkel. * * *

Aphorismák.

4.

Soha se kellene hibáink' megösmerését szégyenleni, mivel az annyi mintha mondanók: ma okosabbak vagyunk, mint tegnap valánk. (Pope.)

5.

Kik az állatokkal méltatlanúl bánnak, meg nem gondolva, hogy' azok is érzik 's fájlalják a' kint — vegyék tekintetbe legalább azt: hogy a' szükséges szolga kimélendő.

6.

Sokszor a' legigazabb lelkü ember leginkább ócsároltatik, valamint gyakorta a' legszebb gyümölcs férgek által emésztetik. (Swift.)

7.

A' szabadság úgy szükséges minden társaságnak, mint az egészség a' testnek, valamint a' beteg semmi gyönyört nem élvezhet, akként a' nyomott társaság fonnyad, 's szerencsét nem ismer. (Bolingbrocke.)

8.

Bármint magasztaltassanak is fel némelly nagyok, bizonyos helyen egyenlők többi embertársaikkal, nem függnek ők a' légben tőlünk elkülönözve; ha nagyobbak, csak fejök emelkedett magasbra, lábaik épen úgy alant járnak mint a' miéink; 's az által le alázvák mint mi, mint a' kisdedek, mint az állatok. (Pascal.)

9.

A' müveltség neveli szükségünket, de módokat is nyujt födözésökre; mivelt országban több ember, és kéjelmesben él, mint a' miveletlenben, soha nem vész el amabban fele a' népnek éhen, mi ez utóbbiban megeshető. (Say.)

10.

Párisban, olly gazdag, és olly szükölködő városban bármi hányadéknak becse van, úton útfélen szedetik fel a' csont, törtüveg, rongy, hamu, még a' vén macska is, ha csak bőre miatt, becsültetik, csak egy valami senkinek sem kell, 's mi az? nyomorú ember. Ezen Franczia-ország' lakosa, ezen isten és egyház-fiu, ezen természet királya házról házra jár, 's minden, az odavaló kutyának nyiltan álló ajtónál jajongva kér, ugyan azon nem', nemzet' és vallásbeli lénytől egy morzsa kenyeret, melly tőle gyakorta megtagadtatik. (Saint-Pierre.)

11.

Szép viszontagságokkal küzdeni, de a' küzdőn segitni még szebb. (Goldsmith.)

12.

A' nők' barátsága kellemesb a' férfiakénál, mert munkás és éber, gyöngéd, erényes, 's főleg tartós. — Harmincz éves asszony jeles barátnő lehet, igen ragaszkodik ahhoz, kit becsül, sok ízben nagy szolgálatot tesz neki, bizodalommal viseltetik hozzá, 's azt viszont tőle megnyeri; szereti, és védi dicsét, kiméli gyöngéit, mindenre ügyel, 's észrevételit közli vele, a' legfontosb körülményekben leginkább hasznára van; fáradságát nem sajnálja, gondoskodva, 's munkálódva érte; — és a' szerencsétlen, a' sors és nagyok által üldözve, mind azt, mit veszte, egy nőnek barátságába feltalálja. (Mercier.)

13.

A' múlt és a' jövő szemeink elől eltakarvák, de az özvegy', emez szüznek fátyolával. (Jean Paul.)

Markhót Imre.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

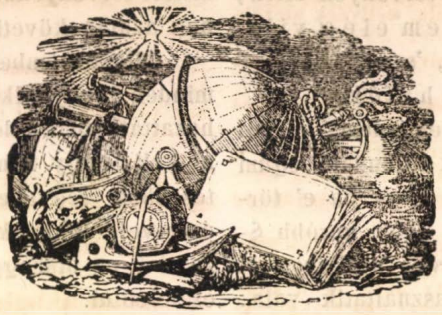

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV.

Első félév. **Pest, februarius' 7. 1839.** **11. szám.**

Tartalom: Az új urbéri törvényekről *(Sárváry Ferencz)*. — A' megcsalt leány *(Csaba)*. — Magány *(Sujánszky)*. — Halál egy botlas miatt. Franczia novella *(V—a)*. — Magyar játékszíni krónika *(V., ***, S. F. és Csanád)*. — Egyveleg.

Az új urbéri törvényekről.

—

Azon törvényekre, mellyeket a' földesúr és jobbágy közötti viszonyok' meghatározása végett fejedelmünknek és az ország' rendeinek bölcsesége 's közakarata az 183⅝-ki országgyülésen hozott, nem kis elégedéssel tekinthet nemzetünk; nem csak azért, hogy nemzeti nyelven szerkezvék, mi igen nagy nyereség; hanem, mert e' tárgyban illyeket Európának több országai 's még müveltebbjei közül is, elö nem mutathatnak. Ezért egy német iró (Das Urbarialgesetz stb. Leipzig 1838. lásd Figyelmező 1838. 20. szám.) — talán egy kevéssé exaltálva is — azt mondja: „Ha illyen törvény Angol- vagy Franciaországban vívatott volna ki: Europa, Asia és Amerika bámult és tapsolt volna"; minthogy ugyan ezen iró' véleménye szerint „ezen törvények által a' magyar paraszt ollyan állapotba tétetett törvényi tekintetben, hogy nincs oka a' más országi parasztok' állapotját irígyelni". Ezen állításnak megbizonyítása felette érdekes volna, 's ohajtandó, hogy Preyer e' részben tett igéretét (Des ungarischen Bauers früherer und gegenwärtiger Zustand. 166. lapon) teljesítse; mivel már csak Lüntzelnek általa felhozott számolata is figyelemre méltó, mi szerint Hildesheim' szegényebb vidékein az évenkénti földesúri 's adózási terhek egy hold földre tesznek 2 tallért, 2 garast és 2 batkát (Pfennig), a' tiszta haszon pedig teszen 2 tallért és 3 garast; és e' szerint a' földmüvesnek, mint esztendei fáradsági jutalma, marad egy holdtól 6 batka.

Noha azonban kétséget nem szenved, hogy az új urbéri törvények' hozása, az elöbbi állapotot tekintve, nagy lépés volt: tagadni mindazáltal nem lehet, mert lettdolog, hogy azok sokaknak nem tetszenek. Lássuk ennek okát, lássuk orvoslása' módját.

Midön valaminek jó vagy rosz voltáról van szó, az embereknek nagyobb része a' szerint mondja ki itéletét, a' mint a' kérdéses dolog reá nézve hasznos vagy káros.

Azoknak, kik az új urbéri törvények felöl illy szempontból itélnek, semmi feleletem nincs; mert akármillyen nyomos okokkal sem tehetném meg, hogy a' mi nehezökre esik, nehezökre ne essék.

De másoknak is, kik nem egyedül a' személyes haszon és kár' szempontjaiból veszik

a' dolgot, van panaszok e' törvények ellen, melly is abban áll, hogy nem elég világosak és határozottak, 's annálfogva többfelé magyarázhatók.

Ezeknek egy felöl megengedem, a' mit Csaplovics is mondani láttatik (Manuale legum urbarialium. Viennae 1837.), hogy ha e' törvények rövidebb pontokban, több apróbb §-sokban lettek vala szerkesztve, 's a' jegyzői irás helyett törvényhozói használtatik vala: kevesebb homályról lehetne panaszkodni, 's a' törvényidézés is alkalmasabban történhetnék. De más részről azt kérem figyelembe venni, a' mit egy nevezetes megye' köztiszteletben álló követei az országgyülésről szóló végjelentésökben mondottak: „Némelly része ezen törvényeknek talán nem olly határozott, mint azt mi magunk is ohajtottuk volna; de hazánk' fölötte különböző vidékeinek egymástól szinte különböző, sőt gyakran egymással ellenkező érdekeit figyelemben tartva, nem volt lehető mindenben olly határozott törvényt alkotni, melly minden vidéknek igazságos lett volna; hogy pedig egy tájnak nagyobb hasznáért más vidékek igazságtalanúl szenvedjenek, azt kivánni nem lehet". Erre nézve hasonlítsa össze valaki a' felföldet az alfölddel. Itt jobb föld, ott jobb piacz; itt drágább napszám, ott olcsóbb; itt kevés, ott sok erdő; itt marhának, ott juhnak jobb legelő stb.

A' mondottak a' homályt mentik; de azon nem segítenek. Mit kell tehát tenni?

Igyekezni kell, a' mennyire csak lehet, a' homályos helyet, vagy magából a' törvényből, annak czéljából, szavainak jobb rendbeszedéséből, vagy az országgyülési irományokból, leirásokból, izenetekből, és naplóból megmagyarázni; nem felejtkezvén el soha az említett törvényeket hozott országgyülésnek azon sokszor kifejezett szép vezérelvéről, mi szerint a' jobbágyoknak sorsát sehol és semmiben a' mostaninál roszabb karba tenni épen nem akarta.

Ha a' homály és kétértelműség az említett forrásokból nem lenne elhárítható: igyekezni kell, hogy az országgyülésen hozandó újabb törvény által hitelesen magyaráztassék.

Másik, szinte nem alaptalan kifogás az: hogy a' gyakorlatban olly kérdések és nehézségek fordulnak elő, mellyekre magokból az urbéri törvényekből megfelelni nem lehet; minek azután következése birói önkény.

Míg az emberek emberek lesznek, addig minden hiánynélküli, tökéletes törvények nem hozattathatnak; de mind e' mellett is törekedni kell, hogy minél hiánytalanabbak, tökéletesebbek legyenek. Azért a' gyakorlatban észrevett hiányokat össze kell szedni, 's azoknak az országgyülésen leendő kipótolását eszközölni.

Végre némellyek azt is mondják: hogy ezen törvényeknek egyes rendeleteik némelly helyeken szigorúan alkalmazva, sőt némellykor általánosan is helytelenek.

Ez a' kifogás is lehet talán (mint a' felebb említett követi jelentés is mondja) kevés esetekben igaz; de belőle nem az következik, a' mit pedig következtetni szoktak, hogy illy esetekben nem kell a' törvényt épen szorosan teljesíteni. Mert a' törvénynek helyes vagy helytelen volta iránt lehet valakinek, 's így a' bírónak is, magános meggyőződése; de míg a' törvény törvény, azaz, vagy el nem töröltetik, vagy helyébe más nem hozatik: mind addig szentűl meg kell azt mindenkinek tartani; mert a' melly országban a' törvények pontosan nem teljesíttetnek, ott igen szomorú állapot van.

Azt kell tehát olly esetben, midőn a' törvénynek valamelly rendelete részrehajlatlan megfontolás után, nem csak egyesekre, hanem az egészre nézve károsnak találtatnék: alkotmányszerű uton eszközölni, hogy az országgyülésileg orvosoltassék.

Ezek szerint minden az urbéri törvények ellen hallató panaszoknak két orvossága van. Egyik a' tudományszerinti részrehajlatlan, nem önkényes magyarázat, mire már eddig is Preyer, egy névtelen és gróf Mailáth János — noha mindnyájan német nyelven — sokat tettek. Másik a' törvényhozás, mellynek magyarázati, pótlási, vagy igazítási munkálatát könnyíthetik a' törvényhatóságok az által, ha akár állandó küldöttséget biznak meg, akár a' tiszti, ügyészi vagy jegyzői hivatalnak kötelességébe teszik, hogy a' homálynak, hiánynak vagy helytelenségnek a' gyakorlatban tapasztalt eseteit, ne a' többi jegyzőkönyvi tárgyak' nagy tömegében elásva, hanem egészen elkülönözve jegyezzék fel, a' vélt orvosló módokkal együtt, hogy így a' követek' utasításaikba betétessenek; az or-

országgyülés pedig — jól tudva azt, hogy minden emberi intézvények folyvásti meggondolt javítás' útján tökéletesítendők — figyelmét azoktól bizonyosan meg nem vonja.

„Igen, de — mondhatná valaki — a' tudományszerinti magyarázatnak törvényi kötelező ereje nincsen, 's a' jelenleg fennforgó kérdésekben a' jövendő törvényhozásra várakozni bajos."

Van még egy mód, melly által többnyire lehet segíteni az ollyan — minden bizonnyal nem nagy számú — esetekben, midőn az urbéri törvényeknek általános rendelete valamelly helyen nehezen lenne alkalmazható, 's nagyobb bajjal járna, mint azt a' törvényhozás előre feltehette; és ez az egyesség. Ha a' felek, kik között az egyességnek történni kell, egymás' törvényes jogait tisztelve, egymás' könnyebbségét tekintve, tiszta lélekkel 's indúlatoskodás nélkűl látnak a' dologhoz; a' törvényhatóságok pedig azt hasonlóan előmozdítni törekesznek: alig hiszem, hogy az egyesség valamikor mind két félre hasznosan meg ne történhessék.

Sárváry Ferencz.

A' megcsalt leány.

Ne nézz reám!
Bájolsz; de nem hiszek.
Ne szólj hozzám!
Ámítsz; nem értelek:
Pillantatodban csáb' orgyilka reng,
Minden szavadban egy tört eskü zeng.

Felejteném,
Hogy egykor hűm valál,
Ha sejteném,
Hogy az lesz a' halál;
De élni még, ha rád nem gondolok,
Több mint halál, több mint a' kínpadok.

Emlékezet'
Világát égetem
Képed felett
És rajta függ szemem.
'S ha majd világ 's szemem lehúnytanak,
Képed 's ez élet sírba szállanak.

Mit esdekelsz?
Felejts, ha elhagyál.
Nem érdekelsz,
Bár porba omlanál:
Hizelgésed bántó, ha még bizol,
'S búd nem vigasztal, bár mint bánkodol.

Menjünk tova;
Szivünk ketté szakadt
'S egyiknek, ah!
A' fájó rész maradt:
Neked jutott öröm, kéj, szerelem,
Ezeknek romja — hűségért — nekem.

Csaba.

Magány.

A' borzadalmas csend alatt,
Ha csillag nem ragyog,
Az éj' homályiban, ha hold-
Sugárt nem láthatok.

A' bús vadon' rémsége közt,
Hólepte hegycsucson,
Vihartól zajló tengeren,
Magas szirtormokon.

A' börtönök' penészében,
Hol zörg a' rabbilincs,
'S a' szemnek külvilágjelül
Egy napsugára sincs.

E' puszta rémhelyek között
Magányt nem ismerek,
Sőt annyi szívvigasztalást
Örülni érezek.

Szivemben szép hazám ragyog!
Sugárul énnekem,
Fölöttem isten őrködik
'S kegyelme van velem.

Sujánszky.

Halál egy botlás miatt.

Franczia novella.

Gyakran hallottam az amerikai nagybátyákról csúfolódva beszélni, mint valami élő családásokról, mellyekkel az új világ' felfedezése óta aranyálmokba ringaták a' képzelő erőt. Ha a' helyett hogy tündér reményekkel biztatjuk magunkat 's apáink' ezen szegény testvéreit a' távolság' bűbájába öltöztetjük, inkább az itthon élő nagybátyákkal egész egyszerűen beérnők, kevesebb légvárt épitenénk ugyan gyöngyökre és aranyrudakra, de jó és biztos földbe vetnénk alapot. Ezen talán hosszúcska bevezetéssel előre el akarám az olvasót készíteni, hogy nekem is igen gazdag nagybátyám volt, ki, egész prózaiasan mondva, Châlons sur Marne és Vitry le français között egy régi várat bira; ezen nagybátya, ki egy, Paris' leg-

zordonabb és sárosabb utczájában levő tárnak piszkos ablakai mögött tette szerencséjét; czukrot árula nagyban, és én csak homályosan emlékezem azon időre, mikor még kereskedett. Az még is jól jut eszembe, hogy évenként sz. János előtti napon, mint születése' napján, 's december' 31-kén anyám mindig igen felcsinosgatott, hogy egy szörnyű virágbokrétát emelve, vagy kék selyem szalaggal körültekert szerencsekivánatot vive, nagybátyámhoz vezettessem, melly út rendesen szép ajándékot szerze számomra, mellynek becse évről évre emelkedett.

Nagybátyám anyám' testvére volt, egy kisvárosi jegyző' szegény özvegyéé; atyám' halála után eladta helyét 's velem Párisba vonult, hogy jobb nevelést adjon nekem, de itt majd egész vagyonát elköltötte. Hihetőleg azt fogják sokan gondolni, hogy nagybátyám, ki még legény volt, és örökre nőtelen akart maradni, hugát néha néha segítette, de azok igen csalatkoznak; talán ő tette volna azt, ha anyám engem is azon hivatalra szánt volna, melly neki ezereket hozott be, de ez más dicsőségről álmodozott számomra, mint mellyet a' czukorsüvegek' egymásra rakása szerez. Nagybátyám ezt látván, kinyilatkoztatá, hogy jövendőben sem *erkölcsileg*, sem *anyagilag* nem avatkozik nevelésembe, — és ő nyakas volt, szavát tartá. A' phrenologia bebizonyítá, hogy a' hegyes koponyáju emberek hajthatlan akaratuak, az én nagybátyám' koponyája pedig nagy hasonlatosságban állt a' czukorsüveggel.

Tizenkét éves voltam és iskolába járék, mikor nagybátyám felhagyott a' kereskedéssel, azt igen jutalmasan eladván; itt meg kell az igazat vallanom felőle, hogy az eladás' aláirása előtt azt ajánlá anyámnak, vegye át a' kereskedést, hogy utóbb én léphessek helyébe, 's anyám' vakságán, mint ő nevezé, ki egyátalában ügyvédet (de per nélkülit, mint nagybátya szokta hozzá tenni) akart belőlem csinálni, a' legkeserűbb könnyeket hullatá.

Ezen időben történt, hogy nagybátyám, ámbár mind a' nemesi, mind a' pénz aristocratiának nagy ellensége volt, ki akara a' kereskedési állapotból lépni, és Lacaux várt megvevé. Ezen vár a' 93-diki forradalom előtt a' párisi parlament' egyik elnökének birtoka volt, nagybátyám pedig annak örökösétől vette meg, egy igen rosz embertől, ki attól félve, hogy kiűzetik belőle, igen olcsón adá azt el. Nagybátyám úgy viselte magát e' dologban, mint sok másban, használta a' jó alkalmat 's Lacaux-t az egész hozzátartozóságokkal fele áron kapta meg.

Tizenkét évig volt nagybátyám azon előjogok' használatában, mellyek az 50,000 livres jövedelmű nraságokat illetik, midőn egykor a' kápolnában, hol veres bársonyszéke volt, — váratlanul elérte a' halál. Én épen huszonegyedik évembe léptem 's az iskolai vizsgálathoz készülék, mikor e' halál' hirét kaptam. A' vár' átvétele óta majd minden közlekedést félbe szakaszta nagybátyám az anyámmal, 's noha én, mint az előtt, úgy most is híven megtettem kötelességemet iránta, még is ritkán kaptunk feleletet, 's ez soha sem volt ajándékkal kapcsolva, melly házi állapotunkon segíthetett volna. A' nélkül hogy anyám' szivének belsejét ki törekedném meríteni, meg kell vallanom, hogy nem irhatom le azon érzést, melly őt elfoglalá, mikor egyik téli estve haza jöttem 's őt, mint rendesen, csekély tűz mellett találám a' hideg és butortalan szobában, dolgozva, 's nekem a' lacauxi jegyző' levelét mutatva, ki a' nagybátya' halálát irta meg.

Anyám vala egyetlen rokona 's ő végrendelet nélkül halt meg.

Másod napon úton valék Champagneba; fél órányira Lacaux-tól kiléptem a' gyorskocsiból 's mezei uton mentem a' vár felé, mellyet nagybátyám tulajdon költségén csináltata.

Setét éjszaka volt, mikor Lacauxba értem, átmentem a' falun, hol minden a' legmélyebb álomba merült már, mert néhány fonó rokka' zörejét 's némelly gyermekét elaltató anya' egyhangú dalát kivéve, semmi neszt sem lehete hallani; az óra nyolczat ütött. Többször kelle a' nagy udvar' rostély-kapuján csengetnem, míg ajtót nyitottak; az urral együtt az egész ház kihaltnak látszék. Végre sok kérdés 's felelet után bebocsátottak.

Mikor megtudták, hogy Moulinet János' örököse 's minden vagyonának birtokosa vagyok, mindenek mozogni kezdtek; a' szolgák félig állva siettek elömbe, új urokat köszöntendők, mindenki hozzám tolakodott, hogy szolgálhasson, 's a' czímemet körülvevő bűbáj annyira hatott, hogy jeles estit is készítének számomra. Ez éjszaka még sem vehe-

tém által a' várat, mivel nagybátyám' halála után nyomban minden bepecsételtetett 's nekem a' formalitásokat meg kelle tartanom, mielőtt a' pecsétek feltörettek. Egyik szolgától épen azt kérdezém, mellyik a' legjobb vendégfogadó' Lacauxban, mikor egy kis férfiu lépe be észrevétlenül a' terembe, fekete frakban, rövid nadrágban és kalapja alatt egy sipkával fején.

Három négy bók után, mellyek' egyike mélyebb volt a' másikánál, megmondá, hogy ő a' falu' orvosa, érkezésemet megtudván, azon véleményben jött hozzám, hogy talán kedvesebb lesz előttem a' váron kivűl aludni 's ezen esetben megkérjen, hogy ideiglen nála vegyek lakást. „Én a' boldogult Moulinet úr' teljes bizodalmát birtam, — így folytatá ő, — utolsó pillanataiban is segedelmére voltam, és reménylem, hogy kisöcscse is hasonló bizodalommal tisztelend meg.

Megköszöném barátságos meghivását és elfogadtam. Nichaud doctor' lakása csak puskalövésnyire feküdt a' vártól; kellemes ház volt, a' schweitzi kalibák' modorjában. „Már fél század óta lakom itt — kezdé a' doctor — 's ötven év alatt négy várurat számláltam; de reménylem, ön lesz az utolsó, — tevé hozzá udvarias meghajlással, és kezébe vett kalappal félre lépve, hogy engem bocsásson elöl házába.

Tisztábban, rendesebben, illőbben sehol nem lehete, mint Nichaud úr' háza' belsejében; minden jó magabirásra mutatott, tanujára annak, hogy az öreg orvosnak jó praxisa volt, — 's valóban öt falut gyógyíta ő, mellyekben orvos, sebész, szülész és gyógyszertáros vala egyszersmind. Hogy ezen utolsó foglalatosságot üzé, könnyen látható volt, a' sok edényről, mellyek az előszobában felállított polczokat elfoglalák.

A' tisztelkedési szobába vezettetém, hol Nichaud úr legnagyobb luxusa volt öszpontosítva, 's kényelmemet követém, mert hamar lefekvém egy puha jó ágyba. Új szerencsém' közepét így aludtam először is el.

Más nap reggel egy lassu koppantás kelte fel álmomból, melly, ha szegény állapotomban álmodám hasonlót, az egész napra komolylyá tön: gazdag voltam! de most ez nem vala csupa álom, álombeli javaim, szolgáim és lovaim nappalra is enyéim maradtak; anyám, kit örvendő arczczal láttam

's ki felébredésekor aranynyal ékesített hálószoba' selyem-leplei megűl szólott hozzám, anyám örvendezett és szemei nem veresültek többé meg a' sirástól. Mind e' gondolatok isteniránti hálaérzetemmel összekötve, mint árnyalakok tünedeztek el lelkem előtt 's „Szabad!“ kiáltám, mielőtt háborgatóm ismételhette volna kopogtatását. Nichaud úr vala rendeléseimet elfogadandó, míg hivatalbeli foglalatosságait nem kezdé. Megköszöném figyelmes vendégszeretetét, mikor nagybátyám' inasa belépett, megrakva az 50,000 livre jövedelmű ember' toilettjéhez szükséges tárgyakkal. Megváltam tehát a' barátságos orvostól 's öt órára ebédre hivám meg a' várba.

Az egész napot a' lacauxi jegyzővel foglalatoskodva töltém el Moulinet János' hagyománya körül, ki jószágában mint raktárában a' legnagyobb kamatokért adá ki. Nem merészlem állítani, hogy az eszközök, mellyekkel élt, mindig ártatlanok voltak; voltak itt ott szegény parasztok, kiknek nagybátyám pénzt kölcsönze, hogy házat építsenek, de utóbb a' pénzt meg nem fizethetvén, házokból kiszoríttattak; de Moulinet János nem lehete vazallai iránt való irgalmas emberszeretetének áldozata! Különben is voltak terhei és adói.

Épen ötöt üte, mikor a' várba vezető jegenye sétányon Nichaud' árnyékát pillantám meg. Korához képest igen szilárdan lépegetett, 's látható vala, hogy apró, vékony lábszárai rég megszokták már a' szolgálatot. Egész a' rostélyig elébe mentem, a' miért egész deli vidorsággal (ő Montpellierből erede) tön legérzékenyebb köszönetet. Mulatása igen elárulá szülőhelye' befolyását: biztos, tréfás, élénk vala, némi csekély accentust is tarta meg az otthoniból, melly kimondásának tulajdon ingert ada 's legcsekélyebb szavaira erdeti bélyeget nyomott. Hosszas kérdéseket tettem elébe nagybátyám felől, kit jobban ismere, mint én; elődeiről is kérdezősködtem. Valamíg Moulinet Jánosról 's az elölülő' unoka öcscséről vala szó, a' legkörülményesebb magyarázatba ereszkedett, de mihelyt magára az elnökre került a' sor, erőltetett titkolózó arczot mutatott és egyhangu lön.

Tartózkodása még inkább ingerlé kiváncsiságomat 's mindent elköveték, a' mi csak hiúságának hizelkedhetett, hogy beszédhez hozzam.

„Adhemar elnök boldognak tarthatá magát, orvos úr, — így kezdém, hogy illy félrefekvő faluban olly müvelt emberre találá, mint ön.“

‚Oh uram, kegyed igen jó; — de az elnök úr olly szilárd egészségű vala, hogy ritkán szorult gondoskodásomra; azonban barátságával megtisztelt.‘

„De talán volt beteg felesége, a’ kit szeretett, ’s ez esetben ön igen kedves lehete nála. Házas volt-e ?“

‚Igen, uram‘ .... ’s Nichaud úr lesüté szemeit.

„Szép volt-e Adhemar asszonyság ?“

‚Remekmű volt, uram.‘

„Ollyan jó is volt mint szép ?“

‚Oh uram, angyal volt!‘

„Itten halt meg ?“

‚Igen is, uram!‘

És Nichaud úr’ szemei két könycsepptől lettek nedvesek, mellyeket ő el akart előlem rejteni.

„Kedves doctor úr, sajnálnám, ha fájdalmas emléket keltettem volna fel keblében; ezerszer bocsánatot kérek.“

Félbe szakasztám a’ beszélgetést.

Mikor az öreg látta, hogy a’ tárgytól eltávozám, ő látszék arra visszaiparkodni; így van dolgunk a’ kiállott fájdalmakkal, ha szendergésökből felkeltettek, ismét erősen rontanak elő ’s szükségét érezik a’ kiömlésnek, épen mint a’ folyam, melly gátot szakaszta.

„Megvan otthon nálam az asszonyság’ arczképe, — folytatá a’ jószivű orvos, mellyet, ha kegyed akarja, ma estvére megmutatok; azután a’ kápolnába is együtt mehetünk, hol síremléke van, mellyet az elnök úr drága pénzen emeltete neki.“ Nichaud úr ez utolsó szavakra ironiás súlyt tön.

‚Talán nem szereté férjét?‘

„Az egész világ azt mondá, uram, hogy imádja.“

‚De úgy látszik, ön doctor úr, nincs azon véleményen, ’s úgy hiszem, ön többet tud róla, mint a’ mit mondani akar.‘

„Sajnos, hogy úgy van, uram. Hivatalunk vezet minket a’ családok’ belsejébe, hol minden másoknál jobb alkalmunk van a’ köztök uralkodó nyomorúságot meglátni, legyen az természeti vagy erkölcsi, ’s itt, uram, gyakran igen nagyra akadunk, melly pompás ünnepi ruházat alá rejtezkedik ’s a’ népnek mosolygó arczot mutat. A’ szép virágbokréta alatt gyakran olly szív ver, mellyet halálos seb emészt; sajnáljuk a’ gazdag, a’ szép asszonyt, melly huszadik évében juta az ólomkoporsóba, nem is sejdítve, hogy nyugalma talán csak itt kezdődik.“

Az orvos rendkivűl felmagasztalt hangon mondá e’ szavakat, mellyből következést huzhaték az Adhemar asszonyság felől mondandók’ fontossága- ’s komolyságára.

„Örömest látandom az említett arczképet, — feleltem én, — de még estig elég időnk van a’ kápolnába menni; azon fölül is csak kötelességemet teljesítem nagybátyám’ tetemei iránt, ki, mint hallom, szinte azon kápolnában temetteték el.“

Nichaud úr nem felelt, gondolkozék ’s úgy látszott, beszéde’ meleg buzgóságától kifárada; felkelt az asztaltól, kalapját fogta ’s a’ templomba menénk.

Lacaux’ vára eredetileg egy bajnok’ lakhelye volt, kiről semmi hír nem marada hátra, de könnyen lehete látni, hogy védelmezhetési szándékkal épittetett; még három tornya épen állott, ’s ámbár a’ vastag falakba nagy divatszerű ablakok vágattak, mégis észrevehető volt, hogy helyökön hajdan lőnyilások voltak, mellyek mögé nem egy íjász vonult el. Az egyik torony különösen hozzájárulhatlannak látszott, mivel vízzel telt szörnyű ároktól őrizteték ’s ma is vizet kap a’ Lacauxhoz közel folyó Marneból. Egy zúgó által az árkot egy óra alatt meg lehete tölteni és kiüríteni. Ha az udvaron megy ki az ember a’ várból, ív-kerületet kell tennie az árok’ hosszában, hogy a’ templomba juthasson. Mikor az említett torony mellett mentünk, Nichaud megállott és egy erős vasrostélyu ablakra mutatva ezt mondá: „Az volt az elnökné asszonyság’ ablaka“ és kalaphoz nyult.

Elérkezénk a’ kápolnába, az ajtók nyitva állottak, egy öreg sekrestyés épen keresztelőre harangozott, mi pedig halottakat látogatni jövénk. A’ kápolnában sírbolt vala, mellybe a’ vár’ urai végetlen idők óta temettettek. Csak az egy Adhemar elnök épittete különös ötletében, mellyet a’ világ’ szerelme nagyságának tulajdoníta, a’ kápolnai oltár’ jobb oldalán egy különös sírt; egy ezüst lámpa egy angyaltól tartva, ki Adhemar asszony-

ság' utolsó álma fölött látszék örködni, folyvást égve itten; ez olly intézkedés vala, melly azon misékkel együtt, mellyeket az elnök' és neje' lelke' nyugalmaért olvastatni kelle, Lacaux' minden jövendő birtokosának teherül esett.

M'után nagybátyámért imádkozám és sajnáltam, hogy magaviselete nem volt arra alkalmazva, hogy halála benső igazi fájdalomra gerjeszszen, térdre hullék Adhemar asszonyság' emlékének lépcsőin, hol Nichaud úr már térdele, — 's itt, nem tudva miért, okát nem adhatva, miért érdekel ezen asszony, kinek életét nem ismerém, a' részvét' hatalmas érzete lepett meg, szívem elfogult és szemeimet könnyek nedvesíték. Koromban ki is nem lágyulna el, ha a' siron e' fölirást olvassa: Meghalt huszonkettedik évében! Huszonkét év! nem jelent-e ez annyit a' fiatal ember előtt, mint boldogság és remény? Ezen korban az élet nem mutatkozik-e teljes erejében, — 's a' fák' nedve, melly tavaszszal levelet és virágot hajt, több erővel bir, mint azon akarat, melly huszonkettedik évünkben így kiáltat fel velünk: „Élni akarok!"? ... Csak később, mikor tovább haladánk az életben, 's minden év egy szerencsés csalódással szegényebb, egy fájdalommal gazdagabb lön, kiáltunk fel a' szűz' sirjánál: „Boldog ö, igen szereté isten, sok fájdalomtól megmentette." ... Mi más kárpótlást kapnánk azon szerencsétlenségért, a' földön megöregedni, mint az akkor érzett örömet, mikor az élettől meg kell válnunk.

Az emlék fölött egy rejtekben Adhemar asszonyság' mellszobra volt, holta után faragva; beesett, elvont arczvonásai szabályos szépek voltak, utolsó pillanatai szelíd-, fájdalomtalanok lehettek. Ez észrevételemet közlém Nichaud úrral.

„Elszántan halt meg, uram — felelt Nichaud, — mert mikor délben megmondám neki, hogy nem látandja a' nap' lenyugtát, azt felelé: ezen nap legszebb életében. ... De jöjön kegyed — tevé hozzá, — távozzunk el, koromban igen égetik a' szemet a' könyek; azután elmondom történetét, mert kegyed könyűzött az idvezült' sirja fölött."

Ismét hazakisértem Nichaud urat 's mikor ezen férfiut vizsgálám, ki ha nem volt is épen közönséges, de igen ollyan hangja 's bánásmódja volt, azt mondám magamhoz,

minden embernek meg van költői oldala, 's minden attól függ, megérintetik-e az, vagy nem, — 's Nichaud úr, mikor Adhemar elnöknéről beszél és Nichaud úr a' beteg ágynál, két különböző lény.

A' templomtól gazdám' házáig hallgatva mentünk az úton, mert mindenikünk maga gyász gondolataiba merült el. Mikor Nichaud úrhoz megérkezénk, vacsorát lelénk itt, melly Nichaud úr' parancsára az én szobámba hordaték fel. A' kandallóban vidám tűz lobogott, melly a' hives májusi estlevegöt melegíté 's minket biztos beszélgetésre ingerle. „Engedje meg kegyed, — így kezdé az orvos — hogy mielött a' kandallónál letelepedem, elöbb Adhemar asszonyság' arczképét ide hozzam", és egy fiókhoz ment, melly fölött egy kis könyvtár álla rézrostélyzat között, melly előtt zöld leplek állottak.

Nichaud úr kivette óráját, mellyen hosszu aczél-láncz csügge 's ezen egy kulcs, melly a' könyvtárhoz tartozott.

Ezen könyvtár volt az orvos boncz-museuma. Koponyák, szárcsontok és más effélék voltak benne. Sebészi eszközöket és méregszeres palaczkokat is lehete látni. Mind e' tárgyak telték meg a' fiókokat, egyet kivévén, mellyben durván kifaragott iskatula volt ebénfából 's ennek egyik oldalán egy szűz Mária ezüstből, a' másikon egy Krisztus. Nichaud úr buzgó vigyázattal vevé az iskatulát kezébe 's az asztalra tette le elöttünk.

„Ezen iskatulában — így kezde szólani — Adhemar asszonyság' arczképe van; ez, valamint az ima' székét ékesített Mária és Krisztus, töle maradtak reám, mellyeket három ereklye gyanánt tisztelek 's nem adnék oda egy tanító-székért a' párisi orvosi karnál, bár minő szegény falusi orvos vagyok is."

Míg így beszéle, egy gyönyörű képet vön elő az iskatulából. Soha sem láttam asszonyhomlokon annyi tisztaságot és ártatlanságot ülni; nagy kék szemei, fájdalmasan az ég felé emelve, könyűket látszának visszatartani 's úgy tetszett, mint ha imádkoznék, mint angyalok imádkoznak, valamiért könyörögve. Beporzott haja, mint akkor divatban volt viselni, szine' fríseségét csak emelé, mellynek a' fehér, könnyű, több mint földi fényt kölcsönze. Oldalvást ragyogó rózsabokréta állott.

— „Szép, úgy-e, uram?“ kérdé az öreg megindult hangon.

‚Illy benyomást asszony-kép soha nem tett reám‘, feleltem én.

„Mindnyájával így történt, kik őt láták, uram; akaratlanúl szerettük őt, 's azt meg nem gátolhatók, csak egy férfiú maradt hideg ezen angyal iránt, — ön férje..... Mikor Adhemar asszonyság férhez ment, tizenhat éves volt, férje ötven. Ez magas és szikár volt, szigorú 's tisztelet-csikaró tekintettel. Mondják, ifjú korában szép volt, de kicsapongó erkölcsű, a' mi meglehetősen összefére most gyakorlott rendkivüli szigoruságával. Neje gyámlánya volt 's úgy hallottam, hogy azért lépe vele házassági frigyre, mivel gyámságáról nem tuda számot adni. *V—a.*

(Folytatása következik.)

Magyar játékszíni krónika.

Jan. 28. Először: Sevilla' csillaga. Szomorújáték 5 felv. Lope de Vega után színre kidolgozá Zedlitz, magyarra fordította Fáncsy Lajos, a' magy. tud. társaság' költségén. Érdekes és hatásos színmű, noha vége nem megnyugtató. Itt az igazság' helyét egy saját értelmű, a' spanyol becsület, mellynek nagyobb részét személyes hiúság és büszkeség teszi, foglalja el. Ezen büszkeség két ember' életébe kerűl 's ki ez által leggyávábban vétkezett, a' király, épen nem bűnhödik. A' mű mind e' mellett mélyebb tartalmánál fogva érdemli, hogy a' színen fenntartassék. Jelesen 's szerepének megfelelőleg játszott Fáncsy (regidor Sevillában) Bartha (Don Bustos Tabera), Lendvayné (Estrella), Egressy (Sancho király) kevés belső küzdést látszott mutatni; de arra talán szerepének belső üressége 's igazságtalan alapja vezeté. — Mind a' mű, mind az előadás figyelemmel 's nagy részint tetszéssel fogadtatott. *V.*

Jan. 29. Eskü. Kevesebb számú nézők, kevesebb tetszés, mint a' két előbbi előadáskor. ***

Jan. 30. először: Az agg színész és leánya, vagy: mégis kivívtam. Vígj. 5 felv. Bayard és Théaulon ut. magyar színre alkalmazva szabadon ford. Fáncsy Lajos, a' m. tud. társ. költségén. — Sugár (Megyeri), egy agg színész, szerető', prima donna', költő', journalista' egyes gátolásait, cselekkel —, 's majd a' legmakacsabb véletlennek daczát hirtelen elhatározással, meggyőzvén, Serena leányának (Komlósy Ida) felléphetést eszközöl. A' darab maga egyike a' legélénkebb, sebesebb, szövevényesb és mulattatóbb vigjátékoknak, a' színészi élet' metszőleg hü képeivel, számos satyrai villanatokkal, 's a' fordító által ügyesen honosítva — Fényhalmy grófig, melly neme a' chevalier d' industrienek, illy összekottetésekben, nálunk még eddig nem létezik. — Játszva az egész, kedvvel, összevágólag 's helyesen volt; az egyesek közül virtuositásával kitünt Megyeri, ki maga a' megtestesült atyai szeretet, aggodalom 's mindig éber csel vala; rugós mint a' levegő, innen kiszorítva, előszökve ott, soha sem csuggedve, soha el nem fáradva, hogy czélt érjen. Különösen le tudá még a' figyelmet kötni Egressy Gábor (Keserü, journalista), ki négyszer, Megyeri hatszor hivatott. *S. F.*

Jan. 31. Nagy rokonság.

Febr. 1. Megyeri' jutalmául: Peleskei notarius. A' darab, sokszori előadatása' daczára, szép számú közönség előtt adatott, melly a' napokban elmenendő Megyerit, első kilépésekor, szünni nem akaró tapsokkal üdvezlé, annak jeléül, hogy az érdemnek igazságos méltányolója. A' közönség' tapsa legcsalhatlanabb jele a' tetszésnek 's a' színész ennek kivivására törekedjék inkább, mint koszorúkra, mellyek gyakorta egyes jó barát' véleményének nyilatkozásai. Habár a' levetett koszorút nálunk többnyire tapsok kisérik is, ezen tapsokat nem lehet olly tiszta forrásból eredő tiszteletjelnek venni, mint azokat, mellyekre a' nézősereg önkénytelen, minden idegen szerü ösztön nélkül, csupán a' színész' játéka által vagy föllépteкor tör ki és ragadtatik el. Megyery ma ismét, mint mindig, lelke volt e' darabnak 's a' kalandos notáriust okoskodásaiban, ijedségei közt, boszúállásában 's együgyüségeiben a' szerző' eszméjéhez híven másolá. Barthának illy szerepek, mint a' mai (Baczur Gazsi) rendszerint sikerülni szoktak, csak az kár, hogy ő effélékben egészen elhagyja a' müvészet' kivánatait 's magát a' mindennapiság' bántólag hü másolatához tartja öltözetben és játékban. A' müvészi másolatnak — 's ez már többször mondatott! — néhány fokkal mindig nemesebbnek kell lennie az eredeti képnél. E' jegyzés Barthának nem csupán mai, hanem általán minden bohózatos szerepeire van mondva. Szentpétery szokott ügyességgel adá a' serfőző Hopfen' szerepét; Fáncsy sok jelentéssel a' szerecsenét; a' többiek türhetőleg. — A' szerzőnek az első felv. tett változtatása most jobban motiválja a' boszorkány' ármánykodásait a' notárius ellen. A' Zsidónőből igért énekek elmaradtak, mint hallók, Schodelné' megbetegülése miatt.

Febr. 2. Kean. Az előadás a' jobbak közé tartozik. Egressy (Kean) ismeretes ügyességével adá e' kedvencz szerepét; Lendvayné érzéssel és szívhez szólva Damby Annáét; Laborfalvi helyett Barthánė Heléna' szerepét, ha olly szabatossággal nem is, mint előde, dicséretes szorgalommal 's azt bizonyítva, hogy ő szükséges tagja színházunknak.

Csanád.

Egyveleg.

A' dublini színház' igazgatását az ismeretes költő Moor Tamás vállalta fel, 's ugyelete alatt a' nevezett színház meg is nyittatott.

Svédország. Legújabb számolás szerint Svédországnak 3,025,140 lakosa van, és így a' mostani király' uralkodása alatt egy ötöddel nevekedett.

Ismeretlen föld' fölfedeztetése. Doubouget, a' déli földsarkhozi expeditiónál tiszt, Valparaisóból mart. 30. levelet irt, melly az előbb már d' Urville által köz hirré tett részleteket újra bizonyítja; ezen kivül egy nagy száraz föld' fölfedeztetését említi új Shetlandtól dél felé. „Negyven tengeri mérföldet vizsgáltunk meg partjain, úgy mond a' tiszt, mind a' mellett hogy jéggel környezvék“. Ezen fölfedezés valódi nyereség a hajózási és geographiai tudományban. —

☞ A' még előfizetni akarók kéretnek rendeléseik' minél előbb megtételére, hogy a' küldözés rendbe jöhessen.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 ftot. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

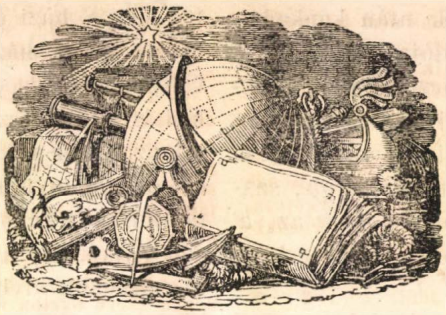

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ ***BAJZA.***

HARMADIK ÉV

Első félév. **Pest, februarius' 10. 1839.** **12. szám.**

Tartalom: A' philosophia és történetirás összehasonlítva. Schnellertől *(Nagy Elek)*. — Perzsia 's a' perzsák. — Ő *(Csaba)*. — Halál egy botlás miatt. Folytatás (*V—a*). — Hangászati szemle (*Cs. Im.*).

A' philosophia és történetirás összehasonlítva.

Schnellertől.

A' philosophia, mint a' szép, igaz és jó' örök eszméinek, mint az emberiség, isten világ és én', ez élet' 's ezentúli változhatlan és komoly ügyeinek, mint a' vég, azaz, minden emberi tudomány' 's tehetőség' legmagasb 's bensőbb okainak tudománya: első pillanatra olly magasan áll a' történetirás felett, hogy hasonlítást vele nem tűr. Mert a' történetirás csupán futékony tünemények' 's álmerények' sorát a' világon, statusban 's iskolákban állítja előnkbe, összekötve az emberi nyugtalanságok' 's szenvedélyek' borzasztó vegyületével kunyhótól a' kastélyig. A' történet, az erő 's önkény' durva kitöréseit, a' gyöngeség 's rabság' alávaló nyomdokait, alkalmazva a' hely, a' kor' 's a' nép' szokásaihoz, fárasztó egységben, csupán színben 's hangban változólag, tolmácsolja. A' történet hernyó 's pilleként ábrázolja az egyes embert, csak néhány napig élőt, 's azalatt is érzéki gyönyörök után csuszó-mászót, míg fenséges czélpontok előtt tehetlenül összeroskad; sőt még színész-csoportként is mutatkozik az emberiség, hol a' személyek szerepekért koczódnak, azokat nyomorultan 's roszul eljátszandók. — De csupán első 's felületes tekintetre különbözik a' philosophia annyira a' történetirástól; egy második mélyebben ható pillanat e' két tudomány közt némi rokonságot, 's végre szoros összeköttetést vesz észre.

A' philosophia szerény nevezete által nem zár ki minden tudományt köréből; ő, bölcseség iránti szeretetében, örök haladásu egy magas czél felé, mellyet az emberiség soha sem érend el, habár azt mind inkább megközelíteni véli. Ezen közeledés, majd gátoltatva visszás eset 's gonosz szándék, majd siettetve kedvező körülmények 's jó akarat által: jegyeztetik fel a' történetirásban. Ő, a' világ' minden részéről, minden korából, a' tapasztalás' messze terjedő irányiról, minden teljes kalászt, a' bölcseség' minden érett gyümölcsét összegyüjti, hogy a' szép, igaz és a' jó' legcsekélyebb magja el ne veszszen, hanem az emberiség' közös java- 's örökségeként fenntartassék.

A' philosophia az ideál, a' történetirás a' valódi világban él. Idealitás, gondolatban elérhető, valódiság, az életben elért tárgy.

Ha a' lelkesült vándor nem akar az ideál világban légképek 's agyrémek után kapkodni, szükség, hogy alapos vizsgálója legyen a' valódiságnak, melly öt lelánczolja. A' philosoph szent lángként törekedjék fel az aether' tiszta körébe, de a' láng itt alant élödjék, nehogy a' tünemény tévesztő csillaggá, számithatlan kört befutóvá váljék, 's hogy az, a' mi világot küld felülről, melegséget terjeszszen az alsó tartományokra.

A' philosophia az anthropologiában gyüjti össze az érzék-erkölcsi természet' fő tüneményeit; a' criticában az emberi lélek' tulajdonit, erejét 's korlátit; a' logicában megalapitja a' gondolkodás' törvényeit; a' metaphysicában a' világ' minden teremtményének valódi megismerésére törekedik; az aestheticában a' szép 's fenséges érzelmek' menetét vizsgálja meg. Ezen elömunkálatok után végre az ethicában valódi 's legmagasb álláspontját éri el, honnét az akarásnak és tevésnek, az erény' és jog' legnemesb törvényeit nyilvánitja. Itt mindenkinek 's mindennek törvényhozója, — 's ezen fokon minden eszes teremtménytől, fejedelemtől a' szolgáig, föltétlen engedelmességet követel. Itt ő valódilag minden szabadakaratu teremtmény' élethölcsesége. 'S ezért valamint minden sugárnak a' napba, úgy minden tudománynak az erkölcs-tanba kell hatnia. De a' jog' és kötelesség' általányos tudománya különösen három társaságot illet, mellyek a' házi élet, status és egyház. Mert az emberiség' bámulatos épülete a' házi élet' kimérhetlen szélességü 's mélységü alaposzlopain nyugszik; ezen bámulatos épület fentebb tornáczait 's teremeit a' statustól nyeri, — 's ez egész fölött leng az egyház' fenséges tetője. Ezen három, az emberiség' neveltetésére szolgáló intézet, alá van vetve az ethica' alap-törvényeinek, külön osztályokban: a' házi élet a' nevelés-tanban, a' status a' politicában 's az egyház a' vallásban leli táplálékát. — Bármi magasan 's szabadon álljanak, mindez után, a' nevezett tudományok, mégis legfontosb elveiket 's leghatalmasb oszlopaikat a' történet' ezerévü könyvéből nyerik, mert ez a' jogot 's jámborságot századról századra harsogja, világrészről világrészre: „Discite justitiam moniti et non temnere divos.“ — Az erkölcsök' megromlása, a' nevelés' hiánya, a' statusban uralkodó igaztalanság 's isten-káromlás által, a' leghatalmasb birodalmak' összeomlását nyilvánitja a' történetirás. — Miként semmisitették meg a' házi életben a' kötelesség' minden érzete, 's a' házasság' szeretete, elásaték a' testvéri szövetség, lehetlenné tételték a' szabad 's férfias érzetü nevelés, lealacsonyittaték az embert a' kiheréltetésig, 's a' minden oldalróli nökényuraság' tekintete által elterjesztették a' köz kényuraság. — 'S a' statusban — van-e csak egy neme a' borzasztónak, mellyet a' zsarnokok kivitetlenül, 's a' gonosztevök a' köztársaságban megpendítetlenül hagytak volna? Mennyi módot 's utat talált fel történetileg a' kinzott emberiség, izzasztó kötelességét örömteli közérdekkel viselendő, szabadságát szemtelenség nélkül, 's mindenkit egyaránt kötelező jogot alapitandó, 's kinek külön jog engedtetik, mellé azonnal kötelességet kapcsolandó. — Nem mutat a' történetirás közérdekübbet a' vallásnál, nem enyhitőbbet a' halhatlanság' hiténél, 's nem jótékonyabb hatásút az emberiség' szereteténél.

A' kimutatott három nézőpont által, melly általánosan összeköttetést jelel ki a' philosophia 's történetirás közt, még egy negyedik különösen említést kiván. A' philosophia, mint emberi nemü, mindazon veszélynek kitéve, melly minden emberit követ és fenyeget, különnemü tévutakra vezetett. Ezek' némellyikéről szomoru tanulsággal tért vissza az emberiség; de mindenike örök betükkel van bevésve a' történetkönyvbe, melly részvétteli komolysággal vezetőként emeli fel intő kezét, hogy a' philosoph a' már tört, de elhagyott utakon viszont meg ne induljon. Legkomolyabban int a' philosophia' mindenkori követőjétől, a' sophisticától, mellynek képe azonban olly hiven, olly gyakran 's olly félre ismerhetlenül van a' történetkönyvbe vésve, hogy egy mélyen olvasó sem fogná egy Hippias' tündöklő, de csalfa tulajdonit, Socrates' őszinte 's egyszerü tudományával felcserélni.

Ehhez hasonló nézetek mondaták a' legfelvilágosultabb férfiakkal a' történetirást az élethölcseség' előiskolájának.

A' philosophiának 's történetirásnak tehát az egy egészet 's egységet képező emberi lélekben kell egyesülés-pontjokat keresniök 's találniok. 'S ez bizonynyal feltaláltatik, miután a' világ' folyása csaknem mindig fő irányúl az élethölcseséget tüzé ki, 's minden történeti korszak, új kérdéseket ad megfejtésül a' phi-

losophusoknak. Ezen külön viszonyról a' következő fő pontok szólnak.

A' történet a' mythusok' korszakával kezdődék, miáltal a' világnak semmiből való koronkénti kifejlődése az isten' mindenhatósága 's kegyességével fejeztetik ki. A' mit az indus jogue-jével, az aegyiptusi isten nemzedékével és csaknem minden nemzet tulajdon képzetével táplált, nem vala egyéb philosophemánál, mellyet mélyen gondolkodó lelkészek, képekbe burkolva adának elö.

A' patriarchák valának a' második nagy historiai tünemény. Itt az atya volt törvényhozó, biró, főpap 's oktató, — közepette gyermekeinek 's unokáinak. Hol gyermeki ártatlanság, egyszerűség hű szövetséget alkotott, 's a' közvilágosságnál felvirult a' müvészet' és bölcseség' virága. De ök hintették el egyszersmind a' bölcseség' magvát, 's a' boldog Arabia' virányain dicső emléket emelének Hiob' könyvében ezen philosophiai kérdés fölött: Hogyan függ össze a' világboldogság az erény' jutalmaztatásával, 's a' jámbor' nyomorusága a' jog' istenével?

A' hösvándorlások követék ezt. Vitézség megsemmisité a' rablók' 's gonoszok' hatalmát; átmene pusztákon 's tengereken, valódi kincseket szerzendö; vissza idézé a' földre elfonyadt virányait 's ártatlan nyájait; megadá minden városnak a' jog' 's a' törvény' gyakorlatát. De ezen vándorlások által Indiában megmaradtak Ramájon' 's Mahabarat', valamint Hellasban Ilias' és Odyssea' énekeivel a' legrégibb bölcseség' virágai 's gyümölcsei, mellyet a' legkésöbb maradék is éldel.

A' kényuraság azon hit által képződék, hogy e' földön személyesen istenek 's istenfiak lakoznak, 's hogy ott a' status legbiztosban alapul, hol a' házi élet' példájára egyes személy gyakorolja az egész fölött az atya' hatalmát. A' kényuraságnak Ázsiábani elterjedése a' legnagyobb gondolkodók' figyelmét magára voná. Confucius Chinában, Valmiki a' Ganges' partjain, Zoroaster Persiában az uralkodókat isteni dicsöséggel övezék. A' King, Vedam 's Zendavesta könyvekben a' vallás átöleli a' történetirást és philosophiát.

A' republicanismus' szelleme föléledt. Ázsia' szélein, Anatolia' édeni térein, 's a' csoda báju Archipelag' elszórt földein telepedett le, mindig futásra készen, egyes köztársaság. Innét kivitta vitézsége által Europa' déli csucsait: Görögországot 's a' valódi Hellast. Hellasban, az emberiség' bölcsejében, ápoltatott fel az emberi szabadság; itt a' physicai 's psychicai Olympián 's Elisen; itt az amphyctionok', az ephorok' 's areopagos' tiszteletreméltó itélöszékei; itt a' városok' szövetsége önvédelmökre; itt a' bájteljes nyelv' egységében a' lelkületet megismertető külön szókiejtés. Külön köztársaságokat alapitott Attica, Corinth, Laconia, Messene, Arcadia, Elis, Achaja, Jonia, Sycion, Phocis, Locris, Doris, Theba' térein, nyugotra Olaszországban, keletre kis Ázsiában 's délre Cyreneben. Ezen soknemü történeti kifejlödés általános lélekkifejlödésre vezetett. Görögországban keltek ki a' philosophia' külön osztályaiban, a' pythagoräusok, cosmophysicusok, eleatok, megarek, epicuräusok, cyrenaicusok, scepticusok, stoicusok, academicusok 's peripateticusok. Ezen nyelvzavarban mélyen vizsgálodó az igazság' egyetlen sugárát látja felosztva a' szivárvány' csodabáju szineire, melly a' napból ered 's a' földet övedzi át.

Róma világ-hodítóként lépett föl. A' kényuraságot semmiféle népjog el nem ismeré, 's a' philosophok egykor a' városból kiüzetének. De a' közjólétre czélzó hasznos intézkedések visszahozák a' philosophiát. A' tizenkét tábla' törvényei, a' praetorok' parancsai, a' forumban tartott beszédek, a' senatus' végzései, mint a' római történet' kifejlödése, egyszersmind annak jog-philosophiáját szülék. A' köztársaság' megbukása után a' finom Atejus Capito az udvar' szelleme, 's a' komoly Antistius Labeo az emberiség' joga szerint nyilatkozhattak. Hanem nagy fejedelmek, mint Mark Aurél és Flavius Julian egyaránt hódoltak a' római thrónon a' görög stoa' és academia' győző hatalmának.

A' kereszténység terjedt el a' földön, 's vele együtt egy atyáskodó istenben helyezett hit, mellynek képe az ifjú' keblében éled, öt átringatandó második gyermekségébe. Ezen hit ébreszté fel a' reményt egy szebb életre, hol nem földi, hanem lelki nagyság veszi jutalmát. Ezen hiten 's reményen alapult az emberiség iránti szeretet, melly testvérekből állván, hasonló joggal születtek, hasonló boldogságra hivatva. Mihelyt az emberiség' ezen ideálja a' nép közt közhirré tétetett, a' philosophok tudományilag akarák az emberiség' testvéresitését megalapitni, tettre viendök egy-

koron, hogy ne hangzék el hasztalan a' légben.

Következék a' népvándorlás. Róma' uralkodása, 's Görögország' müveltsége engedett a' bevándorlók' vad csapásainak, 's kezdődék a' párviadal. Még a' békés kereszténység is fegyvert fogott 's lön szó istenitéletről 's mágyáról. Ezen körülmények közt a' csendes philosophia vad scholasticává aljasult, hol mint az életben fegyverek csattogtak. Nem erő, de lélek nélkül vala az egész.

Az emberiség' ujjá születése, izlés, ész és müveltség iránt, a' vadság' 's tévelygés' ezeréve után történt. A' községek' müvelődése, a' városok' alkotmányos részvéte az uralkodásban, a' mezei jobbágyság' sorsának enyhítése, az irott törvények' behozatala, az önkényes jog' eltörlése, a' villanytűnek, lőpornak nyomóintézetnek, Amerikának feltalálása, a' világnak új alakot adott. A' keresztes háborúk után a' philosophia is emberibb 's szabadabb elvű irányt tüzött ki magának; ezentul más kérdéseket vön fel megfejtésül, 's másképen oldá fel azokat.

Követé ezt a' reformatio. Luther' 's Kalvin' tudománya sok helytt győzött. A' philosophoknak szabad volt 's kellett beszélniök a' fogadásokról 's rendekről, nőtelenségről 's a' házasság' feloldhatlanságáról, az egyházi 's világi hatalom' határairól, bűn-elengedésről, pokolról, 's egyéb hitágazatokról. Ehhez hasonló száz kérdés' megfejtését egy szabadabb kor' szelleme segité.

A' korszellem Olaszországban köztársaságokat alapitott, Németországban szövetséget alkotott, Schweiz' hegyei közt hasonlót eszközölt. Egy uj földrészen az uralkodás' több neme közt az éjszakamerikai statusok' nagy szabad-szövetségét teremté. Mindezeknél a' képviselői rendszer fejlődék ki. Sokféle historiai tünemények képződvén, többnemű philosophiai vizsgálatok eszközöltettek. Egy rész enyhitő-forrásként dicsőité, a' másik méregfának nevezé; még most is, 's valószinűleg még sokáig, főfeladat marad, feloldásul történeti erőnek 's tudományos léleknek.

A' tizennyolczadik századnak Leibnitz' dogmaticismusával, 's Hume' scepticismusával, jönie kelle, hogy Kant a' középutat kimutassa. A' történet' szelleme úgy hozá magával, hogy egyszerre három nagy lélek, különböző utakat válaszszon. Az egyik érzéssel

teli, mysticismusra, a' másik mélygondolkodó, az Én' tudományos dicsőitésére, 's a' harmadik lelkesedett, az önistenités' egy nemére hajolt.

A' mythusok' korszakától a' philosophiai századig, igy függ össze a' világfolyás a' világbölcseséggel, mellyet a' történetirás jelel ki.

Nagy Elek.

Perzsia 's a' perzsák
legújabb tudósítások után.

A' világ' egy tartománya sem szenvede talán annyi változást 's nem érezé a' sors' forgandóságát annyira mint Perzsia. Legrégibb idejébe nem akarván vissza menni, csak azt jegyezzük meg, hogy 500 évvel a' keresztény számlálás előtt egy szörnyű birodalomnak ada nevet. Fővárosa, Persepolis, a' nagy király' lakhelye volt, ki az ismeretes Ázsia' nagy részét birta. Hosszu haborúk és több századok után a' saracenok' birtokába jutott, kik vallásokat rá tolák.

Ezen ország, melly Ázsia' nagy hóditóit, Sándort, Mahomedet, Dsingis khánt és Timurt rendre látá, nem bir mindenfelé olly kedvező éghajlattal és termékeny földdel mint az európaiak gondolni szokták.

Hitelt érdemlő utasok' bizonyitása szerint Perzsia' tizenkettedik részét alig lehet megmivelni szárazsága miatt. Mások szerint csak Teheran és Kosbin között van a' föld mivelve, míg a' délnyugoti rész pusztán fekszik. E' terméketlenség 2000 év előtt is létezett már, melly Zoroaster' parancsaiból kitűnő, ki igy szól: Ormuz' minden' szolgái kötelesek a' földet öntözni 's kerteket mivelni. A' viz' szűke nagy csapása Perzsiának, 's a' találtató viz is gyakran sós. A' perzsák igen ügyes kut-ásók, de vizet csak 100 és 150 lábnyira kaphatni. Kutat a' mezőn ásnak nem igen távolra egymástól 's azokat földalatti csatornák által egybekötik. E' kutat egyetlen öntöző szereik 's gyakran 6 és 800 ányira is kiterjednek. Siras' tájékán nyughelyül is szolgálnak. Lépcsők ásatnak beléjök, mellyeken az emberek lemennek a' napsugarak elől elbújni.

Perzsia nem kereskedő ország. Fa' szűke miatt belsőkereskedést vizen nem űzhetnek. Szorgalmok majd semmi; de mégis nagy ügyességgel készitenek szőnyegeket és selyem-

anyagokat, mellyek karaván által Törökországba vitetnek; de a' természetökben álló renyheség gátolja őket szorgalmi vállalatokba ereszkedni, mellyek gazdagság' forrásaúl szolgálnának. Ez okból Perzsia szegény is és nyomorú; városai tisztátlanok és rosszul épültek. Ispahan és Teheran nagyok ugyan, de még sem hasonlítanak europai városainkhoz. A' keletiek' restsége és gondatlansága mindenütt kitünő. Az említett városokon kivül kevés város érdemel említést, csak Siraz dél felé. Ennek közeletén vélik némellyek Persepolis' romjait találni.

A' népesség nem áll illő arányban az ország' nagyságával, mert alig van 8 millió lakosa, kik erkölcs és vallásra nézve különböznek egymástól 's részint nomadok.

Nemzeti bélyegök általában a' gyanúskodás, melly a' birtok' és tagjai valamellyike' elvesztésének félelméből ered; Persiában kiki magának és a' perczenetnek él, 's mindenik féli másikát. Az ur tart szolgájától, ez pedig nem hisz urának; a' szükség köt ugyan némi gyönge kötelet, de a' melly a' legkisebb érdek által elszaggatható. Az irígység és féltés minden családba behat 's minden szerencsét elront. A' szelíd családi élet 's az övéinek szeretete földulatnak a' félelem, és gyanu által. Az atya gyülöli fiát és ez megveti élete' adóját. Az asszony, ki férje és gyermekeinek szeretete felől nem bizonyos, csak személyes érdekére gondol 's férje' vagyonát meglopja.

Sokan állíták, hogy a' perzsák a' legudvariasabb nép keleten. Igen, a' perzsa igen bőven osztogatja a' bókokat és czerimoniás szavakat, de a' mi a' valódi udvariságot illeti, a' szivből jövőt, ez sehol sem található. A' perzsáknál sem jóakarás, sem haszonmegtagadás, sem azon természetes szivesség nem található, melly olly nagy ingerrel bir a' társas életben. Van ugyan a' főbb osztálybeliek között némi faragottság, de ezt Ázsia' minden népénél föltalálhatni, hol némi nevelés adaték az embereknek. A' perzsák e' bánásmódja egészen szóképzésöktől származtatható, a' mellyre nyelvök igen alkalmatos. A' perzsa nyelvben több hyperbola 's metaphora van, mint más akár mellyikben; ugy látszik, mintha a' perzsa nem is tudná magát természetesen kifejezni. A' legkisebb formula, a' legcsekélyebb bókolat, mellyel a' perzsa elédbe

léphet, ez: hogy ő szolgád, hogy háza, kertje, lova mindene a' tiéd stb.; de illyen nyelven csak azzal beszélnek, ki iránt tiszteletet kell mutatni; mihelyt a' helyzet és érdek változnak, a' nyelv is kemény, sértő 's urat mutató lesz. A' vendégszeretés nem valódibb az udvariasságnál.

A' nép' characterének különféleségre olly vonzó mint rendkivüli. E' népnek élénk mérséklete és phantasiája van, szereti a' mulatást és bujálkodást, de az őt mindig nyomó félelem gátolja hajlandósága' követésében, hogy minel kevesebb figyelmet és gyanút gerjeszszen. Beéri egy szép sállal, jól dolgozott törrel vagy szép pipákkal. A' házakbeli nagy fényüzés számos csarnokokból áll, szép szőnyegekkel és tág udvarokból apró ugrókutakkal és virágágyakkal. Arany vagy ezüst edényeket ritkán láthatni; asztalnál semmi kicsapongást nem űznek. A' magas osztályok' étkei igen egyszerűek az alsóbbak kenyérrel és gyümölcscsel élnek, italok tiszta viz. De ha a' perzsa az asztalnál mértékletes, van több más éldelet, mellyeket igen szeret. A' lótartás végetlen idő óta szenvedély volt a' perzsáknál. Az ember itt lovával lakik; az a' legjobb barátja, mellyet ritkán hagy el. Az ember és lova némileg egy személyt képeznek; a' perzsa mindent, még öltözetét is elhanyagolja, csak hogy jó lovat tarthasson. A' lovaglásbeli ügyesség, mozgásai' gyorsasága, 's maga tartásának delisége olly nemes és derék tekintetet ad a' perzsa lovagnak, millyent Európában nem ismerünk.

A' character' simulása 's az igazi vagy szinlelt udvariság második természetté vált a' perzsánál 's az alsó osztályokra is kiterjed.

(Folytattatik.)

Ő.

Mért nem vagy virágszál,
Hogy letörhetnélek,
Lángoló szivemre
Boldogság' jelének.

Mért nem égi csillag,
Hogy nekem ragyognál,
Csendes éjfelenként
Andalgásaimnál.

Vagy mért nem vagy oltár,
Mellyen tiszta láng ég,
Hogy szent zsámolyodra
Letérdepelhetnék.

Mért nem drága szent kép,
Messze, mint világvég,
Hogy zarándokolva
Hozzád vándorolnék,

'S addig esdekelném
Márványlábaidnál,
Mig nem szánakozva
Hozzám lehajolnál.

Mit mondék? virág vagy,
Nem nekem virágzó;
Csillag, legderültebb,
Nem nekem sugárzó;

Oltár vagy, holottan
Tiszta lángok égnek —
Drága és kegyes szent —
Boldogabb reménynek.

Ah nekem tövis jut
A' szelíd virágból,
Csalfa, tűztelen fény
A' csillagsugárból.

'S mig szivemben égek
Oltár' zsámolyánál,
A' szent érzeketlen
Márványkép gyanánt áll.

Csaba.

Halál egy botlás miatt.

(Folytatás.)

Három hónappal a' Provenceban ünneplett menyekző után, Athemar ur a' vidék' nagy bámulatára, itt telepedék le; előbb csak kétszer látták Lacauxban mióta azt atyjától öröklé 's egy mindenes vitte egész ügyét. Mikor tehát hire jött, hogy fiatal nejével ide jövend, köz öröm támada, mert az elnökné' kelleme — 's jóságának hire messze földre szárnyalt, 's a' mint megláták, minden boldogtalan érezé, hogy a' gondviselés benne egy vigasztaló lélekkel áldá meg.

Egy ideig szakadatlan ünnepély volt a' várban, kiki irigylé Adhemar' asszonyság' sorsát; én, uram, csak én vevém észre, hogy nem boldog, hogy férjét rettegi 's tőle iszonyodik. Észrevevé, hogy titkos keservét és fájdalmát eltaláltam, 's ez idő óta közötte és közöttem néma biztosság támada, némi gondolat-közösség, melly szóval soha sem árulá el magát, de melly többet jelente a' legkikeresettebb szavaknál.

Valahányszor hivatalom a' várba vezetett, a' mi hetenként majd kétszer történt, szemeiben örömfényt láték keresztül reppenni 's e' szavak: „Ön legalább sajnál!“ szemeibe voltak irva .... utóbb szájából is hallottam.

Lassanként ritkultak a' mulatságok Lacauxban, a' látogatók eltávoztak; a' mindig hideg és gonddal telt elnök senkinek sem tetszék már, 's két három nagy ünnepet kivévén, mellyeket évenként ada 's mellyről megsértés' félelme 's a' magas helyezetéből eredt tisztelet miatt nem bátorkodtak az emberek elmaradni, különben öt szomszédai soha sem láták. Lacaux' tág teremei puszta csendbe estek...

Mikor hivatalos foglalatosságai Párisba kenyteték az elnököt, szigoruan megtiltá nejének a' látogatások' elfogadását, csak én valék kivéve, mivel gyönge egészsége gondomat szükségessé tevé.

Az illyenkori látogatások' alkalmával méltányolhatám még csak igazán ezen asszony' angyali jóságát, ki zugolódás nélkül türé ezen szerelemtelen férfiu' szeszélyeit, kinek elélt testfödeléke alatt eltompult és megromlott szív ütött. Soha nem jöve panasz ajakára, de sajnálkozása a' mult fölött bebizonyitá, mi kinos neki a' jelen. Mindenkor sirt, ha a' kolostorról emlékezék, hol neveltetett 's mellyet csak azért hagya el, hogy Adhemar ur' neje legyen; ez még azt sem engedé meg neki, hogy barátnéival levelezzen, ha a' leveleket előbb nem olvasá. Röviden, uram, a' zsarnokság, soha sem üzeték tovább, 's ha Adhemar asszonyság' boszuságos életének apró kicsinységeibe bebocsátkoznám, örökké kellene beszélenem.

Négy évig tarta már ezen szerencsétlen egybeköttetés 's az idő nem hoza enyhet az elnökné' fájdalmára; magas erénye, szelídsége 's megrendithetlen türelme nem találtak kegyet férje előtt, ellenben még ugy látszék, hogy a' lelkiösmeret' mardosásai, mert ezt a' leggonoszabb sem kerüli ki, rosz characterét még inkább ingerlék. Ezen időben és épen az elnök' távolléte alatt történt, hogy a' fiatal vicomte, Julius Adhemar, Lacauxban megérkezett; ki az elnök' egyik öcscsének fia volt, árva, birtoktalan, és királyi szolgálatban. Egy szerencsétlen viszony ezredesével, a' kit kihiva, kényszerité öt, ezrede' elhagyására; eljött, nagybátyánál segitséget és védelmet keresni.

Jövetele végetlen zavarba hozta Adhemar asszonyságot, ki férje' rokonát el nem utasithatá a' nélkül, hogy kárhoztattatnék vagy férje' gyanuskodó characterét el ne

árulja; ellenben a' fiatal, szép ifjút magánál tartani annyi volna, mint az elnök' egész dühének kitenni magát. E' kegyetlen kétségben arra határozá magát, betegség' színe alatt tulajdon szobáiba elvonulni 's Adhemar urnak megirá, jöjön nyomban vissza.

Talán a' levél veszett el, vagy tán más ok szolgála alapul, annyi elég, hogy az elnök nem felelt. Három héti várakozás után azt vélé, hogy férje helyben hagyja cselekedetét, és ő magányából előléphet.

Adhemar asszonyság azért színle betegséget, hogy engem a' várban tarthasson; ez idő alatt majdnem barátjává lettem az ifju vicomtenak. Oh uram, minő szív, minő fej! Egy kissé élénk, de elme és nemesség, azután olly szép, vidor feketebarna szín, mint az én hazámfiaié, tüzes bátor szemek, — e' mellett fejét nemes gőggel hordozá, termete pedig felséges volt.

Hosszú sétáinkon majd mindig az elnökné'ről beszéltünk, kit ő csak egy pillanatra látott; de a' ki mint valami phantasticus tünemény marada képzeletében hátra, — és én, tudtom nélkül, szavaimmal csak tüzelém azon regényes indulatot, mellyel iránta viseltetek. Nem is festhetem le kegyed előtt azon örömet, melly arczán elterüle, mikor egyik reggel, épen reggelizésünknél, Adhemar asszonyság épen ugy öltözködve mint látja itt kegyed, hozzánk lépe, nagyon elpirulva merész lépése fölött, a' hogyan ő nevezé..... Mi szép volt mind a' kettő, uram! — miért hagyá isten, olly későn találniok föl egymást! Minthogy az elnökné meggyógyult, megszünt az ott tartózkodás' ürügye is, én haza mentem és csak rendes látogatásaimra szorulkozám.

Nem tudom mi történheték távollétem alatt, uram, csak arra emlékezem, kogy egyik napon ablákomból látám őket a' park' sétányán egymás mellett ülni, rózsát szaggattak szét, és a' lehulló szirmokat váltogatva ajakaikhoz emelték. Egyik este mind a' hárman a' kertre nyiló nagy teremben voltunk, tiz óra volt és az éj zivatarral kezde ijeszteni, ekkor Adhemar asszonyság szelid remegő szavával kére, maradjak még nálok: „Látja, orvos ur, minő fekete az éj, hogy a' villámok alig tudnak a' felhőkön keresztül hatni; zivatar lesz, ne nevessen kegyed, de én félek tőle; maradjon kegyed, nyugtasson meg.

... Nem tudom miért, de szerencsétlenséget sejditek!"

„„Talán örökké csak nem üldözi kegyedet az isten"", mormogá Julius vicomte, ki egyik nyilt ablaknál ült 's arczát tenyerébe rejté mig nagynénje szólott.

Egy mély sohaj volt az elnökné' felelete, azon ablakra hajolva, hol kisöcscse ült. Fehér ruhája 's halvány képe, gyöngén világitva a' teremben égő egyetlen gyertyától, igen feltünt a' fekete felhőkkel bevont ég' homálya mellett, mellyre ő olly húzamos- és figyelmesen néze ki, hogy szempilláit akkor sem süté le, mikor a' vakitó villámok rohantak ellenébe; azon helyet látszék az égen keresni, mellyet nem sokára elfoglaland, mert isten irgalmas leende iránta, ha vétkezett is ellene. Mind a' két kezét mellén tevé össze, mikor egy szörnyű csattanás megrázta 's fölveré ábrándjaiból, mellyekbe elmerült; egyik keze Julius vicomte' ölébe hanyatlott, ki azt megragadá 's kezében tartotta.....

Egy könnyű zörej, mellyet csak én vettem észre, egyik nyitva maradt nagy teremajtó felé vonta figyelmemet, 's meglátám Adhemar elnök' hosszú alakját és homályos képét. A' kegyed előtt elmondott egész jelenetnek szemtanúja volt.

Lassan előre lépe 's már a' terem' közepére jutott, a' nélkül hogy neje vagy kisöcscse észrevették volna, mig az ijedségtől merevedve, mozdulni sem tudtam.

Első szavára Adhemar asszony megrettenve sikolta fel, Julius pedig mintegy villámütötten állott.

‚Mit jelent ezen ijedve felsikitás, Alice, megjöttömkor?' igy fordult nejéhez az elnök enyelgő hangon, mellyet eddigelé nem ismerék nála, de a' mellyet vadállatéként tüzet szóró szemeinek pillantása meghazudtolt: ‚Igy kell a' férjet fogadni félévi távollét után?'

Adhemar asszonyság, minden tagjában remegve, közelíte férjéhez 's átengede neki homlokát csókra. A' fiatal vicomte' arczát tüzpirosság lepte el.

‚És te, gonosz ficzkó, — igy fordult hozzá nagybátyja tréfáló hangon, kezét nyujtva neki, — tehát életedet egy kardvágásért valál kész koczkáztatni 's elhagyád az ezredet, mivel megfoghatóvá akarák előtted tenni, hogy nincs józan eszed... Igen, igen, van

tudósításom Párisból rólad, 's e' heves tűzfej' kihűtését meg kell kisértenem. Doctor, — így szóla hozzám, kivel előbb még egy szót sem váltá — önnek jeles szerecskéi vannak az agygyuladás ellen. Átadom önnek ezen ficzkót, jeles gyógyítást végezhet rajta, mondá nagy hahotával. Még ma este vigye el magával, 's nőm és én néha néha betekintendünk önhöz, hogy munkája' sükerét megitéljük.'

Egyikünk sem szólalt fel, hogy e' lealacsonyító gunyra valamit feleljen, 's az erre beálló némaságot csak néhány fontosság nélküli kérdése az elnöknek szakasztá félbe, mellyekre az asszony olly lassan felele, hogy alig volt hallható.

Mikor az óra éjfélt üte, elválánk.

Ah uram, soha nem feledhetem el azon pillanatot, mellyet az ifjú vicomte elválásakor nagynénjére vetett; a' düh' és kimondhatlan gyöngédség', a' gyülölet és határtalan szerelem' keveréke volt az, iszonyú féltéssel párosítva. Az érdektelen ember előtt nagy bölcselkedési anyagúl szolgált volna a' contrast ezen, magán minden indulatok harczának hü tükrét mutató férfiu és azon asszony között, ki hasonló bajban szenved és elhal, de magát sorsának alája veti; hanem én, ki mindent a' szív' szemein által vizsgálék, és csak könyezni tudtam és gonoszt sejdíteni, mint tön az asszony!'' **V—a.**

(Vége következik.)

Hangászati szemle.

3. Quatre Nocturnes pour le Pianoforte par Aug. Kahlert. Breslau, chez C. Cranz. Pr. 10 gr. = 37½ kr. C. P. — Kahlert' nocturnai (estdarabjai) szellemdúsan fölfogva és előadva, minden fogékony kedélyre jótékonyan hatnak. Field' szelleme lelkesítette a' szerzőt azoknak fogantatásánál.

4. Deux Rondeaux pour le Pianoforte, composés par G. C. Kulenkamp. Oeuvr. 45. Berlin, chez T. Trautwein. Pr. 16 gr. = 1 fl. C. P. — E' két rondo igen jó zongora-munka, abban a' szilárd irásmodorban, melly mainap majd egészen elveszett; divatszerü pipere nélkül; középszerü játszóknak, kik kevésbbé ohajtanak mystificáló bravourfigurákkal fényleni, mint egy értelmes, sokat jelentő előadással érdekelni.

5. Oeuvres complètes pour le Pianoforte par Fréd. Schneider. Halberstadt, chez Brüggemann. Pr. 1 th. = 1 fl. 30 kr. le Cahier. — A' mint templom- és oratorium-hangaszerző teljes joggal olly hires mester itt minden zongoramunkáinak tökéletes és igen kellemes kiadásával ajándékoz meg. A' kinek kedve van Herz-, Csernyvel, Duvernayval, Pixis-, Hunten-, Kalkbrennerrel stb. mint virtuoz diszleni, az itt nem talál éldeletet, de a' kinek köszönetét Haydn és Mozart, Beethoven és Hummel, Weber és Spohr mainap is megnyerik, és a' ki nem sajnálja a' fáradságot, komolyan és tartósan tanulni azt, a' mi könnyűnek látszik, még is nehéz, mi az értőt gyönyörködteti, de hidegen hagyja a' sokaságot, egyszóval: a' ki az utánkészitett üveggyöngyöknek csalékony fényét megveti, a' gyémántot pedig a' világ nélküli térben, szemfényvesztő szivarványa nélkül is becsülni tudja, az jó helyen jár; jó kedvüen epitsen itt magának lakást, 's érezze magát honosnak, mint Abraham' ölében, és meleguljon a' képzelet' naptengerében, és erősödjék a' tiszta harmoniának kimeríthetetlen forrásán, és kéjelegjen az örökké szépnek és igaznak élvezetében, és buszkélkedjék (ha német) azon tudattal, hogy a' német haza illy mestereket és fogékony szíveket szül, mellyek forróan vernek még az igaz müvészetért, 's éldelik annak gyönyörű arany gymölcsit, mellyeket szegény lelkü darázs csipések talán megsértenek, de a' lehullásra nem kényszeríthetnek.

6. Rondino über zwei beliebte Motive aus der Oper: der Postillon von Lonjumeau, fur das Pianoforte von Carl Haslinger. 17. Werk. Wien, bei Tobias Haslinger. Pr. 45 xr. C. P. — Az olly zongorajátszók, kik nem akarnak egyedül technicai ügyesség által meglepni, vagy határozottabban mondva, mystificálni, hanem inkább igénytelen önismeretökben a' szerény kedvellők' köréhez csatlakozni, nem könnyen nyulhatnak czélirányosabb mulattató darabhoz, mint e' jelenvaló maga kedveltető alakjában, melly több lenni, vagy magasbra becsültetni nem akar, mint egy derült és a' rá szánt félfertályt bőven kipótoló, kedves, vidámító időtöltés. A' mi a' legritkább erényekhez tartozik a' fiatal szerzőknél: tartózkodás üres csecsebecséktől, eszmegazdálkodás, a' nehéz mesterség annak idején megszünni a' kellemetlen csevegés helyett, e' három becses trifolium e' kecses kicsiségben találtatik, melly nem szenved ama' ragadós roszban, melly modulatiódühnek neveztetik, 's épen ez által magig egészséges alkotását bizonyítja, 's így félelem nélkül megkezdheti utazását a' müvilágban.

7. Musikalische Jugendbibliothek, 16. und 17. Heft. 6 Sonatinen für das Pianoforte (mit Bezeichnung des Fingersatzes) von M. Clementi. 36. Werk. 1. und 2. Abtheilung, jede 1 fl. C. M. Wien, bei Tobias Haslinger. — Illy becses munkákat mindig érdemlett dicsérettel kell említeni. Már régen és sokféle tekintetekből bebizonyitották azok kiterjedett hasznokat, és némelly virtuoz a' szárnyas ruhában, kit a' későbbi idő mint fenthaladó müveszt csodált, e' forrásból szítta az első hathatósan erősítő eledelt. Mindegyik sonatina, C, G, C, F, G, és D-ből két vagy három rövid darabot foglal magában, általában eleven, tetszetős bélyegűt, tehát könnyen érthetőt, a' mint ez minden még magosbat föl nem fogható tanulónak füle és izlése' képzésére elkerülhetlenül szükséges. A' kijelelt applicatura, újjak' alkalmazása igen könnyíti és segíti a' magánytanulást a' nevendéknél, ki egy alaposan tapasztalt tanítónak áldásthozó jótétével szükölködni kénytelen.

8. Allegro pour le Pianoforte par Rob. Schumann. Oeuvre 8. pr. 16 gr. = 1 fl. C. P. chez Rob. Friese.

9. Toccata pour le Pianoforte ugyan attól. Oeuvr. 7. pr. 12 gr. = 45 kr. p. p. chez Fr. Hoffmeister. — Az allegrohoz minden kétségeskedés nélkül adni lehetne ez elhasznált epithetont: di bravura. A' bevezetés egy rhapsodiai, minden taktosztás nélküli előjáték, melly a' középen, még tovább kifonva, ismét előjön. A' fő hangnem H moll, gyakran változik közel vagy távol rokonokkal p. o. D, As, E, és H durral, E mollal, G durral, és a' fényes zármenetben az összehangzó nagy hármas világos napfényében oszlik föl. — A' Toccata, Allegro, C-dur ¾ taktus — tisztán ideáli hangakép, igazi ihletés' pillanatában fogantatott, egy öntetben folyó, Schunke Lajos megholt virtuoznak van ajánlva. Emez, a' müvészettől és barátitól, fájdalom, legszebb virágzásában elragadtatott matador a' zongorán, valóban birt az illy óriási föladattal, de a' ki magában hasonló hősi erőt nem érez, és fölfuvalkodott elbizottságtól ment, nem is tartja tekintete alattinak, előbb vizsgálni: quid valeant humeri, aut quid ferre recusent, az ne kezdjen bele, hanem illő tiszteletadás mellett, folytassa tovább utját, ön megnyugtatására gondolván: non omnia possumus omnes. — A' néhol följegyzett újalkalmazás épen nem elkerulhetetlen. — A' kiadónak tettetés nélkül köszönetet mind a' kiadásért, mind a' csinos fölkészitésért. ***Cs. Im.***

(Allg. musik. Anzeiger)

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

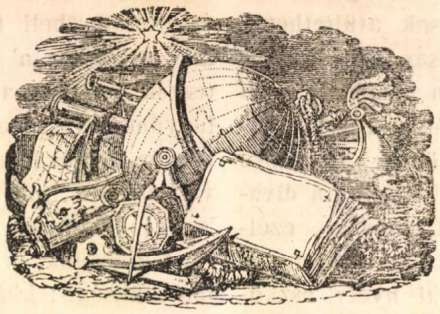

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV.

Első félév. **Pest, februarius' 14. 1839.** **13. szám.**

Tartalom: Kisfaludy Károly' munkálkodása' criticai irányáról *(Szontagh Gusztáv)*. — Perzsia 's a' perzsák. Folytatás. — Történet (*Erdélyi*). — Halál egy botlás miatt. Vége *(V—a)*. — Egyveleg.

Kisfaludy Károly' munkálkodása' criticai irányáról.

Olvastatott a' Kisfaludy-társaság' második közülésében, febr. 6. 1839.

—

Nagytekintetű gyülekezet! A' Kisfaludy-társaság, egyik ülésében, azt határozá, hogy annak, kinek nevét viseli, emlékezetére, munkáiból koronként válogatott darabok olvastassanak, 's az előadandó tárgy felett egyik vagy másik tag néhány felvilágosító szót mondjon el. A' feladat ez alkalommal rám bizatván, Kisfaludy Károly' munkái' tizedik kötetéből azon criticai töredékek' egyikét választám e' czélra, mellyek eredetileg, 's pedig még 1826-ban, a' Kritikai Lapok' számára voltak írva; de időközben, változott körülmények mellett, mint egész elavulván, csak némelly részben vétettek fel munkái közé; 's választám azon három epigrammot, mellyeket boldogúlt társunk saját drámai zsengéi ellen szórt, 's miknek a' Pályalombok közt kell vala helyt foglalniok, ha a' sokkal később megindult Kritikai Lapok' kiadója, barátja' kora halálán érzett mély bánatában, iránta olly szigorúságra keményedhetik, millyet Kisfaludy Károly önmaga ellen gyakorla. Szándékom pedig itt boldogult társunk' criticai szelleméről, vagyis munkássága' criticai oldaláról értekeznem, sőt, a' mennyiben a' részt csak az egésznek áttekintete után ismerhetjük meg voltaképen, előrejárólag, müvelődéséről 's irói munkásságáról általában is szólani, érintvén egy úttal azon körülményeket, mellyek idejében 's előtte literaturánkban divatoztak, mint a' mik törekvései' 's ezek' fontosságának magyarázatára elkerülhetlenek.

Elhúnyt iróink közül, nézetem szerint, kiváltt hármat, lehet és kell ujabb literaturánk' alapítóinak, sőt jóltevőinek tekintenünk: Révait, Kazinczyt és Kisfaludy Károlyt.

Jóltevőinek! Engedelmet a' szóért. Korunk' feladata: nemzeti nyelv- és literatura által egyesülni, nemzetiségünket megállapítani, müveltségünket kifejteni; 's azért mindenek felett azok érdemlik hálánkat, kik e' legbelsőbb szükségeink' kielégítésére áldozák éltöket, e' törekvésben a' legfoganatosabb előmenetellel munkálkodtak. Minden müveltség' csirái ugyan, jól tudom, idegen nyelv 's literatura által ébrednek fel; 's miután a'

tudományokat 's művészeteket a' régi kor találá fel, az újabb azokat csak átültetheté, e' tekintetben igen czélirányosan a' latin nyelvet használván; a' müveletlen nemzetek azon kivül pallérozottabb szomszédjaiktól is kölcsönözék müvelödésök' eszközeit. Így leve köztünk is a' latin és német literatura divatos. Fölserkentésre ez, mint mondám, czélszerü és helyes; de teljes kimüvelödésre elégtelen: erre csak a' nemzeti nyelv' eszközei vezetnek. Felvilágosodottabb közönséghez szólok, hogysem szükségesnek tarthatnám ez iránt mélyebb bizonyitásokba ereszkedni; csak lettdolgokat legyen szabad említenem. Melly nemzetek müvelödtek ki a' világtörténet' tanúsága szerint teljesen? A' görög és római a' régi korban, az olasz, angol, franczia és német az újban. 'S mi által, ha nem nemzeti literaturájok' segítségével? 'S van-e nemzet, melly másképen érte el a' tökély' e' pontját? A' történet nem mutat egyet is. A' nemzeti nyelv tehát a' nemzetek' müvelödésének fő eszköze, 's ez olly régi igazság, mint a' történetirás, mint a' világ maga! Révai, Kazinczy és Kisfaludy Károly ennélfogva kétségkivül megbecsülhetetlen érdemeket szerzének magoknak, midön nagy tehetségöket azon pályára fordíták, mellytől nemzeti életünk' kifejlödése függ, 's ezen érdem magasból, ha meggondoljuk, mikép ez olly korban történt, midön ez ügy iránt a' nagy közönség' részvéte még fel nem ébredt, fáradozásuk nem jutalmaztaték, söt elismerést sem nyert; midön, Kölcsey Ferencz' bizonysága szerint, Berzsenyi' énekei, müvek, mellyek a' nemzetre örök fényt valának derítendök, kiadót sem találának, az ügy' diadala boldog álom vala, 's hösi, feláldozó buzgóság kelle előmozdításához. Ez azonban a' nevezett férfiak' csekélyebb érdeme; a' sikerben fénylik az, mellyet fáradozásaik érének, 's melly maradandó hatást csak az által nyert, hogy literaturánkban épen ott és úgy segítének, mint azt annak belső szüksége kivánta meg.

Az egyes ember, nagyérdemü közönség! elvész a' sokaságban, és cselekedeteinek csak úgy eszközölhet hatást, ha azokat az egészhez csatolja, mellynek tagja, 's annak szükségeit 's a' kor' kivánságait kielégíteni törekszik. Általában minden, mi az emberi társaságban történik és létesül, végső kútfejére nézve belső szükségeinkből keletkezik, élet és literaturabeli tüneményeink és viszonyaink, söt maga a' társaság' alakúlása. Ne létezzék bennünk a' tökéletesülés' hajlama, ne legyünk hivatva a' boldogságra, ne kötelezzen az ész és lelkiösmeret a' jó, szép és igaz' valósítására, ne legyen tehát a' boldogság, 's a' jó, szép és igazbani tökéletesülés örök rendeltetésünk, 's lényünk' belső, elútasíthatlan szüksége: külső munkásságunk, melly a' belsőnek szüleménye, bizonyosan nem törekednék azt létesíteni; nem egyesülnénk társaságba, hogy egymást segítve, közös erövel boldogságunkat előmozdítsuk, házi és polgári körben minden viszonyainkat kötelesség és jog szerint elrendeljük, tudomány által az igazat, müvészet által a' szépet állítsuk elő. Sőt e' külső munkásságunk által eszközlendő valósítás' sikere is, mint mondám, a' fennforgó szükség' kielégítéséhez van kötve, életben szintúgy mint literaturában; a' szükséghez, melly mindenütt és minden időben más, és magában, mint minden a' mi létezik, örökké változó. Általában, minden, kisded csirából fejlik ki, 's a' tökély csak kiviragzása' tetőpontján mutatkozik. Mint az egyesek, úgy a' nemzetek is tudatlanságból vergődnek fel müveltségre, élet- 's literaturabeli szükségeik a' fejlödés' minden pontján különböző kielégítést kivánók, 's ki azt e' fokozat' bármelly pontján teljesíti, emberi hivatásának czélszerüen 's érdemmel felel meg; mert a' tökély előrejáró serkentés és fejlesztés nélkül el nem érhető. Vak és ábrándozó tehát, ki az ideált mindenütt egyformán az életre akarja alkalmazni, tisztán az soha és sehol sem valósítható, mert az ideál végetlen, az emberi dolgok és állapotok pedig végesek, mint mi magunk, 's bárki czélt csak úgy érhet 's hathat korára 's nemzetére, ha életben vagy literaturában az ideál' követeléseit szorosan a' fennforgó szükségekhez köti. De térjünk literaturánk' fenn nevezett hőseihez.

Hogy valamelly nyelv irásnyelvvé válhassék, mindenek előtt szükséges annak grammaticai formáit meghatározni (mert ha azok nem egyezők, iró és olvasó egymást meg nem értheti). Im Révai' érdeme. Léteztek ugyan előtte is már magyar grammaticák, nagy számmal, de iróik' egyike sem birt azon mély belátással tárgyába, hogy

nyelvünk' szabályait maradandóan megállapítani 's közönségessé tenni birhatta volna. Révainak ellenben, nyelvünk' eddigi legmélyebb ismerőjének, ez, főleg Verseghyvel volt hosszas vitái után, sikerült; paradigmáit nemzeti academiánk helybenhagyta, gondos íróink kivétel nélkül elfogadák. Mivel tehát Révai literaturánk' első szükségét elégité ki, őt, annak alapitói között, méltán első helyen tiszteljük. — De a' puszta grammaticával a' nyelv' egész müvelődési sorsa még nincs eldöntve. Hogy tudományra 's müvészetre használhatóvá váljék, az igazság és szépség' eszméi szerint kell müveltetnie, egy felsőbb, egy literaturai nyelvnek kell alakúlnia, melly a' tudomány 's müvészet' szükségeinek teljesen megfelel. 'S ím ezt tevé Kazinczy, 's törekvései, az orthologusok' minden kába agyarkodásaik' ellenére is czélt értek. Mert ő nem mást akara, mint mi minden nemzetnél történt, melly kifejlett literaturával birt vagy bír, a' classica literatura' népeinél úgy, mint az új kor' fáklyavivőinél, az olaszok, angolok, francziák és németeknél: mert a' tudomány 's müvészet' haladása 's terjedése által mindenütt egy, a' közönséges népbeszédtől külön vált literaturai nyelv alakúlt, melly a' literaturán kivül a' nemzet' értelmessége közt divatozik; midőn a' közép és alsó osztályúak a' tájékok' különböző szólásmódjaival élnek. 'S Kazinczy' ebbeli érdeme nem csak az elv' kivívásán, hanem annak kivitelén is alapúl, mert olly müvészi prósával ajándékozá meg nemzetét, melly iróinknak mind maiglan mintául szolgálhat. — De végre, grammaticai szabályok 's literaturai nyelv is csak eszközök a' czélra, 's hogy ez létesüljön, azt tudományra 's müvészetre alkalmaznunk kell. Előbb ugyan müvészetre. A' lélek' alsóbb tehetségei, t. i. az érzékiség, érzemény és képzelődés, előbb fejlenek ki bennünk, mint a' felsők: az értelem és ész; 's igy minden literatura költészettel kezdődik, mellyet a' tudomány követ. Költészettel mondám, de ez eleinte nem müvészi, hanem úgy szólván az érzemény' és képzelődés' öntudatlan természetes ömledezése: népköltés; müvészi polczra csak akkor emelkedik, midőn czéljai 's szabályai' teljes eszméletével teremt; mert ez, élet- 's literaturában, minden tökéletesülés' feltétele.

'S ím, itt kezdődik Kisfaludy Károly' munkásságának érdeme.

(Vége következik.)

Szontagh Gusztáv.

Perzsia 's a' perzsák
legújabb tudósitások után.

(Folytatás)

Perzsia' lakosait négy osztályra szoríthatni: 1) tisztek; 2) városiak, müvészek és mesteremberek; 3) parasztok; 4) nomadok. Az első osztály majd minden jó tulajdonság' hiával van, a' min nem is csodálkozhatni. Az uralkodó önkényes, hűségtelen charactere könnyen elragad szolgáira 's teremtményeire is. A' nemesek és az első tisztségekben levők olly zsarnok' kényének, háborgatásainak tétetvék ki, a' ki vak engedelmességet kiván és sem ellenmondást nem szivel, sem reményeiben meg nem akar csalatni. Ezen férfiak, kik urok' rabszolgái 's ez előtt porban másznak, ismét magok' részéről szemtelen zsarnokokká lesznek az alattok valók iránt és nem ritkán gyakorolnak kegyetlenséget.

Az első nemes sem élete- sem vagyonára nézve nem biztos; zsarnokának egy szava, egy pillantása elegendő őt elrontani, mihelyt rosz szeszély, irigység, féltés vagy hiúság arra ösztönzik. A' nemes úgy megkorbácsoltatik 's kínzatik, mint az utolsó rabszolga; neje 's lányai a' legközönségesb embereknek átadatnak és senki sem bátorkodnék szánakozást mutatni irántok, annyira félnek itt a' sötét zsarnoklástól, melly mindnyájok fölött lebeg.

A' kalmárok' és mesteremberek' osztálya kevesebbé van az uralkodó' vak szeszélyének kitéve. Mindig munkával foglalatoskodván, nem romlottak annyira meg, mint a' nemesek, noha erkölcsiségök még sem nagyon dicsérhető. Rangjok és helyezetök által, melly néha nehéz és veszedelmes munkára is szorítja őket, csalás és ravaszságra vezettetnek. Mivel vagyonok a' nagyok' fösvénységének ki van téve, gyakran megtörténik, hogy sok évi munkájok' gyümölcse ragadmányul esik amaz udvarbelieknek, kik semmi véteknek nem tartják, pénzöket elrabolni, vagy legalább kiközönözni, de a' fizetésre nem gondolva.

A' haszonbérlők és parasztok legszeren-

csétlenebbek, mindig ki levén téve a' hatalmasok' pénzvágya- és nyomásának 's nem birva módot, melly által az elől menekedhetnének. A' shah a' nagyokat köpölözi, ezek pedig a' parasztokat, hogy károk megtérittessék. Hogy a' shah' parancsának engedelmeskedjenek, képviselői iszonyú pénzsummákat kénytelenek a' kerületi elnököktől kicsikarni, mellyet ezek ismét a' faluk' elsőitől zsarolnak ki. Ezen utolsók a' parasztoktól szedik föl az adót. Minden altiszt illy alkalommal maga nyereségét is vadászsza. Minden adó, minden ajándék, minden büntetés, melly valami tisztet talál, mindig a' szerencsétlen alattvalókat éri.

A' megbizottak' természetökké vált pénzszomjok és zsarolásokban egyik kézzel a' parasztokat rabolják ki, másikkal pedig a' mennyit lehet, visszatartanak az adóból, mellyet a' király kivánt. Ezen zsarlási rendszer a' legrosszabb befolyásu a' perzsa földnépre. Hogy a' nyomástól védjék magokat, hazugság-, csalás- és illyesekhez folyamodnak, a' sok vétek elöli az erény' csiráját, valamint a' barátság' és részvét' minden érzését. Minthogy az erkölcs' parancsai- 's elveiről igen keveset tudnak, azon fölül pedig nagyaik' példája által csábittgattatnak, épen nem tartják véteknek más vagyonát eltulajdonitani; természettől ugyan nem kegyetlenek, de az emberéletet még sem becsülik nagyra 's mivel az előkelők' kegyetlensége őket a' vétekkel megismerkedteti, minden pillanatban gyilokhoz nyulnak 's készek akármikor vért ontani.

Nevezetes népet tesznek a' gveberek, a' hajdani tűzimádók; eredetök Zoroaster' idején túl az idő' homályában vész el; hajdan hatalmas nép voltak, de most csak maradványok látható a' bakúi tűrforrásoknál 's Jesd' városában. Parasztok vagy mesteremberek, apró termetűek, de erősek, — arczok' kinyomása, vonásaik' mozgékonysága, arczok' sötétebb színe megkülönböztetik őket a' többi perzsáktól. Asszonyaik szépek, de tisztaság' hiányában szenvednek. A' gveberek mértékletesség és józanság által jelesek; naponként csak kétszer esznek. Mindenféle hust szabadon esznek, a' tehénét kivéve, melly — mint a' hinduknál — nagy tiszteletben áll előttök. Az emirek pénzkicsikarásra használják ezen előitéletet, mert ha tehénleöléssel fenyegetik a' gvebereket, ezek annyi pénzt teremtenek elő, a' mennyi (erejökhez képest) tőlök kivántatik. Mint a' moslemeknek, több nőt szabad elvenniek 's azoktól elválhatnak, kik terméketlenül maradnak. Vallási gyakorlatok nem nyilvános; egészen titkon vitetik végbe. Nap' nyugta után soha sem imádkoznak, cultusoknak vége szakad imádási tárgyok' eltüntével. Gyermekeiket tűznek szentelik, csekély lángon suhintva azt keresztül, melly cerimonia által őt egy szellem' ótalmába vélik adni, ki őt egész életén keresztül kisérendi.

A' kurdoknak meglepő hasonlatosságok van a' beduinokkal; ők is magasak, erősek, jól termettek, szép arczuak, ámbár szinök sötét barna. A' legmélyebb tudatlanságban élnek 's majd egészen vadak. A' hazudás épen nem vétek előttök, hanem inkább erénynek és okosságnak tartatik; más nemzetek' minden hibáival birnak, de jó tulajdonságaik nélkül, hamis-, hűtelen-, vérszomjasok, rettenthetlen tolvajok, szomszédaik' rablásából élnek. Vitézségök a' mellett igen nagy, noha nem a' becsületérzés által gerjesztett, hanem hasonló a' vadállat' vakmerőségéhez, melly zsákmányát látja 's a' fenyegető vészt nem ismeri.

Hakari, Belban, Meerwau 's Beilau törzsökök, közvetlenül az örökös herczeg alatt állván, kevesebbé rablók. Müvészetek- és tudományokról sejdítésök sincsen. A' kard' tekintete 's rangja azon katonák' száma szerint becsültetik, mellyeket kiállít és eltart. A' nagyok' lakhelyei szörnyűek 's elmondhatni, hogy egész Kurdistanban nincs egy lakható ház, néhány várat kivéve. A' regéket mint gyermekek úgy szeretik 's mindig vannak dervisek velök, kik élelmöket mindenféle mesék' elmondásával keresik.

Had' alkalmával segédcsapatokat adnak az örökös fejedelemnek; a' beilau törzsök legszámosabbat. Ez temérdek sikságokat bir Kurdistantól nyugotra. Az asszonyoknak nagy szabadságok van; néha egész napokra eltávoznak hazulról, a' nélkül, hogy férjeik azzal törődnének. E' szabadság igen könnyiti más férfiakkali társalkodásokat 's ezen okból majd mindnyájának szeretője is van, kit naponként lát.

A' kurdoknál még nevezetesebbek a' Kho-

rasanban csavargó turkomannok. Fő törzsökeik: 1) Tekke, 2) Gulkau, 3) Jemuts. Az első 40,000 családra megy és Serach' pusztáján él Cheroáig, elszórva, hűtelenül, rabolva 's még barátjait sem kimélve. — A' Gulkauk semmivel sem szelídebbek, hanem Muhamed Kochinchán, tekkei fejedelem által csaknem mind kiirtattak. A' 15,000 családra menő jemutsok' fele perzsa uraság alatt van 's a' másik két törzsökkel majd örökös hadban él. A' koronának fizetendő adó lovakból és lovagokból áll.

E' népségek' erkölcsei és szokásai hasonlók; tovább vihető hajlékokban laknak, lakásokat gyakran változtatják. Rendesen 50, egész 200 család tanyáz együtt; minden csoportnak van főnöke, ki nagy tiszteletben áll. Mindenben kikérik tanácsát, ő mozdít el minden nehézséget 's egyenlíti ki a' vitákat. Mindenhol és mindenben egyenlőséget tartanak. Sem rangkülönbséget, sem etikettet nem ismernek, mind keverve vannak sátoraik alatt A' mellett igen kevélyek vendégszeretetökre. Minden idegen, a' ki nem ellenségök, az első sátor' lakóitól köszöntve fogadtatik, kik elébe lépve lova' zabolját megfogják 's őt magokhoz kényszerítik. Mindenhol barátságos szavakkal szokás itt az idegent szólítani 's pipa (kalinu), kenyér, irósvaj és sajt tétetik elébe. De igen gondatlanul tenne az europai, ha e' barátságban biznék; mert hűtelenség, rablásvágy és kegyetlenség fővonás e' népnél.

A' turkomannok' asszonyai nagyobb szabadsággal birnak minden mohamedanus noknél. Fátyol nélkül járnak 's az idegenek elől nem vonulnak el, sőt inkább elcsábítani törekesznek azt 's úgy intézik a' dolgot, hogy férjök meglepje őket 's az idegent meggyilkolja vagy fogolylyá tegye. Fejtakarójok némi csákó, mellyről veres selyem kendő csügg le. Homlokuk fonallal van kerítve, mellyre arany és ezüst pénzek sőt csengetyűk is sorozvák. Hajok négy csomóba van fonva, mellyek közül kettő elől, kettő a' vállra csügg. Többi öltözetöket hosszú bő öltöny teszi, ujakkal, melly a' mellen nyilt, a' nyaknál pedig begombolt; ezen ruha selyemből vagy gyapjuból van, 's veres, zöld 's kék csikos. E' ruha alatt még egyet hordoznak.

A' férfiak' ruházata különböző; rövid gyapju öltönyt (sibube) hordanak, vagy hosszú selyem vagy gyapjú ruhát; lábaikon papucsot viselnek.

E' népnek fegyverei lándsák és kardok; jobb kezökben a' lándsa, baljokkal a' lovat vezetik, melly annyira be van tanítva, hogy a' test' legkisebb mozdulatának enged. Kardjok görbe és igen éles; ezen kivül gyilkok is van övökben.

A' tekkéknek puskáik is vannak míg a' többi turkománok csak ívet és nyilakat használnak. A' tekkék' lovai leghíresebbek, igen gyorsak és nagy zaklatást kiállók. Rablások' alkalmával naponként 30 órányi utat képesek lovagokkal együtt beszaladni. A' turkománok megtanítják lovaikat, lábaikkal magokat védni 's az ellenséget fogaikkal megtámadni. De az illyen ló néha 1—300 font sterling is (2—3000 pengő forint). A' lovakon kivűl a' teve tesz nagy szolgálatot a' turkománoknak.

Erkölcsök és szokások. A' perzsa udvariság' legrégibb szokása abban áll, hogy az alacsonyabb a' fölötte álló előtt karjait kiterjeszti és lábait kinyitja. A' perzsák nem úgy ülnek mint a' törökök, hanem sokkal nehezebb módon; mert először letérdelnek 's a' test' súlyát lábaikra eresztik.

Ha szobába akar menni a' perzsa, papucsait az ajtó előtt hagyja, előlép 's azon helyet foglalja el, melly rangját illeti és soha mást nem. Mikor leült, fölemeli szemeit 's részt vesz a' társalkodásban, kezét mellére tevén elmondja: Selam alejkem nagy ünnepélyesen, fejét jobbra 's balra hajtja egyéb testét meg nem mozdítván. Köszöntését mindenek elfogadják, szólva: Alejkem selam. A' házi úr így szólva fogadja vendégeit: Chos amedid (isten hozott). Itt egy anecdota jut eszembe. Perzsa követ volt Bécsben, ki sok vendéget fogada el 's mindnyáját a' honabeli szives Chos amedid-del fogadta. Erre a' bécsiek azt gondolák, hogy a' követ németül beszél 's azt mondja nekik: koschame Diene (gehorsamer Diener; alázatos szolgája).

A' perzsa szereti a' mulatságot és testgyakorlást, szeret vadászni és lovagolni. Vadászatot lóháton tartanak szarvasokra 's nyulakra, foglyokra és fáczánokra. Nem seréttel, hanem golyókkal lőnek- 's mindig nyargalva. Királyi vadászatkor rendesen 2000, sőt 3000

darab is elejtetik. Perzsiában nagy kutyák vannak, basi nevűek, mellyekkel vaddisznókat szokás vadászni. Ha 200 vadat lőtt puskájával a' perzsa, azt eltemetendőnek tartja, de e' cerimóniát csak a' gazdagok tartják meg.

Semmi országban sem esik roszabb utazás, mint Perzsiában. Legtöbb utazás történik Mekkába 's Ali és Hussein imánok' sirjaihoz, búcsujárásképen. A' nők némi kosárban utaznak, a' nyoszolyák csak királynék' és herczegnők' számára hagyatnak.

(Folytattatik.)

Történet.

—

Volt hajdan egy népség, barangoló
Csoportja fel 's alá járt a' világon.
Nagy kedve telt szivének a' csatákon,
'S jószága lön nyil, kard és harczi ló.

„Maradni egy nyugponton nem való“;
'S üzé a' szellem Kaukazus' tövébe.
Nem jött a' mozdulás többé eszébe,
Míg el nem üzte más, jobb harczoló.

Sejtés hozá Karpát' árnyékiba;
Szerette a' vidéket, 's érte halt.
Honnak nevezte azt, Magyarhazának.

A' harczi évek bajjal elfolyának.
Nem illik egy helyben maradnia,
'S most szellemével küzdjön viadalt.

Erdélyi.

Halál egy botlás miatt.

(Vége.)

Mikor a' váron kivűl voltunk, a' boldogtalan ifjú erősen megragadá karomat 's a' helyett hogy lakásomra mennénk, azon árok' szélére huzott, melly fölött Adhemar asszonyság' ablakai voltak; itt legalább egy óráig álltunk, egy szót nem szólva, ő görcsösen szorítva karomat, én mint egy béna mozdulatlanul.

Hirtelen világosság tünt fel az elnökné' szobájában, az ifjú vicomte fenyegető mozdulatot tön.

„Nem két árnyékot lát kegyed? — kiálta tompán. — Nála van!“

‚Nem, — viszonzám én — az elnök' szobája az ellenkező vároldalon van.‘

„De ezen este. ... 'S e' csók a' homlokra.... Kegyed azt nem érzé, de az én fejem ég; és száraz ujai átfogák fejét.“

‚Azon pillanatban fölnyilt az ablak 's egy nőalak volt látható.‘

„Itt van, itt van!“ mondá 's mint egy gyermek dölt sirva karjaim közé.

Adhemar asszonyság volt, ki az ablakra dőlve időze itt, néha néha megsimitá kezével homlokát és zsebkendőjével szemeit érinté, nem tudva, hogy legkisebb mozdulatait is figyelmes szemek kisérik, 's hogy olly közel ver hozzá egy férfiu' szive 's az őket elválasztó közt méri.

Végre szürkülni kezde a' nap, a' szerencsétlen elnökné eltávozék az ablaktól 's csak most beszélhetém rá az ifju vicomtet, hogy hátra kell vonulnunk, ha meg nem akarunk láttatni, Adhemar asszonyságra 's mimagunkra a' legnagyobb bajt vonandók.

„'S mire kell nekem már az élet?“ felelt ő.

‚Vicomte úr, — mondám én — isten' ajándéka az élet.‘

„Igen, — igy vága közbe — de szerencsére több módot hagya isten a' töle szabadulásra, ha hosszunak tetszik! — De bocsánatot doctor, bocsánatot az ő számára, kit megsértek, mert ő angyal, angyal a' szelidség- és kegyességben. ... És ő, férje, az egy szörnyeteg! meg fogja öt ölni, barátom, de ez jobb mint ha azt mondaná hozzá: légy nőm; ezen férfiu' neje, mocskos ajkai az angyal' ajkain ... istenem, megőrülök,.... a' nyomorult azt mondá ma estve, hogy már az vagyok!... „Illyen összefüggéstelen beszéd alatt érkezénk lakomra; szörnyű munkámba került szegény betegemet (mert ekkor valóban az volt) arra birni, hogy egy kicsit nyugodjék azon ágyban, uram, melly most a' kegyedé, 's mellyen azóta az ő emlékére mit sem változtattam.

A' nap' folytában csendesültnek tapasztalám öt, a' mezőkön bolyongott, 's a' harmadik napon, mikor Adhemar úr és asszonyság meglátogatni jöttek, egészen nyugodt vala; mi az elnöknét illeti, nem vala magához hasonló 's látni lehete, hogy titkos bú emészti lelkét.

Néhány nap óta volt nálam az ifju vicomte 's már reményleni kezdék, midön egy éjjel úgy rémlék előttem, mintha ablakát

nyitná meg nagy csendesen; azt vélém, hogy álmatlanságtól gyötörve a' fris éji levegőben hűtközik; azon fölül meg kell vallani, uram, bizonytalan gyanú és olly titok' felfedezésének félelme tartóztata hátra, mellynek igazságától rettegtem; ez okból elhitetém magammal, hogy csalódtam. E' gyengeségemet örökké fogom sajnálni! Más nap korán egy beteghez kellett volna mennem, azért már szürkületkor felkeltem, az álom az éj' történetét kitörlé emlékezetemből 's eltávozám a' vicomte után nem is tudakozódva. Mikor a' vár-árok mellett elhaladék, azon egyszerű észrevételt tettem, hogy a' zugógátok felhuzattak és ismét leeresztettek, 's a' víz előbbi állására hágott. Szemeimet az elnökné' ablakára emelve, egy kötelet láték, mellyet a' szél ide 's tova mozgata 's mellynek alsó vége majd a' víz' színéig ért; most világos lön előttem, uram, az igazság, az egész szörnyű igazság, tagjaimat hideg izzadás merevíté meg. Talán mondtam már önnek, hogy ezen árok harmincz lábnyi mély vala 's hogy a' zugógátok által egy óra alatt ki lehete üríteni 's ismét telebocsátani; a' szerencsétlen átúszni kisérté meg; de ma éjjel visszavonaték előle azon menedék-szer, 's ő meghalt, hogy a' nőt meg ne becstelenítse.

Míg e' szörnyű dráma lelkem előtt lebege, egy kis fehér kéz félre voná az ablaklepelt és visszahuzá a' részes kötelet. Elrohantam onnan, mintha rém űzött volna. A' nap' folytában azt izené az elnök, hogy kis öcscsét siettető ügy kiszteté gyorsan Párisba utazni.

Fél év folyt le ezen iszonyú eset óta 's Adhemar asszonyság ez idő alatt nem hagyá el szobáját, 's híre szárnyalt, hogy emésztő betegség tartóztatja vissza, melly elméjét annyira meggyengíté, hogy férjén kivűl senkit sem akar látni; mikor egyik estve belép hozzám az elnök; sokáig nem láttam öt 's arcza egészen megijeszte, olly vad kinyomásu volt. „Nichaud, — igy szóla hozzám — feleségem igen roszúl van, nem akar ugyan senkit látni, de ön után még is kivánkozott, megkérni jövék tehát önt, kövessen mindent el élete' meghosszabbítására. Csak — ezt tevé hozzá 's e' szónál majd összezúzta kezemet, — csak előbb esküdjék meg mindenre a' mi szent előtte, hogy bármit fedez is fel, hallgatand; élete vészben forog.“ Én megesküvém mint kivánná, 's ámbár halála már rég felszabadíta esküm alól, még is ma töröm azt meg először.

Alig tudtam lábaimon állani, mikor az elnökné asszonysághoz beléptem; de mekkora lön kétségbeesésem, mikor ágyán láttam fekünni, inkább halotthoz mint élő lényhez hasonlót; nagy szemei beestek és lázos tüzzel ragyogtak, szemcsillagai minden folyó fényt elvesztének 's látható volt, hogy a' könnyek rég kiszáradtak belőlök.

‚Itt fog az éjjel maradni, nemde, doctor úr? — mondá az elnök — időre van szüksége, hogy a' beteg' állapotját megvizsgálja.‘

Nem volt erőm egy szót szólani, csak fejemmel inték igent.. Adhemar úr megölelte nejét 's kiment. Közelíték a' beteghez; kinzója' ölelése miatt elájula.

Ismét magához térvén, szegény száradt kezét nyujtá felém, mellyen az izmokat rendre lehete számlálni, 's még össze tuda annyi erőt szedni, hogy az enyémet megszoritsa; könyekkel áztatva csókolám meg ezen kezet, mellyet annyi szerencsétlenség töre meg.

‚Ne engem sirasson, barátom — igy szóla alig hallható szóval — hanem azt, kinek lelke minden imádságom' daczára sem lelhete nyugodalmat; ez az én legnagyobb kinom 's inkább az ő örök kinjai miatt halok meg, mint ennen szenvedéseim által.‘

„Madame, felelém, az isten nagy irgalmú.“

‚Iránta még nem az, mert nem tudja kegyed, hogy éjszakánként megjelenik előttem 's azon szavakat ismétli, mellyek mindkettőnket megöltek, ezen istenutálta szavakat.‘

Azt hivém, láz-őrülés zavarta meg e' szegény fejet 's épen meg akarám nyugtatni, mikor e' szavak világos érthetőn ütődtek füleimbe 's egészen átrázának: „„Alice, angyalom, esküdjél meg, hogy egyedül enyém lészsz.““ A' szerencsétlen mint valami kisértet egyenesedék fel ágyában 's iszonyú görcs-rángatózást kapott. Hatszor ismételteték az éj' hosszában e' jelenés, mindig hasonló sikerrel.

‚Látja kegyed, hogy örök kárhozatba esett — folytatá Adhemar asszonyság; — fél év óta igy töltöm éjjeleimet, nincs erőm többé imádkozni 's félek, hogy előbb kell meg-

hálnom, mint szenvedéseim bűnünket kiengesztelék.'

Minden világos lön előttem, átláttam az elnök' vad boszúját, ki neje' character-gyengeségét 's vallási babonás hitét, neveltetése' hibáit használá, hogy őt a' legkikeresettebb kínnal ölje meg, méltólag a' legvadabb időkhöz.

Mit sem mondhaték; különben is csak vészt hoztam volna fejemre, az elnöknét meg nem menthetve, ki feloszlásához közel volt. Két nap múlva meg is halt karjaim között, a' nélkül, hogy férje a' vallás' vigasztalásait 's a' pap' segedelmét megszerezte volna neki; utolsó lélekzete' idején reá borultam én 's megmondám neki az igazat; pillantása mondá, hogy megértett. ... Vigasztalódva halt meg.

Nichaud úr elhallgatott; érzése erőt vön rajta 's én tisztelettel vizsgálám azon férfiút, kinek jó 's érzékeny szíve olly élénk és mély fájdalmat érze negyven év' lefolytával is olly esetek felett, mellyek tulajdonképen idegenek voltak életétől.

Következő este levétettek a' pecsétek és én keresztül sieték a' váron; nem minden megindulás nélkül láték azon vastag falban, melly az elnökné' ágyfejénél állott, egy akkora vak fiókot, mellybe egy ember befért; ez vala azon hely, honnan Adhemar a' szerencsétlen áldozatot megölte.

Nincs okom az olvasót biztosítani, hogy Moulinet János' örököseinek soha sem jövend hasonló cselekedethez kedvök, noha nőik' becsületére szintolly féltékenyek, mint Adhemar elnök vala; de ők tudják, hogy igazat szólt azon elmés férfiú, ki ezt mondá: „Mutasd magad a' nő előtt, mint szeretetre legméltóbb férj, 's ekkor erényének legbiztosabb kezese lészsz.“

V—a.

Egyveleg.

— **Liszt Ferencz 's a' toscanai nagyherczeg.** Illy czím alatt közli a' Journal des Débats' jan. 14. megjelent feuilletonja Jules Janinnek egy érdekes czikkelyét, mellyből a' következő kivonatot adjuk. „Egy estve a' nagyherczeg Lisztet magához hivatá, 's ama' nyájas és csendes német jósággal: Játszszék kd nekünk valamit! monda. Liszt azonnal a' pianóhoz ül. Tudva van, mikép e' vonakodó és félénk lény, a' zongora mellett mindent feled, mi körülveszi; a' hanga, ez egyetlenegy szenvedelme elfoglalja fejét és szívét; ő harmadik egébe ragadtatik; 's az egész udvar meglepve, elámulva hallja az ismeretlen zengeményt.

El kell mondanom, hogy azon számos idegen közt, ki Flórenczben a' nagyherczeg' jótéteményeiből él, egy magyar van, családdal terhelt, 's a' háború' viszontságai által romlásra jutott szegény nemes; és hogy a' nagyherczegné épen ezen reggel ajánlá fenséges férjének a' magyart, kegydíja' nevelése végett.

Midőn Liszt befejezé játékát, a' nagyherczeg ott álla, a' nagyherczegné' karszékére támaszkodva; 's ők egymásra pillantottak, mint ollyanok, kik egymást szeretik, kik boldogoknak érzik magokat 's egy pillanattal megmondják egymásnak egész szerencséjöket.

Hosszu hallgatás után: — Mellyik az ő hazája, 's mit tehetünk érette? monda a' nagyherczeg e' boldog asszonynak.

Uram, felelt a' nagyherczegné, Liszt magyar.

Ekkor felé hajolván, halkabban mint valaha, monda a' fejedelem, hitvesének: Tudja-e mit tegyünk Liszt úrért? Megkettőzzük a' magyarnak évpénzét.

'S íme miképen a' toscanai nagyherczeg és nagyherczegné, e' nap, a' legnemesb és legmegilletőbb jutalmat adá Lisztnek.“

A' tett' erkölcsi szépsége magyarázatra nem szorúl, 's mi csak azt ohajtjuk, hogy Liszt, a' magyar! a' fejdelem-pár' gondolatának nemességét és végtelen gyöngédségét teljesen felfogta, 's a' jutalom' becsét egész nagyságában érezte legyen.

Levelezések. — Egy, nem franczia tárgyat előadó kéziratról szóltában, egyik barátunk ezt jegyzi meg, Párizsból nem rég irt levelében, a' Rajnán tuliaknak idegen állapotok és érdekek iránti részvétlenségéről: „A' franczia, franczia iró is, annyit tud a' külföldről ma, mennyit százötven évvel ezelőtt Boileau és Racine. A' Journal des Débats csak minapában szólott egy holttestről, mellyet a' Margit-szigeti municipalitas a' pesti püspöknek általküldvén, a' pesti cathedralis templomban tétetett le ideiglen. Pedig Bertin kétségkivül a' legalaposabb ismeretekkel bir különben, 's fő dolgozó társai, Philaret, Charles és Saint-Marc-Girardin látták a' kulföldet. Az utolsónak munkája Németországról Franciaországban épen nem kelendő, másutt a' belga utánnyomat igen. Az elmés franczia nép, mihelyest nyolczvan megyéin tullép, igen tudatlan egy nép, 's az fog maradni, mert tudatlan, büszkeségből.“ —

— Eperjesi levelezőnk, az ottani magyar állapatokról többi közt ezt irja: „Ha a' felföldi sajtó terméketlen is, a' magyarosodás mégis hatalmas léptekkel halad. Megyénkben egészen elnyomta már a' latin társalkodást a' magyar, sőt sok helytt a' tótot is fenyegeti. Az emberek lassanként hozzá szoknak a' magyar szóhoz, sőt sokan minden előitéletek' ellenére a' grammaticát is tanulják. Sokat tett e' részben a' mostani alispán, Kapy István, ki a' múlt tisztválasztáskor főjegyzővé választatván, Sárosy Gyulát magához vette, 's bár férfi korában, a' nyelv' tudományos tanulásához látott, mi által a' sok ifju, ki évenként a' jegyzői hivatalban szolgál, szinte a' nyelvszabályok' tanulására ösztönöztetik. — Sokat tett Sárosban a' magyar nyelv' terjesztésére a' Hírnök is; a' tisztviselők vagy hivatalt keresők érdemet keresnek abban, ha tartják, 's így az sok házban kitolta a' budai és pozsonyi hírlapokat. A' megyei tanácskozás kirekesztőleg magyar, a' jegyzőkönyvek már 1805. óta azok, bár többször félbeszakítva és tarkázva magyartalan főjegyzők alatt; 's most a' perekben is, mellyek azonban ügyvédeink lelketlensége miatt nagy részt deákok, magyar itéletek kezdenek hozatni; szóval, a' magyar nyelv, törvényeink' értelméhez képest gyarapodik itt is. Az idevaló collegium' professorai közt vannak ugyan, kik e' haladást nem mozdítják elő, de nagyobb számok élénk részt veszen literaturánk' ügyében, 's az Athenaeum az iparegyesület' teremeiben is szorgalmatosan olvastatik“ stb.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 ftou. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

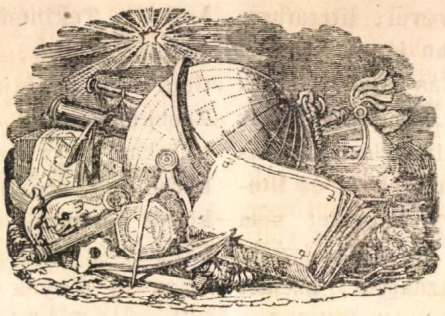

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ **BAJZA.**

HARMADIK ÉV

Első félév. **Pest, februarius' 17. 1839.** **14. szám.**

Tartalom: Kisfaludy Károly' munkálkodása' criticai irányáról. Vége *(Szontagh Gusztáv)*. — Perzsia 's a' perzsák. — Nyilvánosság, névtelenség, feleletteher *(A' szerkesztők)*. — Harczos időkből *(Vachott Sándor)*. — Magyar játékszíni krónika *(S. F. és V.)*. — Egyveleg.

Kisfaludy Károly' munkálkodása' criticai irányáról.

—

(Vége.)

Kisfaludy Károly, mint bátyja Sándor, született költő volt; de hogy a' tehetség művészségre magasúljon, ki kell müveltetnie. Szaktudományra a' költőnek ugyan nincs múlhatatlan szüksége, de annál nagyobb, emberés világismeretre; neki az embert önmagában teljesen ki kell képeznie, mert költeményeiben vagy alanyilag (subjective) önmaga lelki állapotjait tűnteti elönkbe, vagy tárgyilagosan, embert és világot. Lyrai költőt tehát, sőt némi tekintetben epicust is, már maga a' természet teremt; mert az első csak saját kebléből merít, az utóbbi, ha képeit tárgyilagosítja is, azokat egy rég elmúlt világból szedi, hová a' tapasztalás nem hathat; drámairót és novellistát ellenben az életnek is kell képeznie, mert valóságos embereket és világi viszonyokat ábrázol, miket élethűven egyedül a' tapasztalás által ismerhetni meg, és önlátomásból másolhatni. Károlyunk költőnek nem csak született, hanem öt azzá az élet is képezte, és ő maga magát. Tudományos nevelést nem nyert, sőt alapos és befejezett oktatást sem; mert félbeszakasztván iskolai pályáját, 16d. évében katonának szegődött; melly állapotban komoly tanulmányokat nem folytathata, de helyettök az élet' iskolájába lépett. E' rendet illetve, hazánkban némi fonák nézetek 's előítéletek divatoznak. A' mostani haladás' fokán, a' hadiélet' körében, nem csak igen sokoldalú müveltség kivántatik, hanem az elő is segíttetik. Én itt tárgyamhoz képest csak egy oldalát érintem. Diplomatai pályán az ember talán több világismeretet szerezhet, kiterjedtebb, mélyebb belátást a' birodalmak' politicai viszonyaiba; de a' hadi rendben, bátor vagyok kimondani, a' mellett hogy ebbeli tapasztalás is nyilik több emberismeretet. Az ausztriai sereg már magában egy, mindenféle nemzetekből összeálló kis világ, tagjai egyenlő törvények 's viszonyok mellett egymás közt a' legszorosabb összeköttetésben élnek, 's ennél fogva teljesen kiismerik egymást; békében, kedélyök' csendes állapotjában, és harczban, hol a' szenvedélyek viharoznak 's a' halál' veszélyei közt minden színlés elenyészik. A' magyar ezredek azonkivül többnyire hazájo-

kon kivűl tanyáznak, évekig, megismerkedve a' külföld' embereivel, nyelvével, literaturájával, életviszonyaival; 's ha igaz, hogy a' dolgokat kivált összehasonlitás által ismerjük meg teljes sajátságokban, 's igy az ember is maga magát, nemzetét 's mivelődési állapotját idegen emberekkel, nemzetekkel és literaturával egybe vetve: úgy kétséget nem szenvedhet, mikép a' katonai pálya Károlyunk' ember- 's világismeretét gazdagitá; szemét önmaga, nemzete, 's szellemi állapotjai' helyes megbirálására éleszté, sőt önmivelődését is elősegité; mert kiben képesség és tehetség van, abban az, miveltebb nemzetek közt, felébred, 's ha ki utóbb, mint Károlyunk, még fiatal kora' erejében, nyugalmasabb, tanulmányokat elősegitő helyzetre vergődhetik, önképzése annál teljesebb, annál életbe hatóbb leszen. Katonai pályája nélkül a' mi barátunk lyrai, sőt eposi költő leendett, de dráma- 's novella-iró nem, vagy nem olly hatást gyakorló, millyennek ismerjük. Elhagyván a' harczmezőt, előbb Bécsben 's később Pesten lakott, egész idejét a' művészetre és literaturánk' előmozditására használván; milly sikerrel, mutatja azon roppant haladás, melyet első, katonai pályán készült, lyrai próbatételei és a' Tatárok Magyarországban, az Élet' Koraival és Csák Máté' töredékével összevetve mutatnak. Dicsősége pedig az, hogy önmagát nevelte, 's lelke' teljes erejét literaturánk' elősegitésére a' szerint használta, mint azt annak épen fennforgó szükségei kivánták. Előtte Révai megalapitá a' grammaticát, Kazinczy a' literaturai előadásra a' szépség 's változatosság' bélyegét nyomta: Kisfaludy Károly végre, ezen nyert előmenetelt tettleg a' költészetre alkalmazá 's azt öntudatra, czélja', szabályai', eszközei' eszméletére hozva, művészetté emelte. — Költők előtte is valának, Zrinyi és Faludi, Csokonai, bátyja Sándor és Berzsenyi, 's ez utóbbi az ódában olly tökélyt fejte ki, mellyet Károly csak elérni is alig reménylhete; mind a' mellett hatások literaturánkra nem éri el Kisfaludy Károlyét, mert elszigetelve éltek a' haza' részeiben, 's a' költészetnek inkább csak egyes nemeit mivelék: Károlyunk ellenben annak minden ágaira kiterjeszkedett, 's Pesten, a' haza' közép pontján, összegyüjte maga körül minden literaturai tehetségeket, tanácscsal, buzditással és tettel hatván rájok, 's criticai szelleme' hatalmával, úgy szólva, iskolát alkotván. Tekintsük literaturai munkásságát 1820tól 1830ig, midőn Aurorájával költészetünk' középpontja, 's fő előmozditója volt. Zsebkönyve, mi előtte 's utána nem sikerült, iróinkat, úgy szólván teljes számmal egy körbe egyesité, 's igy együtt találjuk a' régi költői nevezetességeket, Kazinczyt és Kist, Sándort és Berzsenyit, Fáyt és Horvát Endrét, 's az új fények mellett a' tudomány' embereit, gróf Teleki Józsefet és Schediust, Horvát Istvánt és Guzmicsot. 'S melly helyes elvek szerint szerkesztetett ezen zsebkönyv! Révai' tanja és Kazinczy' nyelve az alapok; a' verselés, pongyolaságából kivéve, kényesebb formákhoz idomitva; a' magyar népköltés' nemesitett elemei a' literaturáig magasitva; a' regényes költészet történeti alapon bevezetve; a' beszély az élet' gazdag forrásához utasitva, 's igy érzések és eszmék helyett, mik költőink' régiebb tárgyai, emberek és korok hozva szőnyegre. Ha Károlyunk ezek körül más társai' dicsőségében osztozik: egy kizárólag övé: a' nemzeti életű dráma' megkezdése; mert ha előtte illynemű művek léteztek is, belbecs- és kivált formára, csak a' próbatételek' sorába iktathatók. De Kisfaludy Károly nemcsak munkái által, mint iró, terjeszté köztünk a' művészetet, hanem személyessége által is, körébe vonva a' lelkes ifjuságot, az akkori nemzedék' reményeit, 's azt oktatásaival, buzditásaival erősitve. Beszélgetései' tárgya a' költés, magyar nyelv' ügye 's művészet valának, 's ezen kört, egymásnak legszabadabb megitélése edzé és mivelé. Senki nálánál valamelly beadott vagy előtte felolvasott munkának őszintébb birálója nem volt, de senki sem is örült bensőbben, mint ő, midőn olly fényeket láta maga körül feltünni, olly véletlenül, olly meglepőleg, mint az „Augsburgi ütközet" éneklőjét 1823, 's Zalánét 1825ben. De azért, hogy az érdem' koszorúját meg nem tagadta, sőt hazafiúi örömmel nyujtá; barátjai', sőt ön fogyatkozásai iránt nem vala elfogulva. Körülte a' különböző körülmények szerint módosulva, némileg azt lehete észrevenni, mit Goethe, életében magáról ir, hogy tudniillik barátjai' körében a' legszigorúbb critica divatozott, hogy egymás' hibáit kiméletlenül megrótták, sőt kigúnyolák, nehogy babérkoszorúikon elszunyadjanak. Hol barát-

tot baráthoz a' tehetség' becsülése köt, ott illy szigorúságban nincs bántás, mert hiszen a' gáncs nem a' tehetséget, hanem egyedűl a' hibát, tévedést, vagy hanyagságot érdekli; szükséges pedig, mert hibáink' eszmélete nélkűl nincs tökéletesűlés, nincs haladás a' nehéz pályán. Károlyunk, kinek életfeladása költészetünk' öntudatra hozása, művészi fokra emelése volt, végre, a' szóbeli criticával meg nem elégedhetett, neki elmulaszthatlanúl egy criticai intézetre volt szüksége, hol aestheticai nézeteit tágabb körrel közölheté, a' költészet' czélját, szabályait 's eszközeit a' megjelenő művekre alkalmazva kifejtheté. 'S e' czélra kell vala, az első eszme szerint, szolgálniok a' még 1826ban tervezett Kritikai Lapoknak, mellyekhez már akkor ő és Kölcsey Ferencz munkatársul nemcsak igérkezett, hanem mindkettő dolgozni is kezde. Ez akart az első állandó próbatétel lenni, literaturánkat critica által öntudatra ébreszteni, melly nélkűl, a' literaria historia' tanusága szerint, egy nemzet' tudománya 's művészete sem közeledhetett tetőpontjához. E' létesűlendő lapokhoz Károlyunk többi közt egy, töredékében utóbb felolvasandó, áttekintő czikkelyt íra, 's számos Pályalombokat szórt, ismeretlenek, ismerősök, egyik legkedveltebb barátja, és — önmaga ellen. Egy, a' literaturai munkásságot politicai szempontokból helytelenűl biráló, őt ezért pártosnak nevezte. De pártos, a' szó' nem kedvező értelmében, élet- és literaturában csak az, ki önző czélok' kivitelére szövetkezik másokkal, 's így az emberiség' czéljai' valósulását szóval 's tettel hátráltatja; ellenben, azok' előmozditására, gátlói ellen, egyesűlni, nemcsak nem tilos, de kötelesség, mert, mint mondám, az egyes erő csak egyesűlés által nyerhet teljes hatást és sikert. Ha az emberiség a' boldogság, jó, szép és igazban halad, azt ellenmondhatlanúl egyedűl minden idők' és országok' legjobbjai' hű és buzgó egyesületének 's lelkesedett munkásságának köszönhetjük. Egy régi erkölcsi alapszabály azt tartja: mit magadnak nem kivánsz, másokon se kövesd el; Károlyunk irt Pályalombokat, de saját munkáit sem kimélve, 's mit ezek iránt szükségesnek tarta, azt az igazság és művészet' érdekében másoké ellen is elkövetheté. Ez tettének teljes, megczáfolhatlan igazolása.

Nem lesz talán kedvetlen tisztelt hallgatóink előtt, ha az előre bocsátottak után néhány töredékeket terjesztünk elő azon czikkelyből, melly az elhúnytnak életirásában áll.

(Felolvasás. X. köt. 278—82.).

'S most halljuk, mint gyakorlá szeszélyét saját drámai munkássága' zsengéin.

(Felolvasás. X. köt. 283.).

Nagy érdemű gyülekezet! a' mi közös szellemi barátunk nincs többé, ki, ha közttünk él, nemzeti színházunknak kétségkivűl legmunkásabb, 's hihetőleg legszerencsésebb drámairója, 's bizonyosan legjelesebb, legtapasztaltabb, leggyakorlatibb műbirálónk. De íme tőlünk e' szerencse megtagadtatott; ő, mint legujabban egy más jelesünk, kinek pótolhatatlan vesztét a' hazával együtt kisded intézetünk is kesergi, mint Kölcsey Ferencz, azon korban ragadtatott el közűlünk, midőn teljesen kiképzett nagy tehetségeitől a' legérettebb gyümölcsöket várhatók. Kora vesztökben azon, mondanám, régi gyász-sors' újabbi csapását látjuk, melly nemzetünkkel annyiszor érezteté súlyát, de, bátor vagyok mondani: az nem foszt meg egy jobb kor' reményétől. Íme Károlyunkat elvesztők, de szelleme közttünk él, eszméi létesűltek, munkássága folytattatik, 's nevére társaság alakúlt, mellynek czélja tovább vinni, mit ő életében eszközlött. Azért hirdet ez és oszt díjakat művészi tárgyak' elméleti felvilágosítására, serkent és buzdit költészi feladásokkal gyakorlatra. Kútforrásai, igaz, csekélyek, de csekély eszközökkel nem egyszer éretett már el nagy siker, 's hogy a' szándékot áldás követte, mutatja legujabban e' harminczhat vivó a' versenypályán. Illy számmal eddig hazánk' iróitól még egy díj sem tiszteltetett meg. Jutalmaival pedig, Kisfaludy Károly' példájaként, kivált hazánk' lelkes ifjuságára akar hatni, melly serdűlő literaturánk' minden reménye, 's jaj ez ügynek, ha e' magas hivatás nem lelkesíti kebelét. Literaturánk nem haladhat, ha a' követők előideiket túl nem szárnyalják. Nyelvünk mind inkább csinosúl, literaturai eszközeink szaporodnak, a' közönség' részvéte nő, nő a' méltatás, mezők nyílnak jutalomra, 's így ők hasonló tehetségekkel is, mind ezt használva, a' kiegyenlített úton szerencsésben haladhatnak. Mi reménylünk! Kazinczy Ferencz egyik utolsó munkájában azon sejdelmet fejezé ki, hogy az istenfiak, kik nyelvünkre fényt derítendenek, nem sokára meg fognak jelenni. Fel azért, lelkes ifjak, akaratotok' férfias szilárdságá-

val, lelketek' minden erejével, kebletek' lángra lobbant, nagyra vivó szenvedelmével; hagyj teljesedjék be az ősz látnok' jövendölése! De ne feledjétek, hogy illy haladás csak a' mi elhúnyt barátunk' szellemével eszközölhető, e' fáradhatatlan önmíveléssel, és ezen, önmagát el nem fogúltan méltató kebellel! Érdemetek' elismerése a' haza 's e' társaság' kötelessége leend, 's jaj azok felett, kik önzésökben önmagokat jobban tudnák szeretni mint a' hazát, 's felülhaladtatásukon inkább szomorkodni, mint literaturánk' előmenetelén örülni. De nem, nagy tekintetű gyülekezet! az legalább e' körben nem történhetik: mert míg azt Kisfaludy Károly' szelleme lelkesíti, nyilt karokkal fogadja az érdemet; 's ha volna tagja, kinek homlokát a' haza koszorúval díszesíté, ő azt örömriadva a' méltóbb' fejére tűzendi. ***Szontagh Gusztáv.***

Perzsia 's a' perzsák

legújabb tudósitások után.

(Vége.)

Fő mulatságaik. A' perzsáknak igen erős tánczosaik és küzdőik vannak, kik iszonyú buzogányokat forgatnak. A' tánczosok chinai árnyékjátékokon kivűl nyomorú tréfákat mutatnak, mellyben a' csalás és meglopás nagy szerepet játszik.

A' perzsa' két fő rugója a' kávé és pipa, ez utóbbit majd soha sem hagyja el. Még úton is mindig szájában van a' sodort bőrből való pipaszár, míg inasa a' vizpalaczkot (calinu) viszi, mellyen a' szár keresztül megy.

Házasság, temetés, sirok. A' menyekző' napján a' vőlegény, szülői' és egy mollah' kiséretében jövendő neje' háremébe megy, ki magát elrejti; a' mollah egymásután megkérdi az eljegyzetteket, megegyeznek-e az összekelésben, mindenik fél' igenlő felelete után elmondja az ünnepélyes összekötési formulát, a' vőlegény pedig meghatározza a' napot, mellyen feleségét elveendi, — a' mi egy hónap előtt soha sem történik.

A' kiszabott napra 100, néha 150 fegyveres barátot és asszonyt is meghivat, kik a' menyasszony' háza elébe lovagolnak 's oda vezetik a' nő' számára rendelt paripát is. Napnyugta előtt két órával indul meg az egész sereg puskalövések alatt és hangával. Az etiquette azt kivánja, hogy a' menyasszony elbújék; a' vőlegény keresi és megtalálja, de nem szabad nyomban hódolnia; küzdenie kell és kiáltania. A' férj megfogja utóbb 's a' lóra viszi. A' nők körülfogják most 's elvezetik férje' házához; ez a' férfiakkal együtt divánjába megy, míg neje a' háremet foglalja el, hova az vacsora után, melly néha éjfélig is tart, a' férj kisértetik 's tőle mindnyájan búcsut vesznek. A' hangászok, énekesek és tánczosok az udvart foglalják el; a' mulatság néha egész hétig tart.

A' temetések nem kevesebbé drágák és pompásak. Először is megmosatik a' halott és illatos szeszekkel fecskendeztetik meg; azután kiteríttetik 's a' nők elkezdik siratásokat.

A' sírok Perzsiában sokkal egyszerűbbek mint Törökországban. A' gazdagok hajdan el hagyták romlani a' meghaltnak házát. Három hónapig hagyják a' rokonok szakállokat és hajokat nőni, gyászok' jeléül, és sem a' fehér ruhákat sem az öltönyöket nem változtatják, nem fürdenek, csak vizet isznak és durva ételt esznek.

Lakások. A' közintézetek között a' fürdők és bazarok megemlítendők. Minden házban van diván, elfogadó (vendég) szoba és egy hárem, a' nők' lakja; az első emeletű szobák neve balacun, melly több nyelvekbe is átvétetett, p. o. a' németbe. A' házak' ablakai előtt többnyire medenczék és ugrókutak vannak.

A' lakomák és étkezések. Némelly utasok a' perzsa konyhát többre becsülik az olasznál. Főétel a' ris, mellyet tiz különböző módon készítenek. Ürühussal, sáfránnal, szárított malozsával vagy pisztáczziákkal, vagy mandola-, vanilia- vagy fahéjjal eszik. A' perzsa megeszi a' marhahust, ritkán a' borjút, a' nyulat pedig megveti. A' csötés vetemény nem becsültetik, noha legjobb az egész világon.

A' perzsák jobkézzel esznek, de sem kést, sem villát, sem kanalat nem használva; üvegök sincs, hanem az italt mesterségesen metszett fakanalakkal merik nagy billikomokba. Ebéd után mindenki megmossa jobbkezével száját és szakállát, kendőjével pedig megtörli; balkeze az egész ebéd alatt el van rejtve.

Ünnepek. A' perzsák a' nagy és kis beiram-ünnepet úgy ülik meg, mint más mozleminok. Juhokat és kecskéket áldoznak Ábrahám' áldozása' emlékére. A' herczegek és nagyok tevét áldoznak. E' két nagy ünnepen ki-

vűl még más kettő van, egyik egyházi, 's ez Hussein' megöletésének évnapja, a' másik politicai, a' tavasz' kezdete vagyis az új év. Mi itt ez utolsó ünnep' leirását szándékozunk adni.

A' palota' udvarában gyümölcsgulyák valának a' számos ugrókutak körül fölállítva; e' pyramisok között virágcserepek voltak és még hátrább a' legszebb porczellán-edények serbettel. A' trónterem' bemenetele, egész közepéig, a' khánoktól és más fő országszemélyektől volt elfoglalva a' legszebb öltönyökben, gazdag hímzettel és drágakövekkel. A' cerimoniamester zománczos pálczát tarta kezében, melyen mesterségesen faragott madár álla.

A' menetet a' herczegek kezdék meg legdrágább ruhák és shálokban, mellyek' redőiből gyémántokkal rakott gyilok-nyelek látszának ki. Karjaikon smaragd és rubinos karkötöket viseltek. Közeletökön, a' palota' homlokzatán, állottak a' mollâhk és astrologok sötétebb ruhában, mert sötét a' philosophia 's religio' szine. Legmélyebb csend uralkodék; de a' tevehâti ágyuk' dörgése 's az erre megtanitott két elefánt' jeladó kiáltása nem sokára a' shah' jövetelét hirdeték.

Ékszerei valóban vakitók valának; ugy látszék, hogy az „Ezer egy éjszaka'" valamellyik herczegétől kölcsönözé.

Fehér márvány trónra ült le, mellynek lépcsői aranyos szövetekkel és shálokkal voltak borítva. Hátát gyöngyfűzéres aranyvánkoshoz támasztá. Miután a' shah helyet foglalt, mind mélyen meghajlottak 's a' mollâhk az áldás' imádságát mondák el.

Ezen ünnep tiz napig tartott, 's minden este tüzijáték volt. (Cabinet de lecture.)

Nyilvánosság, névtelenség, felelet-teher.

(Néhány szó igazolásul.)

Az Athen.' 7. szám. a' pesti magyar színházi változásokról általunk közre bocsátott czikkely a' színigazgatósági elnök' kiváncsiságát annyira fölgerjesztette, hogy a' czikkely' irójá még vallató parancs által is kikutatni elhatározta. Mielőtt ezen eddig hallatlan kutatásról bővebben szólanánk, kötelességünknek tartjuk a' kérdéses czikkelyről számot adni a' tisztelt közönségnek, mellyet e' dologban egyedűli biránknak ismerünk.

Mellesleg megjegyezve, a' kérdéses czikkelyt, mint szerkesztők, névtelenűl is elfogadhatónak véltük, azért, mert a' benne foglalt hírek előttünk is legnagyobbára tudva 's közönségesen elterjedve voltak. 'S így a' czikkely' irója nem tett egyebet, mint bennünket az ismeretes hírek' összeirása' fáradságától kimélt meg, mit ha nem tesz, mi bizonyosan fogtunk volna tenni.

De mindezeket nem tekintve, közlöttük 's közöljük a' színházi híreket: 1) mert mindenütt a' világon, hol színház és hírlap van, az efféle hírek közöltetni szoktak, 's nem volna csodálatosabb, mint hírlap hírek nélkűl, vagy ollyakkal, mellyek már elavultak. 2) mert az hittük, hogy a' színház' dolga mindenek 's így nemcsak a' pestiek, hanem a' vidékiek előtt is érdekes, 's hogy mi efféle tudósításokkal a' közönségnek tartozunk. 3) mert azt hiszszük, hogy a' közönségre nézve érdekes hírek' közlésével magának a' pesti magyar színháznak sem ártunk. Sőt 4) a' mennyiben minden közintézet nyilvánosság, szabad hozzá szólás által nagyobb érdeket, erősödést nyer, a' magyar színház' dolga, habár közvetve is, csak nyerhet, ha rá a' hirlapok által is figyelem fordittatik.

Ellenvetésűl az mondathatnék, hogy a' bolygó hírek' közlése nehezíti a' színház' igazgatását, neveli a' belső zavart és forrongásokat. A' nélkűl, hogy most ez állítás' valóságának mélyebb vizsgálatába bocsátkoznánk, csak azt mondjuk, hogy mind ezen bajoknak egy igen hathatós ellenszere van: nyilvánosság ellen nyilvánosság. Míg egyik társunk, Bajza, volt az igazgató, kapva kaptak az ujságok a' legvadabb híreken. Mi volt az egyszerű felelet? „Csak azon tudósítás érdemel hitelt, melly az igazgatóság' neve alatt közöltetik." 'S ezzel vége szakadt minden hírkalmárkodásnak. Egyszer az a' hír koholtatott, hogy Bajza' lemondását a' színdarabok' birálatáról, az igazgatóság örömmel fogadta. Az igazgatóság ellenkezőt jelentett, 's a' hírkoholók' kárörőme ismét szégyent vallott. Hasonlag most mit kell vala az igazgatóságnak jelenteni? „R. nem mondott le, Ny. nem teljes hatalmú igazgató, M. nem megy el, vagy M-vel újra alkuban vagyunk stb." 's mi készek valánk ezt az igazgatóság' neve alatt közre bocsátani; 's mit tett e' helyett a' színigazgatósági elnök? a' czikkely' irója' kikutatására vallató parancsot

eszközlött ki! — Mi a' színházi zavart és forongásokat illeti, (ha vannak) azoknak belső és mélyebb oka lehet, hogy sem a' hírek' puszta közléséből származhassanak.

De talán a' színészek' alkujára volt e' hirdetésünknek befolyása? Végére járhatnánk, nem ellenkezik-e ezen állítás a' dolgok' chronologiájával; de ez alig érdemes. Annyi bizonyos, hogy még a' mult nyáron az Egressy-Schodel-meghasonláskor (ezt talán csak nem az Athenaeum okozta) Egressy már azon fizetést kérte, mellyre most (mint híre van) megalkudott. Főbb színészeink nem kivántak nagyobb fizetést mind addig, míg egy közűlök (Lendvay) azon kilátással, hogy operában is fellépend, az előtte 's mellette levőket el 's által nem ugrotta. Ez bátorítá a' többieket is nagyobb fizetés' követelésére, joggal-e vagy nem? most nem kérdés; de annyi bizonyos, hogy ez mind régi dolog 's nem az Athenaeum' híreiből eredett. *)

Miután a' tisztelt közönségnek számot adtunk, átmegyünk a' kérdés' másik részének vizsgálatára. 'S itt teljes meggyőződéssel azt állítjuk, hogy a' hírlapokban megjelenő névtelen czikkelyek' iróját kutatni 1) szükségtelen; mert minden névtelen czikkelyért felel és bűnhödik a' szerkesztő, a' közönség előtt, ha a' közlött czikkely hibás, helytelen, vagy kárhozatos, vagy a' törvény előtt, ha a' törvény elébe tartozik. 2) Nem szabad; mert az illyen erőltetett névkutatás legtöbb esetekben erkölcstelen tettet von maga után. Tegyük fel, hogy a' szerkesztő tudja a' névtelen czikkely' iróját (mi a' jelen esetben nem így van), de becsületszó alatt annak elhallgatását igérte. Nem jön-e illyenkor a' vallatás által egy igen kínos kénytelenségbe, vagy becsületszavát szegni meg a' névtelen szerző iránt, vagy hazudni? Ki az adott szót szentnek *), a' hazudást becstelennek tartja, az előtt az illy kényszerítés, kivált ok és szükség nélkűl, csak botránkoztató lehet. Az illy esetbeni kutatás annyi, mint törvényes eszközökkel, mellyek a' jogok' fenntartására rendelvék, munkás és törvénytisztelő emberek' erkölcsi nyugalmának megháborítására visszaélni. Az illyen tett, bármint megfeleljen is némelly emberek' szenvedélyeinek, szabad semmi esetre nem lehet. De 3) czéliránytalan is; mert a' szerkesztő, ha már erkölcstelen tettre kényszeríttetik, nem fogja-e a' két rosz közűl azt választani, melly kevesebb külső bajokkal jár? nem fogja-e a' névtelen czikkelyt (mellynek' felelőségét különben is elvállalta) magáénak vallani, 's így a' kémlelődőnek kiváncsiságát kijátszani?

'S ha már az illy névkutatás általában nem javalható, annyival hibásabb visszaélés az a' jelen esetre alkalmazva, hol nem csak szükségtelen, nem szabad, és czéliránytalan, hanem még oknélküli is, mert a' kérdéses czikkely olly ártatlan természetű, hogy ha azt egészen magunk koholtuk volna is, legfölebb hírlapunk' hitelének árthatnánk; de semmi esetre nem követénk el ollyat, miért akárki is józanúl törvény előtt kérdőre vonhatna. 'S ha most még hozzá teszszük, hogy azon hírek nagyobb részint be is valósultak, — mert gr. Ráday csakugyan lemondott, a' megnevezett színészek csakugyan el akartak menni; hogy Nyáry teljes hatalmú igazgató, (miről

*) Ha igaz is az, hogy egyik színésznek nem volna joga a' másik' fizetésén építeni; másfelül ki tehet róla, ha a' színész mégis méri a' fizetéseket, 's azok szerint követel? — Egyébiránt, mivel már a' dologról szó van, bármint ohajtjuk is, hogy színészeink, annyi fáradság 's bujdosás után legalább kéjelmesen élhessenek; el nem titkolhatjuk aggodalmunkat, valahányszor a' fizetések' nagyitásáról hallunk. Azt hiszszük ugyan is, hogy színészeink aránytalan követeléseikkel a' színház' pénztárát idő előtt ki fogják meríteni 's rövid jóllét után, mind magokat, mind a' színházat, ha nem végképen megrontani is, de minden esetre kellemetlen zavarokba dönteni. Ki a' jövedelmek' lajstromát csak távolról is ösmeri, 's azt ez újabb fizetésekkel összeveti, csaknem lehetlennek látja a' kigázolást. Egyébiránt a' pénzkövetelések' mérsékéhez kettő kivántatik: az igazgatóság' méltányossága, sőt szigorú igazsága a' fizetések' osztályozásában, nehogy valami szembeszökő kedvezés által az elmellőzöttek' vágyai fölébresztessenek; másfelül a' színészek' engedékenysége, 's józansága, kiknek nem kell azon ürügyön kapni, hogy talán valamellyik társok, kiknél magokat jobbnak vélik, velök egyenlőn fizettetik; mert így aligha lesz valaha megállapodás: kevés ember levén a' világon, ki magát a' vele hasonló tehetségüeknél csak valamivel is jobbnak ne tartaná. Talán legbiztosabb 's lehetőbb mód volna, a' főbb színészeknek a' mostaninál csekélyebb évdíjt, 's e' mellett játékdíjt adni, melly, ha az előadásból tiszta haszon is jőne, megkettőztetnék, így nem vonná ki magát egyik is a' jobbak közül, sőt ügyekeznék minél többször játszani, a' mi a' színház' hirének, 's pénztárának csak használhatna.

*) Minden józan emberről fel lehet tenni, hogy más' szavaiért a' felelőséget csak a' legnagyobb meggondolással vállalja el, 's a' név-elhallgatást csak ollyan esetekben igéri, hol azt a' fennálló törvényekkel ellenkezőnek nem tartja.

azonban a' czikkely nem kezeskedett) most már hihetővé kezd lenni előttünk; mert az igazgatóság sem nekünk, sem a' többi hírlapoknak mai napig ellent nem mondott, — úgy nem hogy ok volna e' különös bánásmód' megkezdésére, de még csak egy silány ürügy sincs, melly e' kutatást csak valamennyire is igazolná.

'S miután meg van mutatva, hogy a' kérdéses czikkely egészen ártatlan dolgokat foglal magában, hogy azokért senki feleletre nem vonható, 's ha volna, a' szerkesztők minden pillanatban készen állanának: kérdjük, mi ingere 's czélja lehetett a' színigazgatói elnöknek e' vallatással? Megharagudott talán egy rosz pillanatban 's embert keresett, kin boszúját tölthesse? Vagy csupán kiváncsiságát akarta kielégíteni? Vagy mindenről megfeledkezve, csak nekünk akart galibát szerezni? De akármi kútfőből eredett is e' szokatlan bánásmód, sem harag, sem kiváncsiság, sem ingerkedés nem szabadíthat fel akárkit is arra, hogy szükségtelenül, czéltalanúl, törvényes eszközökhöz nyúljon 's hogy minden egyéb ok nélkül, mint saját szenvedélye, másokat háborgasson.

Vagy végre mindez, ügy iránti buzgóságból eredett? De minden rendkivüli eszköz, mellyhez az ügy miatt folyamodunk, komoly meggondolást kiván. Ki az ügyet igazán szereti, az szenvedélytől nem fogad tanácsot, nem játszik kiváncsiságával, nem tesz semmit ok és szükség nélkül, nem czéltalanúl, nem nyúl gyülöletes eszközökhöz; 's ha valamelly bajnak elhárítására csakugyan szigorúbb módot választani szándékozik, meggondolja előbb, valljon az nem roszabb-e, mint maga azon rosz, mellyet vele elhárítani akart? Mind ezen meggondolásnak csak egy szikráját sem találjuk a' színigazgatói elnök' cselekedetében. Ő nevet keres minden ok, szükség, minden czél nélkül, 's kikutatására olly eszközzel él, melly a' millyen üdvös a' maga helyén 's jó alkalmazással, épen olly gyülöletes e' jelen esetben; mert azonkivül, hogy a' sajtónak semminemű törvényeivel meg nem férhető, még olly veszélyes szellemű is, melly által minden egyenesség, nyiltság, őszinteség mintegy megmérgeztetik, 's alattomosságnak nyittatik út.

Egyébiránt legyenek e' bánásmódnak bármi kimenetele 's következései, azoknak

egész súlya nem ránk háramlik, hanem arra, ki ezen okatlan, szükségtelen, czéltalan, 's másfelül veszélyes szellemű kutatásnak megkezdője volt. ***A' szerkesztők.***

Harczos időkből.

Ősi várban él egy ifju bajnok,
Gyönge nőben mennyre lelt;
Ah de nője' keblén nem pihenhet:
A' törökhad víni kelt. —
Máskor édes vár alatt a' pórdal:
Most a' zúgó hadviharban elhal.

És a' bajnok síkra száll merészen
'S hírragyogva visszajő;
Saslakában milly kiholt az élet!
Nem fogadja szende nő.
Mintha zengne vár alatt az ének?
Síri dal zeng ott a' hős nejének.

Vachott Sándor.

Magyar játékszíni krónika.

Nyilvános köszönet. — Tekintetes, nemes Neográd vármegyének a' köz jót szépet és nagyot hazafiúi hévvel pártoló lelkes fiai és leányai, a' pesti magyar színház' fenntartására alakult pénztárt részükről is gyarapítani kivánván, az általok e' czélra adott színi mutatvány' 500 váltó forintot tevő jövedelmét a' köz ügy' előmozditásában fáradhatatlan Kubínyi Ferencz táblabiró által választottsági másod elnök gróf Ráday Gedeon' kezéhez küldötték. Továbbá gróf Battyányi Gusztáv a' színházi ruhatárt több nagy becsü ruha-darabbal ajándékozá meg — mikért a' részvényes választottság által ezennel nyilvános köszönet mondatik. — Költ Pesten a' részvény választottságnak folyó évi januar' 29. napján tartatott üléséből. *)

Febr. 3. Az aggszinész és leánya.

Febr. 4. Beatrice di Tenda. — Enrico: Várai, új tag, Orombello: Sátorfy, Beatrice: Schodelné, Agnese: Felbér. Az első, mély bassus, közép hangjai siketek, a' magasak kellemes zengésüek; helyes iskolája, biztossága az énekben, de játéka nem tanult, hanem inkább betanult 's azért belső élet nélküli; az illy mechanicai betanulástól minden haladni akaró színészt szivesen óvunk. Sátorfy kedves érczü hangja 's szivhez szóló énekével emelte a' szerep' becsét; a' törvényszéki scénában mindazáltal több hatást vártunk; mint ha el lett volna fáradva. A' tenór karok észrevehetőleg bágyadtabbak; Havi és Bódogh' itt nem léte érezhető. ***S. F.***

Febr. 5. Vasálorcza. Az előadás a' jobbak közé számitható. Egressy korához 's állapotjához híven ábrazolá a' borzasztó titku vasálorczást; különösen meghatólag mondá el az 5 szakaszban az át-

*) A' „részvényes választottság“ 1837ben dec. 28. azt jelenté a' hírlapokban: „Hogy hiteles tudósításoknak csak azokat ismeri el és akarja tekintetni, mellyek a' hírlapokban a' színház' igazgatójának neve' aláirásával közöltetnek.“ A' jelen, velünk és több hírlap' szerkesztőivel is közlött, irat nemcsak az igazgató, hanem még csak az ülés' jegyzője' által sincs aláirva, e' szerint nem tudjuk, valljon e' jelentést hitelesnek akarja-e a' részvényes választottság tekintetni?
A' szerk.

kot, midőn már minden reményből kifáradva, inkább egy sírontúli alaknak látszik, mint élőnek. *V.*

Febr. 6. Sevilla' csillaga.

Febr. 7. Először: 1) Szalmás kunyhó és az ő szíve. Vígj. 2 szak. 3 felvonással. Franciából Scribe és Alphons után Volheim, magyarra ford. Komlóssy. 2) Eleven holt házaspár.

Febr. 8. Bűvös vadász. — Ágáta még mindig legjobb szerepe Felbér Marinak. Ő az andantékban mozog legtöbb érzéssel, mert a' tempo itt hatástért enged neki a' kifejezés' erejének kifejtésére. Hogy előadásában értelmességre törekszik, dicsérnunk kell. A' játékra kell megjegyeznünk, hogy Ágáta szomoru menyasszony, de az nem sül ki a' textusból, hogy szomorú lyány, 's azért, a' character' árnyazására, a' háttért legalább világosabbnak ohajtanók. A' harmadik felvonásban Felbér nem fejthette ki minden erejét, mert — a' légkör teli volt lőporgőzzel. Egy illy kisebb házban gazdálkodni kellene a' lőporral, 's ezt nagyobb részt egyébféle tüneményekkel pótlani, mellyek fulre, szemre és képzeletre hatnak, kevesebbé a' lehelőművekre. Sok hallgató is köhécselt, hát az énekes, ki e' fojtó 's torokcsiklandó fustfelhőnek kénytelen organumait feltárni! Est modus in rebus. — Éder Luíz (Anna) egészen az a' szíves, részvevő, vidámságával vidítani, találmányaival barátnéja' aggodalmait szélleszteni akaró jó leányka, kinek lenni kell; játéka 's éneke helyes. — Benza jobban birja Gáspárt Szerdahelyinél hanggal, de távol van tőle játékra; azonban helyesnek tartjuk, ha ő illy szerepekbe is bevezettetik, csakhogy a' hatást ne a' sokban, hanem a' helyesben keresse. Szerdahelyinek ismételni kelle a' boréneket, 's recitativ-töredékeit 's az első felvonás' áriáját zajos tapssal fogadta a' közönség: Benza nem ismételt. — Erkel (Max) ismét egy nagyon szomorú lovag volt, belső élet nélkül. 'S mit tehetne ő, e' szerepben kivált, gyönyörü hangja' hatalmával! — Várai, mint remete, meglepő volt. Mélysége nagy ifjusága' ellenére is, férfias, és tiszta, erőlködés nélküli, biztos. Ő, ugy látszik, igen hasznos tagjává leszen a' magyar operának. A' karokról nagyon is állt ma, mit minap Beatricéről mondottunk. *S. F.*

Febr. 9. Richard király a' szent földön.

Febr. 10. Nőragadás az álorczás bálból.

Febr. 11. Tréfa és valóság. A' mai estét kellemessé tette Lendváyné' játéka, ki a' pajzán, szeretetre méltó Agnest a' fiatalságnak minden könynyüségével bájaival adá. Különösen mulattó volt a' Mártha (Kovácsné) és Sziklavári (Szentpéteri) közötti versengés. Kovácsné, mint az effélékben szokott, 's Szentpéteri, a' mennyire szerepének némelly rosz elemei nem zavarták, jelesen játszottak. Lendvay Kérit illő férfias komolysággal adá. Telepyn (Testes káplár) némi feszesség látszott, 's általában az öreg, 's csak félig komoly szerepek, nem jól állanak neki. 'S illyenkor nem fejti ki azon comicai erőt, melly egyéb előadásait bélyegezi. Szilágyi talán jobban megbirná. Egyébiránt az előadás, ha az igen fennhangu súgást kiveszszük, jónak, teljesen sikerültnek mondható. *V.*

Egyveleg.

Páris. — A' mult évben itt kétszáz nyolczvan öt új darab adaték a' színpadokon.

A' délszaki csillagos ég. — Erről a' híres csillagász John Herschel égképet készíte, 's ahhoz legérdekesebb jegyzeteket csatolt. Néhány ködcsillagnak csomag-idoma van, néhány pedig rajzó méheket látszik utánozni. Szineik is különbözők; egyik igen szép kék, a' halvány zöldhöz közelítve. Néhány csillag olly közel áll egymáshoz, hogy Herschel nem tudá őket egymástól megkülönböztetni.

A' sideral-fény. — A' legújabb próbák ezen újan feltalált gázvilággal, mellyről a' párisiak olly magasztalásokat vittek végbe, nem adtak olly kielégítő sikert, mint reménylették. A' fény hathatósabb ugyan a' rendes gázvilágnál, és sokkal tisztább, de a' távolra épen nem világit ugy, mint ez, 's a' szemnek, mint mondják, igen ártalmas.

Felszólítás Francziaországhoz. — Német tudósok, ugy hallatszik, felszólítást intéztek a' divatok' kényurához Francziaországhoz, hogy új és izletesebb férfiöltözetet' gondolnának ki Európa' számára 's hoznának divatba. Vagy pedig a' közép kor' viseletéhez kellene visszatérni, vagy az izlésben a' keletiekhez közelíteni. A' frakk egészen farkas-majom' tekintetével ajándékozza meg az embert 's általában az europai öltözet igen komor. Mind a' mellett, ugy látszik, hogy a' frakk nem akar lemondani világ-uraságáról. Már Jean Paul is kikelt ezen ruha ellen és fecske-farknak nevezé.

London. — Itt igen kitünőleg fogadtatik egy új regény illy czim alatt: „*Az egyetlen leány.*“ Szerzője egy fiatal leány, melly visszavonulva magánosan él. Különösen a' női characterek mondatnak éles vizsgáló elme után irtaknak; a' stylus bámulandó szépnek állíttatik.

Madrid. — A' hajdani minister elnök, Martinez de la Rosa egy drámát ada ki illy czim alatt: „Isabella da Salis.“

Napoleon és a' praefectus. — A' császárság' korában egy praefectus nagy szorgalommal ira statisticát, mert ez olly mód vala, mellyel a' császárnak meg lehete tetszeni. Mesternek is hitték őt tudományában. Egykor a' császárt ezen praefectus' departementjén vitte utja keresztül. — „Oh — így szóltak kiséröi a' császárhoz — felséged e' praefectust nem fogja zavarba hozni.“ — „Majd meglátjuk — felelt a' császár mosolyogva és a' praefectushoz fordulva, kérdé: „Hány vándor madarat láta, praefectus ur ez idén departementjában?“ „*Egy sast!*“ lön az elmés és hizelgő felelet.

JELENTÉS.

Elkésett tisztelt előfizetőinket, 's kik még ezután szándékoznának lapjainkra előfizetni, kénytelenek vagyunk ezennel értesíteni, hogy előfizetőink' száma reményinket haladván, teljes példányokkal többé ez 1-sö évnegyedben nem szolgálhatunk. — Azon tisztelt előfizetőinket, kiknek egy vagy más számuk tévedésből elmarad, kérjük, hogy annak kipótlását ott követeljék, hol az előfizetés történt, mert a' szerkesztőség a' postai tévedésekért senkit sem kármentesíthet.

Pest, febr. 14. 1839. *A' szerkesztők.*

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

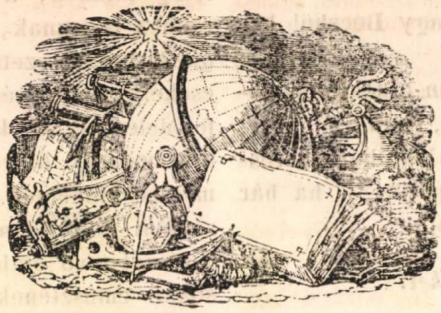

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV

Első félév. **Pest, februarius' 21. 1839.** **15. szám.**

Tartalom: Erdély termesztési, ipar 's kereskedési tekintetben. — Géza *(Pap Endre)*. — Végrendelet. Eredeti novella *(Kúthy Lajos)*. — Magyar játékszíni krónika *(V.)*. — Müvészet *(S. F.)*. — Egyveleg.

Erdély

termesztési, ipar 's kereskedési tekintetben. *)

Az austriai birodalomnak, terjedtségéhez képest, egy tartománya sem olly gazdag természeti kincsekben, mint Erdély, 's még is egy sincs e' tekintetben olly kevéssé ismerve, egyben sem szunyadoz a' műipar olly mélyen, 's a' szomszéd tartományokkal egy sem áll olly kevés kereskedési viszonyban, mint Erdély, de egyszersmind a' valódi jóllétről is egyben sem tudnak a' lakosok olly keveset, mint Erdélyben. Hegyektől, a' Kárpát-láncz' szakadékaitól, környeztetve, Pesttől, Bécstől 's a' dunáni világkereskedéstől jóformán elzártan, csupa olly tartományoknak levén szomszédja, mellyek a' természet' adományaiban hasonlókép szerfelett gazdagok, igen különböző nemzetek által lakatva, mellyek csak lassanként emelkedendnek közös érdekekre, 's mellyek' legnagyobb része egyszerű földmüveléssel vagy marhatenyésztéssel — minden szegénysége mellett is — nyugton, vagy az olcsó élelemszerek' valamelly kézmű vagy mesterség általi könnyű megkeresésével éldeli napjait, szinte semmi ollyas ösztönnel nem bír, millyenek a' műszorgalmi 's kereskedési világot közönségesen mozgásba hozni szokták. Volt idő, midőn ez máskép volt, midőn az itt lakozó németek (köz néven szászok) I. Lajos király alatt Austria, Csehország, Dalmatia, Velencze 's Lengyelországgal kereskedést űztek és pedig legnagyobb részint belföldi termékekkel, 's gazdagságokat gyüjtöttek össze, mellyeknek még most is látszanak itt ott nyomai. A' szászok jelenleg is jóval meghaladják az ország' többi lakóit müvészetben és mesterségekben; de épen annyival hátrább vannak (kevés kivétellel) Austria', Cseh- 's Németország' stb. előhaladásánál, 's inkább e', mint bármelly más körülménynek kell tulajdonítni, hogy még közönséges és az országban szintolly köny-

*) Testvérhazánk' anyagi mibenlétét tárgyazó ezen érdekes és egyszersmind szomorú rajzolatát, az Erdélyi Házi-Segéd' tisztelt szerkesztősége' különös engedelméből közöljük a' Házi-Segéd' első évéből, melly Erdélyben sebesen elkapatván, nálunk csak kevés kezekben fordult meg. Annak közlését hasznosnak és érdeklőnek találtuk 's ohajtjuk, hogy egyszersmind hazánkfiai' figyelmét ezen tudományos szellemben szerkesztett házi könyvre fordítsuk. Vesd öszve róla Figyelm. 85. szelet. — *Szerk.*

nyen készíthető tárgyak is, p. o. czipők, fa holmik és egyebek Pestről vagy Bécsből hozatnak.

Nem leszen tehát egészen érdektelen dolog Erdélynek mind terméki, mind műipari, mind pedig csak emezeken alapulható kereskedési tekintetben jelen állapotját — ha bár csak vázolatban is — lerajzolni.

I. *Erdély' termékei.*

a) *Az állatok' országából.* Ha egy futólagos pillanatot vetünk azon termékekre, mellyek különösen érdemelnek ez országban figyelmet, mindenek előtt a' baromtartás ötlik szemünkbe; a' szarvasmarha *), juh- és sertéstenyésztés nagy haszonnal űzetik, míg a' lótenyésztés kelletinél inkább elhagyatott. A' kormány ennek bölcs megfontolására az országban egy tulajdon hágató intézetet alapíta Dézsen, évenként kincstári méneket küld ki az ország' külön tájaira, 's a' lakosok' elöállított kanczáit ingyen hágatja; de míg némelly egyéb ménesekben a' külföldi, nevezetesen az angol utáni vak kapkodás uralkodik, míg a' földmüvelö barmát igen szűken táplálja 's igen korán megerölteti, a' most olly ritkává lett 's mind a' mellett is igen dicséretes erdélyi telivér nem hozandja be az országnak azon summákat, mellyeket különben a' külföldtöl húzhatna. — A' szarvasmarha a' börökön kivül is nem csekély kereskedési czikket teszen; de csakugyan többet tett ez előtt, midön a' nemesített juhtenyésztés még nem divatozott; nemkülönben hasznosak a' juhok és kecskék gyapjúra, faggyúra 's börre nézve; az aránylag igen csekély mezei gazdaságokon láthatni a' nemesített juhtenyésztést, de minthogy a' szerfelett tulságos reménységnek még eddig ez sem felelhetett meg, azért még mind csak ingadozó lábon áll, midön ellenben a' kecskék' sokasága itt ott a' fiatal erdöségeknek igen ártalmas. Az erdélyi juhnyájakban két fajt lehet megkülönböztetni, mellyek egyikének hosszú, mélyen lecsüggö, gorombább gyapja van, másikának rövid, kondor, finomabb; ez legnagyobb részint a' külföldre megy, míg amaz a' honi családok közt fonatik és szövetik fel. Minthogy a' szalonna, sertéshús és sertés-zsír, főleg falukon, a' legszokottabb táplálékszerekhez tartoznak, ez okból a' sertéstartás a' gazdaság' nevezetes részét teszi; azonban nem csekély mennyiség hajtatik be évenként a' fejedelemségekből. Fajd-, nyírtyúkok és császármadarak hideg évszakban gyakran igen messze küldetnek. Halakat nem kis mennyiségben kell behozni, minthogy a' lakosság' ⅔ részét tevő oláhok' és görögök' böjtjei igen sokat emésztenek meg. — A' méhtartás a' külkereskedés' számára nevezetes mennyiségű mézet és viaszt nyujt; leginkább űzetik Brassó körül 's az úgy nevezett mezöségen, az ország' éjszaki részén. — A' selyemtenyésztés, mellyre olly sok igen alkalmatos helyek vannak 's mellyet a' kormány maga nem egyszer ajánlott és gyámolított, alig tön valamelly elölépést; sok helyen egész hold termékeny föld használatlanúl áll 's a' lakosoknak elég szabad órájok volna, a' könnyü 's egészséges munka után járni, csak hogy volna, a' ki öket erre tanítsa 's ösztönözze. — A' hátszegvölgyi csigák 's a' mindenütt, de kivált a' hegytájakon szapora rákok magában az országban emésztetnek föl; ellenben a' nadályok olly kereskedési czikket képeznek, melly az utóbbi években nevezetességre jutott; saját egyesületek utaztatják be az országot, kikerestetik a' vizeket, 's a' fogottakat egyenesen Franciaországba vagy Angliába viszik. — Általán véve a' vadászat csak ritkán és kevés helyen gyakoroltatik szabályosan; ez okból mind a' belföldi megemésztésre, mind a' kivitelre nézve nagyon kevéssel szolgál; a' medvék', farkasok', rókák', nyulak', zergék', özek' stb. száma olly nagy, hogy a' börükből, szörükből stb. bevehetendö nyereség épen nem volna megvetendö.

b) *A' növényország'* termékei közt a' tengeri (kukoricza) különös említést érdemel; 1611 óta levén Erdélyben ismeretes, termesztése leginkább elterjedt minden táplálati növények közt, 's a' legtöbb lakosoknak, főleg pedig az oláhoknak, legfőbb élelemszerévé lön, úgy hogy évi termékenysége a' többi élelemszerekre nagy befolyással bir, és csak nem egyedül határozza el, hogy vajjon bőséget lehessen-e reményleni, vagy éhségtöl kelljen félni. A' tengeri mellett újabb időben a' burgonya (kolompér) terjedt nagyon el, 's kedvelt eledellé, valamint meddö esztendökben bö ki-

*) Erdélyben gyakran egész csordákban látni a' bivalyokat, mellyeket rendkivül kövér és jóizü tejök 's börük miatt becsülnek.

segítővé lett. Gabona Erdélyből nem vitetik ki 's egy évnek terméketlensége is azonnal fölemészti a' csekély tartalékokat 's a' behozatalt teszi szükségessé, mi eddig egy részben Magyarországból, leginkább Oláh- 's Moldvaországból történt, noha egy kevéssé szabályosabb és szorgalmatosabb földmüveléssel nem csak a' behozatal elkerülhetővé, hanem a' kivitel is igen könnyen lehetségessé tétethetnék. A' víz-utak' hiánya 's a' vitel' drágasága rendkivüli árkülönbséget okoznak az élelemszerekben. — A' káposzta Erdélyben is, mint Magyarországon, igen sok helyen ültetett növény; a' hüvelyes veteméný nagy mennyiségben ültettetik, minthogy az oláh, bőjtje' idején, leginkább ezzel tart. — A' gyümölcstermesztés iránt egyes, privát emberek, valamint iskolai intézetek is, faiskolák' telepítése által érdemet szereztek ugyan magoknak, de mind a' mellett eddigelő csak középszerűen is alig gyakoroltatik; ha némelly helyeken, mint p. o. Kolozsvár, Brassó, Szeben, Segesvár, Szilágyság, Marus-szék, Udvarhely-szék' egy része 's némelly katonavidékek körül látjuk, milly jól tenyésznek a' legtöbb nemesitett gyümölcsök, akaratlanul is hidegségről és restségről kell vádolnunk azon embereket, kiknek nagy és jól fekvő kerteikben, némelly vén almafákat kivéve, alig teng néhány, nyomorúság közt felnőtt veres- vagy beszterczei szilvafa. — A' bortermesztés nagy kiterjedésben virágzik, 's többnemű mind erő, mind jó íz által kitünő borokat nyujt, miből azonban még az ország' szüksége sem födöztetik, annál kevésbbé vitethetik ki valami; magában az országban a' bor igen jövedelmes és járatos kereskedési czikket tesz, minthogy az éjszaki 's éjszakkeleti tájaknak nincs bortermesztésök; Magyar-, Oláh- és Moldvaországból is sok bor hozatik be. Még igen nagy számmal vannak szőlőhegyek' számára üres helyek, mellyek csak szorgalmas kezekre várnak. — Lényeges javítás kell a' rétek' és takarmány' müvelésének, mit a' szigorú szükség csakhamar előállítand, ha, mint valószinűleg várhatni, Oláh- és Moldvaország' réteit és legelőit az erdélyi marhatenyésztőknek többé át nem engedendi. — Kendert és lent eddig nem vetettek többet, mint a' mennyit elköltöttek, sőt a' len szorgalmatlanságunk' leggyalázatosabb jeléül gyakran nyersen 's fonatokban vagy szövetekben behozatik; melly körülményt az ország' lakosainak már rég figyelembe kellett volna venni; sok vidékek, mellyek most valamelly nyomorult, iszonyú fáradsággal és időveszténssel, de igen kevés haszonnal járó fakereskedéssel alig tudják magokat az éhségtől védelmezni, szabályos lentermesztés által nem csak magoknak szerezhetnének jóllétet, gazdagságot, hanem az országnak is nem megvetendő summa pénzt maraszthatnának meg. A' dohány-szüret sem födözi a' belszükségeket, pedig azt kellene hinnünk, hogy legalább ezt kielégíthetné, minthogy a' belföldi dohány némi ápolás mellett a' magyarnál nem alább való, mint a' Maros-vásárhely, Fogaras, Bátiz, Háromszék stb. körül termesztett fajok bizonyítják. — Bárha az országnak a' legkülönneműbb növényfajokban *) roppant gazdagsága mellett sok, orvosi és technicai czélokra fordítható sem hiányzik, ezekre még is kevés ügyelet van, 's azt mind Pestről vagy Bécsből hordatják, a' mi közelben megkapható volna; ültetésöknek csak itt ott láthatni kivételként nyomait; a' köznép nincs figyelmeztetve, nem tudja, mire van a' gyógyszertároknak 's némelly kézmüveknek is szükségök, 's ha tudná is, részint megszokott restsége, részint minden ujitástóli belé rögzött irtózása miatt bajosan adná magát az ipar' ezen jövedelmes nemére; a' gyógyszereseknek és mesterembereknek pedig csak néhány rend irásba kerül: 's tehát könnyebb külföldről már egészen elkészitve hozatni meg a' nekik szükséges növényeket, ha talán 4—5 annyiba kerülnek is, mint honi müvelés által kerülnének: az ő pénzök minden esetre megfordul, de — a' mint érthetni — csak azoknak, kik rájok szorulnak, 's következőleg az egész országnak tetemes kárával. — Az erdőmüvelés néhány év óta szorgalmasabban üzetik mint ez előtt; fájdalom, hogy akkor, midőn már az erdők az ország' több vidékeiben a' minden szabály nélküli erdőlések' következéseiben elpusztultak; — ez ország' erdői a' fák' sokaságára 's szépségere nézve tán a' birodalom' valamennyi erdöit meghaladják; külö-

*) Erdélynek egy „Flora"ját már Baumgarten J. G. dr. készitette 's Bécsben 1815. kiadta, már ebben is bizonyulnak a' mondottak, 's némelly növény könnyen el is nézethetett, 's valósággal el is nézetett.

nösen a' határhegyekben az őserdők' méltósága még teljes pompájában csodálható ; nagy részint csak ritkán járt ember ezekben, a' fejsze soha sem hasogatta törzsökeiket, 's ezer éves moh közűl roppant magasan és vastagon nyúlnak ég felé. Valamivel mélyebben azonban már kopognak a' fűrészmalmok; deszkák, léczek, zsindelyek stb. tutajjal és épületfákkal együtt mennek a' vidékekre, Küküllő, Maros, Szamos, Olt stb. folyamokon. Fájlalni lehet, hogy a' hozzá nem értés és társaságokba alakulás' hiánya miatt ezen tutajkereskedésnél is azok vesznek legkevesebb részt a' haszonból, a' kiknek legtöbb jut a' fáradságból. — A' faholmikat, minők Felső-Austriában, Schwarzwaldon stb. készittetnek, Erdélybe mind behordják; milly nevezetes keresetmódot nyujtana az embernek, ha legalább a' belföldi szükséget kielégítnék! — Szén csak a' hegyes kerületekben égettetik rendesen 's nagyobb kiterjedésben. — A' gubacs' gyüjtése figyelembe sem vétetik! Hasonlókép csekély fáradság fordíttatik a' taplo' készitésére.

c) *Az ásványok' országából.* Hogy már a' rómaiak a' gazdag ércz- és sóbányák miatt gyarmatositották Erdélyt, tudva van; aranygazdagságban az még mindig az elsők közé tartozik; a' bányászat 's a' mosás 12—16 mázsát adnak évenként, vagy tán többet is; de kénytelenek is vagyunk minden tétovázás nélkül megvallani, hogy ha a' föld' gyomrának természeti gazdagsága nem pótolná elájultan fekvő műiparunkat, azaz, ha a' bányák' müvelése nem segítene rajtunk pénz' dolgában, úgy eddig régen már fapénzre kell vala szorulnunk. Az ezüst és ólom mellett említést érdemel műipari tekintetben az évenként növekedő réz-ásomány, főkép a' sz. domonkosi bányákban. Nagy terjedésű vasbányák találtatnak Vajda-Hunyad, Vácza 's Toroczkó körűl, 's még sok más helyen is lehetne 's helylyel helylyel gazdag erekre találni, van tehát vasunk bőségben, de azért még is minden vas eszközeink, a' legutolsó fanyelű bicsakig le, külföldről hozatnak. Kényeső, horgany (zincum), manganum, piskolcz, egérkő is találtatik, de nem olly szorgalommal ásatnak. A' földany (tellurium) majd csak egyedűl Erdélyben otthonos. A' kén, bárha régebben szorgalmasan ásatott 's igen sok helyen kapható, jelenleg nem müveltetik, a' kőszénnel és gyeptőzeggel együtt, mellyek roppant mennyiségben az országban majd mindenütt találhatók. Graphit van Zoodtban és Mihályváratt, 's edényekre használható ugyan, de ir-ónra nem. Az osdolai hegykristály 's a' porkurai amethyst hiresek nagyságuk és szépségök miatt; gyakran találni chalcedont, carniolt, achatot, közönséges és félopalt, jaspist stb. a' hegyfolyamok' görditményeiben. A' szapora bányavirág bő anyagot nyujt az üveghutáknak. — A' kigyókövet több helyeken törik, különösen pedig nagyon sokat és nagyon finomakat a' Schyllervölgyben; de hiányzik még itt a' feldolgozására megkivántató ügyes kéz, mi a' készitményeknek Erdélyben 's a' szomszéd tartományokban leendő élénk eladhatása' tekintetéből rendkivűl jutalmazó lenne. Márvány, gipsz és alabastrom nagy mennyiségben találtatnak, de majd épen nem müveltetnek; az itteni márványt a' rómaiak gyakran használták. A' közönséges mészkő sok és nagy terjedelmű hegyrétegeket képez 's böven égettetik és szállittatik ki. A' bazalt rétegek itt ott az ország' nyugati és déli részein mutatkoznak; a' detunatebeliek mindenek előtt megérdemlik a' geognosia' figyelmét. — Az agyagföldnek az egész országban a' legkülönbfélébb fajait kaphatni, de még is sem a' téglaégetők, sem a' fazékmesterség és kőedény-gyárok nincsenek olly állapotban, mellyben a' bőséggel találtató olcsó anyag mellett lehetnének 's lenniök annál inkább kellene, minthogy belőlök Erdélyben és valamennyi szomszéd tartományban igen jutalmazó kereskedés volna reménylhető. —

A' kősóra nézve az ország' gazdagsága csaknem kimeríthetlen; Erdélyt e' részben csak Galliczia, éjszaki Magyarország, Moldva és Oláhország érik el, ez a' gazdagság azonban egészen a' kir. kincstár' tulajdona, és az ország' lakosinak csak annyiban használ, a' mennyiben tulajdon szükségökre olcsóbban kapják a' sót, mint más tartománybeliek, és a' mennyiben a' sónak Magyarországra szállitásában ők is köz árverés' útján részesülhetnek; kiszámíták, hogy az itt kapható sóval egész évezredekig be lehetne érni. A' parajdi, tordai, vizaknai, marosujvári, dézsaknai, kolosi és széki aknák jelenleg a' legélénkebb munkáltatásban vannak, 's évenként

egy millió mázsánál többet adnak napvilágra; délnyugati Magyarország' nagy része innen láttatik el. Csak 80—90 fontos úgynevezett normalkövek számíttatnak be a' munkásoknak; a' kisebbek, mint minutasó, részint a' kis mértékben árulásra felhatalmazott sóárusoknak adatnak el, legnagyobb részint pedig a' nagy halmok közt elhányatnak. Nem csekélyebb bőségök, hanem igen nagy mélységök 's a' só' felszállításának innen eredő nehézsége 's költséges volta miatt hagyják abban az egyes aknákat; ezek azután vízzel telnek meg 's nagy tókat képeznek, mellyekben fördödhetni. — A' salétrom, zöld, kék és fehér gáliczkö, timsó, glaubersó a' szükségekhez 's a' meglevő anyagokhoz képest igen csekély mennyiségben készíttetik. — Az ország' igen számos ásványforrási közt több van, mellyek czélszerű elrendezés mellett a' külföldről is nyernének látogatókat; jelenleg a' borszéki forrás csak néha vonz vendégeket Moldva- 's Oláhországból; az itteni 's az arapataki víz külföldre is szétküldöztetik, 's helyes szorgalom mellett az országba, főkép keletről sok pénzt hajtana be.

(Vége következik.)

Géza.

A' Kisfaludy-társaság által első jutalmat nyert balláda.

Vezéri karddal Géza jön
Boszúlni sérveit,
Kit honból elvert Salamon;
Hoz hősek' ezreit.

'S ott, hol fenyű növelkedik,
És bérczi sas tenyész,
Táborba száll a' nagy sereg,
Érette halni kész.

Színes zászlóknak szárnyain
Az őszi szél süvölt,
Sátorban a' fáradt vezér
Pihenni szirtre dölt.

És álmodott csatáiról
Esendő dolgokat,
Rokon fiaknak vériben
Tört czímert 's pajzsokat.

És szenvedett az ősi hon,
Rom ülte tájait,
Elölték a' boszús hadak
Leghűbb magyarjait;

Hullott hősekre épiték
Fejdelmi zsámolyát,
'S omló vérnek hullámain
Halásztak koronát. —

És itt, mert lelke elszorult,
Riadva ébredett,
'S az érczmez, mellybe öltözött,
Rengő szivet fedett.

A' bércz alatt völgy terjed el,
Kicsiny had zajlik ott,
Melly a' királyi kegy miatt
Védő fegyvert fogott.

A' fény között egykor hiú,
Most megtört Salamon
Fejdelmi dísz nélkül szalad
Rejtélyes útakon;

Mert keblében vádolja őt
A' vétkes öntudat,
És vádja ollyan égető,
Miként a' kárhozat;

'S mert hűvei, bár híresek,
Ők mind elhullanak,
Ha a' tetői bajnokok
A' síkra szállanak.

Ki tartja fel a' bérczfokon
A' hősek' ezreit?
Ott Géza szól; a' völgybe néz,
'S gond nyűgzi lépteit.

Keblében egyszer fölmozog
Még a' vett sérelem;
'S az érzet, mellyel küzködik,
Égő honszerelem.

Aztán a' belső harcz szünik,
A' hű szív fenndobog,
'S arczán egy mondhatlan sugár
Magas fényben lobog.

„Csatám' sorsát kiálmodám,
Kardom' nem vérezem,
Hiú királyi bűn miatt
Nem halhat nemzetem.

'S midőn olly égőn szeretem
Apáim' szent honát,
Nem, főmön nem hordozhatom
A' véres koronát!"

Szólt; és elszórta fegyverét,
Önkeblét győzte meg,
'S indúlt, mint béke' angyala,
Követte a' sereg.

Oltár előtt találta fel
Bánkódva Salamont,
Adott fejére koronát,
És hozzá drága hont.

'S míg a' nemzet' lovagjai
Bámulva tisztelik,
E' föld a' szép öngyőzelem'
Hírével bételik.

Pap Endre.

Végrendelet.

Eredeti novella.

Nőm, a' szó' értelmében angol hölgy vala. Reggeli idvezletét mindig egy kézcsókban nyerém; megkérdezé, volt-e az estve lábvizem? kaptam-e fris gyolcsot? álmodám-e szépeket? és a' többi. Kedvencz csészémbe saját kezével tőn czukordarabokat, 's theámat gyakran megizlelé, elég illatos-e? Ha lovagolni nem volt kedvem, kész volt egyedűl kimenni, sőt a' whist-óráktól is több izben felszabadita. Midőn Lady Brougham vagy Miss Hythe O' Tenny látogattak meg, ő palotám' távol osztályában rajzolt, vagy novellákat irt a' The Englishman' számára 's emlékezem rá, hogy midőn egy színésznő' bájait magasztalám, más nap ebédre hivatá. Az el nem fogadott vendégek' kártyáit napló tárczámba szokta rakni, — az egy egész gyüjteménye volt a' müvészi haladásnak, — ha pedig férfiu' körében társalgott, termei nyitvák valának egész az én osztályomig. Bútorait zár nélkűl készitteté, nem valának soha becsukvák még tükörasztala' rejteki, vagy levéltára sem. Én kimondhatlanúl szerettem őt, 's fogom szeretni az emlékezet' végetlenségében, pedig házasságunk' egész folyama alatt nyolcz szoba választá el háló termeinket.

Egy estve normandi vadászatokról tértem meg; második telivér rogyott le alattam, nem tudom miért? Vágyaim ellenállhatlanúl ragadtak haza felé. Palotám' ablakait báli fény világitá, a' kapuoszlopokat virágfüzérek ékiték 's polgári állásom' czimjelei. Cselédim diszruhában fogadtak a' lépcsőzet' csarnokánál, 's virágalakú lámpák, fűszeres növényerdő között vezettek föl. Alig hihettem szemeimnek. — Nőm, egybekelésünk óta, egy báléjt sem viraszta fön, 's most saját lakában jött-e kedve azt tenni? — Termeimben egy válogatott kört találtam; ott volt lady Brougham, Miss O' Tenny, az örökkévaló O' Connel 's néhány felsőházi tagok a' whigek' pártjából, — mind barátim.

Hol van nőm....? kérdém felejtve az idvezletet, enmagamat, mindent. Barátim részvevő arczczal közeledének felém, miss Hythe olly kellemteljesen, hogy egy festész oltárlapon imádtatná meg e' képet.

Hol van nőm? szólottam én ismét vagy fuldokoltam inkább. — A' hatalmas O' Connel karára fűzött, 's fülembe sugá: „Egy polgárnak, midőn halottja van is, meg kell gondolni, hogy élnek mások, kikért élnie kell." — Egy tükörajtóhoz vezete 's feltárá azt. Először úgy tetszett, mintha valamit láttam volna; azután egy iszonyú zavar kezde kerengeni szemem előtt, agyamban 's keblem' érző erein, hasonló ahhoz, mintha a' naprendszerek megbontakozván, a' végetlen ür' világi orkánrohanással járnák az enyészet' táncát. Mint később mondá, O' Connel másfél negyedig tartá karain elhanyatlott testemet. Midőn szemeim' világa visszatért, nőmet látám egyszerű fáklyák közt halottpadon. Nem vala körötte semmi ékitmény, ő maga volt ön magának éke. Úgy feküdt, mint egy letört liliom, melly még hervadatlanúl ing a' véletlen viharban. Homlokát fehér koszorú övedzé — miss Hythe' ajándéka. — Igen helyesen! a' nyolcz évű nő, leány-halott vala.

O' Connel behúzta az ajtószárnyakat; többé nem emlékezem mi történt, a' mint lady Brougham' elbeszéléséből tudom, igen kértem őket, viraszszák velem az éjt..... Néhai nőm, — béke álmának! — lovaglás után hűté meg magát 's orvosi tévedés miatt görcsöket kapott; végperczeiben kérte a' ladyt, gyüjtené össze a' ház' rokonkeblű barátit, hogy fogják fel a' szivembe villámlandó fájdalom' első mennyköveit.

Azon est' emléküszkei soha sem hamvadhatnak meg eszméletemben, sokszor csodálkozom, hogy szörnyet nem haltam. Történetemet feljegyzém százszor, de letörlöm ismét 's feljegyzendem két százszor..... Oh milly nyomorú vázolatok, mellyeket a' toll tehet!

Másnap benyujtám lemondásomat az alsó ház' elnökéhez. Miként lehetne testületi képviselő, ki magával is tehetlen? Gondolatim ollyanok valának, mint a' bomlott óra, mellynek kerekei forognak, mozgonya ketyeg, de

az időt hibásan mutatja. Barátim mindig vígasztalának; szegények nem tudák, hogy vígasztalhatlan vagyok. Én nem voltam víg, nem voltam szomorú, nem voltam semmi. — A' megboldogultnak, London' Lucretiájának, egyszerű emléket emeltem egy szó felírattal: Marianne. E' név elég volna az ösvilág' szobrát megszentelni. Utólsó kötelességemen túl valék, 's feltevém elhagyni Londont. Marianne' kedvencz darabjait raktam úti táskámba, midőn miss Hythe belépett. Nőm' végrendeletét adá kezembe, mellyet egybekelésünk előtt meghitten bízott gondja alá. Kértem a' misst, válaszszon nőm' velenczei ékeiből, vagy ó görög képei közűl, vagy a' mi tetszik; ő egy fürtöt kért hajamból, 's azt maga metszette le. — Én sajnáltam a' misst, de szerelmét nem viszonozhatám. — Sokáig beszélgeténk a' termekben, a' parkon 's a' Themze mellett. Fél tizenegyre ült batárjába 's jó utat kivánt, vagy rebegett a' világ' öt részébe. Más embert őrültté tett volna búcsú-pillanata, én hidegen bámultam a' Themze' hullámiba. Éjfél lett, mire úti készületeim után a' végrendeletet felbontottam. Tartalma ez vala: Én gyermektelenül fogok meghalni. Értéki örökségem harmincz ezer font, 's annyit hagyandok magam után. Mire költhetném el? hiszen egy férfiúban birom a' világot. — Wellton úr igen becsületes ember, 's ez, szegénység mellett, mindig nagy érdem. Ha egy férfiú nem született volna, kit jegyeseműl van szerencsém bírni, Wellton urat megkérém vala, hogy legyen férjemmé. Tíz ezer fontot hagyok számára. Értekem' több részét, igen kérem férjemet, tartsa meg emlékeűl, hogy volt egy nő, kit nem a' kincs boldogíta."

Elfogott a' bámulat; 's veszteségem kétszerezve érezém. Azon gyönyörökröli lemondás, azon szilárd határozottság, melly sorait bélyegzé, 's a' következetesség, melly nyolcz évi folyama alatt azoknak kivétel nélkül megfelelt, messze túl vala a' mindennapiság' körén 's előttem annál becsesb, minél jobban ismerém a' nőnemet.

Wellton úr' hajlamában hittem megelevenűlni boldogságom' árnyékát. Őt feltalálni, javaim' felét átadni, vele örök frigyben élni, lett fő ohajtatom. Róla nem tudék semmit, Marianne öt soha sem nevezé. Indúlásomat elhalasztám, 's késedelmem' harmadik estvéjén adott felőle miss Hythe némi felvilágosítást, hogy ő a' müveltebb osztály' egyike, jó nevű ös család' vagyontalan sarjadéka, 's hat hónap előtt bizonyos kereskedési viszonyai végett Amerikába utazott. Másnap elhagyám London' kőhalmait. Midőn a' tornyok 's magasb épületek' körrajzaira tekintek még egyszer, egy ólom természetű érzés szakadt rám; Ovid' III. siralma juta eszembe. Én nem Londont szántam, nem az angol nemzetet; London a' tudomány' és müvészet' királya; 's Anglia' dicsősége biztositva van. A' mit én szántam, földben vala.

(Vége következik.)

Káthy Lajos.

Magyar játékszíni krónika.

Febr. 12. Dominique. Az előadás, kivált az utósó felvonásban, hol csoportozatok vannak, hanyag és rendetlen volt, a' mi próbák' hiányára mutat. Lendvay Dominique-ot tetszéssel adá. Miskolczi Julián, ki egy szobaleány' szerepét vivé, haladás' jelei látszanak; de hogy abban ne gátoltassék, el kell szoknia azon síró hangtól, melly mind víg, mind komoly játékain észrevehető. *V.*

Febr. 13. A' színház zárva.

Febr. 14. Eskü.

Febr. 15. Adorjánok és Jenők.

Febr. 16. Agg színész és leánya. Az agg színész Sugár Szentpéteri, Megyeri helyett, ki néhány hónapra eltávozott. Olly színész után, mint Megyeri, kivált víg 's olly egészen neki való szerepben, mint ez, kiállani, a' merészebb vállalatok közé tartozik, mellynek azonban Szentpétery, mint tőle várható volt, sok részben szerencsésen megfelelt, miért is többször tapssal és kihívással tiszteltetett. A' különbség mind e' mellett, mind egészben, mind helyenként is észrevehető volt. Megyerit egészen atyai szeretet lelkesíti: játékában mindig az atya áll elől: a' színész, a' fortélyoskodó hátrészen maradnak. Ő ugyan színészszé kivánja leányát tenni, mert maga is az volt, mert azt hiszi, hogy az az egy igazi élemény a' világon; de ez csak eszköz, mellyel ő leánya' boldogságát kivánja elérni. Az atyai szeretet sugalja 's ihleti mintegy minden tettei, apró cselei, ártatlan hazudságai az által nyernek bocsánatot, az nemesíti őt meg fáradatlan törekvéseiben, teszi szeretetre méltóvá: játéka valósággá lesz, soha sem süllyed alá a' bohózatig; mert bármi csodálatosan viseli is magát néha, minden mozdulatából kitünik az aggódó, a' szerető atya: ő talán sírna, búsulna; de arra most mind nincs idő: neki ébren kell lennie és bátornak, sőt vakmerőnek, hogy czélját elérhesse. Innen van, hogy a' néző vele aggódik, vele örvend 's ha furcsaságaiért neveti is, meg nem tagadhatja tőle a' legszivesebb részvétet, sőt tiszteletet 's e' tisztelettel páros részvét az, melly a' közönség' jó kedvét olly szakadatlanúl fenn tartja, gyönyörködését olly jóizűvé teszi. Szentpéterynél az atyai szeretet, színészi szenvedély, csel egymás mellett állanak: nála jobban kitünik a' fortély; másfelől (már természeténél fogva is) hibázik az a' kénesöi fürgeség, melly ezen előadáshoz okvetetlen megkivántatik 's nincs törekedéseiben az a' szakadatlanság, hév, melly minden figyelmet lekössön, ő helyenként inkább játszik mint él, 's mozdulatai néha (igen ritkán) bohózatiak, a' mi talán mulattató; de itt csak úgy szen-

vedhető, ha avval nem a' nézőket akarja nevettetni, hanem, mert azt buzgóságában a' legilledelmesebb-'s czélravivőbbnek hiszi. A' vég felvonáskor azonban ő is egészen fölmelegszik 's tökéletesen az, a' minek lennie kell. Figyelmeztetjük még, hogy illyen szerepben a' sok apróság együtt teszi a' nagy hatást. O p. o. elmulatta a' költöt rendkivüli férfiúnak nevezni, 's midőn később a' recensensnek más nevet keres, mivel a' rendkivüli férfiú is jelen van, már elvész a' tréfa; mert amazt nem nevezte úgy. Egyébiránt ez első előadása 's így is a' fényesebbek közé tartozik 's bátrak vagyunk elmondani, hogy akármelly színháznak diszére válhatnék két illy tagot elömutathatni, kik e' minden esetre nem közönséges feladatú szerepet annyi eredetiséggel egy felől, más felől annyi ugyességgel játszani képesek. Egressy Gábort (Keserű), megtapsolá a' közönség eredeti alakja 's mozdulataiért. Lendvay gróf Kéri' stereotyp személyesítéseért minden méltatást érdemel. Barthané' (Bájvölgyi Irma) előadásán némi bágyadtság látszott. Egészben véve az előadás jó; néhol sebesebb, összevágóbb játékot kivánnánk. *V.*

* * *

Jövő szombaton, febr. 23. Fáncsy Lajos' jutalmául bérszünettel először adatik: Szvatopluk. Ered. szomorújáték 5. felv. Irta Gaal József. A' benne előfordúló nagy csatadal' zenéjét — mellyben a' régi magyar tárogatót Engländer a' magy. színház' hangászkarának első hautboistája fogja játszani — készítette a' Peleskei notarius' muzsikája által dicséretesen ismeretes Thern Károly. — A' szerzőnek eddigi szindarabjai reményekre szabadítanak fel bennünket, hogy egy kellemes estvét várjunk, 's mind a' szerző, mind a' jutalmazandó, ki egyike legiparkodóbb és értelmesebb színészeinknek, teljes mértékben érdemlik a' közönség' részvételét.

Művészet.

A' híres „Universum" kiadója Meyer megindította Figyelmezőnk*) által is említett Dunaképeit. Előttünk hat füzet fekszik illy czímmel: Donau-Ansichten, nach Original-Zeichnungen in Stahl gestochen von den besten Kunstlern Englands, und beschrieben von J. Meyer. Ára egynek egynek 24 kr. cp. Az egész hatvan füzetből álland, mellyhez végül három czímlap, ugyan annyi úti abrosz, a' dunai tartományok' fővárosai' alaprajzai 's leirás járul, melly, a' részvevők' kivánatához képest német, magyar, franczia v. olasz; és szükségtelen olvasóinkat újra is figyelmeztetni, miképen nekunk kötelességünk, részvét 's világos kikötés által, a' magyar textust létre segitenünk.

A' Duna, igaz, nem mutat annyi festészeti melléket, mint a' sokkal rövidebb Rajna; vagy inkább aránylag nem, de megvannak neki is saját szépségei, 's mi igen becses, nagy különféleségben, minél fogva az egykor teljes gyüjtemény vetélkedhetni fog a' Rajnaképtárral. De a' Duna, azon felül a' miénk is egy részben; 's noha épen a' magyar Duna bir legkevesebb szép vidékkel, lesz mégis, mellyet örömmel üdvözlendünk. Így e' hat füzet' tizennyolcz lapja közül is négy a miénk: Dévény, Visegrád, Péterváradés Zimony; és pedig mindenik új szempontból, új rajz után. A' bajor és austriai Duna mutat legtöbb vadon-szép —, a' bádeni és miénk, több nyilt és kies vidéket; 's ez, régi várak, más, pompás monostorok, ismét más, nyájas falvak és városok által nyer életet 's történeti érdeket.

Egy más, a' metszések' szépségére ezt utol nem érő, de ő textusával, mint, történeti részekkel elevenített helyirás a' literaturához is tartozó vállalat, Hartlebené Pesten, újabb czímével: Panorama der oesterreichischen Monarchie, oder malerisch-romantisches Denkbuch ihrer schönsten u. merkwürdigsten Gegenden, der Gletscher, Hochgebirge, Alpenseen und Wasserfälle, bedeutender Staedte, mit ihren Kathedralen, Palästen und alterthümlichen Bauwerken, berühmter Badeörter, Schlösser, Burgen u. Ruinen, so wie der interessantesten Donauansichten. Mit Stahlstichen von d. vorzüglichsten engl. u. deutschen Künstlern, nach eigens aufgenommenen Original-Zeichnungen. Miután az mostanig tizenegy füzetig haladt, teljes meggyőződéssel ismételjük ajánlásunkat*), noha hazai tekintetből — eddig elő legalább — még nem igen. T. i. tizenöt füzetben ismét csak Dévény, Pozsony, Visegrád, és Budapest. E' részben Hering jóval érdekesb. De persze, ha honunk' belső részei' számtalan gyönyörü pontjainak csak némelly legszebbjeit kivánjuk is, oda utazások kellenek, 's az utazás költséges, a' munka pedig olcsó. Azonban a' kiadó' lelkességétől e' részben is minden szépet várunk jövendőben. Ismételjük, hogy, ki Austriát akarja szobájában beutazni, azt e' munka' lapjain nagy gyönyörüséggel teheti. *S. F.*

*) 1838. 151. szel.

Egyveleg.

Paganini és Berlioz. Mint tudva van, az elsőbbet annyira gyönyörködteté ez utolsónak hegedülése, hogy 20 ezer franc ajándékot küldene neki. De Berlioz a' pénzt megtagadó válaszu irattal küldé vissza 's illy keserü észrevétellel: Paganini néhány év előtt szegény franczián sem akart segiteni, ő (Berlioz) gazdag franczia 's ez okból az ajándékot el nem fogadhatja. — Különben általános vélemény, hogy a' nagy maestro nem sokára elhagyandja a' mulandó dolgokat, mivel világszerte ismeretes fösvénységénél fogva, renden kivüli dolognak találják Berlioz iránt mutatott bökezüségét.

Virágkedvelés. Ez igen lábra kapott Párisban. Minden ünnepélyes alkalommal szobák, előszobák, lépcsők, udvarok, gazdagon ékesitvék virággal. A' virág pedig elég drága czikkely Párisban. Így a' párisi városház' virágdiszitése Orleans herczeg' házasságakor maga 30,000 francba került; ezer kertész szolgáltata virágot. A' legújabb virágkiállitás Louvre' teremeiben 400 ezer francra becsülteték.

A' George Sand név alatt ismeretes Dudevant asszony, a' Párisban megjelenő Revue de deux Mondes czimü hirlapba dolgozik. Nyolcz nyolczadrét lapra terjedő czikkelyért ezer francot kap a' szerkesztőségtől. Regényei' kiadójával olly egyességre lépe, hogy minden kötet minden példányáért két francot kap. Rendesen két kötetet ir, mellyek négy ezer példányban nyomatnak le 's igy neki 16 ezer francot jovedelmeznek. Ha a' könyv újra nyomatik, ismét húzza a' két francot.

*) L. Figy. 1838. 150. szel.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy iv. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boriték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

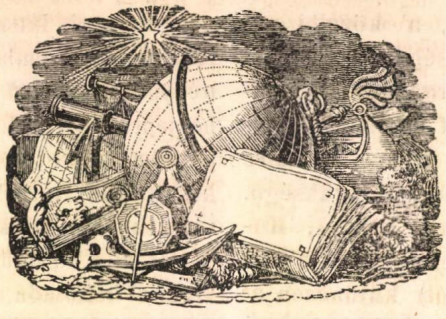

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ **BAJZA.**

HARMADIK ÉV

Első félév. **Pest, februarius' 24. 1839.** **16. szám.**

Tartalom: Erdély termesztési, ipar 's kereskedési tekintetben. Vége. — Soult *(S. F.)*. — Végrendelet. Vége *(Kúthy Lajos)*. — Szinészeti statistica *(S. F.)*. — Egyveleg.

Erdély

termesztési, ipar 's kereskedési tekintetben.

—

(Vége.)

II. *Erdély' műipara.*

Ha a' mindennemű természetadományoknak ezen csak futólag és a' legjelesebb nézpontokból rajzolt vázolatát áttekintjük, önkénytelen egy szintolly dús mint különnemű műipar' képzeménye is ébred bennünk; ha az utas egy gyors ugrással egyenesen a' szász városokba, Brassóba, Nagy-Szebenbe stb., a' szép Disznód faluba, Zeiden mezővárosba, az árpási és kertsisorai üveghutákba, a' bátizi fayence-gyárba 's más helyekre jöne, akkor nyájas képet is alkotna e' felől magának, melly azonban csak rövid ideig tartana, ha az egyes pontok' határait tulhaladná. A' kézműködésnek és gyáriparnak általában, sőt a' földmüvelés' javításának is még nagy mező áll nyitva Erdélyben, 's nem tudjuk, valljon a' keleti kérdés' feloldása kifejtendi 's előállítandja-e azon külső kedvező körülményeket, mellyek nélkül e' tartomány' ipara és kereskedése nehezen juthatand a' hozzá illő diszlésre. A' kézmüvekbeli czéhek' 's az ezek' üzésével gyakran összekötött mezei gazdaság' számtalan hibái, a' mesteremberek' azon szokása, melly szerint csekély számu készítményeikkel a' helységek' vásárait egyenként látogatják, a' régihez ragaszkodás, a' legények' vonakadása Austriának virágzó műiparral biró tartományiba utazni 's azokban munkálni és előhaladni, az innen eredő képtelenség a' versenyzésre és vállalkozásra: ezek 's még némelly más akadályok, hozzájárulván a' nagy vizutak' hiánya 's az e' vázlat' elején érintett körülmények, a' műipart, külső és belső sürgölődést 's kereskedést jelenleg egészen lenyomják. A' kézmüvesek' legnagyobb része szászok, németek 's más külföldiek; a' magyarnak és székelynek kevés hajlandósága van kézmüvekre, még kevesebb az oláhnak. A' városi kézműczéhek' intézményei a' régi németekéihez hasonlítnak, 's az egész kézműszerkezetnek eredetileg német szabása volt. A' mindennapi szükségek' fedezésére megkivántató kézmüvek minden városban és faluban czéhekben vannak, szabadon csak falukban üzetvén. Az oláh 's a' hegyekben lakó székely, hasonlóan az idegen világrészekbe telepedőkhöz, a' legtöbb egyszerű szükségé-

seket maga készíti magának, 's azon keveset is, mit maga nem készíthet, a' közelbi nagyobb helységből hozza; felesége a' belső házi intézkedésre nézve a' legszorgalmasabb munkásságu, 's némi ékességeket és finomabb fehérnemüket 's a' piros csizmát kivéve, semmire sincs a' mesterembertől és boltból szüksége. A' kézműi munkásság' főhelyei Brassó, Kolozsvár és Nagy-Szeben; az elsőben (ez a' bejöveteli állomás Oláhországból) különösen a' kereskedés éleszti azt, a' másik kettőben az országos hatóságok' ottléte 's az ebből eredő népbőség. Különös kitüntetést érdemelnek a' nagyszebeni szappanosok és kalaposok' készítményei, mellyek Magyarországban, Gallicziában sőt Bécsben is nagy kelendőséggel birnak; ezenfelül a' brassai kulacsesztergályosok, kik Magyar-, Moldova- 's Oláhországba nagy mennyiséggel küldözik kulacsaikat; más kézművekre nézve is találtatnak, különösen e' két utolsó városban szép és derék készítmények. — A' vászonszövés Zeiden mezővárosban és Helzdorf faluban élénken üzetik; de a' finomabb gyolcs-nemekre nézve a' szepesi, siléziai 's rumburgi gyolcs födezik a' szükséget. — Az országban levő tizenkét papirosmalom leginkább közönséges papirost szolgáltat, melly a' szomszéd fejedelemségekben élénk vételre talál, a' finom és szinezett pedig behozatik. — Répaczukorgyár jelenleg kettő van keletkező félben, az egyik *Jósika* báróné' jószágain már több év óta fennáll. A' másikat Kolozsvárott egy társaság részvényekre törekszik alapitani: vajha sikerülne ebbéli ügyekezete! A' pálinkafőzés élénk munkásságban áll, ott főkép, hol bor nem terem; így p. o. a' székely székekben, továbbá az uraságí jószágokon, hol leginkább zsidók által kezeltetik; de kénytelenek vagyunk egyszersmind megvallani, hogy ezen olly megkülönböztetett munkássággal üzetett pálinka-iparban is az országnak nem hogy haszna, hanem inkább legbizonyosabb kára van: mert a' kifőzött sok száz és száz veder pálinkából épen semmi nem vitetik ki, hanem vagy azok iszszák meg, a' kik főzték, mint p. o. a' székely földön, vagy pedig azt, a' mit egy vagy más uraságnak zsidója főzött, ugyan azon uraságnak tulajdon jobbágyai költik el, de épen az által el is korhelyednek, eladósodnak, elszegényednek, és így csak egy pár év mulva is kénytelen az uraság tapasztalni, hogy a' míg neki hatalmas pálinkafőzője némi hasznot hajtani látszott, ugyan azon idő alatt szolgáló embereit földhöz ragadott szegénységre juttatá. A' gabonán, törkölyön és borseprőn kivül leginkább szilva használtatik pálinkafőzésre; Csikban igen híres fenyűvíz is készittetik. Rozsólist, rumot 's más különféle szeszes-édes italokat, essentiákat Brassó szolgáltat még külföldre is. — Lenmagolajon kivül a' belföldön más olaj nem készittetik 's a' többi fajok kivülről hozatnak be. — A' kikészitett dohányfajokat, mind a' száj' mind az orr' éldeletére, leginkább Magyarország és Galiczia adja, de a' kolozsvár-szentpéteri sárga portubáknak csakugyan nincs párja. — A' posztókészités csak durvább szöveteket ad, de nem csekély mennyiségben; Brassóban, Kolozsvárt, Disznódon, Segesvárott stb. vannak fő helyei; e' készítmények' nagyrésze Magyar- és Oláhországba megy; finomabb posztók és gyapjuszövetek Bécsből, Brünnből és Pestről hordatnak be. — Selyemfélét az országban szinte épen semmit sem készítnek. — A' timárság terjedelmesen üzetik; a' Csik és Háromszék székely székekben készitett kordovány, valamint a' szőrösen készitett juh-, bárány- és vadbőrök födezik a' lakosok' szükségeit, sőt ki is vitetnek; a' tobak (Weissgerber) munka ellenben nem eléggé gyakoroltatik 's még a' borju és szarvasmarhabőrökre nézve is olly csekély terjedségben, hogy a' felhasználtak' nagy része is a' külföldtől vétetik. — A' finomabb kalapkészités Kolozsvárott és N. Szebenben olly mesteremberekre talált, kiknek készítményeik akár hol is örömest vétetnek. — Bárha sok juhsajt készittetik az országban, még sem elég, 's Magyarországból is hoznak be; így az ugynevezett schweizi, emmenthali, groy stb. sajt is sűrűn hordatik be. A' fenyű-kászuba tömött csiki igen jó turóval szerencsét lehetne próbálni a' külföldön is.

A' bányászat rendkivül sok kezet foglalatoskodtat egész az érczek' tisztává készitéseig; de a' mesterség és müvészet által még épen nem dolgoztatik fel annyi, mennyi az ország' szükségét kielégitené. Pénzt a' kormány Károly-Fejérvárott veret. Arany- és ezüstmüvek legnagyobb részint Bécsből és Pestről szállittatnak; így az erdélyiek a' többi érczárúk és műszerek' legnagyobb részét is, gyakran még a' legcsekélyebb, legközönségesebb

vas és pléhholmikat, p. o. csatokat, szegeket, reszelőket stb. külföldről kapják. A' fazekasmesterség készítményei közt a' *Dandré* úr' fattyu-porczellángyárából valók különösen kitünök; nem olly keresettek a' görgényiek, a' közönséges fazekas készítmények legtöbbnyire még mindig durván és otrombán vannak készítve. A' porczellán és finom edények Magyar-, Csehországból 's Austriából szállíttatnak. Így évenként nagy mennyiségű magyar cseréppipák is szállíttatnak az országba (főleg Selmeczről): míg Borgóban a' fennálló műhelyekben csak szorgalmasabban dolgozni is itt-ott, hol jó agyag töretik, ujakat állítni kellene, hogy e' részben mind Erdélyben mind a' szomszéd tartományokban jó kelendőség eszközöltessék; e' gyártás annál figyelemre méltóbb, minthogy üzhetése végett épen semmi tőke pénz sem volna szükséges és a' munka ugy szolván nincs a' divatnak alávetve. — Az árpási és kertsisorai üveghuták finom és metszett üvegneműket is készítnek 's készítményeik' tökéletesítésében előhaladnak; valamennyi többi hut (szám szerint mintegy 10) igen jó kelendőséggel bir mind az országban mind a' szomszéd tartományokban; idegen üveg azonban bőséggel jő be Csehországból. Lő- 's rugtatóport két pormalom szolgáltat Nagy-Szebenben és Kisfalun, Károlyfehérvár mellett.

III. *Erdély' kereskedése.*

a) *Pénzei.* Erdélynek ugyanazon pénzei és keletei vannak, mint Austria' egyéb statusainak: u. m. souverainsd'or, cs. és hollandi arany, koronás és conventiós tallér, husz, tiz, öt, 's három krajczárosok ezüstből, rézből pedig egész, fél és negyed krajczárosok, továbbá a' Bécsben keringő papiros pénz. Hallani még néha az ugynevezett magyar forint (50 kr.) vagy a' vonásforint (51 kr.) szerint is számolni. — A' 60 krajczárból álló conventiós forint rénensforintnak neveztetik.

b) *Mértékei.* A' postamérföldnek a' magyarral hasonló hosszaságba van (4400 bécsi öl), 's a' német mérföldhöz ugy áll mint 44: 40. — gyakran élnek még az erdélyi röffel, melly itt *sing*nek neveztetik, az adásvevésben; ez 1/2 lábbal rövidebb (2 láb). Gabonát, lisztet, hüvelyesveteményt, gyökérveteményt stb. köböl (64 alsó-austriai pint) és véka (16 austriai pint) számra mérnek: a' határ-kereskedésben Moldva- és Oláhországgal e' tartományok' mértékei is gyakran előfordulnak. — Folyadékmérők a' pint, erdélyiesen *kupa*, melly az austriaihoz hasonló, 's ugy is van felosztva; 8 illyen tesz 1 csebert, mellyet erdélyben *veder*nek neveznek (ez okból 5 erdélyi cseber ér fel egy austriaival); 40 cseber egy hordót teszen. A' magyarok gyakran magyarországi szomszédaik' mérszerei szerint számolnak. — A' piaczi és gyógyszertári mérlegek nem különböznek az austriaitól. Papirosnál, kendernél, sernél, mésznél saját jelelésnemek vannak, mellyek azonban kevesebb figyelmet érdemelnek.

c) *Utak.* Ki mai nap Erdély' országutait gyalázza — 's ezt nem kevés útas cselekszi — mind általában a' csekély kereskedésről 's az országnak aránylag szükkörű közlekedéséről felejtkezik meg mind pedig a' nehézségekről, mellyekkel olly országban küzdeni kell, hol a' természet a' föld által olly sok akadékokat rakott fel, 's hol ut- és vizvámok nem fizettetnek. A' legjobb mód, melly szerint e' bajon gyökeresen és mindenhol segíteni, itt csak azon rendszabás marad, hogy minden helység a' szomszéd helységig, minden fő és mellékutait illően megcsinálja 's jó karban tartsa; jó országutakat csak igy lehet eszközölni. Az utóbbi 30—40 években jobb kereskedési 's postautak' alkotására igen sok tétetett; a' kereskedésre 's adásvevésre nézve a' fő közlekedési ut a' magyar határtól Bánffi-Hunyadon, Kolozsváron, Tordán, N. Enyeden megy keresztül Károly-Fejérvárig, innen tovább egyfelől Szászvároson és Hunyadvármegyén keresztül is még a' magyar határig, más felől Szászsebesen, Szeredahelyen, N. Szebenen keresztül egész Oláhország' határáig. — Ez mint egy fő erét képezi az erdélyi közlekedésnek, mellyből a' többi nevezetesebb mellék-utak kifolynak, u. m. Kolozsvárról egy felől a' Szilágyságba, más felől Szamosujváron, Déésen és Beszterczén keresztül Bukovinába és Galicziába, — N. Szebenből egy felől Medgyesen, Erzsébethvároson, Segesváron, M. Vásárhelyen, Szászrégenen, Beszterczén keresztül Bukovinába és Galicziába, más felől Fogarason és Brassón keresztül Oláhországba. — Szintugy Segesvárról Sz. Udvarhelyen és Oláhfalván keresztül Csikba, innen pedig vagy Háromszéken keresztül Brassóba és Oláhországba, vagy a' Gyimesen által Moldvába. —

Vizutakra szolgálnak a' Küküllő (csupán tutajoknak), a' Maros, Szamos és Olt. A' Küküllő és Maros leginkább sószállításra használtatik 's az Olt csak most lesz hajózható, minthogy e' czélra egy társaság keletkezik. Mivel hogy az Olt egyenesen a' Dunába visz, ettől, ha a' határhegyek köztti átmenetelénél levő akadékok elmellőztethetnének, Erdély' jóllétére uj időszak volna várható.

d) *Belföldi kereskedése.* A' belföldi kereskedést az ország' egyes tartományai' földének és éghajlatának tetemes különbsége teszi élénkebbé, azok' mindenike kénytelen levén termékei' feleslegét azon tőle hiányzókért, mellyekkel mások birnak, fölcserélni. Minthogy a' városok és mezővárosok az országban nem czélszerűleg elosztvák, sok (mintegy 366) 's többnyire jóformán látogatott vásárok tartatnak, mellyek' tömöttsége a' minden korlátozástóli mentség által tetemesen előmozdíttatik. A' sajátképi kereskedési 's adásvevési munkásság a' görögökben és örményekben szorgalmasb és ügyesebb emberekre talált, mint a' németekben. A' zsidók' kereskedése kevésbbé nevezetes, a' törvények nem engednek nekik a' szászföldön állandó lakást, 's a' bányavárasokból, környékeikből 's a' katonai határszélekről egészen kizáratvák. A' marhákkal 's a' baromtartás' termékeivel leginkább a' székely és az oláh hegylakók kereskednek; épületi fával, deszkákkal stb. a' székely hegylakók; a' borkereskedés kiváltkép a' Maros, Küküllő stb. völgyek' lakóinak kezében fekszik. — Brassó, Nagy-Szeben, Kolozsvár, M. Vásárhely, Besztercze stb. a' méhkereskedés' legfőbb helyeinek tartatnak; ezt azonban kisebb helyek is hasonló 's gyakran nagyobb mértékben űzik. — A' nép' egyszerű életmódja, készpénzbeni szegénysége 's némelly még mindig akadályozva munkáló intézmények mellett a' méhkereskedés csak később — a' népipar' nevekedtével és kifelé leendő gyarapodásával — fog emelkedni.

e) *Külföldi kereskedése.* A' külföldi kereskedés, mint elején említém, a' régebben virágzotthoz többé nem hasonlít; csak időközileg kezdett a' szárazföldi elzáráskor tetemesb kereskedési munkásság mutatkozni; de csakhamar és soknak vesztére elenyészett. A' görög kereskedési egyesületek' létrehozása Nagy-Szebenben és Brassóban, az örmény gyarmatok iránti kedvezés, a' portávali kereskedési egyezkedések, egy kevesbbé szigorú 's az ország' viszonyaival egyezőbb veszteglőintézet' behozása, az udvari agensségek' felállítása Moldva- 's Oláhországban megmutatták, hogy az austriai kormány rajta van, az országot, melly módfelett szétzúzott viszonyokban jöve gondviselése alá, e' tekintetben is fölsegítni. Mutatják ezt a' Magyarország és Erdély közti vámfizetések' eltörlése 's egy országos küldöttség' felállítása, melly a' szorgalom és kereskedés' emelésére czélzó javaslatokkal foglalkodandik.

Nem csekély keresetforrást nyujtott vala Erdélynek az átviteli kereskedés a' Levantéból az ausztriai tartományokba 's Európa' egyéb részeibe; de a' gőzhajózásnak évről évre növő gyarapodása által közel jutott ez az elenyészéshez; e' fogyatkozást belföldi szorgalomnak és kereskedés-iparnak kell pótolni. Lényeges gyámolítást nyernének ezek megelőzőleg gazdasági és technicai iskolák' felállítása által, mellyek még ez egész országban hiányzanak, és pedig annál érezhetőbben, minthogy egyéb tudományos iskolái nem csekély virágzásban állnak, 's a' polgároknak és földmívelőknek, sőt a' falusi nemesnek szűk módja nem terjeszkedhetik annyira, hogy fiaikat az országon kivűl — nevezetesen Bécs' intézeteiben — drágán taníttassák. Az idegen szomszédtartományok' jelenállapotja mellett ebben egyszersmind egy mód fekszik, azok' lakóit lecsatolni 's Erdély és Austria' érdekébe mélyebben beszőni, mit a' nélkűl is nemzeti, vallási 's politicai okok tanácsolnak. — Milly befolyást gyakorolnának egy vagy több, ha még olly egyszerűen is létrehozott, gazdaság vagy technicai iskolák, abból kivehetni, mit azon csekély 's csak alkalmilag adott oktatás, mellyet a' határszéli ezredek kapnak, munkál. Hogy az illy oktatásnál mindenek előtt a' helybeli érdekekre legyen legfőbb tekintet, 's legalább a' kereskedőnél elmellőztessék azon tudományosság, melly a' külföldivel, sőt idegen világrészek' javaival 's termékeivel törődik, míg otthon rendesen idegen marad, a' műipar' minden valódi barátjának legfőbb kivánsága.

Soult.

Soult marsall' neve csak kevés napokkal ez előtt is nevezetes politicai combinatiók'

tárgya volt a' ministertelen Franciaországban. A' ministerium azóta ismét visszalépett, de a' coalitio' törekvései' foganatát az új választások körűl ki tudná, nem csak távolban, de helyben is, némi hihetőséggel jósolni? 'S azért nem leszen érdektelen a' jelen' történeteit figyelemmel kisérő olvasó előtt, az ősz marsall' pályájára egy emlékező pillanatot vetnünk.

Két férfiu az előkelőleg, ki, mint a' franczia császárság' csarnoka' két külön álló oszlopa, mai napig fennmaradt; két sziklája egy elsülyedt szigetnek, mellyeket a' tenger még el nem moshatott: Marmont marsall, a' raguzai herczeg, és Soult, a' dalmatiai herczeg; mindkettő sátortársa a' császárnak.

Az elsőre nézve Franciaország' szép napja örökre leáldozott. Hiába kalandozza ő be egész Európát, hiába a' kelet' pusztáit nyugalmat lelni zaklatott fejének. Ő azt nem fog többé találni. „A' háladatlan! ő szerencsétlenebb lesz mint én!“ ezt kiáltá nagy barátja, midőn elárulva látá magát általa az utolsó órában; 's a' szó teljesedésbe ment, mint sok más, mellyet ő monda.

Éj vagyon, 1814. april' 4. és 5. között; csak imént mult el az éjfél; rémesen zúg az éjjeli szél Fontainebleau' nagy udvarain és csarnokin, midőn egy lovas, képtelen sietséggel elő robogván, I. Ferencz' palotája előtt leszökken lováról 's magát Napoleonnál bejelenteti. Gourgaud volt, az első rendelőtiszt.

— Sire! kiált lelkendezve, midőn a' segédtiszt a' császár' szobájába vezeté — a' raguzai herczeg elhagyta rendelt helyét 's Párizsban az ellenséggel alkuszik. Ismeretlen parancsok által menetnek indítva csapatai, most a' frigyesek' hadmegyéin haladnak keresztűl. Nincs többé elősergünk, 's Fontainebleau tárva az ellenségnek.

A' császár mosolyogva csóválta fejét.

— Önt mesével ámították, Gourgaud! elősergemet Marmont vezeti.

— Sire, fejemmel állok jót e' jelentés' valóságaért.

— Nem, nem! folytatá Napoleon, Önt megcsalták. Olly bűn-tettet, mellyről Ön itt beszél, egy franczia marsall nem képes elkövetni; és Marmont, az én legrégibb bajtársam, ki száz csatában oldalam mellett küzdött, velem egy sátor alatt tanyázott; nem, nem, ez vak zaj.

'S újra lódobogás a' vár' udvarában.

— Sire, két lengyel dsidás, kik Essonneból jönek, 's Felségeddel fontos ügyben ohajtanak szólni — mond a' segédtiszt.

Napoleon figyelmes leszen. A' két lengyel előkivántatik.

A' dsidások belépnek. Öltönyeiket golyók furák által, 's vérrel fedvék. A' császár szólni engedi.

— Sire, monda az idősb, egy sugár, merész sarmata — példátlan árulás mocskolta be sasainkat. Azon titkos egyezkedés' következésében, mellyet Marmont marsall Párizsban az ellenséggel kötött, 's mellyről a' sereg nem is álmodott, ma reggel elindultunk. A' katonaság azt gondolá, hogy az ellenség ellen, 's örömzsibajjal fogott fegyvert. E' hiszemben eleinte sebesen haladtunk; de hirtelen azt vevők észre, hogy menetünk egy bajor had által vigyáztatik, de félbe nem szakasztatik. Most eszméltünk, 's a' sereg fölzendült. Egész brigádák megállottak, készek megfordulni; de végre is a' hadrend' ösztöne győzött. Csak öt legény vágtatott vissza a' mi ezredünkből. Közel a' bajor csoportokhoz kelle eljönünk; golyózápor omlott körűltünk, három közűlünk elhullott, csak mi ketten értük el Fontainebleaut.

Mély, borzasztó hallgatás követé a' szerencsétlen hírt. Napoleon az ablakban álla, elfásultan nézve ki az éjbe. Arcza sápadt, pillanata meredt. Végre nem győzheti le fájdalmát.

— Marmont! kiálta, megrendítő hangon — barátom, gyermekem! kit köpönyegemmel takartam be, kivel kenyeremet osztám meg! 's ő engem elárul utolsó órámban! — A' háladatlan! ő szerencsétlenebb lesz mint én!

'S beteljesedett. E' percztől fogva a' Marmont név ki vala törölve Franciaország' aranykönyvéből, ki minden szívből. 'S nem hogy a' zsarnokot segíté megdönteni, hanem mert a' legszentebb lánczot gyalázatosan eltépte.

Ellenben tisztelettel állunk meg a' másik marsall, a' dalmatiai herczeg előtt. Ő hű volt 's hű maradt mindenha a' mágneshez, ki őt fölemelte, és Spanyolország' forraló napja alatt sem morgott. Sőt még el is bizta magát,

's pedig annyira, hogy egyszer a' portugal koronát is megkivánná. De Napoleon egész barátsággal azt sugatá fülébe, ne sajnálná marsall úr fékezni vágyait, mert — agyon találna lövetni. Soult felette jól tudá, hogy Napoleon bizonyos dolgokban nem ért tréfát, 's a' felség' ötletével felhagyott; hanem szerze magának a' veres Wellington herczeggel harczolt számos csatában halhatatlan hirt 's dicsőséget. 'S még akkor is küzködött vele, mikor Napoleon már letette vala a' koronát.

Midőn a' császár Elbából visszatért, Soult major-general volt. 'S az út Ligny és Waterloo felé vezete.

A' waterlooi ütközet el vala veszve. Közepette a' futamó had' hullámainak egy tartalékcsoportja a' marengói granitseregnek renduletlen marada. Ebbe száll Napoleon; négyszegbe állitja, 's tüzeltet. Valamennyi marsall és tábornok szablyát von, 's közlegénynyé lészen.

Az öreg granátosok, kik soha sem reszkettek éltökért, megijedének a' veszélytől, mellyben császárjok lebeg. Sire! sikoltának, vissza! a' halál Önt nem akarja!

De Napoleon keresé azt.

'S elé ugrik Soult, 's kiált: Sire! nem halál az, hanem fogság, mi Felségedet várja.

E' szavak birták öt rá, hogy visszavonúljon; 's e' percz az, mellyet Horace Vernet a' maga híres képén „Napoleon Waterloo' mezején" elöállita.

Nem igen lesz olvasónk, ki e' képet ne ismerné. Száz meg száz példányban van az hazánkban elterjedve, 's nincs képgyüjtő, ki annak nagyobb vagy kisebb, festett v. metszett másolatát ne birná. A' dobok utolszor zajganak a' francziák' császárjáért. A' nagy szerencsétlent csupa hösök veszik körül. Magasan lobog még a' háromszinű zászló; az öreg granátosok szokott harczi nyugalommal tüzelnek, mint ha semmi sem történt volna. Csak Napoleon' homlokán van a' sötét végzet megirva. A' háttérben a' hös Cambronne látható, a' négyszög' parancsnoka, ki ama' híres szavakat kiáltá: Az őrhad meghal, de az őrhad nem adja meg magát. Az előtérben látszó vezér Soult marsall, a' dalmatiai herczeg, a' császár' hü barátja bal szerencséje' vég csapási közt.

Jutalmul száz csatáiért, mellyeket hona' dicsőségére csatázott, száműzetett; de néhány év után visszatért, 's elvonultan éle a' juliusi napokig, mellyek öt a' közügyek' kormányára visszahivák.

Midőn Francziaország Victoria királynő' koronázása' ünnepére követet külde, a' marsallt éré a' választás. Az orleansi hg' tábori főtestéből akarának neki kiséröket adni; de ő maga választá azokat maga mellé.

Albion, az egykori nagy ellenség, öreg bajtársát lelkesedéssel üdvözlé. A' szenvedélyek elnyugodtak, 's az embert, a' nagyot és hüvet, becslés várta mindenütt. Egykori legmakacsabb ellensége Wellington tisztelettel fogadta. Valahol a' marsall megjelent „Vive l'Empereur!" e' jelszava a' régi csatáknak, harsoga angol ajakakról.

Soult nyomosan sürgeté az angol ministeriumnál egykori ura' kiadatását. Azok, ugy mondatik, készek rá; de Lajos-Fülöp a' holt Caesartól is fél Francziaországban; — szerencsétlen ország!

Soult' legszebb érdeme az új rend alatt a' franczia hadisereg' erőteljes szerkezete, melly a' restauratio alatt egészen el vala fajulva.

Soult, valamint Napoleon, 1769ben született, 's közlegény vala a' respublica' seregében. **S. F.**

Végrendelet.

(Vége.)

Ha az ember oczeánon van, az alkotó hatalom' nagyszerűségében olly kicsiny, olly szükkeblü lesz, 's ha e' szük kebelben végetlen kín uralkodik, mit ér az élet? Meglátám Amerikának ifjú népeit, szivtam a' levegöt, mellyben egyenlö emberek élnek. Annyi boldog közt csak magam valék boldogtalan! Láttam a' tárgyakat, mellyeknek könyvekben adott halvány rajzai felett olly édesen álmodoztam, látám Washington' sirját, az öserdök' félelmes méltóságát; ... oh mik azok fájdalmam rengetegéhez? Ki fürkészém Newyorkot, Philadelphiát, Washingtont, felhajóztam a' sz. Lörincz' vizén Quebeckig, benyomoztam a' partivárosokat, de a' Wellton nevet nem ismeré senki, nem volt beirva egy részvénykönyvbe sem.

Canadában egy szegény sorsú franczia ültetvényest látogattam meg. Gyermekei közt egy négy évü leányka volt, Charlotta; midőn szemembe tünt nem szólhaték; soha olly ha-

sonlatot nem láttam. Komoly, de mégis mondhatlanúl vonzó arcz, eleven fényű, mégis olvadó szemek, rózsalevél vékonyságú vérajak, ... oh egészen Marianne volt! Az ültetvényesnek reményét túlzó kincset ajánlottam, 's lyánykáját nekem igéré. A' hét gyermek' anyja lábaimhoz térdelt, földbe ásta arczulatját, őrűlt volt. Én biztatám gyermeke' jobb sorsával, megigérém, hogy felnevelve vissza hozandom, 's Charlotta enyém lön..... Csodálatos! őrűltem, de örömem ollyan volt, mint egy természetvizsgálóé, ki az ősvilágot egy kihalt állatfaj' nyomában bírja.

Amerikában otthonos levék, nem volt egy vidéke is, mellyen keresztűlhurczolt kínom' jeleit ne találtam volna; futnom kelle a' világot, melly betölt keservemmel, 's hajóra ültem Ázsia felé. Charlotta a' tengeren beteg lett, ölemben gyógyúlt ki egy nyomor nélküli életre, utolsó lehelletét én szívtam fel. Midőn holt testét tengerbe veték, második felvonását álltam ki a' londoni halottas drámának;... úgy hiszem harmadikkal bevégzendem a' játékot. — Átvándorlám bujdosó lakunkat, láttam a' babyloni vizeket 's az isten-ember' dicsőségének jeleit; bejártam a' birodalmakat, hol Cyrus uralkodék egykor; kimértem a' tért, mellyen Hectort hurczolta Achilles; ülék a' kövön, mellyen Marius ült; azt hittem bolondúl, hogy az emlékezet' ölyveinek szárnyat fűzhetek.....

Junius' 2d. 1838. egyik gőzösünk, Árpád, repűlt Bécstől Budapest felé. A' hajófedelet tarka népszőnyeg borítá, a' különböző szellemű nemzetek' fiai testvéries csoportozatokba fűződtek, apró társalgási nyájaskodást cserélgetve egymással, vagy sajátságos kalandokat regélve önéletökből. Itt ott egy két útazó a' dunaparti vidékek' körrajzait tevé papirra a' gyors rajzolat' legkönnyebb nemével; az úszó kerék' boltozatján pedig egy tömött képű 's vörös hajazatú alacsony férfiu állott, szemére vont könnyű szalmakalapban; hónaljával a' feszes árboczkötélre támaszkodék, 's szemei egy felnyitott angol-nyomatú börtárczába sülyedtek.

..... A' fent irt töredéket olvasá, egy pár rövid jegyzetke volt még hátra, midőn szilaj rohanással fúródék keresztűl a' tömegen egy sovány, magas termet. Fekete-sárga arczbőrét átható szempár világítá, ruházata ismeretlen szövetből szokatlanúl szabatott, alakja

általában különcz volt, 's alig vala útas, ki egy vagy más észrevételt ne tett volna már rá. Eszeveszetten rohant a' lépcsőzeten fel 's kapá el tárczáját az olvasó' kezéből:

‚Ki adott önnek jogot, egy idegen naplóba tolvaj-szemeket vetni?'

„Bocsánat uram", mond nyugodt hidegséggel ez, „tárczádat fölnyitva pillantám meg az útazók' lábainál, 's szemembe ötlött a' vastagabb vonásokkal irt Marianne. E' név bűvös hatalmat gyakorol kedélyemen, 's ingerle elolvasni e' lapokat."

‚Oh ember — szól az angol engesztelve a' névben pontosúlt rokonszenv által — egy Marianne volt, kiben egyesűltek a' földi nőnem' bájai.'

„És én ismertem azt..."

‚..... Ön e'?'

„Igen.... Londonban majus' 10. 1828. a' City város' egyik szűk sikátorán mentem, midőn egy gyanús kéjház előtt úri fogat állott meg. A' bakról leugró lovász ájúlt hölgyet vonczolt ki a' kocsiból; én megragadám az álkötősű naplopót, az egy kártyahős, egy éjjelező nadály volt. Utcza-őröket kiálték, 's megszabadítám miss Marianne Sambyt. Ő operaházban volt egyedűl, mert beteges atyjának nem volt kedve. Kilencz órakor a' színelőtti fényvonalok' egyikében az ő batárlámpái is égtek. E' szemétfaj megvesztegeté cselédeit, 's épen jókor jöttem, hogy egy lucretiai jelenet ne történjék."

Az angol hallgatott, de tekintetén egy feloldott vihar merűlt föl. E' naptól fogva szabad volt a' misst meglátogatnom. Büszke atyjának tetszett az agg vér, mégis bátortalan valék a' dús termekben. — Egy hónap múlva megkért Marianne, hogy szólítsam barátnémnak. — Egy délelőtt a' követek' házába kisértem. Kegyed állott a' szónokszékbe, midőn a' karzatra léptünk. A' catholicusok' emancipatiója forgott szőnyegen, kegyed lelkesen beszélt. — Én nem tudom, mi a' szerelem mond Marianne, de ha hatalmam volna az indulatokat osztályozni, azt nevezném szerelemnek, mit e' szónok iránt érzék. — Én hallgattam. — E' férfiúért, monda ő ismét, kész volnék a' női gyönyörökről lemondani.... Azt egy hölgy nem teheti, viszonozám én ... Ön nagyon is gyöngének véli nemünket.... Én fogadom ön iránti barátságomra! igy szóla elhatározottan 's ke-

zet adott. — Öt nap mulva kegyed a' Samby család' páholyába tévedt, 's először látta Mariannét.....“

„..... Kicsoda ön...?‘

„E' hajó kapitánya.“

‚De neve ?‘

„Wellton“

„..... Üdv és rokonság a' magyar hazának! ez termette meg nekem, mit hasztalan keresék az öt világban.‘ — Az angol' arcza sajátságos kifejezést vőn; hasonlított egy versenyezőhöz, ki a' pályaczélnál pihen.

„Amerikában rövid ideig valék — mond a' kapitány — részvényeim rosszúl kamatoztak, 's csekély tőkémet magamhoz vevém.“

Az angol egy tekercs váltó leveleket vőn ki oldalzsebéből 's tiz ezer font értékűt nyujta át.

„Köszönöm sir, nincs szükségem rá.“

‚Fogadja el Wellton, e' kő régen nyomja szivemet.‘

A' kapitány szállásra kéré az angolt saját lakába. — Árpád gyorsan kigyódzott a' csendes vízmezőn, összeolvasztva a' parti tárgyakat, 's tájcsőként nagyobbítá a' közelhozott ős Budát. Ujságvágyó idegenek tolongtak a' hajó' órrán 's szemeik előtt meglepőleg nőttek fel a' közeledő Pest fényes palotái. Az ágyúk ércznyelve érkezést kiáltott, 's a' testvér partokon széles néptömeg futott össze.

A' kapitány tiszta szobákon — saját lakában — vezeté keresztül az angolt.

„Nézze sir! még egy virág néhai kertéből.“

‚... Hogyan ... miss Hythe....?

„Igen az én nőm, 's e' kedves szőke gyermek anyja.“

‚... Istenem! ... hát semmi öröm sem marad-e holnapomra?

Julius' 1. 1838. új kapitánya volt Árpádnak, 's első utjában egy négy személyből álló családot költöztetetett ki magyarhonból. ***Kuthy Lajos.***

Színészeti statistica.

— **Párizsi színészet.** Párizsban, 1834: 188 új darab adatott, 1835: 221, 1836: 296, 1837: 298. Hogy tavaly (1838) e' szám 285re sülyedt, oka a' vaudevilleháznak öt hónapi zárva létele volt. — Az újdonságok a' külön színházak közt így oszlottak fel: Acad. royale de musique (franczia nagy opera) 3; Théatre français 12; Odeon 4 (egy vígj., 3 dráma); Olasz opera 2; Opera comique 11; Théatre de la Renaissance 6; Gymnase 23; Vaudeville 13; Varietés 28; Palais-royal 21; Gaité 29; Ambigu 21; Porte St. Martin 13; Cirque olympique 7; Théatre Choiseul (gyermekszín) 18; Pantheon 18; St. Antoine 39. E' 285 db 218 szerzőtől származott, kik közül a' legtermékenyebb Theaube vala, *tiz* darabbal. — 1837ben csak nyolcz hangaszerző volt szerencsés operáját színpadra hozva látni, 1838ban 16, de Auber nem vala közttök.

Két színház égett le: az Opera italienne és Vaudeville, két új nyittatott meg: a' de la Renaissance és Th. St. Marcel.

Nagy tetszést nyertek a' köv. operák: Guido et Ginevra, Halevytől, Marguerite az ifjabb Boieldieutől, La figurante Clapissontól és Roberto Devereux Donizettitől. A' Th. français' tizenkét drámai újdonsága közül *négy* tetszett, közttök Maria Padilla, szomorujáték. Ancelottól, 's Delavigne' vígjátéka: La popularité. Nagy figyelmet gerjesztett Ruy-Blas, V. Hugotól, Adam operája: Le brasseur; Les bayadéres; Le sonneur, tündérmese; Peau d'âne 's egy — majomfalka a' Circus olympicusban. Egy tuczat db fütty és dobszóval temettetett el. Huszonnyolcz szinte bukott, 's közttök Berlioz' véghetetlen tudós operája: Benvenuto Cellini.

Minthogy Párisban a' színköltés véghetetlen jövedelmes egy provincia, a' tárgykeresésnek nincs vége; 's így történik aztán, hogy német szomszédainknál, vagy salva venia saját német színeinken is már elfeledett, külön becsű régi darabok, franczia lében meg-megjelennek, a' nélkül hogy a' critica a' kölcsönt észrevenné, vagy ha igen, nagyon szigorúan venné a' dolgot. Így legközelebb à La cordonnière de Biberack sem egyéb, mint boldog emlékezetű Schikaneder' bohózata: A' leégett ház, v. a' szép vargánő.

— **Berlini színészet.** Az ottani königstädti színház' évkönyve szerint, 1837. dec. 16tól 1838. dec. 15eig *negyvenhét* ujdonság fordult meg, névszerint 7 opera, 2 daljáték, 6 nézőjáték, 4 dráma, 15 vígjáték, 9 bohózat, 4 tündérjáték. Ujra betanultatott 2 opera, 2 dráma, 2 melodráma, 1 vígj. 's 1 bohózat.

— **A' pesti magyar színház**nak nincs oka, az előre bocsátott adatok után, pirúlnia. A' „Pesti nemz. ját. zsebkönyv“ szerint, szinte 1837. dec. 16tól 1838. dec. 15eig, honnan azonfelül egy hónapnál többet (mart. 14. — apr. 16ig árvízi szünet) le kell róni, *harmincznyolcz* új darab adatott, 's így csak a' berlini —, 's 17 párizsi színház közül az *egy* th. St. Antoine által haladtatott meg egygyel. Volt pedig ezek közt 8 szomoruját., 6 dráma, 11 vígj., 1 tündérj., 5 opera, 7 bohózat; 's közttök *kilencz eredeti* (Adoriánok, Ariadne, Gyászvitézek, Közös ház, Marót bán, Peleskei notárius, Pókaiak, Szerelem és Champagnei, Tündér Ilona) 's így majd negyedrésze, mi ismét szép eredmény, midőn látjuk, hogy a' német repertoriumon, mellyen a' vígjátékok, drámák' és melodrámák' nagyobb része francziából, az operák többnyire olaszból kölcsönözvék, sokszor csak egy harmadra rúg az eredeti darabok' száma. Nincs tehát egyéb hátra, mint *hogy az igazgatóság rajta legyen az irókra folyvást buzditólag és segitőleg hatni;* ha most mindjárt nem találna is megfordulni áldozatja, utóbb bizonyosan fog aratni, hol most vet: mit annál méltóbban várhatunk is, minthogy *egyebekre nézve* igazgatóságunk valóban épen nem a' fukarok közé tartozik; 's mi megsértenők, ha feltennénk róla, hogy előtte a' szabó fontosabb factora a' művészetnek mint a' költő; 's egy szép nadrág több, mint egy jó eredeti darab. Azonfelül a' közönség — noha hasonlíthatlanul szigorúbb, sőt, merném mondani, kimélet nélküli az eredeti darabok iránt, felcsigázott követelései 's így gyakran csalatkozott reményei mellett is — mindig észrevehetőleg számosban jelenik meg eredeti —, mint szokott, fordított darabokba. De ti irók! türjétek e' szigorúságot 's haladjatok; a' közönség pedig ne kedvetlenedjék el, mert csak botlás után tanul a' gyermek járni; a' mi színészetünk pedig egyéb-e még most, mint egy másfél évü gyermek? ***S. F.***

Egyveleg.

A' tengeri fürdők. — Az angol orvos soha nem rendel tengeri fürdőt, azt állítván, hogy a' beteg hal sem fogna levegőt gyógyszer gyanánt használni. A' hires Sheridannak is nagy ellenszenve volt a' tengeri fürdőkkel. Azt mondá, nem akarja magát marinirozni. Sok angol orvos tehát csak hullámzáskor engedi meg a' tengerben fürdést a' betegnek, mivel illyenkor villanyos és magnesi erők hozatnak mozgásba, — vagy egészen csendes időben.

Az éghajlat' különös befolyása. — Batavia' éghajlata igen különbözőleg hat a' bebujdosók' bőrszinére. A' chinaiak barnák lesznek általa, az európaiak halál-fakók; ez utolsók' benszült gyermekei pedig egészen halaványak, halványpiros ajkakkal.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

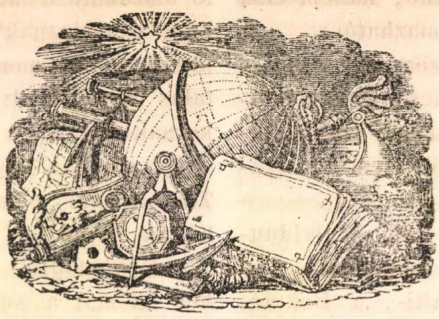

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV

Első félév. **Pest, februarius' 28. 1839.** **17. szám.**

Tartalom: Paradoxon aphorismákban (*Világfy Antal*). — A' honszeretet (*Fábián*). — Fülmile-dal (*Geduly Tivador*). — Oltárkép (*Bizó*). — Vadkan-vadászat lándsával (*Garády*). — Magyar játékszini krónika. Magyar eredeti daljáték (*Lengey*). — Egyveleg.

Paradoxon

A' magyar színészet' ügyében.*)

APHORISMÁKBAN.

—

Hoc satis est juveni — — —
Juvenal.

A' paradoxum kétféle: egyes ember' szembeszökő véleménye a' közével, vagy a' közvélemény' ellenbe-téte egy személy, társaság, testület, vagy ollykor egy nemzet' rögzött eszméjével.

Az elsőre az Orosz-század szép példányokat nyujtván Csaplovicstól, legyen szabad a' másodikra az Athenaeumnak adni.

Hogy az utóbbi néha a' világsugárhoz hasonlít, melly egy szemfájós' elsötétített szobájába belövell, meglehet. A' beteget sajnálhatjuk, de a' világ — világ marad.

A' munka-felosztás nem az újabb idők' műszorgalmának sajátja; az aegyptusiak kasztái, a' phoeniciaiak, a' rabszolgaság a' görögök és rómaiaknál, a' lacedaemoniak stb. stb. mind megannyi bizonyitványai; hogy az legalább is olly idös, mint a' historia.

De ha nem Smith találá is azt fel, elvét ő mondá ki elsöben szemlélőileg, 's nekünk utódainak kötelességünk azt tovább vitatni.

A' munka-felosztás jótékonyságát ma józan ész kétségbe nem hozza; de határai még megjárva nincsenek; nincs kimondva, hol szűnik meg alkalmazásának illösége.

Megszűnik az, véleményem szerint, mihelyt kényszeritetté, egyedárussá, vagy kirekesztővé lesz; 's itt a' különbség az aegyptusi kaszta nemű, a' középkori czéhos, és az újabb angol és belga munkafelosztás közt.

De még nevezetesebb különbség van a' jó és rosz munka-felosztás közt, tárgyilag. Alkalmazhatósága, jótékonysága a' kezelési készséggel egyenes, a' dolgok' szellemi és erkölcsi mivoltával visszás arányban van.

Megállhatom, hogy szabóm' keze alá ne szóljak, 's ruháját úgy viseljem a' mint csinálta: de erkölcsi müvelödésem, a' csinos társalkodás, emberi 's polgári jogaim' óvása, elidegenithetlen sajátim; ezeket ellenörség nélkül senkire sem bizhatom; itt a' munka-

*) Mi a' szerzővel nem értünk minden itt elmondottakban egyet: de ez aphorismákat jónak látjuk még is gondolatébresztésül közölni. *A' szerk.*

felosztás nem csak cum grano, hanem cum uncia salis, idézhető 's alkalmazható.

Mivel a' világon semmi sem egészen kézi, sem egészen észi és erkölcsi, hanem minden a' kettőből vegyített, amaz elv' alkalmazása minden dologban a' két elem' arányától függ.

A' munka-felosztás nem csak individuumok, hanem nemzetek közt is létezik. Az orosz flotta elboríthatja a' bálti-, a' Feketetengert, győzedelmes hadai az Imaust áthághatják, és Nagy Sándor' nyomán siethetnek a' Gangesnek; de világkereskedő még is csak az angol marad, míg a' nemzet él; mihelyt csak vegetálni fog, már nem lesz többé nemzet.

Gluck, mint egy muzsikai Arius, két fellekezetre szakasztá a' világot, Mozart' bájsípján hervadatlan koszoru nyugszik, Beethoven többet tön mint Orpheus, mert a' fát szólni tanítá; 's a' muzsika igéret' földe még is Olaszország; mert egyetlen egy a' legtökélyesb hangszer: az emberi torok, 's ezen egy mester tud játszani: az olasz.

Thespis' szekerén Bacchus' höstettei mellett Silenus bohóskodék; Aeschylus' fellengös darabjainak nagyobb része chorusokból áll, 's a' chorus énekelt. A' középkor' moralitéiben a' személyek (gyakran hitünk' legfőbb tárgyai) méltóságával élesen ellenkezék a' nyelv' és helyzetek' bárdolatlan furcsaságra. Boccaccio Ninfale d' Ameto-jában a' regény és dráma vegyítve van és Rucellai' Euridicejében a' szinjáték nincs elválva a' daljátéktól.

Ama' termékeny elv' alkalmazása külön választá a' szint és a' nemeket, 's ma már szerző csak keresett eredetiségből vegyítheti össze; a' keresett eredetiség pedig ollyan, mint midőn valaki nem bízván inaiban, hogy a' sima országuton másokat elhaladhasson, félre ösvényekre csap, 's egy idő mulva szaggatott köntössel, karczolt testtel kerül ki oda, a' hol már más járt.

A' kivitelben is győzedelmeskedék a' munka-megosztás. Derék intézeteknél még a' farce sem vegyíttetik a' magasb comicummal, a' melodrama a' dramával. A' hol pedig nem csak ezeket vegyítve, de dal- és szinjátékokat tarkán látsz, tulajdonítsd bátran Rococonak, vagy szegénységnek.

„Messze kinéző tervek, az eszközök' illő kiszámítása nélkül, a' politica' gyermekkorába tartoznak" Heeren mondja. Minden intézetről ezt mondhatni, 's a' hol a' tapasztalás' nyomán elválasztott dolgokat össze akarnak foglalni, kettő közül, vagy egyik, vagy másik, vagy mindkettő roszúl megy. Tekints szét, értesített olvasó, Europa' szinházain.

Egybefoglalt dal- és szinház jó nem lehet. Itt már a' sok izben emlegetett elv, teljes diadalt inneplett, 's a' kinek ez paradoxum, keresse felvilágosítását első czikkeimben.

Két dolog kivánja meg a' nemzet' buzgólkodását, áldozatait. Egyik, a' mi a' nemzet' lényében, characterében, körülményeiben, historiájában, szóval, legbensőbb valójában gyökerezik. Itt, midőn egy felől az angol kereskedés ötlik például eszembe, másfelől képzetem a' Kenyérmezőre 's onnan a' Ludoviceára villan.

Másik rendbeli dolog, mit a' nemzetnek ápolni kell, ollyan, mi az emberiséget átalában érdekli; a' mi szellemi, erkölcsi, 's a' mire a' felebbiek szerint a' munka-felosztás nem alkalmazható.

A' drama, már a' gyermek' természeti játékai közt helyet foglal; 's a' vénkor is ollykor elragadtatik ámitásaitól; önállólag, eltanulatlanul fejlett az Görögországban a' bacchanáliákból, Franciaországban a' mysteriumokból, Olaszországban a' pásztori költeményekből. Londontól Sziámig, innen Philadelphiáig, mindenütt el van terjedve, mindenütt melegen pártolva. Közönséges és az egész emberiséget illető érdekéről kétkedni nem lehet.

A' dráma legnagyobb részint csupán szellemi és erkölcsi behatása ellen egy Rousseau ugyan tehetne kifogásokat; de, mint nyelv' és társalkodás' müvelőjének, renditetlenül áll egy jól igazgatott játékszini intézetnek érdeme.

Nyelv, csinos társalkodás, az ezekkel együtt járó, belőlök folyó formalis müveltség; minő magas, minő dicső érdekek! Ugyan van-e gond, mit rájok nem fordithatna, van-e meleg részvét, mire irántuk ne gyuladhatna; van-e áldozat, mit tőlök sajnálhatna a' nemzet? Saját szinházzal mindeniknek kell birni.

A' daljáték legnagyobb részben gyári készséget kiván, 's azért a' munka-felosztás nagyon alkalmazható reá. Individuumok és

nemzetek sajátuknak tulajdoníták már és az azokkali pályára lépés leggyakrabban csak a' Lessing' meséjebeli versenyzés' jelenését ujítja.

A' daljáték minden szellemi, minden erkölcsi hatástól meg van fosztva. Tökélyesítése' egész tárgya a' muzsika, 's végczélja a' fülcsiklandás. Közönséges emberi érdeke tehát nem levén, intézetét vállalja a' speculatio, 's áldozzék érette a' kedvelő. Így van ez másutt is.

A' hangászat szép mesterség; a' szépmesterség müveli az izlést; az izlés egyik lelki tehetség: tehát a' hangászatnak szellemi behatása van. Ez az okoskodás hasonlít amahhoz, a' sódar-evés okozza az ivást, az ivás eloltja a' szomjuságot: tehát a' sódarevés eloltja a' szomjuságot.

Egy szépműi talentum' kifejlése sincs olly kevés viszonyban a' lélek' erejei' általános kifejlésével, mint a' hangászié. A' tisztelt kivételek' okait nem a' hangászatban magában kell keresni.

Ha csakugyan a' nemzetnél hangászati izlést akarunk fejleszteni: igyekezzünk ezt remekek által tenni; mert a' szépmüvekben a' középszerűség halál.

Én Schodelnét nem tartom első rangu énekesnőnek; másod rangúnak sem tartom; a' a' harmadrangúak között nem tartom épen legelsőnek. A' kinek ez paradoxum, menjen el a' bécsi karinthi kapui dalház' közönségéhez, melly előtt Europa' minden énekesei és énekesnői, egy kettőt kivéve, megfordultak. Ennek izlési 's birálati competentiáját, reménylem, nem fogja kétségbe hozni.

Mi hátra vannak még tőle a' többi énekesek a' pesti magyar színháznál! — A' színészek pedig nem mondom, hogy mostohák; de úgy látszik (távolról itélek, meglehet csalatom), el vannak hanyagolva, érzik hátratételöket, elkedvetlenedtek.

Igaz, hogy a' Bájital', az Eskü' néhány előadása „megzsúfolja" a' szinházat; Megyeri pedig gyakran üres padoknak 's még üresebb páholyoknak pazérolja mesterségét. 'S lehet-e csodálni, ha néha nem pazérolja?

Fel van tehát áldozva a' külszínnek a' valóság; a' pénztár' egyszeri felpuffadásának a hosszasbra kinéző számítás; a' pillanati gyönyörnek, egy csekély vagy csak képzelt czélnak az igazi végczél, az erkölcsi hatás, a' nemzeti müvelödés.

Felebb hibának mondók a' munkafelosztást, ha kirekesztő, de íme az olasz hangászat nem az. Grisi és Iwanof Londonban, Nourrit Nápolyban, Sonntag Parisban, Novello és Heinefetter a' Scalaban, Schodelné (a' magyar) Hamburgban inneplik diadalmaikat 's töltik zseböket.

A' lehető legnagyobb munka-felosztás, a' lehető legnagyobb müvi és közlekedési szabadsággal; a' nemzeti 's köz gazdagság' tudományának rendítetlen alapelvévé lett. Ezt kövessük mi is színházunk' ügyében.

Az angol szinésznek Anglia és Amerika, a' németnek Németország, a' franciának Franciaorszság, a' magyarnak a' kis Magyarhon egész mezeje. A' hangnak nincs nyelve, ezt Torneatól Cap városig, Bostontól Calcuttáig mindenütt értik, mindenhol bájol az, mindenhol szivre hat. A' dalos előtt tárva a' világ.

Igenleges és nemleges okok, számitás és érzés; honszeretet és könyörületesség, mit tudom én még hányféle nagy elv, hány nagy ösztön? egyenlőkép állítják elönkbe a' szinházat, mint pártolásunk, mint áldozatunk' fő tárgyát. —

De hát daljátékunk ne legyen? Oh igen is legyen, még pedig jó. De e' végre válaszszuk külön a' szinjátéktól, 's amaz legyen emez' tökélyesítésének is eszköze.

Nyissuk meg az olasznak a' magyar szinházat, nyissunk ezzel iskolát a' készülő magyar énekesnek; pályát, kölcsönös kinézést az egész világra az elkészültnek; új, még nem izlelt élvezet-forrást a' hallgatónak, adjunk biztos próbakövet az izlésnek és birálatnak.

Tagadhatlan, hogy nagyaink' egy része a' magyar színházat nem pártolja, vagy legalább annak nem áldoz. Állítsuk fel az olasz daljátékot benne 's kivétel nélkül minden ember pártolni fogja. Tudjuk ezt a' pártolást a' magyar szinjáték' gyarapítására, emelésére fordítani, és — omne tulimus punctum!

Drama for ever!!!

Világfy Antal
Kolosvárott.

A' honszeretet.

Van honszeretet, mellynek forrása amaz eszmélet 's önzés nélküli megnevezhetlen érzelem, melly az ember' szivét szülőföldéhez köti. Ezen ösztönforma szeretet egygyé olvad a' régi szokások' izletével, az ősök' tiszteletével 's múlt kor' emlékével; kik ezt érezik, a' szerint kedvelik honukat a' mint szeretni szoktuk az atyai hajlékot. Szeretik a' nyugalmat, mellyet benne éldelnek; ragaszkodnak az ott magokra öltött csendes szokásokhoz; hivek az emlékekhez, mellyekkel az nekik kinálkozik; 's édesnek találják ott élni engedelmeskedve is. Gyakran e' honszeretet vallási buzgalom által is felmagasztaltatik, 's akkor csodákat látunk végbevitetni általa. Maga is némi vallás ez; nem okoskodik, hanem hisz, érez és munkál. Voltak népek, mellyek a' hont némileg személyesítették, és azt a' fejedelemben lenni képzelték. Innét ő rá vitték át egy részét azon érzeményeknek, mellyek a' honszeretetet képezik; győzödelmeivel kevélykedtek, hatalmával dicsekedtek. Volt idő a' régi monarchiában, mikor a' francziák némi gyönyörűségöknek tartották végkép a' fejedelem' önkénye alatt állani és így szólani: „Mi a' világ' leghatalmasb királya alatt élünk."

Mint minden eszméletlen szenvedély, úgy e' honszeretet is inkább nagy, múlékony, mintsem állandó törekvéseket szokott szülni. Gyakran, miután a' statust veszély' idején megmentette, pusztulni hagyja azt a' béke' ölében.

Mikor még a' népek egyszerűek az erkölcsökben, és erősek a' hitben; mikor a' társaság édesdeden nyugszik a' dolgok' némi régi rendén, mellynek törvényessége még kétségbe nem vonatott: ezt az öszönforma honszeretetet látjuk uralkodni.

Van egy más, ennél okosabb, talán nem olly nemes, nem olly heves, de termékenyebb és tartósabb honszeretet; melly értelmességből születik, törvények' segítségével fejlődik, jogok' gyakorlatával nevekedik, 's végre a' személyes érdekkel némileg egygyé olvad, az ember átlátja a' befolyást, mellyet az ország' jólléte az övére gyakorol; tudja, miképen a' törvény megengedi, hogy e' jóllét' előhozásához ő is járulhasson, 's érdekelve érzi magát hona' boldogságától, eleinte mint egy rá nézve hasznos dologtól, azután mint önnön művétől.

De néha a' népek' életében olly pillanat fordúl elő, mikor a' régi szokások megváltozva, az erkölcsök' romlott állapotban, a' hitek ingásba hozva, 's az emlékek' csábjai eltűnve vannak, 's mikor azonban az ismeretek még tökéletlenek, és a' politicai jogok roszúl biztosítvák, vagy korlátozottak. Ekkor az emberek a' hazát már csak gyenge és kétes fényben látják; nem kötik azt többé sem a' helyhez, — sem öseik' szokásihoz, — sem a' valláshoz, — sem a' törvényekhez, sem a' törvényhozóhoz. E' szerint sehol nem látják azt sem saját vonásai, sem más alak alatt, 's némi szűk és ész nélküli önzésbe vonúlnak. Ezen emberek kikerűlik az előítéleteket, a' nélkűl, hogy az okosság' uraságát elismernék; nem birnak sem a' monarchia' ösztönforma hazafiságával, sem a' respublica' eszméletes honszeretetével.

Mit kell tenni az illy állapotban? Visszalépni? Úgyde a' népek szintúgy nem térnek vissza ifjúkori érzelmeikre, valamint az emberek gyermekkoruk' ártatlan örömére; bánkódhatnak utánok, de azokat újra nem teremthetik. Előre kell hát menni, 's egyesíteni minél előbb a' nép' szemében a' személyes érdeket a' hon' érdekével; mert a' haza' érdektelen szerelme visszahozhatlanúl eltűnt.

(Francziából) **Fábián.**

Fülmile-dal.

„Zengj, kicsinke fülmile,
Rejtett árnyu lombodon,
Ah szerelmi bájdalod
Olly igéző hangokon
Boldogságom' festi le,
Zengj, kicsinke fülmile."

Szól csevegve a' leány
Hüs ligetnek rejtekén,
Édes andalgási közt
A' kedvesnek kebelén.
Nyájas arczán kéj pirúl,
Csókok szállnak ajkirul. —

Más tavasz jön, a' leány
Űl egy sírnak hantjain,
Kebelében fájdalom,
Gyász' borúja arczain;
Dal zeneg lomb' árnyiból,
A' leány' keserve szól:

„Zengj, kicsinke fülmile,
Szállj e' sírorom felé,
Melly szerelmem' álmait
Örvényébe elnyelé;
Gyászdalod búm zengi le,
Zengj, kicsinke fülmile!

Geduly Tivador.

Oltárkép.

Egyházban oltárkép előtt
Az útazó megáll,
Belsője szól, 's marasztja őt
A' szent kép' lábinál.

Nagy bűncselekvény űzi őt
Zarándok útra tán?
'S e' kép ad néki biztatást
A' bűn' bocsánatán?

'S azért szüvéből kéri ott
Buzgó imáival?
Nem — a' művészt ragadta meg
A' szent kép' bájival.

Bizó.

Vadkan-vadászat lándsával.

(Spanyol szokás. 1640.)

‚Te, bajtárs! igazi álomzsák vagy; téged nehezebb kihozni az ágyból, mint négy éves vaddisznót fölriasztani vaczkából'.

Egy érettkoru férfi e' szavakkal rázta meg a' fiatal Jean Cepeda' karját, ki amannál, mint a' legcatholicusabb király' puskatöltője 's fegyvergyárnokánál, minden foglalkozásban segédkép szolgált.

„Senor de Espinar! válaszolt a' fiatal férfi szemeit törölgetve, három óra' lefolyta előtt nem virad még meg 's a' gyűlhely csak két órányira van."

‚Igen, igen! illő rendben van-e már minden? viszonzá a' puskatöltő. Ki fogja még megvasalni a' nyeleket?' 's a' szoba' egy zugolyába mutatott, hol igen nagy garmadában kis lándsák fekvének, távolról azokhoz hasonlók, mellyek bikaviadalnál használtattak. Látván olly sokat egy rakáson heverni, azt lehetett vélni, miszerint csakugyan bikaviadalra készítvék, ha az erős gyantaszag nyomban nem fejtette volna, hogy olly komoly harczra nem fordíthatók. Fenyűfából voltak készítve, némellyek beföstve 's gazdagon megaranyozva. Markolatjok bársony- 's arany paszománynyal volt beborítva, sok pedig egyszerű, föstés 's más ékszer nélkül vala. ‚Föl! lássunk a' munkához, e' nyeleket mind meg kell hegyesitenünk. 'S nem elsőkuek kell-e az erdőben lennünk? Nem a' mi dolgunk-e utána járni, illően elosztvák-e a' vadászeszközök?'

„Mi azt illeti, uram, én mindenről gondoskodtam már, válaszolt az ifju 's munkához fogott. Ő fölsége (isten ótalmazza őt) kinyilatkoztatá, hogy a' vadkanra, ki néhány hónap óta pusztit a' pardoi erdőben, lándsával akar vadásztatni. Borzasztó állat az; egy fáczán-, egy fogoly-, egy nyulfészek sem biztos miatta; felette szükséges tehát, hogy nyakára hágjunk, ha vadainkat megőrizni akarjuk. Tegnap reggel húsz, vadászhálókkal megrakott taligával mentem ki; elértük az erdő' legmagasb pontját, hol ezen állat tanyáz; azután tiz taliga ment le az erdő' minden oldalán, a' hálókat ezek illő távolságra lerakták, nyomban kihuzták 's leczövekelték. Bezárva levén a' kör, én belé léptem, hogy meggyőződjem, be van-e zárva az állat is 's a' vadászok nem más disznót néztek-e annak. Én jól ismerem. Ott van. 'S ha a' karczolásokról, mellyeket vaczkából kijöttekor tett a' közel fákon, lehet következtetnem, ollyan koma ő, hogy a' vadászoknak megnehezitendi munkájokat. Lábrakelvén a' vadkan az erdő' más része felé futott, de a' hálók, mellyeket kihuzánk, feltartóztaták őt; magasbaknak lelé azokat, semhogy rajtok átugorhatott volna. Az emberek, kik a' hálón kivül voltak, egész erővel rikácsoltak, hogy őt visszaűzhessék. Ezután megfutá több izben a' kört, mellybe zárva vala."

„Látván végre, hogy ki nem szabadulhat, eltökélé magában visszatérni vaczkára. Ez alatt kiválasztottuk a' helyet, mellyen megtörténhetnék a' csata: elegendő terjedelmű, egészen sik 's kis szivű szép gyephely az; egy kövecs sincs rajta vagy gyök, mellyben megbotlanék a' ló. Egészen hálóba levén keritve a' vadkan, egy utat késziténk, melly vaczkánál jó széles, azután keskenyedik 's épen a' hálóhoz vezet; közönként hálókat raktunk a' földre 's füvel és lombokkal szorgosan befödtük azokat. Ha a' vadkan lármánktól fölriadva átlép egyikén e' hálóknak, háta mögött az fel fog emeltetni 's elzárja

visszatérhetését; könnyű dolog leend így oda vinni őt, hova akarjuk.“

Az alatt, míg a' két vadász így csevegett egymással, munkájokat elvégzék; a' nap nem kelt még fel egészen 's már száz helyen is riadoztak a' vadászkürtök. Mindünnen lovakat nyeríteni hallottak 's nyugtalanul tombolni láttak. Nemcsak vadászok valának, kiket illy vidám verseny mozgásba hozott; egész Madrid talpon vala. A' nép, állandó barátja a' véres nézőjátékoknak, tudta, hogy a' király lándsás vadászatot rendelt; mindnyájan, dús vagy szegény, részt akartak venni e' mulatságban. Bikaviadalt többször láthatni egy évben, de illy vadkan-vadászat gyérebb mulatság. Illyet király adhat, mert ahhoz megkivántató vadászeszközökkel csak király birhat 's e' részben III. Fülöp egy europai fejedelem által sem hagyá magát fölülmúlni. Nagyatyja, V. Károly, egykor annyi vadászhálót vitt magával Németországba, hogy egy órajárásnyi földet velök bekeríthetett.

Kiváncsiak' számos csapatai tehát dalolva tolultak ki a' Segovia-kapun 's Manzanares' partja' hosszában folytaták utjokat. Mások a' királyi uton mentek 's urak és dámák sátraikban siettek szert tenni Prado' hűs árnyira, mielőtt a' napfő alkalmatlanná tette a' lovaglást.

Kürtzaj hirdeté végre, hogy lóra ült a' király. III. Fülöp elindult, miután udvarostul 's azon vadászokkal, kiket buzgalmok nem kénytetett, hogy a' királynál előbb jelenjének meg a' gyűlhelyen, misét hallgatott.

Megérkezvén a' vadásztársaság, egy háló lebocsáttaték, hogy bemenetel nyittassék a' körbe. A' király igen gazdag vadászruhába volt öltözve, 's igen rövid kengyelben lovagolt egy gyorsfutó lovon a' cordovai ménesből. Azon nemesek kisérék őt, kiknek tisztpolczuk elöjogot adott e' mulatságban részvevésre, p. o. a' fővadászmester, a' királyné' fő lovászmestere, fő udvarmester 's a' többi vadászok. Igen nagy kegynek tartaték a' körbe bebocsáttatás 's Malagon marquis Fülöp' parancsára, ki gyakran vadászott amannak jószágában, szinte szabadságot nyert megjelenhetni.

A' fő vadászmester egy lándsát adott a' királynak át, mellynek vasa kéthorgonyu villát képezett.

„Espinar, szólt a' király puskatöltőjéhez, a' vadászok közt megpillantván, itt van egy jól megaranyozott lándsa; van-e még több is hozzá hasonló! mert egynél többet reménylünk eltörni.“

„Törjék el bármennyi, válaszolt ez, fogyatkozás még sem lesz; de pegnai sz. Jánosra, ki nagy vadász volt a' maga korában, kérem felségedet, ne feledje el, hogy ha töredékenyek felséged' fegyverei, a' vadkan' agyarai udvariságról mitsem tudnak.“

„Köszönöm, köszönöm, azt el nem feledem. Igaza van, hozzá tevé a' király, kiséretéhez fordulva; Molina Argot beszéli, hogy midőn Miksa császár, elődöm, lándsával vadászott, agyarával úgy megvágta lábát egy vaddisznó, hogy nemcsak csizmáját felhasítá, de lábát is annyira megsérté, mi szerint egész éltében sántított.“

Azalatt, míg a' király beszélt, kifogták a' kocsilovakat 's elvezették. Két vadász nyárssal a' királyné' kocsiához, egyik dámáihoz állt. Minden gavallér egy lándsát kapott, de föstés 's aranyozat nélkül.

Azután a' fő vadászmesternek parancsot adott a' király' elkezdésére a' vadászatnak. A' hálókat, hol a' vadkannak kellett lenni, leereszték 's a' hajtóktól ingerültetve nem sokára kirohant a' küzdhelyre. Sok embert látván összegyülve a' vadkan, rögtön megállt 's e' tekintet csakugyan megdöbbentheté. A' közel álló fák kiváncsiaktól 's minden hely, mellyről a' körbe látni lehetett, tümérdek néptől voltak elfoglalva; a' vadászok, kik a' körben álltak, megfuvák vadászkürteiket 's e' hanga elvegyült a' jelenvoltak' tetszés- 's örömzajába.

A' vadkan előbbi helyére akart visszatérni, de felhuzattak mögötte a' hálók 's futása lehetetlen volt. Megtámadásra tehát elszánta magát 's agyarait csattogtatá. Midőn feléje látta menni a' királyt, hozzá rohant, hogy felhasítja a' lovat, de a' király lándsája' horgonyai közé fogta orrát 's lovát a' döféstől megmenté. A' vadkan ujra megtámadá, de orrát most szemei alatt fogta a' lándsa; hasztalan rázta fejét a' vadkan, hogy szabaduljon e' kellemetlen nyomástól; a' vadász' keze kisérte minden mozdulatát 's erőt vett erőködésein.

Hah! mi pompás látvány volt nézni őt felborzított sertéjével 's fejér tajtékával! Milly

lángokat szórt véres szeme! Mi dühöt árult el rémítő, tartós röfögése!

Végre sükerült megszabadulnia 's újult, nagyobb dühhel rohant ellenere. De a' lándsa folyvást visszatartóztatá őt; de gyöngébb levén, semhogy ellenállhatna a' borzasztó hozzáütéseknek, darabokra tört. Uj döfést akart tenni a' vadkan, de a' megsarkantyúzott ló elugrott 's az ádáz vaddisznó mellette rohant el.

‚Bravo montero! kiáltott néhány hang; bravo, bravo!' mert e' pillanatban nem gondoltak a' fejedelemre 's III. Fülöp, ki országában legjobb lovagnak 's legfürgébb embernek méltán tartaték, szives mosolylyal fogadá ügyességének tett ezen hódolatot.

A' gavallérok egymás után próbálták erejöket a' borzasztó ellenen, kinek dühe nem mindig volt következmény nélkül. Midőn Flores marquis' lándsája eltéveszté a' vadkan' orrát, agyarával ez úgy megsérté amaz' lovát, hogy bika sem sértheté jobban; a' ló 's lovag gyepre dőltek. Patakként folyt a' vér; a' ló' béle elfödé a' gyepet 's minden oldalról e' dühös kiáltás hallatszék: ‚bravo javali! bravo vadkan!'

A' tetszészaj megreszketteté a' léget; a' dámák legyezőik- vagy kendőikkel integetének 's virágokat hánytak a' küzdhelyre. ‚Bravo javali! ismétlék, bravo javali!' mintha a' szegény, halálra szánt állat e' tetszést érthette, mintha pillanati diadala neki használhatott volna.

Új ellenség lépett ki a' meggyőzetett' helyébe; ereje 's dühe lassan elhagyák a' vadkant; egy zugolyba mászott. Hogy új csatára felingerelhessék, nyilakat égő csepűvel vagy rajkával (Schwärmer) lődöztek rá; e' nyilazás úgy volt elintézve, hogy mély sebet rajta nem ejtett, de égő fájdalmat okozott. A' vadkan eleinte földre veté magát, hogy eloltsa a' tüzet, melly öt fölemésztéssel fenyegeté; hasztalan erőködés; a' kénnel vegyített csepü 's lőpor folyvást égett 's ő folyvást füst és tűz közt vala. Szorultságában 's fájdalom és düh miatti őrjöngésében újra a' vadászok közé rohant agyaraival vagdalkozva; de a' szakadatlan órákig tartott harcz ellankasztá. Ereje többé meg nem felelt dühének, látható volt, hogy vége közelit, de csak előbbre sompolygott, vágásai rémitők voltak folyvást, de gyérebbek lettek 's roszúl irányozvák.

Gyöngeségét érezvén, hátra vonult még egyszer 's kerülte a' harczot. Hogy ujra fölingereljék, két ebet huszítottak rá; ezek' egyike' három bordáját úgy átmetszé agyaraival, hogy azt a' legélesb kard sem tehette volna jobban. Megsebesité a' másikat is 's megfutamtatá, azután pedig, tán e' fogánat 's a' vérszag által újra fölingereltetve, még néhány lándsát tört. Ereje elfogyván elesett. Most megannyi összefüzött eb rá lön uszitva. Rövid ideig védte magát, de azután legyőzé őt ellenei' száma. A' jelenvoltak tapsoltak 's diadalzajra fakadtak; a' vadászok gyalog hintóra tevén, tölgylombok- 's erdei virágokkal befödék öt.

Diadalmasan vivék őt a' király' ablakai alá 's beesteledvén tüzet gyujtának, hogy őt megvilágositsák 's asztalra tevék. Fölmetszése a' legidősb vadászra bizaték, mások pedig az asztal körül állott kutyákat tartották, mellyeknek vadászatjogúl szivet, beleket 's verítékével áztatott kenyeret vetettek.

Ezzel nem volt még befejezve a' mulatság; a' vadászoknak is voltak még jogaik. Szokott részökön kivül ezeknek még hat juhot, száz czipót, egy tömlő bort 's ezüstben 12 aranyat kellett adni. Azután egy széles asztalhoz ültek mindnyájan 's valódi vadászétvágygyal ünneplék az estet.

A' nézők is vidoran tértek vissza 's a' vadászat' eseményeivel mulatoztak. ‚Igen, szólának egymáshoz, bátor állat volt a' vadkan 's jól védé magát.' — „Igen, válaszolt egy másik, néhány lovat felhasitott, több kutyát megsebesitett, de ..." — ‚Nos, mi hiányzik még, mit jelent ezen de ... ? viszonzá az első. — A' sz. szüzre mondom, mi kifogása lehet?' — „Semmi; de az mégis igaz, hogy Flores marquist kivéve, ki a' lóról lebuktakor lábát 's vállát megzuzta, sebet egy sem kapott." (Journal de Chasse).

Garády.

Magyar játékszini krónika.

—

Magyar eredeti daljáték. A' „Pesther Tageblatt" 45. számában a' magyar daljátékról néhány szó mondatik, különösen engem illetőleg, — azért kénytelen vagyok észrevételimet ez iránt a' t. közönséggel tudatni. Ott t. i. Jakab István úr' „Csel" czimü operája az enyémmel (Kretei törvény) összeállíttatva egyenesen kimondatik azon, rám nézve kedvező állitás, hogy az én operámat kell voltakép az első ere feti magyar textusnak tekinteni: holott én e' dologban másfél hónap előtt igy nyilatkozám —: Ámbár ugyan már 1837-ben irtam „Kretei törvény" czi-

mű daljátékom' textusát, — mellynek zenéje is már 1838. martius' havában elkészült, 's ugyan azon év' tavaszában t. Szentkirályi úr' igazgatósága alatt, előadatásra el is fogadtatott, — minthogy azonban különféle akadályok miatt mind eddig meg nem jelent, 's az elsőség mindig az előbb megjelent munkát illeti: semmiképp nincs szándékomban az első-szülötti jogot munkámnak tulajdonítani; — sőt szivesen elismerem Jakab úr' operáját első vig operának, csak azt tartván fenn magamnak, hogy a' „kretei törvényt" első eredeti komoly daljátékot a' t. közönség' jóakaró pártfogásába ajánlhassam. — Én, ki a' viszálkodást 's félreértést is szivből gyülölöm, tartozám e' nyilatkozással a' t. közönségnek, de különösen Jakab úrnak, — minthogy idétlen feleselléssel megsérteni senkit sem akarok. — Legyen szabad itt még azt is röviden említenem: hogy a' mult nyáron egy más daljáték' textusát is elvégezém e' czimmel: Hannibal; — 's jelenleg egy harmadikat kezdék meg e' czim alatt: A' magyarok Nápolyban. Pesten, febr. 22-én 1839. ***Lengey.***

Egyveleg.

Amália szász herczegnő, a' drámairó. — Figyelmezőnkben, a' Liter. mozgalmak közt Amália szász herczegnő' neve egy párszor előfordulván, 's darabjai maholnap talán a' magyar színre is feljutván, nem lesz érdektelen a' fejedelmi költésznéről néhány adatot közölni. A' herczegnő, Max szász hg' leánya 's az uralkodó szász király Fridrik Auguszt' testvére, szül. aug. 10. 1794, 's testvéreivel együtt gondos és jeles oktatást nyert. Nagybátyját Antal királyt, 's majd édes atyját több, Olasz-, Franczia- és Spanyolországokba tett utazásokon elkisérvén, a' német és külföldi literaturák' folytonos és helyes vezérletü tanulmánya mellett, olly nézeti függetlenséget 's felfogási sokoldalúságot nyere, melly lényeges befolyással lön utóbbi szerzeményeire. Már 1829-b. jelent meg tőle „Amalie Heiter" név alatt egy nézőjáték: „A' koronázás' napja", 's következő évben: „Mesru", keleti képzelemművek versekben, mellyek a' drezdai udv. színen tapssal fogadtattak. Azonban a' mezőt, csak mindjárt elhagyván, néhány év' elfolyása után, 1833-ban egy egyszerü vigjátékot irt: „Hazudság 's való (Lüge u. Wahrheit)", 's azt névtelenül a' berlini udv. színhez köldé. Csak 1834. került az udvarnál házi színre, 's miután egyhangu kedyezéssel fogadtatott, az udv. színházban is előadatott olly helybenhagyással, melly aztán Németország' minden színházaiban viszhangzott, midőn egy darabja a' másikát követé; 's nem csak seregét a' mulékony becsü színdaraboknak kiszorítá, hanem több rendbeli jobbféle mű is (Die Verirrungen, Die Geschwister stb) némileg Amalia hgnő' dbjai' befolyása alatt készült, mellyeknek sikerült egy új, valódi német életü vigjátéknak alapot vetni. Ama' dbot többi közt követé A' nagybátya, melly néhány külön egyediratban talált bővebb fejtegetőket; 's ez, 's valamennyi darabjai, polgári 's nemesi körök' családéletében mozognak, kivévén A' fejdelemmenyasszonyt, melly annál szerencsésb, minél inkább ismeri a' szerzőnő azon kört, mellyhez maga tartozik. Végre rá birák tisztelői, hogy dolgozásait kiadná, 's így indult meg 1836-ban, Drezdában, Arnold' kereskedésében, az ottani jótékony asszonyegyesület' javára, e' gyüjtemény: Originalbeitraege z. deutschen Schaubühne, évenként egy kötettel, mellyben az említetteken kivül találtatnak: Fővárosi menyasszony, A' mezei gazda, A' jegygyürü, Henrik bácsi, Vidéki kisasszony, A' nevendék, A' habozó, melly két utóbbi, amaz Nagy Ignácz, ez Lukács Lajos által magyarra fordittatak. Kéziratban vannak, de már is sok német színen tapssal fordultak meg: A' nevelőapa, 's Az örökös. Müveiben az emberi szív', az élet' egyszerü viszonyai' ösmerete 's kisded gyengeségek 's mulattató charactervonalmak bélyegzik, mellyeket ő érdekes genreképekké tud szőni; tiszta, de nem pedans erkölcsiséggel, 's jól esik embereket látni a' színen, mint azokat az élet mutatja, földfeletti rény' máza 's daemoni gonoszság czifrái nélkül.

A' januarius' 6dikai vihar. Azon vihar, melly Januar. 6-kától 8káig az angol partokon dühönge, minden leirások után legirtózatosabb volt ezen században. Az újságok folyvást irják le az általa okozott pusztitásokat. Irland és Anglia' egész nyugoti partja a' legszörnyübb csapások alatt szenvede. Liverpoolban és vidékén száz ember veszett el 's a' szárazon elpusztított vagyonok becsét egy millió font sterlingre becsülik. Sok hajó részint elsülyedt, részint igen megrongáltaték. Victoria gőzhajó, igen ügyes és buzgó kapitánytól vezéreltetve, 7kén reggel tengerre szállt 's több száz embert megszabadita. Dumfriesben néhány száz hajlék igen megrontaték. De mindenek fölött Dublin volt a' pusztitás' nézőhelye. Több utcza részint az orkán, részint tüz által egészen tönkre tételték és ostrommal bevett város' képét mutatják. A' vihar alatt néha fekete felhőkkel volt az ég borítva, mellyek a' szörnyü jelenés' iszonyait még nevelék, — ha pedig az orkán által szétverettek, nem kevesbbé volt ijesztő az ég' tekintete, mivel az éj' legnagyobb részén által éjszaki fény terjedt el a' város felett, mellyhez az égő házak' lángjai 's füst-oszlopai emelkedtek fel.

London. Az 1837-ben a' parlament elébe felterjesztett 's javaslott vasuták' költsége, 31 millió font sterlingre hág!

Chinai ordáliák. Holman a' vak utazó beszéli: Mikor utközben batumból több dollár elveszett volna, leginkább chinai inasomra gyanakodtam. De mivel az a' lopást a' ház' lakosára tudta kenni, a' jövő reggel határoztaték meg, mellyen a' chinai szolgák mind össze gyülekezzenek az isten' itéletéhez, hogy a' vétkes kitudassék. Ezen istenitélet nem álla másból, mint esküből chinai fogalmak szerint. A' kapus volt első, ki általa ártatlanságát be akará bizonyitani. „Ma Tom-Kwang' tizedik éve' tizedik hónapjának huszonkilenczedik napján, mivel azt állitják, hogy én lopám el az angol Holman úrtól az e' hó' 26-kán elveszett 16 dollárt, eskuszöm én, Artae Pál, az ég' 's Puysa minden szentek' tekintete előtt, ha én Artae Pál azon 16 dollárt ellopám, haljanak meg mind feleségem és gyermekeim, valamint atyám és anyám is, hasonlólag azon kakassal, mellyet itt meg fogok ölni. Tanúul hivlak fel ég' kék boltjai! De ha Artae a' 16 dollárt el nem lopá, új áldás nyugodjék fejemen 's egész családom béke- és boldogságban éljen. Én Artae Pál lábaitokhoz esem le 's ezen eskuvel jelenek meg előttetek." Miután e' szavakat térdelve 's ünnepélyesen elmondá, egy e' végre felállított oltár előtt (egy vén szék volt ez, rajta két szentelt gyertya ége), ismét felkelt, megfogá a' kakast, egy fadarabhoz feszité 's farkát elmetszette. Illy módon a' kapus egészen megtisztitá magát földiei előtt a' rajta fekvő gyanutól, 's most az inasra jött a' sor, hogy szinte vesse magát az istenitélet alá. De ez vonakodék eskudni, noha mindegyre ártatlanságát vitatta. A' jelenlévők ellenben mind tolvajnak nyilatkoztaták.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy iv. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boriték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

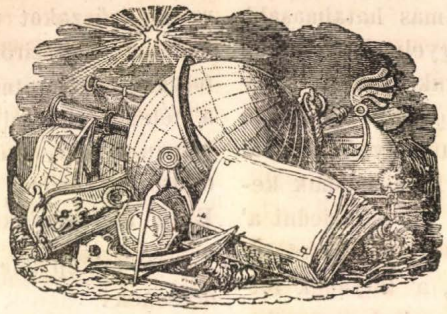

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ ***BAJZA.***

HARMADIK ÉV

Első félév. **Pest, martius' 3. 1839.** **18. szám.**

Tartalom: A' vétkekről és orvoslatukról. Francziából *(S—S.)*. — Nap' keltekor *(Beöthy Zsigmond)*. — Grizel. Angol novella (*Lugossy*). — Magyar játékszíni krónika (*** és *V.*). — Egyveleg.

A' vétkekről és orvoslatukról.

Midőn az alsóbb és felsőbb törvényszékek' színe előtt a' bűn-tetteket évszakaszonként meg-megújulni látjuk: minden becsületes ember' elméje aggódva függ e' búsító tüneményen.

Örökké fogunk-e hasonló jeleneteknek tanúi lenni? Arra vagyunk-e kárhoztatva, hogy mind örökké gonoszok környezzenek bennünket, kik életünk vagy vagyonunk ellen összeesküdtenek?

Az ész habozik eleinte e' kérdésre felelni.

Valósítani akarni e' földi életpályán egy mosolygó Eldoradót, egy elysaeumot, hol a' csendes boldogság' ölén a' tiszta rény uralkodjék: ez, tudjuk, a' gyermeknek csoda álmai közé tartoznék; a' rosz benszületett az ember' természetében 's szükséges feltétele a' tökélyesülésnek, mellyben érdemünk áll; 's így a' világ örök zsákmányúl marad a' gonosznak. De azt kell-e ebből következtetnünk, hogy a' rosz olly iszonyú 's olly szakadatlan leszen minduntalan, mint mostan? — Mi, a' mult' történetein okúltan, 's a' jövendő felöli, részint ösztönszerű, részint okoskodási hittől erősödötten, azt merjük hinni és mondani: nem.

Nem nagy ideje még, hogy a' multat dicsérgettük a' jelen ivadéknak és kornak rovására; de ma, midőn egy mélyebb és részrehajlatlanabb történetbuvárság meztelenül előnkbe állitá a' hajdani és középkori társas élet' rugonyait, a' vétkeknek 's bűn-tetteknek mindazon kiséretében, mellyeket az erőszak és rabszolgaság szült, meg kell ismernünk, hogy jelen korunk sokkal kevésbbé termékeny a' roszban, mint a' mult. Kevesbedett a' bűntett nemcsak számában, hanem nagyságában vagy iszonyuságában is, 's a' legújabbkori országos adatok, kevés idő alatt is, csökkenő arányt mutatnak a' bűn-tettek 's a' növekedő népszám között.

De e' javulás kétségkivül fölötte lassú lenne, ha csak a' kör' szelletére biznók egykedvüleg sorsunkat. Segits magadon, 's az ég is segiteni fog, ez a' maxima, melyet ma egész társaságoknak, szinte mint egyes embereknek, követniök kell. Az emberiség önmaga szerkeszti állapotját, 's a' köz tökélyesülés' munkájában mindenkinek kezet kell emelni.

Mi tehát, ugy hiszszük, egyik kötelességünket teljesitjük, midön más hatalmasabb szózatokkal együtt a' köz figyelmet ezen olly igen fontos tárgy felé fordítjuk. Lehet, hogy mind az, a' mit mondani fogunk, épen nem új; de mindegy: a' gondolat ollyan mint a' villanyanyag; nyújtsa csak kiki másnak kezét, 's azonnal határtalanúl fog elterjedni a' hatás: de ha a' láncz egyszer megszakad, légyen bármilly erös a' szikra, a' folyadék fölloszlik a' légben: a' gondolat viszhangozatlanúl enyészik el.

Lételének minden perczenetében két ellenkező erő két ellenkező irányban húzza az embert: a' vágy t. i. vagy kivánat, melly az életnek alapja, söt épen lényegés, 's általában a' cselekvésre, különösen pedig ez vagy ama' tettre buzdit; 's a' félelem, alakos vágy, melly a' tettre ügyekezetünkben elakaszt, elönkbe terjesztvén annak nem kedves következményeit.

Ezen két súly az, melly a' mindenkinek kebelében levő erkölcsi mérleg' tányérait majd emeli, majd sülyeszti. Ha a' vágy győz: a' tett megtörténik; ha pedig félelem az erősebb: a' tett felfüggesztetik. Mielött magát elhatározná, az ember mindig, hosszabb vagy rövidebb ideig, f o n t o l g a t, a' mint t. i. a' vágy a' félelemhez képest sokkal v. kevéssel erösebb. Más szóval: hogy egy bűntettnek, például, elhatározása a' lélekben megakadályoztassék, elég, ha a' félelmet uralkodtatni tudjuk a' vágy felett; a' mit két úton érhetünk el, t. i. vagy a' félelem' erejét nagyitván, vagy a' vágy' erejét csökkentvén. Ez világos.

Magára kell-e hagynunk mindenkit tettei 's egész viselete' elhatározásában, minden, közvetett vagy közvetlen beavatkozás nélkül részünkről? Mentsen isten! Az ember társaságban születik, él és hal. Tetteinek mindenike viszhangzik a' társaságban; a' társaság minden egyes polgár' erkölcsi életének köz forrása, azon közép, hol minden kifejlik, azon levegő, mellyet mindenki szív. Mindnyájára nézve szükséges tehát, hogy ez a' közép ne legyen berondítva, ez a' levegő ne legyen megromolva. Önérdekből, valamint az emberi testvériség' tartozásából köteles a' társaság közbenjárulni, beavatkozni. De ez nem azt teszi, hogy a' társaság egykedvűleg várja be a' fontolgatásnak utolsó pillanatát 's ekkor állitsa oda rendőreit és hajdúit, hogy az akaraton erőszakot tegyen; hanem a' társaságnak már messziről, hosszú kézzel, kell e' befolyást készitgetnie 's az egyes tett' rugóira, a' félelemre tudniillik és vágyra, hatnia, gyengitvén emezt, erősitvén amazt, még minekelőtte az ember a' roszat eszében forgatná. Ez a' társaság' küldetése.

'S mikép felelt meg a' társaság ezen küldetésnek?

Szinte 1789ig a' földkerek' minden népeinél iszonyú tékozlása vala a' főbb és legfőbb büntetéseknek, melly még sokaknál igen is távol van az eltöröltetéstől. Tömlöczöztetett, kereken türetett, kinoztatott, szétszaggattatott, felakasztatott, megsüttetett a' boldogtalan, ki az elébe húzott vonaltól bár kissé is eltántorodék. 'S e' kinok' áradásából a' rénynek virága nött-e fel? Igy akarák velünk némelly felületes történetirók elhitetni; de miután komolyabb szemmel hányattak fel e' kornak romai: nem találtatott alattok egyéb a' tolvajságnak, a' gyilkosságnak, a' paráznaságnak és vérfertelemnek iszonyú szövedékinél, mellyeknek maga az ujabb kori drámákban visszaadott képe borzadással tölt el minden keblet. Azon ezerei az akasztófáknak, mellyek Európa' minden országain szerte úton útfélen állanak, igenis bizonyitják azt, hogy a' bűn nem maradott büntetlenül, de igen egyszersmind azt is, hogy nyomban a' büntetés után ismét megujúltak. Az ok az erkölcsökben feküdt. A' büntetésnek, volt legyen az bármi nagy, félelme nem volt 's nem lehetett egyéb egy fölötte tökéletlen 's elégtelen gyógyszernél.

1789 óta a' törvénykönyvek egyszerűbb és szelidebb büntetéseket szabának; de a' halál és a' gálya rettentésül mind folyvást megmaradtak, 's meg kell vallani, hogy az alkalmazás nem egyszer csapott túl a' józanság' határain. És most, ötven esztendei próba után, valljon a' bűntettet forraló gonoszak elijednek-e a' kötél, a' guillotine vagy a' gálya előtt? eltüntek-e a' vétkek, mivel még szinte minden megye 's minden év vérpadokat lát kiontott embervércseppektől izzadni? Ha némellyek, például a' hamis-pénzverés, megritkúltak is, nem a' kedvező körülmények' egyesülésének kell-e ezt tulajdonitanunk inkább, mint a' fenyités iszonyuságának? —

Ma mint hajdan hamvaiból éled fel a' gonosz, ostromolja, elárasztja a' társaságot, 's valamint azon utasok, kik társaikat a' halálfa' árnyaiba láták letelepedni 's többé fel nem kelni, félnünk kell, hogy idővel szét futja a' társas élet' minden organumit 's lehetetlenné teend minden előlépést.

Ezen maradandósága a' bűn-tetteknek végre magára vonta a' törvénytudók és publicisták' figyelmét. 'S meg lőn mutatva, hogy a' büntetéstőli félelem nem annak nagysága', hanem bizonyossága és hamarsága' arányában nő. Ezt a' mindennapi tapasztalás, valamint az emberi szív 's egész polgári társaságok' történeteiben tett nyomozatok egyiránt bizonyossá tevék, 's ezt a' törvényhozó ezentúl úgy tekintheti, mint megnyert 's kivívott igazságot.

De egyszersmind be lőn bizonyítva az is, hogy a' nagy és bizonyos és közel büntetésnek félelme sem képes az erőszakos vágyaktól izgatott bűntevőt feltartóztatni.

Mi úgy levén, a' nélkül hogy a' félelemnek minden befolyása tagadtatnék, meg kelle ismerni, hogy az rendszerint, 's csaknem mindig, gyöngébb, tehetetlenebb a' vágynál. Miből következik, hogy a' hóhér ezentúl le van győzve 's a' megfélemitésnek ideje elmúlt.

A' kézmüves, ha valamellyik műszere nem fog, nem marad meg makacsúl mellette 's nem is hagyja munkáját félben, hanem vesz más műszert, 's a' munka létesül.

Ha a' szántóvető valamelly kártékony növényt elhatalmazni lát ugarán, nem várja, míg az virágot hajt, hogy majd később kiirtsa a' sarjadékot: hanem gátot vet a' növény' virágzásának 's gyömölcsözésének, 's ha nem tépheti azt ki nyomban gyökerestől, legalább kivágja a' szárat, mielőtt virágzanék.

Miért ne tehetne a' társaság is szintúgy?

Megmutatta az ész és a' tapasztalás, hogy a' büntetés, egyedül használtatva, csak megritkítja a' bűnfának némelly ágait, de úgy, hogy az azokat éltetett nedv más, bujábban tenyészendő ágakra veretik vissza. Nem mondom, hogy vesse el a' társaság e' műszert, hanem vegyen elő egy mást is; ügyekezzék elejét venni a' vágynak, törje meg, tompítsa meg ennek erejét 's kitörő hatalmát. Így ki fogja tépni gyökerét a' rosznak, levágni a' szárat 's eredetében fojtani el a' bűnnek kárhozatos nemzedékét.

De hogyan gátolhatod a' vétkes kivánatok' támadását? kétségkivül ebben van a' dolog' bökkenője. Azonban a' czél' magassága igenis megérdemel némi erőködést, némi áldozatot.

Valamint egész életünknek két képe van: az anyagi és a' szellemi vagy erkölcsi: úgy a' vétkes kivánatok is, okaikra nézve, vagy ehhez vagy amahhoz tartoznak. Az inség (nyomoruság, szegénység) az anyagi élet' sorában, 's a' szenvedélyek a' szellemi vagy erkölcsiében: íme a' vétkes vágyoknak két fő inditó okai.

A' szegénység, az inség! Ki fogna ebben kételkedni? Virgil' malesuada fames-e egy az örök igazságok közül. Csaknem valamennyi büntett szegény, inségben tengő, emberek által követtetik el. A' szegénység részint közvetlenül hat, lopásra 's gyilkolásra inditván a' megszorúltat, hogy élete' fentartására a' legszükségesbeket megszerezze; részint közvetve, fölingerelve őt a' társasági szerkezet ellen, melly annyi másnak jólétet ad, csak neki nem; egy jobb jövendő' reményével kecsegtetve őt bárminemű változatlan; vagy, végre, a' nyomorú életet gyülöletessé 's minden becs nélkülivé tevén előtte. Következésképp mindazon intézetek, mellyek a' szegénység' enyhitésére 's ápolatára czéloznak, nemcsak az emberszeretet és könyörület' egyszerű tartozásai, hanem egyszersmind a' köz érdek' igen értelmes számolatai. Ide tartoznak a' takarék-pénztárak, a' menedékhelyek, a' dologházak, koldusadók, 's más már feltalált vagy még ezután feltalálandó intézetek.

De a' szenvedélyek egy még termékenyebb 's hathatósb forrása a' vétkes kivánatoknak. Isten ne adja, hogy időnk 's életkorunk' munkásságából kivetközötten, leöltsünk magunkról minden szenvedélyt, mint valamelly megmérgezett ruhát, 's helyette egy fagyos apathiát öltsünk fel: az élénk kivánatok mind addig helyesek 's dicséretesek, míg czéljok tisztességes, ők a' hatalomnak és tetterőnek valóságos jelenségei és gyümölcsei; de a' nemes szenvedélyek mellett mennyi a' vétkes, a' vészterhes! Ezeket szükség kiirtanunk; de nem úgy, hogy az ember' lelkét egy lesikárlott táblához hasonlóvá tegyük, mellyet soha se redőzhessen semmi forróbb ihlet; hanem a' nemtelen gerjedelmeket természetünk' neme-

sebb ösztöneinek 's gerjedelmeinek kifejtése által elfojtva, eltikkasztva.

E' nagy következményt csupán a' nevelés által érhetni el; de nem az olvasás és irás' mesterségének azon sovány és meddő tanítása által, mellyről nem régiben azt hitték, hogy már maga elég jó polgárokat képzeni, holott az a' tapasztalás szerint csak annál ügyesebb csalókat 's gonoszokat képzett; hanem azon igaz és tökéletes nevelés által, melly az egész emberre kiterjed, az erkölcsiségre szintugy mint az értelemre, a' szívre nem kevésbbé mint az észre.

'S mi itt megállapodunk e' tárgy előtt, mellynek egész nagyságát érezzük, ohajtva, hogy a' törvényhozás különös figyelmet forditson ez olly igen fontos tárgyra.

Rövideden: mind e' korig csak az által akarák a' vétket gátolni 's gyéríteni, hogy a' félelmet a' büntetés' nagysága által nevelék. Ész és tapasztalás teljesen kimutaták e' rendszer' elégtelenségét.

Meg kell előzni a' vétkes vágyakat, lerontván azoknak két fő okát, az inséget 's a' bűnös, féktelen szenvedélyeket. Így a' gyenge palástoló szer helyett biztos és mindenható gyógyszert alkalmazunk.

Ha valaki azt vetné ellenünk, hogy nem egy napi munka valamelly nagy nemzetnél az inséget eltörleszteni 's egy jobb nevelésrendszert általánossá tenni; 's hogy így nézeteink' sikere igen messze időkre vettetik, míg azalatt a' bűn növekedő haladással foly: mi erre azt felelnők, hogy mi épen nem javasoljuk a' büntetés' rögtön megszüntetését, hanem csak azt, hogy azok' elégtelenségéről győződjünk meg 's ügyekezzünk azok' hatását más eszközök' hatása által nevelni; hogy ama' messzeség talán nincs épen olly annyira távol tőlünk mint hiszszük, hogy a' takarék-pénztárok, például, már is megtermék noha meg csak zsenge gyümölcseiket; hogy a' jó soha sem történik egyszerre, hanem mindennap' egyegy kicsinyt; hogy végtére, ha még sok esztendeig kellene is fáradozásunk' üdvös gyümölcseit várnunk, a' társaságok' életét nem esztendők, hanem századok szerint kell számitanunk; hogy a' nemzedékek' multját, jelenét és jövőjét egy szent és törvényszerű solidaritas fűzi egybe, mi szerint valamint mi a' mult század' hagyományát örökségül vettük, ugy nekünk is illik egy illyes hagyományt a' jövő' számára készíteni, 's hogy e' hagyomány, melly nem egyéb a' társasági rendnél, ugyanazon mértékben fog szebbülni, mellyben mi azt a' vétkektől 's büntettektől kitisztogattuk.

Önzés emészti az egyeseket; ne emésztené bár a' nemzedékeket! —

(Francziából.) **S—S.**

Nap' keltekor.

Az ég piros színt ölte fel
Kéklő bérczek felett,
Kiket fölszálló föllegek'
Vékony lepelje fed.

Miért e' pir kelet felé,
'S a' vékony fellegek,
Mellyek, mint föld' lehellete,
Az égre lengenek?

Csókját lehelli ott a' föld
Kebléből bérczen át;
'S az ég pirúlva szívja fel
Jegyűl ajándokát.

'S úgy tetszik, mintha esdene:
Hozd ég fel napodat,
'S ébredjenek, kik olly soká
Aluszszák álmokat!

Beöthy Zsigmond.

Grizel.

Angol novella.

Midőn az angolok, megelégelvén a' bigott és türelmetlen II-dik Jakab' élet- és szellemölő zsarnokságát, ellene fegyvert fogni kényteleníttettek: nevezetes szerepet játszott a' campbelli Argyle gróf vezérlette fölkelésben sir John Cochrane, Dundonald gróf' fia, egy a' gyűlölt királyi ház' legengesztelhetlenebb ellenségi közűl. — Azonban darab idő óta vészterhes felhők látszattak tornyosulni a' Campbell ház fölött, vég romlással fenyegetők mind azokat, kik javaikat 's érdekeiket annak ügyeért áldozák. Sir John Cochranet azonfölűl vérség' kötelei is csatolák a' fölzendűlt pártfőhöz, 's így bukása kerűlhetlennek látszék. A' királyi csapatoktól véletlen körülvétetvén, hosszas kétségbeesett ellentállás után a' sokaságtól végre elnyomatva, fogságba esett, törvény elébe állittatott, 's bárd alá itéltetett. Kivégeztetésének minél előbb kelle megesnie, — 's csupán a' legfensőbb gyászparancs' megérkezése utáni várakozás késleltette néhány

napokig az itélet' végrehajtását. — Börtönében fogadta el barátitól, kesergő rokonitól 's háznépétől a' végső látogatást, tépett szivvel, fájdalmasan vevén tőlök utolsó búcsúját. Csak egy nem jelent meg a' többekkel, hogy áldását elvegye, — csak Grizel nem jöve, kebelének gyermeke, 's atyai szivének büszkesége.

Alkonyi szürkület' perczenként sürűdő homálya nehezedett a' magános fogház' rostélyozatjára. Ott ült ő, szeretett gyermekén aggódva, égő homlokát tömlöcze' nyirkos falához támasztva, mintha forró lázát kihűteni vágynék: midőn egyszerre nehéz csikorgással fordult meg izmos sarkain a' börtön' vasajtaja, 's a' porkoláb lépett be, egy gyönyörű fiatal hölgy' kiséretében. Ez utóbbinak alakja sugár és parancsoló volt, — szemei ragyogóan feketék és könyűtlenek; de maga e' könyűtlenség mély búnak vala tanúja, mélyebbnek, mint melly könyűkre olvadhatna fel, — ritka szépségű homlok, nemes idomú kedves arczot árnyazva, liliomfehéren tünt elő hollófürtei alól. A' szerencsétlen fogoly bágyadt mozdúlással emelte föl fejét, midőn a' bejövők' neszét hallotta.

‚Gyermekem, szeretett Grizelem?' kiálta ő, 's a' kedves gyermek egy percz mulva az atyai keblen pihegett.

„Atyám, kedves atyám!" nyögdelt a' szeretetre méltó hölgy, hókezével hiában igyekezvén elnyomni kifakadó egyetlen könycsepjét.

‚Végezzetek hamar egymással, most nem viraszthatok mellettetek, — az együttlétre engedett idő rövid', monda a' tömlöczszolga kifelé haladtában.

„Az ég küldje neked vigasztalása' malasztját, gyermekem! — monda a' fogoly, karjaiba zárván őt, 's nagy indúlattal nyomván atyai csókját márvány homlokára, — már féltem, hogy meg kell halnom, mielőtt áldásomat adnám szeretett gyermekem' fejére, 's ez inkább fájt volna nekem, mint maga a' halál. De te eljöttél, leányom, hála az égnek! te itt vagy, hogy elfogadd boldogtalan atyád' utolsó áldását."

‚Nem, ah! szünj meg atyám, — irgalom, — vond vissza szavadat! — kiálta ő — ne utolsó áldásodat, nem az utolsót! Az én atyámnak nem lehet meghalni!'

„Csendesedjél, gyermekem, csendesedjél, — felelé a' fogoly. — Adná az ég, hogy vigasztalhatnálak, hogy szavamat visszavonhatnám! — de ah, azt nem tehetem, — éltemhez többé semmi remény, 's három nap mulva te és kis testvéreid....."

„Árvák lesztek" akará mondani, de a' szó elhalt halvány ajkain.

‚Három nap — viszhangozá Grizel, felemelve fejét atyja' kebléről, 's hévvel szorongatva kezeit — három nap? hiszen úgy még van remény, — az én atyámnak élni kell! Hát nem lelki barátja-e nagyatyám, a' dundonaldi gróf, a' tisztelendő Péter atyának, a' király' nevelőjének 's gyontatójának? Általa kell neki fia' életeért a' királynál esedezni, 's az én atyám nem fog meghalni!'

„Nem, nem, kedves Grizel! — felelt amaz — meg ne csald magadat, — ebben már nem bízhatunk, — ezóta a' gyászparancs pecsételve a' királytól, 's a' halál' hirnöke, úgy hiszem, útban van felénk."

‚Nem, még sem lehet, hogy az én atyám meghaljon, — agyam ezt meg nem foghatja, ő nem halhat meg, — monda a' hölgy élénk kifejezéssel, 's kezeit összetéve, mintha hirtelen terv villant volna át agyán, titkon felsohajta: oh ég, áldd meg egy szerető gyermek' szándékát! — azután atyjához fordulván, szeliden megápolá őt 's monda: most el kell válnunk, atyám, de ismét fogunk találkozni.'

„Mit akar az én gyermekem?" kérdezte ő nyugtalanúl, 's aggódó tekintettel vizsgálta leánya' arczvonásait.

‚Ne kérdezd azt most, atyám, — felele a' hölgy, — hanem imádkozzál érettem, 's áldj meg engem, csak ne utolsó áldásoddal.'

Ujolag szivéhez szoritá a' fogoly, és fölébe borúlván síra. Kevés perczek mulva a' porkoláb belépett, 's ők elváltak egymástól.

* * *

E' találkozást követő második nap' estvéjén egy gyalog útas ment végig Berwick' utczáin, 's fáradtan ült le a' vendégfogadó előtt álló lóczára. Durva posztó kabát, szijjal derekához szoritva, 's egyszerű rövid köpönyeg tevék az útas' öltözetét, ki bal karja alatt kisded nyalábot, jobbjában vándorbotot hordozott. Lecsukott sisaklemez takarta el arczvonásit, de nyúlánk termete, 's könnyű hajlékony mozdulati fiatalságát gyaníttaták. Egy üveg bort kért, 's kenyeret vevén elő nyalábjából, mi-

tán röviden falatozott 's magát kipihente, ismét fölállott, útját folytatandó. Már sötétedni kezdett, 's zivataros éj' előjelei mutatkoztak. Az ég beborúlt, 's fekete terhes felhők emelkedtek a' tenger felől; a' kelő szél koronként dühöngve süvöltött végig az utczákon, 's nehéz öregcsöppekben eredt el az eső. Tweed folyam körűl nyugtalanul röpdesve kiáltozá a' parti vészmadár félelmes jóslatát; a' folyam' ezüst háta borzadozott, 's hullámi elsötétűltek.

„Isten legyen neked irgalmas, ki illy borzasztó éjszakán tovább útazni szándékozol", kiálta a' faköpönyegébe vonult őrkatona, midőn a' vándor mellette elhaladván, Tweed' hídján keresztűl ballagott.

Kevés perczek mulva vándorunkat Tweedmouth' vadon sivatagán találjuk. Mérföldekig silány haraszt, vad csemeték és csipkebokrok, itt ott ingoványba sülyedt fatörzsökök, szederinda lepte régi irtások tették a' kietlen vidék' egyeduli változatosságát. Nagy bajjal tudott előre haladni az útas, daczolva a' szemközt csapó viharral, melly most egész erejéből dühöngött. A' zápor patakként ömlött alá, 's mint éhes farkascsorda üvöltözött a' szél, ordítva szárnyalván végig a' félelmes pusztaságot. De ő serényen folytatta útját, míg Berwicktől mintegy két mérföldre haladván, mintha nem győzne tovább küzdeni a' mindig növekedő vihar ellen, megvonta magát, közel az útfélhez, némi szeder és vadkomló sűrüen befutotta cserje' enyhében. Közel egy órát töltött már e' tökéletlen menedék alatt, 's az éj' sötéte és zivatar folyvást növekedtek: midőn hirtelen egy lónak sebes léptei hallatszottak pocsogni a' fölázott országúton. A' lovag, köpönyegébe burkolva, összehúzta magát, oldalvást fordítva arczát a' zivatar' csapkodásinak. Egyszerre látatlan kéz ragadta meg lova' zablját, — a' lovag fölemelte fejét, 's az idegen állott előtte, pisztolyát amannak mellhez szegezve.

‚Szállj le!' kiálta az idegen kemény áthatható hangon.

A' lovag megrettenve fegyvere után akart kapni, de azon pillanatban a' rabló' keze, elbocsátván a' zablát, mellén ragadta a' lovagot 's földre rántotta. Nagy zuhanással terült el az lova' lábainál, 's darabig eszmélet nélkül feküdt a' földön. Az idegen kiszakasztotta nyakából a' postatáskát, 's vállára vetvén azt, eltűnt a' bokrok között.

Más nap reggel korán Berwick' lakosi csoportosan tódultak a' helyre, hol a' rablás történt, 's minden irányban fölhajhászták a' végtelen harasztot, de a' rablónak semmi nyomára nem akadhattak.

* * *

Három nap mult el, és sir John Cochrane folyvást életben volt. A' posta, ki a' fővárosból a' gyászparancsot hozta, kiraboltatott, és ez által idő volt nyerve atyjának a' dundonaldi grófnak közbenjárására a' király' gyontatójánál. Grizel most csaknem szakadatlanúl fogoly atyjánál töltötte idejét, vigasztalva őt börtönében. Szinte tizennégy nap folyt le a' rablás' története óta, 's a' halogató remény még kínzóbbá lőn a' szegény türhetlen fogolyra nézve, mint előbb a' halál' bizonyossága. De maga e' remény is — bármilly gyötrő vala — végkép elenyészett. Atyja' közbenjárása nem sikerűlt, 's az önfejű bigott zsarnok ismét megpecsételte a' gyászparancsot, melly egy két nap alatt bizonyosan megérkezendő volt sir John' fogsága' helyére.

‚Legyen meg az ur' akaratja!' monda áhítatosan a' szerencsétlen fogoly.

„Amen — fejezé be Grizel nyögdelve, — de az én atyámnak még sem lehet meghalni."

* * *

A' postalegény sebesen vágtatva röpűlt a' tweedmouthi pusztaságon, táskájában hozván sir John Cochrane' ujonnan költ halálos oklevelét. Vigyázva tekintgetett maga körűl, 's jobbjában felvont pisztolyát tartotta, szükség' esetében magát védelmezendő. A' hold' kisértetes fényénél még borzasztóbban tűnt fel a' fenyér' zordon alakja, mellynek törpe harasztjai, mintha varázs erő fuvallt volna életet beléjek, mintegy megelevenedni 's rémesen mozogni látszottak a' kétes szürke homályban. A' lovag' hátát fagylaló borzadás futotta végig, 's részint az éjszakai csípős szellő, részint a' félelem miatt fogai összevaczogtak. Most épen egy sűrű cserje' sarkánál tekeredett be a' ló, midőn szemébe lőpor' lángja lobbant; 's az e' pillanatban fülébe dördülő lövés' hangjára réműlve ágaskodott megijedt ülője alatt, kinek pisztolya ugyanakkor elsült remegő ujai között. A' ló erre még inkább szökött és ágaskodott; és ülőjét, ki köpönyegén erős rántást érezvén, súlyegyenét elveszté, messze terítette nyergéből. Ugyanazon perczben a'

rabló' lábát érezte mellén, ki fölébe hajolva rövid szablyát villogtatott jobbjában.

‚Ide fegyvereidet, vagy halj meg!'

A' legényt elhagyta minden bátorsága; lélekzete elállott, 's vére megfagyott ereiben. Szótlan engedelmeskedett a' parancsnak.

‚Táskádat is!' monda az iménti szózat. — Némán nyujtotta oda, feledve az ellentállást, levéltáskáját,

„Most menj dolgodra, míg roszabbúl nem járs!"

Ekkor a' rabló felpattanván a' lóra, sebesen tűnt el a' sűrű harasztban; a' postalegény pedig reszketve fölszedvén magát, nagy szomorún Berwick felé gyalogolt.

* * *

Előkészületek tétettek a' kivégeztetésre, hogy mihelyt a' királyi pecsétes levél megérkezik, sir John Cochranet azonnal bakó kezébe adják, — midőn híre futamodék, mikép a' levélhozó másodszor is kiraboltatott. Ismét tizennégy nap tehát, ismét a' remény' és bizonytalanság' gyötrő napjai, mellyekkel a' fogoly' élte hosszabbodik. Ő ismét szeretett leánya' nyakába borulva síra, mondván:

‚Grizel, Grizel! nem látod-e ügyemben a' gondviselés' ujait?'

„Igen is, a' gondviselés' munkálódása ez, — monda a' kedves hölgy, 's most először hangosan zokoga, — áldassék isten' neve érette! Nem megmondtam-e, hogy az én atyámnak nem lehet meghalni?"

Még le nem folyt a' tizennégy nap, midőn megnyilván a' fogház' ajtaja: Dundonald gróf fia' karjai közé omlott. Közbenjárása a' gyontató atya által végre sikerült, 's a' király, miután kétszer irta alá sir John' halálos ítéletét, melly ugyan annyiszor nem juthata rendeltetése' helyére, harmadszor megkegyelmezett. Sietve hagyta oda börtönét a' fogoly, atyja' társaságában; kedvesinek örömkönyűi várták öt békés házi körében. Kis gyermeki örömzajongva vették körül a' halottként siratott atyát: csupán Grizel, ki fogsága' ideje alatt mindnyájoknál többet sirt, és szenvedett, nem volt jelen e' boldog pillanatban.

Hálálva áldották mindnyájan a' gondviselés' titokteljes útait, melly két ízben vetvén gátot a' halált hozó oklevél' megérkezésének, olly csodálatosan tartotta meg a' fogoly' életét: midőn egy idegen férfi jelenteti be magát, 's kéri bebocsáttatását sir John elébe. 'S ím betoppan a' rabló, azon öltözetben, mellyben vele már két ízben találkozánk, — a' durva kabátban és köpönyegben: de nemes magatartása pórgúnyáját meghazudtolni látszott. Beléptekor üdvözlésképen érintette sisaklemezét, de arczát föl nem fedte.

‚Miután átolvasandod ezeket — monda ő, kivévén két papirt kebeléből, 's sir Johnnak nyujtván — vesd tűzbe azonnal.'

Sir John egy futó pillanatot vetett a' levelek' tartalmára, midőn egyszerre arcza halványodni 's térdei ingadozni kezdettek. A' két rendbeli gyászparancsot tartá kezeiben.

„Éltem' megtartója, szabadítóm! — kiálta — miként hálájam meg nagylelkű tettedet? Atyám, gyermekim, köszönjétek meg neki én helyettem!"

Az öreg gróf nagy indúlattal szorította szívéhez az idegen' jobbját, — a' gyermekek térdeit ölelték által. Az pedig görcsösen nyomta balját a' hideg lemezre, 's könyeit és zokogását el nem titkolhatta.

„Hogyan nevezzem én isten előtt jóltévőmet — monda sir John — midőn buzgó imádságomban áldást fogok rá könyörgeni?"

Az idegen hangosan zokogott, 's felemelvén sisakja' rostélyát: Grizel' holló-fürtjei omlottak a' durva köpönyegre.

„Irgalmas ég! — kiáltott a' megréműlt 's elragadtatott atya — az én gyermekem — szabadítóm — az én Grizelem!"

Egy bötűt sem szükség e' jelenés' festésére hasztalanúl tékozlani. Csupán azt említem még, hogy sir John Cochrane öse a' mostan élő Dundonald grófnak, a' höslelkű Grizel pedig nagyanyja a' néhai berwickshirei sir John Stewartnak, és ősanyja Coutts urnak, a' híres pénzváltónak. ***Lugossy.***

Magyar játékszíni krónika.

Febr. 17. Enzersdorfi postalegény. Nem ok nélkül ismételtetik annyiszor, mert mind eddig elég nézőt gyüjte össze: de ha színészeink, egyet kettőt kivéve, olly igen kényelmesen veszik a' dolgot és olly hanyagsággal fognak játszani, mint ma, akkor ezen darab is ki fog szorúlni a' repertoriumból. Azok a' hosszas szünetek, nem csak felvonások, hanem egyes jelenések közt is, a' legtürödelmesebb nézőt is kiveszik türödelméből. Az igazgatóság, ha nem tartaná méltóságán alúlinak, bele tekinthetne némellykor olly csekélységbe is, millyen egy színháznál a' művészet, 's a' publicum, melly a' színház' fentartására legnagyobb-pénzmennyiséggel adózik, megérdemlené, hogy az igazgatóság pontosabb játékokra szoritsa a' maga színészeit. Minapában már annyira

ment egyszer a' hosszas szünetek miatti elégedetlenség, hogy némellyek azt fenn hangon is kijelentenék. Tudjuk, hogy némelly urak nem szeretik, ha az Athenaeum gáncsolólag szól a' színház' dolgairól, de arról nem tehetünk. Az nem barátja a' színháznak, ki a' hibákat elnézi, vagy tán még dícséri is 's én azt tartom hazafinak, ki azokat kimutogatja és orvoslatokat sürget, nem pedig azt, ki jót roszat vakon magasztal. Az igazgatóság sokat vesződik avval, mit írnak a' hírlapok a' színház felöl, a' mi magában igen jó dolog, de ugyekezni is kellene aztán, hogy ezek ne találjanak okot gáncsra, hanem javalva gyakran szólhassanak. Miután az intézet' anyagi akadályai nagyobb részint már el vannak, legalább 18 hónap után el lehetnek, hárítva, szükség volna, hogy az igazgatóság a' színház' szellemi oldalait is figyelmére méltassa 's a' színészek közé szigorúbb fenyitéket hozzon be, 's ez által a' müvészetnek több gond és ápolás jusson. Hogy a' mai darab el nem bukott, Szerdahelyinek lehet köszönni. Ő volt annak egyedüli fenntartója. Kovácsné, Barthàné igen szórakozottan játszottak, és jelenéseiknél a' nézőket minden belső ok nélkül várakoztatták. Szapora Anastasius, mellyből Megyery olly érdekes szerepet csinált, Szilágyi' kezei közt elveszett, az nem volt többé Szapora, hanem Nehézkes Anastasius. Szilágyinak meg vannak a' maga szerepei: de e' mai nem az ő lassú mozgásaihoz való. Nem jobb volt volna azt Telepynek adni? — A' férfiak' táncza (Kolosánszki, Kaczér) türhető volt, de a' nőszemélyeké (Kaczérné, Steiner N.) erőtetett és kellem nélküli. Mai tánczokból itélve, velök (a' tánczosnőkkel) nem sokat nyert a' színház.

***

Febr. 18. Montecchi és Capuletti.

Febr. 19. Először: Fejér és fekete. Ered. szomorújáték 4 felv. Irta Kuthy Lajos.

Febr. 20. Mátkanézés.

Febr. 21. Fra Diavolo.

Febr. 22. Három egyszerre. Bono és társai' mutatványa.

Febr. 23. Fáncsy' jutalmául először: Szvatopluk. Ered. dráma 5 felv. Irta Gaal József. A' benne előforduló nagy csatadal' zenéjét szerz. Thern Károly.

Febr. 24. Először: Én voltam. Vígjáték 1 felv. Irta Hut, fordította Telepy György. Az előadás élénk 's annyira mulatató volt, hogy taps és nevetés egymást érték. Különösen elemében volt Kovácsné (szomszéd asszony), kinek mai játéka a' maga' nemében a' legjobbak közé számítható. — Játék után Pietro Bono és Pediani adák mutatványaikat, mellyeket egy nyakszegő sétálással kötélen egész a' karzatig és vissza rekesztének be. Kár, hogy valóban jeles mutatványaik már a' német színpadról ismertetvén, nem adják azt a' tömött teli házat, mellyre rendkivüli ügyességöknél fogva különben számot tarthatnának.

V.

Jövő csötörtökön, martius 7. Szerdahelyi' jutalmául először fog adatni: „*Halley' üstököse*, vagy: *Budapest a' haladás' világában.*“ Tüneményes játék 2 felv. Irta Hazucha. Muzsikáját szerz. Szerdahelyi. Az új diszitményeket fest. Otto. — Schodelné, Erkel, Konti és Egressy Benj. a' jutalmazandó iránti szivességből az Esku dalj. 1. felvonásának közkedvességet nyert négyes dalat kar kisérettel fogják adni.

Egyveleg.

Az angol gabonatörvények. — M'Culloch statisticai munkájában a' Nagybritannia- 's Irlandban termesztett gabona-mennyiséget 52 millió quarterre teszi. „Minden shilling — ugy mond — melly a' gabonatörvények által az árhoz kapcsoltatik, 2,600,000 font sterlinggel felérő adót tesz a' gabonára, 's ha minden gabona-fajok' árának emelkedését általában egy quarterre 7 shillingre teszszük, 18,200,000 font sterlingnyi öszvetet kapunk. Azonban a' termesztett gabonából annyi elemésztetik magok a' földmivelők által, mint táplálék, vető mag, takarmány stb., hogy az egésznek csak fele ha kiállíttatik vásárra. Ha ezen előzmények 's a' felhozott becsülés alaposak, kiviláglik, hogy a' közlekedési korlátok nem kevesebbe jőnek a' földmivelő osztálynak, mint 9,100,000 font sterlingbe, fel nem hozva a' többi káros következést. Ezen öszvet' ötöde vagyis 1,800,000 font a' telek birtokosoké marad mint telekadó, 's a' gabonatörvények' rendszere csak ezt szerzé meg a' földmivelőknek mint könnyebbülést és nyereséget; mert azon ár, mellyet a' haszonbérlő a' termesztménynek nem az adóra számítandó részéből kap, nem tesz többet, mint a' tőkepénz' és munka' szokott bérét. Nyeresége ezen rendszer által nemcsak nem gyarapúl, hanem kevesbedik, 's ámbár a' telekbirtokos' adója azáltal, legalább nevére nézve, valamennyire fölemeltetik, mégis világos hogy neki hasznára épen nincs.“ M'Culloch kiszámítására azt jegyzi meg a' Courier, hogy a' gabonatörvények' létele, tehát 24 év óta, a' nép azoknak 637 millió font sterlingre menő közvetett adót fizete, olly summát tehát, melly az egész országos adósság' eltörlésére elegendő volna.

Franczia országi Mária, a' meghalt würtembergi herczegné, ismeretes mint ügyes szobrász, az orleánsi szüz' szobrát készen, Bayárdét pedig még be nem végezve hagyta hátra. Mind a' két mű a' tuilleriákban fog felállítatni.

Részeg halott. — Nem rég azon kocsi, melly a' párizsi morgue-ból a' halottakat éjjel a' temetőbe kihordja, felfordult; a' kocsisok pedig a' részint a' kövezetre lehullott halottakat gyorsan felszedék. Sietésökben egy ottan fekudt részeget is feltettek a' kocsira. Mikor tovább kocsiznának, nagy kiáltás hallatszék a' halottak közül. A' részeg ugyan is a' kocsi' zökögése által magához jött 's kézzel, lábbal dolgozék, hogy a' pajtásoktól szabadulhasson. Eleinte a' vezetők futásnak eredtek, attól félve, hogy a' holtak feltámadnak, de majd összeszedék magokat 's visszatértek a' kiáltás' okát közelebbről megtudni. — A' részeg megesküvék, hogy szomjuságán túl többé nem iszik.

Vadak. — 1837ben Svédországban 12,253 vad löveték: közöttük volt 116 medve, 58 gödény 's 328 sas.

☞ **A' Komárom megyei javító dologház'** felállíthatására készült lotteriai sorsok az Athenaeum' szerkesztőségénél is (Zöldfa-utcza, Jankovics-ház, 267. szám) 48 pengő krajczárjával szerezhetők. A' sorshuzás Komárom' városában, a' megyei teremben, május' első heteiben, egy ugyan e' czélra tartandó tánczmulatság' alkalmával, fog végbe menni. E' szándékba vett intézet, humanitási és haladási tekintetben, nem csekély jelentőségű 's az eddigi hiányos szerkezetű 's czélnak meg nem felelő börtönök' eléggé nem magasztalható jobbitása; e' tekintetekből a' legnagyobb részvétet és hazafiu pártfogást érdemli.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

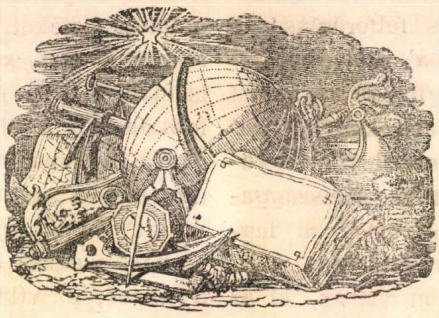

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV.

Első félév. **Pest, martius' 7. 1839.** **19. szám.**

Tartalom: Daguerre' fényképei (*T.*) — A' szenvedő (*Sédy*). — Téli dal (*Vachott Sándor*). — Egy éj a' fővárosban. Eredetinovella (*Kúthy Lajos*). — Egyveleg. — Hangászati szemle (*Cs. I.*). —

Daguerre' fényképei.

(Jules Janin után.)

Végre saját szemeimmel láthatám, saját kezeimmel tapinthatám Daguerre' hihetlen és bámulatos találmányát. Nem kell a' szép müvészetekkel 's ezek' legcsekélyebb részleteivel foglalatoskodni, mint én, hogy Daguerret ismerje az ember. Neve Europaszerte ismeretes. Előbb ügyes festő vala, de ezen müvészet sem elégíté ki, 's valamit akart feltalálni, mi a' festészetet túlhaladja. E' valami a' diorama volt. Az általa magasb fokra emelt müvészet' mindenhatósága által beléptete minket Daguerre a' képek' belsejébe, mellyeknek ő előtte csak külszinét látók. Őt követve, benyomulátok a' régi romladozott egyházakba, megmásztátok a' bérczet, leszálltatok a' völgybe, utaztatok folyókon 's tengereken: a' büvész fáradság nélkül elvezetett a' legnevezetesb fővárosokba. Az ügyes férfi úgy játszott a' legkülönszerűbb fény- és szín-effectusokkal, mellyeket kénye szerint igazgatott, mintha azoknak parancsoló urok volna. A' közönség megmeredve, bámulat- 's csodálattól átjárva, álla ott. A' müvészek azt mondák egymás között: mi kár még is, hogy Daguerre, a' nagy festő, föltevé magában szebb képeket teremteni, mint a' festészet maga! — E' bámulatot 's e' szemrehányásokat mosolygva fogadá Daguerre; mert csak ő tudta, hova törekszik. Ezen tartós tanulmány mellett, mellyet csöndes visszavonúltságában a' fény- és festék' legbensőbb vegyítésére fordított, ezen gyakorlata mellett a' napnak parancsolni, hogy ez engedelmes és hódoló szolgálóként mind azon pontokra vitessék, hol erősb vagy lankadtabb sugárai szükségesek valának — különös eredményekre kelle jutni a' diorama' feltalálójának. A' mi nekünk könnyelmű embereknek csak játéknak tetszék, eredményeiben úgy mutatkozék, mint szigorú és teljes tanulmánya azon mesterségnek, mellynek végső határaig kelle előhaladnia.

Emlékeztek még a' diorama' két hires képére; a' galdani völgyre és a' S. Etienne du Monti éjféli misére? — előbb a' csöndes vidám völgy látható, kies schweitzi vidék nyugodt és tiszta napsugárokban, könnyeden támaszkodik az alacson kunyhó a' bérczlejtőre, mindenütt élet látszik e' nyájas földzugolyban; a' fa' lombjai mozognak, a' kecske le-

gel, a' madár énekel, a' földmüves dolgozik. De egyszerre milly rémületes felfordulás! — a' bérczek' orma összeorgy, a' zöld gyep eltünik feltúrt rögök alatt. Segitség! segitség! — földlavina nyeli el a' kisded kunyhót, a' kiáradt patak félelmes folyammá lesz, a' gyökere vesztett fa messzire veti el szétszaggatott részeit. Ekként látja az ember a' legborzasztóbb romlást. 'S ki mind ezen pusztulás' szerzője? — ugyanazon ember, ki az előbb annyi éltető 's mosolygó eszmét hinte széllel, a' határtalan pusztúlás' ezen új képe ugyanazon kies táj, mellyen az elbájolt szem néhány percz előtt pihene. Árny, világosság és festék bizonyos vegyítése által a' kunyhó egyszerre sziklává, a' mező ujonta feltúrt rögökké, a' patak rohanó vizárrá, az élőfa törzsökké, az élő ember halottá lön. A' köznapi ember bámulja ezen hihetlen változásokat a' nélkül, hogy rólok magával számot vetne. — Hasonló eset volt az éjféli misével. Egy régi egyházba léptünk. Egyetlenegy öreg asszony sem térdelt az oltár' lábánál, egy papot sem lehete látni a' sekrestyében, egy gyermeket sem a' chóruson, csak fény töltè be a' góth oszlopok' ürességét, melly távolban oszlék szét 's megvilágítá az épület' mélységeit. De nem sokára néhány ájtatos láttatik belépni a' gyönge fénynél, 's ezeket egész néptömeg követé, melly végre az egyházat betölti. A' gyertyák meggyujtatnak, a' papok székeikben ülnek, a' nők zsámolyaikon térdelnek, a' férfiak ájtatosan 's egyenesen állanak. A' góth szónokszéken megjelenik a' hitszónok 's mindnyájokhoz intézi a' szent igét. Ha ez elmult, felkél a' térdelő tömeg, az egyház ismét kiürül, a' papok visszatérnek a' sekrestyébe, a' szónok leszáll székéből, az egyházfi bezárja az ajtókat, hajnali szürkület' sugári esnek a' boltivekre. Ismét üres az egyház, 's a' kép mégis ugyanaz, mellyen semmi sem változott. —

Láthatni most már, milly titokteljesen czélra kelle e' tartós próbatételeknek Daguerre urat vezetni. Folytonos tanulmány által e' sajátszerű festő nagychemicus lön, kétségkivül meglesé, hogy a' világos napnál erős árnyéklat olly mértékben enyészik, mint a' világosság kihal. Tudá e' felett mit mindnyájan tudunk: a' nap' és fény' hatását a' szinekre. Azon nem szünő ügyekezettel tehát, mellyel csak a' lángész bir, következő

feladat' megfejtését tűzte ki magának: úgy alkotott festéket találni fel, mellynek egyes részeit a' nap, sőt, csak a' puszta világosság is elveszi, míg más részei ellenállnak 's helyökön mozdulatlan maradnak; ő kényszerítni akará a' nappalt, hogy a' feladott árnyékra úgy hasson, mint egy láthatlan reg' isteni vésője, hogy így a' sima és homályos lapra alakot 's életet leheljen; kényszerítni akará a' napot, e' világszemet, hogy müvészi parancsai alatt figyelmes dolgozó legyen! — Próbák, vizsgálatok, kémlelések 's mindennemű kifejlések' milly végtelen sora által juthatott végre Daguerre azon eredményhez, melly jelenleg még az ő titka? később megfejtendi azt egész Európának, ha Franczia-ország Európát e' nemes ajándékkal megajándékozza. Annyi bizonyos, hogy Daguerre úr állhatatosság és szellemi erő, és vizsgálatok' végtelen sora által következő eredményre jutott: van neki némi fekete mása, e' mázat szétosztja valamelly lap felett. A' lap kitétetik a' napvilágnak, 's mihelyt valamelly árny e' lapra esik — föld vagy ég, vagy folyó víz, cathedrál melly fellegekbe vész el, vagy egy kő, egy porszem — mind e' dolog nagy és kicsiny — 's a' nappal szemközt mind kicsiny — azonnal beevődik ezen camera obscurába, melly e' benyomást megtartja.

Soha a' legnagyobb müvészek' rajza sem teremte hasonlóbbat. Ha az egész csodálatra méltó, részletei ismét végtelenek. Gondoljuk meg, hogy maga a' nap az, melly egy egészen új mesterség' mindenható segédévé lön 's e' hihetlen munkát végrehajtja. Itt nem az emberek' gyarló tekintete többé, melly a' gyönge szem előtt az árnyat vagy fényt felmutatja; nem azok' reszkető keze többé, melly egy mozgékony papírra a' világ' változó napjait utánozza. Nem szükség többé egy helyen három napot tölteni, hogy annak némi alig ismerhető árnyékképét birjuk. A' csoda egy pillanatban történik, gyorsan mint a' gondolat, sebesen mint a' napsugár, melly ott a' kopasz hegyre vagy alig nyílt virágra esik. A' szentirásban egy szép hely jön elő: „Monda isten: legyen világosság! 's lön világosság.“ — Ezentul ti a' Notre-Dame' tornyaihoz így fogtok szólani: „Álljatok ide!“ 's a' tornyok engedni fognak. Engednek ők Daguerrenek, ki őket egy szép reggelen, teljesen, tömérdek talpkövüktől

kezdve, mellyen nyugszanak, egész a' karcsu, könnyed, aetherben fürdő toronycsúcsig, mellyet, Daguerret és a' napot kivéve, senki sem látott — haza viszi. Ez különösen hangzik; de semmi sem olly hihetetlen, mint némelly igazságok. Napoleon maga, ezen mindent értő ember, nem akará hinni, hogy egy könnyű, vascsőbe zárt gőztömeg a' világot kiemelendi sarkaiból, 's a' gőzhajót, melly szemei előtt járt vala, gyermekjátéknak nevezé. Azonban elszánás kell reá, hogy Daguerre' fényképeit higyük, mert semmi emberi kéz nem rajzolhatna úgy, mint a' nap rajzol, semmi emberi tekintet nem hathatna olly magasan a' fény hullámiba, a' sötétség' mélyeibe. Így látók visszaadatni Paris' legnagyobb emlékeit: a' Louvret, az Institutot, a' Tuileriákat, az új hidat, a' Notre-Dame-ot, látók a' Gréve-tér' kövezetét, a' Seine' vizét, azon eget, melly sz. Genovévát fedezi, 's mind e' remekműben hasonló isteni tökély feküdt.

Nem valamelly mechanicai találmányról van itt szó, melly legfelebb árnyéktalan tömegeket ad vissza részletek, 's minden egyéb eredmény nélkül, mint néhány órai kézi-munka-kimélés. Nem, itt a' leggyöngédebb, legfinomabb 's teljesebb felfogásról van szó, melly után isten' 's emberek' művei törekhetnek. 'S e' felfogás távol van attól is, hogy egyazon, és mint hinni lehetne, hasonszerű legyen. Sőt az egyazon bánásmód szerint előhozott ábrázolatok közül egyik sem hasonlit az előbbenihez; a' nap' órája, az ég' színezete, a' lég' tisztasága, a' szelíd tavaszmeleg, a' zord időjárás, az ősz' langy festékei, az átlátszó víz' visszaverése, a' levegő' minden változásai csodálatosan ki vannak fejezve e' tündéri, mintegy a' légi nemtők' lehellete alatt alakúlt képeken. Így látók Paris a' Daguerretyp által teremtett képek' sorában, meleg napsugár alatt felvétetve: nap nyugvék azon nemes falakon, mellyek erőteljesen léptek ki ábrándos árnyaikból, láttuk ismét Párist felhőfátyol alatt olly időben, midőn ritka eső permetez, az ég nedves fátyollal van bevonva, 's a' legkisebb kövek is szomorú hidegtől dermednek. A' külvilág' visszaadásának illy módja, a' kimondhatatlan részleti hűség' nagy érdemével hihetetlen fény-hűség' nagy érdemét kötendi össze. Ez által történik, hogy egy pillanatra képesek leszünk megismerni, hogy egyik kép a' halvány párisi, másik a' forró olasz nap alatt vétetett fel. 'S mondhatni fogjuk: itt egy a' hűs schweitzi völgyekből hozott tájkép; ott egy a' saharai pusztákról levett látmány; a' florenczi harangtornyot a' Notre-Dame' tornyaitól már az ég' tekintetéből, mellybe e' tornyok felnyúlnak, meg fogjuk különböztetni. — Milly bámulatos felfedezés, melly nem csak a' helyek', hanem a' nap' egyazonságát is fentartja! — E' mellett meg [kell jegyezni, hogy mindenkor az ember' kényétől függ, a' fény' hatását így vagy amúgy igazgatni. Egy másodperczczel több vagy kevesebb e' műre fordítva — már igen sokat tesz. Ha több részletet mint tömeget kivánunk: két percz alatt kész egy martinféle rajzolat; egy költői, félig burkolt vegyület, mellyben a' szem többet sejt mint valóban lát. Ha egy épitész azt akarja, hogy egy emlék mint relief, úgy a' mint épült, minden annak hatását kisebbíthető környezettől menten jelenjék meg — a' nap ebben is engedni fog, minden melléktárgyat fölemészt, 's az emlék elkülönözve álland ott, mint a' Vendomtér' oszlopai. Hasonló bánásmóddal minden kivánt fényeredményt előhozhatni, a' hajnal' első szürkületétől kezdve az utolsó estsugárig. — Nem kevésbbé csodálatos, hogy miután a' mű a' nap vagy világosság által elkészült, többé nincs azon a' napnak és világosságnak hatalma. Hiában tennéd ki e' vékony máz' rétegét, mellyre csak az előbb a' legkisebb sugár olly nagy hatással volt, a' legvilágosb fénynek. A' réteg állandó, letörölhetlen, mint egy aczélmetszés. Lehetetlen hatalmasban parancsolni. Mintha a' napvilághoz így szólna az ember: „Eddig 's ne tovább!“ —

Ismeretes a' camera obscura. Ebben a' külső tárgyak hasonlíthatlan hűséggel adatnak vissza. De a' camera obscura nem maga által teremt; az nem kép, az csak tűkör, mellyben semmi sem marad meg. Képzeljétek már, hogy e' tűkör mind azon tárgyak' benyomását megtartja, mellyek benne visszaverődnek — 's csaknem teljes eszmétek lehet a' Daguerretypról. — De, a' mi még több, maga a' hold, ezen bizonytalan ingatag világ, ezen halvány visszaragyogása a' napnak, mellytől 40 millió órányi távolságra van; a' hold is hat ezen mázra, mellyet lelkesűltnek nevezhetni. Láttuk a' változó csillag' képét Daguerre' tükrében, Arago' nagy bámulásá-

ra, ki kedvencz csillagának nem tulajdoníta illy nagy hatalmat. Ha a' nap-microscop alá egy légy' szárnya tétetik, a' Daguerretyp, melly épen olly hatalmas, mint a' microscop, e' légy-szárnyat azon megmérhetlen kiterjedésben adandja vissza, mellyről azt szeretné az ember mondani, hogy a' tündérregékből van átlopva. — Tovább is számláljam-e ezen találmány' határtalan alkalmazásait, melly talán századunk' dicsőségét teendi? a' Daguerrotyp' rendeltetése a' természet' és müvészet' szép látványait visszaadni, mint a' sajtó az emberi lélek' remekmüveit visszaadja. — Rézmetszés az, mellyet mindenki csinálhat magának; tükör, melly minden benyomást szegezve tart; némi hű emlékezés az a' nagy mindenség' emlékeire, tájaira; meg nem szünő, fáradhatlan, szabadon alkotott fölelevenítése az százezer mesterműnek, mellyeket az idő földünk' szinén felállított vagy ledöntött. A' Daguerrotyp nélkülözhetlen társa lesz az utazónak, ki rajzolni nem tud, 's a' müvésznek, kinek nincs ideje rajzolni. Kevés költséggel népszerűsíteni fogja a' szép müveket, mellyeknek csak költséges és helytelen másolatait birjuk. Kevés idő mulva, ki maga nem akar rézmetsző lenni, gyermekét küldi el a' museumba, 's ezt mondja neki: „Három óra alatt haza kell hoznod Murillo vagy Raphael' ezen 's ezen képét.“ Rómába fogunk írni: küldjétek el közelebbi póstával Sz. Péter' templomát, 's Sz. Péter' temploma első postával megérkezik. Antwerpbe utazván, csodáljuk ott Rubens' házát 's megküldjük épitő mesterünknek azon házat, mellynek a' flamandiak' véleménye szerint nincs mása. „Itt a' ház — ezt mondjuk — millyet építeni akarok“ — 's e' hű rajzon megtalálja az épitő mindazon száz ékességet, melly a' szobrász' vésője alatt származott. — Jövendőben a' Daguerrotyp betölti a' müvészi szükséget, az élet' minden szeszélyét. — Magatokkal viszitek a' fehér házat, mellyben kedvestek lakik, a' nélkül, hogy tudna felőle. Magatok készítitek Ingres' egy szép arczképének másolatát, 's azt mondjátok: mit bánom én, hogy ez arczkép nincs aczélba metszve; jobbal birok, mint egy aczélmetszés, olly valamivel, mi épen olly jó, mint Ingres' kézrajza. — A' Daguerrotypnek az élet' legszebb, legédesb érzéseiben meglesz saját haszna és ingere; egy pillanatban visszaadja minden kedves tárgyunkat, a' nagyapa' zsellye-székét, a' gyermek' bölcsőjét, az anya' sírját.

Daguerre úr reményli, hogy kevés idő mulva sikerűlend neki arczképet is levenni a' nélkül, hogy szükséges volna előbb egy festő' arczképével birni. Jó uton van gépet találni fel, mellynek segélyével a' tárgy egészen mozdulatlatlan marad; mert a' Daguerrotyp' ezen hatalmas reproductorának ereje olly nagy, hogy egy pillantás alatt a' szempillák' intését, a' legcsekélyebb homlokredőt, a' leglágyabb hajfürtmozdulatot visszatükrözi. Vegyük a' nagyitó üveget 's látunk azon lapos homlokon egy homályos pontot. Mi az? egy madár, melly az égen keresztül repült....

Különös korban élünk: napjainkban semmit sem akarunk már minmagunk dolgozni; de e' helyett hasonlithatlan állhatatossággal keressük az eszközöket, hogy magunk helyett dolgoztassunk. A' gőz megötszörzé a' munkák' számát; kevés idő múlva a' vasutak megkettőztetik azon röpke tőkét, mellyet életnek nevezünk; a' légszesz kipótolja a' napot; számtalan próbák tétetnek levegői utazásra. E' dühe a' természetfölötti eszközöknek az anyagi dolgok' világából az eszmevilágba, a' kereskedésből a' müvészetbe is átment. Nem régi ideje, hogy a' Diagraphe-Gavard feltaláltaték, melly által a' versailli palota' plafondjait egy tapasztalatlan gyermek' keze engedelmesen leteszi a' papírra. Kevéssel azután egy másik lángeszű ember, Colas ur, ugyanaz, ki eszközt talált, mint kelljen a' pénzeket reliefnyomatban visszaadni, kereket talált fel, mellynek segélyével, hihetetlen és csodálatos igázsággal reproducálta Milo' Vénusát. 'S most Daguerre úr pótolja mázával a' rajzolást és rézmetszést. — Arago úr a' kamrákban javaslatot tesz, hogy Daguerre úr, nem kizáró szabadékot, mert hajlandó egész bánásmódját nyilvánossá tenni, hanem nemzeti jutalmat kapjon, melly őt képessé tegye tehetségét ismét új felfedezésre áldozni. **T.**

(Vége következik.)

A' szenvedő.

Halni vagy élni nekem nem egy, én csak halni kivánok:
Élve keserg lelkem, halva örömre talál.

Sédy.

Téli dal.

Söpped a' hó, zúg a' szél,
Vész leng útamon;
Terhes inség nyúgoszik
Vándor sorsomon.

Mélyen fekszik a' falu
Dombnak oldalán,
Félve néz ki a' lakos
Ott kis ablakán.

Félve nézi e' tetőt
Hol vihar zsibong,
Nem gyanítja, hogy fokán
Útazó bolyong.

'S bár a' vész mindig zajosb
'S lentebb söppedek,
A' vad úton bátlanúl,
Nyugton lépdelek:

Mert kit égő szivem olly
Lángolón szeret,
Ő ha látna, jól tudom,
Szánna engemet.

Vachott Sándor.

Egy éj a' fővárosban.

Eredeti novella.

Van Pesten egy tér, mellynek nyugoti része a' börze előtt a' Dunába vész el, 's a' Náko-palota' ablakairól szabad látást enged az ős királyok' budai lakára. Ez Rakpiacz czímet visel. Én szeretném Széchenyi' terének nevezni: mert ki annyi ismeretlen névhez teremte honunkban tárgyakat, lehetne nevének egy darabka földet szentelni. E' tér nyári estéken sajátságos látványok' színpada; rajta Europa' minden nemzeteiből, 's egy két ide tévedt amerikai is, jelennek meg, mert Nádor és Árpád gőzösek itt szokták vendégeiket partra tenni.

Januar' 22. estéjén 1839. e' tér puszta volt; csak a' Duna' jeges hátán nyargaló vihar sikolta föl rajta időszakonként, daczolni látszva egy kődarabon ülő ifjúval ki el-elrepülő köpönyegét alig tudá vállaira kanyarítani.

‚Ez rettenetes! már éjfél mult, 's mégis semmi jel; vagy nem jól láttam talán?' — Egy utcza-lámpához közelíte, szemeiből kitörlé a' szél miatt feltolúlt könyűket; de ő először is jól látott, mert a' lámpa-fénybe emelt lapon ez vala irva: „Három negyed tizenkettőre, ha az 50. számu bérkocsi megjelent, foglald el egyik ülését, 's várj rám." Az ifju megcsókolá a' lapot, 's szemébe új könnyek tolódtak, de nem a' szél miatt.

Egyszerre kerékcsikorgás hangzék föl a' kövezeten. ‚Hah, a' rendelt fuvar!'.. Az nem az volt. Lomhán döczöge a' járda' hosszában egy teherhordó targoncza; itt ott pihenő szünetekben némult el a' fülkinzó nyiszorgás, 's illykor beteg nyögdelés vegyült a' viharba.

A' lassú karaván a' Rakpiacz' közelébe érkezék. Egy sápadt gyermek görbedezett a' teher alatt. Feszült homlok-erein meleg veríték csöppezett, pedig a' hideg 14. foknyi volt. Ruháján nem vala semmi fényüzés. Nyakáról egy darab gyapju-szövet függe, 's ezt arra fordítá, honnan jobban átjárta a' szél; lábain avult szőr harisnyák, — 's készen vagyunk az öltözet' leirásával. A' targonczán egy koldus feküdt; ősz fürtei, vagy inkább hajszálai, szabadon lengettek; mert feje födetlenül hanyatlék a' targoncza' vaskaramú hátrészére. A' kődarabon ülő ifjú kalapját leragadá a' szél, 's kergette mint egy fekete tányért a' piacz' túl oldalára. A' sápadt gyermek visszaadá.

‚Könyörűlet uram, az istenért, könyörűlet! nem emelhetem már terhemet, két napja, hogy nem ettem.'

„Ki vagy te, vérlázasztó tekinteteddel, nyomorú?"

‚Egy mozgó gép, uram, húsból és vérből alkotva, ki két nap óta éhezik. Adj valamit, lát'd nagyon hideg van, 's ingyen nem adnak enyhelyet.'

„Mi bűn üldözött e' nyomorba?"

‚Az emberiség' bűne, uram. Egész történet csekélység, figyelmet alig érdemlő. A' Therézia-városban egy tőzsér élt, 's családa boldog vala: mert naponként jól lakott egyszer, 's volt hová feküdnie, ha munka közt az álom meglepé. Mult tavaszon viz borítá a' fővárost. Talán emlékezel reá, hiszen az ablakokból nézői voltak a' játéknak. Árvíz volt, mondom, semmi egyéb. A' ház, hol tartózkodék, összeomlott, 's eltemeté csekély értékét, nőjét 's egyik fiát... Ez csak elbeszélés, uram, parancsodra, nem panasz. ... Áldott legyen az ur! ő teremtményei' boldogságának őrűl! ... A' nyár rájok

is épen úgy elkövetkezék, mint a' fürdők' vendégeire, 's elégültek valának: mert köz körülményből havonként 40 váltó krajczáruk juta osztály-részül, azonban dolgozhatának is reggeli négy órától esti nyolczig. — De most látod, igen hideg van. Nem voltál a' nagy katona-lakon túl?... a' leégett fakereskedések' vázai körül? ... nézd meg, kérlek szépen. Ott az árvíz' hós családai laknak; az egy csöndes város. Farsangi zenék nem boszantják nyugalmad', fényes hintók nem zörögnek utczáin; a' jaj és nyögés pedig alig hallható tizenöt lépésre, aztán télen különben is el szokta takarni az ember' füleit. Nézd meg, kérlek szépen! Azon földkalibák' egyikében lakott az árvízi tőzsér fiával, Az apa beteg lön, 's a' gyönge fiú, ha birta volna is a' munkát, alkalmat nem talált. Itt nincs dolog-intézet, nincs befogadó műgyár; sorsjátékokra pedig uram, egy árvízi tőzsérnek nincs mit pazarolnia, hogy nyerni akarjon. A' beteg apa haldoklani kezde, 's az erőtlen fiú kórházba hurczolja.... ime a' tőzsér e' targonczán fekszik! ... Könyörület uram, az istenért könyörület; nem emelhetem már terhemet, két napja hogy nem ettem.'

A' sápadt gyermek föltekinte, 's a' lámpa-fény könyűiben törött meg. Egy pár száz forint mi boldogokká teendette őket!

Kebele zajgott, mint mögötte a' Duna; tárczájából egy bankjegyet vőn elő, 's a' gyermeknek adván, előbbi ülését elfoglalá.

‚Apám, mi enni fogunk; nézd mennyi pénz!.... miért nem szólsz? ah... istenem!....' A' tőzsér nem néze fel, és nem szólt: mert már aluvék.

Tiz percznyi szünet következék. A' hó nagy pelyhekben kezde hullani, 's a' gyermek egy a' közel Fürdő-utczába nyiló sebészmühelybe lépett.

‚Egy halottam van, mennyiért fogadjátok be reggelig?'

„Öt ezüst forintért."

‚Engedjetek el tizenöt krajczárt, igen éhes vagyok'

„Itt nem alkuszunk." 'S az ajtót be akarák csukni.

A' halott beviteték, 's a' gyermek éhen maradt. —

Dorottya-utczán egy bérkocsi vágtatott keresztül, 's a' börze' szögleténél megállott. a' sápadt gyermek figyelmes lön, mert bizonyos sötét arczú úr, a' Rakpiaczon ülő ifjuról susogott a' kocsisnak.

A' hintó tovább haladt, 's ujra megállott, ‚Nro 50!' kiálta részeg hangon a' kocsis. Az ifju fölkelt a' kődarabról, a' hintó' ajtaját tárva lelé, 's beült. Kevés perczek után egy nőalak jött, vagy vágtatott a' börze felől. Hajfodrai nem valának láthatók, mert fejér kendő-tekercs alá szorultak, 's képét fekete selyem álarcz födé. Köpönyege utána úszott a' szélben, a' lámpavilág' küllői között föltüntetvén kék szinét, melly az ifju előtt alkalmasint ismeretes volt.

‚Itt vagy-e végre vágyaim' királynője?' szól a' föllépő alak' úti társa.

„Pszt!" szisszegé a' nő, kifejlve az ifju kar' füzéréből.

‚Helyes, neki igaza van! a' czélig hallgatnom kell — gondolá magában —; áruló fül juthatna titkunkhoz. A' jobb szögletbe vonult; 's míg a' hintó utczáról utczára rohant velök, emlékével egybegybefűzte kalandja' töredékeit. —

Mult év' nyarán egy academiai föstész vőn szállást a' Leopoldvárosban. Művei hamar kelendők lettek 's neve utczán és salonokban napi rendre jött, mert müvész ecsettel teremté eleven képeit. Egy estén báró Mevillon rendelt meg nála néhány üres órát, egy gyermek-öreg nőkegyencz, kinek kiégett szemeiben 's fonnyadt homlokán sietve élt évek hagytak nyomokat, egyike azoknak, kik dús jövedelmeik' öntudatában, bérelhető nagy nénéktől követelik a' lyányka' szerelmét, vagy kedvező családi körülmény után ólálkodnak.

Másnap julius' 7-kén egy közép korú nőből, 's 16 évű lyánykából álló családnál mutattaték be a' föstész. A' nő' egykori férje al rendű tiszt volt a' határvonali harminczadnál; az ifju lyányka pedig, az ibolya szemü Iréne, mint árva rokon, kegyből tartaték.

‚Ön ügyesen szokott dolgozni, Cervati! — mond Mevillon a' föstészhez — ha ez angyalnak hű mását adandja, úgy fogom jutalmazni, mint egy római patricius.'

„És én a' belvedernek ajándékozandom müvemet, ha el nem fogadtatik; ... de hagyjon magunkra kegyed, nem látja mi bús a' signora? vagy egy siró madonnát akar-e birni?"

Mevillon távozék, 's Iréne vidám lön; vidám, mint a' teremtett világra letekintő angyal.

‚A' báró tán vér-rokon a' signorához, mert kezeit 's hattyú vállacskáit olly testvériesen csókolá?'

Iréne elpirult, 's dalszerű hangját nem tudá ajkaira idézni.

‚Vagy — mond üdvezlő mosolylyal a' föstész — épen jegyese?'

Iréne köténvébe rejté vértől sugárzó arczát. „Ő a' néném' házi barátja — szól, vagy zokog félig érthető szavakkal —; oh mi nagyon szegények vagyunk! csekély nyugzsold, 's parányi keresetem minden jövedelmünk."

Cervati finom tapintatot örökle Róma' csarnokaiban, 's lelkét nemes fájdalom nyilalta keresztül, hogy gondtalan kérdésével pirulni kényteté a' gyöngéd lányt.

‚Kegyed megbocsát nekem, úgy-e signora? hisz e' szelid homlok úgy sem tudná kifejezni a' haragot.'

Iréne mosolyga, 's a' föstész most tevé első vonását az előtte fekvő elefántcsont-lapra.

Ecsetét hosszú szünetek után meríté az üvegre dörzsölt színekbe; ő lelkében akará meghonosítani a' leirandó képet. Ábránd tekintettel, lélekzet nélkül merenge a' tökély' példányán; 's Iréne gyakran összeszorítá éjszinű pilláit, hogy kipihenje az olasz szemek' tüzét.

A' nap hanyatlóban volt; Cervati köszönetet monda a' türelemért, 's lapján az ecsetvonalmaknak semmit nem jelentő chaosza volt látható, mellyben egy dicső világ' magvaira ismert az avatott szem.

Nyolcz nappal ezután, egy készen levő arczkép fölött lángoló ifju tarta ölelő karok közt egy szerényen odaolvadó leánykát. .....

Most hirtelen úgy tetszék, mintha valami zuhant volna le a' hátulsó bakról. A' kocsis megállott, de ködös szemeit hiába mereszté a' sötétbe, 's lovait ujra megcsapkodá.

A' kocsiban ülő ifju tovább füzé emlékgondolatait.

..... A' müvész két képet föste. Egyet Iréne' szivébe, másikat az elefántcsont-lapra, 's ez utóbbiért hatvan aranynyal ajándékozá meg Mevillon. — Iréne, születése' ünnepén, egy hatvan arany' értékü billikomot nyert emlékül, e' fölirattal: „Julius' 7-ke, 1838."

Cervati megkérte a' gyámanyát, engedné képmását tisztelet' jeléül olajba föstenie; 's e' miatt sokszor kelle a' család' körében megjelennie, mert, hogy a' mű finom legyen, lassan dolgozott.

Egy estve nem vala otthon a' gyám-nő. A' cselédnek megparancsolá Iréne, hogy Mevillon be ne bocsáttassék.

‚Élet-e, vagy halál a' válasz?' kérdé Cervati a' daczos leánykát, 's tekintetén remény és félelem' színei villámlottak össze.

„Halál némémtől, de tőlem élet! Paolo, megelégszel-e?"

Cervati a' lyányka' lábaihoz veté magát.

„Föl, föl keblemre, tavaszom' virága! igen ... az én válaszom élet. Te az erkölcs' védszelleme löl nekem. Nőd leszek, Paolo, hű mint egy római hölgy. Szándékom titok legyen, ... egyik külvárosban meg fogunk esküdni; ... minél előbb, ... talán még holnap .... igen! holnap a' börze' báljában fog édelegni Mevillon, 's akadályul nem lesz.... Oh én ismerlek Paolo, te egy szép lelkü müvész, 's egy nemes férfiú vagy, ki a' védtelen lyány' bizodalmával nem élhet vissza.... Nincsen-e okom elhagyni titkon a' gyám-podesta nőt? ő kosarat ad becsületes kérőmnek, mert Mevillon' tárczája mindig telve bankjegyekkel; hála nem kötelez, én többet keresék kézmüveimmel, mint egyszerű életmódom' szüksége.... Itt a' gyűrű, jegyesem! tudósitandlak! .... holnap [redacted] megesküszünk." —

A' kocsi' jobb felében ülő ifju, e' fővárosi történeten tévelygeteté gondolatit, 's szemeire fölsugárzék a' kebelben tenyésző üdv: mert Paolo Cervati, az académiai föstész, 's az éji esküre meghivott vőlegény — ő vala.

Megállott a' bérkocsi, 's férfias könnyüséggel ugrék ki belőle a' nő-alak. Álarczát lerántá, 's a' sötétből Mevillon' szemei szikráztak Cervatira.

‚Hogyan tetszik a' menyasszony, gyáva pór kalandor?' — mond kihivó tekintettel, 's oldal zsebéből egy tömött erszényt vőn elő. — ‚Fogadd éltedre, esküid' legszentebbjével, hogy Pestet végkép elhagyandod; e' csomó aranyban tizszer van megfizetve ott maradt vagyonod' értéke: fogadd életedre, vagy....' 's egy felvont pisztolyt irányza a' föstész' agyának.

Mevillon jól tudá Iréne' viszonyait, az ő parancsából adott a' gyámnő kosarat; 's jelen akart lenni Cervati' kitiltatásánál, melly Iréne által volt végbeviendő, de be nem bo-

csáfaték. Sikerült a' cseléd-vesztegetés, 's az ajtón keresztül kihallgatá a' szerelmes pár' egybekelési tervét. A' szökés' estvéjén nem ment börze-bálba, 's a' kö-darabon ülő ifju azért virasztá olly sokáig a' Rakpiaczot.

A' fostész meglepetve remegett az orgyilkolásra kinyujtott kar előtt; midőn egy idegen kéz kiragadni akará Mevillon' kezéből a' pisztolyt, de a' sötét miatt irányt tévesztve, föluté a' gyilkos csőt. A' kakas lepattant, 's báró Mevillon zúzott agygyal rogyék földre. A' gyáva ortárs, a' bérkocsis, elhalványult, 's nyargaló hintója mögött Cervatit egy halott' és élő' társaságában hagyá. Az élő társ egy sápadt gyermek volt.

„Megfoghatlan! mi szőtte sorsomhoz részvétedet?' kérdé a' fostész csodálkozó arczczal.

„A' hála, uram, jótétedért; hiszen ezt éhen is lehet gyakorolni.“

„Gyermek, istenemre, te a' főváros' gyémántja vagy. De hol vagyunk? itt semmi épület, semmi lámpa-sugár a' távol' homályában.'

„A' Rákoson uram, jer én haza vezetlek.“.....

Január' 23-ka fölviradt, 's a' Rochus-kápolnában egy ismeretlen holt test vala köz nézésre kitéve; az úgy nevezett öreg egyházban pedig egy ifju mátka pár mondá el a' hitet.

Később egy gyermek' nyilvános köszönetét hirlék az ujságlapok; kit bizonyos academiai fostész tűrhető életmódba helyezett.

Káthy Lajos.

Egyveleg.

Francza Vaudeville. Hogy a' drámai elmeszüleményt illetőleg méltányoljuk, sikerült előadásán kelle jelen lennünk. Ezt főképen elmondhatni a' franczia vaudevilleről. Meg vagyok győződve, hogy némelly német criticus, ki boszuságában vesszőt tört ezen drámanem fölött, egészen másképen itélne, ha a' boulevardok' játékszineit meglátogatná. Midőn Beaumarchais azt mondja: Most azt éneklik, a' mit méltónak nem tartanak elbeszélni – az a' rosz vaudevillekre csinált epigramma, melly az operára is alkalmazható, de nem meghatározása ezen drámanemnek, melly a' franczia nemzeti character' legtisztább szüleménye. Az élet és annak jelenései a' vidám részről állittatnak itt elénkbe. Beszéd, ének, hangaszerek, táncz, arcz- és tagjáték hatnak itt legfesztelenebb módon össze, hogy a' franczia nép' otthonias kedélyét és hajlékonyságát teljes fényében láttassák előttünk. Ki e' különböző elemek' összehatásának erejéről fogalmat akar nyerni, olvassa el játék előtt vagy után a' darabot. Első esetben látáskor nem is fogjuk hinni, hogy a' most játszató darab ugyan az az olvasottal, valamint a' másik esetben az olvasás alattiban nem ismerünk az eljátszottra, 's gyakran nem csak csodálkozunk de boszonkodunk is, hogy tetszheték a' darab. A' vaudevillei szinészek valóban ész-vesztegetők; olly sok szelidítő 's édesítő móddal birnak, hogy a' legszárazabb comptoirszámoló 's legsetétebb philosoph is kénytelen némi mosolylyal áldozni grátiáiknak. Ezen szinészeken minden játszik, és pedig harmoniásan. Mind birtokában vannak az emberi szív' megkivántató ismeretinek, a' társasági módnak pedig annyira mesterei, hogy rajtok a' conventionelle magaviselet legszerencsésebben egyesül a' természetivel. Csupán gyakorlatilag művelik ki magokat. Játékot látni 's játszani teszi itt a' nevelés' menetelét. Mi a' vaudeville szinésznek ezen fölül szükséges, föltalálja Párisban, mellyet ez okból vizsga szemekkel szokott keresztüljárni. Ezen munkáját gyakran éhező gyomorral végezi ugyan, de nem kedv nélkül. Az olly vizsgáló is, ki, Plautus' mondása szerint, csupa szem (totus oculus) volna, lelne itt száz év után is elég újat. A' párisi nép-élet — pedig a' vaudeville-költőnek itt kell forognia — megmérhetlen tenger, mellyből meritének, de a' melly ki nem merithető.

Az indiánok' lovaglása. Semmire sem büszkébbek az éjszakamerikai indiánok, mint lovaglási ügyességökre. Mivel majd mindig nyeregben ülnek, olly otthonosan érzik magokat a' lovon, mintha szobáik' talapján volnának. Gyakran megtörténik, hogy két, három gyermek körülbolyongja a' békesen legelő lovat és hosszú hizelgés és próba után sikerül nekik a' lovat megfogni 's rá felszökni. Ekkor lármáznak és kiáltoznak, mi által a' ló teljes vágtatáshoz kezd, mig ők nyereg nélkül rajta tartózkodnak, az első a' ló' serényébe kapaszkodva, a' másik az elsőbe 's a' harmadik a másodikba fogózva. Mind ez pedig olly biztossággal történik, melly mindenkit bámulásra ragadna, csak az indiánokat nem.

Hangászati szemle.

10. Souvenir de Bellini, pour le Pianofte par Jean Ruchgaber. Oeuv. 35. Pr. 1 fl. Cm. Wien, chez Tobie Haslinger. Alig szükség mondani, hogy e' hangbokorban ama' kedvesen illatozó virágok, mellyeket az igen kedvelt és gyászolt kertész olly gyakor kertosztályiban ültetett, itt arányosan rendezve, egybekötve és rózsalánczczal átfoglalva, megjelennek. A' földat szerencsésen és ügyesen van feloldva; nehézségek nélkül játszhatni az egészet, fényesen hat az, nem fáraszt sem tetézett, sem valami keresett és erőtetett által; még kevesbbé tapasztalhatni az egészen hiányát az eszmék' átdolgozásának. A' kedves ismerős utánhangok, melodiai varázskecsekkel, mint naeniák az elhúnyt énekesnek sirdombján, a' fájdalmas kedélyü emlékezetben nem fogják elhibázni az ohajtott hatást.

11. Exercices et Préludes pour le Pianofte dans tous les tons majeurs et mineurs, composés par Henri Herz. Oeuv. 21. Leipzig, chez Breitkopf et Haertel. Pr. 1 th. 12 gr. = 2 fl. 15 kr. p. p. (Új kiadás.) Ekkor, majd legelőször, mióta szerencsénk van Herz urat ismerni, igazi örömet szerzett nekünk. Még jó idő volt az, midőn e' szerzemény munkás szellemsegitség mellett tollából folyt! Azóta ő mindenkitől szerettetett, és ez által sokiró lett; mi csoda, hogy az a' csupán kótairás majd minden időt elnyelt, és alig maradhatott ennek egy részecskéje a' gondolkozásra?! De itt igazán jót akart 's azt meg is találta; valóban Hummelnek, míg élt, nem volt oka magát szégyenleni azért, hogy az ajánlás az ő nevét viseli. — Herz mester pedig hozzon gyakrabban és nem sokára ismét illy szilárd árút a' vásárra, mutassa és bizonyítsa, hogy a' jó gyümölcsnek magva még ki nem veszett, mi vele mindig igazi örömmel találkozandunk, és az ő valódi műszerzeményivel mindenkor teljes jogot éreztetendünk. **Cs. I.**

IGAZÍTÁSOK. Nem a' f. évi első szám' czikkelye: „Föld és emberiség“ vétetett Phillips és Görres' Hist. polit. Blaetter-ei' 1838-ki 5-d. füzetéből, hanem „A' chinai birodalom' jövendője“, melly egy időben küldetvén be amaz eredetivel, tévedés támadt; 's igy az Ath. 5-d. száma' végén álló „Jegyzést“ eltöröltnek kell tekinteni. — Ugyan azon 1só számban a' 3-dik lapon kénytelen helyett olv. *képtelen.*

Szenczy Imre.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csütörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy iv. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boriték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Evnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 287. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

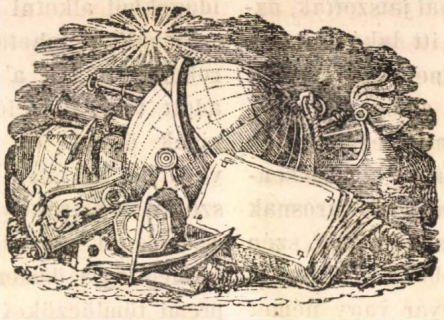

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV.

Első félév. **Pest, martius' 10. 1839.** **20. szám.**

Tartalom: Honi utazás *(Nagy. T.)*. — Daguerre' fényképei. Vége *(T.)*. — A' virasztók (*Matisz Pál*). — Domenico' titka. Olasz novella (*Machik József*). — Magyar játékszini krónika (*S. F.*). —

Honi utazás

Levéltöredékekben.

I. Fehérvárról.

Bocsánat, hogy igért soraim után illy sokáig kell várakoznod. Lásd, e' testtel 's névvel régi magyar városból akartam először hozzád írni — hozzád, ki sokat csak azért is képes vagy becsülni, mert régi, velem egészben ellenkezőleg, ki azt épen ezért inkább gyűlölni szoktam.

Azonban — hogy mint egymást szeretők folyvást ne czivakodjunk a' távolban is — íme egypár jegyzet utazásom' vázlataiból. Pozsonyon 's Mosonyon keresztül 7kén Győrbe érkeztem.

Mosonyt úgy tartjuk, mint honunk' gabonakereskedési nevezetes városát. Én jelenleg negyedszer voltam e' városban: de ha nem tudom, hol vagyok, e' várost inkább herrnhuterek vagy methodisták' csendes lakjának vélem. Gondolod tán, hogy a' vevők az utczákon vagy gabonatárokban tolonganak? vagy a' lakosok élénken jönek mennek? Korán sem! mély csendet, üres utczákat, találtam itt mindig. — A' raktárok telvék — a' szokott vevők elmaradtak, mert azok most Bajorországból olcsóbban is kaphatnak élelmet. Egyébiránt bár mennyire változzanak is idő 's jelen körülményeink' multával kereskedési viszonyaink: Mosonynak helyezete nem az, hogy valaha belőle kereskedő város váljék. — Casinónak vagy olvasó társaságnak híre sincs; nálunk egyebütt sem olvasnak, hát itt, hol kiki csak arra figyel, hogy méreje a' buzának? Mosonytól egész Győrig a' táj' prósai egyformaságát csak Károly cs. k. főherczeg' kies gazdasága tarkítá.

Győrben meglátogattam homeopathicus gyógyász Kovács Pál urat — a' literatort. Te is nagy barátja vagy édesem nyelvünk' literaturájának: ezért, tudom, szeretni fogod, ha azokról, kiket még nem ismersz, irandok. Épen gyógyporokat rakogatott apró papirosokba, hogy szobájába léptem. Nyájasan 's férfiasan fogadott. Külseje nem sokat mutat, de az a' társalkodás' folytában mindig kellemesebbé válik. Szemei élénkek — minden szaváből 's mozdulatából nemes önállás tetszik ki. Most, mint mondá, egy nagy regényen dolgozik, 's ebben — én hiszem — sokkal szerencsésb leend mint színműveiben. Kovács elvezetett a' győri müvelt közönség' gyülhe-

lyére, a' piaczi kávéházba. Itt szörnyű füstfelhőkben több mint tíz asztalnál játszottak, azaz whistestek — mert ez az itt lakó uraknak — azaz olly embereknek, kiknek vagy semmi dolguk, vagy semmi sürgető dolog által magokat kényelmökben háborítgatni nem hagyják — egyetlenegy mulatsága. Ujságot olvasni senkit sem láttam. — Van e' csinos kis városnak egy igen kedves sétahelye, 's ezen egy szép kis színháza is. E' színház többnyire üres, 's csak néha foglaltatik el magyar vagy német vándorszínészektől. Ott létemkor németek játszottak. Biz erős gyomruknak kell a' kis városiaknak lenni, hogy illy ízetlen előadásokat elnézni képesek. Aztán nestroyféle darabokkal veszteget ni az ízlést, erkölcsiséget 's mindent a' mi szent, — művészet ez? — érdemel ez pártfogást? Ha nem képesek a' kis városok egy alkalmas színész-társaságot eltartani: nélkülözzék a' színészetet, 's ne engedjék érzelmeiket illy szerencsétlen előadások által tompíttatni, 's illy pseudomüvészek, ügyetlen kontárok által a' müvészi fönséges nevet bitoroltatni.

12kén a' Bakonyon keresztül Veszprémbe érkeztem. Szerencsémre nem találkoztam Pap Andorral — mert tudd meg édesem, hogy e' lator még most is szabadon űzi gonoszságait, 's képes annyi vármegyék' poroszlóival, annyi fejére tett fényes jutalmakkal daczolni, ez által népünk' végetlen parányi moralitását bizonyítván be. A' Veszprém' vmegyei utak igen jók — bizonyosan nem azon okból, mintha annak csinálói nagy keménység alatt nyögnének; Veszprémben magában a' régi első alispán' lakához vivő út sziklába vágatott 's valóban szintolly óriási munka, mint valódilag hasznos az utazókra nézve is. Alig hogy a' hegyvölgy rázós 's szemetes utczákon keresztül egy alkalmas vendégfogadóba jutottam: rögtön a' széplelkű Zsoldos Ignácz úr fölkeresésére indultam. Leirom előtted e' „Nevelésünk', hiányai" 's „Néhány szó a' honi közbátorságról" czimű munkák' meleg keblű szerzőjének külsejét. Egy alacsony, gyenge test — sápadt nemes arcz a' derült homlok alatt, az inkább sovány mint telt arczokon ül vagy jobban mondva, él, mozog, éltet lehel két ragyogó életdús szem — oh barátom! — a' szem a' lélek' valódi kifejezete — 's ha e' belátást, meggyőződést, hő emberszeretetet, a' közjó iránt határtalan buzgalmat

jelentő szemek' forgásaira nézsz, 's e' csupa idegekből alkotni látszott lelkes ember' szavait hallod: lehetetlen hozzá barátsággal nem rokonulnod, 's a' mindig érzés' hangján előadott tárgyak felöl meg nem győződnöd. A' vidék ösmeri őt mint kitünőleg jeles tollvivőt: de ha isten életét minden jók' ohajtása szerint sokáig megtartandja, mint literaturánk' nyereségét, a' magyar közönség még jobban is meg fogja ösmerni. — Megnéztem a' veszprémi tömlöczöket is — láttam a' vermeket, mellyekben, ha gond nem volna rájok, néhány éy alatt scorbutban halna el a' legvasabb ember is — láttam a' különböző életmódú, rangú, bűnű 's lelkületű embereket egymásra halmozva: láttam ezekben a' demoralisatio' műhelyeit, 's könnyekkel telve fordultak el szemeim e' szerencsétlen csoporttól, pedig nem kellene feledni, hogy a' legutolsó gonosztevő sem szűnt meg ember lenni — nem szűnt meg birni azon eltagadhatatlan jogait, mellyek szerint czélszerű jobbításának eszközeit megkivánván, méltán követelheti, hogy büntetteért lakoltában erkölcsisége ne romboltassék. Hála! ezer hála e' megye' lelkeseinek is, kiknek indításából az amerikai minta szerint épitendő dologház' felállítását a' megye elhatározta, 's nem sokára kivitelbe is veszi.

Van Veszprémben casinó is, miről ennél többet nem irhatok.

Most Fehérváron vagyok a' lelkes K—nál szállva. Csak az imént jövénk meg a' casinóból, mellynél pompásabbat — a' pestit 's kolozsvárit kivéve — én még nem láttam. Izlést, aestheticai izlést, kell terjeszteni különösen az egyesületeknek, mindenütt, épületekben úgy, mint ezeknek butorozásában, diszitésében. — Ezeknek csupa láthatása — az ezekben lehetés, a' talán házi köreikben szennyhez 's csinatlansághoz szokottakat is észrevétlenül nemesitni, sőt erkölcsileg is jobbitni fogja. Azért mint valódi mé'tánylást érdemlő diszére válik a' fehérvári casinónak, hogy teremeinek 's szobáinak az egyesület' méltóságához illő, 's az aesthetica' kivánatainak megfelelő diszitésében semmi költséget nem kimélett: úgy nem lehet eléggé fájlalni 's rosszallani némelly casinókra nézve, hogy ezeknek tagjai az izlés' kivánatait fel dni látszván, inkább egyéb anyagi dolgokkal foglalkodnak. Nekem valóban fájt, hogy a' fehérvári casinó' olvasóteremében egypár magyar

folyóiratot 's hírlapot nem találtam: de inkább darab időre ezt nélkülözze a' casinó mint holmi szennyes szobákban porlepte 's füstös székeken olvasgassa a' Jelenkoron kezdve le egész a' Hírnökig magyar újságait. Ám legyenek a' magános házak — ha másként nem lehet — illyenek: de az egyesületi laknak aljasnak, vagy mindennapinak lenni nem szabad. Láttam casinókat 's pedig városiakat, mellyeknek padlózatait nehéz elhatározni, fa-e vagy föld, — mellyeknek szobái hét számra söpörtettek, mellyekben a' csinos ruháit féltő kezeit az asztalra tenni nem meri — 's oh ízlések' csodája! egy illy casinói szobában láttam egy helyt Széchenyi' olajba festett pompás képmását felfüggesztve! — Barabás' ezen festménye mellett egy hajdan ezüst színre festett fenyű almáriom, mellette egy sokat tapasztalt fenyű asztal, távolabb egy füstölő vas pléhkályha, szinte tapasztalatdús átkozott idomú faszékek, még a' falakon függenek mint Széchenyi és társai, több festmények vagy inkább mázolatok a' lithographia' bölcsői korából, fekete rámákban; — 's valljon egy illy szobának más formája van-e mint lenne egy összerongyollott szűrnek, ha ez finom posztóval foltoztatnék meg, — de elég erről.

Én még ma itt maradok — 's sok jó órákat töltendek lelkes gazdáim' társaságában. Be káros azon elve sok embernek „bene vixit, qui bene latuit" — az illyen emberek igazán szellemi fukarok, a' természettől vett igen jól kimivelt szép tehetségeiknek csak magok örülnek, ezeknek gazdagságából a' haza' 's emberiség' javára juttatni többnyire túlságos szerénységök miatt nem akarván. Isten veled! ***Nagy T.***

(Folytatása következik.)

Daguerre' fényképei.

(Vége.)

Daguerrének e' szép találmánya számos külföldi tudós' részéről elsőbbség' igénylésére adott alkalmat. — A' Journal des Débats azt véli, hogy ezen épen nem kell csodálkozni, mert minden fontos találmány' sorsa hasonló. Mihelyt efféle jelentetik, azonnal akad számos más felfedező is, ki eddig mélyen hallgatott, és most egyszerre magának kezdi igényleni a' felfedezés' dicsőségét. Némellyek, számos munkáik' valamellyik helyéből akarják ezt bebizonyítni, mások azt állítják, hogy az eszme, legalább sejtés' és jövendölés' határozatlan formájában, tőlök származott. Arago úr a' februar' 4diki és 11diki ülésekben bizonyos Talbot, britt természettudós', reclamatiójával foglalkodtatá az academiát, ki hasonló eredményekkel dicsekszik, mint Daguerre. Talbot e' végre bizonyos anyaggal beiratott papirost használ, mellynek alkatrészeit pontosan nem adja elő, de kénsavanyas ezüst teszi egy részét. A' britt tudós azt állítja, hogy a' világosság e' papiroson, kevesebb mint egy másodpercz alatt, gyakorolja hatását. Azonban Arago úr úgy vélekedik, hogy már maga e' körülmény, mi szerint Talbot úr fényképei' leszegzésére (fixatio) papirost használa, eléggé mutatja, hogy próbatétei nem érhették el a' tökély' olly magas fokát, mint Daguerre' eredményei. A' legfinomabb papiroson sem képzelhetők olly végtelenül vékony vonalak, mellyekben a' nagyító üveg semmi rendetlenséget fel ne fedezzen; a' papiros' felszine minden esetre igen durva, hogy olly nagy microscop tisztaságnak hódoljon. Ezenfelül — folytatá Arago ur — Talbot' leirása után egészen bizonytalanok vagyunk, valljon a' világosság fekete vagy fehér vázlatokban mutatja-e a' tárgyakat, valljon t. i. hatása által azon részeket, mellyekre esik, feketére festi, az árnyékban álló tárgyakat pedig fehéren hagyja-e, vagy, mint Daguerre' bánásmódjánál, a' világosság decolorálja az anyagot. — Talbot úr továbbá nem említi a' daguerrei találmány' legfőbb titkát, t. i. azon eszközt, mi által ez rajzait a' világosság' minden további befolyásától megőrzi. — A' britt tudós azt jelenti, hogy 1834 tavaszától fogva foglalkodik e' tárgygyal; tudva van azonban, hogy Daguerre és Niepse urak' társasága 1829ben kezdődött, mint számos oklevélből 's rajzból kitetszik, mellyeket azon időben több emberrel közöltek. — De nem is szükséges a' daguerrei találmány' elsőbbségének bebizonyítására illyen védokokat hozni fel, mert áll azon tagadhatlan lettdolog, melly ellen a' világ' minden reclamatiója sikeretlen: „Daguerre volt az első, ki a' találmányt megismertette." Ez elegendő, hogy őt a' találmány' dicsőségéről örökre biztositsa. Ha valaha más elv állittatnék fel, a' legtörvényszerűbb fölfedezők sem volnának biztositva, hogy az őket illető dicsőség tőlök el nem ragadtatik. — Daguerre már több év előtt olly' kielégítő eredményekre jutott, hogy egy természettudós sem tartá a' még

tovább haladást lehetségesnek; de ő, mint művész, nem eléglé azon eredményeket. Daguerre érzé, milly' kifejlődésre képes találmánya, 's csendesen tovább dolgozott, koczkáztatván, hogy más valaki megelőzze, de nem hogy felűlhaladja; mert e' dolog nem azon találmányok' sorába tartozik, mellyeket történetnek köszönhetni, 's mellyek ott maradnak, hol első perczben valának. Én ismerem Daguerre' találmányát 's mondhatom: ha egyszer nyilvánossá tétetik, a' megkivántató tanulságos próbatétek' sora a' természettudóst, 's a' képek' magas tökélye a' művészt, egyiránt fogja gyönyörködtetni. Egész academia 's több nevezetes művész látta a' lapokat, 's Daguerre nemcsak értesíte találmányáról, mint Talbot véli, hanem eredményeket is mutatott. Az első próbatételek 's ezek után nyert rajzok már 1815-'s 1816ból valók, már akkor hatalmában volt a' két főpont, mellyektől minden függ, le tudá venni a' külső tárgyak' képét 's tartóssá tenni a' rajzot. De sok egyéb akadálylyal kelle megküzdenie: a' műre fordított anyagok nem valának eléggé fogékonyak; tizenkét órába került, hogy a' kép' fényes részei teljesen decoloráltassanak, mi most kevés percz alatt történik. — Egyébiránt Daguerre' találmánya már 1829ben birt mostani lényeges sajátságaival. — Nem kell azonban hinni, hogy csak művész dolgozhatik ezen eszközzel, a' mi a' találmány' hasznát igen korlátozná. Én nem vagyok rajzoló, 's mégis, Daguerre' utmutatása szerint, a' jelenleg uralkodó zord, kedvetlen időben, tíz percz alatt a' Boulevard du Templé igen szép képét készítém el. Azon tárgyak közt, mellyek a' látkörben feküdtek 's a' Camera obscurában az ernyőn lefestődtek, volt egy ház is mennykőhárítóval. Ismért physicai törvény szerint a' mennykőhárítónak a' képen kisebb szegletet kelle leírni, mintsem nagyító üveg nélkűl látható lehetett volna; 's ha látható volt, ez esetben a' silhouette nem vala helyes, 's a' mennykőhárító vastagabb, mint a' perspectiva' törvényei szerint lennie kelle. Én keresém azt 's nem találám; de bár szemeimnek nem vala látható, mégis a' világosság lerajzolá azt 's nagyító üvegen át azonnal megpillantám." — Biot academicus egy levelet olvasa fel Talbothoz, mellyben kételkedését fejtegeti, hogy Talbot' találmánya Daguerreével egyazon volna, 's abban többi közt említi, hogy Daguerre vele számos nagyérdekű physicai vizsgálatokat közle, mellyekre próbatételei juttaták.

T.

A' virasztók.

A' puszta éjszakán,
Bú 's némaság között,
Szülő 's testvér viraszt
A' szép beteg fölött.

A' jó testvér 's szülő
Nyugalmat nem talál;
Könyüjök felragyog
A' mécs' világinál.

'S míg láza múlva, a'
Szegény, beteg leány
Fáradva szunnyad el
A' szenvedés után:

A' testvér és szülő,
Szívök' gyötrelmivel,
A' bűnak tengerén
Mélyen sülyednek el.

Matisz Pál.

Domenico' titka.

Olasz novella.

Volt idő, mikor emberek a' föstészetet, mint sok más müvészetet, nem azért üzék, hogy élhessenek, hanem éltek, hogy magokat a' müvészetnek szentelhessék, midőn ez a' müvészet t. i. egy uj, szent 's titokteljes és ábrándos hit gyanánt álla fen, melly tanítványit egyenként 's józan meggondolással szemelte ki, midőn a' nemes müvészet kevés hivatottat, 's e' kevés közt is igen kevés választottat számlált, midőn a' föstészet valódi apostolokkal birt, kik szorgalom 's buzgóság, szeretet 's vas türelem, 's szilárd elszánás által, melly fanatismussal vala határos, törekvének a' müvészet' martyr-koronája után; midőn t. i. az ember házát 's vagyonát, honát 's szüléit, kedvesét 's testvéreit elhagyá, midőn atyja' átkát 's a' törvények' szigoruságát vonta magára, midőn boldogságát 's életét áldozá fel, csakhogy a' müvészet' titkaiba avattathassék.

De ezen idő elmult, 's azóta a' müvészi ihlettség is tetemesen csökkent.

A' müvészet ma, hogy ne mondjam kézimesterséggé, legalább kenyérkeresetté aljasult; magas belbecséből általjában csak azon érdeket tartá meg, mellyet a' müvészek keresetök szerint méregetnek, — a' müvészet rájok nézve most csak annyira érdekes, menynyire abban személyes hasznok részesül, 's az anyagi haszonnélküli benne igazi anachronis-

mus. — Mai nap a' föstvényeket ugy adják el, mint áruit a' kalmár szokta, kivel mérték szerint 's font számra szokás alkudni; 's ha valaki egy, húsz lábnyi hosszú 's két lábnyi széles föstvényt akar, megrendel magának egy húsz lábnyi hosszu, 's két lábnyi széles inspiratiót, épen úgy, mint szabónál egy köntöst! —

Oh ti mindnyájan, kik ecseteiteket olajföstékekbe mártjátok, tudjátok-e, hogy ezen, azóta olly közössé lett, magában olly naiv 's egyszerű régi modor: olajt vegyíteni a' föstékek közé, mikép maradt rátok? —

Ti csak folyvást mázoltok, mitsem törödve azzal, mi áron kellett e' szép titok' fölfedeztetését megvásárolni! — Tudjátok-e, ti, annak nevető örökösei, milly kötelékeket kelle szívtelenül széttépni, milly nagy áldozatot hozni, milly szörnyű vétket elkövetni, hogy az, mint müvészet' vérörökségе, egészen rátok maradjon? —

Figyeljetek! ím elbeszélem nektek azt.

Nem határozhatom ugyan meg az évet pontosan, mellyben történt, de amaz ókorban volt, hol mint mondám, a' müvészetbe helyezett ama' szent hit, tanítványait a' vakbuzgóságig lelkesité; — hol a' föstészet Raphaeleket, Angelo Mihályokat, — 's Correggiokat még nem mutathatott elő. Ez időben élt Rómában Domenico mester, ki műtermében több tanítványt képezett. Munkái ugyan sem a' teremtő eszmék' nagyszerűsége, sem a' kivitel' tökéletessége 's csinossága által nem tüntek ki; e' tekintetben öt sokan felülhaladák, de azon titok, melly szerint hatalmában volt a' föstékeket a' vászonnal eltörölhetlenül összekötni, 's azon kizárólag sajátos modor, melly szerint azoknak olly olvadó fényt kölcsönze, mellyet senki sem vala képes utánozni, öt korának minden müvésztársai fölé emelék; mert csak ö tuda föstvényeinek tartós változhatlan 's fényes színezet által enyészhetlenséget szerezni, míg másoknál a' föstékek vagy elhaltak vagy kiszáradtak, 's amaz olvadó fényt nélkülezék. 'S ugyan ezért Domenico mester, fökép mint festész a' szép nem' számára híres lön 's keresteték. Ő e' jeles titkot Van Eyk-től, tanítójától, öröklé, ki abba kevéssel halála előtt avatá öt; — 's ö eltökélé magában, hogy csak haldoklása' pillanatában fogja tanítványi közül a' legérdemesbnek örökségül hagyni.

Az alatt a' többi tanítvány hasztalan erőködék, hasztalan áldozák fel idejöket, — hasztalan buvárkodtak lángeszökkel, melly az övét sokkal felülszárnyalá, 's kik Domenicót fenségben 's nagyszerűségben is jóval megelőzték. Azon fájdalmas öntudat, hogy legsikerültebb müveiknek Domenico' föstékkeverési titka nélkül még is idővel semmivé kelle lenniök, míg ennek művei az enyészhetlenségre valának teremtve, köztök általános szomoruságot szült, 's azon gondolat, hogy egyes ember az, ki olly fösvény, olly irigy lehete azon varázsmódot: a' föstékeket vászonra eltörölhetlenül idézni a' többi előtt szánakozás és részvét nélkül eltitkolni, öket kétségbe ejté.

Domenico azonban e' nagy titok' egykori szerencsés örökösét magának tanítványi közül már kiszemelte. — Az ifju Castano az ecset' rendkivüli ügyességével 's erejével birt, párosulva gazdag phantasiával, 's ha volt még valaminek hijával, mi öt magasan mestere fölé állíthatá, 's rá mint föstészre a' tökély' bélyegét nyomhatá, az ezen titok volt. Sokszor lesbe állt ö, ha Domenico zárt ajtóknál dolgozott, sokszor esengett előtte, mint isten előtt esengni szoktunk, — kérelmivel ostromlá szivét, 's ugy akará magát neki átengedni, mint szokás magát ördögnek engedni által, hogy titkát töle megtudhassa, de hasztalan! — Kérlelhetlen vala Domenico, 's a' forró vágytól emésztett fiatal férfit e' hideg szókkal vigasztalá: „Várakozzál, míg meghalok."

Domenico azonban még nem számlált hatvan évet, erős vala ő mint tölgy, 's széles csontos koponyájával à la Tintoretto 's izmos testalkatával még egypár évtizedig igérkezék élni, míg a' fiatal tüzes, de kényes 's gyöngélkedő Castano a' müvészet' szeretetétől, melly minden mást mellöz, lángolva, legnagyobb türelmetlenséggel 's szenvedélylyel a' talizman után sovárgott.

Midőn egy reggelen a' tanítványok mind Domeniconál egybegyültenek 's munka közben mesterök' titkáról beszélgettek, Castano a' műterem' egyik zugában állt falhoz támaszkodék, magába vonultan, 's gondolatokba merülve, tünödve, 's az ecsetet mozgonyképen a' festéklapra támasztva a' nélkül hogy arra, mit amazok beszéltenek, figyelt volna. Már egy idö óta elveszettnek sejték szokott jó kedvét 's derült külsejét. Ő halovány volt, szemei önmagávali belső harczot árulának el 's homloka redökbe vonult. E' napon még bágyadtabbnak látszék, mint egyébkor. Valljon min

tünödik e' sápadt fej ama' sötét meredező pillanattal? Castano a' müvészetre, önmagára 's társaira gondolt, 's vérző szivvel kelle látnia, mint tartóztatja vissza mindnyáját kegyetlenül mesterök' szivtelensége elöhaladásukban a' müvészeti pályán, 's mint emelt ő mindnyájok ellen, kivétel nélkül, áttörhetlen gátfalat amaz irigy fanyar 's önző titkolódás által. — Menynyire vihették volna még, ha öket Domenico vissza nem tartóztatja! — ? —

E' pillanatban Domenico a' terembe lépett, egy ujdan elkészült föstvényt tartva kezében. Tanítványai mind körülvevék öt 's csodálkozának müvén, csak Castano áll vala köszobor gyanánt mozdulatlanul 's szemlélgeté Domenicót.

„Szt. Pál' pallosára!" kiálta ez örvendetes önérzetében, ez úttal fölülhaladám önmagam! E' föstékkészités dicső, e' színezet csodálkozásra méltólag sikerült. Nézzétek csak! — Dörgöljétek a' vásznat a' mint tetszik, huzzátok csak a' tenyeret ide 's tova rajta, — vegyetek nedves szivattyút, öntsetek vizet rá, — szennyezzétek be e' színezetet tetszés szerint, — ez az által nemcsak nem fog veszteni, söt még elevenebb 's ragyogóbb leend. — Ugy van, kedvesim, nekem vajmi sokáig kelle várnom, mig Van Eyk megholt! — Legyetek tehát türelemmel. Az én órám is eljövend egykor! Végrendeletem már kész. — Castano benne a' titkot megfejtve fogja találni. —

Castano itt önkénytelen belső lélekmozgalmat érze, 's mig a' többi a' föstékek' csoda olvadásu fényébe elmerülten álla, 's itt ott kérdéseket intéze a' mesterhez, azalatt Castano szemközt állt vele 's nagy tüzes szemeit mozdulatlanul szegzé Domenicóra, mintha titkát idő előtt akarná arczárul kiolvasni. — Azután térdre borult előtte, összekulcsolá kezeit, 's szivrázó hangon, heves zokogás 's forró könynyek közt esengett önmagáért, barátiért 's a' müvészetért; — ő olly buzgósággal, olly ihlettséggel 's ékesszólással esdett 's könyörgött, millyen még a' követ is megindithatta volna, — égre földre kérte öt, ne ragaszkodjék kegyetlen makacsságához, érzé az egész súlyt, melly lelkére nehezülend, ha a' mester vonakszik engedni, ő még ennél is meszebb láta; mert müvészet iránti vakbuzgalma félrehúzta előtte egy borzasztó catastroph' fekete fátyolát. — Még egyszer körül ölelé görcsösen a' mester' térdeit, még egyszer kétségbeesetten rebegé kérelmét! —

Pályatársainak egyike sem foghatá meg a' kétségbeesés és szomoruság' e' kitörését; a' jéghideg Domenico pedig csodálkozólag nézett rá 's azt hivé, hogy megtébolyodott; azonban ő kérlelhetlen maradt, — ő nem engedett. Castano pedig ismét nyugodt leve 's elszánt, valamint azelőtt.

Szenvedelminek erős vihara, melly kérelmek által kivánt magának útat törni, most szivébe zárkozék el 's belsejében dühönge, vulkánként forrva 's emésztve. —

Mint tolvajok 's szerelmesek ólálkodni szoknak, úgy ólálkodék azon este, egy fekete köpönyegbe burkolt férfi Domenico' szállása körül, egy szük 's hosszu útcza' végén. Az ég csillagtalan 's borult volt. Közel volt már éjfél — most tizenkettőt üte a' toronyóra, 's a' fekete köpönyeg még mindig helyben vesztegelett, nyugtalan ide 's tova kémlődve. — Végre egy férfi' szózata hallatszék, ki dalolva jött az utcza' felső végéről alá. Az ember örömest énekel, ha sötét éjszakán társ nélkül ballag haza felé. A' fekete köpönyeg az érkezőnek néhány lépésnyire elébe ment, — 's midőn egymáshoz elég közel valának, a' bő köpönyeg alól hosszu tör villant elő, — egy kiáltás: „Gyilkosok! segítség!" ezután pedig tompa zuhanás hallatszék, mintha nehéz test omlanék földre, 's a' távol utczakövezeten egy elsiető férfi' léptei visszhangzának.

A' szerencsétlennek segítségkiáltása néhány szomszédot fölvert éjjeli álmából. Többen sietének elő, 's a' sebesültben Domenico mesterre, a' város' első fesztészére ismertek, ki csaknem házajtajának küszöbénél feküvék törrel keresztül döfve. Most a' ház' lakói és szolgái is előtermettek.

Megvizsgálván a' sebet, beakarák azt kötözni, 's a' mestert lakására vinni. Azonban Domenico, ki végpillanatát közelgni érzé, 's csak a' Van Eyktől örökségül nyert titokra gondolt, reszkető hangon parancsolá embereinek, hogy öt azonnal kedves tanítványához 's egyetlen barátjához Castanohoz vigyék, 's azon bádogtokot, melly utolsó akaratját magában foglalja, hozzák magokkal.

Lassan indult a' gyászmenet a' puszta homályos utczákon végig, mig végre egy ház előtt megállapodék, mellynek ablakin, a' leg-

felsőbb emeletben levő két utolsót kivéve, gyertyavilág többé nem vala látható.

„Még nem alszik!“ szóla egyik Domenico' emberei közűl.

‚Ő olly szorgalmas és munkás‘, mondá egy másik.

„Siessetek,“ — rebegé a' haldokló mester.

Fölmenének tehát a' lépcsőn.

A' még ébrenlevő szorgalmas tanítvány, keresztűl szúrt vérző barátját megpillantván, elhalaványultan hanyatlott vissza. Lábai ingadoztak, — a' borzasztó látvány összefűzé torkát 's mellét ugy, hogy csak egy hangot sem vala képes ejteni, 's lélekzete olly fuldokló leve, mintha ónteher fekünnék tüdején, 's egy hosszú fárasztó futásából érkezett volna vissza.

A' mellett sem öltözete, sem más valami nem mutatá, hogy épen most dolgozott. Fekete köpönyeg feküdt kiterjesztve ágyán, mellynek redőin itt amott néhány még fris vércsep látszék, — 's a' sebesült még sem hozatott még elég közel az ágyhoz 's a' köpönyeghez.

Miután őt fájdalmasan letevék, megfogta Castanónak remegő kezét, megszoritá azt gyöngéden, 's igy szólt hozzá elhaló szózattal: „Nincs többé reményem felgyógyuláshoz.... nem tudom ki tevé rajtam a' halálos döfést.... én senkit sem gyűlöltem ... én mindenkit szerettem .... tudom, hogy szenvedsz, mert te leginkább szerettél. — Vedd ezt, — végrendeletem az, melly a' nagy titkot őrzi; .... én szavamat tartom, 's téged nevezlek örökösömnek.“

Castano megsemmisítve állott, ő nem tuda mit felelni, 's remegő keze folyvást tartá mestereét. — Ha egy jó fiú szeretett atyját veszti, nem illetődhetnék meg jobban, 's nem érezhetne mélyebb fájdalmat, mint Castano e' pillanatban érzett. E' kétségbeesett könytelen szemekben, e' keserű bánattól 's lélekismeret' mardosásitól eltorzult arczvonalmakban olly lélek-állapot mutatkozék, melly szánakozást 's iszonyt gerjeszte. —

Igen! a' szenvedély, melly téged roszra — bűnre vezet, ördögi körmökkel ragadja meg fejed' 's szivedet, magával ránt vad vihar közt; letaszit pokol' örvényébe, 's a' végbevitt tett után örvendve, hogy hatalmába esél, magadra hagy, tenmagadnak ostorul, lélekismeretednek martalékul, a' világnak utálatul, 's a' törvényeknek büntetésűl.

Reggel felé Domenico kiadá lelkét — ő ifju örökösének karjai közt szenderűlt a' jobb világba.

Castano most az olly rég ohajtott 's olly nagy áron vásárlott titok' birtokában vala. Festékei ragyogtak mint elhalt mestereéi, 's az olaj, mellyet közükbe vegyíte, a' mulandóságtól megóvák azokat.

Ámde Domenico' titka, az olajfestés' titka, ezen magában olly egyszerű modor, melly festéklapról festéklapra egészen mi ránk maradt —, sokszor a' művészet' javára, sokszor pedig csupán a' vászon' kárára, — Castanóban nem talált önző birtokosra. Még azonnap összegyűjté valamennyi művésztársait, felolvasá előttük a' végrendeletet, 's közlé velök a' titkot.

Hogy a' festékeket olajjal néhány évvel korábban vegyíthesse, meggyilkolta barátját!

Machik József.

Magyar játékszini krónika.

Febr. 25. másodszor: Fejér és fekete, ered. szomorujáték 4 felv. Kúthy Lajostól. — Második műve a' szerzőnek, melly fél év alatt színünkön megfordult, 's tagadhatlanúl nem mindennapi tehetség' bizonysága mind kettő, 's mind kettő egyszersmind ál irány' gyermeke 's mindennemű hibáival az alkotás, characterrajz- és drámai előadásnak: de e' hibák is nem közönséges elme' hibái, 's inkább bizonyos iskolátóli elfogultság' 's, mint nekünk látszik, al-fresco dolgozás' következései, mint a' szerző' talentumának organicus hibái. Ezeket előleg kelle érintenünk, hogy méltánytalanok ne legyünk olly fiatal férfi iránt, kitől a' literatura bizonyosan —, a' szinpad talán, igen sokat, minden esetre pedig nem lelketlen, nem tartalmatlan műveket várhat: minek kétségtelen kezesei legujabban olvasóink elébe terjesztett beszélyei, 's magok e' drámák, Ariadne, 's Fejér és fekete.

Mindenek előtt fájlalnunk kell, hogy a' szerző az emberiség iszapjából szedi elő alakjait; ott, Ariadne, egy tigrisnő, minden tulajdonaival egy, egyformán rettenetes és megvetendő asszonyi állatnak (e' helyett legyen szabad e' szóval élni), annyira minden erkölcsi érzék nélkül, hogy midőn a' lakolás' órája ütött, 's inség és hosszu kinok eszméletre költék, borzadályainak nem lel más nevet a' — könnyelműségnél; *itt*, Floreschi, egy semmirekellő csaló, csábító, játékos, tolvaj, szóval minden, mi a' férfit belső becséből kivetközteti, 's mind azon tulajdonok nélkül, mik legalább egy időre, 's legalább külsőleg érdekessé tehetik a' gazt is, mert pulya is és lovagiatlan. 'S ím ezek a' két dráma' fő alakjai. Honnan kerekedjék itt a' tragicum, honnan, nem mondom, aesthetikai, de a' legközönségesb szini részvétel is, melylyel péld. csak egy Tudor Máriát, egy I. Ferenczet is, minden iszonyaik mellett, követünk? 'S ez alakok körül aztán milly társaság! Hogy a' jelen darab mellett maradjunk, ez a' Don Matteo Cabrera, egy spanyoltalan spanyol, fukar és csaló, aljas és pulya, nélküle minden becsmáznak, melly nélkül egy spanyol grandot nem képzelhetünk, ha elfajulása' szükségességéről meg nem győződhetünk; — ez a' Donna Estiva, a' franczia csábító' hive még akkor is, midőn characterét már egész silányságában ismeri, sőt

maga is tolvaj, érette; 's mikor gazúl megcsalva, elhagyva látja magát általa, nem boszút forraló spanyol nő, hanem őt honába követő, őt ott is felkereső, 's nem talán a' megszokott érzés' első feljajdulásában, szenvedelme által utána üzetve, hanem esztendőkig őt, változatlan érzéssel nyomozó olly millyet csak nemes kebel támaszthat és nevelhet — sőt reménytelenül is rajta csüggő; 's ez asszony, mind ezek után végre is a' néger Vatáb' néhány szavaira, mellyek Floreschit nem is valamelly új oldalról festik előtte, hanem csak annak, minek őt rég ismerte, — tehát új ok nélkül — rögtön kész őt elhagyni, 's a' négernek nyújtani kezét, de szintolly rögtön ismét amahhoz visszatérni, midőn Vatáb lemond róla; — ez a' Porregi, ki, hogy leányáért boszut álljon, ott, hol azt tökéletes biztossággal nyíltan teheté, minden szükség nélkül, tettetett bocsánat után, orúl teszi azt; — sőt Serena is, ki gyermekét, nem hogy talán jövendője gondos kezek' ápolása alatt biztosúljon, hanem az öreg Bézer, egy a' darabbal semmi összefüggésben nem levő öreg cseh' kedvéért, átengedi a' metromania által üzött érzelgő vágytársnak —: illy elemekből áll össze az a' fejér társaság, mellynek Vatábban a' fekete faj van ellentéve; 's ez a' Vatáb nem talán egy, szerencsésb idegvegyületü néger, kiben a' természeti ösztönök némi nemesb irányhoz vergődtek fel, de mindig faja' természetének íze és szagával; hanem egy, uraival hason idegzetü, hason alkatrészü lény, mellynek csak színe és neve fekete; érzései, szenvedelmei, tartása spanyolabbak mint a' kiknek rabja; formái europaiak, kifejezés-módja legalább is egy salamancai —, vagy épen valamelly XIXd. századi déli-német egyetem' növendékeé: 's így sem ő nem hű képviselője a' fekete —, de amazok sem a' fejér fajnak, minél fogva a' darab' eszméje incorrect, valótlan. 'S itt kell érintenünk, hogy ez az allegoriai irány, ez a' czélzatos poesis, melly a' művészetet társasági kérdések' vehiculumává, tanok' rabjává, demonstratiók' eszközévé alacsonitja, nem helyes, mert a' művészet annak életelvétől fosztja meg: a' széptől, 's azon szabadságtól, melly annak levegője. T. i. a' művészetnek nem eszköze, hanem közvetlen czélja a' szép, 's hatása épen abban a' lelket elfoglaló, engesztelő, szelidítő valamiben van, mellyet a' szép, mint ollyan, gyakorol, de csak úgy gyakorol, ha magát szabadon adja oda, 's nem hagyja magát philosophiai dugáruskodáson rajta kapatni. Szabad ugyan eszmét közvetítnie, de mintegy önkényt, öntudatlanul; neki az emberiséghez kell szólnia, nem egy ivadék- v. épen felekezethez; minden századokhoz, 's nem egy időponthoz, melly ha elmúlik, nincs, ki az illy művel sympathizáljon. Ez irány egyike azon bal következkezéseknek, mellyeket az újfranczia iskolának köszönünk, 's szint' olly veszedelmes a' művészetre — mint az a' másik, az aestheticai éldeletre nézve, mi szerint t. i. némelly költők a' társaság' fertejében kereskednek, szélsőségeit tüntetik fel a' gonosz' és utálatos' minden nemeinek; a' világ' dissonantiáival zaklatják kebelünket, a' helyett, hogy azok, az erkölcsi egyensúly' helyreállítása által — melly nélkül minden társi állapotoknak rég orvosolhatlanul föl kell vala bomlaniok — megnyugtatólag kiegyenlitetnének. 'S ez teszi a' való tragicumot ezen iskolával összeférhetlenné. Még ezekhez járul a' meglepő ellentétek', váratlan fordulatok, a' torzított való, és sokféle pattogó siker' játéka, mellyek a' művészet' minden méltóságát, 's nyugodt, nemesitő élvét megsemmisítik. Illyenektől pedig szerzőnk' drámái sem mentek, sőt elhalmozvák általok; 's bennünket csak az nyugtat meg, hogy gazdag forrását mutatják a' találékonyságnak, 's hogy, lassanként több és több öntudattal, válogatással és mérséklettel használva, nemcsak percznyi és megrázó, hanem maradandó 's nemesebb hatás' eszközei lehetnek.

A' történet, lényegében, ez: Floreschi (Lendvay), Donna Estiva' (Barthàné) színlett kedvese, rá birja ezt, hogy gyámja' Don Matteo Cabrera' (Udvarhelyi) kincseit megrabolja 's őt adósságaiból kisegítse; mi megtörténvén, Floreschi Serenával (Lendvayné), Porregi képiró' (Bartha) leányával, kit szeret, Franczíaországba szökik. Estiva, ki, miután gyámja Porregi által elveszté életét, nagy birtokába lépett, kedvese után indulván, azt öt év múlva a' pyrenéi fürdőkben feltalálja, de házassági frígyben Serenával. Mintegy pótlékul rá nézve elveszett kedveseért, a' gyermeket kéri tehát anyjától, ki attól rövid ellenállás után megválik, azon igéretre: ha Estiva az öreg Bézernek, kinek leányát Floreschi elcsábitotta, tartást ad. Estiva rááll, sőt többet teszen, magát a' szerencsétlen párt is kincscsel látja el, 's távozik. Erre Floreschi Franczíaország' Isére megyéjébe szállva, ott elpazarolja értékét, 's miután Serena búvában meghalt, Estiva felkeresi őt a' bányában, hol táplálatát keserü munkával szerzi; 's midőn neki, a' már most szabadnak, kezét akarná nyújtani, jó Porregi, 's Floreschi' meggyilkolásával boszút vesz leánya' csábitóján. — E' vázolatból látni, hogy Floreschi a' főszemély ugyan, melly miatt minden történik, de nem cselekvő személy: ő indulatainak, mellyekkel nem kuzd, szenvedőleges játéka. Estiva azon egy, ki bizonyos kitüzött czélra törekszik az egészen által: de ő sem kap belé az egésznek kerekletébe, melly forog a' szerint, mint Floreschit sodorja gonosz szelleme. Drámailag tehát ő is mellékes személy, milylyen Cabrera, ki Vatábbal és Rominival (Szentpétery) sokat vitáz, Villedotti (Szilágyi) pénzváltóval alkuszik, meglopatásán jajgat 's Porregi által a' tengerbe vettetik, a' nélkül mindazáltal, hogy ez a' mesén változtatna; Vatáb mindig ott van Estiva mellett, de ő nem cselekszik, csak beszél, csak engedelmes követője Estivának, kit szeret; Bézer, az öreg kibujdosott, a' 3d. felvonásban megjelenik 's a' 4d.ben eltünik, minden következés nélkül; Romini, szinte ki jő és megy, stb. A' darab tehát nem dráma, hanem drámatizált életrajz (millyen volt Ariadne is); 's azt a' figyelmet, mellyel kétség kivül hat, kivált első felében, sem a' charactereknek nem tulajdoníthatni, mellyek drámaitlanok, sem a' cselekvésnek, melly nincs, hanem valami egyébnek, 's ez az egyes, igen érdekes jelenések' és helyzetek' kivitelében van. Mellőzve t. i. az egészet, mint ollyat; annyi éles és metsző van a' szövedékben, annyi lelkesség és élénkség a' dialógban, 's ez olly tartalmas, a' szőnyegre hozott eszmék annyi erővel foglalják el a' hallgatót, kivált mielőtt önálló folfogásra juthat, a' dictio olly velős és szép, hogy, első látáskor kivált, hatás nélkül nem maradhat. — A' színészek közül Fáncsy, Lendvay és Lendvayné jeleskedtek; Barthàné legalább iparkodott; Udvarhelyi torzított, Bartha énekelt és bőgött; Egressy G. nem tudá velünk korát és rozzantságát elhitetni. — Sok hely megtapsoltatott, kivált a' 3d. felvonásban Leveer' (László) declamatiói a' hazafiságról, mellyekben e' helytt és e' czimborák közt némi visszás volt; de még több a' Floreschiében, ki, ugy látszik, a' párviadaltól akart e' szép fogás által megmenekedni. Floreschi sem eléggé jó, sem elég nagyszerüen rosz, hogy kebelében illy érzések akár mint normalis állapot, akár mint anomaliák létezhessenek. Neki nincs charactere, 's így magas érzései sem lehetnek; azért hazafi beszédeiben nem volt hihetőség, hanem valami bántó, mit mindannyiszor érezünk, valahányszor szent dolgokkal szentetlen ajkak játszanak. **S. F.**

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boriték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

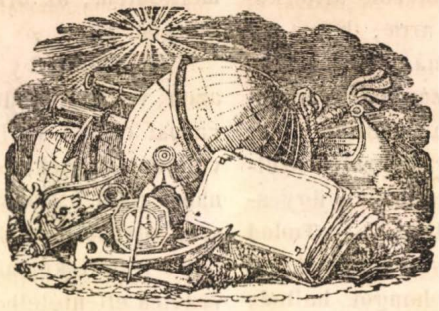

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV.

Első félév. **Pest, martius' 14. 1839.** **21. szám.**

Tartalom: Honi utazás. Levéltöredékekben. Folytatás *(Nagy T.)*. — A' párisi újsághivatalok. — Templomban *(Riskó Ignácz)*. — Új Brutus *(Bizó)*. — Görög anthologiai virágok *(Szabó József)*. — Actaea *(V—a)*. — Magyar játékszíni krónika *(S. F., Csanád, *** és V.)*. — Évnegyedi előfizetés.

Honi utazás.

Levéltöredékekben.

(Folytatás.)

II. Debreczenből.

Debreczenben vagyok édes barátom, tőled szinte egy ország által elválasztva. Fehérvárról 4 nap alatt érkeztem ide, mi előttem — ki már egyszer hét nap alatt végeztem a' Pest 's Debreczen közti utat — elég gyorsnak tetszett. Azonban e' gyorsaságon ne csodálkozzál, mert Pesttől Debreczenig gyorskocsin jöttem. Azon társaság, melly Pestről, mint hazánk' szivéből, nevezetesebb útvonalainkat gyorskocsikkal ellátja, minden esetre megbecsülhetlen, bár mennyi hiányai legyenek is, mint kezdő vállalatnak. Örömmel ültem be a' valóban ronda 's alkalmatlan kocsiba, melly inkább czigánysátorhoz hasonlított, — már csak azért, mert ez egy egyesület' kocsia, mert ez eddig hazánkban ismeretlen vállalatot, ha bár először szegény köntösben is, életbe jönni láttam. Azért igazságtalan, ki e' bölcsőjében levő intézettől is azt a' kényelmet, szabatosságot követeli, mit némelly gyorskocsikban a' külföldön tapasztalt. Utaink — ezek a' kocsik' szabályozói — hasonlíthatók-e a' külföldiekhez? — telvék-e annyira utazókkal e' kocsik mint külföldön? — van-e belölök annyi jövedelem mint a' külföldön? 'S ha mind ezekre tagadólag kell felelnünk, ne zugolódjunk, ha itt vagy amott a' gyorskocsi tán tengelytörés vagy lovak' késése stb. miatt fenakad, vagy ha üveges hintó helyett vászonernyős kocsiba ültetnek. Sokan egész kedvvel mocskolják e' zsenge intézetet, 's szeretik ezt a' külföldihez hasonlítva ócsárolni, nevetségessé tenni, 's igy megbuktatni. De szabad legyen ez uraktól kérdenem: jobb semmi mint illy szegény alakú gyorskocsi? Továbbá ültek-e külföldön is kisebb népességű utakon járni szokott gyorskocsikban? Ha igen: akkor emlékezzenek vissza azoknak kényelmetlen csinatlanságára, szabatlan járására, 's ekkor itéljenek a' Pest 's Debreczen közt járó gyorskocsiról. Gyorskocsink' személyzete a' következő volt: én, egy olasz suhancz Kolozsvárra utazó, egy osztrák, 's egy svéd. Alig üdvözlöttem kocsinkba felmásztom után a' már csak rám várakozó uti-társaimat (mert én, mint magyar ember, az indulásra szabott 6 óránál később kelvén fel, csak 7 óra táj-

ban vergődhettem a' szénapiaczon álló kocsinkhoz, nem is gondolván arra, hogy engem tán még itt is hagyhatnának, mert ha valahol, csakugyan saját hazánkban van jogunk az elkéséshez), midőn az említett olasz ficzkó egész növekedő szaporasággal beszélte ki 's mi létét, billiárdban, tánczban ügyességeit, pesti szerelmi kalandjait. — Tudod milly ellensége vagyok az illy fecsegéseknek — hátha még a' rikácsoló hangot hallod, mellyen e' dolgait előadá 's ügyessége' bebizonyítására szörnyű dalokat énekele: nem fogsz csodálkozni, ha már a' gödöllei erdőnél fülem, fejem, mindenem fájt, 's e' különben magas vágygyal kezdett utamról visszafordulni ohajtottam. A' gondolat, hogy ez iszonyú embert egész Debreczenig hallgatnom kell, valóságos beteggé tett. Azonban szerencsémre uracsunk kifogya a' töltésből, 's malma víz' nem léte miatt megállt; de jelenlétét még sem szűnt meg egész úton velem, még pedig hangosan, éreztetni, alvásában úgy mint ébren létében, ez utóbbi esetben átkozott danolásával, melly az olasz melódiának valóságos satirája volt. — Osztrák társunk szörnyű szótalan volt, e' szócskánál „dank" többet tőle nem hallhatván, 's ezt akkor, ha magyar dohánynyal teli pipájába, mellyből reggeltől estig, még mikor elaludt is, folyvást képes volt füstölni, cserfa taplóval szolgáltam. Hogy félreértést 's botránkozást ne okozzak, mintha t. i. én nemzeti méltóságomról annyira megfeledkeztem volna, hogy saját hazámban egy idegen nemzetű előtt bármi csekély szolgálatimmal magamat lealacsonyítottam volna, tudni kell, hogy én neki csupa önzésből adtam cserfa-taplót, hogy t. i. szörnyű bűzű taplójával, mellyből egyszerre ugyancsak tetemes darabokat szaggatott, ne alkalmatlankodjék. Magad látod barátom, hogy e' két emberrel nem sok kilátásom volt kedves órákat tölthetni; pedig, ha valahol, itt kellene a' társalkodás, azon folyvást untató prózai síkságon keresztűl, mellyen, mint egy külföldi utazó megjegyzé, legmagasb pont egy ökör. De még svéd társamról nem szólottam. Ő egy közép idejű mivelt férfi, — kinek, a' mennyire két napi velelétemből ítélni szabad, roppant ismeretének 's nemes elveinek kell lenni mindazokról, mellyek az emberiséget érdeklik. A' pillanattól fogva, hogy vele közelebbről megismerkedtem, az órák repültek, 's én sokat tanultam.

Első nap Gyöngyösön háltunk. Épen azon vendégfogadóba szállánk, mellyben a' városi casino szállásol, azért könnyű módom volt ezt megtekinteni. A' szállás pompás és nagy (900 p. forint fizettetik érte). Az igen szép olvasó szobában láthatni Széchenyi' olajba festett képmását — vele szemközt, nevezetes ellentételben, Csaplovics' magyarországróli rajzait, 's a' boldogult Sas' minden köteteit láthatni a' kezdődő könyvtárban. Nem hiszem, hogy a' gyöngyösi casino pénzt adott volna az észjogról értekezett Csaplovicsnak csak egy soráért is; ezt gondolom a' Sas-ról is, hihetőleg valami ezektől szabadulni kivánó casinói tag ajándékozta ezt az egyesület' könyvtárának. Athenaeumot és Figyelmezőt nem láttam, hanem Hirnököt igen.

Poroszlóra érkezvén, itt gyorskocsink igazán fenakadt, mert a' Tisza kiöntvén, az út innen egész Tiszafüredig járhatatlan volt. Míg kalaúzunk dereglye után járt, 's gyorskocsinkat, a' vizen Tiszafüredig szállítandót, ebbe behelyezték, én, pompás idő levén, a' Tisza mellett sétálgattam. Mennyi hajók szeldelnek külföldön minden kis folyamot, mennyi hajókat láthatni faluknál 's városoknál ezeknek partjainál — 's itt egy pár halászladik, egy pár a' szigetekből szénát hordó dereglye az egész hajói gazdaság! — Egy szellemdús öreg úrral egybejövetelem egészen földerített. Oh, ha csak ennyi lélek, ennyi tűz volna is hazánk' minden ifjaiban, mint a' mennyit e' hatvan évet áthaladó öregben találtam! Örömkönyeket hullatott hazai nyelvünk' gyarapodásán 's hazánk' lassankénti emelkedésén, mit a' magyar academia, középponti színház, gazdasági egyesület' stb fennállására hivatkozva bizonyított stb. Most a' hajóra kellett mennem, 's én egy meleg kézszorítással váltam el e' valódi tiszteletre méltó, lelkileg fiatal öregtől. Utunk gyönyörű volt; én svéd társammal a' Tisza' meleg vizébe ugorva kisértük egy ideig hajónkat, aztán számodra irtam, édes barátom, némi jegyzeteket úti naplómba. Két óra alatt Tiszafüredhez közel egy vendégfogadónál szállt ki dereglyénk, 's kit találtam a' vendégfogadóban? ** urat, kinek nevét Farkas Sándor' utazásából már ismertem. Va-

lóban utazásomban tett legkedvesebb ismeretségek közűl egynek tartom, hogy ezen — az említett könyv által országosan ismert — urat megláthattam. „Gyakran ki szokott-e önteni a' Tisza“ kérdém tőle. ‚Nem igen — felelé — úgy kétszer háromszor esztendőben.‘ — ‚'S teszen-e károkat?‘ — „Igen bizony, most is elhordta csaknem minden szénánkat.“ ‚Úgy-e, országos segedelem kellene gátcsinálásra vagy a' folyam' szabályozására? magoktól nem győznék meg a' birtokosok?‘ — „Meg biz azt uram — de minek? Néhány négyszög mérföld ugyan most is víz alatt hever, de szabályozás után meg nem teremne nádunk. Buza 's szénatermő földünk, hála istennek! van nekünk elég arra Debreczen felé; bár csak ezt győzzük művelni.“ Kalauzunk indulót jelentett, 's én Tisza-hallal jóllakott (mert ez egész beszélgetés evés alatt történt) v a l e - t mondtam ez országos nevű úrnak, egészen más érzéstől keresztül hatottan, mint ott az ár' tulsó partján, a' poroszlai lelkes öregnek.

Estvére a' miliárd 's különös nagyságú szunyogok' kiséretében H o r t o b á g y r a értünk. Debreczen Füredhez hat magyar mérföldnek tartatik, 's e' nagy távolságra néhány csárdát igen, de egy falut sem talál az utas. Egy illy csárda az említett H o r t o b á g y, mellynek azonban utazók' számára nagy épülete, sok 's jól bútorozott szobái vannak. Olvasd, miként fogadtatott gyorskocsink e' csupa magyar vendégfogadóban. Leszállván kocsinkról, látók a' gádorban egy kék köténves, sarkantyús csizmás, bárányból sipkás fiatal embert állani, 's egyenesen reánk nézni. Én őt pinczérnek tartván megszólítom, hogy a' nyitandó szobába pogyászainkat hordaná be. Ő szavaimra vállat vonita, de meg sem motszant. Én ismétlém a' pogyász' behordatását; „Majd behordja bizony kelmed maga, ha akarja“ így szólott 's ezzel odább állott. Kalauzunk nyitotta fel a' szobát, ő hordta be pogyászainkat; én svéd társunknak elmondtam a' bárányból sipkás és sarkantyús csizmás pinczér' szavait, mellyen ő egész estvén keresztül nem győzött eléggé kaczagni. A' csárda' gazdag birtokosát, az originalis arczú 's magaviseletű N. N. uramat, hogy általa számunkra vacsorát rendeltethessek, fölkeresvén ‚Mije van?‘ kérdém a' borméró' rostélyai közűl kipislogó csárdás uramat? „Minden“ felele. ‚Igen de enni valót értek.‘ „Az is van

minden.“ — ‚De készen értem; mert mi korán indulandók hamar feküdni szeretnénk.‘ „Készen is minden van“ felele növekedő türelmetlenséggel; 's csakugyan jól is tartott bennünket töltött káposztával, túrós haluskával 's pörgölt hússal. Vacsora után, az itt még pipafüsttel sem gondoló gyilkos szúnyogok' daczára, kiálltunk az udvarra; mert seregelve jöni láttuk e' csárda felé a' puszták' vad fiait, kik kivált svéd társunk előtt felette feltűnő alakok voltak. Nem győzte bámulni, hogy illy meleg nyárban is bundában járnak; valami különös 's tán ijesztő volt előtte a' zsiros gatya, pitykés tarisznya, 's czifra furkós botok. Én szóba álltam egy kettővel, 's egy 8—9 éves átkozott rövid szárú pipából erősen füstölő kanászbojtárral el is járrattam a' kanásztánczot. Csodálkozott a' svéd a' fiú' ügyességén, de még inkább a' dudán 's ennek szörnyű universalis basse-án. Láttunk szörnyű vad arczokat, mellyeken minden vadság mellett is bizonyos férfiúi erő ömlött el; hallottunk durva de ércz hangokat; nézői voltunk a' tökéletes czivakodásig terjedt borozásnak: de lehetne-e egyebet kivánni a' pusztán született, teljes életében a' pusztán telelt 's nyaralt embertől, kik közűl sokan, mint N. N. csárdás uramtól értém, a' nélkűl halnak meg, hogy nem tanítót, de falut 's várost is láttak volna. A' puszták' ezen lakóinak sertései, tinói 's ökrei hizlalják ám meg a' csárdás uraimék' erszényeit.

Más nap dél felé Debreczenbe érkeztünk; 's a' mint egymásomat lerakattam, rögtön hozzád kezdtem 's végeztem be e' levelet édes barátom. Holnap Váradra megyek, 's onnan visszaérkezvén, az ünnepeket itt akarom tölteni. Isten veled. ***Nagy T.***

(Folytatása máskor.)

A' párisi újság-hivatalok.

Az eléggé tágas szerkesztői szoba' fő bútorát egy hosszú, zöld szőnyeges asztal teszi, melly többé kevesebbé be van tintafoltozva. A' falakon néhány földkép csügg. Polczok csinos földabroszokat és számos vastag könyveket tartanak, mellyekben könnyű a' szótárokra, encyclopaediákra, ó újságokra 's más minden pillanatban szükséges segédszerekre ismerni. A' kályhán egy vizes palaczk áll két három pohárral; az asztalon hat hét tintatartó mellett barátságosan össze-

vissza hányva minden lehetséges hirlapok' legújabb számai.

Négy óra van, négy öt szorgalmas dolgozó ül az asztal körül, mert a' lap' tulajdonképi összeállitása most kezdődik.

A' párisi újságirók' életének ezen legfőbb órája szokott egyszersmind látogatók- és kérőkkel bövelkedni. Ezek főképen könyvárosok és irók, legujabb szerzeményeikkel terhelve, kik fejöket azon épen nem törve, hogy a' könyv' módja, szelleme, becse legkevesbbé is megfelelend a' dicsérettel említésnek, gyakran erőltetve akarnak „egy jó czikkelyt" kapni. Illy esetekben a' szerkesztőnek fáradatlan figyelemmel és egész pártatlanságával fel kell fegyverkeznie, hogy illy kivánatoknak ellenállhasson 's erkölcsi kötelességét teljesitse, mellyet lapjainak olvasói iránt magára vállala. 'S még is gyakran a' legjobb akarat sem gátolhatja meg, hogy itt ott olly czikk be ne csúsznék, mellyet csak személyes szivességből, nagy és elutasithatlan kérésekre 's gyakran csak a' magány viszonyok' leggyöngédebb tekinteteiből lehete felvenni. —

Könyvárosokon és szerzőkön kivül még olly emberek is furják be magokat naponként a' hivatalba, kik azt állitják, hogy a' legfontosabb dologban elmulhatlanul kell beszélniök a' szerkesztővel, vagy kik a' kapusnak adott rendelések' ellenére is, minden kérdezés nélkül betörnek szobácskájába, ezen sanctum sanctorum-ba, hová magát elsánczolta. Fontos dolgaik többnyire végetlen hosszú történetekből állanak, mellyek más senkit nem érdekelhetnek magokon és közelebbi szomszédaikon kivül 's mellyet ők a' szerkesztő' kinjára végetlen hosszan fonnak ki; mert ez fájdalmasan veszi észre, hogy egy óra a' másik után elmulik, 's nem sokára késő lesz e' vagy ama' szükséges munkához fogni; de a' látogató mit sem vesz észre a' szerkesztőnek ezen lélekkinjából, meg nem foghatja, hogy lehet valakinek más dolga is, mint őt kihallgatni 's kérdéseire felelni. Szerencsére néha az újságok némi kárpótlásul, mellyet a' jó ég küld nekik az illy látogatások' kinjaiért, politicai barátaiktól, kik ugyan azon párthoz tartoznak velek, becses közléseket, jeles eszméket kapnak; az illy félbeszakasztásoktól épen nem retteg a' szerkesztő, sőt naponkét ohajtja őket.

Hat órakor kiürül a' szerkesztő szoba, a' dolgozó társak mind ebédhez ülnek 's kilencz óráig nyugosznak; ekkor másik munka kezdődik, azon új hireket kell felhozni, mellyeket az esti lapok hoznak, 's a' délután' eseteit, a' kamarák' munkálatait összeállitani. Azután az egész hirlap' szedése rendbe hozatik, a' Metteur en page (első szedő, ki a' felosztásra stb. ügyel) a' sajtó műhelyből eljő, elmondja mi van már kiszedve a' politicai hirekből, feuilletonból, párisi hirekből, hirdetésekből stb., maradt-e még kézirat, vagy kivántatik-e ötven, száz vagy kétszáz sor, hogy a' lap beteljék. Míg ez mind rendbe jő, rendesen éjfél lesz, 's ekkor kiki elvégzé dolgát, az egy szerencsétlen javítnokot kivevén, ki a' javitási ívre hajolva, tollal kezében törekszik a' nyomtatási hibákat, minden irók' ezen hydráját és ostorát, kihányni. —

A' sajtók egész éjszakán dolgoznak. Reggel korán asszonyok látnak munkához a' sajtó műhelyben, a' hirlapíveket összehajtogatva 's a' párisi előfizetők' példányait papirszeletekkel beragasztva; nyomban ezután a' kihordók veszik által az újságokat, hogy minél előbb kioszszák; de a' hirlap gerant-jának is, ki az ország' ellenében a' felelőséget viszi, fenn kell már lennie, hogy tulajdon kezével aláirja azon példányt, melly törvényes rendeletek szerint a' király' procurátoránál tétetik le.

Ha a' Páris' számára szükséges példányok kinyomattak, a' tartományi példányok' nyomatásához fognak, az úgy nevezett „édition des départements"hez; egy külön szerkesztő átfutja e' közben a' megérkezett reggeli leveleket, hogy a' külső olvasóknak a' tegnapról jelelt számban a' legújabb hireket is tudtokra adják.

A' költség, mellyet a' párisi politicai hirek' szerkesztése és nyomtatása megkiván, igen nagy, — 's ez még rendkivül szaporítva van a' kezességi öszvet' kamatai, az adók és bélyegpénzek által.

Templomban.

Emelt helyen kegyes hitszónok áll
'S hatalmas ajkiról —
Ki alkotott ezer világokat —
Isten' beszéde szól.

És mintha titkos bű' varázsszava
Kötné le nyelveket:
Mély, hallgatag csend' fátyla leplezi
A' néma hiveket.

Szent ájtatosság' égi szelleme
Mereng az arczokon,
Felül emelve a' föld' gyermekét
A' földi gondokon.

Egyszerre fölharsanva zeng a' kar,
És hallok éneket,
Melly villámszárnyakon egekre kél,
Emelve szíveket.

És érzelem ragad meg engemet,
Komoly, nagy érzelem,
'S hő borzadás' szivrázó hangjain
Megzendül énekem.

Riskó Ignácz.

Új Brutus.

Apámnak kebliből
Vonom ki gyilkomat,
Apám! te fekszel itt
Halottan láb alatt?

Száműzött gyermeked
Honába visszatért,
'S így áll rajtad boszút
Az elnyomott honért.

Ég, föld és emberek!
Nézzétek bűnömet,
Szüvemre vádolón
Kel lelkiösmeret. —

Nem ér el gúnyotok, —
Gyilkom még itt vagyon, —
Apám! hozzád megyek;
Szabad lett már a' hon!

Bizó.

Görög anthologiai virágok.

Sorsvetés.

Három gyenge leány sorsot vete játszilag egykor,
Mellyik fogna halált érni közülök elébb.
A' kövecs elpördül; mind a' háromszor egyikre
Jegyze; de koczkáját ez mosolyogva vevé.
Egy robaj! Ócska falak' széttágult vályoga dőlt le;
Fájdalom, a' nevetőt lelte — ütötte agyon.
Áll sorsunk, ha gonosz; de szerencsés teljesülendőt
Nem vetnek kezeid, nem szerez áldozatod.

Marcellus.

Nyúgoti harczaiból érkezve meg Italiába
Marcellus, legelől vette le álla' haját,
És oltárra tevé. Betelék mit Róma kivánt volt:
Harczba fiút küldött, és haza férfiu jött.

Elvénhedt pálya-ló.

Thessalia, ki hazám volnál, ah téged okozlak
Pegasus a' mocsokért, mellybe merülve vagyok.
Én, ki Olympia- és Isthmos- Pytho 's Nemeában
Bérkoszorút 's harsány tapsokat érdemelék:
Már ma, kivénülvén a' tisztes pályafutásból,
Lusta malomkővel szennyezem ifju korom'!

Szabó József.

Actaea. *)

.... Ezen mágnesi fél álom, ezen álmokba merült ábránd' közepette ajtó-nyilást halla Actaea azon szobában, hol nyugvék; de mivel azon különös, kedves állapotban, mellyben volt, minden mozdulat megerőltetés vala, a' zörej felé még meg sem fordult, hanem azt vélvén, rabszolgálói' egyike lépett be, félig zárt szemekkel nyúgva maradt, mígnem meghallá, hogy valaki szabályos, lassu léptekkel feléje közelít; de, különös! úgy tetszék, mintha minden lépés' zöreje lelkében hangzanék vissza; fölemelé fejét 's arra irányzá pillantásait, honnan a' zaj jöve. Nőalak közelíte hozzá lassan és méltósággal; egészen római matronák' öltözetét viselé, hosszú stola lenge alá fejétől egész sarkáig: épen a' nyugágy előtt álla meg az idegen, 's Actaea érezé, hogy merev és vizsgáló tekintettel nézi; mint valami bűvös előtt kitárandónak vélte kebelét. Némán nézé őt egy ideig az idegen, azután pedig lassan, de erős hangon szóla hozzá: „Úgy-e, te vagy Corinthus' azon leánya, ki atyád és hazádat elhagyád, hogy az imperatort ide kisérjed?“ 's minden szava, mint valami jéghideg tőr, szurá meg annak szivét, a' kihez fordula.

Actaea' egész élete, boldogsága és kétségbeesése, multja és jövendője be vala mint-

*) Dumas Sándor' új regényének czíme ez, mellyből egy igen érdekes czikkelyt közlünk. Actaea, a' regény hősnéje, fiatal corinthusi leány, Nero imperatort szereti, ki Lucius név alatt lopá be magát szivébe, őt Rómába követé, hol palotájában az úrnő' szerepét viszi. Actaea, az itt közlött töredék' elején, fürdő-csarnokban nyugágyon hever, a' legdicsőbb arab füstölő szer' illatjától részegen, a' szerelem' és szerencse' édes álmaiba merülve.

egy foglalva e' szavakba, annyira, hogy emlékezések' árjától érezé magát hirtelen eltemettetni: gyermekkora, midőn Pyrene' forráspartjain virágokat szede, ősz atyjának kétségbeesése, midőn a' játékok utáni reggel hasztalanul kiáltá nevét, megérkezése Rómában, hol azon iszonyú titok világos lőn, mellyet császári szeretője addig-elé rejtve tarta előle, mind ez való- 's igazságnak mutatkozék azon bű-lepel mögött, mellyet az idegen hölgy' jégkeze szétszakaszta. Sikoltva kiálta föl, és arczát kezeibe rejtve szóla: ‚Igen, én vagyok azon boldogtalan.'

Egy néma percz következék ezen kérdés és felelet után, egy percz, mellyben Actaea nem bátorkodék fölpillantani, mert félt, hogy az idegennek hideg, parancsoló szeme mindegyre rajta nyugszik: végre érezé, hogy az ismeretlen megfogá kezét, mellyel arczát takará, — 's erre föl merte vetni könyűktől nehéz szempilláit. Az idegen folyvást reá irányzá hideg, mozdulatlan pillantását.

„Halljad! — folytatá ugyanazon komoly, nyugalmas hangon, de szelidebben, mint előbb, — a' sorsnak különös titkai vannak, gyakran gyermek' kezébe teszi a' birodalom' javát vagy veszedelmét; téged talán nem haragjokban küldének ide az istenek, hanem kegyökben választának ki."

‚Jaj nekem! — kiálta Actaea — én vétkezém, de szerelemből, ez egész bűnöm. Szivemben soha nem élt egy rosz gondolat, 's mivel többé boldog nem lehetek, legalább a' világ' boldogságán akarom szemeimet legeltetni. De én egészen el vagyok válva a' világtól; igen gyönge és hatalomtalan. Mondd meg, mit tehetek, 's az meg fog történni.'

„Először tehát: ismered azt, kire sorsodat bizád?"

‚Csak ma reggel óta tudom, hogy Lucius és Nero egy személy 's hogy szeretőm Róman uralkodik. Engem, ó Görögország' leányát, szépsége csábita el 's erkölcsei' simasága és szavának édes hangzata. Játékaink' győzelmesét követém, nem tudva, hogy ő a' világ' ura.'

„De most — felelt az idegen, 's pillantása még merőbben nyugvék Actaeán, és szava még mélyebb lőn, — most tudod, hogy Nero, de tudod-e, ki az a' Nero?"

‚Én istennek szoktam őt tekinteni' felelt Actaea.

„No tehát, megmondom én, — szólt az idegen — ki ezen Nero, mert illő, hogy a' szerető ismerje szerelme' tárgyát, a' rabszolgáló urát."

‚Mit fogok hallani?' monda Actaea félhallhatólag.

„Lucius távol születék a' tróntól, kötés által közelíte hozzá, és vétek által juta rá."

‚Nem ő követé el!' szakasztá gyorsan félbe Actaea.

„Ő huzta belőle a' nyereséget; — folytatá hidegen az ismeretlen. Különben a' vihar, melly a' fát kidönté, megkiméllte annak hajtását. De a' fiúnak hamar atyját kelle követnie, Britannicus Claudius mellett küldeték nyugodni, és most Nero volt a' gyilkos."

‚Ki mondhatja azt? — kiálta Actaea, — ki bátor illy szörnyű váddal illetni őt?'

„Kételkedel rajta? kérdé az ismeretlen, olly nyugodtan, hogy szavai' kinyomása meg nem változék; — akarod tudni, hogy' történt e' gyilkosság? Elbeszélem. Egy napon, mikor Nero egy azon térekre nyiló szobában, mellyekben Agrippina udvarát tartá, néhány gyermekkel játszék 's azok között Britannicust meglátá, parancsolá ennek, lépjen be az ebéd-terembe 's daloljon dalokat a' vendégek előtt, hogy így udvaronczai' gúnya- 's nevetésének kitegye őt. — Britannicus engede a' parancsnak; fehér ruhában lépe a' triclíniumba, és a' részeg vendégek között tovább lépve, halványan és búsan és könyűs szemekkel éneklé azon verseket, mellyeket Ennius ó költőnk Astyanax' szájába ad: „Atyám! honom! Priamus' háza! dicső palota! templom, fénylő ajtókkal és kirakva csillogó aranynyal és elefánttetemmel! Eldülni láttalak az idegenek' gaz keze alatt, a' lángok' zsákmányává lenni láttalak!" és hirtelen elhalt a' nevetés, és könyűk szivárogtak Nero' udvaronczainak szemeibe; bár minő orczátlan és szeméremtelenek voltak is, elnémultak az ártatlanság és fájdalom előtt. De ezzel Britannicusra is ki volt a' halál mondva. Találtaték Róma' tömlöczeiben egy híres méregkeverő asszony, vétkei miatt közel és távol ismeretes; Nero magához rendelé Pollio Julius tribunt, kire az asszony' őrizése bizva volt, — mert maga az imperator még vonakodék ekkor a' gonosz asszonynyal beszélni. Más nap reggel meghozá neki Pollio a' mérget, Britannicus' tanitói magok önték be po-

haráha; de a' gyilkosok kétkedtek, félelemből vagy gyöngeségből, 's így az ital nem lőn halálos. Ekkor, halljad csak, Nero az imperator, Nero az isteni, mint te nevezéd, tulajdon palotájába hivatá a' méregkeverőket 's ott ön szobájában, a' házi istenek' szent oltára előtt, csináltata második mérget. Először is egy kecskebakon tönek próbát, az még öt óráig élt miután beadaték neki, — 's ezen öt óra alatt egyre főzék és sűríték a' mérget, azután egy vadkannak adtak belőle, melly nyomban megdöglék. Nero azután fürdőbe ment, megkené magát, fehér ruhát ölte magára és, a' legelfogulatlanabb mosolylyal ajakain, asztalhoz ült, épen ahhoz, mellynél Britannicus étkezett."

‚De hogyan történt — kérdé öt Actaea remegő szóval — hogy ha Britannicus valóban mérget kapott, hogy a' rabszolga, ki mindig megizlelé előbb az ételt, a' méreg' hatását épen nem érezé? — Britannicus, mint mondják, gyermekségе óta a' görcs-nyavalyában szenvede, talán egy illy ostrom ölé meg.'

„Igen, igen; Nero is azt mondja 's ebben tünik ki ördögi okossága. Igaz, hogy minden a' mit Britannicus ivott, 's minden étel, mellyből evett, előbb megizlelteték; de olly ital adaték neki, mellyet a' rabszolga megizlelhete, de a' melly forró volt a' gyermeknek; ekkor hideg víz tölteték az italba 's épen ezen vízben volt a' méreg. Oh a' méreg olly gyorsan, hirtelenűl dolgozék, hogy Britannicus azonnal bezárá szemeit 's a' fájdalom' hangja-, a' panasz' egy szava nélkül hátra esett. Némelly oktalanok kirohantak a' szobából ... A' többiek ülve maradtak, halványan és remegve, — mindent átláttak. Nero épen énekelt; nyugodtan hajlék le Britannicus' székére és szóla: „Semmi baj, — egy pillanat alatt magához térend" és folytatá énekét. De a' halotti ünnepélyekről eleve gondoskodék; máglya emelteték föl a' Mars' mezején, 's a' barna foltokkal fedett test még azon éjjel rá tétetek; de a' záporban ömlő eső háromszor oltotta el a' máglya' lángjait, mintha az istenek vonakodtak volna részt venni a' testvérgyilkolásban. Ekkor száraz ágakkal takartatá be Nero a' testet, 's negyedszeri meggyujtás után emészté el a' tűz az ártatlan testet 's Britannicus' haragos szellemét tűzoszlopban látszék az égbe ragadni."

‚De Burrhus, de Seneca!"

„Burrhus, Seneca!" keserű mosoly vonula át az idegen' arczvonásain; „kezöket ezüsttel tölték meg, szájokat aranynyal pecsételék le, és ök hallgattak!"

‚Ah! ah!' sohajtott Actaea.

„Ez nap óta, — folytatá az, ki mind ez iszonyú titkokkal igen ismeretesnek látszék, — ez nap óta Nero méltó fia lőn Aenobarbusnak, ezen fajból, mellynek szakálla réz, arcza ércz és szíve ólom volt; e' nap óta eltaszítá Octaviát, kinek az uraságot köszöné, Campaniába számüzé magát, hol histriók, inasok és a' nönem' sepredéke között azon kicsapongásokra vetemedett, mellyek két év óta Rómát iszonynyal töltik be."

‚Lehetetlen! lehetetlen! — kiálta Actaea — te rágalmazod öt.'

„Csalódni akarsz; még az igazság' felét is alig mondám el."

‚De miért nem büntet meg, hogy illy titkokat fedezsz föl?'

„Az még megtörténhetik, el vagyok rá szánva."

‚Miért daczolsz boszújával?'

„Mivel talán én egy magam vagyok, ki tőle el nem szökhetem."

‚Ki vagy tehát?'

„Az ő anyja."

‚Agrippina!' kiálta Actaea, fölugrék a' nyugágyról és lábaihoz borult; ‚te Agrippina, Germanicus' leánya, imperatorok' testvére, özvegye 's anyja! Agrippina állva én előttem, Görögország' szegény leánya előtt! Ah, mit kivánsz tőlem? Szólj, parancsolj, én engedelmeskedem! Kivevén, ha azt parancsolod, hogy őt többé ne szeressem; 'mind azok' daczára, mikkel vádolod, egyre szeretem öt. De ekkor legalább meghalhatok, ha parancsodat nem fogadhatom is.'

„Nem, gyermekem — felelt Agrippina — szeresd Caesart továbbra is azon kimeríthetlen, ragaszkodó szerelemmel, mellyel Luciuson csüggél, mert minden reményem ezen szerelmen alapúl, csak a' te szerelmed' tisztaságával folytathatni harczot a' többiek' rosszasága ellen."

‚A' többiek! — szólt Actaea, és hideg borzadás futá tagjait keresztül — Caesar mást is szeret?'

„Nem tudod azt, gyermekem?"

‚Ah, tudtam-e valamit, gondoltam-e az imperatorral, mikor Luciust szeretém? Mit

ért akkor Nero nekem? Egyszerű művészt szereték én 's átadám neki életemet, azt hive, hogy ő is az övét adhatja. — De ki azon asszony?'

„Egy olly leány, ki atyját megtagadá, olly nő, ki férjét elárulta! Egy nő, veszedelmes szépséggel, kinek az istenek mindent adtak, csak szivet nem — Sabina Popaea.''

‚Igaz istenek! — kiálta Actaea, — annyira meg vagyok büntetve, annyira szerencsétlen!'

„Nem olly szerencsétlen, nem olly büntetett, mint én, mert neked hatalmadban álla őt szeretőül el nem fogadni, de nekem az istenek adák őt fiúl: Most átláttad, mi marad tenni valód hátra?''

‚Futni tőle, többé nem látni őt.'

„Őrizkedjél ettől, gyermekem; azt mondják, szeret téged.''

‚Azt mondják; igazán? Hiszed-e te is, az imperator' anyja?'

„Igen!''

‚Oh üdvöz légy!'

„Rajta tehát; ezen szerelemnek akaratot kell adnod, czélt kell kitűznöd; a' pokol' szellemét ki kell belőle üznöd, melly őt vészbe vonja, 's így megmented Rómát, az imperátort 's talán engem is.''

‚Téged is? Azt hiszed, merné ő ...''

„Nero mindent mer.''

‚De én illyen tervnél mit sem érek.'

„Talán magad vagy azon egy asszony, ki végbeviteléhez elég tiszta.''

‚Nem, nem, inkább szököm, inkább soha nem látandom őt!'

„‚Az isteni imperator magához rendeli Actaeát'' hangoztatá egy szelid hang és egy flatal rabszolga kinyitá az ajtót.

‚Sporus?' szólt Actaea bámulva.

„Sporus!'' mormogá Agrippina 's fejét betekeré a' stólával.

„‚Caesar vár'' szólt a' rabszolga néhány pillanat után.

„Menj tehát'' mondá Agrippina.

‚Követlek' felelt Actaea, fátyolt és köpönyeget vön, és követé Sporust. **V—a.**

(Vége következik.)

Magyar játékszíni krónika.

Febr. 26. és 27. Báléj, nagy opera 5 felvon. Scribe ut. Szerdahelyi, zenéjét irta Auber. — Elég correct előadások, de lélek és összeható erő nélkul. Legjobb Schodelné volt (Reiterholm' neje); Felbér, kinek az első előadás jutalomjátéka, mint Oskár apród, nem eléggé vidor, ügyes, 's éneke bágyadt. Erkel (Olaf hg) lelketlen, és Szatmári Karolina (jósnő) gyengén énekelt, 's nem birta azon boszorkány szint, mellyet még a' zene is bélyegzőleg fejez ki. Az álorczás bált és tánczokat pompa, szabatosság és változatosság kedveltette meg. **S. F.**

Febr. 28. Bono' és társasága, kötéltáncz, mimicai és erő-mutatványa után, egy némajátékot ada kevés hatással, illy czim alatt: Harlequin mint csontváz. Nézö kevés.

Mart. 1. Rágalom iskolája. Ez a' maga nemében classicai mű képzelhetetlen hanyagsággal adatott; ha színészeink, kivéve a' kiveendőket, így ügyekeznek a' színdarabok' hitelének megalapitásán, akkor csakugyan nem lehet csodálni, ha színházunk lassanként egészen opera és spectaculumok' házává válik. **Csanád.**

Mart. 2. Bájital. Az operák' publicumához képest kevés nézö.

Mart. 3. A' két feledékeny. Bono' mutatványai és egy némajáték illy czímmel: Az ágyúból kilőtt Harlequin. Nézö kevés.

Mart. 4. Lendvay dalszinész'(!) jutalmául harmadszor: Báléj. ***

Mart. 5. Foster testvérek. E' színmüvet eddig érdekesnek találta a' közönség, most mint minden drama, igen gyér nézöktől fogadtatott. Az előadás nem rosz; mert a' szerepek jó kezekben voltak 's Fáncsy (Megyery helyett) Foster Tamást szerencsével adá, azonban az egészre nézve el nem mellőzhetjük megjegyezni, hogy egy estve annyi elforgatott beszédet hallani, millyenek „teherhordás' viseléséről'', „a' fogolyban torony volt'' stb. még is egy kissé botránkoztató. Való, hogy senki sem játszik lelkesedéssel kevés nézök előtt, 's a' mostani izlés a' szinjátéknak nem kedvezö; de épen azért van szükség szinészeinknek állhatatos szorgalmára; mert ha már a szinjáték nem kedves, a' rosz, vagy roszúl előadott szinjáték még kevesbbé 's méltán nem lesz az. 'S ezt komoly meggondolásúl ajánljuk szinészeinknek.

Mart. 6. Először: Hogy lehet olcsón élni. Vigjáték 3 felv. Lebrün után fordította Jakab István a' m. t. társaság' költségén. Ezt megelőzé: Két nap falun. A' „Hogy lehet olcsón élni'' szinpadon nem látszik megállhatónak. Igen lassu és vontatott beszédeit Telepy (Sommer) és Szilágyi (Faber fogadós) szerepeik, mellyek jól adattak, nem birják eléggé föleleventeni. Egyébiránt ez csak azt bizonyitja, hogy a' színi hatásról előre több oknál fogva csak hihetőséggel lehet itélni; de egész bizonyossággal nem 's meg vagyunk győződve a' közönség' méltányosságáról, hogy miután a magyar academia által eszközlött fordítások között olly sok jeles és haszonvehető találtatott, egy két tévedés miatt tölök bizodalmát meg nem fogja vonni. **V.**

— Figyelmessé tétettünk, hogy az idei Játékszíni zsebkönyvben, a' 24-d. lapon, az új darabok közül hibából kimaradt Vazul, Szigligeti' szomorujátéka, melly m. évi jan. 30-d. adatott. E' szerint tehát Athenaeumunk' 16. sz. a' 256-d. szeleten is harminczkilenczre teendő az új (és tizre az új eredeti) darabok' száma, melly tekintetben tehát pesti magyar szinházunk a' legtermékenyebb párizsit (St. Antoine) utólérte. **S. F.**

IGAZÍTÁSOK. A' multkori 20. számban, 319. szel. a' 6-d. sorban olv.: öt *olly* változatlan érzéssel nyomozó, *millyet* stb.; a' 40-d. sorban: muvészetet; 's 320-d. szeleten 42-d. sorban: *ki szinte jő 's megy* stb.

Évnegyedi előfizetés.

Az Athenaeum 's Figyelmező' szerkesztősége folyó év' második negyedére (aprilistól junius' végéig) is fogad el előfizetést, helyben 2 ft. 30 kr., postán 3 ft. pengőben. A' távol levők kéretnek, ne terheltessenek ebbeli szándékjokat jó korán velünk tudatni, hogy netalán több példányok' nyomatása iránt rendeléseket tehessünk. Az I. évnegyedből csak néhány csonka példányaink vannak még. Egy uttal kérjük tisztelt előfizetőinket, hogy ha némellykor valamellyik számát lapjainknak nem kapják, iránta ne terheltessenek ott kérdést tenni, hol előfizettek, mert postai tévedéseket a' legjobb szándékkal sem vagyunk képesek helyre ütni. Pest, mart. 12. 1839. **Szerkesztőség.**

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

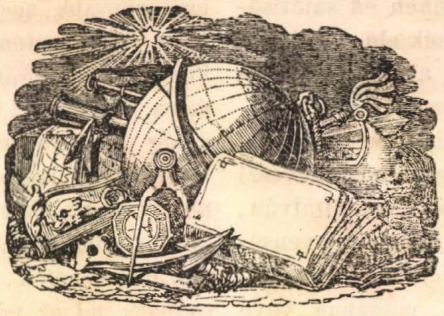

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV.

Első félév. **Pest, martius' 17. 1839.** **22. szám.**

Tartalom: Gondolatok a' történetirás' theoriájából. Wachsmuth után *(Horváth Mihály)*. — Géza. Balláda *(Ajtai Gyula)*. — Actaea. Vége *(V—a)*. — Egyveleg. — Komárommegyei dologház.

Gondolatok

a' történetirás' theoriájából.

Miként az ember, okossága által a' föld' minden teremtményei fölött kijelelt, rendeltetésének a' földi dolgok' országában annyival jobban felel meg, minél inkább törekszik tulajdonképi 's legfőbb birtokát a' természetteli közlekedésben hatólag fenntartani, és emezt, mennyire csak teheti, magának alá vetni: épen ugy tünnek ki a' lettdolgok' végtelen sokféleségében a' tartalom' valódisága 's teljessége, a' bélyeg' jelentősége által azon tünemények, mellyek eredetöket vagy kifejlésöket 's végrehajtásokat az embertől, mint okosan munkálódó lénytől, nyerték. A' durva anyagtól, melly a' szemléletnek szolgál tárgyúl, az emberiség' kifejezése által különbözvén, kiváltképen alkalmasak ezen tünemények történeti művek' alkotására; minél több bélyegei nyilatkoznak azokon az emberi ész' munkásságának, annyival jelentősebb becsök. Hasonlókép legtisztábban 's méltányosabban nyilvánítja magát a' historiai kedélynek avatottsága az emberi ész' munkálkodásaira irányzata által; az emberiség' tekintetében egy közös legfőbb törvényt kell a' történet-tudomány' és művészet' egyetemi törekvéseinek 's munkálatainak megismerni; ebben folynak össze a' történetirásnak két, egymással szinleg ellenkező, főirányai. Ezek pedig: a' tudományos és művészeti. Midőn a' gondolkodó ember a' történeti anyag' kidolgozásában az elemi bélyeget idő' 's tér' meghatározása által az egyes tüneményekre rányomja, midőn a' népben, országban, vallásban, művészetben, tudományban stb., a' szellemi fölfogás' köreit kijeleli 's a' részleteket mindenikében összeállítja, midőn a' tünemények' belső összefüggését nyomozza 's az ok' és okozat' törvényeit abban kimutatja, midőn végűl a' földi dolgok' tarka változatosságában az isteni végzet' állandóságát fölfedezni iparkodik; tehát midőn az egyest rendezi 's általános törvényeket von le, akkor a' historiának tudományos iránya nyilatkozik. Már pedig a' történetirás' körébeni mindennemű dolgozatnak alaptörvénye szerint, forogni tudniillik a' lettdolgokban, szükség, hogy a' gondolat, melly általánosságra és egységre emelkedni 's minden egyest, mint egy lépcsőzet' sorának tagját, a' legfőbbel összekapcsolni törekszik, szünetlen visszafordúljon

a' szem előtt fekvő anyag' földi föltételeire, hogy ez az ő különneműségében és sajátiságában szemléltessék és adassék elő; szükség, mikép a' gondolat az egyes alakok' tolongásában forogjon, hogy a' történeti mű azoknak vidám élete által színt és tónust nyerjen. Ez a' historia' körébeni dolgozatnak művészi oldala, melly a' tudományihoz csatoltatván, mint Janus' kettős fején az ifjuság' elevenségét a' vénség' bölcseségével párosítja; a' kettőnek egyike sem képes magában véve kielégíteni a' történetirás' igényeit.

Ezt a' népek' és országok' történeteire alkalmazva, a' tudományos szellemiránynak azon egység szolgál tárgyul, melylyet az ország előtüntet; a' historiának ez által kijelelt köre, belsőleg egy közös középpont által, akár személyes igazgatás, akár törvény legyen az, föltétetve, külsőleg egy egészként meghatározva, belső összefüggésben és külső kulcsolatban jelenik meg; minél fogva világos, mihez kelljen az embernek magát tartania. De a' népösszeség illy egységben nem részesül hasonló mértékben; ritkán szoríttatván a' statussal ugyanozon határok közé, itt több országokra szakadva, amott egyéb népekkel egy országban összevegyűlve, olly tömegként tünik elő a' nép, melly a' status-rendezet által nyeri meg csak állapodottságát és határait, 's e' nélkül a' természeti alak' hasonneműségét látatja ugyan, de azon egységet nem, mellyet az észnek szabadon munkálkodó hatása állít elő, ugy hogy a' részreoszlás és különneműség kiemelkedni, 's a' tudományos iránynak a' különféleségben és sokaságban, a' kapcsolatlanságban és ingatagságban gyüjtő hely 's nyugpont hiányzani látszik. De a' historiai munkásság' művészi oldalának itt tágas mező nyílik, 's e' nélkül azon egység is, mellyet az ország' fogalma nyujt, belső teljességben szűkölködnék. Ez szinte ugy megvalósul a' statusbani életről, mint annak a' történeti művészet általi fölfogásáról. A' status üres minta marad, ha benne egy lényegdús, életerővel teli néptömeg' teljessége hiányzik; nem egész, nem egy az, ha határai a' népeivel ellenkeznek, nem sajátja önmagának, ha intézetei nem a' nép' szellemében gyökerülnek, ha alkotó munkálkodása a' nép' nyers ellenkezésébe ütközik. Sehol sincs ellenben a' világközlekedésben eröteljesebb 's élénkebb élet, sehol hevesebb forrongás, hatalmasabb fölemelkedés, erőszakosabb megrendülés, mint hol a' nép saját természetének eszközeivel fölfegyverkezve, sajátiságának fenntartásáért lép a' viadalra. Miként a' valóságban, szint' ugy áll a' dolog a' történeti felfogásban és előadásban. Velő- és vérrel, vidámság- és élettel tölti meg ezt a' történetésznek jártassága a' népek' gondolkodásmódjában és szokásaiban; az országtörténetek, mellyek csak a' körül forognak, mi az udvar-, cabinet- és kormányhatóságoktól foly ki, vagy azokra viszonylik, hasonlók azon utazókhoz, kik mindenütt csak magas köröket látogatnak meg, 's inkább a' hideg márványteremben unatkoznak, mintsem a' bizoda mas kunyhóban szivöket enyhítenék; keresett szigorsága a' tudományos törekvésnek egység után a' status' kiemelésében 's a' nép' elmellőzésében, szárazságot, hustalan csontvázat szül, 's egység és egészség helyett még is csak tökéletlenség mutatkozik; 's nem egyéb, mint a' kamatokkali kereskedés, mig a' tőkével is lehetne nyerekedni.

A' népéletnek ezen belső összeköttetése miatt a' status' lényegével, az utóbbik' története csak fél és ízetlen marad, ha az első, melly emennek veleje és lelke, nem méltányoltatik; 's illy nemű dolgozat körülbelül annyira hálátlan is, mint aratni, hol nem vetteték. Ellenben, ha az ország' belső gazdagsága, a' politicai közlekedésbeni erőnyilvánításai, az egyetemi tagzatnak életvidámsága a' nép' akaratjával 's hata mávali viszonyában adatik elő, 's a' népélet' története annak minden nyilatkozásaiban mint politicai egység fonatik be az ország' eseményeinek és intézeteinek történetébe, akkor a' statustörténet a' néptörténettel összehasonlítva, körülbelül ugy mutatkozik, mint egy bokros fának lombozata a' rokon földben gyökerező, erős, kevély törzsök iránt, mellyből kisudarlik. Minél fogva egy épen olly önálló, mint tartalomdús föladat, egy vagy több népeknek, sőt az egész föld' népségeinek sajátságait eredeti föltételeik 's a' később történt változásaik szerint, a' tulajdonságokat, mellyeket valamelly nép az események' elején 's folyamatában mint veleszületteket nyilvánított, a' külső eseteknek azokra befolyását, a' természet elleni harcznak 's a' szomszéd népekbeli közlekedésben támadó surlódásnak a' nép' állapotát

alakító eredményeit ugy előadni, hogy a' népügy egyátaljan mint főjelenés, nem pedig mint a' statustörténetek' sorának alája vetendő valami, a' szín' elején álljon 's a' status' ügye, akár föltevő akár föltett legyen az, arra viszonyítassék. Itt azonban nem csak körülmények-, erkölcsök-, szokások- 's characztervonásoknak kell előfordúlni, hanem valamint sehol sincs a' valóságban nép országalkotmányon kivűl, szint' olly kevéssé ellenkezik az említett föladással a' status' élete és mozgása; sőt inkább különös figyelem fordítandó abban az alkotmányra, törvényekre, és jogokra, 's általánosan nem az anyagnak a' nép- és statustörténettőli különbözése, hanemcsak a' felfogás' különbözése forog szóban. Ezt azonban minden egyes irányai szerint kijelelni akarni, hogy az illy nemű föladás' kivitele a' historiai munkálatok' sorában illő helyet nyerjen, kevésbbé volna tanácsos, mint azt kimutatni, mivé illy dolgozatnak lenni nem kell. Leghelyesebben kinyomatik az illynemű föladásnál szükségkép felfogandó egység ezen szó által: népiség; mi egy hasonlíthatlanul nyomos értelmű kifejezés, magában foglaló egy nép' összes physicai, erkölcsi és szellemi lényegének bélyegét, melylyet a' korszellem' hatalma 's a' megért eszmének teremtő ereje, magának egy szóban testet ohajtó, alkotott, 's melly annyira különbözik a' divatos szógyártás' kisszerű koholmányitól, mint a' nemzeti viseletek a' divatujság' piperéitől.

(Wachsmuth ut.) ***Horváth Mihály.***

Géza.

A' Kisfaludy' társaság által másod jutalmat nyert balláda.

Dalt az illy magas kebelnek
Szívlant' húrjain!

A' fájdalom magán kivül
Nem ismer több urat,
Olly mélyen dúlja kebelét
A' sérelem-tudat.
Szemében láng lobog,
A' bosszúvágy' heve;
Királyfi e' vitéz,
És Géza a' neve.

Harag' szélvésze villan-át
Magas, szép homlokán,
'S igy fűzi gondolatjait
Tűz-lelke' nyomdokán:

„Bosszúban életem,
Csak bosszút ölelek,
De téged hitszegő
Király, ledöntelek.

Jogadta birtokom felé
Nyujtál undok kezet,
A' szent jog' tisztelésiből
Kebled kivetkezett.
Megszegted álnokúl
Esküdnek szent szavát,
Hah, gyáva hitszegő!
'S te bírjad e' hazát?

Bérhíveidnek gyilkain
Leheljek vég-sohajt?
Ez, ez tehát a' drága kő,
Mit koronád ohajt.
Egyik hő érzetű
Fiától e' hazát,
Könyörtudatlanúl
Vadúl megfosztanád!"

Így szól, 's keblében a' harag'
Villámi rontanak,
'S minden magasztas érzetek
Ím elnémúltanak;
Csak honszerelme ég,
Lelkén őrtűz gyanánt — —
Megrendúlt a' harag,
'S vesztett csatára szállt.

Küzdjek tovább is magamért,
'S hazám sirassa azt?
Átokká váljék ajkain
A' kéj-hozó malaszt? —
Nem, oh hazám, hazám!
A' szent polgári vér
Ne fesse kardomat,
Nem lesz korona-bér!"

'S a' hű levente térdre hull,
Fohász kel ajkain,
'S lelkének ihletése leng
Imája' szavain:
„Egeknek szent ura!
Áraszsz békét reánk,
Hogy százakig legyen
Boldog, kedves hazánk!

Oh térj magadba Salamon!
Szeresd e' szép hazát;
Ne halld az álnok suttogók'
Ármányos szózatát. —
'S bocsáss-meg, oh hazám!
Hogy kardom vonva volt,
Bünét megismerő
Keblem már meglakolt!"

Kétes érzés háborítja
A' borús hazát,

Kétes érzés társul ölti
A' szív' bánatát.
Kétség' kínain borongva
A' szív csüggedez,
Csüggedelmet a' reménység
Bágyadtan fedez.

Géza bosszús ; a' magyarhon'
Harmadában úr,
'S bűntudat' kinzó szavától
Keble nem szorúl.
Ám hadúr a' hitszegőnek
Győzelmet nem ád,
És a' bűntudat kiáltja
Mardosó szavát.

Géza vihat a' csatában
Hőskirályi fényt;
Salamon tehet futással
Győzelem-cserét.
Kétes érzés háborítja
A' borús hazát,
Kétes, Géza mit követlend,
Rényt, vagy koronát?!

Öröm mosolyg az arczokon
Az áldozat felett,
A' szíveken kéj zajlik át
'S fellengő tisztelet.

Az ünnepély' varázsa itt
Elfogja a' kebelt,
Hol a' magasztas hon-szerelm
Olly fényes trónt emelt.

A' templom sűrü-nép-tele,
De néma minden ajk,
Keblökben a' csodálkozás'
Szent érzeménye zajg.

Gézának égi nyugtot ád
Az önmegtagadás,
Lelkének a' honnyugalom
Dicső jutalmazás.

A' felkent főre tette fel
A' gazdag koronát,
'S inté szelíd szavakkal őt,
Ápolja szép honát.

A' mit kivívott Géza már
Olly szép a' diadal,
Hogy egy egész hon' ajkiról,
Zeng fel a' hála-dal.

Ajtai Gyula.

Actaea.

(Vége.)

Miután Actaea és Sporus hosszu folyosókon mentek által azon palotában, melly csak

ma óta volt Actaea' lakhelye 's ez okból előtte ismeretlen, vezetője egy kaput nyita föl aranykulcscsal, mellyet azután a' fiatal görög nőnek ada át, hogy ezután maga lehessen a' föl-nyitó, — 's az arany palota' kerteiben voltak. Actaea messze Román kivűl gondolá magát, olly végetlenűl és méltóságosan terjedt ki a' láthatár. A' fák között egy tág tó' ezüst hullámait látá csillogni, a' tó' másik részén pedig, kékes távolságban, félig fáktól fedve, egy palota' oszlopsorait. A' lég tiszta volt; az esti ég' tiszta kékjét legkisebb felhő nem zavará meg; tág tükörnek látszék a' tó, 's az álomba merülő Romának utolsó, tompa zaja a' távolban enyészett el. Sporus és a' fiatal görögnő, mindketten fénylő fejér ruhába öltözködve, az elysiumi mezőkön járó lelkekhez hasonlítának. A' tó' partjain, tág réteken, a' kiterjedt erdők' szélein, mint Afrika' távol pusztáiban, vad zergeseregek legeltek, míg mesterséges romokon, mellyek Actaeát hona' emlékeire emlékezteték, nagy fejér madarak ültek, lángszinű szárnyakkal, komolyan és mozdulatlanul, mint had-örök; 's mint ezek, kiáltának néha néha durva és változatlan hangon. A' tó' éjszaki részéhez jutván, sajkába ugrék Sporus, és jelt ada társának, kövesse őt, ekkor kicsiny bíborvitorlát fejte ki 's mintegy bűbájosan lengtek gyorsan át a' vízmezőn, mellynek fölszínén az indiai tenger' legritkább halainak arany pillangói uszkáltak.

A' sajka hamar általért a' tulsó parthoz. Sporus kihuzá a' szárazra 's társnéjával tovább lépegete. Némán és gyors lábbal kiséré őt a' fiatal görög nő, mert sűrü fenyves és fige-erdőbe értek, mellynek sötét zölde olly homályossá tette az éjszakát, hogy a' hölgy, borzadástól meglepetve, igen közel simult vezetőjéhez, noha tudá, hogy tőle semmi segítséget nem várhat. Valóban néhány percz óta panaszhangok hallatszottak, mintegy a' föld' gyomrából emelkedve, azután pedig nyilván hallá egy emberi szó' fájdalom-kiáltását; megrettent és kezét félénken Sporus' vállára tette: „Mit jelent ez?“ kérdé félhangosan.

‚Semmit‘, felelt a' rabszolga.

„És még is, azt vélem, hallám...

‚Sohajtás volt. Igen, a' tömlöczöknél megyünk el.‘

„És kik a' foglyok?“

‚Keresztények, kik az állatviadalra tartatnak itt.‘

Actaea egyre gyorsabbuló léptekkel haladt utján; mikor egy földrakás mellett ment el, nyilván hallhatá egy nyilásból a' legfájdalmasabb és panaszosabb hangokat, a' millyen csak emberi ajkakon kifér, és ámbár előtte e' keresztények mindig gonosz és büntetésre érdemes társaságnak festettek is le, most mégis azon fájdalmas rokonérzetre lágyúlt iránt ok, mellyet a' bűnösöktől sem tagadunk meg, mikor tudjuk, hogy iszonyú halálnak mennek ellenébe. Nagyon siete tehát, hogy az erdőből kijuthasson. Midőn annak szélére jutott, kürtök és czimbalmok' hangjai csapák meg fülét, 's világosság és melodia válták föl a' sötétséget és fájdalomhangokat; — a' nő biztos, de lassabb lépéssel juta be a' vestibulumba..

Egy pillanatig vakítva állapodék meg a' küszöbön. Álmaiban, dús képzeletének játékaiban sem juta ennyi pompa soha eszébe. A' vestibulum, egészen bronsz, elefántcsont és aranytól ragyogva, olly tág volt, hogy háromszoros oszlopsortól kerítteték, mellyek' közepében száz husz lábnyi magas képszobor álla, Zenodor' munkája, melly az isteni imperatort, isteni magatartásban ábrázolá. Actaea remegve haladt el ezen kép mellett. Minő iszonyú hatalom ezen egy ember' kezében, ki szobrokat emeltete magának, háromszor olly magasan mint az olympusi Zeüsé, kinek sétányul és halastóul kertek szolgáltak, hasonlók a' végetlen erdőkhöz nagy tavakkal, 's mulatságúl foglyokat tarta, tigrisek és oroszlánoknak elővetendőket. Ezen palotában az emberi élet' minden szabálya 's törvénye megvetteték; egy intést, jelet, hunyorítást ezen embertől, és minden mondva volt; egyes ember, család söt nép is eltűnt a' föld' színéről, a' nélkűl, hogy más panasz hallatszanék, mint a' haldoklók' nyögése, vagy a' természet' rendében valami megrendűlne, a' nap sötétség' fátyolába bujnék, vagy a' villám tanúságot adna, hogy ég boltozza be a' földet 's istenek uralkodnak az imperator fölött.

Így Actaea a' legmélyebb 's kebelszorítóbb félelemmel hága föl a' lépcsön, melly Lucius' szobájába vezete, 's ezen érzés annyira elhatalmazott rajta, hogy azon pillanatban, mikor az ajtó előtt álla 's látá, hogy Sporus a' kulcsot fordítani 's nyitni akar, egyik kezével annak vállára kelle támaszkodnia, míg másik kezét szivéhez nyomá, mellynek dobogása öt megfojtással fenyegeté. Ezután jelt ada Sporusnak az ajtó' fölnyitására; a' rabszolga engedelmeskedék, a' nő pedig meglátá Luciust a' szoba' fenékletén; egyszerű, fejér tunica volt rajta; feje olaj-ággal koszorúzva, 's félig kinyujtózva feküdt a' nyúg-ágyon. Ekkor egyszerre minden iszonyú emlékezet eltünék Actaea' elméjéből. Azt hivé, hogy változásnak kelle azon férfiúval történni, mióta ő megtudá, hogy a' világ' ura; de egyetlenegy fölűleges pillantással azonnal megismeré Luciust, az arany szakállos szép ifjút, kit atyja' házába vezete; olympiai győzőjét ismét megtalálta: Caesar eltünt. Elébe akara sietni, de a' szoba közepén elhagyá minden ereje, térdére esett le, 's kezeit Nero felé terjesztve ki, félérthetőleg mondá e' szavakat: „Lucius, nemde, mindig Lucius?“

‚Igen, igen! szép corinthusi lányom‘, felele Caesar szelíd hangon és magához inté. ‚Mindig Lucius! Nem e' név alatt szeretél-e engem, magamért szeretél, nem uraságom- és koronámért, mint mind a' kik körűlem vannak? Jer Actaea, emelkedjél hozzám! A' világ' lábaimnál, de te karjaim között.‘

„Oh, jól tudám!“ kiálta föl Actaea 's megölelé a' szeretett férfiat, „jól tudám, hazugság, hogy kedves Luciusom olly gonosz...“

‚Gonosz — mondá Lucius — kitől hallád azt?‘

„Nem, nem, — szakasztá öt félbe Actaea, — azt gondolják néha, hogy az oroszlán, nemes és bátor mint te, 's királya és ura az állatoknak, mint te, imperator, az embereké, kegyetlen, mivel erejét nem ismérve, néha enyelgése közben öldököl. Ah oroszlánom, vigyázz gödölyédre ...“

‚Mit se félj, Actaeám‘, felele Nero mosolyogva, ‚az oroszlán csak akkor emlékezik meg foga- 's körmeiről, midőn ollyakra talál, kik vitára bátrak vele szállni. Lásd, a' te lábaidhoz, mint bárány simúl le.‘

„Ah nem is Luciustól félek én. Lucius még mindegyre vendégem, kedvesem, ki honomtól és atyámtól elhoza, ki szerelemmel köteles azt pótolni, mit ártatlanságomból elrabla. De az, a' kitől félek...“ Itt megakadt, de Lucius jel által bátorítá, „az, kitől félek, Caesar, Octavia' számüzője, Nero, Popaea' jövendő férje!“

‚Anyámat láttad!‘ — kiálta föl Lucius, 's egy ugrással elhagyva a' nyúgágyat, Actaeának merően néze szemébe. ‚Anyámat láttad!‘

„Igen is!“ felelt a' nő alig érthetőleg.

‚Igen, — ismétlé Nero keserűen, — és ő mondá, hogy kegyetlen vagyok. Nincs-e úgy? — Hogy ölelésemben gyilkolok, nem úgy van-e? Hogy Jupitertől másom nincs, mint a' megemésztő pillantás? Ő beszéle neked Octaviáról, ki az ő védencze, kit én gyűlölök, kit ő akaratom' ellenére vete karjaim közé, 's a' kit olly kín mellett hajték el! .. kinek puszta szerelme csak hideg és erőtetett enyelgést ada számomra...‘

„Hah, csalódnak és hibáznak azt vélve, hogy nyernek tőlem valamit, ha kérés és fenyegetés által kifárasztanak. Örömest elfeledtem volna e' nőt az átkozott nemből.. Nem jól teszik, hogy rá emlékeztetnek! ...“

Lucius alig mondá ki e' szavakat, és elborzada hatások miatt. Actaea lecsüggő fővel, halaványi, remegő ajakkal támaszkodék az ágy' párnáihoz, remege azon harag előtt, mellynek első kitörését most hallá. Az annyira édes beszéd, melly először szive' leggyengédebb rostait hizelkedve érinté, egy pillanat alatt irtóztató kegyetlen hanggá változott, 's e' szemek, mellyekben maig csak szerelmet olvasa, azon iszonyú villámokat lövellék, mellyek elől Róma félve rejté el arczát.

„Ah atyám, atyám!“ kiálta föl Actaea, könyűkkel áradva, „atyám, bocsáss meg!“

‚Igen, Agrippina azt mondá, hogy szerelmedért eléggé meg fogsz szerelmem által büntettetni; föltárá előtted, minő vadállatot szeretsz, elbeszélé Britannicus' halálát 's Julius Montanusét és ki tudja még miket? de őrizkedett azt megmondani, hogy az egyik a' tróntól akara megfosztani, a' másik pedig pálczával üte arczon. Megengedem ugyan, anyám' élete olly tiszta!‘

„Lucius, Lucius!“ kiálta Actaea, „hallgass, az istenek' nevében, hallgass!“

‚Félig bevezete házunk' titkaiba, halljad a' többieket is. Ezen asszony, ki egy gyermek' halálát veti szememre, Caligulától, ki testvére volt, kicsapongásai miatt számüzeték, noha ő mások' erkölcseinek nem igen szigorú bírája vala. A' számüzésből visszahivatván, midőn Claudius lépe trónra, Crispus Pasinussal kelt össze, előkelő család' fijával; a' férj elég gondatlan volt, végetlen gazdagságait neki hagyni örökül, de ő megöleté őt, mikor nem akart elég gyorsan meghalni. Azután vita keletkezék közte és Messalina között. Messalina meggyőzeték. A' győzelem' díja Claudius volt. Agrippina nagybátyja' szeretője lön; 's ekkor csinálta azon tervét, nevemben uralkodni. Octavia, az imperator' leánya, Silanussal volt megesküdve. Anyám Silanust az oltár' lépcsőiről rántá le, hamis tanúkat találá, kik őt a' vérfertőztetéssel vádolák; Silanus maga ölé meg magát, Octavia' keze szabad volt. Sirva tasziták őt karjaim közé, 's nekem el kelle őt fogadnom, kinek szive más szerelemmel volt telve. Nem sokára azután egy asszony megkisérté őt egyűgyű szeretője' kegyétől megfosztani. De ugyanazon tanúk, kik Silanust vérfertőztetéssel vádolák, Lollia Paulinát, bűbájosságot gyakorolni állíták, és Lollia Paulina, kora' legszebb asszonya, kit Caligula Romulus' és Augustus' módjára vön nőül, olly ékességgel ruházva föl, mellyben negyven millió sesterciát érő smaragdok és gyöngyök voltak, a' kinzás' fájdalmai alatt lassan hala meg. Ekkor semmi sem választá el a' tróntól. A' kishúg a' nagybátya' hitvese lön. Engem Claudius fijává fogada 's Agrippinát a' tanács Augusta melléknévvel ajándékozá meg.‘

‚Hallgasd tovább, ez még nem minden“, folytatá Nero, 's megfogá Actaea' kezeit, ki fülét akará bedugni, hogy ne hallja a' fiú' vádját anyja ellen. „Történt egyszer, hogy Claudius egy házasságtörő asszonyt halálra itéle. Ezen itélet megremegteté Agrippinát és Pallast. Másnap az imperator a' Capitoliumban ebédelt papokkal. Előizlője Halotius egy tál gombát ada neki, mellyet Locusta készíte, 's mivel a' benne lévő méreg nem volt elég erős 's Claudius az ünnepies nyúgágyon a' halállal küzde, főorvosa Xenophon, azon szín alatt, hogy a' vészes étek' kiadására ingerlendi, mérges tollal nyult torkába; igy Agrippina harmadszor lön özvegy. Nemde, története' egész első részét elhallgatá előtted? csak azon időnél kezdve, mikor engem a' trónra tett, azt ohajtva, hogy ő legyen a' test én árnyéka, ő az uralkodó én csak a' váz, 's valóban igy is történt egy darabig; praetorian-őrsége volt, a' tanácsban előlült; rendeleteket oszta, Narcissust a' szabadost halálra itélteté 's Julius Sylvanus alconsult méreggel éteté meg. Azután, mikor ennyi kivégzés' látására panaszkodtam, hogy semmi tenni valót nem hagy nekem, azt lobbantá szememre: hogy még sokat is teszek mint idegen, mint fogadott gyermek, 's szerencse, hogy az istenek megvédék az ő

és Britannicus' napjait. Esküszöm előtted, hogy mikor azt mondá, olly kevessé gondolék azon gyermekre mint ma Octaviára, 's ezen fenyegetés, nem pedig a' beadtam méreg volt a' vész, melly megemésztė... Így bűnöm is nem abban álla, hogy gyilkos valék, hanem hogy imperator akartam lenni! No, 's Actaea, mit szólsz anyámhoz.'

„Gonoszság, gonoszság, mormogá a' fiatal görög nő, 's piruló arczát markába rejté."

‚Igen, nem különös faj-e ez a' miénk, ez a' római? Azért csináltak bennünket istenekké, mivel nem tartának méltóknak az emberlétre. Nagybátyám párnával fojtá meg gyámnokát, ipát pedig a' fürdőben. Az atyám a' via appiánán egy lovagnak szemét üté ki vesszővel, szekere kerekével egy római ifjut zuzata össze, ki elég gyorsan nem tére ki, egykor pedig egy szabadost szúra késsel át az asztalnál, mivel inni nem akara. Anyám, mint tetteiről szólék, Silanust megölte, Lollia Paulinát meggyilkolá, Claudiust elveszté, én pedig, én, az utolsó, kiben nevünk ki fog halni, én, ha igazságos imperator akarok lenni, jámbor fiú helyett, én anyámat fognám meggyilkolni...'

Actaea iszonyú sikoltást tön, Nero' lábai elé hulla 's karjait utána terjeszté ki.

‚No 's mit akarsz', szóla Nero engesztelve 's különös mosoly lebege arczai körül, ‚te mindjárt komolyságnak veszed, a' mi csak tréfa, csak néhány vers, melly azon legutolsó időből előttem lebeg, mikor Orestest énekelém, 's mellyek prosám közé vegyültek. Légy nyugodt, bohóska gyermek, 's mondd meg, kérni 's remegni jövél-e? Azért hivattalak-e, hogy sebhedesig térdelj 's karjaidat kificzamitsd. Jer, legyünk vígak; Caesar, Nero vagyok-e én, anyám-e Agrippina? Szép corinthusi nő, te mind ezeket álmodád. Én Lucius vagyok, az athleta, a' szekér-igazgató, az arany lant' dalnoka, az édes hangu, — 's ez minden.'

‚'S honnan nálad ezen oktalan félelem, ezen remegés? Van szép Helenámnak némi panasza Parisa ellen? — Lakó palotája nem eléggé fényes? akkor másikat épitünk számára, mellynek oszlopai ezüstből, fejzetei pedig aranyból lesznek. Szolgáló rabjai talán illő figyelem nélkűl hagyák öt! Neki korlátlan hatalma van életök és halálok fölött. Mit kiván? mit ohajt? Mit ember, mit imperator, mit Jupiter maga megadhat, kérje 's megnyerendi!"

‚Igen, tudom, mindenható vagy; reménylem, szeretsz, reménylem, mindent megadsz, a' mit kérek, mindent azon egy léleknyugalmon, azon mélybenső meggyőződésen kivűl, hogy Lucius enyém, mint én Luciusé. Most egész oldala van lényednek, egész része életednek, melly elölem elenyész, eltűn, árnyékba borúl, éjbe vész. Róma, a' birodalom, a' világ kiván téged. Csak akkor vagy enyém, midőn átkulcsollak. Titkaid vannak, mellyek enyéim nem lehetnek, gyülöleted van, mellyet meg nem oszthatok, szerelmet érzesz, mellyet ismernem nem szabad. Gyöngéd ömledéseinkben, legédesb mulatságainkban, legbensőbb óráink alatt nyilik meg egy ajtó, mint most épen egy nyilt meg, 's egy szabados, jéghideg vonásokkal adand neked titkos jelt, mellyből nem tudok, nem szabad semmit értenem. Látd, im kezdődik már ezen néma egyetértés.'

‚Mit akarsz, Anicetus?' kérdé Nero.

„‚Az, kit az isteni Caesar ide rendele, várakozik.'"

‚Mondd neki, jövök', felelt az imperator. A' szabados elment.

„Látod?" felelt Actaea és szomorúan néze rá.

‚Fejezd ki magadat!'

„Nő van itt."

‚Az bizonyos.'

„'S érzém, hogy remegél, midőn bejelenték."

‚Csak szerelem miatt remeghetni?'

„Ezen asszony, Lucius...."

‚Szólj ... hallom.'

„Ezen asszony..."

‚No 's ezen asszony?'

„Ez asszony' neve Popaea?"

‚Csalódol', felele Nero, ‚ezen asszony' neve Locusta.' *V—a.*

Egyveleg.

— **Levelezés.** — **I.** Úgy hiszszük, szomoru tisztet teljesitünk, midőn moldvai levelezőnk' újabb tudósításaiból, a' már közlöttek' folytában *), a' következő kivonatokat közöljük, mellyeket nem csak a' magyar egyház, hanem minden hazafi fájdalommal fog olvasni. Ugyanis, Jászvásárt jan. 17. költ levélben többi között ezt irja: „A' sok vitatkozásoknak, melyek Rómáig hatottak, az lön vége, hogy azon magyar papok, kik az egész dolgot védették, Arduini

*) L. Figyelmező, 1838. 811 szel., 's 1839. 23—28 szel.

Ráfael (most püspök) önkénye által hivatalaiktól megfosztva, szégyenben maradtak a' nép előtt, a' nélkül hogy a' feladott vádakról vizsgálat tétetett volna. Ezek most a' görög metropolitánál tartózkodnak, 's ha segélyt nem nyerendenek ügyökben, vallásukat is megváltoztatandók. Elég siralmas, szegényekre nézve; 's a' mint szerette őket a' nép, igen könnyen követheti a' vallásban is, és így nyelvünknek hitünknek együtt veszni kell. Azt is hallottam, hogy a' Szion rótta volna az idevaló magyarok és papok' dolgát; de ha az értekező az előbbeni egyenetlenségeket, mint e' mostanit, velem tapasztalta volna, így gondolom, nem ellenök, hanem mellettök nyilatkozott volna, mert itt már mindenek előtt tudva van, hogy nem más szülte az egyetlenségeket, mint az olasz minoríta-rend' haszonlesése." — Későbbi levélben, febr. 8dikáról olvassuk: „A' metropolita nem akarván semmiképp püspökünk' Arduini' kérelmére két magyar cath. papunkat, kik is előbbi jelentésem szerint ottan be valának véve, kiadni, kénytelenítetém az austriai agentia által azokat reclamálni, hol magam is tehetségem szerint mindeneket megtettem. Minek következete az vala, hogy az említett két papunkat a' metropolita kiadá, de azonnal mind ketten a' püspök' rendelése szerint, a' határon Erdélybe által küldettek. Nagy csapás mind a' religióra, mind pedig magyar nemzetünkre nézve!"

II. Üzbéghi szerencsétlenség. — Nyitramegyei Üzbégh helységben hamvazó szerda utáni pénteken rémítő hamvasztás történt. Bizonyos zsidó' vigyázatlansága miatt tűz támadván, 60 's néhány csinos parasztlak két óra alatt a' pusztító tűz-elem' martalékává lőn. Szívmetsző tekintet vala az ottani lakosság' szomorú állapotja. A' helység kiáradott víztől körül véve, borzasztó lángba borítva, minden segély nélküli jajgatás, sírás' színhelye volt. Némelyek padlásaik' roszaságától méltán tartván, silány bútoraikat a' házaik előtt levő vízbe hányák 's azzal elkésvén, a' midőn a' kozelítő veszélyből menekedni akartak, lélekéberségöket vesztve, vízbe fuladoztak, 's nagy nehezen szabadíttathattak ki. Legiszonyúbb véget ére bizonyos szegényebb sorsu nemes asszonyság, ki szülési állapotban levén, a' mint szobájából egy más kisdedével kifelé törekvék, az ajtó' küszöbén lerogyott 's ott borzasztó kínok közt kisdedével együtt égett meg 's haza térő férje lakát, nőjét két gyermekét hamuban lelé. De boszantó volt látni a' nép' gonoszságát is. Az egész veszélyt t. i. két három háztető' leszaggatásával kezdetben elnyomni lehet vala, de a' helységben egyetlenegy csáklya nem volt 's az emberek egymáson segíteni épen nem akartak. Közfenyíték alá méltán vonhatók volnának azok, kik az oda közel fekvő falukból összetódulának 's az őket segítésre biztatókat bárdolatlan, sértő kifejezésekkel illeték. Az ön magától megszünt veszedelem után felsohajtó 's a' károsultakon nem segíthető emberbarát szomorúan távozni akarván, miután szeme csak nyomort és pusztulást látott fülét következő irígy szózat érte: „Úr isten hogy' van ez, a' mi házaink porrá égtek 's ez a' három itt megmaradt." — *M. I-e.*

Lizaboni színház. — A' mi színházunkban gyakran egész óranegyedig tartó háborgások vannak két párt között a' színháznak egy nőtagja miatt. Az egyik rész bravót kiált és tapsol, a' másik pisszeg, fütyöl és dobog. Az összeütközés néha, olly heves, hogy pofozkodásra kerül a' dolog. Botot vinni színházba tiltva van ugyan; de a' színházon kívül gyakran véres verekedések és gyilokszúrások esnek.

Mainai Frankfurt. — Itt e' tél' első felében 22,000 öllel kevesebb fa fogyott el mint taval ugyan annyi idő alatt. Ennek oka nem annyira a' lágy tél, mint az, hogy czélszerűbb és fakimélőbb kályhák készűlnek naponként nagyobb mennyiségben, és az, hogy a' kőszén nagyobb divatra kap.

Brema. — Innen a' mult évben közel 70,000 kivándorló szállott tengerre. 1837ben számuk még nagyobb volt: 15,000rel.

Páris. — Hölgyeinknél most a' 30dik év a' divatos kor. Azok, kik ezen kort még nem érték el, magokat szinte 30 éveseknek adják ki, mert az illy megállapodott korú hölgyeket nagyobb szabadságok illetik; azok pedig, kik ezen koron túl vannak, szinte jónak találják magokat fiatalabbakká tenni.

Cairo. — Az alkirály szeretné egyik fiát Európában utaztatni, de fél az európai szépektől, kikről sokat hallott; azért az utazási terv továbbra halad.

Ajaccio. — Az emlék, mellyet itt Napoleonnak állítanak, egy hatvan lábnyi magos granitoszlopból álland, melly egy darab sziklából fog faragtatni.

Schiller' emléke jövő majus' 9dikén, Schiller' halála' napján, fog ölszenteltetni.

Londonban egy kalmár hirtelen föltámadt hallottaiból. — Ő, hogy hitelezői elől megszökhessék, a' templommegyei sírásót megvesztegeté, ki neki sok pénzért az utolsó eltemetettet házába hozta. A' kalmár ágyába fekteté a' halottat, arczát két pisztolylövéssel megrongálá, elszaladt 's az első hajóval Keletindiába bujdosott. A' lövések puffogása a' házba vezette a' szomszédokat, a' rendőrség is megérkezett 's kiki azt hivé, hogy a' kalmár adósságai miatt lövé magát agyon. De a' kalmár még feleségével sem közlé a' titkot; nem csoda tehát, hogy ez a' gyászidő után férhez ment. Nem rég megérkezék Keletindiából az első férj, ki ott nagy gazdagságot gyűjte. Első dolga a' nejéhez futás vala, hogy őt karjai közé zárja. Ez kisértetet gondola látni, segítségért kiálta 's elájult. Hasztalanul erősíté az újan érkezett, hogy ő első férje, a' nő azt állítja, hogy meghalt, és a' halotti bizonyítványra hivatkozik. Valljon miként fog az ügy eldöntetni?

Beethoven egyre emelkedik a' francziák' tiszteletében. Egy nem rég Párisban tartott gazdag hangverseny' programmjában Meyerbeer' egy áriáján kivül csak Beethoven' darabjai voltak hirdetve.

☞ **A' Komárom megyei javító dologház'** felállíthatására készült lotteriai sorsok az Athenaeum' szerkesztőségénél is (Zöldfa-utcza, Jankovics-ház, 267. szám) 48 pengő krajczárjával szerezhetők. A' sorshuzás Komárom' városában, a' megyei teremben, majus' első heteiben, egy ugyan e' czélra tartandó tánczmulatság' alkalmával, fog végbe menni. E' szándékba vett intézet, humanitási és haladási tekintetben, nem csekély jelentőségű 's az eddigi hiányos szerkezetű 's czélnak meg nem felelő börtönök' eléggé nem magasztalható jobbítása; e' tekintetekből a' legnagyobb részvétet és hazafiu pártfogást érdemli.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csütörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 ftot. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

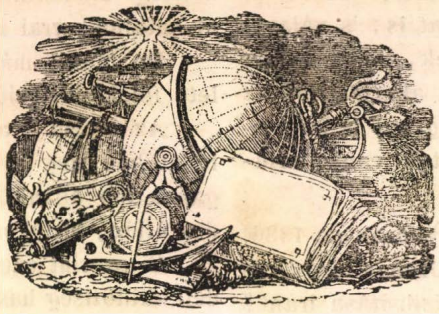

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV

Első félév. **Pest, martius' 21. 1839.** **23. szám.**

Tartalom: A' világos örökösödés iránti 1836: 14. törvényczikkelyről *(Sárváry Ferencz)*. — A' lelenczházak. — Halálmadár *(Matisz Pál)*. — Burgett Ferencz' kalandjai. Angol novella *(Perföldy)*. — Magyar játékszíni krónika (*** és *V.*). — Egyveleg.

A' világos örökösödés iránti 1836: 14. törvényczikkelyről.

—

Hazai törvényhozásunknak a' jelen század' kezdete óta egyik fő iránya az: hogy a' törvénykezés' útja rövidittessék.

E' czélból történt, hogy az erőszakoskodási (violentialis) per mellé az alispáni visszahelyezés (summaria repositio) — 1802: 22 és 1807: 13 által — a' határi (metalis) per mellé az alispáni határjárás — az 1802: 23 által — rendeltettek, mint ugyan azon czélra vezető rövidebb útak, 's gyorsabb orvoslásai a' sérelemnek.

A' közelebbi 183⅞ országgyülés sem tévesztette el e' czélt szemei elől, vezérfáklyát vivén a' királyi előterjesztvénynek arany szavai: „Tot et tantarum, quae de tarda, et cum dispendio partium conjuncta in praesens justitiae administratione fiunt, querelarum fontem obstruendum in praecipua parte sollicitudinis providentiaeque suae majestatis esse." (Országgyülési irományok II. ülés, 7-d. lap.)

Ennek következése lett, hogy általánosan az 1836-ki törvényeknek majd mindegyik sanctiója rövid útú törvénykezést szab; hogy különösen a' kisebb értékű keresetek' gyorsabb követelhetésére a' szóbeli perről hozott 20-d. tcz. által egy egészen új út nyittatott; hogy a' jobbágynak valamelly haszonvételből való erőszakos kivétetése' esetére (az alispáni visszahelyezés' példájára) szolgabírói visszahelyezés rendeltetett (1836: 10. §. 3.); hogy a' kártételnek elitélésére, mind az urbéri viszonyokban (1836: 10. §. 5. d. — §. 3. 4-szer) mind a' kisajátításnál előfordúló esetekben (1836: 25. §. 2. 3.) rövid út jeleltetett ki; és végre, hogy a' világos örökösödésre nézve a' küldöttségi munkálódást rendelő 14-d. tcz. hozatott.

Ezen czélzat, hogy a' törvénykezés' útja lehetőleg rövidittessék, vagy még inkább egyszerittessék, igen üdvös, csakhogy mellette a' perlekedők' érdeke ne veszélyeztessék; mert illendő mértékben használva nem helytelen elv az: „Praecipitantia est noverca justitiae."

Innen, mivel tagadhatlan, hogy a' formalitások (tulságig nem űzve) sokat tesznek arra, hogy a' peres tárgy jobban kivilágositassék; 's a' felebbvihetés egyik legnagyobb biztositéka a' perlekedőnek: meghagyta tör-

vényhozásunk az újonnan rendelt rövid út mellett, a' biztosabb hosszabbat is; 's választására hagyta a' perlekedőnek, hogy annak vegye hasznát, a' mellyiknek akarja. Sőt az alispáni visszahelyezésnél még azt is megengedte, hogy a' felek a' főmtgú cancellariához folyamodhassanak.

Lássuk, mit tett a'törvényhozás az 1336. 14-d. törvényczikkelyben a' törvénykezés' rövidítése, mit a' perlekedők' biztosítása iránt? Mivel e' két szempontot egymástól elválasztani káros következéseket szül.

Ezen törvényczikkelyre felette nagy szükség vala; mert az ezelőtti hosszas törvénykezési út miatt gyakran igen soká lehetett a' legvilágosabb örökséghez is jutni, kivált olly esetekben, midőn az örökség-beruházások (investitiók) vagy végrendelet által bonyolíttatott be. Azért, kik ezt elkerülni akarták, a' régibb törvények által engedett önhatalommali (via facti) elfoglalást használták. De ez nem ritkán véres következéseket szült, mert nehéz az erőszakot úgy mérsékelni, hogy foganata is legyen, még is sérelmet ne okozzon; de még esztendeig valóságos ostromállapotban volt a' birtokban levő fél. Ezen veszélylyel járó önhatalommali elfoglalás helyett — melly minden bizonnyal az ősi törvénykezés' módjának még Árpád' idejéből ereklyéje — közelebbi időkben az alispáni visszahelyezést próbálták használni a' világos örökösödés' eseteiben, erőszakos elfoglalónak canonisálván azt, ki miatt az örökséghez jutni nem lehetett. De ez kétségkivül csak a' nagy szükség által menthető elcsavarása volt a' visszahelyezési törvénynek, melly a' birtokból való erőszakos kiüttetések' orvoslatára hozatott.

Mind ezeken segített a' régtől fogva ohajtva várt, a' királyi előterjesztvényben is specifice megfordúlt világos örökösödési törvény; melly szorosan meghatározván, mit kelljen mind személyi, mind tárgyi tekintetben világos örökség' esetének tartani? a' kérdés' elintézésére felhatalmazott küldöttségnek tüsténti hatalomkarral is eszközlendő végrehajtási tehetséget tulajdonított, egyszersmind pedig azt is kötelességébe tette, hogy munkálkodását esztendő alatt befejezze.

Ebből láthatni, hogy a' rövid útról elégé van gondoskodva. Esztendő alatt a' küldöttség' munkálkodásának végre kell hajtatni hatalomkarral is.

De lássuk más részről: mi történt az illető felek' biztosítása' tekintetéből?

Az utolsó § azt mondja: „A' küldöttség' ítéletében meg nem nyugvó félnek szabadságában fog állani követelését a' törvény' rendes útján, birtokon kivül keresni."

E' szerint ezen törvényczikkely által rendelt küldöttség hasonlít a' rögtönitélő bírósághoz annyiban, hogy felebbvitelt nem enged, de még keményebb ennél annyiban, hogy míg ennek munkálkodását a' fm. cancellariára mindenkor fel kell terjeszteni: annak határozata vizsgálat alá a' törvény szerint nem jöhet.

A' bírónak a' törvény' határi között hatalmasnak kell lenni, még pedig mindenek felett egyaránt; de nem felettébb hatalmasnak, azaz, nem ollyannak, hogy — mivel ő is ember — hibáit vagy törvényelleni tetteit orvosolni ne lehessen.

Felelhetné valaki: ott a' törvény' rendes útja. Igen; de ezen orvosló mód sok évekre halad, 's addig örökségem' használatától megfosztatom.

Némelly vármegyék a' küldöttség' nagy hatalmát az által akarták kártehetlenné tenni, hogy némileg választott bíróságot (compromissum) alkottak belőle; azon statutumot hozván, hogy, ha valaki világos örökösödési tárgyban küldöttségért a' közgyüléshez folyamodik: folyamodásában jeleljen ki olly személyeket, kik közül ohajtaná a' küldöttség' tagjait kineveztetni. A' folyamodás azután szolgabiró által közöltessék az illető felekkel, kik szintén jeleljenek ki személyeket. Ezek és amazok közül válaszszon a' következő közgyűlés egyenlő számmal; elnökül pedig ollyat nevezzen ki, kit sem egyik, sem másik fél nem jelelt ki. Olly esetben pedig, midőn a' felszólított fél kijelelni elmúlasztaná: a' közgyülés pótolja ki.

Ez kétségen kivül hasznos 's minden megyének ajánlandó statutum. Ellene azon egy kifogás lehetne, hogy a' törvény azt rendeli: „azonnal" rendeltessék ki a' küldöttség. De lehet a' dolgon úgy segíteni, ha az alispán felhatalmaztatik arra, hogy az időközben benyújtott folyamodást közöltethesse a' felekkel; 's így azután a' közgyűlés „azonnal" rendelhet küldöttséget. Ennyire aggódás nélkül fel lehet hatalmazni az alispánt, kinek kezén

minden bizonynyal nagyobb fontosságú dolgok is fordulnak meg.

De még ott is, hol ekképen a' küldöttség választott bírósággá alakíttatik, annyival inkább ott, hol ez nem történik: befolyását ohajtanám a' fm. cancellariának.

Honunkban a' fm. cancellaria a' cassatio-törvényszék' hiányát pótolja ki; melly egy azon hasznos intézvények közűl, miket a' franczia revolutio, iszonyainak árja között, némi kárpótlásúl létre hozott. A' minthogy, midőn a' bírói parancsok' eltörléséről volt szó az 183⅞-ki országgyülésen: a' förendek ellenzésök' okáúl igen helyesen azt adák, hogy nálunk cassatiói törvényszék nincsen, melly azokat kipótolná. És a' világos örökösödési procedurában épen olly nemű befolyása kivántatnék a' fm. cancellariának, minőt a' cassatio-törvényszék gyakorol az alsóbb itélőszékekre. Tudniillik valamellyik fél meg nem elégedése' esetében, a' küldöttség' munkálódása felterjesztetvén, a' fm. cancellaria csupán arra terjesztené ki figyelmét „van-e" helye a' világos örökösödési útnak? továbbá: nem lépett-e túl törvény által engedett hatalmán a' küldöttség? Egyébiránt pedig az osztálybeli mennyiségek' kihasitásában netalán tett hibák az örökösödési per' hoszabb vitatkozására hagyatnának.

A' gyakorlat — a' törvénynek ezen próbaköve — mutatja, hogy a' fm. cancellaria csakugyan kénytelen bele avatkozni, noha a' törvény nem hatalmazza fel reá, a' világos örökösödési tárgyakba. Sőt van eset, hogy maga a' megye nyilván látván, hogy küldöttsége helytelenűl munkálkodott, önmaga kivánta a' fm. cancellariának beavatkozását.

Mind ezek szerint tehát a' különben igen hasznos törvényt, véleményem szerint, az által lehetne tökéletesiteni 's igy még hasznosabbá tenni, ha

1) azon megyei statutum, mi szerint a' küldöttség némileg választott bírósággá alakíttatik, országos törvénynyé tétetnék.

2) A' fm. cancellaria' befolyása — mint a' visszahelyezési törvénynél történt — törvény által kijeleltetnék, miszerint azon esetben, ha netalán a' küldöttség helytelenül járna el tisztében: a' fm. cancellaria a' munkálkodást részben, vagy egészben megsemmisithesse; de egyébiránt végzéseit ne változtathassa.

Igy lehetőleg biztosíttatnának a' felek, 's azon baj is — legalább e' tárgyban — elkerültetnék, mi szerint némellykor a' törvénykezésekben olly dolgok történnek, melyeknek a' törvényekben semmi nyomuk; de a' mellyeket a' törvény' hiányait legjobban észrevevő gyakorlat csaknem múlhatlanokká teszen. ***Sárváry Ferencz.***

A' lelenczházak.

Moritur, priusquam vagiit sinu puer
A matre anhela vix rubens, atque interit,
Vitamque linquit, ante qui nec vixerat.

Minden teremtmények közt az ember az, ki földi pályáját leggyöngébb, legtökéletlenebb, legsegélytelenebb állapotban kezdi; az ujonnan született világpolgár — később a' teremtés' ura — az, ki mindjárt születésénél minden lények közt a' legveszedelmesebb változáson átesni, legszokatlanabb benyomásokat elszenvedni kénytelen, 's ennél fogva az emberi nem az, melly szaporodásának pusztító szirtjeire leginkább az élet' első szakaszában akad. Portenschlaeger (De educatione physica infantum. Vindob. 1765. 4.) azt állitotta, hogy 10 esztendő alatt Bécsben született 54,913 gyermek közűl ugyan abban az időben 39,696, tehát két harmadánál, 3,089-el több halt meg; Rousseau szerint (Emile, ou de l' education à Paris) minden szülötteknek fele nyolczadik, — Hufeland után már a' harmadik esztendő előtt vész el; 's ha Hecker [1]) Süssmilch [2]) Quetelet [3]) Casper [4]) Bickes [5]) 's több mások' e' tárgybani különböző állitásait fölveszszük, az újabb időkben általában megállapitott véleményt legalább igen hihetőnek fogjuk találni, mi szerint a' született gyermekek' fele életök' tizedik éve előtt már elpusztul.

Illy borzasztó tapasztalás után nem csoda, hogy e' tárgy minden időkben magára vonná az országok' és orvosok' figyelmét, 's hogy ezek a' bajnak nem csak okát, de gyó-

---

[1]) Die Kunst unsere Kinder zu gesunden Staatsbürgern zu erziehen etc. Erfurt 1805.

[2]) Die göttliche Ordnung in den Veränderungen des menschlichen Geschlechts u. s. w. Berlin 1765.

[3]) A. Quetelet et Ed. Smits recherches sur la reproduction, et la mortalité de l' homme aux differens âges etc. Bruxelles 1832.

[4]) Die wahrscheinliche Lebensdauer des Menschen etc. Berlin 1835.

[5]) Die Bewegung der Bevölkerung mehrerer europaeischen Staaten. Stuttgart und Tübingen 1833.

gyítását is iparkodának kitalálni. 'S ámbár sokan állították, hogy az újonnan szülöttek' nagy halandósága nem természet elleni, hanem egy általános természet-törvényben alapuló, melly a' többi életmüves lények' összehasonlításából kitetszik, 's melly szerint számtalan életmű már csirájában pusztul el, 's tömérdek bimbó nem fejlödik gyümölcscsé, 's legyen bár ezen nézetben sok igaz, az emberi nemre alkalmazva is: mindazáltal a' gondolkodó ész, nem különben a' társasági életünk körűli tapasztalás, e' nagy halandóság' természet-elleniségét még mindig elegendő okokkal támogatja. „Non nati sumus, ut cito pereamus iterum, sed alius nostrae in hac terra existentiae est finis, nec hunc in infantia adimplemus, nostrum ergo corpus ita creari debuerat, ut illud tamdiu persistere possit, donec hunc finem nostrum adimpleverimus" (Portenschlaeger, felhozott munkájában).

Azon lettdolog, hogy a' halandóság a' házasságon kivűl nemzett gyermekek közt, 's ollyak közt a' legiszonyúbb, kik nyomorúlt és szegény, gyakran egyszersmind vad és erkölcstelen szüléknek köszönik létöket, kik a' szükséges gondviselést rájok nem fordíthatják, vagy fordítani nem akarják, — már régi időkben azon gondolatra hozá az országlókat, hogy illyen szerencsétlenek' számára a' közönség, vagy az ország állítson fel menedékhelyeket, hol nyilvánosan, de leginkább titkosan behozott vagy kitett 's vesztökre hagyatott atyátlan gyermekeknek az ország, fizetett személyek által pótoltassa ki némileg azt, mit tőlök az anyai kebel, borzasztó vadságból, vagy szégyenből, vagy szánakozásra méltó nyomorúságból megtagadott. És e' gondolatban minden érzöbb emberbarát annyi mosolygót talált, következményeiben annyi üdvhozót, életbe hozását olly kivihetőnek látta, hogy csak ugyan több nemzeteknél csak hamar keletkeztek nagyobb 's kisebb, tökéletesb, tökéletlenebb, szülőházakkal összeköttött 's ezek nélküli lelenczházak; 's hogy még mai napig találtatnak több nemzeti gazdaságba mélyen behatott 's híres emberbarátok, kik a' lelenczházak' ügyét belső meggyőződésből pártolják*), sőt azok' alapítását, hol hiányzanak, egész erővel eszközleni törekszenek. Magam is eddig, csekély belátásommal, ezek' véleményéhez csatlakoztam, 's bár igen is átláttam 's tapasztalásból tudtam, hogy a' lelenczházak' mostani alakjokban valóságos halálvermek az új szülöttekre nézve, hogy a' kormányok valamint nem képesek földbirtokaikat sikeresen igazgatni, gyárokat saját kezelés alatt virágzó 's jutalmas állapotban tartani, annyival kevesbbé képesek a' már egyes esetben és fáradhatlan áldozatteljes munkásságot 's meleg anyai szivet kivánó gyermek-gondviselést nagyban 's gyárkép szerencsésen űzni; bár végre fájdalmasan láttam, hogy mi a' magányos életben nem ritka eset: a' csecsemők' minden ápolás' hija miatti elhalása, ezen házakban rendszerkép, és nagyban történik: mindazáltal ezen rémítő halandóságot az intézetek' hibás kezelésének, 's rosz rendszabályainak valék inkább hajlandó tulajdonítani, mint sem magának a' lelenczházak' elvének. Ha ezen felül orvosi munkásságom nálunk a' faluban, szegény 's müveletlen embereknél a' csecsemők' ápolatlansága szörnyű példáinak tanujává tett, ha gyermek-gyilkolás' esetében a' törvényeink szerint halálitéletet okozó orvosi látleletet azon gondolattal irám, hogy a' szerencsétlen bűnös, társaságos viszonyainknak esik áldozatúl, mellyek a' törvénytelen terhességet lealázó ocsmány tettnek nézik, a' nélkűl, hogy helyet 's intézetet nyujtanának, mellyben a' megszeplősített rejtezhetnék, 's orczapirulását fedezhetné, 's igy a' rettentő bűntettre nem találna annyi ingert; ha továbbá meggondolám, hogy honi népnevelésünk' ügye még ama' szomorú 's alacson lépcsőn áll, mellyen a' népnek alsóbb osztálya erkölcsi 's testi szennytől körűlhullámozva fuladoz, — 's e' hullámok' irgalmatlan örvényeiben főleg a' gyámoltalan kisdedek lelik meg tátongó 's koráni sirjokat — melly alacsony lépcsőhöz békózva 's nyűgözve ritkán emelkedhetik az ismeret' világosabb tájaira, a' szív' melegebb érzéseire, 's igy természetesen állati érzékiségének engedvén, gyakran tettekre határoztatik, neveltebb embert borzasztókra, az emberiséget gyalázattal bélyegzőkre, p. o. gyermek-gyilkolásra; ha, mondom, mind ezeket fontolgattam: akkor kedves hazámnak a' sok kivánandó közt leginkább olly intézetek' létrehozását kivántam, mellyek

*) Úgy többek közt a' franczia Terme J. F. és Monfalcon J. B. illy czimű munkájokban: „Histoire statistique et morale des enfans trouvés, suivi de cent tableaux. Paris et Lyon." 8.

bár nem is egészen megfelelők, 's mint fenebb mutogattam, sok roszat magokban foglalók, de véleményem szerint legalább a' nagyobb bajt talán még is elhárítandók.

De bár milly forró vala is eddig ezen kivánságom, mindazáltal egészen ellenkező meggyőződést nyertem, mióta a' német negyedévi hirlap (Deutsche Viertel-Jahrsschrift) utolsó october- decemberi füzetében megjelent, fölötte érdekes, és tanulságos értekezést a' lelencz és árvaházakról olvastam, melly értekezésnek a' hires, 's a' nemzeti gazdaságban mély belátású Mohl R. szerzője; 's minthogy bizonyos vagyok benne, hogy hazámfiai közül többen is ápolják még azon emberbaráti kivánságot meleg keblökben, mellynek lelenczházak' hazánkbani alkotása tárgya, nem találom feleslegnek a' tudós Mohl' nézeteit e' tekintetben itt röviden felhozni, 's azok által módosított e' tárgybani saját véleményemet hazánkra nézve kifejezni.

(Vége következik.)

Halálmadár.

Sötétes alkonyon
Kémény felett
Tanyáz halálmadár,
Zeng éneket.

'S az ének olly komor,
Olly átható,
Duló borzalmival
Szívfagylaló.

Kit illet, oh a' dal,
Halálkövet?
Kinek zeng olly hivón
Zord éneked?

A' ház' lakói még
Ifjú család,
Első szülöttöket
Ölelve át. —

A' hajnal jő 's pirúl
A' ház fölött —
Halotti ágyon az
Első szülött.

Matisz Pál.

Burgett Ferencz' kalandjai.

Angol novella.

Bizonyosan egész városnegyedben, söt egész Londonban sem volt szerencsésb ember Burgett Ferencz boltos legénynél, Belfour János' posztós boltjában.

Ferencz szegény, nagyravágyó és szerelmes volt. Önállóság nélkül a' világon, fillér nélkül zsebében, szive még is titkon Rózáért, kegyura' leányáért, nagy kékszemű kegyes szűzért, forró szerelemmel lángolt, kinek szőke hajfürtei eleven 's kellemes arczát köd gyanánt környezék. De Róza' kezét reményleni Ferencz előtt épen olly képtelennek látszott, mint a' londoni Towert az ő szük szobájába beszorítni próbálni, 's még sem birá szivében azon esztelen szenvedélyt elfojtani, melly azt emésztette.

Ő tehát egy reggel, midőn épen bú között álmatlanúl átvirasztott éj után felkelt, nem kevessé volt meglepetve, főnökét, az öreg Belfour Jánost minden cerimonia nélkül hozzá belépni, 's szegény ágya' végénél leereszkedni látván. Miután homlokát dörzsölte, mi olly szokása volt, melly az érdemes kalmár' életében mindig fontos tettekhezi szokott előjáték vala, karjait hallgatva keresztbe vetvén, néhány perczig Ferenczre nézett, 's a' beszédhez kezdendő, megrázó köhögés vett rajta erőt.

„Én oda vagyok" gondolá magában Ferencz; „főnököm homlokát dörzsöli és köhög, mik mind olly jelenségek, mellyek haragját gyanittatják. Bizonyosan leánya iránti szerelmemet tudta meg, 's nekem útlevelet akar adni; akkor misem lesz egyéb hátra, mint meghalnom."

Végre Belfour János, miután köhögése valamennyire csilapodott, újra szóhoz jött 's Ferenczczel valóban Rózáról kezdett beszélgetni.

„Ferencz — igy kezdé — kegyed tudja, hogy nekem csak egyetlen egy leányom van."

Ferencz alázattal meghajolt, Belfour János' beszéde' igazvoltát mintegy elismerve.

„Ő tizennyolcz éves."

Ferencz újra meghajtá magát.

„'S épen férjhez menő korban."

Ferencz tűzpirosságot érzett arczára jöni, 's elfordúlatlanúl nézett a' kezei közül kiejtett harisnyákra, miket épen felhuzandó volt, midőn őt kegyura' váratlan látogatása meglepte.

Ferencz e' pillanatban inkább a' föld' gyomrában kivánt volna lenni.

‚Én szabadulás nélkül veszve vagyok — gondolá magában Ferencz — Belfour belőlem csúfot űz.'

„Nos, kegyed mit sem felel? Tanácsoljon, szegény, de munkás és értelmes ifjúnak adjam-e öt, a' ki, ha nejének semmi vagyont sem hozand, ő az ez által nyert nászajándé-

kot még is megőrizni 's kétség kivűl nagyobbitni törekedendik."

Ferencz tíz évet örömest oda engede életéből, ha képes vala Belfourhoz felpillantani, hogy meggyőződhessék, valljon komolyan beszél-e vagy csak csúfot úz. A' szegény ifju' szemei állandón az ágytakaróra irányozvák.

„Ferencz", — folytatá az öreg — leányomat Rózát egy ifjú ember titkon szereti, ámbár minden arra mutat, hogy kezét valaha elnyerhetnie józanúl nem reménylheti. Ő, mint becsületes emberhez illik, titkát megőrzé, és soha sem merészlé a' lyányka előtt szerelmét meggyónni. Hanem Róza' atyja és Róza maga a' boltos legény' szívében olvasták, 's megindúltak nemes magaviseletén. E' czélból jövök, mondani neked, hogy két hét mulva menyekző lesz a' háznál, fiam, ... 's hogy a' vőlegény te leendesz!"

Belfour még nem végezte, midőn Ferencz a' nemes kalmár térdeit átölelé, 's az öröm és háladatosság legforróbb könnyeket sajtola belőle.

„Tedd leányomat szerencséssé, Ferencz, én neked köszönettel tartozom, hogy gyermekemet, boltomat 's a' 4000 ft sterlinget, melly leányom' nászajándéka, nem utáltad meg. De mi már eleget beszéltünk 's ölelgettük egymást; menjünk le, Róza várakozik ránk."

Igen felesleges Rózának Ferencczeli összejöttét rajzolni, midőn a' kalmár 's legénye a' boltba lementek, hol a' bájló leány várakozott rájok. Csupán azt ismétlem, mit eleinte mondtam: Bizonyosan egész negyedben, sőt egész Londonban sem volt szerencsésb ember Burgett Ferencz boltos legénynél, Belfour János' posztós boltjában.

Ha valakit illy nagy szerencse ér, kivált huszonkét éves korában, azon hiányt érzi, hogy örömtől megtelt szívét egy barát' keblébe öntse ki, 's Ferencznek nem volt jobb barátja, mint rokona, Burgett Harry, a' kivel felnőtt, 's a' ki most könyvkereskedést tanúlt. Egyenest azon raktár felé ment, hol Harry rendesen reggeli öt órától egész késő éjszakáig könyvkötegeket rakosgatott, 's menet közben ezernyi vidám képek tánczoltak szemei előtt, fejében és szivében. Ezen képek majd a' bájló Róza, majd a' szép mahagoni posztós bolt, 's még inkább azon négy szó volt, melly a' legény' füleiben aranyokat

hullató eső gyanánt melodiásan utánhangzott: négy ezer font sterling! Övé ez mind, övé ezen nagy summa, az ő tulajdona, vele, mit akar, tehet! azt kereskedésbe adhatja, azt kétszeresítheti, háromszorosíthatja, százszorosíthatja; gazdaggá, dúsgazdaggá lehet; becsülethez, gazdagsághoz 's érdemhez juthat... Némelly lordmayor az ő szerencséjének talpköveit csekélyebb elemekkel alapítá meg! 'S mellyik lordmayor dicsekedhetett azzal, hogy ifjúságában okosabb, ügyesebb 's a' szerencsére méltóbb lett volna Burgett Ferencznél?

A' boltos legény' öröme 's elragadtatása olly nagy volt, hogy menése közben elég hállhatólag beszélt, mint a' bódult ide 's tova futosott, 's nádpálczájával a' légben hadarászott, nem gondolván vele, ha a' mellette elmenőket megsértendi is. Sokan kikerülték, szabad menetelt engedvén neki, mások pedig gyalázó 's gúnybeszédre fakadtak iránta. Ő még sem hallott semmit is, annyira el volt merűlve a' szerencse' mámorába. Végre Ferencznek a' harmadik égből, hova öt az öröm' túlsága emelé, még is le kellett szállania, 's ismét visszatért a' földre, mivel súlyos kéz' ereszkedését érezte vállán, 's valaki fülébe kiáltá:

„Burgett Ferencz! Burgett Ferencz!"

Ez rokona Harry volt.

„Hát tudod már a' nagy hirt, mivel annyit kiabálsz, nevetsz 's az uteán tánczolsz? Te is kaptál hát levelet, mint az én atyám, ki azt nekem épen most olvasta el?"

‚Micsoda hírt? minő levelet? miről beszélsz velem? Nagy hír!... Az igazi 's egyetlen hír az, hogy én két hét múlva Rózát, pártfogóm' Belfour János' leányát 4000 ft sterling nászajándékkal feleségűl veszem... Négy — ezer — font sterling!'

'S ő ezen négy varázs szó' mindegyikét jelentőséggel mondá ki.

„Úgy?" monda Harry egykedvűleg.

‚'S te nem ugrol nyakamba? Te nem kívánsz nekem szerencsét? Te nem csodálod szerencsecsillagomat?'

„Épen nem!"

‚Neked nincs is semmi érzésed.'

„Mivel én neked jobb újságot mondok, mint a' tiéd; olly hírt, minek fénye elől a' te házasságod úgy tűnik el, mint a' csillagok a' nap' sugarai elől. Az én atyám épen most kapott levelet Guianából."

‚Nos?‘

„Nos, ezen levél Griffelks Tamás bátyánktól jő.“

‚Azon szegény ördögtől, a’ ki ez előtt harmincz évvel Amerikába ment; az én és a’ te atyád’ öregebbik bátyjától?‘

„Tőle. Griffelks Tamás, a’ szegény ördög, szerencsére kapott, megmérhetlen földekkel bír, mellyeket 500,000 ftnál többre becsűlnek, ’s halála előtt onokaöcseit ölelni ohajtja, hogy megmérhetlen jószágát nekik hagyja. Levele mellett ezer fontos váltólevél is volt, vele útiköltségünket fedezendő.“

Harry’ beszéde alatt a’ becsületrevágyó metaphora, mellyet az előtt a’ könyvkereskedő használt, ’s a’ mit ő kétségkivül valamelly könyvben olvasott, betű szerint beteljesedett. A’ Ferencznek Rózávali egybekelése által készített öröm úgy eltűnt Harry’ közlése előtt, mint csillag napsúgár előtt. Azon erős hang, melly nagy betűkkel kiálta füleibe: ötszáz ezer font sterling, az az előtt még olly szép hangzatú szavakat: Róza, mahagoni posztós bolt, négyezer font sterling, a’ legapróbb betűkre változtatá; azután ezer meg ezer háladatlan, ocsmány ’s gyalázatos gondolatok tölték el azonnal szívét... 500,000 ftnyi birtokkal, gondolá magában, Róza helyett, kalmár’ leánya helyett, Egworth gyáros leányát vehetem el. Ez épen olly szép, mint Róza, ’s 40,000 ft. sterlinget nyerend nászajándokúl. Ha tehát nagybátyám olly gazdag, legalább is bizonyosan 50,000 fontot adand.

A’ háladatlan nem jóltevője’ leányát, hanem ennek birtokát szereté ... Csak egyetlenegy próbára volt szükség, arról meggyőződni, ’s azon eseményt átkozni, mit az előtt még áldott.

Miután hát Burgett Ferencz rokonától elvált, mint a’ legleverettebb ’s szerencsétlenebb ember tért vissza Belfourhoz. A’ világon mindent oda adott volna érte, ha magát az érdemes kalmárnál le nem kötelezte, és szabad tetszése szerint választhatott volna nőt. De ha bár a’ szerencse’ új változása szivét minden egyéb nemesb érzések elül elzárta, illy fekete háladatlanság, olly hallatlan hűtelenség előtt még is visszaijedt, melly őt szégyen ’s gyalázattal borítá.

„Igen sötéten ’s álmodozva néz kegyed, Ferencz úr“ szóla Róza, őt kecses mosolyával ’s kék szemeivel megelőzve, mellyekből a’ leggyengédebb szerelem világíta. „A’ gondolat közel levő egybekelésünkre oka kegyed’ szomorúságának?“ toldá meg tréfálódva.

Ah! midőn azt vélte, hogy tréfál, igen is eltalálta az igazat. Ferencz pedig összeborzadt, mintha csak a’ szűz az ő szivében olvasta volna azt.

‚Nem, drága Róza — viszonzá ő; engem azon gondolat szorít, hogy talán kénytelen leszek néhány hónapra kegyedtől megválni!‘

„Megválni, Ferencz úr! néhány hónapra megválni?“

‚A’ kegyed és az én szerencsém kivánja, drága Róza; itéljen kegyed maga.“

És elbeszélé neki azon csodaszerencsét, minek részesevé lett, ’s a’ melly levelet nagybátyja kapott.

Róza’ szemeiből nagy könyűk futottak le halvány arczán.

„Ferencz úr! — szóla — nem vagyunk-e mi eléggé gazdagok, hogy kegyed’ nagybátyja’ örökségét nélkülözhessük, ha bár azt teszem is fel, a’ mi igen hihetlen, hogy kegyed, ha Amerikába menni vonakodnék, nagybácsija’ nemtetszését azon mértékben gerjesztené is fel, hogy ő kegyedet az örökségből kitagadná? Mit kivánhatunk többet, mint szerelmünket, a’ sors’ minden változandóságával daczoló jólétet, ’s becsületteljes, kényelmes életet? Higye el kegyed, ’s el ne hagyjon bennünket. Kegyed’ nagybátyjának minden pénze, legalább az én szivem szerint okoskodva, nem ütné fel azon buslakodást, mellyet nálam egy évi megválás okozandna; mert legalább ennyi idő szükséges kegyed’ útjához. Édes Ferenczem, ne váljunk meg, ragasztá hozzá, karát, kérő pillantással, az ifjúé körűl fonván.“

‚Én magamat kegyed’ akaratához szabandom‘ viszonzá Ferencz komor képpel ’s fagyos hangon. ‚Kegyed annyi jótéttel halmoza, én kegyednek többet köszönök, mintsem hogy részemről én is minden lehető áldozatot ne hozzak. Én Londonban maradok: de ha nagybátyám’ örökségét elvesztem, annak egyedűl csak kegyed leend oka.... És, talán előbb, semmint gondolná kegyed, jövend idő, midőn keserűn bánandja meg ezen elhatározást, mellyre ma engemet rávett.‘

Róza ezen önző szavaknál érzé, hogy szive megrepedt, de bátran visszanyomá fáj-

dalmát kebelébe, 's látszó biztos hanggal imígy folytatá:

„Nem! Ferencz úr, kegyed utazik. Az én okaim, miket kegyednek épen most előterjeszték, tartalomnélküliek, 's kegyed' határzata a' bölcsebb. Kegyed' visszatérte után ismét azon dologról beszélendünk, mellyről atyám kegyeddel ma reggel beszélt... Ferencz úr, szívem és kezem soha sem lesznek máséi; angol leány' szívét nem ajándékozza el kétszer! ... Mi pedig kegyedet illeti, e' pillanattól szabadnak nézze magát."

Azon módban, mellyel Róza beszélt, annyi nyugalom és méltóság volt, hogy Ferencz magát mélyen megszégyenítve érzé, de még is titkos és nemtelen örömet érzett elutazása' bizonyossága, és ez által Rózávali egybekelésének elhalasztása felett.

‚Ezen asszony a' házban uralkodni akar!' gondolá, maga előtt mentegetőzve. ‚Mi szerencsét találandok annak oldalánál, ki azon birtokot nekem felhányná, mellyet neki köszönök? .... Nem, sokkal jobb, ha utazom."

Azonban Ferenczet egy körülmény nagy zavarba hozta; nem tudta ugyan is, mi módon értesítse Belfour János urat utazásáról. Róza azonban e' szándékában segéde lön, 's atyjának ő az ifjú' határozatát olly kedvező szempontból tudá előterjeszteni, hogy az érdemes ősz nézni csak leánya' szemeivel szokva, mindenbe beleegyezett, 's a' háládatlanhozi szeretete az által semmi tekintetben csorbát nem szenvedett. Rózának nemeslelkű és kevély magaviselete, távol levén, hogy a' boltos legény' szivét maga' részére újra megnyerje, még inkább elkeseríté őt, mert tulajdon cselekedetmódjába annál nagyobb megszégyenítést csepegtete, minél buzgóbban mozdítá elő annak hajóra keltét.

Róza azon pillanatig állhatatosnak és bátornak mutatkozék, melyben őt a' hajóba lépni látá; de midőn a' hajó kedves Ferenczét elvivé, akkor a' szegény gyermek minden bátorságát elveszté, és könyükben fürödve atyja' karjaiba rogyott.

„Mutasd magad' erősnek, Róza — szóla hozzá az ősz — mutasd magad' erősnek, gyermekem. Hiszen te magad szólítád fel arra, nem mondtad-e nekem másszor is, hogy utazása egyátalában szükséges?"

‚Igaza van atyám, én voltam ezen, hogy utazzék el, én voltam, ki azt javalá, mert ő nem akarta.'

Ezen kettős hazudság, melly egyszersmind Ferenczet mentegeté, 's az ifjú leányzó' büszkeségét megszabadítá, ismét kevés állhatatosságot kölcsönzött neki. Könyüit szárítgatá, atyját karánál fogá 's vele haza tért, hol most olly pusztaság volt.

Itt kis szobájába zárkozva, könyüinek szabad folyást engedhete.

„Istenem! istenem! — kiálta — egyetlen reményem most csak benned vetem ... mert ő nem szeret engem."

Azután bibliáját vevé kezébe és olvasa, más gondolatokra jövendő. Szemei eleinte keresztül futák a' lapokat, a' nélkül, hogy a' szavak' értelmére ügyelt volna; de kedélye lassanként megnyílt a' szent könyvben foglalt vigasztalásoknak, mik végre nagyobb engedelmességet csepegtettek belé.

(Vége következik.)

Magyar játékszíni krónika.

Mart. 7. Szerdahelyi' jutalmául szép számú közönség előtt; először: Halley' üstököse, vagy Budapest a' haladás' világában. Tüneményes vígjáték dalokkal 2 szakaszban. Irta Hazucha. Muzsikáját szerz. Szerdahelyi.

Mart. 8. A' quakerek. Színj. 1 felv. Irta Kotzebue, ford. NN. Ezt követék Bono' mutatványai 's egy némajáték illy czímmel: Tiberio Squiletti tolvajfőnek (?) halála, vagy a' hűséges kutya. A' kutya is megjelent a' színpadon, egy szép fekete szelindek, és szerepét jó tudta.

Mart. 9. Beatrice.

Mart. 10. Peleskei notarius. ***

Mart. 11. Griseldis. Az előadás Lendvayné' (Griseldis) jeles játéka által fenntartá érdekességét, Percevalt Bartha adá. Nem jelenthetjük mély sajnálkozás nélkül, hogy Barthában egy jeles színésznek már csak romjaira ismerünk. Azon kivül, hogy emlékezete már nem biztos 's igen rövid, hagyni kezdi azon hatalmas 's nem csak színházat hanem lelket megrendítő hang is, mellyhez hasonlót színpadon ritkaság hallani. Tartós rekedése valóban aggódást gerjeszt. Úgy hiszszük, itt van a' vég idő, melly Barthát arra inti, hogy férfias elhatározással magát visszaemelni törekedjék. Egyébiránt e' szerepet Lendvay adhatta volna, vagy Egressy Gábor, kit egy idő óta úgy is ritkábban látunk színpadon.

Mart. 12. Báléj.

Mart. 13. Királyleány, mint koldusnő. Az előadás jó. Lendvay (Sancho Perez) és Lendvayné (Isaura) jelesen játszottak, noha utóbbira nézve régiebb észrevételeink e' szerepben még most is nagy részt állanak. Szerdahelyi (Blas) és Telepy (Pedrillo) némi derültséget hozának a' didacticus darabba; de Telepynek ajánljuk a' szereptanulást. Tréfát gerjeszteni csak könnyű, keresetlen beszéddel lehet, 's ez néhol hibázni látszott.

Mart. 14. Eskü. *V.*

Egyveleg.

Kis és nagy Napoleonok. Napoleon néha vingt un-t szokott tábornokaival játszani. Illy alkalommal igen örült, ha kissé rászedheté őket. Egy napon illyképen sükerült neki egész halom napoleont (aranyat) nyerni. Gyönyörködve nézegeté nyereségét és egy aranyat kezébe vevén 's pajzánkodva átadván Rapp tábornoknak, ki kedvencze 's német vala, 's kit te-ézni szokott, így szóla: „Nemde, Rapp, földieid, a' németek, szeretik ezen apró napoleonokat?" — ‚Igen — felelt a' tábornok nyiltszivüen, — jobban mint a' nagyot!'

A' mexicoi dámák annyira szeretnek cigarót szini, hogy ritkán láthatni őket illy dohánytekercs nélkül; imádóik pedig igen nagyra becsülik, ha dámáik szépen tudnak dohányzani.

Ritka törvények. Angliában hajdan törvénynyé vált, minden halálra itéltnek megkegyelmezni, ha olvasni 's irni tud. Ez azon okból történt, hogy a' nép izlést kapjon ezen müvészetekhez. — Lengyelországban az olly embernek, ki böjtben hust evett, fogai huzattak ki. — Francziaországban a' rágalmazónak négy kéz-lábon kelle járnia 's ugatnia, de csak egy óra negyedig. — Nubiában a' napának, miután veje lakodalmat tarta, ezzel egész életében egy szót sem szabad váltania.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy iv. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

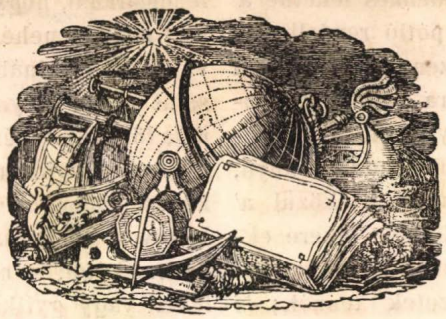

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV.

Első félév. **Pest, martius' 24. 1839.** **24. szám.**

Tartalom: A' lelenczházak. Vége *(Dr. Czilchert Róbert)*. — Bucsú 's emlékezet *(Győri Dániel)*. — Tavaszdal *(Bérczhavi)*. — Burgett Ferencz' kalandjai. Vége *(Perföldy)*. — Magyar játékszini krónika *(Csanád)*. — Egyveleg.

A' lelenczházak.

(Vége.)

A' gyámoltalan gyermekek' gondviselése olly fontos, 's érzékeny következményű intézkedés, hogy első pillanatra alig látszik hihetőnek, hogy e' szent ügyben különbözők lehetnének a' miveltebb európai nemzetek' véleményei; és még is úgy van — mi nagyon alkalmatos az emberi bölcseségről igen szerény nézetet gerjeszteni. — Hogy tehát a' segélytelen gyermekeknek az ápolás szükséges, sőt hogy ez a' szegény-intézetek közt legkevesbbé nélkűlezhetők egyike, abban megegyeznek mind, hanem az ápolás' módja két nagy félre osztja, Mohl szerint, ezen népeket. Az egyik fél a' latin vagy román ajku néptömeget foglalja magában, a' második a' german vagy német eredetűt, 's ezen különbség legfontosabb a' népek' erkölcsi, 's vagyoni viszonyaira nézve. *)

*) Ezen osztályozás mindazáltal nem egészen pontos, mert találunk országokat, mellyek kivételt szenvednek, így p. o. a' német Austria is bir lelenczházakkal, legalább nagyobb német fővárosaiban. A' szláv Oroszország ezen felosztásba fel sem vétetik, minthogy elhatározott elv nélkül, különböző részeiben mind a' két rendszer' töredékeivel dicsekszik.

1. A' német ajku országokban az ápolatlan gyermekek' ügyében következő elv vezérli az intézkedést: a' gyermek-táplálási 's nevelési kötelesség mindenek előtt a' szüléket illeti, 's illeti még a' törvényes házasságon kivül levőket is. Azért, ha csak lehetséges, kipuhatoltatik a' hatóságok által minden törvénytelen atya, 's kényszeríttetik egy arányos fizetésre, az anya pedig minden esetre köteles marad a' gyermeket tartani. A' szülék' tökéletes tehetetlensége, vagy jelen-nem-léte' esetében általmegy a' gyermektáplálási kötelesség a' legközelebb rokonokra, mellyek hasonlókép a' hatóságoktól kerestetnek fel. Ha valaki, ki a' gyermek' tartására így köteleztetik, a' gyermek' megölése által akar e' köteleztetéstől menekedni, gyilkosság' bünéről vádoltatik, 's ha bár ez maga is az anya. A' rokonok után, 's ezek' hiányában, a' köz vagy nyilványos ápolás áll be, mellyet a' község, és csak kivételkép az egész ország, vállal magára. De ezen felsegélő gyámolítás minden esetben csak akkor nyujtatik, ha hivatalosan van kimutatva, hogy a' közelebbről kötelesek vagy nem találtattak fel vagy valódilag tehetetlenek; mi csak sürgős esetekben szenved kivé-

telt, hol a' késedelem veszedelmes lehetne a' gyermekre nézve, 's hol a' pótló rendelkezés tartatik fel. Fontos még ezen intézkedésben az is: hogy a' köztől magára vállalt gyámolítás' esetében mindig a' gyermek' legközelebb rokoni, vagy még inkább maga az anya, ha ez jelen van, használtatik eszközül a' gyermek' fölnevelésére, mellynek sikere ekkép reménylhetőbb mintha azt idegen személyek, vagy szinte közintézetek tennék; 's minthogy e' közfölsegéléssel a' szülei tehetetlenség megszünik, 's a' fő ok, mi miatt a' gyermek vesztére hagyatott volna, eltávoztatik, ezzel minden meg van téve, mit tenni a' közönség, vagy a' kormány igazán köteleztetik. E' fölsegélő adakozásnak mindazáltal vége szakad, mihelyt a' gyermek' szülei vagy rokoni kedvezőbb vagyoni állapotba jutnak. Idősb elhagyatott gyermekek, ha bizodalmas nevelő szülék nem találtatnak, már köz árvaházakba is küldetnek.

Ez tehát a' german-rendszer, mellynek bélyegző charactere az: hogy a' gyámoltalan gyermekek' fölsegélését csak előleges vizsgálat után, 's csak a' valóban szűkölködőkre nézve véli czélszerűnek, 's hogy ennél fogva az úgy nevezett köz lelenczházakat nem fogadván el, e' tekintetbeni közintézetek közül csak az árvaházakat tartotta meg.

2. Egészen más alakú azon rendszer, melly a' latin nemzeteknél divatozik, 's franczia rendszernek is neveztethetik, minthogy e' nemzetnél kapta legnagyobb tökélyesítését. E' szerint minden országnak vallási, 's erkölcsi kötelessége a' minden erőszaknak, és elhanyaglásnak kitett gyermekeket 's pedig minden előleges vizsgálat nélkül gyámolítani. Akármelly más tekintet, 's kötelesség utána áll e' fő elvnek. Már pedig a' gyermekeket fenyegető veszedelem két oldalúnak mondatik: először, hogy a' törvénytelen anya, fedezni akarván szégyenét, vagy megmenekedni a' nevelés' terhétől, megölheti csecsemőjét; azután pedig, hogy mind a' törvényes, mind a' törvénytelen szülék' roszasága, vadsága, vagy nyomorúsága gyakor oka lehetne számtalan elhanyaglott, 's piszokban megfúló szegény gyermek' idő előtti halálának. Minthogy pedig nincs remény e' két esetben a' veszedelmet az ország' részéről okvetetlenül elhárítani, csak az a' mód látszik fennmaradni, hogy számos intézetek vegyenek föl; minden nehézség nélkül, sőt titkosan is, valamennyi kínálkozó gyermeket, 's neveljék saját szülei helyett a' nélkül, hogy ezek valaha fölkerestetnének, 's vagyonosságok, vagy tehetetlenségök megvizsgáltatnék. Illy intézkedést pedig, melly által minden anya egész könnyen 's aggodalmatlanúl menekedhetik meg gyermekétől, 's nem kénytelen azt elhanyaglással vagy gyilkosan megölni, a' lelenczházaknak minél több főhelyen fölállításával hoztak életbe. Idősb gyermekek, mellyek a' köz fölsegélésre szorúlnának, 's árvaházakba tartoznának, itt ritkábban jönek elő, minthogy illyeneket már a' lelenczház kis korukba fogadott el, — 's így tehát a' lelenczház a' latin rendszer' főtypusa. —

Már most a' kérdés, hogy e' két rendszernek mellyike érdemli meg az elsőséget, véleményem szerint nem lesz olly bajos eldöntésű. Mert nemcsak a' komolyabb fontolgatás, hanem már az első érzelem' benyomásánál fogva is azon alapgondolat erkölcsibbnek, 's igazibbnak tetszik, miszerint a' gyermekek' táplálása 's nevelése emberi, 's isteni törvények szerint mindenek előtt a' szüléket illeti, 's hogy a' köz csak akkor köteles fölsegélésével közbejárni, ha a' szülék' tehetetlensége, vagy szinte jelen nem léte tetlegesen van kimutatva. 'S micsoda is ez a' köztársaság — így szól szavatosom a' tudós Mohl — kinek felhős nevére, 's nagy pénztáraira olly könnyelműen támaszkodhatnánk? nem áll-e ez is csak egyesekből, kik ekkép saját kötelességök mellett, még a' pajzánúl fölvállalt, vagy csalárdúl nem teljesített idegen köteleztetések' terhét is viselik, 's illy igazságtalanságot minden vizsgálat nélkül eltűrnek, gyakran a' saját családtóli elvonásával annak, mit idegen gyermekeknek adni illy szükségtelenül kénytelenittetnek? vagy nem találkoznak-e ezek közt sokan, kik illendőkép megfontolván, hogy vagyonuk egy család' képezésére elégtelen, e' boldogságot gyakran csak igen is kényelmetlenül halasztják, 's e' becsületes halasztás alatt, mások' fattyait táplálják? nem említvén az illy rendszertől elválaszthatlan csalárdságokat, mellyek által ugyanazon személyek, kik gyermekeiket a' köz-lelenczházakba kegyetlenül kiteszik, ezekből más idegen gyermekeket pénzbeli fizetésért ápolásra vagy inkább lassu, de bizo-

nyos megölésre vesznek magokhoz. Ugy végre az is bizonyos, és szembeszökő, hogy az ország, ha a' törvénytelen gyermek-nemzéstől eltávoztat minden természetes kárt, minden áldozatteljes fáradozást, azt egyszersmind mesterségesen kedvező arányba hozza, 's igy az erkölcstelenséget neveli, a' helyett, hogy az ellenkező szent kötelességét teljesítené.

De bármilly igaz is mind ez, mindazáltal a' német rendszer annyi más ártalommal van összekötve — igy szólnak a' román rendszer' pártolói — hogy a' lelenczházi intézkedés még is az elsőséget érdemli. Lássuk, joggal-e vagy sem.

A' gyermekgyilkolás' gyakorisága fő vádjok a' német rendszer ellen — 's e' vád első tekintetre alaposnak is látszik, ámbár csakugyan nem az. Mert egyik vagy másik példája a' gyakrabban megtörténtnek állított gyermekgyilkolásnak olly nemzetnél, hol lelenczházak nem léteznek, még e' hiánynak egyedűl nem tulajdonítható, mivel az más okokból is eredhetett u. m. állati vadságból, vagy egész az őrültségig növekedett gyülölségből a' hűtelen férj ellen, vagy gyilkos irgalomból, miszerint a' gyermek a' nyomorúság' gyötrelmeitől, 's a' megvetett társasági állástól megmenekedjék, sőt még vallási fanatismusból is, 's a' vád tehát csak akkor nyerend fontosságot, ha a' gyermekgyilkolás' gyakorisága számokkal lesz kifejezve, 's pedig hasonlitólag, a' két rendszernek hódoló olly nemzeteknél, mellyek legegyenlőbb miveltségi fokon állanak. A' criminalis statisticák, mellyeket némelly, bár kevés ország ujabb időkben közre bocsát; már némileg engedik e' hasonlitgatást, 's igy franczia hivatalos közlések után 1826. esztendőtől 1835ikig 984, tehát minden évben 98 gyermekgyilkolási eset jött a' hatóságok' tudtára, mi a' 32 milliónyi népességhez úgy áll mint 1 : 236,630hoz. Ennek általellenében Angliának (hol lelenczházak nincsenek) hatóságai 1810. esztendőtől 1833ikig tehát 24 esztendő alatt nem kaptak csak 339 vagy is minden évben 14 esetet elitélésre, mi Anglia' és Wales' népességéhez, t. i. 12,012,275hez úgy áll, mint 1 : 856,581hez!

Más országok e' tekintetben vagy tökéletlen vagy épen semmi adatokat nem nyilvánitottak, mellyekből folytatni lehetne e' hasonlitgatást, de igen fontos még a' következő két lettdolog, 's azon vádat, mi szerint a' lelenczházak' hija szaporitaná a' gyermekgyilkolást, 's megfordítva, csaknem egészen megsemmisitő. Franczia országban felfüggesztették részint takarékosságból, részint próbatételül 1834. és 1835. évben a' lelenczházakat 's pedig csak 24 departementben, 's 54ben meghagyták azokat, rettegvén mindazáltal, hogy az elsőkben megszaporodandnak a' gyermekgyilkolás' esetei. Mi történt azonban? A' 24 tartományban szembetünőleg ritkább lett a' büntett, míg a' többi 54ben e' rettentő szokás ez időben épen növekedő félben vala. A' másik lettdolgot Belgiumban látjuk, mellynek öt tartománya bir lelenczházakkal, 4 pedig nem. A' törvényes jegyzések szerint az elsőkben 1826ik esztendőtől 1829ikig úgy állottak a' gyermekgyilkolási esetek az egész népességhez mint 1 : 109,942höz, míg az utóbbi négyben csak ugy, mint 1 : 136,662höz.

Nyilvános tehát ezek szerint, hogy a' fő vád, melly a' német rendszer ellen tétetik, tökéletesen alaptalan, 's ha ehhez még a' szörnyű halandóságot számitjuk, melly a' lelenczházakbani gyermekápolást bélyegzi, 's melly a' közönséges gyermekhalandóságot kétszer, némelly országban háromszor felül múlja; ha a' lelenczházak' erkölcsi ártalmát megfontoljuk, melly nemcsak a' gyermekek' nevelésétől illy könnyen megmenekedhető családokra, hanem magokra a' szerencsétlen lelenczekre nézve is, a' legkártékonyabb befolyású, mellyek zsoldos személyektől fölneveltetve, a' gúnynak, 's megvetésnek kitéve, a' törvénytelen eredetre szüntelenül emlékeztetve, az erkölcstelenségnek bizonyos martaléki; ha végre meggondoljuk, hogy gazdasági tekintetben e' rendszer olly iszonyú pénzbeli áldozatot kiván, mellyben a' vak és vizsgálatlan ápolásból természetesen az érdemetlen is részesül, 's hogy ezen áldozat a' tapasztalás szerinti mindig növekedő lelenczszámmal végre olly nagyra nő, hogy az országokat valódi kétségbe ejtheti, valamint ezt Franczia országban látjuk, hol eleinte 40,000 francot szántak ez intézkedésre, 's most 10 milliót évenként, sőt 1824. és 1833. esztendőben 97,775,613 francot, voltak a' lelenczházakra fizetni kénytelenek, 's ugyan ez okból a' néptanitást, 's nevelést az országutakat, a' mezei gazdaságot elhanyagolni, 's az adófizetőket szüntelen pótlék-centimekkel elnyomni: akkor valóban azon gondolat' fo-

nákságát átlátandjuk, miszerint minden elhagyatott gyermek vizsgálatlanúl gyámolíttatik az ország által, 's hazánknak a' hol még sem a' latin, sem a' német rendszer nem fejlödött-ki (ámbár ebbeli törvényeinkben, 's intézkedéseinkben, mégis inkább a' germán rendszer' elemeit látjuk, 's érezzük), hazánknak mondom, lelenczházak helyett, inkább olly bölcs, 's jótékony törvények' hozását kívánandjuk, mellyek által a' hatóságok, városok, 's községek, világos, 's el nem mellőzhető utasításokat kapnának a' gyámolításra való eseteket, 's ennek módját pontosan meghatározandókat, törvények' hozását, mellyek által a' szegénység, a' hol valóban létezik, fölkerestetnék, 's ennél a' gyámoltalan gyermekség' kemény sorsa az által könnyebbittetnék meg, hogy az anyai szeretetnek az első ápolásra módok nyujtatnának, a' későbbi nevelést pedig közönséges árvaházak vagy magányos irgalomból fölállított jótékony intézetek, eszközölnék; a' törvénytelen nemzésből eredtek' gyámolítására nézve pedig következő szabályok állapíttatnának meg:

1-ször, hogy minden törvénytelenül megszeplősítettnek a' köztől nyujtatnék mind azon gyámolítás, melly szerencsés szülésre szükséges, hogy ez t. i. szülőházakba felvétetnék,— hol illyenek léteznek — vagy adatnék által egy bábának, vagy más emberbaráti háznépnek.

2-szor, hogy illy személy az első hat hónap alatt fölsegéltetnék, bizonyos pénzmennyiséggel, minden hét, v. hónapban pontosan kifizetendővel, úgy hogy a' gyermek első táplálását, 's gondviselését magától az anyától kaphassa.

3-szor, hogy csak ezen idő után mentethessék fel az anya — ha erre elegendő ok volna — a' tulajdon gondviseléstől, 's a' gyermek adatnék által egy ismert becsületességű háznépnek további táplálat- 's nevelés végett, 's ezért járó arányos nevelés-díjt, vagy a' gyermek' atyja, vagy a' most már pénzszerzésre megint alkalmatos anyja, vagy rokoni, vagy végre a' közönség, mind addig fizetni kényteleníttetnék, míg a' gyermek tökéletesen fölneveltetik — leányoknál 14, fiúknak 16 esztendejökig.

4-szer, hogy végre a' fölsegített anyák, 's a' nevelő-szülék szigorú felvigyázás alatt tartatnának, 's erre felhatalmazott személyek, hatóságok, lelkészek stb. által, a' végre, hogy kötelezetésöknek mindig pontosan megfeleljenek.

Ha ekkép még mindig, 's mindenütt nem érünk is tökéletesen czélt, ha tetteink még mindig utána állandanak is akaratunknak, intézkedéseink a' theoriának: a' jónak, a' népi boldogságnak legalább biztos alapkövét csak ekkép vetendjük meg, 's a' román rendszer' simának látszó, de csak sötét sirboltozatba vezető, útját bizonyosan csak így kerülendjük el.

Dr. Czilchert Róbert.

Bucsú 's emlékezet.

Ha egy köny ül
Borongó arczomon,
Ti tüntök fel
Édes fájdalmakon:
Bucsú 's emlékezet!

Bal sors között
Ha érzek szenvedést,
Fájdalmimban
Keresve enyhülést,
Ti rátok gondolok.

Boldog, ki hív
És tiszta érzetek'
Könyével sír,
Felfünvén képetek,
Bucsú 's emlékezet!!

Győri Dániel.

Tavaszdal.

Ismét meglátogattad
Földünket, oh tavasz!
'S ezernemű virágot
Nekünk mindig hozasz.

De szük határ közé van
Szorítva lételed;
Ha mégy, a' szép virágok
Elhervadnak veled.

Hol a' végetlen isten'
Dicső országa van,
Ott fogsz örökre élni,
Ott lészsz határtalan.

Bérczhavi.

Burgett Ferencz' kalandjai.

(Vége.)

Rózától 's ennek atyjától elválása közben Ferencz, a' szűz' állhatatos nemeslelkűségé-

nek és az ősz' bizodalmas szivességének átellenében, aggodalmas zavarban érezte magát, azért örömteljes érzéssel lépe a' hajóba, a' háládatlan, mellyen rá rokona Harry várakozott. De csak alig vonattak fel a' horgonyok, midőn a' volt boltos legényt halaványság és lelkének leveretésével egybekötött rögtöni rosszúlérzés lepé meg. Később hányás és hideg izzadás állott be, fejében pedig fülzúgást és erős lüktetést érzett. Ezen fájdalmakat teljes testi és lelki csüggedés követé. Ferencz kiálta, vinnék öt a' hajószobába, de a' matrózok kineveték, 's a' tengeri betegség' fájdalmas állapotjában hagyák. Itt kezdődött a' háládatlan Ferencz' megbüntettetése, mert szomorúan emlékezék azon gyengéd ápolásra, mellyel öt legcsekélyebb gyöngélkedésekor is Róza környezé; emlékezék egyszersmind azon édes nyugalomra és békére, mellyet ennél éldelt, Belfour úrnak, a' szép mahagoni-boltosnak, házfedele alatt. Ott nem volt tengeri betegség, süvöltő szél, nem zajongó hullámok, de könyörületlen matrózok sem ... hanem a' legcsekélyebb gyöngélkedésnél kényelmes hálóköntöst, melengető parazsat, és jóízű csésze theát kapott, mit a' szelíd és kecses Róza részvevő és gyengéd mosolylyal hozott számára! Ah! miért nem lehetett e' pillanatban ő nála! Mint vonná viszsza meggondolatlan becsület-érzését! mint borúlna le a' kecses Róza' lábaihoz, botlását megvallandó, 's tőle bocsánatot esdeklendő! ... Nem hagyná el csak egy pillanatig is, egybekelésök' napját siettetni ohajtná, 's ön életét annak oldalánál végezné!

Hanem ah! a' Londonba visszatérés lehetlen volt, 's a' hajó ragadó futásában magával kapá a' bánkodó Ferenczet, ki egy hét múlva tengeri betegségéből felgyógyúlt, 's előbbi életmódjához szokni kezdett. Ezen idő óta bánata csökkent, 's pillanatait újra gyakrabban fordítá nagybátyja' aranyhegyei, mint a' búsongó Róza' emléke felé.

Nem akarjuk Ferenczet 's rokonát Harryt hosszú utjokon Guianába tovább követni; megelégszünk, ha azt mondjuk, hogy Ferencz minden vele történt viszontagság' alkalmával Londonba és Rózához bánatosan óhajtozott vissza, de mihelyt a' balesetek elmúltak, az ifjú ismét Róza iránti háládatlanságába esett vissza, és kivánsága bátyja' nagy gazdagságánál Amerikában állapodott meg.

Hosszú és terhes utazás után Ferencz és

rokona végre Guiana la Viejába megérkeztek, hol rájok nagybátyjok várakozott. Ez unokaöcscseit zavart arczczal fogadá, min ezek annál inkább aggódtak, minthogy okát nem tudhaták; mert hiszen nem a' gyarmatos' akaratjából keltek-e útra? „Isten hozott benneteket, édes öcséim", szóla hozzájok kényszerített mosolylyal. „Én ma estve bált adok, 's két olly csínos lovagra, mint ti, szükség lesz. Addig hordassátok ide málhátokat, mert bátyám' fiainak szállásolniok máshol nem szabad, mint az én házamban."

Ferencz és Harry szót fogadának. Miután a' szaporán 's elég roszúl készített étellel, mert a' bál a' házban mindenkit foglalatoskodtatott, megteltek, az ünnepélyhez készűltek, 's legszebb és legcsinosb ruháikba öltözködének. Nem sokára a' vendégek elérkeztek, és a' tánczterem különös látványt mutatott.

A' táncz kezdődött. Több nemzeti táncz után egy fiatal kreolnő lépett elő, 's maga számára helyet kért. Többször tánczolá egyedűl a' termet körűl, azután másik asszony előtt állott meg, 's meghajtván magát visszavonúlt. Azonnal emez kelt fel, ugyanazon terpsichori fordúlatokat vitte véghez, 's utóljára Harry előtt állapodék meg, midőn öt maga-meghajtásával felhíni látszék, hogy ennek ügyességét láttassa. E' váratlan felhívásnál az egész társaság hangos kaczajra fakadt, 's hiában mentegetődék Harry azzal, hogy a' táncz olly mesterség, mellyben ő egészen járatlan; a' szilaj tánczosnők, kik nyelvét nem érték, mivel a' tánczost, Ferenczet és a' nagybácsit kivéve, senki sem értett egy szót is angolúl, nem ügyeltek szabadkozásira, 's a' terem' közepére szorították; úgy annyira, hogy, kellve vagy kelletlenűl, a' társaság' hangos kaczaja közt ugrálnia kellett. A' sor azután Ferenczre is kerűlt. A' zene több vihuelákból, apró guitárok' és hárfák' egy neméből állott, férfias énekkisérettel, több asszonyoktól követve, kik asztal körűl ülvén, a' dobos' kötelességét teljesíték, vagy kezeikkel a' tactot verték. A' mellett bizonyos honi italt, aguardiente-t szaporán nyújtogattak egymásnak, melly elkezdé közönséges hatását. Ezen felűl a' két ifjú angol nem szokott a' dohányfüst' nyeléséhez, melly azon országban a' tánczteremeket tölti el, mivel minden egyed cigarrót vagy churumbelát, a' pipa' egy nemét, tart szájában, mit még a' táncz alatt sem tesz félre. Ha

megtörténik, hogy az asszony a' férfinak egy félig elszítt cigarrót ajánl, ez olly kegy, mire kevélynek kell lennie; vonakodás megbocsáthatlan gyalázat leendene.

Végre az esti felhozatott, melly leginkább vékony karikákba metéltt roast-beef, útifű és mézes sajt volt. Ferencz észrevevé, hogy a' kések hiányzanak. Magának úgy fejte meg e' feledékenységet, hogy a' hús a' konyhában vágatott fel; tapasztalá azt is, hogy senki sem nyúlt hozzá, mivel az asszonyok a' férfiakat kis falatocskákkal villán kinálák meg. Természetesen a' két idegen sem maradt ezen udvariasságtól menten, 's miután értésökre adaték, hogy az illedelem ellen lényeges vétség volna az, ha a' guianai asszonyok által nyújtott minden nyalánkságokat el nem fogadnának, tehát csekély étvágyok' daczára is enniök kellett, mint a' farkasoknak.

A' vendégség után a' nagybácsi egy ifjú kecses asszonyt kezénél fogván, az egész társaságban komolyan vezeté körül. A' két atyafi ezen különös jelenés' okát tudni kivánván, egy ősz spanyolhoz közeledett, ki keveset angolúl érteni látszék, 's a' Hidalgo' ezen csekély tudományának és az általok tanúlt kevés spanyol szónak segedelmével megérték ezen ünnepély' okát.

Nagybátyjok reggel esküdött meg, 's ifjú nejét a' társaságnak mutatá be.

Ferencz és Harry, mint gondolhatni, igen szomorúan és leveretve vonúltak el a' nekik kijelelt szobába, hol számukra függőágyak bontattak fel. Alunni bár kevés kedvet éreztek, még is helyet foglaltak e' légi ágyakban, de csak alig merűltek édes elszenderedésbe, midőn belölök különbféle szúrások hangos jajgatást sajtoltak ki. Zancudok, a' bennszülöttektől plaga névvel jegyzett bogarak' nagy családjához tartozó mérges szúrásu szúnyogok, voltak ezek, mellyek ormányukkal a' legtömöttebb ágytakarókon is áthatnak, 's szúrásuk gyakran legfájdalmasb gyúladásokat, sőt keléseket is okoz. A' két alvót egész éjen át kinozták ezen állatok, 's reggel más bogárfaj váltá fel őket, melly naphosszat nem hagyott nekik békét.

Könnyen elgondolhatni e' szerint, mint tölték el Ferencz és Harry, súlyos utazás és táncz által elgyengűlve, utálatos bogaraktól kínzatva 's a' nagybácsi' váratlan házassága feletti szorongató aggódás által emésztve — az éjt és nappalt. Végre a' nagybácsi öcscseihez belépett.

„Gyermekeim", így szóla hozzájok, „miért nem feleltetek leveleimre?" ...

‚Mi személyesen kivántunk felelni.'

„Okosabban tettétek, ha előbb írtatok volna; mert annak, midőn én benneteket felszólítálak, hogy jöjetek 's örökömet vegyétek által, már tizennyolcz hónapja. Ez időközben én egy fiatal, gazdag, szép és okos özvegyet találtam, a' ki az én hatvanöt évemtől nem ijedt meg. Tegnap esküttem meg vele. Ha öcséim el találnak jöni, mondám magamban, mindegyiknek ezer livret adok utiköltségül, 's utóljára még hasznukat is lelhetik benne, mert kétlem, hogy vagy az egyik' posztós boltjában, vagy a' másik' könyvkereskedésében annyit kereshetne. Itt van mind a' két summa, kedvesim; már most vissza is mehettek Angliába, vagy itt is maradhattok, a' mint tetszik; 's ha netalán kedvetek lenne itt megtelepednetek, Llanosban fekvő két jószágomat nektek haszonbérbe adandom."

Ezen szavaknál öcscseinek a' kétezer livret kezeikhez adá, és eltávozott.

„Ah, Róza! Róza!" kiálta Ferencz, keserves könnyeket hullatva, „milly súlyosan bűnhödöm hálátlanságomért!"

Következő napon a' két atyafi a' nagybátyjok által tett ajánlások felől egymásközt tanácskozott. Harry szintolly kevessé mutatott kedvet Londonba ismét visszatérni, 's könyvkötegeket rakosgatni, mint Ferencz nem határozhatá el magát, hogy Róza, az öreg Belfour és mind azok előtt, kiknek ő a' rá Guianában várakozó vagyont nagy lármával hirdeté, megsemmisült reményét megvallja. Azt határozák tehát, hogy bácsijok' valamelly kibérlendő jószágában gazdálkodandnak.

Az öreg Griffelk Tamás, örűlvén, hogy rá öcscsei nem neheztelnek, sietett kérésöket teljesíteni.

„Jószágaim' legszebbike innét tizenkét mérföldnyire fekszik", monda ő; „holnap egy kalauz vezessen el benneteket. Én csupán a' jövedelem' felét kivánom, a' másik fele maradjon a' tiétek. Megelégedtek vele?"

Ferencz és Harry ezen olly nagylelkű ajánlatot elfogadák, 's másnap útra indúltak, azaz, két evező legénynyel, kalauzokkal és három szolgával egy csónakba léptek. Miután egész nap az Orinokón víz' ellenében csóna-

káztak, Araukóba, az előbbi folyamba szakadó patakba, tértek be, melly, igen magános tájon folyván keresztül, egészen telve volt alligátorokkal, melly állat itt szörnyű nagyságra növekedik.

Szerencsétlenségökre Ferencz és Harry ezen rettenetes állatok felöl nem intettek, sőt, spanyolúl nem tudván, utitársaik által nem is intethettek meg arról, hogy miattok magokra figyelmezzenek; Harry tehát, mint jeles úszó, a' nap' melege 's a' hives víztől ingerelve, félelem nélkül vetkezett le, 's a' vízbe ugrott, a' fürdés' gyönyörét éldelendő; de alig volt a' vízben, midőn egy vastag kaiman a' bokrok közül ki 's feléje tört. Kisérői' rémkiáltásuknál Harry épen ismét a' csónak felé akart úszni, 's már valóban a' kormánylapátot meg is kapta, midőn a' rettentő szörny zsákmányát derékon torkával megragadá 's vele a' víz alá tünt, hol az ifjú ember' jajveszeklése, mit a' veszély' pillanatában nyilvánított, elnémúlt. Kevéssel azután látá Ferencz, hogy rokona' holtteste egy zátonyon feküdt; az irtózatos alligatornak eledelül szolgálandó, mit ez mohón nyelt el.

Ferencz eszméletlenül rogyott össze a' csónakban, 's midőn ismét magához jött, a' majorban, utazása' czéljánál, lelte magát.

Midőn öt hat órai ájulása után, melly alatt útitársai holtnak gondolták, ismét eszméletéhez jött, egészen idegen arczoktól látá magát környezve; de milly nagy volt öröme, midőn angol beszédet halla. A' jószágbérlő volt az, — kinek helyét Griffelks úr' öcscse pótolandná ki, — nőstől 's leányostól együtt, kik itt minden kigondolható módon segíték.

A' házak Llanosban mind csak földszintiek, melly földszín többnyire csupán egyetlenegy nagy teremből áll, minek közepén nagy asztal van 's körüskörűle ingathatlan padok; a' nők a' mellékszobában vannak. Ezen lakok csak a' rosz évszakban használtatnak, mert nyáron közönségesen a' szabad ég alatt hálnak az emberek.

Következő reggel Ferencz, bár még igen beteg volt, bácsia' dolgaival akart foglalkodni, 's kéré a' bérlőt, hogy a' jószágról pontos leltárt adjon. A' bérlő mosolygott, 's Ferenczet egy végtelen síkra vezeté, hol egész nyáj tehenet, bikát, lovat és szamarat láttak, melylyekből nem látszott ki azon szolgálatköteles, engedelmes járás, mellyel Európában birnak.

„Lássa kegyed", szóla a' bérlő, „ezen nyáj mind kegyed' bácsiáé, de birtokuk könnyebb, mint pontos számukat tudni. Mind ezen állatok a' vadonban idestova futkosnak, 's a' bérlőknek nagy ügygyel bajjal kell őket megfogniok."

Ezután a' bérlő az ezen tájékoni életmódról, bajokról és terhekről, veszélyekről és viszszásságokról olly szomorú rajzot ada, hogy Ferencznek az itt maradástól egész kedve elment, és vágyódó megbánással gondolt vissza Londonjára, 's Rózájára.

Egy folyóhoz értek, mellyet átgázolniok, tehát lábbelieiket lehúzniok, 's nadrágaikat feltűrniök kellett. Alig voltak a' vízben, Ferencz fájdalmasan kiáltoza, 's megijedve kapott kezével lábához; egy kis veres hal csípte meg, melly még lábán lógott. A' bérlő az ifjú angolt megkapá kezénél, és sebesen a' partra rántá.

„Még örűlhet kegyed; hogy csak egy csípte meg. Ezen halak igen nagy seregben úsznak együtt, 's szintúgy, söt még inkább félnek tőlök az emberek, mint a' kaimantól; széles és hegyes fogu nagy torkuk van, 's ha embert vagy állatot támadnak meg, azon perczben nem marad hús azon az egész tagon, mert a' vér' szaga, melly a' vízzel összekeveredik, ezerenként csalja őket össze. — Ferencz egészen szomorúan és leveretve tért vissza a' majorságba.

„Holnap elhagyom kegyedet", igy kezdé a' bérlő, „kedves angol honomba ismét visszatérendő. Azon csekélységgel, mit magamnak Llanosban szereztem, nyúgalmas, habár mérsékes életet élhetek, de tudok dolgozni, 's inkább kivánok Angliában napszámos lenni, mint ezen országban földbérlő. Kegyed ezt még maga megtanúlandja átlátni, ha ezen puszta vadonban néhány hónapot eltöltendett."

Ferencz nem hallá öt, mert Rózára gondolt, 's iránta háládatlanságát magának keservesen szemére hányá. — ‚Nem!' kiálta, ‚én többé ezen angyalt nem nélkülözhetem, én együtt menendek Angliába, töredelmes szívvel lábaihoz borúlandó.'

„Tehát együtt utazunk", monda a' bérlő, „'s kegyed' bácsia más bérlőt küldhet ide."

Két évvel Ferencz' elutazta után Róza ősz atyjával, ki édes leányának karára tá-

maszkodék, az egyházba ment, mert vasárnap volt. Kezében a' biblia, ájtatosan imádkozott, 's imádságában a' Ferencz név is előfordúlt, mert a' háládatlant még nem feledé el, ki őt olly kegyetlenül megcsalta.

„Én gyönge teremtés vagyok, édes megváltóm", monda, „de nem tevéd-e magad kötelességökké, 's nem parancsolád-e tanítványidnak, hogy a' rosszat jóval fizessék vissza? Nincs-e ezen tanítás az elveszett fiúróli hasonlatban foglalva?" 'S Róza gépszerűleg nyitá fel a' könyvet, 's olvasá ezen érzékeny példázatot. Annyira el volt merülve 's érzékenyűlve, hogy az ifjú szűz az utolsó verset egészen fenn szóval olvasá: „De neked vígnak 's jókedvünek kellene lenned, mert bátyád meg volt halva, 's ismét felelevenült; el volt veszve, 's ismét megtaláltatott."

E' pillanatban szózatot halla, e' szavakat ismétlőt:

„Bátyád meg volt halva, 's ismét fölelevenült; el volt veszve, 's ismét megtaláltatott."

Róza szemeit felveté; Ferencz állott előtte, sápadtan, betegen, rosszúl öltözve, 's Rózától bocsánatot esdekleni látszék. A' szűz hirtelen lesüté szemeit, 's tovább olvasa. Vége levén az isteni szolgálatnak, Róza felkelt, 's Ferencz, ki addig igen kegyetlen szorongatásban lebegett, félénken közelített hozzá. Róza karát az ifjúé korúl fonván, mintha csak tegnap láták vala egymást, mintha nem is két évi távollét, 's főleg a' becsületérzés' bűnös gondolatai által lettek volna elválasztva. Mind ez olly kevés ünnepélylyel történt, hogy az öreg Belfour csak honn tudá meg Ferencz' jelenlétét, 's midőn e' felett csodálkozását akarná nyilvánítni, Róza gyengéd hanggal így szóla közbe:

„Meg volt halva, 's ismét fölelevenült; el volt veszve, és ismét megtaláltatott!" ***Perföldy.***

Magyar játékszíni krónika.

Mart. 15. Én voltam. Az előadás a' jobbak közé tartozik. Szerdahelyi, Komlósy Ida kedvvel és hatással játszottak. Barthánénak a' szomszédasszonnyali (Kovácsné) czivódása különösen jól sikerült; az a' szánakozással vegyült méreg, hogy a' szomszédasszony őt el akarja ámítani, olly dolgokróli beszédeivel, mellyeket ő jobban vél tudni, igen szerencsésen volt kifejezve. Kár, hogy őt a' kiáltásoknál hangja rendszerint elhagyja, és beszédei rikácsolókká válnak. Kovácsné saját elemében látszott mozogni; a' vén, lesekedő, árulkodó, hírharang anyókát, ki kapva kap az alkalmon, hogy a' békés házasok közé konkolyt hintsen, az agg dadák' ezen nemének egész psychologiájával adá. Kifogásunk ma csak az egy Fejér ellen van, ki Péter' szerepét adá vendégűl. Az ő játéka még igen is keresett és szegletes 's mozdulataiban valami peczkesség van, minden könnyüség nélkűl. Vidéki színpadokon talán elvegyülhet a' magához hasonlók vagy kevéssel jobbak közt, de a' pestin gyenge oldalai azonnal kitünnek. Az a' jó tulajdona van azonban, hogy értelmesen beszél. A' közönséget az előadás többször igen élénk tapsokra ragadá. Látszott mint örvend, hogy színészeinket (a' mi egy idő óta ritka) kedvvel és szorgalommal látja játszani. A' vígjáték után ismét Bono jelent meg ismeretes mutatványaival 's egy némajátékkal Parafaragarmus óriás czím alatt. Bár mi jelesek, némi részben rendkivüliek, ezen mutatványok, nincs velök czél érve: nézőket nem gyüjtenek, pénztárt nem töltenek. Előbb kell vala őket megnyerni, mielőtt a' német színpadon a' nézők' kiváncsiságát egész az unalomig kielegítették. Az illy dolgokban egy kis vállalkozó szellemre („Unternehmungsgeist"-ra) volna szükség.

Mart. 16. Bájital. Mi a' magam izlését illeti, én ez operát olly kedvesnek tartom, hogy ha minden negyedik nap adatik is, örömmel fogom meghallgatni, de a' közönség, úgy látszik, sokalja sürű előadatását, mert ma, szép tiszta idő, és vásár' daczára is, középszerű (az operákéhoz képest középszerű) számú nézők jelentek meg.

Mart. 17. Báléj. Fülladásig tömött színház.

Mart. 18. Halley' üstökőse másodszor. Még nem emlékezem, hogy vásár' hétfőjén olly kevés néző lett volna, mint ma.

Mart. 19. Lear király.

Mart. 20. Eskü. ***Csanád.***

— Lendvay egypár hétre Kassára ment vendégszerepekre, hol most, mint halljuk, Megyeri is vendégszerepeket ad. — Schodelné újonnan szerződött az igazgatósággal, be van-e most is foglalva a' szerződésbe férje, mint énektanitó? a' hír nem mondja. Hiteles forrásunk e' részben nincs; ez az igazgatóság' mélyebb titkai közé tartozik. ***

Egyveleg.

London. — A' parlament elé terjesztett tudósítások szerint, az angol keletindiai birtokokban az utolsó négy év alatt kétezer hatszáz tiz asszony áldozá föl magát tűzi halálra elhunyt férje árnyékának.

Tigris. — Londonban nem rég több utcza rettegésbe hozaték egy tigris által, melly fogságából kiszabadúla. Az emberek' szerencséjére legelőször is egy nagy mészáros kutyával találkozott a' szörnyeteg, mellyet megtámada 's azon perczben lesujtott. Zsákmányával egy kertbe sietett a' tigris, hol a' kutyát egész kényelmesen megette. Itt az a' közben beállott homály' segedelmével sikerült az állatmutató szolgáknak a' vadhoz közeliteni 's egy kötelet nyakába vetni. Illy módon, ámbár nagy bajjal, és több személy' megsértése után, a' tigris újra bezáraték kalitkájába.

Havre. — Itt egy ügyes órás olly órákat csinál, mellyek közül a' zsebórák egész évig járnak egyszeri fölhuzásra, faliórák husz évig, toronyórák pedig egész kétszáz nyolczvanig. Ugy látszik, hogy ezen ember az örök mozgonyhoz (mobile perpetuum) az egyenes utat találta föl (?).

A' csodavilág kicsinyben — Egyetlenegy tökehal' tejében több állat van, mint ember az egész földön. Mintegy kétszáz ezer ezen apró állatok közűl elfér olly kis hézagban, mellynek átmérője és szélessége hajszálnyi, — 's ugyanazon hal' kristál-lencséje, melly egy borsónál alig nagyobb, mintegy 5 millió bogárból áll, mellyek több mint 62 ezer millió fogak által ragadnak össze. A' közönséges légy fejében 25 ezer szem vagy lencse fér el, 's vannak sok ezerszer kisebb állatok, mint a' legkisebb homokpor, 's mellyek aránylag a' legapróbbak — 's a' fegyvertelen szem által láthatlanhoz ollyanok, mint az elefánt a' légyhez képest.

Mesterség, a' szobában fiatal tölgyet és gesztenyefát kikeltetni. — A' makkot fonalon ugy kell fölakasztani, hogy egy ujnyira csüggjön a' pohárbeli víz fölött. Néhány hónap mulva fölfakad, gyökeret bocsát a' víz felé, szára pedig szép apró zöld levelekkel fölfelé menend. A' gesztenyével hasonlóképen bánhatni.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

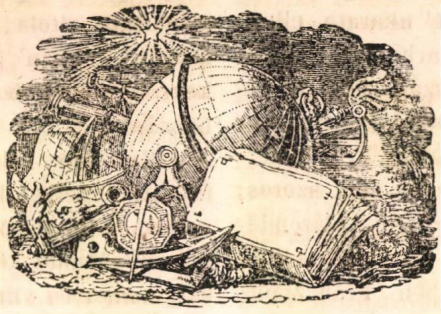

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV

Első félév. **Pest, martius' 28. 1839.** **25. szám.**

Tartalom: A' franczia nemzetiség (*Kazinczy Gábor*). — Búcsu (*S—y*). — A' szerelemféltő. Eredeti novella (*Kúthy Lajos*). — Magyar játékszíni krónika (*Cs.*). — Egyveleg.

A' franczia nemzetiség.

—

A' franczia nemzetiség a' száraz föld' legszebb nemzetisége. Erös, tökélyesen meghatárzott, erőteljes, 's a' nagyság és tartósság' minden kivánatos föltéteit mutatja. Földalak, politicai rokonság, szokás és nyelvegység, a' nemzetiség' e' három alapelvét, itt mind csodálatra méltólag egyesülve leljük.

Mi az a' Németország? Meddig nyúlik el éjszak, kelet és dél felé? Mi az az Oroszország? Hol kezdődik és hol végződik? Mi az a' Porosz- és Osztrákország és Holland? Nagyobb része Európa' földe' hatalmasságainak nehezen tudná magát, mint China, fallal környezni, hogy határait világosan lerajzolhassa; a' természet meg nem adá azt nekik. Ellenben Francziaország tökélyesen meg van a' földgolyón jelelve; egy sziget' alaka sem tökélyesb. Földe nagy ötszeg; három oldalát tenger környezi; másikat a' pirének, egyenes hegyfal, alig metszve át néhány szük nyilástól; az ötödiket az alpok és a' Jura, 's egy nagy hatalmas folyó, melly keresztül ömlik rajta a' tengerig, 's az elcsukást bevégzi. Tisztán, katonai szempontból nézve, mondhatnók, hogy Francziaország természetes erősség; a' föld, mit elfog, épen olly jól elzárt 's védett, mint erös föllegvár. Néhány politicai forradalom, néhány meggyőzetés 's berohanás vagy felosztás, miről képzelődni akarnak, még nem olly veszély, mi Francziaországot kitörlesztené. E' végre az kellene, hogy maga a' természet megrendülne, a' tenger elvesztené egyensúlyát, a' folyók vizeiket, a' hegyek csúcsaik' magasságát; különben a' csaták' füstei szétlengetik, a' béke megtérend, visszaállíttatik, Francziaország ollyan lesz, mint valaha, 's a' nap, föld' fölébe emelkedve, rá ismerend, 's megmutatja nekünk.

Hol vannak polgárok, inkább szokottak egyesülve élni, mint a' francziák? Mellyik nép tön, 's annyi joggal, hasonló becsületet nevének? Mellyik zászló tiszteltetek általánosbban 's nagyobb buzgalommal, a' földteke' egyik végétől a' másikig? Az új idők' mellyik nemzete tön együtt nagyobb tetteket, akár a' harczban, akár a' tudományok- 's szépmüvészetekben, akár fényszobrok' emelésében? Az 1789-d. forradalom az utósó pecsétet nyomá e' ragyogó nép' politicai egy-

ségére! Gyalázat azokra, kik még most is fellázongni akarnak mindenek' akarata ellen, 's merész próbák által egy kárhoztatott 's elhagyott rendet kivánnak visszaidézni! az árnyéklatokat kivéve, mi mindnyájan társak, mindnyájan testvérek vagyunk! Francziaország mostantól fogva nem egyéb, mint szoros, egyező; 's fővárosa, mint egy fej, alárendezett nemzet' egy teste. 'S Europa' mellyik földét akarnátok e' tekintetben Francziaországhoz hasonlitani? Spanyolországot-e, mellynek egymás' oldalához rakott megyéi, kapocs nélküli osztályokként, még most is őrzik, hogy úgy mondjam, királysági egyedségöket, 's elszigetelt függésöket egy idegen korona alatt? Poroszországot-e, a' roszúl egybeforrt darabokból összeállitottat, nemzeti egység nélkül, 's csak fegyverei 's belső kormánya' bölcsesége által létezőt? Olaszországot-e, egész terjedelmében szerencsétlen féltékenységektől eltépett, 's kifűzött csomóhoz hasonló Olaszországot? Vagy Nagybrittannia lenne az, szigeti gőge' egész erejével, Nagybrittannia, mi Irföldet elnyomá, 's mit az Irföld lángokra gyújtani fenyeget? Oroszország-e, mit nehezen nevezhetünk ott, hol nemzetiségeket keresünk, 's mellynek különféle részeit csak a' vadság' közössége 's nyomása teszi testté? Nem, a' világ' egy országa sem mutat fel szilárdabb 's szebb egységet, mint a' franczia nemzet.

A' fő dologra, a' nyelvre jövök, 's a' miénknek mindenek fölötti elsőbbségét az által mutatom meg, mert minden egyéb nemzet megegyezett fönsége' elismerésében. Kútfői olly számosak, a' források, miből ered, olly különfélék, hogy Európában mindenki, úgy szólva, hozzá csatlakozhatik a' rokonság' joga által. Őseredetében czelta, később a' vele hasonlag czelta és pelasgból származott latinnal társulván, később újra germán nyelvek' egyvelge által gazdagittatott meg. A' vizigothok délt uralák, a' burgundok keletet, a' francok a' középpontot, a' scandinávok éjszakot. Mind ezen egyitett, összefűzött, egygyé harmonizált nyelvfajokból nyelvünk jöve elő, valóságos királynője a' polgárzott világnak. Igaz, még most is létezik néhány patois (pórnyelvfaj); de száműzve a' városok' belsejéből, a' legtávolabbi falukba menekűlve, mindennap tünedez. A' nyelv, a' maga tisztaságában uralkodik Spanyolországtól kezdve az Éjszaktengerig, 's még Németalföldön is, mit tőlünk a' politica eltola, de a' nyelv épen olly jól, mint a' földtan' joga, miénkké tesz, a' legkevésbbé lerombolható közösség által fűzve hozzánk.

Két nagy elsőség különbözteti meg a' franczia nyelvet Európa' minden egyéb nyelveitől, 's e' felsőséget adja neki, mit csaknem mindenhol kivívott: e' két elsőség: szabályossága és világossága.

„Füzése' egyszerű, természetes és szabályos folyama — mond egy bölcs történetiró — annyira egyező a' logica' elveivel, hogy legtöbbnyire csak egy módon enged meg kifejezni egy eszmét, 's hogy gyakran elég francziára fordítani egy tétet, melly más nyelvben meghatározottnak látszott, hogy valótlanságát tüstént érezzük. Ezen egyforma menet nagy világosságot ad neki; 's ha a' nyelv nem egyéb, mint a' végre feltalált műszer, hogy eszméink' kifejezésében szolgálatunkra legyen: a' legtökélyesb, kétségkivül, az leend, mellynek segélyével az eszmék a' legvilágosb módon adatnak elé A' franczia nyelv, minden élő nyelvek közt, az egyetlen, melly határozva van; a' második tulajdon, melly megkülönbözteti. Ezen elsőséget, mit a' külföldiek hasztalan próbálandnak nekünk ártalmasságnak mutogatni, két körülménynek köszöni: először, az Académie francaise' létesitésének, melly alapitása óta egy nemét igénylé a' nyelv fölötti törvénykezésnek, törvényszerű biralom, minthogy a' nemzet olly készséggel megegyezék benne; utóbb, azon szerencsés sorsnak, melly csaknem épen akkor a' legmagasb genieket szülé, kiknek termékei megdicsőiték e' nyelvet. Függetlenül minden auctoritástól, más nyelvek' legnagyobb része megszünés nélkül változik az irók' önkénye szerint, míg biztos és változhatlan szabályok, áthághatlan köröket szabtak azok' merészségének, kik a' franczia nyelvet megváltoztatni merénylék. Úgy látszik, megéré tökélypontját, 's minden próba, magasb fokra emelni, sükertelen vala."

XIV-d. Lajos' udvarában 's a' legragyogóbb salonokban tökélyesítve, mik valaha létezének, legalkalmasb lőn a' társas mulatozásra; egy más nyelv sem közeliti meg a' beszélgetések' e' nemére, egy sem ad neki több simulékonyságot, kecset és könnyedséget; úgy a' franczia nép is a' társalgó nép

par excellence. Semmi sem hasonlitható a' franczia nyelv' kecsességéhez a' levelezésekben; élénkségével visszahelyezni látszik a' szót, 's kifejezi mindazon dús és különféle fordúlatokat, miket toll-elérhetlennek hinnök. Világossága, végre, olly nagy, hogy e' nyelven gonddal kifejtett eszmék, egyéb más értelemre nem fordíthatók, mint melly valósággal övék, 's félreértések' kútfői következetesen soha sem lehetnek. E' tulajdon nagy fontosságú, az, mi okozá, hogy a' franczia nyelv diplomatai értekezések' nyelvévé általában elfogadtatott. A' franczia character' jogszerűsége bélyegzi nyelvét, 's lehetetlen minden árnány, ha egyszer francziában tisztába jövénk. Mennyi békeértekezés, ha oroszúl vagy németűl volna irva, viták' okait tehetné, 's panaszokat okozhatna, harczokat lángíthatna föl, melly, francziául irva, bizonyos 's nem tűr semmi ellenmondást!

Ha honunkat magasztalók, nem hiuság' nevetséges kielégítéséből tevők, de azért, hogy belőle annak érzelmét vonjuk ki, a' mit tennünk kell, hogy rá érdemesek legyünk, 's azon nemes és erőteljes jogszerűségre, melly állhatatosan kell igyekeznünk cselekedni, hogy a' franczia nemzetiséget azon fokon megtarthassuk, mellyen állni joga van. Kisebb birodalommal, mint a' rómaiaké, egyedűl azon szemlélet' erejével, mire lelkesítünk, ugyanazon hatalmat igényelhetjük. Ügyekezzünk földünket tökélyesítni, mindennemű közlekedés' utait nyitni fel a' tudományok' eléhaladásán, szerkezeteink' 's törvényeink' javításán, a' tanítás' terjesztésén minden osztályok közt, literaturánk' 's nyelvünk' tökélyesítésén: így, és jobban mint fegyverek által, nagyíthatandjuk nemzetiségünket, 's kivívjuk felelőségi részünket a' világ' ügyeiben.

Franczióból **Kazinczy Gábor.**

Búcsú.

Ha van világon veszteség,
Csak lyányi szív lehet,
A' mellynek szűz ölén lobog
Szerelmi érezet.

Ah! nem sokára elragad
A' végzet engemet,
'S nem láthatom, tán holtomig
Két csillag szemedet.

'S az ajkat, mellynek csókja forrt
Ajkamra üdvömúl,
A' mellyre hogyha gondolok,
Hü szívem felhevűl.

Az egy ad csak vigasztalást
Hogy morzsa-érdemem
Meghagyja tán még távol is
Szivedben édenem.

S — y.

A' szerelemféltő.

Eredeti novella.

I.

Nagy-váradon, jun. 20. 1826. az újváros' egyik nagyszerű épületében, válogatott társaság éldelé a' házi nőtől rendezett estvély' örömeit. Élénk kedv enyelgett tánczkörben és azon kivűl, csak egy nyúlánk, csinnal öltözött ifju' viseletén ömlék el hideg egykedvűség, ki egy távol teremben, két középkorú nő' 's fiatal kapitány' társaságában whistezett. Élénk házi leány osztá jeleit a' vendégszeretetnek, keblén ártatlan kor' szemérme, tekintetein igézet tenyészett; édes titokban hódolt bájának minden férfiszív, csak az ifjúnak nem valának indúlatai. Ott űlt sorában az est' vendégeinek, de lelke elenyészett örömekért szakadoza, eszméi kivándoroltak a' termek' szűk köréből 's lassú vére el-elhagyá sápadt arczulatát. — Theát hordtak szét gazdag chínai porczellánokban; ő eltolá az ajánlott csészét.

„Oh, anyám, be kár, hogy a' szép Ída el nem jött, úgy talán a' gróf sem únná társaságunkat" — mond síma enyelgéssel a' lelkes Jetta, 's hangja' lágyságában egyszersmind bocsánatot látszatott kérni az ártatlan tréfáért.

Az ifjú felszökkent székéről, 's akaratlanúl veté el kártyáit.

„Az istenért, gróf úr, mi ez....?" rebeg a' leányka megbánólag.

„..... Semmi; .... épen semmi nagysád!.... én is ismertem egy Ídát,... de az már régen volt,... az egész dolog csekélység;... úgy-e megbocsát,.. igen, e' szelid mosoly feledést hirdet;" Jetta' kis finom kezét gyöngéden illeté ajkával, 's e' perczenettől látszatos kedvet erőködött mosolygani, sőt Jetta' kérelmére, a' lepke keringőben egy fordúlatot is tön.

Más nap hajnalban a' Sasvendégház' egyik szobájából erőtlen fény töredezett által a' régi üvegtáblákon, vörös világot vetve az ablak' töltsérébe. — A' gyertyák egy ifjú' ágyánál égtek. Midőn szürkület fejlék a' homályból, 's halk neszben hangzott fel az új élet; eloszlának az ő álmai is; — felébredt 's vele gondolatai is. Kezében nyitott könyv. Bulwer' legújabb műve, 's belémerülnek sötét szemei, de értelem nélkül forgatja el a' lapokat, 's ha által akarja gondolni az olvasott költemény' vázlatát, ön élet-rajzára téved beteg lelke. Emlékével belép multjának képcsarnokába, hol nagyszerű töredékeket lát függeni a' falakon a' festés' legelevenebb nemével, történeti rendben. Csillogó öröm ég szemében, némelly képek előtt, komoly ábrándba sülyed másoknál, majd dicsőült fényben tükrözik arczuiatán egy szent ihletés, 's odább a' szemére özönlött köny ködben láttatja a' túlélt kínok' sötét rajzait.

— Ismeritek-e a' nevelés' azon nemét, mellynek — az elvtelen, hanyag lelkületű, vagy ház' és család' belügyével nem gondoló apa mellett, — egy érzelgő, vagy helyzete miatt talán tulzásig ingerlékeny, anya szokta alapját megvetni? Tudjátok-e, hogy az így növekedő gyermek' köre csupán az őt ölelő karok; világa egy pár terem, tudománya az anyai regék, 's tapasztalása a' családi belviszályok? Ha tudjátok: úgy elhiendítek azt is, hogy illy növendék' egész lelkéből, legfelebb gyönge virágkehely képződik, mellyet egy szellő eltép, egy hévsugár lehervaszt; melly a' hűs árny elől összevonúl, 's az első életvihartól végképen elzúzatik. Azért ne csodálkozzatok a' tegnapi whist-asztalnál megismert ifjú' lelkületén, ha az a' XIX-d. század' szellemével ellenkezni látszik, mert ő benne a' fent írt rendszer' egyik növendékét van szerencsém engedelmetekkel bemutatni. —

II.

Hosszú órákig vándoroltak eszméi az emlék' vidékein, midőn csörrenés rázta fel kínjából, 's belépett a' tegnapi kapitány Sárosy, egy müvelt 's életkedvteli katona.

‚Mi az ördög, Kálmán! te még is az ágyban? én már a' reggeli gyakorlatokról jövök. Fel hamar!... mindjárt itt lesznek társaim!'

„Hiába kelek, édes barátom, velem nem értek semmit, ollyan vagyok köztetek, mint leégett törzsök, váz az aranyló vetésben!"

‚De hát mi lelt? mi bajod? .... előkelő névvel jelenhetsz meg a' társas életben, jövedelmed több mint középszerű, 's közvéleményedre büszke lehetsz.'

„Ezek csak embereket kapcsolhatnak hozzám, de az elszakadt lelket nem forrasztják egybe."

‚Bocsáss meg Kálmán, te korod felett érzelgő vagy; mint örűlék pedig véletlen találkozásunkon. A' bárónénál előre feldicsértelek, 's te az estvély alatt egy különcz ángolt játszottál.'

„Mit tehetek én róla, hogy a' fonnyadt virág nem koszorúba való?"

‚Vízbe tegyük 's majd felelevenűl. Hagyj fel a' költői kifejezésekkel, édes Kálmánom! tudod a' katonának igen prózainak kell lenni, hogy békébe legyen lelkével. Majd be foglak vezetni több házakhoz is; teljes reményem van elszóródásodhoz. Én alig nyolcz napja hogy itt vagyok, de mondhatom, Várad képes az első müveltségű külföldinek is társalgási éleményt adni. Tudományos férfiak, lelkes, honszerető hölgyek, gyöngéd értő kebellel, őszinte vendégszeretet fognak meglepni. Na ollykor egy kis ártatlan hirhordás szűlhet egy két komoly perczet, de ez eredendő bűne nemünknek 's ezért könnyen kibékül az ember.'

„Ha egyszer letörted az oltoványt, hiába kötözöd czérnával törzsökéhez vissza, nem fog az többé kifakadni. — Halld meg a' történetet 's itélj."

A' kapitány sok lélektani tapintattal bírt; ő tudá, hogy itt a' gúny 's csípős megrovások czélhoz nem vezetnek, mert a' lélekorvosnak bizalomra van szüksége, illy érintésekre pedig magába vonúl vissza a' nyilatkozó kebel, mint váratlan dér elől a' martiusi növény-csira. — Ő előre félt a' hosszú és ábrándos elbeszéléstől, de érté a' rideg szív' szélveszét, cigarót gyujtott, 's széket vön.

III.

„Midőn Berlinben iskolai pályánk' végével elváltunk — kezdé a' gróf — utazni mentem. Tanulmányaim' közűl egynek szerelme honosult meg lelkemben, a' füvészeté, 's ez okból a' növénydús tartományokat tettem fel meglátogatni. A' cseh-földön tudósitást vevék anyám' haláláról. E' naptól egy nehéz álom uralkodik kedélyemen; ő atyám volt, anyám 's barátném egyszersmind; nem sok-e ennyit veszteni egyszerre? A' növények' or-

sága lett egyedűli menedékem; áldottam a' nagy Linne' hamvait, hogy kúlcsot szerze ezen természet' kincstárához. Oh mennyire szívhez szólók a' virágok, ha avatott társalkodik velök! millyen általánosok a' fő characterek, mennyi rokonság a' seregek között, 's még is milly végetlen a' nemek' különféleségе; és a' fajokat bélyegző hasonlat? .... hiszen azokon megismerszik, hogy testvérek. Igen! a' növényország ezernyi gyermekes családokból egyesült nemzet, melly egy örök elv és eszköz által tenyészik, 's ez a' szeretet. Ki az anyai emlőn soha sem mosolyga fel, ki 14-dik évében érzéketlenűl nézte a' színpad' szerelmeit, vagy nem tudá mi történt, ha egy ifjú leányka pirúlva lopta el rajta feledt szemét: a' virágoktól megtanúland szeretni. Van-e megkövűlt kebel, melly hidegen nézze a' szerelem által teljessé vált violát? vagy fel ne melegűljön, ha a' kétlakiak' természetében búvárkodik? A' virág nyílt kehelylyel fogadja szerelmesének szellőhozta csókját, az emberek válóperekben mondanak átkot az egykor elimádkozott szerelemre."

„Édes, Kálmánom, félek, hogy társaim félbe fognak szakasztani"; mond a' kapitány, gyöngéd kímélettel akarva rövidebb előadást eszközleni.

„Virágról virágra szállva jártam be Csehország' hegyeit, 's a' szomszédtartományokat. Lelkem telve volt czéltalan, világölelő szerelemmel. Regényes hatással lőn rám minden, mi kissé szokatlan volt. Egy bájos metszetű völgy, emlékjelekkel keresztűl kasúl vésett szirtfal, vagy falusi agg templom, penészlő sírköveivel, avult tölgy-bútorával képes vala kedélyemet napokra elmeríteni. Meglátogatám a' fogház' szűk íveit, mellyeknek néhai rabja dicsőséggel viselé a' magyar koronát; tapodtam Luther' emlékezetes nyomait, mellyeken hitem felvirágzott, 's állék a' máglya' helyén, melly a' szilárd Huss János' hamvait szélnek adta. Állottál-e valaha magánosan egy téren, romnál, vagy temető felett, miket a' századok' emléke szentelt meg? ezen érzeményben több istenség rejtezik mint Kant' innata ideáiban. Itt tiszta fényben magasúl fel a' lélek, mint égő tetőből kitört láng, mellynek vállairól lefoszlott a' füstpalást. Csehország telve illy helyekkel, 's alig van költői vidéke, mellyről legalább egy néprege ne maradt volna az ős kor' hagyományából. — Ma három éve, jun. 21. 1833. a' Csehföld' egyik regényes hajlású hegyén állottam, délután három negyed ötre. ... Lábaim' nyomát ki tudnám mérni. A' tájkép több mint festői, az tündéri volt. A' szín' fenekén égbevágó szirtek nyúlnak a' felhők fölé, melyeknek havas vállaira fejér világot vetett a' nap, köhátaikat pedig a' messzeség' sötétkék szövete takarja el. Töveiknél fekete fenyűk terjedtek lábszőnyegűl a' sziklaóriásoknak, mellyek egyszersmind az alább eső tar-csúcsok' barna fürteit képezték. Mögöttem egy düledékeiben is fönséges rom, mellynek repedékeit csipkés levelű füzérek nötték fel. Leszakadt ívei alá müvész faragványok tördelöztek 's az ős czímerek' porhadó darabjain undok csúszó férgek űltek ki nap' melegére. Nagyszerű emlékszobra a' kor' viszályainak, egy dús termekből törpült köhalom, mellyekben fényes urak ültek hajdan zenés lakomát, most éjjeli orkán járja fölötte süvöltő tánczait. Köröttem sötét bikk-koszorúba foglalt zöld tányér terült, mellyen ritka hegyi virágokat szórt el a' természet' keze. Alattam rózsa- 's illatos ákászsorok, középen álló jegenyecsoportozatnál egyesűlvék, 's ebből egy világosan szinezett pavillon' szobrai fejérlettek ki, könnyű kellemmel tartva a' felvöröslő kúpot. A' hegy' tövéből rómailag épült palota nött ki, 's új bádogfedeléről ezernyi apró napok ragyogtak vissza. A' kép' előszínén változatos alakú falvaktól kerített rónatáj ragadta meg a' szemet, mint egy zöldbe öltözött menyasszony, mellynek derekát a' keresztűl kigyódzó ezüstfolyam övezé....."

A' kapitány' cigarrója kiégett 's nyugtalanúl vön másikat elő, de a' gróf' olvadó tekintete türelemre látszott kérni.

„..... Szóljak-e a' magasztaltságról, mit e' táj' közepén érezék? Illyen pillanatokban sugárait sem tudnám irígyleni. Egy órát töltek el, hogy anyám' halála nem juta eszembe. Kezemben egy valeriana silvestris vala; szemeimen nagyító üveg, kezemben füvész-tő. A' virágot boncolám. Mit mondjak a' gyönyörről, mit illy foglalkodás szerez? Alig tudnám meghatározni nagyobb örömet éldel-e, ki egy növendék' tehetségeit fejti fel az istenadta lélekerőből? A' növényt felismerém, 's idegen hegyi virág' szakasztására hajoltam, midőn szemeim véletlenűl az előttem fekvő sziklateknő' vizére esének. A' meder'

fenékerei átkékelték a' folyókristályt, 's tükör' felületén fris virágok uszkáltak. Ki vetè ide ezeket? kérdém enmagamtól 's szemeim önkénytelenül kerülték meg a' bikk-koszorút. Egy ülő szobrot, vagy lyánykát, vagy szellemet láttam a' zöld füvön. Lefesteni nem próbálom, tehetné-e ecset vászonra a' nap' fényét? vedd össze mit a' költők e' nemben irtak, nyomorú torzképét látandod bennök Ídának. Pythagoras azt hivé, hogy ha a' lélek lerázta börtönét, más valóságba vándorol, megelevenitendő a' felvett anyagot. Ölelem e' hiedelmet. Vajha lelkem egykor Ída' képében imádtatnék! Ő az új világ' Helenája volt. Szálas füvekből kötött magának gyűrűket, 's a' vállán álló fejér galambbal játszott,.... igen, igen, játszott! ... hiszen csak tizennégy évű vala.... Itt rövidnek kell lennem,.... a' kéjt, az üdvet, mit Ída' barátsága teremte, emlékezetben sem birnám még egyszer átélni. — Meghittek levénk, mint testvérek, 's én más színben kezdém látni jövömet mint az előtt. Három hónap mulva azon bádogfedelű palotában ebédeltem, mellyet az imént említék. Mellettem Ida ült, túl rajta atyja, túl azon anyja 's a' mellett, szemben velem, Penieu egy franczia marquis, egy álbarát, egy minden alakot felvevő színész. Oh ne higy az embernek, ha sír, ha imádkozik, ha végrendeletét hörgi is; mindenik egy felebarátja' keblét tépő pellikán. Én megvetem az egész nemet....“

‚Édes Kálmánom, légy kímélettel, bizonyosan vannak kivételek‘ mond engesztelő részvéttel a' kapitány.

„Bocsáss meg, kedves barátom — 's kezet nyujta — ha ezen alacsony teremtésről emlékezem; gerjedő haragom ollyan, mint a' jegesö, melly gyomot és virágot egyaránt eltipor. Penieu egyike vala azoknak, kiket kellemes külső, módos viselet 's hajlékony készség, első jelenetöknél, megszokottá tesz. Ő a' mai Páris' divatképe volt; figyelmes mindenki iránt, apró társalgási szükségeket megelőzöleg teljesitő, észrevevő minden jeles gondolatot, kezetcsókoló minden sziveskedésért, dicséröje az emberek' erényvonásának, hibáikat soha sem emlitve. Elbeszélése síma, folyó és erőteljes volt; könnyű tréfáit helyén használta, 's a' hizelgésben soha sem túlozott. Előtte megnyilt volna a' legzártabb kebel, csoda-e, ha illy nyiltszivű bolondot, mint én valék, jégre vitt. Egy bércztetőn találkozánk először, ő a' természet' gyönyöreiért útazott. Van-e termékenyebb magva a' barátságnak, mint a' rokonszenv? 'S hol nyerhetne rögtönösebb tenyészetet, mint annak együtt éldeletében. Mi párosan jártuk a' hegyeket; míg én virágokat boncoltam, ő tájképeket rajzolt; 's testvérek levénk, mint az egy szárból kinőtt bimbópár. Megmondtam neki, hogy az én életem Ida. Bemutatám báró Welltklárnél, hihettem-e, hogy reményem' gyémántja után orkezet nyujtand. — A' fent említett ebédnél hódolattal mosolygott Ídára, 's ezt két nap óta harmadszor tapasztalám. Az imádott gyermekre bámulék, 's szemeit Penieun lepém meg. — Elnémultam, mint a' gerle, mellynek nevetését félbeszakasztá a' halálos golyó. Eszeveszett zavar szaggatá agyamat, mellyből nyommasztó bú merült föl. Nem ettem semmit, nem hallottam semmit, csak a' Penieu' 's Ída közt cserélt szavakat, de ezeket irtózatosan, mintha egy koporsóba zárt eleven a' gyászkiséret' circumdederuntját hallaná. Ebéd után a' kerthe kértem fel Ídát. Sirtam előtte, keblemet téptem 's kétségbe esém. Tovább beszéltem neki három negyednél; mit tudom én mit, vagy miképen? de oh barátom, a' nöszív egy darab viasz, melly a' szalmatűznél épen úgy felolvad, mint a' nap' hevétől, minden formát felvesz, 's a' rányomott ábrát könnyen engedi szétzúzatni. Ída dicsérte Penieut, a' vendégi jogról okoskodék, 's kis kezei közé szorítva fejemet, mosolygva mondá: Önt meg kell gyógyítanom..... Isten veled, Ída! én egészen balsorsomé vagyok, mondám én, vagy akarám mondani, 's lángoló agygyal rohantam tőle el.... A' kertkapun kivül nem távozhatám, egy magyarázhatlan erő kényszeríte vissza ... Nem csodálkozom, hiszen a' kilövelt sugár is vágyólag röppen vissza a' napba.... Lépteimet ólommá súlyosítá a' szégyen; újjaimat a' kert-út' virágszegélyén húztam végig 's a' szegfüvek' ezreit szaggatám fel. Mit tudtam én mit teszek?.... Ida' szép kezét keblemre emeltem, kérém öt kertjére, fejér galambjára, mindenre, mi előtte szent, felejtse el kitörésemet, legyen hű,... ne kinozzon lengeségével. Megmondám neki, hogy hatalma fölöttem végetlen. Én egy semmi vagyok, mellyből mindent teremthet, vagy minden, mellyet semmivé tehet. — Oh ha láttad volna, milly

junóilag fenyegete kis tejkezével, míg ifju mosolyán békeangyal osztá a' bocsánatot. — Miért nincs kristályból alkotva a' nőkebel? hogy eredetiben olvashatná az ember szivök' gondolatit, mellyeket csalárd fordításban szokott kifejezni a' tettető arcz. Egy mosolygó nőkép a' természet' legszebb hazugsága, egy forgó tűkör, melly az álsugarak' tört fényét sötétült lelkedre veti ugyan, de tengelye körül tovább kereng, 's hamar visszalopja a' mit adott. Ída' szülei a' kertbe jöttek 's velök Penieu. Tudod millyenek a' francziák! a' tolakodó egy rózsát szakaszta Ídának, 's mellé annyi émelygős édességeket mondott. Én nem értettem; birhat-e értelemmel, kinek eszét lángkörbe kergeti a' féltés? Mire magamhoz jöttem, a' rózsa Ída' mellfodrai közt vala. Penieura kihivó szemet vetettem 's felszólítám Ídát: vesse el a' szemtelen' ajándokát. Nagyon szánandónak kellett lennem, mert Ída mély érzettel bámula rám. Penieu gúnyosan mosolygott, 's báró Welltklär neje' fülébe súga. Ismét követelém a' virág' elvetését, de a' bárónő megtiltá; Penieut kértem, ő nevetett. Érted-e, mi az? kinevettetni az előtt, kiben múltad, jelened és jövőd egyesülve van! kinek becsülése nélkül nem kell a' becsület, szerelme nélkül az élet. — Talpaim alatt égni kezde a' föld, 's a' virágágyak tánczra kerekedtek előttem; tudtom kivül ragadám ki a' keblemen viselt útitört, 's rohantam Penieure. Welltklär és neje tartóztatának föl. Ída elveté mellétől a' rózsát, de ájulva hanyatlott egy jaszminbokorra... Itt nem tudom mi történt... Midőn élni, eszmélni kezdettem, ágyban lelém magamat saját szállásomon, sötét függönyözött zárt szobában; ezt bizonyosan azért tevém, hogy elszigeteljem az embereket. Aligha hidegelésben nem szenvedtem, mert igen gyönge valék, 's paplonomon felül egy pár vánkost találtam. — Bágyadt képzetemben szelidülve vonúltak el a' déli jelenetek mint egy panorama' képei. ... Szégyenlém önmagamat. ... De mit tehetek én, hogy olly ingerlékeny véralkatot szivtak életereim anyám' méhéből? A' bölcselkedők félistenné akarják erőtetni az embert, ők nem vesznek mértékül körülményt, lélekhelyzetet vagy nevelést; ők általános erkölcsi formákat állitanak fel feszes képzeletben, vagy papir-lapokon, 's azokhoz akarnak szabni minden tettet, pedig a' tett' ösztöne a' vérben foganszik, 's a' vér' heve hányszor elolvasztja a' jégformát? Bár fiam leendene egykor, hogy nevelném hideggé, prózaivá, mint egy lázadt polgártársait szeldelő zsoldos. Én egészen szerencsétlen anyám' életképe vagyok: nyomorú, csüggeteg, ábrándozó. Sokszor akarám gyógyitani magamat — lehet-e a' fiatal korban görbén nőtt tölgyet kiegyenesíteni? Mennyiszer megsiratám a' pillanat' hatalmát! Illyenkor terveket, föltételeket alkottam; csak azért, hogy legyen mit szerte dúlnia a' következő vérláznak. — Nevetnem kell! hideglelős agyamban újolag hittem: hogy fékezni birandom az elszilajult lelket. Mi igaztalan valék Penieu iránt? — gondolám, — az ő hibája-e, ha a' kellemek' egyetemével vonzalmat érez? hol az Ída' szabad akaratját lekötő frigy? van-e jogom tőle hűséget követelni? vagy hűtlen-e azért, hogy a' müvelt külföldi iránt vendégszeretetre hajlik? nem illetlenül sértém-e meg a' családot, melly idegen létemre otthonos kört nyita előttem? Egy csapással barátot, barátnét, — ah talán egykori arámat — vesztettem el! De miért soroljam egymást nyeldeső kínaimat? Ki csak egyszer szállott le a' lélek' mélyébe, tudni fogja mit érzettem én. — Oda kell menned, — ezt súgá a' müveltség' szelleme — igen! elmegyek megengesztelendő a' felidézett haragot, kivívandó a' családnál veszett kegyeimet.... még sem!... tehetem-e ezt?... Nem pattannának-e fel arczaim a' szégyen' pírjától? Lenne-e erőm szavakban tördelni fel a' kérelmet .....? hiszen egy levél szinte úgy czélhoz vezethet. Úgy van ... irni fogok.... De hátha Penieu valóban aljas?.... hátha orkezekkel üdvöm alá fúrt? Oklevelet adjak-e gyávaságomról? 's emlékiratot férfiuságom' torzképe alá? Mit teszesz tehát boldogtalan? .... Semmit?... Ah ez ollyan kietlen ötlet..... Helyes! ... megtaláltam a' vezérvonalt. Ki kell irtanom emlékemből Penieut, a' kerti drámát, az ebédet, a' hegyi látványt, mindent. Elhagyandom Csehországot még holnap,... még az éjjel. — Itt féken rántá tervemet az életereimbe kövült szerelem, mint egy Achilles a' halálba rohanó mént. — Még is ... várnom kell, javaslám — csalni akarólag — ön magamnak; ne véljék, hogy miattok távozom; nyolcz napig maradandok a' bérczek' tömlöczében?... úgy van, egykori kedvtelésem' sas-tereme börtönné leve. — Nyolcz

nap után búcsú és engesztelés' szélveszében jelenendem meg egyszer még a' Welltklär-palotában, 's aztán vége mindennek." —

(Folytatása következik.)

Kúthy Lajos.

Magyar játékszíni krónika.

Mart. 21. Először: Capriciosa, vagy ne kérdezd a' nő' éveit. Vigj. 3 felv. Irta Federici. Ford. Kovacsóczy. E' vigj. azt tanítja, mint lehet egy indulatos, ön fejü 's egyszersmind hiú, hölgyet a' maga gyarlóságaiból kigyógyítani. A' gyógyításmód: szeget szeggel. A' comicum benne részint Capriciosa' (Lendvayné) indulatoskodása, makacssága és hiúságából, részint a' körüle állóknak, kik őt kigyógyítani akarják, cselszövényeikből fejlik ki. A' mü' eszméje, mint látszik, színpadilag nem új; Shakspeartól kezdve mai napig, sokszor volt használva 's mi a' pesti magyar színpadon is jókora számmal láttunk müveket, mellyeknek tárgya hasonló: azonban mind e' mellett is a' darab elég érdekkel bir, 's a' kivitelben elég újsággal, hogy magát színpadunkon fenn tartsa, kivált ha a' szerepek is olly helyesen lesznek kiosztva, mint ma, és színészeink a' maihoz hasonló kedvvel fognak iparkodni. Ezen két körülmény adhat nekünk többször is olly kerekded, egybevágó előadást, olly müvészi éleményt, mint a' mai est. Lendvaynét a' czímszerepben öröm volt látni, ő színészi tehetségeinek egész gazdagságában tünt ki. Haragot, boszút, örömet annyi tapintattal, annyi félreismerhetetlen vonásaival adá a' müvészi valóságnak, hogy őt e' szerepben merném a' legjobb színésznők mellé tenni. Mi bősége az eszközöknek, mellyeket ő a' character' festésére, az indulat' kifejezésére használ! Kár, felette kár, hogy első rendü magyar színésznőnk a' beszéd' tisztaságát és értelmességét nem ügyekszik úgy hatalmába keríteni, mint egyebeket. Néha a' rosz állás miatt beszéde a' szinfalak közt vész el, máskor ismét a' szótagok' elnyelése, elhadarása csak sejteni hagyja a' hallgatóval mit mond. Neki olvasni kellene tanúlnia, és a' sok, a' mindennapi fennhangon olvasás által magát minden betü-hang' teljes, ép kiejtésére szoktatni. Ez a' színészet' első eleme, e' nélkül lehetetlen tiszta müvészi éleményt adni a' hallgatóknak. Igen dicséretre méltólag állottak Lendvayné mellett az előadás' emelésére: Szentpétery (Dicsvári Tivador), Fáncsy (Cserepy), Barthóné (Mária), Szilágyi (Vegyesdi), Telepy (Lőrincz). Még Udvarhelyi Miklós (Dicsvári Boldizsár) is tudta szerepét!

Mart. 22. Először: Én. Eredeti vígj. 1 felv. Irta Bethlen Ferencz. Ezt követte először: Harlequin kalandjai, vagy minden perczben új csín. Tüneményes víg némajáték 2 felv. Szerkeszté Kolosánszky, a' színház' baletmestere. Muzsikáját szerz. Kaczér Ferencz. Nézők türhető számmal. **Cs.**

Egyveleg.

Mozart' requieme. Ezen híres zenemü' valódisága, melly olly titkos módon vala megrendelve, 's melly ellen nevezetesen Weber Dénes mint apograph ellen kelt ki, most az eredeti kézirat' föltalálása által be van bizonyítva 's egyszersmind eredetének titkos homálya is világot nyert. Wallsee gróf rendelé meg a' requiemet egy megbizott által, a' titok' igérete alatt, mellyet Mozart maga is alig tudhata meg. Most a' teljes eredeti kézirat Dietrichstein gróf által, miután négy birtokost változtata, föltaláltaték és a' császári udvari könyvtár' számára 40 aranyon megvásároltaték.

Auber csak barátai' szorgalmazó kérésére lőn hangszerzővé. Előbb kalmár volt. Midőn atyja meghalt, több hónapig hasztalanúl kerese szolgálatot. Azon férfiu, ki akkor zongorát nem tuda venni, most négy palota' birtokában van. — Mint tudva van, annyira ellensége a' szinháznak, hogy csak Porticii némája' egyik próbamutatványán volt jelen.

Sonnenfels' „A' politia' elvei" czimü, igen egyoldalú munkája keleti, nevezetesen persa 's georgiai nyelvre lefordíttaték, melly tisztelet még egy europai költőt sem ért. A' nyomtatás Tiflisben történt.

Dickens Károly' Pickwickier-jeiből egy rövid hét alatt negyvenöt ezer példány kelt el. Charles Dickens nem is álmodott arról, hogy iró legyen. Menyasszonya meghalt. Irt, hogy magát és fájdalmait enyhítse 's humora néhány nap alatt világszerte híres lön. Londonban annyira tiszteltetik, hogy munkáinak egyes jeleneteit, úgy mint irva vannak, adják a' színen. Dickens Károly' humorában nincs nagy szív- és lélekemelkedés, sőt csak emberei 's körülményeik élő igazságában áll, mellyeket mindig olly elmésen és ironiásan vesz elő, hogy kétszer kell nevetni, egyszer a' szerzőn, másodszor magán az alakon. Most tavaszszal Amerikába akar utazni Dickens Károly, hogy egy regényben ezen ország' erkölcseit fesse.

Az emberetlen város. Mexicói vadászok hadi kirándulás' alkalmával, mellyet honokból tevének, egy eddig egészen ismeretlen, ember nélküli várost fedeztek föl, két három órányi kerületüt. Mióta puszta már, és miért? nem lehete mindeddig kikutatni. Közel és távol nem találtak senkit, a' ki felvilágositást adhatott volna. A' házak épen maradtak és legkevesbbé sincsenek dülő félben. A' város' elhagyására kényszerítő természeti okok sem láttatnak; tehát a' kivándorlás politicai okokból történhetett. E' csodás város nyolczvan órányira van Ciudad-Realtól, Mexico' déli határán.

A' föld' elveszése. Ezen minden ember előtt érdekes tárgy igen különbözőkép jósoltatik a' tudósoktól. Buffon megfagyandónak jósolja a' földet, a' mi 90,000 év után okvetlenül be fogna következni. Gruithuisen megégni hiszi a' földet. „Minden, úgy mond, a' szilárdulásnak siet ellenébe. 50,000 év mulva egy csep víz sem lesz a' földön. Ekkor meggyül, égve egy millió évig forgand a' nap körül 's elégve az anyai barát' (a' nap') keblébe hull." Olbers professor híg halált jövendől neki, mert egy üstökös csillag nyomó erejével minden vizet a' magasra nyomand 's a' földet bele fojtja — mintegy 220 millió év után.

Sándor császár és a' granátos. Az első az austerliczi csata után így szólíta meg egy a' kórházban fekvő granátost: No 's fiam, fogsz-e nem sokára Napoleon ellen velünk menni?" A' granátos kétkedve rázta meg fejét 's felelt: azt reménylem, de félek, hogy Napoleon ellen semmit sem tehetünk, mert ő első a' csatában. Oroszúl t. i. első a' csatában így mondatik: „Na pole on paloz."

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boritók alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

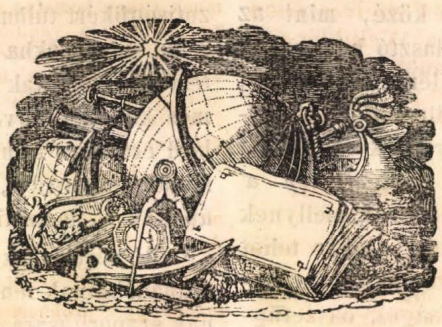

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV.

Első félév. **Pest, martius' 31. 1839.** **26. szám.**

Tartalom: Vázolatok a' magyar népiség' történetéből a' török uraság' korszakában (*Horváth Mihály*). — Színpadi szabadság Angliában (*Fáncsy*). — Féltés (*Beöthy Zsigmond*). — Emlékezet (*Ormós László*). — A' szerelemféltő. Folytatás (*Kúthy Lajos*). — Magyar játékszíni krónika (*V.*). — Nyilatkozás Világfi' aphorismái iránt (*P. Horváth Lázár*). — Egyveleg.

Vázolatok

a' magyar népiség' történetéből a' török uraság' korszakában.

Magyarország' népiségi (volksthümlicher) charactere honi történetünk' harmadik szakának kezdetén tetemes változást szenvedett; különféle, részint politicai, részint vallási körülmények föltételező 's elhatározó befolyást gyakorlának arra. Nemcsak a' fennálló állapotok nyertek részint élesebb bélyeget, hanem a' hosszas belforrongás' és külkifolyás' eredményeként uj alakulások, uj szinek is tarka vegyületben tünnek elő. Azon irány, mellyet az anjoui ház' két fejedelme 's később Mátyás adának, a' belső népviszonyok 's állapotok' kifejlődésének 's az intézmények, mellyek által azt elősegíteni törekvének, nagy részint már a' mohácsi ütközet előtt megakasztattak, 's bomlásra juttattak a' II. Ulászló és II. Lajos' erőtelen kormánya alatt eláradó nemesi fék- 's törvénytelenség szülte szétoszlás és az itt is hamar meggyökesült vallásujítás által. Az ellenkirályok' czivódásai 's harczai között haladásában mind a' kettő kevés, gyönge akadályokra talált; később pedig a' török kényuraság által terv szerint is elősegítteték.

A' külön néptörzsököknek, mellyek honunk' népességét tevék, sajátságos érdekei a' közzavarban kevésbbé tünnek elő; sőt némelly vidékeken 's időkben némikép egyesülni is látszanak azon harczban, mellyet a' vallási szabadságért a' kormány 's térítők' buzgalma, a' polgári fennállásért pedig a' török kényiga ellen vívtanak. De egészben tekintve, az időnek ónsulya sem vala képes egygyé olvasztani a' külön nemzetiségi elemeket; néhol pedig 's némi részben még nagyobb hézag támadt közöttük. Bocskay' pártja az 1605ki karponai gyülésen nyilván panaszkodik, hogy a' német lakosságú városok a' német birodalomban és kormányban bizakodván, gyűlölséggel, nem ritkán üldözésben nyilatkozóval, viseltetnek a' magyarok ellen, 's egyáltalján nem engedik meg azoknak falaik közt házat venni és tisztséget viselni. Ez pedig nemcsak egyesek iránt nyilatkozó indulatként, hanem általános nemzetiségi idegenkedésként tekintendő, miután ugyanazon rendek' tanusága szerint a' német városi tanácsnokok több helytt magyar törvényekkel sem akartak élni 's a' községet a' fölebbviteltől eltiltották. Ez volt oka az említett gyülés' azon kivánatának, hogy „a' városbeli

pórok ne üljenek az ország közé, mint az előtt.“ Nagyobbítá ezen elválasztó hézagot a' külön népségek között az ellenreformatio is, a' kedélyeket gyűlölséggel töltvén el: a' Calvint és Zwinglit követő magyarok vallásukat magyar hitnek nevezék, ellentétben a' Lutherhez szító németek' vallásával, mellynek ők német hit nevet adának. Ámbár tehát közepette a' szünetlen harczzajnak 's pártforrongásnak a' nemzetségi sajátságok' összefüggő kifejlése nem tünik is nyilván elő, az örökölött viszonyok 's azoknak kifejezése mégis természetes állandósággal fenntartatott a' külső feltételek' befolyása 's az azokból eredő szellemi hatás által, 's néha ott is meglepőleg nyilatkozik, hol egyébiránt magyar és német polgári 's vallási szabadsága' védelmére szorosan egyesűlni láttatik; minél fogva a' népségi sokféleség még mindig, de e' korban kivált, belső rákfeneként rágódott a' haza' elemein.

A' királyi hatalom nem magában az egész nép' általános ragaszkodásában a' fejedelemhez, sem az országos intézetekben, melyeket a' belső forrongás nagy részint elnyelt vagy erejöktől megfosztott, hanem, kivált Rudolf alatt, az országba eleinte a' török hatalom ellen segélyűl behozott, később ennek csak ürügye alatt bentartott idegen, német, spanyol, vallon seregben kereste 's találta támaszát, mi épen azért, mivel nem nemzetiségi elemen alapult, erő nélküli, ingadozó vala. Ezen hadaknak pedig erőszaktételei 's táboraik' zsarnoki kénye, meg a' hanyagság vagy gyöngeség a' török elleni háborúkban, és a' vallás' szabadságának elnyomása 's egyéb hibás kormányfogások, miként az egymást fölváltó forradalmak 's a' föllázadtak nyilatkozásai tanusítják, bizonyos keserűséggel 's bizodalmatlansággal tölték el a' kedélyeket. Minek szükséges következménye volt, hogy a' kormánynak legjobb szándékú intézményei sem hatottak sikeresen a' nemzet' szivébe.

A' nemességet, általánosan véve, önzés, pártgyűlölség, féktelenség 's bizodalmatlanság bélyegzi; egy rész pártfeje iránti hűségében ingadozó, személyes érdek- 's önhaszonnak hódolt; sokan a' közzavarban mintegy mesterséget űztek rablások- 's fosztogatásokból; 's míg a' haszonlesők szolgailag ragaszkodtak a' kormány' érdekéhez, a' szabadelműek, az árnyat is kisértetnek tartva, 's nemzetiségökért túlbuzgódva, részint végetlen sérelmi panaszokba merűltek, részint lázongó terveket koholtak; de voltak, kik tiszta 's nemes kebellel fogván fel a' nemzet' ügyét, szilárd erővel 's állhatatos áldozattal, ámbár nem mindig sikeresen, vívtanak a' szabadságért 's ápolták a' nemzetiséget.

A' városi lakosság, vagy polgárság, szabadékainak fentartásában féltékeny 's azoknak szaporitására törekvő, szünetlen surlódásban volt a' nemességgel 's a' hon' védelmére rendelt, de fegyelmetlen és féktelen külhadakkal 's tábornagyaikkal, kiket azon időben általánosan kény és pénzszomj és zsarnokság bélyegez; sőt akadunk jelenésekre, kivált Szepesben, mellyekben város várossal állott, jogainak védelme vagy sérelmeinek megtorlása miatt, ellenségesen szemközt a' csatamezőn.

A' pórság' állapota kevéssel jobb a' rabszolgaságnál; erre nehezedett a' hon' nyomorúságának legnagyobb súlya, mi annál nyomasztóbb vala, minthogy ez más osztályra sem támaszkodhatott 's védelmért is hasztalan sohajtozott; az 1514ki pórháború miatt költözködési jogától is megfosztatván, majdnem egy évszázadon át ura' földéhez volt barmával együtt bilincsezve; az 1548ki 26dik törvényczikkben a' földesurak önmagok megvallják, hogy ezeknek elnyomatása kiált égbe büntetésért 's okozza leginkább a' hon' sülyedését. A' magyar pórság' ezen állapotában osztozott a' tót és oláh is, mellyet azonfelül a' még mindig nyilatkozó nemzetiségi előitélet is nyomott. — Azonban, tagadhatatlan, hogy a' magyaroknak nemzetiségi elszigeteltsége 's előitélete az idegen nemzetiség ellen, lényeges befolyású volt a' nemzetiségnek az iszonyú nyomorúság- 's belső feloszlásban is megmentésére; valamint más részről a' székelyek' és szászok' összetartása talán egyetlen, bizonyosan leghatalmasb védfal volt a' közös szolgaságba sülyedés ellen.

A' törvényhozás tükre a' hon' szomorú állapotának 's leginkább a' nemzeti jog' sérelmeivel, a' katonai zsarnokság' megfékezésével, katonai szolgálat' 's hadi terhek' szabályozásával 's felosztásával, adó' 's harminczad' rendszerezésével foglalkodik; tehát közvetve az osztályok' jogai- 's terheinek kifejtésére irányoz; a' tulajdonképi közjó' eszközlé-

sére mit sem foglalt magában. Ki csodálkozhatik azonban, hogy a' törvényhozás illy ügyefogyott, az alkotott törvények olly erőtelenek és sikeretlenek, hogy a' törvényes rend a' statustest minden részeiben szertebomlott volt legyen? 'S ki nem fogja ebben a' háborúk' feloszlató erőszaka, a' töröknek mindent szétromboló baromisága stb. stb. mellett magokat a' magyarokat is vádolni? Az igazságszolgáltatás elhanyagolva, megveszteglve; a' kulyakjog, a' nemesség' erőszakvágya, a' tisztviselők' erőtelensége és gonoszsága ápolták az önkényt és erőszakoskodást.

A' reformatio nálunk még II. Lajos alatt kezdődött; haladása gyors vala, nem találván a' püspököktől nagy részint megfosztott papságban sikeres ellenállást 's ápoltatván az országnagyok' tetemesb részétől, kik közül többeket az egyházi javadalmak utáni vágy ösztönzött az uj tanok' befogadására. Később a' jezsuiták' térítő buzgalma megakasztá ugyan terjedését; de a' mód és eszközök, mellyekkel azt ezek kiirtani törekvének, egy mély gyökeret verő vallási gyűlöségnek lőn forrása. 1550 táján Dévai Biró Mátyás Zwingli tanához szegődött; 's kivált a' magyar nemzetből mindjárt eleinte sokakat hódított pártjára; 1552ben már tizenhat lelkész hirdeté az ellenreformatiót. Ezen vallási szakadás nagy befolyású volt a' népi életre; nemcsak kettőzteté a' jezsuita terítőknek ez által könnyített munkálódását 's gyöngité az ellenállást, hanem a' két reformált fél között is felgyujtá a' vallási üldözés' kárhozatos lángját; 1565ben egymást kölcsönösen eretnekesítve, két elkülönzött vallást alkotának, a' magyarok és székelyek' Calvin', a' németek és tótok Luther' tanjaihoz szitván. Erdélyben Socin' evangeliuma is talált követőket, 's 1571ben e' vallás is egyenlő jogot nyert a' többi hárommal. Erdély volt ezután a' vallási tűrelem' menedékhelye; innen eredtek a' lelkiösmeret' szabadságát kivivó belharczok; a' jezsuiták pedig a' két Báthory alatti rövid tartózkodások után 1588ban innen örökre számüzettek. Azon kártékony befolyás mellett, mi szerint a' reformatio a' nemzetet pártokra szaggatta, a' nemzetiségi idegenkedést nyilvános üldözésre vetemedő 's a' polgári életbe is rombolólag ható gyűlölségre gyujtotta, a' haszon aránylag csekély volt, mellyet az erkölcsi nemesülés' tekintetében a' népre árasztott. A' magyar characterben nem hagyott a' reformatio olly mély benyomást, mint egyéb európai népekében; minek oka kétségkivül az ország' belső politicai állapotában, a' pártforrongásban, a' német hadak' 's török vadság' bilincsező sanyargatásában keresendő. Másként nem fejthetni meg, miért nyilatkozott nálunk az uj tanok' elfogadásakor olly gyöngén azon erkölcsileg átváltoztató erő, melly például a' franczia reformatusok között olly szigorú 's tiszta erkölcsiséget fejte ki. Sokkal sikeresebb hatása volt a' reformatiónak nálunk a' nemzetiség' fenntartására 's kifejtésére. Nemcsak élesebb határt vont az kettészakadása' következtében a' magyar 's német nemzetiség között, hanem miután a' kormány 's térítők által sulyosabban nyomatott, indítóokúl 's örvűl is szolgált a' nemzet' egyéb megsértett jogainak kivívására. Erdélynek azon igen jelentős politicai állása, mi szerint a' Magyarországra nézve mindjárt Bocskay' fejedelemsége alatt föltételező hatású kezde lenni, egyedűl a' reformatio' okozata volt: vallásszabadságért kezdé vívni harczait a' magyar király ellen; 's ámbár a' törökkel néha frigyre lépett, még is hatalmasan fölizgatá a' „magyar hitűek" nemzetiségi szellemét; mivel pedig vallási ügyébe mindig beszőte a' nemzeti ügyet is, vallási panaszainak mindig melléje sorozta a' polgári sérelmeket is, mindinkább támaszalőn a' nemzetiségnek és nemzeti jogoknak; 's a' czél, mellyre megtámadásait irányzá, a' jezsuita szellemmel megtelt catholicus németiség vala.

Horváth Mihály.

(Vége következik.)

Színpadi szabadság Angliában.

Dr. Seiffarth Voldemár, egy „az angol színészet" című értekezésében, igen érdekes és tárgyismerettel irt czikket közöl, mellyből különös figyelmet érdemlő és érdekes tudósítás lesz némellyeknek az, mint gondolkoztak és nyilatkoztak, több mint egy század előtt, a' szabad szellemű, alkotmányos angolok, azon szabadságok iránt, mellyekkel költő és színész a' színpadon élni szoktak.

Egy időben több színész áthágta az illedelem' határait, 's szabadságot vettek magoknak, az akkori első minister Walpole' személyére gonosz czélzatú példázódásokat intézni,

kinek kormányzási hibáit a' közönség' nyilvános gunykaczajának tették ki. Walpole boszúra vágyott, 's midőn csakhamar ismét a' haymarket-i színpadon egy színmű került előadásra, melly kiméletlenül csipkedett mindent: Walpole a' színmű' lemásolt kéziratával lépett az alsóházba, 's az illedelem és rend' fenntartására, egy új törvényt kivánt inditványba hozni, mellynél fogva a' színházak' száma megkevesíttessék, a' szinészek különös felügyelés alá vettessenek és minden drámairó kényszeríttessék új darabját a' lord Chamberlain elébe terjeszteni, 's az előadhatási engedelmet kinyerni.

Ezen fölterjesztésre föléledt az angolok' ősi büszkesége és szabadságuk' érzete. A' minister' inditványában a' sajtó-szabadság' korlátozására törekvő szándékot láttak, a' min fölboszankodva kelt föl Chesterfield lord, 's nyomos beszédet tartott, mellynek következő része, mint nemes gondolkozásának bélyege, különösen kitünik.

„Igaz, mondá a' gróf, színpadunk maradjon hatása' körében, de azt végbevinni elégségesek fennálló törvényeink. Valahányszor színészeink azon sarampón túl lépnek, vonassanak számadásra és fenyittessenek meg. Ez már többször meg is történt. 'S vannak eseteink, hogy sokkal csekélyebb vétségekért is bünhödtek, mint a' millyenek a' közelebb előadott darabokban történtek. Új törvény tehát szükségtelen. De a' jelen esetben veszedelmes is. Mert minden szükségtelen kényszerítés a' szabadság' kezén békó és lábán bilincs. Egyike legnagyobb áldásainknak, legdicsőbb jóllétünknek, melly egy nép' földi öröke lehet, a' szabadság: de valamint semmi földi javunk sincs rosz nélkül, úgy a' kicsapongás is a' szabadság' korcs keveréke. Egy felduzzadás és szemöcs egy folt a' politicai test' szemén, mellyet csak szelíd kímélő kézzel illethetni, nehogy a' test megrontassék, a' szem megsértessék, mellyen a' folt mutatkozott.

Ha a' színpad kicsapong, ha valamelly darab pasquill gyanánt szolgál kormány vagy egyesek ellen, a' királyi itélőszékek fennállanak, törvényeink elégségesek a' vétkes' megfenyitésére. Ha kö tőt vagy színészt korlátozni akarunk, történjék az úgy, mint más alattvalóval, ismeretes hazai törvényeink szerint. Ha vétkeznek, itéltessenek mint minden más britt, isten, haza és nép előtt.

Így szólott a' derék Chesterfield lord, száz év előtt. Walpole' inditványa félre vetetett.

Fáncsy.

Féltés.

Oh vajha volna szívem
Tenger, hogy mélyiben
Te gyöngy, elrejtve lennél,
'S temetve szüntelen!

De most szümből szemembe
Sugárod átragyog:
'S mindenki tudja, 's látja,
Mi kincset hordozok.

'S ég és sovárg utána,
Irígyen néz reám;
'S gonosz tervek szökelnek
Rajozva át agyán.

Oh vajha volna szívem
Tenger, hogy mélyiben
Te gyöngy, elrejtve lennél,
'S temetve szüntelen!

Beöthy Zsigmond.

Emlékezet.

Az élet' útain
Örömvirág terem,
Az élet' útain
Tenyész' a' gyötrelem.

Örömvirágokon
Vigan legel szemünk,
Gyötrelmi bokrokon
Sohajtva könnyezünk.

'S a' hív emlékezet
Sirunkig elkisér:
Hol idvünk' romjain
Kinunk is véget ér.

Ormós László.

A' szerelemféltő.

(Folytatás.)

Ajtómon kopogás hallatszék; én vánkosaim közé fúródám, hogy szív-verésem el ne árúljon. Kivűl Pennieu volt és még valaki, kinek ezt mondá: ‚A' szerencsétlen nincs itthon.' Nemtelen, csalódnod kell, gondolám, akarom hogy ne higy szerencsétlennek, 's erre okot adni gondom leend. Leoldám a' háló függönyöket, 's hánykodásimra álmatlan éj szakadt. Másnap délután a' sötét bikk-koszorúban leptem meg magamat. Nem tudom, miként jutottam oda, akkor ismerém fel a' bájvidéket, midőn

elszórt növényim már a' szikla-teknő' vizén úszkáltak. Szemem az emlékezetes partra szökkent, hol először látám Idát, a' fű el vala száradva; nem csoda, boldog nyaram' estéin igen sokszor ültünk ott. Lenézék az akász-sor' perspectivjén; a' Welltklär család sétála azon föl, 's Ída a' Pennieu' karán. Nem tudom miért? igen halvány volt, 's úgy látszott mintha nem volna szokott kedvében. Én nevetni kezdtem, kelle nevetnem, hadd lássa Pennieu, hogy nem vagyok szerencsétlen. Kaczajom végig sikoltá a' völgyet, de vonagló kezemben szerte szakadtak a' maradvány-virágok. Egy dalos siheder jött a' hegyekből, fenyű-nedvet hozva, mellyet illatos füstölőül használ a' vidéki pórnép. Én szóba eredtem vele; ajkaimon tetszöröm hazudta magát; kértem őt, mondjon egy pór-regét, vagy énekeljen népdalt. Lám én is víg vagyok mondám, 's ugrottam és énekeltem, de a' dalhangokon lelkem' töredékeire lehete ismerni, mint midőn a' zuhatag' forró tajtéka a' lesodrott naszály' forgácsait hányja fel. Pennieu utánam kiáltott: Kálmánom, kedves beteg, jer, gyógyúlj föl a' tébolyító hagymázból .... oh én egészséges vagyok, harsogám görcsös mosolylyal, 's az erdőség' tömkelegébe egy őszi lepkét űztem, vagy űzött inkább engem a' féltés' kigyója. — Négy nap mulva a' kastélyba mentem; .... négy mulva? .... Igen! mert a' nyolczadikat nem bírtam volna elvárni. Báró Welltklär kitünő örömmel fogadott. A' multakat nem hagyá említeni. ‚Kedves beteg, meggyógyúlt-e már?' kérde részvevő arczkifejezéssel 's kezemet megszorítá! Én keresett bensőséggel felelém: „Meg", pedig lélekzetem olly rövid vala, hogy e' szótag' kimondásában elfogyott. A' kert fölé ivezett terrasra léptünk. Egy jerikói-loncz' virágos tölcsérében három alakot láték, gyepágyon űlni. Középen a' báróné; mellette Pennieu ónat 's pergamen-darabokat tarta kezében; talán naplóját rendezé, vagy epigrammot írt megbukásomról, vagy költeményeket, Ída' számára, nekem mindegy. A' harmadik alak Ída volt. Soha olly szépnek nem találtam. Kis kezében hervadt rozmarin vala, úgy látszék, mintha leveleit élek-halokra tépegetné. Tajték-válla pongyola fürtökbe merült, melylyek selyem-felhőben borúltak csillagszemére. Ifjú keblének téj-halomkáit fejér csipkézet ölelte be, 's szivétől, jobb vállain keresztül, éjszínű fátyol-inda körité termetkéjét. Előtte galambja szemecskélt 's asszonya' picziny lábát kímélve vagdalá a' czipő-szegélyhez szorúlt buza-szemet. — A' szoborkép általában hasonlíta estfényben bíborló márványhoz. — Én Ídára bámultam mintegy köbe-vésett bálvány; Welltklär mosolygva nyugtatá rajtam szemét. Az kárörőm, az nemtelen gúny volt. ‚Nemde szép pár lenne Pennieu és Ída? kérdezé meglehetős szűnet után.... „Oh igen, minden esetre" felelék én, 's vidám képet mutaték a' helyesléshez, de az ollyan volt, mintha januar' közepén a' nap' vörös világa csikorgó hóra fagy..... ‚Mit gondol ön gróf úr — fűzé ő tovább a' beszédet —, hat ha már jegyesek is volnának?' 'S kezemen fogva kémlelőleg tekinté az arczomra kiült vihart .... ‚Úgy boldog jövendőt a' mátka-párnak, kiáltám, 's elragadva kezemet, el kivágtattam a' palotából . . . Welltklär utánam kiáltá: „Ez-e a' meggyógyúlás? Menjek vissza" és még valamit, de azt nem értettem; ha értettem volna sem volt többé érdekes, ha a' feltámadás' kürtje rivallott volna is utánam.

Naphanyatláskor már távol a' falutól egy ormon állottam, honnan a' palota, a' kert, a' bikkoszorú — lelkem' egész hazája, — egy felhőkből lebocsátott függönyre látszottak olvadni. A' gyengülő estsugárok rózsafényt lehelltek a' látványra, mellyben kéményekről füstkígyók tekergőztek fel a' felhőaljig. A' térkép hasonlíta egy elpirult leányhoz, kinek arczulatát finom erek kékellik által .... Nézd, íme ágyam felett a' halvány színezetű másolat. Van-e művészi ecset, melly híven tudná a' természetet követni? ..... Midőn alaprajzommal készen valék, felöltöttem úti táskámat 's búval eredtem a' tyroli hegyeknek; de nem a' füvész útazott többé, én egy kígyótól megfutamlott kalandor valék, ki a' fulánk' mérgét sebében viszi. Nem bonczolék fel több virágot, nem örültem a' ritka növényfajoknak: csak fáradalmam kipihenni, vagy emlékjeleimet végig nézendő ültem le egy kútfőnél vagy ködarabon. Az erdőség' gyepfoltjait őszi levél fedte már; részvéttel néztem azokat, mint az álomhoz készülő fák' könyűit, 's míg néztem, részvétem' gyöngyei fénylenek felettök. — Néha, úgy tetszék, mintha némi feledés fatyolozná kinomat; az csak érzéki tompúlás volt. Illyenkor regényes holdvilág borúlt kedélyemre, mellynek kórálmában félig fogta fel lelkem múlt', jelen' és jövő'

hatását. — Kevés volt illy perczenet, 's ha utána feltüzesültek agyam' hártyái, boszú, őrültség 's öngyilkolási eszmék forrottak bennök, mint midőn a' Vezúv fekete köveket hány ki méhéből a' kitört lángtengerbe. Tehát illy gyötrelmek' kútfejévé lehetnek-e barátság és szerelem? kérdém gúnyosan önmagamtól; e' félistenek, mellyeknek minden szívben temploma van? e' kiváltságos bálványok, mellyeket annyi isten-újítás, annyi lerontott oltárok felett állandóúl imád az emberiség?... Haha! egy tizennégy évű leány három hónap alatt kétszer szeret, 's egy negyven napos barát hitszegővé tud lenni!... Veszszetek le egemről csalárd szivárványok, inkább legyen látköröm sötét, mint a' vaknak éje, hogysem fényetek' hazug leplében több villám rejtezzék ellenem..... Miért mosolyogsz, barátom? Csodálkozhatol-e azon, ha egy hajótörésből menekült a' tengeri vész' elbeszélésénél újra fázik? Én hazámba bújdoklottam, rokonim magyarúl fogadtak, hiszen tudod, hogy az erdélyi szivesség példabeszéddé vált. Két évig örködött bánatom az anyai sírnál, azóta a' fájdalomvirágok között szivemen illatozik a' szerelem, mellyet elzúzhat ugyan vész és erőszak, de gyökéből felszakítani nem képes föld és ég' egyesült hatalma. Most ismét útban vagyok, hová! nem tudom; talán éjszak' jégszigeteire, talán Páris' tarka salonjaiba, vagy egy véletlen halálhoz, nekem mind egy."

— A' kapitány felkölt és sohajtott, mellyben az emberiség' szerelme merült fel. Józan lélektani elveket akart elősorolni, alaposan értekezni a' csüggedés' és lemondás' természetéről, elmondani, hogy a' boldog- vagy boldogtalanság' mértékét az indulat-fokozat 's fogalmi különbféleség határozza meg, példákat hozni fel, kik ön szerencséjöket elhirtelenkedték, 's kifejteni, hogy Ida nem lehete hűtlen; de mielőtt felfoghatá az előadás' vonalát, vészharang kondult be az ablakon, melly felriadt nép' zúgásából emelkedett ki.

IV.

A' gróf felugrék ágyából, inast kiálta 's gyorsan öltözék. A' kapitány már rég eltünt; öt kötelessége szólítá. Midőn a' gróf a' vendégház' kapuján a' piaczra lépett, a' nép' minden osztályából vegyült tömeg futkosott össze-vissza czél és irány nélkül, mintha egy

nyitva feledt őrültház' lakosi kiszöknének. Minden arcz egy kérdő- vagy felkiáltó jel vala, vagy zászló inkább, a' kifejezett indulathoz képest, rémület', könyörgés', ijedelem', kétség', lemondás', átok', vagy koldulás' szineit viselte. Itt ott vágtató lovagok 's szekerek metszették által a' népmezőt; 's a' nyomaikon kelt döbörgés, a' lármadob, az itt ott felordító ágyúk, a' jaj- és segélykiáltás, elmélyedve félrevert harangok' alaphangjaiba, borzasztó zenéjét adák a' jelenetnek, mellybe mintegy őrülten látszott ollykor belenevetni a' fel-felsikoltó szél. — A' gróf állott és nézett, de nem gondolt, gondolatai fönakadtak. Már ajkain volt a' kérdés, midőn az egyesült görögök' temploma mögött egy füsttéke szállott fel, széles körben, mint egy szérű vagy malomtányér. A' szél felmetszé fekete méhét, 's egy lánggomolyt fejte ki, melly hirtelen lefoszlott mint egy pergamentekercs, 's új füstoszlopban enyészett el. Ezt recsegés követte feltolúló szikra-záporral; azután zuhanás, 's ekkor gyönge, árnyalakú füsttel csipkezett lángszőnyeg nyúladozott fel a' tiszta aetherbe. Ott egy égő fedél szakadt le, 's úgy látszék, hogy a' tűzvész megveté uralkodása' alapját, mert a' szerte szórt üszkök néhány percz alatt gyehenna-sétává gyujták a' szomszéd capucinus-útczát, mellyen eszeveszett lakók 's háztulajdonosok tánczoltak keresztül kasúl. Haszontalan lett minden segély 's óvásról szó sem vala, mert a' közeledők ellen fojtó füsttengert űzött a' szél eltöltve sötétvörös fúlánkú lángszörnyekkel. — A' fent említett templom' ereszébe kapott a' tűz, 's száraz zsindely-lapján szeszélyes kanyarúlatokban kúszott föl a' vékony lángfolyam, mintha egy itató papir-ivre vizet cseppentünk. Midőn e' törpe láng-kerítvény az ormózaton keresztül a' túloldal' ereszéig leterjeszkedett, a' templom hasonlíta egy koporsóhoz, mellyre tűz-fonalakból szőtt szemfedél van borítva. E' fölött, a' tornyot-ölelő vaskarzaton Sárosy huszár-kapitány — az ifjú gróf' barátja — állott két legényével, 's hosszú kötelen vizet húzgált fel, hogy kiolthassa a' torony' belsejében repkényező lángindákat; de czélját nem éré, mert a' tölgylépcsőzet' alrészén fellopódzott tűz elborítá a' kúp' üregét, 's míg észrevevé, a' kórakás- és tetőkapcsolatnál egy lángkarika töredezett fel, melly hirtelen a' keresztig növe, 's a' sö-

tét kúpot égő völgyként látszott nyeldesni. A' rézlapok' ragasztékainál tűzvonal feslett fel a' kúphegyig, melly először keskeny volt mint egy villámszalag, azután az itt ott öltögető lángnyelvek által széles repedékké feszítteték, 's végre visszagörbedve hanyatlott le a' rézboríték, mint valamelly levetett köpeny, meztelenül hagyva a' tűzóriást, mellyet a' piramisalakú alkotvány képezett. A' nép fél kört formált, 's fájó gyönyörrel nézte az irtózatosan szép látványt. — A' kúp' üszkei lehulladoztak, 's a' torony nagyszerű kéménynyé vált, mellyen tűzpelyhek perczegtek fel, vagy füst és leszakadó harangoktól bezúzott boltív' kőpora tódult ki. Ezalatt lángszegély borítá a' tér' négy oldalát; a' testvér zöldfa- és sasutczák tűzágyássá képződtek, 's rajta szilaj orkánfiak voltak a' taposó paripák. — Hirtelen népsikoltás lőn a' zöldfa-utczafőnél, 's a' Körösh'd felé iramlottak az emberek. Nyomukban szörnyű pukkanás rázta meg a' földet, 's néhányszáz négyszeg ölnyi körben megingadoztatá a' házakat. Ezt vakító lobbanás követte, mellynek közepén vastag füst oszlop nyargalt fel, vállain faldarabokat, tető 's bútortöredékeket ragadva. Egy fűszeres' kereskedése tudniillik begyúladt, 's a' puskaporos pincze' boltból nyiló ajtaján leszivárga a' tűz. — Két percz alatt föld üreggé lőn az épület, mellynek egyenetlen fenekét selyem bútor-rongyok, fűszerczikkelyek' ismerhetlen vegyülete, előszórt konyha edények, füstölgő gerendák, 's itt ott a' falszakadékok közül kinyuló emberkar, vagy öltöny-darabok alkoták.

Az ifjú gróf ott vala mindenütt, 's kedélyét könnyebbülve hitte, mintha kebléből folyt volna ki a' tűzözön. Segéd-karokkal terme ott a' legveszélyesb' jeleneteknél. Egy anyának égő tető alól hozta ki félholt gyermekét; 's parázsüszkök felett segíte bizonyos ifjúnak emelni a' nyoszolyát, mellyben beteg arája feküdt. Neki semmie sem maradt, hamúvá lett naplója, füvész gyüjteménye emlék-ereklyéi, minden, mi előtte még kedves vala, mert a' sas-vendégháznak csak füstfogta falai állottak már.

A' vásártér' egyik szögletén, nemes izlésű, kényelemmel épült ház állott, 's ezt a' capucinus-zárdától szűk sikátor választá el. A' szomszéd kápolnáról kavargó láng lépcsőül használá a' házkapu előtti terepély gesztenyét, 's perzselt lombjairól által nyújtózott a' tető' balszárnyára. Itt legtöbb nép seregle, mert közszeretetben álló család lakta az épületet, de közelítni sem lehete, mert a' rohogó fa elzárá a' szenesedő kaput, mint valamelly ezerkarú rém, melly fekete vázalakja körül láng palástot tereget. A' tömeg jött, ment, tolongott, nyilást keresve és nem találva segélyhez. Az oltó puskák ezüstrúd-alakban öntözék a' vizet, de az által csak keményebbé edződék a' tüz, mint midőn a' lakatos nedves pemetével paráholja kohát. Hirtelen sugár, könnyű termetű leány fejlett ki a' nép közül, 's futott a' ház felé. Élettelen arcza fejér volt, 's pongyolán úszék utána éjhaja, hasonlóúl a' bujdosócsillag' árnyékához. Kezében rövid fenyű lajtorját vitt; ezt a' földszinti ajtószerű ablakhoz támasztá, 's egyik üvegtáblát betörvén, a' felnyitott szárny' üregen berohant..... „Ez ő“..... ordíta hátúlról egy őrült hang 's villámszemű férfiú fúródék ki a' tömegből elé törve a' leány' nyomain. — Az gróf Lázár Kálmán volt, a' tegnapi whistasztalnál bemutatott ifjú. — Mielőtt czélját érheté a' tetőszárny lezuhana, 's eltemete létrát és ablakot. A' nézők feljajdúlának, mintha egy népemberére vetették volna az első kapaföldet; a' gróf pedig elájúlt: szívnyilásban-e? vagy a' rá sziporkázó szikráktól, vagy mind a' kettő miatt? nem tudjuk. — A' szánakozó Jetta kérte meg anyját: hogy vitesse házukhoz a' szerencsétlent. —

V.

A' veszélyes elem lehamvasztá a' belváros' keleti részét, 's egy ház-meneten által, a' vásártéren alól fekvő katonavárosban üté föl vérszín zászlóját. Itt a' nádtetők dúsabb éleményt adának, 's a' földszinti házak' folytonos sorain hirtelenül futott szerte a' tűzfolyam, mint márványlapra locsesant víz. Alig lehete szabaditó nyilást találni a' lángkeritvényekből, mellyek itt vagy ott egy egy csoport lakost körbe zártak. Sokakat lehete látni nem a' legszegényebb osztályból egy avult vánkossal kezökben, vagy cseréptálat szorítva hónuk alá, mintha értékök' legdrágább czikkelyét mentették volna meg. Szegények! mit tudák ők, mit ragadtak fel eszeveszett sietségökben? — Nők és férfiak meríték magokat vállig vagy derékig a' Körös' vagy Pecze' hullámába, más menekülési módtól elzárottak; 's volt anya, ki hátán és karain három kisdedet tarta a' víz felett.

Váralja és Velencze-külvárosok fekete mezővé váltak, mellynek füstölgő térein temetőkert-alakban sötétlettek föl a' barna kéményeк' ezrei. A' nap' tekintete elfáradt e' kietlen képen, 's az éjt nyugalomhozó pillaként vonà örök szemére; de a' megifjodott szél borzasztó lámpát gyújta föl, melly piros fényt terített a' pusztulás' vázaira. E' négyszögű lámpa a' vár vala. Sugarai felvették a' látkörben elszórt falvakat, 's keletről vérszín szalaggal szegélyzék a' szőllőhegyek ormait, lebegő fényt hintve egyszersmind az ég' óriás-ivére, mint lámpavilág a' termek' boltozatin.

A' szörnyű kép' lefestődék a' Körös' mély tükrében, 's a' folyam tüzkigyót ábrázola, melly fájdalmában látszék tekeregni a' méhében viselt lánggomlyok miatt.

Alkalmasint jóval éjfél után, — az időt nem lehete biztosan kimérni, mert a' szüntelenül félrevert harangok órát nem üthettek, — mintegy két óra körül szakadoztak be a' várgerendák' végső üszkei a' fenékig beégett omladék közé, 's a' parázsfény félelmesen ült ki a' barna kulfalak' ablakaira, olly forma idomot kölcsönözve az egésznek, mintha egy mammuth-fajú rém ezernyi sötétvörös szemekkel bámúlná az elhamvadt várost. ***Kuthy Lajos.***

(Vége következik.)

Magyar játékszíni krónika.

Mart. 23. A' pesti m. színpadon először: Bánkbán. Eredeti szomorújáték 5 felv. Irta Katona József. (Egressy Gábor' jutalomjátéka). Sok tekintetben hiányos 's némileg vad; de erővel teljes színmű, első és utolsó műve e' nemben a' korán elhúnytnak. Legkevesebbé sikerült Bánkbán' charactere, kiben nem látjuk azon szilárdságot, melly az általa elkövetett merész 's nagy felelőségű tettlhez kivántatik. Tökéletesbbek Petur, Biberach, Otto, Tiborcz. Gertrud nem egészen érthető. Melinda a' legnehezebb feladat az egészben, ha talán nem minden részben tökéletes is, de helyenként meglepőleg szerencsés vonásokkal van ábrázolva. Az egész mű minden esetre magasb tehetségre mutat, 's nem hűtlen másolata a' kornak, melly noha hanyatlásnak indult, 's a' hajdani erőből vadságra fajult, még is sok jeleivel bir a' férfiasságnak 's lovagi szellemnek. Dramai, sőt szini hatás' tekintetében végre a mű ritka tünemény, ha meggondoljuk, hogy akkor íratott, midőn dráma kevés, a' színház bujdosó volt, 's hogy a' szerzőnek ez első munkája. Csupán a' negyedik felvonást kivánnók kiigazíttatni, melly lassu és fárasztó, 's kihagyatni azt, midőn Bánkbán együtt találja Melindával Ottót (ha egyébiránt ezen megjelenés nem a' színész' tévedése volt) 's a' helyett, hogy (mint valószínű) megrohanja, viszszamegyen. — Az előadás a' gondosabbak közé számítható. Szentpéteri, a' mennyire hangja nem gátolá, jól adá az indulatos Peturt; Barthát kivánnók többször így látni: mély és megható érzéssel adá a' szegény Tiborczot, valamint Fáncsy igen kimért, és jól talált játékkal a' furfangos Biberachot. Egressy G. (Bánk) helyenként, p. o. midőn a' pártütőket 's Peturt lecsillapítja, midőn a' királynénak szemrehányásokat tesz, jó, helyenként, kivált indulat-kitöréseiben érthetetlen, vagy egy kissé túlzó. Egyébiránt, mint mondók, Bánkbán' charactere leggyengéb az egész műben 's inkább szeretjük, hogy egy kis túlzás által felriaszszon, minthogy bágyadt előadás miatt egészen elessék.

Mart. 24.—31.-ig a' színház a' húsvéti ünnepek miatt zárva. *V.*

Nyilatkozás
a' Világfi' aphorismai iránt.

Néhánytól már megszólíttatván, ha valljon az Athenaeum' 17dik számában megjelent játékszínről aphorismáknak én lennék-e szerzőjük? mivel az idei Századunk' 21. és 22dik számaiban világot látott Világfihoz intézett czikkelynek néhány helyei is azt gyaníttatják némileg velem; mintha e' czikk' írója is netán csekély tollamnak látszanék tulajdonítni azon különben igen tudományos, de nézeteimmel nem mindenben megegyező, aphorismákat: ezennel minden félreértések' és idegen tollakkal való czifrálkodás' gyanújának is elhárítása' tekintetéből kénytelen vagyok kinyilatkoztatni előbbször: mikép az említett aphorismák nem enyéim; másodszor pedig ez uttal ujra figyelmeztetni a' tisztelt közönséget arra, mit egy ehhez hasonló alkalomkor a' Századunk' 90-dik számához bigygyesztett csillagjegy alatt már egyszer elmondék; mi szerint t. i. „Szoros elvül tűztem legyen ki magamnak, minden, bármi csekély érdekű, czikkelyeimet is nevem alatt kiadni.“ Pest, mart. 25. 1839.

Petrichevich ***Horváth Lázár.***

Egyveleg.

Sardinia' szigetének narancs erdői. — Egy franczia utazó ugy beszél, mintha az Ezer-egy-éjszaka' regéiből merítette volna, ezen sziget' valóban paradicsomi növényzetéről, melly kellem- és bájra nézve a' föld' legszebb vidékeit fölülmulja. Az egész levegő fűszerezve van narancs és egyéb szagos füvek' illatától, 's ha közelebb jutunk, a' szem varázsilag elvakíttatik azon nectártartó arany almáktól, mellyek titkon és buján tekintgetnek ki a' virágok és levelek közül. Gyakran támogatni kell az ágokat, hogy az arany teher alatt le ne törjenek. A' földet közel távol, mint valami hólepel, fedezi ujnyi vastagon a' lehullott narancsvirág, mellyen a' láb mint valami fejér gyapjún sikamlik. Sardinia' szigete évenként mintegy 10 millió narancsot és granát almát termeszt.

A' zsidók Francziaországban. — Ezen országban van 1 altábornok, 30 tiszt, 18 ügyvéd, 27 orvos, 3 iró, 3 jegyző, 6 tanító magasabb tudományos intézetben, 1 kamarai követ, 1 academiai tag, kik mind izraeliták.

A' Komárom megyei javító dologház' felállíthatására készült lotteriai sorsok az Athenaeum' szerkesztőségénél is (Zöldfa-utcza, Jankovics-ház, 267. szám) 48 pengő krajczárjával szerezhetők. A' sorshuzás Komárom' városában, a' megyei teremben, május' első heteiben, egy ugyan e' czélra tartandó tánczmulatság' alkalmával, fog végbe menni. E' szándékba vett intézet, humanitási és haladási tekintetben, nem csekély jelentőségű 's az eddigi hiányos szerkezetű 's czélnak meg nem felelő börtönök' eléggé nem magasztalható jobbítása; e' tekintetekből a' legnagyobb részvétet és hazafiui pártfogást érdemli.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

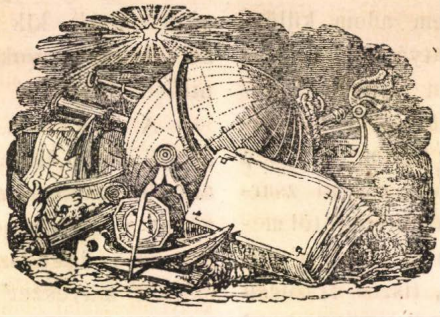

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV

Első félév. **Pest', aprilis' 4. 1839.** **27. szám.**

Tartalom: Vázlatok a' magyar népiség' történetéből a' török uraság' korszakában. Vége (*Horváth Mihály*). — Hozzá (*Alpár*). — Görög anthologiai virágok (*Szabó József*). — A' szerelemféltő. Vége (*Kúthy Lajos*). — Egyveleg (*Peregriny, Csanád*).

Vázolatok

a' magyar népiség' történeteből a' török uraság' korszakában.

(Vége.)

A' néptömeg, általánosan véve, erkölcseiben nem kevéssé fajúlt el az ősi erényektől. Igaz ugyan, hogy a' folytonos harcz a' bátorságot és szabadság' szellemét megedzette és hősi characztereket, a' világ' leghíresb népeivel vetélkedőket, fejtett ki, és az évkönyvek fényes sorban 's méltó dicsőítéssel számlálják el a' Jurissich, Lossonczy, Dobó, Mecskey, Szondy, Bocskay, Bethlen Gábor, a' Nádasdiak, Zrinyiek, Pálfiak, Báthoryak' stb. neveit. De példáit adják ezen évkönyvek az erkölcsi elaljasodásnak is: egy telhetetlen, a' hon' legszentebb érdekeit gázoló önzés, honárulás, a' szó- és eskütörő ozmannali egyetértés, mi elégszer iszonyú büntetést vont magára, nem gyéren fordulnak elő. A' háború szülte nyomorúság' megszokott látása 's a' török baromisággal szorosabb érintkezés nem kevéssé vadíták el 's kérgesíték meg a' kedélyeket. A' szabad hajdúk átalánosan szint' olly rettegéssel tölték el a' lakosokat, mint a' török martalóczok; ők szabadékos rablók valának, egyedűl martalékért katonáskodók; 1605-ben a' török' társaságában pusztítván Osztriát, az elfogott gyermekeket és szűzeket törökök- és tatároknak árulták el; sőt honfitársaik ellen is követtek el hasonló szentségtörést: egy pórrege szerint isten egy kegyetlen hajdúnak kezében csoda által vért facsart ki az eladott rokonért szerzett aranypénzből. Többek' neve átkok közt említtetik 's említtetheték csak a' rablásaik által baromilag sanyargatott lakosoktól. Az elvadulásnak ezen vonásai azonban némelly egyéb európai tartományokban is találhatók a' vallási háborúk' korszakában; a' rablások, gyilkolások, útonállás, nőrablás és egyéb erőszaktételek nem kizárólag sajátai a' magyar történetnek; másait találjuk ezen jelenéseknek Francziaországban is a' hugonott harczok' korszakában. A' török vaspálcza alatti pórság egészen elszolgaisodott 's félig eltörökösült 's kényurának nem csak nyelvét, hanem szokásait 's erkölcseit is részint felváltotta a' honiakkal, részint beszőtte azokba. A' magyar nyelv' törökszavakkali eltarkításának illy példáját ad-

ja egy magyar nő' esküjében Thúri Pál: „Valhala, istenemre mondom, nem adom különben; ottura kardos, ülj le atyámfia, Effendi kegyelmed egyék stb.“ Ezen tájakon a' török szokásokkal a' keleti öltözet is divatossá lőn némelly részeiben; az islamra térésen kivűl ez volt az egyetlen mód, a' vad zsarnok' dühét lelohasztani 's erőszaktételeitől menekűlni. Az erkölcsi megromlás kivált a' nőkön szemlélhető; szemérmes, tiszta erkölcsű asszony, kivált özvegy, ritkaság vala; 's a' fajtalan élet nem vont maga után közgyalázatot. A' férjek itt igen kimélve bántak nejeikkel; mert szokássá vált ezeknél legkisebb sérelem miatt is a' törökhöz futni. Sok üldözést szenvedett e' tájakon a' keresztény vallás is, mellytől a' magyarokat elvonni, minden erőszakkal párosult fondorlatit 's ravaszságát megkisérté a' mozlem térítőbuzgalom 's türelmetlenség. — Az erkölcsi elvadúlás' ezen örvényéből csak olly erő- 's életteljes természet, minő a' magyar kebelben e' nyers kéreg alatt rejtezett, mentheté meg nedve' és veleje' épségét. 'S szerencse, hogy az még nyers burokban létezett: elpuhult, érzelgő erkölcsiség mellett megmenthetlenűl elveszendett volna a' nép' nemzetisége.

A' szellemi munkálkodás, a' tudományok, e' zajos időkben is találtak mind mivelő, mind pártfogó barátokat, mi leginkább a' reformatio által okozott szellem-fölizgatásnak tulajdonítandó. A' pártolók közt kiváltképen említendők: a' Nádasdyak, Drágfi, Oláh, Perényi, Horváth Stancsich, Pázmán stb.; amazoknak hosszú sorából pedig Forgáchot, Erdősit, Veranczot, Stöckelt, Zsámbokyt, Isthvánffyt, Beithét, Félegyházit, Bocatiust, Dudicsot, Károlyit, Telegdit emeljük ki. A' dolgozatok' tárgyai kiváltkép vallási polemia, történetirás, versek; a' nyelv azokban nagyobb részint latin; de kitünő tanítót vagy szerzőt igen keveset mutathat elő ezen kori literaturánk; a' magyar munkák közt legbecsesbek a' biblia' fordításai és Pázmán' egyházi beszédei. Az új iskolai és könyvnyomó intézetek többnyire egyeseknek, kivált országnagyoknak, köszönik felállíttatásukat; buzgók valának ebben a' jezsuiták is, Pázmán általok Nagyszombatban egyetemet alapított, melly 1640 tájban körül belül hétszáz növendéket számlált; számos vala a' debreczeni collegium' ifjúsága is. A' nemzeti literaturának nagy hátramaradására valának a' jezsuiták, kik a' 17-dik századnak már első felében magokhoz ragadák a' nyilvános tanítást.

A' művészet nem honosulhatott meg a' szünetlen harczok' pusztitásai között, sőt alig hagyának ezek elegendő időt 's eszközöket a' szétromlott lakások' felállítására. A' papság is igen szűken ékesíthette ki templomait a' művészet' alkotmányaival; a' nagyok más éldeletről gondoskodtak, mint mellyeket a' művészet nyujt. I. Ferdinand a' mód felett elhízott Tapolcsányi Tamás' lefestésére (kit mivel személyesen nem láthatott, kövérsége miatt helyéből is alig mozdulhatót, lefestve kivánt látni), Németországból küldött be festészt. A' várak' építésére leginkább Olaszországból hozattak be építészek; a' 17-dik század' elején nevezetes volt ezek közt Wienner Máricz. A' hangáról, mint művészetről említést sem tehetünk; a' népnél kedveltek valának a' czigány hangászok.

A' népfoglalkodás, földmüvelés, mesterségek, kereskedés, mi már a' mohácsi veszély előtt is hanyatlásnak indult, annyi belzavar 's külnyomás közt végkép elsilányult, 's csak a' szükségesekre, az élet' tengetésére terjedt ki. A' földmüvelésnél gondosabban űzeték a' szőlőmüvelés és állattenyésztés, mik amannál több biztossággal valának összekötve; 's a' dús természet tölté be a' hézagot, mellyet az ipar' hiánya szült, 's a' majdnem szünetlen háború kitágított. A' kukoricza és sáfrány ezen korszakban honosíttatott meg, az első Erdélyben, az utóbbik Trencsin' vidékén. A' mesterségek egyedűl a' hadi szerek' készítésében mutathatnak előlépést; a' tűzköves puskák és pisztolyok 1550 táján kezdének készittetni; a' tűzokádó golyókat Báthory István erdélyi fejedelem 's később lengyel király találta fel 's használta legelőbb. A' kereskedést, mit az ország' politicai állapota már eléggé összeszorított, még némi belintézetek is akadályozták, mik közt kiváltkép nevezendő a', még Robert Károly által behozott 's mindinkább elterjesztett, árumegállító jog és az önkényesen felállított 's szedett vámok, mik ellen a' majdnem számtalan országgyülési szabályok is foganatlanok maradtak. A' kereskedés leginkább a' szepesi és erdélyi városok' birtokában vala; 's ez az időnek minden nyomorúságai mellett is mu-

tathatott Stein Lukácsban, Goczmeister Kálmánban stb. dús kalmárokat. Azonban a' magyarok' nézetei a' kereskedés' tárgyában épen olly szűk körűek valának, milly összeszeszorítók az ezt illető intézmények; egy országgyülési czikk megtiltja a' bor' 's barom' kivitelét, nehogy idegen pénz hozassék be 's forogjon az országban!

Horváth Mihály.

H o z z á.

O lány, mert sápadt arczomon
Képed mosolyt derít,
Ne véld, hogy szűmbe kedv lakik
'S hogy bú nem háborít.

A' szép tavasz, melly annyi bájt
'S vigalmat osztogat,
Még a' gyászrejtő síron is
Növeszt virágokat.

Alpár.

Görög anthologiai virágok.

Sas és íjász.

Zeus' hireit vive lég-ösvényeken a' delí szárnyas,
Melly valamennyi madár közt maga mennyei csak,
Szállt: de haladnia nem lehetett; mert ott les az íjász,
'S a' sietőt röpülő vesszeje májba lövé.
O! nem aludt Zeusnek bosszúja: lehull magas útról
A' vándor 's — valamint megsebezője — talál.
Mert a' nyil hegygyel bántója' nyakába rohan le:
'S általa egy vasnak két külön élet enyész.

Kancsóhoz.

Gömbölü, hosszunyakú, szépalkatu, egyfülü kancsó,
A' kinek illy gyönyörűn zeng kotogása felém;
Pieri Músa-sereg', Dionysos meg Cythereia'
Apródnője, ivók' gondüres asszonya te:
Mért, mikor én józan vagyok, akkor részegen állasz,
És ha lerészegedém én, te kijózanodol?
Cecropi művész-kéz' remek épitménye, ne sértsd meg
Illy törvénytelenül a' borozói szokást.

Euripides-barát.

Ha én bizonynyal tudnám, mit sok bölcs vitat,
Hogy a' halottak érzenek: felakasztanám
Euripidesnek láthatásaért magamat.

Szabó József.

A' szerelemféltő.

(Vége.)

VI.

Más nap bágyadt, kisírt szemű nép tévedezett a' romok körűl, — közötte gr. Lázár és Sárossy.

‚'S tehát bizonyos — kérdé a' gróf — hogy a' hősleányt veszély nem éré?'

„Kétségen kivűl — viszonzá a' kapitány — ő a' tornáczra juta, mellynek csarnoka tűzfalra levén épitve, feltartóztatá a' fedél' vázát 's nyilásúl lön a' kertbe menekülésre."

‚Látnom kell őt. Állasz-e közelebbi viszonyban vele?'

„Nem. Még nem juta időm bevezettetni magam, de első alkalommal teendem udvarlásomat, mert igen müveltnek tapasztalám a' társas körben. Az egész családot ő és anyja alkotják; fél év óta laknak itt; a' nő bihari születés, 18 év előtt a' vidékben szállásolt német ezred' egyik tisztje vevé nőűl, 's nyúgzsoldba lépve külföldi jószágaira költözék. Tíz hónap előtt özvegyen maradt, 's magyar kebele visszahozá a' szülőföldre."

A' gróf' szívereiben bizonyos sejtés fogamzott, léptei minden szónál gyorsabbúltak 's a' leégett gesztenye-törzsök mellett szilajon rohant az udvarra. Sötét volt a' rom, és magányos, mint a' beszakadt bányaüreg, csak egy kemencze-alapon ült egy néma leány. Ölében valami érczolvadék, 's csontnemű hamvak feküdtek, ő maga mozdúlatlan kő vala, arcza jelentés nélküli mint egy tiszta ívpapiros. Talán lélekvihar tépte össze a' kifejező izmok' rugalmasságát, vagy az első behatás után most vivá csatáit a' fölmerűlendő indúlat. — A' gróf rátekinte 's szemeit dörzsölé. Ismét oda tekintett 's felsikoltott. A' leányka' lelkét előidézé a' férfias hang, felugrott és elámúla.

‚Ah Kálmán! te a' kínok' végetlenségével szeretett kedves barát!... hihettem-e, hogy e' kietlen romokon feltámadás' ünnepét fogok ülni .... oh mint megrövidülnek lélekzetim ... alig tudok beszélni. Igen, Kálmán .... nekem egy három évű halottam vala .... az életkedv .... most újra látlak 's halottam feltámadott. Félre ne érts, nem akarom szived' hajlamát elvadászni; te eltépted szerelmünk' lánczait, ... legyen úgy!.... a' szívembe vésett tartalékkapocs áll ugyan, de bár minden hét, minden

óra új lánczszemet fűze ahhoz ... bírni nem akarlak... Én nem számíték látásodra — oh ez merész remény lett volna!... csak hallani kivántam rólad, csak tudni, ha nem levél-e féltésed' áldozata..... Idvez légy múltom' bájcsillaga, az én halottam, ... az én életkedvem feltámadott.'

A' gróf szólani akart, de indulataival nem vala tisztában; azok zavarák, űzék, nyeldesék egymást, nem tudá mellyikét fejezze ki. Hasonlíta a' nyelveket roszúl beszélőhöz, ki egy mondatban három négy nemzet' szavait zagyválja össze. Keble a' szégyen, megbánás', szerelem 's találkozási öröm' tengere volt, mellyből a' gyanú és féltés' kiölhetlen kigyója emelgeté fúlánkos fejét.

‚Ah Ída! — mond végre lágy hangon — mint szeretnék most meghalni. Elhiszem, hogy ezt mosolyganá egy ügyvéd, ki bérdíj mellett győzelmet esküszik a' perlő felek' akármelyikének, vagy a' kalmár, ki becsületét köti le, hogy tíz forintjába van a' gyármű, mit alkuvás után nyolczért oda ád; de olly szív, melly gyöngédebb fogalmakat ural, melly magasabb eszmékhez nemesült, 's finomabb, szellemiebb érzéki világba avatta magát, olly szív mint a' tiéd ..... igen Ída! te érted, te méltánylod ezen állítást. Látod, én imádlak ... nem... ez a' szó olly szűk, olly szegény ... életem tiéd, vagy te az én életem vagy, de mit mondok? hiszen te nem vagy nekem te, te és én, az mindegy ... oh milly nyomorú minden kifejezés, ha szerelmemet akarom lefesteni; .... és még is Ída! szeretnék meghalni. Boldogságom névtelen, mesmeri álom' gyönyörét érzem körűled, vagy midőn rólad emlékezem, de ha Penieu eszembe jut, kinok tánczolnak idegeimen, mintha mérget cseppentenék vérembe.... Ne szakaszsz félbe, egyetlenem!... hallgass ki. A' lenyeség' vádja napi renden van nemünk ellen, pedig a' müvelt férfiú' kebele mély, szerelme örök, a' kit ő szeret, úgy körűl repkényezik vágyai, annyira benövi szive, hogy kiszakasztania többé ha akarná sem lehet. És lenyeség-e az, ha egy ünnepi oldalairól ismert 's csak ezekért szeretett hölgyben aljas vonásokat fedez fel valaki, 's elszigeteli magát tőle? az alak, a' lénykép, mellynek hódolt, oda van; ő végtelenűl imádandotta volna azt, de a' helyébe cserélt torzképhez ki kényszeríthetné hajlamát? A' nőszerelem felette ritkán teremt

magának lélekrajzot, hogy ahhoz keressen példányt az életben; azt többnyire véletlen behatás idézi elő, temeti el 's eleveníti föl megint, az egy kellemes de ingatag virág, mellyet a' kedély' szelleme hajlít ma gróf Lázárhoz, holnap marquis Penieuhöz.....'

„Te igaztalan vagy Kálmán! már másodszor jöve e' fúlánk ajkaidról, de én megbocsátok, mert szerelmed' fattyú növése gyanú. Látod: marquis Penieu hű barátod volt, ő ezen veszélyes dudvát akarta szívedből felszakítani, mert boldogúlt atyám szólítá fel rá. Innen eredt minden. Hiszen Penieunek már akkor kedves, szeretetre méltó neje volt, kit nálunk később bemutata. Ő több ízben megszánta szenvedésedet, 's tudtúl akará adni a' cselszövényt, de te elfutál, midőn a' kertből hozzád kiáltott, 's miután atyámtól magad elragadád, nem talált többé fel senki. Miért pirúlsz kedves szenvedő? Mit tehetsz te róla, hogy idegzeted e' betegségre hajlandó? Ah Kálmán, mivé lett távozásod után az én életem? A' bikk-koszorúban emelt emlékjel — tudod, hol annyiszor ülénk — meg tudná mondani. És a' pavillon' szobrai? Oh mennyi panaszt vésegettem kökebleikbe, mint ha érzésre akartam volna őket tanítani, hogy osztozzanak fájdalmaimban..... Miért omlanak könyűid?... miért öleled térdemet? hiszen én nem haragszom. — Atyám előtt igen óvakodtam a' sírástól, mert szántam részvételét;... istenem! talán még élne, ha bánatomat el tudám vala rejteni. Tőled egy kedves ereklyém maradt, mint bájvidékből hozott virág a' füvésznél: arczképed. — Gondjaim' legfőbbike vala az; tegnap éltemet veszélyezém érte, de nem védhetém meg, mert a' szekrénykúlcsot nem találtam. Ime hamvai 's a' foglaló ércz' olvadéka.... Ne, ne zokogj úgy kedves, szeretett barátom, lásd, már hullani kezdenek könyűim, pedig anyáméit is nekem kell eltörleni."

A' kapitány könnyü tréfákkal enyelgé el a' megbánás és bocsánat' könyűit, 's Kálmán' karába fűzve az Ídáét, elhagyák a' romokat.

VII.

Kálmán' szivén gyakorta megmozdúlt a' gyanú' férge, 's gyakorta fölmerűlt agyában a' kérdés: valljon volt-e igazán neje Penieunek? vagy föl volt-e szólítva Welltklártől? — de a' müveltség' szelíd hatalma, — vagy

új viszony' áthatása inkább — el-elaltatá a' nemtelen kétkedést,

VIII.

Nyár' végére fel lőn építve a' düledék, 's a' nagy, világos ablakok, a' magas, téres szobák ízletes idomú bútorokkal ellátva, a' váradiak' egyik legszebbjévé különbözteték az új kastélyt. — October' 8-dikán báli fény világítá ablakait, mert a' termekben egy válogatott násznép üle lakomát. A' hosszú asztal' bal szárnyán űle Ída; arczulatán vágy és epedés olvadt egybe a' teljesülés' édjével, hasonlítva egy ép kérdéshez, melly a' feleletet magában foglalja. Szemei' gyémánt-égéséből minden kilátta, hogy ő az ünnep' menyasszonya, de vőlegényűl a' vendégek' akármellyikét inkább el lehete ismerni, mint az Ída' balján ülő Kálmán grófot, ki tányérába merűlt szemekkel némán bámult, vagy görcsös mozdúlatokban feszengett, ha arája a' jobbról eső szomszéd' elmés enyelgéseit megmosolygá, vagy épen komoly arczczal cserélt vele egy pár lassú szót. Vacsora után férje' karába ölelkezék Ída, 's lábújhegyen emelé csókját ajkaihoz, de Kálmán csak elfogadta azt, vissza nem adá.

‚Tudom, kedves daczoló, miért e' pittyedt ajak? a' vendégekért haragszol úgy-e?' Mond a' nő hintázva magát picziny lábain, ‚hiszen majd ha oszlanak magunk maradunk'; 's elpirult arczát a' mellény' nyilásába rejté, mintha vétkezett volna őszinte szavával az ártatlan.

Whist-, vagy a' váradiaktól annyira kedvelt preferenceparthiekban oszlottak fel az éltes férfiak; a' bálanyák társalgó kört képeztek, mellyben az ifjúság nyargalt vagy kerengett, a' mint a' hangászok' bölcseségе jónak látá. Egy tánczszünet alatt Kálmán nem látá Esztáryt, az ifjú megyei aljegyzőt, ki miatt annyi kínt szenvede a' vacsoránál. Körül futá a' teremet, de hölgye sem vala ben, 's vérét lángba kapá a' gyanú. Nesztelen léptekkel rohant szobából szobába, 's egy olaszfal mögött lesé el, miként vön által Ída egy csínos szekrényt Esztárytól, ki udvarias kézcsókkal válaszolt a' köszönetre. 'S el kitánczolt a' termekből. A' gróf előugrék rejtekéből, mint egy bérczrázó fergeteg; az ajtót becsapá, hogy a' vakolat hulladozott 's Ídát vaskarokkal ragadta egy pamlagra. — Remegve nézte a' bájos teremtés irtózatos férjét,

mint fiatal gerle a' sas' szemét, melly bibirkélő gondtalanságában lepte meg. Ő nem tudá képzelni a' jelenet' okát; miként képzelhette volna? hiszen neki egy gondolata volt: a' női hűség.

‚Hah, csalárd, ámító! azt vártad-e hát — mond szilaj kitöréssel a' gróf — hogy a' női czímet palástúl ölthesd lengeségedre? most szabadon osztod tetszésedet, úgy is van menedék, ha lepkéid tovább szállnak; miért lennél hű!? hiszen férjed a' nélkűl is hozzád esküdte magát! .... De íme Ída! még nem szakasztottam le a' virágot, ... szerelmünk tiszta még, mint a' szőlőfürt, mellynek hamva illetetlenűl kékellik; ..... de inkább magadnak adlak 's visszaveszem tőled magamat, ... ah azt még sem tehetem ... inkább elbujdosom, vagy öngyilkos leszek, mint szerelmeden — bár egy Washingtonnal is — osztozzam.'

„Kálmán .. férjem ... életem! már ismét boldogtalan féltésed üldöz. Engedd lefejteni kezeid arczodról; miért téped kebledet? ah..... te kegyetlen vagy, mint eltaszítál, ... nézd, karom vérzik....“

A' gróf felijedt, ajkaival szívta ki a' vért 's zsebkendőjével köté be a' sérelmet. Azután sírt, kezeit törte. ‚Istenem! milly szerencsétlen vagyok, minő aljas tett egy művelt osztálybelitől! milly nemtelenségig ragadt indúlatom' szélvesze!... de látod Ída, téged vetlek okúl, én némán tűrtem az asztalnál, de már nem fojthatám dühömet,.. kívánnám hogy Esztáry ne éljen.'

„Oh be méltatlanúl tapodsz két becsületet — mond a' szép hölgy szánó szemekkel, mellyekből látszék, hogy ő is szánandó — az övét és az enyémet, ... az enyémet, Kálmán, melly a' tiéd is. Most értelek, íme felnyitom a' szelenczét, nézd egy száraz perennis van benne, — tudod, akkor szakasztám, midőn először mondtam hogy szeretlek; — Esztáryt kértem meg, hogy foglaltassa egy magát emésztő kígyóba, ... mindenik örökkévalóság' jelképe, 's reggel, első női ajándékúl akarám neked adni.“

A' gróf a' padlatra térdelt, 's mélyen elrejté szemeit, mert a' szégyen nem engedé Ídára tekinteni. Zokogásban tördelözék fel gyötrelme, mellyel a' megbánás szorítá össze szivét. „Megbocsáthatsz-e legjobb, leghivebb angyal? — mond végre esőző szemekkel, — elfeledheted-e vétkemet, mellyet végetlen sze-

relemből követtem el?... Oh mennyire megalázva, elsemmisülve fekszem lábaidnál; milly fönségben áll tiszta charactered pórias féktelenségemen, mint az ó világ' durvasága felett a' korszellem; .... de te jó vagy Ída, 's rokon keblű nő, ki férjed' kínját szinte úgy megosztod mint gyönyöreit;... úgy-e megbocsátasz?.. úgy-e elfeledsz mindent, íme ez engesztelő csókban nyújtom a' Léthe' vizét, hadd oltsa ki lelkedből az égető emléket....'

„Ha elfeledek-e mindent? oh Kálmán a' kiszenvedt vihar' nyomait a' bércz sem növi ki; de szemrehányástól ne félj, ... férjem! nyújtsd ide fűszeres csókodat, zárd el örökre a' nőajak' vádját. De vesd le e' zsarnokindúlat' békóit, szabadlelkű, józan férfiú illy gyáva hagymáz' rabja hogy lehet? Láť d idegenné teszed magad' a' földön az életben, ha rózsáid közé viperát, lelkedre feloldott vihart bocsátasz. Mit ér a' kérelem, ha dühöd újra megfagylalja véredet? Mit a' bocsánat, ha gyanúd' ölyveit ismét keblemre riasztod?"

„Nem sértelek többé; te lelkes, bájos nő, fogadom a' hideg ész' megfontolt esküjével, hogy megérdemlendem szerelmed' kegyeit. Lekötöm féltéseim' szilaj villámit, eltapodom e' szörny' újuló fejeit mint egy magát meggyőző Hercules, csak őrizd meg szentűl gyalázatos titkomat.' — Szegény gróf! nem érté a' féltés' természetét, nem juta eszébe, hogy ha egyszer medret mosa rohanásinak a' vizár, minden habtolúláskor elönti a' meghódolt tért.

Kálmán és Ída az elhagyott körbe léptek, 's a' társaság azon ismeretes, figyelmetlennek tetsző arczkifejezéssel fogadta öket, melly alatt a' legtöbb oldalú rágalmak szoktak születni.

IX.

Két évvel az elbeszéltek után Kolozsváron, a' fő piaczi egyik szögletházban, szellemarczú, halvány nő feküdt mint egy beteg Venus bágyattan kisdedére hajló szemekkel, ki első álmát aluvá mellette az új életnek. Az ágy mögött sovány, fénytelen, mély szemű férfiúi termet állott vagy melancholisált össze font karokkal. Az ábrázolat néma volt, csak a' falóra' kimért ketyegése, 's a' csecsemő' apró lélekzete osztá föl a' csendet. — Egyszerre lebontakoztak a' férfiú' karai, 's feje fölé kúlcsolá össze kezeit. .... ‚Istenem be boldog volnék ha bizonyosan tudnám, hogy ezen alvó angyal az én gyermekem!' .... Ída elájult, feje lehanyatlott, 's kisdede felsivalkodék. — Egy óra múlva gróf Lázár' kebelén üdűlt fel a' hív nő gyönge jeleivel az életnek, mint az álomban megjelenő lélek. Márvány karját Kálmán' nyakára fűzé, 's fejét hátra fordítá, hogy tekintetén csüggheszen. Arcza nem fejezett ki haragot, nem tőn szemrehányásokat, némán viselte a' törszúrást, mellyet férje okozott gyilkos szavával, mint már darab időtől tevé, mélyen szánva kínjait lelki betegének. A' gróf' nemes érzeményi nem halának még el egészen, mellyeket a' növekedő szerelemféltés ki szokott a' szívből szorítani; még kitöréseit nyomban követte a' megbánás, még mindig szánta a' méltatlan szenvedőt, 's most is esengve hűlő könnyekkel tartá nejét, 's ujabb fogadást rebegett: de Ídának nem volt többé gyógyúláshoz reménye. — Egy mód vala még próbálatlan; sikerét nem hitte, de önnyúgalmáért az utósót is megtevé. Midőn az anyaágyat elhagyá, kérte férjét, hogy a' havasok között fekvő jószágukra menjenek lakni. „Láť d, édes Kálmánom, olly egészségtelen vagy — mond esdeklő gonddal, — ott tiszta levegő van, hegyi víz, 's eleven falusi élet, te bizonyosan jobban leszesz." — Kiméléséből hallgatá el a' gyöngéd teremtés valódi okát, t. i. hogy magányt, elszigetelést vadász, hol betege, csak egy gondolattévedésre se találjon árnyékot. Kivánata teljesítve lőn, távol, járatlan falura költöztek. Ída nő volt és anya a' szó' értelmében, bájos világgá alkotá a' száműzött-lakot, mellyben Napoleon is elfeledte volna Watterloot. Körében csak a' tisztaság vala található azon tulajdonok közűl, mellyeket szerelemhős, nőkegyencz keres, 's már remény kezdé körűl sugározni ohajtását, mert néha jókedvében látá férjét, sőt a' fővárosba tett rándúlásakor, — először nőséletökben — magánosan meré elhagyni... Szerencsétlen asszony! a' tapasztalás megtanítá, hogy többször a' czél' perspectivi közelében vész el végképen a' remény.

X.

Martius' 20. 1838. nem messze bizonyos falutól, — vagy pislogó mécsű kaliba-csoportozattól inkább — tiszta holdvilágban egy lovag vágtatott a' Kolozsvár felől hegyekbe kanyargó úton 's zsebóráját gyakran megtekinté, mintha korán akarna valahová megérkezni. A' faluvégen megcsendesűlt, 's barát-

ságosan szóllongatá az ugató utczaebeket ; úgy látszék csendre van szüksége. Midőn a' dombra nyúló udvarház' kapujához ére, leszállott, paripáját egy cselédnek adá; 's a' melléképületek' árnyékában lopta föl magát a' folyosóra. Az ablakok világosak valának mint a' nyílt kebel: egyiken betekinte a' barna férfiú. Általellenben gyönyörű hölgy űle pamlagon egy petyegve repeső kisdedet tartva ölében, 's szemein az anyai öröm' gyöngyei fénylettek. Mellette deli erőteljes katonatiszt dölt fél fekvő helyzetben a' pamlag' végére 's édelgő tekinteteit az anya, és gyermek között osztá meg. Most a' kisdedhez hajlott 's annyostól együtt mintegy önkénytelenül ölelé körül. ... Egyszerre ropp!.... az ablak szerte szakadt, 's egy süvöltő golyó vakolat-darabokat zúzott le a' pamlag fölött. — Az ajtón eszeveszetten tört be gróf Lázár; 's az ifjú tiszt elébe rohant.

‚Rabló egy lépést se!' 's fegyvert szegeze mellének.

„Ah ... fér ... jem!" fuldoklá Ída, 's a' tiszt' karjára hanyatlott. — Ez leejté karját, és elámúla.

„‚Boldogtalan, végre is féltésed' áldozata levél;'" sohajt hátúlról egy férfias hang. — Az Sárossy kapitány volt, kit a' gróf a' falszárnytól nem láthata.

‚Ön alacsony lesködő, gyáva orgyilkos, — kiálta a' tiszt — én Welltklär Adolf vagyok, Ída' atyjának testvére, önnek sógora... nem nem .... veszszen el e' név!.. önnek vívótársa. Ezredem három év óta tanyáz Olaszországban, most nyerék alkalmat látni húgomat. E' bajtárs vezérle vad lakodba, hol könnyen fejemmel fizethetém vala az atyafiságot. ..... Elégtételt uram! 's ezt becsületből Ídáért, különben poroszlók' kezébe adnám önt.'

Ída parancsoló tekintetet vőn, 's Adolf elnémúlt.

XI.

Kálmán' vére talpából agyába szökkent és vissza, gyorsan, mintha a' közben eső ereket átugraná. Szavakat nem talált, vagyha talált volna is, nem volt hangja kimondani. Némán, vallásos alázattal nyúlt Ída' kezéért megcsókolandó azt. A' nő hátra lépett; tekintete fönséges vala mint a' jégfelhőé, melly vészhozó terhével is fejér.

„Egy lépést se Kálmán, vége mindennek. Köztünk választófal emelkedék. Osztatlan szívet, tiszta szerelmet adtam, te elvevéd érte életnyúgalmamat; — kéjjel gyönyörrel fűzém át óráidat, te nemtelen gyanút, szívmetsző gúnyokat adál cserébe; — e' kietlen magányba temetém érted magamat; életem 19. évében lemondtam az életről, biztositálak esküim' legszentebbikével, hogy tiszta, hű voltam 's leszek, te nem hittél becsületszavamnak 's erkölcsömet gyalázattal illeted. Nálad nincs bizodalom, nálam vége a' becsülésnek, e' kettő nélkül pedig nincs szeretet, nekünk válni kell. Ne kérj... ne esdekelj' .... feltételem szilárd .... kérlelhetlen vagyok. A' mit ellenem vétettél, elfelejtem, de te gyilkosságra emeléd kezedet, ezért kegyelmezzen istened, itt az én bocsánatom nem elég."

A' gróf őrülten járt fel 's alá a' szobában.

„Ne hidd, hogy új menyekzővel akarnám neved' felcserélni, azt holtomig fogom viselni. A' szerelem' lánczai elszakadnak, de ha akarod, kész vagyok barátságot fűzni töredékeiből..... Kelj fel ... e' térdeplés csak istent illet; mi válni fogunk. A' gyermek is növekszik már, 's inkább haljak meg én, mint egy emlékében öröklendő jelenetet lásson. Igen, gróf Lázár, mi válni fogunk."

Kálmán' kebele egy nagy tél lett, mellyen a' remény dérvirággá fagyott.

XII.

Erdélyben gyors folyamata van a' választó törvényeknek. Ída már october' elején özvegy volt 's anyjával lakott. Házukhoz nem járt senki, nem jártak senkihez; egész világa a' kert, templom és gyermeke volt. — Néhai férje soha sem jelent meg nála. —

October' 30. 1838. reggel a' kerti virágtáblák közt egy holt test találtaték, mellynek életét — úgy látszék — méreg szakasztá el.

Harmadnapra gyász ruhában sírt Ída egy új szobor alatt, mellyről e' fölirat fénylett: „Gr. Lázár Kálmán."

Kúthy Lajos.

Egyveleg.

Magyarodás Korponán. Szabad kir. Korpona' városában a' szokott két elemi iskolán kivül, magasabb ösztönzés' következtében, még egy harmadik normalis osztály is állíttatott és az 1836. ünnepélyesen egy szorgalmas, érdemteljes tanító, Tégláry Gáspár úr', kormányzatára bizatott. Ezen derék paedagog bölcsen átlátva, hogy az elemi oktatás azon forrás, mellyből a' magyar nyelv' közdivata legbiztosabban fog előbuzogni, és ha erős akarat, háborítatlan türödelem a' nélkülözhetlen előismeretekkel kedvvel és szeretettel párosulva, minden iskolákban mint emeltyűk munkálnak, úgy remélhető, hogy kevés elenyészendő nemzedék után, még a' magyar nyelvtől idegenkedő tótok is, Ázsia' most hamvaiból újonnan feltámadt Phönixének, melly már is hihetetlen szárnyalatot tett, magok között polgári jogot adandnak. Tégláry úr, nem régiben, föltett elveihez hiven, a' nyilvános iskolai épületben összesereglett közönség előtt, kik között a' tisztelt prépost és közönségesen szeretett lelkész, egy az itteni iskolákra nézve igen sokérdemű férfiú, 's több városi és megyei tisztviselők is, jelen valának, bebizonyitá: jó akarat mellett mi könnyű a' tótokat is a' magyar beszédre fogékonyakká és alkalmasakká tenni. Feltünő készséggel tudtak ezen kis tanulók minden hozzájok intézett kérdésekre, a' földleirás, természet- és számtudományból, magyar nyelvtanból, nemzeti nyelven köz megelégedésre és csodálatos szabatossággal felelni. Végezetül a' növendékek válogatott verseket szavaltak Kisfaludy, Kazinczy, Vörösmarty és Bajza' stb. műveikből 's jó kiejtésök és szavalások miatt sok dicséretet nyertek. Hasonló örvendetes hajnalodását a' nemzeti egységnek vették észre mások is más német és tót közönségekben, csak az sajnálatos, hogy illy szép hazafiúi ügyekezetek olly ritkán jutnak köztudomásra. (*P. T.*)

Herczeg Eszterházy Yverdunben. Hogy Yverdun a' nemeslelkű Pestalozzi által kapott azon hirre, mellynél fogva azt egy utazó sem kerülé ki, fölösleges volna fejtegetni, föképen nevelők és tanitók előtt. Itt csak egy nevezetes magyar utazó' megjelenését említjük, melly alkalomkor a' derék, sokaktól félreismert, férfiu' nemes buzgósága igen bélyegzőleg tünt ki. Ramsauer János, ki szinte Pestalozzinál képzé magát Németország' egyik legjelesb pädagogjává, ezeket beszéli:

„A' hány száz idegen látogatá meg Pestalozzi' intézetét, ugyan annyiszor hagyá ő magát magas lelkesülésében megcsalatni. Minden új látogató érkeztével a' legmeghittebb tanitóhoz sietett 's mondá: az igen fontos személy, ki mindent akar látni, tudni. Mutasd meg neki, mit cselekszünk mi; vedd legjobb tanitványaidat, vedd füzeteidet (ezekben különféle pädagogiai dolgozatok voltak) 's mutasd meg mit tudunk 's akarunk mi stb. — Száz meg százszor jöttek kiváncsi, balga, gyakran egészen tudatlan látogatók, csak azért, mert divat volt Pestalozzi' intézetét látni. E' miatt sokszor kénytelenek valánk a' tanitást félbeszakasztani 's exament tartani. — 1814. jött az öreg herczeg Eszterházy. Pestalozzi az egész házat összefutotta, 's kiabált: Ramsauer, Ramsauer hol vagy? Siess legjobb tanitványaiddal a' gymnasticában, rajzolásban, szám és nagyságtanban, a' vörös házba, (a' herczeg ott volt szállva) az igen fontos 's dúsgazdag személy, ezernyi jobbágyai vannak Magyarországban és Austriában, az bizonyosan fog majd iskolákat felállíttatni, ha itt az ügygyel megismerkedik, stb. — Vagy tizenöt tanítványt a' vendégfogadóba vezettem, Pestalozzi bemutatott a' herczegnek, sok dicséretek közt, 's még némellyeket említvén a' népiskolák' fontosságáról, magát ajánlá 's eltávozék. Ezután kérdezgetni kezdém a' gyermekeket 's buzgóságomban addig beszéltem, magyaráztam, kiabáltam, mig egészen elrekedtem, azt hivén, hogy a' herczeg mindenről tökéletesen meggyőződik. Egy óra mulva Pestalozzi ismét megjelent, a' herczeg örömét jelenté a' látottak felett stb. Mi elbúcsúzánk 's Pestalozzi a' lépcsőn egész elragadtatással mondá: ‚Egészen meggyőződött 's magyarországi jószágain bizonyosan illy iskolákat fog felállíttatni.' A' kapunál pedig mondá: ‚A' mennyköbe! mi baja karomnak, úgy fáj, nézd csak, egészen megdagadt, már nem is hajthatom' 's valóban a' bő ruhaúj már szük lett. Én a' maison rouge fél uj vastag kapukulcsára pillanték 's mondám: ‚Nézze kegyed, egy óra előtt, midőn a' herczeghez mentünk, e' kulcsban megüté magát' — 's közelebbi vizsgálatnál láttuk, hogy Pestalozzi azt egészen meggörbitette 's az első óra alatt örömében és buzgóságában észre sem vette. Olly tüzes és buzgó volt a' már ekkor 70 éves férfiú, ha valami jót reménylett kivíhatni. Pedig számos illy példát tudnék felhozni." — Szegény Pestalozzi! még is Lange azt mondja felőle, hogy nagy befolyású személyek előtt csuszkált. — Ez nem volt csúszás, de remény valami jót elérhetni, még pedig nem magának, de az iskolai ügynek. — Áldás a' nemeslelkű emberbarát' emlékére! ***Peregriny.***

Márvány színház. Ha a' müvészet semmit sem ér, legalább a' színháznak kell tekintettel és csinnal birnia, hol az elkontárodott: ezt gondolják az olaszok. Ők, t. i. kiknek sajátképen nincs drámájok, most Carrarában egy színházat épitenek, melly a' legszebb carrarai márványból álland egészen. — Az angol deszka-bódék Shakespear' idejében több müvészetet és müvészeket láttak, hihetőleg, mint eme' márványcsarnokok valaha fognak. De ez nem csak az olaszok' gyarlósága, a' mostani kor sínlődik általában azon betegségben, hogy mint mindenütt, színházaiban fényért és csillogásért elhanyagolja a' valóságot. Sok néző van, ki többre becsül egy igen szép öltözetet egy jó játéknál, egy pár szép diszitvényt egy egész sikerült előadásnál. 'S mi csoda, ha a' haszonleső színi igazgatóságok a' közönségnek ezen gyermekes csecsebecsék utáni kapkodásához alkalmazzák magokat? Mi csoda, ha a' színésznők' sőt némelly színészek' játéka ruhafitogatássá fajúl? A' színházi izlés napjainkban a' legfonákabb irányt vette, 's hogy a' színmüvészet még tökéletesen tönkre nem ment, egyedül azon színházi intézetek' müve, mellyek fennállásukat nem a' napi jövedelmeknek, azaz, színház-járóknak, hanem vagy országos, vagy fejedelmi segedelmeknek köszönik. A' színházi haszonbérlők ugyan mindent elkövetnek, hogy a' müvészet tönkre menjen: de ki tehet róla? Úszniok kell az árvízzel; egyes ember nem koczkáztathatja vagyonát a' müvészet' érdekeiért; illy valamit ország és fejedelmek tehetnek, vagy legfelebb cgyesületek, községek. ***Csanád.***

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

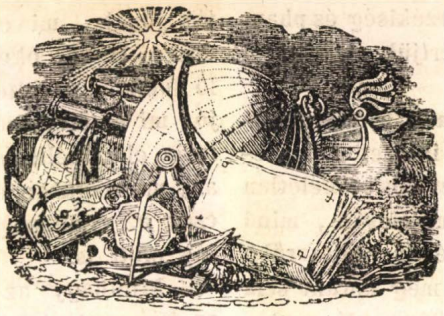

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV.

Első félév. **Pest, aprilis' 7. 1839.** **28. szám.**

Tartalom: Erkölcsi müveltség (*Soltész János*). — Tavaszkor (*Alpár*). — Újság, örvendetes újság! (*L.*) — M. j. Krónika (***) — Egyveleg. (*Sz*). —

Erkölcsi müveltség.

A' millyen nélkülözhetlen a' testi erők' kifejtése és gyakorlása, hogy földi rendeltetésünknek megfelelhessünk, épen olly szükséges az akaratnak jóra irányzása, az erkölcsi müveltség, ha ugyan tökélyre emelkedni, boldogságot élvezni, 's emberiségünket be akarjuk tölteni. Az ember társaságos életre van rendelve. Mi volna az ember' élete a' nélkül! Minden örömet, minden vigasztalást, fájdalmainknak minden enyhítését felebarátink' szeretetteljes társaságában találjuk föl, saját örömeinket csak közlés által emelhetjük. De fenállhat-e társaság, mellyet kölcsönös segély, szeretet és erkölcsiség nem gyámolít? Az erkölcsiség az a' szép kötél, melly embert emberhez, családot családhoz, 's polgárt státushoz kapcsol; ez az istenségnek szent temploma, hol az ember a' szükségben segítséget, a' szenvedésben vigasztalást, és kilátást talál az örökkévalóság' éldeletire. Az erkölcsiség magából az emberi lélekből ered, és épen olly természetes a' léleknek jóra törekvése, valamint a' testnek eledel ital és álom szükséges. Nem is gondolható, hogy az ember rosszat akarjon, mert szerkezete hozza magával, hogy minden rosztól iszonyodjék. De előbb meg kell neki a' tárgygyal ismerkedni, mellyet kiván, ismeret után mível az akarat; minél jobban meggyőződik pedig az ember valamelly dolog' jóságáról, annál inkább törekszik annak megszerzésére, 's a' jónak bővebb ismeretével hatásköre is növekszik az azzali egyesülésre, következőleg erkölcsisége is emelkedik. A' jónak megismerése, a' hibának az igazságtól megkülönböztetése, az értelemnek és okosságnak kifejtése, ezek a' gyökerek, mellyekből a' jó akarat és erkölcsiség sarjaznak. — Voltak ugyan emberek, kik merészlették állítani, hogy az erkölcsiség' sűlyedése értelmi kiképződés által történik. De elmellőzvén, hogy ezen állítmány szerzőjök' homlokára örökös gyalázatot festett, megfordítva a' népek' erkölcstelenségéből biztosan lehet a' lélek' gyöngeségére, és durvaságára következtetni. Csak hogy ha ezen tétel igaz voltáról meg akarjuk magunkat győzni, valódi fogalmunk legyen az erkölcsiségről és lé-

lekműveltségről, 's ne cseréljük azt föl a' fínomúlással, melly alatt az érzékiség és phantasia' egyoldalú kiképezését értjük az értelem és okosság' elhanyagolásával.

Jelenkorunk messze haladt a' fölvilágosodás' mezején; sok nevelő intézet' bölcs elöljárói átlátván az eddigi nevelés' tökéletlen voltát, mind az erkölcs' kimívelésére, mind a' tudományos képződésre nézve czélszerűbb rendszert alkottak: de azért még korán sem vagyunk ott, hogy ezen fölvilágosodás volna cselekedeteinknek hajtókereke. Vannak ugyan tudós emberek, de tudós és bölcs között nagy a' különbség. Kevés ember dolgozik hivatásból, soknak nem ötlik eszébe munkájának irányául a' jobbulást tűzni ki. Mind addig pedig míg a' felvilágosodás illyen egyoldalú 's tökéletlen leend, valljon lehet-e bölcseségre és ez által erényre, az az, a' megismert jónak szabad gyakorlására szert tenni?

Valamig a' mívelődésnek ezen formája marad, valamig illedelem és udvariság erkölcsiségnek tartatik, ez az emberi boldogságot soha elő nem fogja mozditani. Nézzük, hogyan nőnek fel a' szegényebb osztályok' gyermekei! Míveletlenül, és ha sokra mentek, fejök néhány erkölcsi szabályokkal tömetik meg, mellyeket fölmondanak, de gyakorolni nem tanúlnak. A' gazdagabb osztályok' gyermekei a' tanúlmányok' sokaságával nyomatnak el, mellyek még legtöbbnyire holt nyelven adatnak elé, és csak az emlékezetbe vitetnek. Fölösleges mesterségek' tanúlása által elvesz a' legszebb idő, megemésztetnek a' legjobb erők. Elfelejtünk a' gyermeki indulatnak erkölcsi irányt adni, hogy ez által a' szabad akaratos értelmet uralkodásra birnók, és minden nemesebb szenvedélyek iránt fogékonnyá tennök. Pedig ki nem tudja, hogy tökéletes nevelés csak a' lélek' értelmi és erkölcsi hajlomainak egyarányú kifejtése által érethetik el.

Az erkölcsképezés' elhanyagolásából foly a' szenvedélyeken uralkodni nem birás, mellyek pedig az emberi boldogságnak legveszélyesebb ellenei. A' szeszes italokat, és szerelmi éldeletet kivéve, még a' ragályos dögvész sem dönt olly sokakat a' kora sirba, mint a' kellemetlen szenvedélyek. És honnan ragadozzák ezek leginkább áldozataikat? Azon osztályból, mellynek egyedei az okosság' mellőzésével csak érzékiségöket 's képzeletöket mívelték ki. Az illy emberek csak azt tartják jónak, mi elkényzett idegeiket csiklándozza. Ha az okosság az érzékiséggel egyenlő fokban míveltetnék, akkor nem az lenne jó, mi az érzékiségnek hízelg, vagy a' phantasia előtt kellemes alakokban lebeg, hanem az, mi magában és mindenkor jó marad nem csak az érzékiség, hanem a' fölszámító okosság előtt is.

Minthogy az emberi boldogság főczélja az ifjú ember' képezésének, 's minthogy azt csak erkölcsiség által érhetni el, következik, hogy ennek kell minden nevelés' legvégső és legmagasb czéljának lenni. A' léleknek minden fölvilágosodását az erkölcsiség' elérésére való eszköznek kell tekinteni, és oda czélozzon az, hogy az értelmet a' jóval megismertesse, az akaratot pedig annak gyakorlására ösztönözze. De ismerni kell a' léleknek, mielőtt akarjon. Semmi sincs inkább természet ellen, mint a' gyermekek' szivébe erkölcsi szabályokat ültetni, a' nélkül hogy őket azoknak jótékony következményeikkel fölfogó tehetségökhöz képest megismertetnök. Még mielőtt a' gyermek szabály és cselekvény közti összefüggést sejtene, a' megtanult elenyészik az emlékezetből. De ha már egyszer az ifjú' lelkét a' jónak nézletére serkentettük, ezt ő élénk meggyőződéssel teendi örökös sajátjává. Ekkor gyermekeket képeztünk, kik nem csak a' mi szemeink előtt, hanem magokra hagyatva és egész életökön át jót fognak tenni. De ettől még most távol vagyunk, és mind addig távol fogunk lenni, míg a' lélekképezés egyetemes nem leend, és az egyetemes lélekképezés erkölcsi irányt nem fog nyerni. Addig pedig a' szülék, kik gyermekeiket erkölcsi müveltség' boldogságával ohajtják ékesíteni, egyszerűbb eszközt ragadjanak kezökhöz, melly mindenütt ismeretes, értem: a' jó példát. Legyetek magatok jó emberek, és gyermekeitek minden mesterséges nevelés nélkül jók leendnek. A' természet ezen egyszerű eszköznek a' hatalmas utánzási ösztön által jön elébe. A' gyermekek jót fognak cselekedni, mert azt úgy látták, 's a' mi eleinte mechanicai utánzás volt, végtére saját meggyőződés szerinti szabad hatás leend.

Békesség és öröm kisérik annak lépteit, ki az igazi jót megismerte és azt gyakorolja, 's midőn ennek gyümölcseit élvezi, már ismét jövendő öröm' magvait hinti el. Az illyennek

élete csöndesen foly az idő' virágos ágyában az örökkévalóság' tengerébe, szenvedései szendék és múlékonyak, mint kis föllegek a' kék égen. **Soltész János.**

A' tavaszhoz.

Jöj el ó tavasz, sietve,
Hozz virágot a' mezőkre;
Dalt a' hallgató magánynak;
Fényt a' gyászoló tetőkre.

Dalraébresztő koránynál,
Majdan a' lányok kimennek,
'S koszorút kötnek virányin
A' fölékített ligetnek.

Én is elmegyek virágért,
Egy halottas sírhalomhoz;
Szép virágért, mit szivemnek
Bájoló emlékezet hoz.

És ha kérdik a' leányok:
Mit keressz e' puszta síron.?
Ezt viszonzom: szép virágot,
Mint ti a' tavaszvirányon. **Alpár.**

Újság, örvendetes újság!

Ugyan az istenért mi lehet az? tán az angol földes urak átadták a' népnek tulajdon kenyérszekrényök' kulcsát? Nem. — Tán meggyógyult nyakgörcséből a' Valmy vitéz, 's már tudja nyakát fordítani gyengén visszafelé is? Nem. — Úgy hát a' sánta Espartero motszant még egyet helyéből? Nem. — Vagy Cabrero felhagyott azon régi eretnekséggel, miszerint proselytáit vérrel kereszteli. Nem. — Úgy hát igaz, hogy négy hadi középrendű hajó' győzelmén elájult a' nagy nemzet? Nem — nem — nem — uram, nem. Engedj szólanom, különben holtod' napjáig sem találod ki. Pedig e' hír ránk nézve fontosabb mind ezeknél. Halljátok!

Egy hazafi, kinek neve külföldi, de indulata, szive, lelke honi; kiben a' jótétemény gyakorlás által szenvedélylyé nemesedett; kinek világos feje a' világot a' föld' 's földünk' legdrágább vagyonának ismeri; ki már több szegény iskolának olajra valót ajándékozott, 's tömérdek vagyonát — mint hallom — egészen olajra szánta..... egy hazafi a' makfalvi elöiskola' újonan meggyujtott pislogó mécsesébe 5000 ft. ára olajat öntött.

E' hír' hallására templomi komolyságra vonult arczom, tudtomon kivül levevém süvegem, kezeim öszvefogódtak, 's ezt sohajtám: Áldd meg isten gr. Buttler Jánost! kinek új jótéteménye új, erös, hatalmas benyomatot tett lelkemre! Örömem lassanként fájdalommá változott, 's elkeseredve kérdém magamtól: Mért nincs sok illyen elöiskolánk? mért nincs minden székünkben, minden megyénkben, de mért nincs a' kettős hon' minden népesebb közönségében? Ennyi helyeken meggyujtott világ gyengítené vagy meg is gyözné az aegyptusi sötétséget. Oh, pedig ha világ volna, az anya nem nyomná sötétben agyon emlöjén csüggő gyermekét, az egymásra ismért testvérek nem bántanák egymást, a' ragadozó állatok barlangjukban maradnának, 's a' munkás nem félne, hogy elorozzák fáradsága' bérét! 's gyors lépésim köztt festegetém egy látni tudó 's látni szokott nemzetnek földi mennyét.

Mi hát az oka, hogy meg vagyunk fosztva a' világtól? Az önség? Nem annyira az önség, mint a' világ' hiánya, vagy a' világtalan önség; mert ha minden vagyonos tudná, hogy világra szánt tőke legjobban 's legszebben kamatoz; ha tudná, hogy az önség' felesleges vagyonával többnyire magának mérget, kárhozatot vásárol: ma nem volna sötétség! De mivel ezt látni nincs elég világa, nem lehet világunk! — Csak az önséget kell erről meggyözni, 's az önség — ha igazán önség — elhányja magától felesleges vagyonát, felszedi azt a' buzgalom és vele világot vásárol.

Ekkor hevült képzeletem annyira diadalmaskodott eszemen, hogy feledvén az időt, mellyben élek; a' helyet, hol állok; gyenge mellemet, erötlen szavamat, 's azon kis városkát, mellynek sáros utczáin mint eszelös nyargalék: hirtelen megállottam, 's úgy tetszett, mintha a' budapesti kész hid' végénél valami emlék' piedestáljan állnék; sétabotomat a' hon' perselye' nyelének, 's a' hont, mint egy ügyefogyott vak asszonyt, mellettem koldulni képzelém. Megszólalék, 's egy gúnyolva hallgató csödelék tódult össze körülem.

Látjátok, atyámfiai! ezt a' kopott mellényü, nyolczszáz éves arczú, szegény, de tisztességes asszonyt? Ez a' hon, a' mi koldus vak anyánk. — Hogy sok kóborló vitéztől erőszakot szenvedett, hogy jobb tenyere feltört a' durva kemény munkában, midön bal-

ját mozdítani sem tudja, mert nem szokta, hogy maig is csak csepűt fon, 's tollat tép, hogy egy fillér sem akad meg szoknyája' zsebében; azért lakoljanak elholt léha, pompás, gondatlan gyermekei. De hogy mi is egykor ne lakoljunk, szeme' világát meghozni törekedjünk. Úgy ő is látván, hogy hol, mit, mikor, és miből kellene dolgozni? nem csak valamit lendíthetne, de egy ujjával is többet keresne, mint így ma tizzel. Örökösi csakugyan mi, vagy miéink leendnének.

De mikép' segíthetnénk rajta? hisz' nem vagyunk szemorvosok! ezt kérditek úgy-e? Nem éles vassal, atyámfiai! nem merész operatioval, mint a' farkas-hályognál, hanem buzgalommal. — Segítünk! kiáltának egyszerre hallgatóim. Elszántsággal — Segítünk! — Tartós fáradozással (piano) Segítünk. — Vagyon áldozattal — Erre a' csődelék nyakát kezdé vakarni, süvegét, kalapját szemébe húzni 's odább szállingózni. Megálljatok, atyámfiai! megálljatok! Hihetőleg nem jól fejeztem ki magam', 's ezért nem értjük egymást; csak szónoki gyakorlatom nincs, de semmi sértőt mondani nem akartam. Maradjatok, kérlek, míg kimagyarázom magam'. Vagyonáldozatról vala tehát szó? Igen, én a' vagyonáldozat' hosszú hágcsóján csak három fokot különböztetek meg. Legelső 's magosabb fok az, midőn az áldozó kiadásit, költségeit a' természet' első 's mulhatatlan szükségire szorítván, a' felül maradót a' hon' első szükségire fordítja. De illy nemű áldozat vagy rendkivüli időkben — millyenről most szó nincsen — vagy rendkivüli lelkek által történhetik, millyenekhez utczaszónok nem beszélhet. Második fok az, midőn az áldozó rangja', helyzete' megszokott, 's így képzelt szükségire szánt vagyonából valamit a' hon' valódi szükségire szentel. De illy nemü áldozót sem képzelek kettőt e' számos gyülekezetben. Harmadik fokát érthettem hát a' vagyonáldozatnak, midőn az áldozó rangja' 's helyzete' szokott szükségeit 's „erkölcscsel megférő" kényelmeit túlhaladó vagyonából áldoz. — Mondjátok meg már most, atyámfiai! lehet-e igazságosabb kivánság az enyémnél, ha ezen — a' szokott szükséget, 's „okos kényelmet" jóval meghaladó — jövedelmet, mellyen a' vagyonosok 6000 évi tapasztalás szerint bűnt, nyavalyát, 's nevetséget szoktak vásárlani, a' hon' nevelésére 's felvilágitására fordíttatni kérem? Lehet-e törekvés szentebb az enyémnél, midőn a' rothadás' magvaiból illatos virágot termeszteni, a' kisértet' fájába — mellynek mérges gyümölcsével a' kivánság' csavargó kígyója szüntelen kínálkozik — olajágat oltani, a' szemétdombból világító phosphort készítni, 's az erkölcsi cloacákból szalmiákot főzni törekszem azon tűkörre, mellybe a' hon bepillantván, ön ismeretre juthasson?

Ez ámító — zsibongának hallgatóim — ez eszelős, ez hamis próféta, képtelenséget beszél, — elmult rég a' csodák' ideje.

'S még is, atyámfiai! csodának kell történni.... nem általam, gyarló bűnös által, hanem tenszivetekben, különben a' jelen' és jövendő' gúnyának 's megvetésének tárgya maradunk. — De vonuljatok félre atyámfiai! jőnek, mennek látom a' hon' gyermekei, hadd kérjem el a' bűnnek árát — számára.

Imhol jön egy úr... hat lovas hintó ragadja... huszárainak, lovászainak széles paszománti kiáltják, ki jön ott — Nagyságos atyámfia! ládd amott szegény vak anyánkat! Ezer család' jövedelmét bírod anyánkéból. Kijelelt volt hajdan szeretetével, most kijelel bizalmával, 's vissza kivánja jövedelmed' felét szemgyógyszerre 10—15 évig. — Barátom! — így felel ő — eldődimnek egy csepp vére megfizette drágán az adományt. Fényben születtem, fényben kell élnem, mert a' fényűzés' labyrinthjában, mint a' Cacus' barlangjában, nincsen visszafelé nyom. Szent a' birtoki jog, 's az igaz anya hízik gyermeke' fényéből. Allons! — 's hat televér elragadá a' batard-t. — Én hallgaték.

Jön gyalog 's szegény öltözetben egy gazdag úr. Dús gyermeke szegény anyánknak! Sorsod irigylem, mert te magad félországot tudnál eltett kincseidből világgal örvendeztetni. Külsődben Zeno' tanítványát látom; hogy hát lelked' csende óva maradjon, hányd perselyembe vagyonod, mert több hogy sem a' sátán' figyelmét kikerűlhesd. — Ne féltsed, ifjú perselyes! lelkem' csendét, mert úgy elzártam vagyonomat, hogy a' sátán sem férhet hozzá, 's így hozzám sem. Örömem szép, belső — nemes, melly tömérdek vagyonom' tiszta öntudatából ered. Aztán tanuld meg, mit eddig nem tudtál, hogy könnyebb a' szegénynek elhányni kevesét egészen, mint

a' sokból valamicskét. — Tanuld meg te is — mondám a' távozónak — örökösid' esztelen kulcsára, hideg bálványimádó! hogy ocsmányabb az ördög, mikor magát festi.

Most közelit felém egy istenfélő ember, kit a' nép fedetlen fővel tisztel. — Kegyes indulatu atyámfia! Ládd vak anyánkat, 's kezemben perselyét! Több szóval megbántanálak. — Mi keveset a' földiekből birok, lelkem — melly a' lemondásban gyakorolja magát — csak ingerül használja, per mortificare la carne. E' személy nem anyám... nem ismerem őt, de elég hogy szenved, 's imádkozom majd a' nyavalyásért. — Imádkozz' magadért, szegény lélek.

Ekkor láték egy vidám arczu, magas homloku és kincsekkel tömött zsebü, fiatal athleta-sereget közeledni. E' könnyelmű kor' szive — gondolám — még nem ragadott a' földhöz; örökségéből vissza kérek valamit, mig a' világ kicsalná zsebéből. De ők sem rám, sem vak anyánkra nem tekintve, apjaiktól vezérelten haladának egy rózsaszinre festett bűnház felé, mellynek ablakaiból kigyófarku sirenek kacsingatának. Elkeseredve kiálték: Álljatok meg esztelenek! oda be ne menjetek. Ha magatokat nem, szánjátok ama' kesergő hölgyeket 's e' vak anyát, ki ősz haját tépi fájdalmában, hogy bennetek haldokol ismét egy szép nemzedéke! — Mind hiában — nem hallá szavaim, nem látá vak anyánkat, 's örömzaj köztt betolongott a' nyilt ajtón. De majd később, midőn a' nap hanyatlani, 's az idő szürkülni kezde, látám hol egyiket, hol másikat fonnyadt arczczal, kiholt lélekkel, beteg szivvel, kigúnyolva, kirabolva — egy vagy más állatalakban — Circe' siralomházából kivánszorogni. De már nem egyébre valók, minthogy utódak' vagyonából agg sirenek' helyébe ifjabbakat vásároljanak.

Szomorúan számítgatám ez elholt reményekben az anya' számithatatlan vesztésit, midőn egy zörgő szekérből Fáró' barlangjának ajtajánál kiszálla két csinos zsebvágó' társaságában egy hon' fia. Eliszonyodva ragadám meg perselyem'. Istenedre, nemzetedre, szép házad' erkölcsére kényszerítelek, oh szerencsétlen! állj meg, állj meg! ne lépd át ama' szennyes küszöböt. — Másét szándékozol elorozni? vagy hitelező'd 's gyermekid' vagyonát eloroztatni? 'S az első bűnben olly nagy gyönyört érzesz-e, hogy a' másodiknak kiteszed magad, 's reszketve tűröd, mig a' sátán-szerencse szunnyadó lelked' e' két bűn között ringatja? 'S minden esetre a' „kártyás" bélyeget homlokodra süti. Tedd ide kérlek, perselyembe, ha van felesleges vesztendő vagyonod. Vagy ha annak utósó felét hozod, 's nőd és gyermekid imádkozva várnak, megelégszem egy fillérrel, csak térj meg hozzájok! Porba mereszti szemeit a' meglepetett bűnös, de a' sátánremény ezt sugá: „Most vagy soha sem — visszanyered — aztán térj meg" — 's berohant a' vesztőhelyre!

Szegény anyám, szegény anyám! mikor, 's mellyik gyermekedben látandom az irántadi szerelmet illy szenvedélylyé változni! — alig mondám ki, midőn egy kellemes ifju hölgyet a' szerelem' igéző szemeivel anyánk felé pillantani látok. — Érzékeny szív! — gondolám magamban — mellyet az élet 's önség el nem fásitottak! Meglátjátok, e' nyakláncát, karpereczét gyémánt gyűrüivel együtt a' hon' ölébe hányja, 's imádni fogjuk őt e' ritka pongyolában! — Valóban egy kis lánczocskát leoldván fejér nyakáról, át nyujtá rajta csüggő arczképével együtt a' szegény asszony' — háta megett ásító bogárhátu zsinóros leventéjének. Én vállat voniték.

No hiszen gyermek — nem tud még világ' ügyében. Hanem amaz öreg úr, ki az utcza' végén kiszállván hintójából, aranyos dolmányát sötét öltény alá rejti, kinek hószin hajszálai mondják, hogy az élet' silány örömit ismeri, 's már csak az égre ha kacsingat — fogadom, hogy vagyonát vagy aranyban, vagy hagyománylevélben tüstént perselyembe fogja lerakni. — Mi az? erre sem pillant — távozik — 's biczegve halad egy kis házikó felé? Értem, ennek szőke fürtü lakonéja nevetve szökteti el az ifjú kárpótlót, 's mig elől az öreg be, hátúl a' siheder kisuhant.

Úgy kell, néma gyermeknek senki sem érti szavát. Mért nem szólék, mért nem zörgeték? úgy tán nekünk adja vala, min sietö halált, 's nevetséges létet vásárolt az agg legény. — De ismét hintó zörög. Bár ki legyen, megszólitom.

Megállj nemzet' lyánya, nagyságos asszonyom! Látod ama' koldusnőt? Az a' hon, a' mi köz anyánk, kinek is nevében kérem toilettet' titkos kulcsát. Mert — kérlek figyel-

mezz! kedves az ifjuság, hol van? kedves a' szépség, hol van? kedves az ártatlanság, hol van? kedves egy müveltséget elrejteni tudó asszonyi fő, hol van? kedves az a' báj, mellynek nevet adni sem tudunk, hol van? 's ezek mind együtt a' földön ha valahol lehetnének! De higy nekem, nemzetes asszonyom! egyiknek is hiányát sem a' kölni víz, sem a' rózsaolaj, sem más párisi szappanok, virágtejek, olajok, szeszek, rouge-ok, vagy más bármi névvel nevezendő kenőcsök, nem hogy kipótolnák, sőt inkább éreztetik velünk. — Higy nekem, szép asszonyom! hogy semmi a' bört tartósabban szebbé, tisztábbá, élőbbé, puhábbá nem teszi, mint a' tiszta víz. Minden fennebb előhordott encsenbencseket tehát, minden hozzájok tartozó arany ezüstszekrénykéid, pohárkáid, csuporkáid, 's más kisebb nagyobb edényeidet egy kristály pohár, 's egy elefántfésűn kivűl — ezennel indulok kegyes engedelmedből elfoglalni. Így minden nemzet-leányt oktalan cziczomaszereitől megfosztván, 's még hozzá az évenkénti cziczomaköltség' felét bár tíz évre megszerezvén, reménylem alapithatunk e' szép zsákmányból egy nagy nemzeti toilettet, mellyből minden szegényebb sorsu lyányka-főt és szivet el nem múló kellemekkel fel cziczomázhatnánk. A' dáma rám szegezé szemüvegét, 's erőködék kicsiny, csekély személyemet valahol a' porban megtalálni 's mosolyogni. Azonban, folytatám, javaslatom nem olly alaptalan 's czélszerűtlen, mint gondolod, asszonyom! mert ha czélotok a' tetszés; ha szépség, ifjúság — a' tetszés küleszközei vásnak, mulnak, halnak, az időtől kirabolva, szegény nők! miáltal fogtok tetszhetni, vagy legalább becsültetni?? Én pedig igérek, 's adnék is a' hon' nevében egy kis nyugtatványt, mellynek birtokosa előtt meghajlanának tisztelettel akkor is, mikor az egykori nádszálakat az idő meghajtotta, mikor ti már csak ollyanok lettetek, mint egy megavult román, mellynek ismeretes tartalmánál többet érő maroquin borítékáról pirja lekopott, fejér velin lapjai széthullottak; 's már csak az erratá-k olvashatók. E' dolog, asszonyom! megérdemli a' fontolást. Quelle idée! quelle idée! — Fahre zu! — csak ennyit felelt, 's elrepült a' festett tollu madár.

Nur zu — fahre zu — annál hamarább megérkezel a' nagy kapuhoz, hol a' portier

harangozó háromszori csengetéssel adand jelt, 's a' halál, e' fade, goromba maitre du logis, bevezet sans façon azon néma siket assembléba, hol a' haute noblesse 's a' canaille — O mon dieu! — együtt únják magukat. De közanyánk', a' hon' egy félkönycseppje, vagy egy szánó pillantása sem kisérendi. — Quelle idée! Be bolond valék, midőn egy bolondságig magába szeretett nőt divatból kimenő vak anyánkba szerettetni véltem! 'S szánakozást keresék vagyonosok' szivében, kik nem éheztek, nem fáztak, nem szenvedtek 's a' szükséget nem ismerik — Igazán quelle idée! — E' percz óta kiadok rajtok, 's inkább ama' földmüvelők', napszámosok' sergét szólitom meg. Barátom! földi! bátya! hallák kendtek? Egy szóra! szeretnének-e kendtek olvasni, irni, számot vetni tudni? — Mért ne — felel az egyik, de abból semmi sem lesz. Nem biz' abból, mert a' kendtek' kemény koponyájába nem hág az a b = ab. „Mi már úgy hagyjuk a' világot, mint kaptuk." De hát nem szeretnék-e kendtek, ha gyermekeik olvasni, irni, számot vetni stb. tudnának, 's ünnepnapokon pálinkás üveg helyett könyvet forgatnának, mellyből sok szép, jó, hasznos dolgok közt azt is megtanulnák, hogy lehetne egy krajczárból kettőt csinálni. — Én meg is igérem, hogy megcsinálom; az igaz, egy kevés csodával, ha t. i. kendtek mától fogva sem bort, sem pálinkát nem isznak, hanem az ital' árát ide perselyembe leteszik a b c-re 's tanitóbérbe. — „De már ezt az uramnak épen a' sátán dictálta. Heten át húzzam a' jármot, 's még vasárnap se igyam egy cseppet?" — Megálljon — hány cseppet szokott kend inni napjában? — „Egy messzelykét csak letöltök, vasárnap kettőt is". — Jó; de hakendteknek olly világosan megmutatom, mint az isten' világos napja, hogy erőt nem ad, hanem még veszen: nem elégednének-e meg napjában egy messzely helyett két két pohárkával, 's a' többinek árát aztán a b c-re — — „Nem uram! nem — 's ha adnék is, csak az lenne belőle, hogy kikoplalnám, mert a' messzelynek meg kell lenni mint a' halálnak, ha élni akarok". — Gubáját jobb vállával fennebb rántá, 's a' fogadóba czammogának. Én pedig üres perselyemet a' földhöz dobám.

Önség, önség! tenmagadnak első 's örök ellensége! be bajos elhitetni veled, hogy az

a' maroknyi vagyon, mit a' közkőre felöntesz, erkölcsileg 's anyagilag százszorozva később visszahulland ten- vagy tiéid' zsákjába! Bele szeretsz a' paradicsom-hon' rajzképébe; de ha létrehozásról van szó, visszavonulsz falud', kapud' vagy szobád' kis paradicsomába, sajnálván annak egy kis oltó ágacskáját, egyik fádnak gyümölcsét, vagy egy tővirágod' magvait átengedni. — Büszke, boldog vagy kiterjedt birtokod' érzetében; de inkább az egészet koczkára tennéd, mintsem a' birás' biztosításáért visszafizess valamit annak, kitől mindent vettél. Peng síma nyelveden a' hon' neve, de egy jó pipadohánynak, vagy egy pohár rosz bornak az árát, egy hitvány, ribancz garast nem akarsz bepengetni a' garastárba iskoláink' hiányinak fedezésére, melly hiány neked egyedűl sajnosabb, mint ezerszer ezer garasnak vesztése. Önség, önség! lelked' hidege megfosztott szemed' világától.

Illy szomorú monologban tépelődtem az önséggel, midőn egy lovag, ki az önség' hidegségét 's anyánk' vakságát távolról hidegen szemlélni látszott, leszáll lováról, elszánt lépésekkel közelítve, megáll a' szegény vak asszony előtt, 's szánakodásssal 's tisztelettel nézi sokáig. Aztán jobb oldala mellett helyt foglalván, kezét kezei közé szoritja, 's „Én vagyok, édes anyám! egyik gyermeked" igy szóla a' szokatlan jeleneten bámulónak. — Oh, fiam! hát most kell jönöd? mért fosztátok meg illy soká az édes anyai örömtől? — Csak távol hallok valamicskét a' nagy élet' zajából, de vakságom 's aggkorom miatt századok óta mind csak egy helyt tespedek. — „Hibás vagyok, anyám! — hibások valánk. Csaló volt az élet, hibás az idő maga is, de mától fogva igaz gyermeked lenni akarok — akarunk! — Nem vagy te vak, anyám! csak a' sötétben elszoktak szemeid a' világtól; agg sem vagy még, csak munkátlan álmatlanság miatt bágyadtak tagjaid — életerőt érzek ütereidben. Csak egy kis világ, önbizalom, egy két húzam tiszta lég, folytonos munka kell, 's te meg vagy ifjodva. Oh, te még nem éltél — eddigi léted nem volt élet. Hiszem — akarom hinni, hogy még ezután élendesz!" — A' felvidúló anya mély sohajtással 's kézszorítással felelt. — De midőn balkezét is egy más lovag melegíté, 's nem levén többé szégyen hozzá közelítni, gyermeki körűle sereggel tolongának: egészen boldognak képzelé magát, 's biztosan nézett a' jövendőbe.

„Egy kevés világot — aztán munkára barátim!" szólalt fel az első lovag, 's egy egész év' gazdag adományát az anya' lábaihoz önti le. A' tett buzdít, a' példa ragadós lesz, 's minden tele kéz meggyőződéséhez iránylag önt le az áldozat' tömegéhez.

Már készül az oltár — lobog a' láng — oszlik a' sötétség — a' Musák danolva tánczolnak melegénél, 's működnek világánál. Lobog a' láng — oszlik szét a' világ — rá kezd ismerni ember az emberre — félre vonúl az iríygység, 's az önség is csak dominóban meri magát mutogatni. Lát keveset már a' gyenge szemű — hall a' siket — megszólal a' néma, 's minden nyelven áldozat, munka, világ, hon 's türelem eddig hallatlan szavak pengenek. — Anyám, anyám! cseng az erdő, cseng a' táj az anya névtől, 's legmesszebb bérczeink is visszahangoztatják. — Anyám, anyám! kiáltozva rohan a' kijózanuló fiatalság az anya' lábaihoz; serenadokkal tiszteli, cantatákkal üdvözli, dalok-, sonettek- 's hymnusokban magasztalja, 's a' Parnass' fűzött, fűzetlen, illatos, illatlan virágival annyira hinti, koszorúzza ősz fejét szegény anyánknak, hogy el-elmosolyodik, 's majd megszédűl a' tömjéntől. Ő boldog, 's hálás örömérzetében a' csak adósságot fizető jobb gyermekinek nevét — mint vadnő, ki még semmi állandót müvelni nem tud — balmellének eleven húsába metszi, tatovírozza.

Üdvezítő látomány! — — oh be hamar eltünél, mint egy tűzi játék' tarka lángja! Elpattogtak a' láng, szikra, képek; megszűntek a' tapsok 's az együtt örvendő nézők külön szakadozva, ismét alunni haza készülnek.

— Eltünék —. Az idő régi medre felé csavarog, a' közjótétemény alig szivárog keskeny árka' fenekén. A' buzgalom' kénesője szinte lehullott a' fagypontig, — a' divat fennebb hágott ismét egy fokkal, 's elváltak az öszvefogott kezek.

Szomorító látomány! — Elcsüggedve nyúlék eldobott perselyem után, 's a' reménytelenség' keserű hangján szólani kezdék ismét: „Hát atyámfiai! elfáradtatok a' jótételben, hogy illy hosszú szüneti nyugvásra van szüksége szíveteknek? 's nem látjátok, milly kevés, mit tettetek, ahhoz mérve, mit kell 's le-

het vala tennetek? A' honfi alig nyujt már a' honnak, mint egy alkalmatlan koldusnak, egy két fillért, 's azt hiszi, mint a' gyermek, hogy nagy kincset adott. — A' szépnem tánczol a' honért, és csak tánczol, és hogy tánczolhasson, vált évenként egy két bementi jegyet, midőn éhezők, tűz-, vizár miatt nyomorodtak' vagy casinók' érdekében adott bálok' cziczomáira kész ezereket fecsérelni. — Szegény szív az, mellyet csak nagy jelenetek, 's kültárgyak' erős surlása képes felmelegiteni, kinek illyenkor egy két üres nagy szavait a' néma köszirt veri vissza, — ezeket a' szél elragadja, de a' tett megmarad, mint ama' köszirt! Megmarad a' tett — nem vész el a' jótétemény! Nem vész el — példa eme' tudományoltári láng, mellynek sugári a' körűle gyűlöngő jelesebb fökről szétpattannak; megmarad ez addig, mig a' hon, e' láng' tűzhelye. Nem is látok senkit, ki e' szent tűzhelyhez nem öröm- 's tiszteletérzettel közelítne, 's csak egy két útczamatyi kóborló gyermekek azok amott, kik vagy ökörnyomba gyűlt sárlével tele sziván bodzafa-puskájokat, a' szent lángra lövellik, vagy a' lángszitókra lopott szösz-ből gömbölyitett golyócskákat pukkantanak. 'S még ezekben is nem lehet a' szándék olly rosz, mint minő nevetséges a' tett maga. — E' világ' fényénél lássátok, mi szép és szükséges a' világ, mi szerencsétlenek ettől megfosztott testvérink, kiket a' vagyonosak bűnök' árából világgal boldogíthatnának, 's minek elmúlasztása nem kevesebb tett, mint az anya' szemeinek kiszúrása.

Ekkor szemközt dobának sárral; 's én perselyemet védfegyverül akarám használni, de azonnal fölébredék phantasiám' kinos álmából, 's észrevevém, hogy egy az útcza' közepére gyüjtött sárhalom' tetején hadarászok keményen sétabotommal, 's az útcza-gyermekek rajtam mint eszelősön kurjonganak. — —

Elsuhanék, de mentemben mindenkinek elbeszélém, hogy egy honfi tömérdek vagyonát világra szánta, 's egy előiskolának 5000 ftot ajándékozott. „Áldd meg isten öt" ezzel végzém 's azt felelék a' jók: „Áldd meg isten öt". **L.**

Magyar játékszini krónika.

— A' magyar színészet' néhány melegebb baráti Egressy Gábort jutalomjátéka' napján (mart. 23.) bécsi festész után Bécsben nyomatott saját arczképével tisztelék meg.

— Hétfőn, folyó hónap' 15. Szentpétery jutalomjátékául először fog adatni: A' visegrádi kincskereső. Eredeti vaudeville, dalokkal és tánczczal 3. felv. szerzette Hazucha Ferencz, muzsikáját Rózsavölgyi Márk. Szentpétery, egyike legiparkodóbb és jobb színészeinknek, nagy mértékben érdemli a' tisztelt közönség' részvétét.

Egyveleg.

Különös törvényszéki jelenet. Nem régiben egy szép fiatal hölgy egy bírói személyhez jött, 's hozzá következőleg szóla: „Lehet szerencsém kegyeddel szólni?" — Parancsolatára állok asszonyom, csak azt az egyet kérem, hogy hangosabban beszéljen. — A' hölgy elpirúl és zavarodva tekint körül. „Istenem, a' tárgy olly kényes." — De, asszonyom, tudnom csak még is kell, ha szolgálatomat akarja.' — A' hölgy mindig zavartabb. „Nem szólhatnék kegyeddel négyszemközt?" — Lehetetlen, asszonyom, én itt úgy állok kegyed előtt mint tisztviselő törvényszéki teremben. Kegyednek irás van kezében; talán ben foglaltatik, mit szóval akar előadni. — „Nem, uram, én csak esküdni akarok, esküdni a' legünnepélyesebb módon." — Mire akar tehát esküdni? — „Bocsásson meg, ha viszonyaim kényszerítenek, hogy nevemet 's lakásomat elhallgassam. Én csak azt födözhetem föl, hogy férjem, hosszabb időre elutazott és én egy ünnepélyes esküt akarok a' törvényszék előtt tenni, hogy hozzá a' távollevőhöz, mindig hű maradandok 's őt szeretni fogom." — Asszonyom, mond a' bíró, nem tartozik hivatalomhoz illy esküt elfogadni. A' hölgy megretten. ‚Jól van, tehát legyen szíves legalább nekem olly irást adni, mellyel férjemet meggyőzhessem, hogy én illy esküt akartam tenni." — „Az sem áll hatalmamban, asszonyom. — „Az sem?" kérdé szomorúan a' fiatal hölgy, az rettenetes!? És mély fájdalommal távozott el a' törvényszéki teremből.

Az új Robinzonok. Mult őszszel három lappot, kik a' tengerre mentek halászni, igen kemény sors ért. Munkától elfáradtan egy kis szigetre kötöttek ki. Míg nyugalmasan aludnának, a' szél elragadá csolnakjokat. A' sziget lakatlan volt 's minden magokkal hozott élelemszer a' szél által elkapott csolnakon. Eleinten füvekkel csillapíták éhségöket: de később ezek is elfogyván, olly igen elerőtlenedtek, hogy csak halálokat várnák. Igy folyt el tíz nap vigasztalhatlan magányban és borzasztó szükségben, midőn a' legöregebbik egészen elbágyadva, halálhoz hasonló álomba merült, 's két társa által holtnak tartatott. Erre a' félholtnak fia nagy fáradsággal egy kis halomra vánszorgott, kezébe vevé énekes könyvét és felfohászkodék a' mindenhatóhoz, adjon neki erőt és bátorságot végső órájában, ha a' sors úgy akarná, hogy ezen borzasztó haláltól nem menekedhetik. Egy pillantatot vete a' sík tengerre 's íme — o hasonlíthatatlan öröm! — egy hajó mutatkozott nem nagy távolságban. Kiáltásai felkölték atyját álmából. A' hajóbéliek eszrevevék a' kiáltozást, de elfordultak és egész erővel tova evezték. Képzelhetni a' három szerencsétlen' kétségbeesését. Kis idő mulva megállott még is a' hajó, a' rajta lévő emberek bámészkodva és lassan közelebb eveztek. Az ok, miért előbb eltávozának, babonás hit vala, mert a' rémekhez hasonló alakokat, ezen zordon szigeten; rosz lelkeknek vélték. Szorgalmas ápolás és erősítő étkek által magához jött nem sokára mind a' három és visszatértek családaikhoz, kik őket már megholtak gyanánt siratták.

Kolosvár. Kolosvár' népessége legújabb számítás szerint 24,358. Ezek közül catholicus 7830, reformatus 12,250, lutheranus 1357, unitarius 1301, egyesült görög 1100, nem egyesült 350, zsidó 120.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott fboríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

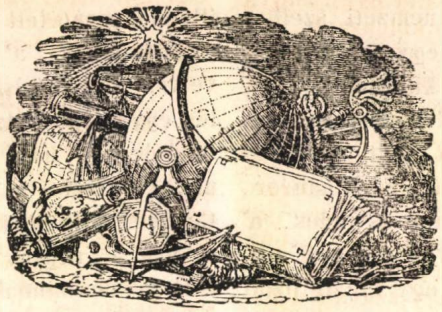

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV

Első félév. **Pest, aprilis' 11. 1839.** **29. szám.**

Tartalom: Az angol literatura' kifejlésének vázlata Chaucer' ideje óta (*T. L.*). — Hegy, völgy, sík (*Matisz Pál*). — Az okos nagynéni. Német novella (*Nagy Elek*). — Győr és Nagy T. levéltöredéke (*Zmeskál István*). —

Az angol literatura' kifejlésének vázlata

Chaucer' ideje óta. *)

—

A' normannok, a' hellenek után, legragyogóbb nép az évrajzokban. Befolyásuk a' világra óriási és tartós volt. Ők alkoták Európa' aristocratiáját, 's nem csodálhatni a' kevélységet, mellyel némellyek törekszenek eredetöket e' fényes törzsökből hozni le. Ők hasonlítottak némelly charactervonásaikban a' legrégibb hellenekhez, erős aristocratai szellemök, korlátolt monarchiáik, munkásságuk és tettszomjuk, kevélységök, kalandszeretetök 's azon csaknem intuitiv izlésökre nézve pompa 's fény iránt, melly polgárosodásukat inkább megelőzé, mint abból származott. De nem bírtak a' szépnek azon csodálatos helyes érzésével, melly a' helleneket 's a' kétségkivül rokon törzsökű pelasgok' jóniai részét az emberiség' minden egyéb nagy fajától megkülönbözteti. A' normannok' első befolyásai Angliára nem valának kedvezők az angol nemzeti költészetnek. Saját énekeik 's lyrai költeményeik nem birtak azon friseséggel 's egyszerűséggel, melly rendszerint egy fiatal literaturát bélyegez; azok legnagyobb részint durvák 's mesterkéltek valának egyszersmind. A' meghódoltatás természetesen rögtön elnyomá a' honi literatura' növekedését 's kifejlését — a' nemzeti szellem, a' költészet' sajátképeni valódi gyökere, elnyomatott — a' nép' nyelve maga is, mint barbár, kigúnyoltatott — a' szászok' népszerű irásai franciák' fordításai, vagy utánzásai lőnek; 's a' normannok nem csak tárgyát adák a' legendaköltészetnek, hanem rímmel élvén, a' formát is, mellyben a' tárgyak kidolgoztatának. De noha az angol románcz-költészet, ha nem épen egészen a' francziából származott is, legalább mostoha atyjának kénytelen tekinteni a' trouvéret: még is semmi sem lehetett betegebb 's nyomorúbb, mint ennek egészségtelen 's bágyadt jelenése mind addig, míg a' nemzeti 's népszerű szellemből ismét kezde valami ébredezni azon új formák alatt, mely-

*) Az edinburgi Rewiew, Chateaubriandnak az angol literatura felőli müve' megbirálása' alkalmával érdekes rövid átnézetét adja az angol költészet' kifejlésének, tekintettel a' nép' történeti kifejlésére is. Adjuk belőle a' lényegesbet.

lyek a' fiatal angol literaturára erőszakosan tolattak. — Csak midőn a' nemzeti szellem megerősült, támadhata ismét egy nemzeti dalnok. 'S most már mindazon külföldi 's franczia hamisítások nem csak el nem rútíthaták az eredeti és bélyeges Musát, sőt szépíteni és gazdagítani látszottak azt; és Chaucer, bár normann eredetű, udvarnok és tudós, a' tisztviselők' és nemesek' kedvencze, egyszersmind a' nép' költője lön, 's egy elhatározott egészszé egyesíté a' hódoltatók' és meghódoltak' sajátságait.

Úgy látszik, az angolszászoknak, ezen csöndes, helybenülő 's földmüvelő népnek, sajátja volt az egyszerű természet 's mezei képek iránti mély indulat, mellyet a' normannoknál nem találni; 's melly elejétől végeig szembetünő vonását tevé az angol nemzeti költészetnek. A' szászoknál is, régi politicai alkotmányuk' következésében erős népszerű érzelem uralkodott. A' költők Angliában időnként azon ohajtást látszának érezni, hogy a' nép' nagy tömegét tegyék hallgatóikká. Mannyng Robert, kinek neve szász eredetre mutat, bár közönségesen Robert de Brunne név alatt ismeretes (első ismert angol költő a' 14-dik században), rimes krónikája' czéljául egyenesen azt állítja, hogy nem tudósok' hanem közemberek' számára legyen.

Némelly körülmények, mellyek egy ideig a' legrégibb angol literatúrának igen kártékonyak valának, talán arra szolgáltak, hogy ezt a' tespedéstől megőrizzék 's maradandó befolyás' bélyegét nyomják reá. Így talán épen azon körülmény, hogy az első mesterségtelen angol bárdok, minthogy angolúl költének, kénytelenek valának a' nép' nagy tömegéhez, a' polgárok és szabad földmüvelőkhez fordúlni; lön oka, hogy a' külföldi, mesterkélt Musa' befolyása' daczára is, az utczákon 's nyilt téreken egy kitünőleg erőteljes, általánosan tetsző 's férfias költészet virágzék fel. Még azon körülmény is, hogy Angliában két nyelv uralkodott — a' nemeseké és a' népé — egy ideig ugyan alacsonyítva nyomá a' honi nyelv' szellemi felemelkedését, de egyszersmind határozott 's meggyőzhetetlen korlátokat vetett egy külföldi, idegen nyelv' befolyásának. 'S míg lovagok és nemesek normanni madrigálokra figyeltek, a' nemzeti genius, bár alacsonyabb közönségnél, szabadon fejlődheték, gyakran az előkelőbb lantosoktól kölcsönözve, de minden illyen hozzátételt jól elolvasztva 's a' legbiztosb próba — a' nagy szám' itélete — alá vetve. Így, egészben véve, a' literaturai ízlés egyenlépést tartott a' nép' társasági kifejlésével — nőtt ennek nöttével, erősült ennek erejével; 's így történt, hogy, midőn Chaucer költeni kezdett, bár tetemesen kölcsönze a' régibb olasz költészetből, 's nem vala a' normannak minden színezete nélkül, még is úgy lépe föl, mint nemzeti költő, a' nemzeti viszonyok által müvelve 's egy nemzet' szivéhez szólva. Chaucer, mint már említve volt, udvari és tudós létére, egy erőteljes 's valódi orgán volt az angol' nép-literaturai szelleme' számára. Kiszámíthatlan felbátorítás vala az angol nyelvnek, hogy olly tanúlt 's a' nagyokkal olly biztosan társalkodó ember elsőséget ada annak a' franczia fölött. Kétség kivül igen sokat tett a' Canterbury-mondák 's Troilus és Cressida' rendkivüli népszerűsége arra, hogy egy meghódolt nép' nyelve a' hódoltatók előtt nem csak ismerve, hanem jól zengő is legyen. Chaucer' sympathiái nem az udvarok- 's magas társas körökéi; azok az általánosan emberi érzelmekhez fordúlnak. Ő szenvedélyesen szereti a' természetet, 's körülményes, apróságokra terjeszkedő rajzai valóban igen különböznek a' Trouvérek' és Troubadourok' idylli affectatióitól. Bir ő azon egészséges, erős különböztetési és characterizálási tehetséggel is, melly vizsga szemből 's társas kedélyből származik. Chaucer az uj literatura' legrégibb költője, kinek characterei élesen rajzolvák 's bevégezvék. Személyei, Boccacioéihoz úgy állanak, mint Homérói Virgiléihez; 's Chaucer' tanulása, mint Homéré, észrevétlenül a' drámához vezérlett. Talán az egész lényében fekvő rokonérzés nagyszerű érdekek 's általános érzések iránt nem kevésbbé, mint értelmének Vikleff' tanai felé hajlása, tevé Chaucert a' szerzetesek' és papok' gúnyolójává. Úgy látszik, némi gyakorlati 's ravasz philosophiával birt ezen szent férfiak elleni csipkedéseiben, melly finomabb 's jelentőbb, mint a' troubadourok' könnyelmű enyelgései. Chaucer' életpályája, 's a' természetesnek éles vizsgálása úgy emberekben mint dolgok-'s vidékekben, segíté őt az angol literatura' egy igen feltünő sajátságának nagy alkotójává lenni, t. i. a' humor' és pathos', a' komoly'

és víg' vegyítésének. Az emberi élethez, mellyből öntudatlan vevé szabályait, folyvást, híven rajzolá a' változásokat, mint azokat szemei előtt látá; 's nehéz megmondani, mellyik stylben jelesebb, a' komolyban-e vagy tréfásban? Tárgyaival könnyed- 's lelkes játékára nézve Boccacióval legyen szabad hasonlítani. De Chaucer' elsőbbsége, hogy ő soha sem vett másolatokat, mellyeknek eredetie nem maga a' természet. Ha meg kellene neveznünk az irót, ki az angol drámára legnagyobb behatást gyakorolt, talán Chaucert neveznők. Szelleme láthatóbb az angol költészet' e' mezején, mint bárhol egyébütt. És valóban az elbeszélő költészet azonnal drámaivá is lőn, mihelyest a' literatura hathatós társasági emeltyűvé vált. A' characterek' egy azon egyénisége (individualitása); a' tárgyhoz szoros ragaszkodás, a' komoly és víg elemek' vegyítése, melly az elbeszélésnek életet ada, gyökeret vert a' drámában 's dialóg és cselekvény lett.

Igaz, hogy Chaucer' lantja' rögtön felszárnyalására a' teremtő geniusnak hosszas, szomorú terméketlensége következett, melly Chaucertől Surreyig — IV. Henrik' uralkodásától VIII. Henrikig — tartott. Úgy hiszszük, e' meddőség' oka soha sem volt még elégségig felvilágosítva. Nem elég azt mondani Campbellel, hogy „IV. Henriktől VII. Henrik' uralkodásáig, a' polgári háború' szenvedései közt, a' közszellem elvadúlt, a' gazdagok' tehetsége csupán hadakra fordíttaték, 's a' tudósok nem találtak ótalmat és pártfogást". — Mindez nagyon igaz; de a' költészetnek nincs szüksége gazdagok' kincseire 's moecenásokra. A' polgári háború is, önmagában, még nem olly elem, mellyben a' Sirene' hangja ne hallathatnék a' hullámok és zúgás miatt. Campbell helyesen teszi azon megjegyzést, hogy a' vallásos szakadások 's politicai háborgások alatt Itáliában, ez ország' művészete 's literaturája nem maradt halhatatlan gyümölcsök nélkül. De igen közönséges tévedésbe látszik esni, ha úgy hiszi: hogy az Olaszföld 's Anglia közti e' részbeni különbség' oka, nem igen különböző politicai viszonyok mellett, abban feküdt, hogy Angliának nem volt V-dik Miklósa 's Medici-háza, kik vetekedtek egymással lelkes férfiak' magok körüli gyüjtésében. Úgy hiszszük, a' nagyok' pártfogása képes ugyan a' középszerűséget emelni, de nagy lelkeket nem ébreszthet; hogy adhat ugyan valamelly udvarnak elegant 's tudományos színt 's terjeszthet talán a' nép közt is némi szebb izlést, de egészen tehetetlen arra, hogy ritka, feltünő geniejű férfiakat teremtsen. Tisztíthatja ugyan a' légkört, de nem teremt csillagokat. Nagy férfiak rendszerint előbb lőnek híresekké, mint pártfogókra találtak. Sokat hallani azon kedvezésről, mellyben egy Phidias és Michel Angelo részesült; de épen azért kereste fel 's becsülé az elsőt Pericles, mert már nagy művésznek ismerteték; 's miután Michel Angelo' neve országokon át zengett, hol felé pártfogolás nem integete, akkor bizaték meg II. Julius által szobrok' készítésére 's lőn X. Leo' civil-ingenieurje. — Sicilia' geniusa láthatólag előlépett, mielőtt görög költők díszesíték tyrannjai' udvarit; 's I. Ferencz' kellemteljes nyájassága 's lebocsátkozása, melly a' Musákat vendégekül fogadá, nem tarthatá meg ezeket polgárokúl. Igaz, hogy a' vallásos üldözések, véres hadak, rémes rázkodások Angliában II. Richard' halálától VII. Henrik' trónfoglalásáig nem valának épen kedvezők a' tudományok' díszlésének, de nem is valának szükségkép kártékonyak 's veszélyesek a' költészetnek; nem is találjuk közelebbi vizsgálat után, hogy a' költészet elhanyagoltatott volna; sőt ellenkezőleg, keresteték, és népszerű volt. Nem vala hiány költeményekben, már a' millyenek, ollyanokban; — a' hiány csak nagy költőkben vala. A' tizenötödik század nem kevesebb mint hetven bárd' neveit mutatja, kiket egyenként előszámlál Ritson' óságkutató szorgalma; de kiknek neveiken kivül semmiök sem jött át az utóvilágra. Azért nem annak okát kell keresnünk, miért nem volt költészet, hanem, miért nem voltak nagy költők. Talán ez vala oka: a' költészet nem csak művészet, hanem ollyan művészet, melly magasb fokain, nagy szellemi ihletettségen 's müveltségen alapúl. Azon századok' charactere pedig magával hozá, hogy minden magasb értelmiséget elnyeltek a' politicai történetek. — A' nevek és czímerek, fehér és veres rózsák miatti harcz alatt egy még mélyebb, hatalmasb harcz rejtezett. A' daczos, ércz szász-szellem ismét fölébredt, 's a' tömeg már a' polgári jogok és vallásos szabadság' hasznainak tudatával bírt. Második Richard' uralkodása vagy in-

kább kiskorúsága elfojthatlan revolutiók' magvait hagyta hátra Wat Tyler' zendülésében, Wikleff' merész eretnekségében, kit nem ok nélkül neveznek a' reformatio' hajnalcsillagának. A' társaság' külszinén nagyszerű események, annak belsejében nagyszerű eszmék 's érdekek, azt okozák, hogy ollyan férfiak, kiket a' társas elv' ereje nagy költőkké tehetett volna, szemlélő nézők helyett cselekvő személyek lőnek. Hogy e' háborúkban meghatározott elvek a' pártharczokon túl értek, hogy az úri és oligarchiai politica' változása 's a' földbirtok' új rendszere mellett nagy érdekek léptek elő, nyilván kitetszik a' következőkből: mihelyest a' háború elvégződött 's az első Tudor a' békés thrónra lépett, az összetört feudál rendszer' romai alatt azonnal egy középosztály' méltóságos elemeit találjuk. Felületes történetirók VII. Henriket teszik egy középosztály' alapítójává. De a' kézmüves semmit sem csinálhat anyag' nélkül. Egy századdal előbb VII. Henrik nem alapíthatott volna középosztályt. Minden, a' mit tön, abban áll, hogy egy új erő' elemeit alakítá 's rendbe központosítá, melly erőt azonban nem a' királyok teremték, hanem az idő, 's mellyet maga e' fínom 's mély tekintetű uralkodó sem győzhetett volna le. A' tizenötödik században elmúlt a' norman és lovagi Musa' szerelmes és lovagi költészete. A' nemesek' és bárók' merész harczai; harczjátékok 's nőszerelem nem haták keresztül Anglia' szivét. Egy részről a' magas állású férfiak sokkal komolyabban valának most elfoglalva, a' háború közelebb vala tűzhelyeikhez, mintsem a' lant és kard' régi, kényelmes változatosságát ezentúl is megtarthatták volna. Más részről a' nép nem vala idegen a' nyugalom' rövid 's komoly szüneteiben dalokra hallgatni; 's úgy látszik, több költő meglehetős népszerűségnek örült. De maga a' nép, egészben véve, nem vala illőleg kifejlődve, hogy egy költőnek létet adjon, ki méltó lett volna az utóvilágon uralkodni. Olly durva, vad idők egy Dantét szülhetének; de Dantét is nem nép, hanem nemesség teremté. Azon időben nem vala hát akadály, hogy ne lehetett volna költészkedni — 's költöttek is eleget. Hanem volt valami azon időben, a' mi egy nagy költő' szülemlését gátolá.

(Folytattatik.)

T. L.

Hegy, völgy, sík.

I.

A' hegyre hogyha felmegyek
'S a' messzeségbe nézek el,
Borús szemem meg-megtelik
Öröm 's bánat' könyüivel.

A' végtetőre állva fel
Meredve mint rideg szobor,
Lelkem lerázza terheit
'S keblemben lánghevülve forr.

És ekkor milly boldog vagyok,
'S mi véghetetlenül szabad!
Illy kéjt az ég 's a' föld között
Csak egy — a' nagy természet ad.

Előttem egy ország terül,
'S ez ország énnekem hazám,
Mellyért olly hőn imádkozom
Hosszú napon, nagy éjszakán.

'S ő engemet hű magzatot
Szülő keblébe felfogad;
Mégis — mért? — bár ölelhetem,
Szemembe gyászkönyü fakad.

II.

Megint itt a' kies tavasz,
Újjá születve a' világ:
A' hegytetőn 's a' völgy' ölén
Új élet és új ifjuság.

Magas hegyek' forrásiból
Moraj között száll a' patak,
'S a' völgy' hüvös homályiban
Körüle száz virág fakad.

'S én andalogva eljövök
Nap' költekor és alkonyon,
És öntudatlan felszedem
'S füzérbe őket béfonom.

Keblem szintolly hímes tavasz:
Benn csak bánatvirág terem,
'S hogy el ne hervadhassanak
Fájdalmaimmal éltetem.

Minden tavasz' megjöttekor
Új életet reménylek én;
Új életet, szent enyhelyet
A' völgy' virághímzett ölén.

De véle megjő kínom is,
'S megint 's újon vérzik szivem,
És útam egy sírhoz vezet —
Ott nyúgoszik megholt hivem.

III.

Csaták' hazája, síkmező,
Borús szívvel köszöntelek;
Légy üdvözölt, légy százszoron,
Halállakozta sírtelek!

Zajod kihalt, te nyúgoszol
'S nyugosznak áldáz kedvesid:
Álmuk nehéz és végtelen —
Aluszszák a' kor' éjeit.

Hah milly erővel küzdtek itt
'S csatáztak ők győzelmekért!
Míg azt kivíta fegyverök,
Osztván halált és ontva vért.

És a' mezőn, hol egykoron
Buzogva szívvérök kifolyt,
Virág tenyész, ollyan piros,
Minő a' holtak' vére volt.

'S ti súlyos álmot álmodók,
Ki kérdi azt közületek:
Mért a' halál? miért a' vér?
Mellyet ti itt öntöttetek.

Nem a' virág' virultaért
Szakadt meg olly sok száz szivér,
Nyugodjatok, ti boldogok,
A' hon virúl, a' nemzet él!

Matisz Pál.

Az okos nagynéni.

Német novella.

Az illatdús benyilóban, pompás keleti modorban készült párnákon, ülének Eichhorst báróné 's Tannengrün grófné, komoly 's bizodalmas beszélgetés közt.

Tíz év folyt le, mióta a' két testvér egymást nem látá. A' báróné Viktória szép leányával az udvarnál tartózkodék, míg testvére férjét, Tannengrün grófot, egy idegen udvarhoz követé, hol a' felségnek férje iránti bizodalma' következtében, megérkezése után kevéssel, a' fiatal 's szép korona-herczegnő' főudvarnoknéja lön.

A' báróné, bármi szorgosan kéreték ezentúl a' grófné által, nem bátorkodott útat tenni egy idegen messze földre, mellynek népe 's szokásai előtte ismeretlenek valának; a' grófné pedig hivatala által kötve levén, évek multak el, 's a' két egymást szerető testvér egymásról többet nem tuda, mint hogy mindkettő él 's egészséges.

A' grófné' fenséges asszonya azonban betegségbe esék, mellyet az orvosok Karlsbad' hévforrásaival elszéleszteni remélének. Az utazásra készületek tétetének, 's a' grófné elragadtatva volt azon gondolat által, melly öt vele ez alkalommal szerette testvérét 's unoka-öcscsét meglátogathatni képzelteté, kiről megfoghatlan okokból, bár hány szives kérdést intéze hozzá, legkisebb tudósítást sem vön.

A' grófné' reménye csakugyan teljesült. — A' szelid herczegnő maga emlékezteté 's engedé meg karlsbadbóli távozását nőtestvére' meglátogatására, bizonyos helyt rendelvén, hol annak idejében, kiséretéhez kapcsolná magát.

Egész hévvel ölelé át egymást a' két rég nem látott testvér, — 's a' grófné' beható pillanata a' bámulás', szeretet' 's fájdalom' bizonyos vegyületével függött Viktória' nemes vonásain, ki szeretett nagynénjéhez őszinte örömmel közeledék, úgy tetszék azonban, valamelly nyommasztó öntudat' érzetében.

Viktóriát másnap este egy betegnél teendő látogatása távoztatá, 's ez alkalmat nyujta a' két nőnek bizodalmas beszélgetésbe eredni, — 's itt, a' gazdagon ékesített benyilóban, találjuk őket legtitkosb érzelmeik' felváltásában.

A' grófné' éles látása azonnal kifürkészé testvérének keble' fájdalmát, bár miként rejtegeté is azon gyönyörök' előszámlálásával, mik által kedvező sorsa öt szinte eltemeti, — 's a' nagytapasztalású nő azonnal látá, hogy ezen fájdalom Viktória' sorsával egybefügg. Fájt ugyan a' grófnénak nőtestvére' keblében egy húrt megpendíteni, melly sebeit felszaggatná, de esze 's tapasztaltsága követelék annak tudását, mellyen ö tán alaposan segítni tudna. A' grófné bizodalmasan fogá meg testvére' kezét. „Légy őszinte irántam, — úgy mond ő — tíz év előtt távozásomkor Viktória az udvar' legszebb 's legkedveltebb lyánya volt. Grófok, bárók udvarlák öt körül; mindenki kegyeért esdeklék. Szóval Viktória szép, lelkes, kellemes, sőt merem mondani bájoló, hév 's érzelem-teljes vala; mondd tehát, öcsém, hogy találhatom öt férj nelkül?!"

E' szóknál a' báróné' szemeit könyek nedvesíték. — „Ez az — mondá zokogástól akadozott hangon — mi engem búsít, 's minden örömem' keseríti. Te nem képzelheted, édesem, e' gondolatbani fájdalmat, egyetlen leányom hervadozva, öt, a' legszebbet, egyedül az élet' útján haladva, 's rendeltetése' teljesítése nélkül meghalva látni; e' fájdalom' megbirására nem születtem!"

„'S mi ennek oka?" kérdé a' grófné. „Kérök nélkül csak nem maradt, jól tudom, mert

Viktória alig volt tizenhét éves, midőn a' szép 's gazdag Stern gróf kezeért esdeklék. Miért utasíttatott vissza, 's mi oldá fel e' szövetséget?"

A' báróné szemeit lesüté 's zavarodásában elpirult; majd reszkető hangon így válaszola: ‚Első kérőjének nyujthatá-e Viktória kezét? remélém, sőt bizton várám — folytatá neki bátorodva — hogy a' szép Viktória kérőkben nem szűkölködendik, 's könnyen történhetőnek gondolám, hogy rá sokkal fényesb szerencse vár, hiszen ő egyetlen gyermekem! nem tartozám-e a' legnagyobb szerencsét neki kieszközölni?'

A' grófné csendes, de büntető komolysággal tekinte a' bárónéra. — „'S kieszközléd-e szerencséjét? Szólj! mivel pótolád ki gyermekednek legédesb ifjúi boldogságát, mellyet hiúságod tőle elrabolt?"

‚Az istenért — kiálta a' báróné ijedve — mit akarsz ezzel mondani? Tán csak nem tulajdonítod nekem, hogy Viktória szerelem 's férj nélkűl végzendi pályáját?'

„Neked — mond a' grófné komolyan — egyedűl neked. Bár mennyire fájjon is kebled' mesterségesen eltakart sebét könyörtelen keménységgel felszaggatnom, kötelességemnek érzem azon orvos szerint cselekedni, ki betegét a' legnagyobb kínokon átvezetni nem késik, hogy kiépülését eszközölje. Zúghatnának bár szavaim a' te, 's minden botor anya' hiú füleibe! — Az isten' atyai jósága által egy szép, bájos gyermekkel ajándékoztatál meg; Viktória, a' legszebb remények' elesztője, olly jó, fiatal szíve olly tiszta, minden jó, szép 's nagy iránt fogékony vala. Emlékezel-e még, midőn becsületben megöszült nagybátyánk kezét barna fürteire illeszté 's megindulva mondá: Viktoria egykor, szíve' első érzetének irányozása szerint, nemének legboldogabb vagy boldogtalanabbika leend. A' természet leányodnak boldogságot igért, — félek, hogy te...."

‚Oh légy könyörületes — kiálta közbe a' báróné mély megindulásban — te nem tudhatod, mennyire lakoltam hiúságomért! Ím vedd őszinte vallomásom' — folytatá rövid szünet után — hogy várva vártam azon pillanatot, melly leányomnak a' nagy világba való bevezethetését illendővé teheti. Ohajtásom teljesült: a' tizenöt éves lyányka kevés idő mulva az első szerepet vivé a' nagyvilág' szinpadán. Megjelenése által okozott bámulás' tanúja 's az őt illető hizelgések' hallgatója levén, elrészegültem 's újabb diadalok' eszközlésére ösztönöztetém. Midőn a' legfényesbbel 's gazdagabbal ékesítém, ezt irántai szeretetből eredőnek véltem. Viktória' kebleben nem támadt egy kivánat, mellyet én határtalan bőkezűséggel ki nem elégítettem volna. Stern gróf visszautasíttaték; nagy és egyszerű lelke megvetett minden fényt's pompát, melly Viktóriát környezé. Visszavonulása nem csorbíthatá meg az őt körü udvarló imádói' számát; hiszen Viktóriának csupán intenie kelle, 's a' legnemesb férfi lábainál van — —'

„'S még is férj nélkűl?" kérdé a' grófné.

‚Oh ne kérdd — válaszola a' báróné — Viktória szép volt; ennek már kora ifjuságábani tudása volt vészhozó rá nézve, mert önfejű 's tulajdon nézeteihez makacsúl ragaszkodóvá lőn; azt kell hinnem, hogy irántai szeretetem szíve által nem ismerteték el, — 's ha öntudatom ez oldalról nem véd, attól kell vala tartanom, hogy egyetlen gyermekem, kiért mindent feláldozék, megvetéssel jutalmaz. Minden befolyásom akaratára, ezentúl, nem tudom mi okból, megszűnt; büszkén tekinte imádóira, 's büszkén egyszersmind rám. Stern gróf' elutazása Viktória' szeszélyén nagy változást okozott: unalmasnak találá a' szivét illető ostromlásokat, kosárosztogatás lőn kézmíve. Mindenütt imádtatva, 's általánosan kitüntetve, megvető mosolyt sajátíta magának, 's húsz éves korában a' szép 's büszke kosárfonói czimet nyerte. Komoly intéseimre nem hallgata, — 's így folytak le évek. A' kérők' mindinkábbi ritkulását, azoknak elmaradása követé. Viktória már most velem együtt szintazon keserű fájdalomban részesült, de tudott önmagán győzedelmeskedni. Büszkesége csak egy pillanatig sem hagyja leplezetlen keble' fájdalmát. Mint előbb, még most is vidám 's mosolyog, de rózsa arczáról a' fiatalsági fény eltünt, szemei nem sugárzanak többé olly életteljesen, — sőt még termete is, melly kín ezt észrevennem, többé nem ollyan, mint mikor mindenkit elbájolt. A' mi több Stern gróf utazásából, mellyet Viktória' „nem" válasza okozott, visszatérvén, csinos kis nőt hozott magával, ki, közhir szerint, a' legboldogabb nő. Viktória ismeri őt, 's gyakori hivásainak ellen

nem állhatván, meglátogatja őket néha, 's velem együtt láthatja a' derék pár' nyugalmas boldogságát. Megismerém ez alkalommal a' gróf' fenséges lelkületét, 's erősítnem kell szívemet azon gondolatnáli megrepedése ellen: legvétkesb hiuságom' legszebb boldogságától fosztá meg gyermekemet!'

A' grófné szánakozólag tekinte bánatos, mélyen alázott testvérére. — „De Viktória még olly szép — vigasztalá őt, a' grófné — valóban bájoló. Bizton remélheted, hogy még büszke 's szép fejére menyasszonyi koszorút illeszthetsz."

‚Csalfa remény! — válaszola a' báróné — mellyben hidd el, kedvesem, bízni nem fogok. Viktória már tíz, tizenkét év óta tündöklik minden társaságban. Mindenki ismeri őt 's tudja hány derék férfi utasíttaték általa viszsza. Hidd el, büszkeség 's önhittség semmisíték meg az én 's leányom' boldogságát. Itt nincs mit reméleni!'

A' grófné egy villámgondolat által ihletve vága közbe: „Tehát engedd velem utazni leányodat, 's néhány hónapig az udvarnál tartózkodni. Nálunk a' tánczvigalmak 's ünnepélyek számnélküliek. Viktória idegen 's kedves tüneménykép fogadtatik, tehetségei, szellemi 's testi szépségei által mindenkit elbájolni fog. Testvérem, hadd velem utazni őt. Életembe mernék fogadni, hogy ő legfelebb hat hó mulva nem többé az elhervadó huszonhét éves aggszűz, hanem egy derék férfi' boldog neje."

‚Olly nyugtatólag szólsz — monda bátorodva a' báróné — ha bizhatnám szavaid' valóságában.'

„Higy — válaszola a' grófné — higy tapasztalásomnak, de megnyugodnod kell azon módokban is, mellyeket javunkra használandok. Családunk' becsületét legkevésbbé sem csorbítandjuk; egy kis cselre lesz szükségünk, hogy az ellenünk szövetkező balitéletet megfojtsuk, 's Viktória' érdekességét nagyobbítjuk."

‚Szabad-e beszéded' értelmét tudnom?' — kérdé a' báróné.

A' grófné válaszolni akart, de ezen pillanatban lépe be Viktória két angyali gyermektől kisérve. A' kis gyönyörű teremtmények' mondhatlan szépsége által elbájolva volt a' grófné; gyönyörrel legelteté szemeit a' derék fiún 's a' csinos lyánykán, 's unokaöcscsének nyújtá kezét: „Te, mint látom, nemtőkkel környezed magad. Kik ezen gyönyörű teremtmények?"

‚Stern gróféi' válaszola hirtelen a' báróné.

„Szinte mondhatnám, hogy az enyéim" monda Viktória. „Képzelhetlen vonszódással csüggnek rajtam, 's mivel anyjok gyönge lázban fekszik, 's férje a' gyermekek' vidámsága által okozott lármát a' beteg' nyugalmára ártalmasnak véli, a' kis fekete fürtű fiút, 's kedves húgát kikértem magamnak ez éjjelre. Remélém — folytatá a' bárónéhoz fordulva — hogy jó anyám, mint már gyakran megtörtént, ezt ismét meg fogja engedni."

A' báróné igent inte fejével, 's a' grófné így szóla: ‚A' mint látom, kedves öcsém, szived még nem egészen zárva a' szerelem előtt, miként azt féltém. Te a' gyermekeket szereted, 's így az anyai szeretet' édenét képzeled. 'S ha még tudnád, mi gazdaggá 's mi mondhatlanúl boldoggá tesz tulajdon gyermekeink' mosolya! Mi édeni érzelem a' férj' szerelme, kinek gyermekeink' lételét köszönjük!'

Viktória e' szóknál a' kis fiút átkarolá, 's égő arczát, nedves szemét barna fürteivel takará, míg keble hullámzott. Bár mennyire gyakorlá hatalmát önérzelmeinek elfojtására, egy mély 's fájdalmas sohaj' kitörését nem akadályozhatá, miután a' házi boldogság' jeleneteit a' gróf' házában ismervén, rendkivűl megindulva 's ingerelve volt.

(Folytatása következik.)

Nagy Elek.

Győr és Nagy T. levéltöredéke.)*

Az utazási vázolatok' új neme tünik fel az Athenaeum' 20-dik számában. Szerelmi kalandokat, hamis számításokat, csodálatos nagyításokat, itt ott eleget olvastunk már, de hogy egy város' lakosainak lelkületét, egyik kávéháza után[1]) lehessen elhatározni, azt csak most olvastuk. —

Nagy T. elindul Pozsonyból 's Mosony' városába ér; itt roszalja, hogy casino nincs, — nem olvasnak, kiki csak arra figyel, hogy méreje a' buzának? Az Esmeretek' Tárának nyolczadik kötetében ez áll: „Mosony naponként csinosuló mezőváros stb. 300 házában mintegy 3450 lakost számlál, kik jobbadán kézművek' készítésével, gabona-kereskedéssel, halászattal és marhatartással foglalatoskodnak." Így tehát munkás emberek, 's bár casinót nem alakítanak is, a' hazának hasznos tagjai.[2])

---

*) Lásd Athen. 1839. 20. szám. 305—307. lap.

1) Zmeskál úr igen nagy tévedésben van. Sem Győr' városának *lelkülete* nincs *elhatározva* a' kérdésbe vett útleirásban, sem az nem sül ki azon útleirásból, hogy az utazó Győrött csak kávéházban lett volna.

2 Itt tehát Nagy T. — Zmeskál úr' véleménye szerint — azért nem mond valót, mivel az Esmeretek' tára

Győrbe érkezvén Nagy T., elment hasonszenvi gyógyász és literator Kovács Pálhoz. Valljon megmondotta-e neki, hogy nevét levéltöredékeibe foglalandja, 's ollyanokat irand szemébe, mellyek neki — valamint minden szerény férfiúnak — illy gyengédtelen módon csak kellemetlen érzést okozhatnak [3]). — A' győri nagy kávéházba is eljutott utazónk — mint ő állítja — az itteni müvelt közönség' gyülhelyére, hol csitteznek olly emberek, kiknek vagy semmi dolguk, vagy semmi sürgető dolog által magokat kényelmökben háborgatni nem hagyják. Vagy vegye vissza utazó ezen szavait, vagy szemébe mondom, hogy félszeges [4]) rágalmazó. — Győr városa' müvelt közönségének gyülhelyei: télen a' táncz terem, hol őszszel és tavaszszal muzsikai társalkodások tartatnak; nyáron pedig a' sétahely és színház. Azok, kik a' jelesített kávéházat látogatják, végzett dolgaik után a' játék' nemesbbikével csittezéssel mulatnak, de azért még nem olly emberek, kik sürgető dolgukat is elmulasztják a' miatt. — Illy módon rágalmazni több mint tíz asztalnál ülő 's igy több mint 40. embert, illetlenség; 's ezen sorokban az utazó azt is sérti, kit talán sérteni szándéka sem volt [5]). Hogy füstös a' kávéház, igaz: mit a' hibás építés — ki nem szivároghatván a' pipafüst — okoz [6]). — Ujságot olvasni senkit sem látott! — Vezettette volna be magát magános házakhoz, ott bizonyosan tapasztalandja, hogy alig van nevezetesebb család, melly vagy magán, vagy társaságilag hirlapokat nem hordat [7]). — Színházunkba is elment utazónk, 's itt sem mulasztotta el közönségünket jó gyomrosan megróni, azon tanácsot is adván, hogy mi kis városiak, ha nem tudunk alkalmas színésztársaságot tartani, szerencsétlen előadások által ne engedjük érzelmeinket tompitani. Volt-e utazó úr a' jelesített előadáson kivül többön is jelen? — — Ha franczia étkeket nem ehetünk, ne is együnk. — Megesnék illy elvek mellett a' világnak. [8])

Utazónk még egy hiányunkat elfelejtette feljelelni, t. i. hogy casinónk nincsen. Azonban ezt közülünk némellyek hiánynak, mások nem-hiánynak nézik. Ha a' casinó — mint hazánkban kevés kivétellel — többnyire csak pipázó, kártyázó 's legfelebb ..... gyülhely, akkor isten mentsen tőle. [9]) Egyébként jó czélra irányzott intézeteink nem hiányoznak, 's mint hogy a' levéltöredékből, készakarva-e, vagy tudatlanságból, kimaradtak, bátor vagyok azokat ide iktatni. Többek között: Győr' városában a' koldulás el van tiltva, 's a' szegények, segedelmezési úton alapított pénztárból nyernek segedelmet. — A' szegény árvák' számára felállított intézetben istenes és szorgalmatos polgárokká serdülő gyermekek neveltetnek. A' város' csinosodását csak az nem méltatja figyelmére, ki mindent, csak valódit nem, keres. — Győr vármegyének szép mennyiségü tőkepénze van egy kerületileg felállítandó javítóházra, 's fel is szóllíttattak már e' közös czélra leendő munkálódás végett a' többi megyék. — A' szegény, szülők nélkül maradt nemes árvák' táplálására és nevelésére is öszvesittetett — segedelmezés' útján mindig gyarapitandó — több ezerekre menő alapítvány. — Olvasni is szeretünk, kedves útazó úr, ha egyéb dolgaink megengedik. Csak legujabban is alakult a' város' kebelében egy olvasó társaság, 's a' falukon is találhat hasonló kisebb köröket. — [10])

Egyébként ki kell jelentenünk, hogy a' levéltöredékek' első soraiban szinte megütköztunk, mert mi keresztény emberek levén, a' régit azért, mivel régi, gyülölni, az újat pedig azért, mivel új, bálványozni nem szokjuk. [11]) —

Végre kinyilatkoztatjuk: hogy hibáinknak felfedezése miatt haragra nem lobbanunk, [12]) de a' méltatlanságokat visszautasítjuk. Dicséretek el nem ragadnak, 's a' munkás életet, fellengző agyrémeknél többre becsüljük. Győrött 1839. Mart. 20.

Zmeskál István.

Mosonyról másként szól, mint ő. Hát ha Nagy T. tudósítása igazabb mint az Esméretek' tárá'? mert ez sem lehetetlen. Nagy T. saját tapasztalása után szólott, miért nem Z. úr is, ha czáfolni akart? 'S ki mondotta azt, hogy Mosony' lakosi nem munkás emberek? 's azért nem, mert nincs casinójok? 'S ki mondotta azt, hogy a' hazának nem hasznos tagjai? Az irónak joga van kivánni, hogy legalább figyelmesen olvastassék meg, a' mi ellen észrevétel tétetik.

3) Hogy azokat, miket az utazó Kovács Pálról irt, *„gyengédtelen és minden szerény férfiúnak kellemetlen módnak“* nevezi, ez csak azt bizonyítja, hogy Z. úr kevés külföldi utazásokat olvas, ha olvasna, nem volna előtte újság és gyengédtelen mód a' látott és megismert férfiak' leirása. 'S valljon mit mond tehát az utazó olly nagyot Kovács Pálról, melly miatt Z. úr neheztel? Azt, „hogy szemei élénkek és minden szaváből, mozdulatából nemes önállás tetszik ki.“ Ez aztán Z. úrnak a' gyengédtelen mód!

4) ???

5) Itt Z. úr ismét többet czáfol, mint a' mit az utazó állíta. Mondotta-e ő azt, hogy ezen kávéházi kártyázók „sürgetős dolgukat is elmulasztják a' kártyázás miatt?“ Ő csak azt irja, hogy ezen kártyázóknak *vagy semmi dolguk nincs vagy legalább sürgető nincs, melly által magokat kényelmökben háborittatni hagynák*. 'S mi bántó van ebben? Nem a' legtermészetesebb következéssel lehet-e feltenni, hogy annak, ki kártyázásra ráér, vagy nincs, vagy legalább sürgető dolga nincs?

6) Z. úrnak ez is gravamen! De hiszen maga is kénytelen megvallani, hogy igaz; miért menteget hát illy paránvi dolgot, a' mi azon fölül, hogy senkit nem szégyenít, még igaz is?

7) Igen, de Nagy T. nem *magányos házakról* szólt, hanem e' kávéházról, 's ha itt csakugyan nem olvastak, nem irhatta azt, hogy olvastak.

8) Étek és színház között van egy kis különbség. Ennünk éltünk' fenntartásáért kell, de színházba nem ezért megyünk. Izlés' dolgában jobb semmi irány, mint bal, fonák, durvaságra vezető. Inkább semmi színház, mint izetlenséget terjesztő; ez nem articulus primae necessitatis mint az étek, 's ha egy vagy más városban nincs színház, azért még megállhat a' „világ“.

9) Nem lehet-e casinóval más czélokat összekötni, nemesbeket mint a' pipa, kártya? Ez felette szomorú volna! — Az is különös, hogy a' *kártyások' gyülhelyére* azt mondja Z. úr, hogy *„isten mentsen meg tőle“* felebb még is a' 40 kártyás' ügyvédévé teszi magát.

10) Ezek örvendetes adatok.

11) Ez ismét nem volt mondva, hanem csak az, hogy az utazó a' „régit *csak azért*, mert régi, nem becsülni, hanem *inkább* gyülölni szokta“; azaz: valaminek régisége őt *inkább* ösztönzi gyülölletre, mint becsülésre. Egyéb iránt az, mit Z. úr mond, általánosan igaz: hogy a' régit csak azért, mert régi, nem kell gyülölni, az újat pedig csupán újságáért nem kell bálványozni.

12) Ez Z. úr' soraiból nem igen bizonyodik be, sőt újabb példája azon magyar gyarlóságnak, melly minden ellenkező széllegyintésre feljajdúl, mint kinek tagjai csúzosak. Ez még annak jele, hogy a' szókimondásnak, bár sokat szeretünk is róla beszélni, nem vagyunk igaz baráti, 's ha bár szeretjük is saját véleményszabadságunkat gyakorlani mások ellen, nem tűrjük másokét ellenünk 's épen ott, hol leginkább kellene haladnunk, leghátrább vagyunk és megfeneklünk egész a' mozdulhatatlanságig. Valahányszor nálunk egyik másik hírlap város, táj vagy intézet' leirását adja, vagy ha csak egy pár adatot is efféle neműt, 's azok nem egészen magasztaló színűek, azonnal következnek a' feljajdulások és mindig találkozik valaki, ki magát a' *meggyalázott* (?!) város', táj' stb. ügyvédévé tolja fel. Legyünk egymás iránt kímélettel, uraim, és tűrjük az ellenkező véleményt, meddig az senkit nem sért, nem szégyenít. Ha mi hazánkról, vagy annak vidékeiről nem irhatunk csupán dicsérőleg, akkor soha sem lesz statisticánk, soha sem fogjuk megtudni az igazat. Hamis adatokat megigazítani kell és szükség, de igaz, habár nem dicséretes, dolgokat szépíteni, mentegetni vagy épen boszonkodással fogadni, és azoknak iróját mindjárt *rágalmazónak* nevezni csak saját gyarlóságink' bizonysága.

E' jegyzéseket szükségeseknek vélte tenni, egész tisztelettel az előtte ismeretlen Z. úr iránt,

Egy igazságbarát.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

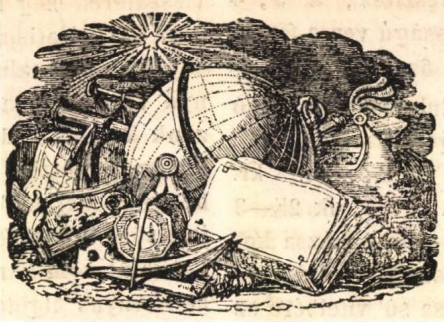

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

HARMADIK ÉV.

Első félév. **Pest, aprilis' 14. 1839.** **30. szám.**

Tartalom: Kivonatok egy úti naplóból. I. Linz-gmundeni vasút 's a' magyar vas- és vízutak (*Gorove István*). — Éjjel (*Alpár*). — Édes anya (*Kriza*). — A' pap, híveihez (**). — Az okos nagynéni. Folytatás (*Nagy Elek*). — Egyveleg (*Csanád* és ***).

Kivonatok egy úti naplóból.

I. Linz-gmundeni vasút 's a' magyar vas- és vízutak.

Mennyire elárasztva érzem egy belső gyönyörtől keblem'! — Ismét vaspályát láttam! vaspályát, ezen egyszerű, de felséges találmányát az emberi észnek. A' hatalmas Dunának habjai mossák Linz' városa' partjait, 's partok' hosszában sűrű néptömeg hullámzik, része édesen mosolygva nézi az új szüleményt, a' gőzhajót, vagy áru- 's poggyászokat hord reája, része élénken forog a' vaspálya körűl, melly a' partokon tekervényesen, mint futó kígyó, és sok irányokban ágazik szét; sok szekeret látunk e' vaspályán, 's látjuk, miként terheltetnek meg apró hordók-, ládák-, kötegekkel, míg később egy embert látunk, 3, 4, illy terhelt szekeret egymásba akasztani 's utána elővezetni egy lovat; mit egy erős rántás követ 's a' 100 's több mázsával terhelt szekerek könnyedén gördűlnek a' vaslapokon. Ezen pályának a' partokon, hogy ne akadályozhassa a' közlekedést, 's a' partok' használatát, szerkezete egészen más, mint a' szabadon; itt fél öles rudak egymásba egy kis véset által 's a' földbe ásott nagyobb kövekhez szélesb talpaik által szegekkel szoríttatnak 's hogy ne szenvedjenek a' gyalogok 's szekerek' átkelése által, felületök a' velök párhuzamosan vont granit kövezettel magosságra egyenlő, az egész azonban egyszerűvé válik a' szabadon; itt a' vaspályát gerendákra vont másfél öles sínek képezik.

A' linz-gmundeni vasutat 1835. esztendőben egy részvényes társaság állitá fel, hosszasága Linz és Gmunden közt 9½ mérföld. Az egész pályán az emelkedésnek 1272, a' lejtőnek 34,548 öl a' hosszasága. 1836. évben 74,759 személy 's 546,888 mázsa teher, 1837. évben 77,905 személy, 's 642,693 mázsa teher szállíttatott rajta; már e' két számban látszik a' nevekedés; az idén még nagyobb nevekedést 's evvel összekötött osztalékot reménylenek. 1837-ben azon tetemes kiadás mellett, mellyet új szekerek, épületek 's mások tettek szükségessé, tíz; 1836-ban hét és fél száztúlit jövedelmezett; a' pálya a' társaságnak 650 ezer p. forintba került; ezen összes kiadás' majd egy negyedét a' vasművek, sínek, szegek stb. tevék; a' sineket csehországi hámorok, a' szegeket Steuer, felső

austriai város' kézmüvesei készíték; a' 3, 4 öl hoszszú és 4, 5 évi tartósságú veres fenyü gerendák ölét 17—18 p. fttal fizeték.

A' vasútaknak jótékony tulajdonsága olcsó 's biztos szállítás itt is világosan mutatkozik: 9½ mérföldre egy személyi vitelbér 1 f. 8 kr. p. p. a' kényelmetlen 's lassú fuvarosok 2½—3 p. ftért szállítják az utazót — egy mázsa kereskedési árúnak szállítása csinált uton 20, a' vasuton 12 p. kr. egy mázsa só' vitelbére ez előtt a' sebes Traun folyón 17—20 p. krba; most a' vasúton 10 p. krba jő. A' személyszállításból eredő bevétel az összes jövedelemnek mint egy ötöd részét teszi, mi némileg megczáfolni látszik azon állítást, hogy a' vasutak' kamatozása csupán személyszállításból reménylhető, 's az áru 's termékekből folyó bevételt mellékes forrásnak kell tekinteni. Az igazgatóság azon kérdésemre: ‚Mennyivel haladja meg a' vasúti személyszállitvány, a' csinált úton ez előtt vagy jelenleg létezőt" azt felelé, hogy nem ugyan egész bizonyossággal, de hozzávetőleg négy — ötször — hogy a' vasútra egészen új közönség alakúlt, melly előbb, vagy épen nem, vagy igen keveset útazott, 's hogy ez által a' Linzet Gmundennel összekötő csinált úton az utazók' száma alig észrevehetőleg csökkent; 's ezen szaporodás olly vidéken, hol télen nyáron tökéletes csinált út tartja fen a' közlekedést 's olly vasúton, hol a' sebesség, minek hatása a' a' gőzszekereknél olly nagy vonzó erővel bir az utazó világra, két egymás elébe fogott ló' közönséges ügetésében áll! — Mi gyönyörű, mi felséges eredmény!

Midőn ezeket irom, újra egy örömérzés szálla meg. — Ha egyszer hazámnak is leendnek vasútai! de mikor lesznek ezek? mikor lesz egy tökéletes szállítási rendszere, melly kereskedését az *o* fölé helyezze? Talán soha — oh, nem soha! — félre te gyáva gondolat! Hazámnak lesznek vas- és vízútai, csak akarják szilárdan fiai, és akarjanak számolni; tegyék a' mérleg' egyik tálába a' hasznot, másikába az áldozatot 's én hiszem, a' kedvező következmény szemeikből örömkönyekben fogja magát visszatükrözni.

Éji 10 óra 's a' vasút' eszméje, melly hazámra nézve megvillant agyamban, nem hagy nyugodni mennem. — Tollat tehát! — Irok — leirlak most téged gondolat, de gyakrabban visszatérek még reád, 's tárgyává teszlek bőbebb vizsgálatimnak, nyomozatimnak.

Túl a' hatalmas folyón, túl a' szép reményű városon, ha ősz Budának ormairól lenézünk keletnek, délnek, nyugotnak, a' végtelenben enyészik el a' szem; hol vannak a' hegyek, mellyek' magasb, alacsonyabb kúpjait sürű erdők fedik, hol a' völgyek, mellyeket mint zöld bársony boritson a' fű, mellyeken árnyas ligetek mosolygnak, 's ezer apró virágokból bájos illat ömledez, mellyeket kisebb nagyobb csermelyek kigyóznak keresztül, hol vannak a' természetnek ezen gyönyörű változatai? Hasztalanúl keressük itt azokat; látkörünk egy pusztaság, mellynek róna végtelenében sima fehér tornyokat látunk nyomorult házak közül felnyúlni 's kiszáradott legelőkön baromcsoportokat, juhnyájakat bolygani — vagy látunk tenger vizeket, mennyire a' szem csapong, 's ha hónapok után megjövünk, a' tengerek elenyésztek, 's a' szél, melly e' rónán akadálytalanúl rohan keresztül, nádat és kákát 's hasztalan vízi növényeket ingat előnkbe.

De a' természet, mit külső kellemekben megadni elmulasztott, számtalan jótéteményeivel pótolá, adott kövér földeket, mellyeken müvelőinek csak közép szorgalma után dús kalászok rengenek, e' földeknek adott olly létrészeket, mellyek' termékeit állattenyésztésre legfoganatosbakká teszik, böven megadá mind azt, mit az élet' első szükségei megkivánnak, adott folyamokat, mellyek hegyek' töveitől hömpölygve rajta keresztül mintegy ereket képeznek, mellyeken az élet' többi szükségei', sőt kényelmeire megkivántatott szerek leszivárogtathassanak: „Mi bőkezű, mi kegyes volt a' természet e' vidék 's általa az egész hon iránt; mindent megadott a' földmüvelés' kifejlődésére 's ez által mindent a' műszorgalom 's kereskedés' felvirágzására!" kell első pillanatra mondanunk — 's miért még is a' terjedelmes rónának olly szomorú, olly gyönyörtelen képe, mellyet csak előbb láttunk, mi tartja a' természetnek ezen mérhetlen adományait kifejlődésökben lekötve? Kik józan elveken épült nemzetgazdasági rendszert ismernek, könnyen felfedezik az akadályokat, de mi azonnal előtűnni, 's a' mi tekintetökből soha elenyészni nem fog, az a' szállítási eszközök' nem léte, az hogy a' természet alkotta utak ösz-, tél-, tavaszon át fene-

ketlen sár miatt járhatlanok, nyáron pedig részökben silány homok miatt költségesek, hosszadalmasak — az, hogy a' folyók hajózhatatlanok. Nemzetgazdasági rendszerünk' javitására nézve sok ujat kell teremtenünk, sokat kell igazitanunk, 's e' nagy munkára a' hon' minden fia kötelességénél fogva meghiva van; mellőzve most mi másokat, vessünk egy pillanatot az uj közlekedési eszközökre, a' vas és vizutakra.

E' tágas rónának az fenséges rendeltetése, hogy a' táplálat 's a' ruházat' első elemeivel a' hazának azokat nélkülöző részeit nagy mennyiségben 's olcsón lássa el, miket ezek viszont kéz 's gyármüvekkel váltandnak fel. Ezen felváltás, ezen cserében 's általa szükségeink' kölcsönös kielégitésében fekszik a' hon', a' nemzet' átalános jóléte. Mert miben áll ez, mint a' természet által belénk öntött szükségek' kielégitésében? — 's ezen jólétnek boldogitó sugárai a' tornyos csarnokoktól le egész a' szalmakunyhókig hatandnak, mert ez a' termesztő erők' kifejlésének, mozgalminak, mert a' belipar', belkereskedésnek, szóval nemzeti életnek leend szüleménye; szilárd nem ingatható külső változatoktól, szabad teméntelen befolyásoktól, és örökös, mint az erő, melly teremté. — Belkereskedés, mire a' haladás' szelleme a' nemzeteket, mint tökéletes kifejlődésök 's nagyságuk' eszközére komolyan inti, 's ha valahol bizonyára hazánkban a' belkereskedés' eszméje az, miben reményeink központosúlhatnak; — és ki nem látja, hogy belkereskedés, az az a' termesztmények' kölcsönös felváltása, mint lényeges feltéttől a' jó szállitási eszközöktől függ?

E' terjedelmes síkban óriási erő nyugszik, de emberi észnek 's iparnak kell megjelenni, melly élénk mozgalomba hozza azt, 's mi történik jelenleg ezen tekintetben? Legjobban tudjátok ti ezt, kik messze pusztáit lakjátok. De nincs igazatok, midőn a' tespedést, a' munkátlanságot egyedül a' földnép' lomhaságának, restségének tulajdonitjátok, nem nyugszik, nem tesped az ember, ha mint inger, mint ösztön fáradalminak illendő bére áll előtte, 's van-e ösztöne annak ipar 's szorgalomra, ki félévig, a' szó' szoros értelmében rabja lakföldének? Kinek termékei táraiban egymáson penészlenek, rothadnak el. A' természetben minden cselekvésnek van szülő oka, az alföld, söt az egész hon' iparának az volna szülő oka, ha a' termesztő közlekedésben állana a' fogyasztóval, ha vas és vizutakon kölcsönös csere, ha egy müveltségi központtal szakadatlan olcsó és sebes összeköttetés létezne. Mi más szint, mi más alakot venne ekkor minden, kivált a' nagy és messze alföldön! — Ti boldogtalan emberek, kiket nyárban a' nap heve elöl, kender-szövet sem fedez el egészen, 's kiket a' tél állatitokkal hasonló öltönybe burkol, mi más alakban jelennétek meg! nem lennétek többé lomhák, mert a' munkára az éhségtöli félelemnél hatalmasb ösztön, a' haszonvágy indítana; ti ekkor többet és jobbat termesztenétek, 's a' feleslegért nektek a' felvidéki, vagy városi kézműves vásznat 's mesteribb ruha-készítményeket, gyapjú 's pamut-szöveteket adna, 's még maradna egy kis felesleg 's ezen gyermekeiteknek is szereznétek jó gúnyát, könyveket és tanitóitokat is jobban fizetnétek; gyermekeiteknek legalább elemi nevelést adnátok; 's ti még száz és száz jótéteménynek jutnátok birtokába; 's te többnyire kiaszott róna, mellyen az őszi szél kiszáradt tüskéket űz maga előtt, vagy féktelenül csapong a' rohanó vízár, mi bájos édenné alakúlnál át, mert éden az, hol emberi szorgalomnak, iparnak nyomai mutatkoznak, éden, Olaszország' Comoja és Schweiz' regényes völgyei nélkül; 's mi bizonyosb annál, mint hogy legnagyobb mozgalomba hozná az erőket 's fejlődésbe az ipart a' jó szállitási rendszer — a' vas- víz- 's köutak?

Vasutakat 's csatornákat azért e' nagy síkságnak! hogy a' lankadtságot, a' tespedést gőzszekerek 's hajók riaszszák fel, 's hogy a' mérhetlen erőt, melly benne jelenleg önálmat alszik, mint piros hajnal a' szendergő természetet, mozgásba alkalmazásba hozzák. Pest legyen a' különbféle irányokban szétágazó vas és viz utaknak gyűlpontja; Pestnek népessége a' nyers termékek' gyors és olcsó szállíthatása által szám' 's vagyonosodás' tekintetében sebesen fog előhaladni, 's viszont a' mezei termesztöket jó készítményekkel árasztván el, e' csere által egy szétágazóbb, egy elevenebb kereskedésnek leend központja. Pest legyen a' tudományosság, literatura 's művelödés' főszéke, honnét azután villámgyorsan terjedendnek szét az elmék' sugárai — 's ha egyszer a' mező-gazdaság' eredményei mosolygóbban, kedvezőbben mutatkoznak; a' síkon is keletkezik műipar-űző osztály, jobb 's több kézmü-

ves, mesterember képezendi magát, 's városok — székei nagyobb müveltségnek — támadandnak, a' kőútak, — ha kivált a' felállítási, és fentartási költségeket minden használó viselendi — minden irányokban, de főleg a' vaspályákkal kapcsolatban állók, jókarba jövendnek, mert a' sebes szállítást, és kényelmes útazást mindenki öntapasztalásából ösmerendi, És így lesz a' hon virágzó!

Szép 's mosolygó képzemények a' jövőről! de hol van teljesületök? mikor 's hogy létesülendnek itt vas és vízutak? nincs jelenleg személyes közlekedés, és aránylag csekély az áruszállítás. Illyes vállalatok magányos társulatoknak nem kamatoznak, 's ki tudja meddig nem kamatozandnak? Ezen nézetek után önkényt e' kérdés támad: előbb kell e' vas- és vízutakat — mellyek varázs erejök által teremtsenek személy-közlekedést, és áruszállitást — létrehozni, vagy egy hosszú százados évsoron keresztül bevárni azon szerencsés időt, midőn a' személy 's áruszállítás azon fokra hágand, hol önkényt maga után vonandja a' vas- és vízutakat?

Én erősen hiszem, hogy előbb kell ezeket létrehozni, még pedig mivel másként lehetetlen, nemzeti erő' hozzájárultával; ám hol általános jólét' előmozditása forog fenn 's hol elégtelenek a' magányos erők, ott országos, ott közerőnek kell segíteni; nézzük a' dolgot közelebbről.

A' szállítási rendszer' — vas- víz- 's kőutak' — kifejlése a' földgazdaság, műipar, kereskedés az az nemzeti ipar' előmenetelében fekszik; de nem láttuk-e már a' munkátlanságot, a' tespedést nemzet-gazdasági életünkben? messze jövendőben rejtezik az ügynek ez oldalú kifejlődése, 's vágyaink, bár mi merész képzetekkel mérjük a' távolságot, csüggedni térnek kebleinkbe vissza. Vannak igaz még más eszközök is, mellyek a' nemzeti iparba életet, mozgalmat képesek szivároztatni, de ne feledjük, ezek birtokunkban, hatalmunkban nincsenek; illyen egy jeles politicai rendszer, de tekintsük körül politicai állásunkat, 's legszebb reményeinktől meg kell válnunk; illyen a' külkereskedés, ezt a' természet helyzetünk' mostoha léte által megtagadá — egyetlen eszköz, mi még fenn marad, jó szállítási rendszer! Mindenki tudja, mennyire hibázik ez nálunk, csak az imént láttuk, mint nemtőjét anyagi elömenetelünknek, 's azért ezt a' mesz-

sze jövőre bízni annyi, mint a' hon' legnagyobb érdekét egykedvűleg tekinteni, annyi, mint bizonyos haszon' elmulasztásával min magunk kárát akarni; ne várjuk azért egy hosszú évsoron keresztül a' bizonytalan, a' messze jövendőt, hanem nemzeti erő' hozzájárultával teremtsünk haladéknélkül közlekedési eszközöket, vasutakat 's csatornákat.

Annak, ki azt mondaná, a' statusnak tilos illy vállalatokba bocsátkozni, röviden azt felelném, honnét keletkezék ezen elv? onnét mivel egyesek, 's egyes néposztályok' java képezi az általányos nemzeti, a' köz jólétet, 's mivel ezek önjavuk' előmozditásában legnagyobb érdekkel, legnagyobb belátással bírnak; erejök' szabad gyakorlatában ne korlátoztassanak, 's ezen állitást támogatá azon tapasztalás, hogy egyesek nagyobb kimélet-, takarékosság 's gyorsasággal munkálnak, minek hasznos következményei kétségkivüliek — ez áll igaz; de következik-e innét, hogy a' statusnak egyátalában nem szabad ipar-vállalatokba bocsátkozni? következik-e, hogy e' fejledő, a' gyöngéd erőket egy hatalmasb, tehetősb országos erő ne segítse? következik-e hogy akkor se bocsátkozzék illy vállalatokba, midőn a' gyönge erők' ápolata, segedelmezése csupán és épen ez eszköz által érne czélt? Oh nem — innét csak az következik, hogy a' status támogassa, ápolgassa a' magányos erőket, éber figyelemmel kisérje menetelöket, fejlődésöket, sehol ne gátolja ezt, sőt hol akadályokra talál, mozditsa el azokat, 's mozditsa ha mindjárt anyagi áldozatba kerül is, — és illy akadálya a' magányos erők' fejlődésének, a' föld, 's műipar' előmenetelének hazánkban a' szállítási eszközök' hiánya, — megszüntetni minél előbb e' hiányt, mivel másként lehetlen, a' status feladata.

Igaz, Angol- 's Franciaországban vasutak, csatornák részvény-társaságoknak sajátai, de ki fog e' példából hazánkra következést húzni? Mind a' kettőben már egy élénk nemzeti ipar létezett, mi külkereskedésök, tengeri helyzetök, de leginkább polgári alkotmányuknak szüleménye. — Angliában csinált utakon, 's folyam-hajózáson már élénk közlekedés divatozott, magányosoknál elég értelem 's pénz találtatott, az új szállítási eszközök pedig szép kamatokat igérének 's így lettek Angliának csatornái, mellyek belkereskedését végtelenül előre vitték; 's mi természetesb, hogy az így

megszaporodott nemzeti vagyon, 's magányosoknak annyira nevekedett jóléte mellett a' vasutakat is magányos társulatok 's nem a' status állitja fel — de meg kell jegyezni, miként Angliának 68 csatornái közül csak 31 kamatoz, 's a' 68 közül 11-ben szinte elenyésztek a' tőkék; jelenleg pedig olly vasutak, mellyek elég kamatot nem igérnek magányos vállalkozóknak, de mellyek az egészre nagy hasznuaknak tekintetnek, a' status' költségén javasoltatnak felállittatni.

De még valamit az új szállitási eszközök' közerő hozzájárultávali felállitásáról. A' kőut nem egyéb mint a' természetesnél sokkal tökéletesb szállitási eszköz, — nem kelle sok idő, hogy a' nemzetek a' köutak' fontosságát, hasznát átlássák; világszerte 's hazánkban is elfogadtatott az elv, közerővel állitani kőutakat; 's igy az eszme nem új 's új elv' felállitása nem forog kérdésben, hanem csak az, hogy az elfogadott elv alkalmaztassék-e más sokkal tökéletesb, sokkal nagyobb következményű szállitási eszközökre, millyek a' vas- és vizutak? csak a' tespedés' emberei fognak nemmel felelni.

Ezekből némileg kivilåglik, hogy az új szállitási rendszert, a' vas és vizutakat nem kell a' kétes jövőre bizni 's hogy minél előbbi létre hozásukat országos köz erő' feladatává kell emelni.

A' dolog' kivitelére három mód ajánlkozik; az első, hogy az ország közvetlenűl maga létesitse 's igazgassa az egész vállalatot, a' megkivánt pénzmennyiséget kivetés vagy kölcsönvétel utján állitva elő, 's az utolsó esetben, mennyiben a' bevétel nem volna elégséges, a' kamatokat közadózás' utján pótolja; a' második, hogy közvetve folyjon be az ügy' létre hozásába, egy vállalkozó társulatnak bizonyos, például 4 száztulit azon esetre, ha annyit a' bevétel nem nyújtana, biztositván (List' javaslata). Az elsőre nézve, hogy az egész megkivántató pénzmennyiséget a' status maga állitsa ki, a' tehetetlenség szembe tünőleg világlik elő; a' kölcsönvételre nézve *) 40—50 ezüst milliónak kamatjait a' mennyiben eleinte vas- és vizutaktól csekély bevételre számolhatunk, jelen körülményeinkben igen nyomasztóknak kell tekintenünk. — Ki nem látja továbbá ezen vállalatnak a' status általi kezeltetését nálunk kivált, sok nehézségeknek alá vetve? A' második módot illetőleg, hogy a' vas- és vizutakba magányos társulatok által öltendő tőkepénznek 4 procentos kamatja biztositassék, bár kevesb nehézséggel van össze kötve, de a' kamatot pótló és segedelmezés' — subsidium — utján fizetendő pénzösszeség mint érezhető teher nehezednék a' nemzetre, 's évi tiszta jövedelmeiből egy nevezetes részt vonna el, mi nemzetgazdasági elvek szerint tilos, 's mi politicailag a' bizonyosan bekövetkező visszahatás miatt nem tanácsos.

Gorove István.

(Vége következik).

*) Ezen kölcsönvétel' útját követi Belgium, teméntelen milliókat fordítván új, új vaspályák' felállitására. Nemzeti ipara már is kivitta magának a' continensen az elsőséget, mit vasút rendszere, eddig soha nem látott magosságra emelend.

Tudva mindenki előtt, milly ducsően bontakoztak ki az egyesült amer. statusok hadi adósságuk' terhe alól. Egy fillér hadi adósságuk sincs többé; de tudnak különbséget tenni a' hadi és productiv adósságok között 's midőn azokat megszünteték, egymásra halmozzák ezeket. Productiv adósságaik' sorában első helyet a' vas-, és vizutakra tett kölcsönök foglalják „Itt (Pensylvaniában) keletkezék az eszme: tökéletes szállitási rendszert, status' költségén állitani a' mennyiben egyes részeit magányos társaságok nem vállalák fel; 's olly erővel haladtak ennek valósitásán, hogy 1827-től 1836-ig nem kevesebb mint 600 mérföldnyi csatornákat 's 150 mérföldnyi vasutakat hoztak létre, ide nem számitva a' magányos vállalatokat, mellyek szinte ennyit tesznek. — Ezen czélra vett kölcsön már is 23 millio dollart, (46 millio p. f.) halad meg 's mivel ezen művek' hatása gazdagság 's jólét' nevelésére mérhetlen, 's jövedelmök már is jelentő, kevés kétséget szenved, hogy Pensylvania a' kezdett módot folytatandja, 's hogy ezen statusnak közadóssága, egy emberkor' lefolyta után Poroszország' mostani adósságait messze felül múlandja.

A' többi statusok követék e' példát 's a' közadósságok' szaporitása óriási léptekkel halad 's nem is tünődnek sokat Holland- 's Angolországban e' czélra mérhetlen kölcsönvételekre szerződni.

Ohio status a' köz költségekre javaslott csatornák 's vasutak' felállitására 12 millio dollart vett fel, vagy felvenni elhatározott. Indiana status 1836-ik évben 10 millio dollart határza kölcsön felvenni, mellyekből 6,300,000 három nagy canalisra, 3,700,000 pedig 3 nagy vasútra fog fordittatni. Még mélyebben bocsátkozott a' keletiebben fekvő és sokkal ifiabb Illinois status az országos vállalatokba; 1835-ik évben elhatárzá Michigan csatorna' felállitását, mellynek épitési költsége hozzávetőleg 8 millio dollarra számittatott, 's ezen colossalis művet 1836-ik évi juliusban már meg is kezdették — továbbá az 1836, és 1837-ik évi törvényhozás' üléseiben 250,000 dollart kőutakra; a' folyam-hajózás' javitására 600,000 's végre öt 1440 angol (mintegy 300 német) mérföldnyi vasút' épitési költségeit szavazta meg, stb. (List, Staats lexikon, Art. Eisenbahnen).

É j j e l.

Félföld álomban vesztegel
Sötétlő éj alatt,
'S a' lég is olly nehéz nekem
Terhes ködök miatt;

Midőn a' föld' más oldalán
Fényes nap tündököl;
'S a' szellő könnyű, nem nehéz
Népek' könyüitől.

Erőmben oh ha állana,
Százrétü kebelén
Túl-oldalára tág nyilást
Furnék keresztül én:

Hogy éjüző fény törne fel,
Melly a' sötét felett
Általragyogva sok hazán
Ébresztne népeket.

Alpár.

Édes anya.

Kis fészek ing a' zöld galyon,
Szellő fú játszilag,
Hintáznak anyaszárny alatt
Apró madárfiak.

De zúdul a' vész, ágakat,
Csapdozva föl 's alá,
'S a' gyönge kis madárlakot
Galyról leszaggatá.

„Szegény madárkák' sorsaként
Mi vész jöhetne rád,
Bölcsőben rengő kis fiam,
Aggódik jó anyád."

Kriza.

A' pap, híveihez.

Angolból.

„Melly nékünk tessék, olly nőt végy!" — „Itt a' vocator!
E' föltétel nincs benne kimondva sehol.
Nektek imát mondok, *nektek* szent helyről igaz szót,
Nektek szólok a' sír 's a' beteg' ágya felett:
Nőszni fogok *nékem*, 's legszentebb czélom a' papné,
Hogy *nékem* tessék 's *nektek* o hívek a' pap."

* *

Az okos nagynéni.

(Folytatás.)

A' grófné sokkal jobban ismeré a' női lelkületet, hogysem kételkedett volna, a' testvére előtt érintett tervnek Viktória általi elfogadásán; most azonban Viktória' megindulása által gerjesztett előérzettől volt elfoglalva. Tisztán felfogá, mennyire ismeretlenek az anya előtt leánya' érzelmei, mi nagy és mély azon fájdalom, mellyet gyermeke' ártatlan keblében meggyökerezni hagyott, 's mennyire szükséges Viktóriának az anyai hajléktól hirtelen eltávoztatása. — De illedelem-érzete tiltá, ennek bővebb magyarázatába bocsátkozni 's ezért nem fordult egyenesen Viktóriához.

A' beszéd e' szerint folytonos és általános lön. A' szellemdús grófné Viktória' helyzetét illető kérdéseket tön fel, majd a' báróhoz majd a' kisdedekhez, 's a' feleletek természetesen mindig tervébe szóltak.

Viktóriának nagynénje iránti tisztelete, együttlétök' következtében csakhamar a' legforróbb szeretetre, sőt bizodalomra ment át; 's a' grófné éleslátása' segélyével mármost Viktória' vérző szivének legmélyébe hatott.

A' szép lány megvallá, pirulás és halaványodás közt, miként Stern gróf iránt egykedvüleg sohasem érzett, sőt a' mi több, őt ifjusága' egész hevével szereté, forrón, tisztán 's hiven. „De, kedves nagynéném — folytatá mély megindulás közt Viktória — ne boszankodjék az elkábított lányi szívre! Én érzém, hogy szerelmem naponként nagyobb erőt nyert egész valómban. A' gróf nemes, okos férfi volt, 's méltán gyülölé bennem a' tetszvágyat, ezen uj diadalokra való törekvést; a' legfeltünőbb okokkal járula elém; kért, követelte, hogy ezen örökös, lelket megemésztő indulatokról mondjak le: beszédét elmélkedés 's csúfolódás követé. Érzém iránta szerelmem', 's beszédei' igazságát felfogám; de az első érzelmet éleslátásának, úgy hivém, azon hétszeres fátyol alatt is, mellyel eltakarám, meg kelle ismernie, — büszkeségem pedig ellenzé, hogy ő legyen első azon ut' megtevésére, melly vallomásra vezet, 's mellyet én is ismerék. — Ekkor érkezett Woldemar herczeg udvarunkhoz. Tiszteletére az udvar tánczvigalmat adott — hová én is hivatalos valék. Ezen éj örökre eltemeté éltem' boldogságát!"

„Stern gróf tartaték az egész városban jegyesemnek, habár én, túlzó 's botor hiúságomban, szerelmi vallomására választ még nem adék. Rám nézve a' legnagyobb éldelet volt, szemeinek rajtam függése, egész lényének értem égése, 's szivének nyugtalan bi-

zonytalanságbani kinlódása. Azon tánczvigalom boldogságom' megsemmisité, engem igen keményen büntetve, miután hibám nem roszlelkűségből, hanem gyöngeségből származék."

„Woldemár herczeg minden jelenlevő közt engem tüntetett ki leginkább, — 's anyám diadalát nem titkolhatá, midőn a' herczeg' karján a' táncz-körbe lépni láta. Gondolatlan örömének, miután a' herczeg 's én igen jó tánczosoknak ismerteténk, nyilvánítása sebzé Stern gróf' szivét. Egy hosszú, érzékeny pillanatot vetett rám, a' teremet elhagyá."

„Nem nagy fáradságomba került, őt, kit forrón szerettem, kibékítenem; egy pillanatom 's nyájas mosolygásom a' grófot a' régivé varázslá: ő ismét a' melegkeblü 's szives barát lön, ki engem valódilag 's forrón szerete. A' herczeg által rendezett álorczásbál az egész várost mozgásba hozá: mindenki csak erről beszélt. A' gróf, ki illy nemü mulatságokban nem szivesen vön részt, meghivatásának eleget akara tenni, ha én az ünnepélynél mint tánczosnéja jelenek meg. A' sors máskép akará."

„Az udvar ez alkalommal egy négyestánczot is akart próbálni; ehhez egy nő személy hiányzék. Én választatám meg, 's Woldemar herczeg lön tánczosom."

„Anyám ezen nagy megtiszteltetést örömtől sugárzó szemekkel adá a' gróf' tudtára, ki azonnal a' legmélyebb komolysággal, tiszta 's nemes szerelmével kért a' meghivás' visszautasítására. Anyám büszke örömében nem gondolá meg, hogy a' herczeggel leendő szorosb viszonyom által jó hirem 's nevem' koczkáztatja, miután a' herczeg nemünk' nagy barátjaként közönségesen ismerteték, 's ezer szerelmi kalandokba keveredék. Érzékenyitő 's keble' mélyéből fakadó szókkal ismétlé a' gróf tiszta szerelme' vallomását, 's élete' pályatársaúl kért, hogy engedném magam át férfias védelmére 's vezérletére. Érzém, hogy közel vagyok egy elhatározó lépés' tevéséhez; szerettem a' grófot, de szint azon mértékben gyűlölém azon szükkörü lánczokat, mellyek alá magam vetnem kelle. Nem képzelém a' csendes házi élet' boldogságát, mert soha sem éldelém! 's azt hivém, hogy csupán a' nagy világ' lármás örömei boldogithatnának. Gyermekségem óta ezt hallám mindig, 's honnét vettem volna én gyönge lány annyi erőt, ezen dicsőitett boldogságról egy férfiért lemondani?"

„Stern gróf a' fővárost elhagyá; magamviselete által elutasittatva vélte magát lenni, 's ez okból idegen földeket utazott be, mig én sebzett szivvel képzelt boldogságom' csekélységéről csak hamar bebizonyodva, egész büszkeségem' használám, egy olly helyzetbeni fenntartásomra, hová részint ferde nézetek, részint entapasztalatlanságom emeltek. Ön, kedves nagynéném, az első lény, kinek szivemet egész meztelenségében föltedém; vegye tehát őszinte gyónásomat. Tán nem fog gyűlöletesnek találni! sajnálni fog, 's szerencsétlenségemnek egy könyet áldozni."

„Anyám nem ismeré érzelmeim'. Egy lélek sem volt, ki ezen keblemet szorongató érzelmem' kileste volna, mert hiszen a' nagy világban tanulám, mennyire dicséretes a' legnemesb, szentebb érzelmet zsákmányként eltitkolni tudni, miután nem fényadó, 's nem csődit annyi bámulót, mint azt külső kecseink eszközlik."

Tiszta, szent 's hű szerelmet táplálék keblemben. Stern gróf volt 's maradt azon egyetlen férfi, ki szivemet a' szerelem' érzésére tanitá; 's én elég botor valék remélni, hogy utazásából visszatérve, újra hű szerelmét ajálja cseréül. Nem tudám még akkor, mi kemény 's érthető szókkal utasitá anyám örökre vissza a' kevély grófot!"

„Tiszta érzelmem' megismerésével, lelkem egészen más irányt vön magának. Gondolkozási módom' tisztitására 's szivem' nemesbitésére fordítám egész erömet."

„Nem valék többé a' tetszvágyó nő, ki botor önbizottságában mindig új diadal után sóvárog, 's férfi-szíveken uralkodni vágyik. — Szivem' minden elrejtett forrását kikutatám, mellyek az erényre 's a' legtisztább nemesszivűségre vezérlének. Én jószivű levék."

„Oh mi boldog valék édes álmomban, melly velem a' gróf' visszajöttét, örömtelen karjaim közé repülését képzelteté! egyedül érte nemesitém szivemet, képezém lelkemet, 's megjavitám egész valómat! Egyedül ő az, ki szerelmem' egész hevét megismerhette 's egy olly érzelem által lett volna boldogittatva, mellynek mélységét 's tisztaságát ő engedékeny jóságában bennem soha nem képzelte. Mi szépen 's istenileg álmodám tiszta szerelmemben."

Viktória, ezen mély megrázkodásban mondott szavak után, rózsa-arczát kezeivel befedé. Hosszú szünet után, mellyet a' grófné háborítani nem bátorkodott, halaványan emelkedék fel, a' mélyen érzékenyült nagynéni előtt letérdele 's nemes azczát mellére hajtá.

„Ő visszajött — Stern gróf több évi utazása után visszajött — 's egy csinos, szeretetre méltó nőt hozott magával."

A' grófné hévvel szorítá szeretett öcscsét karjai közé, ki, halvány halottként, zárt szemekkel 's elhaló lélekzettel az egyetlen biztos' keblén nyugodott.

Ezen vallomás által a' grófné előtt Viktória' magaviselete fejtve lön, egyszersmind megismerteté vele annak helyzetét, mellyből való kiragadtatása kétszeresen szükségessé vált. Bármi forrón szeresse is Viktória a' grófot, így elmélkedék a' grófné, ezen szerelem reménytelen, 's szivét izenként szaggatja szét, — 's azért szent kötelesség öt megmenteni 's azon hiedelemre birni: hogy szebb 's dicséretesb minden erőnket a' minket környező szerencsétlenség' megsemmisítésére használni, mint gyáván annak magát átengedni.

Nagy Elek.

(Vége következik.)

Egyveleg.

A' német literatura Franczia országban. Egy idő óta sok beszéd van arról, mi komolyan foglalkodnak a' francziák a' német literaturával, a' mint hogy gyakran hirdettetnek a' franczia lapokban munkák' németből fordítottak, de épen ezen hirdetmények bizonyítják, hogy a' francziák a' német literaturai dolgokban csak sötétségben tapogatók. Most egy fordítása jelent meg Heinsius' német literatura' történeteinek. Ezen munka, melly phrasisokban igen gazdag, de gondolatokban szegény, a' németeknél is, csodálatra méltó módon, öt kiadást ért: Gervinusnak Literatura-történetei ellenben, még nincsenek franczára fordítva. — Ha a' német literatura is olly kevéssé 's olly roszúl ismertetik a' szomszéd müvelt nép által, a' német literatura, melly egy nagy óczeán, nem igen csodálhatjuk, ha a' magyar kis literaturát német szomszédaink épen nem ismerik.

Scott Walter kéziratai. Cardell Tamás, Scott Walternak fiatalkori barátja, kinek birtokában vannak a' költő' minden munkáinak maga kezével irott kéziratai, ezeket most — a' Lady of the Lake czímüt kivéve, mellyet magától Scottól kapott — az edinburgi könyvtárnak ajándékozá. Ezen kéziratok öszvesen 166 nagy negyedrét kötetet tesznek, igen finom papirosra irvák, és veres maroquinba kötvék. Minden levélnek csak első lapja van beirva, nagy és szabályszerű betükkel; sem fölül, sem alúl nincsen üres szél hagyva, csak balra egy keskeny, jobbra pedig szélesebb. Prózai munkáiban igen ritkán, talán csak minden 20 lapon, van törlés és változtatás, verseinek ellenben minden lapján egyszer vagy kétszer valami.

Páris' szépei. Párisban most egy képes könyv jő ki: les belles femmes de Paris. Az első füzetben vannak: Girardin Emília asszony, nője azon lelkiösmeretlenségéről és megvásárolhatóságáról ismeretes irónak, ki a' characterére és elméjére nézve Franczia ország' egyik legnagyobb díszét, Carrell Armandot, párviadalban megölte, továbbá Hugo Victor' neje, és Beauchéne Adél. A' következő füzet Ida nevü színésznőnek, Lehon asszonyságnak, a' belga követ' nejének, és Tristan Flora aaszonynak, ki férjének egy gyilkolási terve miatt kapott olly hírre, minőt regényei által magának nem szerezhetett, arczképeiket fogja magában foglalni. Mennyi országban fogna botránkozást okozni, ha egy szép követné' arczképe egy szép színésznő' és polgárnő' társaságában adatnék ki. De Francziaország efféle gyarlóságokon meglehetősen túl van már 's egyébiránt is a' családi góggel legnagyobb mértékben eltölt asszonyok is könnyen megbocsátják az illy megalacsonyitást, melly őket a' legszebbek' sorába helyezi.

Bécs. Az udvari színházban a' mult évben 18 új darab adatott, 13 austriai, 5 pedig külső országi irótól; a' pesti magyar színházban 39; tehát több mint még egyszer annyi! Csakhogy ezen magyar színházi új darabokból alig fog 18 a' repertoriumban maradni, 's így a' színházra nézve nehezen van annyi nyereségünk, mint a' bécsieknek! Nincs egy egy nagyobb csapás színházra, mint olly müvek, mellyek csak egyszer vagy egy párszor adathatnak. Ezek' betanulásával a' színész csak idejét vesztegeti. Nekünk az eredeti darabokat azért kellene leginkább szigorúbban birálni, mert sokszori bukások által a' csak eredmények után itélő, és okokat nem fürkésző, nagy közönség előtt hitelét veszíti a' most is elég kevés hitellel biró drámai eredetiségünk.

Csanád.

Rendkivüli udvariság. Egy pesti magyar lap olly nagy előmeneteleket teszen az udvariságban, hogy már nem csak másokat nevez uraknak, hanem irói ön magokat is urazzák. „Miként felelt meg Balog úr — úgymond a' nevezett lap — némelly urak' (ezen némelly urak alig ha nem az Athenaeum' szerkesztői) izlésének, ref. úr nem tudja; részéről azonban elmondhatja, hogy Szilágyi úr (az ő véleménye szerint) jobban adá (szerepét)". — Balog úr, Szilágyi úr, némelly urak! Ennyi úr közt nem csoda, ha az ember megtéved. A' *szolga*, ha sok úr között forog, végtére azt hiszi, hogy maga is úr.

* * *

☞ Kik lapjainkra ezen második évnegyedre előfizetni szándékoznak, kéretnek, ne terheltessenek rendeléseiket minél előbb megtenni. Az évnegyedi előfizetés' dija helyben kihordással 2 ft. 30 kr., postán 3 for. pengő.

Ez évi első évnegyedből példányokkal nem szolgálhatunk.

A' szerk.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy iv. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boriték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

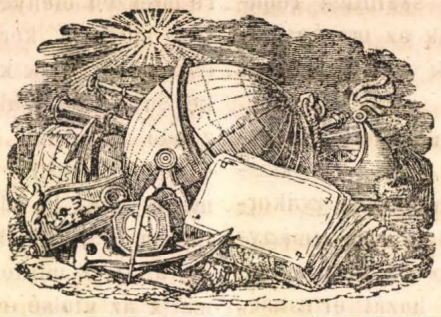

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV

Első félév. **Pest, aprilis' 18. 1839.** **31. szám.**

Tartalom: Kivonatok egy úti naplóból. I. Linz-gmundeni vasút 's a' magyar vas- és vízutak. Vége *(Gorove István)*. — Őszi dal *(Riskó Ignácz)*. — Fény és homály *(Laszlavik Károly)*. — A' csillaghoz *(Laky)*. — A' jó festő *(Tiszamelléky)*. — Az okos nagynéni. Vége *(Nagy Elek)*. — Egyveleg.

Kivonatok egy úti naplóból.

I. Linz-gmundeni vasút 's a' magyar vas- és vízutak.

(Vége.)

Hogy azonban ezen haszonteljes vállalatból az országra háramló teher annál kevésbbé legyen érezhető, fogadjuk el a' harmadik módot, melly ebből áll: a' vas- és vízutak' létesítésében három factor vesz részt, az egyik a' részvényes társaság, ez állítja részvények' útján a' status által kijelelt vonalokon a' nevezett szállítási eszközöket, a' másik az ország, ez a' részvényes társaságnak, ha bevétel elegendő nem volna, 4 száztulit törvény által biztosít, 's felhatalmazza a' kormányt ezen bevételpótlékot fedezendő kölcsönvételre; a' harmadik factor a' nemzet, melly a' kormány által felvett tőkéknek 5 procentos kamatait segedelmezés' útján fizeti addig, míg a' vasútak eleget nem jövedelmeznek.

1-ör tehát Európaszerte közhírré tétetik, hogy a' kijelelt vonalakon vas- és vízutakat állító társaságoknak a' magyar nemzet 4 száztulit biztosít. A' magokat jelentők 's ezek közül a' legkedvezőbb feltételeket ajánlók nyerik el a' felállítási jogot.

2-or. Országgyülés felhatalmazza a' kormányt annyi kölcsönvételre, mennyit a' kevesebb bevétel' esetében a' 4 procentos biztosíték megkiván.

3-or. Elhatároztatik, hogy ezen kölcsönnek 5 száztulias kamatját a' földtulajdonnal birók 's a' városok' lakói segedelmezés czím alatt fizetik.

4-er. Hat száztuliig a' vállalkozó társaság kizárólag húzza a' bevételt, de ha ezt meghaladta, héttől tíz száztuliig felét a' nemzetnek engedi át; tíztől tizenháromig a' bevételnek egy harmadában a' részvényes társaság, két harmadában a' nemzet részesül; a' mi ezt meghaladja, az ismét más vonalokon ezen mód szerint állítandó vas- vagy vízutak' 4 procentos jövedelem' biztosítására fordíttatik, vagy egy előlegesen felállított szabály szerint, a' vitelbér szállíttatik alább, mi a' vasutak' jótéteményeit a' szegényebb néposztályra is kiterjesztené, 's így hasznait ezen szállítási eszközöknek végtelenül emelné.

5-ör. Országgyülés jeleli ki a' vonalakat, mellyeken a' bevétel biztosíttatik. Minden

vas- és víz-út ezután ezen szállítási rendszernek van alávetve, de csak az országgyűlésen kijelelteken biztosíttatik a' 4 procentos bevétel.

A' statust ezen vállalatnál illeti a' részvénytársaság' számadásainak szoros megvizsgálata 's ellenörködése; ezen jognak gyakorlata bizassék egy állandó felelő választmányra, melly munkálatairól 's a' vállalat' miben létéről havonként az egész hazát értesítse, 's eleve tudósítsa a' kormányt, mennyi jövedelempótlékra 's így mennyi kölcsönvételre leend szükség.

Ezek szerint, ha magányos társaságok 100 milliót adnának vas- és vízútakba, 100 milliónak 4 procentes kamatja évenként 4 millió; tegyük azon lehetlen esetet, hogy ezen vas és vízutak tíz évig semmit sem kamatoznak, ez első évben 4 millió kölcsönt 's 200 ezer forint terhet mint ennek 5 száztulias kamatját vonand maga után — másodikban 400, harmadikban 600 ezeret, 's így tovább; tizedik évben pedig 2 millióra fogja a' terhet emelni. De ez, mint mindenki látja, lehetetlen eset. Tegyük azon valószinűbb esetet, hogy első években ezen vas- és vízutak 2 száztulit hozandnak be, azaz, 100 millió után 2 millió bevételt eszközlendnek, a' felállított elvek szerint a' másik 2 milliót a' társaságnak a' nemzet — 's pedig kölcsönvétel' utján — pótolja; a' teher tehát, melly első évben a' nemzetet éré, csak 100 ezer fr., ha második évben megint csak 2 millióra rúg a' jövedelem, a' teher 100 ezerrel szaporodni fog, 's így ha azon legrosszabb esetet veszszük, hogy 10 év alatt soha nem szaporodik a' jövedelem, a' nemzetre háramló segélymennyiség 100 millió után csak egy millióra fog növekedni. Ez azonban a' legroszabb 's legvalószintelenebb eset, mert a' vas- és vízutak' természetében fekszik, hogy rajtok az utazók 's árúk' száma észrevehetőleg növekszik 's így jövedelmök évenként szaporodik, mi a' tehernek nem hogy nevekedését, hanem évenkénti csökkenetét eszközli. Ha a' bevétel a' négy száztulit elérte, az eddig keletkezett kölcsönnek kamat-mennyisége megmarad addig, míg a' jövedelem 6 száztulira hág, ha ezt egyszer maghaladta, a' felesleget a' kamatfizetésre lehet fordítani, 's így a' mint a' közlekedés, áruszállítás szaporodandik, a' teher évenként csökkenni 's végre egészen elenyészni fog. Világosabban, ha 100 millióba kerülő szállítási eszközök tíz esztendeig csak két procentot hoznak, a' más két procentot pótló 's kölcsönvétel' utján szerzendő 20 millió' 5 procentos kamatja tizedik évben egy millió forint segedelmezést vonand maga után; ha a' rá következő öt évben már három procentot hoznak, a' bevétel pótlék 5 év alatt 5 milliót 's ennek 5 procentos kamatja az utolsó évben 250 ezer forintot teend — ha 15 év' lefolyta alatt a' 4 procentot a' bevétel elérte, minek okvetlenül bekövetkezni kell, az 1,250,000 forintot tevő teher megmarad addig, míg a' bevétel 6 procentot meghalad, ha ez csak új tiz év' multán következik el, addig a' 1,250,000 forint segedelmezési teher áll fenn, ez azonban, ha a' bevétel 7 procentóra hág, a' hetedik procentónak felével, azaz 500,000 fttal, ha 8-ra, ismét 500,000-rel csökkenni fog, 's így midőn a' vasutaknak hasznai a' földmüvelésben', mű- 's kereskedési iparban már igen elevenen mutatkozandnak, csak igen csekély teher maradand fel, 's ez is csak hamar elenyészendik. Mi történjék az ezután következő években a' nemzeteknek jutó osztalékból, felül megmondatott — és így jutand a' nemzet tökéletes éleményébe a' vas- és vízútaknak, és így virúl fel a' hon' jóléte.

Áldozat nélkül a' dolog ki nem vihető; de tekintetből soha nem kell kihagyni, miként az áldozat csak ideigleni, a' földtulajdonosnak pedig feledni nem szabad, miként a' pénzsegély csak rész jövedelme azon többségének, mellyet a' földein vagy azoknak közelében vont vas- és vízutak eszközlének, és soha nem szabad felejteni, miként szállítási rendszer a' hazában mindenkire kisebb, nagyobb jótékonysággal hat, ha kiveszszük azokat, kik a' földmüvelés' mostani hiányos állásánál fogva, gyakran bekövetkezni szokott élelem- 's más szükségeket saját hasznukra szeretik fordítani. Szükségnek ezután gabonában, fában, épület 's más szerekben támadni nem szabad; a' belkereskedésnek hasznai pedig embertársaink' nyomorain 's inségein nem fognak épűlni.

Végső kérdés: mik legyenek ezen szállítási, ezen összekötő eszközök, vasutak, vagy vízcsatornák? Tekintsük mind a' kettőt. — A' vízcsatornák olcsó szállítási eszközök, mivel rajtok egy ló 60 ló erővel bir

akkor, midön a' vasúton csak tízzel, 's innét foly, hogy a' csekély értékű termékek, minők gabona, fa, köszén stb. szállításánál az elsőség az övék, de a' szállítás rajtok igen lomha, igen lassú, nagyobb értékű kereskedési czikkelyek, gyármüvek, utazók, levelek, csatornákon a' nagy lassuság miatt nem szállíttatnak, a' csatornák télen át nem használhatók, nem, felette nagy kis vízállásnál, de hasznuk ismét, hogy minden ponton nyitvák mindenkinek a' használatra. Vasutak sebes szállitási eszközök, 's ezért utazók, levelek, gyármüvek, nemesebb gabonafajok, olajtermékek, szarvas marhák, juhok, sertések' szállítására egyedűl alkalmatosak; egyenlőn használhatók nyárban és télben, 's ez egy fő tekintet ott, hol semmiféle csinált útak nem léteznek, hol az sem útazhatik, kit atyja, kit gyermeke halálos ágyán hí magához, az sem, kit nagy nyeremény, kit hasznos szerződés vagy más fontos körülmények sürgetnek, szóval, hol télen minden ember a' legnagyobb szabadságok mellett is glebae adstrictus — 's rabságából csak Icarus' szárnyai, vagy Mongolfier golyója emelhetik ki. A' vasútakat a' szállíthatás' bizonyossága messze a' csatornák fölé helyzi, mi földmüvelési, de főleg kereskedési és gyári szempontokból igen fontos körülmény; a' vasutaknak ennyi elsőbbségei mellett csak az egy nehézség maradna tehát még fenn, hogy a' csekélyebb becsű, de aránylag nagy súlyú termékek' szétküldése a' vasútakon nem történhetik meg olly olcsón, mint a' csatornákon; ez azonban a' fennebb felállított biztosítási rendszernél fogva elhárittathatik az által, ha ezen termékeknek vitelbére alant fog meghatároztatni, p. o. egy pozsoni mérő gaboza búza, árpa, rozs, mérföldönként ½ p. kr., 's ez gazdasági tekintetben szükséges.

De ezekből korán sem következik, hogy a' csatornák nélkülözendők; földmüvelési tekintetben becsök örökké fenmaradand, 's azért, hol szükség mutatkozik rájok, vagy azonnali kamatozásra kilátás, állíttassanak fel ezek is, 's pedig úgy, hogy a' biztosítási rendszerbe belé essenek.

Mind ennek eredményei következők: köttessék össze Debreczen 's általa a' síkság' egy nevezetes része Pesttel, gőzerőre készített vasúttal; állíttassék egy szárnyvonal Váradig, leginkább az erdélyi kereskedés' előmozdítására — Miskolczot, Kassát 's az egész felső Magyarországot a' róna alfölddel egy vízcsatorna kösse össze, ez a' Tiszának Miskolczhoz legközelebb eső pontján vegye eredetét 's Szegednél ejtessék vissza a' Tiszába. Ezen csatornának végtelenek következményei, mert a' sík gabnát 's más élelmi szereket, kendert, lent, gyapjút, dohányt stb. szállítand fel, 's a' felvidék ezen termékeket más alakba öltendi, a' gyapjú helyett posztót, kender 's len helyett gyolcs 's vászon szöveteket, ezeken kivűl cserépedényeket, üveget, vasat, vas- és réz készítményeket, épületi fákat, 's minek annyira érezhető hiánya, meszet 's több más készítményeket küldend az alföldre le. Miskolcz és Tokaj' vidéke borokat is fog leszállítani, mi most a' síkon borterméstésre czélirányatlanúl vesztegetett eröket a' mezőgazdaságnak vissza fogja adni. Ezen csatorna által teméntelen holdföldek, jelenleg szárcsák 's ruczák' tanyái, káka 's nádrengetegek, tárai egészségtelen, bűzös légnek, fognak müvelő kezek alá juthatni, nem csupán azért, mivel a' víz kiszáríttatott rólok, hanem azért leginkább, mivel a' csatorna által új és biztos piacz, biztos lerakás nyílik, mi termesztő eröknek legnagyobb ingere. — Ne mondja senki azt, hogy Szegedet 's az egész alföldet úgy is összeköti a' Tisza; lassú, tekervényes folyó ez, kora tavaszszal nyár' közepéig mérföld szélességekre hulámzanak árjai, ekkor néhány hét múlva bekövetkezik az apadás, a' meder megkeskenyedett, 's a' hajózás ismét lehetlenné vált — de ezen csatornának következménye még az is, hogy a' vízárt, melly most sok száz ezer holdat önt el, megosztja, 's egyenesb iránya által sebesebben viendi le; a' mostani tiszamellékiek ez által egészen ha nem menekednek is meg az ártól; de az eltöltés, a' partok' szabályozása mindenütt könnyebbé, kevesbbé költségessé válandik 's ha ez megtörtént, akkor a' most csekély hasznú folyó kereskedési hajózási úttá is fog alakulni 's így földeik' kiszárítása 's a' folyónak szállítási eszközzé tétele ezen csatornától van felfüggesztve.

Miskolcz, Kassa 's ez által hazánk' éjszaki része köttessék össze egy Kassától Pestig terjedő vasúttal, 's ezen vasút ágaztassék el Miskolcztól azon pontig, hol az alföldi Tiszacsatorna eredetét veszi. A' kassai vasúttól

leghamarább reménylhetni a' felállított rendszer szerint elegendő bevételt; ha ez megtörtént, akkor köttessék össze Kecskemét, Szeged 's Temesvár 's így hazánk' egész déli része is vasút által. Ezen harmadik ág a' kassaitól azért függesztetik fel, mivel vidéke igen néptelen, jelenleg nyers termékek' szállítására Temesvártól Pestig a' Béga 's Ferencz-csatornák, a' Tisza 's a' Duna összekötő eszközt úgy is képeznek, 's így belőle igen csekély bevétel reménylhető, mi érezhetőleg hatna a' jövedelmeket biztosító nemzetre, azonban pár évek múlandnak el 's a' kassai vonal eleget jövedelmezend, akkor az itt szükségtelenné vált segedelmezés a' szeged-temesvári vasutvonal' biztosítására fordíttathatik.

Tolna és Szeged közti tér metszessék keresztül, 's így Szeged gőzhajózás által élénk közlekedésbe jöend Pesttel, sőt Békés, Arad, Csanád, Csongrád, Torontál megyék, a' kis Kunság egy rövid vízútnak jutandnak birtokába, mellyen termékeiket olcsón 's elég rövid úton fogják szállíthatni. Szeged pedig a' hosszú alföld, Miskolcz 's a' felvidék' hajói ezen csatornán szabadon úszandnak le a' Dunába, ezen hatalmas folyóba, mellynek jelentősége európailag már is elismerve van, melly hazánkat a' világkereskedésnek 's hazánknak a' világkereskedést óriási eredményeivel együtt tárandja fel. Mi merészen fogjuk fel a' jövőnek mosolygó képeit, az idő képzeteink' reptihez képest ónlábakon halad, de halad még is, 's még néhány évtized elhullámzandik hazánk felett, 's a' Duna' világi jelentősége tettdolgokban, nem betűkben, nem képekben nyilvánítandja magát*), 's ekkor már a' szép hazának élénk műipara, virágzó földgazdsága, ekkor a' szóban forgó vas- és vízutakon belkereskedése magas ponton álland 's a' dunai hajózásnak gyümölcseit a' legnagyobb mértékben hazánk fogja éldelni. Ha tehát akarunk a' külkereskedés' hasznaiban részesülni, akarjuk a' belipart, belkereskedést, akarjuk a' szállítási eszközök' létesítését.

Zala, Somogy, Tolna megyék kapcsoltassanak össze a' Dunával Tolnánál egy vízúttal, mellyet Beszédes' terve szerint a' Mura, Sió, Kapos és sárvíz' hajózásra idomított folyói 's a' Balaton' tava képezendnek.

Beszédes egy Czibaktól Pestig vonandó csatornának jövedelmeit 24 száztulira teszi; ez kezdetben kissé túlvitt reménység, azonban ha le is szállítjuk felére, azaz, 2,141,200 pengő forint után csak 12 száztulit veszünk, a' felállított rendszer szerint ebből 6 a' részvényes társaságé, a' másik hatból 10 száztuliig 2 az országé, azaz 2 millió p. forint után 40,000 p. f.; a' 10-et túlhaladó két száztulinak két harmada, vagy is 26,666 fr. 40 kr. 's így összesen 66,666 fr. 40 kr. Ezen összeség a' debreczeni vasútvonal' azon részének, melly a' csatornával párhuzamba jő, a' bevétel' hiányát mindenkor fedezné, 's így a' magyar szállítási rendszerbe ezen csatorna mindenkor befoglaltatható.

Pestnek Bécscsel nem sokára vasúti összeköttetése életbe lépend; gyönyörűk leendnek eredményei — de Pestre, Pozsonra, a' Dunának balparti oldalára, 's így a' hazának nagyobb részére, sőt az összes külkereskedésre nézve több haszonnal hatna, ha Pest, Komárom, Pozsony az éjszaki pályával 's így Cseh-, Morva-, Szilézia 's éjszaki Németország egy vaspálya által közvetlen érintkezésbe jönének, 's azért ezen vonal is befoglalható a' szállítási rendszerbe. 'S ezek volnának előlegesen, mellyek a' magyar szállítási rendszert képeznék. A' győri vasút kimaradt belőle, mert erre a' törvény' engedményeinél fogva már találkozott vállalkozó társaság, de ha ez is a' felállított elvek szerint létesült volna, jövedelmeinek fölöslege más vonalok' bevételhiányát igen jótékonyan pótolhatá.

Itt az idő, hogy materialis jólétünk' tekintetében hatalmas és bizonyos következményű vállalatokhoz nyúljunk — itt az idő, hogy tanúljuk meg, miként nem csak az a' kár, mi pénztárainkból tettlegesen elvonatik, hanem kár az is, mi a' termesztő erők' tespedésében, szunnyadásában vész el; tanúljuk meg ne csak örökké a' külkereskedés' mérlegét a' behozatal 's kivitel' mennyiségét aggodalom közt tekinteni, 's azon tünődni, hogy tilthassuk el a' külföld' készítményeit, hogy áraszthassuk el ellenben azt honi termékeinkkel; ne keressünk gabonáknak egyedűl külföldön piaczot akkor, midőn hazánknak jókora része csak nyomorúan termi azt, ne ve-

*) Az Allg. Zeitung' ez évi 85. és 87. számában már is emlegetnek egy vasútat, melly Hirschowa vagy igazabban Rassowánál vevén eredetét, a' Dunát a' Feketetengerrel Costendzsénél kötné össze.

sződjünk örökké avval, hogy a' külföld borainkat nem iszsza, akkor, midőn az egész alföldi nép kerti lőrékkel öli szomját; szokjunk el végre ama' kényelmetlen, hosszadalmas és költséges utazástól, melly órák helyett napokat, néhány forint helyett százakat zsarol el tőlünk.

A' dolog' kivitele halasztást nem szenved, mert minden hasztalan elmulasztott percz financialis tekintetben milliókat ér a' nemzetnek, de főleg azért, mivel a' felállított biztosítási rendszernek minden vas- és vízutat magában kell foglalni, azért, hogy azon vonalok, mellyek nagyobb tiszta jövedelmet hajtanak, fedezzék a' kevésbbé jövedelmes ágaknak bevételét — ha tehát ezekre a' már fennálló törvények' engedmények' engedménye mellett vállalkozók akadnak, kivonatnak a' biztosítási rendszerből, 's ezeknek csak ollyak hagyatnak fenn, mellyek a' meghatározott 4 procentot nem hozzák be, 's így nagyobb segedelmezésre leend szükség, halasztani tehát nem lehet.

Még egyszer: egy mentője van nemzeti iparunknak, egy, mi újjá teremti hazánkat, életet, ifjú életet lehell belé, ennek minden kellem- 's örömeivel, egész erejével, elevenségével, hogy magasb tárgyak után is dobogjon kebele 's nemzeti éltének számtalan gyönyöreit szedhesse, 's ez a' jó szállítási rendszer, vas- és vízutak.

Gorove István.

Őszi dal.

Nincs virága a' mezőnek,
Sárga a' berek,
A' sebes röptű időnek
Szárnyain sietve jőnek
Őszi fagy 's derek.

A' borongó nap' sugára
Többé nem meleg,
Köd borúlt a' láthatárra,
'S lágy zephir' fuvallatára
Jöttek hűs szelek.

Ah! az ősz' hideg szelének
Mérge szörnyü nagy!
Ifju szép nőm, vad dühének
Áldozatja lett, — 's szivének
Tör az őszi fagy!

Riskó Ignácz.

Fény és homály.

Sötétség volt fölöttünk
Több század óta már,
'S fényt csak most kezde adni
Ismét a' napsugár.

De hát azért adál-e,
Nagy isten! fényt nekünk,
Hogy mást ne lásson újra
Mint gyászt, homályt szemünk?

Laszlavik Károly.

A' csillaghoz.

Istenī fényeddel mért kérkedel estveli csillag?
Nellim' arany színű szép haja isteniebb.

Laky.

A' jó festő.

Nem csoda, élénken hogy festi Epésy irígyét;
Önnön szívének festi le bélyegeit.

Tiszamelléky.

Az okos nagynéni.

(Vége.)

Ezentúl a' grófnét nem nőtestvére' tervei 's annak hiú reményei 's kivánati követék cselekedeteiben: egyedűl a' nemesszivű, élete' minden örömétől megrabolt Viktóriának lön szánva minden gondolata. — 'S ezért távoznia kell azon férfitól, kit egyedűl szeret 's ki az övé soha sem lehet. A' grófné bizton remélé, hogy Viktória képes magát 's férjét boldogítni büszke lelkűlete által, ha mindjárt férhez menetét áldozatként tekintené is. 'S így ő általa jóvá tétetnék azon hiba, mellyet anyja' botor hiusága elkövetett. — Viktóriát távozásra birni, sokkal könnyebben esék a' grófnénak, mint remélé.

„Igen, jó, szeretett nagynéném, én távozni akarok innét, csak el, olly messze mint lehet. Utazási kedvemet anyámnak sohasem fedezhetém fel, mert ő helyzetét megszokta, 's még most is diadalokat képzel, mellyek szivemet iszonnyal töltik. Én egy új világba akarnék lépni; új ismeretségeket kötni 's egy új életet kezdeni. Mindent feledni akarok, kedves nagynéném, de mindent!"

‚Tehát ezentúl feledj mindent' — mondá a' grófné, midőn Viktóriával a' pompás utazó kocsiban üle. ‚Feledj mindent, mert most egy új világba fogsz lépni, új örömeket 's embereket ismerni, új életet kezdeni, hol senkitől sem ismertetel.' Csak egy feltételem van, mellyben kedvemért megegyezned kell, 's

mellyet kivűlünk egy lélek sem tud. Igérd meg ennek teljesítését!“

Viktória kiváncsian hallgatá a' beszélőt.

‚Általam jelenleg egy új pompakedvelő udvarba vezettetel. Te gazdag vagy minden oldalról, 's itt fösvénykednünk nem szabad, nem kell. Te fényesen fogsz fellépni, minden mulatságokban részt venni, 's legforróbb kivánatunk teljesűlend, ha....‘

„Ha?“ kérdé Viktória.

‚Ha megengeded, téged fiatal özvegyként a' világnak bemutatnom. Ebből áll mind az, mit tőled kivánok.‘

Viktória felváltva pirúlt 's halaványodott el. — „De nagynéni“ — mondá lassudan.

‚Hallgass meg, kedvesem — válaszola hirtelen a' grófné; 's hidd el, hogy mindezzel csak tenjavadat eszközlöm. Te St. Victoire marquise vagy, egy öreg, beteges férfi' neje, természetesen magtalan 's dúsgazdag. Karlsbad vala találkozásunk' helye, honnét imádóid' köréből vissza kivánván magadat vonni, megegyeztél kivánságomban, egy ideig az én felvigyázásom alatt maradni. Ezt mondóm állapotodról 's te bizonynyal bölcs nagynénéd' terve iránti bizodalomból meg fogsz benne egyezni!‘

„De mire vezet mind ez — kérdé Viktória — 's mi nagy zavart okozhatunk magunknak ezen csekély hazudság által!“

‚A' mi első kérdésed' illeti, — válaszola a' grófné — ez tőlem egy kis tréfa; a' második felelet' terhét pedig egészen magamra vállalom. Minden történhető esetben bennem bizakodhatol.‘

A' nagynéni által némileg hiuságát sértő ajánlás elfogadtatott. Ezen új szerep-vitelre nagy kedvet éreze magában Viktória, 's képzelődése azonnal annak gyönyöreit is előteremté, míg lélekben már is egy fiatal gazdag 's szép özvegy nő' szerepében díszelgett, a' ki bájainak hatalmát ismeré, de azzal győzni nem a' tetszvágy' pályáján kivánt.

A' nagynéni' eszes és komoly beszéde mindinkább nagy hatást gyakorolt Viktória' szivén, 's midőn azon szigorú feltételt kivánná tervéhez ragasztatni, mi szerint Viktória Stern gróf' emlékét egészen megsemmisítse keblében, hogy így kezét egy derék férfinak nyújthassa, ekkor forró könyek közt borult a' derék lányka anyai barátnéja' kéblére: „Én egészen az öné vagyok, szeretett nagynéném! tegyen, gondolkodjék 's válaszszon javamra; szent föltétem azt teljesíteni, mihez istenem erőt adand!“

A' grófné szoros kötelességének tartá fenséges asszonya előtt a' dolog' mintlétét el nem titkolni: minden körülményeket felfede előtte, 's a' nemesszivű herczegnő a' tervet nem csak helyeslé, hanem azt előmozdítani is igéré, midőn Victoire asszonyságnak az udvar előtti bemutatását eszközlé, hol egész kitüntetéssel fogadtaték.

A' grófné hizelgés nélkűl vallhatá meg, hogy Viktória tökélyes szépségű nő, midőn a' pompás bálruhában, szép barna fürteit gyémánt kövektől övedzetten, büszkén a' terembe lépni látá. 'S tíz percz mulva világosan láthatá, milly nagy hatást gyakorolt minden szíveken Viktória' fellépte.

St. Victoire asszonyság vala azon csillag, melly minden egyebet elhomályosíta, magnesként minden szivet magához vonza. Ki külső bájai által érdekesnek találá, azt kevés idő mulva szellemi ereje egészen rabbá tevé. Egy karszékben ült a' grófné 's mosolygva nézé az öcscsének áldozott hódolatokat, a' közelítendő eljegyzésre gondolván. A' fővárosbani hosszas tartózkodása által megismerheté minden házasulandó férfi' gazdagságát, 's ahhoz tartá magát megkülönböztetéseinél.

Mit az okos nagynéni előre láta, megtörtént. A' fiatal 's szép özvegy nő mindenkit érdekelt, 's bírása lön ezentúl minden kivánat' czélja, 's a' mit Viktória soha sem remélt, szinte megtörtént. Heldenkron grófban, közelebbi ismeretsége után, Stern gróf' characterének fő vonásait lelé: a' gazdag 's szép fiatal ember azon kivűl vidámságot 's életkedvet kötött vele össze.

A' reménytelenűl szeretett' képe lassanként emlékéből kihalt. Gyönge pirulás közt szemlélé Heldenkronnak iránta mutatott szerelme' jeleit; míg végre szivdobogás közt kelle megvallania, hogy tán minden férfiak közt egyedűl ő boldogíthatná 's pótolhatná ki az elvesztettet szerelmével.

A' grófné mind a' grófot, mind Viktóriát ismeré, 's befolyását ennek előmozdítására vagy siettetésére, egészen megvoná, remélvén, hogy a' két egymást érdemlő szerető bizonynyal nyilatkozni fog. — Azonban a' gróffali titkos beszélgetése' következtében, miért ez esengett, a' grófné Viktóriát átölel-

ve így szólt: „Ne titkolj előttem semmit édesem, 's én is egészen nyilt leendek irántad. Szegény anyád' hiu képzeletében mély fájdalmat vésett önkeblébe, mellynek kútfője, hogy téged, egyetlen gyermekét, tán élte' boldogságától foszta meg, 's halála után véd nélkül hagyand. Én ezen fájdalmában részt veszek 's nem akarom vizsgálat alá venni, mennyire érdemli meg lelkiösmerete' fordulásit. — Irántadi forró részvétem, melly tiszta lelked' megösmeréséből fakadt, lelkesített tetteimben, miután tisztán érzém, mennyire boldogítható általad egy nemes férfi. Ezentúl föltételem megvolt mindent elkövetni, mi hatalmamban áll, téged a' női 's anyai szeretettel megismertetni. Ismered a' nagy világot 's ismered előitéleteit, mellyek akadályoztaták lánykénti felléptedet; mert így vagy unalmasnak, vagy kimondhatlan önfejűnek képzeltettél volna. Más mód nem vala szabadon előleges és hoszszas ismertetések nélkül bájoló tulajdonidat kifejteni 's megismertetni. Már most látod, hogy mindenütt neked hódolnak; azonban az okos az időt elreppenni nem hagyja, 's mit egy leányfő' képzelete szült, annak agyadban elenyésznie kell. Heldenkron gróf szeret téged. Veled hasonló rangban áll 's gazdagságára nézve ne hidd, hogy a' te mérő-serpenyödet alászállni hagyná. Azonkivül szerelemreméitó 's nemes szivű; mit vélsz teendőnek gyermekem?"

Viktória nagynénje' kezét ajkaival illeté. ‚Kedves nagynéném, Heldenkron szeretetre legméltóbb férfi, kit valaha ismerék; de megcsalhatom-e a' nemeslelkűt, ki hozzám egész bizodalommal viselteték?'

„Megcsalni?" kérdé a' bámuló grófné. „Mivel 's mi által?"

Viktória égő arczát elfedé. ‚Ő engem özvegyként ismer, oh minek kelle hazudság által nemes szivét megnyernem. Mért épen öt áltatni, megcsalni, kit jeles tulajdonaiért becsülnöm kell!'

A' nagynéni mosolyga. „A' gróf tehát csakugyan győzött büszke sziveden. Hadd öleljelek meg, szeretett leányom. Tudd meg, hogy kevés idő alatt olly sziven győzedelmeskedél, melly után ezer női szív ohajtozék. A' gróf mai beszélgetése' alkalmával kért szived' megvizsgálására, mert ő kész mindenre. Nem hinném, hogy kosarat fonhatnál neki; az idő hozzá úgy is rövid volna, mert nézd csak, gyermekem, ő itt van itéletét hallani."

Viktória ijedten fordúla vissza. Mély pirulás közt süté le szemeit, mert előtte álla a' gróf, szinte égő arczczal, néhány érthetlen szókkal küszködve.

A' nagynéni jónak látá magát teremébe visszavonni, hol azonnal testvérének levelet irandó, asztalához leült.

„Készülj a' lakodalmi ünnepélyekre, kedves öcsém. Leányod már is boldog menyasszony, 's hihetőleg már holnap ezen új helyezetében az udvarnak bemutattatni fog. Négy hét mulva mindnyájan hozzád sietünk, 's ott szép és boldog menyasszony leányodat myrthus-koronával ékesithéted, 's velem együtt örvendhetsz tervem' szerencsés sükerülésén."

Alig végzé e' néhány sort a' grófné, midőn az ijedségtől kinoztatott Viktória a' hőn szerető gróffal öt felkeresni jöve.

‚Oh nagynéni! — kiáltá fel Viktória könyes szemekkel 's reszkető hangon — mondj el neki mindent; ő szeret engem, 's e' szerelem olly boldoggá tehetne; de nem! én ezen nemeslelkű férfit megcsalni nem akarom. — Gróf úr — ezen szókkal fordúla a' félelemtől reszkető lány hozzá, midőn a' grófné finom mosolygással tovább is hallgatott — ön engem St. Victoire özvegyként szeret; oh micsoda tömkelegbe vetett szerencsétlen hazudságom! Fusson 's kerüljön engem, én az öné soha sem lehetek!'

„Oh kérem méltóságodat — mondá a' gróf a' fő udvarnokához — fejtse meg nekem e' rejtvényt! Kegyed nekem unokaöcscse' szivét szabadnak állítja, a' bájos nő iránti szerelmét megvallja! Istenem, olly győzhetlen volna egy második házasság iránti gyűlölsége!"

A' grófné, miután Viktória eltávozék, a' grófot a' pamlagra ülésre kérte. „Gróf úr — úgy mond a' grófné — nekem minden esetre olly körülménynyel kell önt megismertetnem, melly eddigelé ön 's a' világ előtt rejtve volt. Viktória valódilag nem özvegy, mint mondatott."

‚Tehát férje él? — kiálta a' gróf. — Oh én boldogtalan!'

„Csendesedjék le — kéré a' grófné — et-

től mit sem tarthat. Viktória egészen szabad, 's az ön kivánatinak semmi sem áll ellen.“

‚Hogy értsem mind ezt? — kérdé a' gróf. — Viktória nem St. Victoire marquise? Méltóságod ismeri elveimet, mik szerint én származásra nem nézek, 's ez bizonynyal ő 's köztem válaszfalt nem állítana; azonban családom iránti kötelességem, az udvarnáli helyzetem — de csak azt mondja meg méltsád, mi származású 's birhatom-e öt?‘

„Viktória, gróf úr, unokaöcsém — szóla biztatólag a' grófné — 's egyik legősibb család' ivadéka, — 's ez oldalról nyugott lehet; de...“

‚Tehát szegény? — kérdé a' gróf. — Istenemre nem találok egyéb okot utolsó szavai felvilágosítására.‘

„Korán sem. Unokaöcsém minden tekintetben igen gazdag.“

‚Méltóságod engem bizonynyal szük fejünek tarthat — monda a' gróf némi boszankodással — de becsületemre, ha nem méltóztatik a' rejtvényt megfejteni, nem fogom kitalálni boldogságom' háborító okát.‘

„Tudja meg tehát, gróf úr — mondá a' grófné — hogy unoka-öcsém sem St. Victoire asszonyság, sem özvegy, hanem....“

‚Istenre kérem, méltóságod, ne kinozzon tovább — kiálta fel a' gróf. — Ki 's mi tehát?‘

„Unokaöcsém — válaszola a' grófné — Eichhorst bárónő, férjnél soha sem volt, St. Victoire marquist soha sem ismerte — szóval ő még hajadon!“

Elbámészkodva tekinte a' grófnéra a' hőn szerető; arczán látható örömteljes boldogság' érzete váltá fel a' félelmes várakozást. ‚Viktória! — kiálta fel hő szerelme' lángjában, — mi kimondhatlan édes csalódás ez, 's mi édeni érzettel bocsátok meg ez ártatlan tréfáért! Oh áldjon meg méltóságod minket; bennem a' föld' legboldogabb völegényét áldja meg!‘

Nagy Elek.

Egyveleg.

Viktória királynő és a' juhász. Az angol királynő nem régiben egy sétalovaglás' alkalmával London' környékén, hol rendszerint kevés kísérettel szokott járni, egy hirtelen zápor által lepetett meg. A' mezei út, mellyen mennie kellett, csaknem járhatlanná lőn, és a' lovak csak lépve haladhattak, ez okból megszólíta egy öreg juhászt (neve Longley) engedné meg neki és kiséretének, hogy a' réten, melly urának, sir Jubbs Robertnek, tulajdona, keresztül mehessen. Longley nem akarta megengedni, ámbár egy úr a' királynő' kiséretéből ő fölsége' kérését néhány pengő okokkal is, mellyek közönségesen sükerrel szoktak birni, kész volt elősegélni. A' királynő tehát kénytelen vala a' szörnyü esőben csaknem félóráig tartó kerületet tenni. Egy paraszt, ki tanúja volt, milly nyakasan ellenkezett Longley a' királynővel, megszólítá emezt: Talán nem tudod te, szerencsétlen, ki volt ama' szép ifjú hölgy, ki olly udvariasan kért? „Nem más mint a' királynő.“ — — ‚Mindegy — mond a' nyakas ember. — És ha ellenkezésem' daczára átment volna a' réten, zálogot vettem volna tőle, ha tízszer királynő is. *(Europa).*

Ballet Pétervárában. La Gitána neve azon balletnek, melly Orosz Pétervárában olly rendkivüli pompával vitetett a' színpadra. A' császár 200,000 rubelt adott reá. Az első felvonásban egy vásárt látni mainai Frankfurtban; azaz 400 személyt a' leggazdagabb 's ritkább öltözetben, a' mint futkosnak, énekelnek és zajognak, trombitákat fúnak, dobot vernek, kötélen tánczolnak stb. zsebtolvajok, majmok, medvék, tanult kutyák, savoyardok és czigányok, mindenik kiszabott foglalkodásban jelennek meg. A' második felvonásban, a' színpad egy erdei tájképet mutat a' pirénei hegyek közt, mellyen czigányok tanyáznak. A' hegypatak, melly leomlik, nem vászonból van, hanem valóságos viz, melly 12 lábnyi magasan és 24 lábnyi szélesen zuhog le és három erős híd alatt foly, mellyeken minden pillanatban lovasok vágtatnak és 200 személyből álló czigány banda megyen át. A' harmadik felvonás a' nézőt egy álorczás bálba vezeti. 260 tánczos, és 140 alak, a' legtarkább, eredetibb és gazdagabb öltözetben 500 gyertya' fénytengerében mutatkozik. Taglioni volt fejedelemnője ezen a' maga nemében egyetlenegy tánczjátéknak.

Rachel. Néhány év előtt, midőn a' Theater fraançais-ben szomorújáték adatott, és néző nem sok volt jelen, a' színházi pénztárnál egy kis nyúlánk lányka szokott volt megjelenni, és olly esdeklőleg kérte a' pénztári tisztet, adna neki ajándékúl egy belépti jegyet, hogy az kérését rendszerint nem tagadta meg. Ez így folyt egy ideig; a' szerény leány csak akkor jött kérelmével, ha a' ház nem volt tele és ha szomorújáték adatott. Szerencsétlenségére más személy tétetett a' pénztárhoz, és midőn a' kis leány megint jött, durva szavakkal utasíttaték el, 's így szegény megfosztatott legszebb gyönyörétől. Ezen szegény lányka nem más volt, mint Rachel kisasszony, Parisnak most egyik legnevezetesebb színésznője, és épen azon színház' első rendü tagja, hol előbb ajándék-jegyet kéregetett magának.

Rabszolga kereskedés. Micsoda lábon áll az emberiség' ügye a' constitutionalis Portugaliában, bizonyítja az, hogy legközelebb egyetlenegy hónap alatt 36,000 néger-rabszolga vitetett Nyugotindiába.

Az amerikai asszonyok erkölcsiség és hüség' tekintetében fölül haladnak minden dicséretet. Ők egyedül, minden kiséret nélkül, utaznak; kocsikon, hajókon a' legjobb helyet kiványák és megnyerik. A' férfiak soha sem mernek magoknak szabadságot venni valami illetlenségre iránt ok.

Békülési terv. XVI. Lajos' idejében készületek tétettek Algír ellen; az ügyviselő ostromlással fenyegeté a' várost. Az akkori Dey azt kérdé tőle: „Mennyibe fog ez kerülhetni az ön' királyának?“ — ‚Néhány millióba bizonyosan‘ válaszolt ő. — „Tudja mit, mond a' Dey egy kis gondolkodás után, jelentse királyának, hogy ezen költség' felét megkímélheti: ha a' másik felét nekem ajándékozza, magam összelövetem a' várost.“

☞ Kik lapjainkra ezen második évnegyedre előfizetni szándékoznak, kéretnek, ne terheltessenek rendeléseiket minél előbb megtenni. Az évnegyedi előfizetés' díja helyben kihordással 2 ft. 30 kr., postán 3 for. pengő.

Ez évi első évnegyedből példányokkal nem szolgálhatunk.

A' szerk.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy iv. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boriték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 ftou. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

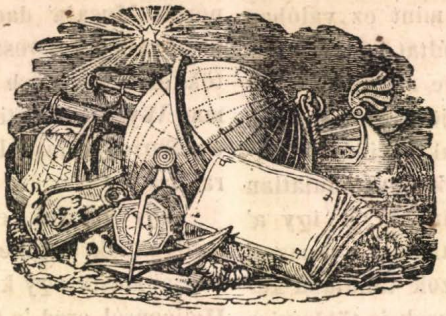

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV.

Első félév. **Pest, aprilis' 21. 1839.** **32. szám.**

Tartalom: Az angol literatura' kifejlésének vázlata (*T. L.*). — Kivonatok egy úti naplóból. II. Linzi hangverseny (*Gorove István*). — Katarina (*Beöthy Zsigmond*). — A' hív, papjához (**). — Dubarry grófnő' selyemharisnyája és Beaumarchais. — Aphorismák (*Sz—i*, és *Z.*). —

Az angol literatura' kifejlésének vázlata

Chaucer ideje óta.

(Vége.)

Ha egy nép kiemelé ugyan magát a' vadság' állapotjából, de általános müveltségre még nem jutott el — ha a' nemesek és nép, ha a' tudósok és közemberek két elkülönzött osztályt képeznek — a' költőnek, ki állításunk szerint szükségkép eleitől fogva utánozás és tanulmány által fejlik, a' tudósok és előkelők közt kell származni. Neki némi neveléssel 's némi előképek által eszközlött ihletettséggel kell bírnia, mellyet a' nagy tömeg nem ismer. Így származott, mint mondók, Dante Olaszországban, Chaucer Angliában a' nemesek és tudósok közt. Illy időszakokban az udvarok' egyeteme a' Musa' nemzeti növényiskolája lesz. Ezen elkülönzöttség a' nép' tömegétől a' költőt rendszerint pedanttá, erőtetetté 's nehézkessé teszi — a' nép' érzelme legjobb gyógyszer az iskolák' formaságai ellen. — De a' tizenötödik században Angliában nemcsak egy udvar dúlaték fel, nemcsak királyok tétettek vallásos üldözés' és pártszellem' eszközivé, nemcsak a' nemesek valának folytonos, ádáz vérengezésbe bonyolódva otthon 's külföldön; hanem az egyetemekben is déli fokát érte el azon nyomorú, forma-vadászó pedántság' szelleme, melly olly közönséges egy tudatlan 's magát holt nyelvek' hamva közé temető időkorban. 'S egy pseudo-aristotelicus szerencsésen valósítá Plato' Utópiája egy részét 's minden költőt számüzött respublicájából. De ha (kivételként egy különben helyt álló szabály alul) illy időkben, egy müveletlen, lármás, nyomott nép között a' költészet előlépne is: nemcsak arra biztosan számolni, hogy pórias közönségi durvaságának részese, de arra is, hogy szolgálója lenne azon röpke 's ingatag szeszélyek- 's szenvedélyeknek, mellyek leginkább összhangzanak az idő' elválasztó viszonyaival. Chaucer, kinek lelki iránya előbb alakúlt, mintsem a' társaság polgári háborúk által chaossá dúlatott össze, szerencsésen egyesíté az egyik osztály' finomságát 's tudományát a' másiknak erőteljes és tetsző természetességével. De nem csodálhatni, hogy Chaucer egyedűl maradt, minthogy vakbuzgalom 's vérengezés nem sokára elnyelék a' pillanatnyi 's kora világot, mellyet geniusa az időn eláraszta. Nem ok nélkűl kétkedhetni, ha lett

volna-e Chaucernek korábbi követője kedvezőbb körülmények közt is, mint ez valóban történt. Hajlók vagyunk a' múltat jelenröli tapasztalásaink szerint itélni. De meg kell gondolnunk, hogy Chaucer' idejében sajtó nem vala; költeményei nem valának rövid és szenvedélyes lyrai dalok, mellyek egy tanulatlan csoport' szivébe benyomúlhatának 's így a' nemzet' izlését csöndben fejtheték 's nemzeti lelkesülést szülhetének; — azok' tanulása kevesekre szorúlt — 's e' kevesek is többnyire zárdák' emberei vagy a' jogtudósok' osztályából valának. Occleve jogtudományra neveltetéték; Wyntown András prior vala; Lydgate, a' legnépszerűbb 's legtermékenyebb Chaucer' tanitványi közül, Bencze-barát volt. Illy' academiákban, a' tudományosság' és ének' magányos menedékhelyein, Chaucer' egészséges, ép 's kellemes Musája még úgy is nehezen találhatott volna szerencsés követök' sorára, ha a' tizenötödik század szerencsésebb 's békesebb időszak lett volna.

Idő közben mégis a' nyelv előlépéseket tön, 's Lydgate 's egyéb alatta álló szellemek elegendők valának arra, hogy a' nép közt némi izlést tartsanak fen a' költészet' formái 's ragyogása iránt. De midőn a' béke 's rend az első Tudor' uralkodása alatt utat nyitának VIII. Henrik' fényének 's pompájának — midőn a' polgárosulás és fényüzés' haladása, egy nyugtalan aristocratia' rendetlen elemeiből jól rendezett 's csinos udvart alkotott, midőn a' könyvnyomás' felfedezése némelly népszerű, bár most elfelejtett balladák 's románczok kincseit nyitá fel az elbájolt népnek: ismét látjuk egy azon időben a' *népszerű* és *udvari* költészet' elkülönzött két folyamát a' föld alól, melly alatt egy ideig rejtve valának, rögtön előtörni.

Az első (népszerű) a' másikat (az udvarit) még némileg meg is előzé. Nem is említvén a' „*dióbarna lányról*“ balladát, mellyet Warton 1500ra tesz, Skelton már a' VIII. Henrik' korában élő 's arany phrasiseiket mesterséges sonettekbe szövő udvari költők előtt tálalá ki durva és szilaj tréfáit a' legegyszerűbb 's legerősb angol nyelven; pap és tudós létére semmi papit 's müvészit nem mutatva. A' nagy tömeg' érzelmét Wolsey ellen egyszerű, szives gúnyban adá elő, melly a' tömegnél mindenkor leghathatósb. Szintolly egyszerű és durva az epigrammiró Heywood, ki még az udvarnál is kedves volt, emphaticus értelemben póriás Musája' daczára. — De VIII. Henrik nem vala túlságosan gyöngéd biráló. E' költökkel a' legerősb ellentétet képezik sir Thomas Wyatt' didacticus és harmoniás simasága, és Surrey' olasz lágysága 's asszonyi czifrasága.

Így folytak egyszerre két forrásból — mellyeknek egyikét a' nép' szivéig kisérhetni, míg a' másik egy kevésbbé honos, de virágosb Heliconról ered 's Chaucertől Surreyig folytonosan olasz befolyások által tápláltatik — a' költői génius' azon elkülönzött folyamai, melylyek, noha egy ideig, mint látni fogjuk, közös mederben egyesülve, még hosszasban is párhuzamosan csergedeztek egymás mellett; 's mellyek később Skelton' bohózatait Butlerben kiterjeszkedni, Surrey' csicsomás ötleteit Cowley' tudós affectatiójában elmerűlni láták. — A' színpad egyesité e' két ellenkező költői iskolát, melly a' szenvedélyes, szives népet, 's a' csicsomás és csömörletes nemeseket az öröm' 's élvezet' egy azon közös mezején vezeté össze. A' mozgalmas jelenetek, az élénk bonyolodás, a' lelkes characterek' energiája 's élete elbájolá ott az egyikeket — az előadás' pazar, gyöngéd poézise lelánczolá a' másikákat. Surrey' 's a' sonettirók' mesterkélt ötletei a' shakespeari dialog' festői 's képdús gazdagságaig emelkedtek; Chaucer' egyszerű, erősen bélyegzett egyénisége Shakespeare' charactereinek áradozó, termékeny metaphysicus különségeivé alakúlt. Az Erzsébet és első Jakab' idejéből fényes literatura' minden egyéb terméke kiapadt forrás vala a' népnek. Bölcsek' és statusférfiak', tudósok és költők' literaturája volt az. De a' társas élet' nagy különségei nem valának még annyira összeolvadva 's egybe vegyűlve, hogy e' kincsek a' nép' számára is lettek volna. Még a' respublicai háborúk' későbbi idejében is a' népügy' nagy bajnoka Milton, olly nyelven vitatá a' többség' dolgát, mellyet csak a' kevesebb szám méltányolhatott. De az angol dráma mindenkinek felnyitá bűvös országát, 's talán közvetlenebből és hathatósban ébreszté a' nemzet' tömegének phantasiáját 's ada szárnyat eszméinek, mint egyéb kevésbbé rejtett 's kevésbbé ismért okok. A' dráma alkotá a' közbejáruló tagot poézis és próza között, iránya az vala, hogy azon nagyszerű nyelvépületet, melly első Jakab' uralkodása alatt emelteték,

részint bélyegezze, részint teremtse is. Legtöbb tartományban, de kitünőleg Görögországban és Angliában megelőzi a' dráma a' próza' tudományos vagy müvészi fejlését. Ez a' hid, mellyen át a' gondolat és képzelődés, eddig a' költészetre fordítvák, új vidékre lépnek.

Chateaubriand, míg a' reformatió' elveit mérséklettel 's józansággal fejtegeti, menynyire ezt tőle mint nagy catholicustól várni lehet: azon csodálatos izgatásról mégis, mellyel e' történet az emberi lélekre hatott, csak igen kevés igazságszeretettel szól. Ő felteszi, hogy a' catholicus vallás lényegesen népszerű, hogy az a' nemzetek' érzelmeire volt alapítva, 's hogy a' reformatio a' fejedelmek' és nagyok' müve. De ha látjuk, mi gyönyörrel hallgatá a' nép sok ideig a' római papság' ellen irt gúnyokat; ha olvassuk, hogy sok évvel azelőtt Wikleff a' pórnép' örserege közt jöve szent Pál' templomába: nem tudnók bizonyosan megmondani, angliai nyolczadik Henrik vagy szászországi Fridrik többet tettek-e a' protestantismusért, mint Konstantin az eredeti catholicismusért. 'S általjában, ha a' protestantismus Angliában királyi pártolás alatt emelkedék föl, a' római vallás nem kevésbbé királyi pártolás alatt vert ott gyökeret. Azonban nem sok szót érdemel, valljon a' revolutiókat aristocratia, v. democratai munkásság hozza-e létre, csak az elvek magok a' népnek kedvező resultátumokra vezessenek. A' reformatió' democratai izgató ereje nem a' benne munkás személyek inditó okaiban feküdt; hanem egy elv — a' gondolat-szabadság — megállapitásában; azon elvében, mellyet a' reformatorok magok sem korlátozhattak volna. 'S épen azért vont a' reformatió maga után Angliában egy szélesb, igen fontos következményt, minthogy fejdelmek 's felsőségek vezérlék a' népszerű érzelmet. — Közelb érintésbe hozá az egymással a' társaság' minden osztályait, 's a' biblia' fordítása a' literaturának 's költészetnek egy nagy és zöld oaséjét alkotá; hol minden lélek, finom és durva, müveletlen és tanúlt egyesűle a' tanúlság' és gyönyör', vigasztalás' és remény' közös forrásánál.

Azonban, ha a' müveltség' fokai valamelly országban sok ideig egyenetlenek valának, ha a' néptömeg sok ideig csak a' tudás' kezdeteire vala kárhoztatva 's a' kisebb szám elveszett az iskolák' szörszálhasogatásai 's mesterkélései közt, legalább egy nemzedéknek el kell telni, míg a' literatura mintegy folyékony 's keringésében gátolatlan lesz — míg a' közönség egy zárt 's egyesült hallgatóságot (auditoriumot) alkot. — Még a' polgári háborúk, sőt II. Károly visszaállitatása után is létezett udvari literatura, melly a' nagy angol közönség' literaturája nem vala.

Míg Cowley a' túlzásnak 's mesterkélésnek egy új nemét vitte bé a' költészetbe, Henrik az édes, képzeményes dalosok' régi sorát folytatá, kik csicsomás és regényes lovagok 's cavalierok közt fejlődve, mindig bámultatnak, de soha nagy körben népszerűek nem lesznek. — Küzdés támadt az ó iskola' affectatiói közt, mellyben olasz szellem uralkodott 's az új iskoláéi közt, melly a' francziák' prózaibb divatából indúlt ki. Dryden' férfias erejének befolyása alatt végre az utóbbi lön túlnyomó, 's e' nagy iró még eleget tarta meg a' valódi nemzeti szellemből, hogy csaknem első legyen, ki hasonló figyelmet ébreszte a' kisebb szám 's a' nagy tömeg közt. Elbeszélései 's satyrái a' népnek valának költve; csintalan vigjátékai, falában járó tragoediai az udvar' korcs bohóságai voltanak. A' criticának szokott tévedése, feltenni, hogy egy nagy költő' izlés- és itélethibái az idő' népszerű érzelmével összhangzólag követtetnek el, — rendszerint azonban még inkább összefüggenek az udvarok' és criticusok' hamis nézeteivel. Felületes szemlélet is elegendő volna annak bebizonyitására, hogy Shakespeare' enyelgő 's mesterkélt elmeskedései, keresett 's túlságos képen rosz tréfái és szójátékai nem a' nép' seprejének, hanem a' társaság' tejfelének valának irva. Így van Dryden' minden, még roszabb hibáival is — az utálatos morál vigjátékiban, tulságos dagálya rímes tragoediáiban az udvarra, nem pedig a' nagy közönségre vala számitva. A' nagy sokaságban olly sok természetes értelem 's indulat lakik, hogy egy ember, ki, nem mondjuk az észhez, hanem a' sokaság' szivéhez beszél, soha sem marad hosszas ideig hamis úton. Még ma is, midőn pedig a' közönség sokkal inkább egy egészet alkot, gyakorlati itéletre legjobban felhatalmazott emberek tőnek bizonyosokká, hogy a' karzat' itélete épebb 's nemesebb,

mint a' vizsgálóé. Dryden nemcsak költői minőségében vala első, ki minden osztályokat egy közönséggé kezdett olvasztani; hanem mint prózai iró is tetemesen közelíte e' czélhoz. A' mi csupán stíljét illeti, szép angolsága szerencsés középet alkot a' tudósok' csicsomás nyelve 's a' köznépé közt; ha tárgyai általánosan tetsző érdekűek lettek volna, végrehajthatá azon egyesülést, mellyet közönséges nyelvű irók nem létesíthettek; mert a' prózai literatura' szokott törvénye: leszállani, lebocsátkozni; 's csak ritka időközökben 's akkor a' költészet' eszközlése által vonhatják magokra a' müveletlenek és durvák a' müveltek' és finomak' csodálását. Csak azon férfi minden osztályok' irója, kinek ízlése kevesek közt mivelödött, 's kinek szive tömegekért dobog. A' legnépszerűbb prózai iró II. Károly' idejéből Bunyan volt; ő a' legfőbb — u. m. vallásos-érzelmeket a' legegyszerűbb nyelven testesité, 's a' legnagyobb mértékben teremtő képzelő erejével a' legköznapibb értelem' megfogásához közeledett. De Bunyant nem tisztelék addig a' kevesek, mig, néhány nemzedékkel később, a' tömeg' folyvásti csodálása mintegy erölteté öket, hogy ismerjék. Először Anna' országlása alatt kezdjük észrevenni, hogy a' fashionable és népszerű literatura egyazonná kezd lenni, hogy a' közönség nem áll többé egymással ellenkező részekből, hanem egy nagy, összeolvadt egész. Senki sem méltánylá eddigelé érdem szerint azon mélyre ható 's nagy terjedelmű következéseket, mellyeket méltán tulajdoníthatni a' Spectator által adatott azon hírnévnek: hogy a' philosophiát a' tanuló-szobákból a' közönséges házakba 's lakásokba ülteté át. Az Addison- 's egyebektől alkotott nyelv kétségtelenül soknak ártott, a' mi az angol nyelv' szerkezetében nagy és jólzengő vala, 's ártott a' Stuartok alatt élt prózai irók' nagyszerűségének 's merészségének. De pótlékot ada e' helyett azon kiegyenlítés és értesítés által, mellyet a' criticusok és nép közt eszközle. A' kevesek kevesbbé iskolásdik 's dagályosak — a' tömeg gondolkodóbb és értelmesebb lön — most jött el az idő e' két párt' egyesülésére, 's most jelentek meg prózában és versekben az irók, kik ezt létre hozák. Swift, Addison, Pope, Steele kelének föl; 's szépségeik olly neműek valának, hogy azokat egy egész nemzet értheté.

Ez vala sajátképeni érdemök az Anna' korabeli iróknak; nyelvök' tisztasága 's hibátlansága nagyon is túlbecsülteték. Hibás állítás öket jobb példányokúl tekinteni mint Shakespeare és Bacon, mint Browne, Butler és Henrik; hanem ök szerencsések valának a' köznapit 's gyakorlatit a' diszessel és criticummal összekötni. — A' literatura' azon formája, mellyhez az ó angol sajátság leginkább ragaszkodott, a' rimetlen vers vala. Ebben, megmenekülve Milton' diákos ünnepélyessége' súlyától, feltaláltatának még a' dictio' dús gazdagságai, 's az élö természethez egész a' kisszerűig menö simulás, mellyet a' prozaicusok' franczia korában, 's a' rimelő költök' mesterkélt rajzaiban föl nem lelhetni; mert ezen költészeti mezön az ó drámairók' nagy és merész mintái sértetlenül és épen maradtak Franczia-ország' p'perés példáitól. Franczia-ország nem adott az angolnak rimetlen verseket utánozásra. — A' nevezett irók által eszközlött egyesülésnek sikere szerencsére az volt, hogy, miután a' hatalmas nagy közönség a' coteriákhoz férkezett, most már vala gyógyszer a' coteriák' tespedése ellen. Ekként, azon időben, midön a' mesterkélt iskola legnagyobb dicsőségben állott, egy nagyobb körre hivatkozás által ismét életre ébresztetett a' költészet és szenvedély. Fielding és Richardson új irtványföld' teremtői lettek, midön a' régi unalmas románt — a' drámával hason magasságra emelék, 's a' humor által még népszerűbben, élesebben 's élénkebben tevék szemlélhetökké az emberiség' nagy tömegének' szenvedélyeit 's egész valóját, mint ez a' színpadon lehetséges. — De mit tehettek volna Fielding és Richardson, ha egy nagy tömeghez nem fordúlhatának? — az idő telt, az angol költészet elbágyadt 's elbénúlt, a' literatura' legutolsó divata gyermekes erötlenségre hanyatlott alá, midön ereibe új élet 's egészség önteték. De hogyan? talán azáltal, hogy tudósokat 's criticusokat hívott segélyül? Nem! azáltal, hogy az ósághoz barát' vizsgálódásait arra használta, hogy a' nemzet' ó költői szellemét feleleventse; Percy' balladái tettek már valamit a' közönség' figyelmeztetésére, hogy az angol költészetben valami épebb, igazabb 's életre valóbb van elrejtve, mint azon kimerült vízmedrekben láthatni, mellyek még a' twickenhami nymphák' védelme alatt állának. Gray' dictiója' szónoki szerkezetét 's hamis ragyo-

gását némileg ismét jóvá tevé a' kellemes, természetes tárgyak által, mellyeket választott; 's az etoni collegiumra írt óda, 's egy falusi bucsúra írt elegiája igen szerencsés, nagy befolyásu próbatételek valának a' költészetet a' felületességtől általánosan tetsző eszmék' 's érzelmek' mélyebb forrásaihoz vezetni vissza. — Goldsmith talán legnagyobb 's legtöbb oldalú elméje vala korának. Ő a' legjobb vígjátékot, legjobb novellát 's a' legédesb, legszívrehatóbb költeményt irá a' johnsoni időszakban. Még a' könyvárosok' számára készített compilatióiban is szűz és világos stil' szépségeivel tevé ismerőssé a' közönséges olvasót és tetemesen dolgozott azon kártékony befolyás ellen, mellyet Johnson a' jó ízlésre 's természetes szerkezetre gyakorolt. De mi lett volna Gray, ha csak a' Stuartok' iskolásdi kisvilágának ír vala? — Goldsmith' elpusztult faluját sohasem költhette volna ember, ki csak udvart vagy academiát tarta szeme előtt. — A' vegyes közönség' jótékony befolyása épen olly' látható ezen időszak' prózájánál, mint verseiben; 's midőn az ékesszólásra egy egész nép felszabadúlt, midőn a' politicai érdekek mindenki' ügye lettek, 's a' politicai szellem, nem csupán a' kabineti statusférfiak' tervei- 's javaslatira szorítva, általános szükségek- 's feladásokkal rokonúlt: előtört az angol senátusban az ékesszólás. Lehete itt hallani Chatham' mennydörgését, a' következő villám és mennykő' előhangjait; Sheridan' phantasiáját 's elmésségét; Pitt' egyszerű, de jól készült méltóságát; 's ismét felébredt a' szenvedélyes góth lélek Burkeben, 's köznapi dolgokra pazérlá az erzsébeti korszak' pompáját 's poézisét; 's az iskola' tudományossága, a' logicus' élessége, az igaz angol genius' férfiassága 's tűze egyesűle Fox' hatalmas és tartalmas energiájában! — Népre hivatkozás, 's nem egy iskola iránt mutatott hideg hódolás vala, mi a' Junius-leveleket létre hozá, 's Burke' halhatatlan irományait; a' mi emberi alakot 's erőt adott az egyik' kimért és szigorú nyelvének, 's ércz fegyvert rejte a' másiknak pazar myrtusai alá.

A' mult század' vége felé egy azon időben élt két igen különböző sajátságú költő, de hasonlók egymáshoz azon egyben, hogy mind kettő a' nép' költői közé számítandó. Cowper' költészete nagy hatással volt az olvasók' igen tág körére, de kételkedünk, tett-e nagy benyomást a' közönség' tisztán költői részére. Más oldalról ki lehetne mutatni, úgy hiszszük, hogy Burns' költészete nemcsak olvasói' nagy körére hatott, hanem különös befolyást gyakorolt az irók' kis körére is. Kétszer munkált az a' világra — először a' kortársakra, másodszor a' következő nemzedék' literaturájára. Valóban az angol még ma is Burns' erkölcsi befolyása alatt él, 's nem ismér minden gyümölcsöt, melly abból érni fog. Nem bocsátkoztunk ugyan e' lapokon a' scót költészet' termékeny mezejére: de lehetetlen egészen hallgatnunk Burns felül; mert lélekző 's éleszlő szellemét mindenütt látjuk szülőhelyén kivűl is. Nemcsak Wordsworth' philosophiájában, Campbell' pompás lyricájában, Moore' hazafiúi dalaiban — hanem mindenütt, hol a' kereskedés és kézmüvek' nagy és zsibongó lakhelyein az alacsony kézmüves, méltósága' öntudatát hordja keblében, ég a' szép utáni epedéstől, — üldöztetik a' tudás' vágyától — a' virágot felkeresi az eke alatt — ott is ezen királyi, ezen nemes szellem gyúlaszt, emel 's lelkesít oroszláni bátorságával 's galamb szelidségével: Burns Robert' szelleme! — 's ez azon férfi, kiről Chateaubriand nem tud többet mondani, minthogy „néhány bordalt irt, vidám szeszélylyel teljeset, de egy Desaugier' dalainak szépsége nélkül."

A' múlt század elhunyt világok' hamva alatt tűnt le. Az angol literatura kimerült vénség' erőtlenségébe hanyatlott, midőn, visszatérve első elveire, második ifjuság' erejére 's lángjára férfiasúlt. A' legnépszerűbb, nemzeti forrásokból meritteték új lelkesülés. Scott a' democratia' literaturájához, legendák 's balladákhoz, fordúlt, 's ezekből származott költészete, melly minden nepósztálynak kedves, minden fülnek bizodalmas zengésű volt. Wordsworth az érzés és megindulás' közönséges forrásaiban magas vallásosságot 's finom jelentésű philosophiát keresett; 's Byron, bár öntudatlanúl, kitünőleg népszerű költészete' egész tündéri báját az emberiséggeli benső sympathiájából meríté. Míg a' társaság' embergyülölő ellenségét akará játszani, geniusának egész titka ezen csodálatos sympathiában áll minden iránt, mi korát érdekli. — Vitatkozzék bár Pope' érdemeiről, vagy társuljon egy görögországi hadszállitványhoz, vagy fesse a' társaság' jelen állását don Juanban, vagy hijon fel ó bálványokat Childe Ha-

roldjában — enyelgve, szavalva, moralizálva vagy vitatkozva — mindenkor az emberi nagy érdekek' közepébe veti magát, 's a' pórnéppel küzd és harczol, azon ürügy alatt, hogy nem akarják a' tolongásból kiereszteni.

A' közönség' minden osztályainak egyesítése, mellyet az Anna' korabeli irók eszközlöttek, mint minden literaturai és politicai egyesülés és szerződés, az oligarchia és democratia közt köttetett. A' democratia, felvétetvén már egyszer a' köz szövetségbe, mind többet többet nyert idő folytával, 's míg a' kevesek' értelmiségét, 's ízlését hasznára fordítá, már csak azáltal is, hogy hozzá fordúltak 's tanácsát kérték, itéletében biztos, javításaiban bölcs leve.

Minél mélyebben vizsgáljuk az angol literatura' legfontosabb időszakait, annál inkább úgy fogjuk találni, először, hogy már igen korán különbözött a' franczíától erős sympathiája által a' nép iránt; 's másodszor, hogy ezen elem' új belé özönlése 's első elveire új visszatérése által, hanyatlása' 's úgy tetsző halála' idejeiben, új erőt 's ifjuságot nyert. Nem vagyunk a' jelen' ócsárlói, 's nem esünk kétségbe a' jövőre nézve. Politicai előhaladásunkban sokat láthatni, mi, a' mult' tapasztalásaihoz képest, literaturánknak kedvező leend. Míg az értelmiség 's a' nép közti harmonia dúlva nincs: addig hihető, hogy nyelvünk' geniusa a' megújulás 's megifjodás' nagy bájszerével bir. **T. L.**

Kivonatok egy úti naplóból.

II. Linzi hangverseny.

Linznek egyik tágas utczáján négyes fasor vonúl le, 's egy nagyszerű épület áll, a' városnak a' kormányszéket kivéve, legdiszesebbje; jobbját az épületnek tánczmulatsági teremek, balját a' játékszín foglalja el, de ez mind külsejére, mind belsejére pesti nemzeti színházunknál jóval alantabb áll. Az estve, midőn mi Linzbe megérkezénk egy bohózat, 's utána egy hangverseny vala hirdetve; türhető ügyességgel játszaték el a' bohózat, elhangzott a' verseny gyönyörű ouverturje 's a' versenyadó Habern Károly *) Ditrichstein H. virtuóza kilépett, — zajos taps fogadá megjelentét, ő mély bókolatok között ült le zongorájához, 's kitünő pontossággal játszá el darabja' szomorú bevezetését. Ekkor bús hangok kezdének ömledezni a' műszerről, halkan és csendesen, mint az esti harang csengeteg hangjai, mellyeket a' távolból egy gyöngéd szellő bágyadtan hoz felénk, 's e' hangok mindig bájosb, mindig elragadóbb harmoniába olvadtak össze, 's az érzelem, melly búsan lehelle belőlök, mindig kifejezőbb, mindig hatékonyabb leve, míg nem fájdalmakat szűle kebleinkben, 's titkos könnyeket csala ki.

Én a' játék' müvészi becséről birálatot írni nem tudnék, mert keblem csak azon érzelem foglalkodtatá, mellyet e' hangok teremtének; megettem mások csodálhaták, dicsérheték a' müvész' ügyességét, én úgy találám magamat mintha barátomat, kitől rég távol valék, szorítanám keblemhez, de neki bú borongna arczán, és gyakori sóhajok közt szomorúan beszélné fájdalmait, mellyeket gyermekkorától mostani ifjuságaig szenvedett, 's keblemben e' szavak köny és keservhozó viszhangra találnának. Másokat a' müvészet érdekelhetett, mert ünnepélyes csend uralkodék minden ajkon, rám a' hangok' varázs szelleme hatott, 's ismét azt képzelém, hogy a' hangok egy angyali leány, kinek éjsötét hajfürteit könnyedén lelógni, arcza' pirját igézőleg mosolygani, szép tekintetét epedőleg tévelygeni 's tisztán zengeni ajkairól a' szózatot mindenki csodálhatá, de az epedő tekintetnek csak én osztanám fájdalmait, csak én érteném a' szomorú pillanatokat 's a' tiszta szózat csak nekem zengené a' titkos bút. Igen, mert ezek magyar nemzeti hangok (Linzben!) valának! És mindig édesebben, mindig nagyobb erővel folytak érzetemre, míg nem egész valómat áthatották, míg egészen magokkal ragadtak. Sokszor látunk oltár előtt fennmerengő arczokat, mellyekről a' belső ihletettség olly elevenen sugárzik le, látunk felszegzett szemeket, könnyek rezegnek bennök 's végig gördűlnek az arczokon; — ez az alak üdvét imádja teremtőjétől, 's ekkor egész létele a' vágyak 's az érzelmek' egész tenger összesége azon ojtatos imádságban olvad össze, melly a' gondolat' szárnyain, vagy az ajkakon lebeg, 's én hiszem, ki honja iránt meleg vonzalommal lépe ez estve a' linzi játékszínbe, e' vonzalom annyira elárasztá kebelét, mint amazt az oltár előtt üdv 's boldoglétért kö-

*) 1837ben a' pesti magyar színpadon is bizonyitá ügyességét. *A' szerk.*

nyörgöt. Később a' hangok csendes nyögdelései zajba mentek át, mint megragadja a' csermely' habjait a' vihar, 's az előbb szelíden folyóval fenséges játékot űz. A' zaj ismét lecsillapodott, mint lenni szokott a' változatoknál; mert változatok voltak ezek egy bús magyar themára, 's az előbbi csendes játékkal vissza tért előbbi merengésem is. De alig engedém át ennek magam; a' hangok ismét erősen kezdének hullámzani, ezt egy zajos taps követé, 's a' művész zongoráját oda hagyá.

Zenészet ez estvelinél nagyobb hatással rám soha még nem volt. Több darabot is játszék még a' versenyadó művészi ügyesség, 's pontossággal, míg nem utószor gördűle le a' függöny 's mi a' színházat elhagytuk.

Mi az, gondolám, a' mi bennünket nemzeti sajátságaink' önkénytelen ölelésére indít? Honnét, hogy hő érzelemmel hódolunk azoknak akkor, midőn korunkban minden sajátságos nemzeti nézeteket egy érdekbe látunk összeolvadni? Hisz ez érdek hatalmas 's egész lelkesülésünket képes elfoglalni? Európa' népei, millyen a' magyar is, nem ifjak többé — egy hosszú eseménydús életet éltek le már, multjok nagyszerű jelenetek', vidám 's bús változatok' képeit, mosolygó eget 's viharzó borút tükröz elő, 's ki az, ki édesen nem andalogna a' múltnak képein? Mi felkutatjuk nagyságunk ragyogó pontjait, 's arczainkon egy férfias pir, sajátja egy nagyszerű örömérzetnek, ömlik el; és keblünk feldobog. Azonban, ha végig tekintünk a' történtek' során, magas tornyoknak elomló romjait, vesztett csatákat, 's a' legszilárdabb férfiak' szemeiben szabadság — hon — nő — magzat' veszte miatt könnyeket látunk úszni, 's mind ezen változatok felett a' nemzetiség nemtőjét látjuk lebegni, 's mindezen változatokról nemzeti sajátaink beszélenek. — Ki nem tudja, mi szülte a' magyarnak fekete öltözetét? Ez egy szomorú hagyománya gyászos üdőknek, és még is a' fájdalmakra 's a' szenvedésekre olly erősen semmi nem emlékeztethet mint egy szomorú magyar hangmű, egy szomorú dal, semmi nem leheli vissza a' bút, a' kesergést, mellyet a' gyászos előkortól kölcsönze, mint sajátságos hangművei — dalai — 's ha mi, kiket a' jövő' reményei birnak örömérzetekre, annyira osztozunk a' magyar daloknak, a' multkor' ezen sajátinak szellemi fájdalmiban, mit nem érezhetnek azok, kik a' múlt időkön, mint rény 's boldogléť egyedűli korszakán egész lélekkel csüggenek? Illy gondolatok 's érzelmek közt értem szállásomra az országút' egyik vendégfogadójába, és még sokáig beszélgeték útitársammal. Elkövetkezék utóbb az éj, 's midőn naplómban ez utósó sort írom, csend uralkodik körűltem, 's az éj bágyadt fényei, az apró csillagok, gyöngén villognak le a' borúlt égboltozatról. **Gorove István.**

Katarína.

Keblemben érzelmek fakadnak,
'S agyamban tarka képzetek;
'S belőlök én gonddal 's gyönyörrel
Egy ékes fűzért képezek.
A' képzet, 's érzés egyegy zöld levél:
Közéjök rózsául *te* tüzetél!

Beöthy Zsigmond.

A' hív, papjához.

Angolból.

Lelkes imádért csak *fizetést* igért a' vocator,
Ám de szivünkből forr *tisztelet*, *hála* neked.
Válaszsz nőt! de miénk a' pap, mint lesz tied a' nő:
Ez bár szent, szentebb a' *papi szent hivatal.*

* *

Dubarry grófnő' selyemharisnyája és Beaumarchais.

Néhány évvel XV. Lajos' halála után Dubarry grófnő visszavonult Luciennes nevű várába, hol barátságos viszonyban élt sok értelmes és szeretetreméltó férfiúval; az akkori idők' jelesei közűl e' körben, mellyet gyakran gyűjte össze maga körül, egy sem hibázott.

Egy estve, ősz' vége felé, magánosan feküdt benyilójában a' pamlagon, 's fal-órája' függönyének örök mozgásait vizsgálá gondolatokba merűlten. Ábrándképektől pezsgett feje, ragyogó, sokat mozgott hajdanára gondola, 's a' szakadó eső még inkább elsűlyeszté álmadozásiba.

Komornája, Genoveva, lépe be 's fölveré öt gondolkozásából.

„Nem hivtalak!“ szólt boszankodva hozzá.

‚Néhány pillanatig beszélni akartam kegyeddel, nagyságos grófnő asszonyom, 's tudván, hogy egyedűl van, használandónak véltem az alkalmat.‘

E' szavak után el akara távozni a' komorna; de a' grófnő jelt ada neki, hogy kész kihallgatni. Genoveva kezdé:

‚Roger asszony meghalt és tizennégy neveletlen gyermeket hagya hátra; kegyes emberek tizenhármat magokhoz vettek azok közül, csak egy fiú van még hely nélkül; szépen ír!'

A' grófnő fejét rázta. Genoveva nem látszék azt észre venni 's folytatá: „A' szegény fiú 16 éves, szelíd, bizodalmas; de ha gyámot nem talál, naplopó lész belőle. Ha grófnő asszonyom. . .'

„Tudod, nincs többé befolyásom, — az csak annyit tenne, mint őt hiú reményekkel kecsegtetni." De mégis jó szíve' sugalatát követve megengedé, hogy Genoveva néhány hétre helyet ada neki a' várban, 's így Jules Roger a' várba költözött.

Elfogulatlan gyors beszédmódja, szép, fekete szemei 's hatalmas magatartása igen szólának mellette, 's ennél fogva belépte után néhány nappal a' grófnő asszony magány-titoknokává emelteték.

A' grófnőnek gyönyörére szolgált vele gyakran testvéreiről cseveghetni, az ifjúra pedig nagy benyomást tőn tekintete, majd nehezére esék a' grófnő nélkül lenni, mert, röviden mondva, halálosan szerelmes lön belé. Ha a' grófnő kiment a' kertbe, ő követé ... ha bezárkozék, magán akarván maradni, bizonyos lehete, hogy magához közel találandja, ha jelenlétében más férfiúval barátságosan beszélt, majdnem dühbe jött.

Dubarry asszony soha sem figyelt védencze' magaviseletére, vagy legalább ugy mutatá, mint ha nem figyelne rá, 's szerelmes gyermekségeit csak hálás megismerésnek tekinté. De egy különös eset fölnyitá szemeit, és komolyan haragudott rá, vagy inkább ugy tön, mintha haragudnék; mert utóljára mégis csak örül a' tetszvágyó, ha egy imádóval többet foghat diadal-kocsia elé. Egykor egy esős napon a' parkban sétált a' grófnő 's haza térvén, nehogy megfázzék, czipőt és harisnyát cseréle; de egyszersmind Julest is magához hivatá, hogy a' nem sokára tartandó ünnepélyhez parancsokat oszszon ki neki.

Másnap reggel Genoveva lélekzet nélkül rohant be a' grófnő' szobájába 's elbeszélé, hogy kétségkivül tolvaj van a' háznál, mert egy selyemharisnya hibázik. Dühében egy cselédet sem kimét; gyanúja majd erre, majd amarra esett. Még Dubarry asszonyság' kedvencz négerének Zamorának *) becsülete is megtámadtaték. Genoveva' kéréseire ő is kihallgattaték, Jules, ki épen jelen volt, igen nagy zavarba jött. A' mint Zamora belépe, hogy zavarát eltakarja, ellene rohant 's szokása szerint birakozásra ingerlé. A' vitában, melly közte 's a' fekete között kezdődék, föltüredzék Jules' ruhaúja 's a' grófnő meglátá elveszett harisnyáját, mellyet az ifjú karperecz idomban ábrándosan felkötе karjára.

A' grófnő elmenést inte Zamorának és a' komornának, kik mitsem vettek észre belőle; 's midőn magán volt Jules-sel, haragot színlelve megdorgálá: ‚Hogy hagyhatál illy rút gyanút az ártatlanokon, engem majd azon igaztalanságra kényszerítve, hogy hü cselédeket elüzzek?'

„Ah kegyelmes grófnő — felelt Jules panaszos arczczal — ne pirongasson meg ... beteg valék ... karom meggyúladt, és ... (vérpirosan 's akadozva mondá ezt) azt verék fejembe, meggyógyul a' gyúladás, ha olly selymet tekerek rá, mellyet olly asszony hordoza, a' kit szeretek. .

*) Zamora, ki asszonyának sokat köszönhete, ki sok évekig volt szolgálatában, 's tőle jótétekkel halmoztaték, feladá őt 1793ban a' forradalmi itélő széknek 's a' guillotine alatt kelle meghalnia. Ismeretesek kétségbeesése' utolsó szavai a' kegyelemért: Encore un moment monsieur le bourreau. (Csak egy pillantatig még, hóhér úr!)

A' grófnő hangos kaczajt üte ezen szerelemvallás fölött, melly az elveszett harisnya által fejlődék ki; de Jules, miután a' „szeretek" nagy szót ki meré mondani, indulatosan folytatá: „A' harisnya megtartá éltemet, de vigasztaljon is, midőn azon szerencséhez nem juthatok, a' melly mindenek fölött boldoggá tenne; halálom' óráján is szívemhez szorítandom."

A' grófnő majd megfult nevettében ezen platói szerelem' hallására . . . Genoveva belépe 's hirdeté, hogy Beaumarchais ur akarja meglátogatni. Beaumarchais belépe, de szokatlanul komor volt, arczán a' rosz kedv' mély kinyomása volt, melly éles ellentétet mutata Dubarry' csintalan jó kedvével. Ez okból következő szóváltás támada közöttük:

‚Kegyed ma igen szomorúnak látszik.'

„Ön pedig rendkivül vígnak; egész a' botorságig nevete."

A' költő épen „Figaro' menyekzőjének" tervén dolgozott. Dubarry grófnő elbeszélé neki kalandját. Eleinte keveset figyelt rá amaz, de utóbb figyelmes lön. Homloka' komoly redői eltüntek 's mikor Luciennest elhagyá, víg és jókedvű volt.

Másnap reggel Jules kedves harisnyája' birtokában elutazott, — asszonya' parancsa szerint — Hollandiába Dubarry János grófhoz, kinek fontos követséget vitt által. Beaumarchais pedig Figaro' menyekzőjének 2-dik felvonásába beszötte azon igen kellemes jelenést, hol Almaviva grófnő szép keresztfiának karján fejkötőjének azon kék szalagát leli meg, mellyet Cherubin Susanna lopott el.

Aphorismák.

— Az úgy nevezett pártatlanság nem egyéb képtelenségnél. Mindenki csak a' maga módja szerint eclecticus, még a' dogmaticus is. Egészen pártatlan csak a' tudatlan lehet. De minek is azon kényszerítés, mellynek magatokat az objectivitás' pajzsa alatt alávetitek? Ismerje mindenki a' legjobbat, és tegye annak mértéket a' többihez. Mi vált volna Winkelmann' müvészettörténetéből, ha ő az aegyptusi müvészetet a' görögnek mellé rendelte volna? Egy régi történetiró sem pártatlan; mindenik ön meggyőzódése szerint pragmaticus. A' mostaniak a' legfensségesb tárgyon is aggodalmasan fürkészik az árnyékoldalt, csak hogy pártatlanoknak lássanak.

— A' lapidaris-stilus képviselője a' római characternek. Nem úgy tetszik-e, midőn Tacitus' Annalisait olvassuk, mintha epitaphiumokat olvasnánk? Egész munkája népének epitaphiuma. Ő belőle lehet Rómát és Xenophonból Görögországot megérteni.

— Részvetlenség és hanyagság életünk' megölő ördögei. Folyvást munkál az indolentia henye mindenhatóságával egyesek, valamint az egész' romlásán. Minden erőt, mellyet az akarat és férfiasság adnak, a' jónak ezen pusztitója ellen kell fordítanunk.

— Szegénység és külsö nyomások semmi; de borzasztó a' nemesnek sorsa, melly őt tehetetlenné teszi, és a' köznép' kénye alá veti.

— Ha az ember hibázott, másokra szokott boszankodni.

— Az ember szerelem nélkül egy ég nélküli tájkép; iparkodás nélkül egy folyótlan vidék.

— A' világ érzeni szokta egy jeles lélek' felsőségét; 's ezen érzését fitymálásokkal jelenti ki, mert szeretne annak hatalmától megszabadúlni; de csak szeretet és elismerés adnak valódi szabadulást.

Feuchtersleben után. ***Sz—i.***

— Az ostobaság' szikláin minden ész hajótörést szenved. Roszúl tanultakat lehet tanitani: de butákat semmi sem győz meg. **Z.**

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

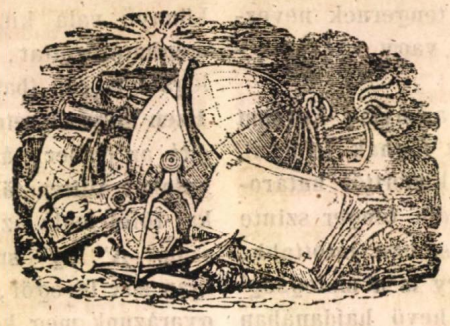

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV.

Első félév. **Pest, aprilis' 25. 1839.** **33. szám.**

Tartalom: A' tengerek (*Vajda*). — A' pesti magyar színigazgató választmány és az Athenaeum (*A' szerk*). — Sybilla. Velenczei novella (*Agárdy*). — Egyveleg.

A tengerek.

A' földet kis dió' képében akarom tekinteni. És erre szabadságom van, bár mi nevetségesnek tessék is a' végtelen nagy földet, mellyet ember épen nem 's ez emberi faj is csak alig tuda hajánál fogva keresztül vizsgálni, egy olly csekély dologgal hasonlítani egybe, mint a' dió, ezen csekély gyümölcs, mellyből egy méröbe százak férnek. De a' hasonlításhoz sokszor illy ellentétel kivántatik meg. Ha a' földet magával hasonlítom össze, a' dolgon semmit sem segíték 's a' czéltól annyira vagyok, mint első hangom' adásakor valék.

A' diónak képzelt földdel könnyebben bánom, tengereit könnyebben tudom vizsgálni. Ezen diócska térben létezik, és hogy azon tér nem üres, onnan következtethetem, hogy bár meddig hasson is az ember fel vagy alá, ürességre nem talál, 's az üresség a' világegység' képzeletével össze épen nem fér. Tehát a' föld-dió nem üres, hanem valamiféle anyaggal telt térben forog. Ezen anyag a' platinánál, aranynál, ezüst és ólomnál, sőt a' földnél és vizeknél is könnyebb, különben emezeket kiszoritaná helyéből; de könnyebb magánál a' levegőnél is, különben vagy helyet cserélnének, vagy összevegyülnének egyegymással. Nevet neki nem tudok adni, ha csak aethernek nem nevezem a' régiek' fogalma szerint, kik a' finomabb levegőt, vagy talán a' levegőnél finomabb világtér-anyagot akarák e' néven köszönteni. — És ez volna az első tenger, melly a' földet körül fogná.

Sajnos, hogy ezen első tengerfolyadékról semmi közelebbit nem mondhatni. Létele' tanújául is talán csak a' sugár és melegségterjesztést hozhatni fel. De többet mondhatni már a' második tengerről, melly a' földdiót keresztül öleli. Ez a' magnesi és villanyos folyadék, mellynek létezését mindenkor és mindenhol az egyenlítő és földsarkok alatt, az ormok' csucsán és a' bányák' mélyében dél- és éjfélkor, reggel és estve, akár mellyik perczben megtudhatni, érezhetni, olly tenger ez, melly a' levegőt, vizeket, a' száraz földet, a' fölületen és a' középpont felé keresztül áradja 's hiányát sehol nem mutatja. Egységét, hatásának örök egysége mellett, kétségbe nem hozhatni, mert folyásának mindenhol azon iránya van 's változásai min-

denfelé ugyanazok, 's ugyan akkoriak. És így az aether után második tengernek nevezhetnők a' földön az irany vagy villany- (berz-) tengert.

Ezen tengerről is még aránylag keveset tudunk mondani és sok évek fognak lefolyni, míg az emberi faj valami kimerítőt határozand meg róla. — A' harmadik tenger szinte igen határozatlan, de hatásaiban látottabb, ismertebb. Ez a' hevő vagy is a' melegség' anyagának tengere. A' hevő hajdanában sokkal nagyobb mértékben volt munkás a' földön, és igen hihető, hogy az egész földtekét, e' kis diócskát a' világhoz képest, de nagy gömböt az ember' szemében és megmérő kezei alatt, olly hatalmasan tartá hatalmában, hogy az általa az előtte kedves hig idomban létezék sokáig, és szilárd idomokat csak akkor kezde magára ölteni, midőn hevője fogyott. Hová tette földünk a' bizonnyal birtokában volt sok hevőt, a' világtérnek adá-e által, vagy a' kifejlett testek által hagyá lekötni, vagy mind e' két, sőt több módon is ada ki rajta, mások' vizsgálatára bizom. Annyit azonban valónak látok, hogy a' hevő hajdan igen bő tengerként ölelé keresztül a' földtekét 's ma is tenger gyanánt van a' föld' birtokában.

A' hevő a' föld' belsejében ma is egyre szabad állapotjában van; minek tanubizonyságai a' föld' gyomrából eredő hévforrások, tűzokádó hegyek és azon körülmény, hogy a' föld' középpontja felé haladván, a' melegség' fokát egyre 's arányban nevekedni tapasztaljuk. Földtekénk' fölszinén a' hevő csak fogoly állapotban találtatik; de fogságából a' többek közt három fő mód által fejthető ki; dörzsölés, égés és napsugarak által. Hogy több módja is van, bizonyos, mellyek közül a' vegytani egyesületek és bomlások mai nap már eléggé ismeretesek; 's hogy a' napsugarak melegfejtők inkább mint hevőhozók, abból kivilághk, hogy a' hegyeken, hol legelőször és legtisztábban ütköznek meg, legkevesebbé melegítők, alant pedig, hol a' hevő még annyira el nem fogyott, mindegyre forróbbak. — És ez volna a' harmadik tenger, melly a' földet körül öleli.

Az eddig említett anyagok csak hatásaikról ismeretesek, de tér- és súlymérték alá nem vehetők. Most már a' megmérhetők' tengerei következnek. Finomságra nézve első ezek között a' levegő, mellynek súlyát nem könnyű vala kitalálni, a' már ismereteset, meghatározottat, 's mellynek változásait a' légsúlymérőn (barometrum) akárki is láthatja. Ezen súlyismeretet nem kevés hasznára fordítá az ember, általa p. o. szivatyús és ugró kutakat állítva föl, de az anyagi hasznot sokkal fölül mulá az erkölcsi és tudományos haszon. A' lég' sulyának meghatározása óta igen sok levegőt, sőt életbeli tüneményt magyarázunk meg könnyen, minek az előtt okát nem lehete adni. De nekem most nem szándokom a' lég' sulyáról oktatást adni, hanem a' levegőt, mint a' földet körülvevő tengert, akarom tekinteni, viszonyban a' többi említett- és említendőkkel.

A' levegő a' legkiterjedtebb súlymérték alá eső folyadék, nem elem, mert alkotó részekből áll, mellyekké elválasztható 's mellyekből újra szerkeszthető. Tulajdon életet él, mert vegyületét, alkatát, állapotját önvédőleg megtartja, a' felbomlás' vágyának ellen áll, magát újra nemzi, tenyészik, — sőt betegségeket mutat, mellyek az állati műszerzetekre is rongálólag hatnak, minek következésében ragályok és romlások állanak be az állat- és növényországban, sőt évtizedeken keresztül ingadozások látszanak magában a' levegőben, rendes folyamatával meg nem egyeztethetők. — De a' levegő az egész műszeres világ' életénél elmulhatlanul szükséges, valamint az vala az ásványvilág' képzésénél. Levegő teszi a' műszeres lény' egyik fő alkotó részét, a' levegőtengerből részint, az eledelekből más oldalról szedetve föl. De a' levegő' szüksége a' lélekzésnél tűnik elő leginkább. A' levegő' újító behatása nélkül megfúl a' növény, megfúl minden állat, a' tüdős ember úgy mint a' kopótyús hal, mint a' léglikacsos bogár, mint a' vizek' bőrlélekző férge; mint a' napfény-szerető pálma, mint a' víztáplálta moszat. Kivülről az életre a' levegő van legnagyobb és legmagasabb hatással; levegő nélkül kevés percz mulva kihalna az egész természet.

A' levegő-tengernél azon kérdést tehetni föl, mivel olly sok millió lénytől fogyasztatik a' legkevesebb szünet nélkül, éjjel és nappal, ma úgy mint ezredek előtt, és minél több a' lények' száma, annál nagyobb mértékben, nem kell-e tehát valaha szükségképen elfogynia vagy megváltoznia? — Erről

aggódni eddigelé legkevesebb okunk sincs. A' levegő elég életerővel bir az elajándékozott részeket kölcsönzöttekkel pótolni, kölcsönzöttekkel a' meghalt állatok- és növényekből 's azoknak minden hulladékaiból és talán a' vizekből is. Utóljára a' levegő azon köz raktár, mellyből minden élő anyagja' legnagyobb részét veszi 's mellynek egy idő mulva ismét visszaadja.

Ezek után a' sor a' viztengerre vezet bennünket, a' természet ezen nagyszerű tüneményére, a' némaság' ezen honára, de a' melly néha csendéből felzúdúlva, a' zajok' legrettenetesebbikét kezdi és simaságából kikelve, a' bérczesség és ormosság' legtarkább idomát ölti fel. A' viztenger súlyra nehezebb a' levegőnél, kiterjedésre csekélyebb annál, — hajdanta nagyobb volt mint jelenleg, és hihetőleg az egész földtekét borította. A' műszeres élet benne kezdődék. Ma is vannak növényei, állatainak száma pedig igen nagy. Emlősek is népesítik árjait, fókák, delfinek és czetek, madarak uszkálnak és úgy szólva honolnak rajta, a' mászóknak félig meddig hazájok, a' halak csak benne élhetnek, míg az alsóbb osztályok' nagy része milliárd egyénekkel tartózkodik árjai között. A' föld csak idővel tolta ki fejét belőle, új növényeket és állatokat termendő, és tovább nevekedék, míg ma a' tengert a' földteke' színének egy harmadáról leszorítá.

A' vizek hihetőleg egy egészet képeznek a' földteke' kérgén. A' tengernek meg van a' maga élete, melly szünteleni munkássága 's vegyének föntartása által mutatkozik. És ezen élet elég vidor: ezer forrásokban tudatja magát a' hegyek között, sietés és rohanás által a' csermelyek és folyamokban, dagár és apály által az oczeánban. Ma egy részt gőzidomban ad kölcsön a' levegőnek, melly hónap felhőként uszsza körül a' legmagasb ormokat, fehér lepelként vitorláz el a' nyári nap alatt, összetornyasodik estve 's a' villámok' dörgése közt cseppekké alakul, hogy visszasiessen sós anyja' kebelébe. — És a' víz alkotó részül szolgál ásványok-, növények- és állatoknak, 's az által egyre kevesebbűl és a' száraz részek egyre tovább terjeszkednek a' gömbön. De műszeres lény csak addig lakhatja a' földet, míg a' vizek el nem fogytak, mert víz nélkül lény nem képződik, sem a' képzett nem táplálkozhatik.

A' viztenger után következik a' hatodik tenger, melly az emberi faj' szerencséjére az előbbieknél kevesebbé kiterjedt és lassan terjedő, de azért elég nagy tömegű, hogy tengernek neveztessék. Egy iszonyú lény ez, melly Afrikán és Ásián nyulik keresztül, a' Ferro' szigetétől számlált ötödik foktól a' százharminczötödikig, tehát körül belől ezer mérföldnyire, életet alig szívelő meg magán 's pusztítással fenyegetve a' legszebb virányokat, a' művelt és termékeny földeket. — Ez a' homoktenger.

A' homoktenger névrokonai között a' legirtózatosabb. Pusztaság ez, de vadonabb az oczeánnál. Az oczeánon megtanult az ember uralkodni, de a' homoktengeren nem; az oczeán az emberi faj' nagy részét táplálni képes, de a' homoktenger eledelt nem ad; az oczeán levegője kedvez az életnek, a' homoktengeré fojtó; az oczeán ver hullámokat, de a' hajó kisikamlik azok közül, a' homoktenger' hullámai karavánokat temetnek el; az oczeán visszatér partjai közé, ha a' zivatar megszünt, a' homoktenger' árjai visszamaradnak, hova a' vihar üzé őket. A' pusztaság' képét semmi nem adja olly híven vissza, mint a' homoktenger.

Ezen homoksivatag majd egyenes vonalban terjeszkedik nyugotról keletre, néhány hegyláncz, két tengeröből és néhány völgy által szeletve csak keresztül. Iránya egy kissé délről éjszaknak tart, mert a' Sahara legdélibb pontja a' 25°, a' Gobbi puszta' legéjszakibb pontja pedig a' 46-dik fokot éri el az éjszaki szélességben. — A' Sahara puszta 300 mérföld hosszú és félannyi széles néhány oazissal, az Atlas és Senegalviz' közét egészen ellepi, Nubiában és Lybiában folytatását leli, Aegyptus' felső részét elönté, az alsót elöntéssel fenyegeti. Az arab tengeröből, máskép veres tenger, vet neki hatalmas gátot. De az afrikai sivatag Ásiában is folytattatik. Arábia' fele homoktenger, Iran és Afganistán bővelkedik pusztákkal, Középásia híres a' turkestani, Gobi, Samo, homoksivatagokról, mellyek' mindnyája nem fogy, hanem egyre tovább terjeszkedik.

Mi volt e' nagy homoktengereknek szülő oka, azt meghatározni nagy föladat és sok helyvizsgálatot kiván. Én helyvizsgálattal nem dicsekedhetvén, sem a' légből értekezni nem ohajtván, a' dolog' kimerítésével fölhagyok,

csak némi figyelmeztetést akarok adni ollyas dolgokra, mellyeket a' földképen vagy a' földgolyón kiki első nézésre megláthat. Ezen homoktengert mindenfelé sóstenger kiséri: a' Középtenger, az Arab-öböl a' Saharát, a' Vöröstenger és Persaöböl az arab homokpusztákat, Kaspi tenger a' turkestani sivatagot és a' persiai homoktengert, melly attól majd egész az Indus' torkolatáig lenyúlik; a' Gobi és Samo puszták' kisérői gyanánt az aráli, tsani, zalsani, kokonori és Bajkal sós tavakat nézhetni, több aprókkal együtt, mellyek nálunk névről is alig ismeretesek. Valamint pedig az említett öblökbe folyók folynak: p. o. Duna a' Feketetengerbe, Volga a' Kaspitengerbe, Gihon az Aral tóba, Euphrat és Tigris a' Persaöbölbe, Selenga a' Bajkal tóba, Ili a' Balkasiba és úgy tovább: úgy a' puszták felé szinte folyók irányozzák útjokat, mellyeknek homoktömegében árjaikat elvesztik. Sőt tudva van, hogy a' Gobi puszta' belseje még az újabb időkig sós tó vala. Azon fölül e' homok-sivatagokat az ásiaiak sós pusztáknak is szokták nevezni savakkal bövelkedésökért. Mind ezeket összevéve pedig bizvást következtethetjük, hogy az ó világ olly nagy részét takaró homoktenger, sós tavak, tengerek' fenekét képezé hajdanta 's a' homok' lerakásánál ha nem a' legfőbbet is, de igen nagy szerepet játszék az ottan állt de időjártával kiszáradott viztenger. — Nevezetes ezen homoktengereknél az is még, hogy többnyire hegylánczok közé vannak szorítva, mellyek beléjök bocsátanak vizeket, de vizeknek nem adtak utat, hogy a' fövenyet magokkal elhordhatták volna. — A' vizek' fövenye minő elhomokolást képes okozni, a' duna- és rajnapartiak gyakorta szerencsétlenek tapasztalni.

Találand-e az emberi faj orvoslást a' száraz föld' ezen nyavalyája ellen (melly honunkban is mutatkozik sok helyen, noha a' mi homokbuczkáink hasonlításba nem jöhetnek az említettekkel), ez ismét olly nagy kérdés, mellyre nem egyes ember, hanem az egész faj csak összevetett vállakkal felelhet meg. Holland azonban példát mutat, hogy a' vizhordta földön is népes, termesztő ország alakulhat, tudjuk, hogy vannak növények a' homokban diszlők és a' homokot fölfogók. De az emberi fajnak még szaporodni, okosodni, általános egyetértésbe jöni kell, mig e' nagy munkát megkezdheti. — 'S ha igaz, hogy a' szükség volt az ember' leghathatósb oktatója, várhatjuk, hogy mihelyt rá szorúl fajunk a' pusztákra, ottan oroszlánok helyett tevéket, és kóró helyett csupa pálmákat termesztend. A' francziák már is nagyon közelítenek e' munka' megkezdéséhez Saharában.

És ime, becses olvasóm, ezeket akarám a' földdióról mintegy dióban mondani, ohajtva mind a' mellett, hogy a' nagy földtekéről mind ezek nagyban is elmondassanak az olvasók' gyönyörködtetésére, a' literatura' gyarapodására. **Vajda.**

A' pesti m. színigazgató választmány és az Athenaeum.

Miután a' pesti magyar színházat jelenleg biró részvényes társaság' színigazgató választmánya a' Társalkodó' 21. számában szorgalmasan kimutatta, miképen az Athenaeum' Krónikája' czikkelyeire részletesen felelni nem tartja sem szükségesnek, sem érdemesnek, oda ment ki határozata, hogy ezen kimutatás' következetében csakugyan feleljen, még pedig, mennyire az két lapon megeshetik, nem csak részletesen, hanem aprólékosan is. Mi indíthatta a' színigazgató választmányt ezen sem szükségesnek, sem érdemesnek nem vélt, 's még is tett lépésre, bajos volna megmondani, ha annak némi kulcsára nem találnánk a' következő szavakban: „Hogy, úgy mond a' színigazgató választmány, az érdeklett hirlap (Athenaeum) minden illedelmet félre téve, tovább terjeszkedő jogköveteléseibe megegyezni ne láttassék, — felhiva érzi magát felszólalni stb.“ A' mi röviden nem egyéb, mint hogy a' színigazgató választmány Krónikánk' tanai és szelleme ellen nyilván protestál. De ha ezt akará, mi szükség vala nem csak részletekbe, hanem még apróságokra is, millyenek a' kácsahang, szép nadrág, bocsátkozni? Nem vala-e elég ezen protestatiót kevés, de világos, elhatárzott szavakban kimondani? De erre is valóban alig vala szükség, mert ki kételkedik az eddig történtek után azon, hogy e' választmány velünk több mint a' protestatióig ellenkező véleményben van? Egyébiránt, noha nem vala sem érdemes, sem szükséges velünk szóba állani, az igazgató választmány még is

szóba állott, 's nekünk ez elég. Az igazg. választmánynak szabad ollyat is tenni, mit sem szükségesnek, sem érdemesnek nem tart, csupa jó kedvéből. Mi ellenben, igen is, mind szükségesnek, mind érdemesnek véljük az igazgató választmánynak e' nyilatkozására válaszolni, 's ennek következésében íme válaszolunk. Mennyire eltérünk a' következetesség' dolgában egymástól, csak e' kis bevezetésből is világos; mi csoda, ha egyéb tárgyakban még inkább szétágazók véleményeink. Azonban a' színigazgató választmány azt hiszi, hogy neki szabad különbözni véleményben az Athenaeumtól, de ennek nem szabad különbözni a' sz. választmánytól. Mi ellenben azt hiszszük, hogy valamint a' sz. választmánynak szabad különbözni véleményben az Athenaeumtól, úgy egyenlőképen az Athenaeumnak is szabad különbözni a' választmánytól. 'S ez a' fő sarok, melly körül az egész vita forog. 'S mi, a' jogkövetelők, csak annyit kivánunk, mennyit másnak is engedünk, engedni tartozunk, 's menynyit senki tőlünk meg nem tagadhat, tisztelettel a' sz. választmány sem; a' színig. választmány ellenben, melly jogkövetelést emleget, követeli, a' mit mástól megtagadni akar, megkivánásával egy öt nem illető hatalomnak.

De hogy közelebb jussunk a' dologhoz, lássuk, mit foglal magában ezen színigazgatói nyilatkozás? Sem többet sem kevesebbet, mint azt, hogy az Athenaeum' Krónikájának birálatai a' színigazgatóságnak nem tetszenek. Ezt, őszintén szólva, fájlaljuk; de nem tehetünk róla. Mi saját nézeteink 's meggyőződésünk szerint válogatjuk a' színbirálatokat, 's erre épen olly kevessé kérhetünk meg mást, mint arra, hogy helyettünk egyék vagy sétálni menjen. A' színigazgató választmány ugyan azt mondja, hogy a' színi criticát ezért jogaiból kizárni épen nem akarja, sőt, hogy a' criticát maga is 's pedig nem szeliden gyakorolja, e' nyilatkozásból is 's különösen következő szavakból világos: „*A' m. j. krónika' czikkelyei gúnyolódók, személyeskedők, szerénytelenek 's illedelemsértők levén, a' critica' czimét csak bitorolják, 's vagy czéljok nincsen, és ez esetben fecsegésnél* *) *egyébnek nem tekinthetnek, vagy, ha van, az a' választmányétól — különbözik*“; de mind ezen nyilatkozásának, 's nem csak kimondott, hanem derekasan gyakorlatba vett elvének ellenére már azt is nehezteli, ha némelly hibáira figyelmeztetjük. Azaz: a' critica jó, midőn a' színigazgató választmány birálja az Athenaeumot, de nem jó, midőn az Athenaeum birálja a' színigazgató választmányt. Minden másnak, égnek, földnek, szabad birálni, csak az Athenaeumnak nem. Furcsa gondolatok! A' criticának is lehetnek hibái; de azt kivánni, hogy a' critica csak dicsérjen, tetszeni vágyjon, legalább is igen új kivánság. Mi nem bocsátkozunk criticáink' igazolásába: azok nyiltan állanak a' közönség előtt, melly rólok már eddig is itélt: nem úgy, mint a' színig. választmány, talán nem is egészen úgy, mint mi ohajtanók; de el merjük mondani, hogy szándékunk' 's czéljaink' tisztaságára nézve szembe állunk akárki' fiával, ki valaha színházat igazgatott. De nem tetszenek criticáink, kimondjuk magyarán, mert hibákat födöztek fel; mert időnként kimutatják a' bal kormány' következéseit, intő példáúl az utóknak, hogy minden elkövetett hiba, vagy helytelenség megszüli kártékonyságait; mert színésznek 's igazgatóságnak egyiránt, belátásunk' határaig, kimondtuk a' kimondani valót. 'S ez nálunk nem szokott tetszeni. E' felett az Athenaeum mennyköháritónak tekintetik az ig. választmány által. Ha színészek bontakoznak, az Athenaeum hibás; ha valaki parodiáz, az Athenaeum; ha ablakot törnek, az Athenaeum; végre talán az árvizet is az Athenaeum hozta a' m. színházba? Ki is lehetett más? Nem az Athenaeum mutatta-e meg, hogy az árviz tudományos számitás szerint is kimaradhatlan? Ez, az igaz, kéjelmes neme volna az igazgatásnak, ha minden bajt, botlást, csaknem minden egyéb hirlapok' ellenében az egy Athenaeum' ártatlan Krónikájára lehetne háritani..... plectuntur achivi.

*) Ohajtottuk volna, hogy az ig. választmány, melly mint testület hatalma alá nem tartozók' ellenében nem felsőség, hanem csak szavai 's tettei' meggondoltsága által tarthatja fenn tekintetét, szavait jobban megválogassa A' kik szüntelen illedelemsértésről panaszolkodnak, tudniok kellene, mi az illedelem. A' „fecsegés“ szót másokra kimondani ellenkezik a' testület' méltóságával 's visszatorlás' esetében neheztelést gerjeszthet ugyan, de nem igazságost. Mi az ügy' tiszteletéből 's mert reá semmi szükségünk, elengedjük ezen visszatorlást.

De hiába, uraim, ez nem lehet, ennek nem szabad így lenni.

Ha nekünk hibáink vannak, nem lehetnek-e a' színigazgatóságnak is? Nem emberi dolog-e tévedni, 's nem emberi 's polgári kötelesség-e a' tévedést kimutatni? 'S van-e fonákabb következtetés, mint az, hogy a' tévedésnek nem az oka, ki tévedett, hanem ki a' tévedést észrevette 's kimutatta? Ha valaki sántít 's mi azt kimondjuk, okai lettünk-e bicczegésének?

Mi azon müvészeti jótanácsot illeti, melly szerint a' criticának a' függöny' zsinegei után kellene 's volna csak szabad ránczatóznia, megvalljuk, igen magas lehet, 's talán épen azért fölül van megfogásunkon. Ezen tan szerint felvonások közt el lehetne oltani a' gyertyákat, óranegyedekig nyujtani a' felvonásközöket, a' színműnek felét ma játszani el, felét holnap, vagy legjobb játék közben lebocsátni a' függönyt, el nem játszani az ouvertureket. 'S jaj neked, közönség és criticus, ha ez ellen észrevételt tenni merészlenél! mert hiszen a' függöny már a' földet érte 's ezentúl minden a' színigazgatástól függ. De ha ezen betű szerinti magyarázat — 's mert az igazgatóság illyeket úgy hiszszük nem fog tenni — nem tetszenék, mi sovány, izetlen egy critica lenne az, melly a' csupán elötte állókra szorítkozik. A' criticus hagyja kivül minden tudományát, ismereteit, tapasztalását, ne hasonlítson, ne világositson fel semmit, ne állitson fel idegen példákat: legyen mint a' kipányvázott ló, mellyre hiába mosolyog az egész zöld mező, neki kis körében kell a' füvet, 's ha az elfogyott, a' földet harapnia. De illyen földhöz ragadt ló, függönyhöz férczelt criticus legyen, a' kinek tetszik. Hitünk szerint a' criticus mindenre terjeszkedhetik, mi a' színügygyel összefügg, 's tudománya, ismeretei, tapasztalásai, ötletei, arra valók, hogy általok belátása szerint az ügynek használjon.

A' színig. választmány azt is állitja, hogy a' mint nekünk vagy tetszik, vagy nem tetszik valami, rá fogjuk azt a' közönségre is. Ezt kivánnók megmutatva látni, addig határzottan tagadjuk. Nem sujt azon állitás is, hogy a' dicsért mű 's szinész üresen hagyja a' színházat, míg a' gyalázott megtölti. Mi a' szinészeket illeti, mi leggyakrabban dicsérjük: Egressyt, Fáncsyt, Kovácsnét, Laborfalvit, Lendvayt, Lendvaynét, Megyerit, Szentpéteryt, Szerdahelyit, Telepyt; ritkábban Barthát, Lászlót, Szilágyit, minden javalás nélkül gáncsoltuk Komlóssynét, 's ez valljon mikor töltötte meg a' színházat? 's mikor töltötték meg a' kevéssé, vagy épen nem dicsértek? Nem volt-e az gyakran az üreshez igen közelítő akkor is, midőn a' színigazgatóságtól pártolt Schodelné lépett fel 's operában, a' mi, jól megjegyezzük, most a' színjátéknál sokkal divatosabb? 'S mi a' színmüvek' sorsát illeti, az valóban szomorú: üresen hagyják a' színházat, a' külföld' remekei épen úgy, mint az eredetiség által érdekes hazaiak, ha már egy párszor adattak; a' dicsért épen úgy mint a' nem dicsért darabok; de ezért a' critica hibás-e, vagy a' közönség' izlése változott? 'S nem láttuk-e már a' valóban kedves Bájitalt, Beatricét, 's még inkább Stranierát, Romeót, sikerült előadás mellett, a' méltán magasztalt Schodelnéval együtt, igen gyér nézők előtt, hogy a' megbukott Vesztáról ne is szóljunk? pedig mind ezek a' színigazgató-választmány' magas tetszését ('s — — a' miénket is!) nagy mértékben birják. 'S mivel az előadandó szindarabokat nem az athenaeumi Krónika, hanem a' színig. választmány tűzi ki, 's a' színház többször üres, mint nem, ha a' fölebbi vádnak súlya van, nem esik-e az a' színig. választmányra vissza? De mi senkit méltatlan váddal terhelni nem akarunk. Az üresség nek fő oka még most abban van, hogy a' magyar színháznak nincs közönsége, azt még ezután kell teremtenie, szoktatnia. Erre nézve tegyen meg a' színig. választmány minden hatalmában állót, ne hagyja magát bal tanácsok által zavarba hozni, ha szinte a' Rajzolatokban jelennének is meg azok, 's ne átalkodjék meg a' jó szó ellen, ha bár az történetből az athenaeumi Krónika' lapjain találtatnék is fel: minden esetre pedig tanulja meg a' vélemények' különbségét tűrni.

Az egyet nem értés is felhozatik, a' mi valóban csodálatos, midőn criticáról van szó, mellynek nagy részét az egyet nem értés teszi. 'S lehet-e, példaúl, egyetértést kivánni, ha valaki vigyáztalanúl vagy vak indulattal veremnek rohan? Azt kell-e mondani: rohanj, 's nem inkább: megállj, mert verembe bukol? Ha színigazgatás (melly szinte mint minden emberi intézet, nem hibázhatlan) a' maga' és még inkább a' közönség' rovására (melly a' színházhoz leg-

többel járúl) bal lépéseket tesz, azt kell-e rövidlátó, vagy roszakaratú hizelgéssel mondani: „Rajta! így lesz jó!“ A' ki ezt tenné, alig hiszszük, hogy akár a' színháznak, akár az igazgató választmánynak igaz barátja legyen. Az illy esetekben javalással csak ellenség szólhat, hallgatni pedig bűnös részvétlenség. Az egyetértés egyébiránt igen becses dolog; de annak ideje, és helye van. De ez is, mint a' critica, némelly hazánkfiainál csak akkor jó és kedves, mikor kezök' ügyére van; mások által, habár a' közügy' érdekében követelve, csak czifra beszéd. De felhagyunk ezen szomorú helyezet' taglalásával; csak azt mondjuk, hogy mi e' színházra mind azon figyelmet fordítók, mellyet a' valódi egyetértés parancsol. Olvassa bárki Krónikánkat, — melly, mellesleg mondva, nem is csupa critica, hanem mint korjegyzet, minden a' színházat illető dolgokra kiterjeszkedhetik — 's belsőleg meg vagyunk győződve, hogy abban többet fog találni a' színügy 's különösen ezen színház' ügye' fölemelésére, mint akármelly éles szemű ráfogás, az ellenkezőnek megmutathatására.

De hogy egy kissé visszatérve, az egyet nem értésnek példáját 's okát is adjuk, ezennel kijelentjük, hogy a' testi hibákra nézve nem érthetünk egyet a' szín. választmánynyal. Ha valahol, a' színbirálatokban van annak helye, hogy a' testi hibák felfödöztessenek, 's ha ki azokkal fellépni elég meggondolatlan, meg is rovassanak. A' görbét, a' törpét épen úgy mint az ügyetlen óriást, a' hebegőt, vagy rekedt hangút sehol a' világon nem fognák kimélni, ha színészekül föllépnének. A' sánta, félszemű, igen jeles, sőt dicső ember lehet; de színész nem.

A' színigazg. választmány végezetűl bennünket mint academiai választmány' tagjait is sérteget, 's azt akarja kihozni, hogy mivel mi különben is csak unatkozunk, midőn kellemetlen kötelességünket, a' színházba járást, teljesitjük, talán jó volna az academiának helyünkbe másokat választani. De az illy dolgokat nem bizták a' színigazg. választmányra, 's a' tréfa ezen fölül igen esetlen is. Nekünk nem szoros, nem is mindennapos kötelességünk a' színházba járás; mi az academia' páholyát, mint a' színház' számára fordított darabok' birálói járjuk, hogy a' színházat folyvást szemmel tartva, annak szükségeihez képest munkálhassunk. Fő kötelességünk tehát a' színdarabok' megbirálása, mi mind a' mellett, hogy örömest teszszük, időbe 's némi gondba kerül, 's így ha a' színigazg. választmány nem akarja is érteni a' valódi egyetértést, ez által is, habár kis részben, a' most fenn álló színház' javára dolgozunk. A' színig. választmány tudhatta azt is, hogy mi ezen választmányban tízen vagyunk, 's a' mi különös, tíz közűl mi hárman leggyakrabban vagyunk színházban, a' színigazg. választmány' elmés találmánya szerint csupa unatkozásból és kötelességből. Mondhatni, hogy a' színig. választmány' ezen ötlete legszelidebb magyarázattal is igen szerencsétlen; mert ha mostani páholyunktól elesünk, nem birálhatunk-e más páholyból, vagy a' földszínről, vagy legrosszabb esetben a' karzatról, hol az egész kérdéses jogot 5 váltó garason fogjuk megvásárolhatni? 'S ezen öt garasos joggal mindannyiszor igazunk lesz, valahányszor hibát fedezünk fel. 'S milly megfeledkezést árul el ezen sértegetés, ha meggondoljuk, hogy a' színigazgató választmány maga is egy felsőbb társaságtól, a' részvényesekétől függ, 's hogy a' balúl adott tanács ismét saját fejökre eshetik viszsza. Mert nem adhatja-e a' tisztábban látó részvényeseknek azon gondolatot, hogy a' véleménykülönbözést annyira nem tűrő igazgatóság' helyébe másokat tegyenek? De mi ebbe nem avatkozunk, 's nem viszonozzuk a' megbántó felhivást felhivással: a' részvényes társaság különben is tenni fogja, a' mit jónak lát. Csak azon felsőségi hangot akarjuk még teljes határozottsággal viszszautasitani, mellyel a' színigazg. választmány ellenünkben fellép. Mi tőle nem függünk, 's mint választmányi tagok választmánynak ellenében az illedelemből csak annyival tartozunk, mennyit a' színigazg. választmánytól viszont megkívánhatunk, mellyet mi minden tisztelettel a' részvényes társaság' szép hazafiúi vállalata iránt, sem országosnak, sem megyeinek el nem ismerhetünk.

Mind ezek után bizonyossá teszszük a' színigazg. választmányt, hogy mennyire külsőleg nem akadályoztatunk, mi ezután is tenni fogjuk, mivel magunknak 's a' közönségnek tartozunk, nem keresve kegyelmet, nem félve senki' haragjától. Egy törekedésünk, hogy az igaz uton járjunk. 'S teljes hitünket mondjuk ki azt állitva, hogy színházi króni-

kánk eddig is bármi hiányosnak lássék sok részben, nem azon lenézést érdemli, mellyel azt a' szinig. választmány fogadni erőködik. A' szinig. választmánynak pedig ismételve ajánljuk: hogy a' mint a' szót kimondani szereti, úgy tűrni is tanulja meg. Kecskeméten és Kőrösön (helyben legalább) nincsen critica, 's azzal a' színház' ügye nem áll magasabban. A' critica, ha egyéb jót nem tenne is, legalább ébren tartja a' könnyen szunnyadozókat, 's erre nagy szükség van. A' critica egy kis szélvesze a' művészi 's literaturai életnek, ha néha dúl is, de tisztítja a' léget. Szokjuk meg e' kis alkalmatlanságot, gondoljuk meg, hogy a' critica kimaradhatlan, mint a' halál, 's hogy igen gyanús dolog az, midőn valaki félni kezd a' szótól, 's a' legilledelmesb hangban is bántásokat talál. Ott a' szó beteg helyet ért, 's ideje gyógyításáról gondoskodni. Mart. 21. 1839.*)

A' szerkesztőség.

Sybilla.

Velenczei novella.

„Coloni, hű szolgám, szólt signor Marcorando, segítségedre van szükségem, de mondd meg előbb, tudsz-e titoktartó lenni?"

„Bizalmát, nemes úr, megcsalám-e valaha?" kérdé Coloni azon férfi' fontosságával, a' kit parancsnoka titkos közleménynyel tisztel meg.

„Balul tevém, hogy hűségedben pillanatig is kétkedtem — folytatá a' signor —; a' dologhoz tehát: Golesco gróf leánya' kezét, kit nőül kértem, meg meré tőlem tagadni."

„Azt tevé csakugyan? kérdé Coloni 's a' legundokabb tettre elszánt készségét bebizonyítandó hozzá tevé: úgy meg kell halnia."

Épen ez volt ohajtása a' signornak, a' ki egyetlen gyámolától akará megfosztani a' leányt.

„Véled, Coloni, hogy halált érdemel? kérdé suttogva. Ha segítségemre leszesz, nem fogok irtózni kezeim' beundokításától a' nyomorú' vérével."

„Szándékának, tisztelt úr, egy szerencsés körülmény kedvez, válaszolt Coloni szünet után; a' gróf épen most keres komornokot, ön' engedelmével megkínálnom őt szolgálatommal 's önt az adandó alkalomról tudósítani fogom."

„Kedves jó atyám, esengett a' szép Sybilla, ne mulasson ma estve sokáig a' dogepalotában; hirek szárnyalnak, hogy árulók lesködnek élte után; gondoljon, édes atyám, gyámoltalan leányára."

„Veled, kedves gyermekem, válaszolt Golesco gróf, egy tervet kell közlenem. Visszatérésem előtt valamennyi szolgám aludni fog 's még nem tudom, mit itéljek Coloni új szolgám' hizelgő mosolyáról. Ha tehát hallani fogod, jó Sybillám, hogy kovát dobok szobád' ablakába, jöj le a' kapuhoz 's told el a' závárt. Így bejöhetek a' nélkül, hogy valaki észrevegyen. Sokáig kimaradásom azoknak, a' kik életemre törnek, csak kedvező alkalmat adna, kiséretel pedig nem mehetek, mert fontos és titkos ügy hí a' dogéhoz."

„Ngos uram, szólt Coloni Marcorando' szobájába léptekor, jó hírt hozok. A' gróf ma estve a' dogéhoz menend, vissza csak éjfél után térendő. A' salon-ajtónál füleltem, hogy kihallgassam Sybilla leányának mi parancsokat oszta. Oh uram! ő szép 's méltó, hogy szive' parancsnoknéja legyen! A' gróf, tudja a' manó hogyan, megtudá, hogy éltére törnek, érzi tán, hogy halált érdemel. Leányának meghagyá, tolja el a' závárt; késő kimaradását csak ő tudja. Éjfél tájban tehát, nemes úr, jelenjen meg a' kapu előtt, akkor alkalma leend véresre fösteni gyilkát 's megtorlani a' vétkest. Végrehajtott tett után kovát dobjon jobbról a' negyedik ablakba 's öné a' bájos Sybilla, jót állok mindenért."

Velencze' minden harangja elzúgta már az éjféli órát 's könyűk görgének Sybilla' halvány arczán alá, midőn kedves atyja' visszatértét várva magányosan ült szobájában. — „Még most sem jő" sohajta mélyen, nem azért, mintha fáradt lett volna, hanem borzasztó sejtés szállta meg, hogy szeretett atyja elesett tán éjféli orgyilkos' tőre által. — „Hah! a' kova! hála az égnek!" — A' kapuhoz röpült, keze, midőn a' závárt megérinté, reszketett, de a' gondolat, hogy atyja' biztossága forog fenn, felbátorítá őt 's — a' závár el lön tolva.

Olasz hold' fénye világított egy magas, hosszú, fekete köpönyegbe burkolt alakra. „Kedves, kedves atyám!" suttogott Sybilla.

„Most enyém, örökre enyém vagy?" kiáltott a' gyülölt Marcorando. Sybilla kifejté magát kezeiből 's fellázitandá az egész házat, ha Coloni lámpával utját nem állja vala.

„Egy lépést se tovább — parancsolá Sybilla a' hozzá közelítő Marcorandonak, egy lépést se tovább, különben atyám' boszúja szálland fejére!"

„Azt rettegnem nincs ok, kaczagott gúnyolva a' gyalázatos. Élők közt Golesco nincs többé; te enyém, megmásolhatlanul enyém vagy!"

„Soha! — kiáltott Sybilla. — Vissza tőlem — parancsolá kétségbeeséstől meglepetve. — Erőszak soha nem kényszeritend —"

„Kövess hát jó szándodból, deli Sybilla — szólt Marcorando lágyabb hangon; szökjél el velem, az akadályok elhárítvák, ajándékozd nekem szivedet és —"

„Megállj lator, atyám' gyilkosa, hévvel szakítá őt félbe a' velenczei hölgy, mi alatt ügyesen elragadá az atyja' vérétől párolgott gyilkot 's markolatig keblébe döfé azt: szivemet akarod? úgy mond, itt van, vedd el gyilkod' hegyéről." ***Agárdy.***

Egyveleg.

Ole-Bull. A' „Rosen" szerint a' híres éjszaki hegedús szobaajtajára festeté le nevét, és pedig borostyán koszorúval kerítve. Koszorúkat és dicsérő verseket maga szerez be magának és azt nyilván meg is szokta vallani. Utolsó hangversenyekor, hol háromszor játszott, ezer ötven ezüst tallért vett be.

Levy Richard, a' vadászkürt' kilencz éves virtuóza, kit a' pestiek is ismernek, a' berliniektől e' nevet kapá: „A' csodakürt' gyermeke."

*) Bizonyos körülmények miatt e' czikkely csak most közöltethetik. *A' szerk.*

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

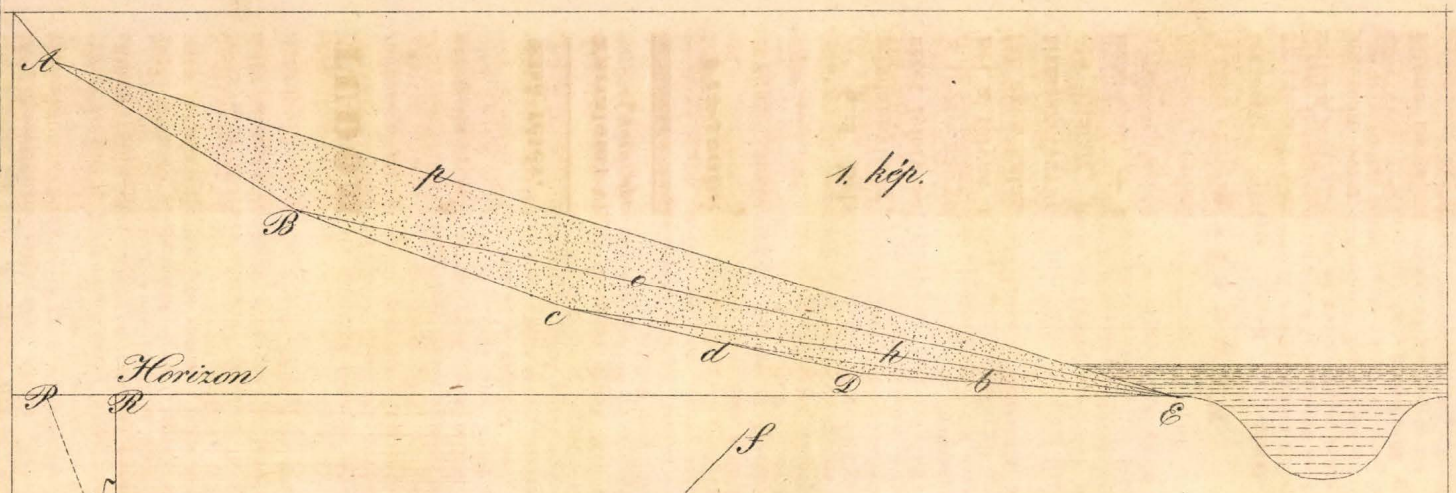

1. kép.

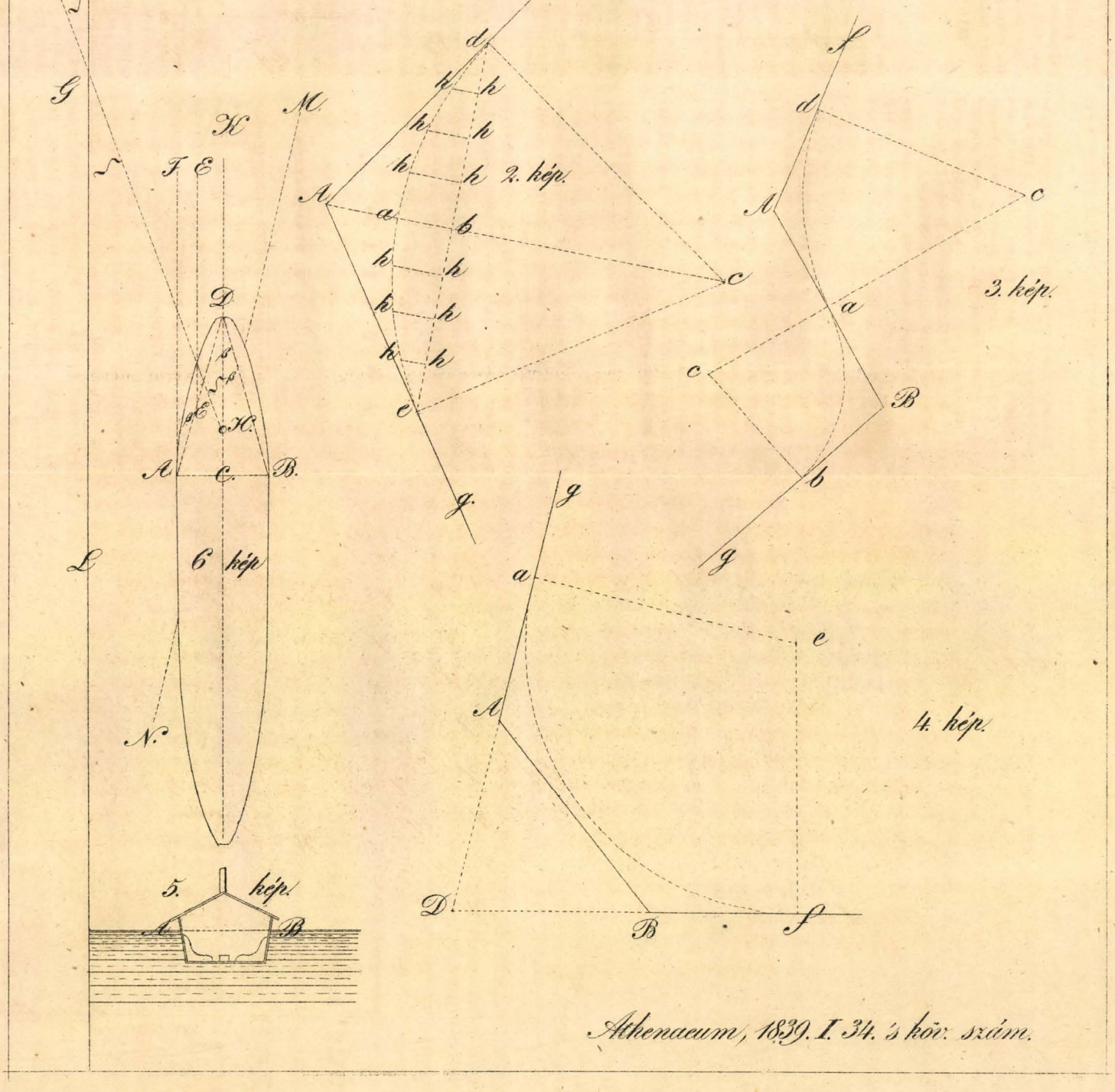

6 kép

2. kép.

3. kép.

4. kép.

5. kép.

Athenaeum, 1839. I. 34. s köv. szám.

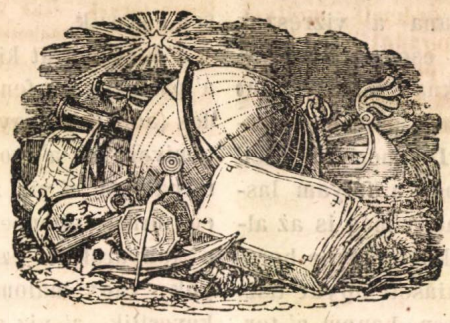

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV.

Első félév. **Pest, aprilis' 28. 1839.** **34. szám.**

Tartalom: Vizszabályozási eszméletek és észrevételek. I. (*Gáty István*). — A' Vesta-szüz. Eredeti novella (*Báró Apor Károly*). — Magyar játékszini krónika. — A' komáromi javító dologház' ügyében.

Viz-szabályozási eszméletek, és észrevételek.

I.

§. 1. Belső öröm lepi meg a' vizsgálót mindannyiszor, valahányszor valamelly folyóvizet lefolyásában több mérföldekig kisérhet, 's végre nagyobb viz- vagy tengerbe ömlésénél a' folyás' tüneményeit fontolgathatja. Talál ezen kalandjában mindenki éldeletet: a' természetbuvár vizsgálja a' folyamnak plántáit, élő állatait, földe' minemüségeit, köveit és homokjait, — a' vizmérnök pedig a' viz' menynyiségét, esetét, fordulásait, kanyarjait, kiöntéseit, erőmüvekre való használása' módját, 's több efféléket. Különösen a' vizmérnök olly természeti tüneményekre bukkanva, mellyek az esésnek törvényeivel ellenkezni láttatnak, méltán mély gondolatokba merülhet, miképen lehessen ezen tüneményeket a' természetnek ismeretes alaptörvényeivel egyességre hozni. Ellene mondhatlan törvénye ugyan is a' magasabbról eső testeknek; hogy esésökben sebességöket mindig szaporitják, és pedig, minél nagyobb magasságról esnek azok, végső sebességök annál nagyobb: és íme minden folyóvizek hegyekből eredvén, laposabb vidékekre folynak le, még is kiömlésök felé sebességök nem hogy növekednék, sőt inkább mindig jobban jobban fogy, elannyira, hogy kivált a' nagy folyamoknak lejtése a' tengernek közelében érezhetetlen, és csak álló vizet képez. Bölcs rendelése ez a' nagy teremtőnek, mellynél fogva a' vizek használhatók, és hajókázhatók lehetnek, mellyek különben, ha az esésnek törvényét követnék, nagyobb vizekbe, vagy a' tengerbe ömlésöknél olly szörnyű sebességet nyernének, mellyek tetemes kártételeiken kivül, minden hajókázást lehetetlenné tennének, vagy torkolatjaikat kövel 's kősziklá darabokkal eltömvén, a' felsőbb vidéket posványnyá változtatnák.

De kérdés, milly eszközökkel viszi azt a' nagy természet végbez, hogy a' folyamok, esésének vége felé a' szabadon eső testek' törvénye ellen, inkább meglassúdjanak, mint elsiessenek? — Két eszköze van a' természetnek ezt végre hajtani, mellyeket az olly pontosan, kifogás nélkül, és mindig használ, hogy a' folyamoknak vizei nemcsak meglassúdnak a' kiömlés felé, sőt hova tovább ágyaikat mind inkább kiássák, és kimélyitik.

1. Minden folyam hegyről omolván alá völgynek, és lapálynak, amott ugyanannyi

távolságra több, itt kevesebb esettel birván, természetes, hogy minekutána a' vizrészek egymáshoz huzódnak, több eset mellett nagyobb sebességgel kell azoknak folyni, mint kevéssel. 'S így a' sebességnek az eset' csökkenésével csökkenni kell. De még az eset' változása nem vezet oda, hogy a' folyam lassanként ugy csendesedjék, hogy még is az alsóbb vidékekre homokot, 's kövecset ne hordjon annyira, hogy egyszer kiásott ágyát tisztaságban és épségben tarthassa, hanem a' természet még ezen kivűl, egy más eszközt is használ, ugymint:

2. A' folyam kanyarokat formál utjában, elosztja esetét több rendbeli tekervényeivel, mellyel megsemmisíti az acceleratiót, vagy is akadályozza azt, hogy a' hajlott lapon haladó viz mindig nagyobb sebességet vehessen fel. Mennyi legyen ezen acceleratio' momentuma, 's így akarmelly vizmennyiséggel és esettel biró folyam mekkora kanyarulatokat legyen kénytelen formálni, hogy ezen acceleratiót megsemmisítse, vagy is — a' mi mindegy — hogy a' hosszában kiegyenesített folyam isochron, vagy is cycloida görbét képezhessen, annak felszámolása, sublimis calculusokon menvén keresztűl, talán még most a' gyakorló vizmérnököknek használatlan maradhatna. Ezt jövendőre értekező talán ugy ki fogja dolgozni, hogy akarki is a' folyamok' szabályozásában a' viznek adandó egyenes vagy görbe utat könnyű szerrel ugy kiszámolhassa, hogy a' folyam ágyát soha fel ne emelhesse. — Mert bár a' folyam, igen nagy esettel biró tájékon, zuhatagokat formál, folyását gyakran változtatja, minden legkisebb akadályokat, tőkét, beomlott partokat, fagyökereket, darab köveket, és kösziklákat kikerűl; de midőn már a' sik földre leért, hol 100 ölekre még ha legfelebb 6 hüvelyk esete vagyon, itt kanyarok és tekervények által annyira elosztja esetét, semmisíti acceleratióját zuhatagok nélkűl egy sz a' beomlásig: hol már az eset 100 ölre alig tészen 1 v. 1/2 hüvelyket: hogy a' folyamnak sebessége itt 1 vagy 1/2 hüvelyk esettel csaknem akkora, mint amott 5 vagy 6 hüvelyk esettel.

§. 2. A' nagy természetnek ezen munkálódását a' tudós vizmérnökök ugy magyarázzák, hogy a' folyam, esete és tekervényei által, magának olly lineát készít, melly görbe lineát a' mathematicusok isochronnak neveznek, melly is a' cycloid lineával tökéletesen egyezik.

Egyébiránt kisebb esetű folyamoknál, hol a' partokhoz 's fenékhez való surlódás és ragadás (adhaesio) egyezik az acceleratio' momentumival; ott a' hosszabb egyenes irányu csatornákban a' viz mélységére nézve mindenütt egyforma: ellenben, hol az eset nagy, hacsak a' kanyarok 's ezekbe való ütközés, zuhatagok, vagy malomfejek, az esetet meg nem kevesitik, a' viz a' canalisba befolyásnál csekélyebb, a' kifolyásnál mélyebb, azon esetben t. i. ha a' kifolyásnál más nagyobb viz áll elül, vagy a' következő eset kisebb az elébbinél. Ezen körülmény az egyenes canalis' vizeit mindig késlelteti (retardat), melly miatt befolyásnál a' sebesség nagyobb, kifolyásnál kisebb, — befolyásnál fenekét kiásván zuhatagot formál, kifolyásnál ágyát felönti. Hogyha pedig a' kifolyásnál nagy eset vagy zuhatag áll elő, akkor a' viz a' kifolyásnál sebesebb, a' befolyásnál lassubb, vagy is a' befolyással lefelé acceleráltatik. Egyébiránt az átmetszések' most irt következményi rövid átmetszéseknél érezhetlenek, mivel a' viz magát csakhamar egyensulyba helyezi: ellenben több száz vagy ezer ölek után az nagyon is érezhető.

Nem haszontalanok hát a' viznek kanyarjai, és görbületei mindenütt, sőt szükségesek ezek arra, mint Silberschlag, Wibeking, Schemmerl, 's más tapasztalt vizmérnökink állítják, hogy a' viz elég mély, és hajókázható legyen; hogy kiöntés' alkalmával inkább iszappal, ne pedig kövecscsel, kövel, poronddal öntse el a' szomszéd vidéket. Ezért mondja Silberschlag, Hydrotechnie, Leipzig 1772. 1ter Theil §. 41.: „Der Wunsch, Ströme ohne Krümmungen zu haben, ist nicht der beste.“ És Schemmerl, Strombau, Wien 1809. 3tes Kapitel, pag. 137: „Serpentinen aus Strömen verbannen, wäre eben so viel, als selbe in unfahrbare Wasserfälle verwandeln wollen. Man muss daher bei den Serpentinen durch viele Klugheit verfahren.“ Pechmann pedig, Flussbau, München 1825. pag. 165 mondja: „Ein Durchstich bleibt aber doch meistens ein mit ziemlichem Aufwande verbundenes Unternehmen, welches, wenn nicht mit gehöriger Vorsicht dabei verfahren wird, manchmal andere Nachtheile, selbst grössere, als die dadurch entfernten hervorbringen kann. Man soll daher nie ohne Nothwendigkeit, und nie ohne

weitere Überlegung zur Anwendung dieses Mittels schreiten.

So lange die Nachtheile, welche eine Flusskrümmung hervorbringt, durch einfachere und wohlfeilere Mittel entfernt oder verhütet werden können, soll man keinen Durchstich ausführen.

Es dürfen hier die Nachtheile nicht unbeachtet bleiben, welche möglicherweise dadurch herbeigeführt werden können, z. B. zu grosse Vermehrung der Geschwindigkeit schiffbarer Flüsse, etc.“

Pechmann' Flussbau pag. 168. §. 21: „Die Geschwindigkeit eines Flusses ist bei gleichförmigen Gefälle grösser, als bei ungleichförmigen.“

§. 3. De hogy tisztábban felvehessük, és megérthessük a' folyam' kanyarjainak igen sok helyen és többnyire elkerülhetetlen voltát, lássuk mint dolgozik a' viz az egyenes canalisokban, és a' kanyarulatoknak elmellőzése, a' folyamnak egyenesre vétele mi következéseket húz maga után?

Hogy a' természet' munkálkodásának következményit láthassuk, tegyük fel, hogy egy folyó vizet fentebb helyen kivevén árkából, azt canalisra veszszük, és kiásatván annak folyását A, B, C, D, E vonalban, a' folyamot belé eresztjük: kérdés, mit fog ezen viz mivelni?

Feltévén azt, hogy vezetendő canalisunk' mértékeit ugy kiszámoltuk, hogy attól semmit sem tarthatunk, hogy a' folyam a' magasabb A, B stb. helyeken is ágyát, és ezzel pontjait is megszaggassa, 's zuhatagokat képezzen: bizonyosan ezen folyam nem fog kristály tisztaságú lenni, mivel még messze földről, több mérföldekről foly, míg *A*hoz ér. 1. kép. Innen megy *B*hez, majd *C*hez és *D*-hez, míg a' beömléshez *E*hez jut, holott minden pontban változván esete, változik sebessége is, mellynél fogva a' különféle esetek' természetéhez képest a' hordott materiálékat különféleképen rakja fenékre, és pedig: Legelsőben is az utolsó eset' hajlásánál kezdi ágyát Dnél olly materiálékkal tölteni, millyeket közép vagy ennél valamivel nagyobb vizmennyiségével és sebességével oda lesodrani igenis, de tovább vinni nem képes, 's lerakja a' db lemezt, azután a' CE-t megkészitvén, esetét elosztotta C-től E-ig, 's tegyük fel, hogy ide vastag porondot hordott, ezzel ágyát felemelvén, természettel

a' viz' színe is felebb emelkedik, mivel a' fenék már nem D-nél, hanem h-nál van. Ezt végezvén, a' folyam megint igyekszik a' C hajlatot megtölteni, mivel B-től nagyobb sebességgel jövén a' viz, 's vastagabb materialékat hordván, már azokat a' C-től D-ig lévő kisebb esettől származott kisebb sebesség el nem birván, elkezdi lassanként materiáléit rakni, 's rakja BChEoB rétegeket. Itt B-nél megint hajlás támad, mellyet szinte azon módon addig tölt olly materiálékkal, mellyeket innen tovább vinni nem bir, mig leszen a' feltöltött ágy ABoEp,A és a' viz' feneke ismét felebb telvén *p* pontig emelkedik, ezzel a' viz' színe is felebb fog jönni, és ha minduntalan magasitandó eszterókkal *) nem korlátoztatik, kiönt, és utat magának más felé tör. Minthogy DE vonalnak legkisebb esete van, itt a' sebesség is legkisebb, 's igy a' CED réteg, mellyet a' viz lerakott, vékony homok leend, BC-nek nagyobb esete lévén, ugyan azon okból BCE réteg már vastagabb homok. AB vonalnak még több esete lévén, látnivaló, hogy az *ABoEp*, lerakott réteg legdarabosabb, ez talán kövecs, és nem vékony homok. Igy munkálkodik a' természet, ha neki erőszakos út nyittatván, kanyarulatok által esetét el nem oszthatja, ágyát szüntelen emeli magasabbra és magasabbra, mind addig, mig a' folyamnak színe a' mellette lévő szárazföld felett több, vagy kevesebb magasságra emelkedik, melly állapotban azután őt csak erős, és költséges töltések vagy eszterók által lehet határok között tartani; de jaj azon népnek, melly nem elég szorgalmas, pénzes és népes arra, hogy a' folyamnak ezen erőszakos utját magas, széles eszterók által minden kiöntések ellen védhesse. Ekképen szabályoztatott hajdan Hollandban a' Rajna' vize, melly ezen szabályozásnak következésében ágyát és vizének színét is évről évre érezhetetlenül magasabbra és magasabbra emeli, mellyel az eszteróknak emelését is szükségessé teszi. Semmit sem kimél e' szorgalmas nép vizeinek rendbetartása' dolgában, de mind e' mellett is, minekutána már a' Rajna' vizének színe felettébb magasra is emeltetnék, az előre nem látott szerencsétlen vizömlések', eszterószaggatások' siralmas következéseinek több izben lett áldozatja, mint

*) Esztero: Damm, Deich; sopron-vármegyei vizi-műszó.

ezt Wibeking nagyobb hydraulicai munkájában bővebben előadja, hogy 1717ik évben a' rajnai eszterók megszaggattatván, annak vidéke minden faluival együtt elsepretett. 1421ik évben november' 18kán Dodrecht' környékén 72 falu lakosival együtt lett semmivé. Mind ezen siralmas esetek azt mutatják egyfelül, hogy Holland több száz esztendőkkel előbb szabályozta a' Rajna' vizét mint kellett volna. Azelőtt ugyanis a' Rajna tekervényesen folyván a' tengerbe, annak közelében kiöntéseket, 's iszapolásokat vitt végbez, posványokat formált, mellyeket lassanként a' magasabb vidékekről lehordott, iszappal töltögetett, de még üdves munkáját be nem végezvén, a' munkás hollandiak a' folyamot rendbe szedvén, kiöntéseit gátolván, az elöntött és haszonvehetetlen földet termő földdé változtaták, egész helységek egyes erővel e' nagy lapályokon herculesi munkával terjedelmes dombokat hánytak, 's ide építék faluikat, jó reménységben levén a' felől, hogy értelmök vas szorgalmok, és pénzbeli tehetségök a' Rajna' vizének kiöntését eszterókkal gátolni képes leend, azonban még is az el nem látható körülmények siralmas szerencsétlenségekre juttaták; sőt mint sokan jövendölgetik: a' Rajna lassanként annyira emelkedni fog, hogy azt többé emberi erő határok között tartani képes nem lehetvén, Holland utoljára is a' Rajna által elnyeletve posvány vízállás, 's szép falui halaknak tanyái leendenek. Nem hiszi ugyan ezt értekező, de mégis annyit kivesz az egész dologból, hogy a' folyamot maga medréből kivenni, és ezt határok között tartani nemcsak nehéz feladás, de még néptelen, pénzetlen, és dologtalan népek' földén ez lehetetlen is. Nem ok nélkűl mondja tehát Silberschlag: hogy midőn valamelly folyam' rendezése szóba jön, reszkető kezekkel nyúl e' munkához, és épen nem határozza magát könnyelműleg a' kanyarok' átvágására, 's a' folyamnak eszterókkal való korlátozására.

Gáty István.

(Folytatása következik.)

A' Vesta-szűz.

Eredeti novella.

Gyula épen a' terembe lépett. A' tarka álorczások' ide 's tova hömpölygő zsivaja, a' számtalan koszoru-gyertyásoktól ömlengő fénytenger, a' tánczra élesztő zene' vidor hangzata, a' tánczolók' tarka sora, az izletes öltözetek' keleti disze, a' hölgyek' ruháin díszelgő gyémántok' fénye, csillámа, a' sok alakzatok' ujsága, és ama' minden álorczásnak sajátos titok-rejtés — mind ez egy varázs teljes látványt teremte, mellynek Gyula minden perczben uj szépségét, uj báját lesé el.

Vígan leskelődék, inkább mint valaha kalandnak örvendve, a' tolongó álorczások' tarka tömege között, ellent állhatlan bájak' kellem-teljes tengerében evedze és majd egy Anadyomene' fénylő keblétől, majd egy Hébe' igéző alakjától, majd ismét egy Lais' kis kacsójától, vagy egy Rhodope' kis lábacskájától ragadtatott ide 's tova.

Rózsaszínű dominója igen is egybe hangzék rózsaszínű szeszélyével; kéj és gyönyör lön minden vágya. Rögtön egy pár tünék szemeibe, mellynek egyike Vesta-szűznek, másika zarándok-nőnek volt öltözve; inkább bilincsezé őt a' fejér mint a' barna. Báj övezte teste, sugár termete, fenséges növése, isteni idoma, 's mindenek előtt a' kis lábacska, hő szenvedelemre gyulaszták.

Gyula, négy szem közt legyen mondva, nagy betyár vala, ő magát a' legszebb és érdekesebb férfiúnak tartá és sokszor dicsekedék, hogy semmi asszony neki ellent nem állhat. Most egész figyelmét a' szem-igéző Vesta-szűzön központosítá, és már előre győzedelméről bizonyos vala. Mint árnyék követé Gyula őt a' terembe, minden oldalról szemügyre vette és perczről perczre uj jelességeket találá fel benne. Kéj-teli képzelme ezer meg ezer kisértő bájokkal ruházta fel az alakot.

Gyula azon kellemes társalkodókhoz tartozék, kik magokat merészség és tolakodás által jelelik ki, és olly hamar nem engedik elrettenteni. Olly szabadságokat is vön magának, millyeket egy finom nevelésű férfiú hölgyek iránt soha sem veszen. Hódolása a' Vesta-szűznek kezdetén nem látszék kedvesnek; igen is szembetünő vala igyekezete előle kitérni. Ennek okáért vissza is huzá magát társnéjával egy mellék-terembe. De Gyula oda is követé; szembe álla vele és annyira czélba vevé szemeivel, hogy nem kis zavarba jöve. Ekkor titok-teljesen néhány szót súga a' zarándok-nő a' Vesta-szűz' fülébe, melly őt egészen felelevenité, nem mutatá Gyula

iránt magát többé hidegnek, közeledék hozzá és tenyerére egy G betűt feste.

— Hát te ismérsz engem, szép alak?

— Ki nem ismér téged?

— Szólj tehát, hogy hívnak?

— Gyula.

— Eltaláltad, szép alak.

Megismerte volt öt a' zarándoknő szőkehajáról, barkójáról, egész viseleteről és fülébe sugá a' Vesta-szűznek, hogy a' veres domino ama' Gyula, ki magát a' legszebb és érdekesebb férfinak tartja, és kinek, saját vallomása szerint, semmi asszony ellent nem állhat. A' Vesta-szűz mosolyga, 's szemlátomást növe nyájassága és kedvtöltése. Gyulának volt oka, ezt jó jelnek venni, ennek okáért mind inkább csatlá magát hozzá és végre tánczra is felkérte; a' hölgy elfogadá kérelmét.

— A' tánez alatt kimeríté merész udvariassága' egész folyamát, nevetségig czimezte unalmas bókolatok közt igézőnek, szépnek, szerelemre méltónak stb. effélének.

— Hogy tarthat kegyed engem igézőnek, szépnek, szerelemre méltónak? Hiszen még soha sem látott álorcza nélkül?

— A' vér, melly most olly hevesen és pezsgőn buzog ereimben, mondja nekem, hogy kegyed szép. Illy esetekben ritka jós tehetséggel birok.

— Mégis nagyon könnyen csalatkozhatnék jelenleg.

— Oh nem, nem! Ezen fekete szemek' tüze, melly az álarczon által mint a' nap fellegek megett villong, ifjú szózatának kedves ejtése, gyengéd kezének alabastroma, növése, lábacskája igen is igazolják, hogy jelenleg nem csalódhatom.

Szenvedelmesen szorítá meg kezét és boldogsága' fenső fokát érte, midőn szorítását viszonozva érzé. Tiéd, szóla hevült képzelme és már eleve diadalának örült.

Most csak azon járt esze, hogy kitudja, ki légyen tánczosnéja. Kérdéseket tett azért hozzá. De a' Vesta-szűz átnézte szándékát és a' szerint alkalmazá feleletét is.

— Egyedül van kegyed a' bálban?

— Még egy más álorczással; a' zarándoknő az én nőtestvéren.

— Mért nincs férje is itt a' bálban?

— Férjem? ki mondja kegyednek, hogy én férjnél vagyok?

— Csak gondoltam.

— Ha! gondolni sokat szabad.

A' tánczнak vége lön. Gyula bevezeté a' két nőt az ebédlőbe; a' hölgyek vonakodtak kezdetén. De nem tesz az semmit is, a' vonakodás csak szokás és divat a' dámáknál.

Addig ostromlá öket, hogy vele vacsoráljanak, míg végre engedének.

Miután álorczát letette és a' vacsorát megrendelte volna, ostromba vevé dámáit, hogy ők is tennék le álarczokot. Nem akarták. Gyula csupa makrancznak tartá és magát meg nem tartóztathatá fél lárvájok lecsüggő fátyolát felemelni, hogy magát bizonyossá tegye, valljon megérdemlik-e a' vacsora-költséget és az udvarolást. Vonzalmát csak ugy vaktában még sem akarta pazarolni. Gyulának igaza volt. A' csintalan mosoly, melly a' Vesta-szűz' szája' rózsája körül játszék, hófejér fogai' két gyöngy-sorát láttatá. Neki ez elég volt! Ő nem csalatkozott, mert a' Vesta-szűz szép.

A' Vesta-szűz keveset vagy semmit sem evék. Sokkal nagyobb ét-vágya vala a' zarándoknőnek, de legnagyobb a' mi Gyulánknak. Evésbeni remeksége ellen mit sem garálhatni.

Miután tányérát tisztára üritette, fizetésre szólítá a' pinczért.

— Mivel vagyok adósod?

— Semmivel.

— Semmivel?

— Ki van már minden fizetve.

— Fizetve? ki fizetett ki?

A' szolga a' Vesta-szűzre mutat, — Gyula meghökken, a' dámák kaczagnak álarczuk alatt és örűlnek zavarodásának. Míg gavallérjok evésbe merült, eltávozott a' Vesta-szűz azon ürűgy alatt, hogy feloldott czipőszalagját megkösse, felkeresé a' fogadóst és büszkébb mint sem magát egy idegentől vendégeltesse, a' vacsorát egészen kifizeté.

Gyula színlé, mintha isten tudja mint boszonkodnék belsejében azonban ugy tetszék, szinte örűlt, mert ki tudja, elég lett volna-e erszénye tartalékja a' vacsora' kifizetésére. Ez ugyan keveset tett volna, mert henger-óráját vagy egy gyürűjét a' fogadósnak zálogba adta volna. —

Gyula szemrehányásokot akart tenni, midőn a' nők felkelének és tudtára adák, hogy idő lenne a' haza-menetelre.

— Mért siet kegyed ollyan nagyon?

— Nagyon fáradt vagyok. Jer Emmi, szóla társnéjához, ideje már, hogy távozzunk (órácskájára' nézvén) tizenkettőt már rég elütötte. Jer, jer!

— Mit, hát illy késő éjszaka egyedűl akarnak haza menni? És talán gyalog? Utczáink sötétek, könnyen eleshetnek, megtámadtathatnak.

— Ne aggódjék. Kocsi vár ránk.

— Szabad leszen követnem?

— Oh igen, de mint magától értődik csak a' kocsiig.

— Façon de parler; elkisérem kegyedet házáig, lakásáig.

Felelet helyett egy nyájas pillantás.

— Értem, szóla az elragadtatott Gyula, keze után kap és heves indulattal hő ajkaival érinti. A' Vesta-szűz nyugodtan engedé.

A' nagy pitvarban várakozék a' dámák' inasa köpönyegekkel. Gyula a' Vesta-szűznek, az inas a' zarándoknőnek adá fel. Legelébb az, utána ez, 's ezután Gyula szálla a' kocsiba az inas becsapja a' kocsi' ajtaját és felkanyarodik a' farkasbőr prémes kocsis mellé.

Villám-sebességgel roboga sötét utczák' kövezetén a' kocsi. Gyula már a' boldogító gyönyörök' előérzetét éldelé', mellyet alig várhata. Felhevűlt képzelme a' legmerészebb színekkel festé a' titok-rejtő álorczást' és azon gyönyört, mellyet tőle vára. Mahomed édenében vélte már magát, hol a' legszebb húri nyujtja neki a' legédesebb örömek' teli serlegét. Izzó, zajosan pezsgő vérétől dagadának erei, 's szárada nyelve. Tízszer ragadá meg a' szembe ülő Vesta-szűz' kezét heves indulattal, de ez mindig vonakodék. Ezen szilárd vonakodás, mellyet a' mi Gyulánk csupa bon tonhoz tartozó illedelemnek tarta, lobogó lángra szitá feltüzelt vágyát és egy anacreon-nemű vonaglásba kapa, melly némileg minden érzékein elároadt. De a' Vesta-szűz még is az illedelem' korlátjai közt tudta öt tartani, és szerelme' lobját majd intések majd szemrehányásokkal igyekezék lankasztani. De ezen szemrehányások olly kedvesen hangoztak, hogy öt hiedelmében még inkább megerősíték és minden kétséget indulatos lelkéből kizárának. Enyém ő, gondolá, és alig várhatá a' perczet, mellyben győzedelmének gyümölcsét arathatná.

A' kocsi megálla végre egy szegletház előtt.

A' dámák felmennek a' szépen világított hágcsón Gyula' kiséretében.

Most egy sötét szobába vezeté lovagját a' Vesta-szűz, elkisérte a' pamlagig, és kérte nyugton itt vesztegleni míg vissza térne.

— El akar távozni kegyed és engem egyedűl hagyni?

— Csak álruhámat akarom letenni felele és elsiete egy mellékszobába Emmivel.

Gyula egyedűl, egészen egyedűl lelé magát, egy idegen házban, egy egészen sötét szobában. Nyugottan marada a' pamlagon, kinos vágygyal várván kalandja' folyamát és bonyolodását.

Eltelék unalmas öt-tíz percz, az esengve várt nem jöve. Az én szép ismeretlenem szóla magában, sokáig várakoztat magára. Nem mondá-e, csak álruháját akarja levetni? — Annyi idő kivántatik arra? Mort de ma vie, gyanúsnak tetszik előttem.

Minden szempillantással nevekedék kiváncsisága és hagyá türelme. A' dobogó szív, vére' pezsgése, a' félelem és reménység közti tétovázás . . . és illy helyzetben ne aggódjék?! Egy szokatlan érzés fogá el és megfosztá minden bátorságától, hogy alig mert lehelni.

Végre megnyil az ajtó. A' Vesta-szűz! — Nem igaz, egy legény lép be, ki előbb mélyen meghajtá magát és azután egy ezüst kargyergyatartót, és egy nagy medenczét tett a' kerek asztalra és sietve távozék.

A' világ eloszlatá a' félelmes kétség' éjét. Gyula ujra bátorodék, körülnéze a' szobában, és meggyőződék arról, hogy úri házban van és semmi oka az aggodalomnak.

Nemsokára egy más legény jöve be, ki egyik kezében egy nagy törölközőt, a' másikban pedig egy pár, színes higszerrel megtöltött, üvegcséket hozott. Leteve mindent az asztalra és távozni akart.

— Csak egy szóra, kedves barátom...

— Parancsolatjára.

— Még sokáig kell itt várnom?

— Legyen csak még néhány perczig türelemmel. Mindjárt itt lesznek.

A' legény elsiete. Gyula ujra bátorodék, fittyet hánya örömében és unalmában, és várva várta az ohajtott pillantatot, melly neki örömei' legszebbikét szerzendi.

Szép ismeretlenem sokáig várakoztat, mormogá még egyszer halkkal. Valószinűleg igéző pongyolába veti magát, hogy annál inkább

tessék. Gyula, kiáltá örömhevültben, te szerencsés legény vagy — nincs asszony teremtés, melly neked ellent állhasson.

Ekkor egy harmadik legény toppan be és ez a' szoba' közepébe egy széles magos vánkost, hasonlót ahhoz, mellyen a' törökök siestajokot tartják, tett le. Milly előkészületek! Üvegek színes higszerekkel, medencze vizzel, törölköző és egy nagy vánkos!!! Ez mind jó és szép lenne, bár csak a' szép ismeretlen is itt volna, hogy tudnám hányadán vagyok. De mért nem jön. A' manóban, mi történik itt? Pszt!! most éjjeli köntöse' lebegését vélé hallani. Nem beszéle ő? nem az ő hangja a' melly most fülemet megcsapá? Lám, most nyíl az ajtó!

Ki festheti Gyula' csodálkozását és ijedtséget, midőn — találd kit? lát belépni. A' Vesta-szűzet? Nem! A' zarándoknőt? nem! Vagy valamelly lelket, kisértetet? azt sem!

Mivel, türelmetlen olvasóm, te alig fogod eltalálni, inkább mindjárt, hogy kiváncsiságodat kinpadra ne feszítsem, elbeszélem.

Egy meglehetős öreg ur barna selyem háló köntösben lépe be. Megmozdítá kis fekete bársony fövegét és kurtán, de igen hidegen, meghajtá magát.

— Engedelmet kérek, hogy olly sokáig várakoztattam kegyedet. Nőmnek a' Vesta-szűznek, kivel kegyed a' bálba ismerkedett meg, fel kelle ébreszteni; legmélyeb álmomat alvám már — —

Gyula, ki csodálatjából és ijedelméből magához sem jöhete, nem tudta, mit gondoljon 's mitévő légyen.

— Vesse le öltönyét, folytatá az öreg ur egész kényelme szerint....

Gyula vesse le öltönyét?! Mire? mi szándéka lehet az öregnek?

— Legyen ollyan jó, és üljön le ide a' vánkosra, és tartsa magát nyugodtan, ha szabad kérnem, mindjárt átesünk rajta.

Én üljek a' vánkosra, gondolá Gyula, tartsam magam nyugodtan, mindjárt át esünk rajta? Mi szándéka lehet velem??? Csak nem fog... Nem, az szörnyű fertelmes lenne... Gyula reszkete egész lelkéből.

— Mért remeg kegyed? ne gondolja a' dolgot olly szörnyűnek. Egy, kettő, három és mindennek vége. Üljön le.

Gyula félelmében egészen magán kivűl leült. Az öreg ur egyik kezével megfogja Gyula' állát, másikkal homlokát, felnyitja száját és kérdezi:

— 'S mellyik az?

— Mit akar kegyed?

— Fogát húzni kegyednek?

— Mellyik fogat?

— A' melly olly szörnyű fájdalmat okoza kegyednek a' bálban.

— Honnan tudja azt?

— Rendes kérdés. Nőm mondá. Hiszen azért keltett fel álmomból, hogy fájdalmától szabaditsam.

— Mennydörgős teringettét! — most gyanítá szegény Gyula az egész dolgot. Ijedelmétől elfogva 's eszét vesztve, nem tudta, mit kérdjen. A' Vesta-szűz' férjének megvallani, hogy egészen más okból követé feleségét, nem lett volna hasznos és okos. — Ezen nyiltszivűsége' még veszedelmes is lehetett volna. Hogy húzhatta ki magát ezen kelepczéből? A' körülményeknek engednie kelle és önkényesen a' makranczos nő' tervével egyezkedni, ha nagyobb égi háborút fejére nem akar dördíteni.

— Igaz ugyan, hogy nagyon fájt fogam, de most már egészen megszünt a' fájdalom.

— Azt csak az ijedtség teszi. Öt percz mulva megint egész erővel ujjuland meg a' fájdalom. Nem lesz nyugta éjjel nappal és talán hónapokig kellene vele kinlódnia. Mutassa meg a' beteg fogat. Talán odvas? Talán megbélelhetem; az egy cseppet sem fog fájni kegyednek.

— Mit volt tenni?! Gyulának engedni kelle és egyikre mutata felső fogai közül.

— De ki ne huzza kegyed.

— Isten mentsen meg, csak megvizsgálom.

A' fogorvos, egyik a' város' legügyesbjei közül, a' nélkül hogy Gyula észrevette volna, egy harapócskát veve ki köntöse' újából és — azonnal ki vala huzva az érintett fog.

Gyula ordítni kezde és ijedtségében, fájdalmában elájult.

Az orvos orra alá tartá a' szarvas-szaruléles üvegcsét — 's Gyula újra élede.

— Vegyen ebből az eczetes vízből szájába, hogy a' megsértett foghus összehuzódjék.

— Mig Gyula száját kimosta, az orvos kihuzott fogát nézegeté és semmi módon meg nem foghatá, hogy' okozhata ez fájdalmat, midőn egészséges vala.

Gyula magán kivül vala dühében, minden bucsúzás nélkül elakart sietni. Midőn már a' kilincs kezében vala szólítá meg az orvos.

— Uram!

— Mi tetszik?

— Nagyon sajnálom, hogy meg kell mondanom a' mit akarok. Magától kellene tudni, hogy ingyen fogat nem huznak.

— Mit? még fizetnem is kell?

— Persze, mondá hidegvérü nyugalommal az orvos, és kéré, hogy a' papirosba tekert fogat vinné magával.

— A' méreg megeszen. — Mivel tartozom?

— Egy aranynyal.

— Mit, aranynyal?

— Talán igen soknak tetszik? Elfeledte kegyed, hogy nőm álmamból ébreszte fel?

— Azt elhagyhatta volna! kiáltá dühösen a' megcsalatott Gyula, oda veté a' pénzt és őrjöngve futa ki az ajtón.

Ezen pillantatban nyita kaczaj közt be a' mellékszobából az orvos' neje és elbeszélé férjének, hogy az egész rászedés vala, melylyel ezen ifjú hiú férfit szemtelenségéért meglakoltatta.

Az öreg orvos soha jobban nem nevetett. — Ha ezt elébb tudom, mondá, csak félelmet gerjesztettem, de semmi esetre egészséges fogát ki nem huztam, és szép fog-sorát megnem csonkitottam volna. Az ég bocsássa meg furfangos csinyodat, te fortélyos asszony.

Ha valahol egy fiatal piperészt látsz, kinek egyik felső metsző foga hibázik, nézd meg jól és gondold: Ez Gyula. *Báró* **Apor Károly.**

Magyar játékszini krónika.

A' Krónika' ügyében. Mióta a' magyar színház Pesten megnyittatott, krónikánk szakadatlan figyelemmel kisérte minden mozgalmait 's mennyire idő 's körülmény engedte vagy kivánta, feljegyzé, birálá vagy megrová a' mi erre méltónak itéltetett. Birálatai, hírei kiterjeszkedének a' szini előadásokra, színészekre, színművekre, magára a' színigazgatásra, szóval mindenre, mi a' színházat illetheti. Törekedésünk egy illy tartalmú 's szellemü krónika' szerkesztésében nem annyira az vala, hogy *tessünk*, hanem, hogy használjunk. 'S ez utóbbi által, úgy hivők, tetszeni is fogunk mind azoknak, kik az ügy' érdekétől lelkesítve, jobban szeretik a' független 's elfogulatlan, bár néha kemény itéletet, mint az egyesek' kényének hódolók' sima beszédeit. Az idők úgy fordultak, *hogy krónikánk nem használhat, 's igy birálatait bizonytalan időre felfüggeszszük*, sorát jegyezve fel csupán az előadott daraboknak. Ezen puszta czímsorral a' szini előadásoknak legalább fonalát akarjuk fenn tartani. A' színházat azonban tovább is szemmel tartva, tán még jő ideje, midőn a' közben történtekre is vissza tekinthetünk 's félbe szakadt birálatainkat némileg kiegészitve ismét folytathatjuk. Addig is csak azt kivánjuk t. olvasóinknak tudtokra adni, hogy ezen változást nem buzgóságunk', nem hanyagság, nem szorgalmunk' vagy akaratunk' csökkenése, hanem az idő' mostohasága okozta. ***A' szerk.***

Mart. 31. Nagy muzsikai, és szavalati academiája Menter Józsefnek, bajor kir. udv. hangászversenylőnek.

Apr. 1. A' pesti színpadon először: Preciosa, a' szép czigányleány. Melodr. 4 felv. karénekekkel és tánczczal. Wolf ut. Komlóssy. Muzsikáját szerz. Weber Károly.

Apr. 2. A' pesti színpadon először: Szerelem' gyermeke. Szinj. 5 felv. Kotzebue ut. Verseghy F.

Apr. 3. Báléj.

Apr. 4. Menter' második academiája.

Apr. 5. Galotti Emília.

Apr. 6. Bűvös vadász.

Apr. 7. Enzersdorfi postalegény.

Apr. 8. Először: Istenitélet. Eredeti szomorúj. 4 felv. Irta Kunoss.

Apr. 9. Kean.

Apr. 10. Ismeretlennő.

Apr. 11. Garrik Bristolban.

Apr. 12. Fiatal férj. Kohn Dávidnak, a' bécsi karinthikapu melletti színház' muzsikai kara' tagjának hegedű-játéka.

Apr. 13. Norma.

Apr. 14. Capriciosa.

Apr. 15. Báléj.

Apr. 16. Szentpétery' jutalomjátékául először: Visegrádi kincskeresők. Eredeti bohózat 3 felv. dalokkal és tánczczal. Irta Hazucha, muzsikáját szerz. Rózsavölgyi Márk.

Apr. 17. Vazul.

Apr. 18. A' pesti pajkos jurista.

Apr. 19. Bájital.

Apr. 20. Esku. Schäfer Miklós' hegedűjátéka.

Apr. 21. Tékozló.

Eredeti színmüvek' sorsa a' pesti magyar színháznál. — A' színigazgatóságtól következő hirdetményt olvasunk a' Honmüvészben:

„A' magyar színházi igazgatóság — melly a' közönségre müvészet és tisztább izlési hatást tüzött ki fő czéljául — tapasztalván, hogy az eddig előadott, néha önmagok a' színészek által jutalomjátékúl választott, eredeti színművekkel — néhány kevés darabot kivéve — nemcsak ezen czél nem éretik el, sőt azok' adatásával, a' felett, hogy betaníttatásuk 's a' szerzőnek kifizetett jutalomdíj a' színészek' haladására és pénztár' állapotjára rosz és káros befolyással van, még azon szellemi kár is okoztatik, minél fogva az eredeti színművek' hitele még inkább csökken, az irók' jutalmaztatása iránti azon határozatát, miszerint az elfogadott darab' három első előadásából egy egész bevétel háromszorra adatott ki, jövendőre akkép volt kénytelen változtatni: hogy a' beadandó színművek közül havonként egyet — ha bár nem nagy hatást igérőnek találná is — mindenesetre előadat ugyan, azonban a' szerző jutalmaztatást csak a' következő előadásokból és csak úgy nyerend, ha darabja hatást igér 's annak a' repertoireni fennállása reménylhető, ellenkező esetben a' mü szerzőjének visszaadatván. Költ Pesten az igazgató választmánynak 1839. apr. 14. tartatott üléséből. Kiadta Balla Endre vál. jegyző.“

A' komáromi javító dologház' ügyében.

Az e' nagyszerű vállalat' létesítéséhez olly ritka áldozatokkal járulni kegyeskedő haza hálás szívvel értesittetik, hogy e' vállalat' javára határozott vigalom-ünnepély folyó évi maj. 2. fog tartatni 's folyama alatt a' 7 nevezetes gyüjteményre szaporodott műczikkek sorsvonás alá bocsáttatni. Az e' vigalom-ünnepélyi és sorshuzásban munkás küldöttség mindent elkövetett annak elöidézésére, mi szép izlési, kellemi 's társulati tekintetben becses, érdekes 's meglepő. Szabad királyi Révkomárom' városa érdemes tisztsége szíveskedék az érkezendő kedves vendégek' számára szállásokat is előre rendelni és a' majus' 1. Pestről Komáromba indulandó Nádor gőzös ajánlkozik a' vigadni kivánó közönségnek. A' közszeretet' tárgya, a' főispáni pár, a' nemes lelkü megyei karokkal és szép nemmel egyesülve fogja e' megyei fényes ünnepélyt az itt honos magyar szivességgel 's vendégszeretettel füszerezni és igy kedves vendégeivel élet' kellemeiben gyönyörködve, az erkölcsileg romlott emberrel, kinek javulása itt czélúl tüzve van, jót tenni. Közre bocsátja hivatalos megbizásból.

Külkey Henrik m. k.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

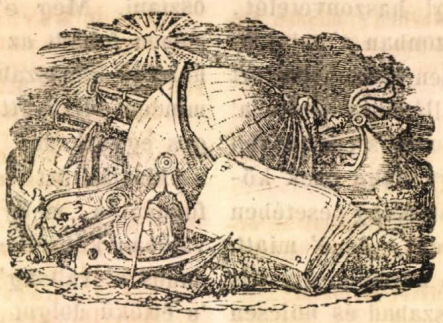

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV

Első félév. **Pest, majus' 2. 1839.** **35. szám.**

Tartalom: Kisajátítási törvények. — Vízszabályozási eszmélletek 's észrevételek (*Gáty István*). — Betük (*Matisz Pál*). — Emlékkönyvbe (*Vörösmarty*). — A' hatos szám. Angol novella (*Vonza*). — Harlequin és Polichinell. Olasz novella (*Szerényi*). — Magyar játékszini krónika. — Egyveleg (*B. Barkóczy Ferencz*).

Kisajátítási törvények.

—

Statusaink sokkal óvakodvább bánnak a' polgárok' birtoki-, mint személyes jogaival. Igen könnyen kényszerítik a' polgárokat valamit tenni vagy nem tenni, 's nem kérdik aggodalmasan, valljon nem lehetne-e a' kivánt sükert kevésbbé egyenes úton, csekélyebb 's egyarányosban szétosztott terhelés által elérni. Ellenben sokféle eszközök 's intézvények által gondoskodtak, hogy a' polgár ne áldozzon felettébb sokat a' státusnak, tulajdonából. — Hosszas szokás által a' statusok' jogi szempontja föleg ez oldalra fordult, 's névszerint a' szárazföldi országokban a' jogbiztosítás csaknem kizárólag a' tulajdonosi jogot fedezé, melly politicai viszonyoknak is alapúl szolgált, míg Angliában, a' státussal szemközt, a' személyes jog is hasonló buzgalommal védeték, noha a' polgárok' egymásközti viszonyaiban a' tulajdon itt is erösb ótalmat talált a' statusnál, mint a' személyesség. Az adókban kétségkivül kisajátítás' teljes hatalma fekszik, t. i. a' tulajdon' megszorítása az egésznek javára. 'S ezért az adózásra önkénytes egyezés kivántaték, míg némelly esetekben a' hadrakelés' általános kötelessége előleges törvény által meghatároztatott. A' tulajdonosi jog egy áthághatlan kőfal vala, melly magának a' szabadságnak 's politicai jogoknak még akkor is pajzsúl szolgált, midőn, legalább eszmében, a' státusfő' hatalmának elve legmagasb fokra emelkedék. A' monarchák' hatalmának, melly közjogi elv vala, nem a' nép' politicai jogai, hanem a' nép' egyes tagjainak magányjogilag szerzett kiváltságai és szabadságai szegültek ellene. — Azonban e' védfalat is legrégibb időkben sok pontban áthágták, a' nélkül, hogy valamelly elvet kerestek, vagy az ellenmondást tisztán értették volna. — Az adó-kivetést, miután megszünt is a' népjóváhagyás' szükségessége, igazságos uralkodók aránylagos egyenlöség, 's a' status' szükségeire folyvásti tekintet szerint szabályozák 's igy az igazság' kivánatának elég lön téve. De jöttek elő esetek, hol egyenesen a' tulajdonnak egyes, meghatározott tárgyáról vala szó, mellyhez egy bizonyos személynek vala joga. Illy esetekben különféleképen cse-

lekedtek. Elvevék a' dolog' haszonvételét, de nem annak tulajdonát, azonban a' tulajdonosnak nem is nyújtának ezen haszonvételért kárpótlást. Így p. o. a' szállásozás' terhe a' házbirtokosokat kizárólag nyomá 's csak újabb időkben kezdék átlátni, hogy noha ezek kötelesek lehetnek helyeiket szükség' esetében a' katonaság' czéljaira engedni, de e' miatt, ezen terhet egyaránt elosztó kármentesítést is követelhetnek, 's hogy egy szabad és bölcsen kormányzott statusnak inkább szabad egyezkedés' útján kell ezen szükségét kielégítni, mert az átengedésért adhatni ugyan kárpótlást, de nem a' kényszerítésért. — A' bányamüvelés már legrégibb időkben kisajátítással járt. A' földtér' birtokosának át kelle engedni tulajdonát, ha az abban rejtező érczkincseket nem maga, hanem más valaki akarta keresni, 's még a' birtokában maradt földtéren is tűrnie kellett mindazon rendelkezést, melly a', ha szinte csupán gyanított, érczekhez juthatásra szükséges vala. Mindezért egy vagy más, eleitől fogva meghatározott, módon kármentesíttetett, a' remény- 's nyereségbeni ingyen részvét, az úgy nevezett cuxák, 's a' szállítások' kibérlésébeni kedvezések által. E' kármentesítés most olly tartományokban, hol a' bányászat nem igen jövedelmes, nem kielégítő, de helyesen köttetik össze más nemű kármentesítéssel, a' mennyiben t. i. a' tulajdonost, a' vállalat' érdekébe vonja. — Így a' nemes érczek' elővásárlási joga is, mellyet a' status magának tulajdonított, midőn pénzt kezde veretni, egy neme vala a' kisajátítási jognak. De még e' kivül is valának esetek, hol ezen jogkorlátozás alaposnak ismérteték, mihelyest valamelly elmulhatlanúl szükségesnek, vagy legalább tetemesen hasznosnak látszó czélt a' tulajdonosi jog' megszorítása nélkül nem lehete elérni. Azonban őrizkedtek e' rendszabályokat általános elvvé tenni, fön engedék állani a' tulajdonosi jog' sérthetlenségét 's csak egyes concrét esetekben, midőn a' kivánat' méltányosságát mindenki átláthatá, engedék annak korlátozását a' közjó' tekintetéből — elismerve egyszersmind, hogy, mivel a' kár csak egyest 's csak azon történetes okból ér, hogy épen ő a' sajátkép szükségesnek itélt dolog' birtokosa, ezért ezen egyesnek teljes, gazdag kármentességet is kell nyujtani 's így a' kárt az egészre kiosztani. Még e' fölött a' státusélet' szellemében feküdt az is, hogy a' ritka esetekben, hol illy rendszabály szükségessé lőn, előbb mindent elkövettek, hogy a' dolgot barátságos egyezkedés' útján megszerezzék. Végre a' kisajátítást csak olly' tárgyaknál vették foganatba, mellyeknél a' teljes kármentesítés valóban képzelhető volt, midőn t. i. a' tulajdonos a' váltság' árán magának hasonnemű- 's értékű dolgot szerezhetett, 's így tulajdonának sem kisebbítéséről, sem lényeges változásáról nem panaszkodhatott.

A' kisajátítás, ezen név nélkül, már régóta sokoldalúlag divatozott. Így a' leégett vagy leszakadással fenyegető házaknál, ha azokat a' tulajdonos maga megújítni nem akará, várépitésnél 's más az ellenség' gátolására szolgáló intézvényeknél, tűzvész' esetében, vizek' medrének 's folyamának szabályozásánál, az orvosi politia' fontos czéljaira, drágaság' és éhség' idején; az ország' áradások elleni biztosítására, köz épületek' építésénél, — noha itt igen nagy vigyázattal és soha sem csupa hasznosság' vagy épen szépség' czélaiból — kikötők', egyházak', temetők', telegraphok', víztartolyok' (reservoir) felállításánál, mocsárok' kiszárításánál; csatorna-, országút- és partépitésnél. — De mindenkor múlhatlan szükséget, vagy legalább tetemes és az egyetemet érdeklő hasznot tesz föl, mellyet egyéb úton nem eszközölhetni, mint az elfoglalás' kényszere által. Leggyakrabban jött elő még is az útépitéseknél, főleg mióta újabb időkben lehető legegyenesebb vonalakban építik az utakat. De még itt sem könnyen nyúltak olly tulajdonhoz, mellyhez különös érdek vala kötve; pénzügyi okokból nem egy könnyen rontottak le útépités' kedvéért házakat 's templomokat, inkább eltértek az egyes vonaltól valamennyire. — Nagyobb fontosságu lön e' dolog, midőn a' vasútak' eszméje felkapott, mellyeknél egyáltalában szükséges, hogy az egyszer czélszerűnek ismert úthelyet semmi egyéb tekintet miatt el ne mellőzzék, hanem a' vasútat a' kijelelt helyeken át vezessék, bármi álljon is azokon. — A' vasútak hasznosak, de nem szükségesek. — Hogy helyről helyre út legyen csinálva, ez szükséges; de hogy ezen út jobb legyen-e vagy roszabb, köből épült vagy vasszegélyekkel ellátva? — csupán ha-

szon' kérdése. Egyébiránt a' vasútakat többnyire magányosak állítják fel. Kérdés lön tehát, valljon kelljen-e ezeknek kisajátítási jogot engedni, mi nélkül vállalatuk legtöbb esetben kivihetlen, mert egyesek' önfejűsége által lehetlenné tétetik, sokak' pénzvágya által felette sokba kerülővé. — Egy értelem nyilatkozott a' fölött, hogy e' kivitelnek csak a' status' nyilvános engedélye mellett lehet helye. Így a' státusnak egyszersmind illő alkalma lön a' vállalat' czélszerűségét megvizsgálni, 's azokat meggátolni, mellyek egyátalán oktalanoknak 's a' részvényesek' veszteségére szolgálandóknak látszának, vagy a' tulajdoni viszonyokban igen nagy zavarral fenyegettek, az egésznek aránylag eszközlendő haszna nélkül. Mert az tagadhatlanúl igaz, hogy csupán a' vállalkozók' haszna miatt kisajátítási jogot soha sem lehet engedni, hanem az egésznek haszna erre egyedűli ok. Ezt ugyan mindenütt eszközlik a' vasutak, hol a' vállalat nyereséges, 's itt ott akkor is, ha az nem nyereséges. — Túlűzött gyámkodás lett volna, ha a' status egyátalán minden vasúti vállalatot saját engedélyétől tett volna függővé. Nem lett volna erre törvényes oka, vagy legalább nem kellett lennie. — De már előlegesen megadni minden vasúti vállalatnak a' kisajátítási jogot — ez ismét annyi lett volna, mint a' tulajdoni jogot a' nyereségvágynak feláldozni. E' kettő közt helyes és józan közép volt, ha csak azon vasutak nyerének illy engedélyt, mellyeket a' status megvizsgált 's helyben hagyott. Az ebbeni bánásmód hiven bélyegzi a' különféle statusokat. Az állandóság (tespedés)- rendszer' szellemében történnék, ha kisajátítási jog illyen magányos vállalatok' javára sohasem engedtetnék. — Angolország szabadult meg legelőször e' szűkkeblű korlátoktól; de ott is leggondosabban megvizsgálnak minden előjöhető viszonyokat 's arányokat, minthogy egyesek' jogait 's szabadságát a' status' legszentebb pontjául tekintik; minden úton enyhíteni törekszenek a' földbirtokosok' jogainak ezen megilletését, csak akkor engedik ezt meg, ha legbizonyosb meggyőződés van az egésznek 's mindeneknek onnét eredendő hasznukról, 's csak a' legszorosb vizsgálat után teszik lehetővé a' vállalatot. — Franciaországban a' földbirtokosokra való tekintet nem illy aggodalmas, ellenben a' vállalkozók-feletti gyámkodás sokkal szigorúbb, ha szinte sikeretlenebb is. — Németországról e' tekintetben nem lehet még egész biztossággal itélni, mert ott még ingadoznak 's ekkorig leginkább eclecticai bánásmódot követtek, mi szerint csak nagyszerű 's a' kormányoknak is szívökön fekvő vállalatok vétettek szemügy alá. A' magyarországi törvényhozás ezen „az ország' közjavát 's kereskedését gyarapító magános vállalatokról először az 183⅝-diki 25-dik törvényczikkely által kezdett gondoskodni, 's fentartván későbbre egy kimerítő rendelkezést, első sugárait mutatá az ezen tárgyakra is kiható nemzeti értelmességnek.

Angliának nincsenek e' tárgyban általános törvényei, hanem minden e' nemű vállalatra egyes és külön parlamenti acták bocsáttatnak ki; azonban mindenkor egyazon elvek' útmutatása szerint. A' parlamenthez nyujtandó folyamodás előtt nyilvánosságra kell a' szándéknak hozatni, 's a' vállalatot hirdető értesítést, mellyben az illető megyék' és helységek' nevei 's a' szándéklott vámok' mennyisége stb. benn foglaltatik, háromszor az illető megye' vagy a' legközelebbi város' hírlapjába iktatni. Továbbá, a' parlamentülés előtti november' 30-ka előtt vagy körül a' vállalat' földrajzát vagy abroszát kell, az illető földbirtokosok' névsorjegyzékével együtt, a' megyei békebiróság' irnoki hivatalában letenni, hol azt mindenki láthatja. Ezután megkérdik a' szó alatti földek' birtokosit 's elkészítik a' megegyezők', ellenzők' és elhatározatlanok' névsorjegyzékét. A' parlament' asztalára letétetnek az említett sorjegyzékek, a' földabroszok' másai, 's egy a' vállalkozók által aláirt költség-felszámitás. Az efféle bill nem jöhet második felolvasásra, mig a' költségeknek legalább fele biztos kezek által aláirva 's az aláirás lefizetve nincs. A' terv' egy példánya, a' vállalat' vázolatával együtt, annak átnyujtása után, 's a' comitébeni megvitatása előtt legalább tíz nappal, az érdekelt megyék' irnokainál a' vállalkozók' által letétetik 's felölük a' hírlapokban értesítés adatik. A' parlament pedig gondosan ügyel a' földbirtokosok' nyilatkozásira 's a' befolyásra, mellyet a' vállalat azok' érdekeire gyakorolhat. — Minden vitát, melly az átengedendő telkek' vételárára, valamint minden a' válla-

lat' technicai valósítása által okozható károkra nézve a' társaság és az illető birtokosok közt származik 's békés uton el nem intéztethetik, minthogy az érdekeltek az egyezéstől vonakodnak, vagy szabadon nem rendelkezhetnek, vagy bármi egyéb okból gátoltatnak, — egy e' végre összeült jury (esküttszék) ítél el. A' részvénytársaság írásban adja az érdekelteknek tudtokra ajánlatát. Ha ezen ajánlat 21 nap alatt el nem fogadtatik, a' grófság' sheriffje, felszólíttatván, vagy ha maga is részes és érdekelt volna, egy másik alkalmatos tiszt, 18 értő és nem részes férfiakból álló juryt hí össze, kik közűl 12 tagból álló jury alakul. A' feleknek azonban teljes szabadságukban áll, egyes esküttek ellen kifogást tenni. A' jury' elnöke minden embert idézhet, kinek kihallgatását szükségesnek tartja; egyszersmind az eskütteket, vagy legalább hatot közűlök, helybeli szemlére küldheti ki. Az esküttek meghiteltetnek 's a' vita' tárgyát megbecsűlik. — Végzésök az elnök által kimondatik, mint végítélet, 's törvényes erejű, ha a' feleknek hét nap alatt forma szerint, írásban tudtokra adatott. Olly nehézségeket is illy esküttszék ítél el, mellyek zálogra hitelezők' közbe szólása által származnak. Ha a' per' tárgya 20 fontot túl nem halad, az esküttszék helyett két vagy több azon megyebeli békebiró ítél, mellyben a' földbirtok fekszik. — Ha a' vasút úgy hasít keresztűl valamelly földbirtokot, hogy az út' egyik felén fen maradó darab nem tesz ki félholdat, 's a' birtokos nem bír azon helyen egy ahhoz csatolható szomszéd telket — ez esetben kényszerítheti a' társaságot, hogy azon kis darabot vegye meg; ha pedig bír mellékelt telket, úgy legalább az összekötés' költségeit kívánhatja. — Ha a' vállalatot, vagy annak egy részét a' társaság idő mulva félben hagyja, vagy ha három év' lefolyta után a' vasút' azon helyen felállíthatásának engedelme megszűnt — ez esetben a' társaság által megvett földek, a' szomszéd telkek' birtokosira szállanak át.

Franciaországban a' kisajátítás' kérdése 1810-ig, mind az átengedés' szükségességére, mind a' kárpótlás' mennyiségére nézve, administrativus úton kezelteték. Először az 1810-diki martius' 8-dikáról szóló törvény hozá be a' törvényszékek' avatkozását, mellyek a' kárpótlás' mennyiségéről ítéltek ugyan, de az átengedés' szüksége felől nem ítélhettek, mihelyest az administrativus formáknak elég vala téve. Az 1833, julius' 7-diki kisajátítási törvény a' vállalatterv' meghatározására nagy befolyást hagyott ugyan a' kormánynak, de két lényeges előlépést is tőn, mert 1) azt rendelé, hogy minden nagyobb vállalatra, mellynek hossza 20,000 vagy több mètret tesz, saját törvény, és így a' kamrák' jóváhagyása kivántassék, 's a' szükséges előkészületek, az érdekelt felek' kihallgatása stb. azon módon történjék, mint Angliában, 's 2) a' kárpótlás' mennyiségének meghatározását, szinte angol példa után, különös juryra bizá. — Ezen szigorú rendszabályok alól azonban kivétettek a' katonai munkák 's a' királyi tengerészet' vállalatai, mellyeknél a' kisajátításra egy királyi rendelés elegendő. Ha a' földek a' szándéklott czélra nem fordittatnának, előbbi birtokosaik vagy azok' örökösei, visszakivánhatják azokat, de ez esetben bizonyos, szinte egy e' végre összeült esküttszék által meghatározandó visszavételi árt kell fizetniök 's e' jogukat is elvesztik, ha vele, a' közrebocsátott hirdetés után, hogy t. i. azon földek el fognak adatni, jókor nem élnek.

Ausztriában már a' köz polgári törvénykönyv (365. §.) rendelkezik, hogy, ha közjó kivánná, a' status' minden tagja köteles legyen, illendő kárpótlás mellett, tulajdonosi jogáról lemondani. Egy 1821. oct. 11-kormányrendelet e' törvényt egy kőbánya' átengedése esetében, mellynek elfoglalása útépitésre szükséges volt, úgy magyarázta, hogy a' kárpótlás, az úti biztos' és helybeli felsőség' köz egyezésével határoztassék meg, 's az utóbbi részrehajlatlan becsülők által tudja ki, mennyi hasznot ád a' szóbeli tárgy évenként tulajdonosának? — Ha a' szándéklott közhaszonvétel megszünnek, visszaadatik az a' tulajdonosnak, 's csak a' jövedelem' kevesbűlésének tőkéjét nyeri kárpótlásul. Különben a' magát megkárosultnak tartó tulajdonos előtt nyílt marad a' törvényes út. Egy 1834. oct. 24-diki kormányrendelet által ezen elvek minden út- és vízszabályozásra kiterjesztetének.

(Vége következik.)

Vízszabályozási eszméletek és észrevételek.

(Folytatás.)

§. 4. De hogy még világosabban érthessük a' víznek erejét, mellynél fogva az magasabb vidékről hordott materiálékat alantabb részint partokra, részint a' vizágyba, részint a' szomszéd vidékbe lerakja; lássuk a' folyam' különféle sebességeihez képest mekkora és minő materialékat hagyogat el lassanként, és milyeneket sodorhat el magával kiömlése' alkalmával a' tengerbe vagy nagyobb folyamba? Ez okból szorgalommal tapogattassék ki, és neveztessék:

A' víznek sebessége fenéken . . . c
Ezen sebességnek megfelelő eset . h
A' materialis (mellyet a' víz elvinni képes) vastagságának szelvénye . . . . f
Ezen materialis' egyik oldala . . b
Egy köbláb' materiális nehézsége fontokban . . . . . k
Egy köbláb víz' nehézsége fontokban γ
A' taszitás' ereje fontokban . . . t

Gondoljuk a' víz' fenekén levő követ koczka formában, leszen a' víz által elhordható kő' tömege . . . . . b^3

a' kő' nehézségéből a' vízben elveszt annyit, mint ugyanannyi víznek nehézsége, és így a' vízben levő könek nehézsége megmarad

$$(k - \gamma)\, b^3$$

ha tehát a' víz' ereje elviheti a' követ, akkor egyensúly' esetében kell lenni

$$t = (k - \gamma)\, b^3$$

úgy de a' taszítás Eytelwein Handbuch der Mechanik. Berlin 1801. § 170.

$$t = f.\, h.\, \gamma$$

úgy de $f = b.\, b = b^2$ és továbbá § 100 Eytelwein

$$h = 0{,}0161.\, c^2$$ *) és így

$$t = 0{,}0161.\, c^2.\, \gamma.\, b^2$$

és így $(k - \gamma)\, b^3 = 0{,}0161.\, c^2$. innen

$$b = \frac{0{,}0161.\, c^2.\, \gamma}{k - \gamma}$$ vagy is

$$\text{I)}\quad b = \frac{0{,}0161.\, c^2}{\frac{k}{\gamma} - 1}$$

*) Pozsonyi mértékeket értvén.

p. o. a' víz' fenéksebessége. . . $c = 4'$
Egy köbláb víz' nehézsége . $\gamma = 57$ ℔
Egy köbláb sóskö Wega. Tab. Log. II. pag. 360. . . . . $k = 144$ ℔

Kérdés, az illy folyóvíz mekkora köveket tud magával sodorni? Subst.

$$b = \frac{0{,}0161.\, 4^2}{\frac{144}{57} - 1} = 0{,}167' \text{ láb}$$

azaz: illy sebes viz $0{,}167.12 = 2$ hüvelyk vastagságu kővel egyensulyban van, 's mihelyt csak 1 vagy 2 hüvelykkel nagyobb a' víznek fenéksebessége 4 lábnál, 2 hüvelyk vastagságú köveket azonnal megmozdít, és olly helyen rak le, hol már a' víznek sebessége 4 lábat nem tészen. És pedig miután a' partok' szomszédságában a' víznek sebessége mindig kisebb, illy sebességű víznek partjai 2 hüvelyk vastagságú sóskővel borítvák.

Méltán mondja tehát Wibeking, hogy a' gyakorlott vizmérnök a' partokra tekint és azonnal hozzávetőleg megmondja, mi legyen a' folyamnak közép sebessége?

§. 5. A' fentebbi formulából I. ki lehet azon kövek' nehézségét fontokban is számolni, mellyeket a' víz' sebessége elsodorni képes, feltévén azt, hogy a' materialékat mint kisebb vagy nagyobb koczkákat gondoljuk, melly szerint a' vastagságot b köbözvén, leszen

$$b^3 = \frac{0{,}0161^5.\, c^6}{\left(\frac{k}{\gamma} - 1\right)^5}$$

ezen mennyiséget egy köbláb sóskö' nehézségével = k sokszorozván, leszen a' hordható materialis nehézsége fontokban. . . . n

$$\text{II)}\quad n = \frac{0{,}0000041.\, k.\, c^6}{\left(\frac{k}{\gamma} - 1\right)^5}$$

De hogy a' gyakorló vízmérnök minden hosszas felvetések nélkül tudhassa, minő sebességü víz, micsoda materialisokat rak fenékre 's partra, vagy is mekkora homokot, porondot, kövecset, követ és köszikladarabot birjon tovább mozdítani, a' most írt kifejezésből ide egy táblát mellékel az értekező $\frac{1}{4}$ hüvelyk sebességtől fogva egészen 10 láb sebességig, holott az elmozdítható kövek' mind vastagsága, mind nehézsége feljelelve találtatik.

Vízerő tábla.

folyam-fenék' sebessége	A' víz által elsodorható kő vagy kövecs									
	vastagsága						nehézsége			
láb	hüvelyk						mázsa	font	grán	
¼	0,	0	0	7	8	6	•	•	3/10000	1)
½	0,	0	3	1	4	5	•	•	2/100	1)
¾	0,	0	7	0	7	6	•	•	⅕	1)
1	0,	1	2	5	8	0	•	•	1¼	2)
1¼	0,	1	9	6	5	0	•	•	4⅝	2)
1½	0,	2	8	3	0	0	•	•	14½	2)
1¾	0,	3	8	5	2	0	•	•	37¾	3)
2	0,	5	0	3	2	0	•	•	81 6/10	3)
2¼	0,	6	3	6	8	0	•	•	165½	3)
2½	0,	7	8	6	2	0	•	•	311⅓	4)
2¾	0,	9	5	1	3	0	•	•	551 3/10	4)
3	1,	1	3	2	0	0	•	12/100	•	4)
3¼	1,	3	2	8	8	0	•	⅕	•	5)
3½	1,	5	4	1	0	0	•	3/10	•	5)
3¾	1,	7	6	9	1	0	•	44/100	•	5)
4	2,	0	1	2	8	0	•	89/100	•	5)
4¼	2,	2	7	2	3	0	•	1	•	6)
4½	2,	5	4	7	5	0	•	1⅓	•	6)
4¾	2,	8	3	8	3	0	•	2	•	6)
5	3,	1	4	5	0	0	•	2 6/10	•	6)
5¼	3,	4	6	8	4		•	3½	•	7)
5½	3,	8	0	5	5		•	4 5/10	•	7)
5¾	4,	1	5	9	3		•	6	•	7)
6	4,	5	2	8	8		•	7 3/10	•	7)
6¼	4,	9	1	4	1		•	9 3/10	•	8)
6½	5,	3	1	5	0		•	12½	•	8)
6¾	5,	7	3	1	7		•	15 7/10	•	8)
7	6,	1	6	4	2		•	19½	•	8)
7¼	6,	6	1	6	4		•	24 1/10	•	9)
7½	7,	0	7	6	2		•	29½	•	9)
7¾	7,	5	5	5	9		•	36	•	9)
8	8,	0	5	1	2		•	43½	•	9)
8¼	8,	5	6	2	2		•	52⅓	•	9)
8½	9,	0	8	9	0		•	62 6/10	•	9)
8¾	9,	6	3	1	6		•	74½	•	9)
9	10,	1	0	0	0		•	88 3/10	•	9)
9¼	10,	7	6	4	0	1	•	4	•	9)
9½	11,	3	5	3	0	1	•	22	•	9)
9¾	11,	9	5	9	0	1	•	43	•	9)
10	12,	5	8	0	0	1	•	66	•	9)

1) Mocsár, Láp, Marczalság, Hanság. Vize tiszta, de szines a' felolvadt festő földtől, vagy rohadt plánták' levétől sárgás, barna vagy fekete. Feneke sár és iszap, ritkán vékony homok, különbféle kutakkal, mélységekkel. Terem nádat, gyéként, vízi tököt, nevel bölömbikát, szárcsát, vízi tyúkot, kácsákat és gémeket, csikot, pontyot; magában nem hajókázható a' sok vízi növény miatt, csak kiásott csatornákban birja meg a' hajózást, melly csatornák egyébiránt gyakori tisztogatást kivánnak.

2) Lomha víz. Vize zavaros, feneke sár és vékony homok, mélysége nagy és változó, partjai nádat, gyéként és kákát termenek. Áradás' alkalmával kövér iszapot terit az elöntött földekre. Canalisra véve minduntalan benő náddal 's gyékénnyel. Mocsárt és helylyel közzel folyót is képez. A' folyam hajókázható, ha egyébiránt partjai vannak.

3) Csendes víz. Vize ritkán tiszta, feneke porzó föveny, mélysége egyforma és középszerű, partjai kemények, porondosak. Áradva jó, termékeny, homokos iszapot hord az elöntött földekre. Canalisra véve gyakori tisztogatást kiván, nem a' vízi plánták miatt, hanem mivel ágyát gyakran felönti és felemeli. A' folyam fel és alá hajózható.

4) Lassú víz. Vize tisztább vastag porondot és kövecset hord, fenekén 3/10 rész és ⅙ rész vastagságú sósköveket találsz, mélysége hajózásra nem mindenkor elegendő. Áradva és kiöntve apró kövecset és vastag porondot terit partjaira, és az elöntött földre. Canalisra véve ágyát tisztán tartja. Szabad folyásában hamar tekervényeket keres, 's így ennek normalis szélességére vigyázni kell. Hajózására erő kivántatik.

5) Eleven víz. Vize tisztább, nagyobb kövecseket és kisebb darabokat hord. Fél és egy fontos köveket is találsz partjain. Áradva és kiöntve iszappal, és tojásnyi kövekkel teríti a' megöntött földet. Canalisra véve, ha abban puha földet találsz, mély gödröket ás, partokat és feneket mos, csak köves földben tartja meg ágyát. Mélysége természeti állapotjában elegendő. Erőt kiván víz elleni hajózhatásra.

6) Zuhogó víz. Vize tiszta, fenekén 2, 3, 4 fontos köveket találsz. Áradáskor ökölnyi köveket 's iszapot hord az elöntött térre. A' víz' szine már nem hajlott lap, hanem kisebb lejtőket vagy ugrásokat 's kisebb zuhatagokat formál. Mélysége többnyire csekély. A folyam' ágya széles, csavargós, 's azt gyakran változtatja. Zuhogása hallható. Csak sarkantyúkkal, beépítésekkel és eszterókkal zabolázható. Víz ellen csak erővel, víz után igen jól hajózható.

7) Sebes víz. Vize tiszta, fenekén 6 's 10 fontos köveket találsz, áradáskor csupán csak köveket terit az elöntött térre. A' víz' szine nem hajlott lap, hanem grádicsos zuhatag. Mindent szaggat, mihez közel fér, 's ez okból csak erős sarkantyúkkal és eszterókkal zabolázható. Folyama széles, sellős*), csavargós. Folyása zuhogással megy. Víz ellen nehezen, víz után áradás' alkalmával könnyen hajózható.

8) Rohanó víz. Vize kristálytiszta, fenekén ½ mázsás kövek hevernek, a' víz' szine zuhatagokat képez, csak erős sarkantyúkkal és eszterókkal zabolázható, csak nagy árvízzel víz után és csupán csak talpakkal**) ügyes hajózók mellett hajózható. Folyásának zúgása messze hallik.

9) Zuhatag. A' melly folyamnak közép sebessé-

*) Sellő, marmaros-vármegyei vízi műszó, jelenti a' vízesés által a' mélységből kitúrt és leebb a' vízágyban keresztül elterített kövecseken szökdécselő vizet.

**) Talp, dunamelléki; tutaj, vágrölgyi; szál, tiszamelléki vízi műszavak: Floss.

A' melly folyamnak 10 és több láb sebessége vagyon, annak vize olly vad és dühöngő, hogy talán szabályozásnak tárgya sem lehet.

§. 6. A' most irt észrevételek a' jelen táblákon kiszámolt víz' materialis minőségével egyezésben levén, addig is elfogadhatók, míg bokrosabb tapasztalások' tömegével érdemes vízmérnökink által kiigazíttatnak, mit különösen némelly igen jeles és gyakorlott vízmérnökinktől várni jogunk van: mert illy tapasztalati dolgokban több értelmes műértők' vizsgálódásinak eredményire van szükségünk, annyival is inkább, mivel a' fentebbi táblában csak a' víz' fenekén levő sebesség jöhet számba, mellynek mekkoraságát tapasztalással meghatározni nem könnyű munka. Legyen elég továbbá megjegyezni, hogy a' sebességek ugyan azon egy víznél nem mindig egyformák, sokszor azok a' normalisnál kisebbek, és ha illyenkor a' víz megárad, ezen áradás' alkalmával a' víznek fenék-sebessége kisebb folyamoknál minők: Vág, Rába, Szala, Garan, Ipoly, Lajtha, Maros, Szamos, Körös, Olt stb. csaknem egészen egyezik a' víz' közép sebességével a' víz' sodrában, melly mind addig tart, míg az áradás nem csökken. Oka ezen tüneménynek az, mivel áradás' alkalmával a' víz hömpölyög, kevereg és fenékig forgásban van; 's ekkor hordja legjobban materialéit is, mit akárki is a' természetben megleshet áradáskor, mikor láthatja szép mennyiségben a' kövecset víz' szinén villogni, vagy ha ladikon evezsz, illyenkor hallhatod a' kövek' csörömpölését, mellyeket a' folyam a' ladik' fenekéhez sujtogat. Legnagyobb sebességgel foly minden víz, mikor kiöntéshez közel medrében még elfér, mikor pedig partjait túlhágja és kiönt, sebessége csendesedik, és ekkor már mind fenékre, mind partra, mind az elöntött térre rakogatja materiáléit. A' tapasztalás tanítja azt is, hogy mihelyt az áradás szűnik, a' vízhömpölygés, kevergés is alább száll, a' víz tisztulni kezd bár medre' szélén legyen, és ekkor már fenék sebessége észrevehetőleg különbözik a' víz' közép sebességétől.

---

ge feneken 7 's 8 lábon felül van, annak feneke csupa kőpad és kőszikla, mellyek között nagy vízomlásokat csinálván, csak szorulatokon kőszíklák közt folyhat alá. Rendezése csaknem lehetetlen, zabolázása költséges. Hajózhatása nagyobb árvizekkel 's életveszedelemmel csak talpakon eshetik meg víz után. —

Nehéz ugyan a' víznek közép sebességét kikeresni, de még annál nehezebb fenéksebességét feltalálni, mivel azonban ennek tudása jelen czélunkra csak oda szolgálhat, hogy azon materiálisnak mekkoraságát kitalálhassuk, mellyet a' víz' sebességénél fogva leebb sodorni képes; itt pedig egy két lat nehézségre nem vigyázhatunk, közelítőleg a' víz' közép sebességéből, melly úgy is hydraulicai úton leszen kiszámitandó, keressük a' víz' fenéksebességét Eytelwein §. 133. szerint, holott nevezvén

A' víz' fenéksebességét c
A' víz' mélységét . . . . . h
A' víz' közép sebességét v

$$v = c\,(1 + 0{,}004.h)$$

ebből a' víz' fenék-sebességét keresvén, leszen

$$\text{III)}\quad c = \frac{v}{1 + 0{,}004.h}$$

p. o. A' Lajtha' vize' közép mélysége a' gátai határban legyen egy helyen . . . h=8′
Közép sebessége . . . . . v=4′
Kérdés, mi leszen fenéksebessége?

$$c = \frac{4}{1 + 0{,}004.8} = 3{,}876'$$

vagy is ezen víz' fenéksebessége 3 láb 10½ hüvelyk, 's ennél fogva olly materialisokat képes magával sodrani, mellyeknek vastagsága 2″, vagy nehézsége 22 lat.

§. 7. Nem gondolja az értekező, hogy valaki hazai vízmérnökink közül őt a' most érintett felszámolásokért megtámadja, látván azt, hogy a' táblában levő adatok ugyan a' taszítás' mathematicai törvényein szorosan alapulnak; a' fenéksebességeknek felszámolása pedig hasonló leghiresebb és tapasztaltabb vízmérnökink' felvetésein; azonban, miután ezen felszámolások semmi hydraulicus munkákban feltalálhatók nem volnának, szomorú tapasztalása után pedig az értekező több olly vízmérnököket gyanitana, kiknek csak az jó és szent, mit külföldi irókban nyomtatva találnak, méltán félhetne a' megtámadástól, ha a' józan okosságon kivül olly erős védei nem volnának, kiknek neve' hallására is az utánozók' serege visszaretten. Wibeking, kit nyomos tapasztalásiért egész Europa tisztel, azt mondja Büsch Hydraulik herausgegeben von Wibeking II. Buch 3-tes Kapitel §. 41. pag. 408. — Wer mehrern Flüsse bereiset, der

wird auch von der Grösse des Fluss Materials auf die Geschwindigkeit des Stromes beilaufig schliessen, denn wo grosse Kiesel von 20 ℔ im Flüsse liegen, kann man nach meiner Erfahrung eine Geschwindigkeit von 5 bis 7 Fusz erwarten. Ein Strom, der Sand führet: wird mit einer Geschwindigkeit von 2 bis 3 Fusz flüssen. — Gerstner pedig Mechanik Tomus II. §. 240. azt mondja:

A' barna fazekas agyag 3 hüv. fenéksebességgel feneken megmarad elmosás nélkül.

6 hüv. sebesség mellett vastag szegletes homok marad feneken.

8 hüv. sebesség mellett vastag szegletes homok.

Szajna' vizében

4″ sebességgel vékony homok.
7″ „ darabos „
12″ „ vastag „
24″ „ egy hüvelyk vastag gömbölyű sóskövek hevernek feneken.

3 láb sebesség mellett tojás nagyságú sóskövek találtatnak.

És ismét Kozmann Hydraul. Berlin. §. 106. azt mondja: hogy 3¼ sebességű víz tojásnyi nagyságú köveket képes magával sodorni, egy tyúktojásnak pedig nagysága igen közel 2⅝ cub. hüvelyk, illy sóskönek nehézsége ⅛ ℔. Vesd egybe barátom ezen tapasztalati adatait a' fent tisztelt vízmérnököknek a' táblában kiszámolt mennyiségekkel, fogod tapasztalni, hogy azok olly szépen egyeznek egymással, mint azt illy körülményben várni lehet, 's igy a' fent irt táblákkal addig is élni lehet, mig helyettök talán pontosabbak készülendnek. — **Gáty István.**

(Folytattatik).

Betűk.

Előttem a' betük
Holtan veszteglenek,
Még is ha olvasom
Úgy tetszik érzenek.

Minden sor új világ,
És benne új való —
És itt, te emberész!
Te voltál alkotó.

Matisz Pál.

Emlékkönyvbe.

Szólj, gondolj, tégy jót 's minden szó, gondolat és tett
Tiszta tükörként fog visszamosolygani rád.

Vörösmarty.

A' hatos szám.

Angol novella.

Beppo Antonio a' hotel' Della Magdonna egyedüli tulajdonosa, az örök város' egyik legcsendesebb útczájában halvány 's nem igen kellemes arczán a' remény' 's aggódás' furcsa vegyületével állt ét-terme' nyitott ajtajában. Utazásra alkalmatlan évszak volt, 's Beppo igen aggódék, asztalai nem hiába terittek-e meg, mert még eddig kicsiny asztalainak egyike mellett senki sem vön helyet, 's csak egy bowle minestra (húslé) sem rendeltetett meg, bár segédnője alólról már háromszor küldött fel, jelentetni, hogy a' macaroni csaknem csirizzé főtt 's a' halak holt szénné sültek. Azonban még is, igazat szólva, volt egy személy a' szobában, egy nagy öreg férfi, ősz hajjal, kék szemekkel, egy szörnyü nagy, csaknem hátfeléig lecsüggő hajfonattal, szembetünőképen éhes kinézéssel, mi magát arczán kitünteté, 's személyét igen is bélyegzé. Ezen férfi' öltözete szegényes, hogy ne mondjam rongyos volt, 's bár a' szoba' egyik végétől a' másikig tovább járt háromnegyednél fel 's alá, ő még sem kivánt semmit, 's Beppo igen gyanakodék, hogy ha ebédjét megrendeli 's elkölti is, fizetésre még sem olly biztosan lehet számolni, mint ő szeretné. „Valami elbocsátott katona" mormogá Beppo, kit szánakozó szive csaknem reáveve a' szegény bohónak egy ebédet, 's pohár bort azon veszélyre adni, hogy érte oda alá jobb felétől, egy összekarczolt arczot, vagy fegybeszédet kapjon díjul. „Valami szegény kóbor, ki arra rendelteték, hogy havonként néhány garasért élte' legjobb korában magára lödöztessen, 's kinek most, minthogy a' vagdalkozás divatból kijött, azon választás maradt fönn, a' mit magához illendőbbnek fog lelni: koldulni vagy éhen halni".

Beppo' gyanúja valószinen alapult. Az idegen' magatartása egyenes volt, 's a' szobában fel- 's alá járása egy katona' járásához legtökélyesbben hasonlíta. Ezen kivül arczszine napbarnított volt, nyaka egy feszes börtámasz által magas tartást nyert, 's öltö-

nyének, bár ez a' viselés által elnyűtt, fénytelen aranypaszománnal szegett galléra volt. Öreg katona volt, semmi kétség felöle, 's bizonyosan igen szegény, vagy a' szín igen megcsalá őt.

Beppo' aggodalma végre széledt. A' veteran félbe szakasztá járkálását, 's mellé ülvén egyik asztalnak, egy adag főtt ökörhúst 's üveg égettbort kért. Míg meghagyása teljesitették, Beppo' kétségbeesése is az ő főtt, sült- 's pirítottaira jött evők' érkezése által elhárult.

Legelőször egy öreg úr, nagy és sovány, kissé emelkedett vállú, kitünőleg keskeny, mereven fehér hajakkal födött fejű, kis fekete szemekkel, miknek tüzét a' hetven 's néhány évek' fagya még nem olták ki, jött. Öltözete egyszerű, de szép, kék kabát 's pantalon, igen finom világos új posztóból volt, kis keze' mindenikének egy ujjain drága kövel foglalt antik gyűrűt viselt. Arczkifejezése komoly és sötét volt, 's mielőtt leült, ünnepélyes áhítattal keresztet vetett magára. Társaságában egy ifjoncz, vagy inkább egy különös szép fiatal ember volt, nagy barna szemekkel, szép formáju göndör, sűrű hajtömeggel födött fővel. Ennek koros társa iránti viselete bájteli szeretet által szelidített tisztelet, 's az öreg' szemei gyakran nyugvának ennek kecses, virító arczán, gyöngéd 's némi búval vegyített szeretet' kifejezésével. Francziául beszéltek együtt, és, mint az előttök érkezett öreg bajnok, Beppóhozi rendeleteiket franczia hangejtéssel jól beszélt olasz nyelven tevék. Ők potage à la julienne-t, Omelette aux fines herbes-t, 's egy üveg szikrázó pezsgőt, mit vízzel vegyítve ittak, rendelének.

A' legközelebb érkező egy fiatal férfi, mintegy harminczhárom — harminczöt éves, volt. Arczszine igen barna, rövidre nyirt haja hollófekete, ajka vastag, 's előre álló, orra lapos, mitsem jelentő alakja testesedésre hajló, arczkifejezése közönséges, söt vad volt. Kellemét egy pár nagy bajusza nem igen emelé. Öltözete meglehetősen bohókás volt: bibor frakk, piros mellény, kék pantalon, széles, vörös, oldalvást lenyuló csikkal. Újjai gyűrűvel rakvák, a' nyakát körző nehéz aranyláncz mellénye' balzsebébe csügge le, sarkait egy pár szerfölött hosszú arany vagy aranyozott sarkantyú vevé körül, mik a' földön minden lépten egymás ellen csörgének. Olla potridát, jól megfoghagymázottat rendelt, 's két üveg bort, portusit és xeres-t.

Utána egy erős, meglehetős jókinézésű ötven éves, vagy illyenforma korú kopasz fejű, rövid, fekete göndör szakállú 's világos olajszinű férfi érkezék. Legújabb párisi divat szerinti frakkot, savl-féle mellényt, vörös papucsokat 's szokatlan bőségű bugyogót viselt. Nagybecsű gyémánt tündöklék töre' markolatán, mi kebléből látszék kinyulni, 's egy nagy, szép, neufundlandi-faj kutya követé öt az étterembe, melly mint jól szoktatott állat, asztal alatt vön helyet. Ez a' czimborára hanyagon hajtá meg magát, 's helyét gondtalan, derült arczczal, senkit sem véve föl, foglalá el, 's egy adag főtt macaronit, egy palaczk citromvizet kért és fél újjmosó pohár rózsavizet, mivel ujjait evés előtt megfrisité 's illatozá.

Ezt egy harmincz év körül levő széles németképű, sötétkék szemű férfi, vörös, nagyon rövidre nyirt hajjal, követé. Nagy 's erős volt ő, de alakja 's mozgása ügyetlen; ruhái roszúl, de a' legjobb anyagokból készültek, 's csizmái tele sárral, mi elég rég óta lehetett rajtok, hogy megszáradjon; jobbjában hosszú tajtékpipa, 's azon pillanatban, midőn helyet foglalt, arany-burnót-szelenczét tön maga elébe, épen tanyéra mellé az asztalra. Német kolbászt, valami főtt halat, párolt tengeri nyúlat; sok kenyeret, egy üveg legjobb genfit rendelt. Olaszúl keveset tudott, 's ezt összhangzatlanúl a' német torokbetűk' dús vegyitékével beszélé.

Hat úr ebédelt most a' megörvendített Beppo Antonio' lakában, 's bár neki igen jól esett volna még háromszor annyinak csillapithatni le étvágyát; de még igy is sokkal jobb volt, mintha étkei elköltetlen 's meg nem fizetve nyakán maradtak volna. „Még egyet a' jó szerencsére — mormogá Beppo — 's egy pár crazziét (florentini pénz, mintegy öt fillér) adok örszentem sz. József' lámpája' olajára; még egy jó szerencsét, 's a' páratlan számot!“

A' kérés meghallgattatott: ezen pillanatban még egy férfi lépett a' szobába 's helyet foglalva, egy pohár jeges vizet, egy csésze borsó levest à la puree (áttörve) pommes de terre au maitre d' hotel-t, 's egy nagy tál

*

beignets des pommes-t (almás lepénykék), miket Rómában igen jókat sütnek, parancsolt. Csinos külsejű fiatal ember volt ez, jól öltözve, de megjelenésében semmi kitünő, 's a' vendéglő, mint a' többi vendégek is, őt azonnal útazó angolnak tarták. De olasz beszédmódja ezen véleményt nem erösíté meg.

Azon kevés perczek alatt, mik megrendelései- 's ezeknek teljesítése alatt multak, az újonnan érkezett minden éttársa' személyét átnézé 's mosolygá a' történetet, mi ennyi nemzet' fiait, mint hivé, hoza össze. Az öreg vitézt poroszszá; az öreg férfit az ifjuval francziákká; a' bajszos, veres mellényest spanyolvagy portugállá; a' szakállas kopaszt máltai zsidóvá, 's az égetthor-ivót schweitzivá vagy némettévé tevé. Épen ezeknek különféle foglalatosságairól volt elmélkedendő, midőn gondolkozásában négy szolga által, kik közül mindenik egy tálat hoza azokból, miket megrendelt, megzavartaték.

Az evés' fontos munkája komoly 's tiszteletteljes csendben tartott egy ideig, végre megszünt. Beppo a' szoba' egyik szögében kis támja mellett a' számolás' összevetésével foglalkodék; a' hét vendég pedig hihetőleg azt fontolgatá: hova menjen, vagy mihez fogjon legközelebb, midőn egy nehéz, négy szép izmos lótól vont kocsi, a' kocsis 's futnokok mind a' pápa' gyönyörű livréjében, az ajtó előtt megállt. Beppo azonnal tébolyodottként rohant ki, megtudandó, mi okozza e' jelenetet, 's kevés percz mulva háttal jövén befelé, ismét megjelent, 's egy pápai tisztviselő előtt, ki, ha fényes öltözete- 's rendeiről itélni lehet, kétségen kivül nagy rangból való volt, földig hajtogatta meg magát. Nyakában a' nehéz aranyláncz, miről egy nagy aranykulcs függe le, 's kezében a' fehér bot, azoknak, kik előtt a' pápai méltóságok nem ismeretlenek, nem kisebbet, mint a' pápa' udvari népe' kamarását jelenté.

Azon pillanatban, hogy a' szobába lépe, bársony sapkáját levevé fejéről, 's három kis bókolattal az öreg francziához közeledve, ennek egy nagy bíborpecsétű iratot ada át, mit ő egy aranynyal kirakott, drága kövekkel foglalt kristálytokból vön ki. Az idegen elolvasá ezt, 's ifjú kisérőjének adá olvasás végett. Köztük néhány franczia szók váltattak, 's ekkor az öreg a' pápa' tisztének olaszúl mondá: „Sziveskedjék hálánkat ő szentségének átvinni 's megmondani neki, hogy mi nem valami nyilvános czélból jöttünk Rómába, 's a' kitünést kerülni ohajtjuk. Mind e' mellett is ő szentsége' figyelmét illetőleg méltányoljuk; szivességeért köszönetünket személyesen nyilvánitandók".

A' kamarás ezen rövid, cerimoniás közleményt ismeti mély meghajtással fogadá, 's rá csak ezt felelé: ‚A' kocsi felségedet tetszése szerint fogja várni'. Ruháit azonnal fölvevé, 's magát még mélyebben meghajtogatva távozék.

Mind az öt többi idegen' szemei a' franczira és kisérőjére voltak most függesztve, 's mindnyájan, az angolnak tartott vizivóig, mosolygának. Ez komolyan 's kiváncsin, de tiszteletteljesen nézett. A' beállt csend néhány percz mulva a' kopasz, szakállas, vörös papucsos által megzavartatott, mivel ez helyéből felállt, és kutyájától kisérve a' szobán keresztül ödöngve, azon férfi' elébe állt, ki csodálatos módon, monarcha-czimmel szólíttaték; 's mosolygó fekete szemei' különös hunyorgatásával szólt.

„A' szent teve' farkára! a' próféta' öszvére' arany patkójára! itt egyik barátom jött világosságra! Inshalla! micsoda? ön hát király, Franciaország' királya gondolom! Ha fenségednek tetszenék, még is csak szeretném tudni: mit csináltak az én kis országommal, 's miért vették azt tőlem el?

‚Ön' országát!' válaszolá az ekképen megszólított, a' leghatártalanabb bámulat' pillanatával.

„Igen, országomat! — viszonzá a' kövér szakállas. — Nekem egykor szintúgy országom volt, minő önnek, 's hat tuczat asszonyom azon felül. Jelenleg már csak kilencz van. Nem csikarhatám ki mindenik' megtarthatását, 's a' nápolyi goromba nép nem akarta megengedni, hogy mindeniket zsákba köttessem, 's az öbölbe dobassam, igy mindnyájan elillantak 's férhez mentek. Én vagyok, vagy inkább voltam, ön' szolgálatára az algiri dey".

‚Édes jó barátom! válaszolt a' letett király: nem nekem kellene szemrehányásokat tenni; Polignac herczeg intézé az egészet.'

Ej no! hisz' az többé épen nem olly fontos. Azért nem fogunk czivódni, minthogy, hála alláhnak! ön is olly pórúl járt."

„Nagyon igaz, felelt Károly: bizonyosan nem érdemlené a' fáradságot e' felett versenygeni. Engedje unokámat, ötödik Henriket bemutatnom'.

A' dieu donne kegygyel hajtá meg magát; a' dey nyersen megrázva kezét, ezredévet kivána életéhez. Ekkor széket vevén közéjök ült, 's Károlyhoz fordulva, így folytatá: „Confortabel! oh igen, a' próféta' kegyéből, mindent megfontolva, magamat egészen jól érzem. Még kilencz nőm, jóétvágyam 's néhány gyémántaim vannak. Rómában igen jól eszik az ember, Nápolyban is; 's én a' puncsot is szeretem a' bábos boltban."

A' bajszos férfi most a' triohoz lépett, 's kezét Francziaország' volt királyának nyujtva, igen roszúl franczián dörmögé:

„Különös, francziaországi királyi bátyám, hogy itt annyi fejedelem egy étteremben történetesen találkozik össze. Koromban én is király valék. Ön, úgy hiszem, királyságomat nem ismeré el; de ne lettek volna csak amaz angolok: most is Portugália' trónján ülnék."

„Don Miguel! kiálta tizedik Károly: drága ifju barátom! örülök önnel megismerkedhetni; egészen váratlan öröm. Dey, legyen barátja rokonomnak, Portugália' volt királyának.

A' dey kezet nyujta a' donnak, ki az asztal' más részére ült. Károly még három palaczk pezsgöt parancsolt, 's Miguel egy csomó finom apró czigarót vön elő; mik, mint bizonyítá, a' legjobb Cuba-dohányból csupán csak számára készittettek. — Körül adá ezeket a' társaságban; de ezek nyilvános étházban nem akartak dohányozni: így hát ismét zsebébe tevé öket a' don.

Vonza.

(Vége következik.)

Harlequin és Polichinell.

Olasz novella.

Gherardi gróf' háza a' legkitünőbbek' egyike Florenczben. Palotája, mellynek ablakai alatt dús kert nyúlik el az Arno' partjaiig, a' legragyogóbb gazdagságot finom izléssel egyíti. Társaságai, bálai, a' nagy világ' lefőbb rangjait, legszebb virágait fűzék koszorúba.

A' grófnő fényes álarczbált ada. Termein a' legbizarrabb 's dúsabb öltözetek hullámzának, kaczaj és csodálat' egyvelitékében. Szeszélyes változatosságban mutatá minden kor és idő a' maga képviselőit, a' legvadabb ötleteket valósítva; vidor öröm zajgott mindenhol; maga a' bohóság müvészszép 's lelkes vala.

Florenczben gyermekkorom' társát, ifjuságom' barátját, Alfrédet lelém. Ő is ösmerős volt a' gróflakban, 's csodálkozám, hogy a' bálban nem lelém, öt, a' táncz' és mulatság' olly szenvedélyes barátját.

Még egyszer át akartam a' tölt termeken tolúlni, fölkeresendő, midőn csattogó kaczaj az ajtóhoz csalt. Az egész kör bravokiáltásokkal 's nevetéssel nyomúlt egy polichinell körül. Az álarczban barátomra ismerék.

Arcza lehető nevetségesen volt beföstve; menés és viselet szorosan a' szerephez illő; kimélet nélkül szórta elmeszikráit, trefák' és bohóságok' kiapadhatlan ömlengésü forrása.

Még egy álarcz osztozék Alfréddel az est' kaczaj-dijában; egy tarka, nyulánk, szép harlequin, kinek hangja ifjukorát elárulá. Fürge macskaügyességgel, majd bohó tréfákat csinált ostora' 's nyúlfarkas kalapjával, majd gitárját pöngeté; a' legkedvesb harlequin a' világon.

A' bálban jelen volt Florencz' bájcsillaga is, Júlia; egyike azon nagy szemü, szőg hajú deli nőknek, kiknek szerelme vagy égbe ragad, vagy pokolba zúz. Alfréd leglángolóbb imádóihoz tartozott. Úgy látszék, néhány elődöt számola már. 'S szegény, máskor olly derült, olly víg Alfrédem gyakran keserű fájdalommal mondá nekem: Oh, tudom én, hogy ő kaczér. E' hölgy még meggyilkoland.

Vágytársai közt legfőkép Aldini marchese nevezteték. De a' nő' kegyetlenségétől, mint tudni akarák, eltaszítva, Florenczet elhagyá, 's esküt tön, soha sem térni oda vissza többé, ha csak Júlia nem hivandja. Legalább a' nő e' nyilatkozással gondolá megnyugasztalni Alfred' féltékenységét. Még sem nyomhatá ez el végkép benső dühét Aldini ellen.

A' harlequin Juliához közeledett; öltözete' álarcza nem hagyá megismertetni. Egy spanyol seguedillet játszott. Ezer tréfa közt a' polichinell oda társula. 'S szemei egy

gyürüre tapadtak, melly a' Harlequin' újján csillogott. Kaczaja megszünt, dics-szeszélye' hullámzása egyszerre fölakadt. Különös benyomást tőn, midőn a' polichinellarcz, bohó ránczaival 's redőivel, egyszerre olly komoly lőn; 's a' kettős púpú bohócz mély eszmélkedésekbe sülyedve álla ott. Alig végzé el a' Harlequin seguedillejét, 's Alfréd közeledik hozzá. Szemei égtek; a' harlequinéi is vadon lobogtak elő álarcza alól. Néhány lassú szót váltottak. 'S kezöket szorították. A' kör szertelen vígnak lelé a' tragicai komolyság' ellenzetét a' grotesk öltözettel; 's fenn bizonyítá, hogy ez az est' legmulatságosabb tréfája.

Maga a' két álarcz a' váltott pár szó után még pajzánabb, vigabban látszék lenni. Számtalan bohóskodás után egyszerre eltűnt, mint két lelépő színész, általános kaczaj 's üdvtaps között.

Mindenki gondolá, azért léptek ki, hogy új tréfát készítsenek, 's türelmetlenül várá visszatértöket.

Engem balsejtés kapott meg; magam sem tudám, miért.

A' két bohócz nem tért vissza többé.

A' reg hajnallani kezde. Az öröm' éjét érdemesen bezárandók, a' grófnő 'sétacsolnakázást javaslott, meg az Arnon, látni a' nap' fölkelését. Tervét örömzaj fogadá.

Különös! Két álarcz, udvarnok XIV. Lajos' és Medicis Ferdinand' korából, nem lelé kardját, mit az előszobában tevének le a' quadrillet tánczolandók.

A' társaság a' kertbe ment. 'S egy lugasba fordúlva, két nő irtózattal kiálta föl.....

Oda sieténk. Átverve, merevült kezében még a' kardmarkolattal, vérében leltük a' Polichinellt.

Harlequin és Polichinell élet- 's halálra vittak. A' halott barátom, Alfrédem volt.

Szerényi.

Magyar játékszini krónika.

Apr. 22. Mariana.

Apr. 23. A' wibourgi hotel. *Frankenstein* tánczos mint vendég.

Apr. 24. Fekete asszony.

Apr. 25. Genfi árva.

Apr. 26. Tündérvilági leány.

Apr. 27. A' pesti színpadon először Caesario a' férfigyülölő. Vigj. 4 felv. Wolf után Komlóssy.

Apr. 28. Én. Vigj. 1 felv. Bethlen Ferenctől. Utána: Harlequin' kalandjai. Némajáték.

Apr. 29. Erkel Ferencz karmester' jutalmául először: Csel. Eredeti víg opera 2 felv. Irta Jakab István. Muzsikáját szerzette Bartay Endre.

Apr. 30. A' párisi naplopó.

Egyveleg.

A' görög régiségek' elhanyagolása. Már Korinthban, — mond Klenze *) — Mykeneben, Argosban, Tityusban, Epidamos' és Aegineben meggyőződém a' görög régiségek' tökélyes elhanyagolásáról, 's e' meggyőződés Athenben bizonyos nemü fájdalomig növekedék. Így üttetett le rövid idővel elérkeztem előtt Athenben, az újonnan feltétetett Parthenon' pompás párkány-darabjából egy fél alak, mintegy a' conservator' szemei előtt egy angol által elvitel végett; 's midőn egykor e' Parthenonban valék, hozzám jöve azon conservator, segélyt kiáltva, kérve 's keresve, mivel egy amerikai hadi hajónak, melly Piraeosban fekvék, néhány tisztei az Ereichteion' pompás díszleteit leütni, 's elhurczolni akarák. Már Naupliában fölötte gyönyörködtető napi ujságúl beszélék, hogy nem régiben az egészen lakatlan Delos szigetben egy brigg idegen hajózászló alatt kikötött, 's 30, 40 embere kieveze, kik szükséges eszközökkel 's szállítvány-szerekkel ellátva, mindent, mit a' régiségekből csak találhattak, hajóra tettek 's elvittek vala. Milly roszúl állhattak a' dolgok még ez előtt 's p. Kapodistrias gróf' elnöksége alatt, következtethetni abból, hogy még Kapodistrias is egy templom' romjait Aegine' szigetén, mint nagyon kéjelmes 's kedves kőbányát az oroszoknak Potosi' építésére kijelelé. Magok a' törökök is legalább gyakran azt szinlék, mintha nem helyeslenék az efféle pusztításokat. Így beszéli Dodwell **), hogy midőn az Olympieion' egyes szobra Athenben, melly a' templom' nyugati végén állott, kevéssel ez előtt egy athenei vajda' parancsára leromboltatott, hogy abból a' bazáti nagy mecset' fölépítésére szereket kapjanak, a' negropontei basa 17 erszény (8500 török piaster) büntetésre ítélé őt, hogy e' tiszteletre méltó maradványt feldúlá. Athenaiak akkor az angol Dodwellnek azt beszélék, hogy miután ezen oszlop aláásatott 's lőpor' segélye által leromboltaték, a' három más oszlopot, mik legközelében állottak, éjjel testvérök' elvesztése fölött panaszkodni hallák, 's hogy e' panaszok nem szüntek meg előbb Athen' lakosit rémítni, míg a' templomrabló vajda, ki később zeitunii kormányzó lön, méreg által megöletett.

Chopin Dessauer' és Hiller' a' két talentumteli hangszerző' társaságában egy nagy mulató-utazást akart tenni, mellyre összeszólások szerint mindenkinek 1200 franccal kelle ellátva lenni. Egy nappal elútaztok előtt üzené Chopin, hogy beteg, 's azért hon kell maradnia. De baráti, kik legnagyobb boszújokra nélküle kénytettek útazni, csak visszatértök után tudák meg, hogy Chopin nem volt beteg, de úti-pénzét egy öreg tábornagynak, hontársának, ki épen szükségben volt, ajándékozá. Általában mondatik, hogy az annyira genialis, mint nemeslelkü Chopin, bár milly gazdagon jutalmaztassék is müvészete, mindig pénz nélkül van, minthogy mindent, mit szerez, szükölködő hontársinak gyámolitására áldozza föl. ***) *Báró* ***Barkóczy Ferencz.***

*) Lásd több tekintetben érdekes munkáját: Aphoristische Bemerkungen, gesammelt auf einer Reise nach Griechenland. Berlin, Reimer, 1838.

**) Reise durch Griechenland, Übers. von Sickler 1821. I. 2. 224. l.

***) Chopin, mint tudjuk, varsói születésü lengyel.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 ftos. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

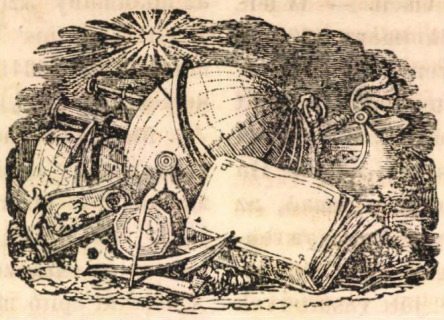

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

HARMADIK ÉV.

Első félév. **Pest, május' 5. 1839.** **36. szám.**

Tartalom: Kisajátítási törvények. Vége (*Tóth Lőrincz*). — Vizszabályozási eszméletek és észrevételek; folytatás (*Gáty István*). — Egy Szibiriába számüzött magyar' kalandja (*Jerney János*). — Május' ötödike. Hammer után (*Beöthy Zs.*). — A' hatos szám. Vége. (*Vonza*). — Magyar játékszini krónika. — Egyveleg. — Aphorismák (*Zámory*). —

Kisajátítási törvények.

(Folytatás.)

Poroszországban a' közönséges törvénykönyv (I. r. 2ik címe) szinte fentartá a' statusnak azon jogát, hogy, midőn közjó kivánja, magányosak' tulajdonáról rendelkezhessék. Egyes esetekre is kiterjeszkedő (igen ajánlható) módja szerint, több esetet felhoz, névszerint országutak', csatornák, folyóvízmedrek', várak' épitését 's gabona' kényszeritett eladását drágaság' idején. — Valóban szükséges-e a' közjóra a' tulajdonosi jognak illy sérelme? — ezt elitélni 's meghatározni a' kormánynak tartatott fen. A' földek' ára, mellynek meghatárzásánál nem csupán a' közönséges, hanem a' rendkivüli érték is tekintetbe vétetik, esküt becsülők' véleménye szerint állapittatik meg, de a' tulajdonosok is kihallgattatnak. 1836iki juliusban végre némelly általános föltételek tüzettek ki, mellyek a' vasútvállalatok körüli egyezkedéseknek alapúl szolgáljanak. — De mind ezek, mind a' legutóbbi (1838. nov. 3d.) általános kisajátítási törvény, lényegesen alig különböznek egyéb német statusokéitól, noha Poroszország illynemü vállalatok' ápolásában leggondosbnak mutatkozott.

Bajorországot illetőleg, az 1818. május' 6diki alkotmány nyilván kimondja, hogy senkit sem kényszeritheti tulajdonának még közczélokra leendő átengedésére is, kivévén az összes statustanács' formaszerinti rendelése' következésében 's előleges kárpótlás után. Az alkotmány' e' pontja egy 1815ki rendeletre hivatkozik, miszerint a' statustisztségeknek nincs hatóságuk magányos tulajdon' átengedését, még közczélokra is, kivánni, ha ezt a' közjóllét' fentartása, összeütközés' eseteiben, szükségessé nem teszi, vagy közhasznú intézetek' egyébként nem valósitható felállitása, vagy végre szükséges rendőrségi czélok nem kivánják. Ha a' birtokosok, szükség vagy tetemes közhaszon' jelenlétét tagadnák 's ez okból tulajdonaikat átengedni vonakodnának: először a' legalsóbb törvénybiróság, azután a' kerület biztosi hivatal, 's végre a' statustanács itél. — Ezen törvényes elvekre történt hivatkozás, midőn a' Dunának Rajnávali összeköttetése 's a' nürnberg-fürthi vasút törvénybe ment. Az új kisajátítási törvény, melly az 1837iki országgyülésen fenforgott 's végre, számos módositással, megállapitatott; sokkal bővebb 's kimeritőbb ugyan, de a' fenálló in-

tézkedés' lényeges bélyegeit viseli. — Würtembergben az 1819iki alkotmány (30. §.) kijelenti, hogy senki se legyen kénytelen tulajdonát bármi közczélokra átengedni, mielőtt a' titkos tanács ezen átengedés' szükségét el nem ismeri; 's illő kárpótlás nem adatik. Ha a' kárpótlás' mennyisége iránt vita támad, az előlegesen kifizettetik, az ügy pedig maga rendes törvényes úton döntetik el. — Az időközben Würtembergben is létre jött vasúttervek szükségessé tevék, hogy az 183⅝iki országgyülésen a' kisajátítások' tárgyában törvényjavaslat terjesztessék elő. — Szászországban már egy 1781diki kormány-rendelet meghatározá az elveket, mellyek az utépítés' czéljára történendő föld-átengedéseknél szabályokúl szolgáljának, mellyet egy újabb, 1820diki jan. 4dikéről, némileg módosított. A' lipcse-dresdai vasút' javára hozott 1835 jul. 3diki kisajátítási törvény részint e' régiebb rendeletekre hivatkozott, részint újabb szabályokat állított fel. Az átengedés' szüksége felől, ez 1831iki alkotmány 31. §-a szerint, vagy a' törvény, vagy, sürgető szükség' eseteiben, a' teljes számú ministerség itél. Badenben 1835iki august. 28dikán hoztak kisajátítási törvényt, mellyben, a' bíróságok' szerkezetére nézve, figyelemre méltó, hogy előkerülő esetekben, minden, a' rendszabály alá eső, helyen biztosság neveztetik ki az átengedés' szükségének megvizsgálására, melly a' helybeli tisztviselőből, a' helység' polgármesteréből, 's egy vagy több műértőből áll. Ha az átengedendő telkek egyazon kerületben feküsznek, a' kerületi tisztség, ha több kerületben, a' belministerség nevez a' megbizott bíróságnak elnököt, melly egyébiránt a' műértőkből, tisztekből és polgármesterekből van alkotva. Ezen megbizott bíróság egyszersmind békés egyezkedést is ügyekszik eszközölni, 's ha nem eszközölhet, oklevelekkel ellátott véleményét fölterjeszti a' kerületi tisztséghez, melly azt a' fő technicai hivatallal közölvén, a' belministerség' útján, a' statustanács elébe juttatja, 's ez a' kisajátítási tárgyakban alkotmányszerinti legmagasb bíróság. Katonai czélokra leendő átengedéseknél a' hadiministerség nevez biztosságot 's az itélet ennek útján terjesztetik a' statustanács elébe. — Legtöbb német statusban hasonló elvekre van építve a' kisajátítás; Hessen nagyherczegségben az 1820ki alkotmány' 27ik czikke; Kurhessenben az alkotmány' 32ik §-a; Braunschweigban az 1823iki martius' 26iki törvény; Szász-Altenburgban az 1831iki april. 29iki törvény rendelkezik e' tárgyban.

Magyarországon az 183⅝diki XXVik törvényczikkely rendelkezik azon kedvezésekről, mellyeket a' bizonyos, ezen törvény által kijelelt vonalakban, az ország' kereskedése' előmenetét eszközlő vizcsatornákat, vasútakat 's hidakat építő magános személyek vagy társaságok használhatnak. Az említett törvényszerint az illynemű vállalatok' vonalában eső földek 's épületek tulajdonosi kötelesek lesznek tulajdonaikat, egyedűl a' kitüzött czélra, általengedni, de teljes mértékű 's tökéletes kárpótlás mellett. A' hely' átengedésének szükségét, 's mennyiségét a' politicai főkormányszék határozza meg. Ha a' felek, t. i. a' tulajdonos és vállalkozó, a' kárpótlás' mennyisége felett meg nem egyezhetnének, ez esetben a' rendes bíróság, úgymint vármegyékben az alispán, birótársaival; szabad királyi városok' határában a' városi tanács, külön portáju kerületekben, ha a' kérdés egyesek' birtokát illeti, a' helybeli tanács, ha egész község' birtokát, a' kerületi törvényszék, ha végre az egyesült kerületek által közösen birt földeket, a' nádor által kirendeltetendő bíróság fog itélni; előre bocsátván a' szükséges becsűt 's az egyezkedés' békes kieszközlésének lehető megkisértését. Az itélet sommás uton hozatik, 's minden törvényes orvoslás' kizárásával hajtatik végre, egyedűl a' birtokon kivüli felebbvitelt hagyván fel. A' fenső törvényszékek, felebbvitel' esetében, tartoznak ezen nemű pöröket, legközelebbi törvényfolyam alatt, múlhatlanúl eldönteni. — A' vállalatot megelőző előmunkálatok, felmérések' sikeresb végrehajthatása végett azt rendeli az említett czikkely, hogy a' vállalkozók, minden egyes esetben, az illető törvényhatóságoknál jelentést tevén, a' törvényhatóságok kötelesek legyenek tanácsbeli tagjaiknak egyikét ('s a' vármegyék szolgabiráik' 's esküttjeik' valamellyikét) kirendelni, kik az előmunkálatoknak ellenszegűlhető minden akadályt elhárítsanak, az azok közben történt károkat rövid úton 's törvényes orvoslatok' kizárásával, megitéljék, és szükség' esetében a' vállalatot, a' köz törvényhatóság által rendelt hatalomkarral is fedezzék.

A' kisajátítási ügyben figyelmet érdemlő kérdés az is: helyesebb-e az átengedéseknek

valamelly általános és minden esetre alkalmazható elvét 's szabályát állítni fel, vagy minden egyes eseteket törvény által meghatározni? — Ez utóbbi sokkal kedvezőbb a' szabadságnak és jogvédelemnek. A' közjó, közhaszon' neve igen széles értelmű. Sokkal jobb, csak általánosan a' törvényes esetekre utasítani, 's minden új esetben új törvényt alkotni. A' szükség úgy is megkivánja saját jogait, 's hol ez parancsol, a' kisajátítási jog mindig szolgálatára áll, azok viselvén a' felelősséget, kik ezt rendelik. Azzal egyedűl a' statust, vagy községeket 's testületeket ruházni fel, erre semmi ok nincs. Csak a' nép' javáért engedhetni azt, mert csak ez magasb tekintetű minden egyébnél. A' tulajdoni jog is csak a' nép' hasznára szolgáló, 's magasb haszonnak engednie kell. De csak a' status birjon azzal, mert csak ez nyújt elegendő jogbiztosságot. De hogy a' vállalatot, mellytől a' nép' számára azon jóllét eredendő, maga a' status, vagy egy község 's testűlet, vagy egyes ember vezérelje-e, 's kinek pénzügyi nyereségére szolgáljon az — ez tökéletesen mindegy. Ellenben szigorúan szükség arra ügyelni, hogy kényszerített átengedés csak legvégsőbb esetben találjon helyet, csak akkor tehát, ha bizonyos dologra elmúlhatlan szükség van, mellyet szabad úton semmiképen meg nem szerezhetni. Egyedűl szépségi czélokért sohasem szabad efféle kényszerítéssel élni, mert ezeknél nincs a' késedelemben veszély. Mindenkor a' szelídebb útat kell választani; így p. o. sok esetben ajánlhatóbb valamelly tulajdont csak servitussal terhelni, mint egészen elfoglalni — hacsak a' birtokos ez utóbbit nem választja. — Igen czélszerű az is, ha a' kényszerítés' keménysége, az átengedendő tulajdon' értékének teljes megtérítésén felűl, még másnemű kedvezésekkel is lágyíttatik. Ez által a' tulajdonos előbb kibékűl a' különben gyűlöletessé válható rendszabállyal, némileg kármentesűl a' meg nem becsülhető veszteségekért p. o. a' kéjbecs (pretium affectionis); a' jövendő' reményeiért stb. gyakran pedig a' vállalat' érdekébe is vonatik, mellynek, szomszéd létére, nem ritkán hasznos szolgálatokat tehet. Ide tartozhatnak az adókra, terhes korlátozások- 's formaságokra nézve engedett könnyebbségek, de főleg a' vállalat' sikerébeni részesülés, mint a' bányáknál. — Ha arról van kérdés, egészben vagy részenként kelljen-e egy darab földet átengedni: mindenkor azon mód lesz választandó, melly a' tulajdonosnak leghasznosabb. Azon, Angliában fenálló szabály, miszerint a' földek, bizonyos körülmények közt, ingyen jutnak viszsza előbbi tulajdonosaik' birtokába, nem egészen igazságos 's még e' fölött veszélyes is lehet, mert ezen földbirtokosoknak érdekökben fekszik, illy körülményeket hozandni elő. Ellenben illő kárpótlásul tekinthetni az előbbi kényszerítésért, ha viszont eladás' alkalmával az előbbi birtokosoknak elővételi jog engedtetik, 's gond van rá, hogy a' visszavevés minden módon könnyíttessék. — Az esetek, mellyekben kényszerített átengedés szabad lehet, — kivévén, ha szükség parancsol — csak olly úton legyenek meghatározhatók, mellyen a' legfontosabb törvények hozatni szoktak. A' tárgyakat, mellyekre a' törvény, kitűzött korlátí közt, alkalmaztatik, egyedűl a' törvényszék nem itélheti meg, hanem részrehajlatlan mű- 's dologhoz értőkre van szükség. Minden esetre az ellenokokat is ki kell hallgatni 's figyelmesen megvizsgálni, 's ha a' kérdés' eldöntését legczélszerűbb valamelly törvényszék' vezérlete alatt egy esküttszékre bízni; — az ezek feletti vita azonban sohase késleltesse az átengedést. A' kárpótlásra nézve épen nem lehet szűk markúnak lenni, megvizsgáltatandók itt a' legrészletesb viszonyok, 's az itélet azon elv szerint hozatandó: „hogy a' tulajdonosnak annyit kell fizetni, mennyit a' szóbeli föld vagy egyéb kisajátítandó tárgy' birtokosa szabad eladás' útján kivánt, 's egy venni ohajtótól kaphatott volna. Csak a' kéjbecset, melly egyedűl az időszerinti birtokos' sajátja, lehetetlen felszámítni. A' bizonyossággal várható jövendő nagyobb jövedelemre 's beruházott javításokra is, illő, hogy tekintet legyen; de méltán tehetni óvást az ellen, hogy efféle javítások ne a' bekövetkezendő átengedés' tekintetéből történjenek. De természetesen a' rendelkezés' megszorításáért is, hol ez kimutatható károkat szűl, kárpótlást kell nyújtani, már akár lesz az átengedésből valami, akár nem.

A' kisajátítási törvények azoknak is kárpótlást nyújtsanak, kik a' tulajdonnak nem egyenes részesei, mint hitelezők, haszonbérlők, 's kik ahhoz bármelly tekintetben jogot tartanak. Ez esetben a' körülmények' különszerűségéhez képest, vagy teljes kielégítés, vagy igényeiknek más tárgyra átruházása, v. a' teher' folytontartása választathatik, melly azontúl

már a' vállalaton fekszik. Hol szabad választás van, azon utat kell természetesen választani, melly a' kármentesitendőknek legkellemesb. Ha az időszerinti birtokosok 's a' jogtartók' érdekei összeütközésben vannak: kétségkivűl az elsőbbeket illeti kedvezés, minthogy őket éri a' rendszabály is legkeményebben. — A' kisajátitás sok esetben alkalmat nyújt a' földet, minden félre nézve leghasznosb úton, felszabadítani. — Magyarországon az egészen saját természetű urbéri földekért nyerendő kárpótlásra nézve azt rendeli a' többször emlitett 25ik törvényczikkely' 6ik §-a, hogy az illyen kisajátitandó jobbágytelki állomány' földesura köteles az urbéri tabellát megváltoztatni, 's a' földeiktől megfosztott jobbágyok' terheit, adózásait, szolgálatait igazságos arányban leszállitani; — 's mind ezért külön kárpótlás illeti a' földesurat, mint a' föld' tulajdonosát, 's a' jobbágyot, mint annak ideigleni birtokosát, a' haszonvételben, 's ennek a' legújabb törvények által engedett szabad eladási jogában, szenvedett rövidségért. —

Figyelmet érdemlő kérdés az is: kit illet az illyen kisajátitott földektől tartozott adózás? — Lehet, hogy az új birtokos a' megszerzett földön fekvő adókat is átvegye; lehet a' csak részszerint átengedett földeknél, hogy az át nem engedett földrész' tulajdonosa az egész rendes adót, a' vállalkozók által adott kárpótlás mellett, azontúl is fizesse. E' tárgyban a' 7ik §. azt rendeli, hogy a' vállalkozók ugyan a' vállalat utáni közadózástól mentek, de az urbéri kisajátitott telkekre aránylag eső adót fizetni tartoznak.

Mindezen kérdéseket azon nézet határozza el, hogy itt tulajdon' kényszerített átengedéséről van szó, 's a' tulajdonosok iránt lehető legnagyobb kimélet szükséges. — A' mi az illyen vállalatok' további következéseit illeti, mik által némellyek' jövedelme 's birtoka, mint p. o. a' vendégfogadósoké, csonkulást szenvedhet — ezekért kárpótlást a' jelenleg uralkodó szigorú jogfogalmak szerint sem kivánhatni, mert a' vállalat által csonkult hasznok csak lettdolgok, nem pedig jogok valának; de illyen kárpótlás gyakorlatilag nem is képzelhető. Azonban tagadhatlan, hogy e' pont is komoly meggondolásra kiált fel!

Német eredeti után. **Tóth Lőrincz.**

Viz-szabályozási eszmélletek, és észrevételek.

(Folytatás.)

I. Vizkanyarok és görbületek.

§. 8. Ha megtekintjük akár nagyobb akár kisebb folyóvizeinket, nyilván látjuk azt, hogy a' folyamok mind kisebb és nagyobb görbületekben folynak és kanyarodnak alá. Még a' legnagyobb folyamoknál is alig lehet két v. háromszáz ölnyi hosszaságot is találni, mellyben a' viz' habjai egyenes vonalt követnének, 's bár czéljok a' tengerbe jutás, és bár két pont közt az egyenes vonal legrövidebb: még is a' vizek egyenes vonalban lefolyni teljességgel nem akarnak; vagy is a' folyó vizek' mozgásának az egyenes vonal általjában ellenére van. Melly csodálatos dolog tehát az, mikor a' hydraulicai vizszabályozás' mestersége mindent egyenesre akar vinni, mitsem törődvén azzal, hogy erre a' természetben példát nem lát, ennél fogva nem csak kiásott canalisait, hanem eszteróit is többnyire egyenes vonalban vezetteti, melly természet elleni munkamódot a' haragos hullámok igen gyakran dühös kirontásokkal és tetemes károkkal boszulják minduntalan. De semmisem csodálatosabb annál, mint mikor vizmérnökink a' canalisok' és töltések' vagy eszterók' vezetésében, nemcsak hogy a' viz' mennyisége, és annak esete által javasolt, sőt a' földszínen példa által mutatott fordulatok' és görbületek' mekkoraságát nem követik; hanem canalisaikat és eszteróikat szegletekben törik meg, kényszerítni akarván a' hullámokat, hogy azok ezen erőszakos kisebb nagyobb szegleteket elfogadják, 's folyásaik' rendét ehhez illeszszék. De a' nagy természet a' kis emberi elme' parancsait elfogadni kész nem lévén, ezen idomtalan sarkos intézvények a' természet által többnyire feldúlatnak, a' szegletfordulásoknál többnyire örvények, partszaggatások, 's kiöntések támadnak.

Mennyi eset és mekkora vizmennyiség mellett, hogy a' folyamnak mélysége és szélessége határozott és állandó maradjon, minő görbületeket kivánjon a' folyam felvenni, ennek közelébe lehető meghatározását az értekező más alkalomra hagyja, most csak a' kanyarulatokról kivánván észrevételeit közölni. Kanyaroknak neveztetnek a' folyamnak ollyas fordulási, mellyekben utjának vonalát 90 vagy kisebb fok alatt változtatja, ha pedig a'

folyam' vonala az előbbihez számítva 90 foknál nagyobb, Görbületnek neveztetik.

Hogy a' kanyarok' mekkoraságát meghatározni lehessen a' természetnek munkálatit kell tekintetbe vennünk, holott:

1. Minden folyamainknak, akár kisebbek akár nagyobbak legyenek, lefolyásában azt veszszük észre, hogy minél nagyobb bennök a' vizmennyiség, annyival nagyobb tért kanyarítanak, midön folyásuk' irányát változtatják, és pedig ugy, hogy két annyi nagyságu víz két annyi földön fordul meg. Ezt tapasztalhatni másutt is a' természetben; a' gyik hamarább és kevesebb téren megfordul mint a' krokodilus, a' malacz mint az öreg disznó, a' ponty mint a' czethal. És igy nevezvén a' megfordulás' terének rádiusvectorát vagy is fentöjét *) az egyik folyamnál. . . . R.

Másik folyamnál a' fentő legyen . . r.

Az előbbeni viznél a' vizmennyiség . M.

A' másiknál . . . . . m.

Áll a' proportio: R: r = M: m

2. Tapasztaljuk azt is a' természetben, hogy a' rövidebb tárgyak könnyebben és kisebb tér alatt, a' hosszabbak pedig nagyobb tér alatt fordulhatnak meg kényelmesen. A' ki szekerén gabonát visz; az minden közlén bejárhat, de a' ki hosszú fenyüszálat visz, nagyot kell kanyarulnia, míg utjának irányát változtathatja. A' folyamoknál a' hosszuság a' sebességnek helytartója levén és a' külön sebességeket nevezvén:

Egyik folyamnál . . C

Másik folyamnál . . c

És feltévén, hogy két annyi sebességü víz' könnyü megfordulására két olly széles vagy hosszú föld kivántatik, ismét áll az arány:

$$R : r = C : c$$

Ezen két arányt összetévén leszen:

$$R : r = M : m$$
$$R : r = C : c$$
$$\overline{R : r = M.C : m.c}$$

innen r keresvén leszen:

$$r = \frac{R.m.c}{M.C.}$$

Ha most már tapasztalásunk volna valamelly folyamnál, melly úgy kanyarúl könnyü szerrel, hogy sem völgyes sem hátas partjait nem szaggatja, hanem a' viznek sebjét (filum fluminis) középen tartva, kanyarulása mellett is két partjait lejtöre formálta: ebből példát vevén és a' felebbi formulában substituálván, ki lehetne a' fentönek hosszát, mellyel akármelly hajlást elkanyarítni szükséges, találni. Addig is, míg több 's értelmesebb vizmérnökink ezen érdemben határozott tapasztalásokat teendenek; legyen elég értekezönek Lajtha' vizén a' gátai határban tett tapasztalása, holott: a'

Közép vizmennyiség . . . $M = 1200^{c'}$

A' folyam' közép sebessége egy helyen . . . . . $C = 2'$

Itt a' Lajtha-folyam 40 fentő hosszusággal, vagyis 80 öl át-mérőjü körfordulattal, olly szépen meg van medrében, hogy sem jobb sem bal partját nem szaggatja, és itt a' fentő . . $R = 40$öl.

Ezeket beiktatván a' felebbi kifejezésbe, leszen akármelly mennyiségü és sebességü viznél a' fentő' hossza ölekben:

$$r = \frac{40.\ c.\ m}{2.\ 1200} \text{ pos: öl.}$$

Ezt megrövidítve leszen pozsonyi ölekben, c.t és m-et lábakban véve

IV., $r = \frac{c.m}{60.}$; mindent lábakban $r = 0,1.\ c.\ m.$

§. 9. De hogy kelljen ezen elkanyarítást véghez vinni, lássuk bővebben. Tegyük fel — 2. kép — hogy a' víz jö g-től A-ig, és A-nál megfordulván foly f-nek; természetes, hogy A-nál egy sarkon állva a' vizet káros következés nélkül megfordítani nem lehet: hanem azt olly görbülettel kell elkanyaritani ead, melly körhöz d és e-nél Af és Ag vonalok tangensek legyenek; és ezen körvonalnak ead fentője $dc = ec = r$.

De még ezen elkanyarításban egy ismeretlen mennyiségünk van, ugymint: $Ad = Ae$, mellyhez adatván $dAe = A$ szeglet, áll az arány:

$$1 : r = \text{Cot } \tfrac{1}{2} A : Ad$$

Ezen $Ad = Ae$ hosszat nevezvén . t leszen a' hajlástól A számitandó távolság d vagy e-ig:

$$V,\ t = r.\ \text{Cot } \tfrac{1}{2} A$$

vagy r helyett nro IV. formulát beiktatván

$$Va)\ t = \frac{c.\ m.\ \text{Cot } \tfrac{1}{2} A}{60.}$$

*) Radiusvector = fentő, fenékfentő.

Ezen t vonalt kimérvén A-tól d-ig, és e-ig mind d-nél mind e-nél egyenes szegletet emelvén gA és Af lineákra, megtalálod a' c pontot, holott leszen dc = ec = r. Ezen c pontból húzz egy zsineget d-ig, és kanyaritsd el azt dae irányban; ezt sürü hompokkal jeleld ki, és ehhez egyközüleg a' tulsó partot is; olly fordulatot fogsz adni a' folyamnak, melly ge vonalból érezhetetlenül által df-be minden sarkolat és ütközés nélkül, és partjait sem fogja megtámadni. Igenis, de ha dc vonal száz vagy több ölet teszen, zsineget feszíteni nem lehet sok galiba nélkül 's igy e' terv kivihetlen levén, talán megint csak abban kell maradnunk, hogy a' huzandó canalist A-nál megtörjük? Épen nem, mert ekkor Pechmannak utasítása szerint húzd meg a' de egyenes vonalt a' föld' szinén és térképeden is, ez utolsón eregess függő lineákat a' körhöz hh, hh, hh, stb. és ezeket scáláról levéve a' föld' szinén lánczczal mérd ki, 's egyik h-tól a' másikig egyenes vonalt huzván a' fordulatot jeleld ki.

§. 10. De ugy-e, hogy mégis veszödséges és fáradságos munka ez? melly még ezen kivül nem is valóságos görbület, hanem könyökös polygon. Ez okból vedd használt azon legújabban feltalált tükörmüszernek, mellyet Wiessner Winkelspiegelnek mond, Calderoni pesti mérnöki műszeráros pedig Spiegeloctántnak nevez, és boltjában hat ezüst forintért árul. Ezen müszerrel akármelly kanyarulatot néhány percz elforgása alatt elkeríthetsz ekképen: A' felebbi számvetések szerint — form. IV. és V. megtalálván az e, d és c pontokat, és ezeket a' föld' szinén kijelelvén üss le c ponthoz egy lobogó zászlót, most állj e' ponthoz, és tükrödet kezedbe vevén, annak száját fordítsd c felé, 's szemedhez alkalmazván, gyenge mozgással addig forgasd, míg a' c-nél lobogó zászlót tükrödben tisztán meglátod; ekkor a' tükörben mutatkozó zászlónak tartván lassu és apró lépésekkel ballagj előre, hátul nyomodban ásóval vagy kapával hompokat*) tetess, majd elérsz d ponthoz mindenütt dae körvonalt mentedben leirva: körvonalod olly tökéletes leszen mintha zsineggel kanyaritottad volna el. Itt azonban azt ne felejtsd,

*) Homp: ásóval vagy kapával hányt kicsiny föld kupacz: dunántuli földmüvelési műszó; sokan hibásan mondják kompnak is, mert ez, belvizeinken nagyobb szállító hajót teszen.

hogy tükrödnek tökéletesen 90 fokot kell mutatni, különben a' kijelelt ív nem leszen tökéletes köriv, hanem kanyargörbe (curva spiralis), mellyel nem is jutsz tökéletesen e-ből d ponthoz, hanem attól jobbra vagy balra fogsz esni, mikor annak közelébe érsz. Ha a' tükörműszer tökéletesen 90 fokot nem mutatna, mérő asztallal vagy astrolabiummal jelelj ki a' föld' szinén egy egyenes szegletet, állj rá és addig igazgasd műszeredet, míg az tökéletesen 90 fokot mutat, p. o.

Egy folyam' vizének mostani normális szélessége 80 láb levén; közép mélysége 10 láb, közép sebessége több mérésekből $2\frac{1}{8}$ láb, 's igy vizmennyisége középszerrel m=1700$^{c'}$

A' viz' sebessége $2\frac{1}{8}'$ . . . c=2,125$'$

A' folyam kanyarúl — 2. kép.

— gAd = A = 86 fok alatt . . A=86^0

Kérdés; mekkora leszen a' fentő dc=ec=r. subst. form. IV.

$$r = \frac{2{,}125.\ 1700}{60} = 60{,}2 \text{ öl.}$$

De hát a' d és e pontot hova tegyem, vagyis hol kezdjem a' kanyaritást? Subst. form. Va).

$$t = \frac{2{,}125.1700.\ \text{Cot}\ 43^0}{60} = 64{,}56 \text{ öl}$$

Ezt kimérvén A-tól d-ig, itt egyenes szeglet alatt d-től c-ig feltévén az r=60,2 öleket, megtalálod a' c pontot, honnan tükörrel a' dae vonalt elkanyaríthatod.

A' felebb irt V-dik és Va) formulák csak arra valók, hogy annál rövidebb kanyarulatot nem tehet a' vizmérnök, a' nélkül hogy a' viznek partjait szaggatásoknak ki ne tegye: ellenben, ha a' vizet messzebbről keríti el, mint mit az V-dik formulák mutatják, a' szaggatások ellen annyival jobban biztositja partjait. Ezen esetben nem is leszen szükséges a' fentőt r a' felebbi IV. formula szerint keresni, hanem azt sokkal könnyebb szerrel megtaláljuk ezen kifejezéssel:

VI., $r' = t.'$ tang ½ A

Holott Ad = Ae = t$'$ szabadon felvétetvén úgy mindazáltal, hogy az form. V-ben lévő t menynyiségnél nagyobb legyen, dAe = A szeglet pedig transportatorral a' térképen megméretvén a' fentő kikerestetik, p. o.

legyen Ad ölekben . . t$'$ = 151 öl

eAd szeglet . . . . . A = 131^0

r$'$ = 151. tang ½ 131^0 = 531,6 öl,

azaz, ha d pont A-tól 151 ölre lehet, akkor d-nél egyenes szeglet alatt dc vonalt felemelvén, dc-re 331,6 ölet mérj, és ide lobogó zászlódat letüzvén, kanyarítsd el az *A* sarkulatot dae körív' mentében tükröddel; mint felebb meg volt irva.

§. 11. Azonban több esetek is adják elő magokat, nevezetesen: ha két ellenkező egymáshoz közel eső könyököket — 3. kép — szükséges elkanyarítani: ekkor AB-nek vedd felét 's tedd azt aA mennyiséget Ad-be és Bb-be által; ekkor keresd a' fentő hosszát dc = ac a' VI. form. szerint (megtalálván előbb transportatorral az A szegletnek nagyságát), a' fentő hosszát r tedd fel dc lineára, megtalálod a' lobogó zászló' helyét c, 's azután tükörrel elkanyaríthatod d-ből a pontig. Megmérvén továbbá a' B szeglet' nagyságát, aB pedig adatva levén, ugyan a' VI. form. szerint megtalálod a' B pont elkanyarításának fentőjét, ac' 's ezzel a' c' pontot, onnan ismét ab kanyarulatot tükörrel megtévén a' két sarok AB egészen b-ig d-től fogva ugy el van kanyarítva, hogy a' víz sehol ütközést nem szenvedvén, partokat nem szaggat.

Végre ha ugyan két sarok A és B 'eszen elkanyarítandó ollyan, mellyben a' könyökök egyfelől állanak — 4. kép —; gA vonalt folytasd, ismét fB-t is folytasd, ezek metszik egymást D pontnál. Mérd meg a' D szegletet, ha már az a pontból akarod elkanyarítani ezen két A és B szegleteket, tedd, hogy legyen aD = Df, ekkor megfejtvén a' VI. formulát, megtalálod a' fentő' hosszát ac = r, 's igy c-ből elkanyaríthatod tükörmüszereddel az A és B galibás két könyököt. Igy leszen szükséges a' folyamok' vezetésében nemcsak minden újabb canalisnak feszes és ártalmas sarkait elkanyarítani, hanem ezen kivül még az eszteróknak kijelelésében is, hogy azok állandóak legyenek, az irt módot szükséges használni, mivel áradás' alkalmával a' két parti eszterók szinte canalis helyett szolgálván, a' vizeket csak úgy vezethetik ütközés nélkül alá, ha azoknak hajlásaik a' folyóviznek természetével nem ellenkeznek. Tudni való egyébiránt, hogy minekutána az eszterók közti árviznek mind sebessége, mind vizmennyisége különbözik a' folyam' normalis vizmennyiségétől és esetétől, tehát az eszterók' görbületeinek és kanyarjainak kiszámolásában és kijelelésében nem a' folyam' normalis, hanem annak áradási állapotját kell számba venni.

Mint fent láttuk némelly vizek' kanyarjait, kivált hosszabb húzatokon egyenesre venni tanácsos nem levén, vagyis általmetszéseket tenni nem lehetvén, mégis a' szakadozott partokat menteni kelletvén, a' szakadozott kanyarulatokat helyesebb mértékre legalább a' IV. form. szerint elkanyarítani leszen szükséges.

II. Tapasztalások és alkalmazás.

§. 12. Minden theoria csak úgy jó és üdvös, ha azt a' tapasztalás helybe hagyja, és belőle ollyan esetekre is következtethetni, mellyeket előre tapasztalni nem lehet, hanem csak munka' vége után mutatja ki magát, az intézvényeknek, mellyek theorián épültek, lett-e kivánt foganatok, vagy sem? Ha az igaz, mit oda felebb az egyenes canalisra vett folyam' öntéseiről és rétegeiről — 1. kép — mondottunk: úgy azt a' hibásan canalisált folyamoknál a' föld' szinén is láthatjuk, 's meggyőződhetünk róla, mit Silberschlag mond, hogy a' csavargós folyamokat egyenes csatornákra venni nem a' legjobb gondolat, és pedig azon egyszerű okból, hogy mig a' folyamok kanyarognak, bár esetjök nagy legyen, még is azt ők csavargás által elosztják, kisebitik, és igy sebességöket alászállitják, az acceleratiót megsemmisitik, vizmedröket mélyen kiássák, mellyben közép vizmennyiségök megfér. Az illy folyamok, ha kevéssé megáradnak is, és a' szomszéd vidékre kiterülnek, csak termékeny iszappal boritják a' lapálynak téreit, sokszor károkat okoznak ugyan ezzel is; mert füvet és fürendet iszapolnak, baglyákat és petrenczéket visznek magokkal, a' munkás földnép' nemcsak izzadása' gyümölcsét, de még reménye' örömeit is rombolják. És ez volt mindig oka és alapja a' vizek' rendezésének, hogy a' népek magokat az illyetén kártételektől megszabadithván, földjök' terményei' használhatásának reményével vigasztalhassák. Ám de a' szerencsétlen munkálatok, felületes felszámitások, éretlen tervek, nemcsak sok millió forintokat hasztalan elpazarlának, de még a' várt haszontól távol a' folyamnak régibb kártételein felül, két 's több annyi nyomort 's szenvedést árasztának a' munkás és fizető

földbirtokosra, mint mit valaha a' rendezetlen folyamok arra árasztának. Csak nem minden két három évben vékony iszappal megönté a' sok esettel biró Bitva' vize Weszprém vármegyében a' gannai, kupi, salamoni, dákai, nyárádi 's mihályházi határokat szabályozatlan állapotjában, ezer kanyarokban és legfelebb 1 1/2 öl szélességben folydogáló habjaival, de az öntés termékeny volt 's az egykori veszteség a' máskori gazdag terméssel megvigasztalva böven pótoltatott. Szinte ezen sorsa volt a' sokkal kevesebb esettel biró Torna' vizének ugyan Weszprém-vármegyében Aykán, Berénden, Lörintén, Kolontáron, Devecseren, S. Vásárhelyen, Jenön és Tornán keresztül. Ellenben az irt folyamok canalisra vétetvén, 1805-töl 1820-ig a' kanyarok egyenesre huzatván az eddig szelid folyamok annyira elvadulának, hogy a' Bitva ugyan a' gannai 's kupi határokban rémitő szaggatásokat, zuhatagokat formálva, alább új ágyaikat felöntve jelenleg temérdek homokkal 's kövecscsel boritják az eddig termékeny határokat egész a' Marczalba ömlésig, majd töltést szaggatnak, hidakat döntenek, malmokat pusztítanak, zugókat sepernek, nem termékeny iszapot hordván többé a' siktérre, hanem követ és sivó homokot, bogácskórókat termöket; hova pedig a' viz' árja nem juthat, támadtak száraz kevés füvet termö rétek; a' szöcskék' temérdek raja ugrál most ott a' vad sárgarépa' száraz kórói közt, hol az előtt a' füszeres széna sürü kalangyákban diszité a' gazdag rétek' téreit. Az ujabb meg ujabb árok-ásásokat, tisztogatásokat, töltések' készitését a' helységek nem győzvén, a' földbirtokosok pedig megúnván, jelenleg hagyák dulongni vizeit, és a' némi gondnak csak akkor villannak némelly nyomai fel, ha a' jobbágy a' vármegyére folyamodik a' viz' kártételei ellen orvoslásért könyörögve. Igy van ez a' Torna' mentében is, azon különbséggel, hogy ennek esete kisebb levén, olly nagy zuhatagokat nem formál, de egyébiránt szintolly pusztításokat teszen. Több szomorú példákat is tudna az értekező elöhozni az illy gondolatlan vizszabályozásra, de hihetöleg minden tudós és tapasztalt olvasó tanúja lehet illy hibás intézvényeknek, mellyekben nemcsak hogy a' czélzott és igért nagy haszon és jótétemény nem sikerült; söt az áldáz természet dicsö ajándéki pocsékoltatnak. Igy van ez sok más szabályozott folyóvizeknél azon különbséggel, hogy hol szilárd akarat és erö birja, a' több ízben megszaggatott töltések mindannyiszor kijavittatnak, a' viz lassanként ágyát felemeli, melly a' töltés' nevelését is magával hozza, mint ezt az értekező tapasztalá 1812-dik évben Torna' vizén devecseri határban a' Kohári tónak nevezett lapálytól a' kis malomig; holott már a' viznek szine a' szomszéd rétföld' szinénél jobbról balról több mint egy lábbal magasabb. Ezen tünemény, hogy a' viznek szine a' vidék' fölszinénél magasabb legyen, a' kanyarokkal bövelkedett vizek' egyenesre huzása után, ha azok egyszersmind eszterókkal védvék, igen közönséges. Oka ennek felebb előadatott. Tapasztalhatja ezt akárki hazánkban a' Rába, Lajta, Duna 's más vizeknél, külföldön pedig csaknem minden folyóknál, leginkább pedig Hollandiában, holott ezen emelkedés már annyira ment, hogy az országot végveszélylyel fenyegeti.

De hát a' temérdek kanyarokkal bövelkedö vizek' dulongásit, kártételeit, kiöntéseit, posványait, nádjait, 's pocsolyáit megszenvedjük-e? és ennyi földet haszontalanúl az emberi szorgalom' gyalázatára mindenütt hagyjunk-e, 's összetett kezekkel a' nagy teremtö' áldásait ész és munka nélkül emészszük-e fel? Midön tanult 's tapasztalt vizmérnökink vigyázókká 's óvakodókká tesznek bennünket a' szabályozás' dolgában arra, hogy minden szire szóra, gondolatlan eszmékre, hebehurgya módra átmetszésekre, és a' folyam' egyenesre vételére ne mindjárt épitsük reményünket: ezzel nem azt mondjuk, hogy a' vizeket szabályozni nem kellene, és nem lehetne; hanem inkább arra tanitnak, miképen kelljen czélt érni a' vizek' dulongásai' elkerülésére, a' rétek' megmentésére, 's posványok' kiszárítására, és a' vizek' hajózhatására. De a' ki azt véli, hogy mind ezen czélok minden más felszámolások nélkül csupa átmetszésekkel és eszterózásokkal eszközölhetök, az nemcsak megbizóinak tetemes károkat okoz, hanem magát is megcsalja. **Gáty István.**

(Folytattatik.)

Egy Szibiriába számüzött magyar' kalandja.

Erdmann János Fridrik, egykor kazáni tanitó, Szibiria' Tobolszk nevü városában 1816-dik évi tartózkodásáról irván bötanuságu

munkájában *), érdekes kalandot jegyze fel egy hazánkfiáról: mellyet a' becses munka' hazánkbani ritkasága, más részről a' magyar' honvágyának nevezetes példája miatt ezennel ismeretesbbé tenni, ugy véljük, nem lesz fölösleges. Miután Tobolszkban levö két számüzött különczről értesíte utazónk, ekkép ir kalandorunkról: „E' nemü harmadik, rám nézve érdekes, ember vala egy 88 éves magyar, ki egykor hadi szolgálatban lévén, némi szolgálati vétség miatt Szibiriába küldeték. A' birodalom' déli határszélire egy ugy nevezett erösségbe rendeltetve, a' kirgizektől azonban elfogatott, megkötöztetett, 's lovon elhurczoltatott és végre a' bukharoknak eladatott. Ezek által mint rabszolga Bukhara-város' közelébe viteték, hol a' mondott várostól 40 verszt (6 1/2 mérföldnyi) távolságra 37 évig szolgála egy muhamedanus urat. Feleséget vön, gyermekeket nemze, 's megnyeré ura' bizodalmát, kevés vagyonkára is szert tett, annyira, hogy egypár tevével 's elegendö szabadsággal birna. Minthogy azonban nejét 's gyermekeit a' halál elragadá, már nagy öregségében föléledt benne a' régi honba vágyás, elhatárzá azért magát két más rabszolgával együtt az elszökésre, mit közakarattal végbe is vivének. Tevéket eleséggel megrakva, a' csillagzatok' vezérlete alatt éjenként menve, 17 nap múlva ismét a' kirgizek' kietlenébe (Steppe) ért. Ott azonban föltartatván, végre Orenburgba (ufai kormánymegyében) vitetett. E' merény után, négy évtöl fogva ujolag Oroszországban, és pedig 9 hónap óta Tobolszkban éldegél. Az itteni procurator kerte' fölvigyázójává tevé 2 rubel hónapszámi fizetéssel. Az itt röviden közlött történeten kivül némi dolgokat beszéle nekünk Bukhara' városáról, annak uralkodójáról és lakosiról, a' mi azonban nem ide tartozik.“ — Méltán sajnáljuk, hogy e' viszályteljes életü honfi társunk' nevét 's eredete' helyét említni elmúlasztá a' különben mindenre figyelmes tudósító. A' 88 évkorból következtetve 1738 vagy 9ben született bujdosónk. Mikor szakadt el hazajából? gyanithatókép a' lengyel-orosz mozgalmak' idejében 1760—1770 körül, melly utóbbi évben juta Benyovszky Móriczunk is Kamcsatkába.

Jerney János.

*) Beiträge zur Kenntniss des Innern von Russland 2. Th. 2. H. Leipzig, 1826. 8. S. 84, 85.

Május' ötödike.

Hammer után szabadon.

Májusnak elsején
Háborg az óczeán;
És féktől ment dühe
Zúg át hullámzatán.

A' második napon
Nincs már a' hab fölött
Hajó! — Orkán üvölt
Hullámhegyek között.

A' harmadik napon
Mindig homályosabb
A' menny' kék szönyege,
'S bágyadt, halvány a' nap.

A' negyedik napon,
Miként egy gyászlepel:
A' tengert terhesen
Felhö borítja el;

'S az égö tengerár'
Hullámi' árnyiban
Sugárzó gyöngyszemek'
Csillag-világa van.

'S ötöd nap, a' midön
A' hajnal felpirúl,
Elnedvesül az ég,
'S könnyüje szerte hull.

Vihar 's hab panaszol,
'S egy sirt zúgnak körül;
'S gyászhangban e' zugás
A' szirtfokig terül.

Halotti dal zeng el
Norweg' határihoz;
És lassan átrezeg
Lorenzo' partihoz.

Hidegnek oh ne mondd
A' nagy természetet,
Minden nagyért gyulad
Keblében érezet.

Gyász-szózatából értsd
E' nap' történetét,
'S hozd emlékedbe szent
Helena' szigetét!

Beöthy Zsigmond.

A hatos szám.

(Vége.)

Ez alatt a' többi ezen különös találkozáson jelenlévö három tag, az elvégzett ebéd után igen különböző módon foglalatoskodott. A' vizivó észrevehetöleg azzal volt elfoglalva, mi szemei elött történt. Elötte négy letett király' történetes találkozása, a' gondolkozás-

*

és nyomozásra hasznos tárgy volt. Ő jeges vizét szörpölé, 's úgy tőn, mintha jegyzőkönyvbe nézne, mit zsebéből vont ki; de füle arra figyelt, mit a' szoba' más részén beszéltek, 's gyakran még szemei is ezen irányt vevék. A' német nagy szippanatokat vön a' strasszburgiból, helyeket dúdola a' Bűvösvadász' dalaiból 's az erős égettbort vízzel, 's czukorral poharanként vegyítgeté egymás után. Az öreg katona az asztalra könyökölve fejét kezére támasztá, gondolatokba mélyedtnek látszék.

A' négy' mulatsága élénk 's vidor volt. Károly szokott komolyságából alább hagya sőt néha szerencsés utóda 's rokona Lajos Fülöp' rovására még tréfát is engede magának; Henrik egész kora- 's vérmérséklete' természetes vidorságának adá át magát; don Miguel nevetett, a' muzulman pedig néhány igen különös történetet beszélt.

A' németre mind ez igen kellemetlenül látszék hatni, mindig békétlenebb lőn, 's újját minden félperczben szelenczéjébe mártá, 's tajtékpipájával körösköről füstölt, 's mindig, valahányszor poharát megtölté, kevesebb vizet töltött az égettborhoz. Sovár pillanataiból nyilván kitünék, hogy örömest lett volna a' vidor királyi társaság' részese. Végre aggályos, félcsintalan, fél gúnyos tekintettel helyéből fölemelkedik, minden cerimonia nélkül engedelmet kér a' társasághoz csatlakozhatásra. Az elfogadás bélyegző volt.

Az idősb Bourbon egy hauteur tekintettel egyenes ülést vön; Henrik' ajkaira egyszerre égő pir vonult, 's arcza olly kifejezést nyert, mi szándékát mutatá a' tolakodót a' szobából kivetni; Miguel mogorván nézett ki, 's egy pohár pezsgőt töltött; a' muzulman, kinek képzeletei a' dőzsölés által némileg szenvedtek, megsimitá fekete szakállát, 's most még feketébb szemei' gyanús hunyorgatásával nézeteit szóval nyilvánitá.

‚A' próféta' öszvére' farkára, derék idegen! — hm, ön kétségkivül (egyet hörpentve) igen tiszteletre méltó személy; — de lássa, barátom, illy ital mint ez (bocsásd meg allah! ha bor) csak királyok- és deyek- és sultánoknak való (hörpent) — érti, 's bár ön, mint előbb mondám, igen tiszteletre méltó személy — 's társasága magához hasonlóknak kellemes (hörpent) bocsásson meg, ha azt mondom — hogy jobban tenné, ha tulajdon italánál maradna, akár mi legyen az — 's bennünket magunkra hagyna (hörpent) — tudja. — Még egy poharat király, a' próféta' nevében önnel akarok ürítni, bár ön országomból kiűzött.'

Ezen bölcs beszéd' utolsó része Franczia-ország volt királyának mondaték, a' ki 's a' vidám muhamedán közé az igazságtalanságra való emlékezés' daczára jeles jó egyetértés látszék belépni; de az égettborivó úrnak válasza az egész dolognak új alakot ada.

„Úgy van, jó barátom! mit ön mond mind helyes, büntessen meg az ég! A' pezsgő csak királyoknak való, 's ha nem volnék több mint egy rongyos kalmár vagy úr, sőt csak egy is azon bárók és grófok közül, kik ezen nyomorú országban össze vissza sereglenek, szégyenleném magam' önök' jótársaságára tolni. De én is fejedelem vagyok, vagy legalább kevés idő előtt az voltam, míg nyugtalan alattvalóim, a' jégeső pusztítsa el őket, föl nem lázadtak, palotámat szemem előtt felégették, 's engem birtokomból kiűztek. Hat hónap előtt Károly, Braunschweig' 's Lüneburg' herczege, voltam.“

A' négy vidám társalkodó ezen jelentés után kezet nyujta a' herczegnek, 's számára az asztalnál helyet csináltak, 's francziaországi ötödik Henrik csengetett, 's még egy palaczk pezsgőt, 's poharat rendelt.

A' mint a' bor most szorgosan körüljárt a' letett fejedelmek mindig vidultabbak lőnek. Károly herczeg egy német dalt nevetségesen kezde dúdolni, min a' dey annyira nevetett, hogy görcsöket kapott, bár belőle szót sem értett. Az ifju Henrik igen vidám, nagyatyját bújától menekedve látni, iparkodott a' társaság' vigassága' öszhangzását jó példával gyarapítani. Elméssége fényes és tündöklő volt, 's viselete' kellemes vegyítéke, a' nyugalom, csín, 's udvariságnak szépen párítva a' korához illő szerénységgel, 's a' bal sorban nála idősb bátyái iránti tisztelettel. Don Miguel fogait vicsorgatá, nem szólt, de ivott mint a' hal; mi a' szegény deyt illeti, ennek a' szokatlan ital lelki, 's testi erejét rögtön támadá meg.

Midőn az éneknek vége volt, az ifju Bourbon, miután nagyatyjával néhány szót váltott, székéről felállt, 's azon asztalhoz mene át, melly mellett a' veterán még mindig

gondolatokba mélyedve ült, 's őt franciául így szólítá meg:

‚Bajtárs! — mert én is katona vagyok, bár ifju 's tapasztalatlan — nem lenne szives társaságunkban részt venni, 's ezen igen jó borból egy üveggel kiüríteni segítni. Ön kétségkivül hallá beszédünket, 's megtudá: hogy mi mindnyájan száműzött szerencsétlen fejedelmek vagyunk. Egy öreg katona megérdemli, hogy királyok' társává legyen, kiket balszerencse ért 's minket balsorsunk nem tön kevélyekké. Nem akarna ön társaságunkhoz csatlakozni?'

A' veterán fölemelé fejét, 's szemeit a' beszélő' virító nemes arczára függeszté, felállt 's kezeit ünnepélyes, 's megindító méltósággal az ifju' fejére téve, 's mélyen megindulva szólt: „Fiam egy igen öreg, 's bánatos férfi' áldása legyen önnel. Meghivását szivesen 's hálásan fogadom el. A' jóság' szava nem olly szokott szivemnek, hogy az, bár idegentől is, kedves ne volna. Az öreg katona köszöni, és áldja önt; de mielőtt barátjai közt helyet foglalnék, tudja meg, hogy az ő, 's ön tulajdon balsorsuk az enyémhez hasonlítva semmi sem. Ők nem estek magasb polczról alá, 's nem mélyedtek olly szegénység, 's nyomorba, mint minőt a' mostoha sors számomra választott. Menjen vissza barátihoz, 's mondja meg nekik, hogy a' száműzött 's elbucsúzot Gustávson ezredes szerencsésnek tartja magát, bánatját egy időre derék körükben feledhetni.“

Ezen névnél mindnyájan felálltak, kivéven a' deyt, ki most alig volt képes egyenesen ülni. A' levert 's derék Károly, az eszelős braunschweigi herczeg, sőt még a' vad Miguel is önként hódoltak egy férfi' szenvedéseinek, ki nem kevesbbé ült magosan mint ők; 's nagy volt a' tisztelet, melylyel a' svédek' szegény letett, 's öreg királyát fogadták, 's üdvözlék.

Egy más udvarias, 's barátságos követség, mi talán nem volt tiszta a' kémlés' vegyitékétől, mutatkozék még az ifju Bourbonnak. A' vízivó most már csak maga volt egyedűl ülő személy a' szobában 's ő felállott eltávozandó, hihetőleg gyöngéd érzéstől indítva egy a' sors által olly megszentelt személy iránt, ki egykor Gustáv Vasa' trónján ült. Kandiság 's csodálkozás veyék tán eddig arra az idegent, mi a' világismeret' megsértéseül tekintetheték, bár nyilványos házban egy királynak sincs több joga, mint másnak, ki a' mit elkölt megfizeti 's zavart nem csinál. Nagyobblelkű, ha nem udvariasb lett volna a' királyi társaságot már korábban magára hagyni; a' lassanként történt felfödözések különösen őt fül- és szemtanuvá tevék; de most érzé: hogy udvariatlanság, 's férfihoz illetlen volna, víg asztaluknál tovább nézőül maradni. Ezeknek kellett legalább érzeményeinek lenni, mert felállt, 's keztyűjét felhúzá; de Franciaország' ifju örököse szándékát már eltökélé. Az idegenhez menve, ezt hibátlan 's egy franciától eléggé jól beszélt, angol nyelven megszólítva, mi mellett ajkain kellemes mosoly játszadozék, 's szemei ragyogtak, ismét királyi barátinak követe bátorkodék lenni.

‚Ha nem szerfölötti bátorság, szólt ő: bizom ezen történet' különös voltában, minek ön uram tanúja volt, önt is a' szivességre kérni: hogy társaságunkban vegyen részt. Nagyatyámat 's engem igen megörvendeztet általa, 's e' felől bátran biztositom a' többi szerencsétlen személyek' nevében is, kiknek történetével ön megismerkedett.‘

Az idegen felállt, 's meghajtá magát.

„Ezen meghivás által igen megtiszteltetve érzem magam, viszonzá ez: 's ön figyelmeért hálás vagyok. Illy barátságos kérelmet még azon nagy örömre való tekintet nélkül, mit éreznem kell egy jeles, 's felséges társaság' részesévé lehetnem, sem szabad megtagadnom.“

‚Szabad még azon kegyet is kérnem: önt barátimnak bemutathatni? válaszolt a' Bourbon, 's mosolygva tevé hozzá: talán még egy, trónjától megfosztott fejedelemmel van szerencsém beszélni?‘

„Nem, volt az idegen' válasza: nem viselek olly kitünő nevet. Én csak az egyesült amerikai statusok' polgára vagyok, hol egyik sem nagyobb rangú szomszédjánál.“

'S így is igen üdvözölt, szólt az ifju monarcha. Társaságunk most különös módon egész; hat souveraine, és egy republicanus, ki semmi erőnek sem hódol a' törvényekéin kivűl. 'S most engedjen, folytatá olaszúl: magát nagyatyámnak bemutatni.‘

Az amerikai az ifju király' kezébe egy billétet adott, 's a' királyi társaságnak illy név, 's czim alatt mutattaték be: „* úr az egyesült statusok' polgára — jövőben tán elnök“ tevé Henrik mosolygva, 's magát meghajtva, hozzá.

**

„„Vagy király is, felelé nagyatyja. Az sem fogna különösebb lenni, mint az, mi ma velünk történt!““ — *Vonza.*

Magyar játékszíni krónika.

Május' 1. Aba.

Máj. 2. Benza Károly' jutalmául először: Kalapos és harisnyatakács, vagy ösanya a' falupajtában. Bohózat dalokkal és tánczczal 2 felv. Irta Hopp Fridrik, ford. Balog István. Muzsikáját szerz. Müller A. — Weber Rozália, Schuller Johanna és Cajetán mint vendég tánczosok.

Maj. 3. A' pesti színpadon először: Messinai hölgy. Szomorúj. 4 felv. Schillertől. Ford. Szenvey.

Egyveleg.

Rómából, martius' 14d. 1839, ezt írják: „Ha igaz volna, hogy a' toscanai főherczeg engedelmet ada az olasz természetvizsgálóknak, ez évben Pisában gyülni össze, végre meg volna törve az út miáltal az olasz tudósoknak alkalom adatik, a' német természetvizsgálók' példánya szerint, szóbeli közlések által nemcsak tanítni egymást, de egyesülve víni közös czél felé. Musignano herczeg, ki valóban fényes munkájával Olaszország' állatairól *) nevét európaivá tevé, a' legmelegebb részvéttel ügyekszik ez egyesület' létesítésén. A' herczeg távol él család' minden politicai tetteitől, egészen a' tudományoknak 's itteni háza minden bel- és külföldi tudós' gyülhelye. Nagy birtoka által azon állapotba van téve, hogy mind azt, mi a' természettan' tanúlmányánál szükséges, 's minden újat, mi ennek körében mindenhol megjelent, megszerezheti; gyüjteménye valódi kincscsé nőtt, melly nem használatlanúl hever, de a' tulajdonos' szivessége által mindenkinek tárva van. Tanácsolhatnók minden idegennek, ki ide jő, ügyekezzék e' férfiu' ismeretségébe jutni, ki e' fölött az ide való kormánytól is érdeme szerint becsültetik 's befolyása sok tudósnak már nagy hasznú vala. *K.*

Egy levél Napoleontól. — A' következő levelet pontban Toulon' ostroma után irá Napoleon *Talmához:* „„Mint oroszlán küzdék a' respublicáért. De, kedves barátom, Talma, jutalmúl majdnem éhenhalásnak vagyok kitéve. Minden forrásom kiapadt. Ezen nyomorú ember, *Aubry*, az iszapban hagy veszni, a' helyett hogy valamit tenne érettem. Érzem, hogy erőmben van többet tenni, mint Santerre és Rossignol tábornokok 's ez még sem tud sem a' Vendeéban, sem egyébhol valami alkalmaztatási zugolyt kitalálni számomra. Ön boldog. Híre magától függ. Két órát tölt a' színpadon a' közönség előtt, mellytől minden hír szét-árad. De mi szegény katonák drágán fizetjük a' rendkivüli hirt, 's végre azt még meg sem kaphatjuk. Ez okból soha se bánja meg ön választását; maradjon a' színháznál; ki tudja, meg fogok-e én valaha az enyémen jelenni! — Barrot szép igéretekkel kecsegtet, de meg fogja-e őket tartani? Kétlem. A' közben utolsó sous-mat költöm. Van-e önnek egypár koronája, hogy rajtam segítsen? Nem vetem meg és igérem, hogy az általam elfoglalt első királyságból visszafizetem. Mi boldogok voltak Ariosto' hősei! Nem kellett a' hadministertől függeniök. Éljen boldogul. Önnek Bonaparteja.““

A' köszöntés' különböző módjai. — A' philippini szigetek' lakói megfogják a' velek találkozó' kezét 's arczokat megdörzsölik vele. A' lapponok szorosan nyomják orrukat azon személyekhez, a' kiket köszöntenek. — Guineában leveleket tesznek a' köszöntők' fejére. — Az új-seelandiak arczokra teszik kezeiket és egyik lábokat hajolt térdel fölemelik. — Az aethiopiai a' másik' ruháját megfogja 's körültekeri magán. — A' japániak levetik egyik papucsokat és kezökbe véve föltartják. — Egy néger nép köszöntésül közép újját háromszor pattogtatja. — Otaheitiban az orrhegyeket érintkeztetik. — A' grönlandiak egymásra nevetnek. —

Lindpaintner' új operája, A' genuai nő, a' Komet szerint rendkivüli szerencsét tön Bécsben. A' jelen volt szerző öt- vagy hatszor hivaték. Mit gondoljunk az olly közönségről, melly ugyanazon este valakit hatszor is kilármáz? Az enthusiasmus jeleinek is bizonyos határok között illik maradniok, különben nevetségesek lesznek. Ugyanazon tudósításban áll, hogy az ouverture' 's majd minden dalparthie ismételtetek; tehát az opera *egy estve kétszer* adaték. Mi a' bécsieket emberszeretőbbeknek hiszszük, minthogy illy vadsággal bánnának a' hangász és éneklő operatagokkal.

Dumas. — Dumas Sándortól kevés idő alatt ismét két új szinmű adatott a' párisi színpadokon; egyiknek neve az *Alchymist*, másiknak *Mademoiselle de Belle Isle.*

Aphorismák.

— Hallgatni legjobb ott, hol az ellenmondás tehetetlenségből ered. Folytatott bizonyítgatások által az ember saját méltóságát áldozza fel.

— A' félreismertetés olly közönséges sors, hogy szinte szégyen annak elviselésében gyöngeséget árulni el.

— Ne magyarázgassátok önmagatokat, mert a' bonczolgatott dolgok nem igen becsültetnek. Mutatkozzatok messziről is, mert a' közelségnek olly hatása van mint a' microscopnak 's a' profanus szemeknek, kiknek csak egész arczotokat kellene látniok, megmutatja rajtatok még a' legkisebb börfoltokat is.

— Nagyságtokat inkább érezze az ember mint lássa.

— Ki nem tud egykedvű lenni, legalább mutassa magát annak. Semmi sem erősíti a' lelket jobban mint a' nyugalomnak erőszakos színlése.

— Egyike a' divatba levő hibásabb képzelődéseknek, hogy a' genie, mint az ártatlanság, semmit sem tud maga felöl. A' genie, épen azért, mert genie, csakhamar észreveszi a' maga és mások' állását; nem titkolhat el maga elől semmit és így magát sem; általában a' genie szellem és belátás, nem pedig, mint olly sokan hiszik, valami csodálatos, és rendkivül ügyes butaság.

— A' theoria nem gyökere, hanem virága a' praxisnak.

— Az által ritkán használunk, ha igazságokat mondunk ki, tanításokat osztogatunk; sokkal inkább avval, ha izgatunk, problemákat állítunk, ellenmondásokat gerjesztünk, érzésekhez szólunk. Az utat meg lehet ugyan mutatni, de menni mindenkinek magának kell.

— A' művészet' munkái jobbítják erkölcseinket, mert azt mi bennünk jó, felszabadítják, álláspontunkat fölemelik, belsőnket tisztítják. Mi javúlunk, ha a' művész csupán saját czéljait tartja szeme előtt, és a' tulajdonképi, közvetlen erkölcsi tanításokat anyáknak és a' vesszőnek hagyja. *Zámory.*

*) Iconographia della Fauna Italica di Carlo Luciano Bonaparte, Principe di Musignano. A' legszebb, számos színzett rézmetszetekkel.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

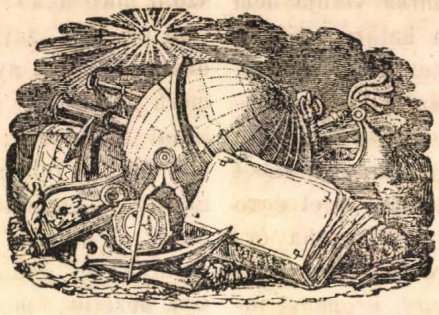

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV

Első félév. **Pest, majus' 9. 1839.** **37. szám.**

Tartalom: Ole Bull Pesten (*Vachott Imre*). — Vízszabályozási eszmélletek 's észrevételek. Folytatás (*Gáty István*). — Sas. — Csalogány (*Vörösmarty*). — Sikinaw (222). — Egy elvesztett lét (*Kazinczy Gábor*). — Magyar játékszini krónika (*Csanád*). — Egyveleg (*Egy olvasó*). —

Ole Bull Pesten.

—

A' müvészet' világában Ole Bull, mint a' jelenben müvészkedő, 's fényes sikerű utazások által folyton os diadalpompát ünneplő virtuóz hegedűsök' legjelesbike, — 's még inkább, mint a' világszerte híres Paganini' teremtménye, és sok tekintetben győzelmes vágytársa, — korunk' legnagyobb 's legsajátosabb tüneményei közé tartozik. A' genialis hangmüvész' fővárosunkbani megjelenése minden magyarra örvendetes hatású lehet; mert az illy müvészi látogatás is világos bizonysága annak, miszerint a' mi még ismeretlen földecskénk is, központi képviselője, naponként haladó fő városa által, a' többi európai rokonpolgárzat' magasságához kezd emelkedni.

Ole Bull' életpályája szoros összeköttetésben áll müvészetével; 's igy nem leend fölösleges, mindenek előtt a' derék müvész' igen érdekes életrajzát, hiteles és korszerű forrásokból merítve, híven közlenem.

Bull (Ole Bornemann) született Bergenben, Norvegiában, febr. 5-én 1810. Hangászati hajlama olly jókor kifejlődék, hogy már hat éves korában képes volt Pleyel' egy quartettjében együtthatni. Azonban atyja egyházi hivatalra szánta, 's elvégezvén a' kisebb iskolákat, 1828ban a' christianiai egyetemben folytatá tanulmányait. — E' pálya nehezíté ugyan nála a' hangászati gyakorlatot, mindazáltal hegedűni ügyessége általában ismertetett; és midőn Christianiában a' színház' karmestere hirtelen megbetegvék, Bull pótlá ki helyét, mit ő olly sikerrel tett, hogy az említett karmester' halála után ennek hivatalába lépteték.

Ezen szerencsés fordulat eldöntő befolyással birt arra, hogy éltét egészen a' hangászatnak szentelje. Egyetemi tanulmányainak elvégeztével, Spohr Lajos iránti lelkesedése Kasselbe vivé, hol azonban fölötte hideg fogadást kellett tapasztalnia. E' miatt ingerlékeny lelkűlete arra határozá őt, miképen a' hangmüvészetről egészen lemondandó, törvényt fogjon hallgatni; minek elérésére Göttingába ment. De a' müvészet iránti idegenkedés, mit Spohr' visszataszító bánásmódja támaszta benne, nem sokáig tartott. Minden' városában, egy a' szegények' javára adatott hangverseny a' hatalmas ösztönt benne újra fölébreszté. Bull föllépe 's mindenek' bámul

tára játszott. — Azonban viharos valója nem csupán müvészi viszonyokban határozódék — ő azt az élet' különféle helyzeteire is átvitte. Mindenben a' hangverseny' egyik részvevőjével vitába keveredett, — minek következése párviadal vala. Bull ellenfelén halálos sebet ejtvén, szökésre kényteleníttetett, 's elvégre sok inség 's nyomor után Koppenhágába érkezék. Innét barátinak segélye által ismét Christianiába utazott, hol nagy örömmel fogadtatván, karmesteri tisztjébe élénk üdvözletek közt iktaták vissza. De ő itt sem nyughaték sokáig. Erejének érzete mindinkább sovárgott a' nyilvános elismerés és méltánylat után 's Norvégiát átutazva mindenütt hallatá magát. Bull már a' sorstól arra látszott rendelve lenni, hogy élete szokatlan különféleségben alakuljon. Egy ízben, midőn Drontheimból Bergenbe vitorlázott, hajójuk jégtorlatok közé szorult, 's helyéből nem mozdúlhatott. Már a' legnagyobb fokra hágott az utazók' insége, midőn a' kedvező szél a' merevült jégfalakon rést nyita, 's a' kétségbeesetteknek szabadulást eszközlött. Tehát kegyenczét a' müvészet, mint új ajándékot, a' vad természeterők' kezéből nyerte vissza. Bull egy éven át Bergenben mulatott, 's 1832-ben Párisba utazott, hová épen azon szerencsétlen időben érkezék, midőn az epemirígy a' legszörnyebben dühöngött. Ismeretlen a' franczia nyelvvel, szokásokkal, ezen roppant város' életmódjára és viszonyaira nézve minden tapintat és ügyesség nélkül, az egyszerű norvega, az álmodozó müvész, majdnem martaléka lett a' nagyvárosi alacson fortélyoskodásnak. Bull ugyanis hangversenyt akarván adni, küzdenie kellett mindazon, majdnem legyőzhetlen akadálylyal, melly az illy vállalatot szándéklottan és esetesen hátráltatja. Midőn egy estve haza tér, lakát egészen kirabolva találja. Ezen váratlan esemény annyira megrázá a' kétségbeesett ifjat, hogy miután Páris' útczáin három nap' és éjjel minden czél nélkül barangola, mint mindeneveszett a' Szajnafolyamba ugrik; azonban néhány közellevő mosónő által rögtön megszabadíttatott. Hála a' párisi mosónőknek, hogy a' müvészet' oltárára ők is tettek áldozatot! — E' szerencsés menekülés után pironkodva tért magába Ole Bull. Még e' szövevényes napon mintegy titkos szívsugallat' következtében, egy kiadandó szállást nézvén, ott egy gyászoló nőre akad, ki Bull' látásán meglepetve riad föl. Ez zavarodva jelenti kilétét, töredezett franczia nyelven valahogy eléadja szomorú helyzetét, 's a' nő által érzékeny indulattal fogadtatik; mert a' gyászoló nő, kis idő előtt egyetlen fiát temeté el, kihez Bull fölötte hasonlított. A' sors' ezen játéka eldönti a' müvész' sorsát; ő az anyai nőben táplálóra és gyámolra talál, 's több hónapig úgy nézetik, mint a' kisköru család' édes gyermeke. E' közben ismeretségeket sző, alkalmat nyer talentumát bebizonyítani. Egy műkedvelő különcz, ki a' hitben élt, hogy bizonyos illatszer — mint saját találmánya — által a' hegedűnek szebb hangot tud adni, Bull' hegedűjének igéző hangjait felfödözése' következményének állítja, 's annyira örül ezen illatos eszmének, hogy Bullnak eszközöket nyujt egy hangverseny' adására, melly által ez a' legzajosabb tetszésben részesül. — Ezen eset 's egy más, egy tisztán müvészi, képezi Bull' éltének nagy crisisét, azon átmeneti időszakot, midőn a' müvész a' lét' ismeretlen homályából oda törekszik, hogy a' méltánylat, a' hír 's dicsőség' délpontjára jusson. — A' második eset — Paganini. Bull meghallja a' mester' remekletét, 's egyszerre megsemmisítve 's újjá teremtve érzi magát. Eddigi működése a' virtuózitás' nagy mezején, egy üres semminek látszik előtte. Azonban Bull sejté magában a' müvészi rokoneröt, 's fáradhatlan tanulmány és gyakorlat által jelen magas állására emelkedék, 's diadalkoszorúzottan útazza be Schweitzot, Olasz-, Franczia-, Angol-, Német-, Oroszországot és Ausztriát, mindenütt a' legfényesebb sikerével müvészi jelességének.

Ole Bull, mint müvész és mint ember már eddigelé is a' legkülönbözőbb árnyéklatokban ítéltetett meg. Ki életpályáját figyelemmel kiséré, észrevette, miként ez éjszaki hangmüvész' talentumát a' körülmény 's a' vak eset fejleszté ki. Bull' életén olly fatum uralkodik, mint a' hellendráma' akármellyik hőseén; 's minthogy viszontagságos élete, sajátos egyedisége szoros kapcsolatban, de nem súlyegyenben 's összhangzatban áll müvészetével, nem csoda, ha a' fölületesen gondolkozók' legtöbbje Bullban a' müvészt mint embert, vagy viszont tulságos dicsérettel, vagy rágalmazással halmozá. A' norvega, mint honosát istenlette, nemzetének udvara a' Vasa-

lovagrend' díszjelével tisztelé meg; a' franczia Paganinin már csak azért is fölülemelte, mert Bull nem látszék előtte annyira szűkkeblűnek mint amaz, 's lángészt új különczségekkel párosítva, a' világfiak' divatczímét jobban meg tudta érdemleni. Angliában is nagyobb sikerrel játszott, mint a' nimbuskörítette Paganini; bizonyítványa ennek az, hogy több mint 300 ízben hallatá magát a' hidegvérű lordok és gentlemanek' honában. A' német, különösen az osztrák, Bull' játszási modorját igen mesterkéltnek 's ollyannak hirdeté, melly a' művészetben olly nagy szerepet játszó egyszerűség' határain túl csapong. Sokan azért fintorgatták orraikat, mert Bull a' nemzeti hangmüveket igen gyéren nemesítgeté varázshegedűjén. Majd mindenütt panaszok keletkeztek ellene. Majd nagyobb tiszteletmutatást kivánt a' fogadásban és az elismerésben, majd vitába bonyolódék a' hangászkar' egyes tagjaival, vagy a' karmesterrel. A' nyilvános lapok önhittséggel és makacssággal vádolák, míg mások védték, és a' hibát részint a' körülményre, részint az illetlen velebánásra vitték át 's igy némellyek' magánéletéből vontak következtetést nyilvános művészetére, 's leginkább fortélyos érdekből birálták.

Fővárosunk' nagy termében Ole Bull, aprilis' 27én adá első hangversenyét, 's a' nagyszámú közönség szokatlanúl zajos méltánylattal fogadá jeles vendégét, ki viszont bájhangjai' mindenhatóságával üdvözlé a' pestieket. Közönségünk' elragadtatása annyira lelkesité a' jéghon' fiát, hogy a' hangversenyre kitűzött themák' előadása után még önkénytesen játszott el egy darabot, melly — úgy látszik — egyedűl mechanicai tökélyének kitüntetésére vala irányozva.

Már fővárosunkban is terjengnek hírfellegek, Bull' művészi érdemét homályositni akarók; de mind ez csak egy egy forgószelecske, a' híres divatvilág' útczaporából, 's mind ollyan, mi ritka vendégünk' művészetével semmi összeköttetésben nincs. — Vajha képes volnék Bull' művészi genialitását valódilag megismertetni. Ennek kivitelére pedig mint magyar, némi igényt is tarthatok. A' hallat' negativ körébe tartozó művészet' megitélésében leginkább mi lehetünk competens birák; mert valljon nem a' magyar-e az, kinek érzéki tagjai közt legnagyobb szerepet játszik a' türelmes fül?.....

A' külföldi műbirák' azon közös nézetében, mi szerint Bull' mechanicája (külmodora az előadásban) tökéletes és bevégzett, hogy a' hegedűjéből született hang utánozhatlanúl szép, 's az emberi énekléshez hasonló, magam is szivesen osztozom; azt pedig, hogy játszása által némelly idegorganisatióra olly hatást gyakorol, melly a' varázszsal határos, — enmagamon tapasztalám. Bull' saját szerzeményeit, előadását 's müvészi kifejezését sok valódi műértő, de sok ollyan criticaster is itélgeté, ki minden aestheticai tapintat 's minden ok nélkül csak magasztalni vagy sujtani tud. Legtöbb hangbiráló — kivált ha maga is billegteté valaha ujjait a' müvészet' léghonában, — mystificálni szereti a' világot mély tudományával, 's mindig gyanúsan, 's többnyire a' mennyiség' theoriája szerint harsogtatja dissonans észrevételeit, — míg az érzet' embere, az úgy nevezett laicus műkedvelő, nem annyira a' kiszámított muzsikai ész' mint a' csupa tiszta idegekből álló szív' természeti zenéjével itél. 'S e' részben nem tévedhet, ha költői lelkesedéssel bir 's költői szempontból indúl ki. Mert Ole Bullnak mint minden nagy müvésznek, költői nagyszerűséget és ihletet kell keblében hordania, hogy a' hangok' tündérvilágában biztosan szárnyalhasson. 'S hány műértő biró és kedvelő tekinti a' költészetet a' hangmüvészet' alapjául!

Ole Bull kiválólag subjectív müvész, mély kifejezésű játszása beléltének következménye, különös individualitása a' legsajátosabb hangokban olvad ki keblén át hegedűje' idegeiből; az ő hangtartománya egészen belvilágának van alávetve, melly lelkesen kormányozza a' szerzeményeiben 's előadásában önmagát characterizáló müvészt. Bull' hangszerének ideget nem a' kéz, nem a' nyirettyű, — hanem a' fájdalmi kéj' siroccoja szokta aeolhárfaként rezgetni. 'S e' bensőséget kétszeresen emeli Bull' technicai ügyessége, mi szerint a' legnehezebb, a' legkülönbözőbb mély és magas hangokat egyesen és harmoniába foglalva, — bámulatos könnyűséggel, a' legtisztábban 's biztosabban, élénken és folyékonyan adja elő.

Némelly külsőségek is igen sajátlag bé-

lyegzik az eredeti norvegát. Miután már a' hangászkar megzendűl, Bull halkkal próbálgatja felidegzett hegedűjét, mellyet néha olly hévvel szorít kebléhez, mint lelkesedett ifjú játszi szerelmesét. Ha erősebben játszik, egész teste mozgásba jő, és szőke hajfürtei szemére borulnak. Ügyetlen állása és bókolatai, még most is az egyszerű norvega' veleszült természetességét árulják el. Halvány arczán a' mosoly, melly ajkain a' nagy tetszés' nyilvánítására támad, ollyan forma, mint mikor a' tél' halálfagya fölött a' nap egyszerre kisüt, a' nélkül hogy melegét éreznők.

A' hangművész legszebb diadalát a' többi művész fölött abban ünnepli, hogy ő saját szerzeményét egyszersmind a' legélénkebben adhatja elő, 's így az anyagba saját geniusa szerint önthet szellemet. Bull Pesten adott hangversenyén három szerzeményét hallatá. Az elsőben és utósóban a' kéj 's fájdalom a' legviharzóbb szenvedélyek', 's a' nyájas szendeség a' gyöngéd kedélyesség' különféle változatainak legszebb lánczsorát tünteté föl, annyi kellem, annyi báj és erő ömölvén át a' művész' varázshangjain.

Ezen változatok' különféle árnyéklataiban Ole Bull' zivataros éltének keserveit és gyönyöreit, gyakori küzdéseit, nyugpontjait 's fényes győzelmét és dicsőségét egyesítve lehetett képzelni. Mind technicai, mind subjectiv tekintetekben legtöbb tökélyt fejett ki az olly csodahangok' adásában, mellyekkel a' távolság' ámulatát akarta kifejezni. Ezen általató képhangok méltán viselhetik a' szellemi, a' túlvilági 's tündérileg regényes nevezetet; mert azokban a' szerelemlehelő schweitzi pásztorsíp idealizálva zengedez. — Második előadása a' nagyszerű adagio religioso vala, melly több műértő' itélete szerint, a' művész' legjelesebb hangköltéményeihez tartozik. Ezen a' vallás' mély poesisét magában foglaló remekmű' fönséges kivitele a' világok' világába ringatja át a' jobb érzet' emberét, 's maga a' vallásos énekmű-szerző és előadó iránt is tiszteletet költ a' kebelben. A' nagy közönség merengő odaolvadásban hallgatott, mint egyházban az orgona' zengeménye mellett. Elvégre, mint már említém, kedves vendégünk, az orchestrum' kisérete nélkül, tartozásán fölül, magánosan játszott, egy különben nem olly lelkesítő és népszerű művet, mint az angolok' God save-je; azonban, ha a' hangászkar nem is, de kisérte őt magas geniusa és a' kellemes Gratiák; — kisérte a' közönség' kitörő tetszése, melly az eltünt hangvilág' romjai felé dörgő vészként emelkedett, — és kisérendi őt nemzetünk' szives emlékezete és szerencsekivánata a' dicső művészi pályához, mellyen kis idő alatt, maga körében az elsőség' koszorúját nyerendi el. *)

Vachott Imre.

Vízszabályozási eszméletek és észrevételek.

(Folytatás.)

III. Rába-folyam.

§. 13. Nem leszen talán jelenleg érdektelen hydraulicai tekintetben a' Rába' vizét szemügyre venni, mennyiben legyen annak rendezése hasznos és jóltevő, mind a' gyakran károsult földbirtokosokra, mind pedig annak még talán lehető hajózhatása által kereskedés' tekintetében, az egész hazára. Nem szükséges itt azon kétszáz esztendős panaszokat emlegetni, mellyek a' Rába' vize' kiöntése által károsult lakosoktól támasztva már hajdan is országos tanácskozásnak tárgyaúl vétettek. De mielőtt ebbe bővebben ereszkednénk, hogy azt megtudhassuk vízi tekintetben, minő változásokon mehetett keresztűl ezen folyam több ezer évek alatt, és a' folyamnak változási micsoda befolyással lettek legyen azon vidék' földje' minémüségére; aknáljuk (sondieren) meg Rába' mellékének földjét p. o. a' csöngei határban az új fürdőháznál:

1) A' föld' színét a' legtermékenyebb iszapföldnek, vagy elmosott agyaggal kevert vékony homoknak találjuk, mellyben minden vetemény buján terem: de minél leebb ássuk, az agyag annál kevesebb, a' homok annál több, úgy hogy 9 láb mélységre a' termékeny föld elfogy.

2) Kilencz láb mélységen alul apró diónyi sós követ találunk; ezen terület mintegy 1 vagy 1½ láb vastagságú.

3) Tizenegy láb mélységtől kezdve 19-ig

---

*) E' hónap' 5. a' magyar színházban is hallatá magát Ole Bull, a' felemelt bemeneti ár mellett is igen nagyszámú közönség előtt, és szünni nem akaró tapsok között. *A' szerk.*

darabos lencse és vadborsó nagyságu murva kö minden föld vagy vékony homok nélkül találtatik.

4) Tizenkilencz láb mélységtől 27-ig vékony kimosott vízhomok.

5) Huszonhét lábon alul agyag. És ez, hihető, az eredeti föld, melly már többé csak a' geologusokat, nem pedig a' vízmérnököket illeti.

Ezen aknálásból világos, hogy a' Rába' melléke a' Rába' felöntései által készült termékeny síkság, holott hihető, hogy eredetileg, mig még a' Duna Visegrádnál a' hegyeken át nem tört, ezen rész egészen tó- és víz alatt lehetett, és ez formálta a' 4. szám alatt érintett tiszta homokót. Leszállván a' tó' szine és szárazon hagyván a' vidéket a' Rába' nagyobb esetének következésében korlátlanúl hordhatá alá a' vastag murvát, 's ezen felűl a' kövecset, melly lassanként való feltöltés által esetét vesztvén, kezde lassabban folyni, magának medret készíteni, és már többé a' szomszéd vidékekre nem kövecset, sem vastag homokot, hanem homokos iszapot hordani és teríteni. Sok ezer éveknek el kellett addig folyni, míg a' stayer és magyar hegyek annyi iszappal szolgálának a' Rába' vizének, hogy az mentében mindenütt 9 láb magasságu gazdag iszappal töltse el vidékeit. Különös időszakot képez itt a' vízi malmok' feltalálása: holott hihető, hogy míg malmok nem léteztek, a' Rába zuhatagokon folyt alá, és sebessége is nagyobb levén, de kanyarai sokkal kevesebbek, koránt sem hordott olly termékeny iszapot az elöntött földre, mint későbben, midőn hihetőleg urunk' születése után tiz, húsz évvel a' vízi malmok feltaláltatván, nemcsak a' meglevő vízugrásokra, zuhatagokra, hanem több helyekre is malmokat épitének; 's ezzel a' víz' sebességét kisebbítvén, a' kiöntött víz többé vastag homokot, annál kevésbbé kövecset nem hordhatott 's így már mintegy 1800 évtől fogva csak termékeny iszappal teríti meg az elöntött tért.

Így önti meg és termékenyíti Aegyptust a' Nilus' vize évenként, de itt nem hogy azt veszedelemnek és kárnak tekintenék, sőt a' legnagyobb szerencsétlenségek közé számlálják, ha annak dagálya némelly években kisebb. Ezen hajdan értelmes és okos népség nem irtózott a' Nilus' iszapjától 's kiöntésitől; sőt a' természet' ezen dicső munkáját értelemmel fordítá hasznára; megépité a' temérdek Meris' tavait, mellyekbe az áradó Nilus vizének egy részét beeresztvén, 's apadáskor a' zúgókat bezárván, későbben a' temérdek mennyiségű tóvizzel a' szántóföldek' öntözésére okosan gazdálkodott. —

Így dolgozott a' Rába folyam is sok ezredekkel ezelőtt. És hogy ezen munkálkodásától a' Rába mai napig sem szűnt meg, a' mindennapi tapasztalás mutatja. Ha már a' Rábának kanyarulatai egyenes folyásra vétetnek, a' folyam mind két oldalról eszterókkal be-foglaltatik, hogy folyásában nagyobb sebességet fog követni, az bizonyos, melly által egy felül talán zuhatagokat képez, más felül ágyát fel fogja emelni: méltán az a' kérdés támad; hogy ha a' Rajna' vizének szabályozása a' vízmérnökök' megismerése után kelleténél sok száz évekkel korábban történt; melly miatt Hollandiát az elsülyedésnek veszedelme borzasztó jövendővel rettenti; valljon nem leszen-e korán a' Rába' vizét is szabályozva, kanyarait átmetszve, eszterók közé szorítani? Hogy erre némiképen felelhessünk, használjuk a' Rába' rendezése' tekintetében a' legutósó felméréseket és észrevételeket.

Most ezen folyam 2400 c' közép vízmennyiség mellett Rába-toroktól Győrig magának készített medrében megfér, és annak mostani közép sebessége az értekező' tapasztalása szerint akkor, mikor kiöntéshez még maga medrében csakugyan megfér 3% lábra vehető egy másod percz alatt. A' felebbi II. formulával megszámolván azon materialis' nagyságát, mellyet illy sebességű víz magával ragadni képes, fogjuk látni, vagy a' vízerő táblából is kivehetni, hogy az azon esetben, midőn épen kiönt, iszapot és kövecset önt, mivel közép mélysége . . . . . $h = 8'$

Közép sebessége mint fent . . $v = 3{,}75'$

'S így a' III. formula szerint a' fenéksebesség

$$C = \frac{3{,}75}{1+0{,}004.8} = 3{,}633'$$

vagy is ezen folyam esik az eleven vizek' sorába, vihet ⅓ fontos köveket áradás' alkalmával. Fenekén ennél nagyobb kövek levén, azt meg nem szaggathatja, zuhatagokat 's örvényeket nem formálhat a' malomgátakat kivevén, holott a' lezuhanó víz 2, sőt 3 öl mélységet is ás 's partokat szaggat.

Legutósó észrevételek szerint ezen víz stayer földtől a' Dunáig 139838 ölet fut tekervényeiben 438 láb 8 hüv. és 3 vonal esettel, melly eset azonban a' malomgátak által 113 láb, 1 hüv. és 10 vonallal fogyván, a' víz' elfolyására marad csak 325′ 6″ 5‴ eset: 's így 100 ölre esik 2 hüv 9½ vonal. Ezt azonban úgy kell venni, hogy mivel a' stayer határokból Körmendig legnagyobb az eset, innen a' Rába-torokig kisebb, a' Rába-toroktól pedig Györig legkisebb, 's így vehetünk Körmendig 3″ 8‴; Torokig 2″ 9‴, Györig 2″ esetet.

Hagyjuk meg a' Rába' kanyarjait és pusztítsuk el gondolattal a' malmokat, mi következményhez jutunk? Ekkor 139838 öl hoszra az eset leszen 438′ 8″ 3‴; 600 lábra pedig 0,3137 láb. Ebből

Stayertől Körmendig jut . . . 0,4494 láb
Körmendtől Torokig . . . . 0,3137′
Toroktől Györig . . . . . 0,1780′

vagy mivel a' folyamnak Körmendig kellene hajózhatónak lenni, felezzük a' két utósó esetet:

$$\frac{0{,}3137+0{,}780}{2} = \ldots\ldots \alpha = 0{,}2458'$$

az eset' hossza mint fent . . . $\lambda = 600'$
a' folyam' szélessége . . . . . $b = 80'$
víz' mennyisége közép számmal $M = 2400^{c'}$

Kérdés: Millyen mély és milly sebes leszen ekkor a' folyam? Subst: Eytelwein Hydraulic. §. 130. form. V.

$$h^3 - 2\left[\frac{2400^2.600}{8262,8.0,2458.80^3}\right]h - \left[\frac{2400^2.600}{8262,8.0,2458.80^3}\right]80 = 0$$

$h^3 - 2(3,3228)\,h - 3,3228.\,80 = 0$

$h^3 - 6,6456.\,h - 265,724 = 0$ innen

$h = 6,8$ *) láb, azaz: a' víz' közép mélysége 6 láb 9 hüv. 7 vonal, innen a' víz' közép sebessége, mivel: $M = c.b.h$'s innen

$$c = \frac{M}{b.h} \text{ subst.}$$

$$c = \frac{2400}{80.6,8} = 4,411 \text{ láb, ezen közép sebességnek fenéksebessége form. III}$$

$$c = \frac{4,411}{1+0,004.6,8} = 4,295 \text{ láb.}$$

Az illy sebesség a' vízmérnökök' tapasztalása szerint még alkalmas a' hajózásra,

*) Rajnai mértékben: pozsonyi mértékre vevén, csak a' felebbi formulában 8262,8 mennyiség változik 8322-re, 's így leszen a' vízmélység pozsonyi lábakban $h = 6,75 = 6'9''$. —

mélysége is pedig 6, 8 láb levén, igen elegendő és így a' malmok' eltávolítása által a' kanyarokban folyó Rába Körmendig hajózható volna, a' nélkül, hogy zuhatagok' formálódásától félni kellene; annyival is inkább, mivel a' sebesség a' kanyarokba ütközés miatt a' felszámoltnál kisebb leend: dé még ezen körülmény a' vízmérnököktől használható kifejezésekkel megállapítva nem levén, elmellőzni kénytelenítettünk. A' mit du Buat ez érdemben tett (lásd Kozmann' és Langsdorf' hydraulicáit), épen nem használható, mivel ha minden ütközés' szegletének sinusát össze adjuk, az Körmendtől Györig néhány ezerre menvén, a' megfejtett formula utóljára semmi sebességet sem adand.

§. 14. Fentebb láttuk, hogy a' sebesebb víz nagyobb kanyarokban foly alá, mint a' lassú, ennélfogva a' malmok' eltávolítása által a' víz nagyobb sebességgel folyván, kanyarait kevesíteni fogja, új eseteit más csavarulatokban elosztván, acceleratiojját más kanyarulatokkal megsemmisítvén: ennek következésében kiöntései sokkal ritkábbak leendenek, 's szükséges eszterói is kevesebbe kerülendnek.

Igen is, de a' hajózás, a' hajózás!! — Ezen kanyarokban ki kivánná fel vagy alászállítani javait? Minden tapasztalt vízmérnökök egy lélekkel és szájjal állítják, hogy a' hajózás mellékes kapuzúgók által fentartott canalis' vizein sokkal olcsóbban, biztosabban és állandóbban eszközölhető, mint magában, kivált a' kisebb víznek akármi jól rendezett medrében. Itt a' víz' változási: szárazság 's ismét nagy vízár, tökék, partbezuhanások, zátonyok és sellők mind megannyi akadékai a' hajózásnak. És ha a' hajózhatás ezen akadályok miatt a' kereskedő' kiszabott czéljához nem érhet, néptelen vidéken, emberi segedelem nélkül sülyedve vergődni, vagy veszteglení kénytelen: illy hajózásból nem örvendhetünk a' legnagyobb sikernek. Minden nyomorúságok megszűnnek a' kapuzúgókkal ellátott hajózható csatornákon, mellyeknek elég mély táp vizét a' Rába folyam legkisebb állásában is böven kiadhatja: ama' történetes akadályoknak pedig semmi időben álávetve nem levén — a' téli fagyot kivévén — az egyszer megindult hajózás egész éven át háborítatlanul folytathatik. De mivel ez már igen régi, ohajtott és kedvelt

eszme, hogy a' Rába' medre hajózható legyen, lássuk, lehető-e az, és mi úton?

Természet szerint ha a' Rába' medrét hajózhatóvá kell tenni: akkor, a' malmok' eltávolításán kivül, annak némelly kanyarait átmetszések által egyenesebbre kell húzni, ekkor legyen az egész vonal a' stayer határtól

Győrig . . . . . 90650 öl

Az egész eset . . . . . 438′ 8″ 3‴

E' szerint jö 100 ölre = 600 lábra $\lambda = 600'$

Eset 5‰ *) ebből Körmendtől

Győrig . . . . . $\alpha = 0{,}416'$

A' vízmennyiség mint fent . . $M = 2400^{c'}$

A' víz' szélességét most már vegyük 10 ölre . . . . . $b = 60'$

Kérdés: mekkora leszen a' mélység . . . . . h

És a' víz' sebessége . . . c.

Subst: Eytelwein. Hydraul. §. 130. form. V.

$$h^3 - 2\left[\frac{2400^2.600}{8262,8.0,416.60^3}\right]h - \left[\frac{2400^2.600}{8262,8.0,416.60^3}\right]60 = 0.$$

$$h^3 - 2\left[\frac{418176}{89856}\right]h - \left[\frac{418176}{89856}\right]60 = 0.$$ innen

$h = 7$ láb **). És a' sebesség

$$c = \frac{2400}{60.7.} = 5{,}714 \text{ láb.}$$

azaz: ha a' nagyobb kanyarok úgy huzattak átmetszések által egyenesebbre, hogy az egész hossz 139838 öl helyett 90600 ölet tegyen; ekkor ha a' canalis 60 láb szélesre hagyatik, lesz a' víz' közép mélysége 7 láb: közép sebessége pedig 5 láb 8 hüv. és 7 vonal. Fenéksebessége form. III.

$$c = \frac{5{,}714}{1+0{,}004.7} = 5{,}57 \text{ láb}$$

vagy is 5 láb 6⅔ hüvelyk. Ha a' felebbi táblát megtekintjük, fogjuk látni, hogy illy sebességű víz 4 és 5 fontos köveket hordani képes: ezen erőnek a' vízfenék és mélyebben fekvő terület' materiáléi ellent nem állhatván, hihetőleg ezen intézmény után a' folyam medrét helylyel közzel kiásandja, 's zuhatagokat formáland, másutt a' mélységből kiturt materiálékkal ágyát felönti 's így a' hajózás egy felül a' vízesések, másfelül a' felöntött meder' vízcsekélye miatt lehetetlen leend. Legnagyobb veszedelmet gyanít értekező abból, hogy a' kanyarok' átmetszése után a' víznek egyensúlya felbontatván, ágyát ott, hol zuhatagokat nem formálhat, felönti, évről évre felebb emeli, és olly helyezetbe hoz bennünket, minőben a' fentebb előadott Bitva és Torna, vagy a' Rajna' vizének szomszédi sinlenek. *)

§. 15. Azt mondja Wibeking, Büsch Hydraulic 2-tes Buch 1-tes Kapitel §. 5. Der Fluss versandet sich, weil sich selbst oder unfähigen Leuten überlassen ist. Dies Erhöhen der Flussbetten hat so mancher Handelstadt einen Theil ihrer Schiffahrt entzohen. Eben diese Erhöhung wird dann auch denen anliegenden Ländereien oft sehr nachtheilig, und wurde denselben in stehenden See verwandeln.

*) Mivel ebből a' stayer határszéltől veszünk Körmendig 100 ölre 7,4 hüvelyket. Körmendtől Győrig ugyan 100 ölre 5 hüvelyket = 0,416 lábat.

**) Rajnai láb: pozsoni pedig 6′ 11⅓″; ha minden mennyiség t. i. pozsoni mértékben vétetik.

*) A' legújabb Rába-szabályozási terv ugyan úgy találja, hogy a' kanyarokban folyó víznek sebessége 8,06 láb: szabályozás és átmetszések után pedig annak sebessége 11,6 lábra fog nevekedni. Ezt értekező, mint felebb láttuk, másképen találja 's ama' 11,6 láb sebességet, melly már 4 mázsás köveket is hordani képes, annál is inkább igen soknak látja, mivel a' levegőben szabadon eső testek' sebessége is csak 15½ láb; sőt nem is emlékezik, hogy valaha vizek körül munkálkodó mérnök' irásiban láttá volna, hogy 11,6 láb közép sebességű víz hajókázható lehessen. Egyébiránt értekező felszámításait du Buat és Bossut, mint eddigelé legjobb hydraulicusok' tapasztalási theoriajára épité, mint az idézett könyvek' czikkelyiből kitetszik, kiknek tanításai ezen érdemben a' Gerstner' kifejezéseivel semmiképen sem egyeznek, holott a' folyam' szélessége a' factorok közé fel nem vétetvén 's így e' szerint mind egy levén akár nagy legyen a' folyóvíz akár csekély patak; akár egy hajózható Moldva vize, akár a' pápai malom séd †). A' következmények tökéletesek nem is lehetnek. Ne felejtsük pedig azt, hogy sok derék ember dolgozott ugyan 70 év' elforgása alatt a' hydraulicában, de ezek között mind eddig legjelesebbek: Bossut, du Buat és Silberschlag annyira, hogy kik újabb tapasztalásokra épitve a' most nevezettek' tanításitól eltértek, azok' munkáit nagyobb tervek' kidolgozására használni vagy épen nem, vagy csak igen nagy vigyázással lehet. Különösen, hogy Gerstnernek ezen kifejezése: $c = 2.\sqrt{180.g.a.H}$ nem használható tulajdon felvetéseiből is, mellyeket a' Moldau' vize felett tett; holott ezen hajózható 4 láb közép sebességű víznek mélységét 1½ — mondom egy és fél — lábra teszi: igen észrevehető, 's így ezen kifejezést Eytelweinnak kifejezése ellenében az értekező használni teljességgel nem bátorkodott. —

†) Séd, szala-vármegyei vízi műszó = kis patak.

Ha hát előre látható, hogy a' kanyarok' átmetszése után a' folyam zuhatagokat formáland, jobb az illy vízeséseket emberi kézzel úgy intézni, hogy azok malmok' forgatására fordíttassanak, mintsem a' rendéből kivitt 's így megbántott természetet dühöngeni hagyni, 's olly rettenetes szaggatásokat tenni, és földek' kövecscsel elborítását, mellyek nagyobb veszélyeknek lehetnek forrásai, mint miket a' szabályozatlan Rába eddig a' békes lakosokra árasztott. Azért mondja Pechmann Flussbau pag. 180. §. 38: Die Mühlwerke an kleinen und schnellen Flüssen können manchmal einen wesentlichen Vortheil dadurch gewähren, dass sie die Geschwindigkeit desselben vermindern, und ihre Tiefe vermehren. Sie werden dort sogar oft zu einer unentbärlichen Mittel der Schiffbarmachung: aber ihre Übersteigung mit Schiffen ist meistentheils mit grossen Schwirigkeiten verbunden. An groszen Flüssen soll ihre Erbauung höchstens bei grossen Städten zugegeben werden.

Azonban, ki azt gondolja, hogy a' malomárkokat csak egyenes vonal alatt kell és lehet a' Rába' medréből kivenni, és ezen új csatornára mindjárt malmot épiteni; az vizvezetésbeli járatlánságának tanuló pénzét igen drágán fogja fizetni. A' víz a' malomfejre, csatorna' kiásása után, a' fő vízmeder' elgátlása nélkül nem sokáig folyhat, és miért? — azért, mivel a' malomfej által és miatt a' malom-csatornának kisebb esete fog lenni, mint a' fő víz' medrének: ekkor a' malom-csatornában lassabban folyván a' víz mint a' folyam' medrében, ott lassanként minden homokot és kövecset lerak, 's az új canalist kevés idő alatt úgy felönti, hogy a' malomra egy csep víz sem fog folyni: az örökké való tisztogatást pedig a' birtokos megunván, végre a' malom megszűnik. Ellenben, ha a' vizágy keresztül gátoltatik, a' gát' felemelése által az esetet kisebbíti, ezzel a' sebességet fogyasztja, több 100 vagy ezer ölekre a' gát visszahatván a' víznek kisebb sebessége vastag materiálist nem visz a' gátig 's így a' vékony homokot, mellyet a' malom canalisba vihet már, ezen canalis is, (mellynek esete most már talán nagyobb is, mint a' gát által, felemelt fő folyamé) megbirván a' felöntésnek helye nem lehet. Azon gondolat pedig, hogy a' malomcsatornának előbb nagyobb esetet adjunk, mint a' fő folyam' esete, hogy a' vizet ide csalhassuk 's majd leebb a' malom felé az esetet kisebbitsük, nem vezet sikeres következményekre; mert hol az esetet kisebbiteni kezdjük, ott kezdi a' víz is materiáléit lerakogatni, mellyet egész a' beömlésig folytatván, utóljára is a' malomcsatornának kevesebb esete marad, mint mivel a' folyam' medre bir, 's így a' felöntést gát nélkül elkerülni lehetetlen.

§. 16. Azt mondja ugyan Pechmann, hogy a' malmok miatt a' hajózás felettébb terhes. Az igaz is, hogy ha a' hajókat kötelekkel 's csigákkal kell a' zúgón, vagy talán gáton felvontatni, ezen munka valóban, ha az eset 3 vagy 4 láb is, herculesi vivódás. Sőt a' Rábán, ha a' gátok jövendőre is vesszőkkel 's pösökkel tüzetnek el 's kövecscsel, hanttal töltetnek meg, a' felvontatás épen lehetetlen is lenne; azonban, mivel jobb, tartósabb 's olcsóbb gát a' Rába' vizéhez nem is gondolható, mint a' vesszőkkel 's pösökkel tűzött: a' folyam' hajózhatása' tekintetéből minden malomnál mellékesen egy 4 vagy 5 öt szélességű, 10 vagy 12 öl hosszaságú, elül is, hátul is két szárnyú kapuval ellátott zúgó építtethetik (bizony kevés költséggel, mellyet egyébiránt a' hajókázók' váma bőven megfizethet); ebben az alsó kapuk megnyittatván, a' hajó bemegy a' zúgó' belsejébe; majd az alsó kapuk bezáratván, a' felsők csendesen megnyittatnak: megtelik a' zúgó kamara, a' víz felemelkedik 's vele a' hajó is; ekkor kinyittatnak a' felső kapuk és a' hajó békén odább lódul. Millyen széles és hosszú legyen pedig ez a' kapuzúgó, azt részint a' hydraulicus felszámolások, részint a' hajózásra használandó hajók' hossza és öble fogja pontosan kiadni: ennek szélessége ritkán fogja haladni a' folyam' medre' szélességének felét. Ez illy zúgó áradás' alkalmával egészen felnyitható levén; ha olly szélesre építtetett, hogy a' közép vizet felduzzadás nélkül elvezetheti, olly jeles szolgálatot teszen a' víz' levezetése dolgában (mit ne felejtsünk), mintha sem gát, sem malom nem volna, hanem a' folyam szabadon siethetne alá.

Íme a' malmok' gátai mellett és által nem csak a' veszélyes vízugrásokat, szaggatásokat, zuhatagokat elkerűljük, nem csak hogy azok nagyobb részint helyeiken megmaradhatnak; feltevén, hogy eszterókon belül maradván, magokat a' megáradt víz' rombolásai-

tól védeni képesek, sőt a' folyam lehető legnagyobb kényelemmel Körmendig hajózható leend. Mélysége állandóan 7 láb, sebessége 3, legfelebb 4 láb, mellynél fogva huzó erő igen nagy nem leend. Különösen ha tűzött gátokkal jövendőre a' folyam' egy részét úgy fogják a' malomcsatornába szorítani, mint ez a' Rábatoroknál történik. Ekkor a' malmok kivűl eshetvén az eszterókon, a' molnár a' malomcsatornában levő rekesztő zúgó által csak annyi vizet bocsátand malmára, mennyit kerekei kivánnak, nem pedig annyit, mennyi öt malmostól elseperheti.

Mindezen intézvények mellett is pedig a' folyamnak mentében az egymástól 50 vagy 60 ölnyire felállitandó eszterók a' kiszámitandó mértékben szükségesek leendnek.

Végre ne felejtsük a' kanyarok' kevesítését, vagy átmetszését a' malmok' számához 's ezeknek fejéhez úgy alkalmazni, hogy a' Rába' vizének sebessége a' fő mederben egyik malomgáttól a' másikig középszerrel 3 vagy 4 láb legyen. Igy a' megmaradt kanyarok mind az acceleratiót, mind a' retardatiót megsemmisitvén, a' viz' ágya minden emelkedéstől mentes leszen, 's az ezekből származó veszedelmektől örökre megszabadúl.

§. 17. Háromféle vízmennyiséget szükség tudni minden vizszabályozó mérnöknek; úgymint: a' közép, legnagyobb, és legkisebb vízmennyiségeket. Ezek között legnevezetesebb:

1. A' közép vízmennyiség (quantitas aquae normalis), mellyen azon mennyiséget értjük, melly számtalan évek' lefolyta alatt készitett vízmedrében kiöntés nélkül megfér. Ez határozza meg a' folyam' mélységét és szélességét, annyira, hogy ha újabb 's rövidebb átmetszések által a' folyamnak kevesebb szélességű és kevesebb mélységű canalis mutattatik ki, ha öt ebbe erővel beleszoritjuk, lassanként a' kiásott canalist szélesebbre és mélyebbre fogja ásni mindaddig, míg az maga normalis szélességét és mélységét meg nem szerzi: ha pedig szélesebb és mélyebb árkot vagy csatornát mutatott ki a' víznek, mint minő annak közép mértéke; azt el nem fogadja, hanem lassanként a' kelletinél szélesebbre ásott csatornát jobbról balról felönti, új partokat formál magának; — szinte úgy nagyobb mélységét meg nem szenvedi, hanem ezt is feltölti mindaddig, míg magának a' közép mértéket meg nem szerezte. Haszontalan iparkodás tehát a' folyamnak egyenes csatornákkali átmetszése' alkalmával akár több, akár kevesebb szélességet és mélységet adni akarni, mint minő azoknak közép mértéke. Mert mint fentebb is láttuk, a' közép vízmennyiség leghatalmasbban munkálódik a' vízágy' szélesitésében és mélyitésében, és ez az örökkévaló megtámadás, örökkévaló dolgozás a' partok és a' vizágy ellen, — végre olly mértékeket jelelnek ki a' folyamnak, mellyekben a' közép vizmennyiség állandóan megfér: különösen számtalan évek' leforgása alatt annyi különböző események, jégtorlások, partbedülések, tőkék, kisebb, nagyobb áradások' következésében igen könnyen átlátható, hogy minden folyam magának — mint Silberschlag mondja — alkalmas mélységű és szélességű ágyat vájhatott ki *). Ezeknél fogva mindig legfőbb gondja a' vízmérnöknek, hogy ezen közép vízmennyiséget kitanulhassa, mellyet egyébiránt a' természet sehol sem titkolván a' szorgalmas mérnöknek minden pontban megmutatni kész. Igaz, hogy ennek megtudása szükséges és jó minőségű műszerek nélkül csaknem lehetetlen, de minthogy ezeknek megszerzése nem ollyan nagy nehézség, mellyet az akarat meg ne győzhetne, szerezzen minden vízmérnök magának sebességmérő műszereket, hajókat, köteleket, léczeket, mértékeket stb. 's igy akadály nélkül a' közép vízmennyiséget kitanulhatja, nem felejtvén ismételve azt, hogy ezen közép vízmennyiség az legyen, melly még szorosan medrében kiöntés nélkül megfér, mert ezen víznek van legnagyobb sebessége és igy legnagyobb hatása a' fenék és partok ellen, annyira, hogy ha a' folyam jobban árad és már ki is önt, a' sebesség lassúdni kezd azon okból, mivel a' vízrészeknek egymáshoz ragadása (cohaesio) levén, mihelyt a' megáradt viz más irányt vesz kiöntése által, mint minő a' meder' vizének iránya, a' kiömlő viz hátrálja a' mederben folyó viz' sebességét. Mindezeknél fogva, bár úgy látszik is, hogy a' viz' medrének formálásában a' nagy áradásoknak befolyása volna, de ez tettleg nem áll, mert bár a' nagy áradások partot zuhantanak, tőkét mederbe döntenek, 's igy a' folyam' normalis mértékeit változtatni 's rombolni látsza-

*) Wird sich ein bequemes Lager verschafft haben.

nak, mind ezeket még is a' beállott közép vízmennyiség részint kikerűlve, részint elelhordva, odább mozdítva vagy kiterítve, vagy egészen új ágyat eléhbihez hasonlót készit magának, vagy az eléhbit hosszas és fáradhatlan dolgozásai által ismét tökéletesen helyre állítja.

Minthogy tehát a' vizek' szabályozásában, különösen az átmetszésekben a' nagy természetet kell követnünk, ha csak hitvány munkáinkat a' természettől feldulva látni nem kivánjuk, jövendő átmetszéseink' mértékeit is a' víznek normalis mértékeihez kell szabnunk, 's felszámításunkat is ehhez illesztenünk: mellyet nem úgy kell érteni, mintha az átmetszéseknek épen olly szélességet kellene adni, mint minő a' víznek normalis szélessége; hanem úgy, hogy kevesebb mértékekre soha számot ne tartsunk, mint minőt maga a' természet mutat.

Mekkora vízmennyiségnek ennyi vagy annyi esettel mi legyen normalis szélessége és mélysége, ezt bizony tudni szükséges volna, de még itt a' hydraulica bennünket tévedezni, önkényteskedni, fejeskedni, vetélkedni ok nélkül egyet vagy mást állítani, mellette szintúgy ok nélkül sokszor talán dühösen harczolni is megenged, nem levén még itt a' természet' titka felfedezve. Ezen felfedezésekre egy emberi véges elme igen kicsiny, itt társaságoknak kellene költségkimélés nélkül dolgozni, mert a' kérdés fontos, mellytől sok egyesek' haszna vagy kára, 's így egy hazának is java nem kevéssé függ. Távol attól, hogy értekező felszámolása' tökélye mellett harczolni kivánna, vagy azokat mint nagy felfedezéseket tekintetni ohajtaná, majd csak el számlálja más alkalommal rövideden azon észrevételeit, mellyeket ez érdemben tett. Addig is pedig, ha valakinek e' tárgyban nyomos észrevételei és felszámolásai volnának, tegye közre 's majd talán több észrevételekből jobban ki lehet tanulni a' természet' munkálkodásit, és olly alapot vetni, mellyre jövendőben támaszkodni lehessen: mert azt csak akárki is vehette észre, hogy itt a' természet fontos törvény szerint dolgozik, annyira, hogy ha két egyforma vízmennyiségű, esetű és földmineműségü folyamot öszvehasonlítunk; fogjuk találni, hogy azoknak normalis mélységei, szélességei, feneke 's partja' álladalmai is egyformák leendenek. Így hasonlítja értekező a' Szamos folyamot a' Rába folyamhoz, nagyobb ugyan a' Szamos két annyinál is, de vizének szine, zavarossága, partjai, mélysége, kiöntései, kanyarai igen sokat hasonlítanak egymáshoz.

2. Legnagyobb vízmennyiség. Minden folyam' ágyát csak a' közép vízmennyiséghez idomítván, nagyobb esőzések, vagy hóolvadások' alkalmával, hogy ezen vízmeder az így felettébb megszaporodott vízmennyiséget meg nem birja kiöntés nélkűl, azt mindennap lehet tapasztalni. Ezen kiöntések kisebbb nagyobb mértékben mindig károsak levén, az emberi szorgalom oda iparkodott, hogy magát az illy kártételektől ótalmazhassa. Ennek következésében töltéseket vagy eszterókat vet ezen árvizek' fentartására, mellyek határok között tartván a' rohanó folyamot, azt a' vidéken levő völgyekre kiterjedni nem engedik. De millyen magasak legyenek ezen eszterók, és mekkora távolságban álljanak egymástól a' két part' mentiben? azt csak úgy lehet megtudni:

a) ha a' legnagyobb vízmennyiség ismeretes, és

b) ha az eset mindenütt tudva van.

Ebből látnivaló, hogy a' folyamrendezésre a' legnagyobb árvíz' tudása elmulhatlan. Miképen kellessék pedig ezen legnagyobb vízmennyiséget kitanulni, azt eléggé tanítja minden hydraulicus iró. Azt mondják végre, hogy:

3. A' legkisebb vízmennyiséget is szükséges volna tudni azon okból, hogy ha a' folyam' medréből mellékes csatornákra malmok épittetnek; a' csatornák' torkolata olly mélyre tétethessék, hogy a' malom legnagyobb szárazsággal is elegendő vízhez juthasson. Azonban, mivel — mint fentebb láttuk — különösen a' Rába folyamon, ha csak nem hajómalmok' képiben gát nélkűl egyes szerszámra épült malmok nem létezhetnek: a' hol pedig gát van, ott a' legkisebb víz' tudása nélkül is a' mellékes csatorna' torkolatát könnyű leszen úgy elintézni, hogy a' malomnak legkisebb víz' alkalmával is elegendő őrlő vize legyen.

Tudva levén a' víz' legnagyobb mennyisége a' Rábafolyamon . . . . $M' = 15585^{c'}$

Közép mennyiség . . . . $M'' = 2400^{c'}$

marad $M = 13185^{c'}$

azaz, ha a' folyam 2400 köbláb vízmennyiségét normalis medrében kiöntés nélkül levezetni képes, a' kétfelül felállítandó eszterókat úgy kell készíteni, hogy azok 13185 köbláb vizet kiöntés nélkül megtartván, minden kártételeknek eleje vétessék. Minthogy ezen legnagyobb vízmennyiség hihetőleg ott van felvéve, hol már több idegen vizek a' Rábába be nem igen folynak; ez okból vegyük fel a' Rába' vizének esetét Toroktól fogva Györig, és az eszteróknak magasságát azoknak a' parttóli távolságával együtt határozzuk meg. **Gáty István.**

(Folytattatik).

S a s.

Fák' sudarán zápor 's szélvész harczolnak időnként,
Még is fenn a' sas tartja királyi lakát.
A' ki napot keres, a' vészszel megvíni ne féljen,
Vagy közlélekként tűrje, ha porba szegik.

Csalogány.

Elhervadt a' virág, a' fák' koszorúi lehullták,
Sárga levelkéken nyargal az őszi vihar.
A' csalogány hallgat. Hol erő, melly visszaidézze
Lengő bokrait és mennyei hangu dalát?
A' tavasz eljő még; erdő, bokor, újra virítand:
Nem fog-e a' csalogány halva fekünni alant?

Vörösmarty.

Sikinaw.

Súgóból Sikinaw criticus lőn. Annakelőtte
Hallgatták, és most nincs ki ügyelne reá.
Nem csoda: más müveit olvasta ki akkor irásból;
Most önnön nyomorék ötletit adja elő.

222.

Egy elvesztett lét.

Az én cabriolet kocsisom olly csúf alak volt, millyet ritkán találunk. Előítéleteink a' testi idomtalanságok ellen, gyakran a' legtúlzottabbak, míg azok, kiket külsejök ajánl, mindig jótétre számolhatnak előttünk. E' kocsis' csúfsága még sem volt visszalökő; teste sovány és vékony; arcza himlőktől tépett; szemei, bár aprók, élénkek; profilje éles, szája nagy, orra igen hosszú, haja sörtenemű, arczszíne beteges és ón-halvány. Toldjatok e' képhez egy roszúl foltozott, még az ő testére is szűk kabátot, elhasznált fekete nadrágot, selyem, vörös fényű kalapot, görbe újakat, 's a' jobb kezet egy fekete selyem rongyba takarva.

Még is őt fogadám ciceroneműl. Sokba kerűl nekem elútasítni valakit, csak azért, mert a' nyomor' öltényét viseli. Néhány kérdés után, miknek mind azon érdeket kelle a' kocsisnak bizonyítni, mivel a' szerencsétlen iránt viseltetem, társakozásunk kezdetét vevé. Természetesen, élte' kalandjai' elbeszélésével kellett végződnie. Szabad legyen abból néhány szót elmondanom.

Ő egy kis polgárcsaládban született; de jókor vesztvén el szüleit, maga kényteték gondoskodni létéről. Mivel olvasni, írni, számolni tudott, 's azon fölül némi ügyességgel bírt, helyt lele egy magányos administrationál. A' conscriptió' ideje megérkezék, 's a' sors nemkedvező levén iránta, katona lőn; 's miután fourrier-ranggal búcsút veve, ismét helyt kerese egyikében azon ezer hivatalszobáknak, mik Parisban hemzsegnek, 's lassanként némi jólétre tön szert.

Szerencsétlenségeűl egy nagy súly esvén jobb kezére, a' hosszas gyógyítás' költségei elnyelék kevés takarékait. Nem tudván írni többé, elküldetett bureaujából; kórházba ment, honnan bénított kézzel jöve ki.

Hogy keserű kenyerét egy kalmárházban keresse először megnyerő külső, 's aztán e' munkanemhez szükséges karerő kellett volna neki. Bal kézzel írni tanúlni, időt kivánt, 's a' szükség a' szegény ember' ajtaján kocogtata. Hasztalan' folyamodék különböző módokhoz, hogy éltét tengethesse; keze, mellynek sebe megszünés nélkül fölnyílt, csúf külsője és kegyhiány mindenhol elcsukák útait.

Mi, bőségben élők, nem képzeljük társaink' állapotát, kik estve a' búnyommasztotta föt nyomorú fekvre ejtik le, nappal éh ellen küzdve, 's éjjel a' holnap' gondja ellen víva, a' nélkül, hogy a' vígasztalás' egy szava jőne megadni nyugalmokat. A' szükségek' vinnyogó serge megszünés nélkül üldözi, addig, míg lenyommasztva a' mindig új szenve-

désektől, vagy a' nyomor' és nélkülözések' kötelékeitől lecsigázva, elhalnak, sorsuk' áldozatai.

Illatos salonainkban, színházaink' meleg szobáiban nem veszszük észre a' párisi élet' ez árnyait, elfordítjuk szemeinket a' nyomor' minden gyermekétől, vagy e' mindennapi mondás mögé vonúlunk: „Hibája, rosz viselete okozá". De ha a' szükség, ránk nyommasztva vaskarát, széttépné divatszerű toilletteünket, szemgödreinket kivájná, arczainkat megsoványítaná: kis embereink' legnagyobb része gyönge nádszálakként görbedne a' balcsapások' viharában, 's csakhamar erőtlenül 's bünterhesen hullna el.

Egyedül az, ki nélkülezések ellen küzde 's hosszú párharczban élt a' külvilággal, ki, elhagyatva önerőitől, visszataszítva mindenhonnan, menedéket önszivében kerese, ki a' szükség' elébe érczkeblet tára ki, egyedül az értheti a' boldogtalant. Az, ki e' földön kevés mannáját homloka' verítékében kényteték összeszemelni; ki csak töviseket talált ott, hol mások rózsákat lelnek, az, ki sokszor kétségbeesett de sokszor imádkozék; ki fájdalma' keserűségében, 's erői' érzetének daczára, megpróbálta a' félelmet, nyomorún meggyőzetni, egyedül az érthet engem, ha szegény, elrongyolt, szenvedő kocsisomról beszélek, ki eltépett szívvel döczögött, egy rosz lovat ostorozva az utczákon, reszketve fájdalom miatt, szekere legcsekélyebb, kissé erősb mozdulatára. Minden nap dús- vagy boldogokat visz e' szerencsétlen, és ha estve fáradtan és nyomorogva visszatér a' cabriolet' birtokosához, mert maga nem tud lovára ügyelni, legkevesebbel fizettetik társai közül. A' könyör' egy neme az, hogy egy kis szögletet adnak neki fekhelyül az istállóban. Ez addig tartand, míg az iz' sebébe esik; 's midőn nem használhatandják többé, elbocsáttatik, 's elmegy halni, hol lehetend.

Sehol sem találkozunk annyi nyomorral, mint Párisban. A' kis városokban a' szükölködés nem soká maradhat ismeretlen. Itt nagyobb a' zaj, hogysem a' szenvedők' keserveit hallhatnók, 's a' város nagyobb, hogysem minden sötét szögletet láthatnánk, hol nyomor nyög.

És a' szerencsétlen sehol sem szerencsétlenebb, mint Párisban; egy pillantást vetünk rá elmenőleg, 's egy perczczel később nem emlékszünk rá többé.

Kazinczy Gábor.

Magyar játékszini krónika.

Lendvayné és Bartha. Az erdélyi Híradó' 35. számából értjük, hogy a' pesti magyar színház' két tagja Lendvayné és Bartha jelenleg a' kolozsvári színpadon adják vendégszerepeiket, 's mindketten az ottani közönség' nagy megelégedésére. Lendvaynéről nevezetesen ezt olvassuk: „A' kolozsvári közönség elragadtatással fogadta a' ritka bájú 's tehetségü színésznőt soha sem (?) szünő tapsokkal 's harsogó *éljen* kiáltásokkal idvezelvén őt. Kolozsvár rég nem látott illyen, a' drámai művészet' mélyébe avatott színésznőt, kinek legelső fellépésével teljesen meggyőződtünk a' felől, hogy fájdalom! csak rövid időre szánt itteni mulatása alatt a leggyönyörteljesebb élvezetet szerzendi a' magyar színművészet' barátinak." — A' magyar színészetre igen hasznos dolog, ha pesti jobb színészeink némellykor más városokban is mutatják tehetségeiket. E' nemzeti ügy iránt ez által napról napra inkább ébred a' részvét 's a' fagyosabb keblek is fel fognak melegedni és egyszer másszori fontolgatás után átlátni, hogy egy jól rendezett pesti színésztársaság most országos fontosságú tárgy, melly a' legnagyobb pártolást érdemli. Én erős hittel hiszem is, hogy a' legközelebbi országgyülésre seregleudő haza' atyái' figyelmét e' tárgy nem fogja elkerűlni, 's a' magyar színészetet, melly Pesten jelenleg csak mellékszerepet játszik, olly alapokra állítani, hogy az képes legyen a' vele összekötött nemzeti magasabb és szentebb czélokat eszközleni.

Csanád.

Maj. 4. Peleskei notárius.

Maj. 5. Én voltam. Ole Bull' nagy hangászati academiája.

Maj. 6. Először: Falusi egyszerűség. Vígj. 4 felv. Irta Töpfer Károly, ford. Nagy Ignácz a' m. tudós társaság' költségén.

Maj. 7. Donna Diana.

Egyveleg.

Észrevétel Horváth Mihály úr' „Vázolatairá". *) Horváth úr' eme' czikkelyében honi történetünk' harmadik szakaszában, nevezetesen a' mohácsi veszedelemtől Buda' visszavételeig, a' nép' akkori viszonyainak 's characterének tudományosan hü rajzolatát találjuk. Sok, a' mit H. úr mond, kivehető a' törvénykönyvből is, mint leghitelesebb kútforrásból. Ne vegye mindazáltal a' tisztelt szerző rosz neven e' rövid megjegyzést, melly csak azon őszinte ohajtásból származik: bár midőn jogi vagy történeti czikkelyt irunk, kerüljünk minden nagyitást, melly ollykor az olvasót a' dolog' valószinű ismeretétől elragadja. „A' pórság — így szól H. úr — az 1514-diki pórháború miatt költözködési jogától is megfosztatván, majdnem egy évszázadon át ura' földéhez volt barmával együtt bilincsezve." Hogy ez így nem volt, 's hogy ez eleink iránti igazságtalan vád, tudhatja minden, ki ismeri az 1514. évi 14. a' szabad költözhetést eltörlő 's az 1547. ('s nem mint H. úr írja: 1548.) 26 a' szabad költözhetést ismét megengedő törvényczikkelyeket. Miért hát azt terjeszteni, mintha egy évszázadig sinlödött volna a' parasztság ama' rabszolgasághoz hasonló állapotban, holott az csak harminczhárom esztendeig tartott, a' törvénykönyv' kétséghe nem vonható tanusítása szerint. — Illynemű hibák sokak előtt csekélységeknek látszatnak, én pedig, kivált ezt, azért rovom meg, mert az nem egészen érdeknélküli kérdés: miért, 's mikor fosztatott meg a' parasztság szabad költözhetési jogától, 's mikor nyerte vissza azt? Szigethen, Máramarosban, apr. 12-én 1839. ***Egy olvasó.***

Anglia' gyarmatai. Nagy Britanniának 71 gyarmata van, mellyek közül a' legrégibb Terra nova, 1583-ban; és a' legújabb Aden, az afrikai partokon, 1838. jutott birtokába. Területök többet teszen 2,000,000 angol négyszög mérföldnél és így az anyaországnál 40-szer nagyobb. Népességök száz millió hétszáz ezer Ezek közül csak 2,000,000 fejér. 3,000,000 keresztény, 28,000,000 mahomedán, 71,000,000 pogány és bálványozó. Ezen gyarmatokban Anglia 150,000 fegyveres erőt tart. Köz és magányos birtok telkekben két ezer öt száz millió fontra becsültetik és így többre 24 milliardnál ezüstben.

*) Lásd Ath. 1839. 26—27.szám.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 ftot. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 257. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

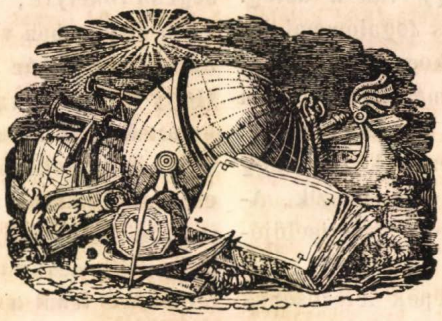

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV.

Első félév. **Pest, május' 12. 1839.** **38. szám.**

Tartalom: A' jog' eszméjéről (*Fábián Gábor*). — Az iskola' czélja (*Peregriny*). — Vizszabályozási eszméletek és észrevételek. Folytatás (*Gáty István*). — Búdalok (*Győry Dániel*). — Triboulet (*Kazinczy Gábor*). — Hangászati szemle.

A' jog' eszméjéről.

Az erény' általános eszméje után, én szebbet a' jog' eszméjénél nem tudok; vagy is inkább e' két eszme egygyé olvad. A' jog' eszméje nem egyéb, mint az erénynek a' politicai világba átvitt eszméje.

Jog eszméje által határozták meg az emberek, mi legyen a' féktelenség és zsarnokság. Az által felvilágosulván, kiki magát függetlennek mutathatta elbizottság, 's engedelmesnek lealacsonyodás nélkűl. Az ember mikor erőszaknak enged, meghajol és lealacsonyúl: de mikor magát a' hozzá hasonlóban elismert parancsolás' jogának veti alá, mintegy fölül emelkedik azon, ki neki parancsol. Erény nélkűl nagy férfiak, jogok' tisztelete nélkűl nagy népek nem léteznek; sőt majd azt mondhatnók, nem létezik társaság is; mert mi lenne ez különben, mint egyesűlete olly okos és eszes lényeknek, kiket csupán erőszak köt össze?

Ha azt kérdem magamtól, mikép' lehet már ma a' jog' eszméjét az emberek' fejébe verni 's rájok nézve, ugy szólván, kézzel foghatóvá tenni: erre csak egy módot látok, t. i. ha valamennyinek bizonyos jogok' békességes gyakorlatát megengedjük. Eléggé tapasztalhatjuk ezt a' gyermekeknél, kik is, erőt 's tapasztalást kivéve, szintén emberek. Midőn a' kis gyermek a' kül tárgyak között mozogni kezd, természeti ösztöne arra készti öt, hogy mindent, valami keze alá akad, használatára fordítson; neki a' mások' tulajdonáról, sőt még a' létről is semmi fogalma nincsen; hanem a' mint a' dolgok' beesét' eszrevenni, 's azt, hogy azoktól ő is viszont megfosztathatik, átlátni kezdi, őrizkedőbbé válik 's végre megkiméli a' hozzá hasonlókban azt, a' mit magánál is megkiméltetni kiván.

Mi a' kis gyermekkel játékai körűl történik, az történik később az emberrel, minden tárgyra nézve, mi öt érdekli; miért nem hallani átalán fogva Amerikában, ezen kitünőleg democrata országban, senkitől a' birtokosok ellen azon panaszokat, mellyek Európában olly gyakorta hangzanak? Valljon szükség-e mondanom? Azért, mert Amerikában vagyontalan szegények nincsenek. Minthogy minden embernek saját jószága van, mellyet védnie kell, kiki ismeri elvben a' sajátság' jogát.

Politicai világban szintígy van a' dolog. Amerikában a' köznép magas fogalommal bir a' politicai jogok felöl, minthogy politicai jogai magának is vannak; ő a' másokét meg nem támadja, nehogy az övéit is bántani találják. 'S midőn Európában ugyan ez a' köznép még a' fölségi hatalom iránt is megfeledkezik, Amerikában magát legcsekélyebb tisztviselőjének zúgolódás nélkül aláveti.

Ez igazság kitűnik a' népek' létezésének legkisebb részleteiben is. Franczia országban kevés mulatság van, melly kizárólag a' társaság' fensöbb osztályainak lenne fenntartva; a' szegény majd mindenüvé bebocsáttatik, hova a' gazdag mehet; a' honnét magát illendöen is viseli, 's tiszteletben tart mindent azon mulatságoknál, a' mellyekben részt vesz. Angliában, hol a' gazdagság valaminthogy a' hatalomnak egyedárosa, ugy az örömre nézve is kizáró szabadékkal bir, közönséges a' panasz, hogy a' szegény, ha ollykor a' gazdagok' számára rendelt mulatságokba belopódhatik, szeret ott hasztalan károkat tenni. Lehet-e ezen csodálkozni? hiszen gondoskodtatok róla, hogy ö az által semmit ne veszíthessen.

Nem mondom, hogy könnyű dolog, megtanitni minden embert a' politicai jogokkal élésre; csak azt mondom, hogy midön ez lehetséges, a' belöle eredö következmények igen nagyok. 'S hozzá adom, hogyha van olly század, midön efféle vállalatot meg kell próbálni, az a' mi századunk. Nem látjátok-e, hogy a' vallások hanyatlanak? és hogy a' jogok' isteni ösmérete enyészni kezd? Nem látjátok-e, hogy az erkölcsök romlanak, és hogy velek együtt a' jogok' erkölcsi eszméje is eltünik? Nem veszitek észre, mint foglalja el mindenfelé a' hit' helyét az okoskodás, az érzeményekét a' számolgatás? Ha ez általános megrendülésben a' jogok' eszméjét a' személyes érdekkel, melly egy maga látszik mozdulatlan pontnak az emberi szivben, össze nem kötitek, ugyan mivel fogjátok kormányozhatni a' világot, hanemha félelemmel?

(Francziából.) **Fábián.**

Az iskola' czélja.

Az iskola' a' fiatalsággal azért foglalatoskodjék, hogy status és vallás késöbben annál könnyebben érje czélját. Mind e' kettönek czélját, u. m. a' külsö és belsö embert, a' leglehetségesb tökélyre, vagy is az embert a' legtágabb értelemben vett emberiségre emelni, kell az iskolának már a' fiatal korban munkálni. — Hogy status és vallás czélt érhessenek, az iskolának kell az ország' fiatal polgáraiban az istenség' érzelméből, valláserőből 's életbölcseségből támadt méltányos indulatokat gerjeszteni 's táplálni; igy kell az iskolának könnyü, kellemes 's czélirányos móddal azok' tulajdonává tenni a' gondolat' és érzés' nemes és szabatos kifejezésében való ügyességet és szépséget 's mind azon ismereteket, mellyeket egy müvelt nép' minden egyes tagjában megkivánunk; igy kell az iskolának a' fiatal ember' tehetségeit fokonként 's gondosan kifejteni 's csak a' nevezett anyagok' bö gyakorlása után önerejü munkára, cselekvésre emelni. Status, vallás és iskola e' követeléseket mindig szemmel tartsa, 's azért minden iskolát a' legnagyobb gonddal lehető virágzásra iparkodjék az első juttatni. Az iskola' czélérése szerint emelkedik vagy bukik a' status' és vallás' czélja is.

Az iskolának e' czélja épen olly kevessé chimaera mint a' status és vallásé. Azt ugyan mint eszmét tökéletesen soha sem érhetni el, mindazonáltal nagy haszonnal közelithetni hozzá, ha müvelt, a' neveléstan iránt buzgó, kereszténységtől melegitett munkás és erőteljes tanitókra gond leend, ha czélirányos tanitóeszközök és illendő tanitói jutalmak szereztetnek. — Pompás nyilvános épületek, drága hidak, nagy nyilvános terek stb. diszére vannak ugyan minden országnak 's a' müvészet iránti közérzést bizonyitják: de rosz iskolák, éhséget szenvedő tanitók becstelenitik azt, minthogy ezek az ember' tulajdonképeni rendeltetése iránt egykedvűséget mutatnak, egykedvűséget a' status' és vallás' czélja iránt, 's igy durvaságot árulnak el. — Előbb a' szükségest, aztán a' szépet, előbb az embert magát, azután a' külsöt, mi életét szépitse.

A' status' egyik szükséges czélja a' nép' és igy a' fiatalságnemesitése, melly egyszersmind a' legmagasb nemességet magában foglalja, a' status és minden helybeli kormányra a' legnagyobb jótékonyság' pecsétjét nyomja 's minden értelmes derék és buzgó dolgozót e' nagy munkánál emberbaráttá bélyegesit. A' polgárok' boldogitására egy czél sem lehet ennél nemesb, a' status bár melly hathatós irányának czélja sem képes az embert dicsöbbre gerjeszteni, tisztábban melegiteni; egy czél-

nak elérése sem lehet közhasznúbb, áthatóbb ennél, minthogy ebben minden pontosúl, mit vallás, tudomány, müvészet, ipar, hon- és fejedelemszeretet, testi és lelki ügyesség a' fiatalságba, tehát a' nép' virágába, oltani akarnak, hogy a' korosabbakban, érettekben olly gyümölcsöt termeszszenek, mellyben a' földi és magasb életre a' legnemesb táplálék egyesül 's azon maszlagot, mellyet tévedt útjában szi, megsemmisitsék, hogy szerencsés statust 's a' földön mennyországot alapithassanak. (Allg. Schulz.) ***Peregriny.***

Viz-szabályozási eszméletek, és észrevételek.

(Folytatás.)

IV. Eszterók.

§. 18. Minél alacsonyabbak az eszterók, annál jobban ellent állanak ugyan a' rohanó árvizeknek, annál kevesebbe is kerül ezeknek épittetésök: ellenben hogy a' szükséges vizmennyiséget levezethessék, annál távolabb kell ezeknek egymástól állaniok, 's igy annál több föld tétetik ki veszedelemnek, melly földnek a' birtokos alig veheti egyéb hasznát az ott létezendő, vagy talán beültetendő élőfák' használásán, vagy botolásán kivül, 's igy népes vidékekben nem csekély azon veszteség, mellyet az eszterók által elfoglalt térben szenvednek, melly mennyiséget, hogy kevesithessenek a' rajnamellékiek, kettős eszterót szoktak épiteni, úgymint: nyári-eszterót, melly csak a' nyári esözések' áradásait birja meg, és árviz-eszterót, melly ennél tetemesen nagyobb, és minden lehető legnagyobb áradásokat megbir. A' nyári, és árviz-eszterók közt levő föld ez okért egészen használható, 's ritkán vész el több haszontalanul, mint a' folyam' partja, 's a' nyári eszterók közötti tér. Ezen kivül az alacsony eszterók nagyobb tért kivánván, a' hullámokat tetemesitik, mellyek csapkodásaik által a' záporok' hozzá jöttével párosulva az eszterókat könnyen megszakaszthatják. Ezen ugyan úgy szoktak segiteni, hogy az eszterók' közét élőfával ültetik, mellyek a' hullámzást akadályozzák, de ugyan ezen élőfák a' viz' sebességét hátrálják, felduzzadását elősegélik, 's különösen a' jégtorlatokat szaporitják. Ellenben minél magasabbak az eszterók, annál több árvizet tudnak megtartani: azonban a' magas eszterók nemcsak költségesek, hanem ezen kivül veszedelmesek is; egyfelül, mivel ha szakadásuk történik, rémitő viz-mennyiséget öntenek a' szomszéd földekre, de még sokkal borzasztóbb szakasztásokat, gödröket, és mélységet ásnak kitörésök' alkalmával, mellyek csak tetemes költséggel helyre állithatók: ezenkivül magas eszterónál patkányok, menyétek, egerek, békak, és más férgek sok likai hamarább találhatók, mellyeken a' magas allású viz nagy nyomással, 's sebességgel kitolakodván, könnyen eszterószakasztásokat tehet. Ez okból tekintetbe véven az erőt is, melly a' Rába' mentében többnyire csupán az adózó népből kerül ki, úgy az eszterók' magasságát 8, legfelebb 9 lábra vehetjük . . . . . h = 9 láb

Az esetet hozzávetőleg a' Toroktól Györig vettük 2,14 hüvelyk 100 ölre . . . . α = 0,178 láb

A' hosszaságot 100 ölre = 600' . . . . . λ = 600 láb

Ezek szerint minekutána hazánk' népessége még csak ott áll, hogy inkább földet veszt, hogy sem mint nyári eszterót is készitsen az árviz eszterón belül: lássuk a' két eszteró távolságát egymástól Eytelwein Hydraul. §. 130. form. IV. pozsonyi mértékekre véve:

VII.) $b^3-\left[\frac{M^2\lambda}{8322.\ h^3.\alpha}\right]b-2\left[\frac{M^2\lambda}{8322.\ h^3.\alpha}\right]h=0$

$b^3-\left[\frac{13185^2.\ 600}{8322.\ 9^3.0,178}\right]b-2\left[\frac{13185^2.\ 600}{8322.\ 9^3 0,178}\right]9=0$

$b^3-[96569]b-2[96569]9=0$

$b^3-96569.\ b-1738242=0$

$b=322$ láb $=53$ öl 4 láb;

azaz: azon esetre, ha az eszterók' magassága 9 láb, a' viz-mennyiség, és eset mint fentebb; — a' két árvíz eszterónak egymástól nem kell távolabb lenni, mint 53 öl 4 láb, — ha t. i. a' folyamnak minden kanyarjai megmaradnak, és csak a' malmok távolittatnak el. Ha pedig a' legutolsó terv szerint történvén az átmetszések, a' folyam' jövendő hossza 90650 öl leend, ekkor az eset lészen 600 lábra $5\frac{9}{10}$ hüvelyk, mellyből Toroktól Györig csak $3\frac{1}{3}$ hüvelyk esik . . . . . α=0,278

A' többi mennyiségek mint fent, és igy leszen a' két eszteró' távolsága:

$b^3-\left[\frac{13185^2.\ 600}{8322.\ 9^3.9,278}\right]b-2\left[\frac{13185^2.\ 600}{8322.\ 9^3.0,278}\right]9=0$

$b^3-61832.\ b-1112976=0$

$b = 257$ láb $= 42$ öl 5 láb;

vagy is: azon esetre, hogyha a' javasolt általmetszések meg fognak történni a' két eszteró

egymástóli távolságának 42° 5′nál nagyobbnak nem kell lenni. A' javaslatban ugyanezen távolság 60 ölre tétetik, melly különben felesleg volna, 's igy hihetőleg az eszterónak magassága 7,1 lábra vétetett. Egyébiránt ne felejtsük, hogy ha az eszterónak számba vett magassága 9 láb, egész magassága legalább is 11 láb legyen azon okból, hogy a' habcsapkodások rajta keresztűl ne essenek ollyan könnyen, se a' záporok meg ne kezdhessék.

§. 19. Felebb láttuk, hogy a' hajózás' tekintetéből a' normalis víznek sebességét 4 lábnál nagyobbra venni nem tanácsos: azon kérdés adja itt elő magát, mikép kelljen ezt eszközleni, hogy a' mennyire lehet a' czélnak legtökéletesebben megfeleljen? Ha minden kanyarokat meghagyunk — mint már fenn felszámolva volt — a' malmokat pedig eltávolítjuk, a' sebesség körül belül 4 láb leszen; ellenben nemcsak hogy a' malmok' eltávolítása sok nehézségekkel jár, de még ezen kivűl a' folyamnak vizét az ő kanyarjaiban hajókázni nemcsak igen unalmas, késedelmes, hanem költséges is. Ez okból látni való, hogy itt azon eset adja elő magát, mellyet fentebb láttunk, hogy a' folyam' hajókázhatása' tekintetéből a' malmok, és azoknak gátjai szükségesek leendenek, mint Pechmann említi Flussbau, lap 180, §. 38. Ha malmok maradni fognak, 's ezeknek melléke a' hajózás' tekintetéből kapuzúgókkal elláttatik; kérdés, hány malmot leszen az egész Rábára építeni szükséges, vagy is inkább az összes gátok' magassága mekkora leszen, hogy a' megmaradt eset közép viz' mennyiségével a' folyamnak 4 láb sebességet engedjen?

Feltévén azt, hogy az átmetszések által rövidített folyam-ut Körmendtől

Győrig legyen	λ =	56000 öl
Ennek egész esete . .	α =	233 láb
A' közép viz-mennyiség mint fent	M =	2400c′
A' közép viz-szélesség .	b =	60′
A' közép viz-mélység .	h =	7′
A' sebességnek kell lenni	c =	4′

Leszen az eset' summája, melly a' viz' elfolyására fordítandó, Eytelwein Hydr. §. 128. for. IV.

$$\text{VIII.)}\quad \alpha = \frac{c^2(b+2h)\lambda}{8322.\,b.\,h.} = c^2\left(\frac{1}{h}+\frac{b}{b}\right)\lambda$$

$$\alpha = \frac{4^2\,(60+14)\,56000.6}{8322.60.\quad 7.} = \ldots\ 113{,}82'$$

Az egész eset — mint fent — . . . 233′

marad használatra . . . . . 119,18′

azaz: ha a' kanyarok átmetszés által egyenesebbre huzatnak, hogy a' folyam könnyű hajókázható legyen 4 láb közép sebesség mellett, Körmendtől Győrig annyi malmot kell építeni, mellynek száraz feje összesen 119,18 lábat tegyen, vagy is, ha ezen megmaradt esetet egyenlőképen elosztani lehetne (nem tekintvén, a' birtokos' jogaira, kinek ha földe terjedelmesebb, és nagyobb esettel bir, ehhez, mellyet neki a' természet ajándékozott, szintolly jusa van, mint tulajdon földéhez) 3 lábot vevén egy malomnak fejéül, esnék Körmendtől fogva Győrig 40 malom, mellynek mindegyike sokkal jobb lehetne, mint most a' legjobbik. Ezen sürű malmok, mellyek mintegy 1400 ölre esnének egymástól igen könnyüvé, és lehetővé tennék a' malom-gátok' építését; 's igy azoknak is jutna malom, kiknek esetét mások használják. Igaz ugyan, hogy jelenleg nagyobb malomfejek léteznek helylyel közzel, mert 4—5 — sőt 5½ láb esetet találunk gátok által összepontositva, de illy nagy esetekből nem nagy haszna van a' birtokosnak, mivel egyfelül az épités' költségei tetemesek, másfelül a' tüzött gátok által védetlen maradt partokat a' magasról zuhanó viz mindenütt annyira rombolja, hogy annak sokszor a' malom maga áldozata, sőt gyakran a' tüzött gát is mélységbe zuhan: különben is a' hol a' vizmérnöknek 2400c′ viz szabad rendelkezése alatt áll, ott gyávaság az esetet idomtalanúl szaporitani, és nagy malomfejeket épiteni. Végre a' hajózás' tekintetéből is a' nagy esetű gátok kapuzúgói nemcsak költségesebbek, hanem a' rajtok áthaladás is terhesebb, és időzöbb. Ezenkivűl mentűl sürűbbek a' zuhatagok az elsietés (acceletio) annál könnyebben megsemmisíttethetik, sőt a' gyakori malom gátok miatt a' folyam' sebessége nevezetesen kisebb lévén alant, mint a' felsőbb vidékeken, a' víz vastag homokot, vagy kövecset nem hordhat, hanem iszapot, és vékony homokot, mellyeket a' mint elhozott, úgy el is visz.

§. 20. Mekkora hasznú lehet az irt 40 malom, az ezután is a' birtokos, és vizmérnök' értelmétől fog függeni. Egyébiránt értekezőnek egész Rába' vizén nincs szerencséje olly helyes szerkezetű malmot ismérni, mellyet mustráúl felállithatna, és pedig csak ezen egy-

szerű okból, mivel az építő művészek csak molnárok, és ácsok szoktak lenni, kik hogy a' víz' természetét, 's a' malom mozgony' minden bel, 's kül részeit tudományosan úgy értsék, hogy szerkeztetésök által a' legnagyobb hasznot előállítani képesek legyenek, ezt várni nem lehet.

§. 21. Végre ha malmok, és malom-gátok által kívánjuk a' különben igen sok esettel biró, 's így gátok nélkül egyenes vonalra nem vehető Rába-folyamot hajózhatóvá tenni, ne felejtsük, hogy a' gátokról lezuhanó víz

a) Kimosásokat teszen a' kitúrt materialékat leebb torkolatnál lerakogatja. Ezen veszedelem ellen minő pös területeket kelljen összekészíteni, 's azokat a' zuhatag alá miképen helyezni, lásd az Ismertető folyóirást aug. 9kén 1838. Ez illy készítmény nemcsak minden kimosást akadályoztat, hanem igen kevésbe kerül.

b) A' gátról lezuhant víz előbbi sebességét veszti, össze vissza forog, és mivel mindjárt el nem mehet, feldagad, melly miatt itt kimosás nélkül is mélyebb a' folyam mint alantabb. Össze vissza forgásában jobbról balról partot mosva kisszerű tavat formál, honnan azután indúl útjára. Azonban ha a' mindjárt következő csatornának torkolata szűk, a' most irt kisszerű tónak színe annyira emelkedik, hogy a' jövő vizet a' szűk csatornába benyomhassa, ezen fölemelkedés (du Buat Hydr. I. §. 179. lap. 351) kis zuhatagot formál a' csatorna' torkánál, melly kisebb, nagyobb mértékben a' hajózást terheli. Hogy ezen víz-ugrást elkerülhessük, vegyük hasznát du Buat' azon kifejezésének, mellyet ő ezen érdemben készített, holott nevezvén:

A' csatorna' hosszát . . . . . λ

„ „ esetét . . . . . α

A' folyam' közép sebességét . . . c

A' csatorna' azon részének hosszát, mellyet tölcséresen kell formálni a' végre, hogy a' befolyással zuhatag ne támadjon l

A' csatorna szélességét a' befolyáson alul . . . . . b

A' csatorna' szélességét egy bizonyos távolságban . . . . . b'

Ezen bizonyos távolság a' befolyástól számlálva . . . . . λ'

$$l = \frac{c^2 . \lambda}{4g . \alpha}$$ vagy is

IX.) $$l = \frac{0{,}0161 . \lambda . c^2}{\alpha}$$

p. o. A' csatorna' hossza 1000 öl . $\lambda = 6000'$

Az eset 24 hüvelyk . . . . $\alpha = 2{,}000'$

A' víz' közép sebessége . . . $c = 4{,}000'$

kérdés a' torkolat, melly hosszú legyen?

$$l = \frac{0{,}0161 . 6000 . 4^2}{2} = 772{,}8 \text{ láb} = 128{,}8 \text{ öl};$$

de kérdés ezen torkolat milly széles legyen pontról pontra, hogy a' kavargó víz minden erőltetés nélkül bele mehessen? ugyan du Buat ezen kifejezést találja:

$b' = b \sqrt{\frac{1}{\lambda'}}$ vagy 1 helyett form. IX. substituálván, és mindent reducálván

X.) $$b' = 0{,}126 . b . c \sqrt{\frac{\lambda}{\alpha . \lambda'}}$$

p. o. A' csatorna' hossza . . . . $\lambda = 6000'$

„ esete . . . . $\alpha = 2'$

A' víz' sebessége . . . . . $c = 4'$

„ közép szélessége a' csatornának . . . . . $b = 60'$

100 láb távolságra a' kisszerű Tótól vagy Torkolat' elejétől . . . . . $\lambda' = 100$,

melly széles legyen a' Torkolat?

$$b' = 60 . 4 . 0{,}126 \sqrt{\frac{6000}{2 . 100}} = 166{,}9 \text{ láb}$$

vagy is itt még a' Torkolatnak 166,9 vagy is $27\frac{9}{10}$ öl szélességűnek kell lenni. De hát leebb p. o. 500 lábbal . . . . . $\lambda' = 500'$

$$b' = 0{,}126 . 60 . 4 \sqrt{\frac{6000}{2 . 500}} = 74{,}66 \text{ láb}$$

így pontról pontra több helyeken számold ki a' torok csatornának szélességét, és ezt a' föld' szinén kijelelvén, a' szerint ásasd ki, fogod tapasztalni, hogy a' kis tóból igen szépen megyen által a' csatornába a' víz. A' tapasztalt vizmérnök egyébiránt láthatja, hogy hol idomtalan emberi erő nem korlátozza a' vizet szabad folyásában, az épen így szokott munkálkodni, és ha a' parthoz, és fenékhez ragadás az elsietéssel (acceleratio) tökéletesen egyezik, akkor a' folyam' mélysége, és sebessége mindenütt egyforma leend. Jegyezd meg, hogy a' torkolat' elején igen rövid λ' venni nem kell, különben olly szélességek jönek ki, millyennel a' kisszerű tó sem bir.

§. 22. Hol az elsietés momentuma nagyobb a' fenékhez, és partokhoz ragadás momentumánál, ott minél jobban közelít a' víz kiömléséhez, annál nagyobb sebességgel foly, 's így rendszerint közép mélysége mindig kisebb és

kisebb: ellenkező esetben, ha az elsietés' momentuma kisebb a' fenékhez ragadásnál; a' folyam' beömlésénél sebesebb, és csekélyebb, kiömlésnél lassúbb, és mélyebb. Mindkét esetet láthatni a' felül csapó malmok' zsilipjeinél, holott a' molnárosan épített malmoknál a' zsilipeknek nagy esetök lévén, ebben a' fej' közelében a' víz mélyebb, a' kerék' közeleben pedig sokkal csekélyebb, itt sebesebb, amott lassúbb, vagy is az elsietés nagyobb a' fenékhez ragadásnál. A' hol pedig víz-szekrényre épülvék a' zsilipek, mint Pápán az igali kallónál, és tizes malomnál, befolyásnál a' víz sebesebb és csekélyebb, kifolyásnál pedig lassúbb, és mélyebb, mivel a' zsilipeknek semmi, vagy igen kevés eset adatott, 's így az elsietés' momentuma kisebb a' fenékhez, és oldalhoz ragadás' momentumánál.

Ha az elsietés nem egyezik a' ragadás' momentumával, a' hajózásra nézve több rendbeli nehézségek támadnak:

a) Mivel a' sebesség változó, a' hajós a' lehető legkisebb erőt nem használhatja, mivel ha a' folyam' kisebb sebessége mellett hajóját egy ló vontathatja, nagyobb sebességgel lehet, hogy azt teljességgel nem viheti, 's így egy ló helyett kénytelen lészen kettőt használni.

b) Ha a' mélység változó, lehet, hogy a' mélyebb részen a' hajó kis vízzel is elmehet, ellenben a' csekélyebb helyeken fenn is akadhat, 's így a' hajózás megszünhetik. Kisebb, egy, kettő, legfelebb három láb sebességű folyamoknál a' természet az illy egyenetlenségeken kanyarok által segít: ha nagyobb az elsietés (acceleratio) mint a' fenék ellent állása, a' befolyásnál kevesebb, és tompább, a' kifolyásnál nagyobb, és élesebb szegelet alatt forduló kanyarokat formál, mindaddig míg mind a' sebesség, mind a' mélység, mind a' szélesség egyik malomtól, vagy zuhatagtól a' másikig alkalmasint egyezik. Ha pedig az eset, és ezzel az elsietés is igen kevés, ekkor a' befolyásnál sürűbbek, 's élesebbek, a' kifolyásnál pedig ritkábbak a' kanyarok.

§. 23. Nem volna talán nehéz szemlélödve mind az elsietés, mind a' fenék, partok, és kanyarok' ellentállásának momentumát egy kifejezés által megállapítva egyensúlyba hozni, 's ebből megtudni, mekkora viznek minő esetet kelljen adni a' végre, hogy

mélysége, szélessége, és sebessége mindenütt egyforma levén, a' hajózás legkisebb akadályt se szenvedjen, ezen vizsgálódást azonban más időre halasztva, itt csak némelly észrevételeket kiván értekező tulajdon tapasztalásiból közleni.

Pápai határban, és városban a' Tapolcza' vizének legszokottabb, vagy közép mennyisége egy másod percz alatt 42 köbláb, legnagyobb pedig 48 c'. Sebessége egyik malomtól a' másikig különböző, és pedig fél lábtól két és fél lábig: szélessége 12 lábtól 30 lábig, esete 100 ölre 1¼ hüvelyktől 3 hüvelykig: ennél fogva itt több rendbeli esetek adhatják elő magokat a' víz' elsietése, vagy elkésése' dolgában: egyébiránt minthogy a' folyam minden évben pünkösd hetiben tisztogattatik, nem a' természet, hanem a' mesterség szab neki folyásában útat, mellyben ím ezeket lehet észre venni:

a) A' Paraicz malomtól a' zavari kallóig 100 ölre esete 1¼ hüv., folyása lassú, medre 3 és 4 öl széles, sebessége malom' közelében 1, kalló' közelében 1¼ láb, következve itt az elsietés kisebb a' fenékhez ragadás' momentumánál.

b) A' papirosmalomtól a' Hatos malomig a' folyam' felső szélessége 14, és 16 láb, sebessége mindenütt igen közel 2 láb, esete 100 ölre 2 hüv.

c) Pápa' városában a' város' malmától a' tizes malomig esete 100 ölre 2½ hüv.; sebessége a' város' malma közelében 2¼, a' Tizes malom' közelében pedig 1⁹⁄₁₀ láb. Vagyis az eset nagyobbacska lévén, már az elsietés nagyobb a' fenékhez ragadásnál, és így a' sebesség, és mélység is igen változók. Igaz, hogy ezen folyam csatornában foly igen kevés kanyarokkal, melly miatt az elsietés' momentuma nagyobb, de bár tegyen akárki is tapasztalásokat a' Rába' vizén, mellyen ezer kanyarok tartóztatják a' káros elsietést, fogja tapasztalni, hogy a' hol vagy hosszabb vonalokban átmetszések történtek, vagy a' víz magától is több 100 ölekre egyenes folyást követ, ha közép sebessége 3 lábat halad, már mélysége, és sebessége változó, és ha a' viznek színe rövid húzatokban meglibelláltatik, világosan kimutatja magát, hogy a' viznek színe nem hajtott lapot, hanem apró ugrásokat képez, világos tanuságára annak, hogy olly eset a' Rába' vizén, melly 4 láb sebességet előállítani képes, annyi elsietést támaszt (acceleratio) mit a' fe-

nék' ellentállása megsemmisíteni nem képes, 's így a' víz' egyforma mélysége, melly a' hajózásra olly szükséges, nagyobb sebességű vizekben igen nehezen, vagy épen nem is eszközölhető. Ennél fogva, a' melly vizmérnök víz' rendezése dolgában a' kanyarokat úgy elszeldelné, hogy ez által 6, vagy 7 láb sebesség állana elő, az intézvénye alá bizott folyamát nem rendezné, hanem inkább rendetlenezné, nem szabályozná, hanem szabálytalanítaná, 's a' folyam' hajózhatása tekintetében támasztható szép remények nemcsak füstbe reppennének, de még sok fizetésért, és bokros költekezések mellett az eddig talán kevés kárt tevő folyamot úgy elvaditaná, hogy dühösségének majd emberi erő határt se szabhasson.

§. 24. Értekező ugyan nagyobb folyamokat, mint mellyeknek közép 50, legnagyobb víz-mennyiségök pedig 1700 köblábokat meghaladott volna, nem szabályozott, ezeket is csak mint végrehajtó fiatal korában más terve után, 's felvigyázása alatt tette, de kénytelen megvallani, hogy sok jó pénzért jelesen több kárt tett, mint hasznot: 's illy szomorú következkezmények után okulva olly óvakodóvá lett, hogy du Buat után számolván (kinek tanitásit már több száz víz-szabályozások jósolják) 3 legfelebb 4 láb sebességnél szabályozandó folyamának többet engedni teljességgel nem bátorkodnék, 's ezek szerint a' folyam' kanyarjait csak annyira kevesitené, mig az irt sebesség előáll: ha pedig ez igen tekervényes, és hajózásra igen késedelmes pálya volna, inkább mellékes kapuzúgokkal ellátott csatornát javaslana. **Gáty István.**

(Folytattatik.)

Búdalok.

I.

Szép nyári fellegek!
Miért bús szinetek?
Talán fájdalmaim'
Nagyságát érzitek?

Minden gyászol; — ti fenn
Hold 's csillaghoz közel,
Tenger' sötét vize
Lenn ködfátyolt visel.

Oh nektek szép kelet
Vidámságot hoz el;
De nékem gyász időm
Fájdalmakat nevel!

II.

Bú, öröm, vihar szerencse,
Életünk' baráti,
Hit, remény és aggodalmak'
Kétes biztatási.

Hol van a' kit szenvedések'
Árja, hogyha ére,
Hű szeretti közt ne lelne
Bú 's öröm-cserére?

Csak nekem kell bánatomban
Jókor elvirúlnom,
Szikla-bérczemen temetve,
Mint vihart kitűrt rom!

Győry Dániel.

Triboulet.

HUGO VICTOR' „LE ROI S'AMUSE" CZÍMŰ szomorujátékának ötödik felvonása.

Első jelenés.

Ugyanazon diszítmények, csakhogy Saltabadil' háza a' nézőknek láthatlan; előrészét táblák zárják el; semmi világ benne. Éj; a' vihar csendesült, az eső megszűnt; néha villámlik még, 's a' távolban lassan dörög. *Triboulet* lassan jő elé a' szín' mélyéből, köpenybe burkolva.

Megboszulandom végre hát magam'?
Hónapja már, hogy várok, őrködöm,
Bolond maradtam, poklok' kinait
Szivembe rejtve, és a' nevető
Álarcz alatt vérkönnyeket sirék.

Az alacson ajtót nézve a' ház' elején.

Ez ajtó .... oh, a' bosszut érzeni,
'S kezünkbe' látni! — Erre fogja öt
Kihozni, vélem. Még nincs itt a' percz,
'S már visszatértem ismét. Oh, örömmel
Nézendem addig a' ház' ajtaját. Dörög.
Hah, melly idő e' titkok' éjjelén!
Az égbe' vész, 's a' földön gyilkolás! —
Én itt mi nagy vagyok! Villámboszúm
Ez éjben együtt lépdel istenével,
'S milly fejdelmet gyilkolok! — Kitől
Más húsz király retteg, kinek keze
Elszórja béke' vagy harcz' magvait.
A' földtekének súlya rajta nyugszik.
Ha nem leend ö, mint megváltozandik
Minden; kirántva a' szivnek gyökét,
Szörnyű leend a' rendület. 'S az én
Karom, tevő e' rettentő csapást,
Sokáig fogja még a' könnyező
Európát reszkettetni, kényszeritve
Egyensulyát máshol keresnie. —

Gondolni, mintha más nap' reggelén
Az isten így szólna a' világhoz:
Oh, föld, felnyílt egy vulkán' lángöle,
Fölszállni űző ozmánt és keresztényt,
Zuleymant 's Károlyt, Doriát 's Kelement?
Oh, mondd, melly Jézus, Caesar, 's had' fia,
'S apostol kelté egymás ellen így
A' népeket, 's melly kar reszkettetett meg?
'S a' föld iszonnyal mondja: Triboulet! —
Mély gőgbe' tombolj most hitvány bolond;
Bolond' boszúja földet rengeti.

A' vihar' utolsó dühöngéseiben egy távol óra' kongása hallik. *Triboulet* hallgat.

Éjfél.

A' házhoz siet, 's az alacson ajtón kopog.

Szózat belölről.

Ki zörget?

Triboulet.

Én.

Szózat.

Jól van.

Az ajtó' alsó része magában fölnyílik.

Triboulet.

Siess.

Szózat.

Ne jöj magad be.

Saltabadil az ajtó' alsó részén kicsúszik, 's a' szoros nyiláson maga után valami súlyost húz, melly hosszas nyalábnak látszik, mit a' sötétben alig lehet kivenni. Sem nála, sem a' házban világ.

Második jelenés.

Triboulet. Saltabadil.

Saltabadil.

Uf! minő nehéz.
Segélj, uram, néhány lépésnyire.

Triboulet vonagló örömmel segél egy barna zsákot a' szín' elejére hozni, mellyben, úgy látszik, holt test van.

E' zsákban embered van.

Triboulet.

Hah, mi kéj!
Fáklyát elő, hadd lássam!

Saltabadil.

Nem; pokolba!

Triboulet.

Mit félsz? ki láthat most bennünket itt?

Saltabadil.

Az éji örök, és a' kósza hajdúk.
Ördögbe! fáklyát! Lárma mennyi így is. —
A' pénzt!

Triboulet erszényt lök neki.

Imé!

Míg *Saltabadil* a' pénzt számlálja, a' zsákot nézve.

Van boldogság tehát a'
Boszúban is!

Saltabadil.

Ne segéljek kissé
A' vízbe vetni?

Triboulet.

Megteszem magam.

Saltabadil sürgetve.

Kettőre könnyebb.

Triboulet.

Ellenség, a' kit
A' sírba hordunk, nem nehéz.

Saltabadil.

Talán
Szainát akartál mondni? — A' mint tetszik.

A' víz' kerteletéhez lépve.

Ne lökd ide; mert rosz hely az.

Más helyt jelelve.

Ide;
Mert itt igen mély. Tedd hamar. — Jó éjt.

Bemegy, 's az ajtót maga után csukja.

Harmadik jelenés.

Triboulet egyedül; szemeit a' zsákra szögezve.

Itt ő! — 'S halott! — De látni még is őt
Vágynám. A' zsákot tapogatja.
De egy; csak ő az. Érzem. Itt
A' vásznon sarkantyúi áthatának.
Ő az valóban! —

Fölemelkedik, 's lábát a' zsákra teszi.

Nézz most rám világ!
Bolond ez, és az itt király! —
És milly király! Az első, legnagyobb!
És a' bolondnak most lábzsámolya!
Sírúl a' Szajna, 's sírleplűl e' zsák.
És ezt ki tette?

Keresztbe veti karait.

Azt biz' én magam. —
Csodálatomból még megtérni nem
Tudok, hogy így győztem, és a' népek
Holnap remegve nem hiendik azt.
És a' jövendő mit mond? Milly soká
Viszhangozand e' tett a' nemzetek'
Szivében. — Oh, sors! a' ki minket úgy
Ragadsz, miképen hozsz! nézz, a' világi
Fönségek' egyik legmagasbja.... Mit?
Valois Ferencz, a' tűzkeblű király,
Ötödik Károly' vágyótársa, francz
Király 's örökvalóság nélkűl isten!

Időről időre dörög.

Ki éjen át egymásra űzte a'
Csaták' sorát, és a' mikor korányolott,
Vérző karában, három eltörött
Szablyát emelt csak; Mariguan' férfia,

E' nagy király a' dús élet' körét,
Mit fénysugárral ő boríta el,
Egyszerre, isten! mint elhagyja azt!
Ímé, egész hatalma' fénye közzűl,
Nevével és töményző udvarával
Gyülölt gyermekként elragadtatik
Egy ismeretlentől vész' éjjelen.
Mit? És ez udvar, század és e' hon
Füst! 'S e' király, ki fölkelő korány'
Pírjában állt föl, elhalványodék,
'S a' szelletekben foszlott el. Föltünt,
'S miként e' villám szétenyésze. És
Holnap talán hasztlan kiáltozók
A' városoknak útczain csodálón
Lármázni fogják, kincs' halmát igérve:
„Ki megtalálja az elveszett Ferenczet!"
Minő csodálatos! Szünet után.
Megcsalt, szegény
Leányom, még is megboszúltatál,
És bűnhödött ő! — Oh, mint vágytam én
Vérét 's kevés arany, és megvan az!
Dühhel hajlik a' testre.
Hallasz-e engem, bűnös? — Gyermekém
Becsesb nekem, mint trónod' csillogása,
'S nem bánta senkit, ezt irígyeléd,
És elraboltad keblem' egy üdét.
És visszaadtad kínnal elborítva,
'S gyalázattal! — Mondd, most ha hallasz-e?
Igen, az én vagyok, ki nevetek,
'S magam' boszúlom. — Oh, mert tettetém:
Mindent feledtem, altatálak el,
És elhivéd, szegény te! azt, hogy olly
Könnyű kitörni a' sértett atya'
Boszúlatának vért vágyó fogát! —
Oh, nem! közöttünk, e' haláltusában,
A' gyönge' harczán a' hatalmassal,
A' gyönge győz, és az, ki lábadat
Nyalá, most szived' marczongolja el.
Még jobban a' testre hajlik.
Kezembe' vagy. Hallsz-e, nemes király?
Az én vagyok, bolond, az esztelen,
Félember, kétes állat, oh,
A' kit kutyának szoktál mondani!
A' testet rázza.
Ha bosszú kél szivünkben, látod-e?
Az elfagyott is hő életre gyúl,
Nagy lesz a' silány, a' csekély magas,
És hűvelyéből a' rabszolga ki-
Ragadja bosszuját, és tigris lesz a' macska,
És a' bolond — bakó!

Félig fölegyenesedik.

Miként ohajtnám, hogy mozdúlhatás
Nélkül hallhatna engem még.
Ismét lehajlik.
Hallsz-e?
Gyülöllek én! Menj, nézd a' vízmederben,
Ha visszaömlik-e st. Denisbe
Sirod' hulláma. Föláll.
Vízbe első Ferencz!
A' zsákot egy végén megfogja, 's a' víz' partjára huzza. Azon perczben, midőn a' kerteletre teszi, a' ház' alsó ajtaja vigyázva fölnyittatik; *Magelone* nyúgtalanúl jő, 's mutatja, hogy senkit nem lát; visszamegy, 's csakhamar a' királylyal jő ki, 's vele jelekkel tudatja, hogy senki nincs, 's mehet. *Magelone* visszatér, 's az ajtót maga után csukja; a' király a' háttérben a' *Magelone*-jelelte irányban távozik. 'S ezt azon perczben, midőn *Triboulet* a' zsákot be akarja lökni.
Pokolba véled!
Király hátul, dalolva.
Az asszony gyakran változik,
Bohó, ki benne még bizik.
Triboulet összeborzad.
Hah! mi hang? Az éj'
Ördögjei, ti játszotok velem?
Megfordúl, borzadozva hallgat. *A' király* eltűnt, de a' távolban hallik dala.
Király.
Az asszony gyakran változik,
Bohó, ki benne még bízik.
Triboulet.
Átok! Nem ő ez itt, kit én ohajték!
Elszökteték ő, védelmeztetett,
'S én megcsalattam! —
A' házhoz siet, mellynek csak felső ablaka van nyitva.
Gyilkos!
Szemeivel méri, mintha föl akarna hágni.
Hah, nagyon
Magas az ablak. — Dühhel tér vissza.
Oh, reszketek, kit ölt helyébe el
Az áruló? Milly ártatlant?
A' zsákot tapogatva.
Igen,
Embernek teste ez.
Végig hasítja a' zsákot tőrével, 's rettegve nézi.
Az éjsötét ....
Nem láthatom meg.
Zavarral nézdel maga körül.
Útczán senki, és
A' ház kihalt, és nincs sehol világ.
Kétségbeesve hajlik a' testre.
Villámra várok.
Néhány perczig e' helyzetben marad, szemeit a' zsákra szögezve, mellyből Blanchet félig kihúzá.

*

Negyedik jelenés.

Triboulet. Blanche.

Triboulet.

Villámlik; őrült kiáltással ugrik vissza.

Lányom! isten! oh!
Leányom! Ég és föld! az én leányom!
Kezét tapogatja.
Isten, kezem nedves! ki vére az?
Leányomé! — Megörülök! Pokol!
Szörnyű csodája! Álom ez? nem, oh!
Lehetlen! Ő most útban van Evreux
Felé.
A' test mellé térdre hull.
Oh, isten, ugy-e, ez csupán
Szörnyű egy álom, 's lányom' szárnyaid
Alá vevéd, és ez nem ő, nem ő! —
Uj villám villágos fényt lövell *Blanche*' halovány arczára, 's csukott szemeire.
Oh, ő az! ő az! Zokogva rá borul.
Még is ő! Az én
Leányom! gyermekem! Felelj, beszélj!
Elgyilkolának! Rablók! Oh, felelj! —
— Nincs senki itt, csak a' gyilkos család.
Nagy isten! — Szólj, oh, szólj! felelj, beszélj!
Leányom! oh, ég! gyermekem!

Blanche

mintegy életre szólítva atyja' keservétől, fölnyitja szemeit, 's elhaló hangon kérdi.

Ki hív
Engem?

Triboulet.

Beszél ő, megmozdúl kissé!
Fölnyílt szemének mennye, szíve ver,
Ő él, nagy isten!

Blanche

félig fölegyenesedik; ingben van, egészen véresen, elszórt hajakkal. Teste' alrésze a' zsákban.

Hol vagyok?

Triboulet karaiban fölegyenesíti.

Leányom,
Egyetlenem e' puszta életen,
Megismered szavam'? hallsz-e? beszélj.

Blanche.

Atyám! ...

Triboulet.

Mit tettek véled, Blanche? Pokol'
Szövényi! — Félek, hozzád érve, hogy
Megsértelek. Nem látok. Gyermekem,
Van-e sebed? Vezesd kezem'.

Blanche tört hangon.

A' vas,
Tudom, hogy szívem' érte ... érzem azt ...

Triboulet.

'S ki tette?

Blanche.

Ah, mind én okoztam azt.
Megcsaltalak, mert hön szerettem öt,
'S halok ... ő érte ...

Triboulet.

Kérlelhetlen sors!
Én megfogattam enboszulatomban!
Oh, isten az, ki engemet fenyít! —
De mint tevék azt? Gyermekem, beszélj.

Blanche haldokolva.

Ne hagyj beszélnem, oh, atyám! ...

Triboulet csókokkal halmozza el.

Bocsáss meg!
Elvesztni téged, 's nem tudnom miként!
Fejed lehajlik! —

Blanche.

Más oldalra .... én
Megfúlok ... oh! ...

Triboulet rettegve emeli föl.

Blanche, Blanche, ne halj,
ne halj meg!

Kétségbesve visszafordúl.

Segélyt, segélyt! Hát nincs itt senki sem?
Így engedik meghalni gyermekem'!
A' révharang, hah! Ott van a' falon.
Szegény leányom, várhatsz egy kissé,
Vizért megyek még, és harangozok?
Parányi perczig.

Blanche mutatja, hogy hasztalan.

Nem akarod azt?
'S én tenni még is kénytelen vagyok.

A' nélkül, hogy elhagyná, kiált.

Elő! —

Csend; a' házban nem mozdúl senki.
E' ház, nagy isten, sír!

Blanche haldoklik.

Ne halj meg,
Egy lányom, kincsem, angyalom, ne halj!
Blanche, Blanche, ha elhalsz, nem kell semmim is!
Ne halj, ne halj meg, esdek! ...

Blanche.

Oh! ...

Triboulet.

Karom nem
Jól van, szorít, úgy-e? — Oh, várj kissé,
Máskép teszem. — Jobb így. — Az istenért,
Lehelj csak addig, míg jöend segély! — —
Nincs hát segély .... nincs!

Blanche elhaló hangon, erőködve.

Engedj meg neki,
'S élj boldogúl, atyám! ... Feje visszahull.

Triboulet haját tépve.

Leányom! — Ő
Meghal! ....

A' révharanghoz rohan, 's őrjöngve harangoz.

Segélyt! Tűz! Gyilkosok!

*Blanche*hoz visszatér.

Csak egy
Parányi szócskát mondj nekem könyörből!

Fölemelni ügyekszik.

Oh, mért akarsz így dölve nyugodni?
Tizenhat évű ... ifju még ... nem, oh,
Te nem halál meg! Blanche, elhagyhatád
Atyádat igyen? És ne hallja ő
Szavad' dalát már? isten! oh, miért?

Nép, fáklyákkal jő.

Az ég nekem könyör nélkül adott,
Mért nem ragadt el inkább, gyermekem, még
Nem láthatám szép lelked' dús egét?
Mért engedé ismerni kincsemet?
Mért nem halál meg gyönge éveidben,
Midőn a' társak megsértének a'
Játék' hevében? ... Gyermekem! Leányom! —

Ötödik jelenés.

Elébbiek. Nép.

Asszony.

Szivem' hasítják szavai!

Triboulet.

Tehát
Itt vagytok még is, végre! Már elég
Idője.

Egy fuvarost, kinek kezében ostora, megfog.

Mondd, van-e lovad, paraszt?
'S kocsid? beszélj.

Fuvaros.

Mint megrázott! — Igen.

Triboulet.

Igen? — Fejem' vedd, 's tedd kerék alá.

Ismét *Blanchera* borúl.

Leányom! Oh! —

Férfi.

Kétségbeső atya,
És gyilkolás! El kell választanunk.

*Triboulet*et el akarják vinni; ő védi magát.

Triboulet.

Maradni 's őtet látni akarom!
Nem tettem roszat nektek én, hogy őt
Elvenni vágytok tőlem. Hisz' nem is
Ösmerlek én. Meghallgattok-e engem?

Egy asszonyhoz.

Te sírsz, te jó vagy, asszonyom; könyörből
Mond nékiek, hogy békén hagyjanak.

Az *asszony* beszél mellette; ő *Blanche*hoz tér és térdre hull.

Hullj térdre, hullj, 's halj nála, nyomorú!

Asszony.

Nyugodj', ha így kiáltozol,
Elvisznek.

Triboulet.

Oh, nem! Hagyjatok ti engem!

Blanchet karaiba zárja.

Még ő lehell, én azt hiszem; 's neki
Szüksége van rám. Oh, siessetek
Városba, hozni néki gyors segélyt.
Hagyjátok őt karomban, és nyugodt
Leszek.

Egészen karába veszi, mint anya alvó gyermekét.

Nem, ő nem halt meg, isten azt nem
Akarhatá! mert tudja, hogy nekem
E' földön nincsen semmim is, csak ő.
Egész világ gyülöli az idomtalant,
És futja őt, 's nem bánja kínait;
De engem ő olly hön szeret, az én
Egy gyámom, kincsem, mindenem! — Hahogy
Atyját kaczagják, ő keserg vele. —
Olly szép 's halott! — Nem, oh, nem! —
Adjatok,
Hadd törlögessem lányom' homlokát.

Homlokát törli.

Ajkán mosolyg még rózsapirja. Oh!
Láttátok volna! Én még látom őt,
Két évű angyalt, szép arany hajával....
Mert szöke volt ő akkor. — Szivéhez szoritja.
Elnyomott,
Szegény, imádott lányom, Blanche, te egy
Üdvem! — Mikor még gyermek volt, igyen
Öleltem ötet, és az én karomban,
Mint most aludta mindig álmait.
És, oh, mi angyal volt, ha ébredett!
Nem látszatám én néki olly csodásnak,
És rám mosolyga szép szeme' egével,
'S elhalmozám én csókkal két kicsiny
Kezét. — Szegény bárány — ő halva, oh,
Nem! Szenderében álmodik szelíden.
Ah, persze máskép volt az akkoron,
Fölserkenék ő tüstént. — Várjatok,
Csitt! lassan! és meglátjátok imént,
Fölnyitja tüstént kék egét szemének. —
Látjátok azt jó emberek, hogy én
Okos beszélek, és nyugodt, szelíd,
'S nem bántok senkit, 's semmit nem teszek,
Mit nem szabad; hát engedhetitek,
Hadd nézzem kissé ötet, gyermekem'! —

Nézi.

Nincs egy redő is homlokán; a' régi

Fájdalmak azt még meg nem ülheték.
Kezét enyémben megmelengetém már,
Nézzétek, kissé érintsétek azt.

Orvos föllép.

Asszony Triboulethoz.

Az orvos.

Triboulet az orvoshoz.

Nézd; jer közelébb, uram.
Én engedem, nem tiltom. Nézd; ugy-e
Elájult ő? Szólj. Nem-é?

Orvos Blanchet vizsgálva.

Megholt.

Triboulet vonagló mozdulattal felszökik; az *orvos* hidegen folytatja.

Bal oldalában, a' szívhez közel,
Nagy' tágas a' seb, a' vér megfulasztá.

Triboulet.

Én gyermekem', leányom' gyilkolám el! —

Összerogy.

Kazinczy Gábor.

Hangászati szemle.

12. *Sonaten von Ludwig van Beethoven* für Pianoforte ohne Begleitung. Heft. 1.—22. zu 45 xr., 1 fl., 1 fl. 15, und 30 xr. C. M. Wien, bei Tobias Haslinger. — E' sonatak, mellyek tisztán és hibátlanúl metszve és egyenként izlésteli borítékkal ékesítve vannak, a' nagy zene-szerző' munkáinak tökéletes gyüjteményéhez tartoznak, mellyet a' kiadókereskedés közrebocsátani szándékozik, és a' boldogult szerző az első munka' elébe adott nyilatkozása által maga bizonyította, hogy e' sorozatban foglalt szerzeményi mind tőle valók, 's ennél fogva azok' eredetiségéről kétség nem lehet. E' gyüjtemény' kiadása, mellyre a' kiadó nagy költséget és sok fáradságot szánt, igen érdemes, és a' hangavilágban régen érzett hiányt pótol. E' hangaköltményeknek korábbi kiadásai nagyobb részint nemcsak hibásak, tisztátalanúl metszettek és a' lángészhez, melly azokat szerzette, egészen méltatlanak voltak, hanem nagyobbára, több utánnyomtatás' daczára, egészen elkapattak, úgy hogy azok csak az öregebb zongorajátszók' gyüjteményiben találtattak és nagy fáradsággal szereztethettek meg. E' mellett az eleven értelem a' literaturában és művészetben néhány év óta bensőségében igen gyarapodott, közönségesebb lett, és a' műveltség nevezetesen terjedett, ha mindjárt mélységében talán vesztette is azt, a' mit szélességben nyert. Majd mindenik, ki a' szellem' müveltségére igényt tart, birja Schiller' és Goethe' munkáit, remélhető, hogy Müller János, Herder, Jean Paul szinte illy népszerűek lesznek; hogyan lehetne tehát, hogy olly zongorajátszó, kinél a' kóták nem csupán csengpengés és újgyakorlás, a' jelen gyüjteményt mellőzni akarná, melly nemcsak gazdag, sőt kimeríthetlen kincseket a' melodiából és harmoniából foglal magában, nemcsak kész kutforrás, mellybe egy teremtő, mindig ujabb, mindig ismeretlen jobb alakok után küzdő genius legszebb gondolatjait lerakta, hanem jól megértve és betanulva, azt mintegy legtökéletesebb, sőt egyetlen iskoláját az előadásnak, tekinthetni. Tagadhatatlan, hogy a' hanga' általános értelmének és a' zongoráni ügyességnek mindennapi nagyobb terjedése, a' zongorajátszóra magára és igy a' szerzőkre is az igazi művészetet tekintőleg jótevő hatást nem okozott. Ama' panaszok, mellyeket Bulwer ez igen becses munkájában: „England and the Englisch" a' literariai munkák' általános elterjedése miatt azoknak nagyobbodó alacsonyodása ellen hallatott, az ujabb előadásra és újabb szerzeményekre alkalmazhatók. Ő azt mondja: „Mennél kisebb az olvasók' köre, szabály szerint annál tudósabb, ékesebb és finomabb a' szerző' munkája. Azért ezelőtt, ki könyvet irt, szükségesnek tartotta, annak készitésénél a' legnagyobb és lelkiismeretesebb szorgalmat használni, tudományos igyekezetének egész gyümölcsét abba letenni, a' classicai simitást az irásmód' fölékesitésénél alkalmazni. Ő tudta, hogy az olvasóknak nagyobb része képes lesz munkáját becsülni, vagy hiányait felfedezni; de midőn az olvasók' köre nagyobbodott, a' szerzők gondatlanok lettek, mert a' mélyebb birálók a' felületes olvasók által leszavaztattak, és mert az irók leginkább a' közhatás és átható siker után iparkodtak, magokat lealacsonyitván amaz irásmódot fogadták el, melly a' sokaságnak tetszett, t. i. a' könnyűt, mulattatót, felületeset, és a' méltóság 's erő e' mellett elvesztek. A' hirszomj nem azt kiáltotta többé nekik: szárnyalj magasra, hanem: szállj alá! és ők meghajoltak a' diadalért." — Illy és hasonló helyek alkalmazhatók nem annyira a' hangászati szerzeményekre, mint a' mostani előadásra. A' hallgatók' nagyobb része, azaz épen ama' szám, melly leglármásabban nyilatkoztatja tetszését, vagy nem tetszését, csak mulattatni akar; erre elegek az éneklő gondolatok és fényes nehézségek. Csodálhatni-e tehát, ha csak igen kevés szerző veti alá magát a' gondnak, munkákat, egészben szorosan egybekapcsoltakat, egyesben vonzókat és összehangzókat készíteni? munkákat, mellyek valami lélekállapotot megragadnak, és kifejtenek, mellyek az előadó művésztől pontosan és lángészileg fölfogva, 's visszaadva, a' hallgatótól figyelmesen hallgattatni kivántatnak? Csodálhatni, ha a' klavirjátszásban magában minden gyengéd árnyékolás elvész, ha a' művész csak igen ritkán érti, 's hatja át a' szerzőt, őt, mintegy másodszor szerezvén, munkáját egészen fölfogja, és az egészet, mint ollyat, sikerülten ismét előállítja? Csodálhatni-e, ha mindenki most csak erő, és pontosságra a' kiviendő menetekben, 's nevezetes ügyességre törekszik? De épen e' gyüjteménye Beethoven' klavirsonatainak eszközölheti, hogy a' már kiképzett fiatal művész hiányait megismerje, és gyanítsa, hogy az előadásnak még egy magasabb neme, 's hogy darabok léteznek, mellyekben szellem lakik, melly, mint minden magasabb rendű szellem, csak az igazi varázsoló' erősen vezetett pálczájának enged, csak annak hivására jelenik meg. Beethoven' sonatáit sokan játszhatják, sőt ezek épen azért, mert nekik könnyűnek látszik, a' tempot sokfélekép' siettetni fogják; de idővel, 's csak evvel és alkalmatos vezetés mellett észreveendik, hogy ők a' pontosan játszott darabokat valóban nem játszották, mert azokat nem értették, és csak ekkor fognak ők a' hangamüvészetben a' magosabbra is értelmet nyerni, csak ekkor fogják az előadást magasabb értelemben fölfogni. E' figyelmeztetések után e' gyüjteménynek érdemét, hasznát, sőt szükségét megitélhetjük. Vajha ez által sok klavirjátszó indittatnék Beethoven' geniusát tanulni és tulajdonává tenni, ez nekik csak legnagyobb jótétemény lehet. Némelly munkák, mint p. o. a' három, Haydn-nak ajánlott sonata, a' 7ik munka es-durban hibáznak a' gyüjteményben, melly nem is hirdettetett tökéletesnek; vajha a' kiadóknak, kik e' munkákat birják, tetszenék, azoknak új kiadásaiban magokat a' jelenhez csatolni, illőbb ruhát nem kaphatnak, 's igy mégis a' művészi világnak kivánságai egyszerre és illően betöltve volnának. Ref. legalább nem lát valódi indító okot, melly őket ettől tartóztathatná. (Folytattatik.)

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel,

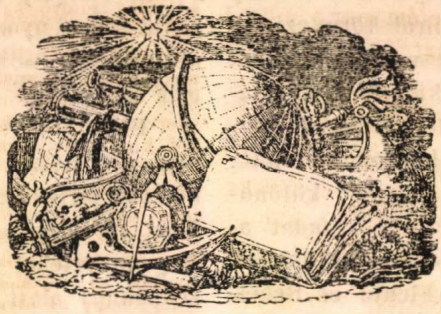

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV

Első félév. **Pest, majus' 16. 1839.** **39. szám.**

Tartalom: Az új philosophia, szellemvilági fejletében (*Szeremlei Gábor*). — Vizszabályozási eszmélatek 's észrevételek. Folytatás (*Gáty István*). — Magyar nép (*Veress József*). — A' csendes lak (*Győry Dániel*). — A' sütőlány. Olasz novella (*Zorányi Samu*). — Magyar játékszini krónika. — Hangászati szemle (*Cs. I.*). — Egyveleg.

Az új philosophia), szellemvilági fejletében**).*

—

Első közlés.

Minden philosophia, mond Hegel, „saját korszakának philosophiája". — Valóban a' korszellem jelenkezik azon proteusi alakokban, mellyekben a' bölcseség eleitől fogva feltünt. — Az ős regekorban nem egyéb vala elmés regénél (philosophema). — A' szük birtokúknál, szükebb hatású népföknél (hét bölcsek), rövid mondatokba (gnómák) szorult. — A' kormányokosság (politica) pericleskori fénypontjában, Socratesben, életokossággá lesz. — A' müvészeti tökély idealis tökély' képében állitja elő a' philosophiát, Plato' köztársaságában. A' sándori egyeduraságra törekvéssel, Aristotelesnél összes birtokra vágy, a' tudat' minden nemeit átkarolja. — Midőn a' hős lélek kihal, epicureusi kényelem 's nyugalom' árjába borúl. — A' setét századok' hosszú éjében pedig álmadozásokkal (kabbalismus, alchemia, astrologia) tépelődik.

Három század óta a' tudásvágy és létérzés lön az emberiség' kedvencz szenvedélye, amaz a' felébredt tudományosság, ez a' müveltségért vele pályázó polgárosodás' szüleménye. A' mi szépet, közhasznút 's érdekest mutathat az új Európa, azt mind e' két müveltségi factorinak köszönheti. —

E' két sark körül forog darab idő óta a' philosophia is. — Des-Cartes „cogito ergo sum"jától, Hegel' közvetlen tudattal párosúlt „van"jáig, szintén harmadik század járja, azóta a' tudat' tág mezeje szembetünőleg bővült sok dolgoknak, mellyek nem voltak, létre jöttökkel, és még is a' tudat' és létnek, ugyanazon kútfőböli buzgása, csak nem ismertetik el!

Jelenleg azonban a' tudat' határtalan terjedelméből összébb kezd vonúlni, az egyetemes körbe szorúlás által egységre törekedni;

*) E' czímet aligha kizárólag tulajdoníthatná magának az a' philosophia, mellyet itt Szeremlei úr fejteget. Az olvasó észre fogja venni, hogy itt a' hegelismusról van szó. *Szerk.*

**) „Schellinget és Hegelt szeretnék szőnyegre hozni, (mond a' Figyelmező' jelen félévi 36. számában 586. l. Alkendi) ha azok' munkáit értenék". — Czélja jelen értekezésnek megmutatni, hogy nem csak értik, hanem megérteni is tudják. — *Sz. G.*

innen az encyclopaediák' tengerözöne, melly tudatunk' világát mindenfelölről környezi. — Kedvezöbben ez semmire sem hathata, mint a' philosophiára, mellynek különben is feladata, formalis egység mellett, tartalmas egységre törekedni. Mindenki képzelheti tehát, milly vész környezé meg a' tudatot, különösen a' philosophiait, midön Kant a' tudat' anyagát, a' dolgokat, szörnyü agyműködések által tünetekké varázslá. — Fichte' és Schelling' feltüntök deríté fel a' tudat' örök éjre csordúló napját, amaz az alányos (subjectív), ez pedig a' tárgylagos tudati világnak saját jogába lett iktatásával; úgy hogy Hegelnek e' részben csak annyi maradt hátra, hogy a' már kimerített véges tudatot a' végetleni fogalom által kapcsolatba hozza; — így, az életmüvetlen világot bezáró galvani lánczkör' (galvanische Kette) modorában, az életmüves világot az egyetemes tudat' köre által (Encyclopaedie der philosophischen Wissenschaften), bezárja.

Hogy' történt ez? Nem másképen, mint más nagy felfedezések, mellyek korunk' szellemvilágát, annyira böviték. — Newton' egy alma' esésében látja leesni a' homályt, melly az égi testek' forgását századokig fedé. — Galvaninak, az életmüvetlen világgali bajlódtában, hirtelen életmüves világ jelenik meg. Cuvier, 's más természet-buvárok, a' kihalt állatok' csontvázaiból egy elhúnyt világot derítenek napfényre. Közvetlenül esik ez meg, mit az új tan' értelmében kifejtenem nem lesz érdektelen. —

Természetesen okoskodva (mert Hegelnél minden egyszerü 's nagyon természetes) közvetlen az, mihez a' közvetettről menetben semmi köz sincs, többé semmi által sem eszközöltetik, mert a' közvetetthez tapad elannyira, hogy vele ugyanazon, fogalmában szükségkép adódik, töle válhatlan, annak kiigazító része, és igy önállományos. — Úgy látszik, mintha a' tudat, közvetlenségébe mentekor, az okozati lánczszemet, mellyen emelkedik, hirtelen elszakítaná, és a' rajta álló hidat, mellyen átmente történik, maga után azonnal felvonná. Azért hullanak már az almával együtt az égi testek, mert ugyan azon nehézségi erőtől nyomvák. Azért tapad az öskor' csontvázihoz egy elhúnyt világ, mert a' jelen töredékeiket ki nem egészíti — azért vonatik fel a' galvani lánczczal az életmüvetlen világról az életmüvesre való menet, mivel semmi nyom sem látszik, mellyen a' menet történik — szóval, ez mind közvetlenül esik meg. —

Eleitől fogva éreztetett a' tapasztalat' hiánya, kerestetett más ismereti kútfő. — Az iskolások (scholasticusok) az analytica-tételek, Kant az előleges fogalmak, Fichte és Schelling az értelmi szemlélet (Intellectuelle Anschauung) alatt, alkalmasint azt keresték, mit Hegel a' közvetlen tudattal talált fel. Itt azonban a' fő dolog nem a' névcserében, hanem azon szükségességben áll, mellyben a' közvetett' fogalmához olly válhatlanúl ragad, mint a' hideghez a' melegség', a' hegyhez a' völgy' fogalma. — E' fontos erősségre, mellyen az új tan' egész alkotmánya nyugszik Kantnak, a' lelkek' országára nem alkalmazható okozati törvénye (lex causalitatis) adott alkalmat, melly minthogy van, kell lenni önállományos törvénynek is (lex substantialitatis), melly ott kezdődik, hol amaz végződik, t. i. a' lelkek' országánál, következőleg ez csak a' közvetlen tudat' tárgya.

Minthogy már a' közvetlen tudatok, mint látók, közvetésöket nem zárják ki, söt inkább tölök, mint előzményektől vont következmények; — minthogy továbbá mind saját, mind más dolgok, kiegészítő 's elégítő okául szolgálnak: következik, hogy közvetlen tudat tulajdonkép csak egyetlen egy lehet, t. i. az istenség, és ez is a' nevelés és kifejlés által közvetve.

A' közvetlen tudatra való emelkedés tehát a' hegeli első és fő érdem — második az, hogy eldődinek a' tudat és lét körülti kicsapongásukat igaz útra igazítván, ez által a' tudat' és lét' egységét 's ugyanazonságát kétségkivülivé tevé*). Hogy e' részbeni ér-

*) Úgy látszik, hogy igen el van már ismerve, hogy a' tudatnak lételének is kell lennie, midön honunkban költ, nem is az új tan' szellemétől sugallott értekezésben, ezeket olvashatjuk: „Hogy adat vagy tárgy nélkül nem lehet képzelet, eldönthetlen igazság, mert az ismeretre való útat a' tárgyakról való képzelet töri fel, ha nincs tárgy, képzelet sincs. — Akár különös, akár közönséges ismereteinkkel átellenben bizonyos tárgyaknak kell állani, mellyek azoknak megfeleljenek, söt még az álom' játékaira, ábrándozásokra is ismeretes tárgyak szolgálnak alapúl, 's bár mi tarkabarkák legyenek is azok; de a'

demét illetőleg méltányolhassuk, szükség a' tudat és lét közti viszonyt eleitől fogva átfutnunk.

E' tekintetben minden eddigi philosophia három pontra vonható.

1) A' tudat megelőzi a' létet. E' nézetet Plato kora' művészeti tökélyéből fejté ki, azon egyszerű következtetéssel, hogy a' művész' ecsete' 's vésője' remekeit, elölálltuk előtt eszmény (ideal) gyanánt fejében hordja — következőleg a' teremtőnél is az eszmék előbb meg voltak, mint az anyag, mellyből a' világ lett = lét. —

2) A' tudat és lét mindenben ugyanazon egy (Identitätslehre), ennek alapját Aristoteles az egyetemes tudatrai sovárgással veté meg, — és így ez a' kor' tudományosságából fejlék ki, mint az előbbeni a' kor' műveltségéből. E' nézet szerint a' tudat tapasztalatból származván, a' tapasztalati anyagoknak mindenütt ott kell a' tudattal lenniök, — ezért örökké való már a' világ' anyagára nézve is. — Illy szellemű a' Spinosa' önállománya is (substantia). — Fichte és Schelling szintén e' szempontból indúlnak ki. — Fichte a' tudatot, minthogy pedig tudata csak „en"jének (Ich) van, önmagát tevén mindennek, Schelling pedig a' világot, mellyben élünk, mozgunk és vagyunk mindnyájan. És így amaz a' tudat', ez pedig a' lét' ugyanazonságának egy oldalúságából indúlának ki.

3. Az újtan' értelmében a' tudat' következménye a' létnek, az ismeretes hegeli elv („Was wirklich ist, das ist vernünftig") szerint. De mivel a' lét idealis és realis milylyenségi különbséggel, nem mint Schellingnél csak mennyiségivel, Spinozánál formalissal, Fichténél pedig minden különbség nélkűl, — látható, hogy ezen harmadik nézet a' két elsőbbet is magában foglalja, egyoldalúságuk' kiegészítésével egyetemes kört csinál. — A' tudat' elsőbbsége ugyanis a' valót, realét, az eszmékbe helyezi, az anyagos világot csupa formálénak veszi, mi természetesen idealismusra vezet. — A' tudat' és lét' ugyanazonsága pedig a' tudatot, a' lelki okfőt a' léttel vagy világgal elnyeleti, mi következetesen materialismusra megyen ki. — Egyedűl csak a' lét' qualitativ különbsége (Sein, Dasein), 's az ebből közvetlenűl fejlő tudatos lét (Fürsichsein), adja az idealis (Logik), realis (Natur), és szellemi lét (Geist) öszveségét, 's alakitja azon egyetemes kört, mellyben a' tudat és lét olly két focus, mellyekben létezik az igazság' tiszta fényben ragyogó napja. —

Ennek bővebb értesítéseűl szolgáljon ezen egyszerű historiai vázlat.

Természetesen okoskodva, kell lennie valamelly gondolati non plus ultrának, mellyen túl az ész nem haladhat. — Ez a' lét, mert mi lehet ennél elsőbb? — még pedig minden testiségtől elvont lét, minthogy az istenségnek magában való örök léte (illy lét a' hegeli logica' tartalma), ebből, vagy mi mindegy, ennek tartalma által lön közvetlen = kezdetben külön lét, a' testi világ; így a' lét testté (Natur) levén, a' legnagyobb megtestülés után, az ércz magnes vonaglatiban (az új vegytan' értelmében minden ércz magnetizálható) kezd lassúdan magához jöni; — majd ezen bevonúlásból 's befele hatásból a' villany' tünedezésiben kivűlre csalatni, elannyira, hogy az életküszöbön álló galvanismusban már életmüves világra történik a' közvetlen átmenet — azonban még a' növény-

---

lehetetlenség' határain túl nem hághatnak, vagy is a phantasia nem teremthet magának olly képeket, mellyeknek tárgyait a' valóságban fel nem lehetne találni.

Minden mythologiai képzetek valóságos tárgyakat tükröznek vissza. A' sphinx és phoenix madarak, a' syrenek, furiák, harpyák, sylphek, daemonok 's olympus' minden lakói, emberi vagy más állati formákban tüntek fel a' képzeletben a' szerint, a' millyen ismeretök volt a' nemzeteknek embertársaikról és a' világról, bár mi arabesk formába rakogatta is egybe azokat phantasiájok, de az egyes részek, mindig csak tapasztalati ingredientiák voltak". Tudománytár 1-ső köt. 4. 5. l.

Kár hogy ezen szép okoskodás minden philosophiai alap nélkül áll. Mi korlátozandja ugyan is a' kicsapongó ábrándozásokat? — A' „lehetetlenség" mond e' czikk. Úgyde azt ismét mi szabályozandja, hogy a' képzelet' szárnyain lehetőnek ne tünjék fel? — Lehetne mondani, hogy a' tapasztalat. — Úgyde, mivel a' tapasztalati kör nagyon szük, a' természet' torzképekbeni működése sem eléggé ismeretes, nem szorúl-e a' tapasztalat ismét a' „lehetetlenségre"? így az egész okoskodás nem fog-e kerengésben vesződni? — E' tömkelegből csak a' hegeli közvetlen vagy szükségképi fejlés ment ki. — Nincs aranyhegy, avvagy szárnyasló, mivel a' hegy szükségkép völgyet tesz fel stb.

lét sem ment a' felülethezi köttetéstől — az állati létben már szellemibbhez, az ösztönökhöz tapad. — Az ösztönökről közvetlen a' tudatra menvén át, az okos valók' öntudatában (Bewusztsein), ekkor lesz a' lét szabaddá, a' tudattal egy — 's ugyanazonná (Geist). — Majd a' véges tudatban közvetlen levén a' végetlen, látható az egyetemes kör, mellyet a' Hegel' philosophiája megfut. —

Szeremlei Gábor.

Vízszabályozási eszméletek és észrevételek.

(Folytatás.)

V. Hajózás.

§. 25. Hogy a' mellékes kapuzúgókkal ellátott csatornák hajózásra a' folyam' medrénél mindig jobbak, alkalmasabbak, sőt olcsóbbak is, kitetszik ezekből:

a) A' kapuzúgó-csatorna sokkal rövidebb lehet, mint a' legjobban rendezett folyammeder.

b) Ugyanaz többnyire keskenyebb is lehet, 's így a' kiásás' költségei kisebbek.

c) Az árvizektől, jégtorlástól a' vízmeder sokat szenved, gyakori igazítást kiván, mi alatt a' meder hajózhatlan.

d) Gyakran szárazság' alkalmával a' vízmennyiség kevés levén, a' szükséges mélység előállíthatlan, 's így a' meder hajózhatlan.

e) A' folyam' beeszterózva levén, a' járda-part sokszor iszapos, sőt megjárhatatlan.

f) Hajózásra víz ellen sokkal tetemesebb erőt kiván, mint alább fogjuk látni. E' mellett a' vontató lovak felvontatás után üresen térnek vissza, mind ezen 's több efféle akadályoknak a' kapuzúgó-csatornák alávetteve nem levén, Angolországban igen sok folyam, mellyeknek medrei hajdan hajókázás alá szabályoztattak, oda hagyatván, új csatornák kapuzúgókkal ellátva építtettek, nem kímélvén erre újabb költségeiket, melly újabb tetemes költekezéseknek egyéb oka nem lehet, mint az, hogy a' folyamok' medrei hajózásra nem csak alkalmatlanok, terhesek és költségesek, hanem ezen kívül az áradó víz a' szabályozott medret gyakran megrongálván, a' kereskedési közlekedést minduntalan megakasztá: 's hát mi magyarok ennyi szomorú tapasztalások után most akarjuk-e folyamaink' medreit hajózásra idomítani? — egy kevéssé, igen is, megkéstünk — kivált, ha meggondoljuk, hogy a' vasutak épen most küzdenek legjobban a' csatorna-utakkal, 's hihetőleg győzelmeskedni is fognak 's legfelebb is az igen sík tereket hagyván jövendőre csatornák' vezetésére. Lásd az Angliában utazott Mailhard' jeles munkáját: Anleitung zu dem Entwurf, und der Ausführung schiefbarer Canäle. Pesth 1817. §. 200 és 201.

§. 26. De hogy a' mondottakat jobban felvehessük, lássuk az erőkülönbséget, mellyet a' vízmeder és egy hajózó csatorna kíván. Nevezvén

A' hajó' legnagyobb öblét vagy külső közép szélességét szügyben A. B. 5 és 6. kép. b

A' vízbesűlyedés' legnagyobb mélységét m

A' folyam' színének sebességét . . . c

A' hajó' vízelleni vagy lovak' sebességét v

A' hajó' hossza legyen l

A' víz' ellentállása fontokban . . . . Q

ezen ADB lap a' víz' folyásának ellent áll Eytelwein §. 170 $Q = f.h.\gamma$ teszi pedig f, ADB lap' térségét, vagy is $f = b.m\,h$ teszi a' vízesés' magasságát, melly c sebességet állít elő Eytelwein §. 100 $h = 0{,}0161.c^2$

Egy pos. köbláb víz' nehézsége fontokban $\gamma = 57$ font, 's így lészen az ellentállás' terhe

$$Q = b.m.0{,}0161.c^2.57$$

ebből a' taszítás' mennyisége fontokban, mellyet a' folyóvíz a' fent írt ADB álló lap ellen gyakorol. 5. kép.

$$Q = 0{,}918.b.m.c^2$$

úgy de a' hajó nem áll, vagy vesztegel a' víz' színén, hanem egy bizonyos v sebességgel felfelé víz ellen huzatik, melly miatt az ellentállás

$$Q = 0{,}918.b.m\,(c+v)^2$$

igen is, ha a' víz az ADB = b.m lapot egyenes szeglet alatt találhatná, de a' hajó' orra már a' vizet előre ékformán metszi, 's így a' vízsugárok a' hajó' oldalára 6. kép FAD = EED = ADC = β szeglet alatt esnek, 's erejök' részét vesztvén, a' hajónak könnyebb utat készítenek. Gömbölyeg levén ugyan a' hajónak oldala, a' β szöglet mindenütt változó, ellenben, ha ezen különféle üt-

közö szegletek' elemeit egyenként kidifferentiázzuk, és ezen differentiákat összeadjuk (integráljuk), a' summa tökéletesen fog egyezni FAD = EED = β szöglet' functióival. Ezen β szögletet megtalálhatjuk, ha a' hajó' szügye, vagy legnagyobb szélességének felét vevén, a' szügy' hosszával az orr-bókonytól számlálván, elosztjuk, melly szügy' hosszát nevezzük . . . . . λ

$$\text{XI)} \quad \text{tang}\,\beta = \frac{\frac{1}{2}.\,b}{\lambda}$$

ABD lap a' hajó' orrának projectiós lapja levén 5. kép: az illyen projectiós lapra esett taszitásnak mennyiségét kiszámolja Eytelwein §. 175.

$$Q' = Q\,[\sin^2\beta + (1 - \sin\beta)\,0{,}4]$$

Q helyett substituálván a' felebbi érdemet, leszen a' taszitó erő, mellyet a' vontató állatnak, vagy embernek meg kell győzni azon esetre, hogy ha a' húzás a' teher' utjával egyenes vonalban történik pos. fontokban

$$Q' = 0{,}918.b.m(c+v)^2[\sin^2\beta + (1-\sin\beta)0{,}4]$$

azonban az egyenes húzás csak szekerek előtt történhetik, a' hajók alattságnál*) fogva a' parttól, és így hárántékosan huzatnak, a' hárántékos huzás az ellentállást szaporitja, mellynek meggyőzésére ismét egy bizonyos erő kivántatik. A' Duna-hajózás' dolgában ezen húzás' szegelelét 6. kép. GHK nevezzük . . . . . δ

leszen a' hárántek miatt szükséges erő

$$Q' = Q\,\text{tang}\,\delta$$

ezt az előbbi kifejezéssel összeadván, leszen végre azon ellentállás' nagysága pos. fontokban, mellyet a' vontató lovaknak, vagy embereknek meg kell győzni

$$\text{XII)} \quad Q = 0{,}918.\,b.\,m\,(c+v)^2\,[\sin^2\beta + (1-\sin\beta)\,0{,}4]\,(1+\text{tang}\,\delta)$$

§. 27. De hogy megtudhassuk, ennyi vagy amannyi erővel, ez, vagy amaz hajóval mekkora terheket lehessen vontatni: emlékezzünk meg arról, hogy minden hajó annyi terhet tud elbirni, hány köbláb vizet kinyom helyéből: ez okból nevezd a' hajó' egész hosszát, melly vízben van l

A' vízbe sülyedés' közép mennyiségét m

A' hajó' közép szélességét . . . . b'

a' helyből kinyomott vízmennyiség p = b. m. l. ennek nehézsége pozsonyi fontokban

$$\text{XIII)} \quad p = 57.\,b'.\,m.\,l$$

p. o. ha valamelly hajó' terhének mekkoráságát akarjuk tudni, legelsőben is az üres hajó' nehézségét, azután az egész hajóét kell keresni. Ez okból ereszd vízre üres hajódat 's mérd meg, mennyire ül vízbe? Ebből megkapod az üres hajó' nehézségét ekképen: legyen egy jókora kereskedő hajónak egész hossza, mennyire az a' vízben ül, 23 öl l=138'

Közép szélessége több helyeken történt átmérések' diametruma szerint b'=18'

Üresen ül a' vízben 1 láb ¼ hüv. m=1,02' leszen az üres hajó' nehézsége form. XIII.

$$p = 57.\,18.\,1{,}02.\,138 = 144420\ \text{℔}$$

vagy is 1444 mázsa.

Mivel pedig terhelve ül ezen hajó a' vízben 5⅓ láb mélyen . . . . . m=5,333' a' több mennyiségek, mint fent, leszen az egész teherrel vízre eresztett hajó' nehézsége

$$p = 57.\,18.\,5{,}333.\,138 = 755180\ \text{℔}$$

vagy is: 7551⁸⁄₁₀ mázsa

Az üres hajó' terhe 144420 ℔

Rakodási teher 610760 ℔ = 6107⁹⁄₁₀ mázsa.

§. 28. De kérdés, mennyi erőt kiván egy illy terhes hajó' felvontatása? hogy erre felelhessünk, következőket kell még előre tudnunk, u. m.

1) A' jó kormányos szorgalommal kerüli a' folyam' sebét; mivel itt a' sebesség nagyobb levén, a' vontatás terhesebb, sőt ugyan ez okból a' közép vizet legjobban szereti, mivel ezzel fennakadás nélkül a' partokhoz jobban közelithet, hol a' sebesség mindig kisebb.

2) Ezen közép vízzel Pesttől Gönyőig a' Duna' folyam' sebessége, hol a' hajók járnak, legfelebb 3 lábra vehető: legtöbb helyen ugyan ezen sebesség csak 2 vagy 2½ láb, sok helyen azonban több száz, sőt ezer ölnyi távolságra 3 láb sebességgel folydogálván, ha minduntalan megsülyedni nem akarunk, a' közép sebességet 3 lábnál kevesebbre nem vehetjük, 's így leszen . . . . . c=3'

A' vontató lovak' sebessége . . v=4'

A' például felvett 6107 mázsát biró fenyű-hajó' szügyének (legnagyobb szélesség) közép külső átmérője . b=22'

A' hajó' egész hossza . . . . l=138'

Vízbe sülyedése mint fent . . . m=5,333'

A' hajó' szügye, vagy legnagyobb

*) Alattság = vontató kötél, hajózási műszó.

öble 7 ölnyire esik az orr-bókonytól 6. kép. . . . . DC=λ=42′

'S így a' projectiós szöglet form. XI.

$$\text{tang}\,\beta = \frac{\frac{1}{2}.22}{42} = \ldots \beta = 14^{\circ}41'$$

A' GHK=δ szöglet 6. kép ugyan igen változó, a' mint tudniillik a' kormányos a' partokhoz közeledhetik, vagy attól távozni kénytelen, ez 15 foktól 25 fokig felvehető, mert ha bár 25 foknál többnyire kisebb is, de ez sokszor több ezer ölekre huzamosan kiterjed, kivált ellenkező szél' alkalmával, mikor a' hajót hárántékosan kell tartani MN 6. kép, vagy ha a' partok' zátonyait kerülve a' folyamba mélyen kell ereszkedni. Ezen körülményekben, mint a' képből is kitetszik, mind MHG = δ; mind a' β szöglet nagyobb leszen; 's így . . . . . δ=25°

mindezekből a' hajóhúzásra szükséges erőt a' XII-dik forma szerint kiszámolhatjuk.

$$Q = 0{,}918 \,.\, 22 \,.\, 5{,}333\,(3+4)^2$$
$$[\sin^2 14^{\circ}41' + (1 - \sin 14^{\circ}41')\,0{,}4]\,(\sin + \text{tang}\,25^{\circ})$$
$$= 0{,}918.22.5{,}333.49.0{,}3628.1{,}4663 = 2808\ \text{lb}$$

azaz: az írt hajónak vontatására felfelé 2808 lb erő kivántatik.

§. 28. De, kérdés, ezen 2808 lb ellentállást hány ló képes meggyőzni? — hogy erre felelhessünk, jegyezzük meg, hogy Lindner Ignácz, ágyús kapitány és professor, kinek az ágyúk' vontatásában nem csak eszméleti tudománya, hanem mindennapi gyakorlata is volt, ezt mondja: Mechanik der festen Körper Wien 1817. §. 181. hogy egy ágyú-vontató lónak 0 sebességgel 330 lb absolut ereje van: a' dunai hajóvontató lovak igen egyszerűek az ágyúvontató lovakkal. Ezen lóerőt nevezzük . . . . . q=330 lb

Egy vontató ló' absolut sebességét ugyan Lindner 12 lábra teszi . . v=12′

A' húzásbeli sebességet c

azt mondja a' nagy Euler, hogy a' dolgozásra fennmaradt erő' nagysága

$$\text{XIV)}\quad P = q\left(1 - \frac{c}{v}\right)^2$$

ezen kifejezés differentiáltatván, kijő, mit egyébiránt a' tapasztalás is már sok ezerszer bebizonyított, hogy a' legjobb és hasznosabb, és lovakra nézve legkönnyebb sebesség, húzásban 4 láb egy másod percz alatt, mellyet substituálván c = 4 leszen: egy egy vontató lónak ereje egyenes húzásban

$$P = 330\left(1 - \frac{4}{12}\right)^2 = 147\ \text{lb}$$

úgy de a' vontatás egyenesen nem történhetik hajóknál, hanem az mindig hárántékosan δ szöglet alatt eshetik meg, 's a' lovak mindig fél csipejekkel, nem GP, hanem GR irányban 6. kép huzzák az alattságot, melly miatt az előbbeni erőből ismét elvész egy bizonyos mennyiség, 's marad csak

$$\text{XV)}\quad P' = 147 \,.\, \cos.\,\delta$$

a' felebbiek szerint a' vontatás' szegelete közép szerrel kisebb nem lehetvén, mint 25 fok . . . . . δ=25°

nem marad egy lónak több ereje vontatásra, mint form. XV.

$$P = 147 \,.\, \cos.\,25 = 147 \,.\, 0{,}906 = 133\ \text{lb}$$

ezek szerint a' vontatásra szükséges lovak' száma leszen $\frac{Q}{P} = \frac{2808}{133} = 21$ dar. ló.

a' például felvett komáromi kereskedő hajó' birtokosa ezen hajó' felvontatására nem csak Pesttől Gönyőig, hanem Monostorszegtől egész Gönyőig közép vízzel 21 vontató lovat szokott fogadni.

§. 29. De hogy az előbbi kifejezéseknek helyes voltáról bővebben meggyőződjünk, vegyünk fel még egy hajót például a' bécs-újvárosi hajócsatornában: ezen csatornán járó hajók' mértékei az angol hajózó csatornáktól kölcsönözve vannak, és ekképen állanak, lásd Meilard: Entwurf und Ausführung schiefbarer Canäle Pesth 1817. §. 53. A' hajó' egész hosszsza, mint a' vízben ül, 69 láb 5 hüv.; de mivel orra és fara gömbölyeges tartalma' tekintetéből annak közép hossza nem több, mint

l = 65′

Legnagyobb külső szélessége szügyben 6 láb 3¼ hüv. . . . . b=6,27′

Oldalainak egész magassága 40½ hüv. legmélyebb sülyedésében egész teherrel 9 hüv. szárazon maradván 40½ hüvelykből . . . . . m=2,625′

Az orrbókonytól a' szügyig a' hossz 7 láb . . . . . λ=7′

's így az egész teher hajóstól form. XIII.

p = 57 . 6,27 . 2,625 . 65 = 61032 lb = 610 mázsa

Az üres hajó' nehézsége 8055 „

Rakodási terhe 52977 lb

vagy is igen közel 530 mázsa. De hány ló

birja el ezen 610 mázsa terhet a' hajózó csatornán? — Keressük elébb a' projectiós szögletet form. XI.

$$\text{tang}\,\beta = \frac{\frac{1}{2}.6,27}{7} = 0,448 \quad . \quad . \quad . \quad \beta = 24^{\circ}8'$$

A' húzás' szöglete illy hajóknál, hol a' vontató út mindjárt a' csatorna mellett létezik, legfelebb is 15 fok $\delta = 15^{\circ}$ e' szerint a' vontatásra kivántató erő form. XII.

$$Q = 0,918.6,27.2,625(0+4)^2$$
$$[0,1672+(1-0,4088)0,4]1,268 = 124\,\text{lb}$$

azaz: ezen terhes hajót a' csatornán 124 lb erővel mind alá, mind fel lehet vontatni. De kérdés, mennyire számolhatjuk illy hajókázó canalisnál a' vontató ló' erejét? minthogy a' δ szöglet itt kisebb, mint nagy folyamoknál, leszen egy vontató lónak ereje form. XV.

$$P' = 147 \cos. 15^{\circ} = 142\,\text{lb}$$

a' hajó' ellentállása 124 lb és így egy vontató ló itt szokásban levő hajót egész terhével igen könnyen fel- és alávontatni képes, mellyet a' tapasztalás is igazol, nem csak a' bécsi, hanem az angol minden illyszerű csatornákon. Sőt ha valakinek kedve volna a' francziaországi langvedoci csatornán fel és alá járó 14½' szélességű hajókat, mellyek egész terhestől 1500 párisi mázsát nyomnak, a' felebb irt módon számvetés alá venni, fogná találni, hogy itt minden hajót két ló vonhat, 's így esik egy egy lóra 750 párisi mázsa, melly is annyi, mint 655 pos. mázsa. Egyébiránt minél öblösebb, hosszabb és mélyebben sülyedő a' hajó; nem csak annál több terhet képes felvenni, de még annak vontatására proportio szerint mindig kevesebb erő is kivántatik.

§. 30. A' többször irt dunai 6107 mázsával terheltetni szokott kereskedő hajónak birtokosa közép vízzel vontatásra ugyan mindig 21 lovat szokott fogni, de ha a' víz árad, 's ezzel sebessége nevekedik, az alsóbb vidékeken a' vontató lovak mellé 40, 44 's több húzó embereket fogad. Ezen körülmény azt világosan mutatja, hogy a' sebesebb víznek ellentállása is nagyobb: de hogy ezt szám szerint is láthassuk, a' fentebbi kifejezések szerint számlálva a' vontató erő' tábláját a' most irt terhes hajóhoz alkalmazva értekező ide mellékeli:

Vontató-erő tábla.

c	c+v	Q	a' hajó' egész terhét vontatható ló szám		egy lóra esik	
a' folyam' sebessége	a' folyam' és vontató erő' sebessége	vontatásra szükséges erő			az összes teherből	a' rakodás' terhéből
l á b		font	Nro		m á z s a	
0	4	917	6	894	1096	887
1	5	1433	10	770	701	567
2	6	2063	15	511	487	394
3	7	2808	21	133	357	289
4	8	3667½	27	575	274	221
5	9	4642	34	902	217	175
6	10	5730	43	083	172	139
7	11	6934	52	136	145	117
8	12	8252	62	045	122	98
9	13	9684½	72	816	104	84
10	14	11232	84	451	90	72
11	15	12893½	96	940	78	63
12	16	14670	110	360	67	54

§. 31. Ezen táblából igen sok gyakorlati igazságokat lehet kifejteni, de minthogy előre látható, hogy sokan megütközendenek azon, hogy ott, hol a' Dunának semmi sebessége nem volna, egy ló 1096 mázsát vontatni képes legyen, annyival is inkább, mivel a' tapasztalás tanítná, hogy az illy üres hajók' vontatására, mellynek egész nehézsége mintegy 1400 mázsa lehet, 5 vagy 6 vontató lovat szoknak alkalmazni; de ne felejtsük, hogy akármelly vontató lónak is absolut ereje sokkal nagyobb 133 fontnál, de ezen felesleget csak akkor kell neki elővenni, midőn történetesen az ellentállás szokottnál nagyobb, midőn nyugalomból mozgásba, kisebb sebességből nagyobba, hárántékos húzásból még hárántékosabba, mélyebben a' folyamba, vagy annak talán épen sebébe kell hébe korba kevés időre ereszkedni: vagy ha szél ellen kell dolgozni: amaz ellentállások és nehézségek rövid ideig tartók, a' felesleg erő azokat meggyőzi: ellenben a' szél' ellentállása folytonosabb levén, arról meg nem feledkezhetünk, mert bár hol 10, 20 ló befogva van, ezek a' szél' ellentállását is felesleg erejekkel kevés kímélés és lassúbb vontatás által meggyőzik, de hol csak 1 vagy 2 ló van befogva, lehet hogy ezen 1 vagy 2 ló a' szél' ellentállását sem birja, nem hogy még terhet vontatni ké-

pes legyen. De hogy ezen dologról jobban itélhessünk, lássuk a' szél' taszitásának nagyságát.

Woltmann' tanitásit és tapasztalásit alapúl véve, mellyek több jeles iró és gyakorló által helyeseknek találtattak, a' szél' taszitásának ereje pos. fontokban

$$\text{XVI)}\quad T = \frac{f.c^2}{653}$$

holott a' szél által megkapott lap' térsége f

A' szél' sebessége c

Már most vegyük fel a' felhozott komáromi elül hátul fennálló tökére épitett kereskedő hajót, mellynek hossza . . . . 138 láb

Magassága ugyan vizen felül üresen orrbókonynál . . . . . 11 „

Fartőkénél . . . . . 7 „

's igy közép magassága volna 9 láb, de mivel a' födél igen lapos, 's ebbe a' szél nem tüzhetik, azért vegyük a' közép magosságot, csak 6 lábra, igy leszen a' szél által megkapott lap' térsége pos. □ lábakban 6. 138 = $f = 828$

Vegyünk jókora szelet . . . . . $c = 20$

ha már most ezen hajót oldalról kapja meg a' szél, hogy azt szokott útjába megtartani lehessen, kell a' szél ellen dolgozni form. XVI

$$T = \frac{828.20^2}{653} = 506 \text{ font erővel.}$$

ime itt oka annak, miért hogy a' fentebb elömutatott vontató-erő-tábla a' tapasztalással nem egyezik. Egyébiránt hazánkban a' legközönségesebb szelet 12, vagy 16 lábakban vehetjük fel, ennek ellentállása

$$T = \frac{828.14^2}{653} = \ldots\ldots 248 \text{ ℔}$$

ezt megbirja $\frac{248}{133} = \ldots\ldots 1{,}864$ ló

az üres hajó' terhét a' Dunának felvett 3, a' lovaknak 4 láb sebessége mellett megbirja $\frac{1444}{357}$ tábla szerint 4,044 ló

Az üres hajót viheti 5,608 ló.

azaz: ha a' hajós-gazda minduntalan kisebb széllel is üres hajója' vontatására nem akar újabb, meg újabb segitséget fogadni, a' szél' tekintetéből kell néki 6 vontató lovat befogni, és igy a' fent irt kifejezések egészen használhatók levén, az erő' meghatározásában rájok bátran támaszkodunk. Ennek következésében

§. 32. A' vontató-erő táblának megtekintéséből kitünik, hogy a' hajózható folyamok' rendezése' dolgában nem lehet annak örülni, hogy a' viz sebesen lefoly, mert, ha feltesszük is, hogy a' sebes vizeket határok közt, 's hajózásra illő mélységben megtartani lehetne (a' mi pedig nem áll) a' vontató-erő fölöttébb szaporodik, és például, ha a' Rába' vize nem 11,6 hanem csak 8 láb sebességgel folyna is a' stayer földről alá, és igy 13 óra alatt Győrré futna, az volna a' legnagyobb csapás, melly a' termékeny földet érhetné, mivel minden másod perczben 15585 köbláb, 24 óra alatt 673 millió akó vizet teszen, vagy is Győr' városa három, vagy négy szomszéd falu' határával 24 óra alatt vizzel egészen borítva lenne, és igy Győr' városát mostani helyéről elhordani, 's talán szabad-hegyre kellene épiteni, nem is álmodozhatván illy körülményekben a' hajózásról, és ha ez illy szerencsétlenség száz év alatt csak egyszer történnék is, untig elég lenne az arra, hogy e' termékeny föld egészen elnéptelenedjék. De nem is volna illy sebesség mellett hasznos a' hajózás, mert ha egy ló csak 50 vagy 90 font terhet volna képes 11′ vagy nyolcz′ sebességgel folyam ellen vontatni, a' nyereség a' száraz földi szekerezés mellett nehezen fizetné meg a' munkában megromlandó talicskáknak árát évenként, sőt lihető csak hamar megszűnnék hajózásra használtatni.

§. 33. Mutatja továbbá a' vontató-erő tábla, hogy minél lasúbb a' csatorna, vagy folyam' vize, annál több terhet képes egy ló vontatni: ennél fogva az álló vizű kapu-zúgó csatornák leghasznosabbak, mellyeknél még a' vontató δ szöglet is sokkal kisebb levén, bizonyos haszonnal kínálkoznak, mint azt az idézett táblából is láthatni, hol ama' 6107 mázsa teherrel rakodott hajóhoz álló vízben felvontatásra csak 6% ló kivántatik, 3 láb sebességű folyamban pedig 21⅒, ha pedig a' folyam' sebessége épen 8 láb volna, 62 lovat kellene befogni, 's igy a' vontatás' költsége azon irányban szaporodik, mellyben a' lovak' száma nevekedik. De ha még is valahol minden tapasztalások' ellenére maga a' viz' medre rendeltetnék hajókázásra fordíttatni, a' folyam' közép sebességét 3, legfelebb 4 láb sebességnél többre venni épen nem tanácsos, és ha ez a' folyam' nagy esete miatt eszközölhető egyenes úton nem volna, malmokat

lenne szükséges kapuzógókkal építeni, mint már fentebb is láttuk.

§. 34. A' vontató lovak' sebességét még eddig mindig 4 lábra vettük, mivel hogy ezen sebesség ád legnagyobb hasznot, azonban kisebb sebességgel még is több terhet képes elvinni, de ez által az idő és az úti költség szaporodik; hogy ezen körülmény' viszonyait világosabban láthassuk, lássuk, miképen függ az erő, és a' lovak' száma a' hajtástól vagy a' lovak' sebességétől, nevezvén a' vontató lovak' számát . . . . . n a' felebbi XIV. forma szerint, mivel

$P = q\left(1 - \frac{c}{v}\right)^2$ és $P' = qn\left(1 - \frac{c}{v}\right)^4$ és levén $q = 330$ leszen a' lovak' száma egyenes húzás mellett

$$\text{XVII)}\quad n = \frac{P}{330\left(1 - \frac{c}{12}\right)^2}$$

hárántékos húzás mellett pedig

$$\text{XVIII)}\quad n' = \frac{P}{330\cos\delta\left(1 - \frac{c}{12}\right)^2}$$

p. o. a' többször említett kereskedő hajó 6107 mázsával terhelve 21 ló által vontatva felér Pestre Bajaról közép vízzel 8 nap alatt, de a' kereskedő speculatio úgy kivánja, hogy most ezen terhes hajó 4 nap alatt érjen fel Pestre, kérdés, hogy ez a' lovak' végképeni megromlása nélkül megtörténhessék, hány lovat leszen szükséges vontatásra alkalmazni? Ezen esetben a' lovaknak nem 4, hanem 8 láb sebességgel kell haladni, 's így . . $c = 8$ a' vontatás' terhe 3 láb sebességű vízben tábla szerint 2808 lb . . . . . $P = 2808$ A' lovak' húzó szeglete . . . . . $\delta = 25^\circ$

$$n' = \frac{2808}{330\left(1 - \frac{8}{12}\right)^2 \cos.\ 25^\circ} = 83\%_{10}\ \text{ló.}$$

azaz 83 ló a' terhelt hajót 8 láb sebességgel fogja vontatni, 's így 4 nap alatt Pestre érni, ha pedig ezen 83 ló' befogása lehetetlen volna, úgy a' felvontatás is 4 nap alatt meg nem történhetnék. Így a' 4 láb sebességnél kisebb sebességre is példát lehet venni, de ha csak különös eset elő nem adja magát, a' lovak' sebességét mindig 4 lábban kell felvenni, és használni, mivel a' nagyobb sebességben szinte olly kan lappang, mint a' kisebb sebességben.

§. 35. A' nélkül, hogy bővebb felszámolásokba ereszkedjünk, igen világosan kivehető, hogy a' Rába-folyam' medre' szabályozása sokkal kevesebb hasznokkal biztat, mint a' különös hajókázható csatorna' építése a' Rába' völgyében, holott szinte kínálkozik a' szép természet a' legkönnyebb és legczélszerűbb mellékes csatornákkal Csákánytól fogva Győr' városáig. De mi haszonnal kecsegtessen ezen vízi pálya, meghatározni igen nehéz, ha ez Körmend, Győr és vidéke között lehető kereskedésnél felebb nem emelkedik, igen sok tekintetet nehezen érdemel, de ha Körmend valaha Varasdon vagy Kanizsán keresztül Zágrábnak és Károlyvárnak, Fiuméval vas- vagy vízi úttal összeköttetik, úgy alig gondolható olly nagy summa, mellyet az meg nem érdemel: mert a' levantai, olasz-, franczia-, angol, sőt amerikai árúk is ezen úton jöhetnek legkönnyebben, és legkevesebb költséggel nem csak hazánkba, hanem Austriába, Siléziába, Morvába, Lengyel-'s más éjszaki tartományokba, ha t. i. ezen vízi útcsatornák 's folyók által Komáromnak, innen a' Vág' völgyén Galgóczának, Trencsénnek, majd az Árva' vizén Kubinnak, innen a' Babai Gura havason által, jó szekérúton, Lengyelföldre folytattatik. Ha meggondoljuk, melly kábító mennyiségű czukor, kávé, czitrom, narancs, füge, aprószőlő, bors, patikai szerek, idegen borok, selyem és gyapot kelmék, posztó stb. jöhetnek ezen úton az éjszaki tartományokba, könnyen átlátjuk ezen útnak üdvös voltát. Mert merre döczögnek most ezen árúk? — Triesztből, Leibach, Marburg, Gréczen által igen jó csinált úton ugyan, de borzalmas bérczeken keresztül nagy idő és ló-erővel Bécsnek; innen hazánkba, és tovább két harminczadon átvergődve; nem csoda, hogy az irt áruk hazánkra nézve olly nyommasztók, a' nélkül, hogy mi azon idegen árúkért több rendbeli terményeinkből valamit e' döczögős útnak terhei miatt cserébe adhatnánk. De magában is temérdek veszteség és kár az, minden országra nézve, mi a' szárazföldi szekerezésben, lóban, emberben 's ezek élelmezési költségeiben haszontalanúl elvész. A' langvedoci 31½ mérföld hosszú csatorna megkímél esztendőnként lóba és emberbe annyit, mivel évenként 34032 katonát, vagy is egy kis tábort ki lehetne tartani. Minthogy pedig Francziaországban 1740-dik évtől fog-

va 1817-ig 16 hajózható csatorna 140 mérföld hoszszal a' közlekedésre és árúk' szállítására készen volt, a' langvedoci csatorna' mértékei szerint mintegy 151 ezer ember' élelmezésére szükséges pénz 's gabonamennyiség kiméltetik meg, melly summa csatornák' nem létezése előtt szekeres lovakra, kocsisokra 's szekerekre felment; mind ezen erő jelenleg a' mezei szorgalom' hasznára fordulván, hogy a' mostani franczia gazdaság a' réginél sokkal magasabban állhat, igen szembetünő. Így a' hosszú 's keskeny Angliában, melly sziget létére mindenütt vízzel körülvéve hamar útat talál a' széles tengerre, 19 illy csatorna létezik, 230 mérföldet foglalva el: holott a' belkereskedés sokkal nagyobb levén, mint akárhol a' földön, a' megkimélt erő, költség 's haszon felszámíthatlanok. Burkusország számít 5 vagy 6 illy hajózó csatornát, Moszkaország is talán annyit, Hollandia maga csak csupa csatorna, Austriának van egy; és ime a' síkfölddel, vizekkel bővelkedő terjedelmes magyar földön, melly síkságára nézve legnagyobb részében a' legolcsóbb 's könnyebben építhető csatornákkal kinálkozik, csak egyetlen egy hajózó csatorna látható Bács vármegyében. Elgondolhatni e' rosz utakkal bővelkedő néptelen hazában az árúk' szállítására, melly temérdek erő fordíttatik, 's még is melly nyomorúságosak a' következmények, mennyi kéz és egyéb erő vonul el a' földmiveléstől, kézmüvekre és gyárokra pedig alig marad valami, holott ha vízi utaink megnyittatak volna, a' megkimélt erő talán a' hazánkban minden szükséges gyárok' előállítására elegendő lesz vala.

(Vége következik.)

Gáty István.

Magyar nép.

Egyházak' büszke tornyain
Szent érczek hangzanak,
'S isten' szózatjaként — magyar
Népet kiáltanak.

A' nép, hitének ösztönén,
Imára oszlik el,
'S szivem minden menő után
Buzgón sohajtja fel:

Ó bár e' nép, nagy istenét
Addig imádaná!
Az ősi korból bűneit —
Mig megbocsátaná! —

Veress József.

A' csendes lak.

Hol nincs világ' zaja,
Völgyben csendes fedél,
Alatta boldogúl
Egy pár szerelmes él;

Völgy, suttogó bokor,
Üdvezletökre vár —
Ma még se' jár kel a'
Boldog szerelmi pár.

Felhőtlen keblökön
Mi vész támadhatott?
A' nő magán kivül,
Az ifju férj — halott.

György Dániel.

A' sütőlány.

Olasz novella.

I.

Egy szép majusi reggelnek azon órájában, midőn Rómának Rotonda nevű piaczán forr a' zöldség-, vad- 's baromfivásár, két férfiú találkozik egymással, majdnem a' piacz' közepén; egyik egyedül, a' másik többektől környezve. Nyájasan üdvözlik egymást, megállanak, beszélgetnek, 's minden körüllevők, a' polgárok, sőt még a' pórnép is, csodálva nézik őket, egymás' fülébe sugdozva azok' neveit.

Egyiknek arcza alig mutat harmincz évet: hosszu fürtök omolnak vállaira; két élénk, de édes szem csillog nyájas, szép idomzatú 's majdnem görögmetszetű orczáján. Lábait 's inait himvarrott, szoros selyemnadrág, testét aranynyal arabeskezett bársonydolmány födi, melly hátúl ránczokba szorúl össze, 's elül gombokkal záratik a' mellre: egy selyemöv szorítja derekát 's takarja el a' dolmány 's nadrágközti nyilást: fején fekete bársonysüveg. A' másik, korra nézve mintegy hét évvel haladja meg amazt; fején sűrű haj, állán hosszú szakáll: tekintete egy tüzes, de határozott emberé, szemei szikrázók 's homloka magas gondokat sejtető; rövid orrának előrészén egy vágás' nyoma látható, azt eredeti alakjából kivevő: öltözete szerény, köntöse egyszerű, felköntöse fekete.

Az elsőtől nem messze egy sereg ifjú csoportosodott össze, mind, mint ő, csinnal öltözve; társai azok, kik félrevonúlva várják a' beszélgetés' végét: egymásra néznek, 's a'

mint a' két elsőt beszélni hallják, majd mosolygnak, majd csintalanúl egymást könyökeikkel lökdözik. A' két első' beszéde közt e' szavakat hallhatni:

— Tehát, monda az éltesebb, a' Ghigi-házhoz mégy? 'S ez a' te Galatheád a' habokból szállt-e ki? Képzelem, hogy szebbé fested, mint festette Dante Bice-jét.

'S a' második vállvonítva — Széppé! mint tehetem? annyi mintával kellene bírnom, mint a' cortonai bírt: de mit akarsz? nem tudok találni, 's mindent egy fejembeni eszméből kell előteremtenem. Majd egy némber válik belőle, melly képzeleti lesz, mint a' te II-dik Giuliod, kit inkább átkozó, mint áldó helyzetben ábrázolál.

— Eh, édesem, Giulio olly ember, ki nincs nagy rokonságban másokkal: nem csupán áldásokra gondol, hanem az egyház' 's status' ellenei' menykövezésére is: Giulio, lássd, ah Giulio! őt még Dante is szerette volna, 's fogadok, gvelffé lenne ismét, mert olvasná az ő magas gondolataiban....

— Eh, tova ezen ábrándaiddal! nekem semmi közöm hozzájok.

— Ah, Raffaello! te nem születtél Firenzében, te nem vagy Mighieri' polgártársa: eredj; majdnem e' Róma' fia vagy, 's tudom, tetszenék egy bíborkalap. — Én pedig .... de térjünk másra: mondsza, igaz-e, hogy házasodol?

— Bibiena bíbornok akarná, hogy unokahúgát elvegyem, de nincs kedvem hozzá; 's mondhatom, bár derék falat, soha sem ingerlé vágyomat.

— 'S pedig nem vagy olly fölötte kényes? minden esetre szép minta leendne. — Oh, e' szóra minta, te, ki olly nagy kedvelője vagy a' regényesnek 's nyájas kalandoknak, fogtad már látni azt a' sütőleányt, ki fejszéditést okoz Róma' minden művészinek, elannyira, hogy úntalan a' Tiberishez barangolnak, hogy láthassák.

— Én mitsem tudok felőle!

— 'S pedig ollykor Rafaellinód 's Pierin del Vaga-d is elszaladgálnak ám oda.

Rafaello az ifjak' csoportjára tekinte 's látta, hogy nevetének. — Most értem: a' szép némber lesz az, kiről olly gyakran hallom őket egymásról beszélgetni: derekasan! titkolátok előttem, 's a' mogorva Michelangelot illette veletek tréfát űzni; majd visszaadom a' kölcsönt.

Azok nevetének 's a' másik felele:

— Igen természetes; tartanak tőle, nehogy benned vetélytársuk akadjon; azonban a' leány vadacska.

'S Raffaello félben szakasztá öt — Mint Sybilláid' egyike.

Michelangelo valamennyire elkomorúlt — Ha nincs is annyi perugiai gyöngédség ecsetemben, azt a' Sybillát még is meg lehet mutatni, 's tudom, hogy volt valaki azt megnézni.... Elég, Bramante azt akarja, hogy nyakát szegjem a' vaticáni lépcsőkön.

Az ifjak egymásra tekintének 's észrevevék, hogy zivatar közelg; annálfogva Fattorino tüsént Sanzióhoz közelített:

— Mester, az idő késő: tudod-e, hogy Giulio Romano várakozik, 's nincs munkája.

Buonarotti most Raffaelora tekinte 's monda: isten hozzád —! Ez egész gyöngédséggel nyujtá neki kezét, a' másik hidegen szorítá meg azt, 's elváltak.

Raffaello' tanítványai' nagy csapatával távozott, 's miután velök hosszasan 's úgy beszélt, mint ki különféle munkát oszt fel, két csoportra oszlottak 's különböző útat választottak. Midőn észre vevé, hogy többé nem látják, gyorsan a' Tiberis felé irányozá lépéseit.

II.

Michelangelo azonban szokott parancsnoki arczával a' Pantheont nézdelé; midőn egy ideig szemlélé már, vállat voníta, mint ki előtt csekélynek látszik e' hajdani csoda, 's képesnek érzi magát, azt púpjánál fogva négy oszlopra emelni. Körűlögyelgte a' piaczot, szemlét tartva a' baromfiak' 's zöldség' másodárusain; 's egyszerre megállapodott egy előtt, kinek kalitkája volt, mellyben néhány madárka repdesett.

Mennyit akarsz e' szegény állatkákért, mellyeket itt zárva tartasz?

A' madarász szemébe tekint, 's a' nélkűl hogy felelne, felemeli mind két kezét, újjait kiterjesztve 's a' művész legott tíz rézpénzt ad neki; aztán fölvevén a' kalitkát, kinyitja, 's kiszedve belőle egyenként a' madarakat, megsimogatja, 's szabadon hagyja röpűlni azokat.

**

A' gyerkőcze fejét csóválja, mintha eszelősnek tartaná, 's Buonarotti rá sem figyelve folytatja szemléjét. Az egyik madárka csak alig kezdett tollasodni, 's nem volt képes messze repűlni, úgy hogy némi távolságra a' földre hullott: a' pajzán árus, mihelyt Michelangelo megfordúlt, felszökik, 's nagy csöndesen megközelítve azt, kinyújtja karát, hogy megragadja; észre vevé a' művész, 's gyorsan oda lépve boszúsan kocczanta a' fiú' fejére, mondván: hogy árát kifizette; 's a' madarász felele, hogy még macska' körmére kerűlhetne.

— Akár macska, akár eb, hagyd szabadon; ha nem, bezúzom fejedet. — Tenyerével egyet csattant, elröpteti a' madarat, 's távozik. **Zoványi Samu.**

(Folytatása következik.)

Magyar játékszíni krónika.

Ismét új színigazgató. „Nemzeti színházunk' igazgatójává, miután arról Nyáry Pál lemondott, a' részvénytársaság' f. hó' 5-d. tartott közgyülésében Ilkey Sándor táblb. választatott meg.“ (Haz. 's Külf. tudós. 37. szám.)

Maj. 8. Az aggszinész és leánya.
Maj. 9. Kalapos és harisnyatakács.
Maj. 10. Harmincz év egy játékos' életéből.
Maj. 11. Zampa.
Maj. 12. Falusi egyszerűség.

Hangászati szemle.

12. *Sonaten von Ludwig van Beethoven stb.* (*Folytatás*). Ha a' jelen munkák' sorát egyszerre áttekintjük, mindenek előtt a' szerzőnek igyekezetét tapasztaljuk, mindig új lenni, kényelmes elhanyagolás által nem venni föl egy állandó, és lassan lassan kövesülő typust, hanem az érzelemnek minden állapotját, a' hányatott életnek minden változó érzéseit hangászati ruhába burkolni és hangokban visszaadni. Haydn és Mozarttal egy időbeli kevesebbet köszön amaz' jó kedélyü humora és értelmességének, mint emez' energiája és bensőségének. Beethoven magának tulajdon pályát tört. Első darabjai változatosbak, tüzesebbek, phantasticaibbak mint Mozartéi, 's úgy tekinthetők mint előmenetelek a' pályán; az összehangzásnak meglepő változása, első megjelenésöknél, mint körönkivűliek tekintetvék, még most is friseknek, ifjúknak és újaknak tetszenek, ez a' valódi művészet érdeme! Az adagiót többször komolyabban veszi mint Mozart, a' komorban talál tetszést, és sokfélekép' hagyja követni a' szélesen szött melodiákat és accordokat, mellyek, hosszan tartva, magokat a' komolyan és figyelmetesen hallgató' emlékezetébe mélyen bevésik. Legnagyobb igénye van, ha nem is feltalálására, legalább kimüvelésére a' sebes scherzonak; kezei alatt az műszere és tolmácsa lett a' sebes, pajzán, gyakran kicsapongó szeszélynek és bugyogó humornak, a' bachans-mámornak és legnagyobb energiának, 's valamint majd minden sonatában, ha jól értetett, egy egész emberélet kifejti magát, úgy a' scherzo a' buzgó ifjuságnak tulajdona, teljes erejének tudatában, melly épen azért a' féket megveti, kerítések és árkokon keresztül merész futásban szaguld. A' rondo nála minden alakokat fölvesz, sonatái majd úgy végződnek, mint egy hős az ittlétel' legnagyobb erejében, a' halált irígylendőn a' pillanatban átkarolván, midőn a' diadalágat elnyerte; majd ismét az élet a' halottágyon végződik, a' szerető az elválónak kezét egész bensőséggel tartja, a' jelenlét' minden szeretete egyesül egy legnagyobb perczenetben. Valóban egy phantasiát lehetne írni mindegyik sonata fölött, és csodálom, hogy valamelly költő még ezt nem kezdette, a' munka igen érdekes lehetne. Ha Beethoven' lángesze' kifejlődését tekintjük, a' mint az e' gyüjteményben eddig megjelent sonatákban előadatik, első munkájában, mellyet 10-dik évében irt, mint Wanhalnak és Sterkelnek mechanicai utánpapolóját látjuk, és amaz igazságnak új bizonyítványát tapasztaljuk, hogy a' legnagyobb folyóknak eredete gyakran minden jelentőség nélküli. Mint curiositást tekintve még is e' három sonata érdekes. Melly hézagot ugrott át Beethoven, midőn ez iskolai munkától három trióihoz, és három első, Haydnnak ajánlott sonatáihoz emelkedett! Némellyeknél egy egész élet szükséges arra, ő véghezvitte a' futást kevés év alatt. Mostantól egyre emelkedik, mindig szabadítja magát a' követéstől, 's mindig inkább ő maga lesz. A' gyönyörű sonata pathetique-től (13. munka) egész a' nagyszerű sonatáig F-mollban (57. munka), melly ifjúi férfias mélység, melly nagyság, melly eredetiség! Ekkor hatott és irt ő erejének teljes birtokában, minden testi bajtól szabadon, itt minden nagy, fris, torzolás nélkül, melly némellykor, mondjunk akármit, utóbbi munkáinak némelly helyein becsúszott. De ne értessem roszúl, vélvén, hogy a' lángészi és még is általányosan érthető hangaköltemények szép körét az 57-ik munkával bezártnak tartom; kitünők a' 70 munka' szép terzettéi, a' gyönyörű phantasia dal és hangászkarral, a' sonata E-mollban, a' trio B-durban, a' többi nagyobb munkáit az egész hangászkarra nem említvén, és a' kilenczedik sinfoniát az ötödikkel hasonlókép, ha nem magosabbra becsülöm. De részint Beethoven' újabb munkái ismeretesebbek mint régiebbjei, részint különösen szükséges a' közönséget, melly azokat elfelejteni látszik, ez utóbbiakra figyelmeztetni, mert csak ezeknek studiuma könnyíti és teszi lehetségessé az újabb munkák' érthetőségét. Referens' terve volt eleinte, minden e' gyüjteményben foglalt sonátát felvilágositani, és a' szembetünőbb szépségekre azokban figyelmeztetni. De illy vállalat többé nincs idején. Beethoven' lángesze egészben és részeiben sokfélekép' megbiráltatott, hirét hiába igyekeztek némellyek nagyítani, és észrevételek a' hangászatról, mellyek a' kicsinységekbe ereszkednek, mint p. o. legnagyobb része Heinse' „Hildegarde von Hohenthal“-jának két nagy hiánynyal birnak: nem tanítanak és úntatnak. Némelly figyelmeztetések tehát elegendők lesznek. — (Folytattatik.) **Cs. I.**

Egyveleg.

Féltékenység' boszúja. Lillben egy asszonyság gyanakodott férjére, hogy az egy szegény, de csodaszépségü leánykával tilos szerelmi szövetségben él. Gyanújától ingereltetve, magához hivatá a' lánykát azon ürügy alatt, hogy varrni valókat adand neki. Mihelyt a' szerencsétlen a' szobába lépett, a' féltékeny Fúria egy pohár választóvízzel arczúl öntötte.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

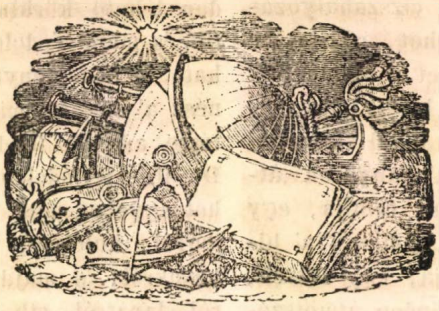

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: *BAJZA.*

HARMADIK ÉV.

Első félév. **Pest, május' 19. 1839.** **40. szám.**

Tartalom: Vizszabályozási eszméletek és észrevételek. Vége (*Gáty István*). — Panasz (*Riskó Ignácz*). A' sütölány. Folytatás (*Zorányi Samu*). — Hangászati szemle. Folytatás (*Cs. I.*)

Viz-szabályozási eszméletek, és észrevételek.

(Vége.)

VI. Hajtott lapi tudósítás.

§. 36. Igen szép találmánya ez az emberi észnek ott, hol az igazságot fürkésző, és csak a' jót akaró kormányozó, minden irígységet, gyülölséget, haszonvágyot, uralkodás-dühöt, tudatlanságot, és ezzel a' károkat kikerűlni kivánja. Ez ebből áll: szólíttassék fel egy különben alkalmas tudománynyal biró személy, a' kérdéses terv' tisztán, figyelemmel, és körülményesen kidolgozására. Ez nyomtattassék ki a' szükséges rajzokkal, iró papirosra, úgy, hogy a' lapoknak fele tisztán maradjon. Ezek küldessenek szét, vagy ujságok, vagy ha a' dolog nagyobb, közönséges törvényhatóságok által az országba, minél több tudósokhoz, 's nem tudósokhoz olly megkéréssel; hogy a' dolog iránt véleményeiket a' tiszta lapra irnák le, 's küldenék ismét vissza. Itt a' jobb észrevételekhez egy kevés jutalmat csatolva, elég felelethez lehet számot tartani: melly egy küldöttség által megvizsgálva, bizony semmi figyelemre méltó dolog fontolatlan nem marad, 's az elövétel siker nélkül nem lehet. Sok szép elme, és tehetség lappang hazánkban, melly csak alkalomra várakozik, hogy magát kitüntesse; kik helybeli érdekektől, 's haszonvágy, hiuság, elbizottság, 's több efféle emberi éktelenségektől, 's gyarlóságoktól mentek, szelíden véleményeiket előadva összes gondolataik a' jónak előállítására sikeresebbek minden egyes emberi nézeteknél. Ez az a' nagy collegium, melly személyes tekintettől nem függ, melylyet megvesztegetni nem lehet, melly csak az igazságot vadászsza, melly a' legkisebb körülményt is érintetlenül nem hagyja. Így készíté Artour-Joung halhatatlan gazdasági munkáját Angliában; összeszedvén minden tapasztalást, eszméletet, és okoskodást szellem-dús hazájában a' mezei gazdaság' tárgyában: innen sugárzék a' német földre, és hazánkra is Thaer által a' jobb gazdálkodási rendszer, ezzel a' bövebb haszon, nagyobb szorgalom, és jobblét: nem szégyenlhetjük tehát mi magyarok is a' hajtott lapnak hasznát venni, 's így akár minemű tárgyban minden lehető nézeteket, okoskodásokat, 's felszámolásokat összeszedve, az emberileg lehető tökéletességre törekedni: különösen a' vizek' szabályozása dolgában, holott nem lehet az ember eléggé

vigyázó; mikor annyi szerencsétlen, sőt káros, veszedelmes, és pusztító vizszabályozásoknak részint szemtanúja lehet, részint a' megtörtént szerencsétlenségeket a' történetek' könyveiből olvashatja: midőn látja, hogy egy Silberschlag remegő kezekkel indúl vizszabályozásnak; egy Wibbeking a' kanyarok' átmetszését többnyire károsoknak találja, egy Semmerl, a' vizek' rombolásit jobbára a' hibás csatornázásnak tulajdonítja; egy Büsch, egy Mailard, kik csaknem minden átmetszéseket veszedelmeseknek vallanak, kik a' folyam' medrét hajózásra fordítani akarni a' legnagyobb hibának ismerik: midőn tapasztalja, hogy az értelmes, és pénzes angolok a' víz' medrét elkerülvén, mellékes hajózó csatornát építenek, sőt a' hajdan hajózásra elkészített víz' medrét oda hagyják, 's uj csatornát huznak: illy kétes körülményekben bizony drága a' jó tanács, 's így megbecsülhetetlen a' hajtott lap, mert megbocsáthatlan bűn valamit elmu'atni, mi jobban czélhoz vezetne.

Azt mondják ugyan sokan, hogy egy vizszabályozási terv, kivált hol több hatóságok közbe jönek, köz tanácskozás' tárgyául nem tétethetik: mert a' sok különféle értelem, és nézet Bábelbe vezetne, soha semmi határozathoz jutni nem lehetne, illy tervet egy embernek kell készíteni, és egynek végre hajtani. De mind ez nem rekeszti ki a' hajtott lap' használatát, mert nagy különbség van az elhatározó szavazat, és a' jó tanács között. Hogy illy dolgokban elhatározó szavazattal csak a' főbiztos birhat, a' dolog' természete hozza magával; de hogy ez az egy senki' tanácsát meg ne hallgassa, ez a' biztosság' természetében nem alapúl, sőt azzal szemközt ellenkezik; mert az elnök mindentudó nem levén, igen könnyen hibázhat, szinte úgy, mint egyetlen egy megbizottja; pedig nem hihető, hogy egy főbiztos, ki mind a' hatóságok, mind talán a' fejedelem' jóváhagyását is megnyerte, ingyen, minden haszon nélkül csak a' közjónak él, és szolgál, becses nevét kártételektől kivánná halhatatlanítani. A' hajtott lap semmi elhatározó nyomadékossággal nem birván, a' végrehajtást sehogy sem akadályozza, csak nézeteit közli a' dolog' érdeméről, mellyet a' főbiztos elfogadhat, vagy mellőzhet. Ezen intézet mellett még azon nyeresége is van a' főbiztosnak, hogy a' hajtott lapokat olvasván, minden lehető körülményekről jobban tudósíttatik, 's majd a' dologhoz maga is jobban szólhat, 's nem kénytelen, mint a' gyenge színész a' sugótól minden kérdésre, és ellenvetésre adandó feleletet a' vizmérnöktől várni. De illy terjedelmes ismeretek nélkül mit tehet egyebet, mint mellékesebb dolgokról, mint jogról, kulcsról, illetőségről, pénzről, munkásokról, 's majd ásóról, kapáról, talicskáról, lapátról, stb. vitatkozni; a' dolog' érdemét, melly fő czél, mellytől sok százaknak, 's ezereknek örökös kára, 's haszna, mellytől az édes haza' jövendő boldogsága nem kis mértékben függ, egészen fontolatlanul hagyva, egy kegyencz' bölcseségére, és önkényére bízni: ki hihető, tele a' legőszintébb vágygyal jót eszközölni, tele tudománynyal, 's talán tapasztalással is, mégis csak egy ember levén, olly csudásan hibázhatik a' közjó' kárára, mit megfogni is sokszor alig lehet: de a' hajtott lap őt illy tévedéstől megója, mert terjedelmes hajtott lapi tudósítás mellett csak nyomos itélő tehetség kivántatik, 's a' dolog sikeres foganat nélkül nem maradhat: ez illy itélő tehetséget pedig olly mérnökben, kit illy nagy terv' kivitelére a' főbiztos megkér, 's talán egy igazgatóság oda is ajánl (hat. i. valamelly hivatalhoz tartozik) feltenni nagyon is jogosíttatunk, 's így ez illy személy már magában hitvány, és tudatlan ember semmiképen nem lehet: azért a' hajtott lapban mi legyen jó, követésre méltó, mi hibás, és elmellőzendő, bizonyosan képes leszen megitélni. De magának a' vizmérnöknek is nagy megnyugtatására szolgál, ha a' hajtott lapokban semmi követésre méltót nem találna is, hogy semmit el nem mulata, mit terve' javára tennie lehete, 's így hogy más erszényére, 's kárára fejességből, vagy hiú elbizottságból nem dolgozott: édes vágygyal néz a' jövendőbe, fáradsága' sikerülése' reményében, sőt ha szép biztatási, 's őszinte óhajtási nem sikerülnének is, és a' várt haszon helyett talán nyomort árasztana édes hazájára, akkor is méltán azzal vigasztalhatja magát, hogy ő nem szándékos Herostratusa kedves honának; hanem egy szerencsétlen müvész, ki mindenek által jóvá hagyott terveiben, 's felszámolásiban megcsalatkozott.

Ekképen az által meg által olvasott hajtott lapokból a' munkálkodó vizmérnök meg-

készítvén végső tervét, ennek meghányására egy mérnöki küldöttséget szükséges alakitani a' munkálkodó, vagy más választandó viz-mérnök' elnöksége alatt, minden hatósági törvényes, vagy ügyvédi befolyás, és közben szólalkozás nélkül: mert a' hatósági gyülésekben, hol minden hely elfoglalva tartatik, hol csak jogokról, 's más mellékes dolgokról sokszor nagy ékesen szólással, és hosszas beszédekkel vitatkoznak, a' jelenlevő mérnökök soha egy szót sem fognak a' dolog' érdemére szólani; egyfelül mivel a' hydraulicus okoskodások' felfogására, 's meghallgatására sem elegendő ismeret, és fogalom, sem béketürés a' gyülés' tömegében; ennél fogva a' mérnökök sem a' gyülést, sem az elnököt tökéletesen competens birónak a' dolog' érdemében el nem ismerik, vagy ha elismerik is, mit nyernek vele? — Mindennek meg van magában jó rende, és törvénye, csak azt kell követni, és az eröket nem kell ügyetlen cohaerentiák által megsemmisiteni. A' hatóságok csak egy világos adósságbeli pör' elitélésére több törvénytudó táblabirákat használnak, pedig talán az alispánok vagy szolgabirák magok is elitélhetnék, mivel állanak a' világos törvények törvény-könyveinkben? — Igen is állanak, de az esetet megitélni, a' törvényre helyesen alkalmazni, egy gyarló emberre nem bizathatván, több bölcsek, 's tudósok' közbe szólása, felvilágositása, és tanácsa szükségesnek találtatik — igen helyesen. — Épen ezen eset uralkodik a' viz-szabályozások' dolgában is: meg vannak a' hydraulicai törvények, jelesebb iróink, és tanitóink könyveiben: de azokat a' körülményekhez, czélhoz, föld' színéhez, időhöz, helyesen alkalmazni, ez az: a' mi egy embertől magától hiba nélkül soha ki nem telik, ez az a' mi több dologhoz értők' összemunkálása által eszközölhető, hova idő, csend, és nem lárma kivántatik; mit a' zöld asztalnál tökéletesen végre hajtani sem lehet, hanem a' föld' színét kell megtekinteni; mind ezek azok, mit hatósági gyülésekben előadni háladatlan munka volna, sőt illyen okoskodásokat talán meg sem hallgatnának, 's igy a' mérnökök' őszinte munkálkodásában akadályúl volnának. Nemcsak az anyagi, de még a' szellemi világban is igaz azon vegytani axioma: Vires nonnisi solutae agunt. Ha a' mérnöki vitatásokat külön nem választjuk a' törvényes vitatásoktól, okos czélt soha sem érhetünk. Ha hát a' mérnökök' értelmének, tudományának, tapasztalásának a' haza' javára illendő, és lehető hasznát kivánjuk venni, tanácskozásaikban szabadokká kell őket tennünk; nem pedig őket olly heterogen anyaggal kevernünk, melly miatt szavaikat sem vehetni. Ez okból minekutána a' fontos juris kérdések, és más mellékes segéd eszközök' tanácskozásit a' hatóságok elvégezték, üljenek össze a' mérnökök magok által választott elnök alatt, vizsgálják a' munkálkodó mérnök' felszámolásit, terveit, a' hydraulicai törvények' miképen alkalmazását, fontolgassák a' hajtott lapi tudósitások' észrevételeit: csak igy lehet sikeres következményekre számot tartani, másképen teljességgel nem. Ideje, hogy megvallják már egyszer a' törvény-tudósok is őszintén, hogy: Non omnia possumus omnes. Ennél fogva, ha a' haza' kárára dölfösködni nem akarunk, meg kell adnunk: Cuique suum. Mind szerencsétlen ország az, hol a' polgárok egy osztálya ragad magához minden hatalmat, auctoritást és becsületet, a' több osztályok pedig alá nézetnek, legyen e' hatalmas osztály katona, pap, vagy törvénytudó, mint azt mind a' régi mind az ujabb történetek év' könyvei világosan tanitják. Sőt az országos törvényhozás sem lehet ott tökéletes, hol csak egy osztálynak vannak képviselői, a' többinek pedig képviselését is ez egy vállalja magára: mert minden osztály csak a' magáét tartja legfontosabbnak 's igy teljes erővel csak ennek érdekeit gyámolitja, a' többinek sokkal csekélyebb fontosságot tulajdonit. Mit ér az ország, ha sem kül, sem bel bátorsága nincsen? ezt pedig csak a' katonaság tartja fenn, 's igy legelső és legfőbb a' katonai érdek; mit ér a' nép, melly hit és jó erkölcs nélkül tévelyeg? élete magának és másnak is kárhozat, 's igy a' pap az első minden statusban; ismét mit ér olly ország, hol az igazság' kiszolgáltatása bizonytalan, vagy talán csak önkénytől függ? 's igy a' fennálló országok' legjelesebb 's főbb szükségei a' törvénytudósokban központosulnak, 's igy ez a' legelső: pedig a' történetek mutatják, hogy nem mindig ott a' legnagyobb kül 's bel bátorság, hol legtöbb 's leghatalmasabb a' katona; sem ott nem létezik mindig a' legjobb polgári erkölcs, hol legtöbb és legfőbb a' pap, sem ott nem szolgáltatik ki legtisztábban az igazság, hol legfőbb a' törvénytudó és ügyvéd; ha nem ott létezik a' legnagyobb polgári boldogság, hol minden

osztálynak meg adatik a' mi övé, 's egyik a' másikon nem paczkázhat. A' melly törvénytudósnak pedig e' beszédek igen keményeknek látszanának, kérjük, tegye szivére kezét, és olvassa el figyelemmel e' csekély értekezést: azután vallja meg őszintén, ha mind ezek után is bátorkodnék e' vizszabályozás' érdemében, közönséges vitatkozás alkalmával, dictátorkodni, és nem félne-e, hogy magát elbizottságában mosolygásnak tárgyául teendi?

A' most említett mérnöki gyüléseket ki lehetne minden vármegyében hidak, utak, eszterók, töltések, közönséges épületek, lecsapolások, malmok, erőmüvek, gépelyek' stb. dolgában is haszonnal terjeszteni: mert minden vármegyében találtatnak a' tiszti mérnökökön kivül több más mérnökök is, kik ekképen használtatván, impulsust lennének nyerendők minden mathematicai isméretekben magokat tökéletesiteni, 's egyszer valahára talán az angol mérnökökkel mérközni. E' nélkül hazai mérnökink' legnagyobb része tovább is marad a' három lábú asztalhoz kötözött működő mozgony, érdekében nem állván a' mathematicai tudományokat bövebben gyakorolni, e' szép haza pedig (ha ugyan a' mathematicát mérnökökön kivül senki más tanulni nem akarja) tovább is mind azon tudományok, mesterségek, 's müvészetek' szükében, és silányságában nyavalyog, mellyeknek alapja egyenesen a' mathematicai tudomány; millyenek a' természettan (physica), csillagászat, épités, bányászat, erdészet, hajózás, gépelyek, gyárok' épitése, göz és vizi malmok, 's más erőmüvek' szerkesztése, viz-vezetés, vas-, kő- és fahidak, vas- és köutak, stb. mind ezekbe, 's ezekhez hasonlókba a' fentebb említett intézvények nélkül hihető hogy csak a' szomszéd törökökkel fogunk verset futhatni, mivelt nemzetektől pedig tovább is taps helyett szánakozást aratni.

Gáty István.

P a n a s z.

Derü vált fel borút,
Telet tavasz követ,
'S virágtalan tavaszt
Képzelni nem lehet:

Mért hát reám, borús
Napim' hosszú során,
Elüzni búm' telét
Nem virrad új korány?

'S ha kéjhozó tavasz,
Ha kert az ifjuság:
Mért rám, ifjúra még,
Nem int örömvirág?

Riskó Ignácz.

A' s ü t ő l á n y.

(Folytatás.)

III.

Ez időközben egy udvaron a' Tiberis' partján, egy szegény sütő' leánya ujdon mosott ruhákat terítgete száradni; szép, mintegy tizennyolcz éves, volt a' leányka, haja szőke, teste hófejér, két szeme, mellyet szelíden forgata, fényes, fekete; orczáján 's egész testén báj uralkodott.

Az udvart olly alacson fal kerité az utcza felől, hogy abba minden ember belátott. A' leány azonban nem törődött azzal, hogy láttatik, 's végezve mondott foglalatosságát, kiült a' folyó' partjára, 's belemerité lábait, hogy megmossa: néhány naszádos az átelleni partról kiáltoza: Oh, a' szép sütőlány! — de ő, mintha nem is hallotta volna őket, tovább játszadozott a' nyájas habokkal.

A' fal fö é ez alatt egy szép ifjú' feje emelkedett: lábujjaira ágaskodva, 's a' fal' utczára álló párkányába fogódzva, nézte a' leányt, 's olly szépnek tetszett az, hogy nem tartóztathatta magát, hogy csodáltában fel ne kiáltson. A' szűz fölrezzen, megfordúl 's látja az ismeretlent. Gyakran vevé ő észre a' sok kiváncsiakat, kik öt azon helyről kémlelék, de nem gondolt velök, 's folytatá dolgait; de ezt olly bájosnak lelé, hogy mintegy elragadtatva nézett rája; aztán lehajtá fejét, mintha mosdanék, de visszafordítá tüstént, 's egy kacsintó pillanattal kémlelé, valljon ott van-e még a' deli ifju?

Rafaello volt ez, ki Michel Angelo' 's tanítványai szavaitól felizgatva, minekutána néhányat a' vaticánba, másokat a' Ghigi-palotába küldött, hogy ott a' munkákra ügyeljenek, sietett a' sütőlány' látására. Szebbnek találta azt, mintsem mondották, 's azon pongyola öltözet, azon széllelerestett fürtök, azon helyzet, mellyben üle, 's kecsteljes pillanata, szerelemre gyújták öt: egy fohász szállt ki ajkain, 's ez életét határozá el.

Mire harmadszor megfordúlt, eltűnt az ifjú; sajnálta, meghajtja fejét, 's törölközni kezd, a' házba vissza menendő.

De ím, egy harsanás a' Tiberisen; föltekint 's egy naszádot lát azon alájöni, mellyet egy szorúlt keblű ifjú lapátjával azon part felé irányoz, hol ő vala. Fölkél félénken, hogy fusson; de az ifjú hívja, már közel van hozzá, ráismer; ugyanazon deli ifjú, ki őt előbb az utról nézdelé. Habozik 's kétkedik, menjen-e vagy maradjon, mert olly bájosnak tetszik, hogy bántalomnak hiszi előtte megfordúlni; de még is természeti szerénység tanácsolja a' távozást.

E' közben a' naszád parthoz ér. Rafaello elveti az evezőt, partra szökik, 's gyöngéden fogja meg kezét a' begyesnek.

— Miért szaladsz előlem szép sütőlány? sátán vagyok-e én, hogy megijeszszelek?

Megáll kétkedve a' szűz; lehajtja szerényen fejecskéjét, 's egészen elpirúlva, kezével arczát takarja el.

— Igen, szép vagy, mint egy angyal! engedd legalább megvallanom, hogy illy bájos virág roszúl illik e' partokhoz; mondsza, van-e férjed, van-e szeretőd?

Míg ő szólt, a' szűz néhány pillanatot vete lopva rá, 's úgy tetszett neki, hogy legszebb ember ez, kit életében látott: még is eszébe jutott, hogy ismeretlen, 's visszahúzva kezét, mellyet az ifjú szorita, szelíd hangon mondá: — Signore! hiszem nem akar tréfát űzni velem: egy szegény sütő' leánya vagyok én, de a' mi alacsony kunyhónkban is lakik szerénység: ezen udvarba soha sem lépett be az álnok gazdagság.

— Oh angyal! ne higyed, hogy valami herczeg áll előtted: én is csak szegény művész vagyok, 's mint atyád verítékemből élek.

— Tekintete mutatja, hogy ön nyájas, hanem én sötétségemben kívánok maradni. —

— Nem érdemled azt: fölötte szép, fölötte kedves vagy te; én téged nagyobbá teszlek Róma' pompás matronáinál... A' mint lelkesültében ajkain e' szavak kisikamlának, észrevevé, hogy bennök kevélység lappanga, elpirúlt, 's nyugottabban folytatá:

— Halld, szép leány: te bizonynyal jobb sorsra vagy érdemes, 's én tán képes volnék. .... De ah! emeld föl azon szemeket, melylyekben lelked sugárzik, hadd lássalak .... tán nem bánandod meg.

Lángola a' szűz, 's mélyebben hajtá le fejét; de nem féle, 's mintha távozni akarna:

— Signore, engedelmével .... üdvözlöm ... nem szabad tovább mulatnom egy ismeretlennel. Ne feledje, hogy az illendőség megkívánja, hogy előbb, mintsem annyira menjünk, mint ön merészle, azt apám is hallja, 's legalább is nevét födözze föl.

Édesen mosolyga a' művész. — Jól van, mivel futsz előlem, tudd meg, hogy visszatérek e' partra; 's midőn egyedűl vagy, midőn semmi gondolat nem háborít, emlékezzél akkor Rafaellóra.

Alig hallá a' sütőlány e' nevet, 's csodálat fogá el: ugyan is nem volt olly sötét pór Rómában, ki tisztelettel nem viseltetnék a' nagy festész iránt: 's a' leányban, bár szegény házban növekedett, nyilt észszel keresettebb érzék volt párosulva: megállt zavarodtan; kiváncsilag emelte rá szép szemeit, 's félékeny hódolatot fejezve ki azokkal, meghajtotta magát. Megindult Rafaello e' kedves mozdulatra, 's még jobban azon szemérmes édesdedségre, melly a' szűz' orczáját elborítá; megközelíté őt, 's kezét ismét megfogván, megcsókolá.

— Ah angyali teremtés! ez a' te ártatlan szemérmed 's mosolyod kedvesbek előttem Giulio' bókezűségénél, mert nálad szívből jönek. Te belém új sugarát lövelled a' szépségnek, mellyet sohasem tudtam még festeni ecsetemmel: mondsza? megengeded-e, hogy legalább ollykor lássalak? veled beszélhessek? szép sütőlány, én szeretlek.

Az urbinoi' tüzes szavai hatalmasan szivárogtak a' szűz' lelkébe, 's különféle érzéseket gerjesztének benne, mellyek különféleképen festődtek arczain: már első látásra titkos vonzalmat érze a' szép ifjú iránt, de most, midőn benne Róma' kedves emberére ismert, ki után száz hölgy sohajtozott, 's tőle szerelmi nyilatkozást hallott, hatalmasan lepetett meg: serkedő szenvedélyt hirdető sürgéssel tekinte rá, 's nem tudott neki felelni.

Anyja szakasztá félbe e' párbeszédet, ki őt keresve sietett feléje; 's megzavarodott, midőn férfival látá; de legott elébe szaladt a' leány.

— Láť d anyám, ez a' nagy Rafaello, a' pápa' kedvelt festésze. — 'S az asszony tüstént tisztelettel hajolt meg előtte, elhivá férjét; ünnepileg fogadák, 's elvezeték szerény

kunyhójokba. Itt a' jó asszony letörle hamarjában kötényével egy padot, rá ülteté a' művészt, 's mindannyian körül fogván öt, különféléket kérdezének tőle, 's nem nézheték öt, nem örűlhetének eléggé annak, hogy őt szegény lakukban fogadhaták. Aztán mondák neki, hogy nagy levén a' hőség, nem fogna neki ártani némi frisitő, 's az öreg hozzá tevé: — Hallja, mester pittore, kenyeret, fejéret mint a' hó, 's a' legjobbat Rómában, millyet tán Giulio sem kaphat, sütök én lángliszből lányomnak, ki drágább nekem a' gyöngynél; egy pohár orvietoi bor, vizzel föleresztve, azon kedves kacsóktól; némi ázalék .... kérem, ne vesse meg.

Mosolygott Rafaello. — Jól van, ide a' pohárral 's borral; köszöntsük el azt, de azon föltétellel, hogy szerelmes leányod nyujtsa azt nekem; én aztán díjul lefestem öt.

— Oh! lefesteni az én leányomat! — közbe szóla az anya, csodálat' 's titkos megelégülés' vegyületével; nem érdemel annyit.

— A' kép csekélység, de ha ő meg nem tagadja tőlem, hogy öt meglátogassam, én öt a' művészet' legszebb szüleményei közé fogom helyezni. —

Azalatt a' leány elsietett egy asztalkáért; tiszta kendőt teríte, néhány a' kemenczéből csak kevéssel előbb kiszedett kenyérkét, sajtot 's egy csobánykabort tőn rá, 's míg ekkép fürgölödött, örömmel hallgatá Rafaellót, 's pillantatokat vete rá, mellyek a' szív' fenekét keresék; utóbb monda neki:

— Tessék, festész úr, kóstolja meg e' nápolyi sajtot.

— Helyesen, felelt ő, de úgy, ha leülsz te is, 's részt veszesz benne; aztán egészséget iszunk.

Ekkor az apa az asztalra tekinte, 's látá, hogy hibáztak az ivóedények, 's nevetésre fakadva:

— Oh igen, iszunk ám, tenyerünkből; még poharak sincsenek itt: ugy-e, hogy a' kép' eszménye már is megzavará leányom' fejecskéjét?

A' leány elpirúlt, 's fölakart kelni, de Rafaello megfogván egyik kezét visszatartóztatá.

— Ne, maradj, én boldog vagyok, ha egyedűl élek gondolatidban. Az anya azonban egy öblös kristálypoharat tőn az asztalra; Rafaello fölemelé azt, 's oda nyujtá a' sütőlánynak.

— Rajta, tölts, sohasem fogom Hebét varázslóbban festhetni; — 's a' szűz legott teli tölté. Azt akará, hogy a' leány igyék előbb néhány cseppet, aztán egész örömmel fölemelé a' kehelyt:

— A' szép sütőlány' egészségére! — Pillantataik egymással találkozának.

Ezt vegyes víg beszélgetések követék, 's Rafaello csinjával szövé azokba a' leány iránti szerelmét, 's tán kezét is ajánlá, úgy, hogy szülei örvendének rajta; végre fölkelt, mert az idő haladt, 's tanítványihoz kelle sietnie: a' sütő mondá neki:

— Megemlékezzél leányom' arczképéről: fess egykét alakkal kevesbet a' vaticánban; úgy is mindegy; a' pápa minden esetre megfizet, mert olly jól eltaláltad, a' mint székében ülve Heliodorra néz, mintha csak eleven volna.

'S a' festész távoztában: — Azon ne aggódjál. — Aztán megszorítván 's csókolván jobbját a' sütőlánynak, mondá — 's te angyal, el ne felejtsd Rafaellót.

— Oh, vannak angyalok, leányom? közbe szóla az apa; akkor ketten vagytok.

'S a' szerelmes művész a' szűzhöz:

— Akarnám, hogy csak egy volnánk, mit gondolsz? — A' szűz ég felé emelé szemeit, megszorítá kezét, 's egy mosoly fejezé ki ohajtását.

IV.

Míg ez történt, Sanzio' tanítványai a' tőle rendelt munkák' nagy részét elvégezék.... 'S csodálkozának, hogy nem érkezék, mint igérte.

— Ugyan mi baj érte a' mestert? azt akarja, hogy nagyobbá fessem ezen vázlatot: tégy hozzá, végy el belőle; nem tudom, hová illeszszek csak egy alakot is; úgy is a' rosz lélek vitte el ma öt. — Mondá Giulio Romano az állásokon Ghigi' palotájában udinei Giovannihoz, Psyche' történetének egy osztályát rajzolván; ez letevé ecsetét, mélyen lélekzett, 's viszonzá:

— Oh, hagyd abba': játszunk inkább, kifizetendi meg jövő vasárnap Frascatiban az ebédet: én már elvégeztem ezt a' Jupiter-főt; lát'd minő szép szakállt függesztettem állára! elvégeztem Psyche asszonyság' lábát is: a' mész kiszáradott, felfrisitem, mert ide közel egy Amor' keze jövend, 's megeshetnék, hogy Rafaello egy kissé jobban meg akarná azt hajtani, mivel tegnap, midőn a' papiroson néz-

delé, nem tetszett neki. — Leszállottak, 's egy szugba ülve kártyát vönek elő, 's játszani kezdettek.

A' vaticán' csarnokaiban is hasonló beszélgetések történtek. — Oh istenem! még sem érkezik a' mester, kiálta fel Penni, ki Fattorinonak is neveztetett — Pierin del Vagához fordúlva: én nyugtalan vagyok, félek, hogy valami szerencsétlenség érte öt; 's esküszöm, nem vagyok képes a' kellő világot megadni ezen Archimedessé átváltoztatott Bremas' ruháinak, ma valóban kifárasztott, 's csaknem helyeslem Bounarotti' szavát, ki azt minduntalan szidalmazza.

— De hát mitsem monda neked a' mester távozása előtt? kérdé a' másik: te tudod minden titkait; te vagy kedves tanítványa! oh bizonyosan valamelly szerelmi kalandon lesz.

— Eh! ott nem veszt annyi időt; tudod, hogy szereti a' nőmbereket, de pörkölődzései nem hatnak csontig.

— Igen jól mondod, szóla közbe Pellegrino da Modena; nem olajfestemények, hanem bátapontok, mellyek kenyérmorzsával könnyű szerrel kitöröltetnek: 's ez legjobb is! hanem ha egyszer belé szeretend valakibe, meglátod, minö nyakszegés leend az: mit neki Ghigi? mit a' pápa? ő többé nem fog velök törödni.

— Eh, barátom II. Giulióval nem lehet tréfálni; ö képes öt az Angyalvárba záratni.

— Oh, menj patvarba, Rafaellót az Angyalvárba! szakasztá félbe Pellegrino. Mind a' mellett is Michel Angelo félig meddig tört vetett neki a' Sixtus-kápolna' állásain, mert alattonban oda akart menni munkáit megnézni; felbőszült; de végre száz futnokot szaladtatott utána, hogy vissza hiják Rómába; 's majdnem postán ment, hogy Bolognában megtalálhassa.

E' perczben lábcsörtetés hallatott; Rafaello érkezett; mindnyájan fölkeltek 's elébe mentek. Ő szokott nyájassággal köszönté öket, aztán körüljárta az állásokat, hogy lássa a' végzett munkákat, 's böven osztá dicséréseit. Hol valami hibát lelt, újjával mutatott oda, 's a' tanítványra nézett: ez tüstént megilleté egypárszor ecsetével a' helyet, míg a' mester fejével helybenhagyólag int vala. Midőn Fattorino' müvéhez érkezett, némán állott meg 's vizsgálgatá a' köpenyt, 's egy a' közel álláson heverő posztódarabot vevén, több ránczokba illeszté azt; 's mutatá a' tanítványnak, ki ezt felelé:

— Isten adta philosophusai, jobb volt volna, ha mezítlen járnak vala; szegény 's mezítelen vagy te, oh philosophia! értem, roszúl csináltam, de szokatlan elmaradásoddal egész reggel nyugtalanságban tartál bennünket! — 'S olly nyugtalan arczczal tekinte rá, melly lelke' zavarát elárulá. Rafaelo megsimogatá jobbjával tanítványa' orczáját; aztán mutató-'s középújjával megfogá, 's gyöngéden meghuzván bajuszát:

— Szegény Fattorino, nemde féltél, hogy a' Tiberisbe estem? ott valék, de jól halásztam: kész volnék a' Ghigi-lakba szaladni, hogy letöröljem Galatheámat.

— Ne, az istenért, közbe szóla Pierino; hiszed-e, hogy az a' pénzváltó kétszeresen fogna megfizetni? —

Rafaellino del Colle, ki eddig némán állott, tenyerét kezdte dörzsölni; 's nevetett; ránézett Sanzio: — Mi bajod? mit nevetsz?

— Oh, elégült vagyok, mint a' hal: már értettem, láttad a' sütőlányt, 's megtetszett. Legalább ezen durva falmázolók már egyszer megszégyenülnek: mindig szemembe nevetnek, ha mondom, hogy legszebb teremtés Rómában. Egyedül Vaga van velem egy véleményben: 's az a' Giulio Romano, ki botornak nevezi!.... de hiszem, ő nem is fog teljes életében szép nőmbereket festeni.

— Rafaello nagy tetszés' jeleivel hallgatá szavait, 's fohászkodott, hogy Pierino meglökvén Pennit lassudan mondá: — Hé, hé, szerelmes; valóban örülök rajta. — A' másik azonban sajnálkozását mutatá. —

Nem sokára a' mester mondá nekik, hogy késő levén az idő, hagyják félben munkájokat, 's menjenek a' Ghigi-palotába, elhini társaikat, 's mindnyájan oda mentek vele, Róma' utczáin keresztül. Oda érve, megtekinté legott a' munkákat, 's aztán együtt távozának. Egy percz alatt elterjedt a' hír minden tanítványi közt, hogy Rafaello látta a' sütőlányt, 's belé szeretett; szemébe tekintének, följegyezék szavait, pillantásait, 's fohászait, és mosolyogtak. Egyedül Giulio Romano vonita vállat, mondván: — Mindannyian bolondok vagytok, más van a' mester' eszében, mint sütö- 's mosóleányok.

De tapasztalá nem sokára, hogy nem helyesen itéljük meg saját érzéseink szerint a'

másokéit. Rafaello annyira elvakúlt új' szenvedélyében, hogy mindenről megfeledkezett. Reggel munkára vezette tanítványait, 's hamarjában kiszabván nekik a' napi munkát, távozott, 's csak későn tért ismét vissza hozzájok: a' Tiberishez sietett, kedveséhez röpült, 's ott töltè szerelmi kábaságokban a' hosszú órákat. A' leány sem volt kevésbbé kábult szerelmében, 's mindketten részegűlten szörbölék viszonyos érzéseikből ez egyik dicsőségének, mellyet neki művei készítének, feledését, a' másik azon erényeket, mellyek olly fölötte díszesítik a' szűzeket. Agg szüléi is felmagasztalt képzelmeikben az ifjú művész iránt, keveset gondoltak azzal, valljon nem illetlen-e szüntelen együttléte leányukkal. Ez okból hátramaradtak a' Sanzióra bízott munkák; lefedetett egypár a' vaticánban, de a' többiek nem haladtak: ugyan ez történt Psyche' historiájával is a' Ghigi-házban, mert Rafaello csak némelly vázlatokat adott tanítványinak, csak néhány rajzvonalokat húzott eléjökbe, 's rájok bízá, hogy fessenek, 's végezzenek mindent. Hiányzott jelenléte," 's minden lankadott. Galathea' szobájában állások rakattak új művek' kedveért, de ezek meg nem kezdettek. Ghigi gyakran oda ment megnézni, valljon haladnak-e azon áldott frescok? 's boszusan és szitkozódva távozott: 's mondogatá, hogy ő is részt vesz Psyche' fáradozásiban azon béketüréssel, mellyre öt Rafaello kényszeríti.

Zoványi Samu.

(Folytattatik.)

Hangászati szemle.

12. *Sonaten von Ludwig van Beethoven* stb. (Folytatás). — Legjelesb füzetek e' gyüjteményben: a' pathetique sonata C-mollból (13. mun.) kitünő magas komolyság, és méltóság, mély szenvedély és benső lágyság által; a' sonata quasi una phantasia Cis-mollból (27. m. 1-ső füzet), mellynek kezdete egy gyengéd, kellemes nyáréjnek regényes lágyságát fejezi ki, mi miatt nem jogtalanúl holdfény-sonatának is nevezteték, mellynek humoristicai scherzója mint a' szerencsének rövid episodja jelenik meg, míg a' finale bevezetés nélkül belépvén, a' szív' minden szélveszit szabadon ereszti, és a' sors' zivatarjai az előbb olly csendes, olly türödelmesen hódoló kedélyt szétromboljják. Ezekhez sorozódik szellem szerint a' sonata D-mollból (29. m. nro 2) az alvilágból látszik lassan és unnepélyesen egy kisértet feljöni, a' megölettett királynak, Hamletnek, lelke, és a' lélek' minden fájdalmai a' szerencsétlen visszamaradottnak esnek. Mennyei szózatok vigasztalást nyujtanak neki az isteni adagióban, de a' Fúria megragadta, és a' finaleban komor rendeltetéséhez vezeti. Nem ok nélkül nevezték e' sonatát az időben, midőn még népszerű volt, kisértetek' sonatájának. Az előbbiekkel rokon, de sok tekintetben fellengzőbb, nagyobb és meghatóbb a' nagy sonata F-mollból (57. m.) Beeth ven' legszebb gyöngyeinek egyike. Az erőteljes, komor, és a' léleknek minden fájdalmit kifejező fögondolat, az első darabnak az örökséghez intézett komoly kérdése, a' lágy andante Des-durban, mi a' szerető és hiven hódoló nőnek, Kalednek, kellemes megjelenéséhez Byron' Larajában hasonlít, aztán a' nagyszerű finale, melly viharzik, és mindig új erővel az elenyészéshez vezet, magos föladatai a' művészetnek, és valóban Nicolainak kellene lenni, és csekély nevének paradoxonok által pillanati jelentőséget adni akarni, ha illy mesterműnek nagy jelentőségét föllogni nem, 's még azt állítani akarnók, hogy a' hangászat csak az érzékekre, csak az emberi kedélynek legalacsonyabb osztályira hat. Ez az élet' és szenvedély' minden varázsai által ékesített munkák után legközelebb nevezzük a' csendesebbeket, egyszerűbb érzemény, bensőség és gyengédség által ékesített, jó kedélyü, kedv és enyelgés által fűszerezett sonatákat B-durb. (22. m.) As-durb. (26. m.) Es-durb. (27. m. 2. füz.) D-durb. (28. mun.) G-durb. és Es-durb. (29. mun. 1. és 3. füz.) és C-durb. (53. mun.) Ezek a' kidolgozottabbakhoz tartoznak, és sok lágyságot, igen éneklő hangot a' játszásban, míg az előbbiek több erőt, kivánnak. Egyébiránt talán helyén lesz itt megjegyezni, hogy a' legfőbb mostani klavirjátszók Beethoven munkái' előadásával fölsülnek, nem mintha nem volna elég sebességök vagy erejök, hanem mert nincs pianójok, nincs elegendő lelkök és fölfogó tehetségök, tehát hibázik nálok a' hangnak szükséges módosítása. Beethoven sokat, mint meg is jegyezte, sorro voce játszott, azért volt forteja valóságos forte, míg a' kontárok csak változó mezzo fortet hallatnak; Beethoven' játszása ligát azaz kötött volt, azért staccatója is meglepő: az ujabbaknak közönségesen kemény ütésök van, melly Mozart' és Beethoven' hangköltéményihez nem illik. A' fentemlített sonatának B-durban csendes komolyderült első darabja van, egy csodaszép adagiója Es-durban, igazi, igen hizelkedő menuettje, igen benső, gyengéd rondója. Talán kevesebbet fog az meghatni, mint mások, de bizodalmasabban és bensőbben a' lélekhez szólani. A' sonata As-durból szinte jeles munka, kitünő egészen új alakban. Az első darab mélyen érzett és csendesen tartott változatok; a' második derült, igen vig és élénkül vezetett scherzo. Az egész' koronájának nevezhetni a' marschot egy hős halála fölött. Tompán és borzasztón kezdődik az a' komor As-mollban, modulál Ces-durba, aztán H-mollba, D-durba, 's egy lángeszű merész átmenetel által közvetlenül As-mollba visszatér; valóban e' tökéletlen hangműszeren, pianofortén, nem lehet érdeklőbb hatást szerezni, mint ha e' marsch megfelelőleg játszatik; egész kötegek Herz és Hüntertől föl nem érnek vele. A' finale ismét egy ártatlanúl játszó rondo, melly minden követelés nélkül tovább repdes, mint lepke a' virágok között. A' phantasia sonata Es-durban a' bizodalmas bevezetéssel, a' lebegő ⅝ tacttal, az ingerkedő scherzóval, a' csak igen rövid pompás adagióval, melly majd az életteli finalénak engedni kénytelen, új kisértés az alakot változtatni és igen sikerültnek mondhatni, t. i. sikerültnek a' hogyan ezt Beethoventől várni lehet, mert e' beszédmódok, mellyek mindenütt alkalmaztatnak, még a' nyomorúlt galoppok és cotillonoknál is, végre elvesztették minden jelentőségöket, úgy hogy kényteleníttetünk nyilvánitani, mikép értjük azt. A' sonata D-durból ismét a' szokott alakhoz szabályosabban simúl. Az első darab derült, de sehogy sem érdektelen. A' második, az andante egy kissé Haydn' alakjaival, bélyegteli és melodiai. A' scherzo ismét egészen a' szerzőnek tulajdon izlésében van, épen úgy mint a' pastoral módon tartatott rondo. Sajátibb, ha e' kifejezést olly eredeti hangaköltőnél szabad használni, a' következő sonata G-durban. Sebes, majd átfolyó élet önti el magát az első darabban, mellynek első része újan és meglepőleg H-mollban D-dur helyett végződik. Az adagio sustenuto gyönyörü, szélesen vezettetve, de bensőség és érzésteli. Szeszélyesen hangzik ellenben a' rondo, melly, mint majd minden klavirdarabjai Beethovennek, a' bal kéz' derekas kiképzését kivánják meg, 's általjában azt derekasan kell előadni. A' sonata Es-durban kellemetes és teli humorral. A' mindjárt eleinte tett komoly kérdés, mintegy e' szavakban: szeretsz-e még? derülten föloldatik. A' scherzo tartozatlanúl előresiet, hasonlóan egy szerelmeshez, ki az enyelegve magát a' cserben rejtező szépet üldözi, egyesülnek ők a' menuettben, melly erre következik, de a' vég prestóban ujonnan kezdődik az üzés. —

Cs. I.

(Vége következik.)

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

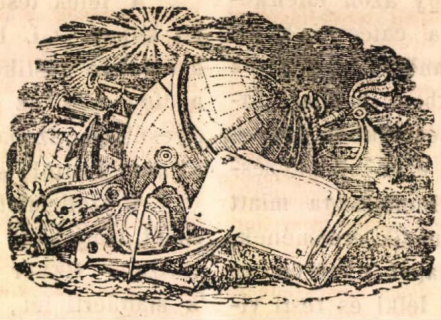

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV.

Első félév. **Pest, majus' 23. 1839.** **41. szám.**

Tartalom: Az új philosophia, szellemvilági fejletében. II. közlés (*Szeremlei Gábor*). — Az égetett agyagról, mint ásvány-trágyáról (*Balásházy János*). — A' sütőlány. Folytatás (*Zorányi Samu*). — Hangászati szemle (*Cs. I.*). —

Az új philosophia, szellemvilági fejletében.

Második közlés.

Láttuk, a' lét' és tudat' philosophiája mint éré el Kant és Fichte' idealismusában a' tudat, Schelling' természet-philosophiájában a' lét' túlságát; mint téríttetett Hegeltől jó útra 's mint képez philosophiája létbőli indúltával egyetemes kört. Ebből indúljunk ki tehát mi is, tanjában bővebb ismeretekre jutandók; annyival inkább, mivel maga az értekezés is innen indúland, ha a' tudat' genetica elsőbbsége (a' tudat' képviselője, Plato, megelőzte a' létét, vagy Aristotelest) azt megengedendi.

Hogy a' létnek meg kell a' tudatot előzni: kétségen kivűli. Valóban akár a' villanynak, akár a' gőzgépelyeknek, de akármelly ó és újkori találmánynak is, létele előtt, mi tudata volt? —

De hogy a' tudatnak is elválhatlanúl kell követnie, azt sem hozandja kétségbe egy is, ki öntudatáig, vagy a' lét' és tudat' egységeig, vele történtekről mi bizonyost sem tud. —

Külön tehát sem a' létben, sem a' tudatban nincs igazság vagy bizonyosság. Nemzetünknek tudattól külön vált létele volt ásiábani laktában, még lakhelye sem bizonyos. — Lételök van a' földsarkak körűli helyeknek, de tudat' hiányában voltaképen ismeretnek-e? Ellenben van tudata a' görög tűznek, de létele nem levén többé szintúgy ismeretlen. Van tudatok akármelly agyszörnyeknek is, de lételök hibázván nem igazak. — Innen

Az igazság, a' lét és tudat' egységében, egymásnak szükségképi feltételében áll — *).

Úgyde, mi egymást szükségkép teszi, az közvetlenűl van.

És így a' közvetlen vanban áll az igazság és bizonyosság.

Már közönségesen is az igazság abban állván, hogy a' fogalmak a' tárgyakkal megegyeznek; semmi különös, hogy az új tanban is a' lét = tárgy, és tudat = fogalom, egységébe helyeztetik; különösb az, mit He-

*) Az Athenaeum' 1838. II. 26-dik számában álló „*Hegel a' mint van*" című értekezésben, a' lét és tudat lény és fogalomnak van nevezve, de ez csak a' feltett kérdés' értelmében áll így, egyébiránt a' hason kitételek értelemben is igen megegyeznek.

gel nyilván bebizonyíta, hogy azon ellenkezés, mellybe Kant szerint a' categoriák esnek, korán sem csupán bennök, és csak az ismeretes cosmologiai esetekben, hanem átalában minden léti és tudati esetekben lényeges, elannyira — hogy épen ezen ellenkezésben álljon az igazság. — Fontossága miatt nevezhetnök ezt Hegel' harmadik érdemének, mert benne rendíthetlen alapot nyervén az egymással ellenkezésbe levő lelki és testi világ, ez által a' lét' egyféleségén álló, hylozoismust, materialismust, atheismust, idealismust 's pantheismust tönkre tevé.

Ha ugyanis a' kantféle ellenkezések' természetét vizsgáljuk, p. o. véges végetlen, rész egész, okozat önállomány, ezeket egymás' szükséges feltételeinek találandjuk, és így ezek nem egyebek, mint Hegel' közvetlen ‚van'-jai. Úgy látszik, mintha az éjet világító holdként, a' közvetlen is, az igazság' napjávali ellentételben (oppositio) érné el teljes fényét 's világát.

Nem olly szellemű azonban a' Hegel' tétele 's ellentétele, mint a' Fichteé, melly a' tudat' synthesisében egybe olvad, sem nem olly, mint a' Schelling' tettlegese és nemlegese, melly a' lét' közönyösségében (Indifferenz) egygyé lesz, avvagy a' Spinosa' végetlen önállománya, melly minden végest benyel. — Egy ugyan a' közvetlenben is a' lét a' tudattal, de minden összekeveredés 's zavarodás nélkül, hasonlítván e' részben egy olly erőteljes folyamhoz; melly a' végetlen tengerözönben is külön létet buzog ki, avvagy az életteljes gondolatokhoz, mellyek csak annyiban egyek a' lélekkel, a' mennyiben vele összefüggésben vannak, a' mindenkor örök igazságaiban magokbani lételök 's életök van.

És épen a' lélek 's gondolatok közti viszony adja az újdonúj philosophiára a' legérdekesb 's érthetőbb magyarázatot*). Az ember különben is egy kis világ, kisded képében tehát a' nagy világnak elő kell tűnnie.

A' lélek' azon állapotja, mellyben van testben megjelente előtt, a' hegeli magábani, minden testiségtől elvont, vagy logicai lét. —

*) A' Hegel' philosophiájában egyedül az előadás a' nehezen felfogható, mivel benne a' gondolatok egymásból fejlődvék, semmi magyarázatot, határzást és felosztást sem engednek meg, innen benne minden a' tanító' ügyességétől függ.

A' lélek testben jelenvén meg, kettős létet képez, t. i. lelkit és testit. — A' lelki is azonban a' testihez látszik tapadva lenni mind addig, míg az öntudatban a' lét tudattal egyesűlvén, szabaddá 's függetlenné nem lesz a' buta testtől, szellem-létet nem képez. —

A' szellemlétben független levén a' lélek, ismét magábani vagy testtől elvont létre tér vissza. — Ekkor tudja aztán, mi a' magábani 's magáérti lét, vagy ekkor van létele teljes igazságában, ugyanis:

Mikor a' lélek ismerete' körét bővítvén, megfogásokhoz fogalmakat köt 's ragaszt, ezeket egységre viszi, mindannyiszor a' külvilágból magába tér 's vonúl vissza, kegyelemhez kegyelmet, vagy lélekhez lelket told 's ragaszt, ez nem egyéb, mint a' lélek' magábani léte. —

Ha pedig gondolkodik, akkor a' felfogottakat magától mintegy elszakasztja, külön létre juttatja, hogy legyenek tökélyének kisugárzásai, és így ekkor magáért van. —

Ez a' fejlődés által esik meg. A' gondolatok egymásból fejlődvén, egyszersmind egymástól külön válnak 's eltérnek; de épen ezen egymástóli különválás által vitetnek egységre, mivel a' következetesség a' gondolatokba egységet épen az egymásbóli fejlesztés által önt.

A' mi a' gondolatokban a' következetesség, épen az az új tanban a' dialectica, összefüggést tartó 's egységre vivő, nagyon különbözik tehát az iskolások' vitázó dialecticájától. — Amazt egyszerű természetesség folyja körül, ezen müveltségi máz ömlik el. — Amabban a' gondolatok egymás' sarkába hágnak, ebben betanult ugrásokkal szökdécselnek. Ez mesterséges tekervényeivel sokszor a' tömkelegbe még jobban bebonyolít, amaz fejlődésével minden zavarból kiment. Végre az iskolás dialectica és logica a' gondolati folyamot szóözönbe fúlasztja be, a' hegeli folyton folyvásti hullámokban viszi a' végetlen lét' tengeréig. —

Illy módoni, vagy fejlesztő dialecticát teve a' minden kor' legnagyobb nevelője Socrates a' sophisták' vitázó 's szószaporító dialecticájának ellenébe, jelenkorunk pedig mintegy testté tevé bel-lancasteri modorában, vagy az egymást kölcsönösen oktató gyermekek egymásból fejlő lépcsözetében. — Kornnk' szelleme tehát még a' nevelésben is lét

(itt élet-idő) és tudat' egységére törekszik. — Még élénkebben hat ez ott, hol a' nemzeti lét' nemtőjét, az anyai nyelvet, tudattal párosítja vagy miveli. — Valamint azon óriási vállalatokban is, mellyek földtekénket minden tányban szegdelik, hogy a' közvetett akadályokon diadalmaskodván, közvetlenségre jussanak elannyira, hogy készebb a' felfedezésekre hevült szív az örök jegek közt évekig remegni, mint áttöretlen közvetést akárhol is megszenvedni. — A' követlenség azonban sehol sem hágott nagyobb fokra, mint a' természettudomány' némelly ágaiban. — Egyik természetországból a' másikba törve már az út, nincs már a' természetben hiány és ugrás, a' legszigorúbb közvetlenség eltörlötte azt. Értem a' közvetlenségen a' természet' országának olly titkos átmentét a' másikba, minő a' Prisztley' zöld-anyagjában jelenkezik, hol kétséges, valljon az állat- vagy növényországhoz tartozik-e az? — Értem továbbá azon egymásbóli fejlődését a' dolgoknak, melly a' növény-átváltozás' új tanjában (Metamorphose der Pflanzen) világszerte divatozik. — Értem még azon tételt és ellentételt, melly a' természet' tettleges 's nemleges erőinek működésében észrevehető. — Értem végre azon lépcsőzést, mellyben minden lettdolgok' rendei 's nemei úgy állnak, mint egy magasb, tökélyesb lét' szükséges feltételei.

Midőn már az új tanban fő szerepet játszókat egyebütt is feltaláljuk a' szellemvilágban: önként foly a' következés, hogy Hegel' philosophiáját szellem-világunk' fejletében adá elő, vagy a' philosophiát a' többi tudományok' tökélyével összhangzatra hozta, innen az új tant jelenkorunk' philosophiai kívánatának lehet tekinteni.

Szeremlei Gábor.

Az égetett agyagról, mint ásvány-trágyáról.

Az égetett agyagnak, mint ásvány-trágyának használását angol tábornok Beatson Sándor fedezé föl, ki sz. Helena' szigetében lakva, egy könnyű ekét is gondolt ki, melylyel, különféle vasakat alkalmazva belé, egy lóval szánthatni *). Állítják azonban, hogy Hiberniában már száz év óta ismerték az égetett agyaggali trágyázást. Hogy a' régiek is tudták a' megpergelt föld' termékenységét, Virgiliusból is látszik, ki a' tallónak 's avarnak meggyújtását javasolja; Palladius is később következő szavaiban: „Loca sterilia laetantur beneficio incendii", a' föld' megégésének hasznát már ismerte. Mind ezek mellett is Beatsoné azon érdem, melly az agyagnak égetés általi rendszeresebb elkészítéséből 's az azzal való nagy hasznú trágyázásból keletkezik. Most tehát arról röviden, miként kell az agyagot égetni 's azzal trágyázni.

Az égetésre legalkalmasabb ollyan agyag, melly sem nem igen homokos, sem nem igen kavicsos, legjobb a' némi részben mészszel vegyült.

Égettetni szokott az agyag a' végre épített kemenczékben, mellyek vagy kőből, vagy téglából rakatnak, Beatson szerint a' földbe is ásathatnak. Rendszerint 14 talpnyi hosszaságúak, és 9—10 talpnyi szélességűek, 's 9—10 magasságúk a' rakott kemenczék. Hosszában a' kemenczének három tüzelő lyuka van, 's ezen lyukak fölött be van a' kemencze rostélyosan boltozva olly formán, hogy sűrűen fél téglányi lyukak hagyatnak a' bolthajtáson, mellyeken a' hőség a' tégla-rostélyon felül rakott agyaghoz férkezhetik. Lehet hosszabb és szélesebb kemenczét is csináltatni 4—5—6 tüzelő lyukakkal, mellyeknek legjobb nyúgot-éjszakfelől alkalmaztatniok azért, hogy többnyire ezen oldalról fúnak a' szelek, 's a' meleget inkább kényszerítik az égetendő agyag felé.

A' kemenczébe az agyag egy kevéssé nedvesen rakatik be; a' száraz porrá omlik, az igen nedves pedig átmelegedvén, annyira meghigúl, hogy összefut, 's hézagok nem maradhatnak közte. Eleinte nem rakatik a' kemencze tele, csak két talpnyi vastagságra, 's a' legnagyobb rögök alúlra rakatnak, hogy közöttök a' füst 's melegség jobban felhasson. Midőn az első berakás' teteje száraznak mutatkozik, ismét féltalpnyi vastagságra fris agyag rakatik, 's midőn ez is megszáradt, megint más réteg, mind addig, míg a' kemencze meg nem telik. Égetés közben egy ember, ki a' tüzet rakja, egy hosszú vas nyárssal szurkálja a' kemenczébe rakott földet, hogy annál inkább felhasson a' melegség alulról. Az agyag eléggé el van készülve, ha jól át-

*) Mutatványúl Balásházy János, m. academiai rendes tag' illy című munkájának sajtó alatti II. kötetéből: „A' háztartás és mezei gazdaság' tudománya" stb.

száradt. A' tűz eleinte a' kemencze-szájakban rakatik, azután mélyebben befelé tolatik, végre, midőn az agyag a' kemencze' felső részén is megszáradt, a' kemencze' szájai betapasztatnak, 's négy napig így hagyatnak, míg kihűl az égetett föld, és ekkor kiszedetik.

Illy alkalommal az égetett agyag rendszerint porrá van omolva, 's ha rögek találkoznának még, azokat szét kell törni kapafokkal, vagy törő fával, mivel legsikeresebb az égetett agyag finom poralakban.

Egy holdra 16 szekérrel szoktak elteregetni, melly mintegy 250—300 mázsányit nyom. Használják felületes trágyázásra is mind addig, míg a' vetemény egy arasznyi nagyságú. Illyenkor csendes lanyhás, vagy harmatos időben az égetett agyag' pora mint a' magvetés úgy hintetik el a' zöld veteményekre.

Az égetett agyagnak kövérítő sikerét nem csak Beatson állítja: de számos próbatételek bizonyítják. Így például Lampadius is mondja, hogy 1832-ben egy kicsigázott földben, melly a' zabot is alig termé meg, burgonyát ültetvén, tíz magot adott. Humpel Ferencz, zuggeri lelkész, a' bécsi gazdasági társaság' elébe 8 évi tapasztalásait terjeszté, mellyek az égetett agyagnak a' plánta-termesztésre való nagy hatását bizonyítják*); de átaljában a' téglakorhadványokat a' külföldi földmüvesek, mint földkövérítő eszközt megveszik, 's kerteik', szántóföldeik' javítására használják.

Azon vidékeken, hol az állati trágya nagyon becses, 's tűzi fa elég van, folyó árr szerint ⅛-nyibe kerül az égetett agyagtrágya egy hold földre, mint az állati trágya. Fő kiadási czikk az égetett agyagnál a' fa, mivel egy hold földre valót egy öl fával készithetni el. Azonban akármelly gallyak, tuskók, kórók, gazok alkalmasok a' tüzelésre, 's így e' részben a' földmüves mérsékelheti kiadásait. A' természet' ura bölcsen intézkedék e' részben is, mert hol a' föld sóványabb, 's a' trágya szűkebb, például a' hegyes tartományokban, több tüzelő anyagokat nyujtott. Ezeknél fogva midőn a' kövér rónaföldű mezei gazdák előtt az égetett agyaggal való kezelés' ajánlása nevetségesnek látszhatik, annyival inkább érdemel figyelmet azok előtt, kik ollyan vidékeken laknak, hol a' trágyára szükség van 's az nem is kapható: vagy egy kezdő gazda előtt, ki még lábas jószágát nem vala képes eléggé megszaporítani, 's pénze sincsen trágyavételre, és tagosító szabályozások' alkalmával is, midőn sovány terület jut valakinek, mellyet hirtelen megtrágyázni állati trágyával nem képes.

Lampadius' állítása szerint az égetett agyag' jótékony hatása második esztendőben is tart, 's még a' harmadikban is észrevehető.

Miként történik az égetett agyagnak illy nagy hatása a' növényekre, különfélék a' vélemények. Hogy az égetés által nagy belső változásokon megyen át, tagadni nem lehet. Sprengel az ammoniáknak tulajdonítja, melly az égetett agyagban található. Zierl az agyag-fajok' mellékes állató részeinek, millyenek a' káli és phosphor-savany; Lampadius pedig, miután egészen televény nélkülies sovány homokban is tapasztalá az égetett agyagnak hatását; televény-savany' kifejlését sejdité, 's a' világosság, melegség és electricitás iránti változásait, mellyeket szóval imponderabiliáknak neveznek. Akármi legyen termékenyítő oka, a' termesztőre nézve mindegy, hála azoknak, kik felfedezték, az előítélet nélküli okosságot követve élni kell vele ott, hol czélirányos körülmények mutatkoznak*).

*) Nézd ezek iránt az 1833-ik Abhandlung der k. k. Landwirtschafts-Gesellschaft in Wien első kötetében megjelent értekezését.

*) Az égetendő föld' szerzésekor gödrök ásatnak, 's hol tagosztály van, helyben csinálhatni a' kemenczét 's szedhetni a' földet égetésre. De gyakoroltathatik a' földégetés távolabb is 's szekereken hordathatik a' javitandó területekre. Egyébiránt égetendő földet kaparhatni a' szántóföld' felületéről is, melly később ismét visszatéríttetik. Kis gazdák, falu helyen, közösen is állíthatnak fel kemenczét.

A' sütőlány.

(Folytatás.)

V.

A' művész tudá a' lármákat, de nem törődött velök: egyedül dolgozott ő a' sütőleány' asztalkáján, egy szegény szobácskában, hol körüle lisztes zsákok 's teknők hevertek, 's nem messze a' kemencze áll vala: egy kis házikó Raffaello' műlakává változott. A' leány mellette ült, 's összeilletett deszkácskákból egy kis fokpolczot csinált neki, Raffaello

elkészíté hamarjában a' festéklapot, 's néhány legnagyobb művei' vázlatait, mellyek olly nagy dicsére váltak Olaszországnak, itt festette; heveny munkák valának ezek, de a' szerelem' lángja ömlött el rajtok, a' legédesb szenvedély' kellemei 's a' virágok, mellyeket a' bájos szűz hinte festéklapjára.

Elterjedt Rómában is ezen új szerelem' Raffaello' munkátlanságának híre; 's különféleképen morgának ismerői 's vetélytársai. Ha találkoztak vele, némellyek szemrehányásokat tőnek neki, mások, mint elnémberesedtet neveték: Ghigi panaszkodott, a' pápa emlékezteté a' szobákra 's páholyokra, de mind ezt semmibe vevé a' szerelmes festész; naponként föltevé magában, hogy hozzá fog a' munkához, 's mindennap a' Tiberis' partjain tölté a' legszebb órákat szenvedélye' ábrándjaiban.

— Buonarotti tudta Sanzio' ezen eszelősségeit, 's magán 's közhelyeken egykép korholá őt; ugyan is neheztelt reá, mert azon nagyszerű stylusból, mellyel utolsó lefödött frescoit készíté, bizonyossá lett, hogy látta Sybilláit, 's a' Sixtina' egyéb műveit. Michelangelo sem boszúságot, sem irígységet nem táplált vetélytársa ellen, mert olly hatalmas művésznek érzé magát, hogy hiába fogta volna őt emberi ész követni; de nehezére esett neki a' ravaszság; 's inkább Bramante ellen önté ki epéjét — mert, mint építésznek, kezeiben voltak a' kápolna' kulcsai, mint Raffaello ellen, kivel barátságban volt; egyébiránt eltökélte, ha alkalma esendett, megbüntetni Raffaello' kíváncsiságát; 's vele boszúját gyöngéden éreztetni.

Ghigi daczolni akarván Sanzio' lassuságával, felszólítá Buonarottit, végezze palotája' festeményeit; de azt nyeré válaszúl, hogy sohasem leendne képes illy alávalóságra vetemedni; 's hogy legyen béketüréssel, mert bár milly csekélységet festendne is számára az urbinoi, még is örökre isteni nyomai maradnának kezeinek: azonban örömest megtekintené azokat olly órában, midőn senki sem leend ott. 'S csak ugyan másnap, míg Rafaello' tanyitványai ebédre voltak, Michelangelo köpenyébe burkolva, egy titkos ajtón besuhant a' palotába, 's gyorsan föllépve az állásokra, látta a' csarnokban némelly osztályait az Amor' 's Psyche' történetéhez tartozó kisded alakoknak; megnézé, 's szépeknek látszottak azok, hanem fejét csóválá az alakok' kisdedsége miatt. Aztán Galathea' szobájába ment, 's ott is felhágván az állásokra, ugy találta, hogy a' fal' legmagasb részén, a' boltpúp' közepében csak nem rég készíttetett el a' mész, 's néhány kis alakot lelt oda rajzolva. Akarván Raffaelloval tudatni látogatását, 's véleményét, kezébe ragadott egy ecsetet, melly egy közel fekete festékes bögrében vala, 's a' fal' egy részén, mellyre nem voltak alakok rajzolva, világos-sötét modorban rögtön egy bajnok-fejet föste, olly nagyot, hogy az elkészített mész' terűletét egészen elfoglalá, úgy hogy óriási lett a' fő: 's legott távozott; 's nem is látá öt senki, mint egy gyerköcze, ki az udvarban festéket tört vala.

Megérkezett nem sokára Rafaello a' reggeli munkák' megtekintésére, 's a' mint az állásra hágott, 's a' főt megpillantá, csodálta azt, 's kérdezvén felőle tanitványait, kik tüstént körébe gyülének, senki sem tudá megmondani, ki csinálta azt; de ő mindjárt ráismert, 's mondá, nem lehet más mint Michelangelo. — 'S valóban megkérdezvén az érintett fösték-törőt, a' jelekből, mellyeket tőle hallának, meggyőződtek Raffaello' szavának igazságáról. — Mosolygott Sanzio. — Hm, észrevette, hogy mi nem szokjuk bezárni a' szobákat, hol festünk, mint ő a' Sixtinában. 'S aztán ki akarta kissé gúnyolni históriánk' kicsinyded alakjait: mondjátok meg neki, hogy én nagy is tudok lenni, 's hogy nem neheztelek intéséért; senki se érintse azon főt, mert csodálatos, 's kárpótolja Ghigit botlásainkért.

VI.

Ez volt egyik tréfája Buonarottinak. A' másik, mellyet vetélytársával űzött, boszú volt, mert ott találta azt, hol leginkább akarta vele neheztelését éreztetni; 's ez Bibiena bibornokkali összejövete' alkalmával történt. Némi izetlenség létezett e' bibornok 's Michelangelo között: amaz ugyan is Laocoont a' franczia királynak tanácsolta ájándékoztatni, 's Michelangelonak, midőn öt vádolá, hogy Rómát olly műtől fosztja meg, melly kipótolhatlan, azt felelé, hogy Michelangelo 's Raffaello képesek annyit, sőt többet is tenni, mint a' görögök. Michelangelo ellenben azt izené neki, hogy e' tette által olly bünt követ el, mellytől maga a' pápa sem oldoz-

hatandja fel. — Egykor Buonarotti a' pápa' előszobájában vala, mert Giulio hívatá: mivel pedig a' kamarás várakoztatni akará, távozni akart, azt adván neki okúl, hogy nem szokott órt állani.

Bibiena e' perczben lépett az előszobába, 's hallván a' művész' ama' szavait, némi pirongatással mondá:

— Csak mindig ugyan az, maestro Michele! 's egy perczig sem vesztegelhet ott, hol még mi is óránként várokozunk. — Kinek a' művész daczosan:

— Uraságod bizonyosan némi jótéteményt is csikarand ki magának a' pápától azon órákért, mellyeket itt veszít; én mitsem kérek tőle, 's szintugy helyemen vagyok Firenzében, mint Rómában. Mikor Giulio Mirandolát ostromlá, nem henyélt, hanem kivont karddal jobbjában lovagolt sergei előtt; én csupán vésőim 's ecseteim mellett veszteglek.

— Eh, ne háborogjon! tudja-e, hogy Laocoonnak csak mása küldetendik Franczia-országba? —

— Annál jobb: kisebb gyalázat önökre nézve; mert bizonyosan nem fognám kipótolhatni azon régi csodát, bár mennyit dolgoznám is, sem én, söt Raffaello sem; jóllehet most, mióta egy különös szépségbe lett szerelmes, képeibe is átönthetendi azt.

Csodálkozott e' szavakon a' bíbornok, ki régóta sürgeté Sanziót, hogy unokahúgát vegye el, de a' festész képtelennek színlé magát a' szerelemre, 's kérdé:

— Oh, mit beszél? Raffaello nem ügyel e' tréfákra, hanem Galatheára czéloz ön?

— Egészen más mint Galathea! van azonban némi rokonsága a' vizekkel, mert a' Tiberis' partján lakik 's mondom önnek, hogy szép 's valóban egy festésznél különb embernek is jó falat.

Azt gyanítá Bibiana, hogy unokájára czéloz, 's hogy Raffaello csakugyan eltökélte volna magában azt nőül venni.

— Ah értem! Róma' egyik jelesb családjából való, 's a' képiró házassága által megnemesítendi nevét, mint nemes esze.

— Oh, mi vért szivárogtat ön előttem! Tudja-e eminentiája, ki volt a' világ' első művésze? Ő — 's lefödve fejét az égre mutatott — ő, az első épitész, képfaragó és festész, mi mindnyájan az ő gyermekei vagyunk. Oh, Raffaellonak helyén volt esze! egy sütő' leányát választotta; hanem mondom önnek, hogy fejér és piros, annálfogva jó vérűnek 's az úr' választott teremtményének látszik.

E' perczben az ajtó megnyílt 's egy monsignore szóla: — Menjen be a' nagy Michelangelo ő szentségéhez. — Bibiena szólni akart, de a' müvész megfordult 's bement a' nélkűl hogy öt köszöntötte volna.

Ez boszontá a' bíbornokot, 's kérdé a' kamarást, valljon nem jelenték-e meg a' pápának érkezését? 's mint eresztették be előtte azon jött-ment képfaragót? Amaz mélyen meghajtván magát, válaszolá:

— Megengedjen eminentiád, 's tudja meg, hogy II. Giulio, ő szentsége, a' mi urunk, soha sem engedi előszobában veszteglni Michelangelot; különben ennek nincs türelme várakozni, 's ha úgy akarja, futnokokat küldet maga után Firenzébe, kik fölkeressék.

Egy monsignore közbe szólt: — Két különös lény e' két ember; váltva korholják egymást, 's majd ismét bocsánatot kérnek; csak kevés nap előtt is hátára vert a' pápa Buonarottinak, 's aztán utána szalasztott, hogy a' palotába híjam: látszik, hogy nagy emberek.

Hanem a' bíbornok' eszében más gondolatok forogtak, azok t. i. mellyeket Michelangelo keltett föl benne, 's felelet nélkűl távozott.

VII.

A' művész azonban bemenvén a' pápához, elbeszélé neki a' kis boszút, mellyet Raffaelon állott:

— Az a' semmiházi Bramante, mondá, kinyitván a' Sixtina-kápolnát, megmutatá neki azt, mit még szentségeddel is csak nagy nehezen láttaték. — 'S hozzá tevé: — Oh, az lesz ám még szép! csetepaté történik Bibiena és unokája, Raffaelo 's a' sütőlány között; merek fogadni, hogy az utolsó leend győztes', bár nem olly piros is vére mint Bibiena' kalapja.

Giulio nevetésre fakadt. — Oh, eredj csak örökké haragszol te még is; úgy is leszakasztják egyszer azt a' fél orrodat; tudom, mint panaszkodik Ghigi Raffaello ellen, hogy nem dolgozik....

— Eh, igen; félben szakasztá Buonarotti, Ghiginek jó erszénye van 's mindig fizet. — 'S csintalan mosolylyal tekinte a' pápára. —

— Michelangelo, felelé a' pápa, ne bökdöss, mert elhagy béketürésem: Ghigi nem visel háborút mint én; Ghiginek nincs eszében megóni a' földet annyi ellenségtől, 's békét hozni reá.....

— Szent atya, ha czélhoz vezet a' nagy gondolat, minden tartozását elengedem: szegény vagyok, de mindig ingyen dolgozom.

— Ah édesem! fölötte nagy a' rendetlenség birtokomban, 's azon fájdalommal halok meg, hogy nyomorúltan hagyom azt, 's ki tudja mennyi évre.... Igen, meghalok, 's nem sokára; 's ma ím azért hivattalak, hogy addig is sírom' készítéséhez fogj,... mellyre legalább is egy jelt fogsz vésni, melly tudassa a' nemzetekkel, minők valának II. Giulio' gondolatai 's fájdalma.

— A' pápa' szemein világosság' villáma tündökölt, melly egy köny alatt borúlt el, 's Michelangelo megfogván fölemelt kezét, könyűivel öntözé azt. A' mint érzéseik lecsillapodtak, Giulio ismétlé kivánságát, hogy egy nagyszerű sirboltot véssen számára, 's a' müvész egy bátát ragadva elő zsebéből, az asztalon fekvő papirra rajzolá gondolatát; kimondhatlanúl tetszett az a' pápának, 's azon igéretre birá őt, hogy kevés napok múlva elhozandja az egész tervet; a' festész meghajtván magát, felele: — Holnap. — 'S a' pápa elbocsátván őt, kezét fejére téve:

Én nem leszek többé, de benned a' mesterek' mesterét tisztelendik a' jövő századok.

— Szent atya, felele ránézve a' müvész, boldog volnék, ha a' müvészetek' Giuliója lehetnék?

— Ne hizelegj.

Ezen alkalommal a' helyett, hogy lábait csókolná meg, távozása alatt kezét kéré. — A' pápa neki nyujtá azt; ő megcsókolá 's kiment; — mindketten meg voltak indúlva.

VIII.

Másnap Sanzio, lakát szokása szerint már hajnalban odahagyván, egészen felpiperézte magát, hogy tanítványinak munkát adván, kedvese' látogatására menjen, mosolygott e' gondolatra, midőn egy apród közelíté meg, ki egy levelet nyújta neki. — Felnyitja, olvassa azt, 's szomorúan, majdnem eszmélet nélkűl rogyott székére. Nem sokára magához jövén, ismét átolvassa azt, homlokát veri öklével, nyugtalansága folyvást tart, 's úgy tetszik, mintha nagy szerencsétlenség sanyargatná őt.

Megérkeznek tanítványai; szomorúan, gondolatokba merűlten lelik őt; nem szól, fölteszi süvegét, kimennek, keresztűl járják Róma' utczáit, 's legalább is ötven müvész követi őt, kik időnként érkezének, 's követőihez csatlakozának, de ő egy szót sem szól hozzájok, egy pillanatot sem vet rájok. Tovább halad, mellette egy felül Giulio, 's másikról Fattorino mennek, fejöket lehajtva, szemeiket lesütve: ki vele találkozik, üdvözli őt; 's ő, ki szokása szerint édes, 's gyöngéd tekintettel nyájosan viszonozza a' köszöntéseket, alig konyítja meg fejét.

A' Vaticánhoz jutottak, megtekintette futtában a' munkákat, 's monda néhány tanítványinak: — Folytassátok, ha a' csarnokokban kétkedtek, itt vannak a' páholyok: a' ti munkátok. — Másoknak: — Ti menjetek Ghigihez 's dolgozzatok valamit azon áldott Psychén! roszat jelentett az nekem, 's ím rám hozá gyötrelmeit. — Néhányan tanácsát kérék, miként intézzék munkarészöket? 's ő: nézz a' vázolatra, feszítsd meg eszedet, nekem semmire sincs eszem. — Kezével homlokára ütvén, az égre emelte szemeit, 's fohászkodott, mint ki segélyt keres.

Magokra hagyá őket a' nélkűl, hogy egy szót szólna, a' sütölányhoz ment; de ott is bús, gondolkodó vala; szerelmese' édelgésire csak fohászokkal felelt; néha szerelmi lánggal nézdelé, mintha félne, hogy el kell vesztenie; majd ismét sajnálattal, mintha lelkifurdalás gyötörné. — Távozott, visszatért, úntalan egyképen; néhány nap múla el, 's Raffaello ugyanazon búban évődék; mindnyájan észrevevék e' szomorú változást, de okát nem tudák, nem is bátorkodának tőle azt kérdezni, és sajnálák.

Tanítványai leginkább nyugtalanok lőnek, nagy szerencsétlenségtől tartottak; féltek, nehogy megtébolyodjék. Tanácskozának 's gondolkodának, mint háríthatnák el mesterök' melancholiáját? Giulio Romano a' legelszántabb 's leghátrább közöttök, saját karjait ajánlá, hahogy kezekre volna szükség, 's mondá, ha tán Michelangelo' tréfája volna ez, ő elég vakmerő leendne szakállát kitépni. — Ha a' sütölány oka, elmegyek, elhozom 's lakába viszem: birja őt békével, de már végére kell járnunk, vagy elvesztjük őt. Giovanni

d' Udine azonban azt javaslá, hogy fő dolog búslakodása' titkát belőle kicsikarni; ebben egyeztek meg mindnyájan, 's gondját Fattorinora bizák, mint Raffaello' legmeghittebbére. Ő legott hozzá ment, 's addig kéré, addig kérdezgeté, addig igére hallgatást 's addig esdeklék, míg végre, mintegy pirúlva, Raffaello mindent fölfedezett. — Bibiena bíbornok megtudván Michelangelótól, hogy ő a' sütőleánynyal szeretközék, egy levéllel emlékezteté igéretére, 's inté, hogy hugát vegye el, minthogy nem mentheti magát többé a' házasodástóli idegenkedéssel. Nem tagadja ő igéretét, de nem válhat meg a' sütőleánytól; annálfogva le van sújtva s rosz végét látja fájdalminak. — Fattorino ekkor szerelmes karokkal fuzödék nyakára, megcsókolá őt, folytatá kérdéseit, 's világosságot nyervén mindenben; mondá, bízná gyermekeire ezen kellemetlenségek' elhárításának gondját.

De nem csupán ezek voltak Raffaello' gyötrelmei; hozzájok járultak még Ghigi' sürgetései 's azon hír, hogy Michelangelo neheztel rá Bramante miatt; 's ez fájt neki, mert jóllehet Buonarotti' szörnyú lángesze némi homályt boríta reá, mind a' mellett iparkodott követni azt, azon új ösvényeken, mellyeket az nyitott, 's ohajtotta barátságát. Ide tartoztak még Bibiena' lármái is, mivel nem válaszolt levelére; úgyhogy egész Rómában hire futamodott szószegésének.

Ez azon fölül egy szolgája által ravaszúl tudatá a' sütőleánynyal, hogy Raffaello egy bibornok' unokájával van jegyben, 's ha ő még tovább is kecsegtetné, 's házába eresztené a' művészt, bizonyosan roszúl fogna járni. Az atya megrémült: de nem ijedt meg a' leány, mert a' szerelem nem fél veszélyektől; hanem elkomorúlt a' féltés 's félelem közt, hogy kedvesét elveszti. Mi okból könyúzve panaszkodott érkező kedvesének, 's így azon édes órák, mellyeket elébb szerelemben töltöttek, most búra 's gyötrelemre változtak, annálfogva egyre szomorúbb 's gondolkodóbb lön Raffaello; az álom kerülte, elaszott virágzó arcza mindig konyúltan hordozá fejét, 's nem nyúlt többé rajzónhoz, sem ecsethez.

Azonban nem maradt munkátlan tanítványi' szeretete; 's Fattorino tudtént Giulio Romanóhoz sietett; ez összegyüjté az idősbeket, 's tanácskozának, mint lehetne a' nagy bajt elhárítani? Giulio eleinte csodálkozott azon, hogy a' mester asszonyok miatt annyira megszomorodhatott; de barátjai azt felelék, hogy itt nincs szükség theoriákra; 's nem is gondolkodott egy is úgy mint ő. Mire ő majd Michelangelóval, majd ismét a' bíbornokkal akart csatázni 's mondá, kész a' szent atyához is elmenni, hogy feloldoztassa Sanziót igéretétől. — Mert nem levén az egyéb puszta igéretnél, tevé hozzá, nincs helye a' megbánásnak; négy ecsetvonás a' vásznon: ha a' gyürü is ott volna közöttök, akkor vége lenne mindennek; de fris mészen történt botlás az egész, hol nem lehet megbánni a' történteket.

Hanem Fattorino azt felelé: hogy Raffaello nem akarja visszavonni igéretét; csupán négy évi halasztást kiván teljesítésére, 's ha bár ez megadatnék is, arról is kellene még gondoskodni, hogy a' sütőleánytól meg ne fosztassék.

— Tehát, közbe szóla Giulio, mind a' kettőt akarja: én részemről a' csodákat csak fejteni tudom, 's nem tenni is; — és vállat vonita; 's a' tanítványok mind kétségben valának, nem tudván mihez fogjanak, midőn Pierin del Vaga egyet szökött, mintha valami nagy gondolat villant volna meg agyában.

— Oh, lássátok, hogy mi a' legtapasztalatlanabb emberek vagyunk a' világon! elvonva festékeinktől egy polturát sem érünk, fogadjátok el véleményemet: Giulio és Penni menjenek Ghigihez, ki olly nagy zajt üt Rómában, hogy munkái szunyadnak: beszéljék el neki az egész dolgot: mondják meg neki, hogy Psyche nem szabadúl ki többé a' fáradalmakból 's utazásból, hogy nászba jöjön, hacsak ő módját nem találja. Oh! meglátjátok, hogy ezen pénzváltó elejét tudandja venni a' szerencsétlenségeknek.

Tetszett a' tanács, 's a' két ifjú tüstént távozott. Alig látta meg őket Ghigi, el kezdett panaszkodni Raffaello' szószegéséről, azonban a' mint megértette szenvedéseit, 's különösen Giulio' elhatárzott beszédének végét, hogy t. i. hacsak ő nem segítend a' dolgon, végképen felhagyandhat panaszaival, mert csarnoka' munkái tovább nem fognának haladni; magára vállalá az egész dolog' eligazítását: csupán arra kérte őket, hogy hallgassanak, 's segítsék tervei' kivitelében. Elhagyá tüstént lakát, 's néhány napig keresztül-kasúl járta Rómát, a' pápához, bibornokhoz, sőt még a' sütőlányhoz is szaladgált.

(Vége következik.)

Zoványi Samu.

Hangászati szemle.

12. *Sonaten von Ludwig van Beethoven stb.* (*Vége*). Komolyabban hangzik az utólsó sonata C-durban, mellynek első darabja majd érzelgően, majd sebesebben tovább haladva, az ismétlésnél E-durban végződik, és a' második részben is igen kellemesen A és C-dur közt változik. Az adagio malto, melly rákövetkezik, az idylli, de még is erőteljes rondonak bevezetésül szolgál. Ez utolsó teli élettel és változatossággal, egy tüzes prestissimo befejezi és végzi a' hatásteli szép egészet. Átaljában az utóbb említett sonaták a' szenvedélyesek mellett magokat érdemmel fontartják, csak hogy érdemök kevésbbé szembetünő, mert átaljában csendesebb állapotok nem olly nagyon izgatnak, mint a' szenvedélyesek, az embertermészet' világos oldalai kevesebbet érdekelnek, mint annak árnyékrészei. Azért is Dantenak pokla sikerültebb, mint paradicsoma, és szerencsés szerelmesek kevesebbet érdekelnek, mint szerencsétlenek. E' gyüjteménynek többi sonatái, mint a' három 10-dik munka, a' három a' 14-diki, az 54-diki többet vagy kevesebbet az említett kétneműekhez csatolják magokat, és mind igen érdekesek, ha mindjárt terjedelmökre csekélyebbek is. A' két sonata (49-dik munka) kezdőknek van szánva 's igen czélirányos, de ritkán használtatik rendeltetésének megfelelőleg. Ujabb időben e' szó sonata majd evvel: unalmas, lett egyértelmü, vagy inkább egyértelmünek tekintetett. Csodálhatni-e tehát, hogy potpourik, változatok, rondinok és rondolettókkal és dalmúdarabokkal láttatnak el a' mai kezdő klavirjátszók? A' tanulók többnyire szenvedők és megemésztik a' mit nekik hoznak; de igen sok mesterek értelmetlenek, nem ismerik, vagy nem becsulik a' jobbat, p. o. épen Beethoven' sonatáit, egyedül Herzben és társiban élnek és mozognak; és ha értik: akarják is a' classicait, jönek az anyák, nagynénik és hugocskái a' tanulóknak, és a' divatszerü bábot csak divatszerü hangadarabokkal szabad művelni, azaz elmüvelni. E' szerint tehát félhetni, hogy e' jelen gyüjtemény inkább becsület mint nyereséghozó czikkely lesz és marad, mert a' divat ellen szólani annyi, mint a' folyó ellen úszni, de még is épen azért igen dicsérhetni a' kiadó-kereskedést, hogy e' vállalatot elkezdette és költségesen föl-ruházta. Talán eljön nem sokára az idő, midőn megunván a' csengpengést, végre észreveendik, hogy míg fáradatlanúl előre az új után indúltak, legjobb földeiket magok után bevetetlenül hagyták, és hogy rosz zabot aratni akarván, a' tiszta buzát termő földet elhanyagolták. Ha megjelenendik e' régen kivánt 's ohajtva várt időszak, akkor a' kiadó aratható fáradságának jutalmát, a' minek minden mübarát örvendeni fog. (Allg. Musik. Anzeig.) **Cs. I.**

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

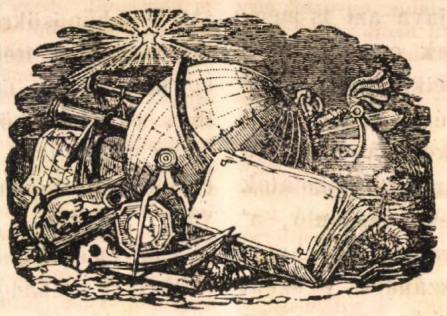

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

HARMADIK ÉV.

Első félév. **Pest, május' 26. 1839.** **42. szám.**

Tartalom: Mikor és miért fosztatott meg a' pórosztály szabad költözési jogától 's mikor nyerte vissza azt? (*Horváth Mihály*). — Az új philosophia szellemvilági fejletében. III. közl. (*Szeremlei Gábor*). — Természetjogi töredékek (*Csacsko Imre*). — A' sütőlány. Vége (*Zoványi Samu*). — Magyar ját. krónika. — Egyveleg.

Mikor és miért fosztatott meg a' pórosztály szabad költözési jogától 's mikor nyerte vissza azt?

Ezen kérdést teszi egy olvasó marmarosi ur az Athenaeum' f. é. 37-dik számában közlött észrevételében, mellyben az ugyanezen folyóirat' 26-dik és következő számu lapjaiban adott magyar népiségi vázolataim' ezen vonását: „A' pórság az 1514-ki lázadás miatt költözködési jogától megfosztatván, majdnem egy évszázadon át ura' földéhez volt barmával együtt bilincsezve", megróván, azt nagyitásnak, eleink iránti igazságtalan vádnak állitja, miután az 1547-ki 26-dik törvényczikk a' parasztságot ama' rabszolgasághoz hasonló állapotból, mellybe az 1514-ki 14-dik és 25-dik törvényszabály' ereje által vették — 's igy harminczhárom év mulva, fölszabadította.

Ha itt csak a' szabad költözést visszaadó törvényczikk' mikor alkottatásáról volna szó, ugy kétségbe semmi esetben sem vonathatnék, hogy a' pórság csak harminczhárom évig volt e' természettörvényi joga' gyakorolhatásától megfosztva, 's a' fennidézett vázolati állitás, mint törvénytörténeti hazudság, méltán rovathatnék meg. Mivel azonban itt a' pórságnak nem a' törvény által kiszabott joga, hanem valóságos állapata, mennyiben t. i. azon jog' tettleges gyakorlatában volt vagy nem volt, forog szóban: akarva nem akarva, meg kell ismernünk, ha a' historia' világánál nézünk, amaz idézett állitás' igazságát; meg kell ismernünk, hogy míg törvényszerűleg 1514-től csak 1547-ig volt a' pórság egészen 's 1556-ig föltételesen megfosztva költözési jogától, törvénytelenül 's törvény ellen sokkal több évekig szoríttatott ezen szolgasághoz hasonló állapotba, a' nélkül, hogy a' fennlevő törvény 's nyert jogának puszta neve, vagy a' törvénykönyvben létezése sikeresen védte volna e' jogával élésben.

Midőn jogról van szó, nemcsak azt kell tekintenünk, mikor adatott az valakinek, hanem azt is figyelemmel kell tartanunk, — ha t. i. életbeli állapot forog kérdésben —, mikor léphetett 's lépett be valóban az adományos annak gyakorlatába? Soknak van törvényszerű joga, minek gyakorlatához meg nem győzhető akadályok miatt távol reménye sem lehet. 'S igy volt az a' kérdéses tárgygyal is.

Azon méltó tisztelet mellett, mellyel elődeinknek tartozunk, hazánk' java azt is megkivánja tőlünk, hogy azoknak az alkotmány körüli botlásaikat, tévedéseiket napvilágra hozzuk, 's e' hibák' okait és következéseit egész fonáksáqukban 's kártékonyságukban hű ecsettel rajzoljuk, intve óván illy rajzolatok által a' jelen 's jövő nemzedéket hasonló, a' nemzet' életére 's virágzatára rontólag ható, tévedésektől. 'S ha e' tiszta szándék, e' szent czél vezeti az irót, midőn akár egyes nagy hatású honfiaknak, bár egyenes ösök legyenek is azok, akár testületeknek vagy az egész nemzet' törvényesen összegyűlt képviselőségének hibáit 's azoknak okozatait emeli ki a' lefolyt századok' borujából, csak kötelességét teljesíti; 's ezt tevén, ki fogja őt igazságtalanságról vádolhatni, hálátlannak mondhatni, ha talán némi szigorság 's kíméletlenség vegyűl is tiszta buzgalmába? Szent a' hév, ha kissé kiméletlen is, és méltánylanunk kell azt, ha fáj is a' kimondott igazság. A' történetirásnak, hogy czélt érjen 's rendeltetésének megfeleljen, a' nemzetiségi kevélység' kisszerű nézeteiről fel kell emelkednie az emberiség' álláspontjára, 's innét mondani ki itéleteit, innét adni irányt 's indítást a' jelennek és jövőnek. És jaj a' nemzetnek, hol ezt bátran 's az elődök iránti hálátlanság' vagy nemzet elleni vétség' vádja nélkül nem tehetni! ... De a' kérdéshez.

Az 1514-diki pórlázadásnak, vagy ugy nevezett kuruczháborúnak, mi közvetlen 's elhatározó oka volt a' parasztság' szabad költözési joga' eltörlésének, történetét mellőzve, csak azt jegyzem meg, hogy e' lázadást kétségkivül a' pórság elnyomása, a' rajta uralkodó zsarnoki kény hozta elő. Midőn Bakács Tamás, bibornok és esztergami érsek, a' török ellen keresztes hadat hirdetni engedő római bullát a' zászlós urak' 's országtanács' gyülekezetében felolvasná, Telegdy István, kincstárnok, nyilván rosszalta az érseknek ebbeli szándékát, nem átalván kimondani, hogy a' Mátyás király' halála óta az urak' önkénye által elnyomott, kifosztogatott pórságnak fegyverre kelése a' hon' veszedelmét kétségtelenül sietteudő volna. A' történet igazolta jóslatát. Igazolta, 's pedig nemcsak annyiban, hogy a' lázadás nem sokára, messze és rémítőleg pusztítva kitört, hanem annyiban is, hogy az annak elnyomása [1]) után nem egyedül az osztálybeli bűnösökre, hanem az egész néposztályra mondott itélet hazánk' nyomoruságainak egyik mélyen, messze és sokáig ható okává lőn, egyebek közt a' földmivelés' virágzatát 's evvel együtt a' hon' gazdagságát és anyagi erejét kiváltképen meggátolván. Az itélet ez vala: „Minden, az országban lakó parasztok elvesztvén szabadságokat, mellynél fogva helyről helyre szabadon költözhettek, földes uraiknak tulajdonképeni, örökös szolgasággal legyenek alávetve (amodo deinceps universi rustici, in hoc regno ubilibet residentes [2]), — — per hanc infidelitatis ipsorum notam, amissa libertate eorum, qua de loco in locum recedendi habebant facultatem, Dominis ipsorum terrestribus mera et perpetua rusticitate sint subjecti)." A' szolgasághoz még egyéb büntetések is adattak, a' parasztság' kilenczed- és fejadóját 's robotjait terhelők 's nagyobbitók. 'S igy a' büntetés, melly néhányak' gonosz tettéhez méretett, az egész pórosztályra kiterjesztetvén, ez azon állapotjába vetteték vissza, mellyből leginkább n. Lajos' [3]), Zsigmond' [4]) és Mátyás' [5]) emberiséges buzgalma és ápolása által szabadittatott ki.

E' nyomoruságos állapotban aztán pórságunk sokkal tovább tengett, leszoritttatva az önkénytől, mint azt a' törvényhozás akarta. Történetünk' harmadik szakának első fele átaljában véve az erőszak' és törvénytelenség' korszaka volt. A' nemességnek azon elvű része, melly 1514-ben nem tartá igazságtalan-

---

[1]) Milly iszonyú 's magáét a' pórságét túlhaladó kegyetlenséggel ment ez végbe, tudva van, 's az 1514-diki törvénykönyv is eléggé kitünteti. Zápolyának a' győztes nemesség' hada' vezérének különösen bélyegzett emlékét hagyá hátra azon Istvánffytól közlött népmonda, mi szerint ő kegyetlen mészárlása miatt, mellyet e' háborúban elkövetett, az által bünhesztetett istentől, hogy valahányszor misét hallgatott, az ur' teste' felmutatásakor mindannyiszor elveszté szeme' világát, az isteni kegyelem' e' zálogát látni méltatlan; 's csak két év mulva szabadittatott meg e' csodás büntetéstől anyja' és nőtestvére' szünetlen könyörgései- 's kegyes tetteinek érdemeért. Lib. 6. pag. 52.

[2]) Az itt következő záradék a' föllázadtakkal e' bűnben nem részesulő, uraikhoz hiven maradtakat kiveszi; de a' 25-dik czikk e' büntetést ezen ártatlanokra is kiterjeszti, az átfutás- és letartásból származható viszályok' elmellőzése miatt.

[3]) Decr. I. Ludov. art. 16. 18.

[4]) Decr. II. 1405: 6. Decr. III. art. 14. 16.

[5]) Decr. 1458: 15. — 1471: 16.

ságnak 's természeti jog' sérelmének a' pórságot jogszerűleg elidegeníthetlen szabadságától megfosztani, szinte nem látta az bűnnek a' törvényszerűleg visszaadott jognak gyakorlatát is minden lehető módon megnehezíteni, megakadályozni.

Az 1538-ban Körösön Nádasdy Tamás bán' elnöklete alatt összegyűlt tótországi rendek átlátták már a' pórságra vetett, nyomasztó szolgaság' embertelenségét, 's a' magyarországi törvényhozást megelőzve, visszaadák az eltiprott osztálynak emberi jogát[1]); annak gyakorlatát azonban még is megnehezíték a' törvényczikkhez kapcsolt föltételek 's záradékok által. **Horváth Mihály.**

(Vége következik.)

Az új philosophia, szellemvilági fejletében.

Harmadik 's utolsó közlés.

Nem végezhetem be értekezésemet a' nélkül hogy Hegel' philosophiájának csiklandós oldalát ne érintsem. A' mysticismus az, melly az újtanhozi közelítéstől rémkép gyanánt borzaszt 's ijeszt el, holott az éji rémtüz (ignis fatuus) gyanánt, ez is csak a' töle futókat sarkalja, mert valóban a' hozzá közelítni meröktől elfut 's távozik. — Lélektudományosan a' rémalakot színről színre kell láttatni, hogy hatását veszítse, ezt vagyok én is a' mysticismussal teendő.

Rá fognak ugyan akármelly ábrándozást 's érthetetlenséget is, de igazán csak egy, a' vallásban mindent az érzésre alapitó nézet, vethető nyakába. — Mennyiben illik már ezen mysticismus' fogalma Hegel' philosophiájára, érdekben áll kifejteni.

Vallásos ugyan minden philosophia, mert a' vallással kisebb 's nagyobb mértékben összve függ, töle válhatlan elannyira, hogy még az olly nézet is, melly a' vallásból mitsem akar elfogadni legalább, nevét, a' vallás' főeszméjétől kapja, mint p. o. az atheismus. De az újtant, más philosophiák felett kitünöleg mondhatjuk vallásosnak *), részint, mivel alapúl az istenség' eszméjét veté, részint mivel egyetemes körébe, a' vallást is befoglalá. Igaz tehát, hogy vallásos, de nem igaz, hogy a' vallásban mindent az érzésre alapítana, mire nézve jó lesz ebbeli állás-pontjat is kijelelnünk.

A' létérzés és tudásvágy levén korunk' szelleme, áthatá ez a' vallást is. — De fájdalom, mint a' philosophiában, itt is csak egyoldalulag, minek természetes következménye lön a' tulságoskodás. A' vallásban a' tudat' tulságát, a' vallásos érzést, az elkopásig kisimító rationalismus teszi; az érzésben pedig a' kelletinél érzelgöbb pietismus képes kicsapongni. Nagyon természetes, hogy az igazság itt is, a' tulzó pontok közti középben álland, ezt tevé a' vallásban, a' hegeli közvetlenség, tudniillik, a' tudatot (rationalismust), és érzést (pietismust), egymásnak nélkülözhetlen feltételévé (conditio sine qua non) képezé.

Mivel pedig a' hegeli közvetlenben, a' tudat és lét, vagy érzés, nem ugyanazok, nem schellingféle közönösségben, sem nem Fichte modorú összetételben állanak; hanem inkább ellentételben és szükséges feltételben vagynak, csodálatos, hogy vitáz a' rationalisták' vezére Bretschneider egy olly ponton, hol ellenei a' hegelisták nincsennek, midön ellenök hosszasan mutogatja, hogy az érzés és tudat nem ugyanazok, hogy van tudat nélküli érzésök az alvóknak, ájulás- és bódulásba esteknek stb., ez, elleneinek nem nagy ismeretét mutatja. *) — !!

A' vallás' genetica fejlődése is igazolja, hogy a' tudat és érzés' egymástól válhatlanok. Már a' paradicsomi létérzés a' tudás' fájával ékeskedett, 's a' lelki szemek' megnyiltakor azonnal szembeötlött 's érzetett a' mezitelenség is.

Látható innen, hogy a' mysticismus Hegel' tanjára nem alkalmazható. Nincs tehát töle mit idegenkedni, annyival inkább, mivel ez a' többi tudományokkal versenyt futván, félő: hogy az új vagy gergelyféle idő-számlálásban, az attóli idegenkedés miatt hátra maradt nemzetek' módjára, mi az idő' lelke' haladásában ne maradjunk hátra. — Valóban a' philosophiában is az ó- 's megavulthozi ragaszkodás csak

[1]) Decr. 1538: 21.

*) Sokat tett ezen vallásos irányra, Hegel' korában, a' vallástalanság' sebes terjedése, nem a' vallástudománynak tehát, mint azon botránkoztató hiba tartja, melly a' minap említett értekezésembe, a' nyomtatás' alkalmával, becsuszott. Tudjuk ugyanis, hogy a' hatás mindenhol ellenhatást szül, és így bátran adhatja a' vallástalánság a' vallásos irányt.

*) Hogy a' minden tekintetben jeles iró, minden tekintetben rosszúl fogá fel Hegelt, elégge mutatják minden irományi, de kivált: „Die Theologie und die Revolution" czimü értekezése.

előitélet, és ha egyéb tudományok tökélyesednek, mért tagadnók ezt meg a' philosophiától, 's mért kárhoztatnók örök egy helybeni tespedésre? — A' tudományok, mond a' latin ékesszólás' mestere, valamelly közös kötelékkel birnak, egymással rokon kapcsolatban állnak, mért szigetelnök el egyedűl a' philosophiát, a' tudás' kapcsolatban álló világától? — Igaz, hogy „Németország nem a' világ' 's a' német philosophia nem világ' philosophiája" — de az is igaz, hogy ha van világ-philosophia, egy illy nagy névre csak a' világszerte divatozó tudományokkal összhangzatra vont philosophia tarthat számot, egy illy philosophia nem fog már a' világ' elveivel 's irányával ellenkezni, ez fog a' kor' philosophiája' lenni, minő a' Hegelé, melly mint láttuk, a' világ érdekű tudományokhoz van egészen simitva. — Világ' philosophiája tehát ez, bár Németország „nem a' világ is" és mind addig az maradand, míg egy magasb szellemvilági müveltség a' philosophiát is még magosabb fokra nem emelendi. — Bár hitegessék a' „hallhatatlan criticai javítók", hogy a' hegelféle philosophia teljes érthetetlen, hogy ez „olly elmebéli operatiókat kiván, mik nem léteznek", — a' tudat és lét' philosophiája lételének és tudatának fenségében 's egységében őket mosolyogja, és mivel létele érzéssel van tele, rajtok szánakozik. — —

Szeremlei Gábor,
f. nyárádi ref. pap.

Természetjogi töredékek *).

I.

Személyességünk abban áll, hogy észszel és szabadsággal biró lények vagyunk, a' személyességi jogból is tehát, a' személyességnek e' két alkotó része szerint, a' következő két jogot, mint a' személyességi jognak alkotó részeit, származtathatni: 1ször a' jogot eszünkkel élhetni, azt kifejteni, müvelni, arra ügyekezni, hogy a' gondolkozás' minden tárgyairól igaz ismereteket szereztünk, 's igy helyes itéletet hozhassunk; eszünk' használatában önállósággal birhassunk, melly tulajdonság nélkűl személyi becsünk csekély vagy semmi, mert személyeknek azért mondatunk, mivel eszes lények vagyunk; 's észszel élhetünk. Az ész' használata nélkűl hasonlók leszünk az oktalan állatokhoz, csak ama' kis különbséggel, hogy azok észszel nem élnek, mert eszök nincs: mi pedig, mert az isten' e' drága ajándékát, melly miatt az ember isten' hasonlatosságára teremtve lenni mondatik, illően becsűlni nem tudnók. 2szor a' természeti szabadsági és függetlenségi jogot, mellynek erejénél fogva cselekedetinket, más önkényétől és akaratjától függetlenűl, egyedűl tulajdon akaratunk és belátásunk szerint intézhetjük. E' jog is alkotó része a' személyességi jognak, mert a' személynek lényeges tulajdona a' szabadság azaz: a' tehetség függetlenűl másnak önkényétől, ész szerint cselekedni, 's valamint szabadság nélkűl személyt gondolni nem lehet, úgy a' személyességi jogot is szabadsági jog nélkűl nem. A' függetlenségi jog nemcsak a' belső cselekedeteket tekinti, mellyek természetöknél fogva nem korlátozhatók, tehát más önkényétől nem is függhetők, hanem a' külsőket is, tekintve és megtartva még is a' jog' természete által a' külső cselekedetekben követendő korlátokat; tehát a' természetes függetlenségi jog miatt az ember csak másnak önkényétől független, nem pedig minden, különösen a' jog törvényektől, mintha az ember a' szabadsági jog' következtében azt tehetné, a' mi egyedűl neki tetszik, és mire physicai ereje van: hanem csak a' jog által átaljában kitűzött határok között tehet, a' mit akar, a' nélkűl hogy akarata és belatása ellen valakitől ennek vagy annak cselekvésére, önkényesen kényszerittethetnék. A' természetes szabadsági és függetlenségi jogot tehát nem kell összezavarni a' korlátlansággal, mintha az ember semmi törvény alatt nem volna, mert mindenki köteles az isteni, észi és elismert szerzett törvényeket megtartani; hanem a' természetes szabadsági jog csak azt kivánja, hogy valami szerzett jog alá senki se vettessék akarata ellen.

II.

E' szabály: az összeütköző roszak közől azt kell választani, melly kisebb, nem ethicai, hanem csupán okossági szabály, a' hasonló ethicai szabály azt kiván-

*) Győri k. prof. Csacsko Imre sajtó alatt levő illy czimű munkájából: „Bevezetés a' természetjogba 's a' tiszta általános természetjog."
Szerk.

ja, hogy a' kötelességek' összeütközésekor ama' kötelességet kövessük, melly felebbvaló, azt pedig elmulaszszuk, melly alábbvaló. Itt mindenek előtt meg kell jegyezni, hogy e' fogalmak felebbi, alábbi kötelesség nem általányos, hanem viszonyos fogalmak, a' kötelességek, ön magokban tekintve azokat, egyenlő erejűek lévén; és csak akkor mondhatni azokat felebb vagy alábbvalóknak, midőn egymás iránti viszonyban, különösen olly állapotban tekintetnek, mellyben azokat ugyan egy időben teljesíteni nem lehet. Annak meghatározására pedig, melyik a' felsőbb, melyik az alsóbb kötelesség? nem az szolgál szabályúl, hogy a' kötelességnek meg v. meg nem tartásával nagyobb vagy kisebb physicai, testi rosz vagyon-e összekapcsolva, hanem e' kérdésnek feloldásánál inkább a' következő tekintetek szolgálhatnak zsinórmértékűl: a) Egy valamelly kötelesség több vagy kevesebb más kötelességeket foglalhat magában, vagyis: több, kevesebb kötelesség gyakorolhatásának lehet oka; azt a' kötelességet, melly több más kötelességet foglal magában, mondhatjuk felebbvalónak: azt pedig, melly kevesebb kötelességeket foglal magában, alábbvalónak. b) Minden kötelesség az ember' rendeltetésére irányoz, 's abban mintegy végső czélban pontosúl; de nincsenek minden kötelességek egyenlő összeköttetésben e' czéllal, hanem majd szorosabban, majd tágabban, tehát nincsenek is, úgy szólván, egyenlő távolságban köz czéljoktól, nem is egyenlő mértékben eszközök annak elnyerésére. Az olly kötelességet, melly az ember' czéljával szorosb összeköttetésben vagyon 's annak elnyerésére alkalmatosb eszköz felsőbbnek; az olly kötelességet pedig, melly az ember' rendeltetésével tágasb kapcsolatban van és annak elnyerésére nem olly alkalmatos eszköz, alsóbbnak tekinthetjük. c) Az ember alsóbb, érzéki természete miatt ugyan ama' szükség törvényinek van alávetve, melyleknek minden egyéb oktalan állat; de felsőbb, észi természeténél fogva megvetvén a' vaskarú physicai törvényeket, cselekedetit az ész és szabadság' törvényi szerint teheti: 's ebben áll minden magosabb becse, abban emberhez méltó érdeme, ha az érzékiség' kötelékiből kibontakozván, szabadságával e' drága kincscsel él, és egyedűl az ész' kívánatinak tétovázás nélkűl hódol. Tehát melly kötelességnek teljesítése az érzékiségnek nagyobb elnyomását, az érzéki czéloknak nagyobb felaldozását kívánja, 's így jobban közelit a' tiszta észi és szabad czélhoz, azt feljebbvalónak és nemesebbnek méltán mondhatjuk, melly kötelességnek teljesítése pedig illy áldozattal összekapcsolva nincs, hanem inkább szerez testi gyönyörűséget, kéjt, és valamelly érzéki czél' elerésére eszköz, tehát kevés részt enged az észnek és szabadságnak, az ember e' nemesebb részeinek, azt minden kétségeskedés nélkűl alábbvalónak és nemtelenebbnek állíthatjuk.

III.

A' fölebbi 's miénkkel ellenkező állításnak vitatói, úgy látszik, leginkább azért estek e' helyett hibába, mert a' kármegtérítési jogot a' büntetési jogtól meg nem különböztették, 's épen azért a' büntetési jogról a' kármegtérítési jogra, különösen elégtétel kivánás által gyakorolván azt, rosz következést huztak. A' büntetési jog többet foglal magában, mint a' kármegtérítési jog, amaz azt kivánván, hogy a' sértő, a' kárt megtérítvén, meg is büntettessék. A' büntetési jognak legfőbb czélja az emberi akaratra hatni, mind azokra nézve, kik még nem vétkeztek, hogy ezek a' büntetés' képzelete által a' bünöktől elijesztessenek, mind pedig arra nézve, ki már vétkezett, 's ezért büntettetik, hogy így a' jogos útra visszaigazittassék, a' büntetés által akaratját javítván. 'S épen a' büntetési jognak e' czéljából következik, hogy a' büntetési jogot gyakorolni, tehát büntetni, nem lehet, hacsak a' cselekedetnek külső, tárgyos jogtalanságán kivűl annak belső alányos jogtalansága nincs jelen, mert lehetetlen ott az akaratra hatni, a' hol akarat általjában nincs, lehetetlen ott akaratot javítani, a' hol rosz akarat nincs; pedig midőn a' cselekedet' külső jogtalansága mellett belső jogtalanság hiányzik, akkor akaratról általjában, vagy rosz akaratról különösen szó sem lehet, mint fölebb előadtuk. Tehát azért, hogy a' büntetési jog' gyakorolhatására a' cselekedetnek mind külső mind belső jogtalansága megkivántatik, nem következik, hogy mind ez szükséges akkor is, midőn valaki ellen a' kármegtérítési joggal élni akarunk: a' büntetési jog nagyobb és tekinte-

tesb jog a' kármegtérítési jognál, és a' mi szükséges megkivántatóság a' nagyobbnál és többnél, nem az a' kisebbnél és kevesebbnél.

Csacsko Imre.

(Vége következik.)

A' sütőlány.

(Vége.)

IX.

Rafaello ez alatt bujában emésztődött: néhány nap mulva kopogtatást hall ajtaján; fölrezzen, mert minden uj látogatója csak bal hirekkel jött: Ghigi lépett be hozzá; elpirúlt, mert vétkesnek érzé magát, 's egészen csillapultan kéré őt:

— Tudom, mit akar ön mondani: tűrjön még egy kis ideig; annyi a' dolgom, hogy elfojtja phantasiámat, 's ön jól tudja, hogy a' mi müvészetünknek csöndes, vidám ész kell . . . ismételve igérem, hogy mihelyt képesnek érzendem magam' a' munkára, ha a' balsors veszödséges életemnek véget nem vet, meg fog velem elégedni.

'S a' másik egész tisztelet 's udvarisággal: — Nyugodjék meg maestro; nem jöttem panaszkodni; palotám már olly nagy részét birja ön' müveinek, hogy ha félben maradna is Psyche' historiája, még is egy leend az Róma' elsőjei közül a' jövő századokban. Igaz, panaszkodtam e' miatt többeknek, de most látom, hogy nem volt igazom, mert a' lángész nem tűr eröltetést. Söt mivel tudom, hogy többen vannak, kik azt hiszik, hogy haragszunk egymásra, szeretném, ha holnap estve felé megjelennék minden tanítványival kertemben estebédre.

Rafaellónak nem tetszett e' meghivás, mert lelke nem ohajtotta a' vigalmakat, de Ghigi olly lekötelezöleg, olly szép okokkal támogatá kérését, hogy udvariatlanságnak hitte azt megtagadni.

Másnap reggel a' müvész fölkelvén, szokás szerint a' sütőlányhoz futott, komolyan lelé azt, kérdeseire kétkedve felelt; titok volt szülei' tekintetében, bizonytalanság mindnyájokban; 's égető kínnal telt el kebele. Most már gyanitá, hogy valaki szeretett hölgye' érzéseit orozza el töle; szerelméről szólott neki, aggalmairól 's elleneiről, kik őt nyugtalaníták; kerdé, ha szereti-e még őt, 's a' szűz zavarba jött feleleteiben, 's ő hovátovább megütközött, 's megújitá kérdéseit. Végre eltávozott; kétkedve, boszúsan, mintegy tudta nélkül, érkezett lakába, bezárá magát szobájába, 's nem is gondolt többé arra, hogy kimenjen; hanyatt heveredett ágyára, szemeit mozdulatlanúl égre függeszté. Néhány óra mulva vígan jövének tanítványai, elvezetendök öt a' meghivás' helyére: megrezzent, megzavarodott Rafaello, mert mindent elfeledett; de szavát meg kelle tartania.

Búsan, gondolatokba merülve haladt a' zaklatott müvész Ghigi' palotája felé; követve ünnepélyes, derült arczú ifjak' számos seregétől. Ezer különféle gondolatok vivának lelkében, de mind szomorúak és nyomasztók, 's a' helyett, hogy lakomára menjen, inkább tért volna vissza szobájába, hogy magát gondolatainak szabadon átengedje. Majd Giulio, majd Giovanni, majd Fattorîno kérdezék öt, 's ő töredezett szavakkal felele: Pierîn del Vaga 's Rafaellino tréfázgattak előtte, de ő hiába eröteté magát mosolylyal felelni tréfáikra, mellyek visszaütődve, mint szomorúság' hangja nehezedtek szivére. Ollykor úgy tetszett, mintha örömvillám derítné föl azon szép nyájas arczot, melly mindenkinek birá vonzalmát; de legott sötét szomorúság borítá el. Mulatságok 's kalandokról csacsogtak az ifjak, 's mig ugy látszék, mintha rájok figyelne, mit sem hallott, mert agyában rémképekként tünének föl majd a' sütőleány, majd Bibiena, 's a' boszús Michel Angelo, 's mindenek fölött az öt kigúnyoló Róma.

Alig léptek a' palotába, siralmas melodia hallatott, melly lelkébe hata, mert öszhangozni látszott melancholiájával, körösköről virágokkal látta behintve a' földet, 's a' pitvar' bemenetelét, hová Psyche' kalandjait rajzolá, festett koszorúkkal ékesitve, mellyek győzelmi ivet tartottak e' felirással ‚A' Grátiák' festészének.'

Látta ő az udvariság' e' jeleit, de nem birhaták öt örömre, mert a' bús gondoktól zavart lélek, még a' dicsöség' szava előtt is zárva marad.

Alig ére Rafaello az érintett csarnok' küszöbére, a' melodia mértéket változtatva, egészen kéjjé vált, 's legott, nagy számu válogatott vendégektől környezve, Ghigi lépett elébe, 's mondá — üdvöz légy, nagy Rafaello; oszlassd el búdat, ma ünnep van; mindenek előtt im e' sorokban egy jó újság számodra.

Egy zárt levelet nyújtott neki: Rafaello a' kézvonás- 's pecsétről megismeré, hogy Bibiena bibornoktól jö, 's elhalványult, mert új zaklató kérelmektől tartott: reszketve nyitá fel, gyorsan futotta át a' néhány sort, 's a' körülállók váratlan örömet láttak elömleni orczáján: a' levél foglalatja imez vala:

— Minthogy még négy évet kérsz arra, hogy elhatározd magadat unokahugommali összekelésedre, nem tagadhatom meg kérelmedet; 's megegyezek a' négy évben. —

E' hir balzam volt a' müvész' sérveire, 's Ghigi legott hozzátevé, hogy Maria önmaga kivánta ezen elhalasztást, egy fogadását teljesitendő, mi okból már egy nappal elébb el is útazott Lorettoba.

Míg Sanzio fejét fölemelé, mintha e' perczben nehéz gondoktól szabadúlt volna meg, 's körültekintve élvezni látszék egy kéjesb jövendő' reményeit, a' körülöttei csoporton váratlanúl egy ember tört keresztül, barátilag nyujtá kezeit Rafaellónak. — Michel Angelo vala, ki levetközve természeti negédét, mosolygva mondá:

— Rafaello, legyen béke közöttünk: ha te akaratom ellen bemenél is a' Sixtus-kápolnába, én is belopództam Galatheád' szobájába. Ezentúl ne legyen köztünk más vetély, mint a' müvészet' 's barátság' tökéletesitéseé.

Rafaello megindult, új örömet érzett, mosolygott, készséggel tárá ki karjait 's szorítá mellére Michel Angelót, 's tanítványihoz fordulván mondá: — Bókoljatok a' müvészetek' Dantéjának.

Megcsókolá egymást a' két nagy mester, 's a' társaságban élénk taps keletkezett, melly közben neveik váltva ismételtettek, örültek azon ölelkezésnek a' barátok, örvendett Róma, 's a' müvészetek, mert új fényt nyerének, midőn az egyik tanúlva azt, miben a' másik jeleskedett, mindketten tökéletesbültek.

Ghigi ez alatt eltűnt, 's előre vergődvén Giulio Romano, mondá a' mesternek:

— Így levén a' dolog, minthogy oszolni kezd a' szomorúság, melly bánta, jer, látogassd meg Galatheát; Ghigi fölszedette az állásokat, hogy szabadon láttathassék, 's tiszteletére ott, 's nem a' kertben terittete asztalokat: olly nyájas arczczal várakozik ő rád, hogy meg fogsz vele elégedni.

Mértéktelennek tetszett, és szerénytelennek a' dicséret, mellyel a' tanítvány azon műről szólott; 's legott mosolytól sugárzó arczczal mondá Rafaello:

— Azon szoba a' barátságnak leend menedékhelye; mert ott ecsetem' gyöngéd vonásai között, Michel Angelo' kezeinek fölséges nyomai láthatók.

Buonarotti karját Sanzióéba ölté, 's Galathea' szobája felé vezeté. Mindazonáltal enynyi öröm közt a' müvész új vágyat érze támadni lelkében; fölveté szemeit, mintha egy új ohajtás' teljesülését keresné, melly szivéből szálla ki, melly minden érzelmeit teremté; előre lépdelt, de gondolata másutt vala. Hanem alig lépe a' szobába, egy jelenet magán kivül ragadja öt; megáll, azt hiszi álmodik; néz: Ghigi a' sütőleányt mutatja be neki. Egészen hófejér ruhába öltözve, égszinű öv lógott vállain alá mellére, kedvesen lépdelt elébe, 's egy virágfüzért nyujtva neki:

— Vedd, oh nagy Rafaello, a' füzért, mellyet a' Grátiák kötöttek számodra.

Alig hallá ez édes szózatot, úgy tetszett, hogy tüstént magához jött, mosolyga, megfogá kezét a' szűznek, 's nyájasan meghajolva, kettős csókot nyoma rá:

— Oh melly angyal vezetett idé tégedet? — 'S Ghigi barátilag fogván meg karját:

— Hivéd tán mester, hogy képes leheték ünnepet készitni számodra a' nélkül, hogy minden bút tova űzzek lelkedből? Szerelem teremté e' csodákat, mellyeket nekem festesz, 's akarom, hogy még kezdett művedet vegzended szerelem környezzen. A' szép sütőleány' szüléivel együtt kedves vendége leend e' palotának; 's nem fogja megvetni a' cserét, odahagyva alacsony kunyhóját e' palotáért, mert ő leend benne a' szép-müvészetek teremtő szelleme.

Rafaello egy szót sem szólhatott zavart érzései' vegyűltében, mellyek elfoglalák; megszoritá Ghigi' jobbját, 's e' kézszoritásban fekütt érzelmei' kifejezése.

Elkezdődtek ismét a' víg zenék; az asztalon füstölgének már az étkek, 's a' sütőlány széket mutatott kedvesének, 's átnyujtá neki a' füzért: elvevé tőle Rafaello, 's leültetvén a' szűzet, fejére tevé azt:

— Sohasem fogadok én el illy nagy megtiszteltetést, hol Michel Angelo van jelen: téged illet kecses szűz, e' koszorú; téged, ki a' föld' legbájosb virága vagy.

Aztán a' hölgy' jobbjára ülteté Michel Angelót, 's maga baloldalán fogott helyet.

E' jelre minden jelenlevők letelepedének, 's a' sutőleány, ki fölkoszorúzva mint ég' békéjét hozó angyal jelent meg, kedves mosolylyal tekinte a' két nagy művészre, megfogá kezeiket, 's egyesítve azokat, azon kecscsel, melly benne olly kedves vala, mondá: — Legyen barátság a' művészetek közt, 's egyesítse őket a' szerelem — 's a' két művész megszorítá egymás' jobbját, 's érzésteli pillanattal feleltek egymásnak.

Ekkor a' vendégek, megtöltvén habozó itallal oblös kelyheiket, kéjjel élteték a' két nagy mestert és a' szép hölgyet, 's vigadva ismétlék:

— Legyen barátság a' művészetek közt, 's egyesítse őket a' szerelem. ***Zoványi Samu.***

Magyar játékszíni krónika.

Maj. 13. Hedvig.

Maj. 14. A' színház' egyedűli javára fölemelt áron bérletszünéssel: Ole Bull' hangászati academiája, két szakaszban. I. szakasz: Eskü' opera első felvonása. II. szakasz: 1) Ouverture a' „Tolvaj szarka" czimü operából. 2) Recitativo adagio, amoroso con pollaca guerriera szerz. és előad. Ole Bull. 3) Aria „a' Puritánok" czimü operából, éneklé egy műkedvelőné. 4) Adagio religioso szerz. 's előad. Ole Bull. 5. Az álom, Nell Johanna báróné' költeménye, muzsikára tette Hackel, zongora és violoncell kisérettel; éneklé Sátorfy, a' zongorát játszá Erkel karmester, a' violoncellt Schlesinger. 6) Magyar hangok szerz. 's előadá Ole Bull.

Maj. 15. Lear király. Lear Megyery.

Maj. 16. Pajzán ifjú.

Maj. 17. Zrinyi.

Maj. 18. Nőragadás az álorczás bálból.

Maj. 19. A' színház zárva.

Maj. 20. Peleskei notárius.

Maj. 21. A' pesti színpadon először: János, Finnland' herczege. Szinj. 5 felv. Irta Weissenthurn Johanna, fordította Kossuth Lajos.

Maj. 22. Csel.

Maj. 23. Intermezzo.

Szerdán maj. 29-d. a' karszemélyzet' jutalmául először fog adatni: Don Juan. Nagy opera Mozárttól.

Egyveleg.

A' tajték. — A' tajték fehér, föld' tekintetü, mindig puha, de száraz tapintatu ásvány. Erekben vagy veseidomu darabokban találtatik serpentin kövek közt, Egribosban Negroponte' szigetén, Eszki Sehirben Anatoliában, Brussában az Olympus' aljában, Baldisseronál Piemontban, Cornwallis' serpentin telepjeiben, stb. Mikor kiásatik, puha, kövér 's habzik mint a' szappan 's ez okból a' tatároktól ruhamosásra használtatik. Az ismeretes tajtékpipák tajtékból csináltatnak, majdnem ugy mint a' cserépedény. A' Németországban divatos tajtékpipák először faggyúban, utóbb viaszban főzetnek ki, végre megsikároltatnak.

Uj világítás. — Az austriai Lloyd társaság Triestben nem rég új világítási rendszerrel tön próbát. Parabol-idomu és 72 gyülponttávolságu kristálytükör, Selkowszki által föltalált gyertyával világítva, tételték föl a' kikötő' szélén egy magas duczra. A' tükör' világossága az egész kikötőt és a' város' közel részét ugy megvilágitá mint a' teljes hold, 's 600 lépésnyire a' tükörtől a' legkisebb irást könnyen lehete olvasni. Uj próba is tételték rosz idő' alkalmával és nem kevesebb sükerrel. — E' világitással még van némi nehézség összekötve, de a' föltaláló reményli, hogy fog rajtok győzedelmeskedni.

Gyümölcsfákat késő fagytól megvédni. — Ez ugy történik, hogy télen a' fák' gyökerei kitakartatnak, meghülendők 's igy a' nedvet a' fába későbben eresztők. Igy a' virágzás egypár héttel későbbre marad, tehát a' hideg nem olly könnyen árt neki. Francziaországban több kertész kisérté e' módot már meg, melly hasznosnak mutatkozék, főképen mandola, baraczk, cseresznyefáknál.

Goethe. — A' melegség és világ legnélkülözhetlenebb életgyönyörei valának Goethének. A' telet utálta és gyakran mondá tréfálódva: az ember magát őszszel felakasztaná, ha a' tél' undoksága felől valódi előképzelete lehetne. Valamint Schiller a' gyümölcsszagot, főleg a' dohos, elért, csaknem rohadt almának szagát szerette, úgy Goethe a' bezárt, csaknem büdös szobalevegőt. Csak nagy fáradsággal lehetett rá venni, hogy ablakot nyisson 's dolgozó és háló szobáját kiszellőztesse. Rosz szagok iránt nem volt érzékeny, hanem a' legkisebb rendetlenség iránt szobájában. Ha egy könyv vagy ív papiros az asztal' szélével nem volt közegyenben, az neki rendkivül kellemetlen volt. Szinte nem szenvedhette, ha valaki a' gyertya' hamvát elvevé. Ellenére volt, ha valaki kérdezé: hogyan van? Többször mondá szeszélyesen: „Szemtelenség valakitől kérdeni hogyan van, ha kedve vagy hatalma nincs rajta segíteni." A' betegséget Goethe a' legnagyobb földi csapásnak tartá.

David, az énekes. — Olaszországban a' müvészi lelkesedés főpontjára hága. A' most annyi hírt arató dalnok, David, anconai első tenorista, majd mint egy dalia tiszteltetik. Sonettek és koszorúk hullottak számára. Egyik versezetben a' müvészt a' dallás' tökéletes mesterének, minden élő dalnokok' fejedelmének, Olaszország' gőgének, Ancona' csodafiának és Europa' gyönyörének nevezik. A' tetszés' viharáról fogalmat is nehéz kapni. Az előadás után fáklyákkal kisértetik haza. Egyik későbbi előadásakor tizenháromszor hivaték.

Ifjak' javító háza. — Ujyork, Philadelphia és Bostonban javító házak építtettek ifjak' számára. A' legszükségesebb tárgyakbani oktatáson kivül, tanitást kapnak a' székcsinálók, szabók, vargák, szegcsinálók' stb. mesterségében. A' leányok mosni, varrni és főzni tanulnak. Huszadik évökig az intézet gyámkodik fölöttök. Ha a' tanitványok utóbb nem viselik magokat jól, vissza kell az intézetbe térniek. Nem hibáznak serkentések a' jóbani versenygésre 's a' kötelességek' teljesitésére, érdemjegyek és intések által. Igy új föld készittetik az új vetésnek. Az ujyorki intézet' költsége 23,000 dollárt tesz, a' tanitványok' munkái- és ajándékokból pedig 25,000 dollár vétetik be.

A' vese-sült-evő. — Nem rég egy fiatal elegans belépe egyik párisi étházba, tengeri csigát rendele magának és chablisi bort, 's el kezdé éhét csillapitani. Nem sokára egy másik vendég érkezik meg, a' csigaevővel szemközt ül le, 's egy adag vese-sültet kér. A' dandy nyomban kiált a' pinczérnek, vigye el terítékét a' másik asztalhoz. Nem ülhetek, ugymond, olly emberrel egy asztalnál, ki étvágyát vesesulttel csillapitja. A' pinczér követé a' parancsot; a' sült-evő nem zavartatá magát az által. Miután a' piperőcz készen vala csigáival, szelid vállutést éreze. A' sultevőt látá maga előtt, a' barátságosan igy szólót: „Ön megveté velem egy asztalnál enni, de nem vetendi meg velem párbajra kelni." — Másnap a' csigaevő sült iránti iszonyát egy szép vágással arczáján fizeté le.

Egyetemek' száma Europában száz négy, a' tanulóké bennök hetvenkilencz ezer.

Kávéházak. — Bécsben 88 kávéház van', Párisban 6,000.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

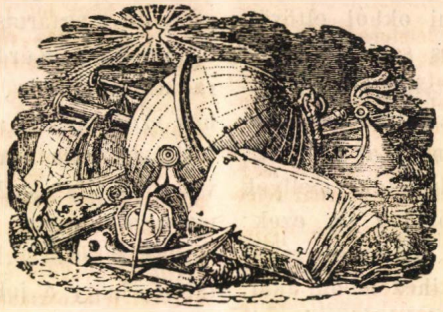

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV

Első félév. **Pest', majus' 30. 1839.** **43. szám.**

Tartalom: Mikor és miért fosztatott meg a' pórosztály szabad költözési jogától, 's mikor nyerte vissza azt? Vége (*Horváth Mihály*). — Természetjogi töredékek. Vége (*Csacsko Imre*). — A' játékos' neje. Franczia novella (*Sz. E.*). — Egyveleg.

Mikor és miért fosztatott meg a' pórosztály szabad költözési jogától, 's mikor nyerte vissza azt?

(Vége.)

Harminczkét év múlva valahára a' magyarországi rendek' 1546-diki pozsonyi gyülésén is szóba hozatott a' király' emberiséges sürgetésére a' pórság' sanyarú állapota; de az ohajtott segély most még elhalasztatott: „Mi a' jobbágyok' szabadságát illeti, — így szól a' 39-dik czikkely — ámbár az igazságosnak és méltányosnak látszik azon okoknál fogva, mellyeket ő felsége bölcsen megemlít §. 1. Mivel azonban a' nemesek és jobbágyaik annyira elnyomvák a' hatalmasabbaktól, hogy a' jobbágyok naponként mind erőszakosan elhajtatnak, mind annyira zsaroltatnak, hogy végre is kénytelenek a' hatalmasabbak' jószágaiba költözni; és ezután, ha még a' költözés' szabadsága is megállapíttatnék, a' nemesek kevés idő múlva jobbágyaiktól végkép megfosztatnának: végzik tehát a' rendek, hogy a' jobbágyok' ezen költözködési szabadsága a' legközelebbi gyűlésig, melly a' jelen után tartatandik, elhalasztassék." (Milly következtetés: néhány féktelen hatalmasok' bűne miatt az ártatlanokat hagyni tovább büntetés alatt!) Rendelteték egyébiránt, hogy az erőszakkal elhajtott vagy önként elszökött jobbágyok uraiknak addig is visszaadassanak.

Az idézett gyűlés 1547-ben tartatott Nagy-Szombatban, Salm Miklós, főtábornok, és Nádasdy Tamás, országbiró' elnöklete alatt. 'S ez utóbbi végre szerencsés lőn ez iránt a' királytól is megintett[1]) rendek' hatalmasabb részét (mert sokan makacsúl ellenszegülének) a' következő czikk' (26-dik) alkotására: „Miután különféle régi 's újabb példákból kitűnnék a' nagy istennek a' nép' valamelly súlyosabb bűneért való megtorló haragja: a' hajdan virágzó Magyarországnak pedig néhány évek óta semmi sem látszanék inkább ártani, mint a' jobbágyok' elnyomása, kiknek jajveszéklése (quorum clamor) szünetlenül emelkedik föl az isten' szinének elébe: §. 1. Azért a' mindenség' legfőbb teremtője' haragjának elfordítására — — — egyebek közt végezte-

[1]) Említi a' királynak ezen közbenjárását 's intését Istvánffy is Lib. 16, p. 179.

tett — —: §. 2. Hogy a' szegény jobbágyoknak a' mult években bár mi okból eltörölt szabadsága visszaadassék: és szabad legyen ezentúl azoknak, kik valamellyik (netalán szigorúbb és kegyetlenebb) úr vagy nemes' uraságа 's hatalma alatt élni nem akarnának, más helyre költözni.“ A' feltételek, mellyek alatt az megengedteték, röviden ím ezek: „Mindenek előtt tartozik a' költözni szándékló jobbágy a' földesurat, kihez menni akar, és eddigi szolgabiráját e' szándékáról, a' szolgabiró pedig a' jobbágy' eddigi urát tudósítani; 's ha a' jobbágy urától tizenöt nap alatt a' maradásra rá nem vétethetik, a' szolgabiró egy más nemes' társaságában a' jobbágynál megjelenvén, a' helység' birája 's lakosai előtt esküt veend tőle arról, hogy nem gyűlölségből 's egyéb akármi okból, hanem egyedűl azért költözik el, mivel urától törvénytelen terhekkel zaklattatott. Esküjét letevén, kötelezteссék a' jobbágy mindenért, mivel tartozik, mindenkinek eleget tenni. Házát, mellyet jó karban kell átadnia, ura elfoglalván, tetszése szerint másnak adhatja; pöreit 's viszályait lakostársaival elmente előtt eligazítsa, 's végre földbérét lefizetvén, a' szolgabiró és a' mondott nemes' jelenlétében költözhessék.“

Ekként tehát a' törvényhozás visszaadta ugyan a' pórnak költözési jogát, de milly összeszorító és százféle akadálytételekre alkalmat nyujtó feltételek alatt. De ezen engedménynyel sem élhetett a' parasztság szakadatlanúl és mindenütt, miután azt majd maga a' törvényhozás ismét felfüggeszté, vagy csak némelly megyékre terjeszté ki, majd pedig számos urak', sőt egész megyék' féktelensége és ellenszegűlése azt gyakoroltatni törvénytelenűl nem engedé.

Mi ezen jog' életbeni gyakorlatának első akadályát illeti, mindjárt a' következő, 1548-diki törvénykönyvben találunk illy értelmű czikkre (32-dik): „Ámbár a' mult nagyszombati gyűlésen a' jobbágyok' szabad költözése megengedtetett, de mivel e' rövid idő alatt nagy engedetlenséggel viseltettek uraik iránt a' jobbágyok, 's még egyéb, itt ki nem mondott okokból, azoknak költözési joga a' jövő gyülésig felfüggesztetett. Így tehát ismét magokra vonták az istennek, általok ezen okból származtatott bosszuló haragját! Hasztalan kapcsoltaték e' rendelményhez (§. 2.),

hogy a' jobbágyok mind a' mellett szabadságaikban megtartassanak, 's uraiktól ne zaklattassanak. Kérdem, minő szabadságaik maradtak még fenn, miután ismét úgy földeikhez szoríttattak, mint igásaik? És milly biztosítások vala uraik' zaklatása ellen? A' törvénynek illy zsarlást tiltó ereje? De volt-e maga a' törvény is biztosítva megszegés, erőszak ellen?... De még is — hiszen rendeltetett, hogy a' jobbágy' terhei 's adózásai a' régiek maradjanak! Igen, 's a' régi törvényes, de embertelen renddel, a' régi törvénytelen rendetlenség is visszaállott. Igaz ugyan, hogy a' 42-dik czikkely még is megadatja a' vármegye' útján a' szabad költözést azon egyetlen esetben, ha a' „sem isten' — a' törvény' szavai — sem ember' félelmétől nem indíttatott úr“ egész a' tűrhetlenségig zaklatná jobbágyát; de mennyi föltételek nehezíték ezt, 's mi kétséges volt legigazságosb panaszára is a' jobbágy' diadala!

Az országgyülés, mellyre a' pórság' e' jogának visszaadása halasztatott, 1550-ben Pozsonyban tartatott. Az emberiséges király' ismételt sürgetésére és közbejárására a' főpapok és világi nagyok' néhányai minden föltétel nélküli, teljes költözési szabadságért szavaztak, de a' többség csak korlátolt szabadságot vívan ki, tizennégy föltétel alatt helyezé vissza elidegeníthetlen jogába a' sanyargó pórságot; de csak azon esetben, ha panasza a' földesúr ellen a' megyei küldöttség által alaposnak találtatik, ellenkező esetben urának fizetendő húsz forintnyi birságra ítéltetvén (art. 37). Ezen törvényszabály tehát semmiben sem kedvezőbb a' pórságnak, mint az előbbeni 1547-ki; mert ellátható, hogy a' szegény pór ebbeli pere' vesztésétől 's a' birságtól, igazsága' ellenére is, sok helyt talán méltán tartván, csak végső esetben, ha t. i. zaklattatása már tűrhetetlenig növekedett 's annak bebizonyítására tanúkat is állíthatott, folyamodott a' megyei hatósághoz; de, mi szinte nehezítő föltétel volt, nem személyesen, hanem azon földesúr által, kihez költözni szándékozott. Világosan kitűnik e' törvényczikkből a' rendeknek azon ingadozása, mellynél fogva sem a' királynak a' pórság' szabadságát olly régtől sürgető intéselt megvetni, sem saját érdeköket 's illetőleg hasznukat, mint hivék, csökkenteni 's összeszoritani nem akarták. Terhei azonban e'

gyülésen könnyíttettek a' jobbágynak, 's némi kedvezést is nyert azon rendelményben (art. 36.), mellynél fogva az uraknak jobbágyaik' borát erőszakosan elvenni, bár áráért is, megtiltatott; 's a' bormérés — azon helyeken, hol bor nem terem, sz. Mihály' napjától karácsonig; azokon pedig, hol az saját határukban terem, sz. Mihálytól sz. György' napjáig — a' jobbágyoknak is megengedtetett.

Hogy ezen 1550-ki rendelmény által sem helyeztetett be a' pórság kellő szabadságába, bizonyítják a' királynak eziránt az 1552-ben szinte Pozsonyban összegyűlt rendekhez harmadszor is intézett atyai sürgetései, söt megvallják magok a' rendek is, illyképen határozván a' 8-dik czikkelyben: Ámbár igyekeztek az ország' rendei, hogy visszaadván a' jobbágyoknak költözési szabadságukat, e' részben is inkább megnyerjék az isten' 's a' kir. fölség' tetszését; de küszöbön levén a' hadbaszállás 's az erre szükséges készületek, ezúttal e' tárgyban semmi sem rendeltethetik, a' következő gyülésre halasztván, hogy a' jobbágyok költözési jogukba, olly módon, melly isten 's az ő igazsága szerint lenni látszandik, visszahelyeztessenek.

A' következő évben tartott gyülésben azonban az igéret ismét csak igéret maradt, a' legközelebbi gyülésen valósíttatandó. Egyedűl annyiban könnyíttetett meg a' jobbágy' költözése, hogy az eddig kivántatott, panasza' igazságát bizonyító, hat tanú helyett elégnek itéltetett, ha a' szolgabiró 's egy esküdt előtt ügye' igazságát saját- és két jobbágytársa' esküjével tanúsítandja. Robotja pedig az eddigi ötvenkét napról negyvenre szállíttatott le. A' legközelebbi 1554diki gyülésen a' tavali igéret ellen e' tárgy meg sem pendíttetett, annyi azonban rendeltetett a' jobbágyok' javára, hogy a' határszéli munkát ne ingyen, mint eddig, hanem illő bérért tegyék 's munkára veréssel baromként ne hajtassanak (art. 8. 9.). — Az 1555-diki gyűlésen ismét elmellőztetvén e' tárgy, végre 1556-ban került szönyegre, midőn a' rendek a' királytól ismét sürgettetvén, a' költözési szabadságot azon állapotban 's föltételek alatt, mint 1514. előtt volt, a' jobbágyoknak visszaadák (art. 27—32.).

Ennyi igéretek 's alkotott törvények után méltán reménylhető volt, hogy a' háborúk és a' török szinte mint honi martalóczok' pusztításai által sanyargatott jobbágyság e' részben legalább némi írt birand sok és mély sebeire, szabad költözési jogában meg nem gátoltatván. De ki hinné, hogy még e' remény is hiú volt, ha maga törvénykönyvünk nem bizonyítaná! Az 1566-ki 26-dik czikk így hangzik: „Inté ő cs. felsége hű alattvalóit a' jobbágyság' mód felett súlyos helyzetének, mellyel eddig nyomaték, megkönnyítésére“ (de alleviandis nimiis colonorum oppressionibus, quibus hactenus affecti essent). A' következő pedig emigy szól: „'S mivel mondatik, hogy az urak' és nemesek' nagyobb része (plerosque dominorum pariter ac nobilium) a' jobbágyok' költözéséről a' mult években alkotott törvényeket meg nem tartja, söt azokat minden módon megsérteni szokta, könyörögnek az ország' karai és rendei ő cs. kir. fölsége' gondoskodásáért, hogy azok mindenkitől megtartassanak — —.“

Ez úgyan dicséretére válik törvényhozásunknak; hogy azonban e' rendeletének sem volt mindenütt kellő ereje, bizonyítani látszik csak az is, hogy ezután is számos jobbágy futott át Osztrák- és Morvaországba, minek egyik oka kétségkivűl az volt, hogy az itthoni zaklatások ellen sem a' szabad költözés' jogában, mit nem kevés földbirtokosak sikeresen megnehezíteni tudtak, sem egyéb intézményekben védelmet 's biztosítást nem találtak. Sőt nem csak egyesek, egész vármegyék is ellene szegűltek a' jobbágyok' ezen jogának, melly visszaélés ellen aztán a' törvényhozás sem védte előbbi rendelményeit, azt végezvén az 1608-diki 13-dik czikkben, hogy „miután a' jobbágyok' szabad költözése' tárgyában sok visszaélések szoknának történni, azon vármegyék, mellyek a' szabad költözés' gyakorlatában volnának, abban ezután is megmaradjanak; azon vármegyéknek pedig, mellyek a' pórság' ezen jogát megismerni 's gyakoroltatni nem akarnák, szabadságokban álljon külön rendelményeket alkotni a' pórság' költözése iránt.“ 'S így maradt ez egy egész századon át, míg t. i. az 1715-diki 101-dik és 1723-ki 60 és 61-dik törvényczikkelyek által a' parasztság' joga bővebben kifejtetett 's leginkább az urávali szerződésre alapíttatván, gyakorlatba hozatott.

'S eddig, úgy hiszem, eléggé bebizonyíttatott azon állítás: „Hogy a' pórság majdnem egy századon át földéhez volt barmával együtt

bilincsezve.“ A' törvényhozás ugyan egészen visszaadta azt 1556-ban, mit 1514-ben elvett, a' már eléggé bűnhödött pórságnak — 's így 42 év mulva. De a' földbirtokosak' nagyobb része törvénytelen kénytetés, erőszak vagy alattomos fogások, némelly vármegyék pedig nyilvános ellenmondás által, a' jobbágynak e' joga' gyakorlatát vagy igen megnehezíték, vagy őt abba lépni épen nem engedék. A' historia tanú, hogy sokan még a' nemesek közűl, sőt egész testületek is meggátoltattak ezen forrongások, ellentől 's honfitól egyiránt gyakorlott erőszak' korában jogaik' gyakorlatában, miként maradhatott volna tehát ment az elnyomások- és zaklatásoktól a' pórság, — azon néposztály, melly magának sem egy másik még alacsonyabban kárpótlást nem szerezhetett, sem törvényszéke előtt, mellybe annak volt legtöbb befolyása, ki ellen panaszát előadta, sikeresen nem védetett. Ismerjük meg tehát, hogy jobbágyaink, ha nem voltak is a' szolgasághoz hasonló állapotba egész századokon át törvényszerűleg vetve; de ollyanba szorította őket, habár törvény ellen is — 's pedig tovább egy századnál, az idők' súlya és sokoldalú nyomorúsága. Ismerjük meg, 's adjunk ezen, a' nap' és hőség' terhét viselő osztálynak minden lehető kárpótlást a' kitűnt nehéz sanyarúságért, annál is inkább, minthogy ennek jóllétéhez van szorosan kapcsolva honi termesztő iparunk' virágzata 's ez által, részben, kereskedésünk' emelkedése 's ebbeni állandósága is.

Horváth Mihály.

Természetjogi töredékek.

(Vége.)

IV.

Az eredeti, tagadó jó névi, jó vélekedési jog csak addig marad meg eredeti természetes tisztaságában, míg valami jogtalanságot, mellyet bebizonyítani is lehet, el nem követtünk, ha pedig jogtalanúl cselekedtünk, ez által az eredeti jó nevünk körűli jog csorbúl vagy egészen is megszűnik, a' mint t. i. az elkövetett jogtalanság kisebb vagy nagyobb. Kétségkivűli az, hogy ama' jogot megsérteni nem lehet, melly nem létezik, mert tehát az elkövetett és bebizonyítható jogtalansággal arányosan az eredeti jóvélekedési jog megszűnik, következik, hogy mást nem sértünk, midőn neki olly jogtalan cselekedetet tulajdonítunk, mellyet végbezvitt és bebizonyíthatunk, mert már az illy jogtalansággal megfelelő jó nevének részét elvesztette, tehát abban megsérteni lehetetlen; bebizonyítani kell pedig a' neki tulajdonított jogtalanságot, mert a' fölebb mondottak szerint: a' jogbirálat előtt nem lenni vagy nem látszani, mindegy. De mert valami bizonyos jogtalanságot elkövetvén, jó nevünket is csak bizonyos, a' végbezvitt jogtalan cselekedettel arányos mértékben vesztjük el, nem pedig akármelly jogtalanság miatt egészen, azért a' sértőt jó nevének ama' részében, mellyet még bir, megsérteni nem lehet. Így például: ha a' csalóról azt mondom, hogy csaló, a' tolvajról hogy tolvaj, az uzsorásról hogy uzsorás stb. és azt bebizonyíthatom, jó nevének sértéséről nem panaszkodhatik, mert e' részbeni jó nevét a' neki tulajdonított valóban elkövetett és bebizonyítható jogtalan cselekedet által elvesztette, tehát abban már meg nem sértethetik. De ha az orzót rablónak és gyilkosnak nevezem, eredeti jó vélekedéshezi jogát megsértem, mert azért hogy orzott, nem következik, hogy rablott és ölt is; ha az uzsorást részegesnek, bujálkodónak mondom, eredeti jó nevét sértem, mert csak uzsorás, nem részeges és bujálkodó is azért egyszersmind. Ha igaz és bebizonyítható a' jogtalanság, mellyet másról beszélek, akkor ez csak képzelt, nem pedig valódi jó nevében állíthatja magát megsértettnek, tehát elégtételt sem kívánhat alaposan; mert az elégtétel ez esetben abból állna, hogy azt, a' mi igazat róla mondottam, hazudságnak nyilatkoztassam, a' mi képtelenség.

V.

Akár hova tekintsünk a' mindenségben, mindenütt munkásságot tapasztalunk; és mert a' munkásságnak okfője az erő, következik, hogy az erők az egész világon elterjesztve és a' lényeknek belső természetökkel összekapcsolva vannak, 's valamint tért lény nélkűl, melly t. i. a' térben van, úgy szinte tért erő nélkűl gondolni lehetetlen. Emez erők egymásra hatnak, egymást müvelésre határozzák, olly szoros kapcsolatban levén egymással, hogy egy erő nem müvelhet, a' nél-

kűl, hogy müvelésében más erők is nagyobb vagy kisebb mértékben részt ne vegyenek, a' mint az érintés és kapcsolat az erők közt szorosb vagy tágasb.

VI.

A' jognak első felosztása belső és külsőre a' természeti jogban nem használható, mert a' jog a' cselekedeteknek külső alkalmazása, minden tekintet nélkűl a' cselekedet' belső jóságára; a' természeti jog a' cselekedeteknek törvényességét tárgyazza, azoknak erkölcsiségét az ethicának hagyván; tehát annak meghatározása is, valljon valamelly jogos cselekedetet lehet-e belsőképen is jogosnak tartani, a' természeti joghoz nem tartozik. A' természeti jogban csak a' külső jogokról van szó, mellyek' gyakorlásában t. i. minket mások szabadon nem akadályozhatnak, a' mi kitetszik onnan, hogy minden jog a' kényszerítési jogot foglalja magában. A' jogokat külsőknek mondhatni abban az értelemben is, hogy minden jog külső, azaz, más emberek iránti viszonyainkat és külső cselekvőségünket tekinti. — A' jognak második felosztása tökéletes és tökéletlenre a' felebb mondottak szerint meg nem állhat; mert minden jognak másfelűlről jogkötelesség felel meg, mellyet mástól erővel is kicsikarhatni; továbbá a' jog és az ennek megfelelő jogkötelesség viszonyosak úgy, hogy egyiket a' másik nélkűl gondolni sem lehet, a' hol tehát egy részről jog van, ott más részről jogkötelesség is van, és viszont; a' hol pedig egy részről jog nincs, ott más részről jogkötelesség sincs és viszont. stb. *Csacsko Imre.*

A' játékos' neje.

Franczia novella.

I.

Keddi nap vala; az elszálló alkony' végsugárai bucsúzólag nyugodtak ibolyáin és ingadozó kárpitain egy csínos terem' ablakainak Bordeauxban, 's az üvegekről visszacsillámlának egy fiatal emberre és egy még fiatalabb hölgyre, ezen lak' tulajdonosaira. A' férfi még reggeli öltözetében vala, bő pantalonban és barna nagy tarka virágú hálókabátban; fekete haja gondatlanúl csüggött fehér homlokán; kényelmesen szivá hosszú török pipája' gőzét, azonban hogy nejére mozdulatlanúl nézett. A' nő egy faloszlop mellé támaszkodva állott; méltóság 's nemesség vala tekintetében; fehér mousselin ruháján keresztűl rajzolódtak sugár termetének gyengén kifejezett vonásai; egy fekete, meglehetősen széles, szalag vevé körűl arczait 's azoknak érdekes halványságát még inkább kiemelé. Szinte egy óranegyedig állának már mindketten ezen helyzetben, midőn a' fiatal hölgy egy széket vön, azt férjéhez közelebb huzá 's egy mondhatlan kedves mosolygással ajkain mellette helyet fogott, félbe szakasztva a' hallgatást.

„Anatole, mond halkkal, én neked örvendetes hírt mondok.“

Az ifju ember letevé pipáját és mosolyga; gyenge pirulás futá el a' nő' arczát.

„Mi boldogok leszünk, kedves férjem, mond szemérmesen lesütve szemeit, én anya vagyok.“

Egy örömsugár csillámlott Anatole' szemeiben, megragadá neje' kezét és szerelemmel nyomá szivéhez.

‚Valentina, kiálta, való-e a' mit mondasz? — O bizonyosan, te nem fogsz engem reményekkel kecsegtetni, mellyeket ismét leronts, mert az a' legkegyetlenebb csalódás volna. Ha te tudnád, kedves, mi régóta álmodozom én mind azon örömekkel, mellyek ránk várnak, ha majd egy gyermek ezen falakat első kiáltásával üdvezli. O, mi szép lészsz te, bölcsőjére hajolva; mi édesen fog szavad zengeni, midőn az ő fájdalmait álomba énekled. Édes, kedves Valentinám, boldog vagy-e igazán?‘

„Igen boldog, Anatole; én érzem előre az anyalét' örömeit; egy új jövendőt látok magam előtt, egy az életről lemondó boldogságot. Bizonyossá tehetlek, hogy sajnálat nélkűl mondok le a' táncz' minden gyönyöreiről és a' színházi piperékről; érzem helyezetem' minden kötelességeit, és soha nem fogom az anyanevet megszentetleníteni. Magam felűl bizonyos vagyok, de nekem más aggodalmam van, Anatole.“

‚Micsoda?‘

„Lásd, Anatole, és közelebb simúla hozzá, az talán nem gyengéden van gondolva, hogy téged egy ifjúkori szenvedélyedre emlékeztetlek, melly bűnné válhatik; 's meddig én csak magam' képviselője voltam előtted 's

a' világ előtt, elfojtottam folytonos aggodalmimat, de most, miután egy más lénynek is, egy második magamnak, kellend miatta majd szenvednie, szólanom szükség, szólanom haragodnak veszélyére is. — Te játszol!" mond ő fölkelve és elébe állva.

‚Gyermekség!' válaszolt ő.

„Gyermekség? szóla a' nő tűzzel folytatva; látni, hogy nem vagy nő! Gyermekség, mi a' várakozás' hosszú éjjelein egy nő' szivét kínozza és ajkaira átkot kényszerít? — Gyermekség, mi egy családot nyomornak, egy emberéletet öngyilkosság' veszedelmének tesz ki? O istenem! Kérlek téged, Anatole, ne játszál többé. Nem magam miatt szólok; mert végtére is, mi egy asszony' titkos szenvedése, ki fájdalmait leküzdi? Te nem érted azon aggodalmat, melly szívemet egy tánczmulatság' kábító gyönyörei közt eltölti, midőn mosolygást és vigalmat kell hazudnom, az alatt, hogy szemem szakadatlanúl ama' boldogtalan zöld asztal felé van fordulva. De vedd mind ezt semminek, búmat, szemrehányásimat semminek — egy ártatlan lény' szenvedéseihez képest, ha egykor a' balszerencse ellened fordúland, semminek. Te jó vagy, kedves! te szeretsz engem — én tudom azt — és még is szerencsétlen vagyok."

‚Valentina!'

„Oh lökd vissza enyelgéseimet, neheztelj rám, ha akarsz és tudsz — de azon még nem született életre nézve, melly szívem alatt mozog, tégy áldozatot, mondj egy nyugtató szót, hogy gyermekünket egykor téged áldani és szeretni tanítsam!"

‚Azt hiszed-e, hogy eléggé esztelen volnék vagyonunkat veszélynek tenni ki? Nem, kedves, én azt szaporítani fogom, hogy gyermekünknek fényes nevelést adhassak, hogy te szükséget ne érezz, és hogy jövendőre ne legyen okod szemrehányásra.'

„Hallgass meg, Anatole, válaszola az ifjú hölgy, egy borzasztó gondolat lep meg engem ezen pillanatban! Talán roszúl rejtegetett tünődéseimmel házi boldogságod' keserítém meg, 's ezért máshol keressz szórakozást? O mondd meg nekem azt; én ismét nevetni fogok, vidám és pajkos leszek, hogy arczod' rózsáit visszaidézzem."

‚Mi jó vagy te, kedves Valentinám! Mivel tehát olly igen kívánod, isten veletek kártya és koczka; ezután csak egyedűl a' tiéd leszek, te angyal!'

Az ifju nő örömkönyek közt borult férje' karjai közé; hosszú csókok pecsételték az új szerződést.

Nyájasan mosolyga a' remény szegény Valentinának, és szíve szerelem-teljesen dobogott, midőn magát férje' karjaitól körűlfogva érezte. Ő, a' fiatal nő, annyit szenvede, hogy rettegett visszatekinteni. Oh, mi sokszór várakozott ő aggodalmak közt férje' visszatértére, mi sokszor nyomá fájdalmasan szivéhez menyasszonyi koszorúját, keserű panaszokat nyögve, mellyek egy férfiú' léptei előtt elnémultak és gúnyos örömmé változtak, midőn az hevesen, felindúlva, egy tekercs aranyat tartva kezében, vad tekintettel haza érkezett. A' játék-szenvedélyben valami sátáni van, a' pokol' örömeinek előérzete!

II.

‚Ej, jó estvét, kedves Blancay, mond egy ifjú dandy, kit Anatole a' nagy színház' oszlopzata mellett talált. Hogyan vagyunk!'

„Igen jól, kedves Delbos! válaszolt ez, olly jól, hogy épen színházba szándékozom."

‚Pah, tán csak nem fogsz olly bohóságot tenni?'

„Miért ne?"

‚Mert a' színház valami unalmas, kiállhatatlan monotoniájú portéka, ha az ember egy ideig folyvást járta. Én azt szeretem, a' mi életet ad, mi belsőleg megindít, például a' játékot.'

„Bizonyossá teszlek, Delbos, hogy végtére evvel is betelik az ember; én részemről csömörlöm tőle."

‚Hogyan, te nem tartasz többé velünk?

„Valóban, nem!"

‚O tehát bocsánatot, így rám nézve becsületbeli dolog téged újra visszatéritenem, és én addig nem távozom innét, míg engem a' társaságba nem követsz."

‚Úgy engem valóban zavarba hoznál; nekem nincs ahhoz időm.'

„Időd? a' börze zárva van; 's mi egyéb dolgod volna neked?"

‚Becsületemre, igazat szólva, semmi! de egy igéret, mellyet nőm csikart ki, mellyet én sokért nem szegnék meg, kötelez.'

„Ah, ez nem rosz; én nődnek holnap egy predikácziót fogok tartani; de hogy neki befolyásomat rád nézve is megmutassam, azzal

fogom kezdeni, hogy téged ma elcsábítlak. Férfiúnak mint te, nem illik nő' sclávja lenni. Az a' nős életet örökre megbánatná velünk."

Karöltve lépett a' két ifjú ember fel a' grádicsokon és nem sokára egy szép teremben álltak az első emeleten. Egy sereg hallgatag ember, feledve pillantatra kereskedést és politicát, egy négyszögű asztal körül álla, melly zöld posztóval volt bevonva. Néhány rakás arany hevert ide 's tova az asztalon; ecarté-t játszottak.

Megható jelenet volt a' vizsgálónak mind ezen alakokat látni, mint mereszték aggodalmasan szemeiket ugyanazon pontra, mindenik ugyanazon, imádsághoz hasonlító, gondolattal: Ah bár csak nyernék! És midőn a' határzó pont megjött, mint fejezé ki magát egy részen a' megcsalt remény, a' máson pedig amaz állati öröm, melly az ellenfél' szerencsétlenségét gúnyolni látszik. „Hozzám szerencse! neked pedig kétségbeesés, nyomor, gyalázat, és halál!" úgy mond. Oh, ki játéknak adja magát, az az élettől búcsút veszen, mert itt a' szívnek minden lágyságot, minden gyengédebb érzést le kell vetkeznie.

Anatole még vonakodott; keze gépileg keresgélt zsebében, 's néhány czédulácskát talált. Ő játszék sohajtva és nyert; tovább játszott és ismét nyert. 'S most vissza kell vala magát vonnia. De becsületérzés, annak ohajtása, hogy hibáját a' jó siker által tegye jóvá, vagy egy ördögi kisértés — ki tudná, mellyike a' többeknek? — volt, mi őt tartóztatá. — Alig mult két órája azon pillanat óta, midőn magát eltökélésében boldognak érzette, és most már haja rendetlenségben volt, öltözete összetépve.

Mint halotthörgés emelkedett fel e' szózat melléből: „Falusi lakomat!" — Erre mély hallgatás; a' kártya kihányatott — ő vesztett, ő tönkre vala téve.

Társai egykedvűleg tekintének rá; ő pedig egy darab papirost szakasztván ki tárczájából, néhány sort írt rá bátával és átadá kedves barátjának ezen komoran ejtett szavakkal: „Légy jó ezen levelkét egy óra mulva nőmnek adni." 'S ezzel eltűnt a' sokaság között.

III.

Egy fiatal nő viraszta szobájában késő éjszakán. Halvány volt; lobogó gyertyája' fényénél nézte az eget és a' puszta útczát. Néhány köny lopódzott szemeibe lassan, mint a' várakozás' órái! Valentina volt. „Ő nem jö! sohajta fájdalmasan, neki nincs lelkiösmerete, nincs becsülete!" Oh szerencsétlen férfinem, mellynek igérete nem több üres szónál, esküje közönséges szokásnál, az alatt, hogy a' nő szavának és esküjének rabszolgája. Nem volna-e sokszor rény, magát eltépni attól, kinek visszatértéhez nincs többé remény. De az előitélet nagyobb hatalom. — Mi örömest cserélte volna fel Valentina e' borzasztó egyedűliségét egy klastrom' magányával, ezen elhagyott létét olly pillanatban, midőn magát anyává leendeni érzette. Mi alatt az ő szivében remény és szerencse dobogtak, férje a' zöld asztal megett ült és feledé a' férj' minden örömét 's kötelességeit.

Az ifjú nő a' legnagyobb felindulás között járt fel 's alá szobájában; ezer gondolat foglalkodtatá, de megállapodni egynél sem volt képes. Mint őrjöngő tördelte kezeit és felkiálta: „Oh isten, irgalmas isten, nincs-e semmi gondviselés egy játékos' nője iránt egeidben?"

E' pillanatban hangos zörömbölés támadt a' külső ajtón. Ő összerettent és lélekzetét feltartóztatá. Léptek jövének közelebb, az ajtó felnyílt és az ifjú nő örvendezve szökött oda; kezei lemaradtak — de nem sírt. Az nem férje, csak Delbos volt. Egy levelkét ada neki át; sebesen keresztül futá; keveset foglalt magában, de retteneteset.

„„Én egy elveteműlt vagyok a' te szemeidben 's nyomorú a' másokéiban. Nem volt erőm kettős szerencsétlenségemet elviselni, és megöltem magam. Élj te gyermekednek, melly, bár soha karjaim közé nem fogom zárni, az enyém is. Isten veled!""

Alig olvasá át, midőn, Delbost félre taszítva, az ajtón kiröpült, és, éjjeli két órakor, csak félig öltözötten, az útczán vala. Egy női szerencsés ösztön, egyetlen csalhatatlan gondolata, a' rév felé hajtá őt. Szelíd, világos nyári éj volt. Távolról csillogtak a' lámpák a' kikötőből. Végig futá a' sétát; egy férfi' árnya futott előtte; ő kiáltani akart, de szava elfojtódott, 's végre ereje is elhagyá — és lerogyott. Anatole, mert az árnyék ő vala, futott szakadatlanúl. Nagy nehezen felvánszorga a' nő 's ismét szaladt utána. Már a' partnál volt Anatole; letér-

delt; mert vannak pillanatok, hol az ártatlanság' napjainak emlékezete az embernek visszaadja ön méltóságát. Borzasztó tekintet vala, egy illy szép csendes éj, és egy ember, térdepelve, bocsánatot kérve vétkeért, 's egy nő szétbontakozott hajjal, mint rém, kezeit utána terjesztve. Anatole egyet sikolta, midőn nejére ismert; mint őrülés' villáma csapott az keresztül rajta és egy sebes szökéssel a' hullámok közé ugrott. A' hullám felcsattant 's ismét összezáródott; egy élet el vala sodorva, egy szép jövendő megsemmisülve. A' földön egy özvegygyel és árvával több volt.

Valentina ájulva rogyott le.

Más nap összefutott a' nép a' test körül; néhányan, kik ismerték, tovább mentek, egy pillanatot vetve a' vízbefulladottra 's ezt mondva: „Az a' bohó Blancay, ki tegnap mint őrült kártyázott". Ezzel elsiettek a' börzébe és onnan — kártya-asztalhoz.

A' bordeaux-i kórházban egy szép hölgyet láthattok, ki egész napot avval tölt, hogy a' szökő kutat nézi és egy nevet mondogat halkkal, alig hallhatólag. Valentina hat hónapra e' szerencsétlenség után egy holt gyermeket szült. **Sz. E.**

Egyveleg.

Caesar és Napoleon. Bár mi különbözők is egészben Caesar' és Napoleon' charaktereik — úgy mond Strombeck Sueton' munkáinak fordításában — de cselekvésmódjokban sokat hasonlítanak. Mindketten elámíták a népet, és eszközül használák; mindketten olly magosságot értek el, mellyről isteneihez hasonlító bizodalommal rendkivüli dolgokat vihettek ki. Caesar azonban mérsékletteb volt mint Napoleon 's annyival okosabb, mennyivel vigyázóbb. Ő nem ment volna, hogy a' parthusokat egészen semmivé tegye, mi a' római birodalomnak használ vala, Indiáig; még Németország' közepébe sem küldte el győzedelmes légióit. Caesar kétségen kivül nagy ember volt, ha általában nagynak neveznünk szabad azt, ki észtehetségeit arra fordítja, hogy hazáját, a' helyett hogy felemelné, elnyomja; de abban nem különbözött a' legközönségesebb zsarnokoktól, hogy az ország' nagyait lealacsonyítá. Nem úgy Napoleon; ő soha sem engedte volna meg, hogy egy senator (akár régi, akár új családból származott legyen az) magát nyilvánosan megalacsonyítsa. Ő uralkodni akart, de Francziaországnak is ragyogni kellett a' maga nagy embereiben; az elnyomott népek' nagyai lealacsonyíttattak, ha kellett, hogy a' saját fény annál inkább kitűnjék. Caesar Rómát akarta, Napoleon Francziaország által Európát megigázni.

Egy igen vén fa. Egy nápolyi kolostornál van egy platán (boglárfa), mellynek árnyában a' középkor előtt görögök, longobardok, gothok és más éjszaki és afrikai vadcsapatok telepedének le. Szent Benedek a' IV-dik században látá e' fát zöldelleni 's e' szerint idősebb volna másfél ezer évűnél. A' fa' lassú növését és iszonyú nagyságát vevén fontolóra, kora még távolabbra tehető a' multban. Lombos fejével sokkal magasbra nyúlik a' kolostor' négy emeleténél. Levele 's virágai ifjú vidorak, gyökei a' tenger' színaránya alá nyulnak. Fő törzsöke két fő ágra oszlik, mellyek' villaképű közét egy nagy figefa foglalja el.

A' legnagyobb gyémánt, melly eddigelé ismeretes, regényes körulményektől kisérteték. Három braziliai férfi, vétkei miatt, az ország termékeitlen belrészére küldeték. De épen e' vidék bővelkedék leginkább nemes érczekkel. Minden csermelyben aranypor 's minden völgyben gyémántbánya vala. Hat évig csavarogtak a' számüzöttek e' vidéken, mikor a' szerencse csodálatosan hozzájok pártolt. Egy napon t. i. egy kiszáradt folyamárokban olly nagy gyémántot leltek, hogy az utóbb három millió tallérra becsülteték. A' kincs a' kormányzóhoz küldeték, a' számüzettek pedig bocsánatot nyervén, visszatérhettek.

Czigányok Angliában 18,000 élnek. Ezen kóbor törzsök' egyéneinek összes száma 700,000-re tétetik.

Heine. A' „Zeitung für die Elegante Welt" szerint Heine a' maga emlékiratainak egy szakaszát készül kiadni, melly a' juliusi forradalom' első két évét foglalandja magában. Hír szerint Börnéről is van egy munkája készen.

Gőzhajói utazás Amerikába. Az elhatározó próba már megtörtént. Egyik londoni gőzhajó a' legveszélyesebb utat tette meg, mellyet valaha hajó tett. Egész útjában, Liverpooltól Uj-yorkig, szakadatlanúl a' legborzasztóbb vihar dühöngött. A' kapitány, a' helyett, hogy aggódnék, örvendett, hogy a' hajónak alkalma van illy erős próbát kiállani. Az út 14 napig tartott 's a' hajón, midőn megérkezék, legkisebb sérelem sem tapasztaltatott, ollyan volt, mintha csak egy séta-útat tett volna. — Ez az emberi észnek ismét egy nagy diadalma! 'S az ezutáni tengerútasok, kik gőzhajókról kényelmesen fogják nézni a' háborgó elemet, örömkönyek közt emlékezhetnek Fulton Robertre, az orkánok' hódítójára.

Előfizetési jelentés.

Jövő félévben is folytatván kettős folyóiratunkat, jelen formájában, papirosán 's elrendelésével: kérjük igen tisztelt olvasóinkat, ne terheltetnének rendeléseiket vásári alkalmak által vagy bérmentés levelekben minél elébb megújítani, hogy teljes példányokkal szolgálhassunk. Azok főleg, kik e' félév alatt tartózkodásuk' helyét meg fogják változtatni, ne terheltessenek a' kiadó hivatalban (Zöldfa-utcza, 267. sz. 1. emel) előfizetni: különben a' legjobb akarat mellett sem kezeskedhetünk a' változtatások' illő megtörténtéről, vagy a' netalán eltévedő számok' pótlásáról. Ára marad: helyben 5 ft, postán 5 ft 48 kr. ep. A' borítékok' hibátlan és olvasható irással beküldése kéretik, kivált a' személy' és helységek' nevei. Pest, május' 25. 1839.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

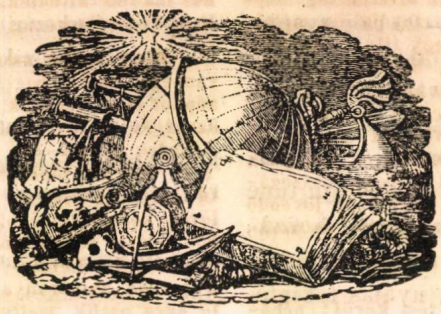

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

HARMADIK ÉV.

Első félév. **Pest, junius' 2. 1839.** **44. szám.**

Tartalom: Kivonatok egy úti naplóból. III. Linzi fogház (*Gorove István*). — XIV. Lajos' halála. Bulwer után (*Kéri*). — Magyar ját. krónika. — Egyveleg.

Kivonatok egy úti naplóból.

III. Linzi fogház.

Hol most igénytelen áll sima fehér falaival egy épület, hajdan büszkén néze ott alá az erös linzi vár. A' XII. század' végén gazdagon vendéglé meg a' dürrensteini fogságból kiszabadult oroszlánszívű Richardot. — Ferdinand 's Rudolf császárok által megtágíttatott 's még álla 1800-ik évben, de ekkor nagy tűz, a' már roskadozót, hamvak- 's romokba dönté. Ezen romokból keletkezék később a' mostani linzi fogház.

Előleges engedelem mellett bocsájtatánk be, 's az igazgató egy segédet rendelvén velünk, a' hosszú folyosón elindulánk az intézet' megtekintésére. Rémes csend boronga itt 's ezt a' karikába füzött kulcsok' zöreje, 's a' márvány köveken lépteink' kopogása zavará meg. —

Először az intézetnek azon részébe vezetteténk, hol a' háló teremek állanak. Már a' folyosókon örömtelve tapasztaltuk, mint később az egész intézetben, a' nagy tisztaságot. E' tágas folyosókon nagy kályhák állanak, mellyek' okát kérdezve, feleletül nyerők, hogy télben nem engedvén az idő a' raboknak az udvaron a' napi sétát, itt kénytelenek fel alá járdalni. Sajátságos neme a' borzalomnak lepi meg az embert, midőn illy helyen találja magát, 's hány gondolat, hány érzelem nem űzi egymást az ember' valóján? Illy bel küzdelemben haladtunk mi is, míg egy háló terem' ajtaja megnyílt előttünk. A' falaktól kifelé nyuló 20—24 ágy találtatik illy teremben; bennök szalmával tömött zsák és párnák képezik a' derék- 's fej aljakat, tiszta vászon lepel borítja a' zsákokat, 's a' takaródzó nyáron át vastag vászon szövet, télen szörpokrócz. — Egyszerű készület, igaz, de feltünő rajta a' tisztaság' ezen hatalmas őre a' testi épségnek 's a' lelki éberségnek. A' terem' közepén egy asztal áll, és megette lóczák nyúlnak el; ez imádkozó helye a' raboknak. — Az asztalon éjjel lámpa világít, 's mellette éjenként változó rab virraszt. A' vastag ajtón egy kis ablak világít be a' folyosóról a' végre, hogy az ott járkáló ör éjjel is szemmel kisérhesse tetteiket 's jelenléte által a' némaságot, az intézetnek ezen egyik fő szabályát, fentartsa. Több illy háló termeket is nézénk meg 's mindegyikben hasonló rendet 's tisztaságot találánk.

Innét egy dolgozó terembe vezetteténk. Legmélyebb csenddel űz itt 20—25 rab gyapjufonást — közöttük egy őr sétál; itt is szorosan óva a' hallgatást, a' némaságot. Vezetőnk a' megjelentünkkor felállókat kézintéssel leülteté, 's mi, munkáikat megnézendők, körül jártunk a' teremben. Egy 18—19 éves ifjú tűne fel azonnal előttem, midőn közelítve hozzá, felemelkedék fonó székéről; tiszta, kellemes vonású arcza, nyilt homloka, nyájas tekintete, eleven szemei, vékony 's közép nagyságu termete, külsejéről itélve, ugy szólván női gyengédséget mutatának. Mi bűntette ennek? kérdém vezetőnket. Utonálló, fosztogató; adá valaszul. Nincs olly Lavater, ki ezen ifju' külsejéről elnémitott, elvadult öntudat', vagy büntettek' jeleit olvashatná. Álfogalom a' tett' becséről, elősegítve az ifju erőbeni bizalomtól, indíthatá a' szerencsétlent nyilvános erőszaktételekre. Vezetőnk többeknek büntetteit beszélé el, 's ez által alkalmat nyujta vizsgálatára annak, mint tűkrözi magát vissza a' tett 's ennek tudata az arczon 's egész külsőn. Előttem lebeg most is egy aggastyánnak képe, midőn felállva előttünk, lábának egyikét a' rokka-kereken 's kezének jobbjában a' fonalat tartá, homlokára belső elkomolyodás' fellege ült, szemeit lecsüggeszté 's halvány redős arczáról azon fájdalmas érzetek, mellyekkel megsértett öntudata lakoltatá, olly búsan és olly élénken sugárzának le, hogy azokban önkénytelen osztozánk — büntette nagy volt, a' bűnök közűl egyik a' legnagyobb. Fonószékén három könyv fekvék, egyik imádságos könyv, másik egy erkölcsi munka, fogházak' számára irva: „Rückkehr zu Gott" czímmel, a' harmadik világtörténet.

A' dolgozó termekben egy jegyzék áll felfüggesztve, melly mutatja naponként, ki menynyi fonalat tartozik előállitani. — Ezen feladat a' gyapju' durvább vagy finomabb minőségéhez képest változik — közönségesen azonban naponkét 3½ matring (Straehne) fonalat készitenek a' fogház' számára; ki a' feladaton felül dolgozik, ez által magának keres, 's felét keresményének benn költheti el *), felét pedig a' fogházbóli kiléptekor kapja kezéhez. Különös, miként ezen annyira emberi, ezen annyira üdvös intézvény az egyesült amerikai statusok' fogházaiban, az egy baltimoreit kivéve, nem divatozik.

Az elv elismertetett, elfogadtatott, hogy a' fogházból kiszabadulónak bizonyos pénzmennyiség szükséges annak megakadályozására, hogy az, uj büntettekre, lopás', csalásra stb. vetemedjék; de miért ne szereztessék ez meg ez ártatlan mód által? — Hisz az uj fogház-rendszernek czélja a' javitás, ennek egyik eszköze a' munka' megszokása, megkedvelése: 's mi által kedveli meg ezt könnyebben a' rab, mintha dolgai, fáradalmai közt azon édes remény mosolyg felé, hogy ipara, ügyekezete, szigorú gyümölcse által bús óráit pár pillanatokra felderitheti, 's hogy kiszabadultával bizonyos pénznek jutand birtokába, melly hatalmas eszközűl szolgál becsületes kereset mód' megkezdésére. Ezen intézménynek jó oldala még az is, hogy a' rab ártatlanabb örömekkel ismerkedik meg, 's megtanulja a' szórakozást, a' felderülést nem dözsölésbe, nem csupán szeszes italok' mértékletlen élvezetébe helyezni.

Ezek után az épület' másik részébe, az asszonyok' zárhelyére vezetteténk, itt is mind a' háló mind a' dolgozó termekben az előbbihez hasonló rendet 's tisztaságot találtunk, az aszszonyoknak egy része gyapju-fonással, más része az intézethez szükséges vászonruha-varrással volt elfoglalva.

Megnézegettük az intézetet, midőn 12 órát harangoztak, 's a' rabok az udvaron álló sétahelyre kijöttek. A' tiszta kék egen teljes fényben ragyogott a' nap, és sugárai gyöngéd meleget lehelének a' hűs őszi légbe. A' rabok páronként sétáltak a' fasoron, 's mig a' lábaikon csüggő lánczok busan egyhangúlag zörögtek, némán és csendesen éldelék a' természet' olcsó adományát, a' fris levegőt. Mindnyáját lehetett itt látni, 's mindnyájokon feltünt volt az öltözet' tisztasága, rendessége; vászon-nadrág, ujas mellények, tiszta nyakravalók és zsebkendők teszik öltözeteiket, külsejöket nem undoritó szenny testen ruhán, nem borzas haj 's a' halvány arczon rendetlenűl szétágazó szakáll, hanem tisztaság és rend bélyegzik.

Még sokáig néztük ezen jelenetet; 's mig úti társam a' vezetővel beszélgetett, addig engem az emberi nem' ezen szerencsétlen osztályáról sok gondolat és képzemény foglalkodtatott. „Ők gonosztevők, ők törvényszegők, la-

*) A' tárgyak, mellyekre a' rab ezen keresményét kiadhatja, meg vannak határozva 's mind az, mi a' javitási czélzatra rosz hatású p. o. szeszes ital, szorosan ki van véve.

koljanak büntetteikért!" szoktuk közönségesen mondani, 's ezen állítmányunkhoz erősítékül könnyedén vetjük a' „hatalmokban álla azokat el nem követni-t" 's miért is ne? Mi csendes kedélylyel boldogságunk' vagy jólétünknek, ha nem is érzetében, de bizonyára birtokában, állitjuk ezt; felénk szerető karok nyilnak, házaink szükséget nem szenvednek, csendesen, háborítatlanul éldeljük az élet' sokféle gyönyöreit, 's ekkor a' halvány fogoly felett, kinek arczán száz indulat' dulásai borongnak, kinek elroncsolt tagjait szennyes rongyok fedik, elmondjuk „a' hatalmában el nem követni-t." Öntudatunk hallgat 's érzelmeinket vastag jég borítja.

Ha azonban az emberi természetről ellebbentjük a' fátyolt, 's komolyan magunkba szállva, közelebbről tekintjük ezt, felébred kebleinkbe az öntudat, 's érzelmeink' jege fel fog olvadni. Nem leszünk többé hideg egykedvüek emberi tettek feletti itéleteinkben, 's szerencsétlen, bilincscsel terhelt, embertársaink' sorsában fájdalmas részt veendünk. És tegyük meg ezt! tanuljuk ismerni az emberi természetet, magunkat és embertársainkat az élet' sokféle viszonyaiban. Komoly tanulmány ez igaz, 's eredményei is komolyak, de higyük el, azon néhány pillanat, mellyet a' napnak ezrei közül rá szentelünk, édesen pótlandja vissza magát a' szív' magasb, emberhez illő érzelmeiben. Ti vagytok, ifjú barátim, kiknek e' tanulmányt leginkább ajánlom, örökké éber ész, dús képzetek 's fogékony szív ti sajátaitok. Végtelen tengerét tárandja ez fel a' gondolatoknak számotokra; sokszor, igaz, elkomorítandnak ezen gondolatok, de ki éltének czéljául embertársai' javát 's ön kiképzését tűzé ki magának, az élet' mindennapos mulékony gyönyöreit alá fogja ennek rendelni. Ne higyétek azonban, hogy ezen tanulmány olly örröm- 's gyönyörtelen, édes érzelmeket ringat ez a' szív' rejtekében 's nemes eszméket varázsol elő, melylyeket reményeitek, vágyaitok örömmosolygva fognak körül lobogni. Sokszor bús képek, szerencsétlenek, boldogtalanok' képei, vonúlandnak el előttetek, de ekkor kebleitekben egy vágy kelend fel „enyhíteni a' szenvedők' sorsát" 's ezen vágyban a' kéjek 's gyönyörök' egész tengere rejtezik; és ha a' képek mosolygók, lassan vonúlandnak el előttetek, 's míg szemeitek kéjek közt csüggenek felettök, örömkönnyek — a' teremtésnek e' legdrágább gyöngyei — gördűlendnek végig arczaitokon. És így nemesűl a' szív, így gazdagszik az értelem így éretik el a' magas emberi, polgári rendeltetés.

De kik az emberi természetet vizsgálni akarják, nézzék meg kebleiket, bir-e azon vonzalommal, mellyet emberszeretetnek nevezünk? 's ha igen, hagyják oda néha a' puha pamlagot, a' fényes termeket, 's a' pezsgő poharakat, 's hol az inség és nyomor sáppadoz az alacsony kunyhókban, 's hol örökös zaj lakik és vastag füstköd borong, az ivó házakban, keressék fel embertársaikat. A' szalma-fedelű házikóban kemény padon halvány alak fekszik, 's — melly pillanatokra elszenderíté nyomorteljes életének tudatát — édes álomban mereng; hagyd őt nyugodni; nehéz munkái közt egész nap át hő veriték ülte arczát, homlokát; nézzed inkább szekrényét 's száraz kenyérre, és többször még arra sem találsz. Az ivó, bor-, pálinka-házakba embereket látunk fáradva, tikkadva betérni; ők talán nem is ismerik az élet' más, és sokszor olcsóbb gyönyöreit, mint az idegekre ingerlékenyen ható szeszes italét, 's míg vágyaik leghevesbikével ürítik a' poharat, egészen átengedve magokat az érzéki gyönyörnek, felejtik, hogy a' feszültséget, lankadt, bágyadt állapot szokta követni, felejtik, hogy a' mértéket haladó szeszes ital az észtől fosztja meg az embert, felejtik, hogy a' teremtmények' elsőjéből a' legoktalanabb állaton alól messze alacsonyultak. Ki nem látott illy állapotban embert? Leplet most e' szomoru, e' komor képre.

És ez még csak két jelenet a' társas életből; csak két kútfeje a' tetteknek, mellyek sokszor rablánczokat füznek a' cselekvő-kezekre.

Ki az, kinek sötét arczán szilaj indulatok ülnek 's kinek mélyen beesett szemeiből vad tűz lövell elő? Ember, kinek életét tudatlan 's talán erkölcstelen szülő adá; egész éltén keresztül a' messze sivatagban, vagy a' rengeteg' ölében barmok után bolyga, nem érte fülét az igazság' szava, gondolatait soha a' magas égbe nem emelte, ember, ki oktatót soha nem láta, kihez szelíd kebel soha sem szóla intőleg, tanitólag, ember, kinek keblében nem az emberszeretet, hanem vad indulatok' lángjai lobognak.

És ez egy harmadik kép a' polgári életből — kivált a' hazákéból. — Van illyen száz és száz!

Illy képek' egyikén pajzán gyermeket látunk egy embert követve, kinek halvány tagjait kopott bő nadrág, 's félig szaggatott mellény fedi, kinek szintelen arczát rendetlenül borítja a' szakáll. A' gyermekeknek egyike csipkedő gúnynyal, pajkos kaczajjal űzi, másika rögöt ragad 's megdobja szegény szerencsétlent, és ez, mint könyörületlen ítélet által illy sorsra kárhoztatott, nehéz poggyászt emelve hátán, türelmesen ballag előttök. Apái megszokták már a' méltatlanságokat, 's a' szelíd, hajlékony gyermeki szivet érzéketlenné keményiték irántok. Ki fog illy kebelben nemes indulatot, gyöngéd vágyakat keresni? Fájdalmasan fordul ez el a' polgári intézményektől, mellyek a' kedvezésekben olly fukarok, a' terhekben olly bőkezűk iránta, 's elzúzott érzelemmel tekinti a' közvéleményt, melly öt méltatlan gyalázattal kiséri. Valljuk meg csodálkozásunkat, hogy lehet illy megvetett, illy alacsony helyzetben mássá mint Shylock-á fájulni, 's hogy virúl fel még is illy sötét, illy komor életpályán, olly sok jeles character, olly sok emberszerető szív, annyi szelíd érzelem?

És ez ismét egy kép volt a' teméntelen közűl. Lássunk még néhányat.

Tágas teremben egy gyermek, korának saját elevenségével, futkos; egy cseléd megy el mellette, ő az ostorral, mellyel előbb játszék, pajkosan vágja ezt meg, 's ekkor, sejtve cselekvése' rosz voltát, az anyához fut; a' gyermeknek szemei elevenen villognak, 's az arczknak gyönge pirja édesen mosolyg elébe; az anya szép gyermekét csókkal borítja el és vétkesen feledi a' tettet megfeddeni. És igy nő fel a' gyermek tetteinek jó, rosz volta felől gyönge fogalommal, kényére forognak cselédei, minden bókol előtte, vágyainak egyike sem marad teljesítlen. Hogy fognak az élet' komoly viszonyai az illy neveléssel összehangzani?

Mi nyugtalanít téged ifjú? arczod halvány 's a' kétségbeesés borong homlokodon, tekinteted; talán kártya-asztalnál, vagy dőzsölés közt pazarlád el ál, színlett barátid' körében vagyonodat, egészségedet? Egyik a' kettő közűl.

Emitt szaggathatlan kötelékkel látunk két lényt össze fűzve, komoly de szelíd, szilárd de gyengéd, csendes de érzékeny férjet; vidor de csapodár, jó szivű de könyelmű, érzékeny de álhatatlan nővel, vagy viszont; elégedjünk meg ha utczán egy más karába öltve látjuk 's ne nézzük meg a' házi körben őket.

Hány és hány illy képet látunk az élet' sokféle viszonyai közt! Ki fog könnyek, fájdalmak nélkűl andalogni rajtok? Ki egész figyelemmel kiséri ezen jeleneteket, nem fogja-e áldani korának gyöngédebb szellemét, melly leereszkedék a' föld' ürébe, a' penészes, az éjsötét börtönökbe, felvezeté boldogtalan lakóit, gondja, figyelme, pártolása alá fogadá őket, 's nem fog-e haragosan elfordulni a' boszút lehelő büntetési szabályoktól, 's nem fog-e egész lelkéből örvendeni a' törvényhozás' azon szelíd elveinek, mellyekből nem vad kegyetlenkedések, nem példák' rémei, nem bosszú, hanem a' szánónak részvéte 's ezen épűlt javitási szándék világlik elő?

Illy gondolatok közt hagytam oda az intézetet. Vezetőnk néhány adatot közle még velünk, mellyek közt nevezetes, hogy jelenleg a' rabok' száma 391 — ezek közt az asszonyoké 99. A' külföldieké 33 's közöttük egy magyarországi trencsén-megyei zsidó is. Összehasonlítván tehát a' benszülöttek' 358-ra menő számát a' jelen (1838ki) összes népességgel 826,148-al, minden 2308-ra jő egy fogoly — milly kedvező arány hazánk' több megyéit tekintve!

Az igazgatási személyzet áll egy igazgatóból, egy segéd, 's egy irnokból, 2 rabfelügyelő, 's egy rabfelügyelőnéből. A' külső őrködést 22 katona, a' belsőt 15 rendör viszi.

Ezekből látható, hogy a' linzi fogháznak alkotmánya a' dolog, rend, tisztaság, hallgatás' alapszabályain épűl. Az első által munkás 's szorgalmas tagokká változtatja át foglyait, kiknek nagyobb része épen ezen tulajdon' hiánya miatt bűnhödik, a' másodikat — rendet 's tisztaságot — természetökbe szivárogtatja, 's mintegy szükségökké teszi, mellynek fedezését ismét jámbor 's munkás élettől, mint lényeges feltételtől függeszti fel, a' kevésbbé megromlottat, vagy eltántorodottat pedig az elfajult czinkosnak kártékony befolyásától a' hallgatás által óvja meg. Általános elrendezése, mivel az éjjeli elkülönzés hiányzik benne, különbözik az amerikaiaktól, kevésbbé az auburnitől, inkább a' tökéletesb philadelphiaitól, 's mégis mennyire jótékony, mennyire hasznos!

Ha ezen nézetek után hazánkra térünk, édes örömek lepnek meg bennünket, vetélkedve látjuk a' megyei hatóságokat a' fogház-javításon munkálni; a' kisebb nagyobb előlépteket már is szép következmények koszorúzzák. És mind ezen üdvös javítási mozgalomból nem látunk-e egy szelíd kegyes büntető törvénykönyvet, a' mostaninál egy jobb helyesb büntetési rendszert, keletkezni?

Szép haza, sok szerencsét e' nagy, e' nemes munkához! ***Gorove István.***

XIV. Lajos' halála.

(Bulwer után.)

Egy estve nagy társaságba valék hivatalos, mellynek egy mezei házban, Páristól mintegy tíz órányira, kelle összegyűlnie. Midőn a' kastélyt elhagyám, kedvem jöve lóháton menni vissza Párisba. Utánam rendelém hát a' hintót 's egyetlenegy lovász' kíséretében útnak indulék. Bájos, csöndes reg vala, első napja az ősz' első havának. Mintegy három órányira lovagoltam, midőn egy öreg franczia tiszttel találkozám. Bár csak egyszer látám, tisztán emlékezem arczulatára, mintha tegnap láttam volna. Keskeny és hosszu volt az, 's elég sárga, hogy don Quixottenak inkább torz- mint arczképéül szolgáljon. Ölyvorra, 's hosszu, éles álla volt, 's arczain minden vonal, ráncz és redő összetalálkozottnak látszék, mel'yre csak egy emberi arcz képes. E' mellett szeme világos és átható, tekintete mozgékony 's egész viselete szilárd, férfias és katonás. Öltözete a' katonai pongyolának egy neméből állott; vékony, szürke bajusza gondosan vala fodorítva, 's magasan egy igen tiszteletes paróka felett ült háromszegű, fekete tollal ékesített, kalapkája. Igen egyenesen tartá magát nyergében, 's lova, egy izmos, vaskos állat, norman fajból, iszonyatos hosszu farkkal 's csodálatos széles előrészszel, olly neműügetésben rakta lábait egymás elébe, melly a' négylábúnak magas lépdelése, 's büszke tekintete után ítélve, a' közönségesnél nagyobb gyorsaságot igényle, de igazán szólva, a' közönséges lépésnél is lassúbb volt.

A' nemes lovag lovam előtt is elegendő tárgyául tetszék a' kandiságnak, 's annak látására erős és gyanúteljes ijedéssel fejezé ki csodálkozását. Lovam' e' neveletlenségére a' norman paripa boszankodással válaszolt, mert a' nyerítésnek egy saját nemét hallatá, hosszu serényét megrázta 's ugrások' és szökések' egész sorát kezdé el, mellyektől visszatartani az öreg francziának nem kevés fáradságába került. Ezen paripa-szeszélyek' közepette a' norman olly közel jöve hozzám, hogy nadrágomat olly bőséggel fecskendé be, melly annak épen olly kevéssé szolgált díszére, mint nekem örömemre.

Ezt látva az öreg franczia igen udvariasan emelinté kalapkáját 's bocsánatot kért a' mostoha történetért. Én hasonló udvariassággal feleltem, 's míg lovaink lassanként kibékéltek, mi lassanként beszédbe ereszkedtünk. Új utitársam kezdé azt 's nagy részint ő is folytatá, mert én magam nem igen vagyok hajlandó szükségtelen ismeretséget kötni — más részről azonban igen keveset kellene tartanom saját igényeimről egy úri és udvari ember' nevére, ha bármi, jóllehet egy koldus által kezdett, társalgásban is részt nem vennék.

„Önnek szép lova van, monda az öreg. De nem hihetem, hogy önök' könnyű angol paripái olly használhatók hadi czélokra, mint a' mi erős tereh-hordóink — voici le mien, par exemple.“ —

‚Igen meglehet, felelék. A' ló, mellyen ön űl, hihetőleg nem kevésbbé szolgált háborúban, mint országuton?‘

„Ah! le pauvre petit mignon — nem! — (petit! valóban a' kis kegyencz legalább tizenkét ökölnyi magas volt) — nem, uram; még igen fiatal teremtés; nagyapja tön nekem igen jó szolgálatot!“

‚Nem is kell önt kérdenem, hogy fegyvert viselt-e? — a' harcz' fia úgy ki van fejezve önön.‘

„Uram, ön nekem hizelkedik — monda az öreg tiszt, hosszu száraz fülei' végeig elpirulva, 's olly mélyen meghajolva, mintha Condénak neveztem volna. Több mint ötven évig üzém a' katonaságot.“

‚Ötven évig! — ez igen sok!‘

„Sok! válaszola utitársam, elmés megjegyzésemet új bókolattal kisérvén, sok, ha sajnálva tekintünk arra vissza.“

‚Sajnálva! istenemre, én azt hivém, hogy dicsőséggel 's munkával töltött ötven év' emlékezete valódi diadalérzet.‘

Az öreg hánykolódni kezdett nyergében 's néhány másodperczig igen fájdalmasan né-

zett rám. „Ön fiatal még, uram, monda végre, 's ön' éveiben én is úgy gondolkodtam, de — itt hirtelen hangot változtatott — diadalérzet, mondja ön? — Uram, három fiam volt, ők elhaltak, a' csatamezőn maradtak — nem sirtam, egy könnyűt sem hullattam, uram! de elbeszélem önnek, mikor sírtam. Öreg legény valék, midőn hazámba visszatértem, mellyet fiatal koromban hagytam el. Láttam az országot elpusztulva, láttam, hogy a' nemesek zsarnokok lőnek, a' parasztok rabszolgák, 's rabszolgákból kétségbeesett vadak, ha kedélyöknél fogva vidámoknak kelle is lenniök. Láttam, mit tettek a' papok, mit a' földes úr, mint csikará ki az adószedő a' maradék-keveset, mellyet a' többi elnyomó meghagyott. — Kedvetlenség, elégületlenség, nyomor, éhség, borzasztó meghasonlás a' nemzet' osztályai közt; a' nemesség' részéről hihetetlen hidegség a' zsarnokság okozta nyomor iránt, a' nép' részéről elnyomott, boszúlihegő gyülölség ezen nyomor' szerzői ellen; — a' hivatalok áruba bocsátva, sőt a' csupa tiszteletbeli hivatalok is az udvarnál, melly nyilvános piaczczá aljasúlt, árverés' tárgyai; egy parasztokkal, élő emberekkel teli uradalom egy pár livreért elszatócskodva 's egy kézből a' másikba vetve, hogy az új birtokos újra kicsikarja 's kiraboljа; — szóval, uram, egy elkorcsult udvar, a' néppel összeférhetlen aristocratia, — kiéhezett parasztság, adósággal terhelt nemzet, melly csak könyeivel képes fizetni: — ez volt, a' mit láttam — ezek valának következései a' szivetlen, szánandó hiúságnak, mellyből háborúk eredtek, olly kevés hasznot mint becsületet hozók — ezek sajátképeni alkatrészei azon diadalnak, mint ön magát kifejezé, csodálva, hogy sajnálattal tekintek arra vissza.“

Noha XIV. Lajos későbbi napjaiban lehetetlen vala a' franczia udvarnál élni, a' nélkül, hogy az általános levertségen, melly még ezen körben is uralkodott, észre ne vegye az ember, milly szomorú igazság fekszik az öreg harczfi' szavaiban — mégis elbámultam ezen embernek illy katonaitlan fájdalma felett, kinek tartása 's arcza olly feltünő bajnoki daczot mutatott.

‚Ön sötét képet rajzolt elömbe — mondám — 's ezen vidék' silány müveltsége, mellyen ezennel átmegyünk, úgy mutatja, hogy szinei nem épen túlzottak. Ezek azonban a' háború' rendes csapásai, 's ha ön' hazája szenved is azok alatt, ne felejtse ön, hogy más országokat nem kevesbbé sújtott hasonlókkal. Emlékezzék ön, mit tett Francziaország Holland ellen, 's vallja meg, hogy csupán igazságos visszatorlásnak látszik, ha Francziaország most úgy találja, hogy a' másoknak tett kár, úgy nemzeteknél mint egyeseknél, magának a' tevőnek is kárára válik.‘

Öreg francziám balkezének hüvelyk- és mutató újja közt pödörgeté bajuszát — a' dolog' e' nézete talán igen is fínom vala előtte.

„Igaz lehet, monsieur — felele az öreg — de morbleu, ezen átkozott hollandiak megérdemlék, a' mit kezeinktől szenvedniök kelle. Nem, uram, nem; — nem gondolkodom olly alacsonyan, hogy hazám' dicsőségét elfelejtsem, ha annak sebeit siratom is.“

‚Nem értem önt egészen, uram, felelék én. — Nem most ismeré el ön, hogy a' háborúk, mellyekben jelen volt, sem hasznot sem becsületet nem hoztak? mi dicsőséget lehete hát illy háboruban aratni, ha szinte kellemes alkalmat nyujtott is azon átkozott mynheerek' nyakait elvágni?‘

„Uram, — felele a' franczia 's magasan fölemelkedett — ön engem valóban nem értett. Holland' megfenyitésénél jól tettünk: földet foglalánk!“

‚Foglaltak önök, vagy nem; de ezen háboru a' legigazságtalanb volt, mellybe ön' királya valaha ereszkedett. De mondja hát meg ön, mellyik háborút sajnálja tulajdonképen?‘

A' franczia ránczba szedé homlokát, fütyölt, boszús zavarodásban bigyeszté ki alsó ajakát — megsarkantyúzá vaskos lovát 's monda:

„Az utolsó háborút az angolokkal.“

‚Valóban — felelék — az a' legigazságosb volt valamennyi közt.‘

„Igazságos — kiálta a' franczia, hirtelen megállapodva 's egy lángpillantást lövelve rám: — igazságos! — sohasem! én Blenheimnál 's Ramiliesnél jelen valék!“

E' szavaknál reszketett az öreg harczfi' hangja. Magamban nevetnem kelle ez eszmezavar felett, mi szerint a' háborúkat igazságosak- vagy igazságtalanoknak tartá a' szerencsés vagy mostoha sikerhez képest: de annyira tisztelém gyöngéd érzelmeit, hogy elfordulék 's hallgattam.

„Igen, kezdi újra utitársam észrevehető-

leg elpirulva, 's háromszegű kalapját homlokára huzva, — utolsó sebemet Ramiliesnél kaptam; ott nyiltak meg szemeim a' háború szörnyeinek; ott látám 's kezdém átkozni a' dicsvágy' gonosz következéseit, ott határozám el, hogy visszavonulok egy király' zászlói alól, ki nevét, dicsőségét, országát örökre elrontotta."

Van-e jobb előképe a' franczia nemzetnek, mint ezen ősz katona? — Míg a' szerencse mosolyog, kiáltanak: éljen a' dicsőség! — mihelyt' verve van, nem hallani egyebet, mint: szegény hazánk! 's a' háború' borzasztó nyomorai!

‚Azonban — jegyzém meg — az öreg király végéhez közelget, 's azt mondják, bűnbánatot mutat a' nyomor felett, mellyet dicsvágya okozott.'

Az öreg ismét visszahelyezé kalapját 's megkinála szelenczéjével. Ebből azt következtetém, hogy némileg ellágyult.

„Ah — kezdé ismét némi szünet után — az idők roszra változtak 1667 óta, midön az ifju király — mert ifju vala még — a' nagy Turenne alatt részt vön a' flandriai táborozásban. Sacristie! milly hősi tekintete volt a' fehér harczparipán! én, söt a' legutolsó közkatona ágyúk' nyilt torkába rohant volna ezen fenséges arczulat' egy pillantásaért, ez ajkak' egy szaváért, mellyek olly jól tudták, mik a' szavak! — Sacristie! annyira isteneltük a' királyt, hogy az egyszerű igazság tartozott tisztelet' hiányának tetszett volna előttünk; annyira nem jutott eszünkbe, hogy legtúlcsapongóbb dicsérésében valami alacsony hizelkedés fekszik, mint első szeretőnk' dicsérésében nem. — De ez most mind máskép van! kinek kell most a' vén papszolga?"

Ezzel ismét elnyomá az öreg katona pillanatnyi lelkesülését, mellyet benne a' király' előbbi nagy tetteire emlékezés gerjesztett, 's egész elmetehetségét az ellenkező oldal' leirására fordítá, erőteljesen kelvén ki a' királyi hibák 's gyengeségek ellen, mellyek szerencse' idején olly bájolók valának, 's most a' szerencsétlenségben olly gyűlöletesek.

E' beszéd közben Versailleshez közelgeténk. A' város' környezete szokatlanúl üresnek tetszék. Belovaglánk a' fő utczába — az emberek összedugák fejeiket — általános susogás hallatszott — némi felindulás ült minden arczon. Itt egy öreg asszony iparkodott három

éves gyermekének valamit megfejteni, a' mit ez felfogni nem vala képes, 's nyilt szájjal és meredt szemekkel pótlá az értelem' hiányát bámulással. Amott öreg nyugalmazott katonák' csoportja állott az út' közepén, 's mint félhangos beszédökből ki lehete venni, gúnyt és tréfát özönle egy pap után, ki lesütött szemmel 's komor arczczal sietett tova.

Egy fiatal ficzkó felkiálta: „Legalább ünnep van, 's Párisba megyek." Ellentétben ezzel egy öreg hervatag kézmüves, kinek éhes kapzsiság néze minden arczvonalmából, aranygombos pálczájára könyökölve mormogá társához: „Ma semmi munka! — semmi pénz!" Egy rakás, minden koru asszony egészen 's kizárólag egy tárgygyal látszott foglalkodni 's pedig olly szenvedélyesen, hogy a' vitatásnak tárgyúl szolgáló szavakat nyilván hallám: „Gyász, — micsoda szabás? — milly hosszú? — oh ciel!" — Így környezi a' bolondság még a' koporsót is.

‚Mi történt uraim?' kérdém.

„„Mi történt! hogyan? ön azt sem tudja! a' király meghalt!""

„Lajos meghalt! nagy Lajos meghalt!" kiálta kisérőm.

„„Nagy Lajos? — kérdé egy ember elfojtott méreggel ábrázatán — Lajos, az üldöző!""

„Huh! ezt hugenot mondá" — szóla egy másik sovány arczu 's beesett szemű, savanyúan nézve az előbb szólottra. Ne higyen ön illyen fecsegésnek; — hogy a' király nem ápolá az eretnekeket, azt jól tette, — de jól tette-e, hogy a' catholicusoktól is olly nagy adót csikart?"

‚Lassan — folytatá a' harmadik — lassan, a' beszéd veszélyes lehet, kémek lappangnak körűlünk. Én részemről úgy hiszem, minden a' nemesek' hibája.'

„„'S a' kegyenczeké"" — kiálta daczosan egy katona.

„„„'S az udvari dámáké"" — csikorga egy nyolczvan éves boszorkány.

„'S a' papoké" — monda a' hugenot.

‚'S az adószedőké' — tevé — hozzá a' sovány igazhitű.

Lassan tovább lovaglánk. Útitársam láthatólag mélyen meg vala indulva.

„Tehát meghalt — monda, meghalt! — béke hamvainak! — győzedelmes volt Hollandban, — megalázta Genuát, parancsolt Spanyolországnak, — parancsolt Condé 's Tu-

renne felett — ő — de mi mind ez?“ Ezzel rögtön megfordúlt 's kérdeze:

„Ugy-e, nem szóltam a' király ellen, uram?“

‚Nem épen.‘

„Örülök — igen örülök.“ 'S az öreg férfiú mérgesen tekintett egy csoport utczagyermekre, melly a' holt oroszlánt hallhatólag gyalázá. „Inkább nyelvemet harapnám el, mint e' tajtékzó csacskák' alacsony örömében részt vennék. Egek! ha rá gondolok, minő örömnek valék hallója, ha ezen embernek, kit akkor isteniténk, csak nevét mondák is ki! — és most — miért néz rám, uram? szemeim nedvesek — tudom, uram, tudom. Az öreg, kopott, törődött katona, ki akkor ment először háborúba, midőn az, ki most por, Francziaország' bálványa 's Turenne' növendéke volt, — az öreg katona ne tartsa szemeit szárazon, ha e' nagy országban több köny nem folyna is!

‚Önnek három fia volt — kérdém — 's érettök nem sírt ön?‘

„Nem, uram! ezeket öreg koromban szerettem, de Lajost akkor szerettem, midőn ifju valék.“

‚Az elnyomott, a' kirablott hazát elfelejté ön?‘

„Nem, uram, arra nem akarok gondolni — kiálta az öreg hazafi szenvedélyesen — arra nem akarok, legalább ma, gondolni.“

‚Önnek igaza van, vitéz barátom, a' hazán elkövetett igazságtalanságot is sírba temetjük — de nem annak emlékezetét. Legyen az öröm, mellyet minden mellettünk elmenő arczon olvasunk, az öröm egy ember' halálán, kit egykor a' bálványozó tisztelet csaknem halhatatlannak tartott, — tanulság a' leendő királyoknak.

Társam nem felelt egy pillanatig, de miután a' várost hátunk mögött hagytuk, igy szóla:

„Öröm! — ön örömről beszél! — igen — mi francziák vagyunk — megbocsátjuk uralkodóinknak személyes tévedéseiket 's apró hibáikat, de soha sem bocsátjuk meg, ha a' legnagyobbat elkövetik 's mocskot hagynak —“

‚Min?‘ kérdém a' hirtelen elhallgatót.

„A' nemzet' becsületén, uram!“

‚Ön eltalálta!‘ felelék mosolyogva a' hiuságon, melly itt olly mélyen 's igazán vala kifejezve. ‚Ha ön foliántokat irt volna hontársai' characteréről, nem festhette volna azt hivebben.‘ ***Kéri.***

Magyar játékszini krónika.

Majus 24. Először: A' nagyravágyó nő. Szinj. 5 felv. Ford. Olaszból Földváry Ferencz.

Maj. 25. Báléj.

Maj. 26. Aranykirály.

Maj. 27. Szapáry Péter.

Maj. 28. Falusi egyszerűség.

Maj. 29. A' karszemélyzet' jutalmául először: „Don Juan, vagy a' kőszobor vendég. Nagy opera 2 felv. tánczczal. Irta Abbate da Ponte. Muzsikáját szerzette Mozart. Az új végdiszitményt 's egyéb szükségeseket készitette Engert színházunk' (az az: a' czédula-szerkesztő' színházának) festője. — A' tánczot és csoportozatokat rendezé Kolosánszky színházunk' (az az: a' czédula-szerkesztő színházának) balletmestere.“

Maj. 30. A' színház zárva.

Maj. 31. Először: Az alcsúti rózsák. Szinj. 5 felv. Albini után magyar. Lukács Lajos.

Egyveleg.

Rachel szinésznő. — Az ossunai herczeg, spanyolországi grand, Rachel kisasszonyt el akarja venni, ki még néhány év előtt zeneszekrénynyel járkála házról házra: de a Theatre Français' igazgatója 600,000 frankot kér, hogy őt kötelezése alól fölszabaditsa, 's Ossuna' ura már 300,000 frankot megigére. Meglátjuk, fognak-e egyezhetni.

Luccai herczeg. — Azon esti mulatságban, mellyet Apponyi gróf Párisban a' luccai herczeg' kedveért ada, berlini tudósitások szerint, német, magyar, olasz, franczia és spanyol nyelven folyt a' társalkodás, és a' herczeg mind ezen nyelveket nagy könnyüséggel beszélé.

Hugo Victor' levele. — Egy grenoblei fiatal gyermek, Hugo Victor' nagy tisztelője, a' költőtől egy példányt kapott a' „Voix intérieures“ből 's Hugónak egy levélben köszönetet ira az ajándékért. A' levél válasz nélkül maradt, de az nem ijeszté el a' kis költőbarátot, ki másik levelet is ira, még pedig nagyobb szerencsével, mert e' feleletet kapá Hugotól: „Már régóta felelet-adósod vagyok, kedves kicsinyem, de látod, szemeim roszak 's ez okból ki fogsz menteni. Az orvosok tiltják az irást, és én az orvosoknak ugy engedelmeskedem, mint te édes anyádnak. Az élet engedelmeskedésben foly le; ezt el ne felejtsd. De te, kicsinkém boldogabb vagy nálam. Korodban kedves az engedelmesség, az enyémben már sokszor kellemetlen, a' mit abból láthatsz, mivel megtilták neked irnom. Élj boldogul, kedves kis barátom, nevekedjél és viseld magadat jól. Páris, mart. 4. 1839. Hugo Victor.“

A' párisi irók' társasága, főképen azon czélra alakulva, hogy az utánnyomásnak köz erővel ellenszegüljenek 's az irók' jogát minden tekintetben föntartsák, utolsó ülésében azt határozá, hogy egy közmunkát ad ki, melly társasági pénztár' alapitására szolgáljon. Az irói társaság' minden tagja, bár minő mezőn munkálkodjék is, köteles egy czikkelyt adni a' munkához, melly illy módon az ismeretes „száz és egy iró“ — vállalathoz leend hasonló, csakhogy a' munkatársak közül egy sincs szabott tárgyhoz kötve, és gyujteményét adja a' mostani párisi irók legnagyobb számának kisebb munkáiból. Everat, a' párisi legjobb könyvnyomtatók' egyike, ajánlkozék ezen, az eredeti számitás szerint 12 kötetre terjedő, gyüjtemény' legolcsóbb kiadására, ugy hogy a' társaság neki csak készpénzbeli kiadásait térítse vissza.

Historiai egyesület. — Kopenhágában historiai egyesület alakult, melly föladásául tevé Dánia' történeteinek forrásiratait kiadni. Ki évenként egy kétforintos tallért fizet, tagja lesz a' társaságnak és a' kiadott iratokat ingyen kapja meg.

Prume. — Ezen hegedü-virtuóz, kiről Jules Janin olly bélyegzőleg mondá: „Ön lángész, noha belga!“ Lipcsében is ismételve játszott. Miután a' színházban többször hegedült volna, a' Gewandhausban nagy hangversenyt ada, melly tele volt hallgatókkal. Itt is a' legzajosabb tapsot nyeré bámulatos játékával. Ha Prume nem érte is el Paganini' példanélküli remeklését, de legalább uton van hozzá. Minden kontárkodástól távol van 's mind technicájának rendkivüli tökélye, mind játékának lelkes bensősége által csodálatra ragad. Bizonyos, hogy ezen húsz éves müvész' hire körül-utazandja a' világot.

Házas felek' elválhatásának új oka. — Éjszaki' Amerika egyik tartományában az okok közé, mellyek miatt a' házas feleket elválasztják, a' részegség is fölvétetek. A' mértékletességi társulatok e' részben is haszonhozókká lehetnek.

A' korán kelés. — Az onnan eredő különbség, ha valaki hat vagy nyolcz órakor kel-e föl, negyven év alatt mintegy négy és fél esztendőt tesz. Ez legbizonyosabb élethoszabbitási mód.

Színház Törökországban. A' szultán egy olasz színigazgatónak szabadságot ada színházat épittetni Pérában.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

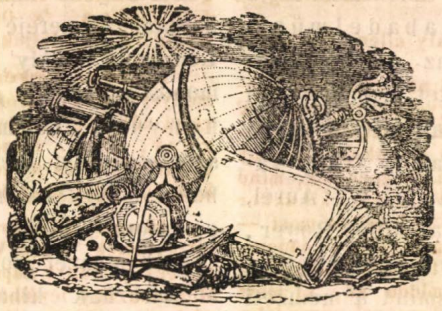

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV.

Első félév. **Pest, majus' 30. 1839.** **43. szám.**

Tartalom: A' spanyolok' charactere (*Zorányi Samu*). — Törökország' baja (*Keresztúry J.*). — Sirvers (*Vörösmarty*). — Új év' hajnala (*V. P.*). — Egyveleg.

A' spanyolok' charactere.

—

Ki ma Spanyolországról okoskodik, fölötte botlik; erövel azon eszme szerint akarja megitélni e' népeket, mellyet magának egyéb polgárisodott népekről alkotott. Napoleon osztozott ezen általános csalódásban: azt hitte ő, hogy Iberiát is erőhatalom- 's csábítással győzendi meg, mint Germaniát; csalatkozott.

A' spanyolok keresztény arabok; bennök némi vadság és rögtöniség van. A' cantabriai, carthagói, római, vandal- 's mór-vérvegyűlet, melly ereikben foly, nem úgy foly, mint más vér. Ők egy úttal serények, lomhák 's komolyak. „Minden lomha nép — így szól a' törvények' szellemének irója, rólok értekezvén — komoly, mert kik nem dolgoznak, a' dolgozók' fejdelmeinek tekintik magokat."

A' spanyolok fellengző eszmékkel levén eltelve önmagok felől, nem olly értelmet-adnak az igaznak 's nem-igaznak mint mi. Egy nyáját vezető pyrenaeusokontúli pásztor a' legfüggetlenebb egyéniséget élvezi.

Ez országban a' függetlenség árt a' szabadságnak. Mit használnak a' politicai jogok azon embernek, ki velök mit sem törődik; ki életét példabeszédébe rekeszti: Oueja de casta, pasto de gracia, hijo de casa — fajta-juh, ingyen étek, házi gyermek —; olly embernek, ki mint a' beduin, puskáját hátára vetve, 's berbécseitől követve, hogy életét fentartsa, csak egy makkra, egy fügére, egy olajbogyóra van szüksége? Nem kell neki egyéb, mint egy ellenséges útazó, hogy azt más világra küldje; egy szegény kecskepásztornő, leánya egy agg apának, hogy azt szeresse. „Agg apa 's rongyos köntösújj, nem gyalázat" — Padre viejo, y manga rota, no es deshonrra. A' guadalquiviri selyembe öltözött majo (pásztor), törös pásztorbotjával, haját egy rezgővel csomóba szoritva, soha sem különbözteti meg a' tárgyat a' személytől, 's minden vélemény-különbséget ezen dilemmába húz össze: „Ölj vagy halj meg."

E' character olly mélyen van bevésve az iberiai mintába, hogy a' nép' divatosított része elfogadván az új eszméket, ezek' ellenére is megőrzi eredeti szellemét. Hihette volna-e valaki, hogy a' spanyolok lemészárol-

ják a' barátokat? 'S ím ezt lélekfurdalás 's irgalom nélkül teszik a' szabadelműek. Pedig a' barátok' tekintete az ősi kor' szülötte a' félszigeten; e' tekintet nem egyedül a' népek' hitén alapult, annak még politicai forrása is volt. — A' lenyakazott, vagy vadak közé vetett cordovai vértanúk, — Aurél, János, Bódog, György, Martialis, Roger, 852-d. óta, nem csupán a' keresztény vallás' győzelmének, hanem egyszersmind a' nemzeti szabadságnak is áldozák fel magokat.

Cid-del harczoltak a' barátok, 's Ferdinanddal együtt költöztek Granadába. 'S még is meggyilkoltatnak. Miért? Mert egy pártban máshonnan kölcsönzött hálátlan 's okatlan gyűlölség támadt ellenök. Már pedig Spanyolországban szeressen vagy gyűlöljön az ember, gyilkolni természetes dolog; azt gondolják ők, hogy halál által mindennek végére járhatnak. Azon kalandorok, kik kardot ragadva, övezetig gázoltak a' habokban, hogy elfoglalhassák a' csöndes-tengert, elébbi pusztaságába akarták visszahelyezni Amerikát; a' spanyol az egész világ' uralkodására vágyna, de a' sivataggá tett világéra, a' puszta világon kivánna ő uralkodni, mint istene, ki békével űl az örökség' magányában.

A' character' ezen legyőzhetetlen zsarnokságával, egy csodálatos ellentét által, indulat nélküli, comicai, lágy és kérkedő természetet lelünk egyesítve. A' polgár-háborúban, midőn egy csapat erőt vett ellenén, azt hiszitek tán, hogy azt hasznára fordítja? épen nem; megáll, ugyanazon helyen marad, kérkedéseket hirdet, győzelmét énekli, guitárán játszik, 's magát napon melengeti. A' megveretett békével visszavonúl, 's ha győz, úgy tesz, mint a' másik. Így következik egy ütközet a' másik után, minden következés nélkül. — Ha a' harczolók ma el nem foglalnak egy várost — elfoglalandják azt holnap, holnapután, tíz év mulva, vagy végre el sem foglalandják; az mit sem tesz? a' hidalgok azt mondják: hatszáz évi munkába kerűlt a' moorok' kiűzése.

Önmagok csodálják halasztási képességöket, a' nemzedékről nemzedékre szállt türelemből végre családi pajzs válik, melly mit sem véd, 's melly csupán az öröklött szerencsétlenségeknek szolgál ékességűl. Az elaggott Spanyolország még mindig megsebesíthetlennek hiszi magát, mint a' Saguntum 's Carthagena közötti szent Márton-monostor hajdani remetéje; tours-i Gergely szerint, Leuvielde király' katonái, pusztán lelék e' monostort, csupán az aggságtól egészen megkonyúlt, de mind a' mellett erényben 's szentességben igen egyenes apát maradt benne. Egy katona le akará vágni fejét; de e' katona hanyatt esett 's szörnyet halt.

E' nemzet' politicai emberei osztakoznak a' harczfiak' hibáiban: a' legsürgetőbb körülményekben, hiábavaló rendezkedésekkel foglalkodnak, gyermekes beszédeket tartanak, mindent ízekre tagolnak nyilvános szavalásaikban, 's cselekvés nélkül hagyják elhangozni azokat. Valljon azért történik-e ez, mert buták, vagy gyávák? nem; ők spanyolok: rájok nem hatnak olly lélekrázólag a' tárgyak, mint reátok, ők nem ollyan fényben látják azokat mint ti; az időre bizzák, hogy kifejtse a' történetet, mellynek épen nem áhítják végét látni, átöntik fiaikba életöket gyávaság 's bánalom nélkül. A' fiú, részéről, apja' nyomdokát követi: néhány század múlva bevégződik, az élők' megelégedésére a' történet, mellyet a' megholtak nekik hagytak, 's melly egy más nemzetnél nyolcz nap alatt el fogott vala döntetni.

Hahogy a' folyvást tartó zavarokban a' tömegek kevésbbé egyedies elvek szerint látszanak cselekedni, ez csak azt tanúsítja, hogy a' század' köz szelleme az egyes characteren kezd rágódni; de távol van attól, hogy azt károsan megsértette volna. — A' sokaság' egykedvűsége e' történetek mögött rejtezik, mellyek távulról olly nagy zajt ütnek. Midőn a' zendülés vagy pártosság közelít, bezárják ajtajokat 's tovább hagyják menni, mint a' sáskacsapatot. Ők senki' pártján sincsenek: Don Carlos egy várost sem foglalhat el, Christina hadait nem egyesítheti. — A' spanyolok egyébiránt minden korban harczoltak a' trónra vágyó királyokért. Ha vége a' harcznak, kiki, a' nélkül hogy megváltoznék, visszatér az engedelmességre, vagy inkább megszokott életmódjára: melly nálok tökéletesbben tartja fen magát, mint minden más országban, a' mezei népség' elszigeteltsége, 's azon kóbor kereskedésnél fogva, melly karaván alakban a' kopár síkokon 's lakatlan hegyeken keresztűl űzetik. — (Chateaubriandtól.)

Zoványi Samu.

Törökország' baja.

E' hon már csak inog 's dölöng. Tán népe kevesbült,
Avvagy harczi mezőn hulltak el oszlopai?
Oh nem húnytak el ők: országos alapja, az igazság,
Szenvede csonkúlást, és ez okozza baját.

Keresztúry J.

Sirvers.

Férj 's atya nyúgoszik itt; özvegy 's négy árva' keserve
Tette beszédessé rajta e' néma követ:
Gyászaikat ha hiven tudná kifejezni, sohajjal
És zokogások közt állana hamvainál.

Vörösmarty.

Az új év' hajnala.

Téli idyll.

„Boldogok, kik itt tiszta szivűek, mert meglátandják istennek országát!"

E' szavakkal zárá be az idős Gotthold lelkész azon beszédét, mellyet másnap, mint az év' első napján, gyülekezetéhez akara tartani.

Még egyszer nézé át csendes megelégedéssel a' munkát. Általa újonnan az isteni ige' magvait remélé sokak' szívébe hinteni, a' búslakodót vigasztalni, a' kételkedőt fölemelni, a' hivőt gyarapítani.

A' tiszteletes férfiú, ki már több év óta volt gyülekezetének hű lelki öre, nem szereté előadásaiban a' ragyogó szópompát. Beszéde egyszerű, világos, érthető 's egészen falusi hallgatói' megfogásához alkalmazva, hasonlíta a' csermelyhez, melly tiszta forrásból eredve, áldást és termékenységet hoz magával.

Miután Gotthold átolvasá beszédét, félre tevé azt, megvizsgálá a' mohval kitömött ablakokat, hogy a' durva tél, melly jeges fejét zivatarosan rázá ott kün, be ne hasson a' fűtött szobába, 's estit akara dohányozni. Pipáját megtöltvén, öreg gazdasszonyához fordult:

„Margit — mondá — tégy még egy pár jókora hasábot a' kemenczébe 's ma ne kiméld többé a' bokál-almákat, mellyek a' gróf úrtól karácsonyi ajándékúl küldettek; főzz puncsot is, mert Osvald egy pár órára átjövend. Szilvesztert szokás szerint fogjuk ünnepelni."

Margit nem mondatá ezt kétszer magának. Nem sokára vidámabban pattoga a' tágos kályhában, 's az arany bokálalma' szaga kedvesen terjedt el a' szobában. Osvald barátunk, az egyházfi, sem marada ki soká; jövetelét a' vigyázó Phylax' öröm-ugatása jelenté. Az öreg férfiú, noha csak kétszáz lépésnyire lakott, egészen hótól lepve lépe be a' papházba.

„Ez ám az idő — szóla, a' havat rázva le ruháiról — irtóztató éjszaka, a' vihar majd nem felfordított. Isten védjen most minden útast."

Nem sokára gőzölgő poharak mellett ültek az öregek 's a' kérdezősködő Margitnak ismételve kelle mondaniok, hogy a' puncs igen jeles. Kivül pedig a' zivatar egyre dörge a' jól bezárt ablaktáblákon 's a' havat szörnyű tömegben hajtá a' földre. Margit puncsrészével szerényen a' kályha mögé vonulva ült és felkönyörge istenhez, hogy illy szélvészben óvja meg tűztől a' falut.

A' templomtorony' órája tizenegyet ütött.

„Így még egy órácskánk van hátra az ó évben" kezdé az egyházfi.

‚Igen! — felele Gotthold — és boldogok mindazok, kik magokkal, isten- és a' világgal megelégedve pillanthatnak vissza a' lefolyt évre. Csak ezeket mondhatom igazán szerencséseknek.'

‚Én is — folytatá egy kis szünet mulva — örömest használom az élet' illy fontos fordulatait számadásom' bezárására. Ma reggel tettem azt ismét. Most akár mikor tetszik istennek magához szólítani, hivását csendes- és nyugodtan követhetem. Gyengeségeim', mellyek' megbocsátásáért szívből esedezém, mint szerető atya örömest elengedi, rosz cselekvéssel entudatom nem vádol. Azért, ha ez lenne utolsó Szilveszterem itt alant, légy meggyőződve, kedves Osvald, hogy a' jövőt igen boldogul ünneplendem.'

Az utolsó szavakat bizonyos vidám fájdalommal mondá Gotthold, mellyek mint valami sejdítés hangzottak. Osvald akarata nélkül vitte kezeit szemeihez és szóla:

„Hogyan beszél ismét, tiszteletes úr, utolsó Szilveszter? mit mondjak én, ki teljes

tíz évvel vagyok idősebb. Nem, ha bár remeg is egy kissé karom, de remélem, hogy még néhány évig kisérem kegyedet az egyházba 's a' szent gyertyákat nagy ünnepeken még sokszor meggyujtandom."

‚A' hogy isten akarja' — felele Gotthold összetett kezekkel. ‚Fájlalnám ugyan, ha gyülekezetemtől megválnám; mert még sok vigasztalás fekszik szívemen, hogy híveimet az isten' szeretetéről és a' sirontúli viszonlátásról meggyőzzem; de gondold, Osvald, mi vár ott rám. Nem idegen országba megyek. Úgy látszik különben is, hogy lánczokkal köte isten az éghez, midőn legkedvesebbimet magához vevé. Nem várnak-e ott rám Elíza, Marianna és Reinholdom?'

„Istenem, istenem! — panaszkodék Osvald, — most is előttem áll a' jeles nő, és Mária, ki olly szépen virágzék mint majusban a' rózsa, és Reinhold a' szőke fürtű virgonczfi. Mennyire szeretheti önt az isten, hogy így meglátogatá."

‚Eleinte — felel a' pap — nem gondolám, hogy elviselhetem, de miután a' kétségbeeséssel határos első fájdalmakat kiállám, e' veszteségekben is isten' szeretetét ismerém meg. Nem égiebbé változtatá-e egét számomra, tudván, hogy ők ott várnak rám? — Oh idvezítő gondolat, azon nagy hazában birni valakit, a' ki szeret, a' ki szerető szemmel néz onnan le örömünk- és bánatunkra; ez minden bajával az életnek kibékéltet bennünket; ez a' tavasz' virágait megszépíté, az ősz' gyümölcseit aranyszinűbbé festi, 's ha eljő a' halál, nem hordoz setét geniusi képet, hanem angyal és örömkövetnek látszik, kedveseinktől küldve, hogy hozzájok vezessen.'

‚Igen — folytatá kis szünet után, olly hangon, melly lelke' harmoniáját teljesen kifejezé — igen boldog vagyok 's kérem az istent, hogy a' szép föld' lakói mind azok legyenek. Ha még volna kivánat, ez az, hogy évek' folytában gyermekes öreggé ne legyek, hogy szivem ép és fiatal maradjon fejem' havának daczára is, és hatalmasan verjen minden szép és jóért utólsó órámig; hogy hosszas betegség ne gátoljon gyülekezetemtől egykor elbúcsúzhatni; hogy isteni hivatalom' gyakorlatában utólszor is teljes szívből mondhassam hozzá: Maradjatok hívek, jók és szilárdok isten iránti bizodalomban! E' szavakkal azután hajoljék le fejem és szemeim csukódjanak be a' földi nap elől. Üssünk össze öreg, tapasztalt barátom.'

„Vidám búcsu-órát!"

A' poharak vígan csengtek, összeüttetvén.

„De jól megjegyezve, csak sok év után," tevé az egyházfi hozzá.

Ottkün szakadatlanúl ordíta a' vihar; az ércz-zászlócska recsegve forgott a' papház' tetején 's a' ház előtt álló vén fa' ágai nyögve hajlongtak föl és alá.

„Bizonyos — így kezdé Osvald egy kis szünet után, — hogy holnap reggel új évkor úgy be leszünk hóval temetve, mint három év előtt valánk, midőn a' reggeli könyörgésre utat kelle a' hóban lapátolnunk."

Az éjfél egyre közelebb jött. A' tiszteletes figyelmezve hallgata a' kis fal-órára. Mély csend uralkodék a' jól befűtött szobában, csak a' zivatar' zajától szakasztva félbe. Ekkor zörgeni kezde az óra 's tizenkét ezüsttiszta ütéssel hirdeté az éj' közepét. Ugyanakkor hangzék a' toronyharang' szava is át. Gotthold felkele 's összetevé kezeit, szinte úgy az öreg egyházfi, levéve egyszersmind bársony sapkáját; nem marada Margit is hátra és mind a' hárman szívből imádkoztak egy hangos miatyánkot.

‚És most idvez légy, új fiatal év — kezdé Gotthold, miután elvégzék az imádságot, 's újra megtölté a' poharakat; idvez légy te és napjaid és azon népek, mellyekre leviligítanak, hogy mindnyájan az úr' ösvényén járjanak, az egyedűl vezetőn isten' országába.'

Alig mondá el Gotthold e' szavakat 's alig üték össze poharaikat mind a' hárman, mikor a' vigyázó Phylax ismét ugatni kezde 's azonnal sietö zörgetést lehete a' kapun hallani.

„Az isten' szerelmeért — szóla remegve az egyházfi — ki kér illy késő éjjel bebocsáttatást?"

‚Talán valami utas, felelt Gotthold, ki a' hózivatarban eltévede.'

E' szavakkal kiment a' folyosóra.

„„Kérem, könyörgök, tiszteletes úr — szóla Margit rettegve — ne nyissa fel; ki tudja mínő haramia leskelődik ottkün.""

‚A' haramia — úgy mond Gotthold — nem tör a' szegénység' kunyhójába.'

Ezzel kinyitá a' folyosó' ablakocskáját 's a' kopogó' nevét és kivánságát kérdezé.

„„Mindenre a' mi szent, tiszteletes uram — hangzék félelmesen egy szózat az éjben — atyám a' halállal küzd és lelki vigasztalást ohajt kegyelmedtől; könyörűljön rajta; ismerem az útakat, oda vezetendem.““

Margit, ki remegve hallá a' szavakat, mindjárt jól rájok ismere.

„„Henrik az, Hohenstädtről, a' filialisból““ monda és siete ajtót nyitni.

„De ezen iszonyú éjben, monda az egyházfi. Hohenstädt jó órányira van ide 's e' nagy hóban nem lehet az utat megtalálni.“

E' közben belépe Henrik, a' fiatal parasztlegény. A' szegény fiú egészen fehér volt a' zúz- és hótól, 's remege a' hideg és félelem miatt. Arczára fagytak könyei. Mikor a' tiszteletest megnézé, majd lebicsaklottak térdei. Esedezve emelte föl kezeit 's vigasztalásért könyörge szegény haldokló atyja' számára.

„„De Henrik — szóla könyörgve az öreg Margit — e' szörnyű éjszakán, midőn a' kegyetlen hideg mindent megfojt! Nem halaszthatni-e reggeliig?““

„„Jó atyám! — felele Henrik és előtörtek könyűi — minden órában kimulással rémít, de egészen magánál van 's olly vágyva esenge tiszteletes úr után, hogy szívem majd megszakadt és éjen viharon át eljöttem.““

‚Jól van, Margit — szóla Gotthold egy pillanatig sem habozva — add ide bundámat és egy pohár bort Henriknek, hogy erőhöz jöjön.‘

A' hű gazdasszony még egyszer kérve emelte fel kezeit; de a' tiszteletes olly komolyan ismétlé a' szavakat, hogy fohászkodva kelle a' kamarába mennie, honnan a' bundát előhozá.

Az ősz egyházfi, Gotthold' visszavonhatlan határzata által megilletve, húsz évvel fiatalabbnak érezé magát.

„Követem tiszteletes urat ezen szent utján“ mondá az ősz.

‚Nem, barátom — felele Gotthold szeliden — ez nem önnek való éjszaka; az istenkisértés volna. Menjen nyugodtan fekünni és ne aggódjék rajtam, Henrik ismeri jól az utakat és velünk az isten.‘

A' paraszt legény kész lett volna térdre hullani isten' szent szolgája előtt. Néma tisztelettel ragadá meg jobbját és ajkaihoz nyomta.

A' meleg felső ruha hamar fel lön véve

's Margit elég dolgot szerze magának a' kedves embert olly melegen betakarni a' mint csak lehete.

‚Rajta fiam — szóla a' pap — megmelegedtél 's erősítőt is vettél magadhoz, most útra szegény atyádhoz.‘

Még egyszer visszafordúla bucsúzva Margit- és Osvaldhoz:

‚Isten veletek, kedveseim; most menjetek aludni, és ne búsuljatok ha a' rosz út miatt soká találnék is kimaradni.‘

E' szavakkal és a' hátramaradók' áldáskivánataitól kisérve, követé a' pap az előtte menő Henriket.

Irtózatos éj vala. Vad zivatarban űze a' vihar havat és jeget a' sötétségen keresztűl. A' legényke' lámpája csak csekély fénynyel szolgála a' rút időben. Bágyadt fénye csak néhány lépésnyiig hatott körüskörűl. A' hó már lábnyi magasan fedé a' földet, útra nem lehete ismerni 's itt ott mély hófuvatokat halmoza össze a' szél. A' falu' setét házsorai nem sokára elenyésztek a' bajosan haladók megett. Minden oldalról átláthatlan setétség tátonga eléjök.

‚Henrik — szólt a' pap, miután egy ideig Hohenstädt irányában mentek — jobban jobbra kell tartanunk, hogy a' köbányákra ne bukkanjunk, mellyek az úthoz közel fekszenek. Nem tudnád meglátni a' druid-tölgyet, melly immár messze nem lehet? Az jó útmutató volna.‘

E' szavak után Henrik jobbra és balra tön néhány lépést, mindenütt világítva lámpájával, míg Gotthold csak lassan lépe előre, — de a' druidtölgyet épen nem lehete meglátni.

Mindig vadabb lön az éjszaka 's az erős vihar eldöntéssel fenyegeté az elfáradott idős embert.

„A' tölgynek — így szólt a' visszatérő Henrik — még előttünk kell lenni; eleget kémlelődtem és bizonyosan ráismertem volna.“

És egyre tovább haladtak.

„Ha ezen irányban megyünk — szóla Henrik — Hohenstädtet épen nem hibázhatjuk el. Ah, drága tiszteletes úr — mondá némi szünet után — mennyire fájlalom, hogy illyen éjszaka kieröltetém.“

‚Hallgass el, fiam — felele Gotthold — hol isten hiv, kötelességünk menni; illyenkor

csak az ő utain járunk, bár mennyire rögösek legyenek is azok.'

De minél tovább jutottak, annál mélyebb lett a' hótakaró, annál fagylalóbb a' hideg. Csak bajosan tudá Gotthold az ifjút követni.

Ez ismételve minden irányban világíta, hogy a' biztos irányadó tölgyet, ha csak lehetséges, föltalálja, midőn hirtelen egész mellig elmerült a' hóba. Szerencsétlenségére egy gödörre bukkant, melly egészen tele volt hóval fúva. Míg az ifjú nagy bajosan kivergődött, elalvék a' lámpa és sűrű sötétség fogá körül a' két vándort.

„Isten, isten, fiam — így sohajta az elfáradott lelkész — most kétszeresen nehéz lesz az irányt el nem téveszteni."

‚A' malom-árok — felele Henrik, miután a' hóból előjött — elhibáztuk a' hidat, de már közel kell lennie.' E' szavakkal egy darabig jobbfelé gázola.

‚Itt van a' híd, tiszteletes úr, kiálta új remény által élesztve, megismerem a' fehérre kent ágasról." Visszasiete Gottholdhoz és szerencsésen átvezeté a' hidon.

„Még is látatlanúl hagyók el a' tölgyet" szólt a' lelkész.

‚Igen is — felele Henrik — de ezen szörnyű sötétben nem is csoda. Most kedves tiszteletes úr — így folytatá — lépésről lépésre kövessen; az alsó híd volt, mellyen átmentünk, pedig a' felsőhöz kellett volna érnünk. Csak a' kőbányákat hagytuk volna el.'

A' vihartól űzve hangzék most harangkondulás az utazók' füleibe.

‚Ez a' hohenstädti óra — mondá Henrik — három negyedet üte egyre. Hála isten, nem sokára czélnál leszünk.' De a' tiszteletes' ereje egyre csökkent. Nagy erőlködve tuda csak társával lépést tartani.

Henrik most a' legnagyobb vigyázattal ment előre, egy csekélyded kitérés ismét mély hósirba temetheté. Esdve kéré tehát a' lelkészt, hogy legkevesbbet se távozzék el nyomaiból.

De minden emberi gond hasztalan volt ezen fekete éjszakában. Alig haladtak száz lépést előre, midőn a' boldogtalan vezető ismét hóba hullott és pedig most sokkal mélyebbre. Az utána lezörgő kövek hirdeték, hogy a' kőbányák' egyikébe esett.

„Irgalmas isten!" kiálta Gotthold elszörnyedve; de Henrik' szava nyomban felhangzék a' mélyről:

‚Az isten' szerelmeért, tiszteletes úr, forduljon jobban balra; a' pala-bányába estem; semmi bajom, nem sokára kijutok; egy kis kanyarulás után ismét kegyelmednél leszek.'

A' tiszteletes hálát ada istennek, hogy vezetője több kárt nem szenvede, és az intés szerint balra fordula. De minél tovább gázola előre, annál inkább hanyatlék ereje. Többször meg kelle állania nyugvás végett. A' zivatar mind egyre dúlt szörnyű erejével; ott fön egy csillagocskát sem lehete látni, a' hideg egyre nőtt. Többször kiáltá Henrik' nevét az éjen át. Eleinte felelt neki Henrik nagy távolról, de mikor Gotthold' szava egyre gyöngébb lön, a' zivatar pedig egyre dühöngőbb, semmi felelet nem következék.

„Isten, oh istenem! — így imádkozék buzgón a' kegyes pap — nem fogsz elhagyni, de odavezetendesz a' szegényhez, ki szent beszéded után sóvárog. Oh atyám 's ha ez utólsó kívánságom, utolsó imám lenne itt alant, könyörülj rajta az utólsó órában, hogy örvendve mehessen át égi országodba."

De minél buzgóbban imádkozék az öreg, annál bágyadtabbak lőnek tagjai. Egyre gyakrabban kelle megállania, hogy erőhöz jöjön; a' hideg egyre nevekedék; majd nem tuda járni. Még egyszer megkisérté remegő szavával a' Henrik nevet kiáltani, de a' vihar elnyelé gyenge hangzatát. Körösköről halálhideg és sötétség. Gotthold erőlködve iparkodék egyenesen állani; újra fölfohászkodék a' végtelen irgalmúhoz szive' teljes erejéből, vezesse öt a' haldokló' ágyához, hogy végezhesse szent hivatalát 's vigasztalást oszthasson a' szegénynek az utolsó nehéz órában; de az ég elzárva látszék 's az irgalom' istene süketnek a' kegyes' imája iránt.

„És én még sem válok meg tőled, uram istenem — folytatá az úr' hű szolgája — tiéd vagyok élve halva, kezeidbe ajánlom éltemet!"

E' szavakkal erőtlenűl hulla le a' földre 's a' mély hó lön fehér puha ágya. Szemhéjai a' fáradság miatt akaratlanúl lecsukódtak 's fáradt feje lehanyatlék mellére.

„Ah, olly örömest vigasztaltam volna öt!" Ez vala Gotthold' utolsó, forró kívánsága. Ezzel jóizű szender szálla alá a' hívrá, melly öt perczről perczre mindig mélyebben befödé.

De minél tovább szenderült, annál boldogabb, csendesebb lön. Idves égi álom lépe belső érzéke elé. Azt álmodá, hogy a' homályos föld zivataraival 's hómezőivel egyre mélyebben hanyatlik el alatta, míg ő rózsabíbor felhőktől emelve, virágos szent hon' tavaszába leng, millyent a' földön nem ismere. És neki ez olly jól esik, 's hangosan kezde sírni, — mert Eliza és Marianna 's Reinhold virágzó égi rózsák' ligetéből sietnek elébe; szemeikben a' legidvesebb kéj' gyönyöreivel karolják, köszöntik és csókolják őt.

„Oh jó, igen jó atyánk, így kiáltának, tehát ismét hírunk; millyen soká vártunk; most már együtt vagyunk, együtt maradunk és halál többé nem választ el bennünket."

De Gotthold, az úr' hű szolgája, a' boldog viszonlátás mellett sem feledé el papi szent kötelességét.

„Eliza, — ekképen szól — és gyermekek, egy szegény beteg ember az isten' vigasztaló igéje után sovárog, mellyet meg kellene neki vinnem, oh vezessetek hozzá kedveseim, mielőtt késő lenne."

És a' kedvesek mosolygának 's virágokon és hajnali derűn át egy paraszt' egyszerű kunyhójához vezeték, kit Gotthold jól ismere. Ő pedig a' beteg' ágya elé lépe 's égi nyugtató vigasztalást oszta neki. 'S olly lelkesen, ékesen, olly buzgón beszéle, miképen az előtt egy beteg' ágyánál sem, úgy hogy a' beteg enyhűlve és bátorodva fölegyenesedék és vigan 's hivőleg felkiálta:

„Végy magadhoz, mennyei atyám; kezeidbe ajánlom lelkemet!" A' kedvesek pedig így szóltak Gotthold'hoz:

‚Most jer, te jó és hív, ahhoz fogunk vinni, ki gyakran beszéle rólad 's örülni fog, téged itt látván.'

És mennyei mosolylyal ismét rózsák és hajnali derű között vezeték őt kelet felé, hol rózsapiros felhők az égi nap' feljövetelét hirdeték.

—

A' közben a' szegény Henrik szive' aggodalmával bolyonga a' viharban és a' sötétségben 's Gotthold' nevét sokszor hangoztatá az éjben. Csak a' szélvész felele neki, 's hiában keresé az úr' szeretett szolgáját. Ekkor hirtelen azon égi gondolat lepé meg, hát ha Gotthold eljuta Hohenstädtbe 's megtalálá atyja' házát. A' gondolat idves hiedelmévé lett. Ismét törekvék tehát Hohenstädt' irányát föltalálni 's végetlen baj után elérkezék a' faluba. Midőn atyja' szobájába lépe, fölemelkedve ült ez ágyában 's hangos vigan imádkozott.

‚Oh fiam — így kiálta fel, mikor Henriket meglátá, — mint köszönöm, hogy Gottholdot hozzám küldéd, ki olly mennyeileg vigasztalt 's az eget föltárá előttem szent beszéde által.'

„Itt vala-e Gotthold?" kérdé Henrik 's ismeretlen csodás érzet futá keresztül.

‚Igen, itt vala, fiam — folytatá a' beteg — a' kegyes Eliza is vele volt és a' szép Marianna 's a' szőke Reinhold, kiket olly régóta nem láttam.'

Henrik akaratja nélkül összekulcsolá kezeit; az öreg atya folytatá:

‚Isten veled, fiam; légy kegyes és jó. Én mennyei atyámhoz megyek. Béke veled!'

E' szavakkal hanyatt nyulék el, — és többé nem vala.

A' fiú pedig letérdelt az ágynál és olly buzgón imádkozék, mint életében még soha sem.

—

Midőn az új év' hajnala fölemelkedék a' hegyek mögűl, lecsillapodott a' vihar 's az új évi nap nagy tág hómezőre pillanta szét. Gotthold' falujában hiában szólítának reggeli imára a' harangok, mert az egész lakosság keresni ment a' kedves lelki atyát, ki éji utjáról nem téré haza. Végre, hosszu keresés után, reá akadtak. Csendesen feküdt a' nemes, hó-ágyán, kezeit összetéve mint a' legszelidebb álomban. A' halál' angyala leggyöngédebb kezével érinté meg 's vidáman mosolygó arcza mutatá, hogy az úr' kegyes szolgája örvendve vándorla át mennyei atyja' házába.

Midőn a' tavasz megérkezék, a' falu' temetőjén minden mások fölött egy sír tünék szembe a' sok virág és koszorú miatt, mellyekkel ékesítve vala. Fölötte egyszerű kereszt emelkedett az ott nyugvó' utolsó beszédének záradék-szavaival, ekképen:

„Boldogok a' tiszta szivüek, ők meglátandják isten' országát." (Stolle Ferdinand után.)

V. P.

Egyveleg.

Literaturai haladás. Honi állapotok- 's literaturáról folyt egy ifjui társas körben a' beszéd. Felolvasás és szavalatok válták azt föl, 's épen egy korszerű, szellemdús költemény szavaltatott, melly mind eddig csak kéziratban kereng, midőn egy tisztes ősz úr, több megyék' táblabirája, öcscsét, kinél az ifjak gyülekezve valának, meglátogatandó, a' terembe lépett. Kölcsönös köszöntések után folytattatni kéré az öreg úr a' félben szakadt szavalást. Kedveért ujra kezdeték a' költemény szavaltatni, 's ő figyelmesen hallgata. A' szavalás' végeztével minden ajk dicséretre fakadt, 's a' szerző fenn magasztaltaték. Egyedül az öreg úr ült székén, némán, szótlanul, gondolatiba elmélyedve, szemeiben könyekkel, mellyeket hiában ügyekezék visszafojtani.

„Úgy-e bizony szép, kedves uram bátyám?" szólítá meg öcscse, ki könyeit észrevevé; 's az ifjak, mindnyájan az öreg felé fordulának.

„Nem értem' lön álmélattal hallott egyszerű válasza a' fejét bánatosan mozgató öregnek.

„Nem érti! hogyan? hisz' szemei könyekben úsznak."

„Az fáj, édes öcsém, hogy nem értem.'

Ki a' literatura 's nyelv' haladásaival nem halad maga is versenyt, az méltán könyezhet; annak sok jeles és nagy elmemü nem lesz érthető. **R. I.**

Korunk' föltaláló szelleme. Időnk' leleményes szellemének nem kis tanúja az, hogy Páris, Orosz Pétervár- és Berlinben majdnem egyszerre tétettek egy iránt nevezetes föltalálások a' müvészet' mezején. Míg Párisban chemiai úton, a' fény' hatása által, a' tárgyak' leghivebb lerajzolását tanitják; míg Pétervárott galvani-müvelet által a' mélyréz-müvek emeltekké változtattatnak, a' nélkül, hogy amazok elromlanának, Berlinben, mint halljuk, olly föltalálás siet végéhez, mellynél fogva az olajfestvényeket egész szindússágokban, eddig el nem ért hűséggel, mechanicai úton lehet sokszor újjá teremteni, szóval, szaporitani.

A' vitéz asszony. Egy rongyos arab nem rég Konstantinápoly' egyik külvárosában koldula ajtóról ajtóra, 's igy egy fiatal török nő' házához is eljuta, ki gyermekével egyedül volt otthon, mivel férje foglalatosságai után járt. A' koldusnak segedelmet adandó, fölnyitá a' nő az ajtót, de a' koldus olly vadúl rohana be, hogy ellene nem állhatván, meg kelle szaladnia, míg az utolsó szobába magát elzárhatá. De elfeledé, hogy gyermeke veszélyben kün marada. Azonnal megragadá ezt az arab 's parancsolá az anyának, nyissa föl az ajtót, ha fia' életét meg akarja tartani. Remélvén az anya, hogy az csupán ijesztés, nem teljesité a' parancsot, 's azonnal látnia kelle, hogy az arab kihuzá gyilkát és azzal a' gyermeket átüté. Dühödve nyúla most az anya férje' kardjához, 's az arab az ajtó' felső részét beütvén és teste' felével azon már be is hajolván, olly vágást tön nyakára, hogy feje a' törzsöktől elválva leesett és a' nő' lábujába harapott. Szörnyedés és fájdalom miatt elájult az asszony, és csak hazatérő férje szabadítá ki a' halálfő' marásából. A' nagyúr, mint mondják, látni kivánta a' vitéz nőt, ki általános csodálatot gerjeszte. (Mese lehet az Ezer egy éjszakából.)

Hatvan két évig a' tengeren úszott iskátula. St. Malo' szigetén nem rég egy halász egy iskátulát lelt, melly vászon-erszénybe volt erősen becsinálva. Benne egy olvasó, egy scapulare és végrendelet vala ez aláirással: Pater Alexis, Franciscanus, missionarius a' pogányoknál, 1776. Ez irásban Alexis pater ajánlja XV. Lajosnak az idvezitőt nem látott tartományokat. A' végrendelet akkor iratéк, midőn a' hajó, Szent Mária, elmerülő félben volt. Az iskátula tehát 62 teljes évig uszkált az oczeánon.

A' gőzhajó' első feltalálója. A' gőzhajót nem Fulton találá föl, mint közönségesen hiszik, hanem a' szegény John Fitch, philadelphiai órás, ki 1784ben jött először azon gondolatra, hogy gőzzel hajtassa a' hajót. Szegény volt azonban, tanulatlan és sok akadályokkal is küzdő, mellyek miatt föltalálását nem valósithatá. A' congressustól kére segedelmet, de elutasitták; azután a' spanyol kormánynak ajánlá fölfedezését, de szinte siker nélkül. Végre egy társaság alakult, melly pénzt tön össze gőzhajó-épitésre, 's ez 1788ban vizre (a' Delawarera) bocsáttaték. Sok kiváncsi nép gyült össze — a' bolondot kinevetni. Fitch nem gondolt kerekekre, hanem evezők által dolgoztata, és a' sükerről nem is kételkedett. A' hajó valóban el is indult. A' nevetni jöttek most el kezdtek komolyodni. A' hajó a' húsz angol mérföldnyire fekvő Burlingtonba ment, de itt a' kazán elpattant. Fitch nem veszté el bátorságát 's más kazánt tuda magának szerezni. Kis idő mulva ismét ment hajója, de mindig meg kelle rajta valaminek bomlani, és a' szerencsés föltaláló csak azért győze meg egy nehézséget, hogy a' másik álljon utjába. A' fő hiba talán a' mesterségeknek akkor még igen alacson fokában állott. Fitch nagy adósságokba veré magát próbái által 's végre is föl kelle találmányával hagynia. Három kötetü munkát irt, mellyeket a' philadelphiai könyvtárba tön lepecsételve azon meghagyással, hogy halála után harmincz évvel nyittassanak föl. Az Ohiónál halt meg és ott el is temetteték. Öt év előtt felnyittaték kézirata 's abban mechanicai vizsgálatai voltak. Teljes biztossággal mondja meg terve' sikerülését későbben, melly neki csak pénzhiány miatt nem sikerült. Jósolja, hogy kevesebb mint száz év alatt a' nyugoti folyamok gőzhajóktól fognak hemzsegni. „Jövend idő — úgy mond — hogy egy birtokosabb ember mint én, hirt és gazdagságot gyüjtend magának föltalálásom által; de azt senki sem akarja hinni, hogy a' szegény John Fitch ollyasmire képes, mi a' figyelmet megérdemli." 'S igaza volt; mert most csak a' Missisippin magán több mint hatszáz gőzhajó jár. Fulton Roberté mindazáltal a' gőzhajók' mai használatának egész érdeme.

Előfizetési jelentés.

Jövő félévben is folytatván kettős folyóiratunkat, jelen formájában, papirosán 's elrendelésével: kérjük igen tisztelt olvasóinkat, ne terheltetnének rendeléseiket vásári alkalmak által vagy bérmentés levelekben minél elébb megújitani, hogy teljes példányokkal szolgálhassunk. Azok főleg, kik e' félév alatt tartózkodásuk' helyét meg fogják változtatni, ne terheltessenek a' kiadó hivatalban (Zöldfa-utcza, 267. sz. 1. emel.) előfizetni: különben a' legjobb akarat mellett sem kezeskedhetünk a' változtatások' illő megtörténtéről, vagy a' netalán eltévedő számok' pótlásáról. Ára marad: helyben 5 ft, postán 5 ft 48 kr. ep. A' borítékok' hibátlan és olvasható irással beküldése kéretik, kivált a' személy' és helyek' nevei. Pest, május' 25. 1839.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

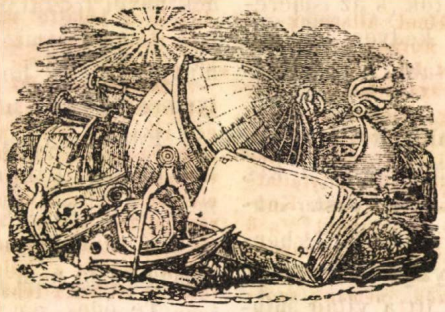

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: *BAJZA.*

HARMADIK ÉV.

Első félév. **Pest, Junius' 9. 1839.** **46. szám.**

Tartalom: Haza (*Vajda*). — Kölcsey 1839 (*Lugossy*). — Emlékkönyvbe. Angolból (*Kún*). — Bourdon lovag. Franczia novella (*Böszörményi Pál*). — Magyar játékszini krónika. — Egyveleg.

A' haza.

Kérdezitek, minő dolgok állanak kedvességben előttem, minő tárgyakban gyönyörködik lelkem? És én dolgok' hosszú sorát mondhatom el előttetek, a' tárgyak' végetlenségét hordhatom föl számatokra, mind kedveseket lelkemnek és becsben állókat szívem előtt. — Barátja vagyok a' napfénynek, melly ott fön az ormokat körüláradja, kifejti a' növényország' kincseit 's az állat' szemeiben a' nagy világot lerajzolja; kedvelem a' csillagos eget, melly bölcseség-könyvül szolgál, hogy belőle a' természetben megszólamló isten' örök igazságait tanuljuk, mellyek az ember' eredete előtt le voltak már irva 's földünk' halála után is élendenek; szeretem a' földet bájai- és göröngyeivel, kéjei és búbánatával, melly olly sokat igér az ifjúnak és olly kevés való mellett hagyja meghalni a' férfiút, melly a' tökélyek' lényétől alkottaték, de szülötteiben a' tökélyt olly gyéren hagyja megpillantani. — És imádom az igazságot, melly után vágygyal van megtelve fej és szív, agy és kebel, melylyet az örök lény és a' természetanya és az ész végczélúl tüze ki mindnyájunknak, hogy égve keressük és szomjúzva ohajtsuk, dolgozzunk, szenvedjünk és meghaljunk érte, — és a' nagyobb résznek mégis megizlelése nélkül muljunk ki. — És ömlengő szívvel ölelem embertársaimat, kik a' tág földön elszórvák, részint az egyenlítő alatt izzadók 's a' nap által feketére festvék, — és a' fekete szín emberi jogaikat is letörlé — részint Ázsia' belsejében kalandozók, éldelve a' függetlenség' örömeit de sinlők a' szabályzott rend' hiányát, részint a' szellemi miveltség' birtokosai, egy végetlen pályán előre törekvők, nem kevesebbre iparkodva, mint valósitani Prometheus' mythosát, lehozni az elmevilágot az egekből 's köztulajdonul adni emberi fajunknak.

Barátaim, szegénynek vallanám magamat, ha azt kellene látnom, hogy egyedül állok örömeimben és nincsen társom, kinek lelke az enyémhez hasonlólag foglalatoskodik, hogy nincsenek társaim, kik nyelvemet értenék 's szavaimat lelkekből ömlőknek ismernék el. Ti is szeretitek mind ezt, előttetek szinte nagy becsben áll mind ez; mi mindnyájan azon vágyaktól hajtatunk, azon reményektől kecsegtettetünk, azon kifejlődés' emberei vagyunk. —

De örvendek, tudva, hogy szavaimban mindnyájan lelketek' szavát halljátok 's az ismeretes eszmeképekben agyatok' kedves alakjait szemlélitek. — Kisérjetek tovább a' barátságos eszmék' mezején!

Szedjük be képzelödésünk' vitorláit 's a' mindenség' nagy tengeréről szálljunk be a' kis, de mosolyogva váró öbölbe. — Biztosság mutatkozik ennek ölén, partjai virágosak, és benne éldelet vár bennünket, anyagi és szellemi, emberhez illöleg. Pótolva van itt a' világ' minden gyönyöre, ez a' természet' mindensége számunkra, napja- 's csillagaival, — sőt több mind ezeknél, a' miénk, tulajdonunk, hazánk.

A' haza némileg ellentételben van a' világgal. Kizárhat bennünket magából a' világ, a' haza mindig nyilt kebelre vár; üldözhet a' külföld' embere egyesével és száz ezreivel, a' haza védő szárnyai alá fogad; kikelhet ellenünk a' természet, megégetve tüzével vagyonunkat, elhordatva árjaival lakhelyeinket 's ragályokkal veszélyeztetve életünket, a' haza ótalmat nyújt, fölsegíti az elesettet, kirántja a' vész' torkából a' sülyedezöt. A' haza mindene az embernek, gyáma gyöngeségében, védője a' veszedelem' idején, megmentője az örvény' torkából.

De a' haza még mind ezeknél többet ád: nemcsak a' rosszat háritja el fejünkről, hanem jókkal áraszt el bennünket; nemcsak a' zivartól véd meg, hanem napfénynyel is gyönyörködtet. A' haza' ajándékai végetlenek és drágák, testet és szellemet illetök, rövid és hosszú tartásuak, tarkaságban bövelkedök. Ajándékaiban hasonlít ö magához, változva az évszakok, vidékek, helyek, emberek szerint, itt rövid életü ibolyát mutatva, ott hullámzó gabona-földeket, itt aranyat, ott gyapjas juhokat, itt egekbe meredő fenyvet, ott a' Duna' árján úszó hajókat. Némellyekben mindazáltal megegyez mindenfelé, ótalmát terjesztve ki levegöég gyanánt 's oktatást adva a' napot utánozólag. Ótalom azon levegö, melly a' haza' mindegyik gyermekét körül folyja, mellyben lélekzünk, mellyben vagyunk, és oktatás a' napfény, melly korányt hoz a' hon' fiainak fejébe, látással áldja meg a' szemeket, és a' sötétben tapogatás alól fölszabadít.

Oh mi boldogság hazát birni, mellynek kebelén emberré nevekedhetik a' csecsemö, merenghet az ifjú, és cselekedhetik a' férfiú. Ez vágya, göge, bálványa az embernek, melly felé vallási buzgalommal tekint, mellynek nevét tisztátalan ajakra fölvenni nem szabad. Isten teremté a' világot, és teljes harmoniát ada neki, hogy képet állitson föl, milylyenné alkossák bölcs emberek a' hazát.

Édes haza, legkedvesebb név minden nevek között, hangozzál minél többször, minél méltóbban nyelvemről, hogy örömökre szolgáljak rokonaimnak, 's megtanitsam rád a' gondolkozni nem szoktakat!

Te édes anya vagy, legforróbb szerelemmel ölelö minden szülöttödet, tápláló, ruházó, vezető; nincsen kit hajlandóságodból kizárnál; te intesz, oktatsz, a' tévelyedtet kegyedbe visszafogadod, és szeretetedet kimeríteni nem lehet. — Te bölcs atya vagy, ki gyermekeidet az életbe vezeted, megismerteted kötelességeikkel, munkásságra ösztönzöd öket, és munkájok' gyümölcséül kényelmet igérsz nekik és éldeletet a' végetlenségig. Te gondos oktató vagy, ki gyermekeid' nevelésénél semmit el nem mulasztasz, a' mi elméjöket fejtheti, ismereteiket tágíthatja, a' mi az állatból valódi embert képez, embert, az istenség' fogalmához minél inkább közelitöt, a' természet' urát 's testvéreinek méltó rokonát. Te gondos törvényhozó vagy, ki ismerve a' rád bizottakat, minden rendelést az ö javokra tészsz, 's a' tiéid' egyetemét ugy igazgatod, hogy mindenkinek tehetségei kifejlödvén mindenki tág szabad hatáskörben forogjon 's a' nagy öszveg' összehatásából olly harmonia eredjen, millyent a' természetanya' nagy országában csodálunk. — Te ollyan lény vagy, melly a' hozzád tartozandókat csak jókkal akarod elárasztani, melly egy teherért tiz kényelemmel akarsz szolgálni, melly minden haszonleséstől távol, a' termékeny szántóföld' példájaként, minden vett jót százszorosan fizetsz vissza. — Haza, te az isteni jótékonyságot ábrázolod kicsinyben.

Ezen okból pedig ne csodálkozzatok, barátaim, hogy én a' haza iránt vallási tisztelettel viseltetem, hogy ö buzgalmamnak kijelelt tárgya, hogy töle a' földön azt várom, mit istentől ti az egekben.

A' hazában minden kedves, minden drága. A' világ' minden csermelye nem olly édes zugásu mint a' hazai, folyama nem olly szép eget-tükröző mint a' hazai, ormai nem olly kedves kékek, mint a' honiak, virága nem olly illatos, mint a' hazai, áldása nem olly jóltevő

mint a' hazáé. Vedd el a' hazát az embertől, és áraszd el aranyak- és kincsekkel, gazdagsága mellett szegénynek érzendi magát; de raboltassék bár el az ember' mindene, és álljon a' haza — nyugodva néz jövendőjébe a' kárt szenvedő, mert baja csak fölületes, a' hazának életfája kigyógyulja azt.

Ne csodálkozzatok tehát, hogy a' hazán annyira csüggenek az emberek, hogy azt mindenen készek megváltani, hogy érette életöket koczkáztatják; ne csodáljátok, hogy a' vándor távol vidékek' nyájasb ege alól hona zordonabb tájaira ohajtozik, hogy a' száműzött sirva lép ki hona' határán 's örömének fonalát csak azon egy remény tartja össze, hogy a' világon minden változó 's így az ő sorsa is megfordulhat. Higyétek pedig, hogy a' honvágy fölégetheti a' lelket és kiszárithatja a' csontok' velőjét, hogy az ember belé halhat hon-utáni epedésébe. A' honszeretet egekbe magasztalhat egy részről, míg a' hontalanság állattá alázhat más oldalról.

Oh én végetlenül kedvelem azon embert, ki meleg szivvel dobog a' hazáért, ki minden által érdekeltetik a' hazában, ki fáradhatlanul űzi a' hon' előmenetelét 's mindent merészel a' haza' vészes napjaiban; de utálom és gyülölöm a' hanyagot, ki élete' szép napjait érdektelenül aluszsza át, a' köztörekvésekben részt nem vesz 's haza iránti tespedésében világpolgár- és emberbarátnak hiszi magát. — Oh balga, ki a' napról gondoskodik, mielőtt a' földet menekültnek látná!

A' haza mindent érdemel, és első érdemel mindent. A' haza az istenség' képe a' földön, de épen azért tökéletességi föltételeket zár magába. — Isten iránt, nemde, mindnyájan határtalan tisztelettel viseltettek, és megkivánjátok, igen méltán, hogy kiki szentnek vallja magas nevét és szive' egész mélyéből hódoljon neki? Mi okból teszitek mind ezt? — Nem azért-e, mert a' tökélyek' atyjának hiszitek, söt tudjátok, ki a' világot, mellynek részei vagytok, lételre hozá és szellemével élteti, ki a' tavasz' virágaiban illatozik, szivetek' ömlengésében jelen van, ki agyatokat ismeretekkel árasztja el és a' dolgok' folyama tekintetében fölvilágositja, ki öntudással és lelkiösmerettel álda meg, hogy erényeitek nyomban megjutalmaztassanak? Nagy okok az imádásra; minden lényt, mellyben találtatnak, isteniteni képesek!

Az emlitett magasságra jutni termett lénynek nem adaték, ott egyedül áll a' fölény, bámulva és utólérhetlenül. Legmagasabb eszméink is csak többé kevesebbé közelithetnek hozzá. De a' közelités maga is erény, minden erény pedig tisztelendő, és annál inkább, minél több bélyegét hordozza a' tökélynek.

A' hazát a' legmagasabb eszmék között illeti a' hely. Ezt alig fogja valaki tagadni. Én még tovább megyek: 's neki imádással határos tiszteletet igénylek; az által nem kevesebbet fejezve ki, mint, hogy a' haza egy részről az istenség' jótéteményeinek képviselője gyanánt tiszteltessék, más részről pedig ezen tiszteletet megérdemlő tulajdonságokkal felruházott legyen. Mert valamint a' tökélynek leborulva hódolni hajlandók vagyunk, ugy a' tökélytelennek bókolást gúnynak vagy együgyüségnek veszszük.

Ezen értelemben nagy szó a' haza 's olly magas eszmeképet adó, mellynek a' valóságban alig találjuk föl tárgyát. Illy jelentés mellett nem minden ország haza is egyszersmind, söt a' jobban rendezettek is csak hozzá közelitéssel kénytelenek egyre beérni. — Az emberek rendesen a' szülőföldet nevezik hazának, pedig ez csak egy tulajdonsága, söt nem is elmulhatlanúl szükséges: a' nagyobbról elfelejtkeznek. De mit csináljanak? — az árnyékköleléssel is be kell annak érni, ki a' valót nem birhatja. Mi a' hazát másban keressük. — Hol az értelem fejletlen marad, ott nincs haza; hol az indulatok féktelenül csaponghatnak, ott nincs haza; hol a' törvények és jogok nem szentek, ott nincs haza; hol az ember akármi okból és módon nem-ember, ott nincs haza. Hazát csak ész teremthet, az oktalan állat csak vidék-lakó; hol az ész kifejlett, a' haza kivirágzék; hol az értelem fejletlen vagy kötött, az ember hasztalan mondatik eszes állatnak, hiában követel hazát. — Nézzétek meg ezen szigetlakókat a' csendes tenger' árjai között; emberi idomok van mint nektek, agyokban megvan az isteni szikra mint a' tiétekben; de a' fejletlenség nem hagyá öket honalkotásra emelkedni, a' szabad természet kötött értelmű fiai ők, míg ti rendezett ország' polgárai vagytok, hazájok azon helyecske, hova fejöket lehajtják, nektek hazátok azon ország, melly szent törvényei' védelme alá vön benneteket.

Mondjátok meg nekem, van-e hazája

azon feketének, kit rokonai, szomszédai, a' vele azon ég alatt születtek, az azon nyelvet beszélők megkötöznek és a' fehéreknek eladnak, hogy korbács alatt nyögve mívelje más földét és vért izzadva érdemeljen kincseket kegytelen urának? Ez nem haza, ez zsarnok-atya, vagy oktalan vad állat, melly a' szeretetébe bizottakon kegyetlenkedik és a' dolgokba-belátás' teljes hiányával van. Illyen földön majom- vagy oroszlánnak lenni jobb mint embernek.

De cseréljünk helyet és tekintsük meg Ázsiát. — Szóljatok, van-e hazája azon kurd- és mogolnak, ki pusztákról pusztákra kalandoz, jogot tartva mindenhez, a' mit erő és ravaszság által tulajdonává tehet, hol ő a' gyöngébbet, öt pedig az erősebb rabolja meg vagyonától 's ha a' szeszély ugy hozza magával, életétől is; hol az értelem nem a' fejben, hanem a' kar- és kardban van; hol a' jogot nem a' törvény, hanem az erő után mérik? — Anya az illyen ország, melly megszülé a' gyermeket 's miután eléggé szoptatá, igy szól hozzá: „Menj utadon, csalj míg gyermek vagy, rabolj ha férfiú lészsz, élj a' hogy tudsz.“ Én e' vidéket Kurdistán és Mogulistán névvel nevezhetem, de a' haza' szép nevével meg nem tudnám ajándékozni.

Menjünk még tovább, nagyobb értelem' és évezredes míveltség' országába, a' hindukhoz. Feleljetek, van-e hazája a' hindunak, ki csupa osztályokat lát maga előtt, mellyekből ki, és mellyekbe belépnie nem szabad; hol a' bramin' eszelős fia braminná, oktatóvá lenni kénytelen, hol a' katonának vértől iszonyodó, de tudomány után égő fia kardot forgatni köteles, hol a' mesterember csak mesterembert nemzhet és nevelhet, hol egy szóval, kiki a' neki kirendelt helyen létez'k, tesped, szive' sugalatát, lelke' emelkedését nem követhetve; hol az egyes ember az összeség' rabja, az ősi intézetek' szo'gája? — Akárki vágyjon oda, én nem irígylem neki; én bölcs atyának nem tartom azt, ki ötletei szerint bánik gyermekeivel, nem pedig hajlamaikat és tehetségeiket kérdezi meg a' pályára inditáskor. Az illy hont én hazának nem tudnám nevezni.

Mit szóljunk pedig a' pariáról és a' pariadokról, kiknek még osztályos jogok sincs, kik nem-személyek, hanem dolgok, kik nem is bizonyos urnak dolgai, ki ört állana fölöttök mint vagyona fölött, hanem szabadok mint az ég' madarai, akárki által lelövetni vagy lenyilaztatni. Mit szóljunk emberről, kinek létele teljesen mások kényére van bizva ott, hol állatokat ölni a' vallás tiltja, hol a' bogarak és férgek' eledeléről a' hit gondoskodik? — Szép India, illy törpe benned az emberi faj, illy alacson a' szellem, illyen tökélyre emelt brámád! Földteke, mennyire bővelkedel pariádokkal!

Az emberi faj nagyobb részének még nincs hazája e' földön, hanem a' jövendőben kell azt keresnie, a' soha föl nem lebbentett fátyol mögött. Mi pedig rokonszenvben vagyunk ezen szenvedő részszel és a' napot csak akkor hinnők földerültnek, midőn ember nem volna hazátlan. De a' mivel a' sors megálda, haszonra fordítjuk, elmondva a' mitől szivünk feszül 's a' részvétel' lángját tovább terjesztgetve. — Barátaim, az emberiség' áldása fekszik törekvésünkön.

Akarjátok-e hallani tőlem, minő színeket vettem a' tökéletes haza' képéhez, minő szavakat vélek alkalmatosnak azon tárgy' kifejezéséhez, melly tökélyében senkitől nem láttaték és csak az ohajtatok' tárában létezik. Elmondom jó röviden, hogy legyen mit keresni, mit vizsgálni, mit igazitani. — A' haza földi isten legyen, vagy ha e' kifejezés bálványozatnak tetszik előttetek, legyen isten' képe, helytartója a' földön, hatva határai között, a' honfiakra, míg isten az egész természetben hat és minden lényekre. Istentől az ember testet és szellemet vön, a' haza mívelje ki ezeket, bölcs belátása szerint, a' köz előmenetelre és az egyén' hasznára, hogy a' test ügyes, erős, a' természet' viszonyaival daczoló legyen, a' lélek pedig szilárd és tudománya által ura a' körülményeknek és minél tovább ura a' világnak. Isten vágyakat olta a' kebelbe, a' haza fejtse ki azokat, és adjon nekik magas nemes irányt; — isten akarattal ékesité föl a' lelket, a' haza törekedjék jó nevelés által oda jutni, hogy kiki a' jót, szépet és közhasznút akarja. Általában a' mit a' természet megkezde, azt a' haza hajtsa végre, a' minek a' természet csak csiráját veté el, abból a' haza varázsoljon virágot és gyümölcsöt elő. A' mit egyes ember végre nem hajthat, vigye végbe a' hazai egyetem, a' mi egynek elérhetlen, ejtse birtokába az összeség. Nyujtson a' haza segédke-

zet minden közhasznu törekvéshez, gyámolitson minden iparkodást, ismerjen meg, 's a' hol kell, jutalmazzon minden erényt. — És ki győzné mind elmondani, a' mi emberi állapotunk' ezen mezejére tartozik?

De legfőbb tekintetet érdemel a' haza által kezelendő nevelés. A' haza jogot követel és bir egyesek' élete és halála fölött, de ad-e ő is megfelelőt és hasonbecsűt az egyeseknek? Csekélységért életét senki sem koczkáztatja, söt nem is köteles koczkáztatni — a' halál pedig csak nagy vétek' díja lehet. A' vétek elkövetteték, a' biró itéletet mond, és az ember erőszakos halállal mulik ki. De a' vétek' oka nem fekszik-e sokszor a' társaság' szerkezetében? A.. ostobának nevezé B-ét, B. párvitára hivja ki Á-t, és elejti öt és meg kell halnia. A' haza mondja ki rá a' halált, de a' haza nem gondoskodék a' nevelésről; a' két bűnös parlagon nevekedék föl, az „ostoba" szót halálos sértésnek vette, a' párvita' országos rosz hatásáról fogalmat sem birt... kérdem, igazságos illy alkalommal az itélet? — Vagy a' kinek szivacs-szive fanaticus eszmékkel mérgesitteték meg, és az adandó alkalommal halált érdemel magának, csak maga bűnös-e, vagy az is, ki az eszméket fejébe öntötte, vagy a' haza is, ki a' nevelők fölött nem örködék? — Oh barátaim, a' hazának igen súlyos szerepe van, de a' legfőbb rész a' nevelésben központosúl.

A' haza végetlen mezőt tár ki az elmélkedésnek, mellyhez az egész emberi faj, az idők' egész sora, a' történetirás' egész tömege nyujt anyagokat. — Bár minél többen okoskodjanak rajta, bár minél bölcsebb eredményekre jussanak, és ezek bár minél tisztábban vitessenek át a' gyakorlati életbe! Mert hazát, e' névre érdemeset, alkotni fő föladása az emberi egyéneknek, a' nemzetek és az egész emberi fajnak. A' melly nép otthon nem áll jól, mint állhatna kün illendően; a' ki magával nincs tisztában, hogy ne zavarna és zavartatnék kün; ki a' magáéi iránt nem igazságos, hogy lehetne ollyan mások iránt, és hogy követelhet magának igazságot? — A' melly ország pedig a' haza' tökélyképéhez közelíteni tuda, az isten' országa e' földön, és erősen álló mint az isten-alkotta örök természet. A' gyarlóság' mozgatásai 's a' rosz akarat' törekvései bizonyos hajótörést szenvednek ezen. ***Vajda.***

Kölcsey.

1839.

Zendül a' hon' szava, hű fiait meghini tanácsra
Tár kaput és örvend a' fejedelmi Pozsony.
Én pedig elfojtódva lararíumomba bemégyek
'S képed előtt titkon sirva megállok, o szent!
Árnyadat a' sirból vágynám fölidézni könyűmmel,
Ah mert a' nagy ügyért kebled imádva hevült;
'S ím sírontuli fény leng illatözönlve körülem
'S Elysion' boldog hangjai szállnak elém:
„Hades' örök csendét mért háborgatja siralmad?
Mult sérvet feled a' férfi, 's előre tekint.
Melly keblem' hevité, él a' haza' drága szerelme
Élő magzatiban: nézz soraikra, 's remélj,
'S mondd nekik: A' hivet, állhatatost itt várja jutalma,
Váltva bürökkelyhét rényditjul istenitul."

Lugossy.

Emlékkönyvbe.

Angolból.

A' papnak szavait befogadtad, lányka, szivedbe
Mert zivatar 's fagy közt szent helyen hive valál;
Emlékül vidd el szavait; de ha többet ohajtnál,
Zárd be szivedbe magát, zárd be szivedbe papod'!

Kún.

Bourdon lovag.

Franczia novella.

Vincennes azon nyugtalan időben, midőn tánczmulatságokban kardok is csörgének, 's az ünnepi lakomákban vér folyt, erős vár, 's egyszersmind nyári fejdelmi lak volt. Ha kül falait, széles árkait, fala' minden szeglete bástyáit, vonó hidait, mik nehéz sánczaikon minden estve fölvonatának 's a' sánczokon helyenként fölállított őreit tekintjük, ezek első pillanatra egy olly erősségért kezeskednek, minek ótalmazása 's biztosítására semmi sem kiméltetek. De ha belsejébe lépünk; a' jelenet megváltozik, a' magas falakon látunk ugyan még őröket, de azon gondtalanság, a' mivel öket szolgálatjokat végezni tapasztaljuk, húzamosb lenézésök bajtársaik' különbféle mulatságaikra az első, katonákkal tölt, udvar' belsejében, a' helyett, hogy arra ügyelenének, valljon a' messze síkon nem közeledik-e ellencsapat, türtelenségöket mutatja az ijat 's nyilat koczka-pohárral cserélni föl, 's nyilvánítja, hogy a' rájok rótt kötelesség, inkább az általános fegy (Disciplin) mint a' jelen percz' sürgetősségének következése. Az első udvarból a' másodikba lépve, ama' katonai

pompából többé épen semmit sem, hanem a' sólymászokat sólymokat, apródokat ebeket, fegyvernököket lovakat tanítani, és zaj, kiabálás, nevetkezés, fütyölés között dévaj leányokat lármával menni el, a' sólymászoknak valami tréfa-szót, az apródoknak mosolyt, 's a' fegyvernököknek igéreteket vetve oda, 's ekkor az első udvarral átellenben fekvő, 's a' szobákba-járást képző alacsony boltozatos ajtónál eltűnni látunk. Ha ezek magokat az ajtón belépve tisztelet-teljes kaczérkodással meghajtják, ez nem a' bemenetelt ékítő két szent kép miatt történik, hanem mivel ezek mellett minden oldalon a' falhoz támaszkodva, keresztbe vetett ékes bársony 's damaszt ruhákba burkolt, két szép ifjú, Graville és Gyak urak, a' vadászat 's szerelemről beszélnek. Valóban ki őket így látta, gondtalan arczaikon alig veendheté észre azon bal sorsot jósló jegyet, mit, monda szerint, a' végzés újja azok' homlokára nyom, kiknek a' világot ifjúságok' éveiben kell elhagyni. Egy csillag-jós megnézve húsos kezeik' vonalait, nekik sok víg éveket jóslandott volna; de mind e' mellett is öt év mulva az első' mellének egy angol' lándsájától kelle átdöfetnie 's nem mult nyolcz év, hogy a' másik' holt teste fölött a' Loire' vize csapódék össze.

Lépjünk át ezen bemenetelen 's hágjunk föl balra ama' párkány-lépcsőre, 's ekkor nyissuk föl az első emelet ív-ajtaját 's az első szobán, mellyet szobáink' mostani elosztásánál elöszobának neveznénk, haladék nélkül menjünk át lábújj-hegyen járva 's lélekzetünket feltartóztatva, 's azonnal emeljük fel az arányszövetű szönyeget, mi ezen szobát a' másiktól választja el, egy jelenet tünend föl, mi az általunk adott hosszú leirásban említést leginkább érdemel.

Egy, azon toronyhoz, mellynek első emeletét teszi, hasonló négyszögű, olly gyengén megvilágított szobában, hogy a' fény a' keskeny tarka üvegű ablakokról lefüggő kárpitokon alig törhet keresztül, ama' goth 's ezüstözött oszlopú ágyak' egyikén egy, bár ifjú évein már túl levő, de még mindig szép nő fekszik és aluszik. Egyébiránt a' szobában uralkodó szürkület inkább egy kiszámoltt kaczérságnak mint történetes eseménynek látszik; e' félhomály, mi a' formák' gömbölyedségéből, miket össze olvaszt, semmit el nem vesz, ezen az ágyból kinyuló, vakító fehér karoknak, a' meztelen vállon függő fej' elevenségének, szét folyó hajfinomságának, minek egy része a' párnákra szórva fekszik, míg a' másik a' lefüggő karral a' padozatig ér, csodálatra méltólag kedvez.

Ez arczképnek még nevét is alá kell tennünk, az olvasó leirásunkból nem ismerte még meg Izabella királynőt, kinek arczára a' vidám évek gyöngédebben nyomák elmulásukat, mint férje' homlokára a' gyász évek.

Egy pillanattal később a' szép alvó nő' ajkai egy csattanással, csók' hangjához hasonlóval, szétváltak; nagy fekete szemei epedéssel, tekintete szokott keménységét egy pillanatra enyhítővel, nyiltak föl, mi e' perczben tán egy álomnak vagy jobban mondva, egy kéjteli emléknek volt köszönhető. Bármi gyenge volt is a' napvilág, bágyadt szemei még is igen erősnek lelék azt; egy pillanatra behunyá azokat, könyökére támaszkodva fölegyenesedék, más kezével a' párnák alól egy fényes tokú tükröcskét vön elő, mellyben nyájasan mosolygva nézé meg magát, 's miután ezt egy közelében álló asztalra tevé, erről egy ezüst sipocskát vön fel, kétszer sípolt, 's mint ha a' megerőltetéstől elgyengűlt volna, egy sohajt, mi inkább a' bágyadtság' mint szomor' bélyegét láttatá, bocsátva ki, ágyába vissza rogyott.

Alig hangzék el a' síp' szava, midőn a' bejárás előtti kárpit szétvonult 's egy ifjú tizenkilencz éves leányka' fejének utat engede.

„Királyném hivott?“ mond a' leány szelíd felénk szózattal.

‚Igen Charlotte, jöj ide.‘ Ő közelebb lépe, olly könnyeden téve lábát a' finoman szövött terítőre, mi szönyeg gyanánt szolgált, mellyből észrevehető vala, hogy neki ebben gyakorlata volt, midőn szép és hatalmas úrnéja' alvasákor a' szobában szolgálatait végzé.

„Te igen pontos vagy, Charlotte“, mond a' királyné mosolygva.

‚Az kötelességem, királyném.‘

„Jöj még közelebb.“

‚Fel akar királyném kelni?‘

„Nem; egy pillanatig csevegni.“

Charlotte a' kéj miatt elpirult, mert a' királynétól egy kegyet volt kérendő 's látá, hogy nemes úrnéja, azon szerencsés hangu-

latban van, miben a' hatalmasok mindent megtesznek, mi hatalmukban áll.

‚Micsoda zaj az az udvarban?' kérdé a' királyné.

„Az apródok és fegyvernökök nevetkeznek."

‚Én még más hangokat is hallok.'

„Azok Gyak és Graville urak."

‚Bourdon lovag nincs velök?'

„Nincs, madame, ő még ma nem láttatá magát."

‚Éjjel nem zavartaték meg a' csend az udvarban?'

„Nem: de kevéssel nap' költe előtt az őr egy árnyat látott fal hosszant lebegni — ő kiálta: ki az? Az ember, mert az volt, a' szélesség 's magasság' daczára az árok' más oldalára ugrott: ekkor az őr nyilát utána lövé."

‚No's?' szólt a' királyné, 's arcza elhalványodék.

„Oh, Raymund ügyetlen ember, elhibázta emberét, 's nyilát reggel egy árokba álló fába akadva lelé."

‚Ah!' szólt Izabella szabadon lihegve. ‚A' csábult' folytatá magában beszélve tovább.

„Bizonyosan csábultnak vagy kémnek kellett lenni; mert tiz közül kilencz éltét vesztette volna. Az legkülönösebb, hogy ez már harmadszor történik. Ennek nyugtalanitani kell a' várlakókat, nemde, madame?"

‚Igen gyermekem; de ha Bourdon lovag egyszer várkormányzó lesz, ez nem fog ismét történni.' A' királyné ajkára észrevétlen mosoly vonult, míg halvány arczai csak lassan pirultak ismét, miből kitűnt, hogy az érzemény, mi ezt okozá, kínos és erős volt.

„Oh, folytatá Charlotte, Bourdon ur derék lovag!"

A' királyné mosolygott. ‚Ah? szenvedheted öt?'

„Egész szivemből!" viszonzá a' fiatal lányka szelíden.

‚Megmondom neki, Charlotte, ez kevélylyé teendi öt.'

„Oh, madame, ne mondja meg neki, egy kérésem van hozzá, és soha sem lenne annyi lelkem...."

‚Neked?'

„Igen."

‚És mi?'

„Oh, madame..."

‚No's, mondjad.'

„Én ... oh, nem merem."

‚Csak mondjad.'

„Én öt egy fegyvernök-helyért kérném."

‚Magadnak?' kérdé nevetve a' királyné.

„Oh!" susogá Charlotte pirulva, 's szemeit lesütve.

‚De iránta való buzgalmad hiteti el velem. Kiért hát különben?'

„Egy ifjú' számára ..." Charlotte e' szókat olly lassan susogá, hogy alig hallatszának.

‚Ah, ki hát az?'

„Istenem, madame... De ön soha sem méltóztatott..."

‚No's ki az?' kérdé Izabella, bizonyos nemével a' türelmetlenségnek.

„Völegényem", ejté Charlotte hirtelen ki, mi alatt fekete pilláin két könny rezgett.

‚Te szeretsz, gyermekem?' kérdé a' királyné szavának olly nyájas hangján, miből azt lehete gondolni, hogy ő anya, ki leányát kérdezi.

„Oh, igen, halálból..."

‚Halálból? jól van, Charlotte, fogok érted szólni: kicsinálom a' helyet völegényed' számára: így ő mindig nálad marad. Igen, értem: édes egy pillanatnyira sem válni meg a' tárgytól, kit az ember szeret.'

Charlotte a' királyné' lábaihoz veté magát, 's megcsókolá úrnéja' kezét, kinek közönségesen olly kevély arcza e' pillanatban szokatlanul szelíd volt. „Oh, mi jó felséged — szólt a' lyány. Isten és monseigneur st. Károly' keze nyugodjék fején! ... Hála, hála! ... mi szerencséssé teszi ez öt! ... Engedje neki a' hírt megvinnem."

‚Tehát itt van ő?'

„Igen — felelt a' lyány könnyű fej-biczczentéssel, — igen, tegnap megmondám neki, hogy Bourdon lovag valószínűleg vincennesi kormányzóvá fog neveztetni, 's ez éjjel az arra való gondolat, mit önnek mondék, annyira foglalatoskodtatá öt, hogy ma reggel kivánságát közlendő hozzám sietett."

‚De hát hol van ő?'

„Az ajtó előtt, az előszobában."

‚És te merted ezt? ...'

Izabella' fekete szemei villámokat szórtak; a' szegény Charlotte térdein fekve, össze tett kezekkel hátra rogyott. „Oh! bocsánat, bocsánat" rebegé.

Izabella gondolkodék: ‚Fog ezen ember érdekeinknek igaz híve lenni?‘

„Azért, mit nekem igért, madame, kegyedért a' tűzbe menne.“

‚A' királyné mosolygott.‘ Hadd jöjön be, Charlotte, látni akarom öt.‘

„Itt?“ kérdé a' szegény lyányka ijedségéből bámulásba menve át.

‚Itt; beszélni akarok vele.‘

Charlotte mindkét kezével megnyomá fejét, mintegy hogy bizonyossá legyen felőle, ha nem álmodik-e, ekkor lassan felállt, a' királynéra bámulva nézett 's ennek ismételt intésére a' szobát elhagyá. A' királyné erre ágya kárpitjait összehuzá 's fejét közte kidugva ezt álla alatt mindkét kezével össze fogá, jól tudván, hogy az arczára pirosságot ötlesztő meleg, szépségének nem fog ártani.

Böszörményi Pál.

(Vége következik.)

Magyar játékszíni krónika.

Jun. 1. Bájital.

Jun. 2. Kalapos és harisnyatakács.

Jun. 3. Először: Babérfa és koldúsbot, vagy egy költőnek három tele. Szinj. 3 felv. egy felvonásos utójátékkal. Holtey Károly után Szigligeti.

Jun. 4. Don Juan.

Jun. 5. János, Finnland' herczege.

Jun. 6. Beatrice di Tenda.

Egyveleg.

Rachel kisaszony. — A' „Zeitung für die elegante Welt“, melly újabb időben sok életteljes képet ada Párisból, így nyilatkozik ezen művész hölgyről: Rachel kisaszony nem nagy, de nem is kicsiny, közép termetű, de karcsu, 's mondhatni, költői alaku. Járásában valami rejtélyes, bájszerű van, mellyet megnevezni nem lehet hacsak a' régiek' Gratia nevével nem. Arcza sovány, orra hoszúkás, de szép, szeme fekete, de lágy, haja szinte fekete, szemöldöke világosabb hajánál; az egész Rachelt megismerhetni szájáról 's feje' hordásának módjáról. Száját szépnek nem nevezhetni, sőt valami zsidós van rajta, valami nyomott, de ezen ajkak' hullámvonalaiban leirhatlan mosolygás játszik. Ez azonban inkább ironia mint szivesség. Láthatni rajta, hogy a' természet' gyermeke, és tudományos nevelést nem kapott. Inkább belső mint külsőleg él, igen keveset szól, sokat figyel, de kevés vagy semmi ismeretekkel nem bir. Rendesen fekete selyem vagy bársony ruhát visel. Haja simán van rendezve, homlokán keresztül ékszert visel, mellynek közepén gyémánt ragyog. Mellén mindig rózsát hord. Nyaka szabad. Így öltözködve jelenik meg az estvélyeken is. — Rachel' érdemei hasonlíthatlan kimondásában és szavalásában állanak, azután a' beszéd' kiárnyalása- és az azáltal előhozott ellentétekben.

Tudni kell, hogy egy millió franczia között alig van egy, kit a' kimondásban mesternek tarthatni. Rachel azon kiválasztott a' 32 millió közül, ki a' franczia verset hibátlan és gáncsolatlanul ki tudja mondani. A' franczia verset olly szeliden mondja ki, a' szó' minden lassú mellékhangját ugy kiemeli, hogy a' franczia gyönyörködve és kevélyen kiált föl: „Ah voilà du français!“ és örömkönyűket sír. Rachel' másik sajátsága azon módban áll, a' mint a' beszédet árnyalja. Ő ezt vele szuletett szépségérzet szerint teszi. Ő rajzol szavával. Leheletet bocsát a' mondásra, a' beszédet fokonként emeli, emésztő erővel űzi tovább, mellyet a' gyenge teremtésben nem is gyanítanánk, egész a' legfelsőbb tetőig és ekkor hirtelen a' megzúzásra bocsátja le, ugy hogy a' hallgatóban a' lélek is reszket. Ebben még inkább különbözik a' többi franczia színészektől, kik egész hatásukat a' hang' emelése vagy hanyatlására fordítják. Rachel nem kiált, mindig egyszerű, szavalása német-féle, kedélyes naiv, de nem szivből ömlő, mert mindig az ironia' tengerében lebeg, mindig fény és homály között lengve, — mikor dühöng, nem kiált mint más közönséges leány, belső elnyomott hangja visszahangként hallatszik ekkor, az elébb olly kellemes szegény leány Furiává változik át, de nem valódivá, mert magas öntudata szilárdan tartja fön nyugalmát — bár mennyire hágjon is az indulatban. Tulzóvá soha sem lesz. — Ezen fölül a' szavaknak olly intonatiót ad, és általa olly jelentést, mellyet a' nézők nem is gondoltak. Szerepeinek egyikében ezen három szó jön elő: „Rome, Rome, Rome enfin!“ Minden elődei fölemelték hangjokat az első szónál, Rachel nem: ő a' Romé-t erősen mondja ki, aztán félig fennhangon ismétli és a' Rome enfin-t egy megölő satyrával, mellyet nem lehet leirni. Hihetetlennek látszik, de e' szavakat háromszor kelle ismétlenie a' művésznőnek. — Mindenből kitetszik, hogy Rachel első rangú genie, de Németországban alig csinálhatna olly nagy zajt. Mert franczia kiejtésében sok fekszik, és csak Páris az, melly a' művészeket gloriával veszi körül. — Rachelnek még három nőtestvére van; az öregebbik Rouenban játszik. De ő nem Rachel. Az ifjabb Rebeka, több tehetséggel bir. Fitestvéréről is mondják, hogy sok hajlomai vannak a' színészséghez.

Uj gyorsirás. — Egy Hegner nevü úr Bécsben új gyorsirást talált fel, melly minden eddigieket fölül halad. Általa épen olly gyorsan lehet irni mint beszélni, és minden órában ötven perczet gazdálkodhatni meg és hét nyolczad rész papirost. Ezen nevezetes irásmódra a' feltaláló öt hónap alatt megtanít minden gyermeket, ki már orthographiailag irni tud. Az austriai kormány privilegiumot adott ezen találmányra.

Kenyérsütők. — A' párisi rendőrség szorgalmasan ügyel, nehogy a' kenyérsütők rosz kenyeret süssenek. Nem régiben 197 sütő volt a' fenyitéki törvényszék' elébe idézve, mert kenyerök rosz és kicsiny volt.

Marryat. — A' most Amerikában utazó Marryat kapitány, az amerikaiaktól, kik félnek, hogy őket útleirásában gúnyolni fogja, nem kevesebbet mint 500 levelet kapott, tele fenyegetésekkel, melyleyknél még azon rosz is volt, hogy nem valának bérmentesen küldve.

Raumer Fridrik, a' történetiró, egy útat szándékozik tenni Olaszországba, hogy Hohenstaufeneinek egy új kiadásához a' bolognai, florenczi és római levéltárakat használhassa.

Az életerő némelly állatokban bámulatra méltó. Egy jeges medve' szive az asztalra tétetvén, három egész óráig reszketett. Egy czapa apró darabokra vagdaltatván, darab húsai három napig mozgásban voltak.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

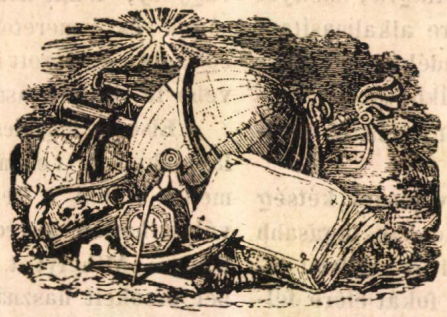

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV

Első félév. **Pest, juunis' 13. 1839.** **47. szám.**

Tartalom: Eszmék az idomi 's anyagi müvelés' egybeköttetéséről a' tanításban (*Briedl Fidél*). — Hellen virágok (*Székács*). — Bourdon lovag. Vége (*Böszörményi Pál*). — Egyveleg. — Igazítás.

Eszmék

az idomi 's anyagi müvelés' egybeköttéséről a' tanításban.

A' lelki és szellemi erők' müvelésének öszhangú 's egyarányos egybeköttetése, a' tudományos ismeretek' könnyű 's értelmes közlésével, vagy is az idomi- 's anyagi müvelés' egyesülése, alapja némileg a' jó- és czélszerű tanításnak. De hány a' tanító, ki oktatásai — a' tudományos ismeretek' közlése — között, alig, vagy épen semmit sem ügyel a' szellemi 's lelki tehetségek' együleges kimüvelésére? holott ez ügyelet az oktatásban olly fontos, söt elmellözhetlen szükséges is! A' legterjedelmesebb, 's tárgyilag akármelly hasznos tanítás, a' szellemi erők' elhanyagolása mellett, csak puszta 's léleklankasztó mechanismus, melly sem a' lélekre, 's ennek sok ágú tehetségeire, sem a' szívre — érzelmeink' e' fő lakhelyére — jótékonyan nem hat. Jóllehet némellyek hazánkfiai közül e' fontos és figyelemteljes tárgyról már irtanak többször 's többeket, mindazáltal nincs még a' tanítás-tudomány' e' része egészen kimerítve, és számtalan a' tanító, ki az idomi 's anyagi müvelés' öszhangú és egyarányos egybeköttetése iránt még tisztában nincsen. Nem akarok e' lapokban a' felvett tárgyról kimerítőleg értekezni, hanem csak eszméket adni, mellyek a' nevelés- 's tanításban jártasabb férfiaknak alkalmat nyujthatnak, hogy nézeteiket a' tanítástudomány' e' fontos része felöl bövebben terjeszszék az olvasó közönség elé.

Minden földi teremtmények közt egyedül az ember az, kit nevelni és tanítani kell. Az állatok szabadon 's rendesen használják természettől nyújtott ereiket minden elöleges oktatás nélkül, 's a' beléjök oltott ösztön által képesekké válnak, elérhetni ama' kifejlés' fokát és érettségét, mellyet elérniök lehet és kell. Máskép áll e' tekintetben az állatok' fejedelme 's ura az ember. Őt a' kegyes alkotó a' legszebb tehetségekkel ékesité fel, értelmet, észt 's okosságot ajándékoza neki, hogy ezeknek czélirányos használata által képessé váljék léte — 's rendeltetése' nemes czéljához nem csak közelíthetni, hanem azt el is érhetni. De ezt nem úgy kell felfognunk, mintha ember már születésével tehetségeinek teljes működését birná; ő a' jó- 's igaznak magvait 's az ezek iránti

hajlamot hozza magával a' világra, mellyet szintúgy kifejteni 's működésre alkalmasítani kell, mint akármelly más ajándékát a' természetnek; 's e' kiképzés, e' működései alkalmasítás leginkább czélszerű nevelés és tanítás által történik. —

Fő iránya és czélja a' nevelésnek kétség kivűl az erkölcsiség, melly azonban, tágasabb értelemben véve, minden lelki és szellemi tehetségek' bizonyos müveltségi fokát előre felteszi emberben. — A' nevelés sem tehetségeket, sem hajlamot embernek nem szerez, hanem felteszi előre, 's útmutatást nyujt, miként kelljen azokat kifejteni és müvelni. E' kifejlés 's mivelés csak bizonyos feltételek alatt sikerül, mellyeket maga a' természet alapíta meg, 's méltán a' nevelés' — emberi tehetségek' kifejlése' — szabályainak mondatnak. — E' szabályokat a' folyton vizsgálat és tapasztalás' keze keresi fel, mellyeket mindazáltal a' nevelésben elmellőzni nem szabad, mert a' szabályok' elhanyagolása 's elmellőzése bizonyosan czéltévesztést vonna maga után. Ez állítás főleg az ismerő tehetséget illeti, hogy az ösztönök, mellyek által az említett erő felébresztetik, 's az ez által eszközlendő gyakorlatok, mindenkor legjobb renddel és pontossággal történjenek, t. i. az ismeretben az előre bocsátott tárgy avagy eszme a' következendőnek felvilágosításául 's mintegy gyámolául szolgáljon, és mindenek egy jól képezett egészszé alakuljanak. — Nevelés tehát és tanítás legszorosabb kapcsolatban áll egymással, 's hiány nélkül nem lehet egyiket a' másiktól elválasztani. Minden tanítás, miként helyesen állítja Dinter: „legyen erőt képező, 's a' tanító, mint óvó — 's felügyelője a' kisdedi test és szellemnek — legyen egyszersmind nevelő; így nem fog czélt téveszteni, sőt nevendékeinek testi, lelki és szellemi boldogságát sikeresen eszközlendi 's mozdítandja elő."

Minden tanításnak kettös czélja; az első abban áll, hogy a' tanító nevendéke' értelmi erejét alkalmas eszközök által feléleszsze 's kimüvelje; a' második oda irányoz, hogy a' némileg kifejlett értelem bizonyos ismeretek' felfogására vezéreltessék 's alkalmassá tétessék. — Tanítani pedig teszen czélszerű vezetés által a' nevendék' ismerőtehetségét oda irányzani, hogy benne bizonyos igazságok' öntudata 's azok iránti készség támadjon, mi vagy új, tehát soha eddig nem hallott igazságok és ismeretek' közlése, vagy a' már egykoron felfogott igazságok 's ismeretek' bővebb felvilágosítása által történik. —

Első 's legjelesebb tanítója embernek tulajdonkép' a' természet és tapasztalás, melly utóbbi a' természet' fő eszköze 's elválaszthatlan segéde az emberek' oktatásában. — Mihelyt t. i. szabadabban kezdi ember érzékeit használni, azonnal felébresztetik figyelme az öt körülvevő tárgyakra 's ezeknek sajátságaira; iparkodik magának ösztönileg tiszta eszméket 's világos fogalmakat szerezni, mellyeket később rendszerezhessen, 's egy tökéletes egészszé alakíthasson, új 's újabb igazságokat felfedezendő. Azonban, habár a' nyájas természet elválaszthatlan segédével, a' tapasztalással, együlegesen első, 's legjelesb tanítója is az emberiségnek; habár szabályokat nyújt, mellyeket ember élete' pályáján át kövessen; még is mindezek csak töredékei egy nagy egésznek, 's e' miatt szükségkép tetemesebb hézagokat hágy emberben, tekintve a' hasznos, vagy szükséges ismereteket. — Az oktatás tehát, mellyet közvetlenül nyerünk a' természettől, nem egyéb, mint tömege a' töredékeknek, mellyben rendet 's összhangzatot hasztalan keresünk; és ezokért, kivált első éveinkben, alig tudjuk, 's tudhatjuk, mikép kelljen e' töredékekkel bánni, miként és hova alkalmazni? A' tudatlan 's müveletlen ember fejében e' töredékek a' képzelhető legnagyobb ellenhangzat — 's zavarban állanak; a' természet ugyan itt is megteheté a' magáét; adhata t. i. 's némileg tán ki is fejtheté a' tehetségeket, de miután az ismeretek' rendszeres közlése hiányzik, szükségkép' zavar- 's ellenhangzatnak kell uralkodnia; mert csak az ismeretek' rendszeres közlése, azaz a' tanítás szedheti a' töredékeket egy összhangzó egészbe. Az idomi- 's anyagi művelésnek, — a' tehetségek' kifejlődésének az ismeretek' közlésével — tehát folyton a' legszebb összhangzatban kell állania, mert elválasztva egymástól czélhoz nem vezethetnek. — Különösen:

Tanítás pótolja ki azon hézagokat a' nevendék' ismerőtehetségében, mellyeket az emberiség' első oktatója, a' természet, továbbá a' tapasztalás 's más emberekkeli társalkodás hagya; mert a' csinatlan 's rendetlenül összehalmozott szemléletek' tömegét, mellyet a' ta-

pasztalás nyujta, szétszedi, elrendeli újra, 's rendezi, egyszersmind arra szoktatja a' kisdedet, hogy figyelmét akármelly tárgyra fordítani, 's ha fontossága úgy kivánja, tovább reá függeszteni is tudja; és a' tartalmokra nézve rokon eszméket, fogalmakat, avagy szemléleteket, egy tökéletesen öszhangzó egészszé alakíthassa.

Két hibát kell szorgosan kerülni a' tanításban; először soha unalmat ne szerezzen az oktatás; 's másodszor, legyen a' magyarázandó tárgy, vagy dolog' természetéhez mérve; mert nem annyira az iskolára, mellyen néhány év alatt átesik a' nevendék, mintsem az egész életre kell hatnia a' tanításnak; és akármelly száraznak tetsző tárgyat vegyünk is fel oktatási anyagúl, lehetend az nagyérdekű, 's a' tanitványokat rendkivűlileg kellemesen bilincselendi le, ha czélszerűen választjuk a' módot, mellyel a' kijegyzett tárgyat előadjuk, azaz: mellyel tanítunk. —

A' tanításmód pedig összesége 's egyeteme mindazon szabályoknak, mellyek által az oktatáshoz megkivántató lélekerő felizgattatik a' nevendékben; 's benne alapszik ama' nagy, de még is egyszerű titok: „miként kelljen a' szellemi 's lelki tehetségek' müvelését czélszerűen egybekötni az ismeretek' közlésével", mellyhez sokszor az egyszerű 's kevés tudománynyal biró néptanító sikeresebben és jobban ért, mint az ismeretek' nagy tömegével kérkedő academicus, ki tán ezeken kül még fönebbi módszerkutatónak is tartja magát. — Lehet, hogy a' tanító szeresse hivatalát, 's e' szeretettől lelkesülve híven és buzgón teljesítse azt minden ágaira nézve, mellyek az ismeretek' közléséhez tartoznak, 's még is, midőn a' vélt világosan előadott tárgyat vagy dolgot nevendékeivel ismétli — teszem többször is — sajnosan fogja tapasztalhatni, hogy az emlékezőtehetség' némi nyomai mellett is kisdedei a' magyarázott dolgot, vagy épen nem, vagy tökéletlenebbűl, mint reménylenie a' tanítónak szorgalma után szabad vala, fogák fel. 'S honnét ez? a' gyermekekben van-e az ok 's hiba, vagy inkább a' tanítóban? Lehet ugyan, hogy némileg a' tanitványokban alapuljon az előadott tárgyak' hiányos felfogásának oka; de többnyire, söt majd mindenkor a' tanítónak lehet 's kell vétekül tulajdonítani, hogy,

mit tisztán 's teljes összefüggésben kell vala felfogniok, csak töredékesen és hiányosan fogták fel; 's a' tanító az által követi a' hibát, hogy vagy mellőzi végkép, vagy hanyagúl bánik a' tanítás' idomi részével, mindenkor csak a' tárgyilagossal, az anyagival foglalatoskodván. Ki építeni akar, szükséges mindenek előtt, hogy alapfalról gondoskodjék; 's ha szándéka, tartós, szilárd és czélszerű épületet állítnia, szükséges, hogy az épületnek megfeleljen teljességgel az alapfal; különben, mielőtt elkészülend, széthull az anyag, 's kőhalommá váland a' ház. Épen igy áll a' dolog tanítvány 's tanító közt; ha a' tanító nevendékét tanítani akarja, szükséges, hogy mindenek előtt szellemét és lelkét szorgosan kimüvelje, 's őt az ismeretek' felfogására czélszerűleg elkészítse; igy leendnek az ismeretek épületté, melly biztos és szilárd alapon nyugszik. ***Briedl Fidél.***

(Vége következik.)

Hellen virágok.

Hephaestos.

Nőd Kypris, fiad Ámor, a' csintalan. A' mese fejtve.
Tudjuk mért sánták lábaid, érczkoholó!

Embergyűlölő.

Tarsosi Dionys nevem. Éltem' hatvanad évén
Haltam 's nem nősztem; bárcsak apám se' tevé.

Kypris 's a' Musák.

Kypris a' Musákhoz: „Szüzek tiszteljetek engem,
Vagy felfegyverzem Amorom' ellenetek!"
Musák Kyprishez: „Mondd Marsnak e' csacska igéket;
A' könnyü gyerkőcz képtelen ártni nekünk."

Timon.

Mit használ tudnod, mi nevem? Tudjad, hogy egyiglen,
A' ki siromhoz jő, sirba ohajtom alá.

Hermon.

A' fösvény Hermon tort volt álmában adandó
'S reggel bújában szögre kötötte magát.

Székács.

Bourdon lovag.

(vége.)

Alig tevé ezen előkészületet, midőn Charlotta kedvesével belépett. Huszonkét éves ifjú volt ez, széles nyílt homlokkal, élénk kék szemekkel, gesztenye szín hajjal, 's halvány ajakkal. Öltözete zöld posztó kabátból újján hasítékkal, mellyen inge kilátszék; hason szinű posztó pantalonból, melly lábszárai' erős inait láttatá át. Sárga bőrövébe széles vasú tőr volt dugva, minek markolata fényét ura' szokásának köszöné, ki egyik kezét mindig rajta tartá, míg a' másikban nemez (Filz) kalapot, hasonlót vadászfövegeinkhez, fogta. Két lépésre az ajtótól megállt. A' királyné futó pillanatot vetett rá 's alakja' vizsgálatára bizonyosan több időt szán vala, ha előre láthatá, hogy előtte olly ember áll, kinek a' sors az életben egy olly órát adott, mi alatt nemzetek' kül alakjának kelle megváltozni. De semmi sem hírnöklé neki ezen rendkivüli rendeltetést, 's e' pillanatban benne csak egy szép, ifju, halvány, félénk szerelmest látott.

‚Hogy hínak?' kérdé a' királyné.

„Leclerc Perinet."

‚Ki atyád?'

„Tanácsbeli Leclerc, a' saint-germaini kapu' zárnoka."

‚'S mi vagy te?'

„Vasárus a' Petit-Ponton."

‚'S fel akarsz mesterségeddel hagyni, hogy Bourdon lovag' szolgálatába léphess?'

„Mindennel felhagynék, Charlottám' látásáért."

‚E' szolgálatra reá is termettél?'

„Minden fegyver közt, mi nálam, mint vasárusnál árultatik, buzogánytól a' tőrig, kéz-ijtól a' lándsáig kevés van, mit olly jól ne forgatnék, mint a' legjobb lovag."

‚Ha számodra a' helyet megnyerem, Leclerc, híven fogsz szolgálni?'

Az ifjú felpillantott, a' királyné' szemébe nézett 's szilárdon monda: „Igen, madame, mindenben, mi isten 's monseigneur Károly, a' király, iránti kötelességgel nem ellenkezik."

A' két szerelmes egymásra leírhatatlan boldog pillanatot vetett. E' perczben erős zaj hallaték.

‚Mi az?' kérdé a' királyné.

Charlotta 's Leclerc az ablakhoz siettek 's az udvarra néztek: „„Oh! isten!"" kiált az ifjú lány megrémülve.

‚Mi az?' kérdé a' királyné másodszor.

„„Oh! madame, az udvar tele fegyveresekkel, az őrsereg lefegyverezve, Giak 's Gravilla urak fogva.""

‚A' burgundiak' megrohanása?' szólt a' királyné.

„Nem, felelt Leclerc, ezek armagnakiak, fehér keresztet viselnek."

„„Oh! mond Charlotta, ott vezetőjök Dupuy úr. Vele két kapitány van. A' királyné' szobája után kérdezősködnek, mert újjokkal erre mutatnak. Jőnek, belépnek, a' lépcsőn felhágnak.""

„Feltartóztasssam őket?' kérdé Leclerc, tőrét félig kivonva tokjából.

‚Nem, nem — felelt a' királyné élénken. — Ifjú, rejtsd el magad' e' titkos szobába; talán, ha nem tudják, hogy itt vagy, használhatsz, míg ellenkező esetben en vesztedet eszközölnéd.'

Charlotta Leclercet egy Izabella' ágya mögötti kisszerű sötét kamrába tolá. A' királyné ágyából kiugrott, magára egy bő, szőrös bőrrel béllelt felruhát vetett, a' nélkül, hogy ideje lett volna azt derekán másként összekapcsolni, mint, hogy azt kezeivel egymáson tartotta, haja, mint említették, vállától övéig hullt alá. E' pillanatban Dupuy, két kapitány' kiséretében, az ajtókárpitot visszataszította, 's a' nélkül hogy kalapját levenné, a' királynénak mondá: ‚Asszonyom, királyné, ön foglyom.'

A' királyné' ajkairól egy sikoltás, mi épen annyi dühösséget mint megrettenést nyilvánita, hangzott, 's ekkor érezve, hogy lábai inogtak, ülő helyzetben ágyára sűlyedt, arra, ki hozzá illy tisztelet nélkül szólt, egy pillanatot vetett, 's csipős mosolylyal monda: „Ön, Dupuy mester, bolond."

‚Szerencsétlenségre urunk, a' király, csábult; különben, madame, már rég megmondtam volna önnek, mit még csak most mondok.'

„Én fogoly lehetek, de még királyné vagyok, 's ha többé nem volnék is királyné, de még mindig asszony vagyok, tehát, uram, beszéljen födetlen fővel, mint urával a' Connetabellel fogna beszélni, mert gyanítom, ő az, ki önt küldé."

‚Ön nem csalatkozik, én az ő parancsából jövök' felelt Dupuy, sisakját lassan le-

oldva, mint olly ember, ki valamit inkább ön fejétől, mint parancsolatból tesz.

„Jól van — viszonzá a' királyné; de minthogy én a' királyt várom, meglátjuk ki úr e' házban, a' Connetabel-e vagy a' király."

‚A' király nem fog eljöni.'

„Én mondom, neki el kell jöni."

‚Ő a' fél úton Bourdon lovaggal találkozék.' — A' királyné összeborzadt. Dupuy mosolygva vevé észre azt.

„Nos?" szólt a' királyné.

„Nos! ezen találkozás föltételét megváltoztatá és kétségkivül a' lovagét is, mert ő egyedül gondola Párisba visszamehetni, 's oda most jó őrizet alatt jő; ő szobáját a' Saint-Paul hotelben hivé találhatni, míg számára egyet a' Chateletben tartánk fel."

„A' lovag fogva! miért?"

Dupuy mosolygott. ‚Önnek ezt jobban kellene tudni, madame!'

‚De élte nincs veszélyeztetve, reménylem?'

„A' Chatelet nem messze van a' Grevepiacztól."

‚Őt meggyilkolni merni nem fogják!'

„Asszonyom, királyné, mond Dupuy a' nőre kevély 's szilárd pillanatot mérve, emlékezzék monseigneurre, az orleansi herczegre; ő urunk a' király után első volt; körüle négy futnok szövétnekesen, két fegyvernök lándsákkal 's két apród szablyákkal voltak, midőn az utolsó estén, öntől a' vacsoráról visszatérő, a' Barbette-utczán keresztül ment... Egy olly nagy úr illy kis lovaggal teljességgel nem hasonlítható... Nos, mindketten hason bűnbe estek: miért ne szenvednének mind ketten egyenlő büntetést?"

A' királyné dühös haraggal felugrott; vére olly hirtelen tolult föl arczába, hogy az ember azt gondolhatá, minden erének föl kelle pattannia, kezével az ajtóra mutatott, egy lépést tön előre 's rekedt hangon ez egyetlen szót mondá: ‚Távozzék'. Dupuy ijedten hátrált egy lépésnyire.

„Jól van, madame, de mielőtt távoznám, még valamit kell mondanom: a' király 's monseigneur Connetabel' nyilvános akarata, hogy ön haladék nélkül Toursba utazzék."

‚Hihetőleg ön' társaságában?'

„Igen, madame!"

‚Tehát önt porkolábúl választák. — A' hivatal díszes, 's önhöz igen jól illik.'

„Azon férfiról tartanak valamit, az országban, kire rá bizzák Francziaország' királynéjával egyedül élni."

‚Azt hiszi — mond a' királyné — a' bakót nemességre emelnék, ha fejemet lábam elébe tenné?' Ekkor elfordult töle, mintha eleget szólt volna 's többé felelni nem szándékoznék. —

Dupuy fogát csikorgatá.

„Mikor lesz készen az elutazásra, madame?"

‚Tudatni fogom önnel.'

„Gondolja meg, madame, hogy a' dolog halasztást nem szenved."

‚Gondolja meg, uram, hogy királyné vagyok, 's önnek távozást parancsolék.'

Dupuy néhány szót mormolt; de ismerve azon nagy hatalmat, mellyel Izabella királyné az öreg király felett bírt, reszketett, hogy a' nő, míg amannak közelébe lesz, a' töle csak egy pillanatnyira eltűnt hatalmat ismét vissza nyeri, magát tehát nagyobb tisztelettel, mint mit eddig mutatott, hajtá meg, 's mint a' királyné parancsolá, távozott. Alig hullt le az ajtókárpit ő 's két kisérője megett, a' mint a' királyné egy karos székbe le inkább esett, mint ült, Charlotta zokogásra fakadt, 's Leclerc Perinet a' titkos szobából előrohant, 's még halványabb volt mint közönségesen, de látszék, hogy ennek oka inkább harag mint félelem.

„Ne öljem meg ez embert?" kérdé; kezével törén, fogcsikorgatva.

A' királyné keserűn mosolyga. Charlotta lábaihoz veté magát. A' királynét ért csapás a' két szerelmest is sujtá: „Őt megölni, monda a' királyné. Azt gondolod, ifjú, e' végre szükségem volna karod és törödre? Őt megölni! mire való volna ez? Lásd, az udvar tele katonákkal, öt megölni...! meg fogná ez Bourdont menteni?"

Charlotta erősebben sírt; asszonya' bánata miatt való fájdalmához még egy nem kevésbbé élénk személyes fájdalom is járult, a' királyné elveszté szerelme' szerencséjét, Charlotta elveszté reményét hozzá: a' legszánandóbb Charlotta volt. A' királyné szóla ismét: ‚Te sírsz Charlotta ... te sírsz 's neked szerelmed tárgya még is megmarad! ... mert titeket csak pillanatnyi elválás szakaszt el!... Te sírsz? 's én, a' királyné, fölcserélném sorsomat a' tiéddel... Te sírsz! De még is, tudod, hogy én, ki sírni nem tudok, Bourdont

úgy szeretem, mint te ezen ifjat szereted! Ah ők megölik őt, látod, ők meg nem bocsátanak. Azt, kit én olly igen szeretek, mint te ezt, meg fogják ölni, 's én semmit sem fogok tehetni a' gyilkosság' meggátlására, 's azt sem fogom tudni, melly perczben merítik keblébe a' vasat, 's rám nézve éltem' minden perczei, az ő halála' perczeivé lesznek, 's minden pillanatban mondandom magamnak; most engem hí, nevemet mondja, vérében fetreng, halálos félelmek közt gyötrődik, és én itt vagyok 's semmit sem tehetek 's még is királyné, Francziaország' királynéja, vagyok!... Átok, én nem sírok, én nem sírhatok...'

A' királyné kezeit tördelé 's arczát marczangolá 's a' két ifjú épen úgy siratá bal sorsát, mint a' királyné.

„Oh! mit tehetünk" szólt Charlotta; „„Parancsolj"" mond Leclerc. ‚Semmit, semmit... Oh! egész pokol fekszik e' szókban. Késznek lenni en vérét 's éltét oda adni annak megszabadításaért, kit az ember szeret, és semmit sem tehetni! Oh ha hatalmamban volnának azok, kik szívemnek kinpadra feszítésével kétszer űzék tréfájokat! ... De semmit sem ellenök, semmit érte! Még is hatalmas voltam én; egy a' király lélek-távol-lét' rohama' alkalmával a' Connetabel' halálos ítéletét aláírathatám vala: de nem tevém: Oh én balga, tennem kellett volna. Most Armagnac volna, ki börtönbe fekve a' halált szemei előtt látná, mint jelenleg ő!... ő, olly szép, olly ifjú, ő, ki öket soha sem bántá meg! Ah, megölik őt, mint orleansi Lajost megölték, ki öket szinte soha sem bántá meg... És a' király ... a' király, ki minden gyilkosságukat látja, ki vérében gázol — a' király — csábult. Oh isten, istenem, könyörülj rajtam, szabadíts meg, boszúlj meg!'... „Könyörület!" kiált Charlotta. „„Kárhozat"" Leclerc. ‚Én elútazni!... ők engem távol akarnak! azt hiszik, elútazandom!... Nem! nem, utazni, a' nélkül, hogy tudnám mi lett belőle! Darabokban szaggassanak el innen!... majd meglátjuk, ha fogják-e merni kezöket királynéjokra tenni, kezeim 's fogaimmal kapaszkodom a' bútorokba, oh! meg kell nekik mondani, mi lett belőle, vagy inkább a' sötét éjjelen magam megyek el a' fogházba; (a' királyné egy iskátulát vön fel 's nyita ki) lássátok, nekem van aranyom!... aranyom váltságdíjul egy férfiért, 's ha ez nem elég, itt drága kövek, gyöngyök, országot érők vannak, nos! mindent! mindent a' börtönőrnek adok, 's ezt mondom, add vissza nekem élve öt, a' nélkül hogy haja' szála meggörbedne; 's ez mind tiéd!... Tiéd, ki nekem többet adandhatsz vissza, mint ez mind; tiéd, kinek még többet kötelezek, kinek még mást is adok.'

„„Asszonyom, királyné, szólt Leclerc, akarja hogy Párisba menjek?... Nekem barátim vannak, összeszedem öket; 's a' Chatelet megrohanjuk."

‚Igen igen, viszonzá a' királyné keserűn, 's te halálát fogod siettetni, nemde? 's ha sikerülne is a' tömlöczöt betörnötök, a' börtönbe lépve egy még meleg vérző holt testet fognátok lelni; mert egy törnek szivbe döfésére kevesebb idő kivántatik, mint a' mennyi barátaidnak tíz ajtó, tíz vasajtó' betörésére kell!... Nem, semmi erőszak; mi csak meg fognánk ölni őt... Menj, utazz, tölts éjet, napot a' Chatelet előtt, ha öt még fogházba viszik élve; kisérd az ajtóig, megölik őt, kövesd testét a' sírig 's mind a' két esetben jőj vissza, 's mondd meg, hadd tudjam, hol van élve vagy halva. —

Leclerc távozni akart, a' királyné visszatartóztatá öt: „Ezen keresztűl" monda a' nő, újját szájára téve, a' titkos szoba' ajtaját ismét kinyitá; egy rugót meghúzott, a' padozat letolúlt, 's egy a' falba épitett grádics' lépcsői mutatkozának. „Leclerc, kövess" szólt a' királyné!

És a' hatalmas, ismét félénk növé lett Izabella a' hitvány vasárust, most egyetlen reményét, kézen fogá, 's elül menve, öt a' falszegletektől óva, a' szűk 's sötét tornáczoknak, mellyben most voltak, alját lábaival kémlelve ki, vezeté. Leclerc néhány kanyarulat után egy ajtó' hasadékán át világosságot látott; a' királyné kinyitá az ajtót, ez egy elszigetelt, a' sánczra nyuló kertbe vezetett; utána nézett az ifjúnak, ki a' falra hágott, kezével a' remény' 's tisztelet' utólsó jelét küldé, 's a' falról leugorva eltűnt. A' zavarban öt senki sem vette észre.

Míg a' királyné szobájába visszatér, kövessük Leclercet, ki a' síkságon keresztűl a' bastillehoz jő, késedelem nélkül a' Saint-Antoine útczán lemegy, a' Greve-piaczra lép, a' vesztő fára, melly martalékából kifogyott karját a' vízi oldalra nyujtja, agályos pillanatot vetve, magát kifuvandó egy perczig, a' Notre-

Dame-hídon megáll, a' nagy vágóház' szegletéhez ér 's midőn látja, hogy innen észrevétetés nélkűl mindent lát, mi a' nagy Chateletbe bé és kijő, magát egy a' lovag' befogatásáról beszélő polgárcsoport közé vegyíti.

„Bizonyossá teszem önt, Bourdichon mester, mond egy aggnő egy polgárnak, kit hogy nagyobb figyelemre kényszeritsen, mellénye' gombjánál fogva tartott: bizonyossá teszem önt, hogy ő ismét magához tért, én ezt a' Chatelet börtön' mestere leányától tudom; ez azt állitja, hogy ő csak hátul kapott fején egy zúzást és semmi egyebet.“

‚Hiszen én nem mondok ellent, Jehanne anyók, felelt a' polgár, de ez még nekem mind nem fejti meg, hogy öt miért fogták el.‘

„Oh, azt könnyű kitalálni. Ő az angolok 's burgundiakkal egyet értett, hogy nekik Párist átadja, ő mindent lángba boritni, vérfürdőt készíteni, az egyházi edényekből pénzt veretni akart... Söt többet, hogy öt erre Izabella királyné birta, ki, az orleansi herczeg' meggyilkolása óta, a' párisiakat annyira meg akarja rontani, hogy azt mondja, addig nem nyugszik, míg a' barbettei útcza alapig le nem rontatik, 's boldog asszony' szent képének háza le nem ég.“

„‚Helyet, helyet! szólt egy kaszab (Schlachter), a' kinvalló jö.‘“

Egy veres öltözetű ember ment át a' neki helyet csinált csoport közt... Midőn közelebb jött, a' Chatelet' ajtaja, mintha öt ismerné, magától fölnyílt, 's magától ismét becsukódék. Minden szem öt követé; pillanatnyi csend keletkezék, mire a' félbeszakadt beszélgetés ismét folyamatba jött.

„Oh, ez helyes — szólt a' nő — Bourdichon' mellényét elereszve, a' börtön-mester' leányát ismerem, tán láthatom öt kinoztatni.“

'S most el kezdett a' Chatelet felé olly sebesen futni, mint csak kora 's hasonlatlan hosszaságú lábai engedék. Az ajtón kopogtatott, a' kis ajtó-fiók, minn egy kis szőke lány dugá ki kerek fejét, fölnyilt. Rövid párbeszéd keletkezék, de minek, mint látszék, nem azon eredménye lön, mit Jehanne magának igért belőle, mert az ajtó zárva maradt. De a' fiatal lányka a' nyilás' vas rúdjai között kinyujtá karját, 's a' börtön' szelelő lyukára mutatva, azonnal eltűnt. Az öreg nő magához inté a' csoportot, 's néhányan hozzá mentek, ekkor a' léglyukhoz ereszkedve le, környezőinek mondá: „Jertek ide gyermekek, ez itt a' börtön-nyilás, látni ugyan nem fogjuk öt, de legalább kiáltani halljuk, 's ez mindig jobb semminél.“ Most mindnyájan kiváncsin tolultak a' nyiláshoz, mi a' pokol' küszöbének tartathaték, mert nem mult tiz percz, midőn abból lánczcsörgés, dühös kiáltás, 's tűz' fénye tört elő. „Oh, látom a' szénserpenyűt, szólt a' nő, csitt! a' kinvalló vasfogót tesz bele ... az ott a' fuvót nyomkodja.“ —

A' szenes serpenyű a' fuvó' minden ásitására olly erős fényt bocsátott, hogy azt földalatti villámtűznek lehete tartani. „Most a' fogót kiveszi, ez olly izzó tüzes, hogy markolata kezét égeti... Hátra megy a' börtönbe; csak lábait látom. Csitt, hallgassatok, mindjárt fogunk hallani.“

Egy átható kiáltás volt hallható... fejöket mindnyájan olly közel dugák a' léglyukhoz, mint csak lehete.

„Ah! ott a' biró, ki öt kihallgatja, kezdé ismét beszédét a' nő Cicerone; ki, mint legkorábban érkezett, fejét a' vasrudakon egészen bedugá — „Ő nem felel: felelj lator! felelj orgyilkos, ismerd meg bűnödet.“

‚Hallgass hát!‘ szólt több hang.

A' nő kihuzá fejét a' lyukból, de helyét biztositandó mindkét kezével erősen markolt meg egy rudat, ekkor egy pap' meggyőződésével monda: „Magatok látjátok, ha semmit sem vall, nem akaszthatják fel.“

Fejét egy második kiáltás ismét a' nyiláshoz csalá. „Ah! a' jelenet változik, a' fogó most a' serpenyű mellett fekszik; — ugyan kifáradt“. Pörölyütések hallatszottak. „Nem, nem, kezdé a' nő vigan, a' clavetteket teszik rá. A' clavettek deszkák voltak, miket kötelekkel a' szegény bűnös' lábaira kötöztek, mire ezek közt egy széles vasék tételek, mit addig vertek, míg nem, egymáshoz a' húst laposra nyomák 's a' csontokat összetörék.

Úgy látszék, hogy a' lovag semmit sem vallott, mert a' pörölyütések növekedő erő 's gyorsasággal következtek egymásra. A' kinvalló mérges lön miatta.

Egy ideig nem hallottak kiáltást, tompa nyögés következett. 'S végre megszűnt ez is. A' pörölyütések egyszerre félbeszakadtak. Most Jehanne anyók felállt: „Mára vége“

szólt ő térdeiről a' port leverve 's sapkáját rendbehozva, elájult, a' nélkül, hogy valamit vallott volna" 's azon meggyőződéssel, hogy további időzés nem használ, távozék. Ez alapos tudománynak, mit illy módon látszék szerezni, azon következése volt, hogy példáját minden néző követte, kivéve egy ifjat, ki falhoz támaszkodva, állva maradt. Ez Leclerc Perinet volt.

Egy pillanattal később, mint Jehanne asszony előre látta, a' kinvallató kijött. Estve felé pap ment a' börtönbe, 's midőn egészen beestveledék, őrök állíttattak ki, kik közül egy Leclercet távozni kényszeríté, ő most a' Pont-aux-meuniers' szegletkövére ült.

Két óra múlt, bár az éj sötét volt, szemei még is annyira hozzá szoktak, hogy a' szürke falon a' fekete foltot, hol a' Chatelet' ajtaja volt, megkülönbözteté. Egy szót sem szólt 's keze mindig törén nyugodva étel 's italra nem gondolt.

Tizenegyet ütött, az utolsó ütés még hangzék, midőn a' Chatelet' ajtaja felnyilt, 's a' küszöbön két katona, egyik kezébe kard, másikba szövétnekkel jelent meg, ekkor négy férfi, terhet hozva, 's utóljára egy személy, kinek arczát vörös sapka fedé, jött. Némán közeledtek a' Pont-aux-meuniershez. Midőn épen Perinet előtt voltak, látá ez, hogy az, mit az emberek vittek, egy nagy börzsák volt; hallgatózék, egy sohaj jött felé, többé semmi kétsége nem maradt. Egy másod percz alatt töre hüvelyéből kivonva, két teher vivő előtte földön fekve, 's a' zsák hosszában felhasítva volt. Belőle egy ember mászott ki:

„Lovag, szabadítsa meg magát! szólt Leclerc. Használva a' rémülést, mi a' kis csapat' megtámadásának következése volt, magát az üldözés ellen biztosítandó a' folyam' lejtőén leillanva minden szem elől eltűnt.

Az, kinek szabadságát illy hallatlan bátorsággal törekvék visszaadni, futni akar, fölegyenesedék, de lábszárai, miket az összezúzott csontok nem tarthatának föl, meghajoltak, 's egy fájdalom 's kétségbeesés' teljes kiáltásával ájulva rogyott vissza a' földre.

A' vörös sapkás intett, a' két meg nem sebesített tehervivő ismét vállára vevé őt, 's a' híd' közepére érve megállt 's szólt: Jól van, itt vessétek le őt. Alig adaték a' parancs, már teljesitve is lőn, pillanatig a' híd 's folyam közti hézagban egy formátlan tárgy hömpölygött, 's egy nehéz test' vízbezuhanása volt hallható. E' pillanatban egy csolnak két emberrel ért a' helyre, hol a' test eltünt, 's egy pillanatig a' folyam' menetelét követé. Néhány pillanat múlva az egyik, míg a' másik evezett, csáklyával egy a' víz' felszínére jött tárgyat vön fel, 's épen a' csolnakba akará azt venni, midőn a' vörös sapkás a' híd' szélére állt 's erős hangon kiálta: „Engedd a' király' itéletét végbemenni". A' csolnakbirtokos megrázkódott, 's nem ügyelve társa' kérelmére, Bourdon lovag' testét ismét a' vízbe veté.

Bözörményi Pál.

Egyveleg.

A' pelikán, 18 ágyús hadi hajó, évnegyedes távolléte után az afrikai partokról visszatért Angliába. Múlt évi october óta három rabszolgahajót fogott el, mellyeken nyolczszáz néger találtaték.

Lessing' ezer éves tölgye. Lessing, a' festő, nem csak a' történeti képekben mester, hanem a' tájfestésben is. E' tájak' legnagyobb és kifejtettebbike egy ezer évű tölgyet mutat főtárgyúl, egy, meredek sziklafolyók között lezúgó, hegyi folyam' sziklás partján. Mária' képe előtt térdel egy bajnok a' legrégibb középkorból, és egy dáma akkori divat szerint, és imádságukat végezik. Paripáik szomjukat oltják az ezüst tisztaságú folyóból. — Ezen valóban vallásos képnek rézmetszete váratik, melly minden szobába ajálható ékességül.

Párisi emésztés. 1838-ban Páris többet elemészte hetven ezer ökör, nyolczvan ezer borjú 's négyszáz húsz ezer juhnál.

Üvegruhák. Párisban valami Dubus-Bonnel harmincz széken sző üvegfonalakból ruhákat. Az üvegszálaknak gőz által olly rugékonyságot tud adni, hogy úgy bánhatni velek, mintha selyemből volnának. Mit nem fognak még tenni a' gőzzel? Különböző festékü üvegfonalakból olly szöveteket készít ezen mester, mellyek fény- és színpompára nézve mindent fölülmúlnak. Ezen anyagok azon fölül nem is homályosodnak el mint az arany és ezüst munkák. Most üvegbársonyt is törekszik készíteni. Az üvegszőnyegek már is diadalmaskodtak minden másféle szőnyegeken.

A' kalapemelés. Ezen szokás ellen már a' tizenhatodik században kikeltek a' kereskedő városok. Az idegen vendégek' asztali rendében majnai Frankfurtban ez olvasható 1556-ról: „Ki más előtt kalapját vagy süvegét megemeli vagy leveszi, egy krajczárt fizet." — Igen hasznos volna, ha az alkalmatlan kalapemelés helyett a' zsarnok istenné, mellyet divatnak hínak, valami más köszöntésmódot találna. De ezt a' kalapárusok nem igen köszönnék meg, mert minden egy évi köszöntgetés legalább is két kalapba kerül.

A' koponyatudomány. Egy amerikai újság következőt beszél egy phrenologia' híres doctoráról Philadelphiában: „A' doctornak azon különössége van, hogy a' megvizsgált fejről mindent, a' mit gondol, elmond, még számos hallgatói előtt is. Egy tanuló-óra' végével felszólítá hallgatóit, keljen fel közülök az, ki phrenologiai tehetségeit ismerni akarja. Egy markos gyermek előjött; a' doctor a' hajak alatt megtapogatá fejét és szóla: „Ön' phrenologiai alkata fertelmes gazemberre, czivakodási vágyra, kevés lelkiösmeretességre, megvetendő erkölcsi és lelki állapotra mutat. Önnek csak alkalmatosság szükséges, hogy tökéletes gazember legyen." Legkevesebbet nem szólva, felugrék helyéből az ember és egy jól irányzott ököl-ütéssel földre sujtá a' tanárt. A' koponyatudós nagy bajjal fölkelt és következőleg nyilatkozék a' hallgatóság iránt: „Uraim és dámáim! Itt a' phrenologia' igazságát a' legerősebben látták tanusítva. Életemben nem került illy példa elömbe. A' gazfi minden róla mondott szavamat tettel erősité meg."

— **IGAZÍTÁS.** Több felől figyelmessé tétettünk, miképen az Athenaeum' 34-d. számában álló Veszta-szűz czímü novella nem eredeti, hanem megjelent Oettinger' „Confiscirter Eulenspiegel" könyvének 2-d. kötetében, Hamburg, 1833; 's e' gyüjteményben is: „Panaché. Dreyfarbige novellettes. Hamb. 1837." — Lelki smeretes feljegyzését kérjük tehát a' közlések' forrásainak, mert lehetetlen, hogy minden, bármelly jó czikkelyeknek is, eredetijét ismerje

a' szerkesztőség.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

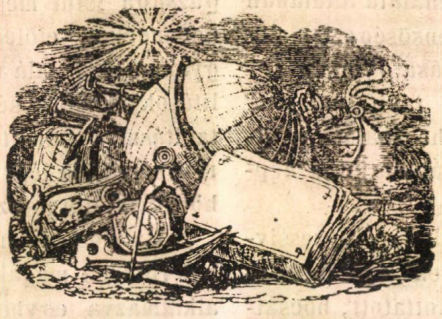

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, *VÖRÖSMARTY*, szerkesztő társ: *BAJZA*.

HARMADIK ÉV.

Első félév. Pest, junius' 16. 1839. 48. szám.

Tartalom: Eszmék az idomi 's anyagi müvelés' egybeköttetéséről a' tanitásban. Vége (*Briedel Fidél*). — Szabadban (*Erdélyi*). — Károlyfejérvár (*Kemény Zsigmond*). — A' gorombaság (*Sz. E.*) — Egyveleg.

Eszmék

az idomi 's anyagi müvelés' egybeköttetéséről a' tanitásban.

(Vége.)

A' tárgyak' figyelmes szemlélete kétségkivűl legbiztosabb, és sikeresebb eszköz a' gyermek' tehetségeinek kiképezésére, 's legnagyobb kapcsolatban áll az ismertek' közlésével.

De kérdés már most továbbá, melly mód legalkalmasabb a' tanitásban a' lélekerők mivelése' aránylagos egybeköttetésére az ismeretek' közlésével? A' tanitásmódok közt legjelesebbek: az úgy nevezett előadási, összekötő, 's tagló mód (darstellende, synthetische, analytische Methode.)E' módoktól mindazonáltal meg kell különböztetni a' tanító' saját módjait, mellyek egyediségéből erednek, 's mellyek tulajdonkép az oktatás' önkényleg választott toldalékait foglalják magokban.

Az előadási mód abban áll, midőn valamelly távollevő tárgy, dolog, avvagy történet olly világosan, és körülményesen terjesztetik, 's rajzoltatik a' nevendék előtt, hogy az ismert 's ismertetendő közt hasonlatosság által, képzerejében egy tökéletes kép, a' leirtal megegyező támadjon. Mint fő példányát e' tanitásmódnak felhozhatnók az üdvözitőt, ki példabeszédeiben utánozhatlan nyomokat hagya, 's kit a' természettel megegyező, 's külszemléletekre alapitott tanitásra nézve méltán követhetünk.

Az összekötő — fokonként haladó, progressiv — mód, — mert az előrészeknek egy teljes egészszé képzéséig lassudan 's mintegy lépcsőnként halad, — oda irányoz, hogy a' nevendék olly szellemi, 's lelki készséget nyerjen, melly által az egyes, 's elszórt ismerettöredékek egyesíttessenek, és egy összhangzó egészszé, mintegy helyesen rendezett épületté, alakuljanak. Az összekötő mód által tehát könnyen észrevehetni, miként áll, és épül fel osztályonként az épület, felfoghatni annak minőségét, sajátságait, minden lényeges, és mellékes részeivel együtt. Alapját t. i. egyes eszmék, fogalmak, 's ismeretelvek képezik, mellyekről tételekre, 's egyes állitásokra halad át stb. 'S miután e' mód fokonként egyesekről átalánosokra, részekről az egészre megyen át, bizonyosan legnagyobb sikerű 's foganatu olly kisdedek' oktatásában, kiknek elméje vagy semmi, vagy csak kevés ismere-

tekkel bír. — A' fokonként haladó mód kora, szorgalmas, és czélszerű használata általában megszerzi a' léleknek ama' bensőséget, melly által ismeretkörünk' gyarapulása gyorsan segíttetik elé. Pestalozzit, ki e' tanításmódot a' nép' oktatásában különösen használá, és tökéletesíté, példány gyanánt ajánlhatjuk a' népiskolára nézve.

A' tagló — visszán haladó, regressivmódnak, — mert az ismeretek' egészéről egyes részekre, mellyekből alkottatott, bocsátkozik le, 's mintegy vissza tér, — kettős az iránya. 'S pedig először, hogy az ismeretek' tömegét, és széttagolását ama' létrészekre, mellyekből az egész összeállíttatott, világosan, 's érthetőleg eszközölje; t. i. valamelly felvett tárgynak alkotó részei hozatnak fel mindenek előtt, azután elkülönittetnek egymástól a' lényeges, 's mellékes; együleges, 's egymásra következő (successivae, simultaneae proprietates) sajátságok, és jegyek; az egésznek illy eltagolása által természetesen mind a' tárgyra fordítandó figyelem, mind annak világos felfogása akármelly sajátságaira 's különösségeire nézve is módfelett könnyittetik, és élesíttetik. Másodszor, hogy az ismeretkör' különösségeiről az általánosra, mi ennek amazali egybehasonlítása által történik legkönnyebben, emelkedjék fel; annakokáért, — eléterjesztetvén előlegesen bizonyos ismeret egész, — az oktatást valamelly ismeretes igazságon kezdi, és miután széttagolás által azt elég érthetővé, 's világossá tevé, egyszersmind kellemes hasonlatosságok által a' benne feltalálható általánosan igazat meghatározá; eloszlatja a' kétségeket, 's ellenvéleményeket, mellyek a' felvett igazság ellen támasztathatnának, 's imígy lépcsőnként meggyőződést, és mélyebb belátást iparkodik a' nevendékben gerjeszteni. A' mennyire e' tanításmód illynemű használata által mindenkor valamelly általános igazság fedeztetik fel, annyira e' módot felfedező vagy lelő (erfindende Methode) tanításmódnak is nevezhetnők. — Socrates, a' nagy athenai bölcs, is gyakran használá e' módot, valahányszor meggyőződőleg akara bizonyos igazságokat tanítványi elé terjeszteni; felhozott ő t. i. magokban többeket foglaló igazságokat, 's állításokat, és kényteté nevendékeit, hogy szorgosan vizsgálnák azokat mindünnen, gondolkodnának, itélnének 's okoskodnának mind addig a' dolog fölött, míg fel

nem fogák azt, 's az eléadott állítás' teljes igazsága felül meg nem győződének; ő tehát nevendékei' előleges ismereteiket eszközök gyanánt használá uj 's ujabb igazságok, és állítások' felfedezésére; 's ennyiben Socratest e' tanításmód' alapitójának mondhatni, habár a' mai socratica lényegileg különbözik is a' nagy bölcs' tanítórendszerétől.

Ha most az imént felhordott tanításmódokat röviden megakarnók bírálni, 's czélunkra alkalmazva egybehasonlítani, önkényleg szabad következtetnünk, hogy az első előadási mód, inkább az érettebb koru nevendékekre, kikben némi ismereteket feltennünk illik, alkalmazható; jóllehet bizonyos feltételek, 's korlátok közt a' kisdedkoruak' oktatásában is sikeresen használható. Főleg mindazonáltal az összekötő, és tagló mód változva legalkalmasabb a' lélekerők' fokonkénti kimivelésére, 's az ismeretek' közlésére a' gyengédebb ifjuság' oktatásában; és azért e' kettőnek egybeköttetését, az eléterjesztendő tárgyak, 's dolgok által meghatározott változékonysággal ajánljuk a' tanítónak leginkább, ha oktatásainak, 's nemes törekedéseinek gyümölcseit kivánja látni. — A' socraticai tanításmód a' középkorra nézve; a' pestalozzii pedig, ha el nem hanyagoltatik, vagy szerfelett el nem csigáztatik, melly két ellenpontba e' nagy hirű nevelő, 's tanító' több ujabb hívtelen tanítványai ütköztenek, a' gyermekek' első oktatási gyakorlataikban legczélszerűbb.

Minden további visszatekintés nélkül, akármelly tanításmódra is, kétségen túl állanak a' következendők:

A' tárgyak 's dolgok' kül — azaz érzéki — szemlélete először izgatja, és ingerli fel emberben az ismerőtehetséget, és működésbe helyzi. Szemléletekből erednek képzeletek, 's gondolatok, mellyeket az értelem nyelv' segedelmével fogalmakká, itéletekké, 's okoskodásokká változtat át. Arról kell tehát mindenek előtt gondoskodnunk, hogy a' nevendék első éveiben már gyakorolhassa szemlélő tehetségét szorgalmasan érzéki tárgyak által, 's iparkodjék, minél többször az őt körülfekvő tárgyakat figyelmesen vizsgálgatni, azoknak különféle lényeges, és mellékes részeiket, sajátságaikkal együtt világosan kitanulni, 's felfogni. — Az emberi szellem, 's lélek' felfogó tehetségét általában külérzékek ébresztik fel, és mozditják elé, olly annyira, hogy az érzékeket leg-

biztosabb vezetők, és utmutatók gyanánt tekinthetni, mellyeknek segedelme által, részint felfogja a' lélek a' kültárgyaktól származott benyomásokat, részint pedig az ismeretek — tárgyilagos adatok — a' lélek' rejtekébe nyomulnak.

A' mondottakból mintegy következik, hogy a' tanításban mindenek élött az érzékeket kell felébreszteni, 's olly ingereket, és ösztönöket nyujtani a' kisdednek, hogy kiváncsilag vágyakodjék az ismeretek' szerzése után. Ha ezt elérte a' tanító, 's gyermekeiben a' lélekerő emelkedni kezd, azonnal az ismeretek is, — léleknek nyujtott adatok a' külérzékek' segedelme által, — érdekelni, és felvétetni kezdenek; egyszersmind a' jó, szép, 's igaz iránti nyilt kebelben egyesűlnek, 's összhangzatba lépnek a' lélekerővel, mi szükségkép miveletileg, és képzőleg — bildend — hat rá. Így támad lassudan a' tudomány, miután az ismeretek az emlékező tehetség által szilárdan fentartatnak; a' józan 's érett megfontolás, és gondolkodás, miután az adatok az értelemerő' segedelmével szorgosan megvizsgáltatnak; végre a' helyes itélet, miután a' szerzett ismeretek az összehasonlítás' tehetsége által kevesbbé vagy jobban kimiveltetnek, és egészittetnek. — Hogy pedig továbbá a' gyermekben létező, 's az első ismeretekben jótevőleg munkálkodó önerő czélszerűen gyakoroltassék, minden tanító főleg oda irányozza figyelmét, hogy a' nevendék már kora éveiben minden tárgy vagy dologróli fogalmait, és belátásait teljesen világosakká 's tökéletesekké szokjék tenni; és ezokért soha előbb új 's újabb ismerettárgyhoz át ne vezettessék, míg az előbbenit egészen fel nem fogta, az új ismerettárgyhoz pedig a' szükséges készűletek, 's alapok meg nem tétettek. — A' szerfeletti sietés, 's a' könnyebbekről, nehezebbekre való gyorsabb haladás, sok szép tehetségű ifjunak lelki, szellemi, 's anyagi kimivelését gátlá már, vagy legalább felülegessé tevé, miként a' tapasztalás bizonyítja; mert a' gondatlan sietés által gyakran a' nevendékben olly erőket, és tehetségeket ébreszt fel a' tanító, mellyeknek tekintve korát a' tanítványnak még egyideig szunnyadniok kellett volna; vagy a' félig meddig mivelteket gyors haladása által annyira meggyengíti 's erőlteti, hogy alig képes később a' férfiúvá leendő ifjú azokat illő összhangzatba hozni más lélekerőkkel, és működésöket

eszközleni; 's azért minden ismeretközlés árnylagos lélekerő nélkűl, melly az ismeretet felfoghassa, hasonló a' puszta, és miveletlen földbe elvetett maghoz, melly vagy soha nem gyümölcsözend, vagy csak törpe, éretlen, 's így haszonvehetetlen gyümölcsöt hozand.

Kisded korától fogva kell tehát a' gyermeket arra szoktatni, vezetni, és gyakorolni, hogy a' tárgynak, 's dolgoknak lényeges, és mellékes sajátságait megtudja különböztetni, másként ismeretek által szerzett fogalmai soha tiszták, 's meghatározottak nem leendnek. — Végezetűl: miután a' nyelv fő, 's elmellőzhetlen eszközét teszi az értelmi miveltségnek, szükséges a' gyermeket első évi foglalatosságai- 's gyakorlataiban arra birni, és szoktatni, hogy a' nyelv' szavait, természetéhez és sajátságaihoz képest helyesen, tisztán, és szabályszerűleg használja, így szerzend lépcsőnként elegendő ügyességet a' tanultat, hallottat, 's látottat másokkal is világosan 's érthetőleg közölhetni. 'S íme ezek eszméim az idomi, 's anyagi mivelés' egybeköttetéséről, mellyek más tapasztaltabb férfiaknak tán alkalmúl szolgálandnak, e' fontos tárgy felől bővebben, és kimerítőleg értekezhetni.

Briedl Fidél.

Szabadban.

Fölöttem legmagasb az ég,
Magasb, miként én gondolom.
Addig nem ér bú, 's fájdalom;
A' menny örök, 's egy menedék.

A' csillagok, 's nappal felett
Nyugodva nézem istenem':
Ha tán megadja értenem
A' titkot, és a' szent helyet.

Erdélyi.

Károlyfejérvár. *)

Ki ösmeri Károlyfejérvárt? A' rónán egyszerű házak' csoportját, a' dombon egy erősséget, 's benne a' magas székes egyházat? Az egykor fejedelmi lak pompát és ragyogást elömutatni annyit sem képes, mint a' több testvérek, kis honunk' más kulcsosvárosai. Ter-

*) Előszava egy nem sokára sajtó alá kerülő regénynek.

mészete t. i. eleitől fogva kissé falusi volt. Még mint Juliát pongyola öltözetéért pirongaták törvényeink; 's jelenleg is, midőn új viszonyai' következésében megváltozott nevet hordoz, mocskos utczáin, tágos sáros piaczán, szabálytalan alacson épületein, kevés kényelmű vendégfogadóján, egy vándor' szeme sem legelhet kitünő gyönyörrel. Mindazonáltal sok kincscsel bir e' hely, nem is említve azon csillámló érczecskéket, mellyeket — mint a' kaczér lány igéző pillantásokat — csábitólag forgat a' nép között. 'S ki tudna olly villámgyorsan vágtatni az igénytelen városon által, hogy egy gondolatocska is, a' hely' és környéke' mult és jelen állapotával kapcsolatban levő, megkisérteni öt időt és alkalmat ne nyerhessen?

A' mult őszszel Enyed felől hajtaték be, egy tehetős földbirtokos ismerősömmel. A' férfi középkorú volt, halvány és szikár. De nem irom le arczát és termetét; hiszen olvasóim többé vele találkozni nem fognak. Csak annyit jegyzek meg, hogy a' közelebbi évek rá is csodálatoson hatottak. Ő, ki eddig csak a' római irókat forgatta, olly élénken kezde — milly hanyagul én — részt venni az úgy nevezett közdolgokban. A' zsidóutczán a' kunyhószerű épületek' hosszu fárasztó sorai között valánk. Erdélyi embernek, ha a' divatba jött pártnézetek' valamellyik osztálya szerint gondolkodik, itt akartalanul is eszébe kell hogy ötöljék az Approbata' egy nép' sorsáról határozó rende, mellyben „a' zsidóknak az egy Fejérvárt lakhatása, zsellérül megengedtetik.“ Ha e' gondolatnak helyt adott egyszer eszében, többé el nem üzheti, kisérni 's üldözni fogja öt az, mig a' környékből kigázolhat. 'S pedig illyes mire nem kis idő kell. Mert itt is — mint több helyt honunkban — vaj mi sokat döczögünk és mi kicsit haladunk!

Semmi sem vala természetesebb tehát, mint az, hogy mű is e' tárgyon újitsuk beszélgetésünk' megszakadott fonalát.

„Mindenütt csak a' sok csaló zsidó!! Ezek az ország' igazi mételyei. Kettő három tegye lábát egy faluba be, imádkozhatunk az istennek, bocsásson kegyelmes telet, mert olly irgalmatlan irtásokat mivelnek, hogy különben erdősnek gunyolt kis honunk' ez elátkozott helyén, tudom, néhány év' multán bizvást dideregheténk. Hát a' szegény pórnép, midőn szájából pálinkájával kicsalja azon falat kenyeret, melly mértékileg is több kény és veriték

között készült, mint a' mennyi csepje van füstös italának, miként válik téríthetetlenül földhöz ragadttá, tunya és erkölcstelen tobzódóvá!!“

„Ön, mint szavaiból sejtem, legalább is a' nagy Emmanuellel tart, ki egyhuzamban 30 ezer zsidócsaládot űzött országából el.“

„Én csak azt mondom: az 5dik rész' 89dik edictumában tisztán meg vagyon irva, mihez tartsuk magunkat; illyesmitől eltávozás a' legbotránkoztatóbb visszaélés.“

„De hogyan esheték annyira kegyéből e' város ki, hogy miután Ábrahám' gyermekeit olly kártékonyaknak tartja, ide akarja gyüjteni az egész fajt. Ez könnyen számitva is több baj lenne, mint ama' régi hires tizcsapás.“

„Már én kezembe fogom a' törvénykönyvet és mondom: költözzenek ő kegyelmek Fejérvárra, vagy ha oda — miről meg vagyok győződve — be nem férnek, ha ugy tetszik én miattam tehát akár Jerusálembe.“

„'S pedig ők is nem új népek, 's ön annyira kedveli a' régit!“ E' félgunyra kissé megütközék; felelni akart, hanem az alatt a' piaczra érénk, 's figyelme más irányt vön.

„Közeledünk a' várhoz; erős vagy gyenge, minden esetben egyetlen egy honunkban. Úgy hallom, védsánczait 's erősségeit amúgy szemügyre venni sem szabad. — Aztán a' csillagvizsgáló torony. — Nemde ön kis Nellije több titkait leste el a' holdas éjnek, mint az urak amott? Bizony elpirult a' fülig szerelmes!“

Meg kell vallanom, derék barátomnak e' véletlen faggatására kissé zavarba jöttem, minthogy magam is illy valami körül andalgék. Ezt hogy fedezzem, sorba vettem püspöki lakot, könyv- és levéltárt, pénzverő házat, 's mit még nevezetest tudék vagy hallék a' várról; korholtam és védelmeztem; kérdék és felelék vissza ... magamnak. Mert — 's ezt nem mindjárt vevém észre — barátomat kezdé bizonyos komolyság ülni, 's csak szenvedőleg vett részt a' beszélgetésben. A' székes egyház' tornya nyúlt szemem előtt fel, barnán a' leélt századok miatt, barnán alkonyában az őszi napnak. Társam anda szemmel tekintett felé, 's felém; — egy pillanat, 's eltűnt a' jelenkor' 's közügy' embere, 's eléállott a' régiség' buvára.

„Hajdan ezen városnak neve Tarnis, utóbb Alba Julia volt, colonia apulensisnek büszke-

ségе. 'S az egyház! Vandali korszakot élénk le. Még 1550ben létezett egy emlékkő, melly szerint kétséget nem szenved, hogy a' templom eredetileg a' 13dik római legio' vezére Ulpius Mutianus által Antoninus Pius' és anyja Julia' tiszteletére építtetett. 'S hol van most a' tanuкő? Sehol! A' gyarló nép így szól: „Mi gondom a' multra?" 's még a' miveltebb is győződve van, hogy eleget tud, ha mondhatja, mikép István Gyulát megfutamtatva, a' nyert zsákmányból a' keresztény isteni tisztelet' számára újra épitett egy romot."

A' hidhoz érénk, 's a' férfi a' lelkesedés' hevével kiáltott fel: „Imhol a' Dacicus orbe remoto Apulus." Majd halkra szállitván hangját, mintha szive' szentebb titkait gyónná, csaknem sugdosá „öcsém uram — én mondom — e' hely classicus."

„Igen — felelém — classicus e' hely, 's nemcsak, sőt főleg nem is azért, mert egy időben rómaiak lakták; hanem" — — — de már búcsut veszek utazónktól, 's felétek fordulok, kikkel együtt mulatásom hosszabb, 's viszonyom, ha álmaim nem csalnak, maradóbb leend, minden rendű olvasók, 's nektek ismétlem, e' hely classicus és szent.

Mind az, mit e' szegény haza, küzdelmei' és nyugodalma' súlyos évei után, romboló csapásai közlt a' viszálynak és tespedésnek, még mint kincseit, 's az olly sokkal adós sorstól a' valahai visszafizetés' biztosításául hagyott zálogot, önérzettel felmutathat: egy marok hamv a' multból, 's egy ez által formált reménydús követelés a' jövendőre. Mert a' nép, melly hiven őrzi hajdankora' emlékeit, még elhanyaglásában is jogositva van az életre és dicsőségre. Hiszen a' pusztákon, hol a' pyramis magaslik, tenyészik a' pálma is!

A' hamv, annyi nagy tettek' és szenvedélyek' pora, Fejérvár székesegyházába van letéve. Hunyadi János, kora' első hőse, az országigazgató és — szabadító, ki annyi éveken által küzdve az ozmáni óriás erővel, dicsőséggel tartá fenn honunk' külhatalmaktóli függetlenségét; Bethlen Gábor, a' had', czélirányos nevelés', belsőigazgatás', törvényhozás', és mindenek felett a' lelkiösméret-szabadság' felszentelt bajnoka; e' két nagy férfi — kiknek ha neveit kimondók, semmit nem hallgatánk el, mi a' honboldogitás' fogalmában össze olvadva van — itt nyugszik: másodszor adva ez által meg az egyháznak a' szentséget.

Nem szólok Bethlen István és Géczyről, hallgatok a' Rákóczyakról, 's maradjanak említetlen több hamvak is. Csak egy egyszerű emléket hozok még fel, noha merőben másnemű okból. Bibornoki süveg van vésve egy kőbe, 's szent Pál rende' czímerei, alatt e' felírás: „Moriendum est omnibus 1552" sokszor állottam e' helyen, mert az, ki itt nyugszik, titkos 's ellenállhatatlan erővel birta minden gondolataimat. Tőle, sötét nyugalma' helyéről, mint az éjből a' káprázolatok, fel- 's felém szállának az álmok' 's ábrándok' kisértetes csoportai; 's akartalanul tekintett anda szemem illyenkor délnyugotra, hol Vincz, születésem' 's neki halála' helye áll.

A' kedves tájék! Domb és róna, erdős bérczek, mosolygó völgy, hullámai a' Marosnak, kis házak, 's bennök csak akkora gondok; olly magát egészen odaadó csüggés a' jelen' pillanatain, nem sok vád a' multért, kevés követelés a' jövendőtől: szóval minden együtt, mi kellemes, és semmi, mi nagyszerű. Csak egy van ellentételül, melly fölveri a' megszokott, de meg nem únt jelenetek közlt szendergő képzelmet, 's megrázólag hat szivre és elmére, néhány vér folt a' káptalan kastélya' egyik tereme' falain és padolatain. — A' vér itt, 's az említett egyszerű sír ott, hogy kié, a' krónika feljegyezte egy sötét lapra, hol minden szó dúlás és rablás, kocz-kára tett magánybirtok, felforgatott közbátorság, pazérul kiontott élet, harcz és megveretés volt. Tudjátok meg, Martinuzzi a' bibornok, váradi 's csanádi püspök, kincstárnok, és főkormányzó, küzdött utolszor itt, 's nyugott meg először ott.

Sokszor vizsgáltam ifjukorom' elsőbb éveiben e' férfi' lelkületét, a' szegény Paulinustól a' Zápolya-párt mellett nagy befolyásu izgatóig, onnan a' király gyám' 's korlátlan hatalmu kormányzó könnyelműleg magára vont viszontagságokkal 's kiküzdött nyugalommal, pazérul szórt áldozatokkal 's megzsugorgatott nyereségecskékkel, folttal és fénynyel, gyalázattal és dicsőséggel, beárnyéklott és ragyogó pályáján. 'S ő, ki egy mindenét vesztett kalandornak, 's egy már semmivel sem biró csecsemőnek országot nyújta, 's bajnokul tett fel olly főre, mellynek joga nem vala ahhoz, egy koronát, 's majd a' szentelt halantékokról elorozta azt; ki megrablotta nyugotot, hogy keletet meg ajándékozhassa, 's viszont megcsalá

keletet, hogy nyugotnak bókoljon: ő — mondom — ingatagságában is részint következetesnek, legszebb tettei közt is többé kevésbbé bűnösnek, ferde vétkeiben menthetőnek, 's egész életét tekintve nagyszerűnek 's megfejthetetlennek tetszett előttem.

De a' korszak is, mellyben ő élt és munkált, már magában rendkivűli volt.

Egy ember erősité: mikép balgatagság hinni, hogy a' nap forog 's áll a' föld; az egész emberiségnek meggyőződése rögtön átváltozék, 's kiki látá bolygó honunk' vándor utát.

A' genuaifi úgy vélekedik, több szárazra 's kevesebb vizre gondolt az úr, midőn mondá az első embernek: „Neked adom e' földet": 's ím ismeretlen szelek feszítik a' vitorlákat az ösmeretlen hullámokon, 's a' merész hajó újvilág' partjait csókolja.

Egy barát kiábálá: „Az irástudók nem tartják számon a' szent könyv' minden betűit, sőt némellyiket hibáson is olvassák ki"; 's milliók' számára eddig nem látott tartományai nyilának az álmoknak, hitnek, reménynek és meggyőződésnek.

Hát egy más valaki — így okoskodék — mért ne jöhetett volna azon gondolatra, hogy az emberi 's polgári viszonyok és százados szokások által, 's tegyük hozzá, a' szépre, jóra törekedés' belénk oltott ösztönénél fogva, kifejlett 's közdivatuvá vált fogalmait az illő- és nemillőnek, sőt erkölcsös- és nemerkölcsösnek, némelly esetekben kérdés és kétség alá lehet hozni, 's ha nem is a' nagy néptömeg', legalább a' sors' választottai' számára olly változtatások- és felfedezésekkel bővíteni, mellyeknek következésében kisarjazó végeredmény tán illy színű is lehetne.

Általában kiki tartsa magát az erkölcs' és erény' betanult 's megszentelt szabályaihoz; mindazonáltal, ha előfordul azon eset, mellyben kis bűn' árán a' közjó' nagy gyarapulása eszközölhető, ki erőt érez magában tenni és szenvedni, próbáljon; 's midőn egyébiránt embervérrel Moluchnak nem szokása áldozni, vigye Izsákot az úr' oltárához. Más szóval, ez elvet: „A' czél megszenteli az eszközöket" ne azon ismert, elványolt és ferditett alakban, melly önző és ábrándozó, 's melly képes felperzselni egy egész világot, csakhogy a' láng' fényénél zsebelhessen, vagy bizonyos lapokról áhitatos igéket olvashasson az elréműlt emberiségnek; hanem saját egész nagyszerűségében méltányolja, önzéstelen és hideg számítás után tegye polgári törekedései' jelszavául.

Mért ne jöhetett volna valaki — ismétlem — olly időben és körülmények közt az említett gondolatra? Hátha épen Martinuzzi?

Az a' nagyszerű ember, ki olly következetes önmagával, hogy tettei bár külön neműek szinűek és alakuak, nem-korcs testvérekként, bizonyos közös családvonásokban tüntetik ki rokon leszármazásukat; 's egész élte azon kapcsolatban áll maga elébe tűzött egyetlen nagy eszméjével, millyenbe megkivánja az értelemtudomány, hogy legyen egy állitással, annak czáfolhatatlansága' kitüntetésére példának okáért felhozott bizonyítás. Azonban egyik tulajdona vagy gyengése természetünknek, hogy a' bámulatos előtt akarva, 's néha akartalanul is, bókol; 's pedig kinek egyszer térdet hajtánk, abban, ha bálvány is, istenünket imádók. Ez okból, midőn olly férfira, ki korában ellenállhatatlan befolyást gyakorolt, fordul figyelmünk és részvétünk, ha nem óvakadunk, könnyen történhető, hogy műveiben élő szelleme gyarlóságunkon azt vívja ki, mit hajdan az egykoruakén a' testét mozgató, t. i. bizonyos nemét a' tulzó csodálásnak. Illyenkor aztán a' különféleségben egységet, ezer tarka tetteiben következetességet fedezünk fel, 's egész éltét (minthogy ez az óriás lélek' tulajdona) egyetlen vezérekhez csatoljuk; még pedig, csodálatos csalódásánál fogva az emberi léleknek, észre nem vetten is ahhoz, melly minmagunknál lenne, ha erőnk birhatná, rokon körülmények közt az indító-ok.

Megtaláltam én is a' bibornok' olly vonszó 's eltaszító élete' felfejtésére a' kulcsot: 's ez nem más, mint: „A' czél megszenteli az eszközöket" szentebb értelemben vett, 's fenemlitett korlátok közé szorított fogalma, ezt hitetgeték velem szűnetlen a' hobb pillanatok; noha volt egy két csillapodottabb is, melly félénken hasonlitgata, következtete és kételkedék; míg azonban az, ha megpendített eszmém volt-e valaha annak, kinek koporsója ébresztő bennem fel, tettei' zsinórmértéke, hivés és kétlés' hullámain ingott, lassanként emelkedék belőlök fel egy idegen bizonyosság; az arróli meggyőződés, hogy lehet 's leend egy más valakinek t. i. enmagamnak. 'S az uj Brutus' képzelmeiben már is örömmel vitte a' durva pálczába zárt aranyat a' rej-

télyes szavu sorsnak, hogy majdan első nyujthassa imádott anyjának a' váltság-csókot.

Ez alatt az idő a' maga teljességében megszülé a' változások' óráit. A' hét vár, melly — az aggkor' hét alvójaként — alig mutathatá keblében dobogását az életnek, fel lön verve a' zajtól; voltak fiak, kik küzdének az akadályok' ezreivel, a' hanyagok' nagy része sem vonakodott egykét jámbor ohajtásban, 's néhány marék poronddal járulni a' közjó' építéséhez.

'S hol volt mind ezek' folytán a' különcz elvű iró?

Mint a' kelet' prófétai a' pusztákba, vissza vonult önkeblébe, 's a' látványok' sivatagára, hol a' kopár téreken kunhalmok emelkedének, . . . tán polgártársai' ravatalai, . . . tán önnagysága' szobrai . . . vagy mind a' kettő egyszersmind. És senki sem látá tettben őt, pedig csak ez által tanubizonyit saját létezéséről az élet.

'S e' mély 's elvont gondolkozásnak mi leve vég eredménye? Tán új erkölcstudomány, 's megfejtése annak, kinek 's milly mértékben kell bűnt és erényt vetni, hogy a' közjó, minden törekedés' és áldozat' végczélja, a' maga teljességében virágozzék fel?"

Korán sem. A' sírnál előidézett hagymázos álmak, pár év' multán, sírjokba térének vissza.

„'S tehát kijózanult ön? Értjük. A' mohón űzött tulság ellenkező szélsőségre vezeté. 'S a' tüzzel vassal jobbító kétségkivűl most már az egyszeri szerzetessel bölcsen adja tanácsul: Mundum ne reforma." Azt sem teszem nyájos olvasó.

„Mit hát?"

Ha türelmesen végig olvasod e' regényt, melly 1550dik év' aug. 20tól 1556ik october' 22eig terjed, tudásvágyod ki lesz elégitve. Egyébiránt a' cselekvények' helye csaknem kirekesztőleg Fejérvár, századokan által történeteink' középpontja, és azon varázshatalmu völgyvonal, onnan fel 's Szent-Imre 's Gáld között végig nyuló, hol egy darab fa már ereklye, a' porba óriások' nyomdokai láthatók, a' lég nemes hamvakat hord szárnyain, a' granitbércz — örök szoborként — nagy tettek' emlékein örködik.

Kemény Zsigmond.

A' gorombaság.

Csak egy elem van, melly ellen a' szellem gyarló asszonynyá törpül, mellynek tekinteténél mozdulatlan és lankadt, erőtlen és hanyaggá leszen. Ez elem a' gorombaság. A' gorombaság erősebb mint az ész. Ah a' gorombaság igen szép dolog! De fájdalom a' gorombaság is ollyan mint a' költői müvészet, az embernek születnie kell rá. A' gorombaság nem talentum, hanem adomány. Boldogok, kik gorombák, mert övék a' föld és a' mennyország! Kit a' végzet szeret, annak bölcsejében megcsókolja homlokát, feloldja ajkait, mondván: „Légy goromba!" És ezzel a' boldog kilép az életbe, mint valamelly ereklyével, és csalhatatlan talismánnal, és boldog, mert ő goromba. Mi és ki akarna a' gorombasággal szembe állani? Az valami igen dicső öntudat: goromba lehetni. A' gorombaság tájszerinti; vannak egész tartományok, hol az ember feltünőleg és észrevehetőkép goromba. Ki ismeri azon földi befolyást, melly a' gorombaságnak ezen szerencsés kifejlését elősegiti? A' gorombaság a' lélek ököljoga. A' goromba lélek egyik legnevezetesebb látványa a' természetnek. Ő, mint valamelly szent úgy vándorol a' világon. Senki sem bátorkodik útjába állani. Ki goromba, annak mindig igazsága van. Akarjátok őt valamire rá beszélni, édes szavakkal? ő goromba. Ha kéritek, goromba; okokat hordotok fel neki? ő goromba; lelkes sophismákkal jötök ellene? ő goromba; az elmenczség' világító tüzét és sokszinű virágait játszatjátok előtte? ő goromba; szivéhez beszéltek, az érzés és indulat' hangján? ő goromba; meg vagytok indúlva, semmisűlve, kétségbeesve? ő goromba. A' gorombaság ellen magok az istenek is hiába harczolnak. A' gorombaságnak valami édes tápláló elemnek kell lennie. Valamint az ostobaság, úgy a' gorombaság is hizlaló erejű, és a' hol uralkodik igen kedvelik; ő mindenütt lakik, minden rend és rangúak közt. De nincs nagyobb sympathia, mint a' gorombáké egymás között. Ha a' város' egyik végén lakó goromba, a' város másik' végén lakó gorombával először összetalálkozik, a' bennök lakó gorombaságok azonnal egymásra ismernek és egymás' nyakába borúlnak, és nincs szakadatlan kötelék, csak az egy gorombaság' köteléke. Adjatok nekem egy tábort öt ezer goromba emberből, meglátjátok, hogy vele az

egész müvelt Európát megszalasztom. Egyetlenegy goromba annyi, mint egy tábor. De nincs is erény, melly ön magát annyira szeresse, mint a' gorombaság. A' goromba tizennégy napig maradhat egyedül és a' maga gorombaságaival jól fogja magát mulatni. A' goromba örömestebb beszél a' maga gorombaságairól, mint a' katona vitézségéről. Ő gorombaságait jóknak tartja, és semmit sem enged elvenni belőlök; jól tartja őket étellel, itallal, sörrel vagy pezsgővel, sőt társaságba is elviszi: „Van szerencsém, úgy mond, önöknek gorombaságomat bemutatni.“ Ő olly boldog a' maga gorombaságaiban! Ha lehetne, gomblyukába akasztaná gorombaságát, mint valamelly rendet. 'S ezen meggyőzhetlen elemet, melly ellen a' természetnek és észnek minden erői gyarlók, a' természet gazdagon felkészitette minden rang különség nélkül. 'S a' gorombaság olly szépen tenyészti magát, iskola és nevelő intézet nélkül, csupán egyszerü bellancasteri módszer által. Minden bizonynyal, akár melly elfogulatlan és okos embert, kinek nincsenek túlfeszített eszméi, kérdeznénk meg: „Mi lenne ön örömestebb, humorista-e vagy goromba?“ Minden további fontolás nélkül azt felelné: goromba!

(Németből.) *Sz. E.*

Egyveleg.

Thorwaldsen' museuma Dániában. — Thorwaldsen, ki a' dániai kormánytól 40,000 tallért kapott Krisztus és tizenkét apostolai' szobraiért, mellyeket a' koppenhági székes egyház' számára készite, ezen summát egy museum' épitésére adá, melly az ő nevétől fog neveztetni. A' választmánynak, melly a' museumot felállitandó 35,000 tallér volt már eddig rendelkezése alatt 's a' fölebbi ajánlat' következtében elhatárzá, hogy az épitéshez ezen tavaszon hozzá kezdet, azon terv szerint, mellyet a' híres szobrász maga készite. *Sz.*

Jézus Krisztus' elitéltetése. — Franczia ujságokban egy igen nevezetes régiség tétetek közönségessé, t. i. Krisztus' elitéltetése. Tartalma a' következő:

Itélet hozaték Pontius Pilatus, Alsó-Galilaea' uralkodó helytartója által, azon értelemben, hogy nazarethbeli Jézus, a' keresztény, haljon meg.

Tiberius császár' uralkodásának 17dik évében, martius hónap' 25dik napján, Jerusalem szent városában, midőn Annas és Caiphas voltak főpapok és áldozók.

Elitéli Pontius Pilatus, alsó galilaeai helytartó, ki az elnöki széken ül, nazarethi Jézust, hogy kereszten haljon meg két haramia között, mivel a' nép' ismeretes tanubizonysága vallja:

1) Hogy Jézus ámító; 2) bujtogató; 3) a' törvény' ellensége; 4) magát hamisan isten' fiának nevezi; 5) magát hamisan Izrael' királyának mondja; 6) sok néppel, pálmaágokkal kezében, a' templomba ment.

Parancsolja az első centuriónak, Quirilius Corneliusnak, vezesse őt a' vesztő helyre. Tiltja mindenek, — szegény és gazdagoknak, hogy Jézus' halálát gátolják.

A' halálos itéletet aláiró tanúk valának:

1) Robani Dániel, pharisaeus; 2) Zorobatel Jonas; 3) Rebani Raphael; 4) Capet.

Ezen itélet érczlapra vésetett 's oldalvást e' jegyzés áll: „Hasonló lap minden törzsökhöz küldeték.“

Egy fehér márványból készitett' antik diszedényben találtaték 1280ban nápolyországi Aquila' városában, ásatási alkalommal; újra föltalálták a' franczia seregek' kiséretében lévő művizsgálók által. A' nápolyi háborúk' alkalmakor a' carthausiak' sekrestyéjében ebénfa szekrényben őrizteték. A' diszedény a' casertai kápolnában van. A' halálos itélet' franczia fordítása a' művészetek' választmányának tagjaitól készitteték. Az eredeti hebreus nyelven van.

A' carthausiak sok kérés által megnyerék, hogy a' lap nem vétetek el tőlök. E' kedvezés által azon sok áldozat pótoltaték ki nekik, mellyet a' hadseregnek tettek. Denon e' minta szerint hasonló lapot csináltata magának 's a' halálos itéletet szinte rá véseté. Midőn gyüjteménye eladaték, lord Howart kétezer nyolczszáz kilenczven frankon vette meg.

A' vallásos London. — London a' „világ' szive“ vagy a' mint szinte szokták mondani „a' világ' jobb keze“ ötszázkét szentegyházat bir, mellyekbe százötvenezer ember fér. Ezek között van az angol vallásuaknak kétszázhetvenhat temploma és kápolnája, kétszázhét a' dissentereknek, ötvenkettő a' presbitarianusok-, harminczkettő a' quäkerek-, huszonhárom a' baptisták-, három a' r. catholicusok-, ötvenhat a' függetlenek- és hat nanjourerok-nak. Továbbá negyvenhárom az idegeneké, mint: hét a' német lutheranusoké, nyolcz francziáké, hat hollandusoké, négy a' dánusoké, négy schweizi protestansoké, hat idegen catholicusoké, és egy uszó egyház a' hajóslegények' számára. Végre hat synagoga. A' város 180 parochiára van fölosztva, 's ezek között Repnei (az egész földön) legnagyobb, mivel a' tengeri hajósok mind ide tartoznak 's a' tengeren meghaltak mind az ottani jegyzőkönyvbe iratnak be.

Száz jövedelem-biztositó intézet. — Ez évben fog ez Dresdában fölállittatni, 's általa alkalom adatik a' szegényebb sorsuaknak, hogy könnyü módon biztositsák öregségöket. Ezen intézet olly jelesen van szerkesztve, hogy a' ki száz tallért egyszerre vagy részenként betesz, évenként nevekedő jövedelmet kap belőle, melly késővénségben százötven tallérra is emelkedik. A' mesteremberek, földmivelők, cselédek, sőt nem igen tehetős előkelőbbek is okosan fognak ezen intézethez folyamodni, fiatal korokban olly kis tőkét gazdálkodva össze, melly őket a' vénség' alkalmával táplálni legyen képes. A' szülők és házi gazdák gyermekeik- és cselédeiknek szebb jótéteményt nem igen fognak adhatni, mintha ezen intézet által gondoskodnak felőlök.

Különös eset. — Egy becsületes busman, nem messze a' Jóreményfokától, vadászaton volt 's nem sokára egy karcsu, jámbor zebrának veté dárdáját szép csikos bőrébe. Már a' második dárdát is hajintja, az állatot egészen megölendő, mikor egy oroszlán jelenik meg, interventiót tartva a' vadászatnál. A' busman átlátva, hogy az oroszlánnal nem sokat tréfálhatni, hamar elhatározza magát 's az első fára fölmász. Az oroszlán, szokott nagylelkűsége szerint, a' gyengébb állatot pártolva, a' zebrát oda hagyja futni, a' hová akar, de teljes figyelmét a' vadászra fordítja. Ez már teljes biztosságban a' magason ül az ágak között. Ő le, az oroszlán pedig fölfelé tekintget. Az utolsó azonban megunja a' dolgot és teljes ostromra határozza magát, a' fa' tövénél nyugalomra telepedvén le. Igy mulik el a' nap, az éj leszáll; a' busman, mindig remélve, hogy unatkozó társa egyszer csak elmenend, kényelemnek adja magát a' mint lehet. De az ember ember marad; nem sokára ugy alszik mint az oroszlán. Ekkor azt álmodja, hogy leesik, és egyenesen az oroszlán' torkába. E' szörnyű álmon ugy megretten, hogy fölébredve súlyegyenét veszti 's valóban leesik az alvó vadra. Az oroszlán illy váratlan megtámadáson ugy megijede, hogy szörnyűt ordítva fölugrik és iszonyú ugrásokkal távozik el, a' meddig csak lehet. Nem hiszszük, hogy busman barátunk a' fölijesztett alvó' visszatérését bevárta volna.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

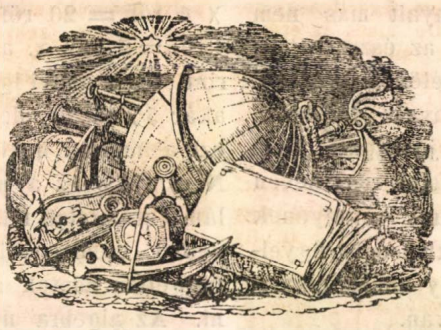

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV

Első félév. **Pest, junius' 20. 1839.** **49. szám.**

Tartalom: A X B (*Világfi Antal*). — Férfi- és nőérzés (*Sz. E.*). — L. emlékkönyvébe (*Vörösmarty*). — Teréne (*W.*). — A' titok (*Ary*). — A' két színész. Német novella. — Magyar játékszini krónika. Párviadal a' Honmüvész 's Athenaeum között (*A' szerk.*) —

A × B.

(*Διδάκτικον.*)

Az állatiságon felül emelkedett embert az igazság' és bizonyosság' szomja gyötri. Az ész, vizsgálódásaiban igazságot, felfedezéseiben bizonyosságot keres, és mindenki siet parányi fillérkéjét, nyomozatai' zsengéjét, az istenné' oltárára letenni. Ha az emberi ismeretek' felhalmozott tökéjét, a' könyvtárakat tekintjük, ha a' literatura' történeteit felületesen olvassuk: a' delphii oraculum' kincstárába vélünk lépni; de szorosban nézve csak az új benne, a' mi csillog, mert a' réginek nagyobb része elfeketült; t. i. tombach vala és nem arany.

A' vélemények dühöngő ár' hullámaiként tolják egymást, 's végül a' mit hátra hagynak, vagy mezőt elöntő sivatag kavics, vagy dudva-kövérítő iszap, 's ha a' tápláló élet a' Nilus' szálladékából fejlik ki, ez olly elkülönzött eset, mellyből a' dolgok' szokott folyamára következést nem húzhatni. Ritka kor, melly nem dicsekedik vala az észbeli müveltség' magas állásával; kevés tudomány, mellynek papiros épülete fejét büszkén az egekre nem emelé; de még ritkábban történik, hogy az utóbb kor ama' követeléseket igazolja 's a' rendszerek' alapját és alkotmányát erös karral meg ne rázza. — Egy épület marada még rendítetlenül az emberi ész-szülemények' viszályai közt, és ez a' mértan. Századok mentek el mellette 's gyermeki tisztelettel hódolának neki, mint az igazság' örök templomának, melly sérthetlen mind anyagában, mind alakjában. Valljon ama' tudomány' bántatlansága rendszere' tökélyében fekszik-e, vagy talán a' Comenius' szavaiban[1]) rejtezik, mély értelem, azt itt eldönteni nincs hely; elég az, hogy miután a' Sextus Empiricus' tompa nyilai szintolly sükeretlenül lepattantak a' mértan' falairól (ha némi ügyetlen védőjét megsebheték is), mint a' Csaplovics' czin-dárdái a' természetjogról, azóta még az újabb kor' archiscepticusa (Hume) is kétkedéseivel a' mértan' tételeit háborgatni nem meré. De — nil pictis timidus navita puppibus fidit — lelkiösmeretes birtokos nem éri

[1]) L. Világ' labyrinthusa, és szív' paradicsoma. A' helyet ki nem irhatom, sem a' lapot nem idézhetem, mivel minden igyekezetem mellett is a' könyvet kézre nem kaphatám.

meg azzal, ha épülete' hiányait más nem látja, hanem maga igyekszik az észrevett likakat bedugdosni és a' szemlélődési igazság' elismert papjának nem illik ravasz lócsiszár' módjára rejtett hibával árulni jószágát. Nem fogják tehát a' mértan' kedvelői rosz neven venni, ha szeretett tudományunk' tökélyének érdekében némi kis következetlenségre figyelmeztetem, annál inkább, hogy annak elhárítása teljesleg hatalmunkban van.

Minden, ki a' mértant megfontolva tanúlta, 's még inkább az, ki azt értelmesen 's mechanice tanítni kiváná, el fogott akadni azon tétel' megmagyarázásánál, vagy ha úgy tetszik, bizonyítmányánál, hogy két nemleges factornak igenleges factuma van. Tizenkét mathematicust[2]) látok erre felpattanni 's mondani: no ezért nem kell vala olly nagy feneket keríteni, ennél nincs könnyebb, ezt én a' legvilágosban be tudom bizonyítani stb. De lassabban uraim! mert a' mathematicusnak nem szabad csak akárhonnan előszedni erősségeit, tudománya' alapjáról lelépnie tilos és a' minek támaszát saját definitióiban meg nem találja, az inog, 's ha jól megbillenti az ember, le is dől, (a' bizonyítmányt értem most, nem a' tételt). A' szorzás' felebbi tétele a' szorzás' szokott definitiójában, úgy a' mint azt a' könyvekben látjuk, semmi erősséget nem talál, már pedig tagadhatlan, hogy minden munkálat' szabályai csak ollyanok 's azok lehetnek, mellyek annak általános eszméjébe 's az ezt képező definitióba befoglaltatnak. A' nélkül, hogy itt hosszas leszállításokba ereszkedném, mellyek értőknek szükségtelenek, nem-értőknek hasztalanok volnának, csak azt jegyzem meg, mi szerint minden bebizonyítása[3]) a' kérdéses tételnek csak ezen a' sarkon fordúl: hogy ha + a-szor — b = — ab, tehát — a-szor + b is = — ab. Ez ismét azon tételen épűl, hogy a' factorok' rende a' factumon nem változtat. Nem, uraim, a' factum' mennyiségén, de ebből még a' minőségére, az igenleges vagy nemlegességére nincs következtetés. Legyen a' következő egy arány:
1 for. 5 for. = 4 rőf: x. Itt az x = 5 for. X 4 rőf = 20 rőf lesz. Itt ellenben: 1 rőf: 4 rőf = 5 for: x. az x = 4 r. X 5 for. = 20 forint. Csak annyi igaz tehát, hogy akár 4 X 5, akár 5 X 4=20. de hogy ez a' 20 mi legyen, ezt a' mértan nekünk soha meg nem mondja. Nem ujság ez a' marhematicusok előtt, mert, lám! számtalan feladatok vannak, mellyeknek végső eredményeit a' számítás' folyamától független adatok' segédével kell meghatározni. Az algebra' nyelve ugyan is, a' mennyivel általánosb, ugyan annyival határozatlanabb is, és a' köz nyelven előadott kérdést egész szabatossággal arra lefordítani nem mindig lehet. De tegyük fel, legyen megmutatva, hogy (—a) X (+b)=(+a) X (—b); nem jöhetne-e ez a' kérdés elé: mit tesz az: — b-vel sokszorozni? — vagy hogy a' szorzás' szokott definitiója' szavaival éljünk: — b-szer tenni? Mi engem illet, elégszer próbálám ezt magamnak és másnak megmagyarázni, de valóban semmi képzetet róla alkotni nem tudok. Azt mondják, hogy a' nevezett számokkali szorzást szintúgy nem lehet képzelni, mert p. o. mit teszen 5 forintszor 4 rőf, 's még is ezer meg ezerszer szorozunk így. Tudóknak beszélenék, ha mondanám, hogy itt a' szorzáskor a' forint' eszméjét egészen félre teszem, 's csak az elvont számokat vevén fel, a' factum az elnevezéstől függetlenűl jön elő; de ama' theoremában a' —b már magában elvont szám 's a' jegyet ha elhagyom mellőle, minő igénynyel húzhatok következést a' factum + vagy — ségére? Ezért mondá egy mélyen gondolkodó mértanár a' Klügel' Mat. hem. Wörterbuch-jában, hogy — 2vel szint olly lehetlen szorozni, mint 2 tallérral. Mi engem' illet, bátor vagyok mondani, hogy a' felvett fogalmak és definitiók szerint sokkal kevésbbé. — Mert mit tesz szorozni? Szorozni azt mondják = a' szorozandót annyiszor tenni, a' hányszor az egy van a' szorzóban. Ebben egyszer az a' hiba, még pedig capitalis hiba, hogy a' definitum a' definitióban benfoglaltatik. Másodszor a' szorzásnak csak egyetlen egy esetére illik, 's szerinte, sem a' nemleges mennyiségekkel, sem tört, sem pedig irrationalis számokkal szorozni nem lehetne. Nem a' nemlegessel, mert abban az egy épen nincs téve; nem a' törttel, mivel abban a' felvett egy csak bizonyos feltételek mellett van valamennyiszer téve; nem végre az irrationalis számokkal, mert ott ezen fel-

[2]) Százat akarék mondani, de feltehetem, hogy az Athenaeumnak annyi mathesist szerető mathematicus olvasója bajosan lesz.

[3]) Littrow bizonyítmánya: Anfangsgr. d. ges. Math. §. 21. p. 34. vagy logicai falsum, vagy circulus.

tételeket még sem mondhatjuk, (valamint az irrationalis szám átalában nem egyéb, mint egy számrendszerünkben kikapó dilemma). Meg fogják tehát nekem engedni mértanár uraim, hogy a' szorzásróli szokott definitio rosz is, szűk is. Hát ha már kissé szélesítve így fejeznők ki magunkat: A' szorzás valamelly mennyiség' ismétlése. Ennél fogva:

a, a, a, a, ... = na (I)

lenne a' szorzás' typusa. Itt három kérdés jő elő. 1) Mit ismétlünk? Mellyre való felelet adja a' szorozandót. 2) Meddig folytattatik az ismétlés? A' honnan előterem a' szorozó' eszméje; és 3) mi lesz az eredmény. Ez az ismételt szorozandók' summázása. A' felelet az első kérdésre megint kétfelé oszlik, mert az a, $+a$ v. $-a$ lehet 's e' szerint a' felebbi sor a' következő két alakot ölti magára:

$$\left.\begin{array}{l} +a+a+a+a \ldots = +na \\ -a-a-a-a \ldots = -na \end{array}\right\} \text{(II)}$$

Az elsőbb esetben summázandókat, a' másodikban kivonandókat ismétlünk. Mellesleg megjegyzem itt, hogy az igenleges és összeadási jegy között gyakran 's kivált az újabb időkben rebesgetett különbséget nem ismerhetem el. De ha szinte igaz volna is az, egyikök nem egyéb, mint a' másiknak egyik esete, 's jelen okoskodásunknak. melly az általános felvételre van alapítva, semmit sem árt. — Mivel senki kétségbe nem hozza, hogy +es summázandók' summája maga is +es, és a' nemlegeseké —es, tehát a' felebbi sorok közűl az elsőnek summája igenleges, és a' másiké nemleges fog lenni, mint ezt már a' (II)nél előre is kifejezők. De ez a' summa nem csak az ismételtettek' mennyiségétől, hanem az ismétlés' módjától, 's így az ezt képző számtól is fog függeni; ez a' szám az, a' mit szorozónak nevezünk 's a' melly ennél fogva a' maga lényege és természete szerint egész és igenleges szám, mellynek legkisebbike az egy; legnagyobbika $= \infty$. Azonban ha egyszer az ismétlést számokkal 's innen tovább lépve határozatlan mennyiségekkel fejezzük ki, ezek is szinte mint minden más mennyiség, a' mértani munkálatok' minden változtatásainak alá vetvék, nem lehetvén különben mértan' tárgyai. Meg lehet nevezetesen, hogy egy illy szorzó: n mint —n is jő elő: mit fog ez tenni, ha felebbi állításunkat annak természeti igenleges voltáról vissza nem húzzuk? Tüstént meglátjuk. Tudva van, hogy:

$$\left.\begin{array}{l} b+a=b-(-a) \text{ és} \\ b-a=b-(+a) \end{array}\right\} \text{(III)}$$

Innen

$$\left.\begin{array}{l} v+a=-(-a) \text{ és} \\ o-a=-(+a) \end{array}\right\} \text{(IV)}$$

A' szorzás' typusát előadó első sort tehát úgy is képzelhetjük, minha a' $-a$-t annyiszor elvennők, a' hányszor a' $+a$ téve van; a' második sorban hasonlókép a' $+a$-t annyiszor elvéve gondolhatjuk[4]), a' mennyiszer a' $-a$ téve van. Valamint a' tételt vagy hozzáadást ismételhetem, az elvételt is, és a' szorzónak vett szám, ámbár mint csupán az ismétlés' eszméjét kifejező, magában és lényegesen igenleges; de a' + és — hozzá járulván, az elsővel teheti a' tevésnek vagy összeadásnak, a' másodikkal az elvételnek ismétlését. Már pedig minden új eszmének előteremtésekor szabad azzal olly határzatokat összekötnünk, a' millyenek nekünk tetszenek[5]); csakhogy az egybetétel sem magában, sem következéseiben, sem a' logica' általános törvényeivel, sem az illető tudomány' különös elveivel ne ellenkezzék. Ezt előre bocsátva, most már határozottabbá tehetjük a' szorzásról felebb adott definitiót is, és ezt mondjuk, hogy a' szorzás valamelly mennyiség' tevésének, vagy elvevésének ismétlése. Az elsőbb esetben a' szorzó a' tevés, vagy hozzáadás' ismétlését számító mennyiség, és jegyeztetik így: +n, a' másodikban az elvevés' ismétlését határozzuk el, és lesz: —n.

Minő természetesen és erőtetés nélkűl foly ezen definitióból a' kérdésbe vett szabály, annak elismerését elfogulatlan olvasóm' próbájára 's ítéletére bizom, és erősen hiszem, hogy nem vallok szégyent előtte. —

(Vége következik.)

---

[4]) Ez az ellenvetés: miből elvéve, nem akadály, mivel a' minuendus szintúgy, mint az első addendus = 0 is lehet, (úgy felebb a' (II)nél). Ezt a' határzást világosan kifejezhetjük 's a' szorzás' typusa úgy fog állani:

$$o+a+a+a \ldots = na = (-n)(-a)$$
$$o-a-a-a \ldots = n(-a) = (-n)a.$$

[5]) Példa erre a' rangjel mint 0, vagy mint —es mennyiség, mellyekről maga Littrow azt mondja, hogy csak convenientialis értekök van. Anfg. §: 28. p. 43. Megengedem, csak hogy a' convenientialis értek' felállítása nem ott kezdődik - mint a' hol Littrow állítja, hanem mélyebben. Ennek kifejtése talán egy későbbi közlésem' tárgya leend.

Férfi- és nőérzés.

Érzést a' nőnemtől kell tanúlni. Ők mindig közötte állnak annak a' mi emberi, és a' mi érzésekre hat, mint hitvesek, anyák, húgok, barátnék, és foglalkodásaik is oda intik őket vissza. Az ő gondjaik örökké a' ház' egyszerű ügyeinek szentelvék, és mindenütt a' szív játsza fő szerepét. Ellenben a' férfiak, hivatásoknál fogva, az életnek mindig egy különös czélja felé vonatnak, hol azt, a' mi emberi, nem közvetlen magokon, hanem csak közvetve tapasztalják. Szívök szakadatlan buzgóságtól és gyakran pártszellemtől van telve, 's mindig egy vagy más módon vagy az ész vagy a' képzelet uralkodik rajtok, mert minden foglalkodásaik vagy egyikhez, vagy másikhoz tartoznak. Ez által bizonyos egyoldalúság és hidegség lesz sajátjok, melly őket a' rokonérzet iránt megkeményíti. Hasonlók a' vándorokhoz, kik sietve mennek czéljok felé, és semmi kellemest- vagy nevezeteset nem vesznek észre, mi útjokban mutatkozik; az asszonyok ellenben, mint kedélyes, érzékeny kéjutazók, mindennél szemlélődve állanak meg. Nem ok nélkűl ajánltatik férfiaknak az asszonyokkali társalkodás, mint művelődésök', leginkább pedig az erkölcs' szelíditésének és simulékonyságának fő eszköze; a' szív' nyeresége azonban nem is vétetett számolatba. Az asszonyokkali beszédben a' férfiaknak mint embereknek kell föllépni, és már csak mulattatás miatt is csupán azt előadni, a' mi közönségesen vonszó és érdekes. Nem csoda, ha sok férfi ezt épen nem tudván, fut az asszonyi társaságtól, megveti azt 's gyanúba hozza. Kinek azonban fogékony szíve van, és saját szoros korláti közűl ki akar emelkedni, az fordúljon ezen érzésteli lelkekhez és keresse köztök az emberiségesnek elvesztett középpontját. Az ő gyöngédségök a' férfihivatás és pártbuzgalom' hideg keménységét fel fogja olvasztani és megszelidíteni, fogékonyságuk minden emberi iránt az egyoldalúságot a' társaságból a' munkaterembe és műhelyekbe, a' hová tartoznak, fogja száműzni. ***Sz. E.***

L. emlékkönyvébe.

Két jó van, mi fölött sorsnak nincs semmi hatalma,
Szorgalom és az erény: földön az égben ez áld.
Vörösmarty.

Terine.

Görögből.

Férjedhez hidegen, hőn simulsz gyermekeidhez,
Nem csoda, arczától magzatid' arcza elüt.
W.

A titok.

Édes titkot mondanék
Távolból, oh leány,
Tán mosolygón lepne meg
Hűs berked' alkonyán.
Ah, de hol van a' követ,
Illy titkot ki elvihet?

Kértem a' hajnalsugárt,
Kelet szép gyermekét,
Vágyam' érté 's könnyeze,
De nem röpült feléd;
Mert szebb arczod' hajnala,
'S szégyenülne általa.

Kértem én a' csillagot
Nyúgot' szelíd egén,
Vigye hozzád titkomat,
De azt mondá: nem én!
Hesper bár csak egy maga
Szebb a' lány' pár csillaga.

Kértem én az éjszakát
Gyászszínű leplivel,
'S, olly sokat ki rejtve tart,
Titkom' nem vitte el,
Ah mert, lányka, szép hajad
Minden éjszínt meghalad.

Kebelembe titkomat
Örökre rejteném,
Égi szellem' ihletét
Ha tán nem érzeném.
Szállj dal és mondd: „E' kebel
Érte lángol míg lehel.“

Ary.

A két színész.

Német novella.

Wodurch giebt sich der Genius Kund? Wodurch sich der Schöpfer
Kund giebt in der Natur, in dem unendlichen All.
Klar ist der Aether, und doch von unermeszlicher Tiefe
Offen dem Aug', dem Verstand bleibt er doch ewig geheim
Schiller.

I.

Egy fiatal ember, Holl Károly nevű, ki iskoláit jelesen végezé, 's most egész haj-

landósággal a' szép müvészeteken csügge, nevezetesen a' drámán, — hosszabb időn át egy házi szinpad' tagja volt, hol a' legnagyobb szerepeket, véleménye szerint, jelesen adá, „Az élet' paradicsomába, — így kiálta fel egyik napon — a' valódi müvészkedésbe akarok lépni; színész leszek.“ Volt egy kis kész pénze 's még azon vidám kilátása is, hogy nagybátyjának halála után, kinek egyedüli örököse volt, szépen öröklend; és így szándékának mi sem állott ellene. Szolgája, a' csodálatos Patkányi Ferencz nevü, ki a' házi szinpadokon szinte társ vala, azaz, ki rendesen a' legcsekélyebb bejelentő inasok' szerepét kapta meg 's változáskor az asztalt és székeket hordá el, ekképen szóla, midőn ura' elhatározását megtudta: „Oh vigyen engem is magával kegyed, talán belőlem is lesz valami, mert szörnyü kedvem van hozzá.“

Károly, ki szolgájával majdnem mint testvérével bánt, nevete ezen ostoba nyilatkozáson, de a' kérést teljesité, és nem tarta soká, hogy utazó kocsiba ültek, melly őket a' császári székvárosba, Bécsbe, hozá.

II.

Károly naponként meglátogatá a' várszinházat; elragadtaték a' dicső előadások által, és szándékát erősödni érezé. De szerénysége nem engedé meg, helyet adni azon gondolatnak, hogy itt, a' müvészet' e' szent templomában kisértse meg erejét. Elhatározá tehát néhány hét mulva, midőn már mindent szigoruan megvizsgála, tovább utazni, hogy kis szinpadokon gyakorolja magát először, tehetségeit hirbe hozza és csak azután lépjen e' fölszentelt falak közé. —

Patkányi Ferencz azonban minden nap más szinházba ment. Vidám volt, 's ezen okból a' leopoldvárosi népszerüség tetszett neki és vonzá őt leginkább. — Azon időben, mikor Károly el akart utazni, szegény Ferencz igen beteg lön. Károly azt hallván az orvosoktól, hogy igen sokára fog felgyógyulni, nem tehete mást, mint jó ápolás alatt 's pénzzel böven ellátva hátrahagyni. Illy módon kocsizott ki a' városkapun.

III.

Most több színpadot látogata meg, 's Németországban egy kis udvari szinházban megismerkedék egy színésznővel, ki az első pillanatkor annyira elfoglalá egész valóját, hogy noha hivatala, sőt reménye is hibázék, hogy csak vendégszerepekhez is juthat, még is sokáig ott marada. — Rózsahalmi kisasszony szépalakú volt ugyan, de még inkább lelkes játéka által bájolá el őt, és valóban kitünő tehetségeivel, mellyek magokat minden alkalomkor elárulák. A' történet olly kedvezőleg rendelé, hogy épen előtte kedves darabok adattak, hol Thalia' szép papnéjának törekvése a' legragyogóbb fényben mutatkozott. Főképen Romeo és Julia volt azon mutatvány, melly rá a' legnagyobb hatást gyakorlá. Julia' ábrázolásaival annyira meg volt elégedve, hogy erősen hivé, miképen Shakespeare' teremtő lelke előtt ezen Juliának kelle lebegnie, mikor a' darabot irta, 's hogy jelesebben azt nem adhatni. Valóban a' közönség is hasonló véleményünek mutatkozék, mert a' fiatal müvésznő tapsokkal halmozták.

„Csak lehettem volna én Romeoja“, így fohászkodék föl, „mi lángolva, mi lelkesedve állottam volna oldalán;“ mert véleménye szerint a' színész kevés lélek- és erővel adá szerepét. Most egyre jobban égé a' padra léphetni, majd türelmetlensége ölé meg, míg végre a' nap elérkezék, mellyen vendégszerepei kezdődtek. — A' czédulák föl voltak a' házszegletekre raggatva.

„Ma adatik: Ármány és szerelem; — Holl úr Ferdinandot mint vendég.“

Így olvasá ezt maga Károly, midőn próbára ment. „Luiza, Rózsahalmi kisasszony“ ismétlé tovább menve. „Luizát ő játsza, és pedig én velem;“ — idvességben merenge.

IV.

A' próba elkezdődék, és Károly annyira el volt szerepével foglalva, hogy észre nem vevé, mi történt körüle. Sőt mikor mosolygó arczokat láta is maga körül, gyanútalanúl folytatá mondókáját, megelédve maga- és szerencséjével, hogy Ferdinándot játszhatja és pedig, mi fő a' dologban, azzal, kiért szíve olly zajosan ver. — A' próbának vége volt. Ingerültsége miatt alig tudott ebédelni, 's a' színi előadás' kezdetéig egyre szerepével foglalkodék, annyira, hogy hatást sem gyakorla rá azon elfogultság, melly minden, még

a' leggyakorlottabb színészt is meglepi, midőn idegen színpadra először lép fel. A' játék kezdődött; az első félvonásnak vége; de — ah — hogyan? A' közönség nem látszék ezen Ferdinanddal megelégedni... A' színészek csoportosan állottak a' diszítvény-falak közt, mosolygtak, sugdoztak valamit egymásnak, és még a' szeretetreméltó Luiza is is kedvetlenültnek látszék, 's Károly iránt sokkal hidegebb vala mint egyébkor. A' következő felvonásokban még roszabb lett a' dolog. A' közönség perczről perczre nyugtalanabb lett, míg végre dobolás- és fütyölésre tört ki. — Károly mintegy villámtól sujtva álla. A' játék után mit sem szólva, haza ment, 's midőn másnap reggel az udvar' részéről hivatalosan tudtára adaték, hogy a' tegnapi eset után vendégjátékait félbe kell szakasztania, a' fogadós igy felelt: „A' színész úr ma éjszaka már elútazott."

V.

Öt év mult el, és Károly' hollétéről barátai 's rokonai mindegyre nem kaptak tudósitást. Minden színpadon tudakozódtak, mindenfelé kérdezősködtek, de semmi Holl Károlyra nem lehete akadni.

Egész Németország megtelt e' tájban egy színész' hirével, ki tulajdon különös comicai tehetséggel birva, minden efféle eddigi mutatványokat fölülmult és végetlenül tetszett. A' müvész már Németország' legtöbb és legnagyobb színpadain mutatá és bebizonyitotta ügyességét, mindenütt zajos tetszéssel 's bő arany-jutalmakkal fogadtatván. —

B... herczeg egy napon Walla urat hivatá, udvari szinháza' igazgatóját, és igen kegyelmesen monda: „Udvari színházam' ön általi igazgatásával igen meg vagyok elégedve. Kötelesnek érzem magamat, megköszönnöm törekédéseit. Valóban ön az én romlásnak indult szinházamat erő 's értelem által olly állapotba hozá, melly nekem örömet, önnek becsületet szerez. Viselje ön jövendőben ezen házi rendemet, mint érdemei' megismerésének jelét."

„Felséged!"

‚Elég — szakasztá öt félbe a' herczeg. — Többet tön, mint kötelessége vala; ez okból semmi köszönetet; kapja meg kegyed a' mit érdemel. — De tudassa most velem, mikor fog Virági úr megérkezni. Igen vágyom ezen ritka müvészt, ki mindeneket csodálásra ragad, én is csodálhatni.'

„Felséged' parancsára már több hónap előtt meghivám öt, 's épen ma kellene egyezésünk szerint megérkeznie. Ha szavának embere, felséged' ohajtása holnap már teljesedni fog."

A' herczeg megelégedten mosolyga 's miután még némit beszéltek a' müvészetről, mellyben a' fő igazgató a' legalaposabb ismereteket bizonyitá be, őt a' herczeg, különös kegyéről biztositva, bocsátá el. — Mikor a' főigazgató lakására ért, nyomban hirűl adaték neki, hogy Virági úr megérkezett 's Berlin fogadóban szállt meg. — Örvendve akara hozzá sietni a' becsülettudó igazgató, hogy öt látogatásával megelőzze, midőn egyszerre az ajtó megnyilván, Virági úr belép. Egy pillanatig bálványnyá meredve nézék egymást. ‚Patkányi!' „Kedves, Holl úr!" kiáltának föl és nem is tudva karolgaták össze egymást.

(Vége következik.)

Magyar játékszini krónika.

Párviadal a' Honmüvész és Athenaeum között. Hogy Schodelné jeles müvésznő, kevesen fogják kétleni, hogy ezért neki számos udvarlói és lovagjai vannak, igen méltányos, 's hogy ezen udvarlók- és lovagoknak ő szivkirálynéja, természetes, de még természetesebb az, hogy a' szelid szivü 's ennél fogva olvadékony Honmüvész a' derék énekesnőnek egyik fő lovagja. Ezen fenn akadni nehezen fog valaki; mert az nem csak nem gáncsolható, sőt dicséretes, ha ki müvészet' pártolója 's annak felkent lovagjává tevén magát, fegyvereit védelmére szenteli.

Az Athenaeum soha sem ütközött meg a' Honmüvésznek ezen szerepén 's most is, midőn a' Honmüvész vele világos ellenkezésbe akarja magát tenni, nem abban akad meg, hogy a' Honmüvész Schodelnénál illy tisztet visel, hanem abban, hogy a' lovag Honmüvész a' maga szerepét általában, de kivált az Athenaeum' ellenében, olly nem-lovagilag játsza. Lássuk ezt.

Akár mit teszen és mond Schodelné, az a' Honmüvésznek mind remek, és nem lehet megmutatni, hogy Schodelnén valami valaha neki nem tetszett; pedig, bár Schodelné a' jobb müvésznők' sorába tartozik, ő is csak emberlény, és neki is, mint a' legjelesebb müvészek' akármellyikének, lehetnek sőt vannak gyarlóságai, mellyeket a' criticának, a' szüntelen tökély felé utalni tartozónak, megróni szoros tiszte. Eleintén, midőn Schodelné Pestre került, a' Honmüvész' róla irt dicséretei elég halmozottak, elég czifrák ugyan, de legalább változatosak voltak. Minthogy azonban dicsérni sokszor kellett és mindig csak dicsérni, végtére kimerült a' dicsérő szótár

's azóta a' Honmüvész' Schodelné feletti criticája egy stereotyp lap, mellyre ezen szavak vannak vésve: Schodelné asszony ma ismét remekelt. — De legújabban már maga is restelleni látszik e' monotoniát 's részint, hogy örök nótáját kissé változtassa, részint, hogy a' sok dicséretért magát mentegesse *) német lapból fordít Schodelnéről dicséreteket és pedig régi, három év előtti dicséreteket. **) Az Athenaeum nem gondol a' Honmüvésznek ezen furcsa magaviseletével 's nem adta jelét, hogy nehezteltvolna e' miatt a' lovagra. Sőt, midőn ez előtt néhány hónappal a' Honmüvész, királynéját a' furfangos Ludas Matyi által megsértettnek találta, és szelídsége egyszerre haragra lobbanván, haragjában elég vigyázatlanúl a' keztyűt az Athenaeumnak is oda vetné, e' fontos szavakat mondva: hogy az Athenaeum is *eleintén* Schodelnét *égig emelte*, *később* pedig, *hol csak lehete*, *minden csekélység végett gúnyolni kezdé*, az Athenaeum igen természetesnek találta azt, tudván, hogy minden becsületes lovag köteles fegyvert fogni szívkirálynéja' megsértettnek vélt becsülete' védelmére, és még némi becsülés is támadt benne ezen lovagi viseletért, annál inkább, mert ismervén a' Honmüvész' ártatlan szivét, sejté, mennyi küzdésébe kerülhetett, míg magát e' bátor lépésre eltökélé.

Az Athenaeumnak is van egy kiválasztott szívkirálynéja, mellynek védelmére fegyverét szentelé, mellyért nem csak örömest fogad el felhivásokat, sőt maga is felhí, valahányszor annak szükségét látja, másokat. Ez a' szivkirálynéja *igazság*. Minthogy igazsággal nem találta megegyezőknek a' Honmüvész' felebb idézett szavait, felvette a' keztyüt azon perczben, mellyben azt a' Honmüvész kivetette és szemközt helyezé magát a' lovaggal, a' síkra lépettel, a' kérdés felett egy pár lándsát törendő.

De képzelje a' világ, mi történt? A' Honmüvész, a' kihívó, a' lovag, meghökkenve az Athenaeum' ellenséges állasán, lebocsátá lándsáját és ezen nevezetes szavakat monná: *Csodálom*, hogy az Athenaeum *engem csatapiaczra szólit fel*, *holott tudja*, *hogy én béke' kedvelője vagyok*. Már ha én most szúrnék, úgymond, akkor az Athenaeum is vissza fogna szúrni, erre én ismét szúrnék 's az Athenaeum megint, és a' háborúnak vége nem szakadna. Azért k é r e m az Athenaeumot, kíméljen engem a' viadaltól. ***)

Ezen meghunyászkodó, 's lovaghoz illetlen viseleten elkomorodva, az Athenaeum szánakozó mosolygással ezt felelé: A' felhivó nem én valék, úgymond, hanem te, Honmüvész koma; te valál, ki kivetéd a' keztyüt, ki azt mondád, hogy én Schodelnét, a' *hol csak lehet gúnyolom*; ezt kötelességed lett volna bebizonyitani. Ha te azonban most gyáván visszalépsz, lásd, avval épen nem mented ki magad, sőt megszeppenésed azt jelenti, hogy igaztalanúl vádlál. Én inkább akarok békében élni, mint kevés hasznú vitákkal a' drága időt vesztegetni és kardomat koptatni, azért hajlom *kérelmedre* és kiméllek. ****)

'S igy végződött a' párviadal.

Megbánta-e a' Honmüvész ezen nem-lovagi viseletét, vagy szivkirálynéja inté meg, hogy másszor vitézségét másképbizonyítsa be, nem tudni, de annyi világos, hogy lovagi szava' ellenére folyvást boszút forral, és piszkálódik. Nem lép ki ugyan ama' furcsa jelenés óta síkra, hanem az Athenaeumnak amúgy köpönyeg alatt, hol csak alkalom akad, füget mutat. Az Athenaeum az illy füge-vitézséget nem igen szokta figyelembe venni, azért hallgatva haladt pályáján.

Legújabban a' lovag ismét illy füget akara mutatni, azonban szerencsétlenségére a' köpönyeget nem húzta jól össze 's a' füge kilátszott, vagy, hogy kép nélkül szóljunk, a' Honmüvész ismét piszkálódik 's bár nem nevezi meg az Athenaeumot, vagy annak szerkesztőit, de saját lapjára utal, hol az Athenaeum meg van nevezve *), 's igy az Athenaeumnak nem lehet azt többé nem tudni, azért ismét és most másodszor felveszi a' kivetett keztyüt.

E' legújabb kihivás szórúl szóra az, mi az első volt, miért már egyszer a' Honmüvész sarokba szorúlván kegyelmet kért. Itt következnek a' szavak·

„Hogy Schodelné asszony remekelt (Don Juanban) minden józan műértő meg fogja vallani; de hogy ez állitásért elfogult 's részrehajlónak ne mondhasson azon párt, melly egy időben Schodelné asszonyt egekig emelé (miként ez az idei Honmüvész' 2. számában „parodiázás a' budapesti magyar színpadon" czimü czikk' asteriscusaiban olvasható), később pedig, minthogy e' pártnak egyik tagját az emlitett müvésznő színi dolgokhoz nem értőnek mondá, köpönyegét fordítva kisebbité 's organumúl szolgáló lapjaival kisebbiteté; ide iktatom a' történetesen kezembe akadt 's e' dalnokné' müködéséről világosan szóló frankfurti Phönix' (1836) közleményét." ... Ismét alább: „Igy itél e' müvésznéről a' külföldi józan biráló, ki a' műértő közönségnek viszhangja; igy itél arról műértő közönségünk is: de mit gondolt azzal ama' bizonyos párt, melly közvélemény' szavának hirleli magát; melly a' házi viszonyokat, a' házi nőt, a' színpadi személytől elválasztani nem képes, vagy nem akarja, csak epéjét önthesse ki arra, ki egyik társára mü-nem-értő czimet ragasztott." **)

Íme ismét azzal vádoltatik az Athenaeum, hogy Schodelnét egykor égig emelte, később pedig kisebbité, azon különbséggel, hogy most már az egy kis pamlag-mesével is megtoldatott, avval t. i. hogy *Schodelné az athenaeumi párt' egyik tagját mü-nem-értőnek* volt kegyes *nevezni*. Illyenek azok a' füge-vitézek, hátunk megett csak vagdalkoznak, de midőn szemközt fordúlunk feléjök, azt mondják, hogy ők *béke' baráti* és *kiméletet kérnek*. Ismerítek Spedwellt, ama' szerencselovagot Foster testvérekben, ki, midőn ellensége nincs jelen, mindig hetvenkedik, de ha derék dologra kerül valami, azonnal megszeppen és lelapúl, mint a' megriasztott tyúk.

Minthogy száz szónak is csak egy a' vége, miután a' Honmüvész csak szóval mondja, tettel pedig nem bizonyítja, hogy béke' barátja, és igy semmi kiméletet nem érdemel, mi isten' kegyelméből és saját tehetségünkből Athenaeum' szerkesztői felveszszük a' keztyüt és felhívjuk Honmüvész kománkat és respective Schodelné' lovagját a' következőkre:

I. Jelelje ki az Athenaeumban azon helyeket, hol Shodelné *kisebbíttetett*? 'S ha hozzánk nem tud 's nem akar, legyen az igazsághoz és ön szavaihoz hü.

II. Jelelje ki azon helyet vagy helyeket, melyekből azt tanulta, hogy az Athenaeum Schodelnéban a' házi nőt és annak házi viszonyait a' színpadi személytől elválasztani nem képes, vagy nem akarja.

III. Tudassa az olvasókkal, hol, mikor mondotta Schodelné az Athenaeum' valamellyik tagját mű-nem-értőnek, mellyik lapban van ez megírva, vagy a' pamlag-történeteknek mellyik lapján?

IV. Jelelje ki a' Honmüvész a' helyet, hol hirlelte magát az Athenaeum' közvélemény' szavának.

Ha ezen felhivásra Honmüvész kománk ismét úgy fogja magát viselni, mint már egy izben: akkor az Athenaeum kénytelen leszen neki egy lovagi diplomát készíteni, annak bizonyságára, hogy ő ama' híres nevezetes Spedwel vitéznek nagy reményü unokája.

Ezeken kivül szükségesnek tartja az Athenaeum komolyan megjegyezni a' következőket:

1. Az Athenaeumnak kevés gondja van arra, ho-

*) Non petita excusatio est incusatio.

**) Honmüvész 1839. I. félév 46. sz. 365—366. lap.

***) Honmüv. 1838. I. félév 6. sz. 46. l. a' csillag alatti jegyz.

****) Athen. 1839. I. félév. 7. szám, 111. szel.

*) Honm. I. félév. 46. sz. 366. lap.

**) Honm. I. félév. 46. sz. 365—366. lap.

gyan dicséri a' Honmüvész Schodelnét, ön fejéből-e, vagy fordított encomionokban, csak azt köti ki világosan, hogy az ő becsületes athenaeumi nevét ne keverje a' pamlagok' historiájába.

2. Az Athenaeum bizonyossá teheti a' Honmüvészt, hogy a' Schodelné' szájába adott mesét szerkesztőinek egyike sem hallotta soha, egész a' Honmüvész' 46. száma' megjelentéig, hol az először közöltetett, és így ha igaz volna is, hogy Schodelné az Athenaeumban kisebbíttetett, gúnyoltatott, annak nem lehetett e' miatt történnie. De egyéb iránt legyen meggyőződve a' Honmüvész, hogy az Athenaeum' szerkesztői és az athenaeumi „párt" tagjai felette keveset gondolnak avval, mit tart a' Honmüvész vagy Schodelné az Athenaeumról és tagjairól. A' Honmüvésznek és Schodelnénak nem tetszeni még nem a' legnagyobb szerencsétlenség. Az elsőnek azért, mert teljességgel nem vitt végbe a' *honi müvészet*-ben olly jeles dolgot, hogy puszta tetszései vagy nem tetszései authoritásúl vétethessenek. A' másodiknak (bár ő jeles müvésznő és ezért az Athenaeum becsülte és becsüli, ha vak magasztalójává soha nem alacsonyodott is) azért nem, mert rég megmondatott és igaz, hogy: „Man kann ein Meister in einer Kunst sein, und doch falsche Begriffe von der Kunst haben." Schodelnénak szabad, ha akar, vagy okai vannak rá, az Athenaeum' szerkesztőiről így vagy amúgy itélni, valamint a' szerkesztőknek is Schodelné felől. —

3. Itélje a' Honmüvész eretnekségnek vagy ne, de az Athenaeum csakugyan nem gondol vele, hogyan dicsérte meg Schodelnét ez vagy ama' külföldi lap, valamint avval sem, hogyan gyalázta, — mert erre is van példa! — Dicsérni vagy gáncsolni az Athenaeum Schodelnét ha fogná, nem azért fogná, mert külföldi lapok is tették, hanem, mert így vagy amúgy van meggyőződve, és ott, hol maga is itélhet, ellensége az utánbeszédeknek. A' Honmüvésznek tessék a' Phoenix' szemeivel nézni, ha ezt oraculumának fogadja, de az Athenaeum — habár haragszik is a' Honmüvész érte — eddigi szokása szerint, csak ezután is ön szemeivel fog. Ha a' Phoenix megdicsérte Schodelnét, vagy más német lap gyalázta is, azért az Athenaeumnak szabad leszen nem dicsérni és nem gyalázni, ezt a' Honmüvész maga is át fogja látni, ha kissé gondolkodik. Sem gyalázás, sem dicséret vagy stereotyp remeklések magokban pusztán nem nyomnak semmit, hanem csak motiváltan, 's az olvasó nem a' Honmüvész, vagy Athenaeum, hanem saját szemeivel szeret és akar nézni.

4. Azt se higye a' Honmüvész, hogy a' mit a' Phoenix dicséről leg írt, az mindjárt müértő közönség' viszhangja legyen. Valamint mi nem hiszszük, hogy a' gyalázólag szóló lapok szinte viszhangjai legyenek a' müértő közönségnek. Magok ezen hírlapi ellenkezések bizonyítják a' mit mondunk.

5. Ha a' Honmüvész Schodelnénak valódi tisztelője és a' zenemüvészet' barátja, ne elégedjék meg opera-birálataiban a' *remek*, *felséges*, *isteni* stb. efféle általános nem motivált magasztaló kitételekkel, hanem valamint az Athenaeum tette, midőn Schodelnéről szólt, bocsátkozzék néha néha — például új szerepeknél — részletekbe és dicséretei' motiválásába 's engedje meg távol-olvasóinak is, hogy kártyáiba láthassanak, az az, megtudhassák, mit miért dicsér. Müértőnek mindig kell tudni motiválni a' maga itéleteit. A' Honmüvész magát értőnek és igen competens birónak tartja a' muzsikában 's neheztelve emlegeti „a' tudatlan opera-birálókat" *) mutassa meg competentiáját és bocsátkozzék tudományosabban Schodelné és az operák' birálásába. Lehet, hogy Schodelné' müvészi becsét sokan még fel sem fogták és az operákat sem tudják kellőleg méltatni, mert olly tudós zene-értő, mint a' Honmüvész' szerkesztője, megvonja a' maga tanításait tőlök és lapjaiba csak olly opera-birálatokat közöl, minőket akár ki is, ki a' müvészet' szentségébe nincs úgy beavatva mint a' tudós szerkesztő, írhat. Mi azt hiszszük, hogy Schodelné sokszor neveti titkon e' korlátlan és minden mértéket haladó dicséreteket, mert a' valódi müvész nem illy méltatásokat vár és vesz figyelembe: „Der wahre Virtuose — mond Lessing — glaubt es nicht einmal, dass wir seine Vollkommenheit einsehen und empfinden, wenn wir auch noch soviel Geschrei davon machen, ehe er nicht merkt, dass wir auch Augen und Gefühl für seine Schwäche haben. Er spottet bei sich über jede uneingeschränkte Bewunderung, und das Lob desjenigen kitzelt ihn, von dem er weiss, dass er auch das Herz hat, ihn zu tadeln.

A' szerk.

*) Honm. I. félév 6. sz. 13. lap.

IGAZÍTÁSOK.

szelet	sor.	e' helyett	olvasd.
553	42	$= 0{,}0161.\gamma.c^2$	$0{,}0161.\gamma.c^2.b^2$
456	25	4	1,4
„	26	22	1,22
„	27	43	1,43
„	28	66	1,66
648	28	§ 100 h	§ 100; h
651	21	(sin + tang 25°)	(1 + tang 25°)
657	14	$qn\left(1-\frac{c}{v}\right)^4$ . .	$qn\left(1-\frac{c}{v}\right)^2$
„	43	kan	kár
652	29	Meilard	Maillard
649	47	b m l	b'ml

Figyelmeztetés.

Közeledvén a' jövő félév, kérjük tisztelt előfizetőinket, ne terheltessenek rendeléseiket lapjainkra minél előbb megtenni, különben megtörténhetik, mint a' jelen félévben, hogy, a' késedelmezőkre nem számolhatván, legszivesebb akaratunk mellett sem szolgálhatunk teljes példánynyal. Lapjainknak ára mint eddig:

Félévre postán	5	ft.	48 kr.
— helyben	5	„	— „
Évnegyedre postán	3	„	— „
— helyben	2	„	30 „

Előfizethetni minden cs. k. posta hivatalnál, helyben pedig Zöldfa-útcza, Jankovics-ház, 267. szám alatt, első emeletben jobbra.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

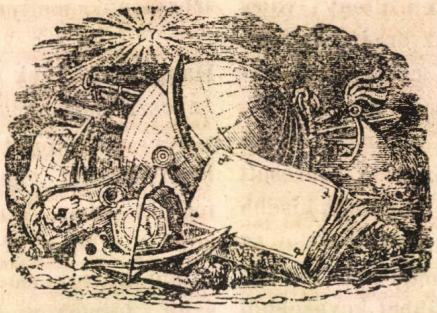

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV.

Első félév. **Pest, junius' 23. 1839.** **50. szám.**

Tartalom: A X B (*Világfi Antal*). — Honi utazás levéltöredékekben. III. Debreczenből (*Nagy T.*). — Egy szó a' katonaállításról (*Zsinkó István*). — Remény (*Erdélyi*). — L. emlékkönyvébe (*Vörösmarty*). — Úri biró (*Székács*). — A' két szinész. Vége. — Magyar ját. krónika (**). — Egyveleg.

A X B.

(Vége.)

Sem közvetlen czélomhoz, sem értekezésem' szűk köréhez nem való, az általam javított definitiónak a' tört, irrationalis vagy imaginarius szorzókra alkalmazása. Különben is, a' szorzók' ezen nemei következetes előadásban, nem a' tulajdonképi szorzás, hanem illetőleg az osztás, hatványok és gyökmennyiségek' czikkelyeibe tartoznak. Ellenben szorosan ide tartozik azon ellenkezés' kimutatása, mellyben, elősorolt elveimnél fogva, az osztás' mondhatni berögzött definitiójával kell jönnöm. Mivel t. i. szerintem a' szorzás nemcsak ismételt tevés vagy hozzáadás, hanem ismételt vevés vagy kivonás is, tehát a' majd minden könyvben, ha változtatott kifejezésekkel is, előjövő: „ismételt kivonás" az osztásra nem illik. Valóban csodálatosan is hangzik mértanár' szájában egy olly hasonlítás, mit egy fűzfa poetától is rosz neven vennénk. Olly két dolog' összehasonlítása, a' mellyek minden érinthető pontban egymástól teljesen eltávoznak. Tekintsük közelebbről. A' kivonás' elemei a' kisebbítendő, a' kivonandó, és a' különbség vagy maradék. Az osztáséi az osztó, osztandó, és a' részes. Mindkettőben az első az adott, a' második a' módosító mennyiség, 's a' harmadik az eredmény. Ennyiben tehát egybevethető a' kisebbítendő az osztandóval, a' kivonandó az osztóval, 's a' különbség a' részessel. De mennyire eltávoznak ama' párok egymástól. A' kisebbítendőt csonkítani, az osztandót elenyésztetni akarjuk; a' kiveendő elvész, az osztó ellenben nemcsak megmarad, hanem az osztandónak mértékéül szolgál; 's végre a' maradék nemcsak meg nem felel a' részesnek, sőt az osztás' eszméjébe be sem fér, 's mind addig a' részest részesnek nem mondhatni, míg maradékról, vagy különbségről szó lehet. Főként az eredmény különbségében tűnik ki tehát a' két munkálat' lényeges és szembeszökő különbsége. Összevéve a' két munkálat' egész folyamát, a' kivonásban a' kisebbítendőből elveszünk annyit a' mennyi a' kivonandó, hogy a' maradékból megtudjuk a' különbséget. Az osztásban is (ha tetszik ugy venni fel) elveszszük az osztandóból az osztót, de nem azért, hogy a' különbséget megtudjuk, sőt maradéknak nem is szabad lenni *), 's ennél

*) Ha egyéb nem volna, már a' tört számokra nem

fogva (megengedem ezt is) ismételnünk kell az osztó' kivonását, *míg* egészen elfogy, vagy a' maradék = o. A' o tehát az eredmény? oh korán sem, még semmit sem csináltunk, hanem vissza kell mennünk, megszámlálnunk, *hányszor* vittük végbez a' kivonást, és az ezen *hányszort* jegyző szám a' keresett részes. De hátha utóljára az osztónál kisebb maradék leend, elvégzettnek nézhetjük-e az osztást? 's ha nem, mint valóban nem is, miként folytatjuk tovább, mert többet kevesebből semmikép és semmi feltétel alatt kivenni nem lehet, 's definitiónk itt épen sárba hagy. Mind ezek a' nehézségek a' szorzásra, mint ismételt összeadásra és kivonásra nem illenek, mert itt valóban az eredmény az első esetben a' summa, 's a' másodikban a' különbség, vagy az algebrailag kifejezett maradék. Illy töredékeny lábon áll az osztásnak a' kivonással hasonlítása. Honnan is jövének a' mértanárok e' különös eszmére? Valóban csak egy mértanárhoz illetlen homályos sejtésből, egy tökélytelen sőt hamis analogiából, mellyre az ada okot, hogy mind a' két munkálat az adott mennyiséget úgy módosítja, hogy az eredmény kisebb, vagy kevesebb legyen. *) Innen származtak az ugynevezett arithmetica ratiok és proportiok is, mellyek ma már a' mértanból méltán ki is küszöböltettek. Még szorosbban lehozva imígy eredhetett ama' logicai elvétés: Mivel tagadhatlan, hogy az összeadás, szorzás, és hatványozás egymásból folynak 's mindenik a' felhozott sorban az előtte valónak ismétlése, azt képzelék a' mathematicusok, hogy az azoknak megfelelő kivonás, osztás és gyökkeresés is hasonlag folynak egymásból. De azért, hogy három vagy több synthetica munkálat egymásból származik, még semmi logicai törvény nem hatalmaz meg minket a' nekik megfelelő analytica munkálatokat hasonló törvénynyel származtatni egymástól. Ha valaki fentebbi okaimmal meg nem akarná győzetni magát, bizonyítmányúl szolgálhat a' gyökkivonás, mellyet még senki sem neveze ismételt osztásnak, jóllehet a' hatványozás

alkalmaztathatás pálczát tör ama' hasonlító definitio felett.

*) Midőn a' maradék a' kisebbitendőnél 's a' részes az osztónál ugy látszólag több lesz, ezen esetben is, melly némi hasonlóságra mutatna, melly igen különbözők minden körülmények, melly különbözők az átmenetel' feltételei!

minden kétségen kivül nem egyéb ismételt szorzásnál, mellynek alap typusa ez:

$$a \times a \times a \times a \ldots . = a^n$$

Hagyjuk ki ezek szerint tanító könyveinkből az osztásnak ama' rosz és hamis fogalmakra vezető definitióját 's minden kivonással egybehasonlítást elmellőzve, csupán a' szorzás' felbontásában keressük annak lényegét, mi mind a' világos képzetre, mind a' belőle lehozandó következményekre nézve sokkal hálásabb, termékenyebb és a' mi több egyedül igaz leend.

Nem vélném, hogy hazánk' gondolkodó mérnökei 's mértani oktatói figyelmökre ne méltassák elősorolt kétségeimet, annál inkább, hogy én is, bármilly éretten igyekeztem megfontolni tárgyamat, még is felsőbb világnak 's tárgyilag győző okoknak örömest engedek. Ne legyen ürügy az is nyomozásom' megvetésére, hogy a' mértannak csupán legalsó elemeit illeti, mert hiszen ezek hordozzák alapként az egész tudomány' terhét. Kivált nevendékeink óvassanak ezen alsó fokon minden ferde nézetektől, mellyek elébb hátrább józan 's természetes fogalmaikat megsértvén, vagy a' tudománytól általában elijesztik *), vagy azt kezökben csak egy éretlen gyári eszközzé lenni hagyják, mellyet legfelebb az eleikbe adott formulák szerint fognak használni tudni; holott a' mértan' elvont tételeinek logica iskolájául, értelmünk' miveléséül, alkalmazott gyakorlásának pedig a' természet' törvényei' kulcsául kellene szolgálni. Ha elemi tanítókönyveinket végig nézem, valóban a' szoros rendet, melly minden tételeit vagy bánthatlan definitiókra, vagy már bebizonyított előzményekre építné, nem találom. A' ki ennek egy szembeszökő példáját akarja látni, csak tekintsen belé az algebrai összeadást és kivonást tanító czikkekbe, és ollyan szabályokat fog látni, mellyek csak későbbre a' szorzás után jöhetnének elé, ha kézikönyv-iróink a' sokszor böszavú, de mindig módszeres Euclides' szellemével birnának, kinek „Elemei" még ma is egy e' tekintetben utól nem ért remekül tartathatnak. Ezért ohajtható volna, hogy azok, kik a' m. t. társaságtól ezen kitüzött munka' fordítását

*) Egy jó igyekezetü ifjú ember, ki mértani ismereteket kivána magának szerezni, felhagya törekvésével, midőn a' geometriában a' rectus angulusra juta, nem tudván a' két fogalmat megegyeztetni.

elvállalák, munkájok' sükeréről valami jelt adnának a' közönségnek, 's még ohajtandóbb, hogy nyilvános oktatóink mértani cursusokat nem az elvontabb algebrán, hanem a' geometrián kezdenék 's kézikönyvül egyenesen Euclidest választanák. Kimondom ez úttal azon szerény véleményemet is, mi szerint Euclidesnek vagy egyedül csak 1—17. és XI—XII. könyvei adatnának ki, vagy a' nagy kiadás mellett egy illy kisebb is nyomatnék, mivel a' többi könyvek jó formán csak a' tudomány' historiájára nézve fontosok és érdekesek. De ideje már elrekesztenem csatornáimat, mellyeket ugyan a' mértani magyar literatura' parlag mezejére intéztem vala, de szolgáltam-e valamit öntözésére, itéljék el hozzá értők.

Világfi Antal.

Honi utazás

Levéltöredékekben.

—

III. Debreczenből.

Váradról visszaérkeztem óta negyed napi debreczeni lakos vagyok, 's holnap, ujra a' gyorskocsin, indulok Pestre visszafelé. Azonban, mielőtt innen elindulnék: fogadd tőlem Debreczennek, vagy inkább a' kevésnek, mit illy rövid idő alatt Debreczenben megismerhettem, töredékes leirását. — Debreczen egy roppant térségen fekvő város, — utczái nagyobb részint felette szélesek, 's egyenesek, mi — hihetőleg — a' mezei élet' következése ugyan, jelenleg azonban a' szempontból felette megbecsülhetetlen, hogy ez által idővel, kereskedésünknek ohajtandó fölvirágzásával, szép városi csontteteme levén, illyenné alkottathatik. Jelen épületeinek nagyobb része ugyan aggszerű stilt, 's legfölebb csak az épitészet' fogalmának czélszerűségi oldalát mutatja létesitve: azonban, vannak, kivált a' főbb utczákon, kedves, sőt igen szép épületek is, különösen a' nagy piacz' utczáján, mellyen az emeletes házak földszintiek által igen ritkán vannak megszaggatva. Az egész utczának látása elég kedvező benyomást szülne egy idegenben, hanemha egy hosszú épület szinte erővel magához nem ragadná a' szemeket. E' hosszú épület a' városház' épülete, 's mint az utczának 's az egész városnak igy az épitészetnek is valóságos botránya. Ha erről azt mondom, hogy teteje rozzant, falai vakolatlanok, 's kisebb nagyobb gödreiben, repedéseiben stb. inséget, elhagyatottságot, 's az idő' hatalmát kiáltók; ha mondom, hogy esztréjének vagy ereszének (melly alatt mindenféle árusok 's árusnék foglaltak helyt) teteje — ott, hol nem likas, százados mohával fedettnek látszik; — ha mondom, hogy az egész minden perczben összeroskadással fenyeget, 's csupán a' szokás' fásító hatalmának lehet azt tulajdonitni, hogy a' városiak minden félelem nélkül járnak mellette, sőt épen a' város' könyvnyomató intézete is itt tartatik: még mind keveset, csekélységet mondhatok. Ezt látni kell barátom — ide nem szavak, hanem szemek kellenek. Miért nem épittet e' roppant 's gazdag város e' szétzúzást érdemlő 's váró rongy-épület' helyébe egy pompásat? — Minthogy a' királyi városok' dolgaiban nemcsak a' városi igazgatóság határoz, illy helyeken valamit csinálni nehéz, — 's annyi bizonyos, hogy itt egy új városházának épittetése a' városon nem mulik. — Szinte ezen főutczán állott még ezelőtt néhány évvel egy rozzant ház. Ennek tulajdonosát (valami mesterembert) váltig sürgette a' tanács „Épittetné fel házát mint szomszédjai.“ „Nem! — felelé a' tulajdonos — én a' városháza' formáját akarom venni; — ez, nem pedig egyes emberek' házai, az én mustrapéldányom.‘ Később e' házat egy jó izlésü nő megvette, 's igen csinosan fölépitteté.

E' roppant tág utczának felső végén ott áll a' maga méltóságában, mint a' város' dísze 's koronája, a' reformatusok' főiskolája. Nem ismerek iskolát hazánkban, mellyet ennek pompás 's nagyszerű stiljéhez csak messziről is lehetne hasonlitani. Nem akarok az épület' egyenkénti lerajzolásához fogni, tudván, hogy a' közvetlennek legtökéletesebb leirása is tökéletlen: csupán azon jegyzéseket hozandom fel, mellyeket in partibus ez iskola' épületére nézve ollyanok' szájából is hallottam, kik hozzáértést követelnek. — Jegyezd meg, hogy nekünk reformatusoknak neveltetésünk' kimaradhatatlan következéséül — a' nagyobb részt értve — kevés izlésünk, kevés aestheticai fogalmunk, és a' szellem' aestheticai szép formákban nyilatkozásához igen parányi érzelmünk van. — Az elmult roszon jövendőre javitni akarván a' debreczeni superintendentia, épittet egy nagyszerű iskolát, még pedig nem egyedül czélszerűt vagy használhatót, hanem

— a' mi itt fő — szépet és pompásat is. Mi természetesb, minthogy ez a' nagyobb résznek nem tetszett. „Minek — ugy mondának — azok a' magas ablakok, magas teremek? eddig alacsonyabbakban is meg tudott lenni a' tanuló-ifjúság — mi nagy pénzvesztegetés az!“ Igaz, hogy alacsony falak 's ablakok magasaknál kevesebbe kerülnek, hanem nem kell feledni, hogy itt nem magányos ház, hanem iskola-épület van kérdésben. A' magányos házak ám legyenek kisdedek, 's legyen fő bennök e' prosai character a' használhatás, czélszerűség: a' nyilvános épületek nem lehetnek felette pompások, szépek, költői stillel épültek. Maga az iskola épülete egy professor; azaz: csupa érzéki benyomásánál fogva képez azon épület annyit az ifjúságon, mint egy professor a' maga tanításaival. Boldog azon ifjúság, melly gyenge korától fogva szép iskolateremekben, nagyszerű épületekben vehette tanításait; észrevétlenül magasult 's nemesedett az ő lelke az őt környező szépség 's a' mindennapi fölött magasra emelkedett fönség' szemlélete által. Ne — ne higyétek, hogy a' holtnak látszó, de valólag egy magas eszmét valósító nagyszerű épület, legkisebb hatással nincs a' képezendő ifjúságra, — 's nem fogjátok hinni, ha e' tárgy csak azon kisebb jelentésű oldalát meggondoljátok is, hogy a' szennyes 's aljas épület többnyire szennyes embereket hoz elő, 's a' tisztátalan külső, tisztátalan belsőre mutat. — Más hang ez iskola' épülete ellen: „A' debreczeni új collegium csupa grádics — szinte két öl széles ez — 's ez megint mi vesztegetés, hány diákszoba megférne volna annak feleslegén!“ Igaz, hogy e' lépcsők, ha nem két ölesek is, elég szélesek: hanem ha épen az volna a' fődolog — minél több lakószobát építtetni reformatus barátok' számára: akkor még grádicsot sem kellett volna belül csináltatni, hanem olly padlásra járás forma keskeny fa-lépcsőzeten járatni föl az ifjúságot. — Barátim! emeletes épületben igen igen fő — ez a' csonttetem — a' lépcső — ez emeli az épület' nagyszerűségét, midőn a' keskeny lépcsőzet, melly mindig a' baradlai barlangba lejárást juttatja eszembe, a' különben legszebb épületet is hitványnyá alacsonyítja. Egy fönséges szellem a' tudomány, mint a' status, szabadság stb. annak temploma tehát fönséges nagyszerű legyen. Mi az a' vágy, azon tudat nélküli buzgalom, melly az isten' házait a' régi időkben is mindenütt nagyobbakká alkotta a' magányos épületeknél? Elkezdvén Bél' oszlopain, egész a' középkori nagyszerű templomokig, mindenütt ugyan az a' szellem — az eszmének a' lehetőleg megfelelő külső formát adhatni — munkálkodott. Illyeneknek kell lenni az iskoláknak is! 's ha a' régi világ nem tudva tette azt a' mit tennie kellett: tegyük mi tudva, becsüljük meg a' tudományt, becsüljük meg a' haza' reményeit, a' tanuló ifjúságot az által is, hogy számukra pompás 's nagyszerű iskolákat emeltetünk. — Még egy hang a' debreczeni iskola épülete ellen: „Az egész új collegium úgy szólva haszontalan; mert nincs benne egy pár diákszobánál több 's ezért a' nagyszámú ifjúság kénytelen az inséget 's idő' hatalmát kiáltó ugynevezett ócska collegiumban lakni.“ Én pedig e' collegiumot ez oldalról tekintve azt mondom, hogy mély, 's a' jövendőbe nagy belátású volt azon, a' késő maradéktól is hálát érdemlő, férfiúnak, ki ez új iskolát így e' czélokra építtette. Opinionum commenta delet dies, naturae iudicia confirmat. Itt az idő, hogy e' magában elmállott coenobialis intézkedést, mellytől, mint az okos neveléssel egy általában férkezhetetlentől, maga az ifjúság is mindenütt elfordult, valahára megszüntessük. Ha e' már összerongyollott nevelési módszernek néhány még életben levő támasza kidől; — ha a' reformatusok' testűlete magas buzgalommal a' közjóért ezután is szivesen áldozand: elhihetjük, hogy a' nevelés ezen rendszerének vége sokkal közelebb van mint gondolnók. Ha az úgy nevezett ócska épület majd leszakad — mert tempus edax rerum — helyén mi gyönyörű bükkös 's vadgesztenyés sétatér lesz a' tanuló ifjak' számára — illy tér illik a' nagy épület, 's a' tanuló ifjúság' illy nagy száma mellé.

A' három karban t. i. a' philosophiai, jogtani és hittudományi karban tanuló ifjak száma a' 600-t meghaladja. E' nagy szám, a' város roppant népessége (60,000 léleknél több), — a' debreczeni superintendentia' physicai úgy mint moralis ereje, méltán reméltetik azt, hogy Debreczenben nem sokára protestans universitas alakúland. Mi roppant hatása lenne egy magyar protestans universitásnak a' való tudományosságnak hazánkban öregbitésére, a' nemzetiség' terjesztésére 's emelésére: azt —

ha lehetne is — mutogatnom nem szükséges. Azonban míg e' nagyszerű czél elérethetnék: szabad legyen azon tanításmódszerre nézve, melly mint itt, ugy egyéb protestans iskolákban is a' felsőbb tudományok' előadásában gyakoroltatik, egy pár igen gyökeres javítást javaslanom, 's ezt itt azért, mivel tudom, hogy leginkább Debreczen az, melly e' magában egyszerű gondolatot teljesebbé érlelvén, azt valósítni képes lenne. A' mesterségek' virágoztatására tudjuk mennyit tesz a' concurrentia; mit tett ez Németországban a' tudományok' emelésére nézve, azt mindenki tapasztalhatja. Iskoláinkban egy tudományt csak egy oktató tanít, 's ettől kell azt az ifjuságnak, — tetszik nem tetszik — hallgatnia. Ez intézkedés valósággal lágy párnája a' henyeségnek; mert például philosophiát csak egy ember tanítván, ezt mástól az ifjuság nem hallhatja, 's más ugyancsak philosophiát tanító nincs, ki haladása által edzené annak szorgalmát. Így nemcsak oktatóink maradnak el a' haladó tudományos világtól, hanem elmaradnak hazánkban a' tudományok is. Mi más világ tűnnék föl, ha iskoláinkban megengedtetnék, hogy mindenki, ki hazánkban vagy külföldön valami tudományban tanárrá lön, mint oktató fölléphetne. Igaz, hogy ezen esetre a' tanítványoknak a' tanításért bizonyos summát fizetni kellene, 's ez úgy látszik szegény systemánkkal nem fér össze. De ne higyétek. Azon néhány forintot, mit így tanítás-pénzül fizetni kellene, örömest megadná a' tanulók' nagyobb része, a' néhány teljesen szegény pedig fölmentethetnék. Én az ingyen tanulhatást csak ollyannak tartom, mint a' koldusoknak ingyen adást, alamizsnálkodást; egyik ollyan rosz mint a' másik. Ne adjunk a' szegénynek semmit ingyen, hanem teremtsünk számára munkát, mellyel élelmet szerezhessen. Valóban igen sok jó van abban, ha a' tanuló oktatójának a' tanításért fizet. Nálunk, ha az oktató egy tanítását valami okból elmulasztja: örömriadásra fakad ennek hallásakor a' már egybegyűlt ifjuság; midőn Németországon bosszonkodva hagyja el a' tanítás-teremet. „Megfizettem, ugy mond neki: még sem tart tanítást!“ Továbbá ez által az oktatók' fizetése jóval nagyobbodnék, mi, hogy erkölcsi ugy mint értelmi okoknál fogva szükséges, sokkal világosb minthogy mutogatnom kellene. Minden tanár oktathatásának még az a' jó következése is lenne, hogy az igazgatóság egész biztossággal választhatna rendes oktatókat ezen tanárok közül, midőn most ügyes oktató' választása csupa koczka; mert a' jó tanulás egészen más mint a' jó tanítás. Végre ez által az ifjak' élet-választási köre is felette tágulna; midőn jelenleg megesik, hogyha valakinek a' legjobb tanítói hajlomásai lennének is: tanítóvá nem lehet, tán mert nincs üres hely, tán mert nincsenek pártfogói vagy ösmerői stb. Hogy illy intézkedés által a' tudomány, tanuló ifjuság 's haza végtelen sokat nyerne: az kétségtelen; ki kétkedik, nézze meg a' németországi iskolákat. **Nagy T.**

(Vége következik.)

Egy szó a' katonaállításról.

E' tárgyról, mennyire ez az egyházi férfiak' cselekvés-körébe eső házasság' kiszolgáltatásával érintésbe jő, kivánok itt néhány szót szólni.

Az érintett osztály' férfiai tapasztalhatták: miként sok szülők gyermekeik' kora házasítása által igyekszenek azokat a' bekövetkezendő katonai sorshuzás alól kihúzni. Menynyire fog ezen igyekezet — ha neki gát nem vettetik — növekedni az új katonaállítás előtti utósó években; 's miként minden későbbi illy alkalomkor az újra meg újra előfordulni; könnyű elgondolni. És mind ez, nem minden a' lelkipásztoroknak is hiveik által szerzett, 's szerzendő alkalmatlanság nélkül történik. Van ugyan egypár intimatum 1812- 's 1815-ről, mellyeknek foglalatja ez: „Minthogy Magyarország' némelly helyein az ifjak tizenhat, tizenöt, tizennégy, még tizenhárom esztendős korukban is, a' katonáskodás' kikerülése végett, házasságra lépni tapasztaltattak, legfelsőbb parancsra meghagyatik: hogy a' lelkipásztorok a' kora házasságok' akadályozására és elhárítására emlékeztetve legyenek.“ *) De innen elhatározottan csak annyi világlik ki, hogy a' tizenhat esztendős és ennél fiatalabb ifjút tilalmas megesküdtetni. És ha a' tizenhat évesnél korosbakat megeskethetjük, marad-e a' katonáskodásra alkalmas ifjuság? — Azt pedig, hogy világos törvény', vagy felsőbb

*) L. Extractus Benignarum Resolutionum Normalium in objectis Publico-Ecclesiasticis editarum ad annum 1833 inclusive productus. Editio tertia. Tyrnaviae 1834. lap. 192.

parancs' nemlétében a' pap szegűljön hivei' kivánata ellen — kivált e' dologban — senki nem kivánhatja, 's nem is fogja kivánni, ha meggondolja: hogy a' köznép hajlandó papját még akkor is roszakarójának tartani, midőn ez annak világosan törvénytelen 's helytelen kivánatiban ellenszegűl; és hogy a' pap hivei' bizodalma nélkűl szent hivatalának meg nem felelhet.

Többet e' tárgyról szólanom szerénytelenség lenne. — Závodon, május 31én 1839.

Zsinkó István,
káplán.

Remény.

Remény! kinek csillag' tüzében,
Kinek mosolygasz ég' szinében?

Ollykor sugárid föltünének
Csöpjeben a' leány' könyének.

Vagy tündökölsz, karod' kitárván,
Mint két vidékre szép szivárvány:

Zöldülj nekem tavaszvirányon,
Esthajnalon, meleg korányon.

Mint régen, a' szörnyű világban,
Béket hozál egy zsönge ágban.

Szállt a' galamb, mint jó madár száll,
Zöldüle nála egy virányszál.

'S az ősz hajós Noé' szivére
Az ur' nyugalma visszatére.

Erdélyi.

L. emlékkönyvébe.

Játszol örömmel, bánattal; játékodon ámul
A' sokaság 's tapssal tiszteli szózatidat;
Nem tudják, hogy minden szó, melly szíveket áthat,
Szűdnek egy eltépett életörömbe került.

Vörösmarty.

Úri biró.

Örvendjünk urak! a' pórt emberségre tanítni
Szembetünőképen kezdik az úri birák:
Egy a' minap Dulnán a' pórt tizenötre ítélte,
Mert nem volt nyájas a' duhös hajdu iránt.

Székács.

A' két színész.

(Vége.)

VI.

„Játékszíni pályámon — így kezdé Károly egész bizodalmasan elbeszélni Ferenczenek — nem voltam szerencsés. Jól érezék, jól tapintottam, mindennek, miről gondolkoztam, vagy a' mit olvasék, felfogtam velejét. Lelkesedve voltam a' művészettől, többet tudtam mint ezer más, de mit használt? — azt a' mit érzék, a' mit tudtam, nem valék képes életbe hozni, szóval, előadó tehetségem hibázott. Eleinte nem akarék bátorságot veszteni. Majd sikerülend, gondolám. Azt is gondolám, cselszövény dolgozik ellenem. De majd az ellenkezőről győződtem meg, mert bármi próbákat tevék, igen különböző helyeken, mind roszúl sikerültek. — Mivel pedig lehetetlen vala, hogy minden közönség cselszövősködjék ellenem, végre azon meggyőződésre jutottam, hogy ámbár műértővé, de színészszé nem születtem. Hogy bukott próbáimat mint színész annál inkább feledhessem, Wallá-ra változtatám nevemet, mellyet már három év óta viselek, ez okból barátaim- és rokonimnak lehetetlen lön föltalálniok. Mivel azonban szükségemmé vált a' művészetnek élni, körében munkálkodni, helyet keresék mint hivatalos, végre lelék ollyast, és itt két év óta élek, mint mondhatom, nem minden jónak eszközlése nélkűl. — De most — folytatá Holl, beszéld el te is, kedves Ferenczem, hogyan éltél? Fejtsd meg azon mesét, hogy emelkedhetél azon fokra, mellyen kiki bámul és csodál.“

„Ah kedves barátom — felele Ferencz bizodalmas hangon — ez hamar megtörténik, mert igen keveset mondhatok róla. — Midőn Bécsben betegségemből kigyógyultam 's pénzecskémnek hamar végére járék, nem tudván mi tevő legyek, így gondolkozám: tégy próbát és légy te is, mint urad, színész. Kedveled a' dolgot; megkisérteni szabad; ki tudja, talán megy. Statistának ajánlkozám egyik külvárosi szinháznál és fölvétettem. Sokáig mi sem voltam. Végre, mivel örömest hagyám magamat mindenhez alkalmaztatni, egyik színész, jutalomjátékakor, tréfát tön velem, és furcsa Patkányi nevem miatt, melly nagy betűkkel nyomva ragasztaték ki, egy kis szerepben föl hagya lépni. Nem lehete játékom igen rosz, mert az igazgató nem sokára hasonló szerepet ada, 's másodikat és harmadikat is, és midőn szerencsémre egy elsők közűli tag hirtelen beteg lön, próba tételek velem és nagyobb tréfás szerepet adtak kénytelenségből. Talán nevem már jó szeszélybe hozá az embereket, vagy tán valóban jól ját-

szám, elég, tetszettem és szerencsém meg vala alapítva. Ettől fogva elég foglalatosságom vala 's nem sokára a' comicus Patkányit minden zug- és szegletben lehete hallani. — De az boszonta, hogy nevem miatt annyi tréfát űztek velem, ez okból azt Virágira változtatám. Ezen cserét az én javamra magyarázák 's a' mit azóta tettem, tetszék. — Hírem nem sokára sokfelé hangzott és minden tájokra meghivásokat kaptam. A' hová jöttem, pénzzel és kedvezéssel halmoztak. — De hogy történhetek az, hogy illy hirre jutottam, hogy müvész lettem, — önnek, kedves ur, nyiltan megvallom, — nem tudom. Ugy játszám mivel ugy kelle játszanom, mivel másképen nem játszhatám, mint érzésem tanita.'

„Ez az igazi isteni szikra!" kiálta föl Holl szikrázó szemekkel. „És én ostoba, kényszeriteni akarám azt, a' mi lehetetlen. De beszélj tovább Ferencz." —

Őszintén folytatá ez: „Ismeretséget tettem mindenféle müvészek és tudósokkal; és igy napról napra jobban átlátám, hogy igen sok' hiával vagyok, mi a' művészt valódivá teszi. Komolyan láték a' dologhoz, azért nyilván folyamodám hozzájok, kérve, mutassák meg az ösvényt, mellyen czélomhoz juthatok. Jó tanácscsal segítettek ők 's vezérlésök alatt éjjel nappal dolgozva mindent pótolni és helyre ütni törekedtem és egyre törekszem, nem azon művészekhez tartozni, kik azt vélik, mindent megtettek, ha szerepöket kivültudják. Nőm is van..."

‚Mit? — vága közbe Holl — nőd is van?'

„Igen, és pedig jó, lelkes, mivelt nőm. Az illy feleség sok jóra vezérelheti az embert, 's örömest megvallom, neki köszönök némelly jobb nézetet. Utazásomban ismerkedém meg vele. Jólelkűségem, mint mondá, hamar meghatá szivét. Szerencsés férj vagyok 's reménylem, nem sokára szerencsés atya is leszek."

‚Hol van nőd?' kérdezé Holl.

„Itt van; — kiálta föl Ferencz örömteljesen — oh gyorsan hozzá. Meg kell öt kegyednek ismernie, nyomban. A' jó Emmy, hogyan fog örülni, oh siessünk." Nem is kérdezve, huzá maga után Hollot a' fogadóba és ott föl a' lépcsőkön. — Gyorsan nyitá föl ott az ajtót és kiálta: ‚Emmy, megtaláltam uram- és barátomat. Ő a' főigazgató, itt, nézd, itt!'

Mintegy villámtól sujtva álla Holl, midőn a' szeretetre méltó nőt megpillantá, — Rózsahalmi kisasszony vala!

* * *

Károly' nagybátyja meghalt, mezeijószágot és nagy készpénzbirtokot hagyva kisöcscsének. — „Még tovább viseljem közelléte' kinait?" igy szóla egyik napon csendes ábrándjában magához. „Rábeszéltem a' jó Ferenczet, hogy másholi szerződését az ittenivel cserélje föl. Hajlandósága győze, megegyezett és most az itteni szinpad' dísze. Neje — ah! (igy fohászkodék) — van e' Németországban hozzá fogható művésznő? — De miért akarod titkolni, a' mi belsődben dühöng. Valld meg szabadon, nem láthatod öt; gőgöd nem sziveli meg. Láta téged — " és most Ferdinandja, mint pokolbeli Furia emelkedék föl képzeletében és azon szerencsétlen est' minden kinja újított erővel ébrede föl kebelében. — „Igen, el van határozva", — igy monda végre, ismét nyugasztalódva, — „elhagyom a' művészet' lakhelyét, és magányban élendek ezután."

Már néhány nap mulva arra birá tekintete által a' herczeget, hogy az udvari szinház' igazgatójává az ő legméltóbb barátját Ferenczet, Virágit, vulgo Patkányit, nevezé ki, a' kit e' helyre legalkalmatosabbnak nyilalkoztata. — Ferencz vonakodék a' helyet elfogadni, mert gyengének vallá magát. De Károly igy szóla: „Légy jó reményű, barátom. Ki úgy érez mint te, az született müvész. Kebledben genius lakik, ki a' valódi müvészetet veszélyeztetni vagy elveszni nem hagyja. Ezt kövessed mindig, 's az egyetlen, igaz uton maradál."

Ferencznek végre engednie kellett. — Fájdalmas volt a' barátok' búcsuja. Károly még egyszer Emmyre tekinte, kezeit ajakához nyomá és elsiete, hogy tőle és a' müvészet' gyakorlatától megváljon, a' magányba, hol talám nyugalmát ismét föltalálja.

* * *

Néhány év mulva kéj-utazást tön Károly Németországban. B... városba jött; titokban tudakozódék barátja' hivatal-viteléről, és minden oldalról csak dicséretet hallván, igy szóla: „Csak egyszer csalódtam életemben: mikor azt vélém, hogy jó szinész lehet belőlem."

—

Magyar játékszíni krónika.

Jun. 7. Először: 1) Szerettetni vagy meghalni. Vígj. 1 felv. Francziából némettre Dessoir, magyarra ford. Balog Istv. — 2) A' külföldiek.

Jun. 8. Eskü.

Jun. 9. Babérfa és koldusbot.

Jun. 10. A' nagyravágyó nő.

Jun. 11. Norma.

Jun. 12. Miveltség és természet.

Jun. 13. Korona és vérpad.

Jun. 14. Sátorfy' jutalmául bérszünettel: Báléj.

Jun. 15. Veszedelmes nagynéne. Lendvayné, jeles színésznőnk, ki e' napokban tért vissza müvészi útjából ma lépett fel újra a' czímszerepben. Öt Kolozsvár és Nagyvárad — hol több szerepeket ada, lelkesedéssel fogadta, mi annál örvendetesebb, mert benne a' valódi érdem jutalmaztatott 's világos jele annak, hogy hazánkban a' drámai müvészek iránt is buzgó részvét és tisztelet mutatkozik, csak a' müvész érdemelje. Kolozsvár minden karbeli, de kivált magosabb, miveltebb közönsége, vetekedék a' müvésznő' ott létét kellemessé tenni; a' színház, minden fellépesekor, tömve volt, megtiszteltetése az unitarium collegiumi lelkes ifjúság által már hírlapjainkból tudva van 's valóban minden ármányok' daczára annyi becsületére válik a' tisztelkedő ifjuságnak, mint a' megtisztelt színésznőnek. Kolozsvár' közönsége mentségéül legyen mondva, hogy az általa szórtnak hiresztelt koszorú-zápor alaptalan hír volt. Lendvayné Kolozsvárt csak két koszorút kapott; verset négy félét. Ezen adományokat a' nagyváradi közönség egy, a' Sevilla' csillaga előadása után a' színpadra felnyujtott, nevezetes értékü arany fejdiszszel (Diadem) szaporitá. **

Jun. 16. Új színi elrendezéssel Schiller' Haramiái, Schedel' fordítása szerint.

Jun. 17. Báthory Mária.

Jun. 18. Sevillai borbély.

Jun. 19. Molnár és gyermeke.

Egyveleg.

Az emberi hang. — A' párisi tudományok' academiájának physicai osztálya egy a' hangmüvészetre nézve felette fontos kérdést tett fel: Millyen az emberi hang' mechanismusa physiologiai, anatomiai vizsgálatok szerint? — Nem régiben Lipcsében (Engelmannál) is jelent meg egy munka, melly hasonló tárgygyal foglalkodik: Az emberi hang és annak használata énekesek által. Előadá Giacomo Bisozzi." A' könyv anatomiai alapossággal értekezik az emberi hangorgánokról, a' tudó' alkatáról, a' szájtartásról énekléskor, szóval a' mechanicai hangadásról és hang' betegségeiről stb.

Napoleon' kedvencz eszméje, mellyet végre is hajtanda, ha a' sors meg nem előzi benne, az volt, hogy Francziaország' megyéiben, mellyek' száma akkor még annyira ment, mint ma, folyvást körutakat tegyen. Egyik megyét a' másik után akará meglátogatni a' császárné', a' római király, rokonai 's az egész udvar' kiséretében, nem átsietve rajtok, hanem lassan haladva 's mindenütt vizsgálódva. A' nagy úri társaság a' megyéknek nem esett volna terhére, hanem inkább javára lett volna. Szarvasbőr szőnyege, melly bútorai között volt, lett volna lakjainak diszitménye és kényelem-adója.

„A' mi követőimet illeti, — igy szólt ezen alkalommal — azok a' polgároknál fognak szállásolni, kik vendégeiket nem teher, hanem jótét gyanánt tekintendik, mivel hamar át fogják látni, hogy valami haszonhoz vagy kegyhez jutandanak általa. Illy módon lehetséges lesz, minden helyen elejét venni az elnyomásoknak, a' pazarokat megbüntetni, az érdemet megjutalmazni és az igaztalanságot jóvá tenni. Új épületeket állitandok fel, hidakat javitok ki, az utakat jó állapotba teszem, új utakat rendelek, csatornákat nyitok, mocsárokat szárítok ki 's tartományokat termékenyítek; de e' végre tiz évi békességgel áldjon meg az ég. Ha ez áll, Párist a' világ' fővárosává teszem, Francziaországot pedig regénynyé."

Ezek voltak Napoleon' szavai, mellyeket egy szép májusi reggel 1811-ben Duroc marsalhoz monda, midőn ezzel Fleury' szép völgyében sétált, melly a' meudoni erdőt saint Cloud' parkjától választja el.

Weimar. Schiller' szobra' leleplezése' napján a' nagy költő' emlékezetére itt is tartatott ünnepély. Ez alkalommal azon férfiak, kik őt személyesen ismerték, életéből és temetéséről érdekes tudósításokat közlöttek. Önmagának gyógy-rendelményt irva halt meg Schiller, tollal kezében. Goethe igen elkeseredve barátja' kimultán, több napot szomoruságban magánosan töltött, 's nem volt képes az eltakarításról gondoskodni. Éji egy órakor hagyá el a' kiséret Schiller' lakát; komor felhők vonultak el a' holdvilágitott egen. Azon urak közül, kik Schillert sirjába vivék, az ünnepélyen négyen voltak jelen.

Kiköltözések. A' Times átnézetét közli azon kiköltözéseknek, mellyek a' kormánytól rendelt ügyvivőnek vezérlete alatt Liverpoolból 1833-d. majus' 7-től 1838-d. december' 31-ig történtek. Az elköltözöttek' száma 127,640. Ezek közül 110,000 az egyesült-statusokba, 10,000 a' britt gyarmatokra, 200 a' Jóremény' fokához, 4,000 Australiába, 2,000 Nyugatindiába, 200 Keletindiába, 600 Brasiliába ment.

Puschkin Sándor' orosz nemzeti költő' munkái nyolcz kötetü tizezer példányban adattak ki az árvák' javára, 's hat hét' eltölte alatt olly gyorsan elkeltek, hogy készületek tétetnek egy más kiadásra, melly az örökösöknek ismét hatszázezer forinttal fog jövedelmezni.

Igazság-tallér. Henrik Julius, braunschweigi herczeg, 1598-ban olly pénzt verete, melly „igazság-tallér" nevezetet kapott. Előrészén név-aláirással e' szók állnak:

Recte faciendo neminem timeas.
(Jót cselekedve senkitől se tarts.)

Legújabb csillagászi felfödözések. — Rövid idő alatt három illynemü nevezetes felfödözések tétettek. Először Beszel a' hires königsbergi csillagász, azon nagy kérdést fejté meg, mellyen már századok' mathematicusai hiában törték fejöket: kiszámitá t. i. az állócsillagok' földünktöli távolságát. Igy állitja ő meglehetős bizonyossággal, hogy a' hattyu-csillag, 61d. a' csillagzatban, egymillió háromszáz tizennégy ezerszer messzebb áll, mint a' földnek naptóli távolsága. A' második fontos felfödözés több saturnus-körmozgásnak feltalálásában áll. A' tudomány mindeddig csak egyet ismert. A' harmadik felfödözés a' napfoltokat tárgyazza. Ebből az világlik ki: miképen a' nap földunkéhez hasonló magvú (Kern), mellyet lég- és gőzkör borit, 's ez utólsó köréll vonódik végtére azon fénykör, melly a' napnak fénylő tekintetet ad. Ha ezen fénylepel történetesen beszakad, a' hézagon természetesen a' keletkezett mélység' fenekéig, a' légkörön át egészen a' napfelületig beláthatni, és ez azon feketeség, mellyet napfoltoknak nevezünk.

Upsalában a' hittudomány' oktatói olly csekély fizetést kapnak, hogy falukon kénytelenek még e' mellett prédikálni élelmök' fedezhetése végett.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

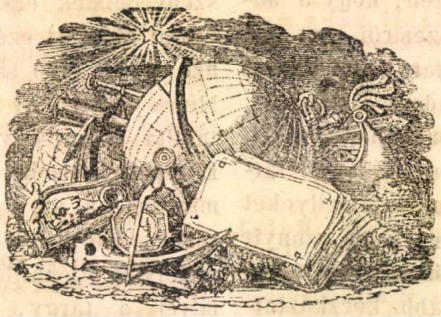

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

HARMADIK ÉV.

Első félév. **Pest, junius' 27. 1839.** **51. szám.**

Tartalom: Kis és nagy nemzetek (*Fábián Gábor*). — Honi utazás levéltöredékekben. III. Debreczenből (*Nagy T.*). — Könyeimhez (*Vörös Eszter*). — Férj és nő. Német novella (*Kazinczy István*). Magyar játékszini krónika. —

Kis és nagy nemzetek.

—

Kis nemzeteknél a' társaság' szeme mindent keresztül lát; a' javítás' szelleme legcsekélyebb apróságokra kiereszkedik; a' népnek nagyravágyása igen mérsékelve levén erőtlensége által, törekvései és segédforrásai majd egészen csak belső jóllétére irányozvák, 's nincsenek kitéve annak, hogy a' dicsőség' hiú füstévé enyészszenek el. Továbbá itt kinekkinek tehetségei átaljában korlátoltak levén, hasonlókép' azok' vágyai is. Itt a' javak' középszerűsége az állapotokat majd nem egyenlőkké teszi; itt az erkölcsöknek egyszerű és békés haladása vagyon. És így összevéve mindent, 's felszámítva az erkölcsiség' és értelem' különböző fokozatit, rendszerint kis nemzeteknél több tehetőséget, népességet és csendességet találunk, mintsem a' nagyoknál.

Midőn a' zsarnokság magát valamelly kis nemzet' kebelében fészkeli meg, az itt sokkal nyommasztóbb, mint akárhol másutt; minthogy szűkebb körben munkálkodván, e' körben mindenre kiterjeszkedik. Nem kaphatván nagy tárgyakba, sok aprókkal foglalatoskodik; magát egyszerre erőszakosnak és kötelődzőnek is mutatja. A' politicai világból, melly, tulajdonkép szólván, az ő birodalma, betolakodik a' magányos életbe. A' cselekedetek után leczkézni kivánja az izléseket; a' status után kormányozni akarja a' családokat. Hanem ez ritkán történik meg; a' szabadság, igazán mondva, természeti állapotja a' kis társaságoknak. A' kormány itt igen kevés csalétket nyujt a' nagyravágyásnak, az egyesek' segédforrásai itt sokkal szűkebbek, hogysem a' fő hatalom magát könnyen egy ember' kezében központosíthassa. Mi ha megtörténnék, nem nehéz a' kormányzottaknak egyesűlni, 's feldönteni köz erővel mind a' zsarnokot, mind a' zsarnokságot.

Ennél fogva a' kis nemzetek voltak minden időben bölcsői a' politicai szabadságnak. Megtörtént, hogy többen közűlök elvesztették a' szabadságot, miután megnőttek; mi is világosan mutatja, miként az a' népnek kicsíny voltától, nem pedig magától a' néptől függött.

A' világ' históriájában nincs példa rá,

hogy nagy nemzet soká maradt volna köztársaságban*); mi is annyit teszen, hogy a' dolog kivihetetlen volt. Én, részemről, azt tartom, oktalanság embertől határt vetni akarni a' lehetőnek, 's itéletet mondani a' jövőről; tőle, ki a' valót és jelent mindennap elveszti szeme elől, 's ki magát egyre véletlenül látja meglepetve olly dolgokban is, mellyeket legjobban ismér. Bizonyosan csak annyit mondhatni, hogy egy nagy köztársaság' fennállása mindig végtelenül inkább koczkáztatván, mintsem egy kicsinyé.

Minden a' köztársaságra nézve veszélyes szenvedélyek nöni szoktak a' birodalom' terjedésével, míg más felől a' neki támaszúl szolgáló erények nem gyarapodnak szintazon mértékben.

A' magánosak' nagyravágyása nevekedik a' status' hatalmával; a' pártok' ereje a' tőlök kitűzött czélnak fontosságával: de a' haza' szeretete, mellynek e' rongáló szenvedélyek ellen kell küzdenie, nem nagyobb egy roppant köztársaságban, mintsem egy kicsinyben. Sőt könnyű lenne megmutatni, hogy az amabban nem olly kifejlett és nem olly hatalmas. A' nagy gazdagságok és mély szegénységek, a' fővárosok, romlott erkölcsök, személyes önzés, bonyolúlt érdekek, mind meg annyi veszedelmek, mellyek a' status' nagyságából majd mindig származni szoktak. Több ezek közűl a' monarchia' létének nem árt, sőt némellyik még eszközölheti is fennmaradását. Ezenkivűl monarchiákban a' kormány olly hatalommal bir, melly neki sajátja; használja a' népet, de tőle nem függ; minél nagyobb a' nép, annál erősb a' fejedelem: de a' köztársasági kormány ez ártalmas dolgoknak nem vethet más gátot ellenökbe, mint a' többség' gyámolítását. Már pedig az erőnek ezen eleme, mértékarány szerint, nem hatalmasb egy roppant köztársaságban, mintsem egy kicsinyben. Ennél fogva míg a' támadás' eszközei számban és erőben egyre nőnek, az ellentállás' ereje ugyanaz marad. Sőt lehet mondani, hogy még fogy is; mert minél számosb a' nép, annál többféle természetet öltnek az elmék és érdekek, 's következőleg annál nehezebb szilárdul összeálló többséget alakítani.

*) Nem szólok itt kis köztársaságokból álló szövetségről, hanem egy nagy consolidált köztársaságról.

Tapasztalhattuk továbbá, hogy az emberi szenvedelmek erősödni szoktak nemcsak az elérni ohajtott czélnak nagy volta, hanem az azt együtt érző személyek' sokasága által is. Nincs ember, ki magát megindúltabbnak ne találta volna egy olly háborgó sokaságnak közepette, melly felindulásában részt vett, mintsem ha azt csak magának kelle vala éreznie. Nagy köztársaságban a' politicai szenvedélyek ellenállhatlanokká válnak, nemcsak mivel a' tárgy, mellyet hajhásznak, igen nagy, hanem azért is, mert millió emberek egyformán 's egyszerre érzik azokat.

Azért is átaljában elmondhatni, hogy semmi nem ellenkezik úgy az emberek' jóllétével 's szabadságával, mint a' nagy birodalmak.

Vannak mindazáltal a' nagy státusoknak különös hasznaik, mellyeket el kell ismerni. Minthogy ezekben a' hatalomravágyás tüzesebb, mintsem másutt a' közembereknél, azért itt a' dicsőség' szeretete is kifejlettebb bizonyos személyeknél, kik egy nagy nép' tapsait igyekezeteikhez méltó tárgynak és olylyannak tartják, melly őket képes némileg magokon felülemelni. Itt a' gondolat minden dologban gyorsabb és hatalmasabb ingert kap; az eszmék szabadabban kerengenek; a' fővárosok itt mind megannyi roppant középpontok, hol az emberi ész' sugárai egyesülve tündöklenek; e' körülmény magyarázza meg előttünk, miért tétetnek a' nagy nemzetek a' tudományokkal 's polgárisodás' általános ügyével gyorsabb előhaladásokat, mintsem a' kicsinyek. Hozzá kell még adnunk, hogy a' fontos felfedezések gyakran a' nemzeti erőnek olly kifejtését kivánják meg, minő egy kis népnek kormányától ki nem telik; nagy nemzeteknél a' kormány több általános eszmékkel bir, magát a' régi szokástól 's helybeli önzésektől tökéletesbben megszabadítja. Ötleteiben több lángészt, lépteiben több merészséget mutat.

A' belső jóllét teljesebb 's kiterjedtebb kicsiny nemzeteknél, míg békében maradnak: de a' háborús állapot nekik ártalmasb, mintsem a' nagyoknak. Ez utóbbiaknál a' határok' távolsága ollykor századokig távol tartja a' nép' tömegét a' veszedelemtől. Ezekre nézve a' háború inkább alkalmatlanságnak mint romlásnak oka.

Egyébiránt e' tárgyban is, mint sok egye-

bekben, egy tekintet adja elő magát, melly többet nyom valaminél, és ez a' szükség.

Ha csupán kis nemzetek volnának, nagyok pedig nem: úgy bizonyos, hogy az emberiség szabadabb lenne és boldogabb; de arra rá nem mehetni, hogy nagy nemzetek ne legyenek.

Ez a' világba a' nemzeti boldogságnak egy új elemét hozza be, mi is az erő. Mit ér egy népnek a' jóllét' és szabadság' képét viselni, ha magát mindennap rablásnak és hódításnak kitéve látja? Mit ér kézmüvekkel 's kereskedéssel birnia, ha egy másik uralkodik a' tengereken, 's szab törvényt minden adásvevés felett? A' kis nemzetek gyakran szegények, nem azért, mert kicsinyek, hanem mivel erőtlenek: a' nagyok virágoznak, nem azért mert nagyok, hanem mivel erősek. Az erő hát sokszor a' nemzetekre nézve egyik fő feltétele a' boldogságnak, sőt még a' fennmaradásnak is. Innét van, hogy hacsak különös körülmények nem forognak fenn, a' kis népek végre a' nagyokkal erőszakosan egyesíttetnek, vagy velek önkényt egyesűlnek. Én nem tudok siralmasb helyzetet, mint az olly népé, melly magát védeni 's magáért megfelelni nem bír.

A' nemzetek' nagy és kis voltából eredő különféle hasznok' egyesítése végett alkottatott immár a' szövetségi rendszer.

Elég csak egy tekintetet vetni az amerikai egyesűlt-státusokra, hogy lássuk mind azon jókat, mellyek rájok e' rendszer' bevételéből háramlanak.

Nagy központosított nemzeteknél a' törvényhozó kénytelen a' törvényeknek egyenlő bélyeget adni, melly a' helyek' és erkölcsök' különbféleségével össze nem fér; különös esetekről soha tudósítva nem levén, csupán általános szabályok szerint munkálhat; 's ekkor az emberek kénytelenek a' törvényhozás' szüksége előtt meghajolni, minthogy a' törvényhozás magát az emberek' szükségeihez 's erkölcseihez szabni nem birja; mi is nagy oka a' zavaroknak 's nyomorúságoknak.

E' baj nincs meg a' szövetségekben; a' congressus intézkedik a' társasági állomány' főbb tárgyai felől, minden apróság a' tartományi törvényhozásokra vagyon hagyva.

Képzelni sem lehet, mennyire elősegéli a' fölség' e' megosztása' jóllétét mind azon statusoknak, mellyek az egyesületet alkotják. Ez apró társaságokban, mellyeket ön védelmük' vagy nagyobbításuk' gondja el nem foglal, minden köz hatalom, 's minden személyes lelkesűlés a' bel javításokra van irányozva. Minden státusnak központi kormánya egészen a' kormányzottak' oldala mellé levén helyezve, naponként értesűl a' magokat érezteto szükségek felől; azért minden esztendőben új terveket is látunk előadatni, mellyek meghányatván a' községi gyűlésekben, vagy a' status' törvényhozó teste előtt, általános érdeket 's a' polgárok' részéről lelkesedést gerjesztenek. Az ujitás' e' szüksége az amerikai köztársaságokat egyre mozgásban tartja, de meg nem háborítja; itt a' hatalom' nagyravágyása helyt enged a' jóllét' szeretetének, mi is népszerűbb, de nem olly ártalmas szenvedelem. Amerikában közönségesen elterjedt vélemény az, hogy a' köztársasági formák' fennállása 's tartóssága az új világban a' szövetségi rendszer' fennállásától és tartósságától függ. Nagy részét ama' nyomorúságoknak, mellyekbe Délamerika' új státusai merűltek, annak tulajdonítják, mivel ott nagy köztársaságokat akartak alkotni, a' helyett, hogy a' fölséget feldarabolták volna.

Valóban tagadhatatlan, hogy az egyesült statusokban a' köztársasági kormány' izlete és használata a' községekben és tartományi gyűlések' kebelében született. Egy kis nemzetnél, minő például Connecticut, hol a' politicai nagy kérdés egy csatorna' nyitása, vagy országút' kivágása körül forog; hol a' status sem hadsereget fizetni, sem háborút viselni nem kénytelen; 's azoknak, kik igazgatják, sem nagy gazdagságot, sem nagy dicsőséget nem adhat, semmi természetesb, 's a' dolgok' mivoltával inkább egyező nincsen, mint a' köztársaság. Immár e' köztársasági szellem, a' szabad nép' ezen erkölcsei 's szokásai, miután a' különböző statusokban létre jöttek, 's kifejlődtek, könnyen alkalmazhatók az egész országra. Az egyesűlet' köz szelleme némileg csak summája a' tartományi hazafiúságnak. Az egyesült statusok' mindegyik polgára azon érdeket, mellyet belé saját kis köztársasága olt, átviszi, úgy szólván, a' köz haza' szeretetébe. Védvén az egyesűletet, védi saját megyéje' növekedő boldogságát, a' jogot, minél fogva annak ügyeit igazgathatja, 's a' reményt, hogy ott javítási ter-

veit, mellyekből magának is meg kell gazdagodnia, kiviheti; mind olly dolgok, mellyek rendszerint inkább az embereket, mintsem az okosság' általános érdekeit 's nemzet' dicsőségét illetik.

Midőn másfelől a' lakosok' szelleme 's erkölcsei őket egyebeknél képesebbekké teszik arra, hogy egy nagy köztársaságot virágoztassanak; a' szövetségi rendszer e' munkát még sokkal könnyebbé teszi rájok nézve. Az amerikai statusok' összes szövetsége nem szolgáltat okot azon bajokra, mellyek rendszerint az emberek' nagy egybehalmozásából erednek. Az egyesület nagy köztársaság ugyan terjedelmére nézve: de azért némileg egy kis társasághoz lehetne hasonlítani, ama' kevés tárgyaknál fogva, mellyekkel foglalkodik. Munkálkodásai fontosak, de ritkák. Minthogy az egyesület' fölsége korlátolt és tökéletlen: e' fölség' gyakorlata nem ártalmas a' szabadságnak. Nem is költi fel a' hatalomnak 's hirnévnek azon telhetetlen vágyait, mellyek a' nagy köztársaságokra nézve olly gyászosak. Minthogy itt semmi 'sincs szükségképen egy központra irányozva: azért itt sem roppant fővárosokat, sem szertelen gazdagságokat, sem nagy szegénységeket, sem rögtöni forradalmakat nem láthatni. A' politicai szenvedélyek, a' helyett, hogy egy pillantat alatt lángözönként egész ország' színét elborítnák, az egyes statusok' érdekein 's személyes szenvedelmein megtöretnek.

Az egyesületben azonban, mint egyetlen népnél, a' dolgok és eszmék szabadon kerengnek. Semmi itt a' vállalkozási szellem' rúgóját meg nem akasztja. Kormánya a' talentumokat és elméket magához édesgeti. Belül az egyesület' határain olly mély béke uralkodik, valamint akármelly azonegy országlás alá vetett tartománynak keblében; kivűl az egyesület a' föld' leghatalmasb nemzeteinek sorában foglal helyet; a' külföldi kereskedésnek 800 mérföldnél nagyobb kiterjedésű partokkal kínálkozik; 's kezében tartván kulcsait egy egész világnak, zászlóját tiszteletben tartatja a' legmesszebb tengerszélekig.

Az egyesület' szabad és boldog, mint egy kis nemzet, 's dicső és erős mint egy nagy. (Francziából)

Fábián Gábor.

Honi utazás

Levéltöredékekben.

III. Debreczenből.

(Vége.)

Gyökeresen javító javaslatom' másik tárgya a' gymnasiumi iskolák' másként elrendezését illeti. Most grammaticai 's humanitatis iskoláik' elvégeztével átmennek ifjaink az academiai pályára, jelesen a' philosophiára, hol valamint egyéb osztályokban is évenként meg van határozva ki mit 's mennyi ideig hallgasson. Nézzük meg együtt egyig minden iskoláinkat, 's valljuk meg őszintén, a' humanitatis iskolákat legjobban elvégzett gyermekeinknek is van-e elég készülete a' philosophiai pályára. Én tudom, hogy minden tárgy ismerő nem-et fog mondani. Elbeszéljem-e mit hogyan 's kiktől tanulnak tanitványink a' gymnasialis iskolákban? mondjam-e, hogy ezekben a' gondolkozás' czélszerű kifejtésére úgy szólva semmi ügyelet? Kérdezzem-e, mit tudnak az academiai pályára léptekkor ifjaink a' real tudományokból? Kimondjam-e, hogy a' gymnasiumi iskolákban folyvást csak a' diák nyelvre levén a' legnagyobb figyelem, az academiai pályára menők' nagyobb része a' tudomány iránt legkisebb vonszalmat nem érez, mert hiszen mindent elkövettek tanitóik, hogy nyolcz év alatt a' diák nyelv' örökös kinzásával a' tanuláshoz vonzó eredeti hajlomás bennök eltiportassék. Csak nézze meg akárki, akárhol az academiai ifjúságot; nézze meg, hány tanul igazán száz közt; 's ha e' csekély számra elborzadt, e' szomorú tünemény' okát ne ott keresse, hogy a' „magyar természetileg tunya, hanyag, a' tudományoktól idegen" stb. hanem keresse ott, hol az valósággal van t. i. iskoláink' szerencsétlen elrendezésében; mert — ignoti nulla cupido — hisz a' gymnasiumi pályát végzett 16 éves ifju még semmi tudományt nem tud! Beszéljen az academiai oktató a' legnagyobb energiával, beszéljen legszentebb 's legérdekesb tárgyakat, — ám éljen egész buzgalmával a' tudománynak, melly tanitására bizatott: mind egy — hallgatóinak nagyobb része kopár szikla, melly semmiféle magvat nem fogad kebelébe ..... 's miért? mert a' gymnasiumból előkészület nélkül jöttek által az academiai pályára ..... 's ez miért? mert gymnasiumaink felette roszak. Az tehát a' feladat, hogy

gymnasiumainkat javítsuk, 's e' javításban a' czél az legyen, hogy növendékeink gymnasiumi pályáik alatt mind azon tudományokat, mellyek az academiai pályán taníttatni fognak, velös compendiumban elvégezzék. E' czél' elérése végett a' gymnasiumi pályát mintegy 3 évvel hosszabbítani kell; ellenben, hogy a' tanulási idö szerfelett hosszúvá ne tétessék, az academiai pálya rövidíttessék. A' protestans iskolában két életosztály van, t. i. jogászok 's theologusok' osztálya; a' philosophiai karba tartozó minden tudomány, nem szak-tudomány (fach studium). Már most ha meghatároztatnék, mellyek egy leendö lelkésznek vagy ügyvédnek szaktudományai: a' mint az ifjú gymnasiumi pályáját végezte, a' szerint a' mint ügyvéd vagy lelkész akarna lenni, elkezdené hallgatni kiszabott tudományát, 's hallgatná addig, meddig neki tetszik, egyszersmind arra is kötelezteten, hogy a' kiszabott tudományok mellett az általánosan képzö philosophiai tudományokból is némelyeket hallgasson. Így a' jelesebbek fölösleg idöt tanulási pályáik' végezésére nem vesztegetnének! a' gyengébbek pedig a' magok' kiképzésére több idöt fordítanának.

Felette csalatkozik, ki e' javitási terveket valósíthatlan álmoknak gondolja. Ezek nem gondolatok csupán, hanem már élethe átment gondolatok, mint ezt a' németországi gymnasiumokban 's academiákban kiki láthatja. Francziaország a' német iskolák' mintái szerint igyekszik javítni iskoláit: mi is miért gondolkoznánk új 's még eddig nem létesült tanitási tervekről — itéljük meg gyümölcséről a' fát — 's miután Németországot az egész világ úgy ismeri, mint az igaz tudományosság' hazáját, fogadjuk el, 's vigyük be iskoláinkba azon eszközöket, mellyek Németországot illy magasra emelték fölöttünk.

Javaslatom' harmadik tárgya nem tanitás, hanem nevelés. A' reformatusok' iskolái ifjaikat a' polgári élet' számára nevelik, tehát ollyanokká kell azokat képezniök, kik a' társas élet' kedves, úgy mint kedvetlen viszonyaival eleve megismerkedjenek — hisz az egész tanitás' czélja egyéb nem lehet, mint hogy az ifjú ön állásu, való concret emberré képeztessék. E' fölséges czél' elérésére olly eszközöket használ az egész magyarországi reformátusság, melly annak valahai elérhetését teljes lehetetlenné teszi. Behelyezi ugyan is 15—16 éves ifjain elkezdve a' nagyobb részt egy magas falakkal környezett épületbe — egy egy szobába 4—12-öt berak, egy soha asszonyi kezet nem látott 's e' szerint szemetes szobába, — hosszu fekete ruhába öltözteti, melly mint örökké viselt, piszkos, de egyszersmind szennyet fedez, — ide rakja be a' leendö polgárokat, mind tapasztalatlan ifju emberek közé, olly társaságba, mellynek az életben mása nincs, melly e' szerint jövendöjének nem kezdete, hanem attól valóságos kitérés. Oh hallgassatok el ál-szenteskedök, kik magas köfalak által akarjátok az ifjúságot a' veszélyes csáboktól visszatartóztatni: nézzétek meg azon vissza nem tartóztatható falakat, nézzétek meg a' sápadt, a' beesett arczokat — nézzétek meg az emberi társaságtól rettegö misanthropokat, az abban botorúl rángatódzó szerencsétlen csodákat stb. — 's némuljatok el! Szerencsétlen ifjak! a' sok haszontalanúl 's bünösen elpazérlott drága idöt, a' soha többé ki nem pótolható hiányokat, mellyek, mint az iskola' szennyes falai közti felnövekedéstek' levetkezhetlen bélyegei az emberi társaságokban titeket mindig meg fognak ismertetni, megsiratandjátok — de késön. A' reformatusok' iskola-igazgatóságaitól függ e' csapásnak eltávoztatása — a' haza, az emberiség, az erkölcsiség, a' tudomány' szépen zöldelö reményeinek nevében azoknak esdekelnek — adja az ég, hogy ennyi szent eszme' egyesített könyörgései hatalmas karokra találjanak, — hatalmasokra mondom, mert a' megrögzött százados elöitéletek' hydráit gyenge karok kivégezni nem foghatják.

Nagy T.

Könyeimhez.

Légy könyárja bús szememnek
Üdvözölve tölem,
Üzd el ismét bánatimnak
Fellegét elölem.

Mint midön esöje csordul
A' homályos égnek,
Szün a' zápor 's tére nyilik
Fenn a' tiszta kéknek;

Ugy ha elkezd harmatozni
Bús szememnek árja,
Oszlik a' bú 's keblem' éjét
Üdv' derüje várja ....

Míg könyüje tündökölhet
Arczomon szememnek,
Vélem addig súlya nem bir
Búnak, gyötrelemnek.

Vörös Eszter.

Férj és nő.

Német novella.

Werbe grófné jókor özvegy lön. Férje gazdag és öreg volt midőn nőül kérte, ő ellenállt ajánlatának 's sírt atyja' karjai közt. Ez meg nem foghatá, hogy lehet az, a' grófnak ellenállni, és lánya megfogá azt. Atyja a' gróf' birtokait számlálta 's a' lány... éveit.

Nem rég bizonyos Welt úrral ismerkedék meg, kevesb birtokú- 's évűvel, ki szerelmesbben beszélt 's tüzesebben szerete. De a' gróf sürgetös, atyja kemény lön és a' gróf gazdag volt; fájdalmas pillantást vete Welt úrra 's kezét a' grófnak adá.

A' grófnak nem voltak gyermekei; a' köszvény és a' köhögés emlékezteték, hogy mértékletes legyen, 's birtokába vonúlt Hymen' karai közé. A' nő magányosan élt, a' gróf erösebben köhögött és gyermektelen maradt. Kora és szenvedései nőttek 's két év után elhagyá jószágait 's a' fiatal nő özvegy lön. Neki hagyá birtokát; de az aggkor makacs. A' végrendelet' egy föltéte szerint nem mehete többé férjhez, különben birtoka' legnagyobb részében egy rokona örökűlt.

Welt úr siete az özvegyet vigasztalni; kecsesnek lelé 's az özvegy öt szeretetreméltónak, mint egykor. Welt a' szerelem' lángjairól 's érzelmeiről beszélt 's a' grófnő érze. Welt az elválás' kínait 's a' nyugtalanságot rajzolta, mi öt gyötré 's a' grófnő könyörű volt. Welt lábaihoz hullt; szenvedélye' fogadalmai áradoztak ajkain 's könyei az ő kezére, 's a' grófnő szeretett. Fölemelé 's Welt szivén feküdt. A' szerelem' első csókja égett a' grófnő' ajkain 's könyezve emlékezett a' végrendelet' föltételére.

— Szeretett barátném, monda Welt úr, ön az érzelem' kötelékét egyedűl nem tartja eléggé erősnek, ellenállni az időnek; de milly könnyen teheti a' pap kezét kezeink közé 's ön meg van nyugasztalva.

— Hát elfeledte ön a' végrendeletet? kérdé szomorún.

— Itt csak az a' dolog, önt megnyugtatni; titokban esküszünk meg; ön és én, a' pap és a' szerelem hallják eskünket.

— De csakugyan látja ön, hogy papnak jelen kell lenni, monda lobbal.

— Itt közelben egy agg férfiú él, kit szegénység 's több mint egy félszázad nyom. Ez titkunkat a' földbe viszi magával 's mi magunkba temetjük.

A' grófnő karai közé hullt 's forró csókok árulák el boldogságát. A' pap' lelkiösmerete megnyugasztaltatott, az alkony 's egy távol kertház elvonák a' gyanú' szemei elől 's Welt elbájolva, elragadtatva, sűlyedt neje' karai közé.

Egy év elmúlt 's viseletök nyugodtabb lön, nem rohantak egymás' karai közé, hanem nyugodtan mentek egymás' elébe; a' nő nem néze többé rettegve utána, ha kilovagolt 's a' férj' szemei nem függtek többé kirekesztve ablakán, ha visszajött; a' nő szórakozott tuda lenni, ha Welt beszélt, de együtt laktak. Egy év biztossá tevé őket, nem vigyáztak többé olly szorgosan szavaik- 's tetteikre, mint különben, 's összekelésök' híre a' vidéken házról házra terjedt. Werbe grófot, kit a' végrendelet' föltéte illeté, e' tájban hitelezői kiszoríták a' fejdelem' előszobáiból, hol a' fő kamarási helyet kiküzdé, 's nőjével együtt a' természet' karaiba dölt. Birtokai a' grófnéival határosak voltak; kiváncsin hallá, mit a' hír beszélt, 's siete a' grófnő' kastélyába, magát szomszédai' hitéről meggyőzni, de meg nem győződék; a' grófnő hirét vevé látogatásának; Welt úr szelíd és szerelmes volt, szemei a' nőn függtek, a' grófnő szives volt mint a' barátság 's gondos mint a' szerelem. A' gróf szomorún kocsizott vissza.

— Édes Vilmám, monda nője' szobájába lépvén, szomszédink nem emberismerök. két órát mulattam ott, 's a' tisztelet látszék kimutatni Weltnek helyzetét, 's szemök, mik egymást keresték, 's ábrázatjaik, mik jelenlétemet vádolni látszottak, 's a' részvét, mellyel egymásról beszéltek — 's ezek volnának egy év óta férj és nő?

— De, mondá nője, még is kell valaminek lenni, mi ez összekelés' hitét igazolja. Gondolkozzék csak, gyakran olly kicsinység árulja el a' titkot. Nem ejté-e le vagy egyszer orrkendőjét?

— Nem, viszonzá a' gróf emlékezve, de keztyűje leesett.

— 'S a' grófnö fölemelte? kérdé lobbal neje.

— Megelözött engem, mondá a' gróf.

— 'S Welt ott volt 's megengedé ezt?

A' gróf gondolkodó lön. Neje mosolygva veregeté meg vállát. Gróf úr, a' szomszédoknak még is igazok lehet.

— Ha gondolkozom, mondá a' gróf, persze, néhány kétség ébred föl bennem. Így egy hosszú dicsbeszédet tarta Welt a' görögnök' ruházatáról ....

— 'S a' grófnö mint görögnö volt öltözve? kérdé neje hirtelen.

— Nem; igazi németesen, egész állaig elfödve.

— Ezek férj és nö! mond a' grófné. De hát micsoda mutatványokat akar? A' szerelmes a' keztyűvel földre rogyott volna; a' férj nyugodtan űlve maradt, a' szerelmes szerencsét kivánna magának német öltözetben látni nejét 's a' férj a' görög nöket dicséri — 's ön ezt valóban nem tudja még?

A' gróf nevetett. Holnap, szomszédunknál a' kamarásnál vagyunk; mondá a' gróf, 's Welt úr 's a' grófnő ott lesznek; az ember nagy társaságban észrevétlenebbnek gondolja magát 's mindkettőjöket szemmel tarthatjuk. Önnek igaza lehet, de a' grófnö' arcza 's szemei oldalomon vannak. Tizenöt év alatt szerencsém volt az udvarnál néhány férjet bemutatni, 's ismerem az embereket. A' házasságnak tulajdon kifejezése van, mint a' kétségbeesésnek; ha önnek igaza van, úgy emberismeretem semmivé lesz. —

A' társaság összegyűlt a' kamarásnál; csak a' grófnő 's kegyencze hiháztak még. Mindenki' szeme az úton függött; végre egy porfelleget láttak 's a' grófnő' kocsiát. Jobbra nézett ki a' kocsi' ablakán, Welt, karára dőlve a' másikon. A' fő kamarás' nője barátságosan meglöké férjét; ez lassan felelt: a' kezdet önért szól. A' kocsi megállt. Welt kiugrott, a' grófnöt az inasok segélték ki a' kocsiból; Welt nyugodtan állt mellette 's kaputjáról a' port törölgeté. A' fökamarás mosolygott. —

Az ebéd felhordatott. Welt a' grófnő 's egy idegen hölgy közt ült. Csak ezzel beszélt 's a' másik szomszédra bizá a' grófnő' mulatását. A' fő kamarás bólintott 's nője barátságosan néze rá.

Ebéd után a' kamarás a' társaságot a' kertbe vezeté. Keskeny palló volt egy mesterségesen csinált zuhatagon. A' grófot szédelgés követé a' városból a' faluba 's a' kamarás' karaiba fogózott; 's a' nök féltek; Welt átvezeté öket a' pallón; 's utólsó a' grófnő volt, kit vezete.

A' fökamarás mosolygva állt a' más oldalon; 's nője mosolygva néze át reá. Est lön 's a' társaság sietett vissza a' szobába; a' grófnö elmaradt, Welt mellette gondolkodva ment előre 's a' grófnö elfáradás nélkül követé.

A' fő kamarás megszorítá nője' kezét. A' kocsik előálltak 's kiki haza sietett. —

— Kiván-e még több mutatványt? kérdé a' grófné.

— Ezek férj és nő! kiálta föl férje, vagy még nem volt házasság e' világon; de bizonyos mutatványimnak kell lenni, hogy munkálkodhassam; 's sietett minden szomszédokhoz a' vidékben. De bizonyítványokat kerese 's gyanításokat kapott. Mindenütt e' házasság felőli hitét 's hírét lelé, de semmi bizonyost 's kedvetlenül tért vissza. —

Minden nap szaporítá zavarát; hitelezői sürgetősek lönek, 's bizonyítványok hiháztak 's kedvetlenül tön fel egy iratot, mellyben jókora summáért igényeiről a' fiatal özvegy' birtokához lemond. Welt urat a' városba hivák dolgai 's a' fő kamarás a' grófnö' kastélyába sietett.

Egyedül lelé 's csodálta a' távollevő' arczképét, melly iróasztala fölött függe; a' grófnő elpirúlt. Welt úr barátimhoz tartozik 's néhány szokásaira kell figyeltetnem, folytatá a' gróf, mellyekkel föl kell hagynia, hogy ön' nyugalmát megkímélje.

— Az én nyugalmamat? kérdé figyelmesen a' grófnő.

A' gróf mosolygva közlé vele azon kis szokásokat, miket észrevön, 's a' nő' zavarát minden szó növeszté.

A' gróf megfogá a' hölgy' kezét. Gondolja-e ön, hogy hasznomat őrzöm olly szorongva? Tartsa meg ön nyugodtan, mit két áldozatteljes év által elég drágán szerze. De gyermekeim vannak, kik egykor, meglehet, kárhoztatni fogják engedékenységemet. A' barát hallgat 's csak az atya kér.

A' grófnő zavartan hallgata. A' jó rokon, folytatá a' főkamarás, önnek nagy birtokot 's nekem bizonyos esetben néhány igényeket hagya.

— De hiszen ez esetet először el kell várnunk, mondá a' grófnő.

— Bizonyosan, felele mosolygva; ez irat is a' jövőről szólt, 's átadá a' papirost.

— Látja ez esetben itt, lemondok minden követeléseimről. A' grófnő összeszedé magát, átolvasta a' papirost 's visszaadá a' grófnak. Ön egy férj' becsét igenis nagyra teszi, mondá tréfálva; igenis nagyra!

Úgy találja? Ön úgy szól, miut okos nő, ki egy dolog' becsét jól ismeri; de a' szerelem előtt nincs ár igen is magas, csak a' házasságban szállíttatik az le.

— Hiszi, gróf úr?

— Ah, bizonyosan tudom. Kérdje meg nőmet, mit érek én? a' summa, mit mondani fog, rettenetesen mérsékelt leend. De — hangja szíves lön — vigyázzon, hogy soha olly ügye ne legyen, melly pörügygyé lehetne; azon alkalmatlansága lenne önnek, hogy esküdni kénytetnék.

— Én? mondá látható nyugtalansággal a' grófnő.

— Ön esküszik, ez minden, felelt közönyösen a' gróf, 's birtokában marad.

A' grófnő sebesen megkapá a' papirost, de magához térve, méltósággal monda: sokkal többet birok, mint mennyire szükségem van. Férjem ön' rokona volt, ön nevét viseli és szerencsétlen, ő nagylelkű volt iráutam, példája kivánja ez áldozatot — emléke' adóját, 's aláirta. A' gróf elragadtatva vevé a' papirost 's nagylelkűségétől lelkesülten hága kocsiába.

Welt úr más nap visszajött. El vagyunk árúlva! mond a' grófnő 's karjai közé veté magát. Welt elijedve néze reá.

— A' gróf itt volt, folytatá; tudja titkunkat. Az ön' papjának kellett bennünket elárulni.

— Az meghalt, felele Welt.

A' grófnő elcsodálkozék 's elbeszélte neki a' gróf' látogatását, viseletét 's saját aláirását.

— Meglepte önt, mond Welt tüzesen, de én visszahozom a' kötelezvényt; 's kirohant a' szobából, lovat nyergeltete 's a' fő kamaráshoz szágulda; a' gróf elébe jött.

Csak egy szóra, gróf úr! monda Welt hevesen felindúlva, de e' szót egyedűl önnek kivánnám mondhatni. Egy gyanítást illet az, mit ön tegnap a' grófnővel közle. Csak egy szót!

— Engedje meg ön, mondá a' gróf, hogy e' szóra később emlékeztessem. Mindnyájan összegyültek a' reggelihez, várakoztatni akarja ön nőmet?

Welt meghajtá magát 's követte a' grófot a' szobába, hol nője 's gyermekei várák.

A' legkisebb fiú, az anya' kegyencze, mellette ult 's néha az asztal alá rejtözék, újait atyja' lábikráin próbálgatni. A' gróf egymásután felhúzogatá lábait, de a' kegyencz' erői növekedni látszottak 's csípve mint rák, függött atyja' lábán. A' gróf ellöké magától 's a' kis kedves sírva rogyott anyja' lábaihoz. Szegény gyermek, megüte? mondá ez ijedve. A' szegény tiz éves gyerkőcz az ifjúság' egész erőjével bőgött, a' grófnő sötét pillantást vete férjére 's a' lármázó kegyenczet kivezeté a' szobából.

Kis szünet volt, mialatt a' gróf boszúsan dörzsölé czombjait. Welt igéretére emlékezteté 's a' gróf szobájába vezette öt.

— Welt úr, mondá a' főkamarás 's elébe állt, házas vagyok-e én?

Welt elcsodálkozva néze rá. Nem tudom, mit jelentsen e' kérdés, gróf úr?

— Ön nem volt tanúja összekelésünknek; meglehet, hogy megmondák önnek, de ezt hihetőleg nem veendi bizonyitványúl, 's miért hiszi hát e' házasságot?

— O, mond Welt mosolygva, vannak kicsinységek, mik e' viszonyt jelelik; nem egyezünk meg néha a' nevelés' elveiben.

— Úgy van, folytatá a' gróf; idegenekre pazaroljuk a' szivességet 's a' nőnek mulatását idegenre hagyjuk, gondolkodva megyünk előre 's nem gondolunk rá, hogy nőnk követ.

— Ön a' képet legparányibb részleteiben kifesti, mond Welt zavarral, de beszélgetésünk' czéljától eltávozánk.

— 'S én gondolom, hogy mindig róla beszéltünk, felelt a' gróf, 's iróasztalából egy papirost vett ki. Ezt ma akarám a' grófnőnek átvinni, de kellemes lesz neki, ha ön által veszi azt. Olvassa, Welt úr; minden, a' mi akadályoztathatná önt boldogságában, itt el van hárítva.

Welt olvasott, a' főkamarás folytatá: ön ismeri a' makacs ember' akaratját, ki még halála után is örömest győre, de a' grófnő' birtoka függ e' szeszélytől. Ön' korában olly könnyen vezet tovább a' szív, mint meddig menni akarunk 's menni kellene, 's a' rágalom a' falun is él.

— Rágalmazza a' grófnőt? kérdé Welt.

— Azt nem; mondá a' gróf; de vádolja szivét 's rokonai, kik figyelmesek lőnek. Én a' grófnőt birókodásink' nyommasztó rendezetére figyelmesitém; az ártatlanság is elijed az eskü előtt.

Welt még egyszer átolvasá az iratot, zavarát eltitkolandó. Lesz szerencsém ön' lemondását a' grófnőnek átvinni, mondá szünet után lassú hangon; el kell határoznia; hiszem, nem akarand nagylelkűségben ön megett maradni, 's mélyen meghajlék.

— Csak egy szót, de e' szót egyedűl kivánnám önnek mondhatni, mondá barátságosan a' gróf 's visszatartá Weltet. Ön olly sok szellemmel vizsgálja az embereket 's viszonyaikat; és mindütt hasonló marad magához. Ha valahol egy férfi 's nővel találkozik ön, 's a' férfi elül megy 's nem veszi észre, az út meredek 's nem segéli a' nőt; ennek zsebbelie leesik 's ő nem hajlik; a' nő új ruhát visel 's ő nem dicséri, tudósan beszél 's a' nő nem hallja, az hozzá szól 's ez ásit, biztosan elhiheti nekem ön, a' pár férj és nő; azt nem lehet eltitkolni. Éljen szerencsésen.

Welt lovára pattant. Menjen sebesen, mond a' gróf; siessen haza, a' vágtatás megtéveszti a' szomszédokat, kik mindig lépésben lovagolnak' nőikhez haza.

Welt nevetett 's lovát megszorítá; a' gróf kielégíté hitelezőit 's visszatért az udvarhoz.

Kazinczy István.

Magyar játékszini krónika.

Jun. 20. Szerelem és champagnei.

Jun. 21. Fekete asszony.

Jun. 22. Örökké. Ezt követé először: A' rosszúl őrzött leány. Ballet 1 felv. Rendezte Kolozsánszky, muzsikáját szerzette Kaczér.

Jun 23. Garabonczás diák.

Jun. 24. Először bérletfolyamban: Romilda. Eredeti szomorújáték 3 felv. Szigligetitől.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy iv. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boriték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

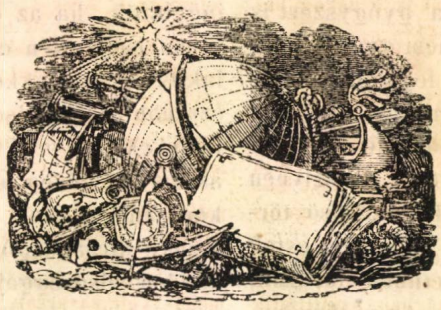

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

HARMADIK ÉV.

Első félév. **Pest, junius' 30. 1839.** **52. szám.**

Tartalom: Müveltség és literatura (*Kazinczy Gábor*). — A' peterdi jégeső (*Tarczy Lajos*). — Democratia, oligarchia, monarchia (*Szabó József*). — A' jós jegyző (*Szendey*). — Mutató az első félévben.

Müveltség és literatura
kölcsönviszonyaikban.

A' literatura a' müveltség' próbaköve. Az egyik a' másik' szabálymértéke; mindkettő a' fával és gyümölcscsel hasonlítható. Ha az ókor' regéinek hinni akarunk, az első népek' vezérei hősek, de törvényhozói istenihletett emberek 's költők valának. A' költészet megfejté föladatát; oraculummondásai, ihletett hangja szellemre és szivre hatának, 's a' vándorló családokat állapodásra hozák. Innen neveztetett eredetileg a' költő látnoknak és jósnak is; 's valóban, istenibb ihletés nem is lehet annál, melly az embert határzata és czélja felöl felvilágosítja. — A' szent tűz, mit a' költők felgyújtának, nem hamvadott el soha. A' költő elszórá a' magot, melly később gyümölcseit hozá. A' sokaság a' csodás után vágyodik, meglepő és erős mozgalmak után 's az egyszerű ember fogékony minden poetai benyomásra. Eszméit érzelmekbe, szavait képekbe fordítja 's azon tájakon legörömestebb mulat, hol a' földire nézet elvész, hol a' lélek mintegy ég 's föld között lebeg. Így müvelték magokat a' népek a' költészet által. Azonban a' kellékek még körzöttek valának, az egész élet egyforma; azon társaságban, mellybe az erkölcsi romlottság még nem tolult, hol az ember még a' földdel összefügg, 's hol a' gondolat nem kószál ki a' család' szűk körén, a' literaturának is, mint a' nép' erkölcsei képmásának, naiv 's gyermeki characterűnek kell lenni.

A' társaság azonban nem marad ugyanazon ponton. Az erkölcsi világrend, mint a' physicai, örök átalakulásban 's ujulásban él, bár semmi nem vesz el. A' társaság' közös tulajdona az egyeddel, hogy mozog, legtöbbnyire, előhaladás miatt. Néha ugyan látszólag visszalépés történik, de ez csak mód, annál biztosabb' 's sebesebben érni el a' czélt. A' lettdolgok felgyülnek, az eszmék érnek, a' látpontok megváltoztatnak, a' végzet beteljesül 's az általányos viszonyok' változása áll be. Minden, az igaz, nem nyereség 's épen a' legmagasb virágzat' korában fejlődnek ki a' romlás' magvai. A' szétbontó 's felduló elemek is átözönlik a' társaság' testét; a' dicsvágy eltolja a' kötelességérzetet, a' gög a' jó akaratot, a' szenvedélyek felbujálkodnak 's a' szív összevonúl. Most a' természeti törvény sem elég többé, de a' polgári törvénynek, az önző

müveltség' e' hideg toldalékának, kell segélyeül lépni. De a' betegség a' gyógyszert is magával hozza már 's ha ez nem gyógyítja is ki tökélyesen a' betegséget, legalább enyhíti. Múlt- és jelenkort végetlen köztér választ el; közttök nagy mélység tátong föl. A' társaság' első koraiban a' törvény a' szívben nyugvék, most érczbe vésetik. Az első törvény' áldozatokra lelkesített, mik nem estek nehezen; a' másik, (halott betűnek tartatik) kivánta azokat 's kelletlen lön. Az új törvénynek a' törvény' gyámolára van szüksége, mert az engedelmesség nem önkényt nyújtatik többé.

A' társaság' változásából új literatura is lép elő. A' gyermeki elfogulatlanság, az egyszerűség eltüntek; a' müvészet hág a' természet' helyére. Új hajlamok, új ösztönök lépnek most elő. Először a' szellem, aztán a' szív betegűl meg. A' törvény csak les még, mellybe bukni örködünk. Finom különböztetéseket teszünk 's a' törvény' betűje 's szelleme ellen küzdünk. Ez ellenkező érdekek' küzdésében lép föl a' szónok. A' szónok a' müvelt társaság' embere, melly jóban 's roszban tökélyesedék. Helye a' birószék; nincs benne semmi látnokiság 's nem mozog többé a' költészet' biralmában. Nagyszerű érzeménynyel 's magas szellemmüveltséggel kell birnia; igazságos 's beszédügyes férfi legyen, kinek az erkölcsi érzelmet mindig élénken kell magában megtartani. — Öregvő 's szertelen túlmivelt nemzet' literaturájának, mellyben mindennemű bűnök és szenvedelyek szabad tért lelének 's melly mindent a' sükerrel ment, szükségkép' ez állapot' másképének kell lenni. Olly korban, mellyben minden összeomlani látszik, a' forrás és átmenet' korszakában, mellyben fölfedezési utakra megyünk ki, a' nélkül, hogy tudnók, hol kötendünk ki, a' müvésznek is meg kell a' kétségtől ragadtatnia. Az égből kitaszított müvész a' földhöz fordul. Mind ennek eredménye, hogy épen olly szűzi, gyermeki literatura, mint szűzi, gyermeki társaság van. Mindkettő ugyanazon befolyás alatt bukik meg; ártatlan gyermekekhez hasonlók, kik ugyanazon bölcsőben nyugosznak. Ha a' társaság aztán megerősül 's csillogó színekkel ékesíti föl magát, a' literatura is nyomát követi 's megveti eredeti ártatlanságát.

'S ha a' társaság épen alapzataiban megingattatik, ha az emberi szellem merész röptében ismeretlen czélfelé törekszik, hogy alakitsa magát akkor a' literatura a' legnagyszerűbb eröködések' 's legkielégithetlenebb kellékek', az erő' és tehetlenség', az enthusiasmus' és hideg számítás', a' hit' és kétség' korában? Akkor a' literatura is nyugtalan, lázas, kicsapongó charactert vesz föl. Bir minden elsőséggel, de hibával is; visszaél erejével 's alacsony lesz, ha naiv akar lenni. Minden elemek' harcza ez, de ha vége lön, föltűnik a' világ. Ezen átugrás egyik ellentétből a' másikra, e' vad phantasiák, kemény betegség' jele, mitől azonban nem félhetünk, mert crisishez vezet; átmenet-korszak ez, melly lefolyó multkor, 's még bizonytalan 's alaktalan jövő közé lep be. A' földön két út nyilik föl az embernek; egyik a' föld fölött visz el, a' másik éghez emelkedik. Ha az ember az eszményi világot elhagyá 's a' valóságéba lépe be, a' megfordulás nehéz 's az Ariadne-fonal nem mindig van kéznél. A' hideg okos vizsgálat mindent megráz. Nem kérdjük többé, mint hajdan egy hires mathematicus: „mit mutat ez meg?“ de: „mit hoz be?“ A' müipar napjaink' istensége; itt a' boldogság. A' boldogság! halljátok és hajoljatok meg. Hát a' literaturától minden remény el volna zárva? Ah nem. Az emberiség néhány tévútra hága föl, de a' haladás mindig czélja maradt a' historiának. Van egy gyümölcs, mit az idő 's tapasztalás érlelnek 's mellynek édessége csak müvelt korban érezhető. E' gyümölcs a' tudomány, az emberiség' érettebb korának örökrésze, mint a' költészet az embernem' gyermekségének boldogsághozó ajándéka volt. Korunk a' tudomány' kora. (Revue française.)

Kazinczy Gábor.

A' peterdi jégeső.

Jun. 16-án délután 5 óra tájban indultam Pannonhalmáról haza felé. Hat óra tájban, midőn Peterd nevű sváb-helységen keresztül jönék: kocsim felé — az utczán keresztül — nagy fejér tömegeket (mészköveknek gondolám) látok repülni. Nagyságuk — a' mennyire szemmértéknek hihetni — akkora forma, mint egy lúdtojás. Majd sürűbben kezdének hullani e' tömegek, 's mikor megösmertem, hogy ezek

jégdarabok, egy pillanat mulva, leszakad egész erejével 's sürűségével egy borzasztó jégeső, mellynek szemei szinte tyúktojásnyi nagyságuak, 's esik egy negyed óráig. Kis szünet után újra elered e' jégzápor 's ismét esik mintegy 10 perczig, de már a' szemek kisebbek (galamb tojásnyi nagyságuak) voltak, 's a' sebesség is kisebb. Égrengés nem, hanem szinte szakadatlan égvillogás kiséré e' tüneményt. Azt említenem fölösleges, hogy ablakok bezúzattak, nádtetetőkből az erős veretés miatt szinte porfellegek emelkedtek — az emberi test' érintett helyei megdagadtak stb.; a' jégszemek' nagy tömegéből 's sebességéből ez önkényt következik; melly sebességet abból is megitélhetni, hogy egy szem egy igen gyöngén álló szalmakalapot, a' helyett hogy magával elragadjon, vagy helyéből félre mozditson, keresztül tört épen úgy, mint a' puskából kilövés által nagy sebességgel repülő golyóbók átlikasztanak egy gyengén álló deszkát a' nélkül, hogy azt helyéből kimozdítanák.

Eddig elmondott észrevételeim önkényt tódultak szemem elé; a' mit azon helyezetben, mellyben voltam, e' felette ritka nagyszerű tünemény' többoldalú megvizsgálása végett tehettem azt ezennel közlöm. 1. Fölvettem néhány jégszemet, elbonczoltam, 's mindegyiket több rétegekből állónak találtam, mellyek egy kerek meggy-szemnyi nagyságú hótömeget vontak be. — 2. Az eső jégszemeknek nem függő, hanem harántékos irányuk volt. — 3. Éjszaknyugoti szél fút, 's egész nap délután 5 óra tájig tikkasztó meleg. — 4. A' fellegek fen úsztak, 's rostfelhők (cirrus) és rostosfolyam felhők (cirrostratus), e' szerint fehérek voltak; egyébiránt csak délután kezdtek képződni, 's igen hirtelen lettek halomfelhőkké (cumulus).

Ezen itt előadott adatok Kämtznek a' jégeső' elméletéről adott nézetét erősitik. A' melegnek egész napon keresztűli növekedése által meg kellett délután a' lég' sulyegyenének változni, 's miután semmi bizonyos szél nem fút, a' megmelegűlt 's igy fölemelkedett legfolyamok' helyébe magasról kellett hideg levegőnek lerohanni. Ezen magason levő rostfelhő' hópelyheit magával hozza a' rohanó levegő, 's miután tudjuk, hogy a' rostfelhők mintegy 20,000 láb magason állnak 's igy itt a' levegő melegének 0°-nál jóval alább kell állnia, természetes, hogy e' hideg hópelyhekre leragadtatásuk' alkalmával az utban talált vízpárának rá kellett fagyniok 's mivel a' több esőtlen napokon keresztül tartott melegnél fogva a' levegőben igen sok párának kellett lenni nem csoda, ha a' hópelyhek földszinünkre érkeztökig olly nagy jégszemekké nőttek. Hogy e' szemek nem csupán nehézségöknél fogva estek le, hanem a' lerohanó légfolyam által ragadtattak le: mutatja elöbb említett harántékos iranyuk, 's innen magyarázható feltünő sebességök is. — Az éjszaknyugoti szél mutatja, hogy ez irányból jött a' letóduló jégfolyam: miből következik, hogy a' hópelyheknek még hidegebbeknek kelle lenni mint ha más irányból jöttek volna, 's igy annál több párának kelle verődni rája, 's igy a' jégszemeknek tetemesen nagyobbodni. — — Azon körülmény, hogy a' jégeső előtt a' légben semmi villanytünet nem mutatkozott, mutatja, hogy a' villanyosság nem oka a' jégesőnek, mint Volta' nézete tartja. Sőt e' jelen tapasztalat is azt mutatja, hogy a' mutatkozott villanyosság a' jégesőnek okozata. Folytonos égvillogást tapasztaltam az esés alatt, mi semmi dörgéssel kisérve nem volt, 's e' szerint itt nem az egyes felhők vagy a' felhők 's földközti villanyos ellentétel' egyesülése volt, hanem csupán az eséskor származott temérdek villanyosság' szabad kifejlése elfolyása — tán az egymáshoz közel álló jégszemek folytonosan származott villanyosságainak egyesülése, mit ennél fogva a' közellét dörgéssé növekedni nem engedett. Tudjuk, hogy a' lég' villanyosságának legfőbb forrása a' szerkezeti állapot' változása, azaz, ha vízpárák vízcseppekké vagy vízszemekké változnak. Már ez alkalommal iszonyú sebes 's nagyszerű volt e' változás — mit a' jégszemek' nagysága eléggé bizonyit — ekkor tehát temérdek villanyosságnak kelle származni.

Ez az, mit a' tudomány' érdekéből közleni kötelességemnek ösmertem; egyszersmind legyen szabad kivált a' szak' embereit egész tisztelettel arra felkérnem, hogy az illynemű rendkivűlibb tüneményeket szinte közleni méltoztassanak. Régibb hirlapjaink teli vannak csodás jégesők' leirásával: „akkora darab jegek estek mintegy elefánt" — „a' leesett jegdarabot 4 ember is alig tudta helyéből megmozditani" stb.; e' leirásokat a' külföldi természettudósok a' mesék' országába utasitják, vagy a' tudatlanság 's babonaság' összeható szemüvegén

keresztül képtelenül nagyitott csalódások' seregébe. Ha hozzáértők minden körülményeket megfontolva közlendik tapasztalásaikat, majd a' külföld' is másként itélend rólunk.

Záradékul említek még egy pár babonát. A' köznép kapákat hajigált ki a' házak' udvaraira, azt hivén, hogy igy a' jégeső lassudni, hatása pedig semmivé tétetni fog. A' köznép' illynemű kábaságait mindaddig nem fogja elhagyni míg a' népiskolákban népszerű természettudomány nem taníttatik; a' tudatlan a' dologgal egybefüggésben nem levő eszközökhöz nyúl, mert úgy szólva semmi ösmerete nem levén, előtte minden csoda. — Hát mit mondjak azon babonáról, hogy faluinkban azok is, kikre van bizva a' tudomány' terjesztése, jégeső vagy égzengés alatt folyvást harangoztatnak. Sok példa van rá, hogy a' harangozókat megütötte a' villám; tudjuk, hogy azon léghullámoknak, mellyeket a' harangok okoznak, a' villámra vagy jégesőre semmi befolyásuk: miért kell még is áldozni a' nép' balságainak? E' balság sokszor egész a' nevetségig terjed. „Vége van vetéseinknek — igy panaszkodott egy peterdi asszony — de hiszen meg is érdemelné a' felakasztást az a' romándi mester. Lássa az úr, az az ember alig veszi észre egy felhő' közeledését, rögtön föl fut a' toronyba, neki esik a' harangoknak a' jégesőt mindjárt hozzánk rendeli.“ Istenem! népünk' értelmessége olly száraz — olly nagy mértekben szomjuhozza az igazságot — vezessünk hát csatornákat, árasszunk folyamokat, mellyekkel szomját kielégíthesse.

Tarczy Lajos,
természettan' professora.

Democratia, oligarchia, monarchia. *)

(Fordítási próba.)

Cambyses', Cyrus első perzsa király' fiának Aegyptusban táboroztakor egy Magos szökkent fel a' királyi székre. Hét perzsa főnök Cambyses' holta után kivégzé a' bitorlót, 's a' nép előtt közűlök hárman a' következő beszédeket tarták. Az utolsó győzött; Darius maga lett királyságra emelve, kit aztán az athenaeiek Marathonnál megvertek K. e. 490ben.

*) Herodot. Thalia, vagy III. 80—82.

Otanes közre akará ereszteni a' kormányt, ezeket szavalván:

„Az én véleményem az, hogy egyes fejdelmünk soha ne legyen többé. Láttátok, meddig mentek Cambyses' csapongási, és a' Magos' gonoszságait éreztétek. Hogyan volna akkor helyes dolog a' monarchia, ha szabad felelet-teher nélkül tennie a' mit akar? Mert ha mindjárt a' legderekabb ember is valaki, de ha korlátlan hatalomra kapott, félni lehet, hogy eltávozik a' józanságtól. Tudniillik kész kényelem zabolátlanná teszi öt, az irígység pedig vele születik az emberrel. Már kiben e' kettő megvan, annál minden rosz otthon van. Pedig fejedelemnek, mint minden javak' urának, irígység nélkűlinek kellene lennie; mert ha nem, tehát a' polgárok látják kárát: ugyanis a' legjelesebb polgárokra, ha még élnek és fenvannak, irígykedik, szereti pedig a' legroszabb honfiakat; ő igen kedvesen veszi az árulkodást. A' legcsodálatosabb ember is: mert ha mérsékelten tiszteled, boszankodik, hogy miért jobban nem tiszteled; ha pedig nagyon tiszteled, gyülöl mint hizelkedőt. De ha a' nép uralkodik, mindenek előtt a' legszebb nevet, az egyarányosságot, kapjuk. Másodszor, semmi ollyast nem tesz, mint a' fejedelem. Az én véleményem tehát: hagyjuk a' fejdelemséget, magasztaljuk fel a' népet: mert a' hol sok van, minden megvan.“ Otanes illyen véleménynyel vala.

Megabyzos pedig oligarchiát kivánt, igy beszélvén:

„Mit Otanes a' fejdelemség' megszüntetéséről monda, én is mondom: de hogy a' főhatalmat népnek adatja, nagyon téved. Mert egy idomtalan népcsoportnál semmi sincsen oktalanabb, semmi féktelenebb. Ám fejedelem' nyomását eltávolítni, 's helyette zabolátlan nép' kénye alá esni, semmiképen sem szenvedhető. Mert a' fejedelem, ha mit tesz, legalább tudja mit tesz; ez pedig még csak nem is tudhatja; mert hogyan tudná, holott nem tanult, és nem ismer semmi méltányt, sem sajátot, hanem ész nélkül hanyatt homlok rohan a' dolgokba, hasonló az árvizekkez? A' népet tehát azok merjék ajánlani, kik a' perzsáknak kárt kivánnak. Mi azért a' legjobb férfiak' egyetemét válaszszuk ki 's nekik adjuk a' hatalmat: mert magunk is köztök leszünk. Hogy a' legjobb férfiaknak tanácsa is legjobb, természetes.“ Megabyzos illyen véleménynyel vala.

Harmadikszor Darios ada véleményt, mondván:

„Mit Megabyzos a' népről mond, helyeslem; mit az oligarchiáról mond, nem helyeslem. Mert ha hármat veszünk, 's mind legjobbat, a' legjobb népkormányt, oligarchiát, és monarchiát, az utolsó sokkal jobb a' többieknél énszerintem. Ugyanis, egyes legjobb férfi' királyságánál semmi nem lehet jobb; mert illy lélektől táplálttatva fedhetetlenül intézné a' községet, 's a' titkos tanács így maradna legbiztosabban rejtve az ellenségtől. Oligarchiában pedig, épen midőn mindenik főnök legjobban akarná munkálni a' közjót, akkor támad a' tagok közt erős magányos ellenkezés; mert mindenik hangadó akarván lenni és győzni a' tanácsban, egymás iránt nagy gyülölségbe keverednek: miből pártoskodások keletkeznek: pártoskodásból öldöklések: öldöklés pedig monarchiára vezet; 's így megmutatja ez, hogy sokkal jobb amannál. Ha pedig a' nép uralkodik, lehetetlen, hogy zabolátlanság ne szökjék be; de ha zabolátlan sereg járul a' közügyekhez, ezek között már nincs ellenségeskedés, sőt szoros barátság: mert kik a' hazát rongálják összebúva cselekszik azt; 's ez mind addig megy, míg valamelly népfőnök őket le nem ülteti; ettől fogvást ez a' néptől tiszteltetik, ha tiszteltetik, már megint feltűnt a' fejedelem: 's ez ismét megmutatja a' monarchia' legjobbságát. Röviden szólva: honnan van a' mi szabadságunk? ki adta azt? nép, oligarchia, vagy fejedelem? Ollyan véleménynyel vagyok tehát, hogy mivel egyes ember által nyertük meg a' szabadságot, illyet tegyünk; ezenkivül, a' helyes ősi törvényeket ne rontsuk le: mert nem jó volna."

Szabó József.

A' jós jegyző.

Anekdot.

Azon bizalmas beszélgetésekben, miket Josephine udvarnőjével tarta, mindenek fölött Bonaparte tábornagygyali első szerelme' idejére szeretett visszaemlékezni; hogy ragyogó győzelem-szekeréhez rabúl lánczolt szenvedélyes szeretőül tüntesse elő, nem tartózkodék a' nagy embert a' trón' minden ragyogásaitól megfosztani, emlékezőleg felöltözteté kis, könnyű kabátjába, fejére a' reformi kis kerek kalapot tevé.

Midőn Bonaparte nekem udvarla, monda egykor Josephine, a' st. cloudi kertekben de la Rochefoucauld asszonynyal egyedűl sétálván, már nem vala equipageom; kalmáraimhoz, ügyészimhez, gyalog jártam; egy bérkocsi' menetének ára néha rendetlenségbe hozta volna gazdasági számolásimat. A' general gyakran karát nyujtá nekem 's minthogy menés közben igen besározá magát, engem is elboríta a' tömérdek sárfóttal, mikkel maga körül föcskendeze.

Néhány nappal férjhez mentem előtt Raguideau jegyzőmhöz menék, hogy vele néhány érdekes pontokról tanácskozzam, miket elólegesen szükség volt meghatározni, mert második férjem előtt ismeretlenek lehettek. Bonaparte elkisért, egyedűl hagyva a' nyilvános tiszt' cabinetjebe lépnem; ő az irnokok' szobájában várt. Nem szóltam Raguideaunak közel szövetségemről, mit tenni készülék; e' derék ember hajthatlan volt a' szilárd alkuk' czikkében; roszúl érte a' hasonszenv' befolyásához, 's haki csak legkevésbbé is eltávozott egészen tettleges nézeteitől, papolóvá 's boszússá lön; mind ezt a' legjobb szándékból. De hiába tartózkodám jegyzőmnek a' szándéklott házasságról szólni; ő azt a' nyilvános hírből tudá, 's első szólt hozzám róla.

— Ön hát újra férjhez megy, Beauharnais polgárnő? monda komolyan.

— Igen, polgár. Semmi sem biztosít, hogy a' szerencsétlen idők, miket átéltünk, meg nem ujulnak, 's egy elszigetelt asszony' állása illy terhes körülmények közt valóban türhetlen .... gyámolt veszek magamnak, a' köztársaság' generáljához menvén nőül.

— Beauharnais vicomte szinte a' köztársaság' generálja volt, 's látta ön mennyire védé e' czím.

— Ah, polgár, Beauharnais, szerencsétlenségére, vicomte volt.

— Bonaparte general szinte nem nemes-e?

— Igen; de ő vendémiaire' 13-d. elfelejthetlen zálogot ada a' forradalomnak, mi biztositandja visszatértét.

— A' mennyire magát hasznossá tudja tenni, felelt a' jegyző fejét rázva.

A' cabinet' ajtaja félig nyilt maradt. Bonaparte hallhatta a' jegyzőveli beszélgetésemet,

's legújabban azt mondá nekem, hogy Raguideau' utósó észrevétére így szóla magában:

„Midőn magamféle emberek észreveszik, hogy megszűnhetnek hasznosak lenni a' forradalomban, félelmesekké ügyekeznek tenni magokat. . . Gondolkozom róla annak idejében."

— Az okok, miket ön másodszori férjhezmente' igazlásául felhoz, keveset érőknek látszanak nekem, 's azt tartom, hogy ön nem jól teszi, ha végrehajtja, 's hiszem, leend oka, megbánni azt.

— Nem gondolom.

— Adja isten, de engedje ön mondanom, bohóság egy emberhez menni, kinek köpenyénél 's kardjánál egyebe nincs.

Bonaparte annyival inkább jól hallotta a' jegyzőnek ez utósó szavait, a' mennyivel ez fölemelé hangját mondásukkor, hihetőleg azon czélból, hogy velősebbekké tegye. De midőn a' tábornagygyal valék, szót sem szólt nekem a' cabineti ülésről 's soha azóta 's koronázásunk' időszakáig e' beszélgetésről kérdés nem vala. Én jóformán bizonyos valék, hogy elfogúlt vagy szórakozott vőlegényem Raguideau polgár' szigorú észrevételeit nem tudá.

De a' koronazás' napja' regén a' császár szobájába jönöm kéretett, hol már azon leirhatlan pazar fényű 's különösen ez ünnepélyre készűlt öltözetében lelém.

— Kedves Josephine, monda, épen most küldém egyik kocsimat önnek egy ismerőseért.

— 'S kiért? sire.

— Egy nagy prófétáért.

— Ebből mit sem értek.

— Egy oraculumért, melly, a' rosszúl jósló Cassandraként, önnek nyolcz év előtt nyomorú éltet jövendölt.

— Még sem értek többet.

— Szemei megtanítják, felele Napoleon nevetve; fordúljon ön az ajtófélé.

Oda fordulva, Raguideau jegyzőre ismerék, kit egy komornok vezete be, alázatosan, elzuztan 's kétségkivűl nagyon bánkódva, mert a' császár' parancsa bizonyosan eszébe juttatá szerencsétlen jövendölését 1796ban.

— Raguideaut úr, monda neki ő felsége, derülten, ön értelmes ember 's jó tanácsadó. E' pillanatban, hogy önnel beszélek, egy sounyi ősi jószágom sincs a' világon; minden birtokom most is csak a' köpeny 's a' kard..... De, folytatá Napoleon, vállain függő pompás köpenyét kissé szétvetve, min drágakő-prém folyt végig, látja, hogy köpenyem nem a' legroszabb ízlésű. Mi a' kardot illeti, tevé hozzá, épen a' császári kardot övezvén magára, mellynek markolatán a' regent volt, megengedi ön, Raguideau úr, hogy szükség' esetében fölér néhány uradalommal. 'S tudja, hogy kezemben meglehetőskén termékeny jószág.

— Sire — könyörgök felségedhez...

— Hogy ne haragudjam önre, közbe vága nevetve a' császár; istenem, Raguideau úr, én önre legkevésbbé sem neheztelek a' világon. 1796ban ön Josephinenek lelkiösmerete szerint tanácsolt; én nem hívatám önt egyébért a' tuilleriákba, csakhogy magam ajánljak önnek tizenkét fentartott helyet család' számára a' Notre-Dameban. Íme a' jegy, folytatá Napoleon, egy asztalról levéve azt; a' kocsi, mit önért küldék, egész napra rendelkezésére van... Jó reggelt Raguideau úr.

A' szegeny jegyző zavartan, magánkivűl, vörösen mint egy granátalma, százszorítva hajlongásait kiment.... De mind a' mellett használá azon gyöngéd kegyet, mit Napoleon sértett önszeretete' sebe fölébe hintett, de tán így szóla magában: valami az hát, tizenkét fentartott hely a' Notre-Dameban a' koronázás' napján, nem levén ő felségének mit számolni velem egyéb, egy Bonaparte generált illető udvaritlan tanácsnál. Roszul valék 1796ban ihletve. Ha Josephine' férjhezmentét helyben hagytam volna, ma a' császár' jegyzője volnék.

Szendey.

MUTATÓ
AZ ATHENAEUM' 1839. I. FÉLÉVÉHEZ.

TUDOMÁNYOS RÉSZ.

LITERATURA ÉS NYELV.

Kisfaludy Károly' munkálkodása' criticai irányáról. *Szontagh Gusztáv* 193, 209
Az angol literatura' kifejlésének vázlata Chaucer' ideje óta. *Tóth Lőrincz* 449, 497
Herodotból fordítási próba: Democratia, oligarchia, monarchia. *Szabó József* 855
Müveltség és literatura kölcsönviszonyaikban. Fr. *Kazinczy G.* 849
Napoleon' fiatalkori levelei 15. Angol és franczia journalistica 48. London, Madrid 224. Amália szász hgnő' drámái 271. Sonnenfels perzsául, Dicken 400. Német lit. Franczia országban. Scott' kéziratai 479. Roma. 591. Dumas 592. Heyne 720. Párizsi irók'

Szelet.
társasága, Historiai egyesület Daniában 736. Literaturai haladás 751. Raumer 768.

PHILOSOPHIA, ÉLET- ÉS TÁRSI VISZONYOK.

Elvtévedési eredmények' kimutatása a' „További sürgetés a' hegelismus' tárgyában" irójának. *Warga János* 17
Eszmék a' pártról, különösen az irói pártról. *Baksay Dániel* 49
Philosophiai nézetek a' szabadságról. *Warga J.* . 129
A' philosophia 's történetirás összehasonlítva, Schneller ut. *Nagy Elek* 177
A' honszeretet, francz. 263
A' vétkekről és orvoslatukról, francz. 273
A' jog' eszméjéről, fr. *Fábián* 617
Az új philosophia, szellemvilági fejletében. *Szeremlei Gábor* 641, 673, 693
Természetjogi töredékek. *Csatsko Imre* . . . 695, 711
A' haza. *Vajda* 753
Kis és nagy nemzetek. Francz. *Fábián* 833
Ujság, örvendetes ujság! *L.* 437
A' férfi- és nőérzés 807
Gondolatparányok, *Lépey* 32, 48
Aphorismák, *Markhót*, 80, 160. *Sz. és Z.* . 512, 592

NEVELÉS, OKTATÁS.

Erkölcsi müveltség. *D. Soltész János* 433
A' gyermekek' aluszékonyságáról, mint az oktatás' fő akadályáról. *Peregriny Elek* 33
Az iskola' czélja. Ném. után. *Peregriny Elek* . . 619
Eszmék az idomi 's anyagi müvelés' egybeköttetéséről a' tanításban. *Briedl Fidél* 769, 785

TÖRTÉNET-, ÉLETIRÁS.

Gondolatok a' történetirás' theoriájából. Wachsmuth ut. *Horváth Mih.* 337
Vázolatok a' m. népiség' történetéből a' török uraság' korszakában. *Horváth Mihály* . . 401, 417
Észrevétel e' vázolatokra 616
Mikor és miért fosztatott meg a' pórosztály szabad költözési jogától, 's mikor nyerte vissza azt? *Horváth Mih.* 689, 705
Soult marsall, dalmát. herczeg 248
Mars, színésznő 21
Egy Szibiriába számüzött magyar' kalandja. *Jerney János* 584
Dubarry grófnő es Beaumarchais 510
Ole Bull 593

RÉGISÉGEK.

A' görög régiségek' elhanyagolása 568
Jézus Krisztus' elitéltetése 799

FÖLD- ÉS HELYIRÁS, ORSZÁG- 'S NÉPISMERET, STATISTICA, UTAZÁSOK.

China' jövendője. Ném. ut. *Szenczy Imre* 97
Perzsia 's a' perzsák 184, 198, 215
Erdély, természeti, ipar 's kereskedési tekintetben 225, 241
Vadkan-vadászat Spanyolországban 265
Honi utazás. *Nagy Titus.*
I. Fehérvárról 304
II. Debreczenből 321, 821, 840
Győr és Nagy T. levele 462
A' párizsi újsághivatalok 326
A' franczia nemzetiség, fr. *Kazinczy G.* 385
Színpadi szabadság Angliában. *Fáncsy* 406

Szelet.
A' spanyolok' charactere, Chateaubriand ut. . . 737
Károlyfejérvár. *Kemény Zsigmond* 790
Negyedmérföldi népesség, Theaemésztés 15. Ellenkezetek 16. Svédország, Uj föld' fölfed. 176. London, Chinai ordáljak 272. Angol gabonatörvények 287. Vadak 288. Indiánok 304. Brema 352. Mexico, Ritka törvények 386. London 384, Emberetlen város 400. Sardinia, Zsidók Francziaországban 416. Kolosvár' népessége 448. Rabszolgakereskedés, Amerikai asszonyok 496. Anglia' gyarmatai 616. Egyetemek, kávéházak 704. Czigányok 720. Párizsi emésztés 784. A' vallásos London 800. Kiköltözések, Upsala 832.

JOG- ÉS TÖRVÉNYTUDOMÁNY, KÖZREND.

Az esküttszék. Tocqueville ut. *Fábián* 81
Az új urbéri törvényekről. *Sárváry Ferencz* . . 161
A' világos örökösödés iránti 1836: 14 törvényczikkelyről. *Sárváry Ferencz* 353
A' lelenczházak. *D. Czilchert Róbert* . . . 358, 369
Kisajátitási törvények. Német után *Tóth Lőrincz* 545, 569
Linczi fogház. *Gorove István* 721
Egy szó a' katonaállitásról. *Zsinkó István* . . . 826
Kenyérsütők 768. Szász jövedelem-biztositó intézet 800.

KÖZGAZDASÁG.

Linz-gmündeni vasút 's a' magyar vas- és vízutak. *Gorove István* 465, 481

VÍZÉPITÉS.

Vizszabályozási eszméletek és észrevételek, általában. *Gáty István* 528, 553
I. Vízkanyarok és görbületek 576
II. Tapasztalások és alkalmazás 582
III. Rába folyam 600
IV. Eszterók 621
V. Hajózás 647
VI. Hajtott lapi tudósitás 665
(L. Igazitások, 816.)

TERMÉSZETTUDOMÁNYOK.

Föld és emberiség. *Szenczy Imre* 5
A' füvész' örömei. *Brassai Sámuel* . . 113, 133, 145
Daguerre' fényképei. J. Janin ut. 289, 309
A' tengerek. *Vajda* 513
A' peterdi jégeső. *Tarczy Lajos* 852
Földteke' kora, Hosszu orrok 16. Délszaki csillagos ég, Siderálfény 224. Éghajlat' különös befolyása 256. Januariusi vihar 272. Csodavilág kicsiben, Mesterség szóbában fiatal tölgyet stb. kikelteni 384. Föld' elveszése 400. Vén fa, Legnagyobb gyémánt 720. Életerő 768. Különös eset 800. Az emberi hang 831. Legújabb csillagászi fölfedezések 832.

GAZDASÁG- ÉS MŰTAN.

Az égetett agyagról, mint ásvány trágyáról. *Balásházy J.* 677
Congrev-rakéták, 32. Havri órák 384. A' tajték, Uj világitás 703. Gyümölcsfákat késő fagytól megvédni 704. Gőzhajózás Amerikába 720. Korunk' feltaláló szelleme 751. A' gőzhajó' első feltalálója 752. Uj gyorsirás 768. Üvegruhák 784.

SZÁM- ÉS MÉRTAN.

A' magyarországi mértékek. *Nagy Károly* . . . 65
A X B. Didacticon. *Világfi Antal* 801, 817

SZÉPMÜVÉSZETI RÉSZ.

SZEPLITERATURA.

Drámai.

Triboulet. Hugo V. „Le roi s'amuse" czimü szomorujátékának 5d. felvonása. *Kazinczy G.* . . 630

Novellák és rokon.

A' szinésznő. *Kuthy Lajos* 9, 23
Viktor. *Tretter György* 57, 72, 89, 103, 118
A' számüzött. *Kuthy Lajos* 137, 152
Végrendelet. *Kuthy Lajos* 235, 252
Egy éj a' fővárosban. *Kuthy Lajos* 297
A' szerelemféltő. *Kuthy Lajos* 390, 408, 422
A' sirásó. Angol. *Beöthy Zsigmond* 42
Grizel. Angol. *Lugossy* 280
Burgett Ferencz' kalandjai. Ang. *Perföldy* . 361, 376
A' hatos szám. Ang. *Vonza* 560, 586

Szelet.
XIV. Lajos' halála, Bulwerből *Kéri* 729
Actaea, Dumas' legúj. regényéből 330, 343
Halál egy botlás miatt. Fr. *Vajda* . . 166, 187, 203
Egy elvesztett lét. Francz. *Kazinczy G.* 613
A' játékos' neje. Francz. *Sz. E.* 713
Bourdon lovag. Francz. *Böszörményi Pál* . 762, 775
Domenico' titka. Olasz. *Machik J.* 312
Sybilla. Olasz. *Agárdy* 527
Harlequin és Polichinell. Ol. *Szerényi* 565
A' sütőlány. Olasz. *Zorányi Sam.* 660, 664, 680, 699
Az okos nagynéni.Ném. *Nagy Elek* . . 457, 475, 490
A' vestaszűz.Ném. (l. 784.) *b. Apor K.* 535
A' két szinész. Ném. 808, 827
Az új év' hajnala. Német idyll. *V. P.* 741
Férj és nő. Ném. *Kazinczy István* 843
A' jós jegyző. Anekdot. *Szendey* 857

Lyrai költés és rokon.

** A' pap, híveihez 475. A' hív, papjához 510.
Ajtai Gyula. Géza, jutalom-ballada 344.
Alpár. Hozzá 421. A' tavaszhoz 437. Éjjel 475.
Ary. A' titok 808.
Beöthy Zsigmond. A' számüzött 22. Nap' keltekor 280. Féltés 408. Katarina 510. Május' ötödike 586.
Bérczhavi. Tavaszdal 376.
Bizó. Oltárkép 265. Új Brutus 329.
Csaba. Késő vágy 103. M... szemei 118. Piros száj 136. A' megcsalt leány 165. Ő 186.
Erdélyi János. Napoleon 41. Történet 203. Szabadban 790. Remény 827.
Geduly Tivador. Fülmiledal 264.
Győri Dániel. Bucsú 's emlékezet 376. Búdalok 629. A' csendes lak 660.
Holló. Pipiske 71.
Keresztúry J. Törökország' baja 741.
Kriza. Édes anya 475.
Kún. Emlékkönyvbe 762.
Laky. A' csillaghoz 490.
Laszlavik Károly. Fény és homály 490.
Lugossy. Kölcsey 762.
Matisz Pál. A' virasztók 312. Halálmadár 361. Hegy, völgy, sík 456. Betük 559.
Ormós László. Emlékezet 408.
Pap Endre. Géza, koszorúzott ballada 233.
Riskó Ignácz. Templomban 328. Őszidal 489. Panasz 663.
S—y. Bucsú 389.
Sárosy Gyula. Ők és én 56.
Sédy. A' szenvedő 296.
Sujánszky. Magány 166.
Szabó József. Görög anthol. virágok 329, 330, 421.
Székács. Hellen virágok 774. Úri biró 827.
Tiszamelléky. A' jó festő 490.
Vachott Sándor. Téli dal 297.
Veress József. Magyar nép 659.
Vörös Eszter. Könyeimhez 842.
Vörösmarty. Emlékkönyvbe 560, 807, 827. Sas. Csalogány 613. Sírvers 741.
W. Teréne 808.
222. Sikinaw 613.

SZINÉSZET.

Paradoxon a' m. szinészet' ügyében. *Világfi Antal* 257
Franczia vaudeville 303
Visszatekintés a' drámai munkálatokra Párisban 1838 127
Szinészeti statistica Párisban, Berlinben és Pesten (l. 336 is) 255
Magyar eredeti daljáték 270
Bécsi repertorium 480
Rachel 767

Magyar játékszini krónika.

Aba 110. Agg szinész és leánya 175, 238. Bájital 384.

Szelet.
Báléj 335. *Bánk bán* 415. Beatrice di Tenda 222. Benjamin Lengyelországból 111. Burgundi gróf 159. Bűvös vadász 223. Capriciosa 399. Dijoni őrültek' háza 63. Dominique 238. Enzersdorfi postalegény 286. Én voltam 287, 383. Eskü 143. *Fejér és fekete* 318. Fiatal keresztanya 159. Foster testvérek 336. Griseldis 368. Gyámság 63. *Gyászvitézek* 127. Hét leány közül a' legrútabb 144. Hogy lehet olcsón élni 336. Kean 176. Két nap falun 336. Királyleány mint koldusnő 368. Leégett ház 63, 159. Norma 127, *Pártütők* 47. *Peleskei notárius* 47, 176. Rágalom' iskolája 336. Sevilla' csillaga 175. Tékozló 143. Tréfa és valóság 223. Vas álorcza 222. Veres köpönyeges 47.
Változások a' pesti m. színháznál 112. Nyilvános köszönet 222. Lendvay, Megyeri, Schodelné 384. Eredeti színművek' sorsa a' pesti magyar színháznál 544. *A' krónika' ügyében* 543. Lendvayné és Bartha Kolozsvárt 615, 831.

Színháztárgyi viták.

V. úrnak Caligula' birálására, *Komlóssyné* . . . 28
V. válasza 29
Krónikánk, Schodelné 's a' Honmüvész, *Szerk.* . 78
Válasz a' Honmüvésznek, *Szerdahelyi J.* . . . 95
Egy kis tréfa. *V.* 96
A' Honmüvésznek. *Szerk.* 111
Még egy szó Munkácsy' 26 hazugságairól. *Bajza* 126
Nyilvánosság, névtelenség, feleletteher. *Szerk.* . 217
A' pesti m. színigazgató választmány és az Atheneum. *Szerk.* 520
Párviadal a' Honmüvész és Athenaeum között. *Szerk.* 812

HANGÁSZAT.

Hangászati szemle, *Cs. I.* 112, 191, 304, 639, 663, 671, 688
Linzi hangverseny. *Gorove István* 507
Ole Bull' versenye Pesten 703
Beethoven 352. Mozart 399. Auber 400. Lindpaintner 592

FESTÉSZET.

Dunaképek 239
Austriai panorama 240

LEVELEZÉSEK.

Párizs, Eperjes 208. Jászvásár 350. Nyitra 351.

EGYVELEG.

A' gorombaság 798. Malibran' emléke 15. Szörnyet halt, Szerencse és szerencsétlenség, Egészség-biztositás, Angol kövezet 64. Liszt Ferencz 's a' toscanai nagyh. 207. Dublini színház 176. Felszólitás Franciaországhoz 224. Napoleon 224. Paganini és Berlioz, Virágkedvelés, George Sand 240. Tengeri fürdők 256. Franciaorsz. Mária' szobrai, Részeg halott 288. Lizaboni szinház, Frankfurt 351. Páris, Cairo, London, Ajaccio, Schiller' szobra 352. Kis és nagy Napoleonok 368. Tigris 384. Sándor cs. 's a' granátos 400. Eszterházy Yverdunban 431. Márvány színház 432. Törvényszéki jelenet, Új Robinzonok 448. Párizs' szépei, Rendkivüli udvariság 480. Victoria királynő 495. Ballet Pétervárában, Rachel, Békülési terv 496. Ole Bull, Levy 528. Chopin 568. Levél Napoleontól, Köszöntés' különböző módjai 591. Féltékenység' boszúja 664. Goethe, David, Ifjak' javító háza, Vesesült-evő 704. Caesar és Napoleon 719. Prume. Házasfelek' elválhatása' új oka, Korán kelés, Színház Törökországban 736. A' vitéz aszszony 751. Tengeren úszott iskátula 752. Marryat 768. Pelikán hajó 783. A' kalapemelés, A' koponyatudomány 784. Thorwaldsen' museuma Dániában 799. Napoleon' kedvencz eszméje 831. Weimári ünnep, Puschkin, Igazság-tallér 832.

Nyilatkozás P. Horváth Láz. 416. A' komáromi javitóház' ügyében 544. Előfizetési jelentés 720, 816.

Vége az első félévnek.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.